

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAVOIY DAVLAT UNIVERSITETI

**"MAKTABGACHA TA'LIMNING KELAJAK
MODELI: TADQIQOTLAR,
LOYIHALAR VA AMALIY ISHLAR"**

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
MATERIALLARI TO'PLAMI
2025-YIL 2-MAY, NAVOIY

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ КОНФЕРЕНЦИИ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ

**"МОДЕЛЬ БУДУЩЕГО ДОШКОЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ: ИССЛЕДОВАНИЯ,
ПРОЕКТЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ"**

2 МАЯ 2025 ГОДА НАВОИ

COLLECTION OF MATERIALS OF THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE ON THE TOPIC
**"THE FUTURE MODEL OF PRESCHOOL
EDUCATION: RESEARCH, PROJECTS
AND PRACTICAL WORKS"**

MAY 2, 2025 NAVOI

O‘ZBEKISTON RESPUBUKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRUGI
NAVOIY DAVLAT UNIVERSITETI

**“MAKTABGACHA TA’LIMNING KELAJAK MODELI:
TADQIQOTLAR, LOYIHALAR VA AMALIY ISHLAR”**

**MAVZUSIDAGI ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
MATERIALLARI**

**“THE FUTURE MODEL OF PRESCHOOL EDUCATION:
RESEARCH, PROJECTS, AND PRACTICAL WORKS»**

**MATERIALS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
CONFERENCE**

**“МОДЕЛЬ БУДУЩЕГО ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ:
ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРОЕКТЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ”**

**МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ**

I

Navoiy shahri
02. 05. 2025

“Maktabgacha ta’limning kelajak modeli: tadqiqotlar, loyihalar va amaliy ishlar” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 1-qism – Navoiy, 2025. – 360 b.

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27 – dekabrda “2025-yilda o‘tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 490 – sonli buyrug‘iga asosan Navoiy davlat universiteti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti Maktabgacha ta’lim kafedrasidan 2025-yil 2-may kuni o‘tkazilgan **“Maktabgacha ta’limning kelajak modeli: tadqiqotlar, loyihalar va amaliy ishlar”** mavzuidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallaridan tashkil topgan.

To‘plam materiallaridan mutaxassislar, olimlar, pedagoglar, professor-o‘qituvchilar, doktorantlar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlar va talabalar foydalanishlari mumkin.

Mas’ul muharrirlar:	
M.Kalonov – R.Davlatova –	iqtisodiyot fanlari doktori, professor. filologiya fanlari doktori, v.b.professor.
Taqrizchilar:	
D.Lutfullayeva – S.Sayitov –	O‘zbekiston Fanlar akademiyasi professori, filologiya fanlari doktori.Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta’lim kafedrasida dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

Maqolalarni to‘plovchi va nashrga tayyorlovchilar:	
G.P.Ermatova –	Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta’lim kafedrasida v.b.dotsenti, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
N.K.Musayeva –	Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta’lim kafedrasida katta o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
N.G‘.Meliyeva	Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta’lim kafedrasida o‘qituvchisi.

Texnik muharrir:	
S.S.Otamurodova	Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta’lim kafedrasida o‘qituvchisi.

Navoiy davlat universiteti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti Kengashining 2025-yil 22-apreldagi 9-sonli qaroriga asosan nashrga tavsiya etildi. Ma’ruzalarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar ma’suldirlar.

1-SHO'BA: MAKTABGACHA TA'LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYALARI

ZAMONAVIY TA'LIM TARAQQIYOTIDA MAKTABGACHA TA'LIMNING O'RNI

O'zbekiston. Kalonov Muxiddin Baxriddinovich

NavDU rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bugun biz globallashuv va raqobat kuchaygan bir davrda yashamoqdamiz. Ana shunday zamonda har bir jamiyat taraqqiyotining asosi – zamonaviy va raqobatbardosh ta'lim tizimini yaratishdir. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar aynan shu maqsadga – ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan.

Zamonaviy O'zbekiston ta'lim tizimi bugun an'analar va innovatsiyalar uyg'unligida shakllanmoqda. "Ta'lim sifatini oshirish va ilm-fanni rivojlantirish – eng ustuvor vazifa" degan tamoyil asosida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida ta'lim sohasida tub islohotlar olib borilmoqda.

Bugungi ta'lim tizimimiz quyidagilar bilan ajralib turadi:

- **Uzluksiz ta'lim modeli** – maktabgacha ta'limdan oliy ta'limgacha uzviy tizim shakllangan.
- **Raqamli ta'lim infratuzilmasi** – masofaviy ta'lim, elektron resurslar, sun'iy intellekt texnologiyalari joriy qilinmoqda.
- **Innovatsion yondashuv** – STEM, STEAM, kritikal fikrlash va dizayn o'ylash metodlari o'quv jarayonlariga faol tatbiq etilmoqda.
- **Xalqaro standartlarga moslashtirish** – o'quv dasturlarini PISA, PIRLS, TIMSS kabi xalqaro baholash mezonlariga moslashtirish ishlari izchil davom etmoqda.
- **Ta'limning ochiqligi va shaffofligi** – milliy va xalqaro akreditatsiya tizimi joriy qilinmoqda.
- **Kadrlar salohiyatini oshirish** – o'qituvchilarning doimiy malaka oshirish kurslari, xorijiy ta'lim dasturlari bilan integratsiya kuchaymoqda.

Maktabgacha ta'limdan boshlab bolalarning intellektual, ijtimoiy, axloqiy va jismoniy rivojlanishiga kompleks yondashuv ta'minlanmoqda. Bugun O'zbekistonda 3–7 yoshli bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovi 76% ga yetdi va 2030-yilga borib 100% qamrovga erishish maqsad qilib qo'yilgan. Ayni paytda, O'zbekistonda jami **33 942 ta** maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyat yuritmoqda. Shundan **6 780 tasi** davlat bog'chalari, **27 162 tasi** esa nodavlat tashkilotlar hisoblanadi. Shuningdek, 6 yoshli bolalarni maktabga tayyorlov tizimi bilan qamrab olish darajasi **96%** ga yetkazilishi rejalashtirilgan.

Bu yutuqlar davlat va nodavlat sektorlarining hamkorligi, yangi bog'chalar qurilishi, mavjudlarining rekonstruksiyasi va pedagog kadrlar malakasini oshirish orqali amalga oshirilmoqda.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida esa, zamonaviy laboratoriyalar, kutubxonalar, raqamli texnologiyalarga asoslangan o'quv jarayonlari kengaytirilmoqda. «Maktablardagi ta'lim sifatini oshirish» milliy dasturi doirasida ta'lim muassasalari modernizatsiya qilinmoqda.

Oliy ta'lim tizimimizda so'nggi yillarda misli ko'rilmagan o'zgarishlar ro'y bermoqda. Mamlakatimizda bugun 200dan ortiq oliy ta'lim muassasasi faoliyat yuritmoqda, 2025-yilga kelib yoshlarning oliy ta'lim bilan qamrov darajasi 47,7 foizga yetgani esa xalqimizning ilmga bo'lgan intilishi va hukumatimizning ta'limga bergan yuksak e'tiboridan dalolatdir. Xalqaro maydonda ham O'zbekiston o'z ovozi kuchaytirmoqda. Yetakchi xorijiy universitetlar bilan tuzilgan qo'shma dasturlar, xalqaro akkreditatsiyadan o'tgan ta'lim yo'nalishlari – bular barchasi oliy ta'lim tizimimizni jahon ta'lim makoniga tobora yaqinlashtirmoqda. Davlat tomonidan ajratilayotgan ta'lim grantlari va talabalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-fevraldagi PQ-61-son qaroriga asosan "Kelajakka qadam" dasturiga start berildi. Ushbu tashabbus doirasida yoshlarning o'z kasbiy faoliyatini yo'lga

qo'yishiga ko'maklashish, ularning tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish hamda ish bilan ta'minlanishiga amaliy yordam berish ko'zda tutilgan. Bu esa yoshlarning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqini yanada oshirmoqda. Bugungi talaba – faqat auditoriyada emas, balki hayotning o'zida ham yetuk kadr sifatida shakllanmoqda. Maxsus ehtiyojli talabalar uchun yaratilayotgan sharoitlar, jumladan, Brayl yozuvidagi darsliklar nashri – keng imkoniyatlar tamoyilining amaliy ifodasidir. Har bir iste'dod, har bir orzu – endi ko'proq imkoniyatlarga, ko'proq qo'llab-quvvatlashga ega.

2024-yil 31-oktabrda Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning 378-sonli qarori bilan Navoiy davlat pedagogika instituti negizida **Navoiy davlat universiteti** tashkil etildi. Bu qaror viloyatda iqtisodiyot tarmoqlari jadal sur'atlar bilan o'sib borayotganini va yuqori malakali kadrlarga ehtiyoj ortib borayotganini inobatga olib qabul qilindi. Universitetda aniq va tabiiy fanlar, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, iqtisodiyot, biznes va turizm, investitsiyalarni boshqarish, qishloq xo'jaligi, ekologiya va atrof-muhitni muhofazasi, logistika kabi yo'nalishlarda kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi. O'quv mashg'ulotlarini amaliyot bilan uzviy bog'lash maqsadida o'quv jarayoni dual ta'lim shaklida tashkil etilib, korxona va tashkilotlarda tegishli yo'nalishlar bo'yicha kafedralar filiallari tashkil etildi. Universitetda o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlari, ilg'or ta'lim texnologiyalari va usullari joriy etilmoqda, shuningdek, talabalarni mustaqil ta'lim olish, tizimli tahlil qilish, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yetakchi xorijiy oliy ta'lim tashkilotlari bilan akademik va ilmiy hamkorlik rivojlantirilmoqda, professor-o'qituvchilarning xorijiy ilmiy-amaliy stajirovkalari tizimli yo'lga qo'yilgan. Shuningdek, bugungi kunda Universitet uchun shahar markazida Universitet kampusi jadal qad ko'tarmoqda.

Biz yaxshi anglaymizki, zamonaviy dunyoda eng ulug' boylik – bu bilim, malaka va ijodiy tafakkurdir. Shuning uchun ham ta'lim sohasiga qaratilayotgan e'tibor va investitsiya – bu nafaqat bugungi kun uchun, balki uzoq muddatli istiqbolda kelajak avlod uchun yaratilayotgan mustahkam poydevordir.

Mamlakatimiz ta'lim siyosatida asosiy diqqat markazida – har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalash, innovatsion va tanqidiy fikrni shakllantirish, milliy qadriyatlarimizni umuminsoniy g'oyalar bilan uyg'unlashtirish kabi vazifalar turibdi. Bugungi yoshlar — bilimga chanqoq, tashabbuskor, mustaqil fikrlovchi va Vatanga sadoqat ruhida kamol topmoqda. Ularning har biridagi kuchli bilim va yuksak ma'naviyat – ertangi O'zbekistonning taraqqiyoti va buyuk istiqbolining kafolati bo'lib xizmat qiladi.

MAKTABGACHA TA'LIMNING KELAJAK MODEL: JAHON TAJRIBALARI VA O'ZBEKISTONNING ZAMONAVIY-MILLIY IMKONIYATLARI

*O'zbekiston. Davlatova Ra'no Haydarovna
Navoiy davlat universiteti,
Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri, DSc.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada jahonning ilg'or maktabgacha ta'lim modellarining nazariy asoslari, ularning O'zbekiston sharoitiga moslashuv imkoniyatlari va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish yo'llari tahlil qilinadi. Muallif tomonidan «Milliy STEAM» kabi yangi, integratsiyalashgan, milliy-ta'limiy modellar taklif qilinadi. Xalq hunarmandchiligi asosida san'at va muhandislikni uyg'unlashtirish, ota-onalar ishtirokini faollashtirish, shaxsiy yutuqlar portfeli asosida baholash kabi innovatsion yondashuvlar asoslanadi. Maqolada xalqaro tajriba va milliy o'zlikning sintezi orqali raqobatbardosh va qadriyatli maktabgacha ta'lim modeli ishlab chiqish taklif etiladi.

Annotation. This article analyzes the theoretical foundations of leading international preschool education models and explores how they can be adapted to the context of Uzbekistan while harmonizing them with national cultural values. The authors propose innovative, integrated models such as "National STEAM" which combine art and engineering through traditional Uzbek crafts. Emphasis is placed on enhancing parental engagement, implementing emotional and moral development, and utilizing individualized learning portfolios instead of standardized testing. The

study advocates for a future-oriented, culturally rooted preschool model that integrates global trends with national identity.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы передовых мировых моделей дошкольного образования и возможности их адаптации к условиям Узбекистана с учётом национальных ценностей. Авторами предложены инновационные интегрированные модели, такие как «Национальный STEAM» сочетающие инженерное мышление и искусство на основе народных ремёсел. Особое внимание уделено вовлечению родителей, формированию эмоционально-нравственных компетенций и ведению индивидуального портфеля достижений вместо стандартного тестирования. Работа направлена на разработку конкурентоспособной и культурно значимой модели дошкольного образования будущего.

XXI asrda har bir davlatning taraqqiyoti, eng avvalo, uning ta'lim tizimining sifatiga bog'liq. Ayniqsa, inson hayotining eng nozik va muhim bosqichi – maktabgacha ta'lim davri – kelajak avlodning intellektual, emotsional, jismoniy va axloqiy asoslarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bois, dunyo bo'ylab pedagogik tadqiqotlar, siyosiy qarorlar va innovatsion loyihalar aynan ushbu bosqichga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda.

Jahon tajribasida maktabgacha ta'limning ko'plab zamonaviy modellari shakllangan bo'lib, ular orasida Finlandiyaning stresssiz o'yin muhitiga asoslangan modeli, Italiyaning Reggio Emilia yondashuvi, Janubiy Koreya va AQShning STEAM yo'nalishidagi ilg'or texnologik tajribalari ajralib turadi. Ushbu modellar bolaning tabiiy qiziqishi, ijodiy salohiyati va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ular muvaffaqiyatli inson va barqaror jamiyatni shakllantirishda muhim omil sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekiston Respublikasida ham maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda olib borilayotgan islohotlar – yangi muassasalar qurilishi, davlat-xususiy sheriklik asosida bog'chalar ochilishi, zamonaviy o'quv dasturlari joriy qilinishi va pedagog kadrlar malakasining oshirilishi bu borada ijobiy siljishlar borligini ko'rsatmoqda. Biroq, xalqaro ilg'or tajribalarni o'zlashtirish bilan birga, milliy o'zlikni saqlagan, qadriyatlarimizga tayanadigan va zamonaviy texnologiyalarni o'zida mujassamlashtirgan **integratsiyalashgan milliy model**ni ishlab chiqish zaruriyati bugun dolzarb masalaga aylanmoqda.

Maktabgacha ta'lim nazariyasi o'z zahirida bolalik davrini inson taraqqiyotining eng muhim “senzitiv” bosqichi sifatida talqin etadi. Bugungi kunda Lev Vygotskiy, Jan Piajé, Erik Erikson, Mariya Montessori, Howard Gardner kabi yetuk pedagog-psixologlarning g'oyalari maktabgacha ta'lim metodologiyasining asosini tashkil etadi. Jumladan, Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi bolalarning ijtimoiy muloqot va katta-yoshlar bilan hamkorlikdagi faoliyat orqali rivojlanishini asoslaydi. Bu yondashuv shaxsiylashtirilgan o'rganish jarayonining ilmiy asosi sifatida xizmat qiladi.

Jan Piajé esa bolani faollik orqali rivojlanadigan bilim oluvchi sifatida ko'radi. Uning kognitiv rivojlanish bosqichlari nazariyasi bugungi kunda ko'plab ilg'or ta'lim tizimlari, xususan Reggio Emilia va Finlandiya modellarining g'oyaviy negizini tashkil etadi. Gardnerning “ko'p intellekt nazariyasi” esa har bir bolada o'ziga xos iste'dod mavjudligini tan olib, ta'lim jarayonini moslashtirish zaruratini vujudga keltiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, zamonaviy maktabgacha ta'lim quyidagi asosiy komponentlarga tayanadi:

1. O'yinga asoslangan ta'lim (play-based learning).

O'yin bolaning tabiiy faoliyati bo'lib, uning nutq, ijtimoiylik, muammoli vaziyatlarni hal qilish, hissiy ifoda, estetik did, mantiqiy tafakkur kabi ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Finlandiya modelida bolalar kundalik faoliyatining asosiy qismi erkin o'yinlar orqali tashkil etiladi, bu esa ularning mustaqil fikrlash va tashabbus ko'rsatish salohiyatini oshiradi. O'zbek xalq o'yinlari, jumladan “Uloq tortish”, “Bekinchoch”, “Besh tosh”, “Arqon tortish” kabi qadimiy an'anaviy o'yinlar esa, pedagogik jihatdan to'g'ri yondashilgan holda, o'yin orqali ta'limga milliylik ruhini olib kirishga xizmat qiladi.

2. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv (child-centered pedagogy).

Reggio Emilia modeli asosida har bir bola o‘zining noyob o‘quv yo‘lini bosib o‘tishi mumkin, degan prinsip ustuvor. Bu modelda muhit “uchinchi o‘qituvchi” sifatida e‘tirof etiladi – ya‘ni guruh xonasi, materiallar, ranglar va estetik tashkil etilgan makon bolani mustaqil fikrlashga undaydi. O‘zbekistonda ham ushbu model asosida guruh xonalarini “madaniy va estetik interyer”ga aylantirish, milliy hunarmandchilik mahsulotlari (ganchkorlik, kashtachilik, miniatyura) bilan bezash orqali bolaning o‘zlikni anglashini kuchaytirish mumkin.

3. STEAM yondashuvi (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics).

XXI asrda texnologik savodxonlik erta yoshdan shakllanishi zarur. AQSh va Janubiy Koreya maktabgacha ta‘lim tizimida bolalar interaktiv qurilmalar yordamida kodlash, geometriya, muhandislik va eksperiment asoslarini o‘rganadi. O‘zbekistonda bu yondashuv “milliy kontekst”da amalga oshirilishi mumkin: masalan, milliy hunarmandchilik (gilam to‘qish, yog‘och o‘ymakorligi) asosida muhandislik elementlari (shakl, simmetriya, strukturaviy tahlil) kiritiladi. “STEAM+” yondashuvi orqali texnologiya va san‘atning uyg‘unligi ta‘minlanadi.

4. Ijtimoiy-emotsional tarbiya va axloqiy kompetensiyalar.

Eriksonning ijtimoiy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, maktabgacha yoshda bola “ishonch” va “mustaqillik” asoslarini shakllantiradi. Yaponiya modeli bu tamoyillarni tartib, jamoaviylik va hurmat asosida amalga oshiradi. O‘zbekistonda esa qadimdan “katta-kichikni bilish”, “mehmondo‘stlik”, “halollik”, “ona suti, ota noni” degan ma‘naviy qadriyatlar asosida tarbiya berilgan. Ushbu qadriyatlarni zamonaviy emotsional-intellektual tarbiya bilan uyg‘unlashtirish mumkin. Misol uchun, “Axloqiy vaziyatli rolli o‘yinlar” orqali bola real hayotiy holatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rganadi.

5. Oilaviy hamkorlik (parental engagement).

Yuqori sifatli ta‘lim faqat pedagog va muassasa doirasida emas, balki oilaning faol ishtirokida shakllanadi. Finlandiya va Koreya tajribasida ota-onalar ta‘lim jarayonining teng huquqli ishtirokchisi hisoblanadi. O‘zbek oilalarida esa farzand tarbiyasi doimo ota-ona, buvi, bobo, katta opa-aka, mahalla, imom va ustoz kabi ko‘plab shaxslar bilan bog‘liq bo‘lgan. Shu sababli, milliy “ijtimoiy tarbiya modeli”ni qayta tiklash, masalan, “Buvijonim saboqlari”, “Oila maktabi”, “Tonggi duolar” kabi ijtimoiy-ma‘naviy loyihalar orqali oilaviy tarbiyani rasmiy ta‘lim bilan integratsiya qilish mumkin.

Shu nuqtayi nazardan bugungi maktabgacha ta‘lim tizimiga keng joriy etilayotgan STEAM ta‘lim texnologiyasiga asoslangan beshta markazda “Milliy STEAM” modelini joriy etish maqsadga muvofiq. Makur milliy modelning asosiy komponentlari:

1. Rangtasvir (Arts) orqali estetik ifoda va geometrik tasavvur

- Ranglar, naqshlar, simmetriya tushunchalari xalq san‘atida (ganchkorlik, kashtachilik, yog‘och o‘ymakorligi) keng qo‘llaniladi. Mashg‘ulotlar: “Kashtani naqshla”, “Milliy do‘ppi naqshini yarat”, “Gilamda simmetriya top”. Natija: bola shakl, tartib, simmetriya, muvozanat tushunchalarini san‘at orqali amalda o‘rganadi.

2. Gilamchilik – muhandislik va matematik model sifatida

- Gilam to‘qish – bu naqshlar ketma-ketligi, ritm, takrorlanuvchanlik va matritsa (tarmoq)ni anglatadi. Bu esa bolalarda “tizimli fikrlash” va “mantiqiy tuzilma” tushunchalarini shakllantiradi. Mashg‘ulotlar: “Gilam tuzish”, “Rangli kvadratlar kombinatsiyasi”, “To‘qimalarni tartib bilan joylashtirish”. Natija: bolada algoritmik fikrlash, ketma-ketliklar, naqshlarni yaratish ko‘nikmalari paydo bo‘ladi.

3. Kulolchilik – geometrik shakllar, og‘irlik, muvozanat

- Kulolchilikda shakl, hajm, simmetriya va muvozanat muhim. Bu esa bolalarda fazoviy tasavvur, taktil sezuvchanlik va nozik motorikani rivojlantiradi. Mashg‘ulotlar: “Choynak yasaymiz”, “Shar shaklida kosa”, “Sopol haykalcha tayyorlash”. Natija: bolada geometriya, fizik muvozanat, harakatni boshqarish, shakl yaratish malakalari rivojlanadi.

4. Tabiiy materiallar bilan tajriba (Science & Environment)

- Hunarmandchilik faoliyatida loy, paxta, yog‘och, jun, ipak kabi materiallar ishlatiladi. Mashg‘ulotlar: “Loyning yumshoqligini solishtirish”, “Paxta va ipakning suvni shimishi”,

“Yog‘och va metallning taqqoslanishi”. Natija: bola modda xossalari, fizik holatlar, oddiy tajriba qilish orqali ilmiy kuzatuv ko‘nikmasiga ega bo‘ladi.

5. Interaktiv mini-loyihalar (Engineering + Collaboration)

- Har bir mashg‘ulot yakunida mini-loyiha ishlab chiqiladi: “Gilam ko‘rgazmasi”, “Dasturxon”, “Sopol buyumlar burchagi”. Jamoaviy ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va ijodiy yondashuv o‘rgatiladi.

Modelni joriy etish mexanizmlari

1. **Pedagoglar uchun “Milliy STEAM” trening kurslari** – hunarmandchilik elementlarini ta’lim jarayoniga pedagogik integratsiya qilishni o‘rgatuvchi dasturlar.

2. **“STEAM Ustaxonasi” guruh burchaklari** – maktabgacha ta’lim muassasasida “Ijodiy ustaxona” burchaklari tashkil etiladi: kulolchilik stoli, gilam shakllari panosi, kashta materiallar to‘plami.

3. **Ota-onalar ishtirokidagi “Hunarmandlik festivali”** – har oy yakunida ota-onalar ishtirokida mini-ko‘rgazmalar, bolalar ishlarining taqdimoti tashkil etiladi.

4. **“O‘zbekcha STEAM” elektron platformasi** – milliy elementlar asosida ishlab chiqilgan virtual darsliklar, o‘yinlar, AI-dasturlar orqali qo‘llab-quvvatlash.

“Milliy STEAM” modeli O‘zbekiston madaniy boyliklarini zamonaviy pedagogika bilan uyg‘unlashtirib, bolalarda muhandislik fikrlash, estetik did, mantiqiy tafakkur, fazoviy tasavvur va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini erta yoshdanoq shakllantiradi. Bu nafaqat ta’lim sifati, balki milliy o‘zlik, madaniy meros va innovatsion yondashuv uyg‘unligini ta’minlovchi ilg‘or g‘oya bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Gardner, H. (2011). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* (3rd ed.). Basic Books.
2. Erikson, E. H. (1993). *Childhood and Society* (2nd ed.). W. W. Norton & Company.
3. OECD. (2020). *Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education and Care to Primary Education*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5jrs3sbcvzx-en>
4. Park, J. H. (2022). Integrating STEAM into early childhood education: Approaches and challenges. *International Journal of Early Childhood*, 54(1), 22–37. <https://doi.org/10.1007/s13158-021-00286-6>
5. Piag , J. (1951). *The Psychology of Intelligence*. Routledge & Kegan Paul.
6. Mamadaminova, N. (2021). O‘yin asosida o‘rganish: Finlandiya tajribasi va O‘zbekistonda tatbiq etish imkoniyatlari. Ta’lim innovatsiyalari jurnali, 4(2), 75–81.
7. UNESCO. (2021). *Right from the start: Building inclusive societies through inclusive early childhood education*. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376562>
8. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
9. Zunnunova, M. (2022). Reggio Emilia pedagogikasi asosida ijodiy muhitni tashkil etish. *Maktabgacha ta’lim muammolari*, 3(1), 44–49.
10. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2023). *Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun Davlat o‘quv dasturi*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim agentligi nashriyoti.
11. UNICEF. (2019). *A World Ready to Learn: Prioritizing quality early childhood education*. New York: UNICEF.
12. Qodirova, N. (2020). Maktabgacha ta’limda o‘zbek xalq ijodi asosida axloqiy tarbiya berish. *Ilm va taraqqiyot*, 5(3), 88–92.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПО ПОДГОТОВКЕ ДЕТЕЙ К ЧТЕНИЮ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Узбекистан. Кадирова Ф.Р. – академик Международной Академии наук педагогического образования, доктор педагогических наук, профессор института переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов дошкольных образовательных организаций

Аннотация: В данной статье раскрываются последовательные этапы по подготовке детей к чтению в дошкольных образовательных организациях, способствующие совершенствованию методики с учётом наших авторских трудов, проводимых отечественных и зарубежных исследований в рассматриваемом аспекте. Приводится краткое описание различных игр позволяющих развивать интерес у дошкольников к чтению сказок попарно и индивидуально.

Ключевые слова: этапы, развитие, интерес, чтение, дошкольники, совершенствование, методика, методы, психические процессы, восприятие, память, речь, игры, ситуации, деятельность.

Annotation: This article reveals the successive stages of preparing children for reading in preschool educational institutions, contributing to the improvement of the methodology, taking into account our author's works, conducted domestic and foreign research in this aspect. A brief description of various games is provided that allow preschoolers to develop interest in reading fairy tales in pairs and individually.

Keywords: stages, development, interest, reading, preschoolers, improvement, methodology, methods, mental processes, perception, memory, speech, games, situations, activity.

Совершенствование методики по подготовке детей к чтению в дошкольных образовательных организациях мы рассматриваем как систему педагогических методов, направленных на развитие у воспитанников предпосылок для успешного освоения знаний, умений и навыков в этом аспекте. Основными тенденциями подготовки детей к чтению следует рассматривать прежде всего развитие фонематического слуха – это первый этап. Имеется ввиду умение различать звуки речи на слух и понимать их значение. Осуществляется это посредством таких методов как игры типа: «Что изменилось?» Дети на слух определяют различия между схожими звуками, заполняют клетку соответствующей буквой и показывают картинку с изображением услышанного (мишка – мышка, стол – стул, коза-коза); определение первого или последнего звука в слове; деление слов на слоги (маши-на, са-мо-лёт, па-ро-ход); угадывание слов на заданный звук или слог (ма-трёшка, машина, ма-лина, ма-кароны).

Второй этап – формирование звуко-буквенного анализа. На этом этапе дошкольники продолжают учиться понимать какая буква обозначает какой звук. Для этого можно использовать такие игры как «Назови слово, которое начинается на звук [а, и, д, о, р и др.]». Затем дети учатся сопоставлять звуки и буквы. К примеру демонстрируются карточки с изображением предмета и соответствующей буквы (А – арбуз, апельсин, автобус). Далее индивидуальная работа - обведение, объединение точек позволяющих изобразить печатные буквы.

Третий этап – развитие артикуляционного аппарата компонентами которого являются гортань, голосовые связки, язык, зубы верхней и нижней челюсти, мягкое и твёрдое нёбо, носоглотка и губы, участвующие в порождении звуков речи. Развитие этой анатомо-физиологической системы органов осуществляется в процессе артикуляционной гимнастики, сказки о весёлом Язычке, чтении и пересказе сказок, стихов и т.п. Педагогический персонал: воспитатель, логопед и др. помогают детям овладеть правильным речевым дыханием, произношением всех звуков родного языка, четким произношением слов, умением пользоваться голосом, приучают говорить детей не торопясь, интонационно выразительно.

Воспитание звуковой культуры речи *включает* формирование четкой артикуляции звуков родного языка, правильного их произношения, ясного и чистого произношения слов и фраз, правильного речевого дыхания, а также умения использовать достаточную громкость

голоса, нормальный темп речи и различные интонационные средства выразительности (мелодику, логические паузы, ударения, темп, ритм и тембр речи.) Звуковая культура речи формируется и развивается на основе хорошо развитого речевого слуха, позволяющего обеспечить четкое, ясное и правильное произношение всех звуков родного языка, а также даёт возможность правильно регулировать громкость произнесения слов, говорить умеренным темпом, интонационно выразительно. Это способствует чёткой, правильной речи и позволяет ребёнку легче освоить чтение.

Четвёртый этап – развитие зрительного и слухового восприятия дошкольников. Они необходимы для распознавания букв и слов. Для этого можно провести последовательно усложняющие игры типа «Кто первым угадает слово по первым или последним звукам и звукам в середине слова». Осуществляется коллективная и индивидуальная работа участников. (Например: ч-ашка, ч-айник, ч-ерешня; картош-ка, марков-ка, девоч-ка.). «Кто по звуку и букве найдёт отличия между словами?» (Например: зуб – дуб, дверь – зверь, дом – том). Игра «Эхо» для улучшения слуховой памяти и регуляции голоса, участникам предлагается повторить услышанное тихо – громко и наоборот.

Пятый этап – обогащение словаря, оно включает не только расширение его объёма, но и *воспитание у детей внимания к содержательной стороне слова*, его семантике, уточнение значений слов, обогащение связей слова с другими словами, поскольку в связной речи семантика отдельного слова вступает во взаимодействие с семантикой всего высказывания.

Задачами словарной работы являются *обогащение, расширение и активизация словарного запаса*. Основу обогащения детского словаря составляет введение в языковое сознание ребёнка тематических групп слов, синонимических рядов, антонимических пар, многозначных слов.

Шестой этап – развитие интереса детей в ДОО к книгам и их чтению. Для этого прежде всего следует осуществить совместное рассматривание и чтение книг детей с воспитателем. Беседы о героях сказок читаемой книги и пересказ, рассказ по картинкам.

Таким образом для совершенствования методики по подготовке детей к чтению в дошкольных образовательных организациях необходимо добиваться таких качеств речи, как точность, правильность, связность, выразительность. Подготовка дошкольников к чтению начинается со знакомства их со звуками в словах, речи, также используются игры с рифмами и стихами. Следующий этап – определение первого и последнего звука, слоговой анализ. Последующий этап проводится с детьми старшего дошкольного возраста – начало знакомства с буквами, звуко-буквенный анализ, чтение простых слогов и слов, понимание прочитанного. На завершающем этапе дошкольной образовательной организации – осознанное чтение слов и простых предложений, развитие выразительности чтения, связный пересказ.

Список использованной литературы:

1. Қодирова Ф.Р. ва бошқ. “Мақтабгача педагогика” (Дарслик). Тошкент, 2019, “Тафаккур” нашриёти, 685 бет.
3. Қодирова Ф.Р., Қодирова Р.М. «Болалар нутқини ривожлантириш назарияси ва методикаси» (Дарслик). Тошкент, 2006, “Истиқлол” нашриёти, 300 бет.
4. Qodirova F.R. va boshq. “Til va nutq” rivojlantirish markazidagi ta’limiy faoliyatni rejalashtirish (o’quv qo’llanma). Toshkent, “Innovsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi” 2023, 251 bet.

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TA'LIMIDA
STEAM TEXNOLOGIYALARIDAN FRIDRIX FREBELNING DIDAKTIK TIZIMI
TATBIG'I – ANIQ FANLAR BO'YICHA KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHNING
GAROV SIFATIDA**

Zilola Xudaybergenova

*Filologiya fanlari doktori, professor
Bartın Universiteti, Turkiya Respublikasi
zhudaybergenova@bartin.edu.tr*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda aniq fanlar, xususan, matematika, geometriya, me'morchilikka bo'lgan qiziqishini orttirishiga xizmat qiladigan STEAM ta'limi texnologiyalarini tashkil etuvchi modullarda biri haqida ma'lumot berish rejalashtirilgan. STEAM texnologiyasi S - science (tabiiy fanlar), T - technology (texnologiya), E - engineering (muhandislik san'ati), A - art (ijodkorlik), M – mathematics (matematika) sohalarining kesishuvini ifoda etadi. Mazkur texnologiyaning modullaridan biriga nemis pedagogi Fridrix Vilgelm Avgust Frebel tomonidan asos solingan bo'lib, "Sovg'alar" to'plamlaridan iboratdir. Bu to'plamlar geometrik jismlar jamlanmasidan tashkil topgan bo'lib, hayot uchun zarur shakllar, go'zal shakllar va bilish shakllari tarzida uch bosqishli faoliyat turlarini qamrab oladi. Maqolada Fridrix Frebelning 6 ta "Sovg'alar" to'plami va uning qo'llanilish xususiyatlari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, bola, Fridrix Vilgelm Avgust Frebel, STEAM, "sovg'a", to'plam.

Abstract: This article aims to provide information about one of the modules that make up STEAM educational technologies, which help preschool children develop interest in exact sciences, in particular, mathematics, geometry, and architecture. STEAM technology represents the intersection of the fields of S - science (natural sciences), T - technology, E - engineering (engineering art), A - art (creativity), M - mathematics (mathematics). One of the modules of this technology was founded by the German educator Friedrich Wilhelm August Froebel and consists of the "Gifts" sets. These sets consist of a set of geometric bodies and cover three-stage types of activity in the form of forms necessary for life, beautiful forms, and forms of knowledge. The article discusses Friedrich Froebel's 6 "Gifts" sets and their application features.

Keywords: Preschool education, child, Friedrich Wilhelm August Froebel, STEAM, «gift», collection.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim va boshlang'ich umumiy ta'lim tizimi so'nggi yillarda jadallik bilan rivojlanib, o'zgarib bormoqda. Avvalo, bu vaziyatda ta'lim jarayonining mazmuni o'zgarishi mumkinligini diqqat markazimizda tutishimiz lozim. Maktabgacha ta'lim va boshlang'ich umumiy ta'lim mazmunini belgilashda zamon talabidan kelib chiqqan holda, maktabgacha ta'lim muassasalari va boshlang'ich maktab o'quvchilarining tabiiy fanlari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga, ularni muhandislik-texnik ijodiyotga jalb qilishga va matematik qobiliyatlarini rivojlantirishga katta e'tibor beriladi (Уваров, 2008, 55–63; Тюнников, 2004, 53–57). Ayni nuqtai nazardan qaralganida, bolalarda tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlar to'g'risidagi g'oyalarni shakllantirish, atrof-muhit bilan amaliy o'zaro ta'sir qilish usullarini o'zlashtirish, bolalarning qiziquvchanligi va kognitiv faolligini rivojlantirish bilan bog'liq vazifalar birinchi o'ringa chiqadi. Bu borada masalaning uslubiy va texnologik jihatlar ham o'zgarishi tabiiy. Dunyo bo'ylab maktabgacha ta'lim va boshlang'ich umumiy ta'lim uchun keng ko'lamli ta'lim texnologiyalari yaratilgan bo'lib, amaliyotga tatbiq etilmoqdaki, bu, bizning o'quvchilarimiz va farzandlarimizga eng istiqbolli ta'lim yo'nalishlarini o'zlashtirishda dastlabki qadamlarni qo'yish imkoniyatini beradi. Zamonaviy maktabgacha ta'lim va ta'lim tashkilotlarining boshlang'ich sinflari faoliyatiga STEAM texnologiyalarini joriy etish va qo'llash bunday o'zgarishlarning yorqin namunasidir.

21-asrning asosiy muammosi aniq fanlar sohasida ta'lim sifatining pastligi va moddiy-texnika resurslari bilan minimal ta'minlanganligida kuzatiladi. Biroq, davlat darajasida yuqori texnologiyalar sohasida turli sohalaridan yuqori malakali mutaxassislarni yetishtirish masalasi kun

tartibiga qo'yilgan. Bu holat ham STEAM texnologiyalarini qo'llashni ta'limni eng ustuvor yo'nalishlardan biriga aylantiradi (Филимонова, 2020, 40–42). Chunki STEAM texnologiyalari aniq fanlar va muhandislik sohasi bo'yicha yetuk kadrlarning yetishmasligi bilan bog'liq muammoni hal qilishga yordam berishni rejalashtirilgan. STEAM texnologiyasi - ta'limning modulli yo'nalishi bo'lib, uning maqsadi bolaning intellektual qobiliyatlarini ilmiy va texnik ijodkorlikka jalb qilish imkoniyatini rivojlantirishdir. Muhandislik, texnologiya va matematikani bo'yicha bolalar qiziquvchiligi orttirish, bu sohalar bo'yicha bolalarning ma'lum bilimlarni egallashini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun STEAM texnologiyasi turli xil mehnat turlariga bolalarning kognitiv qiziqishlarini orttirishga imkon beradi. Bunday dasturlarning ahamiyati ularni maktabdan tashqari mashg'ulotlarda ham, asosiy ta'lim dasturi doirasida ham qo'llash imkoniyatidadir.

Taklif etilayotgan STEAM texnologiyalari kognitiv faoliyat jarayonida intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish va ilmiy-texnik ijodkorlikka jalb etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning yangi qisman modulli dasturidir. STEAM texnologiyalari nomini shunday ochiqlash mumkin (Соболев, 2019, 141–145):

S - science (tabiiy fanlar).

T - technology (texnologiya).

E - engineering (muhandislik san'ati).

A - art (ijodkorlik).

M – mathematics (matematika).

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun STEAM ta'limi dasturi bir qator modullarni o'z ichiga olgan bo'lib, ularning mazmuni bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Mazkur texnologiya bir qator o'uv modullarini ichiga oladi. Mazkur maqolada "F.Frebelning didaktik tizimi" o'quv moduli bilan tanishtirish, bu modulning nazmun-mohiyatini tavsiflash maqsad qilinadi.

Atoqli nemis pedagogi Fridrix Vilgelm Avgust Frebel (1782–1852) 19-asr o'rtalaridagi nemis burjua-demokratik pedagogikasining ilg'or vakili, I.G. Pestalozzining shogirdidir. Ko'pgina taniqli olimlar va jamoat arboblari singari u ham bolaligida qobiliyatsiz hisoblangan. Maktabda o'qib yurgan chog'ida u tabiiy fanlarga qiziqqan, bu mavzu bilan bog'liq ko'p kitoblarni o'qigan, gerbariyalar to'plagan, geometriyaga qiziqib qolgan (Волюбева, 2001). F.Frebel mablag' yetishmasligi sababli universitetni tark etishga majbur bo'lganidan bir qancha vaqt o'tgach, u namunaviy maktabning katta o'qituvchisi Gryuner bilan uchrashib qoladi. Ushbu uchrashuv uning kasbiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Keyinchalik, Fridrix Vilgelm Avgust Frebel Pestalozzi maktabida ishlaydi, harbiy xizmatni o'taydi. U universitetda o'qiganidan so'ng, ko'plab yaxshi takliflarni rad etadi va o'zini butunlay bolalarni tarbiyalash ishiga bag'ishladi. Bern kantonal hukumati unga Burgdorfda mehribonlik uyini tashkil etishni ishonib topshirganida, F.Frebelga yosh bolalar uchun alohida ta'lim muassasalari zarurligi haqidagi g'oya birinchi bo'lib keladi: bu yerda u maktabgacha ta'lim nazariyasini va «sovg'alarini» amalga sinab ko'rishi mumkin edi.

1840 yilda Fridrix Vilgelm Avgust Frebel Blankenburgga ko'chib o'tadi va u yerda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun birinchi ta'lim va tarbiya muassasasini ochadi va uni «bolalar bog'chasi» deb ataydi. Shunday qilib, uning birinchi bolalar bog'chasi kitob nashr qilishning bayrami, yani bosmaxonalarnin 400 yilligi kuni ochiladi. Ayni paytda F.Frebel "Farzandlarimiz uchun yashaylik!" shiori bilan yakshanbalik gazeta chiqarishni boshlaydi. F.Frebelning bolalar "hayot gullari", tarbiyachilar esa "chiroyli bog'bonlar" degan ta'sirchan g'oyasi hozirgacha insonparvarlik pedagogikasining madhiyasi bo'lib qolmoqda (Джуринский, 1998). Ayni paytda Bad Blankenburg shahrida Fridrix Frebel muzeyi ochilgan.

Idealistik nemis falsafasi ruhida tarbiyalangan F.Frebel tabiat, jamiyat, inson haqidagi qarashlarida idealistik edi va pedagogika idealistik falsafaga asoslanishi kerak, deb hisoblagan. Uning fikricha, bolaga tabiiy ravishda to'rtta instinkt berilgan: faoliyat, bilim, badiiy ijod va dinga bog'liqlik. Faoliyat instinkti yoki faoliyat - bu yagona ijodiy ilohiy tamoyilning bolada namoyon bo'lishi; bilim instinkti - insonga xos bo'lgan hamma narsaning ichki mohiyatini, ya'ni yana Xudoni

bilish istagi (Мчелидзе, 1986, 45). F.Frebel hatto Pestalozzining ta'lim va tarbiyaning bola rivojlanishidagi o'rnini haqidagi fikrlarini diniy-mistik asoslab berdi, shveytsariyalik demokrat pedagogning o'z-o'zini rivojlantirish g'oyasini bolada ilohiylikni ochish jarayoni sifatida izohladi.

F.Frebel o'zining pedagogik qarashlarida borliq qonunlarining universalligidan kelib chiqadi: "Abadiy qonun hamma narsada mavjud, amal qiladi va hukmronlik qiladi... tashqi dunyoda ham, tabiatda ham, ichki dunyoda ham, ruhda ham..." (Волобуева, 2001). Insonning maqsadi, F.Frebelning fikricha, bu qonun soyasida qolgan "ilohiy tartib"ga qo'shilish, uning "o'z tamoyili"ni rivojlantirishdir. Ta'lim jarayonida insonning ichki dunyosi dialektik ravishda tashqi dunyoga qarab "oqadi". Atoqli olim ta'lim va tarbiyani barcha yoshdagilar uchun yagona pedagogik muassasalar tizimi shaklida tashkil etish taklif etadi. F. Frebel ta'lim maqsadini bolaning tabiiy xususiyatlarini rivojlantirish va uning o'zini ochib berish yo'li deb hisobladi. Bolalar bog'chasi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashi kerak, bu ularning jismoniy rivojlanishidan boshlanadi, degan g'oyani ilgari surdi (История педагогики и образования, 2001, 46). F.Frebel, ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, barcha bolalar uchun ta'limning ochiqligi tamoyilini himoya qilib, ta'lim siyosatiga demokratik yondashuvni qo'llab-quvvatladi va bu Germaniyaning sanoat va ilmiy rivojlanishining jadal rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan aholining yuqori darajadagi ta'limga bo'lgan davlat ehtiyojlariga mos keladi, degan xulosaga keladi. U umumbashariy ta'limni an'anaviy elita ta'limga muqobil deb hisoblaydi (Джуринский, 1998). F.Frebel nuqtai nazaridan umumbashariy ta'limning maqsadi bolalarni yoshligidan jamiyatda oldindan belgilangan o'ringa tayyorlash yoki ularga kasb-hunar o'rgatish emas, balki har bir bolaning rivojlangan shaxs bo'lib yetishishini ta'minlashdan iboratdir.

F.Frebelning fikricha, ta'lim jarayoni "tafakkur va harakat, idrok va amal, bilim va malaka o'rtasida uzviy bog'lanishlar o'rnata olsa", "insonning ham jismi, ham ongiga uning ichki tabiatiga mos ravishda har tomonlama ta'lim bera olsa"gina shaxsning har tomonlama rivojlanishi mumkin bo'ladi (Волобуева, 2001). Bu shuni anglatadiki, hech bir shaxsning qobiliyatini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi; haqiqiy ta'lim chegara bilmaydi va hayot davomida uzluksiz jarayon sifatida davom etadi.

Ta'lim mazmuni insonning kuch va qobiliyatlarining xilma-xilligini aks ettirishi kerak. F.Frebel tomonidan ishlab chiqilgan o'quv dasturi o'sha davr ijtimoiy-madaniy hayotining barcha asosiy yo'nalishlarini: "san'at", "tabiatshunoslik", "tabiiy resurslardan foydalanish usullari"ga o'rgatish, shuningdek, shu yo'l bilan olingan xom ashyoni "oddiy va murakkabroq qayta ishlash", "tabiiy moddalar va kuchlar haqidagi bilimlar", "tabiat tarixi va alohida mamlakatlar tarixi", "insoniyat va tabiatshunoslik"ni o'z ichiga olgan. F.Frebel bu keng qamrovli ta'lim dasturini o'z maktablarida amalga oshirishga intilgan.

F.Frebelning pedagogik qarashlariga binoan, inson qobiliyatlari uning faoliyati jarayonida rivojlanadi va shunga muvofiq ravishda, pedagogik jarayon "harakat, mehnat va tafakkur"ga asoslanishi lozim. F.Frebelning butun ta'lim tizimi, jumladan, maktabgacha ta'lim ham o'qituvchi rahbarligidagi bolalar faoliyatiga asoslanishi kerak, degan ishonchga tayanadi.

F.Frebel ta'limni o'quvchi va o'qituvchi ishtirokidagi ikki tomonlama jarayon sifatida ta'riflaydi, bunda o'qituvchi pedagogik tamoyillarga amal qilgan holda, asosan ko'plab turli faoliyat turlari orqali shaxsning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi, bu jarayon o'quvchini ham, o'qituvchini ham o'zini o'zgartirishga qaratilgan ongli sa'y-harakatlarga yetaklaydi. Haqiqiy o'qituvchi har doim bir vaqtning o'zida «berishga va olishga, birlashishga va bo'lishishga, tayinlash va sabr-toqatli bo'lishga, qattiqqo'l va yumshoq, qat'iy va moslashuvchan bo'lishga» qodir.

F.Frebelning fikriga ko'ra, shaxsshakllanishi uchun faoliyatning ahamiyatini tushunishi kerak, bunda esai faoliyat turlari (o'yin, o'qish va mehnat) ta'lim uchun alohida ahamiyatga ega (Волобуева, 2001). F.Frebel ularning o'zaro ta'sirining ko'plab shakllarini ko'rsatadi, pedagogik jarayonda ularning o'zaro ta'siri zarurligiga e'tibor qaratadi.

F. Frebel o'yinni «bolalar rivojlanishining eng yuqori bosqichi» deb ta'riflagan. U o'yin nazariyasini ishlab chiqadi, harakatli o'yinlarni to'playdi va ularni uslubiy jihatdan sharhladi. F.Frebel tasviriy san'at, mehnat ta'limi bo'yicha o'ziga xos, qat'iy tartibga solingan tizimni ishlab chiqdi va mashhur "Sovg'alar"ni yaratadi (Джуринский, 1998). Bunda "sovg'alar" vositasida shakl,

-hajm, o'lchamlar, fazoviy munosabatlar haqidagi bilimlar bilan birlikda dizayn ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mo'ljallangan qo'llanma yaratadi. Qo'llanmada bola nutqining rivojlanishini uning faoliyati bilan chambarchas bog'liq ekanligini dalillaydi.

F.Frebel o'yinni bog'cha pedagogikasining o'zagi deb hisoblagan. O'yinning mohiyatini ochib berar ekan, u bola uchun o'yin - bu joziba, instinkt, uning asosiy faoliyati, u yashaydigan element, uning shaxsiy hayoti ekanligini isbotlab beradi. O'yinda bola tashqi dunyoni tasvirlash orqali o'zining ichki dunyosini ifodalaydi. Oilaviy hayotni, chaqaloqqa g'amxo'rlik qilayotgan onani va hokazolarni tasvirlash orqali bola o'zidan tashqi narsani tasvirlaydi, ammo bu faqat ichki kuchlar tufayli maydonga chiqishi mumkin (Болобьева, 2001). F.Frebel o'yin materiallarini bolalarning ichki ehtiyojlarini rivojlantirishga yordam beradigan muhim ta'lim vositalari deb hisoblagan. U tarixda bolalar o'yinining qadr-qimmatini tan olgan birinchi ta'lim mutaxassisi va bolalar uchun o'quv materiallarini - «sovg'alarni» yaratgan birinchi shaxs edi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'limning davlat standartida F. Frebelning pedagogik qarashlariga mos keladigan ko'pgina bandlemlarni ko'rishim mumkin:

- bolalikning barcha bosqichlarida (go'daklik, erta va maktabgacha yoshdagi) bolaning to'liq tajribasi, bola rivojlanishini boyitish (kuchaytirish);

- bolaning shaxsiyatiga hurmat;

- kattalar va bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning shaxsiy rivojlanishi va gumanistik tabiati;

- bolalarni muayyan faoliyat turlarida rivojlantirish: bunda birinchi navbatda o'yin, kognitiv va tadqiqot faoliyati shaklida, ikkinchidan, bolaning badiiy va estetik rivojlanishini ta'minlaydigan ijodiy faoliyat shaklida takomillashishini ta'minlash;

- bolalar va kattalar o'rtasidagi yordam va hamkorlik, bolani ta'lim munosabatlarining to'liq ishtirokchisi (sub'ekti) sifatida tan olish;

- har bir bolaning individual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'quv faoliyatini tashkillashtirish.

Turli mamlakatlarda F.Frebelning didaktik tizimini simvolizm, didaktiklik va bolalar faoliyatini haddan tashqari tartibga solish uchun harakat sifatida tanqid qilinganiga qaramay, uning jahon pedagogikasining rivojlanishiga qo'shgan hissasini tan olish zarur. Uning faoliyati tufayli ko'plab mamlakatlarda bolalar bog'chalari maktabgacha ta'lim tizimida etakchi o'rinni egallaydi.

Fridrix Frebel maktabgacha pedagogika tarixida birinchi bo'lib maktabgacha ta'limni keng qamrovli, uslubiy jihatdan batafsil tizimli amaliy qo'llanmalar bilan ta'minladi va maktabgacha pedagogikaning mustaqil bilim sohasi sifatida vujudga kelishiga hissa qo'shdi.

Bundan tashqari, F. Frebel birinchi bo'lib, yoshga asoslangan davriylashtirish tizimini ishlab chiqqan, u go'daklik, bolalik, o'smirlik va yoshlik davrlarini belgiladi. Ushbu davrlashtirishga ko'ra ma'lum yoshdagilar uchun ustuvor faoliyat turini va tashqi dunyoning bolaga o'ziga xos ta'sirini ta'riflab berdi. Shunday qilib, go'daklik davri uchun bu ta'sirning tabiati «g'amxo'rlik» so'zi bilan, bolalik davrida - «tarbiya», o'smirlik davrida - «ta'lim» bilan ifodalanadi. Go'daklik va bolalik - bu, har bir inson voqeligining uchlik - harakat, sezish va fikrlash shaklida namoyon bo'lishining asosi bo'lgan tabiiy qobiliyat, tushunish, idrok etish faoliyatining namoyon bo'lishining muhim davrlari sifatida qabul etiladi. Shu tarzda F.Frebel bola psixikasining rivojlanishini belgilovchi asosiy jarayonlarni xarakterlashga juda yaqin keldi, ular uchun ma'lum bir qonuniyatini yaratdi. Ushbu qonuniyat o'zini namoyon qilishi uchun, F.Frebel ning fikriga ko'ra, tashqi dunyo bilan tanishish usulini, shuningdek, o'yinlarda ifodalangan mustaqil faoliyat usulini diqqat bilan ko'rib chiqish kerak.

Bolaning rivojlanish jarayonida duch keladigan obyektlarni oldindan bilish juda muhimdir va bu faoliyatni tasodifga qoldirib bo'lmaydi. Bolaning o'zi bu ehtiyojni harakat qilish, tekshirish, tana a'zolari bilan o'ynash orqali namoyon qiladi: barmoqlar, qo'llar, oyoqlar, yonoqlar va hokazolarni qo'llaydi. Ammo bularning barchasi bolaning o'z xatti-harakatlariga bog'liq bo'lganligi sababli, uni kerakli tarzda bilib ololmaydi. Buning uchun obyektни boladan ajratish, unga tashqaridan biror narsa berish kerak, ya'ni bolaga u va tashqi dunyo o'rtasidagi vositachilarni berish kerak. F.Frebel

bolani hayotga, bu hayotni bilishga tayyotlashga zaruriy predmet muhitini yaratadi va oltita sovg'a didaktik tizimini ishlab chiqadi.

F. Frebel bolalar faoliyatlarining turli turlarini taklif qildi, bunda pedagog «sovg'alar» bilan ishlash tizimini taklif qiladiki, «sovg'alar» sifatida qurilish materiallari bilan faol o'yinlar, rasm chizish, modellash, qog'ozdan to'qish, qog'oz kesish, kashta tikish, metall halqalar biror narsa yasash, tayoqchalar, no'xat, munchoqlardan yashash va boshqalar.

Dastlab, F. Frebel tomonidan ishlab chiqilgan olti turdagi o'quv materiallari mavjud edi. Keyinchalik bu raqam ko'paydi va xilma-xil bo'ldi, ammo baribir birinchi 6 ta «sovg'a» o'zgarmas klassik versiyadir. Boshqa ilmiy va nazariy qarashlar ta'sirida uslubiy jihatdan o'zgartirilgan ushbu «sovg'alarning» aksariyati zamonaviy bolalar bog'chalarida hali ham qo'llaniladi. Ushbu o'quv modulining maqsadi Fridrix Frebel ning didaktik tizimiga asoslangan erta va maktabgacha yoshdagi bolalarda dunyoning tabiatshunoslik manzarasini rivojlantirishdir. «Fridrix Frebel ning didaktik tizimi» tarkibiy o'quv moduli ikkita tarkibiy blokdan iborat:

1. «F. Frebel to'plamlari» (klassik). Ushbu blok birlamchi manbalarga tamomila mos keladi va uslubiy tavsiyalarda batafsil tavsiflangan 6 ta «sovg'a» ni ifodalaydi. Mazkur o'quv modulida F. Frebel ning «Sovg'a» atamasi zamonaviyroq «To'plam» atamasi bilan almashtirildi, ammo ularni raqamlash muallifning tizimiga muvofiq amalga oshiriladi. Blokda taklif qilingan sxemalar F. Frebel tomonidan ishlab chiqilgan va hech qanday tuzatish va o'zgartirishlarga ega emas.

2. «F. Frebel to'plami - yumshoq modullar». Mazkur blok F. Frebel tomonidan ishlab chiqilgan materiallarning modifikatsiyasi bo'lib, u klassik to'plamdagi ayni 6 ta «sovg'a» ni ifodalaydi, lekin yumshoq modullari ko'rinishida bo'ladi va bolani stolning cheklangan maydonidan xonaning o'yin maydoniga o'tkazadi. Bu blok nogiron bolalar imkoniyatlarini kengaytiradi va F. Frebelning pedagogik qarashlariga muvofiq bolaning harakatga bo'lgan tabiiy ehtiyojini ta'minlaydi.

Birshu bitta birga, «sovg'alar» g'oyasi Frebel tomonidan qandaydir mistik ramziylik ifoda etadi, ya'ni «sovg'alar» orqali bola go'yo dunyoning birligi va xilma-xilligini tushunishga, keyin esa uning poydevoriga - ilohiy tamoyilga olib keladi. To'p (koptok), birinchi o'yinchoq, tinchlik va harakatni ifodalaydi va bolaga mavjud bo'lgan hamma narsaning birligini tushunishga yordam beradi. Kub - birlik va xilma-xillik ramzi. «Sovg'alar» bilan darslar ketma-ketligi oddiy birlikdan (to'p) murakkabroq (qismlarga bo'lingan kub) birlikka o'tishni belgilaydi.

F. Frebel didaktik tizimining qariyb 200 yillik tarixini, vaqt bo'yicha o'zgartirishlar, diniy urg'u, falsafiy simvolizm va muallif qarashlarining boshqa o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olsak, zamonaviy o'qituvchilarda taqdim etilgan materialdan amaliy faoliyatda foydalanish bo'yicha savollar tug'ilishi mumkin. Zamonaviy maktabgacha pedagogika «sovg'alar» ni ramz emas, koinotning ba'zi umumiy qonunlarini tushunish vositasi emas, balki didaktik material (ma'lum darajada o'yin qurilish materiallarining prototipi) deb hisoblaydi, asosan bolalarning intellektual rivojlanishiga ta'sir qilishini qayd etadi. Bundan tashqari, to'plamlar va taqdim etilayotgan katta hajmdagi materiallar o'rtasida aniq yosh nisbati yo'qligi o'qituvchilar orasida ushbu materialni o'z guruhining ta'lim mazmuniga qanday kiritish kerakligi haqida savol tug'diradi.

O'quv jarayonida F. Frebel to'plamlaridan foydalanish maktabgacha ta'lim muassasasining asosiy ta'lim dasturining majburiy qismida ham, o'qituvchi tomonidan qo'yilgan ta'lim vazifalarini hal qilish uchun qo'shimcha material bo'lgan qismida ham, ta'lim munosabatlari ishtirokchilari tomonidan ham shakllantirilishi mumkin. Lekin har qanday holatda ham o'qituvchi o'quvchilarning individual imkoniyatlari va ustuvorliklaridan kelib chiqib, faoliyat mazmunini belgilaydi.

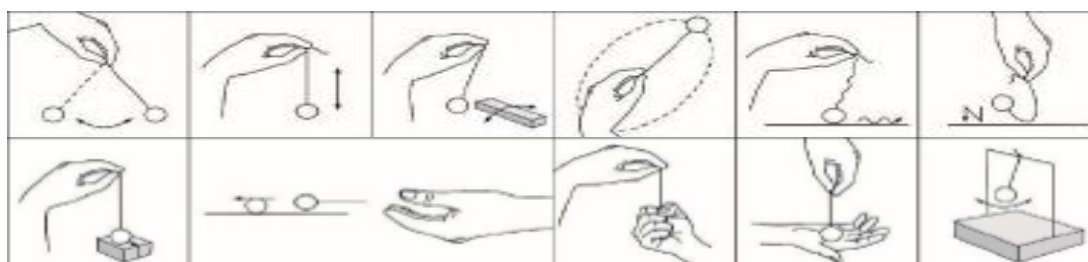
O'zining universalligi tufayli F. Frebel ning didaktik tizimi bolalar bog'chasida STEM ta'limi texnologiyasi asos bo'lib xizmat qilishi mumkin, chunki u sanab o'tilgan barcha sohalaridagi («fan», «texnologiya», «muhandislik», «matematika») bilimlarni tizimlashtiradi.

Fridrix Frebelning «sovg'alar» tarkibi va mazmuni bilan tanishib chiqaylik

1-blok, Frebelning an'anaviy sovg'a to'plamlari.

“Yung sharchalar” to‘plami (Sovg‘a № 1). Bu to‘plam bolalar qo‘liga sig‘adigan o‘lchamdagi sharchalardan iborat bo‘lib, bolalar uchun eng tushunarli va eng oson shakldir.

Frebel davridagi sharchalar 4sm diyametriga ega bo‘lib, kamalak rangidagi mato yoki yunglardan tayyorlangan bo‘ladi. Bu sharchalar yog‘ochdan tayyorlangan qutichada, sharchalarni osish uchun mo‘ljallangan taglikka birlashuvchi 3 ta tayoqcha bilan saqlanadi. F.Frebel sharchalar to‘plamiga ilova qilgan tushuntirish qog‘ozida sharchalar bilan o‘ynash uchun 30 ta fikr bergan(sharchalarni ko‘tarish, tushirish, aylanma harakat qildirish, mayatnik holatida o‘ynash va b.).

1-rasm. Sharchalar bilan amaliy mashg‘ulotlarga misollar.

“Asosiy shakllar” to‘plami (Sovg‘a № 2).

Ikkinchi to‘plam yog‘ochdan tayyorlangan shar, kub va silindrdan iborat. F.Frebel bu asosiy shakllar orqali qarama-qarshi qo‘yish va tenglashtirish g‘oyasini nazarda tutadi. Shar harakat ramzi, cheksizlik ramzidir. Kub shakli ko‘p obrazlilikdagi birlikni anglatadi. Silindr kub va sharning xususiyatlarini jamlaydi, vertikal holatda u turg‘undir, gorizontal holatda harakat qiladi (yumalaydi). Bu to‘plamning yangiligi shundaki, ishlatilgan materiyal – yog‘och bolalardan ko‘proq kuch talab etadi va ayni paytda shovqinli va ovoz chiqaradi. Shar va kubning xossalarini birlashtiradigan silindr (shar kabi dumalaydi, kub kabi turadi) F.Frebel tomonidan 1843 yilda qo‘shilgan. Ikkinchi to‘plamdagi predmetlar balandligi, kengligi va eniga ko‘ra birinchi to‘plamdagilar bilan bir xil, ya‘ni 4 sm.dir. Ip bog‘lash uchun maxsus sim halqalar biriktirilgan.

F. Frebel asosiy jismlar bilan harakatlar bolalarga vizual fazoviy effektlarni o‘zlashtirishga yordam berishini ta’kidlaydi va ularni chizmalar va tavsiflarda taqdim etadi:

Masalan, kubning o'qidan osigan bo'lsa-da, lekin aylantirilganda kub vizual ravishda silindrga o'xshaydi (2-rasm). Diagonal shaklda o'qidan osilgan kub aylanayotganda rombning yoki tagi bilanbirikkan ikkita konusning vizual tasvirini yaratadi(3-rasm).

2-rasm.

3-rasm.

Ikkinchi to'plamning jismlari F. Frebel to'plamlarining asosiy elementlarini ifodalaydi. Muallifning fikricha, ular birlik va xilma-xillik ramzi bo'lib, turg'unlik va harakatni yaqqol ifodalaydi. Ushbu asosiy elementlar yoki F.Frebel aytganidek, «normal shakllar» bolalar tomonidan maktabda matematika darslarida, chizmachilikda (rasmda), qurilishda, san'at va me'morchilikda uchraydi.

Asosiy jismlar, ya'ni shar, kub va silindrdan iborat piramida, bu piramida mohiyatan muallifning didaktik tizimining logotipini tamsil etadi.

«Kubiklardan kub» to'plami (Sovg'a № 3)

Uchinchi to'plam (3-sonli sovg'a) qopqoqli yog'och qutidagi 2,5 sm qirrali 8 kubdan iborat. Kub tuzilmalari turli usullar bilan yig'ilishi va demontaj qilinishi mumkin. Muallifning so'zlariga ko'ra, ular bolaga atrofdagi real hayotni takrordan kichik hajmda yaratish imkonini beradi.

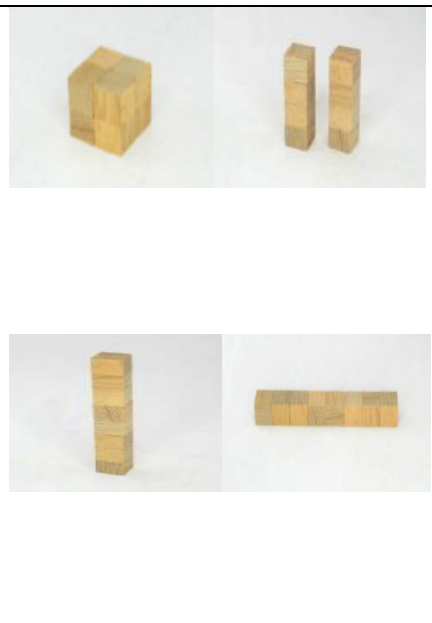

F. Frebel ning barcha o'yin va faoliyat vositalari «hayot, go'zallik va bilim shakllarini» aks ettirishga yordam beradi. Bunda birinchisi hayot shakllari bo'lib, turg'un, qo'zg'almas jismlarni ifoda etadi. Go'zallik shakllari yoki go'zal shakllar berilgan kubiklar yoki boshqa vositalardan ma'lum bir andoza yoki naqshlarni diagramma asosida shakllantirishga yo'naltiradi. Bilim shakllari bo'limida esa berilgan shakllar asosida ajratish, ayirish, qo'shish kabi matematik amallarni bajargan holda ma'lum bir obyektlarning qurilishiga diqqat qaratiladi. F. Frebel uchinchi to'plamni qo'llash bo'yicha faoliyat turlarini batafsil tafsilotlar bilan tushuntirib beruvchi ko'rsatmalarni ilova qiladi. U bolalarning kundalik hayoti va muhitidan jismlar sifatida qabul qilingan 100 ta «hayot shakllari» ni tavsiya qildi. Bu shakllar kubiklarning turli shakllarda birlashtirishidan hosil bo'ladi. «Go'zal shakllar» yoki bezak rasmlari kubning statsionar markaz atrofida soat yo'nalishi bo'yicha aylanma harakatlari bo'yicha joylashtirish natijasida paydo bo'ladi. F. Frebel vizual tarzda ichki va tashqi qonun va tartibning qutbli qarama-qarshiligini ifodalovchi 71 ta go'zal shakllarni ishlab chiqdi. «Bilim shakllari» bilan F. Frebel bolalarga oddiy matematik ma'lumotlarni va amallarni, masalan, butunga mutanosib ma'lum bir qismini aniq ko'rsatmoqchi edi

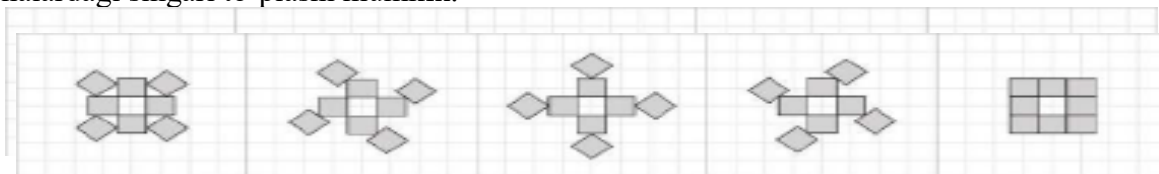
«Kubiklardan kub» to'plamidan «hayot shakllari» hosil qilinishiga shunday misollar keltirishimiz mumkin:

Uchinchi to'plamning kublari bilan ishlashda, F. Frebel bolalardan ularni chapdan o'ngga va aksincha, yuqoridan pastga va pastdan yuqoriga sanab, ikki qismga bo'lib, kublarning tengligini aniqlashni so'radi. Bundan tashqari, u bolalardan kubiklarning birlashuvi qanday ko'rinishda ekanligini taxmin qilishni taklif qildi: stol, yo'l, minora va h. F. Frebel uchinchi to'plam uchun bolalarga tanish bo'lgan jismlarning tasvirlariga muvofiq yig'ish andozalarini ishlab chiqdi.

Har bir to'plam F. Frebel ning "birlik va xilma-xillik" haqidagi g'oyasini aks ettiradi. Bunday holda, kubning «hayot shakllari» ga aylanishi yig'ilgan kub bilan boshlanadi va tugaydi.

«Kubiklardan kub» to'plamidan foydalangan holda, «go'zal shakllar» to'plamini quyidagi namunalardagi singari to'plashi mumkin:

Mazkur rasmlarda tasvirlangan naqshlar ornamental xarakterga ega bo'lishidan tashqari, ular bolalarda uch o'lchamli jismni proyektiv ko'rinishini rivojlantiradi, chunki F. Frebel tomonidan taklif qilingan naqsh binoning yuqoridan murakkab ko'rinishi deb hisarlanishi mumkin.

«Kubiklardan kub» to'plamida «Bilish shakllari» quyidagicha shakllantiriladi:

Quyidagi shakllar butun va qism o'rtasidagi munosabatni aniq ko'rsatadi:

- butun 2 qismga bo'linishi mumkin (kubni gorizontal ravishda yarmiga bo'lish);
 - butun 2 qismga bo'linishi mumkin (kubni vertikal ravishda yarmiga bo'lish);
 - bitta butun - ikkita yarmi; ikki yarmi - bitta butun;
 - bir butun - ikki yarmi; bir yarim - ikki chorak; ikki chorak - yarmi; ikki yarmi - bitta butun;
- Bolalar kubni chorak va yarmidan amaliy tarzda yuqoridagi shakllar asosida yig'adilar.

«Bruslardan iborat kub» to'plami (Sovg'a № 4)

To'rtinchi to'plam (sovg'a № 4) uchinchi to'plam bilan bir xil qutida, lekin yangi jismlarni - 5 sm x 2,5 sm x 1,25 sm (U x G x D) o'lchamdagi 8 ta to'rtburchakli parallelepiped o'z ichiga oladi. F. Frebel parallelepiped uzunligini asosiy nisbat sifatida belgiladi. Bu 3-6 to'plamning qismlaridan birlashtirilgan qurilishni amalga oshirishga imkon beradi. 11 ta jadvalda ulardan foydalanish bo'yicha takliflar mavjud. F. Frebel 3 va 4

to'plamlarga mutanosib ravishda qo'fiyalangan qo'shiqlarni ham kiritdi, ularning maqsadi bolalarni xursand qilish va ularning bilim faolligini qo'llab-quvvatlash edi.

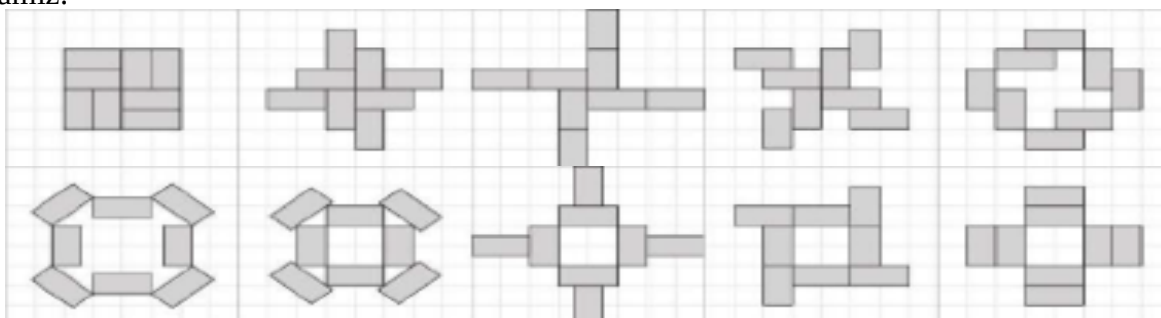
Xuddi uchinchi to'plamdagi kabi, Fregel hayot shakllari, go'zallik shakllari va bilim shakllarini bosqichma-bosqich bajarishni tavsiya qildi. Ko'rsatmaga ko'ra, kundalik hayot va bolalarning atrof-muhit obyektlari sifatida tushunilgan «Hayot shakllari» turg'un jismlarni hosil qilish orqali yasaladi, «Go'zallik shakllari» qo'zg'almas markaz atrofida parallelepipedlarning soat yo'nalishi bo'yicha faraz qilingan harakatlanishi natijasida paydo bo'ladigan bezakli shakllardir. «Bilim shakllari»da F. Frebel bolalarga oddiy matematik hisoblashlarni ko'rsatishni rejalashtirdi. Bunda butun va qism, hajm va tekislik, birlarni to'plab 8 sonini hosil qilish, 8 ichida qo'shish va ayirish amallarining bajarilishi ko'zda tutilgan. Misol uchun hayot shakllari sifatida «kub», «zaminning bir qismi», «ikkita katta taxta», «to'rtta kichik taxta», «sakkizta qurilish g'ishtlari», «uzun bog 'to'sig'i», «shahar darvozasi», «asalari uyasi», «minora», «quduq», «favvora», «o'rindiqlik», «divan», «ikki stul», «stol va stullar», «bolalar stoli», «yodgorlik» shakllarini qurish vazifasi beriladi.

Bundan tashqari, to'rtinchi to'plamda muallif «hayot shakllari»ni bir nechta tematik guruhlariga ajratdi: «Mebel» guruhiga «stol», «ilgich», «stul va stol», «ikki stul», «to'shak», «divan» va b. , «Novvoyxonada» guruhiga «do'kon», «sakkizta tortma», «ikki hisoblagich», «to'rtta non», «pannis», «xamir kesish taxtasi», «xamirni aralashtirish uchun quti», «arava», «pul sandig'i», «Qurilish va uyni obodonlashtirish» guruhiga «uy», «uy yaqinidagi maydon» yoki «veranda», «ochiq eshik», «avtomobil yoki avtobus o'rindiqlari», «ikkita skameyka», «ikki stul», «ikki oyna», «ikki ramkali baland deraza», «vestibul». «orkestr (sahna)» vb. kiradi. Quyida ushbu hayot shakllariga namunalar berilgan.

Go'zal shakllarida ham berilgan andozalarga qarab, ma'lum naqshlarni yaratishga misollar keltiramiz:

Didaktik tizim muallifining qarashlariga ko'ra, to'rtinchi to'plamda bir xil kub va uning qismlarining ham hajmli jismlarning (kublarning), ham tekis yuzlarining bo'linuvchanligi haqidagi g'oyalar keltirilgan. Masalan, bitta vertikal va uchta gorizontal kesimga ega bo'lgan g'ishtdan yasalgan kub, kubning ikki qismga vertikal bo'linishi, kubning har bir yarmini gorizontal ravishda

ikki qismga bo'lish, har chorakning ikki qismga gorizontal bo'linishi amallarining bajarilishi bilim shakllariga misol bo'la oladi.

F. Frebel bu vazifalarning har biri o'qituvchi va bola o'rtasidagi dialog vositasida bajarilishini taklif qildi. O'qituvchi qismlar qanday materialdan yasalganligini, ular qanday rangda (agar qismlar rangli bo'lsa), qaysi tomoni kengroq/torroq, uzunroq/qisqaroq ekanligini so'raydi. To'rtinchi Sovg'a materiallaridan foydalangan holda, F. Frebel juftliklarda simmetrik tarzda tashkil etilgan uch turdagi tomonlar mutanosib ravishda bir-biriga teng bo'lgan yuqori-past, old-orqa, o'ng-chap haqida tushuncha beradi. Shu bilan birga, bolalar o'zlariga nisbatan yaqin yoki uzoqda joylashgan jismlar, bir tekislikdagi jismlarning bir-biriga yaqin-uzoq joylashganligini aniqlash orqali fazoviy-orientatsion g'oyalarni rivojlantiradilar.

«Kublar va prizmalar» to'plami (Sovg'a №5)

Beshinchi to'plam (5-sonli sovg'a) - bu kattaroq qutidagi 3-to'plamning miqdor jihatdan ko'paygan shaklidir. Qirrası 7,5 sm bo'lgan kub 3 ga teng bo'lingan bo'lib, undan 27 ta kub hosil bo'lgan, shundan 3 tasi diagonal bo'yicha bir marta, 3 tasi diagonal bo'yicha ikki marta bo'lingan. Bu usul orqali tom shaklidagi katta va kichik uchburchak prizmalar shakllanadi, bu esa bolaga o'yin variantlarini ko'paytirish qilish imkonini beradi. Qutiga diagrammali 48 ta varaqli «hayot, go'zallik va bilim shakllari» ni yasash uchun fikrlar ilova qilinadi.

«Kublar va prizmalar» to'plami orqali quyidagi «hayot shakllari»ni yasash taklif qilinadi: «gul stendi», «katta stul», «oyoq dastakli qulay stul», «katta yotoq», «katta divan», «hovlilı uy», «dehqon uyi», «maktab», «qozonxonaga ega zavod», «daraxtlar qatori bo'lgan bog'», «qal'a», «uchta kirish joyi bo'lgan shahar darvozasi», «arsenal» (harbiy ombor), «qo'riqchilar uchun ikkita binoli shahar darvozasi», «yodgorlik». Quyidagi rasmlarda ularga namunalar berilgan:

F. Frebelning sovg'alar vositasida nutqni rivojlantirish haqidagi g'oyasi syujetga asoslangan qurish faoliyatlarida o'z aksini topdi, bu yerda o'ylab topilgan hikoyaning syujeti asosida tuzilmalarni yaratadilar. Masalan, «Bolalik jannati»da Meri ismli qizning okean sohilidagi kichik bir shaharchada mayoqchi bo'lib ishlaydigan amakisini ziyorat qilish uchun qilgan sayohati misol tariqasida keltirilgan. Sayohatning butun syujeti maxsus diagrammalr vositasida ifodalangan. Port, port yonidagi qayiqxona, Meri sayohat qiladigan paroxod, yo'lda duch keladigan Meri qirg'oqda joylashgan qal'a (harbiy istehkom) shakllari yasaladi. «Dengiz bo'ylab ko'plab qayiqlar suzib yurmoqda», «Merining amakisi qo'riqchi bo'lgan mayoq», «amakining uyi», «qo'shimcha binolar (ombor, aravalar uchun omborxona, it uyi)», «Merining sayohatidan keyin qaytib keladigan uyi» syujetlarida qurilmalar yasash taklif qilinadi.

«Kublar va prizmalar» to'plami orqali «bilim shakllari». Faoliyatini tashkil etish uchun kubning 3, 9 va 27 qismga bo'linishi ko'rsatilishi mumkin. Bunday holda, har safar butun kub

ishtirok etadi, lekin uni turli yo'llar bilan bo'lish mumkin. F.Frebelning fikricha, bu, mazmunning birligi bilan shakldagi farqning ifodasidirki, bu yerda kub mazmun/tarkib vazifasini bajaradi. Bu sovg'a bolalarga geometriyani o'rganishga yo'naltiradi.

«Kublar, ustunlar, g'ishtlar» to'plami (Sovg'a № 6)

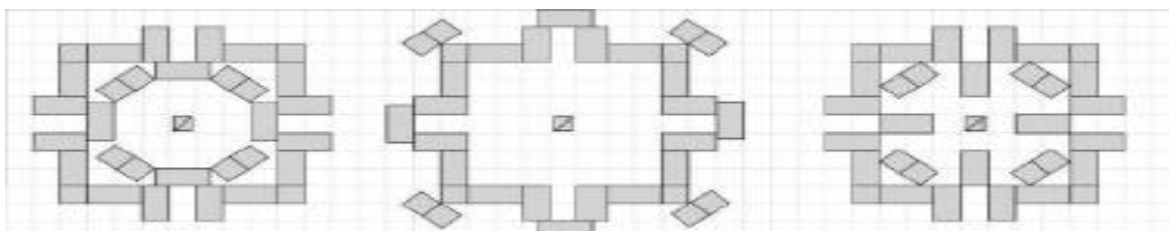
Bu majmua uchinchi va beshinchi, to'rtinchi va oltinchi to'plamlarin yig'indisidir. 7,5 sm qirrali kubda 27 ta parallelepiped (g'isht) mavjud bo'lib, ulardan 3 tasi uzunasiga bo'lingan (6 ta ustun) va 3 tasi ko'ndalang bo'lingan (6 kvadrat g'isht). Qutiga ilova qilingan 40 ta chizma oltinchi to'plam bilan turli dizaynlar uchun g'oyalarni taqdim etadi. Bu to'plam ham «Hayot shakllari», «Go'zal shakllar», «Bilim shakllari»ga taqsimlangan.

«Kublar, ustunlar, g'ishtlar» majmuasidan «ustunli zal», «qahramonlar sharafiga yodgorlik», «shon-sharaf zaliga kirish», «ikki qavatli uy», «yozgi uy (olti ustunli vestibul)», «zavodning old ko'rinishi», «tomsiz uy» va boshqa yasalmalar «hayot shakllari»ni tashkil etadi. Bu yasalmalarga namunalarning ba'zi rasmlari quyida keltirilgan:

«Kublar, ustunlar, g'ishtlar» to'plami vositasida «Go'zal shakllar» yasalishiga ba'zi namuna rasmlarni keltiramiz. Bolalar bu kabi chizmalar vositasida kubiklar, ustunlar va g'ishtlardan foydalanib qurilmalarni yasahsadi.

«Kublar, ustunlar, g'ishtlar» to'plamidan «bilim shakllari» uchun quyidagicha qo'llanilish tavsiya etiladi. Yani bir kubikdan boshlab qolgan obyektlarni qo'shib borish vositasida 19 dan 25 gacha raqamlar doirasida amallar bajarish mumkin.

Blok 2. «Frebel to'plamlari - yumshoq modullar»

Ushbu to'plam bilan ishlash klassik to'plam bilan bir xil mantiqqa amal qiladi, faqat sovg'alar – to'plamlar yog'ochdan emas, boshqa materiallardan tayyorlangan bo'ladi. To'plar oson ishlov beriladigan matodan qilingan bo'ladi va klassik to'plamdagi to'plar bilan bir xil harakatlarni bajarish uchun mo'ljallangan bo'ladi. Bolalar bog'chasi sharoitida ular faol, didaktik o'yinlarda va bolalarning mustaqil faoliyatida qo'llanilishi mumkin. Bu modul vositalari jismoniy imkoniyati cheklangan bolalarni hayotga tayyorlashda ham samarali natija beradi. Klassik to'plamdan farqli o'laroq ikkinchi to'plamda - yumshoq modulda tayoq uchun teshiklar ham, temir halqalar ham yo'q. To'plar ustunga osiladi va bolalar ularni erkin o'yinda boshqaradi. O'qituvchi bolalarning e'tiborini paydo bo'ladigan vizual effektlarga qaratadi va ularni turli nuqtai nazarlardan eskizini chizishni taklif qiladi.	1-sovg'a. “Yung sharchalar” to'plami
Uchinchi va to'rtinchi yumshoq modullar to'plamlari bilan ishlashda klassik 3 va 4 to'plamlar bilan ishlashdagi bir xil didaktik usullar qo'llaniladi. Beshinchi va oltinchi yumshoq modullar to'plamlari bilan ishlashda ham klassik beshinchi va oltinchi to'plam bilan ishlashda bo'lgani kabi didaktik usullar qo'llaniladi. Bolalar klassik to'plamlarning ko'rsatmalaridan, chizamalaridan foydalanib, «hayot shakllari», «go'zal shakllar»ni to'plashlari va «bilim shakllari»ni o'zlashtirishlari mumkin. Shu bilan birga, strukturani idrok etishning turli burchaklari bolalar uchun fazoviy yo'nalishda muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. F. Frebel tomonidan tavsiya etilgan syujetlardan foydalanish yumshoq modullar materialiga asoslangan syujetli rolli o'yinlarni rivojlantirish uchun sharoit yaratadi.	2-sovg'a. “Asosiy shakllar” to'plami
Bolalar kubni saqlash qutisiga yig'ishda alohida e'tibor berishlari kerak. To'liq kubni qismlardan yig'ish uchun ba'zan oldindan zaminda kubni yig'ish va keyin uni qutiga qayta taxlash taqozo etiladi.	3-sovg'a. «Kubiklardan kub» to'plami
	4-sovg'a. “Bruslardan iborat kub” to'plami
	5-sovg'a. “Kublar va prizmalar” to'plami
	6-sovg'a.»Kublar, ustunlar, g'ishtlar» to'plami

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash mumkin. Bugungi kunda aniq fanlar, tabiiy fanlar, muhandislik, matematika sohalar bo'yicha malakali mutaxassislarga talab katta. Bolalarni ushbu yo'nalishda tarbiyalash uchun STEAM texnologiyalarini qo'llash rivojlangan davlatlarda tatbiq etilmoqda. Chunki STEAM texnologiyalari aniq fanlar va muhandislik sohasi bo'yicha yetuk kadrlarning yetishmasligi bilan bog'liq muammoni hal qilishga yordam berishni rejalashtirilgan. STEAM texnologiyasi - ta'limning modulli yo'nalishi bo'lib, uning maqsadi bolaning intellektual qobiliyatlarini ilmiy va texnik ijodkorlikka jalb qilish imkoniyatini rivojlantirishdir. Muhandislik, texnologiya va matematikani bo'yicha bolalar qiziquvchaligi orttirish, bu sohalar bo'yicha bolalarning ma'lum bilimlarni egallashini ta'minlashni o'z ichiga oladi. STEAM matematika, ijodkorlik, muhandislik, texnologiya, tabiiy fanlar bo'yicha maktabgacha yoshdagi bolalar bilimi shakllantiradi. STEAM doirasidagi muhim modullardan biri Fridrix Frebelning didaktik tizimi

hisoblanadi. Atoqli nemis pedagogi ishlab chiqqan “Sovg‘alar” vositalari bolalarni kichik yoshdan boshlab shar, kub, silindir, kubik, brus kabi jismlarni qo‘llash orqali ularning kognitiv qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltiradi. Ularni matematika, me‘morchilik, geometriya, texnika, fizika kabi fanlarga bo‘lgan qiziqishini orttiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Quarter century edition of The paradise of childhood. A practical guide to kindergartners by Wiebé, Edward; Bradley, Milton, 1836-1911, ed; Blake, Henry W.(Henry Wolcott), 1848-1897. Published 1896 Topics Fröbel, Friedrich, 1782-1852, Kindergarten SHOW MORE
2. Джури́нский А. Н. История зарубежной педагогики: Учебное пособие.- М., 1998.
3. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. Учебное пособие для педагогических учебных заведений/ Под ред. А. И. Пискунова.- М.,2001.
4. Волобуева Л.М. Фридрих Фребель. Будем жить для своих детей. Педагогика детства. – М., 2001.
5. Мчелидзе Н.Б. История зарубежной дошкольной педагогики: Хрестоматия.. – М: Просвещение, 1986.
6. Распопина, И. В. STEAM-технологии, новая ступень в развитии детей дошкольного возраста //Инновационные психологические и педагогические технологии как механизм повышения качества образования: сборник статей Международной научно-практической конференции, Воронеж, 1 февраля 2020 г. Уфа: Аэтерна, 2020. С. 141–145.
7. Соболев, Н. М. Развитие познавательных способностей у детей старшего дошкольного возраста посредством использования STEAM-технологии Белгород: Белгород. Ин-т развития образования, 2019.
8. Тюнников, Ю. С. Стратегирование как прогностическая процедура педагогической инноватики // Стандарты и мониторинг в образовании. 2004. № 1. С. 53–57.
9. Уваров, А. Ю. Инновационные педагогические практики: распространение // Школьные технологии. 2008. № 3. С. 55–63.
10. Филимонова, М. Е. STEAM-образование как инновационная технология в условиях дошкольной образовательной организации // Инновационные методы обучения и воспитания: сборник статей II Международной научно-практической конференции, 30 ноября 2020 г. в г. Пенза. Пенза: Междунар. Центр науч. сотрудничества «Наука и Просвещение», 2020. С. 40–42.
11. www.kindergartenpaedagogik.de/
12. <http://www.gala-d.ru/parts/1086-part5.html>. Глава 5. Педагогическая деятельность и теория Фридриха Фребеля.

EDUCATING CHILDREN FOR TOMORROW

Rebecca Carter

USA, Southern Illinois University, professor

Abstract: This article highlights information about the impact of artificial intelligence and modern technologies on the development of children in the 21st century in the educational process.

Keywords: globalization, modern technologies, modern education, artificial intelligence, education system, effective result.

Аннотация: В данной статье освещается информация о влиянии искусственного интеллекта, современных технологий на развитие ребенка в XXI веке в образовательном процессе.

Ключевые слова: глобализация, современные технологии, современное образование, искусственный интеллект, система образования, эффективный результат.

Introduction

We stand at a crossroads. The world is transforming at an unprecedented pace, driven by technological innovation, climate change, and increasing globalization. The future our children face is not the one we grew up in, nor is it the one for which our traditional education system was designed. The critical question we must ask ourselves is this: How do we equip young people for a future we cannot fully predict? This article explores the forces shaping this new landscape and proposes a bold shift in our educational paradigm, focusing on cultivating essential 21st-century skills to empower children not just to survive, but to thrive in the years to come.

The Forces of Change

- **The Fourth Industrial Revolution:** Artificial intelligence, automation, and rapid technological advancement are redefining the nature of work. Tasks once requiring specialized training are now being performed by machines with increasing efficiency and accuracy. From customer service chatbots to AI-assisted medical diagnoses and self-driving vehicles, automation is reshaping industries and demanding a new skillset from the workforce. The jobs of the future will require creativity, adaptability, emotional intelligence, and a commitment to continuous learning and reinvention.
- **The Climate Crisis:** Climate change is no longer a distant threat; it is a present reality. Wildfires, floods, and extreme weather events are becoming increasingly frequent and severe, impacting communities and economies worldwide. This crisis demands a generation equipped with environmental stewardship, systems thinking, and a belief in the power of science and policy to create sustainable solutions.
- **Globalization and Interconnectedness:** Our children will live and work in an increasingly interconnected world, collaborating in virtual environments with individuals from diverse cultures and backgrounds. Success in this global landscape requires more than digital fluency; it demands global fluency, including cultural sensitivity, effective communication, and the ability to navigate conflict with empathy and understanding.

The Need for Educational Transformation

The traditional 20th-century model of education, focused on content delivery and rote memorization, is no longer sufficient to meet the challenges of the 21st century. We must embrace a new vision of learning that prioritizes:

- **From Content Delivery to Capacity Building:** Shifting the focus from simply transmitting information to developing students' critical thinking, problem-solving, and creative abilities.
- **From Standardization to Personalization:** Tailoring education to meet the unique needs, interests, and learning styles of each student.
- **From Memorization to Meaning-Making:** Encouraging students to connect knowledge to real-world contexts, fostering a deeper understanding and a sense of purpose.

Embedding Future-Ready Skills

To prepare students for the challenges and opportunities of the 21st century, we must actively integrate the following core competencies into the curriculum:

- **Creativity and Innovation:** Fostering the ability to generate novel ideas, think critically, and approach challenges with a design-thinking mindset. This can be achieved through project-based learning, artistic expression, and entrepreneurship initiatives.
- **Critical Thinking and Problem Solving:** Developing the skills to analyze information, identify biases, and make reasoned judgments. Scientific inquiry, debate, and data analysis can help students hone these abilities.
- **Communication and Collaboration:** Cultivating effective communication skills, including active listening, clear articulation.
- **Adaptability and Resilience:** Emphasizing the ability to learn from mistakes, embrace change, and persevere in the face of adversity. Experiential learning, project-based learning with real-world constraints, and mindfulness practices can help students build resilience.
- **Emotional Intelligence:** Fostering the capacity to understand and manage one's own emotions, as well as recognize and respond to the emotions of others. Role-playing, group discussions, and self-reflection activities can cultivate empathy and emotional awareness.

To foster these skills, we must transform the learning environment to prioritize:

- Personalized Learning Paths: Utilizing adaptive learning technologies, project-based learning, and mentorship programs to cater to the unique needs of each student.
 - Experiential Learning: Emphasizing hands-on learning through community service projects, STEM labs, maker spaces, and entrepreneurship simulations.
 - Collaborative Spaces: Creating flexible classrooms, online collaboration platforms, and partnerships with businesses and community organizations to foster teamwork and communication.
- Empowering Educators

This transformation requires a new kind of educator: one who is a facilitator of learning, a mentor, and a guide. To empower educators, we must:

- Invest in Professional Development: Provide teachers with the training and resources they need to implement innovative pedagogical approaches and integrate new technologies into their classrooms.
- Foster Teacher Autonomy: Encourage teachers to experiment, innovate, and take risks in the classroom, fostering a culture of continuous improvement and learning.

Conclusion

The future is not a predetermined destination, but a landscape we actively shape. By embracing a 21st-century vision of education that prioritizes future-ready skills, personalized learning, and empowered educators, we can equip our children with the tools they need to thrive in an uncertain world. It is our collective responsibility to nurture the next generation of leaders, innovators, and changemakers who will build a more sustainable, equitable, and prosperous future for all. Let us embrace this challenge with boldness and vision, one child, one lesson, one inspired classroom at a time.

References

1. Wagner, T. (2012). *Creating Innovators: The Making of Young People Who Will Change the World*. Scribner.
2. Robinson, K. (2011). *Out of Our Minds: Learning to Be Creative*. Capstone.
3. Pink, D. H. (2006). *A Whole New Mind: Why Right-Brainers Will Rule the Future*. Riverhead Books.
4. Fullan, M., & Langworthy, M. (2014). *A Rich Seam: How New Pedagogies Find Deep Learning*. Pearson.
5. Darling-Hammond, L., et al. (2020). Implications for educational practice of the science of learning and development: Synthesis report. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97-140.
6. Friedman, T. L. (2005). *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*. Farrar, Straus and Giroux.
7. OECD (2018). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. OECD Publishing.
8. National Research Council. (2012). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. Washington, DC: The National Academies Press.

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГУМАННОГО ОТНОШЕНИЯ К ЛЮДЯМ СТАРШЕГО ПОКОЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

*Л.А. Пшеницына, кандидат педагогических наук, доцент,
Белорусский государственный педагогический университет им. М. Танка, Минск,
Республика Беларусь
Л.С. Дуйнова, воспитатель, ГУО «Детский сад № 137»,
Минск, Республика Беларусь*

В условиях быстрого темпа жизни и технологического прогресса дети дошкольного возраста часто сталкиваются с недостатком общения со старшим поколением, испытывают дефицит понимания и уважения к их опыту и мудрости. Это приводит к формированию потребительского отношения к пожилым людям, отсутствию должного внимания и заботы о

них. Вместе с тем, в современной системе дошкольного образования наблюдается противоречие между: необходимостью обеспечить процесс воспитания гуманного отношения к людям старшего поколения у детей старшего дошкольного возраста и недостаточностью условий для реализации процесса воспитания гуманных отношений в учреждениях дошкольного образования Республики Беларусь.

В «Кодексе Республики Беларусь об образовании» говорится о том, что государственная политика в сфере образования основывается на принципах приоритета общечеловеческих ценностей, прав человека, гуманистического характера образования [1].

Задачей реализации учебной программы дошкольного образования (2022) является формирование у воспитанников на основе разнообразного образовательного содержания гуманного отношения к себе и окружающему миру, эмоциональной отзывчивости, способности к сопереживанию. Основные направления воспитания гуманного отношения к людям у детей старшего дошкольного возраста включены в содержание учебной программы дошкольного образования образовательной области «Ребенок и общество» и включают следующие задачи: формировать такие качества, как уважение к личности, забота о других, стремление к сотрудничеству, умение проявлять эмпатию и сопереживание; проявлять свои личные качества, поступки, поведение, эмоциональные состояния, переживания и чувства и оценивать их с точки зрения моральных норм; распознавать особенности сверстников и взрослых в различных видах социальной деятельности, обращать на них внимание и положительно оценивать их поведение и его последствия [4].

Известный психолог В.Н. Мясищев считал, что «гуманное отношение является внешним фактором и, в то же время, выражает внутренний мир личности в целом, а не отдельную ее черту или сторону» [3, с. 54].

В работах С.А. Козловой гуманное отношение рассматривается с позиций сочувствия, сопереживания, отзывчивости, доброты, эмпатии, отмечая, что одним из основных показателей нравственного воспитания ребенка является характер его отношения к окружающим людям, природе и самому себе, умение понимать сверстников и взрослых, сочувствовать и сопереживать им, что является целью воспитания гуманного отношения у детей дошкольного возраста [2, с. 55].

На основе изучения психолого-педагогических исследований разработана структура формирования гуманного отношения к людям старшего поколения, которая включает: познавательный компонент (отражает представления и способности к усвоению представлений о сущности взаимоотношений между людьми, использованию моральных норм и ориентации на нравственные ценности); эмоциональный компонент (совокупность эмоциональных переживаний, обуславливающих стремление проявить гуманность); поведенческий компонент (включает в себя конкретные проявления гуманности в совместных действиях с людьми старшего поколения).

С целью формирования всех компонентов гуманного отношений к людям старшего поколения у детей старшего дошкольного возраста была разработана методика, которая включает в себя совокупность педагогических методов, форм и средств организации образовательного процесса. Методика формирования гуманного отношения к людям старшего поколения апробирована на базе филиала кафедры общей и дошкольной педагогики БГПУ им. М. Танка – ГУО «Детский сад № 137 г. Минска». В рамках апробации методики проведен цикл занятий по образовательной области «Ребенок и общество» на темы: «Ветераны Великой Отечественной войны», «Люди старшего поколения» и по образовательной области «Изобразительное искусство» на тему «Доброта поможет всем». Занятия вызвали интерес детей, приемы артпедагогики заставили детей задуматься о том, как выражается доброта, для них это было ново и необычно, а все новое откладывается в памяти намного сильнее. Также с детьми были проведены беседы на темы: «Кто такие люди старшего поколения», «Добрые дела и поступки», «Добрый человек, любящий человек», «Доброта и забота о незнакомых людях старшего поколения». Беседа без эмоционального воздействия мало эффективна, дети часто отвлекаются, обязательно необходимо

формировать эмоции посредством игр, проблемных ситуаций или мультфильмов. В работе с детьми широко использовались проблемные ситуации, воспитывающие гуманное отношение к людям старшего поколения, а также к людям с плохим зрением и слухом, людям, имеющим проблемы со здоровьем. Была разработана картотека проблемных ситуаций: «Дедушка-инвалид», «В автобусе», «Нитка с иголкой», «Дедушка в магазине», «Фотоальбом», «Бабушка-соседка», «У подъезда». Проблемные ситуации помогали воспитанникам повысить эмпатию, сделать самостоятельные выводы, что способствовало более эффективному усвоению информации и воспитанию гуманного отношения к людям старшего поколения.

Работа с родителями включала проведение родительского собрания на тему: «Забота о людях старшего поколения – забота о будущем», разработанный и проведенный тренинг на тему: «Мы справимся», личные беседы, также для родителей была предложена памятка с рекомендациями по воспитанию гуманного отношения к людям старшего поколения у детей старшего дошкольного возраста.

После внедрения методики, цикла занятий, бесед, игр, проблемных ситуаций была выявлена положительная динамика всех компонентов гуманного отношения к людям старшего поколения у детей старшего дошкольного возраста. Дети старшего дошкольного возраста уверенно рассказывали о своей помощи людям старшего поколения, быстро решали проблемные ситуации, с теплотой отзывались о своих родственниках пожилого возраста, изъявляли желание больше с ними общаться, стали уважительно относиться к незнакомым людям старшего поколения.

Проведение систематической работы педагогического коллектива филиала кафедры общей и дошкольной педагогики, способствовало развитию у воспитанников гуманизма как нравственного качества, которое включается в структуру личности и проявляется в гуманных отношениях к окружающим людям старшего поколения и людям с особенностями психофизического развития. Полученные нами результаты свидетельствуют об эффективности разработанной методики воспитания гуманного отношения к людям старшего поколения у детей старшего дошкольного возраста.

Таким образом, проблема воспитания гуманных отношений к людям старшего поколения у детей дошкольного возраста, изучение особенностей этого процесса и определение педагогических условий в процессе взаимодействия педагогических работников и законных представителей воспитанников является одним из актуальных направлений модернизации системы дошкольного образования в контексте современных социальных изменений и вызовов.

Список использованных источников:

1. Кодекс Республики Беларусь об образовании: 13 янв. 2011 г., № 243-З: принят Палатой представителей 2 дек. 2010 г.: одобр. Советом Респ. 22 дек. 2010 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 06.03.2023, № 257-З. – Режим доступа: <https://etalonline.by/document/?regnum=Hk1100243&ysclid=m5jpur5x275278695>. – Дата доступа: 01.02.2025.
2. Козлова, С. А. Дошкольная педагогика: Учебник для студ. сред. проф. учеб. заведений / С. А. Козлова, Т. А. Куликова. – 6-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 416 с.
3. Мясичев, В. Н. Психология отношений [Текст] / В. Н. Мясичев. – Воронеж: Модек, 2008. – 363 с.
4. Учебная программа дошкольного образования: (для учреждений дошкольного образования с русским языком обучения и воспитания) / Министерство образования Республики Беларусь. – Минск : Национальный институт образования, 2022. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adu.by/images/2022/08/up-doshk-obrazov-rus-bel.pdf>. – Дата доступа: 10.05. 2025.

**УДК 379.82 ОСОБЕННОСТИ ФОЛЬКЛОРА КАК ЭЛЕМЕНТА СУБКУЛЬТУРЫ
СОВРЕМЕННОГО ДОШКОЛЬНИКА**

Л.К.Ничипоренко, А.Жолдасова

(Россия, Санкт-Петербург, Узбекистан, Ташкент)

Ничипоренко Лидия Константиновна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры «Института детства» РГПУ

им.А.И.Герцена(Санкт-Петербург); e-mail: mail-to-lida@mail.ru

Жолдасова Алима Амандос-кизи

студентка 4 курса направления «Психолого-педагогическое образование»

профиль «Дошкольное образование», филиал РГПУ им.А.И.Герцена в г. Ташкенте,

Республика Узбекистан; e-mail: alimazoldasova@gmail.com.

Abstract. The article deals with changes in the subculture of senior preschoolers on the basis of the research conducted in a kindergarten in the senior preschool group. It was studied how traditional elements of children's subculture are modified under the influence of modern digital technologies, Internet culture, trends and social media.

Key words: children's folklore, children's subculture, Internet culture, game, alpha generation.

Детский фольклор – динамичное явление, отражающее изменения в детской субкультуре и общекультурном пространстве. Фольклор дошкольников сохраняет традиционные формы, но активно впитывает современные элементы, включая цифровые технологии, мемы и образы из интернет-культуры [1].

Исследование детского фольклора позволяет лучше понять, какие изменения происходят в детской среде и как они влияют на процесс социализации. Анализ материалов, собранных в ходе наблюдений, бесед, ситуаций и анкетирования родителей показал, что дети продолжают использовать традиционные формы фольклора, такие как страшилки, считалки и юмористические игры, но адаптируют их под современные реалии. Например, классические страшилки «*Пиковая дама*», «*Черный гробик*», дополняются мотивами из интернет-контента и компьютерных игр, и порой даже меняется главный антагонист истории на популярных антагонистов их медиа-пространства. Магическое мышление дошкольников выражается в приметах. Современные дети знают их меньше, чем сверстники прошлых поколений.

Новые приметы формируются внутри детских коллективов и не всегда выходят за их пределы. Магическое мышление дошкольников выражается в приметах. Современные дети знают их меньше, чем сверстники прошлых поколений. Новые приметы формируются внутри детских коллективов и не всегда выходят за их пределы. Считалки остаются важной частью субкультуры, но теперь они включают строки из популярных песен и вирусных видео. В отличие от традиционных форм считалок, современные считалки строятся на ритме и узнаваемости текста. Юмор дошкольников так же потерпел изменения, он строится на искажении слов, англицизмах и сленге из медиа-культуры. Кто-то считает подобный юмор примитивным, но, по нашему мнению, это всего лишь новая форма коллективного творчества. (Чернявская О.Д. [5])

Фольклор играет и социальную роль, влияя на детский правовой кодекс. Современные дети учатся уважать личные границы: они понимают, что имеют право не делиться вещами, могут предлагать обмен. Поменялось и отношение к ябедничеству, оно больше не воспринимается как абсолютное зло, а как не желательное поведение «по пустякам», которые можно решить и без участия взрослого.

С целью уточнения результатов исследования был проведен опрос среди родителей. Опрос родителей показал, что интернет, оказывает значительное влияние на детскую субкультуру. Ютуб остается главной платформой, на которой дети. Блогеры становятся новыми «сказочниками», создающими увлекательные и яркие истории, доступные в любое время. Философские размышления дошкольников демонстрируют новую гибкость

мышления. Они не просто принимают традиционные пословицы и выражения, они пытаются осмыслить их. Опрос ещё и показал, что современные дети, выражают эстетические представления через одежду, рисунки. Игрушки приобретают больше декоративную функцию, сочетая элементы милого («кавайного») стиля и популярные тренды. Дошкольники активно комбинируют постельные и яркие неоновые цвета, стили одежды, совмещая спортивный и казуальный стиль, вдохновляясь интернет-культурой. 80% родителей отметили то что их дети часто задают вопросы об окружающем мире, 12% отметили что их ребенок сам ищет информацию разными способами и еще 8% отметили что их дети задают вопросы не часто. Родителей в конце попросили отметить, насколько сильно субкультура их детей отличается от той субкультуры которая была в их детстве. 38% родителей дали высший балл по шкале. Но при подсчете всех голосов, мы получаем 14% настолько по мнению родителей отличается детство их детей от их собственного.

Делая выводы, детская субкультура и один из ее элементов, разносторонний фольклор представляют собой динамичные системы, в которых традиционные элементы взаимодействуют с новыми цифровыми тенденциями. Детская субкультура – это не только классические для прошлых поколений детские традиции, но и постоянные изменения, а интернет культура – всего лишь всего лишь еще один этап ее эволюции.

Современные дошкольники адаптируют субкультуру под свои интересы, что подтверждает её живучесть, адаптивность, гибкость и значимость для детского общества.

Библиографический список

1. Пропп В.Я. Фольклор и действительность. – М.: Наука, 1986.
2. Кудрявцев В.Т. Феномен детства: игра, развитие, культура. – М.: Педагогика, 1997
3. Левикина И.С. Детский фольклор и его роль в развитии личности ребенка // Педагогическое образование и наука. – 2020. – №4. – С. 56-62.
4. Руднева М.Е. Детская субкультура в цифровую эпоху: изменения тенденции // Вопросы психологии. – 2021. – №6. – С. 34-48.
5. Чернявская О.Д. Детская речь и интернет-культура: влияние цифровой среды на язык и на коммуникацию // Журнал социологии и лингвистики. – 2019. – Т. 5, – №3. – С. 87-99

METHODEN DER BERUFSORIENTIERUNG VON KINDERN IN DEUTSCHLAND

Abbaskhanova Dilnoza Otabek qizi
Bundesrepublik Deutschland, München
„Wichtel Akademie Harlaching an der Isar“
Erzieherin in einem Kindergarten

Zusammenfassung: Dieser Artikel informiert über die Vorbereitung von Kindern auf den Beruf im deutschen Bildungssystem und beschreibt verschiedene methodische Ansätze. Die Berufsorientierung beginnt bereits im Vorschulalter und wird kontinuierlich während der Schulzeit weiterentwickelt.

Schlüsselwörter: Vorschulerziehung, Berufsorientierung.

Annotation: This article informs about the preparation of children for the profession in the German education system and describes various methodological approaches. Career orientation begins at preschool age and is continuously developed during school time.

Keywords: preschool education, career orientation.

Einer der wichtigsten Aspekte bei der Kindererziehung ist es, dem Kind die richtige Erziehung zu vermitteln. Deutschland ist ein entwickeltes Land mit vielen Einrichtungen, die Kinder sinnvoll zu beschäftigen und zu fördern. Eine dieser Einrichtungen sind Kindergärten. Die Tagesabläufe der Kindergärten in Deutschland unterscheiden sich von Stadt zu Stadt, ebenso wie die Arten der Kindergärten selbst.

Beispiele hierfür sind:

1. Waldkindergarten
2. Bauernhofkindergarten

3. Reggio-Kindergarten
4. Freinet-Kindergarten
5. Integrativer Kindergarten
6. Internationaler Kindergarten

In deutschen Kindergartengruppen sind die Kinder nicht nach Alter getrennt. In sogenannten „Familiengruppen“ werden Kinder im Alter von 3, 4 und 5 Jahren gemeinsam betreut. Die Gruppengröße sollte 20 Kinder nicht überschreiten. Eine andere Gruppe besteht aus Kindern im Alter von 6-9 Monaten bis 3 Jahren und sollte maximal 12 Kinder umfassen. Neue Kinder haben eine Eingewöhnungsphase 4-6 Wochen, in der ein Elternteil mit dem Kind gemeinsam in die Gruppe gehen darf.

Erziehung und Bildung gehören nicht zu den Hauptaufgaben der Erzieherinnen. Ihre Aufgaben beschränken sich auf das Füttern, Spaziergehen, Beaufsichtigen und Organisieren tägliche Aktivitäten. Der Hauptfokus liegt auf der Förderung von Selbstständigkeit und Eigenverantwortung der Kinder. Häufig gehen die Kinder raus in die Natur, wofür sie wetterfeste Kleidung und Gummistiefel mitbringen müssen, da es in Deutschland oft regnet. Kinder dürfen draußen im Regen spielen, da dies zur Stärkung des Immunsystems beiträgt.

Deutsche Kindergärten bestehen in der Regel aus einer Leitung, Erzieherinnen und Betreuungspersonal. (Jeder Personal muss „Erste Hilfe am Kind“-Kurs besucht haben) Es gibt keine Fachkräfte wie Musiklehrer, Krankenschwestern wie in Kindergärten anderer Länder.

In Deutschland gibt es unterschiedliche pädagogische Konzepte. Eines davon ist das „Offene Konzept“. Dabei ist das Gebäude in verschiedene Räume unterteilt, in denen jeweils unterschiedliche Aktivitäten stattfinden – etwa Malen, Sport oder Bauen. Das Kind entscheidet selbst, welchen Raum es besuchen möchte. So wird frühzeitig mit der Berufsorientierung begonnen. Kinder werden nicht gezwungen, an bestimmten Aktivitäten teilzunehmen – sie folgen ihren Interessen und Talenten.

Im Rahmen von Projekten lernen die Kinder verschiedene Berufe kennen. Vor Projektbeginn wird das Kind gefragt, für welche Berufe es sich interessiert. Die Erzieherin plant das Projekt auf Grundlage der Wünsche des Kindes. Zeigt ein Kind Interesse an einem bestimmten Beruf, etwa Feuerwehrmann oder Polizist, wird eine Woche lang intensiv über diesen Beruf gesprochen. In einer Woche erfahren die Kinder alles über den Arztberuf – etwa die unterschiedlichen Fachrichtungen und Tätigkeiten. In der nächsten Woche wird z. B. der Beruf des Feuerwehrmanns behandelt.

Auch die Eltern werden als Gast in das Projekt eingeladen, die mit folgenden Berufen tätig sind. Andernfalls werden die Kinder zu einem entsprechenden Arbeitsplatz geführt, z. B. zu einer Feuerwache. Dort werden berufsbezogene Übungen durchgeführt, die altersgerecht gestaltet sind. Kommt z. B. ein Polizist zu Besuch, versteckt er ein Spielzeug, das die Kinder gemeinsam suchen müssen. Wer es findet, bekommt eine kleine Auszeichnung. Im Feuerwehr-Projekt wird künstlich ein Feuer simuliert, das die Kinder gemeinsam löschen.

Die Berufsorientierung wird auch in der Schule fortgesetzt – besonders in den Klassen 8 und 9. Je nach Interesse absolvieren die Kinder einwöchige Praktikum, z. B. im Krankenhaus oder im KiGa oder in der Bäckerei. Die Schüler tragen entsprechende Kleidung und nehmen aktiv am Arbeitsalltag teil. In der 8. Klasse findet einmal jährlich ein Praktikum statt, in den Klassen 9 bis 11 zweimal jährlich (Je nachdem welcher Bundesland es ist) So fällt es den Kindern leichter, eine fundierte Berufswahl zu treffen.

Im Vergleich zu vorschulischen Einrichtungen in Usbekistan wird in Deutschland kein Zwang ausgeübt, z. B. ein Bild zum Thema Beruf zu Hause zu zeichnen. Wenn ein Kind an einem Tag kein Interesse am Thema Beruf zeigt, sondern lieber Sport treibt, darf es den Tag im Sportraum verbringen. Diese Interessen werden individuell gefördert, und auch Sportexperten werden eingeladen.

Quellenverzeichnis:

1. Odiljonova, E.I.: „Deutsche Kindergärten“
2. PISA Results in Focus. PISA (2018).

3. Konferenz der Schulinspektion in der Bundesrepublik Deutschland: „Schulstruktur in den Bundesländern“, April 2010 (Internetarchiv)
4. OECD: „PISA 2006 – Schulleistungen im internationalen Vergleich – Naturwissenschaftliche Kompetenzen für die Welt von Morgen“, Bertelsmann Verlag, 2007, S. 268–270.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ РАБОТЫ В МАЛЫХ ГРУППАХ В ДОУ: ИНТЕГРАЦИЯ ТЕОРИИ И ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРАКТИКИ

Нуриханова Наиля Камилловна

к.п.н., доцент ФГБОУ БГПУ им.М.Акумлы

г. Уфа, Россия, nurikhanai@rambler.ru

Мирсаянова Зульфида Фаридовна, педагог-психолог МБДОУ Детский сад 162 ГО г. Уфа, Россия, zulfia-mirs@yandex.ru

Шабеева Авелина Артуровна

студентка факультета психологии 2 курса

ФГБОУ БГПУ им.М.Акумлы, г. Уфа, Россия 89649549205ava@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются психолого-педагогические условия, обеспечивающие эффективное применение технологии работы в малых группах в дошкольных образовательных учреждениях (ДОУ). Особое внимание уделяется интеграции теоретических основ и практического опыта, накопленного в ходе производственной практики. Анализируются ключевые факторы, способствующие развитию коммуникативных навыков, сотрудничества и познавательной активности у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: малые группы, дошкольное образование, психолого-педагогические условия, групповая работа, производственная практика, коммуникативные навыки.

Annotation. The article discusses the pedagogical conditions that ensure the effective use of the technology of «Working in small groups» in preschool educational institutions. Special attention is paid to the integration of theoretical foundations and practical experience gained during production practice. The key factors contributing to the development of communication skills, cooperation and cognitive activity in preschool children are analyzed.

Keywords: small groups, preschool education, pedagogical conditions, group work, industrial practice, communication skills.

Современные требования ФГОС ДО акцентируют внимание на развитии у дошкольников навыков сотрудничества, коммуникации и совместной деятельности. Одной из эффективных технологий, отвечающих этим задачам, является «Работа в малых группах». Однако ее успешное применение требует соблюдения определенных педагогических условий, учитывающих возрастные особенности детей и специфику образовательной среды.

Технология работы в малых группах базируется на принципах социального конструктивизма [1], согласно которым обучение наиболее эффективно происходит в процессе взаимодействия между участниками группы. В дошкольном возрасте данная технология способствует: развитию коммуникативных навыков; формированию умения договариваться и распределять роли; активизации познавательной деятельности через совместное решение задач.

Оптимальный размер малой группы в ДОУ – 3–5 детей, что позволяет обеспечить вовлеченность каждого ребенка и избежать конфликтов [4].

На основе анализа теоретических источников и обобщения опыта производственной практики можно выделить следующие условия: создание благоприятной психологической атмосферы для формирования доверительных отношений между детьми; использование игровых методов с целью снижения напряжения (ритуалы «прощания»). Также с целью структурирования деятельности необходимо распределять роли и давать задачи в

соответствии с возрастными и индивидуальными особенностями. На производственной практике мы использовали разнообразные формы групповой работы (например, совместная работа в песочнице) и создавали разнообразные игровые ситуации («Постройка дома для муравья», где нужно договориться о плане действий). Педагог-психолог выступает в роли модератора, направляя детей, но не подавляя их инициативу: важно вовремя разрешать конфликты и поощрять позитивное взаимодействие. Необходимо завершать работу рефлексией и обсуждением результатов, а также поощрять детей за сотрудничество, тем самым, формируя позитивное подкрепление [2].

Психолого-педагогические условия эффективного применения технологии заключаются в учете индивидуальных особенностей темперамента детей (например, распределение ролей с учетом лидерских качеств или склонности к исполнительской деятельности); использовании элементов арт-терапии и игротерапии для снятия эмоционального напряжения; формировании психологической готовности к сотрудничеству через проведение предварительных тренинговых упражнений на доверие и сплочение и постепенном усложнении групповых заданий с учетом зоны ближайшего развития. Также для развития социального интеллекта, необходимо обучать детей базовым навыкам коммуникации (умение слушать, выражать свое мнение) и формировать у воспитанников способности к эмпатии через ролевые игры и обсуждение эмоций. С помощью организации обсуждения результатов работы с акцентом на эмоциональные переживания реализуется рефлексивно-оценочный компонент

Производственная практика в МБДОУ Детский сад № 162 г. Уфа под руководством заведующего, магистра образования Танюкевич А.В. позволяет апробировать теоретические наработки и адаптировать их к реальным условиям [3]. Например, студенты-практиканты могут проводить занятия с использованием малых групп, фиксируя динамику взаимодействия детей. Окончание производственной практики показывает, что систематическое применение данной технологии способствует: повышению уровня социализации дошкольников; развитию навыков командной работы и росту познавательной мотивации. Также в ходе производственной практики в ДОУ студентам-практикантам предоставляется возможность: апробировать диагностический инструментарий для выявления уровня развития коммуникативных навыков, социального статуса ребенка в группе, эмоциональных барьеров в совместной деятельности; разрабатывать и тестировать коррекционно-развивающие программы групповой работы с учетом: возрастных кризисов дошкольного возраста, гендерных особенностей взаимодействия, специфики детско-родительских отношений

Эффективность технологии работы в малых группах в ДОУ зависит от соблюдения ряда психолого-педагогических условий, включающих психологическую поддержку, четкую организацию деятельности и грамотное сопровождение воспитанников. Интеграция теоретических знаний и практического опыта позволяет оптимизировать процесс внедрения данной методики, обеспечивая гармоничное развитие дошкольников в соответствии с требованиями современного образования.

Литература

1. Выготский, Л.С. Лекции по психологии. Мышление и речь/ Л. С. Выготский.— Москва: Издательство Юрайт, 2024.— 432с.— (Антология мысли).— ISBN 978-5-534-07471-0. — Текст : электронный // Образовательная платформа Юрайт [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/538626> (дата обращения: 24.04.2025).
2. Скиннер, Б. Ф. «Оперантное поведение» / Б. Ф. Скиннер // «История психологии. XX век» : [хрестоматия] / ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан. — 5-е издание. — Москва : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. — С. 531–568. — (Серия «Gaudeamus. Хрестоматия для высшей школы»).
3. Шабаева, Г.Ф. Инновационный проект организации диагностико-консультационного центра «Успех» как сетевая форма работы вуза с ДОО / Г.Ф. Шабаева, А.В. Танюкевич [Текст] // Социализация ребенка в условиях современной дошкольной образовательной

организации: сб. науч. ст. III Всерос. с междунар. участием науч.-практ. конф., посвящ. 15-летию ин-та педагогики и 50-летию ФГБОУ ВО «БГПУ им. М. Акмуллы». – Уфа, 2017. – С. 403–408.

ВЫЗОВЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ТРАНСФОРМАЦИИ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

*Узбекистан. Г. Э. Джаннеисова,
заведующая кафедрой дошкольного образования
филиала РГПУ им. А.И. Герцена в Ташкенте
кандидат педагогических наук, и.о. профессора*

Актуальность темы: В современном мире дошкольное образование приобретает особую стратегическую значимость как важнейший этап формирования человеческого капитала. Глобальные изменения, связанные с процессами цифровизации, глобализации, усложнением социокультурной среды, предъявляют новые требования к качеству образовательных услуг, в том числе для детей раннего возраста. В этих условиях Узбекистан, ориентируясь на цели устойчивого развития и модернизацию национальной системы образования, активно реформирует дошкольную сферу, ставя акцент на обеспечение доступности, качества и инновационности образовательного процесса.

В условиях стремительных социальных, экономических и технологических изменений дошкольное образование приобретает значение стратегического ресурса формирования кадрового потенциала страны. Именно на этом этапе закладываются базовые когнитивные способности, личностные качества и предпосылки для освоения знаний, необходимых для последующего успешного обучения и профессиональной деятельности.

Для Узбекистана, находящегося в процессе масштабных реформ и ориентированного на интеграцию в мировое образовательное и экономическое пространство, развитие эффективной системы дошкольного образования становится ключевым фактором обеспечения долгосрочной конкурентоспособности человеческого капитала. Международные исследования (OECD, UNESCO) подтверждают, что инвестиции в раннее детство дают наибольшую отдачу в будущем, способствуя формированию более квалифицированной, адаптивной и инновационной рабочей силы.

В условиях Узбекистана дошкольное образование выполняет несколько стратегических функций:

- **Когнитивное и социальное развитие детей:** развитие умений анализировать, критически мыслить, работать в команде, проявлять инициативу уже на ранних этапах жизненного пути;

- **Формирование предпосылок для равного старта:** создание возможностей для всех детей, независимо от социального положения и региона проживания, получить качественное образование;

- **Инновационный задел для будущего общества знаний:** подготовка поколения, способного осваивать и создавать новые технологии, обеспечивать экономический рост и устойчивое развитие страны;

- **Содействие гендерному равенству и социальной мобильности:** за счёт предоставления равного доступа к образовательным услугам для девочек и мальчиков из различных социальных групп.

Таким образом, дошкольное образование в Узбекистане выступает не только как социальная услуга, но и как стратегическая инвестиция в формирование интеллектуального и инновационного потенциала нации. Эффективная трансформация этой сферы, её соответствие современным вызовам и международным стандартам являются залогом подготовки высококвалифицированных кадров, способных реализовать амбициозные цели национального развития в XXI веке.

Необходимость системной трансформации дошкольного сектора в Узбекистане

Для преодоления указанных проблем необходима системная трансформация дошкольного образования в Узбекистане. Это включает в себя не только расширение охвата детей дошкольным образованием, но и качественное обновление содержания образовательных программ, методов преподавания и подготовки педагогических кадров.

Согласно аналитическим материалам, необходимо внедрение инновационных моделей обучения, ориентированных на развитие у детей навыков, востребованных в XXI веке, таких как цифровая грамотность, способность к сотрудничеству и решению проблем. Также важно обеспечить равный доступ к качественному дошкольному образованию для всех детей, независимо от их социального и экономического положения, что требует разработки и реализации эффективных государственных программ и инициатив.

Таким образом, для соответствия современным вызовам и обеспечения устойчивого развития человеческого капитала, Узбекистану необходимо провести глубокие реформы в секторе дошкольного образования, направленные на повышение его качества, доступности и соответствия международным стандартам.

Цифровизация и необходимость развития новых компетенций

Одним из наиболее значимых последствий глобализации является стремительная цифровизация всех сфер жизни, включая образование. Введение новых технологий изменяет как формы подачи образовательного контента, так и саму сущность требований к знаниям и умениям учащихся.

Цифровизация требует перехода от традиционной модели усвоения информации к развитию таких компетенций, как:

- **Критическое мышление:** способность анализировать и оценивать информацию, различать факты и мнения, делать обоснованные выводы.
- **Креативность:** умение генерировать новые идеи, находить нестандартные решения задач, адаптироваться к изменениям.
- **Коллаборация:** навыки эффективного взаимодействия в команде, обмена знаниями, совместной работы над проектами.

Эти компетенции обозначены как ключевые в концепции «4К» (критическое мышление, креативность, коммуникация, коллаборация), разработанной в рамках глобальных образовательных инициатив (World Economic Forum, 2020).

Особое внимание уделяется цифровой грамотности, которая становится обязательным условием успешной социализации и профессиональной реализации в современном обществе. Образовательные системы стран-лидеров активно интегрируют элементы программирования, робототехники, медиаграмотности в школьные и дошкольные программы.

В частности, в «Цифровой стратегии» Европейского союза подчеркивается, что обучение цифровым навыкам должно начинаться с раннего детства, что требует соответствующего обновления программ дошкольного образования ([European Commission, 2020](#)).

Таким образом, глобализация и цифровизация диктуют образовательным системам необходимость не только расширения доступа к образованию, но и коренного пересмотра его содержания и методов. Успешные модели дошкольного и общего образования сегодня ориентируются на развитие гибких компетенций, критического и творческого мышления, способность адаптироваться к меняющемуся миру и работать в коллективе. Это определяет ключевые направления трансформации национальных образовательных систем, включая систему дошкольного образования Узбекистана.

Рост влияния медиа, изменение моделей общения, ускорение информационных потоков

Современное детство протекает в условиях, кардинально отличающихся от тех, которые существовали даже несколько десятилетий назад. Одним из определяющих

факторов стало экспоненциальное развитие информационных технологий, повлекшее за собой радикальное изменение моделей общения и потребления информации.

Дети с раннего возраста оказываются вовлечёнными в медиа-пространство, где доминируют визуальные, мультимодальные форматы коммуникации. Согласно отчету UNICEF «Children in a Digital World» (2017), более 80% подростков в мире имеют доступ к интернету, а первые контакты с цифровыми устройствами зачастую происходят уже в дошкольном возрасте (UNICEF, 2017).

Под воздействием медиа происходит:

- **Смещение акцентов в общении:** от вербального, личностно-ориентированного взаимодействия к фрагментарной цифровой коммуникации.
- **Ускорение информационных потоков:** дети сталкиваются с большим объемом разрозненной информации, что требует новых навыков фильтрации и анализа.
- **Снижение устойчивости внимания:** избыточная мультимедийная стимуляция приводит к трудностям концентрации и запоминания.

Эти тенденции создают вызовы для традиционных моделей раннего обучения, построенных на длительном, постепенном освоении знаний через личное взаимодействие с педагогом.

Актуализация эмоционального интеллекта и мягких навыков

В условиях изменений социальной среды особое значение приобретает развитие эмоционального интеллекта (EQ) и так называемых «мягких навыков» (soft skills). Эмоциональный интеллект, согласно определению Д. Гоулмана (Goleman, 1995), включает в себя способность осознавать собственные эмоции, понимать эмоции других людей, управлять эмоциональными реакциями и выстраивать эффективные социальные взаимодействия (Goleman D., 1995).

В современных исследованиях акцент делается на необходимости формирования у детей дошкольного возраста следующих мягких навыков:

- Эмоциональная регуляция и эмпатия;
- Умение работать в команде;
- Креативность и инициативность;
- Гибкость мышления и адаптивность к изменениям.

Указанные изменения в характере детства объективно обуславливают необходимость переосмысления самой концепции раннего образования. Традиционная модель, ориентированная преимущественно на усвоение академических знаний и формирование базовых учебных навыков, оказывается недостаточной для подготовки ребенка к жизни в высокотехнологичном, динамично меняющемся обществе.

Таким образом, переосмысление концепции раннего образования должно опираться на интеграцию когнитивного, эмоционального и цифрового развития ребёнка, создание условий для формирования гибких компетенций, необходимых для успешной социализации в глобализированном мире.

1. Развитие личности ребенка требует высокого качества образовательного процесса

Современные исследования в области раннего развития подтверждают, что именно качество образовательной среды оказывает решающее влияние на когнитивное, социальное и эмоциональное развитие ребенка

2. Качество педагогических кадров — ключевой фактор успеха

Как отмечается в аналитическом отчете Всемирного банка по развитию образования в Узбекистане, качество образования напрямую связано с уровнем профессиональной подготовки педагогов. Нехватка высококвалифицированных кадров и недостаточная системность повышения квалификации педагогов остаются серьезным барьером на пути достижения качественных образовательных результатов.

3. Необходимость развития компетенций XXI века

В условиях глобализации и цифровизации раннее образование должно готовить детей к жизни в быстро меняющемся мире. Это требует смещения акцентов с простого усвоения знаний на развитие:

- критического и креативного мышления;
- коммуникативных и социальных навыков;
- навыков самообучения и адаптации (OECD Learning Compass 2030).

Для формирования таких компетенций необходимы качественно новые образовательные программы, использование проектной деятельности, внедрение игровых исследовательских методов обучения.

4. Региональные диспропорции в качестве услуг

Статистические данные и исследования показывают, что качество дошкольного образования в сельских и отдаленных регионах значительно уступает уровню в крупных городах (UNICEF Uzbekistan Situational Analysis, 2023). Переход к качественным изменениям предполагает не только развитие материальной инфраструктуры, но и комплексную поддержку качества образовательного процесса во всех регионах страны.

На современном этапе развития дошкольного образования в Узбекистане возникает объективная необходимость смены парадигмы реформ: от приоритета количественных показателей к обеспечению высокого качества образовательных услуг. Только ориентированная на качество система дошкольного образования способна обеспечить подготовку детей к эффективному обучению в школе, развитию необходимых компетенций для успешной социализации и профессиональной реализации в будущем.

Создание развивающей образовательной среды, инвестиции в подготовку педагогических кадров, модернизация содержания программ и постоянный мониторинг качества — это стратегические направления, от реализации которых зависит дальнейший успех реформ дошкольного образования в Узбекистане.

Процесс трансформации дошкольного образования в Узбекистане, инициированный в рамках национальных стратегий модернизации системы образования, сталкивается с рядом существенных вызовов. Решение этих проблем определяет не только качество образовательных услуг на уровне раннего детства, но и перспективу формирования полноценного человеческого капитала в долгосрочной перспективе.

Обеспечение равного доступа к качественному дошкольному образованию

Одним из ключевых вызовов остаётся обеспечение равного доступа детей к качественным образовательным услугам независимо от их места жительства, социального положения и состояния здоровья. Несмотря на достигнутый прогресс в увеличении охвата детей дошкольными учреждениями, сохраняются выраженные региональные различия в уровне доступности и качества образования.

По данным анализа UNICEF (2023), в городских районах уровень охвата дошкольным образованием составляет около 80%, тогда как в отдалённых сельских регионах он может опускаться до 50% и ниже (UNICEF Uzbekistan, 2023). Особенно уязвимыми остаются дети из малообеспеченных семей, дети с ограниченными возможностями здоровья, а также дети мигрантов.

Вопрос инклюзии в дошкольном образовании требует особого внимания. Несмотря на принятые в Узбекистане меры по развитию инклюзивного образования (Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 31 декабря 2020 года № 824), реальная практика показывает наличие следующих проблем:

- недостаточная подготовка педагогов для работы с детьми с особыми образовательными потребностями;
- нехватка адаптированных учебных материалов и оборудования;
- ограниченные возможности физической доступности учреждений.

Таким образом, достижение целей по обеспечению равных образовательных возможностей требует не только количественного увеличения числа учреждений, но и

глубоких институциональных изменений, направленных на создание инклюзивной, гибкой и устойчивой системы дошкольного образования.

С целью модернизации содержания были разработаны **Государственные образовательные стандарты дошкольного образования** (ГОСДО), утверждённые в 2018 году. Они направлены на комплексное развитие ребёнка через формирование сенсорных, речевых, познавательных, социальных и двигательных навыков. Однако практика внедрения новых стандартов сталкивается с рядом трудностей:

- слабая интеграция компетентностного подхода в ежедневную практику педагогов;
- преобладание академической направленности программ над развитием исследовательских и творческих способностей детей;
- недостаточное использование активных, исследовательских, проектных форм организации образовательного процесса.

Компетентностный подход

Компетентностный подход предполагает ориентацию не на запоминание определённого объёма знаний, а на формирование способности применять знания, умения и навыки в разнообразных жизненных ситуациях. В дошкольном возрасте это должно проявляться через:

- развитие у детей самостоятельности в решении игровых и познавательных задач;
- стимулирование исследовательского поведения и критического анализа окружающего мира;
- акцент на эмоционально-социальное развитие наряду с когнитивным.

Исследования показывают, что страны, внедрившие компетентностные модели дошкольного образования (например, Финляндия, Сингапур), демонстрируют более высокие показатели готовности детей к школьному обучению и их успешности в дальнейшей образовательной траектории.

В Узбекистане необходимо дальнейшее совершенствование образовательных программ на основе компетентностного подхода, активное внедрение технологий деятельностного обучения, индивидуализация образовательных траекторий в зависимости от особенностей развития каждого ребёнка.

Таким образом, обеспечение равного доступа к качественному дошкольному образованию и адаптация содержания обучения к требованиям будущего являются взаимосвязанными стратегическими задачами. Их успешное решение требует системных усилий на уровне государственной политики, подготовки кадров, обновления образовательной инфраструктуры и активного внедрения современных педагогических технологий.

Направления стратегической трансформации дошкольного образования

4.1. Инновационное содержание образования

- Введение образовательных программ, основанных на развитии ключевых компетенций XXI века.
- Модульное обучение, внедрение проектной и исследовательской деятельности в дошкольный возраст.

4.2. Развитие кадрового потенциала

- Создание системы непрерывного педагогического роста.
- Программы сертификации и стимулирования лучших педагогов.

4.3. Цифровизация дошкольного образования

- Разработка интерактивных образовательных приложений и платформ для дошкольников.

- Обучение цифровым навыкам через игровые и исследовательские технологии.

4.4. Социальное партнерство и вовлечение семьи

- Укрепление взаимодействия ДМТТ с семьями.
- Создание программ родительского просвещения.

4.5. Мониторинг и оценка качества

- Разработка системы внутреннего и внешнего мониторинга качества дошкольного образования.
- Введение инструментов объективной оценки развития детей.

Успешная трансформация возможна только при условии системного и комплексного подхода, который включает:

- **Модернизацию содержания дошкольных программ** с учётом новых научных данных о развитии ребёнка.
- **Совершенствование подготовки и профессионального роста педагогических кадров**, внедрение современных педагогических технологий.
- **Цифровизацию образовательной среды**, обеспечение доступности качественных цифровых ресурсов в дошкольных организациях.
- **Развитие партнерства** между государственными структурами, частным сектором, некоммерческими организациями и семьями в деле воспитания детей.

Только сочетание всех этих направлений позволит создать гибкую, инклюзивную и устойчивую систему дошкольного образования, отвечающую вызовам XXI века.

Развитие дошкольной системы в Республике Узбекистан требует стратегического прогнозирования:

- Постепенного внедрения новых образовательных стандартов.
- Создания национальных программ поддержки раннего развития детей.
- Развития механизмов мониторинга качества дошкольных услуг.

Лишь долгосрочные государственные стратегии способны обеспечить устойчивость преобразований и нивелировать риски фрагментации системы.

Для эффективной модернизации необходима активная поддержка научных исследований:

- Изучение психолого-педагогических особенностей детей раннего возраста.
- Разработка новых моделей образовательных программ и технологий.
- Оценка влияния различных факторов на когнитивное, эмоциональное и социальное развитие детей.

Инвестирование в науку о детстве позволит строить образовательную политику на основе доказательных данных.

В условиях глобализации важным становится:

- Адаптация лучших зарубежных практик (опыт Кэмбриджа, Финляндии, Сингапура, Южной Кореи и др.).
- Участие в международных проектах и сетевых инициативах в области дошкольного образования.
- Создание платформ для обмена опытом, стажировок, повышения квалификации педагогов на международном уровне.

Международное партнёрство усиливает инновационный потенциал национальной системы образования и способствует интеграции в мировое образовательное пространство.

Таким образом, трансформация дошкольного образования должна восприниматься как приоритетная задача национального развития. Успех реформ базируется на системности преобразований, научной обоснованности принимаемых решений и стратегическом планировании. Особую роль в этом процессе играет развитие международного сотрудничества и поддержка научных исследований, направленных на изучение феноменов раннего детства.

**PEDAGOGNING AXBOROT-KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGI VA TA'LIM
SAMARADORLIGI**

***O'zbekiston. S.S.Saidov
Navoiy davlat universiteti
Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti***

Annotatsiya: Ushbu maqola pedagogning axborot-kommunikativ kompetentligi va ta'lim samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada «savodxonlik» va «kompetentlik» tushunchalarining lug'aviy izohi qiyosiy tahlil qilinadi, axborot savodxonligining mohiyati ochib beriladi va pedagogning axborot-kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: pedagog, axborot-kommunikativ kompetentlik, ta'lim samaradorligi, savodxonlik, kompetentlik, axborot savodxonligi.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению взаимосвязи между информационно-коммуникативной компетентностью педагога и эффективностью образования. В статье проводится сравнительный анализ лексических определений понятий «грамотность» и «компетентность», раскрывается сущность информационной грамотности и обосновывается важность развития информационно-коммуникативной компетентности педагога.

Ключевые слова: педагог, информационно-коммуникативная компетентность, эффективность образования, грамотность, компетентность, информационная грамотность.

Annotation: This article explores the relationship between the information and communication competence of a teacher and the effectiveness of education. The article provides a comparative analysis of the lexical definitions of the concepts of «literacy» and «competence», reveals the essence of information literacy, and substantiates the importance of developing the information and communication competence of a teacher.

Keywords: teacher, information and communication competence, educational effectiveness, literacy, competence, information literacy.

Bugungi kunda ta'lim tizimlarida "kompenemtlik" va shunga o'xshash yangi tushunchalar juda ko'p qo'llanilmoqda. "Savodxonlik" va "kompetentlik" tushunchalarining lug'aviy izohini o'zaro qiyoslash ularning o'xshashligi, o'zaro yaqinligini tushunishga yordam berishga ishonch bildiradi. Haqiqatda shundaymi? Quyida turli manbalar vositasida ushbu fikrning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlashga harakat qilamiz. "O'zbek tilining izohli lug'ati"da "savodxonlik" tushunchasi orqali o'qish-yozishni bilish, xat-savodga egalik ta'riflanadi. Keltirilgan ta'rifdan anglanadiki, savodxonlik muayyan sohaga oid dastlabki eng oddiy, murakkab bo'lmagan bilimlar (o'qish, yozish, sanash kabilar)ning o'zlashtirilishini anglatadi va keyinchalik ixtisoslik bilimlarini chuqur o'rganish, ularni amalda samarali qo'llashga imkon beradigan kompetentlik sifatlarining o'zlashtirilishi uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi.

N.I.Gendina "savodxonlik" tushunchasi negizida oddiylik, jo'nlik, eng sodda, boshlang'ich bilimlar darajasiga egalikni ifodalovchi belgilarning mavjud bo'lishiga e'tiborni qaratadi.

"Savodxonlik" hamda "kompetentlik" tushunchalari o'rtasidagi asosiy farq quyidagilarda ko'rinadi: "savodxon kishi o'zida bilimlarga egalikni namoyon etsa, kompetentli shaxs mavjud bilimlardan amaliy vazifalarni hal qilishda foydalanishga tayyor bo'ladi".

Xo'sh, "axborot savodxonligi" tushunchasi ham yuqorida qayd etilgan holatlarga yaqinlikni namoyon etadimi?

"**Axborot savodxonligi**" tushunchasi dastlab 1977 yilda AQSHda til iste'moliga kiritilgan va oliy ta'limni isloh qilishga oid milliy dasturda qo'llanilgan. Amerika davlat ta'lim standartiga ko'ra, axborot savodxonligiga ega talaba mavjud sharoit yoki o'rganilayotgan masalaga mos keladigan axborotni topa olishi, uning to'g'riligini aniqlashi, dalil yoki fikr o'rtasidagi farqni ajrata bilishi, keraksiz axborotlardan voz kechish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur.

"Axborot savodxonligi" tushunchasi o'tgan asrning 90-yillarida keng qo'llanila boshlangan bo'lib, shaxsning axborotni o'zlashtirishga bo'lgan yondashuvi va munosabatini ifodalovchi holatni anglatishga xizmat qilgan. Mazkur g'oyani ilgari surgan tadqiqotchilardan biri N.V.Soroko sanaladi. Muallifning fikriga ko'ra, bosma va yozma manbalarda yoritilgan axborot bilan tanishish, uni izlash, tahlil asosida saralash, qayta ishlash, undan amaliyotda foydalanishda yuqori samaradorlik bevosita kompyuter texnologiyasi imkoniyatlaridan foydalanish hisobiga ta'minlanadi.

Amerika kutubxonalar assotsiatsiyasi (The American Library Association) 1989 yilda XXI asrning axborotlashtirish asri bo'lishi munosabati bilan o'quv jarayonining tarkibiy tuzilmasi va

qismlarini qayta ko‘rib chiqish asosida takomillashtirish taklifini ilgari surdi. Assotsiatsiya turli manbalardan oladigan ma’lumotlarni topa olishi, baholay bilishi va undan foydalanishini pedagogning “axborot savodxonligi” ekanligiga urg‘u berdi. 1998 yilda esa Assotsiatsiya keyinchalik “axborot savodxonligi standarti” deb nom olgan “Talabalarni o‘qitish uchun axborot savodxonligi standartlari” (“Information Literacy Standards for Student Learning”)ni ishlab chiqdi.

A.V.Goryachev “axborot savodxonligi” tushunchasi negizida axborot kompetentligi ham aks etishi zarurligini uqtiradi. Muallifning fikriga nisbatan munosabat bildirib o‘tish maqsadga muvofiqdir. Kompetentlik savodxonlikka nisbatan shaxsning yuqori bosqich, darajadagi bilim, ko‘nikma, malaka, tajriba, kasbiy sifatlarini ifodalaydi.

Har qanday holatda ham savodxonlik kompetentlik uchun boshlang‘ich asos, dastlabki daraja sanaladi.

Olimlar “axborot-kommunikatsion savodxonlik” tushunchasini yoritishda ham turlicha yo‘l tutadi. Xususan, tushuncha ifodalaydigan holatni V.F.Burmakina “raqamli texnologiyalar, kommunikatsiya vositalar, axborotni olish imkoniyatini ta‘minlovchi tarmoqlar orqali axborotlarni uzatish, raqamli texnologiyalar, kommunikatsiya vositalar, axborotni olish imkoniyatini ta‘minlovchi tarmoqlarni boshqarish, integratsiyalash, zamonaviy jamiyatda qo‘llanilishini baholash” tarzida ifodalasa, Z.N.Novikova “foydalanuvchi tomonidan o‘z faoliyatining axborot texnologiya vositasi sifatida kompyuter va axborot texnologiyalarini qo‘llash”dan iboratligini e‘tirof etadi.

V.F.Burmakina tomonidan bildirilgan fikr “axborot-kommunikatsion savodxonlik” tushunchasining mohiyatini yoritishga emas, balki raqamli texnologiyalar, kommunikatsiya vositalar, axborotni olish imkoniyatini ta‘minlovchi tarmoqlar hamda ularning axborotni uzatish, ulardan foydalanish borasidagi mavjud vaziyatni baholashga, shaxsning bu jarayonga yondashuvi uning munosabatini belgilashga xizmat qiladi. Z.N.Novikovaning ta‘rifini ham mazmunan takomillashtirish talab etiladi. Chunki, pedagogning o‘z kasbiy faoliyatida kompyuter va axborot texnologiyalarini qo‘llashi savodxonlikdan yuqori daraja sanaladi.

Til iste‘molida “kompyuter savodxonligi”, “kompyuter kompetentligi” tushunchalari ham qo‘llaniladi. Ayni o‘rinda shuni ham qayd etib o‘tish joizki, “kompyuter savodxonligi”, “kompyuter kompetentligi” kabi tushunchalar axborot kompetentligiga xos xususiyatlarni emas, balki shaxsning kompyuter texnikasi bilan ishlash olish imkoniyati, layoqatini yoritishga xizmat qiladi.

O.V.Ursova pedagogning axborot-kommunikatsion kompetentlikka egaligini “pedagogik faoliyatda zamonaviy AKTdan keng ko‘lamli ta‘limiy vazifalarni hal qilish uchun mustaqil foydalanishga tayyorlik va layoqatlilik”, M.B.Lebedeva, O.N.Shilov esa “shaxsning o‘quv, maishiy va kasbiy vazifalarni axborot-kommunikatsiya texnologiya yordamida hal qilish layoqatiga egaligi” ekanligini ko‘rsatadi.

V.A.Bolotovning qayd etishicha, pedagogning axborot kompetentlik negizida mustaqil ravishda axborotni izlash, muhim axborotlarni saralash, tahlil qilish, ular asosida o‘quv materiallarini shakllantirish, mazmunan boyitish, ularni taqdim etish, ta‘lim oluvchilarga uzatish, obyekt va jarayonlarni modellashtirish, loyihalash, loyihalarga amaliyot, xususan, ijtimoiy, kasbiy faoliyatga tatbiq etishga oid malakalar yotadi. Shu jihatdan olganda “kompetentlik” tushunchasi shaxsning bilim, ko‘nikma, malaka, tajribasi, ularning faoliyatda bevosita, samarali qo‘llanilishining aniq ixtisoslikka dahldor ekanligi ma‘lum bo‘ladi.

Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda “axborot kompetentlik” tushunchasi quyidagi holatlarni anglatishini aytib o‘tish joiz:

- 1) axborot-kommunikatsion vositalar bilan samarali ishlay olish;
- 2) axborot-kommunikatsion vositalar yordamida faoliyatni tashkil etish;
- 3) axborot-kommunikatsion vositalar yordamida subyektlar o‘rtasida o‘zaro muloqotni yuzaga keltirish, tajriba almashish;
- 4) subyektlar tomonidan axborot-kommunikatsion vositalar orqali on-layn rejimida ta‘lim olish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020y, 23-sentyabr

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohaslarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son Farmoni.
3. Avliyoqulov N.H. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. -Toshkent: 2001. -196 b.
4. G.O.Ochilova. Kasbiy kompetentlik. O'quv qo'llanma. T.:»Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021
5. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. — T.: O'qituvchi, 2004.
6. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. - T.: Moliya, 2003.
7. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. Darslik. Toshkent 2011-yil.
8. Erkin Abdullayev. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik asoslari. Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations Special Issue – 04 (2023)

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI XODIMLARINING AXBOROT
SAVODXONLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI**
O'zbekiston. Xudoyorov Shuhrat Jumaqulovich
Navoiy innovatsiyalar universiteti
O'quv ishlari va ilmiy innovatsiyalar bo'yicha prorektor

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlarining axborot-kommunikatsion kompetentligini rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan. Maqolada pedagogning kompetentligi, axborot-kommunikatsion vositalardan foydalanish, o'zaro muloqotni yuzaga keltirish, onlayn rejimida ta'lim olish kabi jihatlar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagog, axborot-kommunikatsion kompetentlik, axborot texnologiyalari, muloqot, onlayn ta'lim.

Аннотация: Данная статья посвящена вопросам развития информационно-коммуникационной компетентности педагогических работников дошкольных образовательных организаций. В статье рассматриваются такие аспекты, как компетентность педагога, использование информационно-коммуникационных средств, создание взаимного общения, онлайн-обучение.

Ключевые слова: дошкольное образование, педагог, информационно-коммуникационная компетентность, информационные технологии, общение, онлайн-обучение.

Annotation: This article is devoted to the issues of developing the information and communication competence of pedagogical staff in preschool educational organizations. The article examines aspects such as the competence of the teacher, the use of information and communication tools, the creation of mutual communication, and online education.

Keywords: preschool education, teacher, information and communication competence, information technology, communication, online education.

Bugungi kunda barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim tizimlarida ham axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan keng miqyosda foydalanish zamon talabi hisoblanadi. Sh jumladan uzuksiz ta'limning ilk bosqichi hisoblangan maktabgacha ta'lim sohasi pedagoglarida axborot texnologiyalaridan foydalanish kompetentligini shakllantirish dolzarb sanalmoqda.

Axborot kompetentlik – mutaxassisning kasbiy faoliyatni samarali tashkil etish ko'nikma, malaka, tajribalarini o'zlashtirishi (motivatsion daraja), axborot-kommunikatsiya texnologiyaning funksional imkoniyatlaridan to'laqonli xabardorligi (kognitiv daraja), ulardan kasbiy maqsadlarni amalga oshirish yo'lida samarali foydalana olish, ijod mahsulini yaratish (faoliyatli-refleksiv daraja) qobiliyati.

Pedagogning axborot kompetentligi – pedagogning kasbiy faoliyatni samarali tashkil etish ko'nikma, malaka, tajribalarini o'zlashtirishi (motivatsion daraja), axborot-kommunikatsiya texnologiyaning funksional imkoniyatlaridan to'laqonli xabardorligi (kognitiv daraja), ulardan

pedagogik maqsadlarni amalga oshirish yo'lida samarali foydalana olish, ijod mahsulini yaratish (faoliyatli-refleksiv daraja) qobiliyati.

Demak, AKTning tezkor rivoji, ular bilan ishlay olish, ta'lim jarayonida kompyuter texnologiyasi imkoniyatlaridan foydalanishga bo'lgan ehtiyoj pedagogning kasbiy kompetentligi negizida axborot kompetentlikning namoyon bo'lishi zarurligini taqozo etmoqda.

Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda "axborot kompetentlik" tushunchasi quyidagi holatlarni anglatishini aytib o'tish joiz:

1) axborot-kommunikatsion vositalar bilan samarali ishlay olish;

Hozirgi kunda barcha sohada faoliyat yuritayotgan xodimlarga qo'yiladigan davlat talablaridan biri bu: axborot kommunikatsion vositalardan to'g'ri foydalana olishdir. Maktabgacha ta'lim xodimlariga qo'yiladigan davlat talablarida ham kompyuter savodxonligiga to'xtalib o'tilgan. Shu o'rinda bir savol tug'iladi, tarbiyachining axborot texnologiyalarini bilish darajasi qay darajada o'lchanadi?

Kasbiy faoliyati davomida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalana olishi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari bu - ma'lumotlarni olish, saqlash, qidirish, qayta ishlash va axborot tuzishdir. Zamonaviy axborot texnologiyalarini audio-video, kompyuter, multimedia, kompyuter-konstruktor kabi turlarga ajratish mumkin:

Faoliyat jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish, ta'lim berish va ta'lim olishni yengillashtiradi, tarbiyachi uchun ta'limda qulaylik va tizimlilikni ta'minlaydi. Ta'lim oluvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishini, aqliy qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

Hozirgi zamonaviy texnologiyalarning jadal rivojlanish asrida tarbiyachidan katta mahorat talab etilmoqda. Bu esa o'z navbatida tarbiyachining o'z ustida muntazam ishlashiga, mavjud zamonaviy axborot- texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishiga undaydi.

Tarbiyachi kasbiy kompetentligiga bolalar talabining o'sishi, axborot texnologiyalarining rivojlanishi, jamiyat ehtiyoji hamda talabning o'sishi, tarbiyachi rolining o'zgarishi, ta'lim sohasida xalqaro tajribalar va qiyosiy tahlil natijalari ta'sir etuvchi omillar hisoblanadi.

Axborot texnologiyalarining o'ziga xos xususiyatlaridan shu ma'lum bo'ladiki, tarbiyachi kasbiy kompetentligini, kasbiy mahoratini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish nafaqat ta'lim samarasini, balki tarbiyachi ish faoliyati natijasini ham ijobiy tomonga o'zgartiradi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ta'lim-tarbiya jarayonlarini ilmiy asoslarda tashkil etish, tarbiyanuvchilar faolligini ta'minlash va faoliyatini muvofiqlashtirish asosida pedagogik jarayonlarning sifat va samaradorligini ta'minlashda zamonaviy yondashuvlarga asoslanadigan, yuksak axloqiy sifatlariga ega bo'lgan, o'zini-o'zi va o'z faoliyatini o'zi tahlil qiladigan va obyektiv baholay oladigan, boy falsafiy va ma'naviy dunyoqarashga, psixologik-pedagogik va tashkiliy-texnologik salohiyatga ega bo'lgan, shuningdek, axborotlar to'plash, tahlil qilish, obyektiv baholash, qayta ishlash va axborotlar almashinish, pedagogik jarayonlarda vujudga kelgan muammoli vaziyatlarda ta'lim oluvchilar faolligini ta'minlash va faoliyatini muvofiqlashtirish, pedagogik jarayonlar samaradorligiga va tarbiyanuvchilar faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarni oldindan aniqlash asosida ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oldindan ko'rish ko'nikmalariga ega bo'lgan hamda ta'lim-tarbiya jarayoni subyektlari faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish va boshqarish, muvofiqlashtirish, faolligini ta'minlash yo'nalishida zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lgan pedagogni kompetentli deya deb hisoblashimiz mumkin.

2) axborot-kommunikatsion vositalar yordamida faoliyatni tashkil etish;

Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlari oldidagi yana bir muhim vazifalardan biri-ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, bolalarni har ta'monlama bilim olishlarini ta'minlashdan iboratdir.

Tarbiyachilar uchun ta'limiy faoliyatlarni qiziqarli va samarali tashkil etishda axborotlarning o'rni kattadir. Mavzuga oid qiziqarli axborotlarni to'plash, uni qayta ishlash va bolalarga yetkazish uchun axborot texnologiyalaridan foydalansa bo'ladi. Axborotlarni bolalarga taqdim etishda tarbiyachi quyidagi qoidalarga amal qilmog'i kerak:

- Mavzuga oid axborotni izlab topish;
- Uni qayta ishlash;

- Topilgan axborotlarni bolalar yoshiga mos bo'lishi;
- Sodda, aniq va qiziqarli bo'lishi;
- Bolalar tushunadigan tilda bo'lishi;
- Izoh talab qilinadigan lug'atdagi so'zlarni bolalarga sharxlab mazmunini ochib berishi;
- Axborotning davomiyligiga e'tabor berishi;

Yuqoridagilarga amal qilgan holda axborotni bolalarga uzatadi va ulardan berilgan axborotni qayta talab qiladi. Axborotni talab qilishda ham quyidagilarga rioya qilishi zarur:

- Bolalar tomonidan bildirilgan axborotlarni hammasini rad etmasdan qabul qilishi;
- Sening fikring to'g'ri, seniki notug'ri kabi jummalarni ishlatmasligi (tarbiyachining o'zi to'g'ri yo'nalish berib ketishi);
- Berilgan har bir axborotga o'z fikrini bildirishi (barakalla, ofarin, to'g'ri, ajoyib va hokozo);
- Keltirilgan axborotlardan umumiy xulosa chiqarishga o'rgatish.

Yuqoridagi ma'lumotlardan axborotlar turli xilda ko'rinishda bo'lishini bilib oldik. Tarbiyalanuvchilar uchun ko'proq video ko'rinishdagi axborotlar ma'qul bo'ladi. Chunki ular video ko'rinishdagi axborotlarni ham eshitishadi ham ko'rishadi. Shunday ekan biror bir faoliyat turiga oid axborotlarni izlab topar ekanmiz bu borada albatta bolalarni qiziqishlarini hisobga olishimiz kerak.

3) axborot-kommunikatsion vositalar yordamida subyektlar o'rtasida o'zaro muloqotni yuzaga keltirish, tajriba almashish;

bu jarayonga misol tariqasida xodimlar bilan o'zaro hamkorlikni misol qilib olish mumkin. Siyosiy o'qish jarayonlarida, ma'naviyat soatlarida, pedagogik kengashlarda, tahlil jarayonida, ish tajribalarini almashish jarayonida tarbiyachining xodimlarining axborotlar bilan ishlash kompetentligi muhim vazifa kasb etadi.

4) subyektlar tomonidan axborot-kommunikatsion vositalar orqali onlayn rejimida ta'lim olish.

Demak, AKTning tezkor rivoji, ular bilan ishlay olish, ta'lim jarayonida kompyuter texnologiyasi imkoniyatlaridan foydalanishga bo'lgan ehtiyoj pedagogning kasbiy kompetentligi negizida axborot kompetentlikning namoyon bo'lishi zarurligini taqozo etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avliyoqulov N.H. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. -Toshkent: 2001. -196 b.
2. G.O.Ochilova. Kasbiy kompetentlik. O'quv qo'llanma. T.:»Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021
3. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. — T.: O'qituvchi, 2004.
4. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. - T.: Moliya, 2003.
5. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. Darslik. Toshkent 2011-yil.

ZAMONAVIY TA'LIM -TALABALAR IJTIMOIIY INTELEKTINI SHAKLLANTIRSH OMILIDIR

O'zbekiston. G.P.Ermatova

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası v.b.dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'limning bugungi kundagi holati, imkoniyatlari, shart-sharoitlari va uni talabalar ijtimoiy intellektini shakllantirishdagi ahamiyati haqida ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy ta'lim, HEMIS dasruti, talabalar imkoniyati, ijtimoiy intellect, fanlar bolki, topshiriqlar, testlar banki.

Аннотация: В статье представлена информация о современном состоянии, возможностях, условиях современного образования, его значении в формировании социального интеллекта учащихся.

Ключевые слова: современное образование, учебная программа HEMIS, возможности для студентов, социальный интеллект, естественнонаучные предметы, задания, банк тестов.

Abstract: The article presents information about the current state, opportunities, conditions of modern education, its importance in the formation of students' social intelligence.

Keywords: modern education, HEMIS curriculum, opportunities for students, social intelligence, natural sciences, assignments, test bank.

Zamonaviy ta'lim XXI asrda ta'lim muassasalarida o'qitiladigan ta'limning eng so'nggi va zamonaviy versiyasidir. Zamonaviy ta'lim nafaqat savdo, fan va san'atning taniqli akademik fanlariga e'tibor qaratadi, balki talabalarda ijodiy fikrlash, hayotiy ko'nikmalar, qadriyatlar ta'limi, tahliliy ko'nikmalar va qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Zamonaviy ta'lim shuningdek, ta'lim oluvchilarga bilim berish va o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish uchun mobil ilovalar: YouTube, podkastlar, elektron kitoblar, filmlar kabi eng yangi texnologiyalardan foydalanadi¹.

Bu tizim ma'lum darajada ta'lim tizimimizning o'zagi bo'lib kelgan va hozir ham tashkil etadi. XXI asrda texnologiya kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Bu bizning dunyomizni, eng muhimi, ta'lim tizimimizni tubdan isloh qilishdan boshqa hech narsa keltirmaganini hech birimiz inkor eta olmaymiz. Doskadan oq doskagacha va endi aqlli doskagacha texnologiya bizning asosiy tadqiqot, bilim va o'qitish manbamizga aylandi².

Zamonaviy ta'lim misolida Hindiston ta'lim tizimini ko'rsatishimiz mumkin. Hindistondagi zamonaviy ta'limning asosiy xususiyatlari:

➤ Hindistonda zamonaviy ta'lim 1830-yillarda ingliz mustamlakachilari tomonidan Hindistonda Lord Tomas Babington Makoley tomonidan kiritilgan ingliz tili bilan birga olib kelingan.

➤ Nalanda universitetida metafizika va falsafa ilgari o'rganilgan bo'lsa, inglizlar tomonidan olib kelingan yangi zamonaviy ta'lim tizimi fan va matematika kabi akademik fanlarga qaratilgan.

➤ Hindiston inglizlardan ozod bo'lgach, asosiy ta'lim ayniqsa 6-14 yosh uchun majburiy bo'lib, butun mamlakat bo'ylab maktablar qurilgan.

➤ XXI-asrda Hindistonning zamonaviy yoshi ta'lim tizimi o'rganishni uchun yangi yondashuv tashkil onlayn ta'lim uchun mahorat-rivojlantirish kurslarida, raqamli ta'lim platformalar tizimi tasnifi foydalanish, shuningdek ta'lim texnologiyasi auditoriyalarda va yangi joriy yangi ta'lim siyosati yuritilgan.

Zamonaviy ta'lim an'anaviy o'qitish usullaridan sezilarli darajada farq qiladi va bugungi kunda maktablarda fan va texnologiyaga ko'proq e'tibor qaratgan holda keng qo'llaniladi.

Zamonaviy ta'lim barcha ta'lim oluvchilar bir xil tushunish darajasida deb o'ylashdan ko'ra ko'proq talaba ehtiyojlariga e'tibor qaratadi. U suhbat, tushuntirish, ko'rsatish va hamkorlik qilish usullarini o'z ichiga olgan faoliyatga asoslangan³.

Zamonaviy ta'lim asosan talabalarining barcha mutaxassislik fanlaridan olishlari lozim bo'lgan bilimlarini auditoriyada va onlayn mustaqil HEMIS dasturidan foydalangan holda ta'lim olishlarini o'z ichiga qamrab oladi.

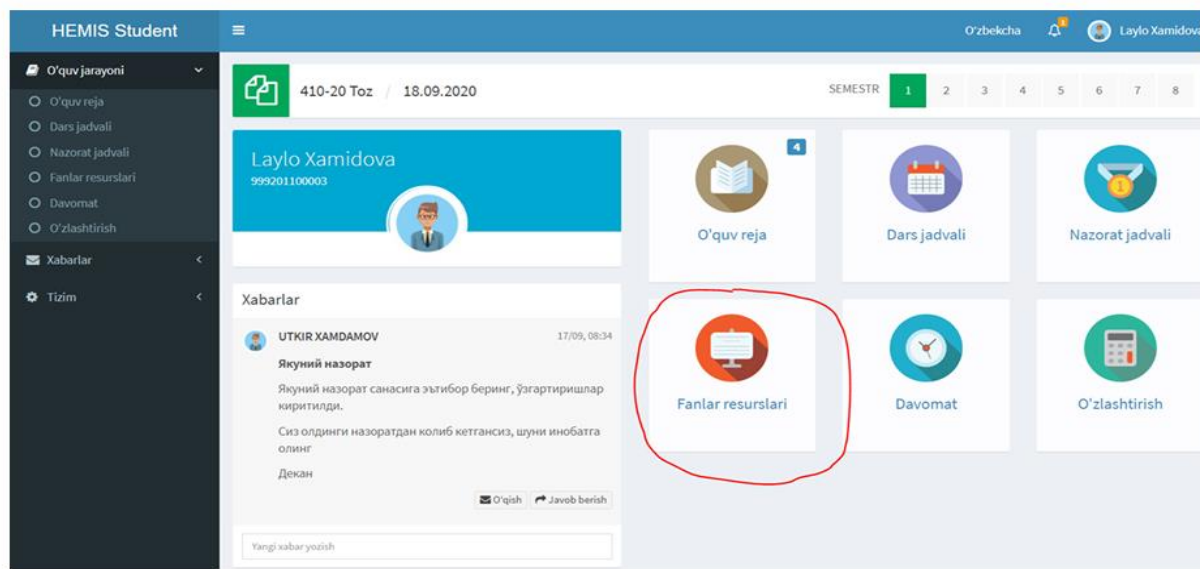
HEMIS dasturida talabaning shaxsiy kabineti ham mavjud yuqoridagi rasmda ham ko'rsatilgan bo'lib, bunda o'quv reja, dars jadvali, nazorat jadvali, fanlar resurslari, davomat, o'zlashtirish qismlardan tashkil topgan.

¹ Higher education in japan. Higher Education Bureau, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. 3-2-2 Kasumigaseki, Chiyoda-ku, Tokyo 100-8959.

² Improving Learning Environments: School Discipline and Student Achievement in Comparative Perspective (Studies in Social Inequality) Hardcover- June 13, 2012.

³ Титов В.А. Педагогика зарубежных стран (сравнительная педагогика). А-Приор, 2010.

Audirotiyada olinadagan fanlar majburiy fanlar va tanlov fanlar blokida mavjud fanlar asosida bosqichma-bosqich: 1-2-3-kurslar davomida egallanadi. Mustaqil auditoriya mashg'ulotlaridan tashqari vaqtlarida onlayn o'zlashtirish imkoniyatlari kengroqdir, chunki auditoriya belgilangan 80-daqiqa davomida barcha fanlarning sir-asrorlarini o'rgatish uchun yetarli emas deb o'ylaymiz. Onlayn mustaqil o'zlashtirish imkoniyati keng vaqt ham joy ham talab etmaydi. Talabalar hohlagan vaqtlarida kerakli bilimni egallashlari mumkin. Buning uchun talabalar o'zlarining akademik maqsadlariga erishish yo'lida o'zlarini yo'naltirishlari va o'z-o'zilarini rag'batlantirishlari kerak.

Zamonaviy ta'limni gubrid ta'lim shakli desak ham bo'ladi, chunki talabalar ham auditoriyada, ham elektron platformadan ta'lim olishlari imkoniyati mavjud. Auditoriyada olingan bilimlarni mustahkamlash va kengaytirish uchun talabalar HEMIS platformasida "Fanlar resurslari" blokida har bir fandan o'quv reja va o'quv dastur asosida zarur ma'lumotlar, fanga oid kitoblar, topshiriqlar va o'z bilimlarini tekshirish uchun nazorat savollari, testlar bankidan ham foydalanishlari mumkin. Har bir fandan talabalar uchun har bir semestrda quyidagi ma'lumotlar shakllantiriladi:

- O'quv dastur;
- Sillabus;
- Sillabus asosida mavzular;
- Mavzu yuzasidan ma'ruza matni;
- Taqdimotlar;
- Videolar;
- Bilimlarni mustahkamlash uchun savollar, topshiriqlar;
- Nazorat uchun testlar banki;
- Adabiyotlar (kerakli hajmda, chunki HEMISda ma'lumotlar hajmi cheklangan).

Talabalar har bir fandan yuqorida ko'rsatilgan ma'lumotlarni olishlari uchun barcha qulayliklar yaratilgan. Bundan tashqari agarda biror-bir tushunmovchilik yoki savol paydo bo'lsa fan o'qituvchisiga yozma murojat qilishlari ham mumkin. Oqituvchi talabalarga individual topshiriqlar ham berish imkoniyati mavjud.

Bu ta'lim turida haqiqiy intellekt bilan va sun'iy intellekt o'zaro kombinatsiyalashgandir. Talaba haqiqiy bilimlarni auditoriyada 80-daqiqa va undan tashqari vaqtda o'qituvchidan individual topshiriqlar olish hamda dars jarayonida tushunmagan ma'lumotlarini dars vaqtida va darsdan tashqari vaqtda o'qituvchiga savollar bilan murojlat qilishi asosida egallaydi. Bundan tashqari HEMIS axborot tizimida joylashtirilgan ma'lumotlar bazasidan foydalangan holda auditoriyada olgan bilimlarini kengaytiradi, mustahkamlaydi. Bu jarayonida ijtimoiy tarmoqlar, HEMIS dasturidan foydalanish ko'nikmasiga ham ega bo'lib boradi. U kerakli

bilimlarni qanday egallash mumkinligi, har bir mavzuni o'qib konspektlashtirish, topshiriqlarni bajarish, vaqtdan unumli foydalanishni ham o'rganadi.

Ma'lumotlarni kerak bo'lsa saqlab oladi va undan hohlagan vaqt foydalanadi. Kerakli ma'lumotlardan o'ziga baza shakllantiradi. HEMIS dasturida talaba bir vaqtning o'zida topshiriqlarni ham bajarib o'ziga kredit ballarini ham yig'ib boradi. Bunda u topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish, vaqtdan unumli foydalanish ko'nikmasiga ham ega bo'ladi. Chunki bu dasturda vaqt kutib turmaydi, hammasi elektron ya'ni sun'iy intellekt orqali boshqariladi. Topshiriq vaqti ham, nazorat vaqti ham chegaralangan. Vaqtdan unumli foydalana olmasa kerakli ijobiy natijaga erisha olmaydi, kerakli kredit ballni to'play olmaydi.

Ta'lim texnologiyasi bilimlarni tekshirish, taraqqiyotni baholash, individual tavsiyalar berish, kerakli ma'lumotlarni qidirish uchun talabalarga virtual yordamchidir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak HEMIS asosida:

- o'qitish sifatini yaxshilaydi;
- bilim olish jarayoni faol qiziqish va muvaffaqiyat uchun motivatsiyani oshiradi;
- dars vaqtini oqilona taqsimlashga imkon beradi;
- materialni aniq tushuntirishga, uni qiziqarli qilishga yordam beradi;
- darslarni yangi tarkib va axborotlar bilan to'ldiradi;
- o'rganilayotgan materialga va atrofdagi dunyoga, talabalarning qiziquvchanligiga ijodiy yondoshishni rivojlantiradi;
- Talabalarning xayolotini rivojlantiradi;
- Ta'lim vazifalarini bajarishda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi.
- Kommunikativ kompetentsiyani shakllantiradi;
- Talabalar o'rtasida intensiv ijodiy aloqa o'rnatiladi va sog'lom raqobat shakllantiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Podlasy I.P. Pedagogika: 100 savol-100 javob: darslik. Universitetlar uchun darslik: Vlados-press, 2004

2. N.A.Bayburtyan, I.K.Manucharyan, O'qituvchi uchun qo'llanma: Manmar, 2010 y.

3. Selevko, G.K. Ta'lim texnologiyalari entsiklopediyasi: 2 jildda - T. 1. M.: Maktab texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti. 2006 yil. 150-228

4. <https://www.1urok.ru/categories/21/articles/11894> - Zamonaviy ta'lim texnologiyasi amalga oshirish vositasi sifatida.

5. Shirin Kamolova. Расширение и развитие научное мировоззрение студентов, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education

К ВОПРОСУ О ТРАНСПОЗИЦИИ ЧАСТЕЙ РЕЧИ В РУССКОЙ И УЗБЕКСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

*Узбекистан. Жумаева Феруза Рузикуловна
доцент, завкафедрой русского языка и литературы
Навоийский государственный университет
Республика Узбекистан, г. Навои
feruzaruziyevna68@mail.ru*

Аннотация: в данной статье рассмотрен вопрос о транспозиции частей речи в русской и узбекской лингвистике. Транспозиция – это переход слова из одной части речи в другую. В современном русском и узбекском языках есть 12 типов транспозиции. Учёные-лингвисты разграничивают константную (узуальную) и окказиональную трансформацию.

Ключевые слова: транспозиция, переход, часть речи, лингвистика, аспект. трансформация, трансформациология.

Annotation: this article examines the issue of transposition of parts of speech in Russian and Uzbek linguistics. Transposition is the transition of a word from one part of speech to another. In modern Russian and Uzbek languages, there are 12 types of transposition. Linguists distinguish between constant (usual) and occasional transformation.

Key words: transposition, transition, part of speech, linguistics, aspect. transformation, transformatiology.

Изучение частеречной транспозиции в лингвистике ведется довольно активно. Имеются работы, посвященные изучению транспозиции различных частей речи. Но, несмотря на довольно обширную литературу по транспозиции частей речи в русистике и отдельные изыскания в тюркологии, не представлены все возможные аспекты исследования: ни в одной из приведенных работ не рассмотрены разновидности перехода той или иной части речи в семантико-деривационном, функционально-стилистическом и лексикографическом аспектах.

Анализ транспозиции слов разных частей речи представлен в исследованиях А.М. Барзилович, В.В. Лопатина, В.В. Носковой, И.Ф. Протченко, М.Ф. Лукина, Е.П. Калечиц, О.М. Ким, В.В. Бабайцевой, А.Ф. Гальнутдиновой, И.В. Высоцкой, Д.А. Салимовой, Х.Г. Атаевой, Ж.Д. Эльтазарова, С.Махматкулова, А.Б. Пардаева, А.Э. Ботировой, З.С. Исакова, Д.Ш. Дадаева. [4, 468-472]

В классификации частей речи узбекского языка, раскрытии их основных морфологических, семантических и синтаксических особенностей велики заслуги таких учёных, как: А.Фитрат, Ю.Турсунов, Ф.Камол, А.Гулямов, Г.Абдурахмонов, Ш. Шоабдуракмонов, А.Ходжиев, Р.Кунгуров, М.Миртожиев, М.Содикова, А.Нурмонов, Х.Неъматов, Р.Расулов, Г.Зикриллаев, И.Мадрахимов. Практически все они подчеркивают актуальность темы взаимодействия частей речи в своих работах и необходимость ее углубленного изучения. [5, 61-67]

В лингвистике используются следующие термины: транспозиция, трансформация, трансформациология, функциональный омоним.

Транспозиция (от позднелат. *transpositio* – перестановка) –использование одной языковой единицы (слова, формы, конструкции) в функции другой языковой единицы.

В «Лингвистическом энциклопедическом словаре» дано следующее определение: Транспозиция – переход слова из одной части речи в другую или использование одной языковой формы в функции другой. [7, 519]

В современном русском языке существует 12 видов транспозиции: субстантивация (переход в имена существительные), адъективация (переход в имена прилагательные), нумерализация (переход в имена числительные), прономинализация (переход в местоимения), адвербиализация (переход в наречия), вербализация (оглаголивание – переход в глаголы), предикативация (переход в беслично-предикативные слова), модалация (переход в модалные слова), (препозиционализация – переход в предлоги), конъюнкционализация (переход в союзы), партикуляция (переход в частицы), интеръективация (переход в междометия). [4, 468-472]

В лингвистической литературе разграничивают константную (узуальную) и окказиональную трансформацию. «Узуальная субстантивация чаще всего наблюдается среди прилагательных и причастий, которые знают также и окказиональную субстантивацию. Примеры узуальной субстантивации: *пожарный, набережная, мостовая, горничная, учительская, парикмахерская, прачечная, кондитерская, столовая, купчая, накладная, пивная, мороженое, сладкое, шампанское, насекомое* и многие другие. Местоимения, междометия, служебные слова обычно подвергаются окказиональной субстантивации». [8] Близки к названным выше понятия полная и неполная, обратимая и необратимая трансформация.

Некоторые лингвисты (М.Ф. Лукин, М.А. Каламова) выделяют полный и неполный переход.

Термин «трансформациология» предложен В.Н.Мигириным. Трансформациология – раздел морфологии, изучающий проблемы переходности в области частей речи и контаминантов. [8]

Термин «функциональный омоним» впервые встречается в монографии О.С. Ахмановой «Очерки по общей и русской лексикологии». [1]

В узбекском языкознании А.К. Гулямов один из первых начал изучать тему перехода частей речи. Он в 1954 году опубликовал статью «К вопросу об адвербиализации в узбекском языке». В данной статье переход указывается как лексический или морфолого-синтаксический способ словообразования, и утверждается, что этот способ является весьма продуктивным в современном узбекском языке. [3, 3-15]

Ж.Д. Эльтазаровым определены и анализированы виды переходов между частями речи в современном узбекском языке и их эмиграционная, а также иммиграционная форма; определен взаимопереход между знаменательными частями речи как трансформационный переход, случаи взаимоперехода между знаменательными, служебными и отдельными категориями частей речи как результат процессов эволюции и семантико-структурной оптимизации языка. [9]

В узбекском языкознании частеречную транспозицию следует отнести к малоизученной сфере. Принципиально новым и актуальным является сопоставительное исследование транспозиции частей речи в разноструктурных языках: русском и узбекском. [5, 61-67]

Описание транспозиции частей речи русского и узбекского языков в семантико-деривационном, функционально-стилистическом и лексикографическом аспектах предполагает использование методов лингвистического описания, функционально-логической интерпретации, метода компонентного анализа, метода лингвокультурологического анализа, также статистического и сопоставительного метода, что является объектом дальнейших наших исследований.

Использованная литература

1. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. – Москва: Дрофа, 2000. – 640 с.
2. Ботирова А.Е. Функционально-синтаксический анализ первичных и вторичных функций частей речи в узбекском языке: Автореф. дис. док. филол. наук. – Карши, 2018. - 50 с.
3. Гулямов А.К. К вопросу об адвербиализации в узбекском языке // Учёные записки ТашГПИ им. Низами. Филологический сборник. Вып.2. – Ташкент: Госучпедгиз, 1954. – С. 3-15
4. Жумаева Ф.Р. Типы транспозиции частей речи в современном русском языке. – Журнал: «Молодой ученый», №47. (Ч.7) – Казань, 2021. – С. 468-472 - <https://moluch.ru/archive/389/>
5. Жумаева Ф.Р. История изучения перехода частей речи в трудах узбекских учёных. – Журнал: «Образование и инновационные исследования», №6. – Бухара, 2022. – С. 61-67
<file:///C:/Users/Laser/Downloads/Extracted+pages+from+Beshimov+innovatsiya.pdf>
6. Жумаева Ф.Р., Хакимова Н.Х. Использование разных видов текстов в качестве дидактического материала на уроках русского языка. – European science, 2020. – С. 57-59 / <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-raznyh-vidov-tekstov-v-kachestve-didakticheskogo-materiala-na-urokah-russkogo-yazyka/viewer>
7. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева, – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
8. Мигирин В.Н. Очерки по теории процессов переходности в русском языке. – Бельцы, 1971. – 138 с.
9. Эльтазаров Ж.Д. Взаимосвязь и переход частей речи в узбекском языке: Автореф. дис. док. филол. наук. – Самарканд, 2005. - 50 с.

O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIMNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI

O‘zbekiston. Xaydarova Shaxlo Narzullayevna

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta’lim kafedrasi dotsenti, PhD

E-mail: xaydarovashaxlo@mail.ru.

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta’lim barcha bolalar uchun qulay va teng imkoniyatlar yaratish maqsadida amalga oshirilishini, bunda nogiron hamda imkoniyati cheklangan

bolalarning ijtimoiy himoyasi hamisha davlat va jamiyatning ustuvor vazifasi hisoblanib kelinganligi xususida fikrlar bildirilgan.

Kalit soʻzlar: inklyuziv taʼlim, nogiron bola, reabilitatsiya, adaptatsiya, innovatsiya, integratsiya, professional yondashuv, ijtimoiy-pedagogik, psixologik xususiyatlar, inklyuziv taʼlim texnologiyalari.

Аннотация: В статье высказывается мнение о том, что инклюзивное образование реализуется в целях создания доступных и равных возможностей для всех детей, а социальная защита детей с ограниченными возможностями и инвалидностью всегда считалась приоритетной задачей государства и общества.

Ключевые слова: инклюзивное образование, ребенок с ограниченными возможностями, реабилитация, адаптация, инновация, интеграция, профессиональный подход, социально-педагогические, психологические особенности, инклюзивные образовательные технологии.

Abstract: This article expresses the view that inclusive education is implemented to create accessible and equal opportunities for all children, and that the social protection of children with disabilities and limited opportunities has always been considered a priority task of the state and society.

Keywords: inclusive education, disabled child, rehabilitation, adaptation, innovation, integration, professional approach, socio-pedagogical, psychological characteristics, inclusive educational technologies.

“Odamda qanday tashxis ekanligi muhim emas. Unga hurmat bilan munosabatda boʻlish va munosib hayot kechirish imkonini berish muhim”.

Mariya Sibulskaya

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlar zahirida eng avvalo, kelajak avlodning barkamol boʻlib ulgʻayishi, hech kimdan kam boʻlmay dunyo arenalarini zabt etishga qodir farzandlar boʻlib yetishishi kabi dolzarb masalalarni hal etish turadi. Ayniqsa, yetim va otalari qaramogʻisiz qolgan bolalar, nogiron hamda imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiy himoyasi hamisha davlat va jamiyatning ustuvor vazifasi hisoblanib kelingan. Ushbu vazifani amalga oshirish borasida Oʻzbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalarning huquq va erkinliklarini, teng imkoniyatli ekanliklarini taʼminlash, turmush faoliyatidagi cheklanish, chegaralarni bartaraf etish, diskriminatsiyaga yoʻl qoʻymaslik, taʼlimning qulay shakllarini tashkil etish va boshqarishga zamonaviy yondashuv, uning sifati va samaradorligini oshirish, jamiyatda aholining turli qatlamlari uchun taʼlimning uzviylik va uzluksizligini taʼminlash borasida talaygina ishlar amalga oshirib borilmoqda.

Inklyuziv taʼlimda pedagogik jarayonning mazmun komponenti alohida ehtiyojli bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tarkibning oʻzgaruvchanligini taʼminlashdan iboratdir. Imkoniyati cheklangan bolalarni ilk yoshlaridanoq sogʻlom bolalar qatoriga qoʻshib sifatli taʼlim olishini taʼminlagan holda bolada ruhiy va jismoniy hissiyotlarini va haraktlarini rivojlantirishdir. Har qanday jamiyatda kelajak vorislari boʻlmish farzandlarni maʼsuliyatini his etadigan, ularni davlat taraqqiyoti va gullab yashnashiga salmoqli ulush qoʻshadigan munosib fuqarolar boʻlib yetishishlariga katta umid bilan qaraladi.

Oʻsib kelayotgan bola organizmi, uning miya tuzilishining ichki imkoniyatlari chegarasizligini inobatga olgan holda tashkil etilgan korreksion-pedagogik, psixologik hamda tibbiy ishlar bolaning birlamchi nuqsonini kamaytirib, ikkilamchi nuqsonlarning oldini olishga yordam beradi. Bularning hammasi imkoniyati cheklangan bolani mustaqil, hech kimga qaram boʻlmagan holda hayot kechirishga tayyorlash omillaridir.

Bolalarning ijtimoiy reabilitatsiyasi (tiklash) va ijtimoiy adaptatsiyasi (moslashuvi) – bu nafaqat qalbdagi sifatlarni, balki yangi texnologiya va innovatsiyalarning paydo boʻlishi bilan rivojlanib boradigan bu nozik sohada professional yondashuvni talab qiladigan sarmashaqqat mehnatidir. Bu sohaning takomillashuvida imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy taʼlim

muassasalarida sog'lom bolalar bilan birga o'qitish ya'ni inklyuziv ta'lim asosida ta'lim-tarbiya berish va ijtimoiy moslashuv holatini o'rganish bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.

Inklyuziv ta'lim-bu o'zi nima? Inklyuziv ta'lim – barcha bolalarga, shu jumladan maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan, ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratish maqsadida ishlab chiqilgan muhim pedagogik yondashuvlardan biridir. Inklyuziv ta'limning asosiy g'oyasi - har bir bolaning individual ehtiyojlariga javob beradigan qulay muhitni yaratish hisoblanadi. Ilmiy hamjamiyat jiddiy e'tibor qaratishi zarur bo'lgan muammoga doir tadqiqot ishlarini o'rganish, ularni ilmiy jihatdan tahlil qilish asosida ma'lum bo'ldiki, imkoniyati cheklanganlarni teng, munosib ta'lim-tarbiya olishi hamma vaqt yaxshi, risoladagidek bo'lishi, alohida e'tiborga olinishi nazardan chetda qolmasligi lozim. Ushbu masalani Sharq mutafakkirlari Imom al-Buxoriy, Abduxoliq G'ijduvoni, Abu Iso Muhammad at-Termiziy, Ibn Sino, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayxon Beruniy, Mirzo Ulug'bek, Yusuf Xos Hojib, Imom G'azzoliy, Bahovuddin Naqshbandiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy kabi allomalar o'z zamonlarida oilada, jamiyatda yoshlar tarbiyasi va uning kamolotiga pedagogik-psixologik yondashuv muammosi to'g'risida yozilgan ilmiy va ilmiy-pedagogik mushohadalari bizgacha yetib kelgan noyob asarlarida o'z ifodasini topgan. Ayniqsa, Abu Ali ibn Sino asarlarida sog'lom bolalar bilan bir qatorda, alohida e'tiborga muhtoj bolalar tarbiyasiga oid tavsiyalar ham berilgan. Alloma nogiron bola tengqurlari qatori ta'lim-tarbiya olishga haqli ekanini aytib, ularda ilm olishga, kasb-hunar o'rganishga intilish kuchliligini ta'kidlaydi.

Sharq allomalarining bola shaxsini tarbiyalash, ularning rivojlanishida ta'lim-tarbiyaning ta'siri haqidagi qarashlari, ilmiy tahlili tadqiqotchilar uchun asosiy manba bo'lishi shubhasiz.

Inklyuziv ta'limni tashkil etishning ijtimoiy-pedagogik, psixologik xususiyatlarini, o'ziga xos imkoniyatlarini chuqurroq o'rganish, ushbu yo'nalish bilan bog'liq muammolarni aniqlash, inklyuziv ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish hamda ularning samaradorlik jihatlarini asoslab berish dolzarb ilmiy muammoga aylandi. Chunki inklyuziv ta'lim texnologiyalari barcha bolalarning ruhiy, jismoniy, hissiy holatidan qat'i nazar ta'lim jarayonida to'laqonli ishtirok etishini ta'minlashga qulay imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, alohida e'tiborga, yordamga muhtoj bolalarning atrofdagilar bilan muloqotda bo'lishi, ijtimoiy muhit talablariga javob bera oladigan bo'lib ulg'ayishi, o'z kundalik-maishiy ehtiyojini qondira olish ko'nikmalarini egallashi, hayotga moslashib, ta'lim muassasalarida sog'lom tengdoshlari bilan teng sharoitlarda o'qiy olishi, ular bilan o'zaro do'stona munosabatga kirishishi, darslarni o'z vaqtida o'zlashtirishi, topshiriqlarga mas'uliyat bilan yondashishi uchun qulayliklar yaratadi.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, imkoniyati cheklangan bolalarni sog'lom bolalar bilan ommaviy guruhlarda integratsiya qilinish, bolalarni sayr qilishi, ta'lim-tarbiya faoliyatida va turli tadbirlar o'tkazish jarayonida kuzaganimizda, sog'lom bolalar imkoniyati cheklangan bolalarga mashg'ulotlar jarayonida, kiyinishlarida, oyoq kiyimlarini kiyishda, birga sayrlarga chiqqanda chin dildan o'z xohishlari bilan yordam beradilar. Sog'lom va imkoniyati cheklangan bolalar birgalikda kitobdagi rasmlarni tomosha qiladilar, chizishni, sanashni o'rganadilar. Bunday jarayonda sog'lom bolalar ham o'zgalarga yaxshilik qilish, mehr –muhabbat, o'zgalarga yordam berish, ma'suliyatli bo'lish, do'stlik, odillik kabi xislatlari tarbiyalanadi.

Xulosa qilganda, inklyuziv ta'lim strategiyasini rivojlantirish ko'p muddatli vaqtni talab qiladi Bu ta'limni rivojlantirish uchun tadbiriq qilishga bosqichma-bosqich kompleks yondashuvni amalga oshirish kerak. Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati, mutaxassislarining fikri bo'yicha imkoniyati cheklangan bolalarni qayerga borib o'qishiga va inklyuziv ta'lim dasturiga bog'liq. Eng avvalo inklyuziv ta'lim davlat va jamiyat ishi bo'lishi kerak, chunki ta'lim olishga imkoniyati bo'lmagan alohida ehtiyojli shaxslar iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jarayondan tushib qoladilar. Davlat ularga tenglik imkoniyatini ta'minlashi kerak. Qanchadan-qancha inklyuziv ta'lim olgan nogironlar orasidan iqtidorli, yaxshi mutaxassislar yetishib chiqqan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4860-sonli farmoni.

2. I.Yu.Madatov. "Inklyuziv ta'lim" Darslik, "BEST-PUBLIST" nashriyoti, Toshkent-2024.

3. Ibraimov Xolboy Ibragimovich, Khaydarova Shakhlo Narzullaevna, "Organizational pedagogical principles of education of pre-school children in the inclusive education system". Science and innovation international scientific journal VOLUME 2 ISSUE 11 NOVEMBER 2023 UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337 | SCIENTISTS.UZ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10143278>

4. R.Shomahmudova, A.Berdiyeva. Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish uslublari (uslubiy qo'llanma). Toshkent – 2018-yil.

5. F.U.Qodirova, D.A.Pulatova. Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika (darslik). Chirchiq – 2022-yil.

EDUCATION FOR SUSTAINABILITY IN THE HUNGARIAN KINDERGARTENS

Anikó Varga Nagy PhD

*University of Debrecen Faculty of Education for Children
and Special Educational Needs*

vnaniko@ped.unideb.hu

Abstract: This paper explores the intersection of Hungarian folk traditions and sustainability in early childhood education, emphasising the role of kindergartens in preserving and transmitting cultural heritage. Historically, the intergenerational transfer of knowledge, particularly through family-based practices, has been essential for survival and identity. Hungarian kindergartens incorporate folk traditions, including music, dance, crafts, and seasonal agricultural activities, as integral elements of children's education. One significant aspect of this tradition is food preservation, such as canning, drying, and pickling, which sustains cultural heritage and promotes sustainable living and self-sufficiency.

Keywords: Kindergarten pedagogy, Experiential learning, Sustainability Development Goals (SDG), Family-Kindergarten Educational Cooperation, Tradition and quality upbringing.

Kindergarten activities modelled on family farm practices provide children with hands-on experiences in food production and preservation, reinforcing sustainability while fostering community and well-being. Engaging parents and grandparents in these activities strengthens family involvement and supports the transmission of traditional knowledge. Additionally, food preservation plays a crucial role in addressing social inequality by offering a cost-effective solution for low-income families. By integrating these practices, Hungarian kindergartens contribute to cultural continuity and ecological sustainability, ensuring that future generations appreciate and benefit from traditional ways of living.

Kindergarten pedagogy emphasises providing children with rich, hands-on opportunities to explore and understand the world actively. Educators are responsible for creating environments that foster experiential learning while instilling environmental awareness and sustainability values, as outlined in the Hungarian National Programme. The document highlights the essential collaboration between families and kindergartens, ensuring that all children receive a quality upbringing regardless of their background. This partnership, tailored to local conditions, recognises family traditions and sees kindergarten education as a complement to family care from age three until school entry.

The presentation introduces the theoretical background of Hungarian early childhood education practices. It also showcases concrete, practical examples and local kindergarten best practices that strengthen the partnership between individual early childhood institutions and parents or families. The presentation contributes to the dissemination of sustainable development opportunities in early childhood.

РОЛЬ РАЗВИВАЮЩИХ ИГР В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОМ РАЗВИТИИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Узбекистан. Шамиева О.Р. к.п.н. доцент

Научный руководитель НАВГУ

Махкамова Ф. Б.

Студентка группы I "Е" ДНО НАВГУ

Аннотация: в статье описан использование разных развивающих игр и занятий в начальных классах. Автором отмечены использования роль развивающих игр в начальных классах.

В данной статье изучены особенности развития и сформированности познавательных процессов детей младшего школьного возраста, а также уровни развития внимания, памяти, мышления, воображения и восприятия. Рассмотрены теоретические аспекты развития познавательных функций у детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: познавательные процессы, воображение, память, внимание, мышление.

Наш мир не стоит на месте. Он стремительно развивается. Происходящие изменения влияют не только на нашу жизнь, но и на систему образования. В эпоху цифровых технологий обучающиеся каждый день сталкиваются с большим потоком информации, разных задач, требующих оптимальных и нестандартных решений. Поэтому одним из важнейших умений становится умение понимать, анализировать и правильно использовать любую поступающую информацию. Современному человеку в течение жизни приходится неоднократно менять сферу занятости и осваивать новые профессии. Это привело к смене образовательной парадигмы: предлагаются иные подходы, иное содержание, иные отношения, реализуются иные цели. Общекультурное, личностное и познавательное развитие учащихся должно обеспечивать такую ключевую компетенцию как «умение учиться» [4].

В связи с этим перед учителями также появляются новые задачи: помимо того, как научить грамотно решать эти задачи, систематизировать полученные знания, уметь самостоятельно добывать необходимую информацию из разных источников. Отсюда одна из главных задач современной школы – это формирование функционально грамотной личности, способной использовать приобретаемые знания, умения и навыки в дальнейшей жизни для решения задач в различных сферах деятельности человека [5].

Начальная школа - это важный период в жизни ребёнка и родителей, где он обучается письму, чтению, разговору, слушанию, работе с разными и развивающими занятиями.

Одним из развивающих направлений это является разные и развивающие занятия для ученика.

В возрасте 6-7 лет дети учатся читать, понимать и считать, и становятся более собранными и рассудительными. Разные и развивающие игры и занятия для детей либо для учеников начальной школы помогают развивать логику, новые навыки и способствуют адаптации в школе.

В первое время дети после школы или после уроков испытывают в каком-то смысле стресс. Разные и развивающие занятия для учеников младших классов помогут ученику в игровом формате усвоить тему и различные навыки, и лучше включиться в процесс учёбы в школе.

Виды развивающих игр для начальной школы:

- **Ролевые игры** помогают ребёнку наладить общение со сверстниками или одноклассниками, научиться оказывать помощь, проявлять помощь, внимание, работу с группой и развивать ребёнка.

- **Словесные игры** помогают и способствуют развивать и расширять словарный запас и кругозор ребёнка, формированию грамотной и красивой речи. Ребёнок учиться правильно и грамотно выражать свои мысли и чувства.

-**Интерактивные игры** помогают ребёнку лучше погрузиться в игровой процесс, воспринимать информацию или ситуацию с помощью всех органов чувств.

-**Игры на логику и на внимательность** помогают ребёнку способствовать развитию наблюдательности, внимательности, улучшению памяти, мышлению и речи, и развитию логики ребёнка.

-**Настольные игры** помогают развивать аналитические и математические способности ребёнка [2].

Игры для развития младших школьников можно использовать везде на улице, дома и на уроках.

На развитие познавательных процессов существенное влияние оказывают все виды деятельности ребёнка, но игра среди них занимает ведущее место, поскольку основной отличительной характеристикой детской памяти является её эмоциональность.

Игра «Автомобиль». Это игра поможет ребёнку ориентироваться в пространстве. Необходимо расставить разные предметы по классу и сказав ребёнку, чтобы он представил, что он автомобиль. После этого ребёнку нужно завязать глаза, и с помощью взрослого значить учителя, и с помощью подсказок учителя он должен «ехать» по маршруту в классе, огибая препятствия.

Игра «Договори слово». Это игра помогает ребёнку расширить словарный запас и кругозор, тренирует память и развивает логическое мышление. Суть игры: первый игрок называет слово, на последнюю букву которого должен вспомнить второй игрок. Далее и так продолжается игра. Но и можно усложнить эту игру. Например, называть только города, овощи, фрукты или животных.

Игра «Рисунки мыльными пузырями». Это игра на творческое развитие и мышлению фантазии младшего школьника. Нам понадобится 5 ложек гуаши, 1 столовой ложки шампуня или жидкое мыло, 1 чайной ложки воды и всё это перемешиваем до однородной массы. В полученную смесь опускаем трубочку для сока и взбиваем, чтобы получилась пена. Потом поднесём к этой пене лист бумаги, на нём появятся необычные формы. И дальше можно закончить рисунок с помощью фломастеров или красок.

Игра «Меморато». Играть в эту игру можно с помощью одноимённого приложения. Игра запрашивает у ребёнка, какие способности он хочет прокачать, и на основе этого учитель предлагает ему задание. Эта интеллектуальная игра для младших школьников развивает мышление, память, логику и математические способности.

Игра «Кубик Блума» (Рис.1). Данный приём помогает учиться задавать вопросы разных типов. Шесть лепестков – шесть типов вопросов. *Простые вопросы. Что? Когда?* Вопросы, ориентированы на факты и на работу памяти.

Уточняющие вопросы. Правильно ли я поняла, что...? Вопросы уточняют информацию, только что получившую от собеседника.

Интерпретационные (объясняющие) вопросы. Почему? Вопросы, направлены на установление причинно-следственных связей.

Творческие вопросы. Что было бы, если...? Вопросы, в формулировке которых присутствуют элементы условности, предположения, прогноза. *Практические вопросы. Как бы вы поступили?* Вопросы устанавливают взаимосвязь между теорией и практикой. *Оценочные вопросы. Что хорошо? Что плохо?* Вопросы направлены на выяснение критериев оценки тех или иных событий, явлений, фактов. [1.С 3]Михайлова)

Рис.1.Кубик «Кубик Блума» на примере произведения А.С. Пушкина «Сказка о рыбаке и рыбке»

Игра «Рисуем четверо». Эту игру могут играть сразу четверо учеников. Цель игры в том, что на один маркер завязывают 4 нитки и 4 учеников рисуют этим маркером рисунок, который показал учитель. Это игра помогает ребятам развить работу в коллективе.

Игра «Слово внутри слово». Это игра поможет ученикам развивать свой словарный запас и речь. Цель игры заключается в том, что ученикам понадобится лист бумаги и ручка. Потом учитель им пишет на доске длинное любое слово, а потом ученики из этой длинной слова находят скрытые слова в этом же слове, который учитель написал на доске. Например, слова: газонокосилка, водохранилище, тушканчик и т.д.

Игра «Математический мяч». Это игра помогает узнать сколько цифр знают ученики. Учитель достаёт мяч и говорит одну любую цифру и передаёт мяч ученику и так этот ученик говорит любую цифру и передаёт другому ученику и так игра продолжается. Проигравший ученик выходит из игры и один оставшийся ученик становится победителем.

Полноценное проживание этого возраста, его позитивные приобретения являются необходимым основанием, на котором выстраивается дальнейшее развитие ребёнка как активного субъекта познаний и деятельности. Основная задача взрослых в работе с детьми младшего школьного возраста – создание оптимальных условий для раскрытия и реализации возможностей детей с учётом индивидуальности каждого ребёнка. [6,7]. Активное введение в учебный процесс разнообразных развивающих упражнений, специально направленных на развитие личностно - мотивационной и аналитико- синтетической сфер ребёнка, памяти, внимания, мышления и ряда других важных психических функций, является одной из важнейших задач педагога.

Список литературы

1. Агаева Е.А, Брофман В.В, Булигова А.И. Чего на свете не бывает? Занимательные игры для детей от 3 до 6 лет. М., Просвещение, 1991, - 64с.
2. Залка Е.В. Комплекс интеллектуальных игр для развития мышления учащихся. Вопросы психологии.1990, №6. С.86-93.
3. Никитин Б. Развивающие игры. М. «Педагогика» 1985. – 120 с.
4. Концепция федеральных государственных образовательных стандартов общего образования: проект / Рос. Акад. Образования; под ред. А. М. Кондакова, А. А. Кузнецова. – М.: Просвещение, 2008.
5. Михайлова Н. П. Формирование читательской грамотности в начальной школе. \ Scientific Cooperation Centre “ Interactive plus”. - 2025.- С 1-6.
6. // Начальная школа: № 12, 1994 ст. «Формирование логического мышления учащихся при обучении словообразованию»

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

*Ўзбекистан.Кумакбаева Гулбану Кунтуаровна
Науаи мемлекеттік университеті
Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасы аға оқытушысы*

Аннотация: Бұл мақалада мектепке дейінгі білім берудің тиімділігін арттырудағы ақпараттық технологиялар мен инновациялық білім беру технологиясының маңызы, оның өзіндік ерекшеліктері, артықшылықтары мен мүмкіндіктері туралы айтылады.

Аннотация: В данной статье говорится о значении информационных технологий и инновационных образовательных технологий в повышении эффективности дошкольного образования, их особенностях, преимуществах и возможностях.

Abstract: This article discusses the importance of information technologies and innovative educational technologies in improving the efficiency of preschool education, their specific features, advantages and opportunities.

Кілт сөздер: бала, білім, тәрбие, ойын, ақпараттық технология, интерактивті технология, мультимедиа, аудио, бейне, анимация, бағдарлама.

Ключевые слова: ребенок, образование, воспитание, игра, информационные технологии, интерактивные технологии, мультимедиа, аудио, видео, анимация, программа.

Keywords: child, education, upbringing, game, information technology, interactive technology, multimedia, audio, video, animation, program.

Бүгінгі қарқынды дамып келе жатқан ақпараттық жүйе қоғамымыздың барлық салаларын, соның ішінде білім беруді қамтиды.

Әр елдің экономикалық қуаты, қоғамдық-рухани өмірінің деңгейінің көтерілуі білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігімен, ғылымның дамуымен айқындалады. Сондықтан Өзбекстан Республикасының білім саласын түбегейлі жақсарту, білім сапасын арттыру, интеллектуалдық әлеуеті, дене шынықтыру дайындығы бар ұрпақты қалыптастыру, нақты пәндерді тереңдетіп оқыту және экономиканың түрлі салаларына білікті кадрлар даярлау басты міндеттер ретінде белгіленіп, түптеп келгенде, бүгінгі заман талабына жауап бере алатын білім беру жүйесін құру көзделді. Саладағы реформалардың нәтижесінде мектепке дейінгі білім беру жүйесін басқару тетігі түбегейлі жетілдірілді, мемлекеттік емес білім беру қызметтерін көрсету жүйесі реформаланды, орта арнаулы, кәсіптік білім беру жүйесі қайта қаралды, жоғары білімді мамандарды даярлау сапасын арттыру шаралары күшейтілді, жоғарыдан кейінгі білім берудің екі деңгейлі жүйесі енгізілді. Үздіксіз білім беру жүйесінің бастапқы буыны саналатын мектепке дейінгі тәрбиенің дені сау, жан-жақты дамыған бала тәрбиелеуде, оны мектепке дайындауда маңызы өте зор. Дегенмен, талдау көрсеткендей, соңғы жылдары әртүрлі факторлардың әсерінен мектепке дейінгі білім беру жүйесінде дамудың орнына жыл ішінде мектепке дейінгі білім беру ұйымдарымен қамтылған балалар санының азаюы байқалады. Керісінше, соңғы 20 жылда мемлекет меншігіндегі мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің саны 45 пайыздан астам қысқарды, ал бүгінде республикада балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен қамту 30 пайызды құрайды. Бұған қазіргі мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық базасының заман талабына сай келмеуі, жүйеде баламалы бағдарламалардың, балаларды мектепке дайындаудың баламалы түрлерінің жасалмауы, дамыған елдер тәжірибесінің жеткілікті зерттелмегендігі, жұмыс істейтін педагогтардың көпшілігінің жоғары білімі болмауы, білім сапасының бақыланбауы сияқты факторлар себеп болды. Мемлекет басшысы Өзбекстан Республикасы тәуелсіздігінің 26 жылдығына арналған салтанатты жиында сөйлеген сөзінде: «Біздің мақсатымыз – алдағы 3-4 жылда еліміздегі балабақша жасындағы балаларды мектепке дейінгі білім беру ұйымдарымен толық қамту және оған міндетті түрде қол жеткіземіз», – деді.[1] Жүйеде жүзеге асырылып жатқан өзгерістер басқа салалармен қатар жарлықтар мен шешімдерде айқындалған міндеттерді жүзеге асыру мемлекет басшысының тұрақты назарында екеніне куә болып отырмыз. Қабылданған қаулылар мен шешімдерді жүзеге асыру нәтижесінде жыл қорытындысы бойынша балаларды мектепке дейінгі білім беру ұйымдарымен қамту 75 пайызды құрап отыр. Қазіргі ақпараттық қоғам мектепке дейінгі білім беру ұйымының педагогтарының алдына бірқатар міндеттер қойып отыр. Педагог ең алдымен балаға компьютерлік ойындар мен оқу бағдарламаларын таңдауда бағыт-бағдар беруі керек. Ол үшін тәрбиеші компьютерлік сауаттылықты меңгеруі, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалармен жүргізілетін оқу іс-әрекетінде ғаламдық интернет желісінің ресурстарын тікелей тиімді пайдалана білуі қажет. Мектеп жасына дейінгі баланың өмірінде ойын іс-әрекеттің ең маңызды түрі болып саналады және оның бала тұлғасының қалыптасуы мен дамуы үшін маңызы зор. Компьютерлік ойындарға келгенде, тәрбиеші ойынның баланың жас ерекшелігіне, адамгершілік нормаларына сәйкестігін ескеруі керек. Компьютерлік ойындарды пайдалану (мультимедиялық құралдарды пайдалану) балаларды оқытудың тиімділігін арттырады және баланың интеллектуалдық және шығармашылық әлеуетін шығаруда оң нәтиже береді. Paint бағдарламасында бала затқа немесе жануарға, табиғи пейзажға немесе адам суретіне түстерді таңдағанда, бар түстерді ажыратып, оларды орнында қолданып, соның нәтижесінде өз жұмысын бағалағанда оның жеке тұлғалық ерекшеліктері мен қызығушылықтары кәдімгі қағазға сурет салуға қарағанда айқынырақ көрінеді. Сонымен бірге АКТ интерактивті білім беру құралы ретінде баланың жаңа білімді тез меңгеріп,

дүниетанымын кеңейтуге мүмкіндік береді. интерактивті компьютерлік ойындар мемлекеттік талаптарға сай тәрбиеші тарапынан сараланып, жүйеде жүзеге асырылып жатқан реформалар сараланып, алдағы міндеттер айқындалды. білім беру үдерісіне әлемдік тәжірибеде кеңінен қолданылатын заманауи білім беру бағдарламалары мен технологияларын енгізу, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында педагогикалық кадрларды даярлау мен біліктілігін арттыру механизмін жетілдірудің өзекті міндеттері қойылды. [2] Алдағы уақытта алға қойылған осындай ауқымды міндеттерді жүзеге асыру саланың нормативтік-құқықтық базасын жетілдіруді талап етеді. Сондықтан алдыңғы қатарлы шетелдік тәжірибе негізінде «Мектепке дейінгі білім туралы» заң жобасын әзірлеу өте өзекті міндет жүктелді. Бұл заң жобасын әзірлеу өз кезегінде білім саласындағы ұлттық заңнамамызды одан әрі жетілдіруге, саладағы барлық қатынастардың құқықтық негіздерін нығайтуға қызмет ететінін мойындаған жөн. Сондықтан жүйе алдына қойылған міндеттердің орындалуын қамтамасыз ету біздің сала қызметкерлерінен белсенділік пен жауапкершілікті талап етеді.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ВОСПИТАТЕЛЕЙ В ОБЛАСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ В ИННОВАЦИОННОЙ СРЕДЕ

Узбекистан. Марипова Нодира Хамидовна

*Чирчикский государственный педагогический университет
преподаватель кафедры «Методика дошкольного образования»*

maripovanodira@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматривается актуальность инновационной деятельности в интересах профессии будущих педагогов Узбекистана.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, инновация, деятельность, условия, методы, педагогическая деятельность, инновационные педагогические методы, реформа, воспитатель, компонент

Annotation: This article provides for the relevance of innovative activity in the interest of future educators to the profession

Keywords: innovation, activity, conditions, methods, pedagogical activity, innovative pedagogical methods, reform, educator, component

Известно, что сегодня в системе высшего образования Узбекистана происходят масштабные инновационные процессы. Основными участниками этих процессов являются будущие педагоги дошкольного образования. Поэтому требуется готовить будущих специалистов в педагогических ВУЗах как креативные, профессиональные кадры, мыслящие по-новому. Говоря об инновациях, допустимо вспомнить историю их возникновения. Теория инноваций была создана Ю. Шумпетером в начале 19 века. Постепенно появились инновационные технологии, основанные на идее гуманизации образовательного процесса. В идее гуманизации интересы учащегося удовлетворяются по его желанию, создаются все условия для уважения и развития личности учащегося, личность учащегося находится в центре образовательного процесса. В ходе исследования было создано и стало проводиться личностно-ориентированное образование под названием педагогики гуманизации. Его основная идея - защита личности обучающегося, обеспечение его прав и свобод, создание творческой среды для развития и развития его внутреннего потенциала. Гуманитарная педагогика определяется как инновационная педагогика.

Сегодня современному педагогу необходимо находиться в постоянном поиске инноваций, менять свое мышление в зависимости от ситуации, действовать на основе формирования инновационных идей у других.

Один из ведущих педагогов Узбекистана - Ж. Г. Юлдашев в своей работе подчеркивает, что внедрение инноваций в образовательный процесс и их внедрение можно осуществить в пять этапов:

1. Ознакомиться, узнать, изучить с новостями.

2 Интерес, сбор информации как можно больше.

3 Оценка.

4 Апробация.

5 Принятие новостей.

По мнению С. Т. Тургунова и Б. Х. Даниярова, «основные элементы инновационной деятельности состоят из образовательной, воспитательной, развивающей, гармоничной и управленческой фаз, а также целеустремленной, содержательной, технологической и результативной составляющих. Инновационные технологии формируют подготовку человека к изменениям в обществе, развивают сотрудничество с окружающими и творческие способности». В инновационной деятельности нарушаются существующие стандарты, создаются новые личностно-творческие взгляды, индивидуализируется профессиональная деятельность, внедряются передовые технологии.

С применением современных технологий в образовании образование постепенно переходит на новый этап. То есть необходимо развивать два направления развития образования: разработать общую концепцию, популяризировать инновационную деятельность педагога и подготовить специалистов, готовых к реализации таких проектов.

В качестве педагогических условий организации инновационной деятельности педагогов образовательного учреждения можно назвать следующие:

- разработка комплекса теоретико-педагогических правил, отражающих особенности инновационной деятельности;

- определение теоретико-педагогических правил с учетом инновационной деятельности;

- включение цели, функции, содержания и принципов инновационной деятельности.

Следует отметить, что успех в освоении инноваций зависит от убежденности педагога-воспитателя в их потенциальной пользе и ценности. Этот компонент подготовки можно назвать ценным. Это подтверждает сложность перехода к любым нововведениям, для перехода к новой системе работы необходимо осознать кризис старой системы на нескольких уровнях - кризис образовательных целей, содержания образования, его методов, форм и результаты. Если воспитателя-педагога все устраивает: он достигает поставленных целей в процессе обучения, его интересуют формы и методы работы, он продолжает этот процесс, и, наконец, воспитатель удовлетворен достигнутым результатом.

В образовательной практике узбекских университетов используются такие методы, как «Проект», «Портфолио».

В методе «Проект» воспитатель участвует как специалист и организатор проектной деятельности. Этот метод учит анализировать информацию и работать в команде (командный проект) или самостоятельно (индивидуальный проект).

В учебном процессе используется метод «Портфолио». «Портфолио» представляет собой сборник достижений учащихся, их общественной жизни и образовательного опыта. Этот метод акцентирует внимание на человеческих достижениях и наглядно показывает индивидуальные достижения учащихся. Этот метод подходит для всех студентов. Для людей со средними способностями портфолио укрепляет уверенность в своих знаниях и является дополнительной мотивацией к обучению (если оно действительно включает в себя достойные достижения). Для сильных студентов портфолио является дополнительным показателем их развития. Таким образом, вышеперечисленные методы эффективны при подготовке будущих педагогов к экспериментальной деятельности в инновационной среде.

Факторы, привлекающие педагогов образовательных учреждений к инновационной деятельности, служат средством мотивации (стимулирования) их к инновационной деятельности. Работа по организации инновационной деятельности педагогов будет направлена на достижение главной цели, и в связи с этим в образовательном учреждении произойдут серьезные изменения. Для достижения этих целей необходимо выполнить ряд задач:

- создание обновленных технологических и программно-методических продуктов, отражающих актуальные потребности реализации идей непрерывного образования;

- выбор наиболее эффективных средств обучения;
- развитие научно-исследовательской компетенции образовательного учреждения;
- организация совместной инновационной деятельности на основе сотрудничества преподавателей и студентов;

- на основе реализации модели образованных и способных выпускников в соответствии с социально-экономическими потребностями общества (актуализация содержания образования);

Внедрение инновационных подходов в процесс профессиональной ориентации педагогов (обновление образовательных программ), где к инновационным подходам относятся:

- во-первых, очистить содержание учебников от разных идеологий, наполнить их идеями, создающими конкуренцию;

- во-вторых, в соответствии с государственными образовательными стандартами Узбекистана внести в действующие программы новые развивающие изменения;

- в третьих, введение новых предметов в факультативные и общеобразовательные учебные блоки часов.

Этапы организации инновационной деятельности.

Обновление означает обновление нового метода, технологии, программы, инновационного процесса. Инновационный процесс имеет следующие этапы реализации:

- создание педагогических инноваций;

- принимать новые вещи, пытаться их освоить, оценивать их;

- анализ использования инноваций;

- широкое распространение и внедрение во всех институциональных учреждениях в районах, городах, областях.

При этом: определение цели; назначение; идентификация контента; определение формы заявки; выбор стиля; предназначен для получения результатов и аналитического заключения.

При введении чего-то нового необходимо преодолевать сопротивление, новое может быть затруднено психологически, социально-экономически, организационно-управленчески. Педагоги-новаторы привносят инновационный процесс в образовательный процесс. Инноваторы ставят перед собой цель привнести инновации в образовательный процесс.

В процессе вузовской подготовки будущих педагогов к инновационной деятельности формируются следующие профессиональные умения: использование игр как учебной деятельности; ролевая игра и постановка кукольного театра; развитие детского воображения и воображения с помощью изобразительного искусства; работать в эффективном сотрудничестве с семьей; поощрение детских достижений и формирование мотивации; умение организовать инновационные процессы в образовательной практике. Мотивы инновационной деятельности повышают интерес у студентов к знаниям и сфере дошкольного образования. Повышение интереса студентов к обучению связано с тремя особенностями: 1) процессом обучения; 2) эмоциональное познание; 3) волевые качества. Если вместе с интересом проявляются эмоции и воля, это считается сильнейшей мотивацией учебной деятельности. Развитие мотивации определяется величиной мотивации к обучению. Мотивация учебной деятельности студентов характеризуется следующим: умением ориентироваться на учебную деятельность, то есть понимать содержание деятельности, целеустремленность учебных мотивов, стремление к цели - выполнение учебной деятельности, стремление к достижению успеха и достижения, действия, убеждение в правильности, результаты полученной деятельности и процесс самооценки, эмоциональная реакция на деятельность.

В процессе обучения подготовка студентов к инновационной деятельности, овладение необходимыми знаниями по специальности, формирует у них навыки и квалификацию, дает им возможность профессионального самоанализа и понимания своих личностных качеств. При подготовке студентов к педагогической инновационной деятельности необходимо повышать интерес к профессии. Важно подготовить студентов к педагогической

деятельности с помощью анализа учебной деятельности и обсуждения результатов. Реализация различных проблемных вопросов на основе деловых игр, на лекциях, семинарах и практических занятиях для детей дошкольного возраста является основой эффективных инновационных процессов.

Литература

1. Абобакирова О.Н. Современные проблемы инновационного подхода к подготовке детей к школе//Молодой ученый. Москва, 2015-№3.
2. Асмолов А.Г. Инновационная программа обучения психологии. 2007-267 с.
3. Ishmukhamedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. T.: 2013- 123 b.
4. Мингбаева А.К., Садвасакова З.М. Инновационный метод обучения, как преподавать интересно. Учебное пособие. Алматы, 2012.-355 с.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAKTABGACHA TA'LIMNING HUQUQIY ASOSLARINI TAHLIL QILISH

O'zbekiston. Yaxshiyeva Nigora Gaffarovna

Viloyat maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish sho'basini boshlig'i

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirish kelajak avlod uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tizimda rivojlanishning asosiy bosqichlaridan biri huquqiy asos hisoblanadi. Ushbu maqolada O'zbekistonda maktabgacha ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ilk qadam, moddiy texnika bazasi, davlat dasturi, tarbiya, rivojlantirish, uzluksiz ta'lim, konsepsiya, ta'lim sifati, ijtimoiy rivojlantirish malakali kadrlar, rejalashtirish dasturi.

Аннотация: Развитие дошкольного образования важно для будущего поколения. Одним из основных этапов развития этой системы является правовая база. В данной статье анализируются правовые основы развития дошкольного образования в Узбекистане.

Ключевые слова: первый шаг, материально-техническая база, государственная программа, образование, развитие, непрерывное образование, концепция, качество образования, социальное развитие, квалифицированные кадры, программа планирования.

Abstract: The development of preschool education is important for the future generation. One of the main stages in the development of this system is the legal framework. This article analyzes the legal basis for the development of preschool education in Uzbekistan.

Key words: first step, material and technical base, state program, education, development, lifelong education, concept, quality of education, social development, qualified personnel, planning program.

Maktabgacha ta'lim tizimini to'liq uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida yanada takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish hamda moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan taminlash, bolalarni har tomonlama axloqiy, intellektual, manaviy, estetik, ma'rifiy va jismoniy rivojlantiruvchi zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiiq qilish, bolalarlarning maktabga tayyorgarlik darajasini belgilash bugungi kunning dolzarb vazifasi hisoblanadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida qator islohotlar tadbiiq etilmoqda, ularning hammasi bolalar va pedagoglar manfaatlarini yo'lida xizmat qilishiga, shuningdek maktabgacha ta'lim sifatini yaxshilaydi. Shuni alohida aytib o'tish joizki- 2018-yilning sentabr oyidan tatbiiq qilinadigan yangi maktabgacha ta'lim dasturi davlat talablariga asoslangan va respublikadagi barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlari yangi dastur bilan tanishtirilgan. Davlat va dastur talablarini o'zida jamlagan hujjatlar paketi barcha mintaqalardagi marta hammaga mavzuiy rejalashtirish dasturlari tarqatilganligi ham maktabgacha ta'lim tashkilotlarining metodik jihati desak mubolag'a bo'lmaydi. «Ilk qadam» deya nomlangan yangi dasturning asosiy tamoyili - ta'lim jarayoniga

qo‘shilayotgan kichik yoshli bolalarning ilk qadamlari sanalib, bu dastur asosida maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim-tarbiya ishlari yanada mukammallashtirildi. «Umuman olganda, davlat talablarida kichik va maktab yoshigacha bo‘lgan bolalarni besh yo‘nalishda rivojlantirish kerakligi ko‘rsatilgan. Bu besh yo‘nalishni rivojlantirib, bola 4 kompetensiyaga ega bo‘ladi, ya‘ni u 1-sinfga chiqishga motivatsiya oladi», - degan edi O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vaziri Agrippina Shin. Ushbu dastur asosida bilim olish jarayonini o‘yinlar orqali rivojlantirish yotadi. Bolalarda ilm olish, ijod, ijtimoiy yo‘nalish kabi tushunchalar rivojlana bordi, sog‘lom hayot tarzi tarbiyalanadi va ular ijtimoiy muhitda o‘zlarini qanday tutish kerakligini tushuna boshlashdi. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida mashg‘ulotlar sifatli holatga keldi, zamonaviy ta‘lim berish jarayoni barqarorlashdi.

O‘zbekistonda maktabgacha ta‘limni rivojlantirish maqsadida Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev qaroriga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi belgilangani ham sohani istiqbolli rivojlantirishga qaratilgan omillardan asosiysi hisoblanadi desak xato bo‘lmaydi. Ushbu konsepsiya o‘zida quyidagilarni nazarda tutadi:(1)

- maktabgacha ta‘lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;
- bolalarning sifatli maktabgacha ta‘lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta‘minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;
- maktabgacha ta‘lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
- maktabgacha ta‘limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta‘lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta‘minlash;
- maktabgacha ta‘lim tizimiga maktabgacha ta‘lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish; maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarning sog‘lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta‘minlash;

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini 2019-yilda amalga oshirish bo‘yicha «Yo‘l xaritasi»ning ishlab chiqilishi, 2019–2024 yillarda O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko‘rsatkichlari hamda 2025– 2030 yillarda O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirishning maqsadli ko‘rsatkichlari tasdiqlanganligi ham maktabgacha ta‘lim sohasining huquqiy asosini ta‘minlashga xizmat qiladi. Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, bu kabi normativ –huquqiy hujjatlarning yuritish O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligi har yili 1-dekabrga qadar o‘tayotgan yilning «Yo‘l xaritasi» bajarilishi yakunlarini batafsil o‘rganish asosida keyingi yil uchun «Yo‘l xaritasi»ni ishlab chiqadi va tasdiqlash uchun O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritadi, shuningdek, «Yo‘l xaritalari»ning bajarilishi ustidan doimiy monitoring olib boradi. Ushbu monitoringga ko‘ra har bir MTTning normativ huquqiy hujjatlari tahlil qilindi.(3)

Ma‘lumot sifatida aytish joizki, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida yaxshi ish haqi to‘lansa, bu kasbga qiziqish bo‘ladi albatta. Shu kunga qadar qanchadan-qancha tajribali, yaxshi kadrlar past ish haqi sabab bu kasbni tark etgan. Shu bois joriy yilning mart oyida Prezidentning pedagoglarning maoshini oshirishga doir qarori chiqqanligi ham sohani rivojlantirishning ustuvor vazifasini ta‘minladi. Agrippina Shinning so‘zlariga ko‘ra, o‘tgan 27 yil davomida maktabgacha ta‘lim tizimidagi tarbiyachilar va MTT xodimlarining tarif stavkasi biror marta oshirilmagan. Shu boisdan ham 2018 -yilning mart oyida Maktabgacha ta‘lim vazirligi birinchi marta pedagoglarning bazaviy tarif stavkalarini 30 foizga oshirish taklifi bilan chiqdi. Shu yilning sentabridan oliy ma‘lumotga ega pedagoglar uchun bazaviy tarif stavkalari yana 30 foizga oshiriladi. Maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqildi.(2) Maktabgacha yoshdagi bolalarni to‘liq rivojlantirish sohasidagi ilgor xorijiy tajribani hisobga olgan holda, sifatli maktabgacha ta‘limni tashkil etishda davlat talablarini qayta ko‘rib chiqish; mavjud amaliyot va ilg‘or xorijiy tajribani o‘rgangan holda, nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlari faoliyatini litsenziyalashning

soddalashtirilgan tartibini joriy etish, ularning tashkiliy-huquqiy shakllarini takomillashtirish bo'yicha ishlar olib borildi.

Hozirgi kunda maktabgacha ta'limni boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish, tarbiya va oquv jarayonini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining infratuzilmasi va moddiy-texnik jihozlanishini yaxshilash bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish nazarda tutilmoqda. Maktabgacha ta'limni uzluksiz ta'lim tizimining ajralmas, birlamchi bo'g'ini sifatida takomillashtirish bo'yicha davlatimiz rahbari tomonidan qator muhim hujjatlar qabul qilinib borilayapti. Bu esa maktabgacha talim sohasini yanada takomillashga qaratilgan chora tadbirlar sifatida e'tirof etilayapti desak mubolag'a bo'lmaydi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-2707-son qarori. // «O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami», 2017 yil 9 yanvar, 1-son, 11-modda.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrda «Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-3261-son qarori. // «Xalq so'zi» gazetasining 2017 yil 11 sentyabrda 181 (6875)-soni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrda PQ-3305-son «O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda PQ-2707-son «2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida»gi qarori.
5. L.R.Mirjalolova Tanlov fani moduli T.: Iste'dod, 2018. – 223 b
6. Ksendzova, GF Maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda psixologik- pedagogik yordam / GF Ksendzova // Yakutsk IPKRO nashriyoti, 2006 yil - S 146- 148.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLAGA BERILGAN TA'LIM-TARBIYA - KELAJAK UCHUN INVESTITSIYA

O'zbekiston. Sh.M.O'tamurodova

NavDU Maktabgacha ta'lim kafedrasi dotsent v.b.

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga berilgan ta'lim-tarbiya davlat va ota-onalar tomonidan kelajak avlodga kiritilgan muhim investitsiya sifatida ko'rib chiqiladi. Ta'lim-tarbiyaning bolalarning aqliy, hissiy, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishiga ta'siri, iqtisodiy va ijtimoiy foydalari ilmiy dalillar keltirilgan. Ota-onalar uchun tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: bola, farzand, sarmoya, investitsiya, maktabgacha yosh, davlat, ota-ona.

Аннотация: В статье воспитание детей дошкольного возраста рассматривается как важная инвестиция государства и родителей в будущее поколение. Представлены научные доказательства влияния образования и воспитания на умственное, эмоциональное, социальное и физическое развитие детей, их экономические и социальные преимущества. Рекомендации для родителей.

Ключевые слова: ребенок, ребенок, капитал, инвестиции, дошкольный возраст, государство, родители.

Abstract: The article views the upbringing of preschool children as an important investment of the state and parents in the future generation. Scientific evidence of the influence of education and upbringing on the mental, emotional, social, and physical development of children, their economic and social benefits, is presented. Recommendations for parents.

Keywords: child, child, capital, investment, preschool age, state, parents.

Har bir jamiyatning kelajagi uning yosh avlodiga bog'liq. Yosh avlodning bilimli, ma'naviy yetuk va jismonan sog'lom bo'lib voyaga yetishi esa, ularga berilayotgan ta'lim-tarbiya sifatiga bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi davr bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shu bois, davlat va ota-onalar bolalarga investitsiyani ilk va maktabgacha yoshdan kiritishi zarur. Maktabgacha yoshda qilingan investitsiyalar nafaqat bolalarning

rivojlanishiga, balki jamiyatning iqtisodiy o'sishiga ham hissa qo'shadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya olgan bolalar kelajakda yaxshi ma'lumot oladilar, yuqori daromadli ishlarda ishlaydilar va soliq to'lovchi sifatida davlat budjetini to'ldirishga yordam beradilar.

O'zbekistonda so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Yangi maktabgacha ta'lim tashkilotlar qurilmoqda, mavjudlari rekonstruksiya qilinmoqda va zamonaviy ta'lim dasturlari joriy etilmoqda. Pedagoglarning malakasini oshirish, ularning ish sharoitlarini yaxshilash va bolalar uchun qulay muhit yaratishga alohida e'tibor berilmoqda. Shuningdek, har bir ota-ona farzandining baxtli va muvaffaqiyatli hayot kechirishini orzu qiladi. Bu orzular ushalishi uchun esa, farzandning har tomonlama kamol topishi, uning aqliy, hissiy, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishiga e'tibor qaratish zarur. Maktabgacha bo'lgan davr bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, bu davrda ota-onalarning farzandiga kiritgan sarmoyasi - kelajak uchun bebaho investitsiyadir.

Ota-onalarning sarmoyasi deganda nima tushuniladi? Ota-onalarning sarmoyasi deganda, farzandning ta'lim-tarbiyasiga, rivojlanishiga va sog'lig'iga qaratilgan barcha resurslar vaqt, e'tibor, pul, energiya tushuniladi. Bu sarmoya quyidagi shakllarda bo'lishi mumkin. Farzand bilan birga o'ynash, kitob o'qib berish, suhbatlashish, sayr qilish, uning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash uchun vaqt ajratadi. Farzandning muammolarini tinglash, unga dalda berish, uni qo'llab-quvvatlash, uning muvaffaqiyatlaridan xursand bo'lishga e'tibor qaratadi.

Farzandning ta'lim olishi maktabgacha ta'lim tashkiloti, to'garaklar, kurslar, kitoblar, o'yinchoqlar, sport anjomlari, sog'lig'ini saqlashga vitaminlar, tibbiy xizmat uchun sarflanadigan pul mablag'lari sarmoyadir. Farzandni tarbiyalash, unga g'amxo'rlik qilish, uning ehtiyojlarini qondirish uchun sarflanadigan kuch, energiya ham investitsiya hisoblanadi.

Ota-onalarning maktabgacha yoshdagi farzandiga kiritgan sarmoyasi kelajakda aqliy, nutqiy rivojlanish, muammolarni hal qilish, o'qishga tayyorgarlik uchun muhim foydalarni beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, "ota-onalari bolaligida ularga ko'p vaqt ajratgan va ularning aqliy rivojlanishiga e'tibor qaratgan bolalarning IQ(aqliy rivojlanish) darajasi yuqori bo'ladi" [3]. "IQ (Intelligence Quotient) - Intellect koeffitsienti degan ma'noni anglatadi. Bu insonning aqliy qobiliyatlarini o'lchaydigan standartlashtirilgan test natijasidir. IQ testlari odatda mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish, so'z boyligi, xotira va vizual-fazoviy qobiliyat kabi turli xil aqliy ko'nikmalarni baholaydi" [4].

Ota-onalar farzandlari bilan ko'p suhbatlashsa, ularga kitob o'qib bersa, ularning nutqi tezroq rivojlanadi va lug'at boyligi ortadi. Ota-onalar farzandlariga harflarni o'rgatsa, ularga kitob o'qib bersa, ularning o'qishga bo'lgan qiziqishi ortadi va maktabga yaxshi tayyorgarlik ko'radilar. Ota-onalar farzandlariga turli xil muammoli vaziyatlarda yordam bersa, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatsa, ularning muammolarni hal qilish qobiliyati rivojlanadi.

Ota-onalarning sarmoyasiga ularning bolasini sevrishi va duolari ham kiradi. Bola shunda hissiy rivojlanish jarayonida bo'ladi. Ota-onalarning sevgisi va qo'llab-quvvatlashi farzandlarda o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantiradi. O'ziga ishonchli bolalar yangi narsalarni o'rganishga, qiyinchiliklarni yengishga va muvaffaqiyatga erishishga tayyor bo'ladilar. Ota-onalar farzandlariga o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni o'rgatsa, ularning his-tuyg'ularini tushunsa va ularga hamdardlik bildirsak, ularning emotsional intellekti rivojlanadi. Emotsional intellekt darajasi yuqori bo'lgan bolalar boshqalar bilan yaxshi munosabat o'rnatadilar va stressni yengishga qodir bo'ladilar. Ota-onalarning mehri va g'amxo'rligi farzandlarda xavfsizlik hissini yaratadi. Xavfsizlik hissi mavjud bo'lgan bolalar o'zlarini erkin his qiladilar va yangi narsalarni o'rganishga tayyor bo'ladilar.

Ota-onaning farzandi bilan ko'p suhbat qurishi uning kelajagi uchun keritilgan yana bir sarmoya hisoblanadi. Ota-onalar farzandlari bilan ko'p muloqot qilsa, ularning muloqot va ko'pchilik bilan ijtimoiy iliq munosabat o'rnatish qobiliyati rivojlanadi. Ular boshqalar bilan oson til topishadi, o'z fikrlarini aniq ifoda eta oladilar va jamoada ishlashni o'rganadilar. Ota-onalar farzandlarini boshqalar bilan o'rtoqlashishga, yordam berishga va kelishishga o'rgatsa, ularning hamkorlik qobiliyati rivojlanadi. Bu qobiliyat ularga kelajakda ishda va hayotda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi. Ota-onalar farzandlariga boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishni va ularga hamdardlik bildirishni o'rgatsa, ularning empatiya qobiliyati rivojlanadi. Empatiya qobiliyati

yuqori bo'lgan bolalar boshqalarga mehr-shafqat ko'rsatadilar va ularga yordam berishga tayyor bo'ladilar.

Ota-onalarning bolalarining ovqatlanishi, jismoniy rivojlanishi, sog'ligi uchun qaratgan e'tibori bola, ota-ona, jamiyat uchun ajratgan sarmoyasi sanaladi. Ota-onalar farzandlarining sog'lom turmush tarziga g'amxo'rlik qilsa, sog'lom ovqatlanish qoidalariga rioya qilishni, jismoniy mashqlar bilan shug'ullanishni va yetarli uxlashni o'rgatsa, ularning jismoniy salomatligi mustahkamlanadi. Ota-onalar farzandlari bilan o'ynasa, ularni sport to'garaklariga bersa, ularning mayda va yirik motorika qobiliyati rivojlanadi. Ota-onalar farzandlarining sog'lig'iga e'tibor bersa, ularni vitaminlar bilan ta'minlasa va kasalliklarni erta davolatsa, ularning immuniteti mustahkamlanadi.

Ota-onalarga amaliy tavsiyalar:

- Farzandingiz bilan har kuni kamida 30 daqiqa sifatli vaqt o'tkazing.
- Unga kitob o'qib bering, qo'shiq kuylab bering va u bilan o'ynang.
- Uning muammolarini tinglang va unga dalda bering.
- Uning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlang va unga yangi narsalarni o'rganishga imkon bering.
- Uni sevgingizni va g'amxo'rlicingizni ko'rsating.
- Uni mustaqil bo'lishga o'rgating va unga mas'uliyat yuklang.

Maktabgacha yoshdagi bolaga berilgan ta'lim-tarbiya - bu ota-onalarning farzandiga kiritgan bebaho sarmoyasidir. Bu sarmoya kelajakda farzandingizning baxtli, muvaffaqiyatli va sog'lom hayot kechirishiga zamin yaratadi. Shunday ekan, farzandingizga ko'proq vaqt ajrating, unga e'tibor bering, uni seving va uni qo'llab-quvvatlang. Shunda siz farzandingizning kelajagiga eng yaxshi investitsiyani kiritgan bo'lasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni 16.12.2019-y. O'RQ-595-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 22.12.2020-y. 802-son.
3. Hart, B., & Risley, T. R. (1995). Meaningful differences in the everyday experience of young American children. Paul H. Brookes Publishing.
4. Ian J. Deary. Intelligence: A Very Short Introduction. "Oxford University Press", 2001.

MAKTABGACHA TA'LIM VA OTA-ONALAR HAMKORLIGIGA ZAMONAVIY YONDASHUV

O'zbekiston. Egamova Adolat Sharufovna

Navoiy shahar 26 DMTT direktori adolategamova6@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ota-onalarning pedagogik ta'limi yanada shakllantirish hamda ularni maktabgacha ta'lim tashkilotining ta'lim jarayonlarida ishtirokini ta'minlash zarurligi nazarda tutiladi.

Kalit so'zlar: Oila tarbiya metodikasi, psixologik xavfsizlik, zamonaviy yondashuv, pedagogik ta'lim, pedagogik mahorat, hamkorlik.

Аннотация. В данной статье рассматривается необходимость дальнейшего формирования педагогического образования родителей и обеспечения их участия в воспитательных процессах организации дошкольного образования

Ключевые слова. Методика семейного воспитания, психологическая безопасность, современный подход, педагогическое образование, педагогическое мастерство, сотрудничество

Annotation. This article discusses the need for the formation of pedagogical education of parents in a preschool institution, as well as ensuring the participation of parents in the educational process of a preschool institution

Key words. Family education methods, psychological safety, modern approach, pedagogical education, pedagogical skills, cooperation

Oilaning mavqeyi ijtimoiy maqomi Vatanimizda nihoyatda balanddir. Barchamizga ma'lumki oilaviy munosabatlar oliy qadriyat hisoblangan. Ma'naviy-barkamol shaxsni shakllanishida ota-ona va maktabgacha ta'lim tashkiloti hamkorligi shuni ko'rsatadiki bolaning yosh davrida oilaning tarbiyaviy kuchi ya'ni ta'sir kuchi katta ahamiyatli bo'ladi. Ota-onalarning ma'naviy boyligi, pedagogik ta'limi, tarbiyaviy mehnati kelajakda farzandlarining baxti kamolini belgilaydi va albatta hayot yo'lidagi orzulariga erishishiga zamin yaratadi. Hayot qonuniyati va bu ayni haqiqat bola bizning aksimiz. Shuning uchun eng avvalo ota-ona o'zini tarbiyasiga, pedagogik ta'limiga e'tibor qaratishi zarur. Bilishimiz kerakki bizning bir muddatlik bee'tiborligimiz farzandlarimizni baxtsizligiga sababchi bo'lishini. Ma'naviy barkamol insonni tarbiyalashda oila va maktabgacha ta'lim sohasini mustahkam bog'lamay turib, tarbiya sohasidagi butun ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish mumkin emas. Ota-onalar o'rtasida ta'lim-tarbiyaga oid tashviqot ishlarini kengaytirish orqali ularni maktabgacha ta'lim tashkilotining faol yordamchilariga, aylantirish zarur. Har bir ota-onalarning maktabgacha ta'lim tashkilotining pedagogik talim jarayonlariga ishtiroki shart va zarur.

Shu o'rinda Fitrat shunday degan: "Bu xalqning harakat qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi, zaif bo'lib xorlikka tushushi, faqirlik jamoasini kiyib, baxtsizlik yukini tortib, e'tibordan qolishi, o'zgalarga tobe, qul va asir bo'lishi, bolalikdan o'z ota-onalaridan olgan tarbiyalariga bog'liq".

Ta'lim-tarbiya, ma'naviy yetuklikka intilish shuningdek o'zbekona odob-axloq, urf-odat, milliy qadriyat hamda an'analarimizning tirikligi bu-oilaning o'ziga xosligidandir. Oila bolalarning ta'lim-tarbiya va bilim olishiga zamin yaratuvchi asosiy maskandir. Ota-onadan ibrat olgan holda farzandlarimiz oilada shakllanadi. Agar ota-onada pedagogik ta'limi etarli bo'lib tarbiya madaniyatini bolaga yoshligidanoq odamiylik tuyg'ularini singdirib borsa, kelajakda u mustaqil fikrlovchi, shaxsni ulg'aytiradi. O'sib kelayotgan yosh avlod Vatanni sevish, ardoqlash, qadrlash e'zozlash tuyg'ularini shuningdek so'zlashish madaniyatini ota-onadan oiladan o'rganadi. Oila tarbiyasi – bu umuminsoniy jarayonning shunday bosqichidirki, keyinchalik butun umri davomida oladigan ma'rifat va hayot saboqlari uchun asos, zamin poydevor vazifasini o'taydi. Har bir ota-ona o'z burchlarini anglagan holda oilani mustahkamligini ta'minlaydigan hamma xususiyatga to'liq rioya qilishga harakat qilishi, uning vazifa va maqsadlarini tushunishi lozim. Har bir ota-ona o'z farzandining tarbiyasi uchun javobgar hisoblanadi. Farzandlarimizni tarbiyalashning muhim shartlari oilalarning mustahkam, ma'naviy sog'lom asosda qurilganligi, ayniqsa, ota-onaning o'zi tarbiyalangan bo'lishidir. Ota-onalar farzandining bugungi muallimi hisoblanadi. chunki farzandga til o'rganish, kitob o'qishga qiziqtirishi aynan oiladan boshlanadi. Hozirgi kunda farzandlarimizning har qanday insoniylikdan yiroqlashtiradigan illatlardan asrash uchun ularni ilm olishga, kitob o'qishga qiziqтира bilish lozim. Farzandni tarbiyasida har bir ota-ona o'z mas'uliyatini har bir daqiqada his qilib yashashi lozim. Oilada sog'lom muhit mavjud bo'lgandagina, ularda har tomonlama sog'lom, barkamol inson shakllanadi. Bolalar tarbiyasi xususan, jismonan baquvvat, aqlan sog'lom, umuminsoniy madaniyat darajasi yuqori, zamonaviy bilim va kasbga ega bo'lgan kelajak avlodni voyaga yetkazishda oila ma'naviyatining tutgan o'rni alohidadir. Oila tarbiyasi bo'yicha buyuk mutafakkirlarimiz asarlarida, muqaddas kitoblarimizda o'ziga xos fikr-mulohazalar bildirgan. Jumladan, Islom ta'limotida farzand tarbiyasi haqida quyidagicha ta'kidlanadi: **"Islomda tarbiya ta'limdan ko'ra ustunroq va keng qamrovlidir. Chunki tarbiya bolani uyida, ko'chada, maktabda o'zini tuta bilish odoblarini, aql bilan ish yuritib, jismini, nafsini o'ziga bo'ysundirishdek og'ir ishni yo'lga qo'yadi"** Tarbiyaning asosi oila muhitidir. Bola uyda nimani ko'rsa, shunga tahlid qilib o'sadi. Oilada ota olijanob keng fe'l, bosiq, mulohazali va ozgina siyosatliroq bo'lishi ona esa mehribon, rahmli, bolalarini behuda qarg'amaydigan va muloyim bo'lmog'i lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar hamkorligiga zamonaviy yondashuv. Ota-onalar ta'limiy jarayonlarda kuzatuvchi emas, ishtirokchi bo'lsin. Tez rivojlanib borayotgan hozirgi zamonda gajjitlardan smartfonlardan foydalanish me'yoridan oshib ketayotganligi oqibatida bolalarda sunniy autuzm kelib chiqishi kuzatilmoqda. Bundan ko'rinib turibdiki atrof muhitga befarqligi ularning ta'lim tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Buning uchun bolalar va ota onalar o'rtasida qiziqarli loyihalar ishlab chiqish lozim. Mana shu loyihalar orqali oila bilan hamkorlikni targ'ib qilish bolalarning ta'lim-tarbiya olishdagi muommalarini hal qilish tarbiyachining pedagogik mahoratiga bog'liq. Shu o'rinda shuni ta'kidlash kerakki bugungi kun pedagogi oilada ota-ona va farzand burchlari nimadan iborat ekanligini anglata olishi kerak. Ota-onalar va pedagoglar oiladagi pedagogik ta'lim borasida tajribalarni umumlashtirishi va takomillashtirishi lozim va buning uchun hamkorlikka zamonaviy yondashishimiz kerak. Bolaga pedagoglar ham, ota-onalar ham zamonaviy raqamli texnologiyalar faqat taraqqiy etayotgan hayotning bir qismi ekanligini anglatishlari zarur, shuningdek ijodgga, sport bilan shug'ullanishga, tabiat go'zalliklaridan bahra olishga shaxsiy namuna bo'la olishlari kerak. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni rivojlantirish bilim doirasini kengaytirish asosida shinam kutubxona tashkil qilinsa va bundan samarali foydalanish maqsadida ota-onalar hamkorligida "Zajj zakovatchilar", "Kitobxon bolajon", "Minbar" kabi loyihalarini tashkil qilinishi shuningdek ota-onalarga masofaviy onlayin metodik yordamlarni tashkil qilish, pedagogik ta'lim bo'yicha ko'rsatmalar berib borish maqsadga muvofiqdir. Bolalar bilan maqsadli o'yinlarni o'ynash uchun imkoniyatlar yaratib berish zarur. Bundan maqsad bolajonlarimizning dunyo qarashiuni kengaytirish ularda insonparvarlik vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish hamda notiqlik san'atini shakllantirishdir. Bunday loyihalar ota-onalar bilan olib boriladigan hamkorlik ishlar bolalarni uqtidorli bo'lishiga sababchi bo'ladi. Bunday harakatlar bugungi kunda o'z ijobiy natijalarni berib kelmoqda. Bu loyihalar orqali ota-onalar hamkorligini yo'lga qo'yish hamda bolalarni ham ota-onalarni ham diqqatini telefondan internet tarmoqlaridan chalg'irish, kitobxonlikka bo'lgan qiziqishini uyg'otishdir. Lekin doimo yosh bola bilan munosabatlarda unga beriladigan mehr va insoniy tuyg'ularni hech bir eng zamonaviy kompyuter va smartfonlar ham bajara olmasligini yodda tutish kerak. U faqat ta'limning samaradorligini va zamonaviyligini ta'minlaydi.

Dam olish kunlari ota-onalarga bolalar bilan vaqtni o'tkazish telefon, internet tarmoqlaridagi axborot oqimidan bolalarni asrash bolalarni dunyo qarashini go'zal qilib shakllantirishda tabiat qo'ynida ko'proq sayoihatlar tashkil etish to'g'risidagi tavsiyalar o'z samarasini beradi. Sayrga noan'anaviy usullarni kiritish, bunda ota-onalar ishtirokini ta'minlash hamda ulardagi vizuval holatlar yuzasidan talab va takliflari inobatga olinib hamkorlikdagi ishlar olib borilishi o'z samarasini beradi.

Shuningdek tashkilotda to'garaklarini tashkil qilinishi berilgan vazifalarda ota-onalar hamkorligini olib borilishi bolalari bilan vaqtlarini ko'proq o'tkazishlari qaysidir ma'noda axborot oqimlaridan asrashimizga sabab bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim va ota-onalar bilan hamkorlik quyidagilarga

- **oilada individual qobiliyatlar shakllanishiga**
- **shaxsiy, kasbiy qiziqishlar shakllanishiga**
- **axloqiy normalar shakllanishiga**
- **insonning o'z-o'zini belgilab olishi qobiliyati shakllanishiga**
- **ijtimoiy-ijodiy faolligini oshishiga yordam beradi**

Biz pedagoglarning bugungi kundagi maqsadimizdir ota-onalar bilan birgalikdagi hamkorlikni yo'lga qo'yish, bu orqali, o'qitish va tarbiyalash faoliyatlarini amaliyotda bajarilishiga erishish .

Ota-onalar bilan hamkorlik ishlari bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotining barcha tor mutaxasislari (psixolog, musiqa rahbari, jismoniy tarbiya yo'riqchilari, logoped) o'z faoliyatlari yuzasidan ishlarni olib boradi, ammo juda ko'p ishlarni tarbiyachi pedagog amalga oshiradi. Chunki u bola tarbiyasida yuz berayotgan o'zgarishlarni hammadan ko'proq ko'radi va sezadi. Kun bo'yi faoliyatlari yuzasidan bolalar hayoti bilan yaqindan tanish bo'ladi. Bilamizki ta'lim tizimida asosiy o'rinda tarbiyachi turadi. Bolalar tarbiyasiga, sog'ligiga, maktabga tayyorgarlik holatlariga ko'proq e'tibor berish kerakligini, ovqatlanishi va kun tartibiga rioya qilishi yuzasidan o'zining tavsiyalarini

berib boradi. Bolalar bog'chasi va oila o'rtasida hamkorlik o'rnatishda tarbiyachi pedagoglar jamoasi va ota-onalar birgalikda faol ishtirok etishlari lozim. Shundagina bola tarbiyasida kutilgan natijalarga erishish mumkin.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyasi va uning kamoli uchun befarq bo'lmashlik, ma'naviy-komil inson bo'lib shakllanishida ota-onalar ta'limiy jarayonlarda kuzatuvchi emas, ishtirokchi bo'lishi shart va zarur. Bunda faqat maktabgacha ta'lim tashkiloti emas balki ota-onalar ham birday ma'suldir. Maktabgacha ta'lim va oilaning birgalikdagi hamkorligi bolalar iqtidorini aniqlashga sababchi bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 -yil 22 dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya- ning davlat standarti"-802-sonli Qaror
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining Muvofiqlashtiruvchi kengashining 2022-yil 4-fevraldagi 1-sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan va nashr qilish uchun tavsiya etilgan "Ilk qadam" o'quv dasturi.
3. Obidjon Maxmudov "Farzandnoma",-Toshkent G'afur G'ulom nomidagi nashtiyot matbaa ijodiy uyi.

Internet saytlari ro'yxati:

1. Ijtimoiy axborot ta'lim portal: www.ziynet.uz
2. Respublika bolalar kutubxonasi: www.kitob.uz.

INKLYUZIV TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM PEDAGOGIKASINING AHAMIYATI VA PEDAGOGIK MAHORATNI SHAKLLANTIRISHDA INTERAKTIV TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

O'zbekiston. Yodgorova N.B.

Navoiy olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda joriy qilinayotgan yangi ta'lim tizimi ya'ni inklyuziv ta'lim tizimining takomillashuvi, va bu ta'lim tizimi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham joriy qilinganligi, inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadida yangi qaror va farmonlar qabul qilinib, vazifalar yuklatilganligi, muammolar, yechimlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, inklyuziv, rivojlanish, takomillashuv, harakat.

Аннотация: В данной статье рассматривается новая система образования, внедряемая в нашей стране, а именно совершенствование системы инклюзивного образования, а также то, что данная система образования внедряется и в дошкольных образовательных организациях, принятие новых постановлений и указов и постановка задач по развитию системы инклюзивного образования, проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: образование, воспитание, инклюзия, развитие, совершенствование, движение.

Abstract: This article discusses the new education system being implemented in our country, namely the improvement of the inclusive education system, and the fact that this education system is also being implemented in preschool educational organizations, the adoption of new decisions and decrees and the assignment of tasks for the purpose of developing the inclusive education system, problems, and solutions.

Key words: education, upbringing, inclusion, development, improvement, movement.

Mamlakatimizda ta'lim tizimiga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovini ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik materiallar va

badiiy adabiyotlar bilan to'ldirish, sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish masalalarini hal etish zarurligini ko'rsatmoqda.

Inklyuziv ta'limning barqarorligini ta'minlash maqsadida "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning yangi tahririga imkoniyati cheklangan bolalarni umumta'lim jarayoniga integratsiyalash maqsadida umumta'lim maktablari, maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv guruh va sinflarning tashkil qilinishini tartibga soluvchi modda kiritilgan.

2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi" ishlab chiqildi. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'limini 2025-yilgacha rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari(indikatorlari) tasdiqlandi. Konsepsiya erishilgan natijalar, maqsadli ko'rsatkichlar va tegishli davrga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlardan kelib chiqqan holda 2022-yildan boshlab har yili tasdiqlanadigan alohida "Yo'l xaritasi" asosida bosqichma-bosqich amalga oshirilishi belgilandi.

Maxsus ta'lim imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim tizimi sifatida rivojlangan. Ushbu ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarning ehtiyojlarini umumta'lim muassasalarida qondirib bo'lmaydi degan taxminlar asosida qurilgan. Maxsus ta'lim butun dunyoda maktab yoki internat shaklida, shuningdek umumta'lim maktablarining katta bo'lmagan qismlari sifatida faoliyat yuritardi.

Maxsus ehtiyojli bolalarning maxsus ta'lim tizimda o'qitilishi ularning maktabni tugatgach ijtimoiy jamiyatga moslashib ketishlarini qiyinlashtiradi. Shuningdek ularning o'z oilasidan uzoqda bo'lishlariga majbur qiladi. Bu toifa bolalar boqimandalikka o'rganib qoladilar, o'z-o'ziga xizmat qilishlarida qiyinchiliklarga duch keladilar. Bundan tashqari juda ko'plab maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqdalar. Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj bolalarni rivojlanish darajasi imkoniyati, nuqson xususiyatlari va qobiliyatlariga ko'ra maxsus yoki umumta'lim tizimida ta'lim olishini amalga oshirish maqsadida inklyuziv ta'lim siyosati amalga oshirilmoqda.

Inklyuziv ta'lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalayotgan bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qatnamay qo'ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

Umumiy ta'lim dasturining muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun nogiron o'quvchilarga maxsus sharoitlar yaratib berilishi kerak. Avvalo, biz mashg'ulotga yondashuvlarni individualizatsiya qilish, xususan, mashg'ulotni tashkil etish uchun shart-sharoitlarni tanlash, vazifalarni bajarish shaklini individuallashtirish va natijalarni taqdim etishning maqbul usullarini tanlash, natijalarni sifatli baholashga yondashish talab qilinadi.

Inklyuziv ta'lim tizimida o'qituvchilarni ishlashga tayyorlashning bilim to'siqlaridan biri bu hatti-harakatlarida passiv rivojlanish va tuzatishga qaratilgan ishlarini amalga oshirishga qaratilgan asoslar to'g'risidagi bilimlardir.

Ushbu bilimlar orqali alohida ehtiyojga ega bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil qilishda pedagogik faoliyatning dolzarb vakolatlarini shakllantirishdir.

Shu munosabat bilan o'qituvchining psixologik bilimlari va pedagogik vakolatlarini oshirishga qaratilgan maxsus treninglarni tashkil etish alohida muhim rol o'ynaydi.

Ushbu treninglarning vazifalariga pedagogik vakolatlarni motivatsiyali ravishda amalga oshirish kiradi.

O'quv faoliyatining mazmuni quyidagilarga qaratilgan:

o'qituvchilar inklyuziya falsafasini qabul qilishlari;

bolani kuzatish, uning xulq-atvori va ta'limidagi o'zgarishlarni qayd etish malakalarini oshirish;

pedagogik muammolarni hal qilishda bolaning ota-onasi bilan yaqin hamkorlikni yo'lga qo'yish va bu o'zaro ta'sirni bola rivojlanishi uchun uning natijalarining maksimal samaradorligi bilan tashkil etish ko'nikmalarini shakllantirish.

Inklyuziv ta'limda ishlash uchun o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyasining tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi.

- o'qitishning moslashuvchan shakllariga, interfaol o'qitish uslublariga ega bo'lish;
- bilish faoliyati mustaqilligini rag'batlantirish qobiliyati;
- jamoada ishlash qobiliyati, alohida ehtiyojli bolalar ta'limi uchun psixologik-pedagogik yordamni yaratish uchun mutaxassislar bilan o'zaro aloqada bo'lish;

Nogiron bolalarni psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash o'qituvchining har xil turdagi sog'lig'i bilan bog'liq muammolarga duch kelgan bolalarning sog'lom tengdoshlari bilan birgalikdagi va individual faoliyatini tashkil etish qobiliyatini taxmin qiladi har bir bolaning tarixi to'g'risida dastlabki ma'lumotlarni to'lash ularni qobiliyati haqidagi bilimlarni oshirishga hizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim o'qituvchisining kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan talablardan biri bu bolaning hissiy barqarorligini nazorat qilish talabidir.

Inklyuziv ta'lim jarayonida imkoniyatlari cheklangan bolalarning har tamonlama rivojlanishi, jamiyatga moslashuvi va o'z o'rniga ega bo'lishi, tarbiyachining bilim va mahoratiga bog'liq. Tarbiyachi - pedagog ta'lim beradigan guruhida imkoniyatlari cheklangan bola bo'lsa, unga mehribonlik ko'rsatib, guruh jamoasidan uni qo'llab-quvvatlashlarini so'rab samarali psixologik muhitni tashkil eta olsa, imkoniyatlari cheklangan bola ruhlanib rivojlanish jarayoniga amaliy ta'sir yetkazadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida qaroriPQ-4312 08.05.2019

2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta'lim olish ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori-486013.10.20203.Д.

3. O'zbekiston Respublikasining «Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida»gi Qonuni. T.: 2008 yil.

4. Vasila Karimova. Salomatlik psixologiyasi. T., 2005 yil.

5.D.S.Qaxarova "Inklyuziv ta'lim texnologiyasi" o'quv va metodik qo'llanma 2014-yil.

ELEMENTAR MATEMATIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVNING AHAMIYATI

O'zbekiston. Xolmatova Salima Kuziboyevna

CHDPU "Maktabgacha talim metodikasi" kafedrasi katta o'qituvchisi.

Rizaqulova Shahlo Akromovna

Bekchanova Fotima Karimovna

CHDPU Maktabgacha talim yonalishi 3- bosqich talabalari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonida innovatsion yondashuvlarning ahamiyati keng yoritilgan. Bolalarning mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantirishda zamonaviy texnologiyalar va metodlarning ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy asosda tahlil qilingan. Xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), didaktik o'yinlar va STEM ta'lim elementlari orqali faol ta'lim muhitini tashkil qilish, ushbu usullarning afzalliklari hamda cheklovleri tahlil qilingan. Maqola bolalar ongida matematik tasavvurlarni tizimli va faol ravishda shakllantirishning samarali yo'llarini ochib beradi.

Kalit soʻzlar: maktabgacha taʼlim, elementar matematik tasavvurlar, innovatsion yondashuv, didaktik oʻyin, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, STEM taʼlim.

Annotation: This article widely explores the importance of innovative approaches in the process of forming elementary mathematical concepts in the preschool education system. The influence of modern technologies and methods on developing children's abilities in logical thinking, analysis, comparison, drawing conclusions, and making independent decisions in problematic situations is analyzed from both scientific-theoretical and practical perspectives. In particular, the creation of an active learning environment through information and communication technologies (ICT), didactic games, and STEM education elements, as well as the advantages and limitations of these methods, are examined. The article reveals effective ways to systematically and actively develop mathematical concepts in children's minds.

Key words: preschool education, elementary mathematical concepts, innovative approach, didactic games, information and communication technologies, STEM education.

Bugungi kunda taʼlim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar maktabgacha taʼlimda ham samarali pedagogik yondashuvlarni joriy etishni talab etmoqda. Bolalarda dastlabki yoshdayoq bilim olishga boʻlgan muhabbatni shakllantirish, xususan, matematik ongni rivojlantirish orqali ularning fikrlash, mushohada qilish va tahlil qilish qobiliyatini oshirish mumkin. Bu esa keyingi bosqichlarda muvaffaqiyatli taʼlim olishning poydevorini yaratadi.

Maktabgacha taʼlimda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonida anʼanaviy usullar bilan bir qatorda innovatsion texnologiyalarni joriy etish dolzarb masala hisoblanadi. Bugungi maqolada aynan shu mavzuda batafsil fikr yuritiladi.

Elementar matematik tasavvurlar bolalarda miqdor va son, shakl, oʻlcham, fazoviy tasavvur va vaqt tushunchalarini anglash, ularni taxlil qilish va taqqoslash orqali mantiqiy fikrlashni shakllantiradi. Bunday tushunchalarni shakllantirish bolalarda kundalik hayotda uchraydigan muammolarni mustaqil hal qilishga yordam beradi. Quyidagi koʻnikmalarni oʻz ichiga oladi:

- Miqdor va son tasavvurlarini shakllantirish — 1 dan 10 gacha boʻlgan sonlarni tanish, ketma-ket sanash, teskari sanash, sanashdagi ketma-ketlikni anglash;
- Kattalik tushunchasi — katta-kichik, teng-teng emas, koʻp-kam tushunchalarini tushunish va amalda qoʻllash;
- Geometrik shakllar — shakllarni nomlash, ularni chizma yoki predmetlarda tanish, farqlash;
- Fazoda moʻljallash tushunchasi — masofani, tomonlarni (oʻng, chap, yuqori, past), jismlarning oʻzaro joylashuvini anglash;
- Vaqt tushunchalari — kun, hafta, ertalab, tushlik, kechqurun, kecha, bugun, erta kabi vaqt birliklarini anglash.

Bu elementlar matematik tushunchalar bolaning zehni va aqliy rivojlanishi uchun mustahkam asos boʻladi. Elementar matematik bilimlarni sifatli shakllantirishda innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyatga ega.

Innovatsion yondashuv tushunchasi va undagi metodlar xaqida toʻxtaladigan boʻlsak. Innovatsion yondashuv — bu taʼlim jarayonida yangi texnologiyalar, ilgʻor metod va vositalar orqali taʼlim muhitini yaratish demakdir. Unda bolaning yoshi, individual qobiliyati, qiziqishi va faolligi inobatga olinadi.

Innovatsion metodlar bolaning faol ishtirokini taʼminlaydi, uni bilimni oʻzlashtirishda faol subyektga aylantiradi. Quyidagi metodlarni sanab oʻtish mumkin:

- Interaktiv metodlar: fikr almashish, savol-javob, jamoaviy ish, klasterlar, rolli oʻyinlar;
- Audiovizual usullar: slaydlar, videodarslar, animatsiyali mashqlar;
- Loyihalashtirish metodi: bolalarni biror vazifani mustaqil yoki jamoa bilan hal qilishga yoʻnaltirish;
- Muammoli vaziyatli oʻqitish: Muammoli savollar orqali tahlil va tafakkur qilish qobiliyatini rivojlantirish;
- STEAM usuli: bolalarni fan, texnologiya, muhandislik va matematikaga qiziqitirish.

Bu metodlar natijasida bola nafaqat bilimga ega boʻladi, balki tafakkur, tanqidiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish koʻnikmalarini ham shakllantiradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim jarayonini samarali tashkil qilishga xizmat qiladi. Ular orqali bolalar ta'limni faol va qiziqarli tarzda o'zlashtiradilar. Maktabgacha yoshdagi bolalarga mo'ljallangan multimediali ilovalar, elektron darsliklar, onlayn o'yinlar ularda matematik tushunchalarni shakllantirishda katta yordam beradi.

Aniq misollar:

«Khan Academy Kids» — bu 2 yoshdan 8 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan bepul ta'limiy mobil ilova bo'lib, u bolalarning erta yoshdagi savodxonlik, matematika, til, yozuv va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu mobil ilova bolalarni rangli va jozibali mashqlar orqali sanash, solishtirish, geometrik shakllar bilan tanishishga yordam beradi;

«Khan Academy Kids» ilovasining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Bu ilovada 5000 dan ortiq interaktiv o'yinlar, kitoblar, videolar va mashg'ulotlar mavjud bo'lib, ular bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi.

- Ilova har bir bolaning o'rganish tezligi va darajasiga moslashadi, bu esa individual ta'lim tajribasini yaratadi.

- Internetga ulanmagan holatda ham bolalar ilovadagi ko'plab kitoblar va o'yinlardan foydalanishlari mumkin.

- Ilova bolalar uchun xavfsiz muhit yaratadi, u COPPA standartlariga mos keladi va bolalarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qiladi.

- Bolajonlar o'zlari yoqtirgan qahramonlar orqali ta'lim oladilar: Kodi (ayiq), Reya (qizil panda), va Ollo (fil) kabi hayvon qahramonlar bolalarni interaktiv mashg'ulotlar orqali o'qitadi.

«Khan Academy Kids» ilovasi ota-onalarni bolalarni mustaqil o'rganishga yo'naltirishi uchun, maktabgacha ta'lim muassasalarida yoki boshlang'ich sinflarda qo'llash uchun hamda Uy sharoitida ta'lim berayotgan oilalar uchun qulay vosita.

Navbatdagi multimediali ilova **ABCmouse** ilovasi bo'lib — bu 2 yoshdan 8 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan, mukofotga sazovor bo'lgan ta'limiy dasturdir. U bolalarning o'qish, matematika, san'at, musiqa va boshqa sohalaridagi ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Interaktiv doska — bolalarning vizual va kinestetik idrokini rivojlantiradi.

AKT vositalari orqali bola darsda faol qatnashadi, individual tarzda mashq qilish imkoniga ega bo'ladi, ta'lim jarayoni dinamik va qiziqarli tus oladi.

Didaktik o'yinlar va ularning samarasi xaqida aytadigan bo'lsak. Didaktik o'yinlar bolalarda qiziqish uyg'otadi, bilimni kuchli emotsional holatda o'zlashtirish imkonini beradi. Bu o'yinlar orqali bola matematikadagi tushunchalarni amaliy faoliyat orqali o'zlashtiradi.

Samarali o'yinlarga misollar:

- “Shaklni top” — bola berilayotgan shaklni aytib, topadi va tasvirlaydi;
- “Qaysi ko'proq?” — miqdorni taqqoslash ko'nikmasini shakllantiradi;
- “Sanash va joylashtirish” — 1 dan 10 gacha sanab, har bir jismni to'g'ri joylashtirish;
- “Katta-kichik” — jismlarning hajmi bo'yicha farqlash mashqlari.

Bu o'yinlar bolalarda:

- mushohada qilish;
- miqdorni anglash;
- mustahkam eslab qolish;
- mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

STEM ta'lim elementlarini joriy etish ham bolalarni intellektual rivojlanishiga katta xissa qo'shadi. STEM ta'lim — fan (Science), texnologiya (Technology), muhandislik (Engineering) va matematika (Mathematics) yo'nalishlarini o'z ichiga olgan integrativ yondashuv hisoblanadi. Maktabgacha ta'limda uning soddalashtirilgan turlarini qo'llash mumkin.

Masalan:

- Bolalar bilan birgalikda masofa va og'irlikni o'lchash;
- Suvni turli idishlarga solib hajmni solishtirish;

- Konstruktorlar orqali geometrik shakllar va tuzilmalar yaratish;
- Matematik so'rovlar orqali tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi mashqlar.

Bu faoliyatlar bolalarni ijodiy va mantiqiy fikrlashga; tajriba o'tkazishga; guruhda ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar bolalarning aqliy va shaxsiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda interaktiv o'yinlar, axborot texnologiyalari, STEM elementlari, muammoli vazifalar va bolalarning faol ishtirokini ta'minlaydigan usullardan samarali foydalanish kerak.

Tarbiyachi pedagoglar o'z pedagogik mahoratlarini muntazam oshirib borishlari, yangi texnologiyalarni o'zlashtirishlari, bolalarni fanga qiziqtirishga harakat qilishlari zarur. Chunki zamonaviy yondashuv – bu kelajakda bilimdon, faol va mustaqil shaxsni tarbiyalashning eng muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi qonuni. 2019 y.
2. Tosheva, D. "Matematikadan elementar tushunchalarni o'rgatish metodikasi". -Toshkent, 2020.
3. Yusupova, N. "Maktabgacha yoshda ta'limda innovatsion texnologiyalar". – T., 2021.
4. OECD (2020). Early Learning and Development: Approaches in Practice.
5. Khan Academy Kids: <https://learn.khanacademy.org/khan-academy-kids/>
6. ABCmouse: <https://www.abcmouse.com>.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TURIZMINI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV

O'zbekiston. Xaydarova Shaxlo Narzullayevna

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrasi dotsenti, PhD

O'zbekiston. Ikromova Muborak Rayimjon qizi

Samarqand viloyati Kattaqo'rg'on shahri 25-MTT tarbiyachisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida turizm burchaklarini tashkil etish, mashg'ulotlar jarayonida tarbiyalanuvchilarni turizmga oid ilk tushunchalarni shakllantirish va bolalarni turizm imkoniyatlaridan foydalanish yo'l-yo'riqlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: turizm, modernizatsiya, milliy qadriyatlar, turizm burchagi, sayohat, ekskursiya, me'moriy obidalar, tabiat manzaralari, mobil avtobus, buyuk ajdodlar, muzey, mashg'ulotlar, tarixiy bino maketlari, videorolik, o'lkashunoslik.

Аннотация: В данной статье описаны методические рекомендации по организации туристских уголков в дошкольных образовательных организациях, формированию первых представлений о туризме у учащихся в процессе обучения, побуждению детей к использованию туристических возможностей.

Ключевые слова: туризм, модернизация, национальные ценности, туристический уголок, путешествие, экскурсия, памятники архитектуры, природные пейзажи, мобильный автобус, великие предки, музей, мероприятия, макеты исторических зданий, видео, краеведение.

Abstract: This article describes the guidelines for organizing tourism corners in preschool educational organizations, forming the first concepts of tourism among students during training, and making children use tourism opportunities.

Key words: tourism, modernization, national values, tourism corner, travel, excursion, architectural monuments, natural scenery, mobile bus, great ancestors, museum, activities, models of historical buildings, video, local history.

Ta'lim tizimining ilk bo'g'ini hisoblanadigan maktabgacha ta'lim tizimiga ham hozirgi paytda hukumatimiz tomonidan juda katta e'tibor qaratilmoqda. Jahon hamjamiyatida ham o'z mavqiyega ega desak mubolag'a bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 - yanvardagi PF-5611-sonli "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoniga asosan 2019-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi ishlab chiqildi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda ta'limiy (bolalar va yoshlar) turizmining rivojlanish turizm sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Bolalar turizmi ijtimoiy jihatdan ham juda muhimdir. Turizm bolalarga o'z yurtimiz va boshqa davlatlarning tarixiy va madaniy merosi bilan tanishish, chuqurroq bilish, bolalarda milliy o'ziga xoslik tuyg'usini uyg'otish, boshqa millat va elatlarning kundalik hayoti va urf-odatlariga hurmat va bag'rikenglikni tarbiyalash imkonini beradi. Bola shaxsining har tomonlama rivojlanishida ham sayohatlarning roli katta. Sayohatlar, sayrlar va ekskursiyalar yosh avlodga ularning intellektual darajasini oshirish, kuzatuvchanliklarini rivojlantirish va dunyoning go'zalliklarini idrok etish imkoniyatini yaratadi. Turizm jismoniy charchoq, ruhiy stressni yengillashtiradigan vosita sifatida ham muhimdir. Shuningdek, bolalar turizmi yosh avlodda jamiyatda o'zini tuta bilishi, o'zini o'zi tarbiyalash, zamonaviy hayot sharoitlariga moslashishiga zamin yaratadi. Bundan tashqari, bolalar sog'lomlashtiruvchi turizmi – bu yosh avlodni tarbiyalashda katta ahamiyatga ega bo'lgan inson va umuman jamiyatning sog'lom turmush tarzini shakllantirishga yordam beradigan eng samarali sog'liqni saqlash texnologiyalaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun ishonch bilan aytish mumkinki, bolalar turizmi – yangi avlodga insoniyat tomonidan to'plangan hayotiy tajriba va moddiy-ma'naviy merosni topshirish, qadriyatlarni qadrlash, millatning ma'naviy tiklanish va madaniy rivojlanish, shaxsni ijtimoiylashtirish yo'lidir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini vatanimizning milliy qadriyatlarini bolalar ongiga singdirish maqsadida milliy, tarixiy qadamjolarga, zamonaviy korxona va tashkilotlarga sayohat uyushtirishni tashkil etishni ko'zda tutadi, bolalarni milliy tariximiz bilan yaqindan tanishtirish, tarixiy obidalarga sayohatlar uyushtirish maqsadga muvofiq.

Respublikamizda vatanimizning milliy qadriyatlarini maktabgacha yoshdagi bolalar ongiga singdirish, boy milliy tariximiz bilan yaqindan tanishtirish, buyuk ajdodlarimizning tarixda qoldirgan o'chmas izlari bilan ularni tanishtirish, ularga nisbatan faxr-u iftixor va hurmat hissini uyg'otish, ularga munosib avlodni shakllantirish, kelgusi hayotga tayyorlash, kasbga qiziqishlarini oshirish ishlari amaliy tarzda hali to'la yo'lga qo'yilmagan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni turizmga jalb qilishning ijobiy jihatlaridan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, tarbiyalanuvchilarda turizm haqidagi dastlabki tushunchalarni shakllantirish nafaqat ta'lim sifati balki ta'lim samaradorligini oshirishda ham yaxshi natija beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni sog'lomlashtirishning nazariy va amaliy vazifalaridan biri ular sog'ligini saqlash va mustahkamlashning innovatsion yondashuvlarni joriy etish hisoblanadi.

Maktabgacha ta'limni modernizatsiya qilish jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagoglariga ta'lim tizimini boyitish va chuqurlashtirish hamda ijodiy yondashgan holda kun tartibiga o'zgartirishlar, ya'ni dastur mazmunidan tashqari boshqa turdagi faoliyatlarni ham kiritishga ruxsat berilgan. Ana shunday bolaning jismoniy, intellektual, huquqiy rivojlanishiga qaratilgan yangicha faoliyat turlardan biri – bolalar turizmi bo'lishi mumkin. Turizm faoliyati maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar bilan ishlashning shakllaridan biri sifatida kamdan kam hollarda qo'llaniladi. Lekin bolalar turizmi maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogik amaliyotida yordamchi vosita sifatida qo'llash mumkin va zarurligiga aminmiz. Maktabgacha yoshdagi bolalarni sog'lomlashtirishda turizmning elementar shakllaridan foydalanish yuzasidan tavsiya qilinayotgan tizim, bir tomondan, maktabgacha ta'lim tashkilotining sog'lomlashtirish ishlari doirasida bolalarning faol faoliyatiga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga imkon beradi, ikkinchi tomondan, maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar jamoatchiligi o'rtasida o'zaro samarali aloqa o'rnatishga yordam beradi.

Turizm deganda tabiatga chiqish tushuniladi, demak, u atrofimizdagi olamni, undagi mavsumiy o'zgarishlarni kuzatishni, tevarak-atrof bilan munosabatni o'rnatishni o'z ichiga oladi. O'zi payqamagan holda bola tadqiqiy faoliyat bilan shug'ullanadi, unda bilish va fikr yuritish

jarayonlari faollashadi, tizimlashtirish, umumlashtirish va xulosa chiqarish malakalari shakllanadi. O'z taassurotlari bilan do'stlari va kattalar bilan bo'lishish istagi paydo bo'ladi. Nutqning har tomonlama, rivojlanishi, monologik va dialogik nutqdan foydalanish ko'nikmasining shakllanishi, emotsional muhiti yaxshilanishi kuzatiladi. Ekologik bilimlarning asoslari hosil qilinadi, sayr davomida xavfsiz harakatlanish qoidalariga rioya qilish mustahkamlanadi. Tabiatni asrab-avaylash istagi shakllanadi.

Bolalar turizmi – bu kreativ jismoniy madaniyat emas, u kam vaqt sarflash orqali salomatlik zahiralari ko'paytirishga, kuch va ishchanlikni qayta tiklashga, bola organizmining funksional imkoniyatlarini kengaytirishga, jismoniy madaniyat, turizm, o'lkashunoslik sohasidagi bilimlar hajmini boyitishga yordam qiladigan faoliyatdir.

Xulosa qilib aytish mumkinki, maktabgacha tashkilotidagi turizm – bu bolalar uchun hayot va jasorat maktabidir, chunki har bir sayohat har bir pedagog va har bir boladan yangi bilim, malaka va ko'nikmani talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 - yanvardagi PF-5611-sonli "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoni.
2. 2020-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida yoshlar turizmini rivojlantirish Konsepsiyasi.
3. Nazarova G.G. va boshqalar. Turizm huquqi-Toshkent. Talqin-2003
4. Tuxliyev N. O'zbekistonda turizm biznesni tashkil qilish menejmenti. T: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2006 y.
5. Bolalikning quvnoq yozi. Turistik sanoat. 2009. - № 65-67.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING TASVIRIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

*O'zbekiston. Xasanova Shaxnoza Toxtasinovna
Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim
metodikasi kafedrasida professor v.b., (PhD).
O'zbekiston. Usmonaliyeva Yulduz Baxrom qizi
Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha ta'lim) 1-kurs magistr*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy faoliyatini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarning roli yoritilgan. Maqolada STEAM, Digital Painting, Art-terapiya va shu kabi zamonaviy innovatsion yondashuvlar orqali bolalarning san'atga qiziqishini oshirish va ularni maktabga tayyorlashdagi samaradorlik masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: tasviriy faoliyat, innovatsion texnologiya, STEAM texnologiyasi, Digital Painting, Art terapiya, Sensorli san'at, rasm chizish.

Аннотация: В данной статье освещается роль инновационных технологий в развитии изобразительной деятельности детей дошкольного возраста. В статье проанализированы вопросы повышения интереса детей к искусству и эффективности подготовки к школе с помощью современных инновационных подходов, таких как STEAM, цифровая живопись (Digital Painting), Арт-терапия и другие.

Ключевые слова: изобразительная деятельность, инновационные технологии, STEAM-технологии, цифровая живопись, Арт-терапия, сенсорное искусство, рисование.

Annotation: This article highlights the role of innovative technologies in developing the visual activities of preschool children. The paper analyzes the effectiveness of modern innovative approaches such as STEAM, Digital Painting, and Art Therapy in increasing children's interest in art and preparing them for school.

Keywords: visual activity, innovative technology, STEAM technology, Digital Painting, Art Therapy, Sensory Art, drawing.

Tasviriy faoliyat bu, go'zallikdan, nafosatdan dars beradigan estetik texnologiyalardan tarbiyaning maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasidagi ilk bosqichidir. Zero, uni «Badiiy tarbiya tushunchasi» deb ham qarash mumkin. Rasm chizish, loydan buyumlar yasash va applikatsiya - bu tasviriy faoliyat turlari bo'lib, ularning asosiy vazifasi - tevarak-atrofni obrazli aks ettirish hisoblanadi. Tasviriy faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. Tasviriy faoliyat bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkiloti dasturi bolalarda tevarak-atrofga nisbatan estetik munosabatni tarbiyalash, ijodiy qobiliyat va badiiy tasvirlarni rivojlantirishni ko'zda tutadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti mashg'ulotlarida, maktabda muvaffaqiyatli o'qib ketishlari uchun zarur bo'lgan vazifalar hal etiladi. Rasm, applikatsiya, loy ishlari jarayonida bolalarda fikr yuritishning tahlil, sintez, takrorlash, aniqlashtirish kabi jihatlari shakllanadi. Shuningdek, bu jarayonlarda bolalar jamoada ishlashga, o'z harakatini o'rtoqlarining harakatiga bo'ysindirishga o'rganadilar. Pedagoglarning olib borgan tekshirishlari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiyaning bunday tizimi bolalarni maktabga tayyorlashga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, psixologlardan E.A.Labunskiy va boshqalar tomonidan maktab o'quvchilarining tasviriy faoliyatini o'rganish jarayonlari shuni ko'rsatib o'tadiki, maktabda tasviriy san'at darslarining tuzilishi, maktabgacha ta'lim tashkilotida olgan bilim, malaka va ko'nikmalari asosida, ularni hisobga olgan holda tashkil etiladi. Maktabgacha ta'lim mutaxassislari ta'lim tizimida innovatsion g'oyalarni joriy etish zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotini rivojlantirish uchun zaruriy shartdir deb ta'kidlashmoqda. O'quv jarayonida innovatsion texnologiyalarni joriy etish Psixofizik yosh jismoniy olingan holda, tarbiyachilar tomonidan har doim ishlab chiqariladi, ular yordamida o'zgartiriladi. O'z faoliyati, tashabbusi pedagogik kompozitsiyasi ota-ona jamoachiligi, tarbiyalanuvchilarning oilalari bilan o'zaro ta'siri mexanizmlarini ta'minlash muhimdir. Mutaxassislarning ta'kidlashicha, innovatsion texnologiyalarni maktabgacha ta'lim tashkilotining o'quv jarayonida qo'llash bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkiloti Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali biz bolalarda tasviriy faoliyatning asosiy elementlari, ranglar, shakllar, kompozitsiyalar, turli xil materiallar haqida boshlang'ich tushunchaga ega bo'lishlariga yordam beramiz. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini yanada samarali tashkil etish uchun quyidagi innovatsion texnologiyalardan foydalanishimiz mumkin.

STEAM texnologiyasi

STEAM texnologiyasi maktabgacha ta'lim va maktab yoshdagi bolalarni tarbiyalashda eng qulay dasturdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida STEAM texnologiyasi asosida ta'limning tashkil etilishi, bolalarning tasviriy faoliyati va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga samarali turtki bo'ladi hamda ularning kelajakda innovatsion tadqiqotlarni mustaqil ravishda amalga oshira olishiga zamin yaratadi.

STEAM texnologiyasi ta'limi murakkab ko'ringani bilan uni alohida ko'radigan bo'lsak sodda, tushunarli va aniq ekanini ko'rishimiz mumkin:

S - science - tabiiy fanlar.

T - technology – texnologiya.

E - engineering – muhandislik.

A - art – san'at.

M - math - matematika.

Dasturda bolalarga ma'lum bir tartib, ma'lum bir standartlar belgilab qo'yilmagan. Faqatgina bola o'zi mustaqil ravishda, erkin, tajribalarga asoslanib, o'zi bajarib ko'rib natijaga erishish, his etib, fikrlab, idrok etib bajarish kerak bo'ladigan tamoyillarga tayanadi. Ushbu ta'lim dasturi L.S.Vygotskiyning «To'g'ri tashkil etilgan ta'lim - bolani rivojlanish sari yetaklaydi» ilmiy

rivojlanish tamoyillariga asoslangan dastur. STEAM dasturida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maxsus laboratoriyalar tashkil etib, quyidagi asboblardan bilan jihozlanadi va faoliyat bolaning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratiladi.

«STEAM» texnologiyasi asboblardan to'plamiga nimalar kiradi?

1. Fridrix Frebelning didaktik tizimi.
2. Jonli va jonsiz tabiat bilan tajriba o'tkazish sifatida.
3. LEGO-qurilish, konstruksiyalash.
4. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik rivojlanish, intellektual qobiliyatlar.
5. Robototexnika
6. «Multistudiya».

Digital Painting texnologiyasi

Digital Painting- bolalarni san'at olami bilan tanishtirishning qiziqarli usuli hisoblanadi. Digital Paintingda bolalar planshet yoki interaktiv doskada oddiy rasm chiqishlari yoki bo'yashlari mumkin. Bolalarni Digital Painting bilan tanishtirish ularning ijodini ochishga yordam beradigan to'g'ri vositalar va dasturlarni tanlashni talab qiladi. Planshet Digital Painting uchun eng muhim vositalardan biri bo'lib, bolalar uchun rasm chizish va raqamli cho'tkalar va qalamlar bilan ishlash uchun tuval taqdim etadi. Bolalar uchun mos, mustahkam korpus va katta ekranga ega planshetni tanlash jarayonni qulay va yoqimli qilish imkonini beradi. Tarbiyalanuvchilarni Digital Painting asarlarini boshqalar bilan baham ko'rishga undash ularni raqamli san'at olami bilan tanishtirishning ajoyib usuli hisoblanadi. O'z ijodlarini baham ko'rish orqali bolalar o'z ishlarini namoyish etishlari va fikr-mulohazalarini olishlari mumkin, bu esa o'z mahoratini oshirishga va ishonchni qozonishga yordam beradi. Umuman olganda, bolalarni raqamli san'at asarlarini baham ko'rishga undash nafaqat ularning rassom sifatida o'sishiga yordam beradi, balki ularga qimmatli real dunyo tajribasi va imkoniyatlarini ham beradi. Digital Art dasturining eng yaxshi tomoni shundaki, bolalar o'zlarining ijodlari bilan to'ldirilgan hikoyalar kitobini yaratish orqali o'zlarining san'at asarlarini namoyish etishlari mumkin. Shunday qilib, tarbiyalanuvchilar nafaqat yangi ko'nikmalarni o'rganadilar, balki ular o'z ijodlarini boshqalar bilan baham ko'rishadi.

Art terapiya texnologiyasi

Art terapiya - bu faol san'at yaratish, ijodiy jarayon, amaliy psixologik nazariya va psixoterapevtik munosabatlar doirasidagi inson tajribasi orqali shaxslar, oilalar va jamoalar hayotini boyitadigan integral ruhiy salomatlik va inson xizmatlari kasbidir. Art-terapiya kognitiv va sensor-motor funktsiyalarni yaxshilash, o'z-o'zini hurmat qilish va o'z-o'zini anglashni rivojlantirish, hissiy barqarorlikni rivojlantirish, tushunishni rivojlantirish, ijtimoiy ko'nikmalarni oshirish, nizolar va qayg'ularni kamaytirish va hal qilish, ijtimoiy va ekologik o'zgarishlarni rivojlantirish uchun ishlatiladi. Art terapiya - bu o'z-o'zini yoki atrof-muhit bilan bog'liq psixologik muammolarni hal qilish kontekstida psixoterapevtik yordamga muhtoj odamlarga qaratilgan klinik usul; u psixoterapiya yoki dori-darmonlarni almashtira olmaydi va musiqa (meloterapiya), teatr (drama terapiyasi) yoki plastik san'at (vizual-plastik art terapiya) kabi turli xil badiiy usullardan foydalanishga qaratilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun art-terapiyaning afzalliklari quyidagilar:

➤ hissiy kashfiyot («art-terapiya asosan vizual va somatik-sensorli ma'lumotlarga e'tibor qaratadi, bu tasvir va ifodalarning hissiy ekspressivlikni aks ettirish usulini ko'rsatadi, bu esa o'z navbatida, bolalarning fikri va xatti-harakatlariga ta'sir qiladi».);

➤ xulq-atvorning ba'zi ijtimoiy tomonlarini rivojlantirish (masalan: yordam berish, baham ko'rish, g'amxo'rlik va hamdardlik);

- maktabga tayyorgarlik;
- xatti-harakatlarni, o'z-o'zini tartibga solish;
- stressni kamaytirish;
- ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish;
- umumiy muloqot strategiyalarini ishlab chiqish.

Sensory art

Sensorli san'at – bu bolalarning sezgilarini rivojlantirish uchun turli materiallardan foydalanib yaratilgan san'at faoliyatidir. Sensorli san'atda asosiy e'tibor bolaning to'qimalar, ranglar, shakllar va materiallar bilan o'zaro aloqasiga qaratiladi. Bu faoliyat orqali bolalar teginish, ko'rish, hidlash, eshitish va hatto ta'm kabi sezgilarini faol tarzda rivojlantiradilar. Sensorli san'atning asosiy maqsadi — bolalarga ijodiy ifodalarini erkin tarzda yaratish, ular uchun san'at jarayonini qiziqarli va o'rgatish orqali o'z hissiyotlarini, tasavvurlarini va tafakkurlarini ifodalash imkoniyatini berishdir. Bu metod bolalarning motorikasi, tasavvuri va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Sensor san'at erta bolalik rivojlanishiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu yosh bolalarga ijodkorlikni namoyon etishning bir usuli emas. Bu faoliyatlar bir nechta sezgilarni - teginish, hidlash, ko'rish, eshitish va ta'mni jalb qiladi - boy va rag'batlantiruvchi o'rganish tajribasini ta'minlaydi. Har bir hissiy o'zaro ta'sir dunyoni tushunish va o'zaro munosabatda bo'lish uchun yangi yo'l ochadi. Sensor san'at bilan shug'ullanish ijodkorlikni uyg'otadi, tasavvurni kuchaytiradi va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshiradi. Masalan, ular yelim bilan yopishmaydigan materiallar yoki bo'yoq ranglari kutilganidek aralashmasligi kabi muammolarga duch kelishi mumkin, bu esa tanqidiy fikrlashni va muqobil variantlar bilan tajriba o'tkazishni talab qiladi. San'at bolalarga o'z his-tuyg'ularini ifodalash uchun yordam beradi. So'zlar qisqa bo'lsa, ranglar gapiradi. Masalan, kuchli zarbalar g'azab yoki umidsizlikni ifodalashi mumkin, yorqin ranglar esa baxtni ko'rsatishi mumkin. Ushbu ifoda shakli bolalarga o'z his-tuyg'ularini yaxshiroq tushunish va yetkazishga yordam beradi, hissiy yetuklikka hissa qo'shadi. Sensor san'ati - bu amaliy tajriba. Bolalar chimchilash, ushlab va haykaltaroshlik qilish jarayonida ular nozik va qo'pol motorikani rivojlantiradilar. Ushbu tadbirlar qo'l-k'zni muvofiqlashtirishni kuchaytiradi va jismoniy epchillikni rag'batlantiradi, shu kabi kelajakdagi vazifalar uchun poydevor qo'yadi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy faoliyatini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish – bu nafaqat ularning estetik didi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, balki maktabga tayyorgarlik darajasini oshirishning ham muhim omilidir. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari, xususan STEAM, Digital Painting, Art-terapiya va boshqa texnologiyalar orqali bolalarda mustaqil fikrlash, kuzatuvchanlik, muloqot va ijtimoiy ko'nikmalar rivojlanadi. Bu texnologiyalar tarbiyalanuvchilarning faolligini oshirib, ularni real hayotdagi vaziyatlarni idrok etishga va yechim topishga yo'naltiradi. Innovatsion texnologiyalar bilan boyitilgan tasviriy faoliyat mashg'ulotlari esa bolalarda rasm, shakl, rang, kompozitsiya va materiallar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirib, ularning ruhiy-psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, innovatsion yondashuvlar maktabgacha ta'lim jarayonini samaraliroq va bolalar uchun yanada qiziqarli qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.V. Grosheva, L.G. Yevstafeva, D.T. Maxmudova, Sh.B. Nabixanova, S.V. Pak, G.E. Djanpeisova «Ilk qadam» davlat o'quv dasturi T: 2018
2. Tasviriyy faoliyatga o'rgatish nazariyasi va metodikasi. Sh. Xasanova. - Toslikent: Tafakkur, 2020.
3. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rasm chizishga o'rgatish metodikasi. Mahmudova O.A. , - T.; « Niso Polograf» nashriyoti, 2019
4. “Maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatishning innovatsion texnologiyalari” Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna T: International scientific-practical conference “preschool education: quality and efficiency, development perspectives”, december 4-5, 2024
5. <https://www.alfaandfriends.com>
6. <https://www.europeanproceedings.com>.

MAKTABGACHA TA'LIM SOHASIDA RAQOBATBARDOSH KADRLARNI MAQSADLI VA UZLUKSIZ TAYYORLASH MASALALARI

*O'zbekiston. Qoraboyeva Zohida To'lanboyevna
Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti*

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta'lim tizimida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga qo'yiladigan talablar, uzluksiz ta'lim tizimida bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga maqsadli tayyorlashda izchillik va uzviylikni ta'minlash masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: pedagog kadrlar; uzviylik; kasbiy malaka; madaniy kompetensiya, shaxsiy sifatlar; pedagogik ta'lim; pedagogik sinflar.

Аннотация: В статье рассматриваются требования к подготовке конкурентоспособных кадров в системе дошкольного образования, а также вопросы обеспечения преемственности и преемственности в целевой подготовке будущих педагогов к профессиональной деятельности в системе непрерывного образования.

Ключевые слова: педагогические кадры; единство; профессиональная квалификация; культурная компетентность, личные качества; педагогическое образование; педагогические занятия.

Annotation: The article covers the requirements for training competitive personnel in the preschool education system, as well as issues of ensuring consistency and continuity in the targeted training of future teachers for professional activity in the continuing education system.

Keywords: pedagogical personnel; cohesion; professional qualifications; cultural competence, personal qualities; pedagogical education; pedagogical classes.

Mamlakatimizda yoshlarni kasbga yo'naltirish ishlarini tizimli tashkil etish, uzluksiz ta'lim tizimida zamonaviy mutaxassislarni tayyorlashni mehnat bozori ehtiyojlari va talablari asosida amalga oshirish chora-tadbirlari ko'rilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarini tizimli rivojlantirish va ularda boshqaruv faoliyatini takomillashtirish, ilg'or xorijiy tajribalarni joriy qilgan holda zamonaviy ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, yuqori malakali professional kadrlar tayyorlashni yangi bosqichiga ko'tarish, shuningdek, pedagogik sohasida ta'lim, ilm-fan va amaliyot uyg'unligini ta'minlash maqsadida qator viloyatlarda pedagogika oliy ta'lim muassasalari tashkil etildi[2].

Qarorga muvofiq ta'limning barcha bosqichlarida uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash maqsadida Pedagogik ta'limni rivojlantirish bo'yicha respublika kengashi tashkil etildi. Mazkur kengashga maktabgacha, umumiy o'rta va o'rta maxsus, pedagog kadrlar tayyorlovchi professional va oliy ta'lim muassasalari, sohada faoliyat yuritayotgan ilmiy va malaka oshirish tashkilotlari o'rtasida o'zaro aloqalarni ta'minlash va mustahkamlash; mamlakatda pedagogik ta'limni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilash, uning uzoq va o'rta muddatli strategik dasturini tasdiqlash hamda amalga oshirilishini nazorat qilib borish; pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari o'quv rejalari va ta'lim dasturlarining o'zaro uzviyligini, shuningdek, maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional hamda kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish ta'lim muassasalarining dasturlari bilan uzluksizligini ta'minlash; ta'lim muassasalarining pedagogika sohasidagi ijobiy tajribasini, shuningdek, o'qitish va ta'lim oluvchilar bilimlarini baholashning zamonaviy uslublarini ommalashtirish kabi vazifalarni bajarish topshirildi.

Bugungi kunda uzluksiz ta'lim bosqichlariaro uzviylikni ta'minlash orqali maktabgacha ta'lim tizimiga xodimlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish maktabgacha ta'limni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilandi hamda xalqaro talablarga javob beradigan yagona ko'p darajali uzluksiz ta'lim tizimini yaratishga kirishildi[1].

Ma'lumki, bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida zamonaviy kadrlarga qo'yilayotgan talablar jamiyat va ta'lim tizimidagi islohotlar, zamonaviy pedagogik yondashuvlar hamda bola rivojlanishining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda murakkablashib bormoqda. Bu talablar qatorida quyidagilarni alohida ta'kidlashni o'rinli deb hisoblaymiz:

1. Mutaxassisning kasbiy malakasi va bilim darajasi.
2. Pedagoglarning axloqiy va shaxsiy sifatлари.
3. Zamonaviy texnologiyalarni bilishi va ulardan samarali foydalana olishi.
4. Maktabgacha ta'lim va tarbiya jarayoniga innovasion yondashuv.
5. Mutaxassislarning madaniy va til kompetensiyasi.

Shu o'rinda yuqorida qayd etilgan talablarni bajara oladigan zamonaviy mutaxassis kelgusida raqobatga dosh berishi uchun pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini qachondan boshlash kerak, degan o'rinli savol tug'iladi.

Fikrimizcha, bu jarayon uzluksiz ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida (maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, professional va oliy ta'lim) uzviylik tamoyili asosida amalga oshirilishi lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik faoliyat bilan shug'ullanadigan mutaxassislar tarkibi aksariyat xotin-qizlardan iborat bo'lishini nazarda tutadigan bo'lsak, ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirish ishlarida qizlarni mazkur faoliyatga bo'lgan munosabatlarini aniqlash va qiziqishlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mustaqillikdan so'ng uzluksiz ta'lim tizimida kasb psixologiyasi, yoshlarni kasbga yo'naltirish, kasbiy qiziqishlar diagnostikasi kabi muammolar bo'yicha fanda shakllangan an'anaviy qarashlar hamda bu sohadagi eng yangi tadqiqotlarning natijalari bilan tanishtirish mazmunini o'z ichiga olgan ko'plab o'quv adabiyotlari yaratildi. Mualliflarning ta'kidlashlaricha, kasbga yo'naltirish tizimida kasbiy ma'rifat yetakchi o'rinni egallaydi.

Kasbiy ma'rifat – kasb tanlash niyatidagi odam (ortant)da kasblar dunyosi va kasb tanlashni amalga oshirish haqida bilim hosil qilish uchun maxsus tashkil etilgan jarayon bo'lib, kasbga yo'naltirish ishining bu sohasini kasbiy tarbiya, kasbiy xabardorlik, kasbiy targ'ibot va tashviqotga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi tashkil etadi[6]⁴.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni kattalar mehnati bilan tanishtirish orqali kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlar shakllantirilib borilsa, umumta'lim maktablarida esa o'quvchi-yoshlarni kasbga yo'naltirish ishlari tizimli amalga oshiriladi. Jumladan, pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish maqsadida o'quvchilar rivojlanishiga psixologik-pedagogik jihatdan tashxis qo'yish, ularning qobiliyati va moyilliklarini aniqlash bo'yicha zamonaviy usullarini joriy qilish hamda yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish faoliyatini takomillashtirish ham maktablar zimmasiga yuklatilgan[3].

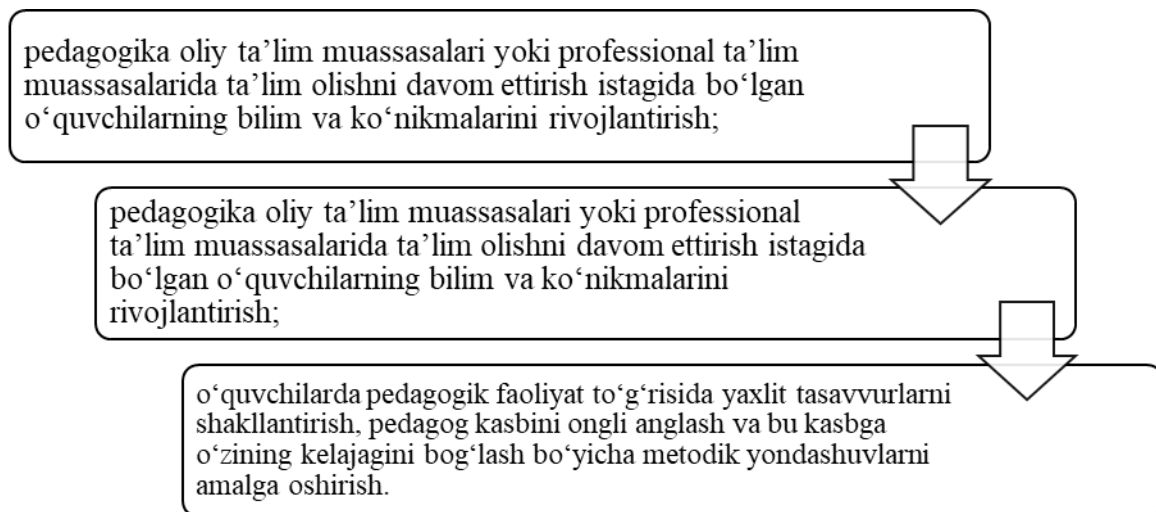
Mamlakatimizda umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarga bilimlarning zarur hajmini beradi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantiradi, dastlabki tarzda kasbga yo'naltirishga va ta'limning navbatdagi bosqichini tanlashga yordam beruvchi bosqich bo'lib, maktablar professional tashxislash va kasb-hunarga yo'naltirish, shuningdek, o'quvchilarni yuqori malaka talab etmaydigan kasbga tayyorlash vazifasini ham bajaradi[4].

Shu bois umumta'lim maktablarida o'quvchi-qizlarni maktabgacha ta'lim sohasiga qiziqishlarini oshirish, jamiyatda tarbiyachi-pedagoglar faoliyatining o'rni va ahamiyati, ularning asosiy vazifalari to'g'risida ma'lumotlar berib borish zarur.

Bu jarayonni takomillashtirish uchun davlatimiz tomonidan izchil chora-tadbirlar ko'rib, umumiy o'rta ta'lim muassasalarining o'quvchilarini pedagog kasbiga maqsadli va uzluksiz tayyorlashning yangi tizimini yaratishga e'tibor qaratilmoqda[5].

2024/2025 o'quv yilidan boshlab Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri hamda har bir viloyatda bittadan umumiy o'rta ta'lim muassasalarida 10-11-sinf o'quvchilarini pedagog kasbiga tizimli tayyorlash uchun pedagogik sinflarni tajriba-sinov tariqasida tashkil etildi. Bu jarayon bevosita hududlardagi pedagogika institutlarining ishtirokida amalga oshirilib, pedagogik sinflar uchun ilg'or xorijiy tajribalar asosida alohida o'quv dasturlari ishlab chiqildi.

Pedagogik sinflarni tashkil etishdan maqsad o'quvchilarda boshlang'ich pedagogik-psixologik bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, pedagog kasbini ongli tanlash uchun sharoit yaratish, pedagog kasbiga qiziqishni oshirish va uning maqomini jamiyatdagi o'rni to'g'risidagi tasavvurlarni kengaytirishdan iborat bo'lib, pedagogik sinflarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1-RASM: PEDAGOGIK SINFLARNING ASOSIY VAZIFALARI

Pedagogik sinflarda maktabgacha ta'lim sohasiga qiziqqan o'quvchilar oldindan tarbiyachining kasbiy sifatlari, zamonaviy tarbiyachining ma'naviy qiyofasi, yordamchi tarbiyachining kasbiy tayyorgarligi haqidagi bilimlarni egallaydilar. Shuningdek, ularga pedagogika fani va amaliyotining zamonaviy tendensiyalari, ta'lim strategiyalari va modellari, pedagog faoliyatida noan'anaviy metodlarning ahamiyati, ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalashtirish va texnologiyalashtirish hamda tarbiyachining bolalarni tarbiyalashdagi shaxslararo munosabat madaniyati, shaxsning ruhiy (psixik) xususiyatlari, tarbiyachining xulq-atvorini belgilovchi psixologik xususiyatlari, tarbiyachining pedagogik qobiliyati tushunchalari va ko'nikmalari o'rgatib boriladi. O'ylaymizki, tajriba tariqasida tashkil etilgan pedagogik sinflar faoliyati yangicha yondashuv tizimi sifatida kelgusida o'zini oqlaydi va o'quvchilarni pedagogik faoliyatga ertaroq kirishishlari uchun asos bo'ladi.

Xulosa shuki, uzluksiz ta'lim tizimida raqobatbardosh pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish masalasi bugungi kunda jamiyat rivoji, ta'lim sifatini oshirish va yosh avlodning barkamol voyaga yetishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi PQ-4312-son «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 21 iyundagi «Pedagogik ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-289-sonli qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 2 fevraldagi PQ-54-sonli «Ta'lim sohasidagi islohotlarni jadallashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi Qarori.
4. Umumiy o'rta ta'lim to'g'risida Nizom. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 15 martdagi «Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi 140-sonli Qarorigi 1- Ilova.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024 yil 29 apreldagi 242-sonli «Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining o'quvchilarini pedagog kasbiga maqsadli tayyorlash va bitiruvchilarning bandligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori.
6. Anvarova D.M., Ergachyev P.S. Kasbga yo'naltirish va kasb tanlash asoslari. –T.: «Fan va texnologiya», 2016, 128 b.

KATTA VA MAKTABGACHA TAYYORLOV GURUHLARIDA ERTALABKI GIMNASTIKANI O'TKAZISH METODLARI VA ULARNING AHAMIYATI

O'zbekiston. Aslonova Maloxat Akramovna

NavDU Jismoniy madaniyat kafedrasini professor v.b.

O'zbekiston. Raxmatova Dildora Ismat qizi

***Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi
va metodikasi mutaxassisligi magistri***

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning gimnastika mashqlari bilan shug'ullanishlari, katta va tayyorlov guruhlarida ertalabki gimnastika jarayonlarining tashkil etilish jarayoni hamda usullari haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Gimnastika, ilk qadam, o'yin, mashq, sport, jismoniy tarbiya, sog'lom, suzish, katta guruh, tayyorlov guruh, ertalabki gimnastika.

Аннотация. В статье дана подробная информация о процессе и методике организации утренней гимнастики для детей дошкольного возраста, а также об организации утренней гимнастики в старших и подготовительных группах.

Ключевые слова: Гимнастика, первый шаг, игра, упражнение, спорт, физкультура, здоровый, плавание, старшая группа, подготовительная группа, утренняя гимнастика.

Abstract. This article provides detailed information about the process and methods of organizing morning gymnastics in preschool children, senior and preparatory groups.

Keywords: Gymnastics, first step, game, exercise, sport, physical education, healthy, swimming, senior group, preparatory group, morning gymnastics.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev maktabgacha ta'lim tashkilot tarmoqlarini kengaytirish maqsadida 2016-yil 29-dekabrda qabul qilingan PQ 2707- sonli, PQ 3031- sonli qarori asosida yosh avlodni jismoniy jihatdan tarbiyalash, ta'lim berish, sport bilan shug'ullanishi uchun ko'plab gimnastika zallari qurilib ishga tushurildi va bu zallarda minglab o'zbek qizlari gimnastikaning nafis turi bilan shug'ullanishiga imkon yaratildi. Shu munosabat bilan maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilari uchun gimnastika bilan shug'ullanishlari ham qator imkoniyatlar yaratildi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qo'llaniladigan, "Ilk qadam" davlat dasturi va "Davlat standartlari" har bir yosh guruhi uchun belgilangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlari, jismoniy mashqlar, jismoniy tarbiya mashg'ulotlar mazmuni belgilab berilgan. Jismoniy tarbiyada xilma-xil mashg'ulotlarni o'tkazishda tarbiyachi yoki jismoniy tarbiya yo'riqchisi vazifalarni aniq ravshan bilishi, mashg'ulotni olib borishda izchillikka rioya qilishi, shuningdek bolalar yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishlari shartdir.

Ajoyib pedagog K.D.Ushinskiy bolalar o'yini gimnastikasi va ularni ochiq havoda bo'lishiga katta ahamiyat berdi. U bolalar bilan mashg'ulot o'tkazilgan chog'da ularning diqqat e'tiborini tiklashga ko'maklashuvchi qisqa muddatli jismoniy harakatlarni bajarish uchun kichik tanaffuslar uyushtirishni tavsiya qildi. Gimnastika — bu har tomonlama jismoniy tarbiyaning asosiy vositalari va metodlaridan birini anglatadigan keng tushunchadir. Bu asosiy jismoniy tarbiyaning majburiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan shug'ullanganda gimnastikaning turli mashqlari qo'llaniladi: saflarda yurish, umumrivojlantiruvchi mashqlar, asosiy harakatlar, sport mashqlari velospedda uchish, suzish va boshqalar; sport o'yinlari; stol texnikasi, badminton va boshqalar. Bundan maqsad sport texnikasi asosini shakllantirish va jismoniy tarbiyaning xilma-xil vazifalarini hal etish, buning natijasida kelajakda jismoniy mashqlar bilan, yoshi yetganda sportning biron turi bilan shug'ullanishga asos solinadi. Gimnastikaning o'ziga xos xususiyatlari: gavdaning turli qismlariga ayrim bo'g'imlariga, mushaklar guruhiga, xatto ularning ish faoliyati va holatiga, mushaklarning bo'shashi, cho'zilishi va boshqalar. Gimnastikaning bu xususiyatlari uni har xil yoshdagi, salomatligi turlicha bo'lgan, jismoniy tayyorgarligi farq qiluvchi kishilar bilan dars o'tishda, turli vazifalarni hal qilishda qo'llashga imkon beradi. Bolalar uchun asosiy gimnastika mazmuni: asosiy harakatlar, umumiy rivojlanish mashqlari va safda turib bajariladigan mashqlar tashkil qiladi.

Ertalabki gimnastika mazmuniga yurish, yugurish va bir joyda turib sakrash mashqlari hamda yelka-o'mrov qo'l, bo'yin, oyoq, qorin va bel muskullarini mustahkamlashga qaratilgan 1–5 mashq kiritiladi. Ertalabki gimnastika mashg'ulot komplekslari katta guruhdagi mashqlar kompleksidan aytarli farq qilmaydi. Bunda sur'at biroz ortadi hamda umumrivojlantiruvchi mashqlar ko'proq (6–8 marta) takrorlanadi. Yugurish jadalligi uning davomiyligini oshirish

hisobiga kuchaytiriladi. Bunda yurish yugurish bilan almashtirib turiladi. Katta va tayyorlov guruhlarida gimnastika tayoqchasi bilan bajariladigan birinchi mashq - tik turish, tayoqcha gorizontol holatda ko'krakka qo'yiladi. 1-tayoqcha gorizontol holatda yuqoriga ko'tariladi; 2-tayoqchani gorizontol holda ikki kurakka yetkazish; 3- tayoqchani gorizontol holda yuqori ko'tarish; 4-tayoqchani gorizontol holda ko'krakka qo'yish. Mashqni 6-8 marta takrorlanadi. Bolalar uchun gimnastika metodlari umumiy jismoniy tayyorgarlik masalalarni hal qilish, jismoniy mashqlar shug'ullanuvchilarning yoshiga va tayyorgarlik darajasiga muvofiq ravishda qo'llash hamda jism oniy tarbiyaning sog'lomlashtirish va tarbiyaviy — ma'rifiy vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirib borish imkonini beradi.

Katta guruhda ertalabki gimnastika o'tkazish jarayonida barcha muskullarini o'stiruvchi mashqlarning hajmi birmuncha ortadi. Gimnastika tayoqchasi, halqachalar, arg'amchilar bilan bajariladigan mashqlar kiritiladi. Har bir mashq 5–6 marta takrorlanadi. Qo'llar va oyoqlar holatini almashtirib turgan joyda sakrash, oldinga va orqaga siljish, uncha baland bo'lmagan narsalar ustidan sakrab o'tish va boshqalar 20–30 marta takrorlanadi

Bolalarni maktabga tayyorlov guruhida ertalabki gimnastikaga tayyorgarlik ko'rish va bolalarni to'plashni navbatchilarga topshirish mumkin. Tarbiyachi faqat bolalarning ertalabki gimnastikaga qanday to'planayotganliklarini kuzatib maslahatlar beradi, bolalarning yuksak darajadagi uyushqoqligiga erishish uchun qisqa-qisqa ko'rsatmalar berib turadi. Ertalabki gimnastika 10–12 minut davom etadi.

Xullas, gimnastika jismoniy tarbiya vositalari va metodlaridan biri bo'lib, bolalar, o'smirlar, va kattalar uchun mo'ljallangan turli o'quv tarbiya muassasalar, davolash dargohlarida hamda korxonalar, zavod fabrikalarda havaskor yo'li bilan tuzilgan jismoniy tarbiya jamoalarda va individual mashg'ulotlar o'tkazish vaqtida amal qilinadigan barcha davlat jismoniy tarbiya dasturning ajralmas qismini tashkil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Ilk qadam" davlat dasturi. Toshkent 2018. O'quv qo'llanma.
2. L.A.Ilesova "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida jismoniy tarbiya o'qitish metodikasi" Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya nomli ilmiy amaliy kanferensiya 122-125.
3. Muxabbat Normatovna Mirazimova "Maktabgacha yoshdagi bolalarda gimnastika mashg'ulotlarini tashkil etish usullari" Academic Research in Educational Sciences VOLUME 2 | ISSUE 10 | 2021 786-790.
4. D.N.Raxmatova L.Z.Xolmurodov L.B.Sobirova "Maktabgacha va boshlangich ta'limda jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubi" Toshkent «o'zkitob savdo nashriyoti» 2020.
5. lex.uz.
6. tdpu.uz.

O'ZBEKISTONDA NODAVLAT MTTLARINING TASHKIL TOPISH TARIXI

O'zbekiston. Musayeva Nafisa Qudratovna

NDU "Maktabgacha ta'lim kafedrası"

katta o'qituvchisi, PhD

O'zbekiston. Muxammadova Saodat Muzaffar qizi

NDU "Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi"

(Maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi magistri

saodatmuzaffarovna2@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining paydo bo'lish tarixi haqida batafsil yoritib berilgan bo'lib, unda mamlakatimizda nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, huquqiy-me'yoriy asoslari hamda xalqaro va milliy tajriba asosida ularning bugungi holati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: innovatsion, strategiya, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, madaniy, Fridrix Frebel, metod, maorif.

В данной статье подробно освещена история возникновения негосударственных дошкольных образовательных организаций в Республике Узбекистан, в ней проанализированы становление, этапы развития, нормативно-правовая база негосударственных дошкольных образовательных организаций в нашей стране, а также их современное состояние на основе международного и национального опыта.

Ключевые слова: инновационный, стратегия, экономический, социальный, политический, культурный, Фридрих Фребель, метод, образование.

This article details the history of the emergence of non-state preschool educational organizations in the Republic of Uzbekistan, analyzing the formation, stages of development, legal and regulatory framework of non-state preschool educational organizations in our country, as well as their current state based on international and national experience.

Keywords: innovative, strategy, economic, social, political, cultural, Friedrich Frebel, method, education.

Konferensiya doirasida maktabgacha ta'lim tizimining kelajagi, innovatsion yondashuvlar, loyihalar hamda tadqiqotlar asosida samarali ta'lim muhitini shakllantirish masalalari muhokama qilindi. Ishtirokchilar turli davlatlardagi ilg'or tajribalar, ta'lim dasturlarini takomillashtirish yo'llari va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan amaliy ishlar bilan bo'lishdilar. Mazkur ilmiy muloqot nodavlat sektorining maktabgacha ta'lim rivojidadagi o'rnini yanada mustahkamlash va xalqaro tajribadan samarali foydalanish uchun muhim platforma bo'lib xizmat qildi. Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalari sohasida yoritilayotgan ushbu maqola O'zbekistonda nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi mamlakatimizning ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida bugungi kunda katta ahamiyatga ega. Ushbu tashkilotlarning shakllanishi, taraqqiyoti va rivojlanishi bir qancha tarixiy bosqichlarni qamrab olgan. O'zbekistonning ta'lim tizimi doirasida nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi ko'plab omillar bilan bog'liq bo'lib, ular orasida iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy o'zgarishlar mavjud.

1918–1919 yillar: Petrograd shahrida Fridrix Frebel kursi asosida maktabgacha ta'lim institutining tashkil etilishi muhim voqea bo'ldi. O'zbekistonda 1919 yilda Xalq maorifi komissariyati tomonidan maktabgacha ta'lim bo'yicha butunittifoq anjumani o'tkazildi. 1918–1919 yillar maktabgacha ta'limning rivojlanish tarixida muhim davrlarni tashkil etadi, ayniqsa, bu davrda jahon ta'lim tizimida yangiliklar, yondashuvlar va metodologiyalar paydo bo'ldi. Bu yillarda ta'lim sohasida Fridrix Frebel (Friedrich Froebel)ning pedagogik g'oyalari va metodlarining rivojlanishi ham katta ahamiyatga ega bo'ldi.

Fridrix Frebel — germaniyalik pedagog va psixolog bo'lib, maktabgacha ta'limning asoschisi sifatida tanilgan. U 1837-yilda “birinchi bolalar bog'chasi (Kindergarten)”ni tashkil etgan va pedagogik yondashuvlarida bolalarning tabiatiga mos keladigan o'quv metodlarini ishlab chiqqan. Frebelning pedagogik g'oyalari, asosan, bolalarning o'zaro aloqalarini rivojlantirish, ularning mustaqillik, ijodkorlik va jismoniy rivojlanishiga qaratilgan. U bolalarning o'yin va faoliyat orqali bilim olishlarini qo'llab-quvvatladi. Frebelning ta'lim metodlari va pedagogik yondashuvlari faqat Germaniyada emas, balki boshqa mamlakatlarda ham o'z ta'sirini ko'rsatdi. U bolalar uchun o'zgaruvchan va rivojlantiruvchi o'quv muhitini yaratish muhimligini ta'kidladi. Frebelning metodlari, jumladan, turli o'yinlar va qo'l mehnati faoliyatlari, bolalar uchun o'quv jarayonini qiziqarli va samarali qilgan.

1918–1919 yillarda Petrograd (hozirgi Sankt-Peterburg)da Fridrix Frebel kursi asosida maktabgacha ta'lim institutining tashkil etilishi ta'lim tizimi uchun juda katta ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu kursda Frebelning pedagogik metodlari va uning maktabgacha ta'limdagi o'rni tushuntirildi. Bu kurslar, asosan, pedagoglarni tayyorlash, ularning Frebelning metodlari bilan tanishtirishga qaratilgan edi.

Petrogradda tashkil etilgan bu kurslar Rossiyada bolalar bog'chalarini rivojlantirishga yordam berdi va Frebelning g'oyalari xalqaro miqyosda tanilishga boshladi. Bu davrda Rossiya va boshqa davlatlarda pedagogik fikrlarning yangilanishi yuz berdi. Frebelning metodlari ko'plab pedagoglar va ta'lim muassasalariga ilhom manbai bo'ldi.

O'zbekistonda 1919 yilda **Xalq maorifi komissariyati** tomonidan maktabgacha ta'lim bo'yicha butunittifoq anjumani tashkil etildi. Ushbu anjuman Rossiya imperiyasidan keyin yangi tashkil etilgan Sovet davlatida ta'lim tizimini tartibga solish va rivojlantirish bo'yicha muhim qadamlardan biri hisoblanadi. Anjumanda o'sha davrda maktabgacha ta'lim sohasida amalga oshirilishi kerak bo'lgan islohotlar va yangiliklar muhokama qilindi. Ushbu anjumanda, bolalar ta'limini rivojlantirishning ahamiyati, maktabgacha ta'limni targ'ib qilish, bolalar uchun yagona ta'lim tizimini yaratish masalalari ko'rib chiqildi. Anjumanda Frebelning metodlari va uning pedagogik yondashuvlari tan olinib, bu metodlarni amalga oshirish bo'yicha qadamlar belgilandi. O'zbekistonda Frebelning g'oyalari va maktabgacha ta'limni rivojlantirishning yangi yondashuvlari uzoq muddatli ta'lim siyosatiga kirib bordi. Xalq maorifi komissariyati tomonidan tashkil etilgan anjuman orqali maktabgacha ta'limni kengaytirish va sifatini yaxshilashga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqildi. Bu voqea, O'zbekistonda maktabgacha ta'limni yangi bosqichga ko'tarishda muhim rol o'ynadi.

1918–1919 yillardagi **Petrogradda Frebel kursining tashkil etilishi** va **O'zbekistonda 1919 yilda Xalq maorifi komissariyati tomonidan maktabgacha ta'lim bo'yicha butunittifoq anjumanining o'tkazilishi** maktabgacha ta'lim tizimi uchun muhim voqealar edi. Bu voqealar ta'lim sohasida yangiliklarga, pedagogik metodlarning rivojlanishiga va yangi ta'lim dasturlarining shakllanishiga olib keldi. Frebelning pedagogik metodlari esa bugungi kunda ham maktabgacha ta'lim tizimining asosi sifatida qabul qilinmoqda.

1926 yil: O'zbekistonda jami 40 ta bolalar bog'chasi faoliyat ko'rsatib, ularda taxminan 2000 nafar bola tarbiyalandi. 1926 yil O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi rivojlanishining dastlabki bosqichlaridan biri bo'ldi. O'sha davrda mamlakatda jami 40 ta bolalar bog'chasi faoliyat ko'rsatib, ularda taxminan 2000 nafar bola tarbiyalangan. Bu raqamlar, ayniqsa, Toshkent va boshqa yirik shaharlarda bolalar bog'chalari tashkil etilganini ko'rsatadi. 1926 yilda bolalar bog'chalari sonining oshishi va ularda bolalarning tarbiyalanishi, maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan dastlabki qadamlarning muhimligini ko'rsatadi. Ushbu davrda bolalar bog'chalari nafaqat ta'lim berish, balki bolalarni jamiyatga mos ravishda tarbiyalash va ijtimoiy faollikka tayyorlashda muhim rol o'ynagan.

1938–1939 yillar: Respublikada 927 ta bolalar bog'chasi faoliyat ko'rsatib, ularda 152,000 nafar bola tarbiyalandi. 1938–1939 yillarda O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimi sezilarli rivojlanish bosqichini boshdan kechirdi. Ushbu davrda respublikada jami 927 ta bolalar bog'chasi faoliyat ko'rsatib, ularda 36,710 nafar bola tarbiyalangan. Shuningdek, maydonchalar soni 4,835 ta ga yetib, ularda 152,000 nafar bola tarbiyalangan. Bu ko'rsatkichlar bolalar bog'chalari tarmog'ining kengayishi va bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olishning oshayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, onalar uchun "Bolalar xonalari" nomli maktabgacha tarbiya tashkilotlari ham tashkil etilgan. Bu tashabbus onalarning ish va ijtimoiy faoliyat bilan bandligini hisobga olgan holda, bolalarga sifatli ta'lim va tarbiya berishni maqsad qilgan. Umuman olganda, 1938–1939 yillarda O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimi sezilarli darajada kengayib, bolalar soni va ta'lim muassasalari ko'payishi bilan ajralib turdi. Bu davrda amalga oshirilgan islohotlar va tashabbuslar maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

1999 yil: Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va boshqarish tartibi belgilandi. Ushbu qaror nodavlat sektorining rivojlanishiga turtki berdi. 1999 yilda O'zbekistonda nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va boshqarish tartibi belgilandi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 24 iyundagi 313-sonli qarori bilan nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi nizom tasdiqlandi. Ushbu qaror quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga olgan:

Davlat-xususiy sheriklik: Xususiy sheriklar bilan hamkorlikda, ularning tashabbusi bilan tanlov o'tkazilmasdan, to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar orqali nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarini tashkil etish tartibi belgilandi.

Ariza berish tartibi: Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasini tashkil etmoqchi bo'lgan shaxslar Maktabgacha ta'lim vazirligiga ariza berishlari kerak edi. Ariza 15 kun ichida ko'rib chiqilib, loyiha amalga oshirish uchun ma'qul deb topilsa, 7 kun ichida 30 yillik bitim tuzilardi.

Pedagogik kadrlar: Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik faoliyatni amalga oshirish uchun tegishli pedagogik ma'lumotga ega bo'lgan shaxslar jalb qilinishi lozim edi.

Mehnat shartnomalari: Pedagoglar va boshqa xodimlar bilan mehnat shartnomalari tuzish va ularni bekor qilish qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshirilishi belgilandi.

Ta'lim jarayoni: Nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayoni davlat ta'lim standartlariga muvofiq tashkil etilishi va bolalar soni davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun belgilangan me'yordan oshmasligi kerak edi. Ushbu qaror nodavlat sektorining rivojlanishiga turtki berib, maktabgacha ta'lim tizimida raqobat muhitini yaratishga, shuningdek, bolalarni har tomonlama rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni takomillashtirishga xizmat qildi.

2017 yil: Prezidentning "2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Ushbu hujjat maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishda nodavlat sektorining o'rnini oshirishga qaratilgan. 2017-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan "2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror, maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishda nodavlat sektorining o'rnini oshirishga qaratilgan muhim hujjatdir. Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish: Qarorda Toshkent, Nukus va viloyatlar markazlarida davlat-xususiy sheriklik shartlarida maktabgacha ta'lim muassasalari tashkil etilishi belgilangan. Pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish: Maktabgacha ta'lim muassasalarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va uslublarni inobatga olgan holda pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirishning o'quv reja va dasturlarini takomillashtirish ko'zda tutilgan. 5-6 yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash: Maktabgacha ta'lim muassasalarida 5-6 yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash bo'yicha 6,100 ta qisqa muddatli guruhlarni tashkil etish rejalashtirilgan. Ushbu qaror natijasida nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalarining soni oshib, ularning sifatini yaxshilashga erishildi. Masalan, Samarqandda to'rtta nodavlat maktabgacha ta'lim muassasasi ishga tushirilgan. Shuningdek, 2017-yilda respublika bo'yicha jami 265,2 milliard so'mlik 303 ta maktabgacha ta'lim obyektlari foydalanishga topshirilgan.

Shu tariqa, mazkur qaror maktabgacha ta'lim tizimida nodavlat sektorining o'rnini oshirish, sifatini yaxshilash va bolalarga zamonaviy ta'lim xizmatlarini taqdim etishda muhim qadam bo'ldi.

2021 yil: Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va boshqarish tartibi to'g'risidagi nizomga o'zgartirishlar kiritildi. Bu nodavlat sektorining faoliyatini yanada takomillashtirishga xizmat qildi. 2021-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, O'zbekistonda nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 1 670 tani tashkil etdi. Ushbu ko'rsatkich 2017-yilga nisbatan 6,7 barobarga oshganini ko'rish mumkin. Bundan tashqari, 2023-yil noyabrida Buxoro viloyatining «So'fikorgar» mahallasida "Zuhro Sitorasi" nomli 150 o'rinli nodavlat maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyat boshladi. Bu davlat-xususiy sherikchilik asosida qurilgan bo'lib, loyiha qiymati 4 milliard 300 million so'mni tashkil etdi. Mazkur muassasada bolalar rus va ingliz tillarini o'rganish, dastlabki savodlarini chiqarish imkoniyatiga ega.

Xulosa qilib aytganda, Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rivojlanishi jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlarga mos ravishda amalga oshmoqda. O'zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan qarorlar va ta'lim sohasidagi islohotlar nodavlat sektorining rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, bu esa ta'lim xizmatlarining sifatini oshirishga va bolalarning zamonaviy ta'lim olishini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi 2022 y
2. Toshtemirova, D. S. (2022). Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonni tashkil etish. *Jizzakh State Pedagogical University Bulletin*, 8(1), 45-50. <https://jdpu.uz/nodavlat-maktabgacha-talim-tashkilotlarida-pedagogik-jarayonni-tashkil-etish/JizzaxDPU>
3. Abdullayev, A. F. (2020). O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarini moliyalashtirishni takomillashtirish. *Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (Doctor of Philosophy) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati*. Toshkent: Fan ziyosi. https://www.researchgate.net/publication/376428956_MAKTABGACHA_TA%27LIM_TASHKIL

4. Qoraboyeva, Z. T. (2023). Maktabgacha ta'lim menejmenti. Toshkent: Fan ziyosi.
https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/06/NamDU-ARM-4539-Maktabgacha_talim_menejmenti.pdfNamdu

5. Mamatqulov, B. (2022). O'zbekistonda nodavlat maktabgacha ta'lim: kecha, bugun va ertaga. *CyberLeninka*. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbekistonda-nodavlat-maktabgacha-ta-lim-kecha-bugun-va-ertaga>КиберЛенинка

6. Mamatqulov, B. (2022). O'zbekistonda davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rivojlanish sektorlari. *Research and Education Open Access Journal*, 1(1), 15-20.
<https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/5528>Research Education+1Research Education+1

7. Mamatqulov, B. (2022). Rivojlangan davlatlarda davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rivojlanish sektorlari. *Research and Education Open Access Journal*, 1(2), 25-30.
<https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/5529>.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TASVIRIY XOTIRANI MUSTAHKAMLASHDA ZAMONAVIY DASTURIY VOSITALARNING O'RNI

O'zbekiston. Jumayeva Marg'uba Faxriddinovna

Navbahor tunam 1-son politexnikum

Maxsus fanlar kafedrası mudiri

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy xotirani mustahkamlash uchun zamonaviy dasturiy vositalardan foydalanib elektron didaktik materiallar yaratish texnologiyalari haqida so'z borgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha yosh, tarbiyachi, bola, tasviriy xotirani, amaliy metodlar, ota-ona, oyin, interaktiv metod.

Maktabgacha yosh inson hayotining eng muhim bosqichlaridan biridir. Bu davrda bola atrof-muhitni idrok etish, eslab qolish va o'z tajribasiga asoslanib bilimlarni shakllantirish qobiliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, tasviriy xotira — bolalarning o'rgangan, ko'rgan va eshitgan ma'lumotlarni eslab qolish va qayta tiklash qobiliyati — bu yoshda jadal rivojlanadi. Zamonaviy texnologiyalar va dasturiy vositalar bu jarayonni samarali tarzda qo'llab-quvvatlash imkonini bermoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyatga o'rgatishning turlari metod va usullari sifatida quyidagilar qaraladi: Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyatga o'rgatishning turlari metod va usullari sifatida quyidagilar qaraladi:

1. Ko'rgazmali metod va o'rgatish usullari;
2. Naturadan foydalanish;
3. Rasmlardan foydalanish;
4. Bolalar ishlarini tahlil qilish;
5. Og'zaki metod va o'rgatish usullari;
6. Suhbat o'rgatish metodi;
7. Amaliy metodlar;

8. Badiiy adabiyotning obrazlaridan foydalanish;

Zamonaviy dasturiy vositalarning ahamiyati

Bugungi kunda bolalar uchun yaratilgan interaktiv o'yinlar, mobil ilovalar, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari, audio va video materiallar yordamida ta'lim olish imkoniyatlari ancha kengaydi. Bu vositalar bolalarning tasviriy xotirasini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Tasviriy xotirani rivojlantirish usullari

Zamonaviy dasturiy vositalar quyidagi usullar bilan tasviriy xotirani rivojlantiradi:

- - Interaktiv topshiriqlar

- - Vizual va eshitish materiallari
- - O'yin orqali o'rganish
- - Individual yondashuv

Zamonaviy vositalarning afzalliklari

- O'quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi;
- Mustaqil o'rganish ko'nikmasini shakllantiradi;
- Tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi;
- Vizual va tinglov xotirasini birgalikda faollashtiradi.

Ehtiyot choralar

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda ma'lum ehtiyot choralariga rioya qilish zarur:

- - Bola ekran qarshisida cheklangan vaqt davomida bo'lishi kerak;
- - Tanlangan dasturlar bolaning yoshiga mos bo'lishi zarur;
- - Ota-ona yoki tarbiyachilar nazorati ostida foydalanish maqsadga muvofiq.

Amaliy tavsiyalar

Mobil ilovalardan oqilona foydalaning: maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus ishlab chiqilgan, rang-barang va interaktiv dasturlarni tanlang (masalan, Khan Academy Kids, ABCmouse, Bimi Boo Games kabi).

O'yin orqali o'rgatish: bolaga rasm chizish, rang tanlash, shakl va ranglarni ajratish topshiriqlarini o'yin tarzida taklif qiling. Har bir topshiriqdan so'ng bolaning eslab qolish qobiliyatini tekshiring.

Vizual va eshitish materiallarini uyg'un qo'llang: rasmlari ertaklarni eshittirish va har bir hikoya qahramonini tasvirlashni so'rang. Bu ko'rish va eshitish orqali xotirani kuchaytiradi.

Ekran vaqtini cheklang: raqamli qurilmalardan foydalanish vaqtini kundalik 30–60 daqiqa bilan chegaralang. Har 20 daqiqada 5 daqiqa tanaffus qilishni unutmang.

Nazorat va ishtirokni ta'minlang: bolani qurilmaga faqat o'zi qoldirmang. Birgalikda foydalaning: savollar bering, topshiriqlarni birga bajaring, bolaga mulohaza qilish imkonini yarating.

Real hayotdagi mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtiring: dasturda ko'rgan narsalarni hayotda qayta takrorlash. Misol uchun, ilovada chizilgan olmani real hayotda tanish, bo'yash yoki yasash.

Progressni kuzatib boring: har haftada bolaning eslab qolish, tasviri idrok va mantiqiy fikrlashdagi o'zgarishlarini qayd eting va kerak bo'lsa, dastur yoki uslubni yangilang.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviri xotirani mustahkamlashda zamonaviy dasturiy vositalar juda muhim o'rin tutadi. To'g'ri tanlangan va nazorat ostida qo'llanilgan texnologiyalar nafaqat xotirani, balki bolalarning ijodiy fikrlashini, mustaqil o'rganish qobiliyatini va ijtimoiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Muhimi, texnologiyadan foydalanganda bolaning tabiiy rivojlanish ehtiyojlarini unutmashlik va uni real hayotdagi faoliyatlar bilan muvofiqlashtirib borishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Tasviri faoliyatga o'rgatish metodikasi moduli bo'yicha o'quv – uslubiy majmu'a". Toshkent. 2018 yil.
 2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida" qarori, T. 2017 yil.
- Karimova, L.T. (2019). Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishi. Toshkent: «Fan va texnologiya» nashriyoti.
1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi (2019). Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari.

MAKTABGACHA TA'LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYALARI

O'zbekiston. Sattarova Markhabo Raxmonkulovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimini innovatsion rivojlantirish strategiyalari tahlil qilingan. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar asosida mavjud muammolar ochib

berilgan va ilg'or xorijiy tajribalar o'rganilgan. Shuningdek, amaliy natijalar, metodologik asoslar va taklif etilayotgan yechimlar asosida samarali strategik yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsion yondashuv, raqamli bog'cha, strategiya, metodologiya, pedagogika, xalqaro tajriba, zamonaviy texnologiya, kompetensiya.

Аннотация. В данной статье анализируются стратегии инновационного развития системы дошкольного образования. На основе научной литературы по теме раскрыты существующие проблемы и изучен передовой зарубежный опыт. Также на основе практических результатов, методологических основ и предлагаемых решений разработаны эффективные стратегические подходы.

Ключевые слова: дошкольное образование, инновационный подход, цифровой детский сад, стратегия, методология, педагогика, международный опыт, современные технологии, компетенция.

Abstract. This article analyzes the strategies for the innovative development of the preschool education system. Based on scientific literature on the topic, existing problems are revealed, and advanced foreign experience is studied. Also, based on practical results, methodological foundations, and proposed solutions, effective strategic approaches have been developed.

Keywords: preschool education, innovative approach, digital kindergarten, strategy, methodology, pedagogy, international experience, modern technologies.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimi inson kapitalini shakllantirish va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi bolalar shaxsini har tomonlama rivojlantirish, ularni ijtimoiy hayotga moslashtirish va keyingi ta'lim bosqichlariga puxta tayyorlashda asosiy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Innovatsion yondashuvlar orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirish imkoniyati mavjud bo'lib, ular pedagogik metodlar, texnologiyalar va boshqaruv uslublarining yangilanishini taqozo etadi. Jumladan, I. A. Zimnyayaning ta'kidlashicha, ta'lim tizimida innovatsion o'zgarishlar jamiyatning ijtimoiy buyurtmasiga muvofiq holda yuzaga chiqadi va bu o'zgarishlar o'qitishning mazmuni, shakli hamda usullarini tubdan yangilaydi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Maktabgacha ta'lim sohasidagi innovatsion jarayonlar va ularning strategik rivojlanishi haqida turli ilmiy izlanishlar mavjud. M. N. Shmitning ta'kidlashicha, ta'lim tizimining innovatsion rivojlanishi uning muqobil shakllarini va metodlarini joriy etishda katta ahamiyatga ega. Shmit o'zining tadqiqotlarida pedagogik jarayonlarga zamonaviy texnologiyalarni qo'shish va innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etishning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlagan⁵.

A.K.Belyayev o'z asarlarida maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi interaktiv aloqani kuchaytirishi, bu esa ta'lim samaradorligini oshirishiga urg'u bergan⁶. U, shuningdek, ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalardan, masalan, onlayn platformalardan va virtual o'quv resurslaridan foydalanishni muhim deb hisoblaydi.

Shuningdek, maktabgacha ta'limni modernizatsiya qilishning strategik yo'nalishlari haqida so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi pedagoglari tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar ham katta ahamiyatga ega. Xususan, L. A. Mirzaevaning ishlari maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda raqamli texnologiyalar va masofaviy ta'limning integratsiyasi haqida so'z yuritadi⁷. Ushbu tadqiqotlar ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni joriy etishning metodologik va texnologik jihatlarini yoritadi.

⁵ Shmit M. N. (2015). Innovatsion yondashuvlar pedagogik jarayonlarda. Sankt-Peterburg: YuNIT.

⁶ Belyayev A. K. (2017). Interaktiv pedagogika: zamonaviy yondashuvlar. Moskva: Vysshaya shkola.

⁷ Mirzaeva L. A. (2020). Maktabgacha ta'limda raqamli texnologiyalarni joriy etish. Tashkent: O'qituvchi.

Mazkur maqolada maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalarini o'rganish uchun quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llaniladi:

1. Tahliliy metod – mavjud ilmiy adabiyotlar va normativ hujjatlarni tahlil qilish orqali maktabgacha ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash. Bu metod yordamida ta'limda yuz berayotgan o'zgarishlar va innovatsion yondashuvlarning o'zaro bog'liqligi aniqlanadi.

2. Komparativ tahlil – turli mamlakatlarda amalga oshirilgan maktabgacha ta'lim islohotlari va innovatsion strategiyalarni solishtirish. Ushbu yondashuv ta'lim tizimidagi eng yaxshi amaliyotlarni aniqlashga yordam beradi.

3. Empirik metod – maktabgacha ta'lim muassasalarida olib borilgan kuzatuvlar, so'rovlar va intervyular orqali innovatsion metodlar va texnologiyalarni joriy etishdagi amaliy tajriba tahlil qilinadi. Bu metod tadqiqotning amaliy jihatlarini o'rganish va mavjud muammolarni aniqlash imkonini beradi.

4. Sistematik yondashuv – maktabgacha ta'lim tizimini umumiy tizim sifatida ko'rib chiqish va uning tarkibiy qismlarini, xususan, o'qituvchilar, o'quvchilar, ota-onalar va davlat siyosatining o'zaro ta'sirini o'rganish.

Natijalar. Yuqoridagi tahlillar asosida maktabgacha ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish strategiyalariga oid bir qancha muhim natijalar aniqlandi. Bu natijalar, bir tomondan, mavjud adabiyotlar va metodologik yondashuvlarga asoslangan holda, boshqa tomondan esa O'zbekiston tajribasi va xalqaro amaliyotlar bilan solishtirilib umumlashtirildi.

1. Innovatsion strategiyalarning asosiy yo'nalishlari aniqlandi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'limda innovatsion rivojlanish uchta asosiy yo'nalishda namoyon bo'lmoqda: (1) raqamli texnologiyalarni joriy etish, (2) ta'lim metodikalarini zamonaviylashtirish, (3) o'qituvchilarning malakasini oshirish orqali sifatni ta'minlash. Bu yo'nalishlar milliy va xalqaro tajriba asosida aniqlanib, strategik rejalashtirishning asosi bo'lishi mumkin.

2. Pedagogik innovatsiyalar ta'lim sifati va bolalar rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jumladan, Bolonya universiteti olimi L. Fabbro tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda bolalar bilan olib boriladigan interaktiv mashg'ulotlar va STEAM-yo'nalishidagi ta'lim uslublarining ijtimoiy-moddiy muhitda o'rgatishni sezilarli darajada yaxshilashi isbotlangan.

3. Xalqaro tajribaning o'rganilishi innovatsion strategiyalarni mahalliy sharoitga moslashtirishga yordam beradi. Misol uchun, Finlyandiya amalga oshirilgan "O'yin orqali o'rgatish" modeli va Germaniyada yo'lga qo'yilgan "Erta rivojlanish laboratoriyalari" (Frühe Förderungslabore) kabi yondashuvlar O'zbekistonda ham sinov tariqasida joriy etilmoqda.

Muhokama. Maqolada o'rganilgan ilmiy manbalar, metodologik yondashuvlar va olingan natijalar asosida maktabgacha ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish strategiyalarini chuqur tahlil qilish imkoniyati yaratildi. Ushbu bo'limda tadqiqot natijalari asosida yuzaga chiqqan asosiy muammolar, qarama-qarshi fikrlar hamda istiqbolli yechimlar muhokama qilinadi. Avvalo, innovatsion strategiyalarni samarali amalga oshirishda tizimli yondashuvning zarurligi ta'kidlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, faqat texnologik vositalarni joriy etishning o'zi yetarli emas. Buning uchun, birinchi navbatda, o'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini shakllantirish lozim. A. K. Belyayev (2017) ta'kidlaganidek, pedagoglar o'z ustida ishlamasa, har qanday ilg'or texnologiya samarasiz bo'lishi mumkin⁸. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida aniqlangan modellarni mahalliy sharoitga moslashtirishda muayyan qiyinchiliklar mavjud. Masalan, Finlyandiya va Germaniya maktabgacha ta'lim tizimlarida innovatsiyalar keng joriy etilgan bo'lsa-da, bu davlatlardagi iqtisodiy va ijtimoiy infratuzilma darajasi O'zbekistonniki bilan to'liq mos emas. Shu sababli, bu modellarning mahalliyashtirilgan variantlarini ishlab chiqish va bosqichma-bosqich sinovdan o'tkazish muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokamada ta'kidlanishi kerak bo'lgan yana bir muhim jihat – bu ota-onalarning innovatsion jarayonlarga munosabati. Ba'zi hollarda ularning raqamli texnologiyalar va zamonaviy pedagogik metodlarga bo'lgan ishonchsizligi, bolalarning innovatsion ta'lim olishini cheklab

⁸ Belyayev A. K. (2017). Interaktiv pedagogika: zamonaviy yondashuvlar. Moskva: Vysshaya shkola.

qo'yadi. Bu esa, o'z navbatida, ota-onalarni ham ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishni, ular uchun maxsus treninglar, seminarlar tashkil etishni taqozo etadi.

Xulosa. Tadqiqot davomida maktabgacha ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish strategiyalari chuqur o'rganildi va quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

1. Innovatsion rivojlanish – bu faqat texnologik emas, balki tizimli va kompleks yondashuvni talab qiladigan jarayondir. Zamonaviy maktabgacha ta'lim innovatsiyalar orqali bolalarning ijodiy fikrlashini, kommunikativ ko'nikmalarini va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

2. Pedagog kadrlar salohiyati – innovatsion strategiyalarning muvaffaqiyat kalitidir. O'qituvchilarning raqamli savodxonligi, yangi metodikalarni qo'llashga tayyorligi va moslashuvchanligi innovatsion yondashuvlarning ta'lim jarayoniga samarali integratsiyalashuvi uchun muhim omil hisoblanadi.

3. Xalqaro tajribadan moslashgan holda foydalanish – milliy strategiyani boyitadi. Finlyandiya, Germaniya, Janubiy Koreya kabi davlatlarning maktabgacha ta'limdagi ilg'or yondashuvlari O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan holda tatbiq etilishi mumkin. Bu esa innovatsion amaliyotlarni yanada puxta asoslashga xizmat qiladi.

4. Davlat siyosati va infratuzilmaning qo'llab-quvvatlovi – innovatsiyalarni keng joriy etish uchun mustahkam poydevor yaratadi. "Raqamli bog'cha" va "Bilimli bola" kabi dasturlar tizimli tarzda amalga oshirilsa, ular maktabgacha ta'limning sifat ko'rsatkichlarini sezilarli oshiradi.

5. Ota-onalar va jamiyat ishtiroki – innovatsion yondashuvlarning muvaffaqiyatida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ularning ta'lim jarayoniga jalb qilinishi va raqamli savodxonligi ustida ishlanishi ham kelajak avlod tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion strategiyalarni izchil va puxta amalga oshirish orqali bolalar rivojlanishini yangi bosqichga olib chiqish imkoniyati mavjud. Maqolada ilgari surilgan xulosalar ushbu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar va amaliy faoliyat uchun nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Belyayev A. K. (2017). Interaktiv pedagogika: zamonaviy yondashuvlar. Moskva: Vysshaya shkola.

2. Fabbro L. (2020). Early Education and Innovation. Bologna: EDU Italia.

3. Qo'chqorova N. (2021). "O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida raqamlashtirish strategiyalari". Ta'lim va innovatsiya jurnali, 3(2), 45-52.

4. Nasrullaeva G. R. (2020). "Maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion metodlar asosida tarbiya berish". Pedagogik izlanishlar, 1(1), 31–37.

5. Ministry of Preschool Education of the Republic of Uzbekistan. (2023). Raqamli bog'cha konsepsiyasi. Toshkent: Maktabgacha ta'lim vazirligi nashriyoti.

MAKTABGACHA TA'LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYALARI

O'zbekiston. N.K.Musayeva

Navoiy davlat universiteti,

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi katta o'qituvchisi, PhD

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

O'zbekiston. Nishonova Munisa Rahmonqul qizi

O'zbekiston. Kamoljonova Sevinch Mirjon qizi

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik jarayon murakkab, shu bilan birga rangbarangdir. Ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishishda maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi har bir faoliyat turini to'g'ri tashkil qilish lozim. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, va ularning samaradorligi haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim tarbiya, zamonaviy texnologiyalar, innovatsiyalar, masofaviy ta'lim.

Аннотация: Педагогический процесс, направленный на обеспечение всестороннего развития детей в дошкольных образовательных организациях, сложен и в то же время многообразен. Для достижения образовательной эффективности необходимо правильно организовать каждый вид деятельности в дошкольных образовательных организациях. В статье рассматривается применение современных технологий в дошкольных образовательных организациях и их эффективность.

Ключевые слова: образование, современные технологии, инновации, дистанционное обучение.

Abstract: The pedagogical process aimed at ensuring the comprehensive development of children in preschool educational organizations is complex and at the same time diverse. To achieve educational effectiveness, it is necessary to properly organize each type of activity in preschool educational organizations. This article describes the use of modern technologies in preschool educational organizations and their effectiveness.

Key words: education, modern technologies, innovations, distance learning.

Har bir mamlakatning iqtisodiy qudrati, ijtimoiy-ma'naviy hayot darajasining yuksalishi ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, ilm-fan taraqqiyoti bilan belgilanadi. Shu bois, O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida ta'lim sohasini tubdan takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish, intellektual salohiyatli, jismoniy barkamol avlodni shakllantirish, aniq fanlarni chuqurlashtirib o'qitish va iqtisodiyotning turli sohalari uchun malakali kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan bo'lib, bugungi davr talabiga javob bera oladigan ta'lim tizimni yaratish ko'zda tutildi.

Maktabgacha ta'lim bolalarning rivojlanishidagi eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda ular uchun zarur bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar va qadriyatlar shakllanadi. Hozirgi kunda ta'lim tizimining barcha darajalarida innovatsion texnologiyalar faol qo'llanilmoqda, va bu jarayon maktabgacha ta'limda ham rivojlanmoqda. Innovatsion texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali, interaktiv va qiziqarli qilish imkonini yaratadi, o'quvchilarning fikrlash va ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sohadagi islohotlar natijasida maktabgacha ta'lim tizimida boshqaruv mexanizmi tubdan takomillashtirildi, nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatish tizimi isloh qilindi, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim tizimi qayta ko'rib chiqildi, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish choralari kuchaytirildi, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning ikki pog'onali tizimi joriy etildi. Shiddat bilan o'zgarib borayotgan dunyoda yashay oladigan yoshlarni tayyorlash uchun asosiy vazifasini muayyan miqdordagi bilimlarni berishdan iborat deb hisoblaydigan an'anaviy ta'lim yo'sini mutlaqo yetarli emas. Chunki ilm-fan va texnika shu darajada rivojlandiki, endi odam biror fandagi eng asosiy tushunchalarni ham xotirasida saqlab qola olmaydi. Buning ustiga, tinimsiz o'zgarishlardan iborat bo'lib qolgan hayotga mustaqil qadam qo'yayotgan yoshlar ana shunday o'zgarishlarga ham intellektual, ham ma'naviy jihatdan tayyor bo'lmasa, raqobatlar kurashidan iborat dunyoda o'z o'rnini topolmasligi mumkin.

Bugungi kunda xorij tajribalaridan andoza olish, ijodiy yondashgan holda amaliyotda joriy etish, zamon talabiga mos ravishda me'yoriy hujjatlar, o'quv-metodik adabiyotlar, o'quv metodik majmualarni ishlab chiqish, ilg'or xorijiy tajriba asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menejment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha sohaga oid bilim va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari dolzarb masalalar sirasiga kiritilmoqda.

Innovatsion texnologiyalar maktabgacha ta'limda bolalarga yangi bilimlarni o'zlashtirishda yordam beruvchi vositalarni taqdim etadi. Bu texnologiyalar orqali o'qituvchilar pedagogik metodlarni takomillashtirib, ta'lim jarayonining sifatini oshiradilar. Interaktiv texnologiyalar, kompyuterlar, mobil ilovalar va o'yinlar kabi vositalar maktabgacha ta'limda faol qo'llanilmoqda va bolalarning kognitiv rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Interaktiv ta'lim vositalari, masalan, interaktiv doskalar va multimediali ekranlar, bolalarga o'z fikrlarini erkin ifodalashga, mavzularni o'zlashtirishda faol ishtirok etishga imkon yaratadi. Bu vositalar orqali bolalar rang-barang taqdimotlar, videolar va grafikalar yordamida bilimlarni vizual tarzda o'zlashtiradilar. Shuningdek, interaktiv texnologiyalar tarbiyalanuvchilarning diqqatini jalb

qilish va ularning ta'lim jarayonida ishtirokini oshirishga xizmat qiladi, bu esa o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytiradi.

O'yinlar bolalarning ta'lim jarayoniga faolligini oshiradi. Kompyuter o'yinlari, ro'yxatli o'yinlar va interaktiv vazifalar orqali o'quvchilar o'zlashtirayotgan materialni mustahkamlaydilar. O'yinlar bolalarga mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodkorlik va jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Simulatsiyalar va rol o'ynash o'yinlari orqali bolalar real hayotdagi vaziyatlarga tayyorlanadilar, bu esa ularning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalar ta'lim jarayonini samarali, qiziqarli va ta'sirli qilishga yordam beradi. Texnologiyalar bolalarning diqqatini jalb qilish, faolligini oshirish va ta'limni shaxsiylashtirish orqali o'rganish samaradorligini yaxshilaydi. Bu texnologiyalar bolalarning kognitiv, ijodiy va ijtimoiy rivojlanishiga, tarbiyachilarning pedagogik metodlarini takomillashtirishga yordam beradi. Texnologiyalar ta'lim sifatini global miqyosda oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yilgan Davlat talablar(2018yil 4iyul)
2. G.R Toxtasinova, T.I. Ormonova (2005). Bolalarbogchasida intellectual
3. psixologik oyinlar T.:(4-5)
4. Bolalar iqtidorini erta aniqlashning psixologik-pedagogik metodikalari 5. majmuasi (2010).
5. Абрамовских, Н. В. (2015). Педагогические технологии в дошкольном образовании: понятие и сущность. Концепт, (S17), 1-5.
6. Новикова, Г. П. (2016). Перспективы эффективного развития инновационной деятельности в дошкольной образовательной организации в системе непрерывного образования. In Инновационная деятельность в дошкольном образовании (pp. 11-23).
7. Шума, В. Н., & Котлова, С. И. (2016). Современные образовательные технологии как эффективное средство реализации стандарта дошкольного образования. Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы развития, (1), 2225.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

*O'zbekiston. T.I. Urmonova
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
"Maktabgacha ta'lim" fakulteti o'qituvchisi
O'zbekiston. D.Hayitmonbetova
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
"Maktabgacha ta'lim" fakulteti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarining o'ziga xos jihatlari, ularni rivojlantirish tamoyillari, yo'nalishlari hamda texnologiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, kvest o'yin texnologiyasini qo'llash orqali bolalarda ijodiy qobiliyat va ijodkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari sharhlanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, ijodiy qobiliyat, ijodkorlik, kvest o'yin texnologiyasi, tamoyillari, yo'nalishlari, kvest topshiriqlari, ruhlanish.

Annotation: This article analyzes the peculiarities of creative abilities of preschool children, the principles, directions and technologies of their development. Also, the possibilities for the development of creative abilities and creativity in children are commented on by the application of Quest game technology.

Keywords: preschool age, creative abilities, creativity, Quest Game Technology, principles, directions, quest assignments, spiritualization.

Аннотация: В данной статье будут проанализированы особенности творческих способностей дошкольников, принципы, направления и технологии их развития. Также

комментируются возможности развития творческих способностей и творческих способностей у детей с помощью технологии квестовой игры.

Ключевые слова: дошкольный возраст, творческие способности, креативность, технология квестовых игр, принципы, направления, квестовые задания, одухотворенность.

Yurtimizda maktabgacha ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishga e'tibor qaratilib, yosh avlodni jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim egallashlari hamda ularning ma'naviy-axloqiy, mantiqiy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish, o'quv-tarbiya jarayonida ta'limning innovatsion shakl va usullarini qo'llash borasida bir qator yutuqlarga erishilmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda keng qo'llanilayotgan texnologiyalardan biri kvest texnologiyasidir.

Kvest - (inglizcha "QUEST" "muammo", "izlanish", "sarguzasht" degan ma'noni anglatadi) hikoya mazmuniga ega sarguzashtli interfaol o'yin (inglizcha "Adventure game") uning ishtirokchilari belgilar orqali harakatlanib, topshiriqlarni topadi va bajaradi. Kvest o'yini-bu bolalarning kognitiv qiziqishini va muammolarni ishtiyoq bilan hal qilish istagini faollashtirish hamda ijodiy imkoniyatlarini ochish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadigan eng samarali va o'ziga xos ta'lim texnologiyadir.

Bolalarga ta'lim-tarbiya berishda Kvest texnologiyalari 1995 yildan keng qo'llanila boshladi. San-Diyegolik professor Berni Dodj o'quv jarayonida ma'lum qidiruv tizimidan foydalanishni taklif qilganidan so'ng, har birida oraliq bosqichlarni bosib o'tishda muammoning yechimini topish kerak bo'ladigan o'yinli-sarguzashtli texnologiyadan keng foydalanila boshlandi. Maktabgacha talim tashkilotlarida yoki maktab yoshidagi bolalar uchun ishlab chiqilgan kvest texnologiyalari, kvest janridagi kompyuter oyinlari asosida yaratilgan. Umuman olganda, qidiruv texnikasi ushbu texnologiyaning asosi hisoblanadi.

Ma'lumki bolalar ta'lim jarayonini qiyin faoliyat deb qabul qilishadi. Bu ayniqsa, quruq materiallar, faktlar, oddiy hikoya qilish va so'zlab berishdangina iborat bo'lsa bola uchun zerikarli hisoblanadi. Bolalar rivojlanishning dastlabki bosqichida o'rganishga qiyinaladilar. Tabiiyki, ular o'rganishdan ko'ra oddiy o'yinlarni afzal ko'rishadi. Bolalarni ta'limiy jarayonlariga qiziqtirish uchun o'yindan keng foydalanish zarur. Chunki, aynan shu o'ynlar orqali bolalarda berilgan muammoni yechish, yechimni topish uchun biror - bir shartni bajarish, shartni bajarish davomida ta'limiy masalalarni bajarish juda qiziqarli, zavqli kechadi. O'yindagi qahramonlar o'z navbatida bolalarning ruhiyatiga juda katta ta'sir qilishi va to'g'ri dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bola maqsadga (oldiga qo'yilgan muammoni yechish) erishish uchun ertak qahramoni, boshlovchi yoki pedagog tomonidan oldiga qo'yilgan o'yin usulidagi sahnalashtirilgan senariy asosidagi ma'lum bir shartni bajarishi kerak bo'ladi. Bolaga berilayotgan shartlar ta'limiy ahamiyatga ega bo'lishi va uning ijodiy yaratuvchanlik qobiliyatini rivojlantirishga yordam berishi kerak. O'yinda bola yoki bolalar guruhi tomonidan birinchi shart bajarilgandan keyingina keyingi bosqichga o'tiladi. Keyingi bosqichga o'tish uchun esa biron - bir harakatni amalga oshirish yoki kalit topish talab etiladi. Bu texnologiya bolalarda ta'limiy jarayonni o'yin- sarguzasht faoliyati orqali bilishga qiziqtirish , o'z ichki imkoniyatini ko'rsatib berish ehtiyojlarini o'stirishga qaratilgan.

Shuni ta'kidlash joizki, bolalarda qahramonliklar qilish, muammolarni mustaqil hal etish, shaxsiy jasorat ko'rsatish xislari erta uyg'onadi. Kvest-sarguzashtlardagi qahramonlarning rolini bajariy bolalarda zavq- shavq uyg'otadi.

Kvestlar bolalarga tajriba qilish, yangi bilimlarni tahlil qilish, ularni ma'lum bir belgi asosida birlashtirish, kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish va ijodiy qobiliyatlarini o'stirish imkonini yaratadi. Maqsadga erishish uchun bolalar bir biriga bog'langan ma'lum bir topshiriqlar, jumboqlar, mashqlar yoki topishmoqlarni izchillik bilan, ketma ketlikda bajarishlari kerak bo'ladi.

Kvest o'yinlarning maqsadi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning atrof-olam haqidagi bilimlarini, dunyoqarashini o'stirish, muammoli vaziyatlarga mustaqil yechim topish hamda kommunikativ laqatlarini rivojlantirishdan iboratdir.

Kvest o'yinlarni muvaffaqiyatli tashkil etish va o'tkazishning asosiy sharti bu – bolaning individual rivojlanishi, yosh xususiyati va imkoniyatlarini xisobga olgan holda aniq mazmunli, topshiriqlarni ishlab chiqish va sharoitni yaratishdir. Jamoa bo'lib topshiriqlarni bajarishda bola o'zini shu jamoaning ajralmas bir bo'lagi ekanligini, o'zining jamoaga kerakligini sezib turishi, o'ziga ishonishi va mustaqillikni deb xis qilishi kerak.

Kvest o'yinlar davomida bolalarda quyidagi masalalar hal etiladi:

- Ta'limiy - har bir bolani faol ijodiy jarayonga jalb etish;
- Rivojlantiruvchi - qiziqishni, ijodiy qobiliyatni, faol izlanish, tadqiq qilish, yangilikka intilishni o'stirish, hayol jarayonini rivojlantirish;
- Tarbiyaviy - topshiriqlarni bajarish davomida bag'rikenglik, javobgarlikni sezish, shaxsiy ma'suliyatni xis qilish.

Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini kvest o'yinlar orqali rivojlantirishning yonalishlari:

- Bolalarda estetik dunyoqarash va ijodiy izlanishni rivojlantirish;
- Turli materiallardan, shu jumladan konstruktor, modul, qog'oz, tabiiy va boshqa materiallardan qurish-yasash;
- Tasviriy (chizish, loydan yasash, applikatsiya);
- Musiqiy (musiqiy asarlarning ma'nosini idrok etish va tushunish, qo'shiq aytish, musiqiy va ritmik harakatlar, bolalar cholg'u asboblari chalish);
- Ijodiy fikrlash jarayonini o'stirish;
- Olingan bilim va ko'nikmalardan turli hayotiy vaziyatlarda o'z ijodiy rejalarini tuzish va tatbiq qilish uchun foydalanish malakasini rivojlantirish;
- Insonning dunyoni o'zgartirishdagi yaratuvchanlik rolini tushunish;
- Jamoada ishlash orqali kommunikativ layoqatni tarbiyalash.

Kvest o'yinlarni qo'llahd quyidagi usullardan foydalaniladi;

1. O'yin-kulgini dinamik(doimiy o'sib borish) olib borish, ishtirokchilarni e'tiborini chalg'imaslik.

2. Savollar, o'yin topshiriqlardan qo'llab passiv yoki o'yinda o'z faolligini ko'rsatmaydigan bolalarni jalb etiladi.

3. O'yin vaqtiida noverbal usullar yordamida intizomni saqlanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tkaziladigan kvest o'yinining davomiyligi odatda mujassam mashg'ulot siftida tashkil etiladi va u quyidagi davomiylikdan iborat bo'ladi:

- maktabgacha yoshdagi kichik bolalar uchun 20- 25 daqiqa;
- o'rta guruh tarbiyalanuvchilari uchun 30 - 35 daqiqa;
- katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun 40-45 daqiqa

Kvest o'yinlarning quyidagi tiplari mavjud:

1.To'g'ri chiziqli- jumboq va topshiriqlar bir mantiqqa bog'langan holda tizimlashtirilgan bo'ladi.

2.Xujumkorlik pozitsiyali- jamoalar topshiriqlar beriladi, lekin maqsadga erishish yo'lini ularning o'zlari belgilaydilar.

3.Aylana chiziqli – to'g'ri chiziqli kvestlarga o'xshab ketadi, lekin jamoalar turli nuqtadan yakuniy maqsadga turli yo'nalishlarda boradilar.

Kvest o'yinlari o'ziga xos ketma ketlikda va izchillikda o'tkaziladi. Kvest o'yinlarining o'tkazish etaplari;

1.Kirish- pedagogning o'yin haqidagi kirish so'zi, u bolalarni o'yin jarayoniga jalb qiladi, ularni qiziqtiradi, yo'naltiradi, kutilayotgan faoliyatga e'tibor qaratish. Masalan, o' yinning muammosi sifatida dev yakshanbani o'g'irlab qo'yishi, bilimlar kalitining yo'qolib qolganligi, Zumradga Sehr gar momo tomonidan berilgan sandiq yoqolib qolganligi berilishi mumkin. Bu yerda bolalar o'zlari kichik tergov o'tkazishlari, o'rganish ishlarini tashkil etishlari mumkin. Kvestning mazkur bosqichi:

- * bolalarni jamoalarga taqsimlash;
- *qoidalar bilan tanishish;
- * illyustratsiya, sxema ko'rinishidagi o'yin shartlarini bajarish uchun xarita, bukletlar beriladi.

Asosiy qism- o'yinning to'siqlarni yengib o'tish, muammoli vaziyatlarni hal etishda asosiy shartlar, jumboqlarni bajariladigan qism. Bu qismda simmulyatsiya tariqasida o'yin jarimalari va rag'bat(bonus)lari berilishi mumkin.

Yakuniy qism- oyinni xulosalash, xarakatlarni tahlil qilish, g'olib jamoani taqdirlash, fikr almashish jarayoni.

Kvest o'yinda qo'llaniladigan yo'nalishli topshiriqlarning ko'rinishi quyidagicha ko'rinishda bo'lishi mumkin.

1.Qog'ozli shaklli. Manzilning yo'nalishi jumboq, boshqotirma, kodlangan so'z, rebus shaklida beriladi.

2."Sehrli o'ram". Ipga manzilga borishning ketma ketligi yopishtirilib qo'yiladi.

3.Xarita. Manzilga borish yo'nalisi sxema tarzida ko'rsatiladi.

4."Sehrli ekran". Bolalar borishlari kerak bo'ladigan manzil suratlar, rasmlar ko'rinishida planshetga yopishtirilgan bo'ladi.

5."Izlar". Manzilga boorish yo'nalishi strelaka yoki oyoq izlarini yopishtirish orqali beriladi. Yoki bir topshiriqni bajargandan keyin keying topshiriqqa o'tish o'simlik yaprog'iga yashiringan bo'lishi mumkin.

6."Sirli joy". Topshiriqni sharti quticha, kapsula ko'rinishida biron joyga yashirib qo'yilishi, uni toppish uchun jumboqni yechish kerak bo'ladi.

7."Sehrli monitor". Monitorda Laylakvoy bolalarga jumboqlarni yechishga yonaltiruvchi haritani ko'rsatishi mumkin.

Kvest o'yinlarni o'tkazish uchun tahminiy topshiriqlar:

1."Krossvord- boshqotirma" . Bolalar jumboq so'zni topishadi. Katakdagi birinchi so'z – yordamchi(yo'naltiruvchi) so'z bo'ladi.

2."Pazl yig'ish". Yig'ilgan rasmlar qaysi tomonga harakat qilish kerakligini ko'rsatadi. Masalan, bolalar muzlatgichning rasmini topadilar, demak oshxonaga borishlari kerak.

3."Labirintlar". Uzun arqonlar o'rtasida yurish kerak yoki yumshoq to'qima qismlaridan qurilgan tunnelni bosib o'tish kerak bo'ladi.

4."Ko'zgu". Harflar kuzkuda o'z aksini topadi, bolalar so'zni topib, keyingi ishora ularni kutayotganini anglaydilar.

5."Nima ortiqcha?" Bolalarga predmetli rasmlar taklif etiladi.Ularga ortiqcha predmetni aniqlash beriladi. Bu so'z yordamchi(yo'naltiruvchi) so'z bo'ladi.

6. «Hikoya tuzing». Ikki jamoa asosiy sxema, rasm yoki jadval asosida hikoya tuzadilar. Masalan, bitta jamoa bahor haqida bir hikoya, qish haqida esa yana bir jamoa hikoya tuzadilar. Bu yerda emblemada gulchambar va qorni rasmi tasvirlangan bo'ladi.

7."Moychechak".Yetti gul yaproqli gul beriladi. Gulning markazida, aylana markazida «V» tovushi, barglarda rasmlar chizilgan. Vazifa: "V" tovushi ishtirok etgan rasmlarni topish kerak bo'ladi.

Kvest o'yinlarini tashkil etish tamoyillari:

1. Bolaning huquqi, individualligi va rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olish. Barcha bolalar katta imkoniyat egasi bo'lib dunyoga keladi va har biri tug'ma iste'dodga ega. Har bir bola o'ziga xos individualdir. Barcha bolalar o'z salomatligi va farovonligini himoya qilish, mustahkamlash, shuningdek, sifatli maktabgacha ta'limdan teng foydalanish huquqiga ega.

2. Bolaning sog'lig'ini saqlash, mustahkamlash va xavfsiz muhitni ta'minlash. Bolaning turli ehtiyojlarini, shu jumladan, harakatga bo'lgan ehtiyojini qondirish; faol o'yinlar va kundalik jismoniy mashqlar orqali bolalar o'zlarining his-tuyg'ularini, yirik va mayda motorika ko'nikmalarini rivojlantiradilar; harakatda atrof-olamni o'rganadilar va turli predmetlarni boshqaradilar; o'z tanasining ta'sir va imkoniyatlarini farqlay oladilar, unga g'amxo'rlik qilishni va sog'lom turmush tarzini qabul qilishni boshlaydilar.

3. Maktabgacha ta'lim tashkilotining oila, mahalla, maktab bilan hamkorligi. Bolaning farovonligi uning oila a'zolari va yaqinlarning maktabgacha ta'lim tashkilotining ahamiyatini tushunishiga bog'liq. Ota-onalar va mahalliy hamjamiyat o'quv dasturida ta'lim va tarbiya

jarayoniga qatnashishga jalb qilinganda va o'z hissasini qo'shganda bolalar yaxshiroq ta'lim oladilar va rivojlanadilar.

4.Izchillik tamoyili.

5.Dinamiklik. Oddiydan murakkabga qarab o'sib borishlik

6.Emotsional quvonchga yo'g'rilganlik tamoyili.

7.Vaqtini to'g'ri tanlash tamoyili.

8.Integratsiyalashganlik tamoyili.

9.Yakuniy natijani aniqligi tamoyili. Qaytar aloqa vaqtida bolaning kerakli bilimlarni egallaganligiga, zaruriy bilim, malaka va ko'nikmalarni o'zlashtirganligi.

Qo'llaniladigan metodlar:

1.O'g'zaki metod.

2.O'yinli metod.

3.Amaliy metod.

4.Ko'rgazmalilik metodi.

5.AKTni qo'llash metodi.

Xulosa shuni aytish mumkinki, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirish xamma vaqt ham dolzarb bo'lib kelgan. Chunki ijodkor shaxsgina jamiyatda islohotlar qila oladi, ulari farovon hayotga yetaklaydi. Bunday fazilatlar esa bolaning ilk davridan boshlanadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida turli hil texnologiyalardan foydalanish esa maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda asosiy shartlardan biri bo'lib xizmat qilishi kerak.

Shuni esda tutish kerakki, har bir bola noyob, o'ziga xos tarzda iqtidorli sanalib, unung ko'nikma va qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoniga qanchalik ko'p qiziqish bildirsa, bolaning kelajakda yetuk shaxs bo'lish va zamonaviy jamiyatga osonlik bilan moslashish, unda muvaffaqiyat qozonish imkoniyati shunchalik yuqori bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1.М.И. Матюлевич. Квест-игра по профориентации для учащихся 5-7 классов. «Профессии вокруг меня» М.И. Матюлевич П -2020г.стр.3-4

2.Егорова И.В.Квест игры . Методические рекомендации. М -2020 г. Стр. 6-8

3.Протасова О. Квест – игра «Пятый элемент». Поисково-познавательная игра в форме экспериментальных действий.М-2020. стр-8-9

4. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения .М.Педагогика, 1981. – 116 с.

5.Urmonova T.I. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirish texnologiyalari(Kvest texnologiyasi misolida) International Conference on Medikal Science, Medicine and Public Health E CONFE SERIES. Indonesia.Jakarta.2025 y.30.03.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM-TARBIYA BERISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

***O'zbekiston. Safarov Sohibjon Zokirovich
Navoiy pedagogika texnikumi
(O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari)***

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'limning zamonaviy tendensiyalari, innovatsion texnologiyalar, STEAM ta'limi, inklyuziv ta'lim, erta rivojlanish metodlari, ota-onalar bilan hamkorlik, ta'lim sifatini baholash va xulosa-tavsiyalar xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Tendensiyalari, innovatsion texnologiyalar, STEAM ta'limi, inklyuziv ta'lim, erta rivojlanish metodlari, interaktiv o'yinlar, virtual ta'lim.

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные тенденции в дошкольном образовании, инновационные технологии, STEAM-образование, инклюзивное образование, методы раннего развития, сотрудничество с родителями, оценка качества образования и выводы.

Ключевые слова: тенденции, инновационные технологии, STEAM образование, инклюзивное образование, методы раннего развития, интерактивные игры, виртуальное образование.

Abstract. This article examines current trends in preschool education, innovative technologies, STEAM education, inclusive education, early development methods, collaboration with parents, quality assessment, and conclusions.

Keywords: trends, innovative technologies, STEAM education, inclusive education, early development methods, interactive games, virtual education.

Kirish. Ta'lim sifati ustuvorligi ta'lim siyosatining asosi sifatida maktabgacha ta'lim muassasasidan boshlab, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida boshqaruvning samarali mexanizmlarini yaratish muammosini nihoyatda dolzarb qilib qo'yadi. Maktabgacha yoshdagi bolaning har tomonlama rivojlanishi, unda "komil inson" asoslarini shakllanishi va yuzaga kelish davri – noyob davr deb belgilanganligi tufayli maktabgacha ta'lim, ayniqsa muhim rol o'ynaydi.

Ta'limda innovatsion texnologiyalar.

Maktabgacha ta'limda texnologiyalar roli tobora oshib bormoqda. Raqamli resurslar va interaktiv o'yinlar bolalarni o'rganishga jalb qilish va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun muhim vositadir. Virtual ta'lim platformalari bolalarga turli xil o'quv materiallariga kirish imkonini beradi, shu bilan birga, o'qituvchilarga o'z o'quv rejalari va mashg'ulotlarini boshqarishda yordam beradi.

Interaktiv o'yinlar bolalarning diqqatini jalb qilish, ularni faol ishtirok etishga undash va o'rganish jarayonini qiziqarli qilishga yordam beradi.

Raqamli resurslar, masalan, video darslar, o'quv dasturlari va interaktiv mashqlar, bolalarga o'zlarining tempida va qiziqishlari bo'yicha o'rganish imkonini beradi. Virtual ta'lim platformalari asosida o'qituvchilarga individuallashtirilgan o'qitishni ta'minlash va bolalarni ularning ehtiyojlariga mos keladigan o'quv materiallariga kirish imkonini berish imkonini beradi.

Texnologiyalarning afzalliklari ko'p bo'lsa-da, ularning kamchiliklari ham bor. Masalan, ekranga haddan tashqari qaramlik, vizual ta'sirning ortib borishi va texnologiya bilan bog'liq bo'lmagan muammolar mavjud. Shu sababli, texnologiyalardan foydalanish muvozanatli va pedagogik maqsadlarda ishlatilishi kerak.

STEAM ta'limi: (Fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika)

STEAM ta'limi bolalarni fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikadan foydalanib, muammolarni hal qilish, ijodiy fikrlash va o'z fikrlarini ifoda etishga o'rgatadi. Ushbu yondashuv bolalarning tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

STEAM ta'limi loyihalar asosida o'qitishga asoslangan bo'lib, bolalar o'zlarining qiziqishlari va muammolarini hal qilishda ishtirok etishadi. Robototexnika, 3D modellash, dizayn va boshqa amaliy faoliyatlar bolalarni o'quv jarayoniga faol jalb qilish va ularning qiziqishini oshirishga yordam beradi. STEAM ta'limi bolalarni tanqidiy fikrlashga, muammo hal qilishga va ijodiy yechimlar topishga o'rgatadi. Ushbu ko'nikmalar ularning kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

STEAM ta'limi bolalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ularning ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatlarini, muammo hal qilish ko'nikmalarini va innovatsion yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatini oshiradi. STEAM ta'limi bolalarni kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar bilan ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'lim: (Har bir bolaga imkoniyat)

Inklyuziv ta'lim barcha bolalar, shu jumladan maxsus ehtiyojli bolalar, ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lishlarini ta'minlaydi. Bu yondashuv barcha bolalarni qabul qilish va ularning individual ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan.

Inklyuziv ta'limda o'qituvchilar maxsus ehtiyojli bolalarni qo'llab-quvvatlash va ularning o'rganish jarayoniga moslashish uchun maxsus strategiyalar va usullarni qo'llaydilar. Adaptiv o'quv materiallari va metodlari maxsus ehtiyojli bolalarga ta'limni osonlashtirishga va ularning o'rganish jarayoniga moslashishga yordam beradi. O'qituvchilar inklyuziv ta'lim bo'yicha

tayyorgarlikdan o'tishlari, maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash usullarini o'rganishlari va ularning ehtiyojlarini qondirishga tayyor bo'lishlari kerak.

Inklyuziv ta'lim bolalarga ijobiy o'rganish muhitiga kirish imkonini beradi, ularning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi va jamiyatda teng imkoniyatlarga ega bo'lishga hissa qo'shadi.

Erta rivojlanish metodikalarining integratsiyasi

Montessori, Reggio Emilia va Waldorf kabi erta rivojlanish metodikasi bolalarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ularning o'ziga xos qobiliyatlarini ochib berishga qaratilgan. Bu metodikalar o'zlarining o'ziga xos prinsiplari va yondashuvlariga ega.

Metodikalar	Asosiy prinsiplari
Montessori (<i>Montessori pedagogikasi, shuningdek, Montessori tizimi yoki Montessori usuli - XX asrning birinchi yarmida italiyalik pedagog va shifokor Mariya Montessori tomonidan taklif qilingan pedagogik tizim. Montessori tizimi erkin tarbiya g'oyalari asoslangan va gumanistik pedagogika o'zanida bo'lib, didaktik mashg'ulotlar va maxsus tashkil etilgan muhit yordamida sensor tarbiya (sezgi a'zolarini rivojlantirish) ga muhim o'rin ajratilgan.</i>)	O'z-o'zini o'rganish, amaliy faoliyat, hissiy rivojlanish, o'quv materiallarining vizual taqdimotini ta'minlaydi.
Reggio Emilia (<i>Urushdan keyingi Italiyaning markazida, Reggio Emiliya deb nomlangan kichik shaharchada inqilobiy g'oya paydo bo'ldi. Loris Malaguzzi tomonidan asos solingan ushbu yondashuv asosiysi, u ijodkorlikni, hamkorlikni va o'zini namoyon qilishni rivojlantiradi, bu bolalarga o'yin, kashfiyotlar va dialog orqali o'z ta'lim tajribalarini boshqarishga imkon beradi.</i>)	Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, loyiha asosida o'qitish, o'rganish jarayonida oila va jamoatchilikning ishtirokini ta'minlaydi.
Waldorf (<i>uslubining diqqat markazlari qat'iy akademiklar emas. Buning o'rniga, u o'z hayotining mazmunini topa oladigan har tomonlama rivojlangan bolalarni rivojlantirishga intiladi. Ushbu intizom bolalarni mustaqil fikrlovchi bo'lishlarini istaydi. Ushbu uslub o'zlarining o'quv dasturlariga san'at, musiqa, hissiy, jismoniy va akademik ta'lim kabi ko'plab fanlarni o'z ichiga oladi.</i>)	Bolalarning tasavvurini rivojlantirish, san'at va musiqa orqali ta'lim, tabiat bilan aloqani ta'minlaydi.

Turli metodikalardan eng yaxshi unsurlarni birlashtirish, bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, amaliy mashg'ulotlar va o'yinlar orqali ta'lim berish maktabgacha ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Ota-onalar bilan hamkorlik: (Muloqot va ishtirok)

Maktabgacha ta'limda ota-onalarning ta'lim jarayonidagi hamkorlik roli juda muhim hisoblanadi. Ular bolalarning o'rganish jarayoniga qo'llab-quvvatlash, ularni rag'batlantirish va ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'qituvchilari ota-onalar bilan samarali muloqot o'rnatish, ularni o'quv jarayoni bilan tanishtirish va ularni o'qitishda ishtirok etishga jalb qilish uchun turli usullarni qo'llashlari kerak.

Ota-onalar uchun treninglar va seminarlar tashkil etish ularni zamonaviy ta'lim tendensiyalari, o'qitish usullari va bolalarning rivojlanishi haqida xabardor qilishga yordam beradi. Muloqotning samarali usullari, masalan, uchrashuvlar, vebinarlar, ijtimoiy tarmoqlar, ota-onalar bilan doimiy aloqani saqlashga va o'quv jarayoni haqida ularni xabardor qilishga yordam beradi.

Ota-onalar ishtirokini rag'batlantirish mexanizmlari, masalan, o'quv tadbirlariga taklif qilish, loyihalarni birgalikda amalga oshirish, bolalarning ishlariga baho berish, ota-onalarning faol ishtirokini rag'batlantiradi.

Ota-onalar bilan samarali hamkorlik maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish bilan birga ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'limda ta'lim sifatini baholash va monitoring qilish.

Maktabgacha ta'lim sifatini baholash va monitoring qilish bolalarga sifatli ta'lim berishning asosiy me'zoni hisoblanadi. Ta'lim sifatini baholash mezonlari va indikatorlari orqali ta'lim jarayonining samaradorligini kuzatish va yaxshilash mumkin. O'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish ta'lim sifatini yaxshilashga, zamonaviy o'quv usullarini o'rganishga va yangi texnologiyalar bilan ishlashga yordam beradi.

Monitoring tizimini joriy etish va natijalarni tahlil qilish ta'lim jarayonidagi muammolarni aniqlash, ularni hal qilish uchun choralar ko'rish va ta'lim sifatini doimiy yaxshilashga yordam beradi.

Doimiy takomillashtirish jarayonlari, o'quv materiallarini yangilash, o'qituvchilarni qayta tayyorlash, ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash va boshqa choralar ta'lim sifatini yanada oshirishga hissa qo'shadi.

Ta'lim sifatini baholash va monitoring qilish orqali maktabgacha ta'lim muassasasi o'zining ishi samaradorligini kuzatib borishi, muammolarni hal qilishi va bolalarga sifatli ta'lim berish uchun harakat qilishi mumkin.

Xulosa va tavsiyalar. Omillar va shart-sharoitlar o'rtasida o'zaro aloqa mavjud. Sharoitlar omillarning imkoniyatlari paydo bo'lishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli maktabgacha ta'limning sifatini oshirish omillari va sharoitlarining garmonik uyg'unligini ta'minlash o'ta muhimdir. Maktabgacha ta'lim sohasidagi kelajak tendensiyalari innovatsion texnologiyalar, STEAM ta'limi, inklyuziv ta'lim, erta rivojlanish metodikasi, ota-onalar bilan hamkorlikni yanada kuchaytirish va ta'lim sifatini doimiy yaxshilashga qaratilgan bo'lishi maqsadga muvofiqdir. O'qituvchilar, ota-onalar va keng jamoatchilik bilan hamkorlikda maktabgacha ta'limni rivojlantirish uchun birgalikda harakat qilishlari kerak. Bu sohada istiqbolli loyihalarni amalga oshirish, ta'lim muhitini yaxshilash, o'qituvchilarni qayta tayyorlash va ota-onalar bilan samarali hamkorlikni mustahkamlash orqali amalga oshirish mumkin.

Sohani yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar quyidagilar:

O'quv rejalari va o'quv materiallarini zamonaviy tendensiyalarga moslashtirish. O'qituvchilarni qayta tayyorlash va ularning kasbiy mahoratini oshirish. STEAM ta'limi va inklyuziv ta'limni joriy etish.

Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish va ularning ta'lim jarayonidagi ishtirokini rag'batlantirish. Ta'lim sifatini baholash va monitoring qilish tizimini takomillashtirish. Maktabgacha ta'limni rivojlantirish va bolalarning kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam berish uchun birgalikda harakat qilish albatta o'z samarasini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar fo'yxati: (References)

1. Jalolova G. "Bolalarni maktabga tayyorlashda noan'anaviy o'yinlardan foydalanish" Toshkent 2014.24b.
2. Qodirova F.R., R.M.Qodirova "Maktabgacha yoshdagi bolalarni ikkinchi tilga o'rgatish metodikasi" Dastur va o'quv qo'llanma. Toshkent, 2007.17b.
3. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2008.
4. Mo'minova L.R. "Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga o'rgatish dasturi" Toshkent-2006.15b
5. Rustamova M., D.Djumanova "Pedagog kadrlar salohiyatini oshirishda metodik birlashmalarning o'rni" \ metodik tavsiyanoma, 2018 yil.6b
6. Bo'tayeva U., Oqilova K.. Maktabgacha yoshdagi bolalarni shakllantirishda o'yin-mashg'ulotlarning o'rni // metodik tavsiyanoma Samarqand 200' y. 24 b
7. Leontyev A.H. Deyatelya ost. Soznaniye. Lncnvost. - M.: Politizdat, 1'75.- 304 s.
<https://cyberleninka.ru/article/n/maktabgacha-yoshdagi-bolalarga-interfaol-metodlarni-qo'llash-usullari>.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINING TASHKILIY VA ME'YORIY ASOSLARI
O'zbekiston. Jumayeva Malika Aliyevna

Termiz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarlik qilish va tashkil etishning yo'llari va usullari yoritilgan.

Tayanch so'zlar: maktabgacha ta'lim, rahbar, zamonaviy usullar, uzluksiz ta'lim.

Abstrakt: The article describes modern methods of leadership and organization in preschool education.

Keywords: preschool education, leadership, modern methods, continuing education.

Dunyo va respublikamiz miqyosida yoshlarning qobiliyatlari, iste'dodlari, ichki imkoniyatlarini, o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlarini tadqiq etish tendentsiyalari kuzatilmoqda. Yosh avlodning shaxs va sub'ekt sifatida shakllanishi, aqliy rivojlanishi, tarbiyalanganlik darajasini yuksaltirish maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan boshlanadi. Ushbu jarayonning samarali tashkil etilishi va boshqarilishi ta'lim tizimining uzluksizligini ta'minlash sharti bo'lib xizmat qiladi, chunki yosh va murg'ak qalblar bilan olib boriladigan pedagogik jarayon ularning kelajakda kim bo'lib yetishishlari, qanday fuqarolik pozitsiyani egallashlari bilan bog'liq holda qaraladi.

Respublikamizda 2019 yil 8 maydagi PQ-4312-son «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish» kontsepsiyasini ishlab chiqildi. Kontsepsiya O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'limni rivojlantirishning maqsadlari, vazifalari, ustuvor yo'nalishlari, o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi bosqichlarini belgilaydi hamda maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.

Ushbu vazifalarni amalga oshirishda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yosh avlodning aqliy-intellektual, estetik, jismoniy, ma'naviy salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni takomillashtirish alohida dolzarblik kasb emiqda. Bu borada pedagog rahbar-jamiyatning yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga qo'ygan ijtimoiy buyurtmasining asosiy ijrochisiga aylanishi muqarrar.

Bugungi kunda jahonda texnologiyalar va axborotlashtirish jarayonlarining rivojlanishi davrida maktabgacha ta'limni isloh qilish, komil insonni tarbiyalash, ularga zamonaviy ta'lim berish masalalari birinchi navbatda hal qilinishi kerak bo'lgan muammo hisoblanadi. Aynan, maktabgacha ta'limni isloh qilishda bolaning maktabga tayyorgarligi bilan belgilanuvchi ta'lim sifatini oshirish muhim va zaruriy bo'lib hisoblanadi.

Shu jihatdan olganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini ta'minlashda zamonaviy yondashuvlar, boshqaruv, innovatsiya va axborot texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etishda rahbarlik layoqatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur vazifani amalga oshirishda maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbar xodimlarining har biridan yuksak kasbiy salohiyat va insoniy sifatlarga ega bo'lish talab etiladi. «Avvalambor, uning vatanparvar va yurtparvarlik fazilatlariga ega bo'lishi, ona yurtini chin qalbidan sevishi va ardoqlashi, el-yurti uchun o'zini ayamassligi, kerak bulsa, bu yo'lda jonini ham fido qilishiga tayyor bo'lishini, o'z kasb-korining ustasi, shu ishning chinakam bilimdoni, bu borada boshqalarga o'rnak bo'lishini kutadi. Jamoatchilik, halq rahbar shaxsning mustaqil dunyoqarashi, keng fikrlashi, uzoqni ko'ra bilish qobiliyati bilan boshqalardan ajralib turishini, iymon-e'tiqodi mustahkam, irodasi baquvvat, or-nomusli, harom-xarish ishlardan hazar qiladigan, izlanuvchan, tashabbuskor, tadbirkorlik fazilatiga ega bo'lishini, tashkilotchi, talabchan va qat'iyatli bo'lishini istaydi».

O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining oldiga - yangi demokratik davlatning fuqarolarini shakllantirishdek muhim vazifani qo'ydi. Bu esa hozirgi vaqtda maktabgacha ta'lim tizimida davr talabiga javob beradigan mutaxassislarni nazariy bilimlar bilan bir qatorda jahon andozalariga mos holatda tayyorlash, ularning malakasini oshirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Shu bilan birga maktabgacha ta'limni isloh qilishning asosiy shartlaridan biri - buyuk ma'naviy fazilatlariga ega, insoniy fazilatlarini o'zida mo'jassamlashtirgan, yetuk kadr sifatida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar avlodini yetishtirishni talab etadi. Hozirgi

davrning bu talabi - matabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarini axloqan va ma'nan yetuk, komil insonlar qilib tarbiyalash vazifalarini bajarishni talab etadi. MTT rahbarlari va pedagog kadrlari oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri - erkin fuqaro ma'naviyatini, ozod shaxsni shakllantirish masalasidir. Boshqacha aytganda, o'z xaq-huquqlarini taniydigan, o'z kuchi va imkoniyatlarini anglagan, atrofda sodir bo'layotgan voqea va hodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashgan, ayni zamonda shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg'un xolda quradigan erkin, har jihatdan barkamol insonlarni tarbiyalash lozim. Shu jihatdan olganda, barkamol insonni tarbiyalash avvalo, pedagoglardan ulkan mahorat va mas'uliyatni talab qiladi. Ustozlik mahorati va tarbiyachilik san'atining tayyor andozasi yoki qolipi mavjud emas. Ushbu san'atni egallash uchun insondan katta kuch, ijodkorlik va ko'p yillik tajriba talab etiladi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilish bo'yicha keng miqyosdagi ishlarning amalga oshirilishi natijasida bugungi kunda mamlakatimiz maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ilmiy va pedagogik tarkib tubdan o'zgardi, zamonaviy o'quv-dasturiy asosga, moddiy-texnik bazaga ega bo'lgan ta'lim maskanlari sifatida samarali faoliyat ko'rsatmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimi faoliyatining pedagogik-psixologik asoslari, davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda ularning muqobil turlarini tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etishning xukukiy-me'yoriy asoslari, boshqarishda jahon tajribasi va uni ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish texnologiyalarini o'rganish va shu asosda chora-tadbirlarni belgilash, amaliyotga joriy qilish ishlari jadallashmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimining yangi avlod rahbarlarini shakllantirish masalasi ham kundalik dolzarb ahamiyat kasb etuvchi masalalar sirasiga kiradi. Bunda rahbarning muvofiqlashtirish, rejalashtirish, tartibga solish, nazorat qilish va baholash vazifalari bilan uyg'unlikda bajarilishi lozim bo'lgan vazifalari to'g'risida e'tirof etilgan funktsiyalar bolalarning intellektual jihatdan voyaga yetishiga, ma'naviy barkamol shaxs bo'lib shakllanishiga va pedagog xodimlarning ilmiy-ma'naviy jihatdan o'sishiga, siyosiy va fuqarolik pozitsiyasining mustahkamlanishiga olib keladi.

MTT pedagog xodimlaridan keng bilimdonlik, puxta amaliy tayyorgarlik, yuksak pedagogik mahorat, kompetentlik va ijodkorlik talab etiladi. Maktabgacha ta'lim jarayonida insonparvarlik omilini ta'minlaydigan ustozlarning shaxsiy sifatlariga quyidagilar kiradi: talabchanlik, haqqoniylik, halollik, mehribonlik, xushmomalalik. Ushbu sifatlar pedagogning ta'lim-tarbiya oluvchilar uchun ahamiyatini belgilashi kerak. Zero, shaxsiy sifatlar o'qitish va tarbiyalash mahoratiga ta'sir ko'rsatadi.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev o'zining «Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz» kitobida: «O'z xalqiga fidoyi, biz boshlagan ishlarni davom ettirishga qodir bo'lgan, har tomonlama yetuk rahbar oldida dolzarb vazifa - kelgusi avlodni komil inson qilib tarbiyalash vazifasi turibdi»-degan fikrni e'tirof etadilar. Darhaqiqat, XXI asrda ijtimoiy - iqtisodiy munosabatlar rivojida inson aql zakovati va ma'naviyati asosiy muvofiqlashtiruvchi, rivojlantiruvchi omil va vosita ekanligi tobora namoyon bo'lmokda. SHuning uchun insonparvarlik bozor iqtisodiyoti asosida huquqiy, demokratik davlat, erkin fuqarolik jamiyati qurilishining bosh tamoyili sifatida maydonga chiqdi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'quv faoliyatining sifati o'quv jarayonini rejalashtirish, uni amalga oshirish, o'quv reja, dasturlarining mazmun mohiyati bilan emas, balki bolalarning olgan bilimlari, malaka va ko'nikmalari, mustaqil ravishda olgan bilimlari bilan bog'liq ta'lim natijasi sifati bilan belgilanmoqda. Har tomonlama taraqqiy etgan, aqlan va ma'nan barkamol, jismonan va ruhan tetik farzandlarni maktabgacha tarbiya tashkilotlarida kamol toptirish ahamiyati,

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilishda ta'lim jarayonning barcha shakllarini eng qulay va samarali holatda tashkil etish, ularni shaxs kamoloti maqsadlari tomon yo'naltirish, tarbiyalanuvchilarda dunyoqarash, qobiliyatni shakllantirish va ularda jamiyat uchun zarur bo'lgan faoliyatga moyillik uyg'otishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.Aliyevna J. M. Independent musical activity in preschool organizations //Journal of Ethics and Diversity in International Communication. – 2021. – T. 1. – №. 1. – C. 9-10.

2.Jumayeva M. A. PROBLEMS OF FORMING THE ARTISTIC-AESTHETIC CULTURE OF PRE-SCHOOL CHILDREN THROUGH GAMES //Modern Scientific Research International Scientific Journal. – 2023. – T. 1. – №. 5. – C. 63-69.

3.Aliyevna J. M. et al. THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL EDUCATION IN UZBEKISTAN //PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOYIY TADQIQOTLAR| JOURNAL OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 203-206.

4.Aliyevna, Jumayeva Malika, and BURIYEV JAMSHID JUMANAZAROVICH. «THE ROLE OF ACTIVITY IN THE UPBRINGING AND DEVELOPMENT OF THE CHILD.» *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences* 1.2 (2021): 126-129.

5.Jumayeva, Malika Aliyevna. «PRTHE IMPORTANCE OF USING MULTIMEDIA EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF ACTIVITIES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS.» *Modern Scientific Research International Scientific Journal* 1.5 (2023): 70-77.

6.Aliyevna J. M. et al. THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL EDUCATION IN UZBEKISTAN //PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOYIY TADQIQOTLAR| JOURNAL OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 203-206.

7.Чориева С. Ч. и др. ИГРА КАК ВЕДУЩАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА //Gospodarka i Innowacje. – 2024. – T. 48. – C. 138-140.

YANGI O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA’LIMNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY TAMOIYILLARI

O‘zbekiston. Tosheva Xurmat Isroilovna

Navoiy pedagogika texnikumi (maxsus fan o‘qituvchisi)

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta’limning rivojlantirishning asosiy vazifalari, tamoyillari maktabgacha ta’limning samarali tizimini tashkil etish bo‘yicha zamonaviy zarur shart-sharoitlarni amalga oshirish hamda ta’limga innovatsion yondashuv va malakali mutaxassislarni jalb etish xususida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim tashkilotini rivojlantirish dasturi, maktabgacha ta’lim tashkilotlarini strategik rivojlantirish, innovatsion menejment, maktabgacha ta’limga innovatsion yondashuv, uzluksiz ta’lim.

Kirish. O‘tgan davr mobaynida mamlakatimizda o‘zib borayotgan avlodni sog‘lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta’lim-tarbiya jarayoniga samarali ta’lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta’limning samarali tizimini tashkil etish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi.

Maktabgacha ta’lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar nodavlat maktabgacha ta’lim muassasalari sonini yanada oshirish va ular ko‘rsatadigan xizmatlar turlarini kengaytirish uchun mustahkam poydevor bo‘ldi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ta’lim sohasini isloh qilish bugun hukumatimiz diqqat e’tiborida turgan dolzarb sohalardan biri, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. So‘nggi yillarda maktabgacha ta’lim tizimini isloh qilish va rivojlantirishga qaratilgan qonunlar, qarorlar qabul qilinib, amaliyotga joriy etilmoqda.

Bozor iqtisodiyoti, demokratik qadriyatlarning rivojlanishi va fuqarolik jamiyatining shakllanishi sharoitida inson iqtisodiy va siyosiy hayotning faol ishtirokchisiga aylanadi. Bu esa o‘zib kelayotgan avlodni butun umri davomida o‘rganish va ta’lim olish mahorati bilan qurollantirish zarurligini ko‘rsatadi. Uzluksiz ta’lim ijodkor, ijtimoiy faol va ma’naviy boy shaxsni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Uzluksiz ta’limning yaxlit tizimida maktabga tayyorgarlik muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, inson o‘z umri davomida olgan barcha ma’lumotlarning qariyb 70 foizini 5 yoshgacha bo‘lgan davrda egallaydi. Bu omil maktabgacha ta’limning uzluksiz ta’lim yagona tizimidagi asosiy bo‘g‘in sifatidagi muhim ahamiyatini belgilaydi.

Maktabgacha ta'limda bolaning rivojlanish va ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan ehtiyojlariga javob beradi. Uydagi ta'lim, albatta, bolada o'z-o'ziga yordam berishning barcha ko'nikmalarini rivojlantirishni va maktabga tayyorgarlik ko'rish uchun zarur bo'lgan bilimlarni egallashni ta'minlashga qodir, ammo u bolani jamoada yashashga o'rgatishga qodir emas. Vaholanki, aynan boshqa odamlar bilan umumiy til topa olish qobiliyati insonning katta hayotdagi muvaffaqiyatining garovidir. Bolalar bog'chasidagi maktabgacha ta'lim bolada atrof-muhit va undagi o'z o'zini haqida o'z tasavvurini shakllantirish imkonini beradi. Bola o'zini tengdoshlari bilan taqqoslash orqali o'z ko'nikma va qobiliyatlarini baholashni o'rganadi. Ya'ni unda tegishli o'z-o'zini anglash rivojlanadi. Maktabgacha tarbiya vazifalariga nafaqat bolaning kommunikativ rivojlanishi, balki uning aqliy, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi ham kiradi. Bu komponentlarning barchasi to'laqonli shaxsni shakllantirishning zaruriy shartlari hisoblanadi.

Maktabgacha ta'limga innovatsion yondashuv malakali mutaxassislarni jalb etishni talab qiladi. Bunda maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarining axborot-kommunikatsiya va pedagogik texnologiyalar sohasidagi bilim va ko'nikmalarini oshirish hamda innovatsion ta'lim muhitini yaratish bo'yicha olib boriladigan ishlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, markaz faoliyatining asosiy yo'nalishi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning istiqbolli yo'llarini aniqlash va uni yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat. Bu jarayonda ilmiy va amaliy tadqiqotlarni tashkil etish va o'tkazish alohida o'rin tutadi. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim sifatini va MTTning moddiy-texnik ta'minoti holatini baholash usullarini takomillashtirish ishlari ham olib borilmoqda. Bunda asosan xalqaro reyting agentliklari ko'rsatkichlari qo'llaniladi, shu bilan birga milliy ustuvorliklar ham inobatga olinadi.

Zamonaviy jamiyat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sohasi uchun yangi vazifalarni qo'yadi, faoliyatning sifatiga qaratilgan yosh avlodni maktabga tayyorlab berishning yangi darajasini talab qiladigan davlat standartlari joriy etilmoqda. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy salohiyat darajasi va kompetentligini rivojlantirish, tarbiyachi va butun ta'lim tashkilotlari raqobatbardoshligi tamoyilini joriy etish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan etib belgilanmoqda. Ta'kidlash joizki, zamonaviy tizimda maktabgacha ta'lim tizimi tarbiyachilarining shaxsiy va kasbiy fazilatlariga qo'yiladigan talablar ko'tarilib, pedagog ijodiga katta e'tibor va bu ijodkorlikning pedagogik faoliyatida namoyon bo'lishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim jarayonining asosiy qismi tarbiyachi va tarbiyachilarining bola bilan kundalik hamkorligi, unga xulq-atvor meyorlarini ko'rsatish va turli bilim va ko'nikmalarni o'rgatishdir va bu jarayonda yetakchi rol tarbiyachiga aloqadorligini ko'ramiz. III-renesans davrida maktabgacha ta'lim sohasining rivojlanishi va taraqqiy topishida yuqori malakali maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilariga bo'lgan ehtiyoj va talab ortib bormoqda. Ayniqsa, mutaxassislik fanlarining fundamental asoslarini, pedagogika va psixologiya metodlarini mukammal egallagan, kasbiy tayyorgarligi yuksak darajada bo'lgan hamda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini amaliyotda qo'llash ko'nikma va malakasiga ega ijodkor tarbiyachilarini tayyorlash talab etilmoqda.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim sohasida uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, samarali davlat boshqaruvi tizimini yaratish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati: (References)

1. Mirziyoyev Sh.M. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada rag'batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'isida. 05.04.2018 y. PQ-3651.

2. Mirziyoyev Sh.M. Maktabgacha ta'lim muassasalarini qurish, rekonstruktsiya qilish va kapital ta'mirlash manzilli dasturi to'g'risida. 02.07.2018 y. PQ-3822. 2018 yilda
3. Mirziyoyev Sh.M. Maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim qarorlariga o'zgartirish va qo'shimcha kiritish to'g'risida. 08.08.2018 y. PQ-3904.
- 4) Osiyo taraqqiyot banki. (2020). O'zbekiston: O'zbekiston uchun ta'lim sohasini baholash. <https://www.adb.org/publications/education-sectorassessment-uzbekistan>.
- 6) YUNESKO. (2019). O'zbekistonda erta yoshdagi bolalarni tarbiyalash va tarbiyalash. <https://www.etf.europa.eu/en/publicationsand-resources/publications/early-childhood-care-and-education-uzbekistan>

Internet manbalari:

1. <https://lex.uz/docs/-4327235> O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son [qarori](#)
2. Rublenko, T. V. Strategiya razvitiya doshkolnogo obrazovaniya v Rossii: osnovnie printsi / T. V. Rublenko. - Tekst: neposredstvennyy // Molodoy uchenyy. - 2023. - No 15 (462). - S. 371-373. - URL: <https://moluch.ru/archive/462/101566/> (data obrasheniya: 10.03.2025).

INTEGRATED APPROACH AND INNOVATIVE STRATEGIES IN PRESCHOOL EDUCATION

*O'zbekiston. Xudoyarova Dildora Najmidinovna
Acting Associate Professor,
Interfaculty Department of Foreign Languages
Navoi State University*

*O'zbekiston. Shermuratova Marjona Muzaffarovna
2nd-year student of the Faculty of History,
Navoi State University, Uzbekistan
Scientific advisor*

Abstract. This article examines the significance of an integrative approach and innovative strategies in preschool foreign language education. It highlights the CLIL methodology, game-based learning, visual aids, and sensory games, along with modern technologies such as mobile apps and virtual reality. These methods enhance children's linguistic, communicative, and cognitive abilities, making learning more engaging and effective.

Keywords: Integrative approach, preschool education, foreign language learning, CLIL, game methodology, visual tools, multimedia technologies, sensory games, mobile applications, virtual reality, communicative competence, cognitive development.

Introduction. In the modern educational process, the significance of an integrated approach is increasing. Particularly at the preschool education level, it is crucial to develop children's interest in learning foreign languages. The application of an integrated approach in foreign language teaching contributes to improving the quality of education and developing children's linguistic and communicative competence. Furthermore, this approach positively influences children's intellectual development and prepares them for their future professional paths.

Literature Review. The integrated approach in education has been widely studied, with various scholars emphasizing its importance in enhancing educational quality and developing children's cognitive, linguistic, and social skills. Vygotsky (1978) argued that learning is most effective when it occurs in a social context, aligning with the core principles of integrated teaching, where communication and interaction play key roles. Marsh (2008) highlighted the significance of the CLIL methodology in preschool education, stating that integrating content and language learning helps facilitate language acquisition in a natural environment.

The role of innovative strategies in preschool education has also been explored. Harmer (2007) discussed the effectiveness of multimedia and interactive technologies in classroom learning, emphasizing their role in engaging young learners. Additionally, Piaget (1923) highlighted the

impact of educational games on cognitive development, demonstrating the usefulness of games in language learning.

Research Methodology. The integrated approach involves combining various disciplines, methods, and technologies to organize the educational process effectively. This approach allows children to develop in multiple areas simultaneously. For example, incorporating activities related to mathematics, natural sciences, technology, and art into foreign language learning increases children's interest and helps reinforce their knowledge. The CLIL (Content and Language Integrated Learning) method is a key tool in preschool education, allowing children to study various subjects in a foreign language. This method helps children develop their foreign language skills in a natural and engaging way.

Several innovative strategies are widely applied in teaching foreign languages at the preschool level:

- **Game-Based Learning:** Specially designed interactive games help children focus and improve language acquisition.
- **Use of Visual Aids:** Pictures, diagrams, and videos enhance memory retention.
- **Multimedia Technologies:** Mobile applications and educational platforms provide opportunities for independent foreign language learning.
- **Collaborative Learning:** Group work and communication-based tasks develop children's social and linguistic skills (Mirziyoyev Sh.M., 2020, p. 112).
- **Teaching through Role Plays and Performances:** Short plays and cartoons in the target language boost children's interest in language learning.
- **Sensory Play-Based Learning:** Learning a foreign language through fine motor skills and sensory games makes the process easier for children.

The CLIL methodology is increasingly used in preschool education, providing a natural language learning environment. The following CLIL methods are applied:

- Children receive information about the environment, animals, and plants in a foreign language.
- Music, drawing, and storytelling help in learning new vocabulary.
- Simple teacher-student conversations contribute to foreign language acquisition.
- Learning numbers, shapes, and quantities in a foreign language enhances children's interest in exact sciences.

Effective use of technology plays a crucial role in modern education. The following technologies support foreign language learning in preschool education:

- **Interactive Whiteboards:** Enhance engagement through images and animations.
- **Mobile Applications:** Apps like Lingokids and Duolingo Kids facilitate language learning through games.
- **Virtual Reality (VR) Technologies:** Provide an immersive language learning experience.
- **Artificial Intelligence and Speech Recognition Systems:** Analyze children's speech and help improve pronunciation.
- **Audiovisual Materials:** Cartoons, songs, and fairy tales make language learning more enjoyable.

Results. The effectiveness of applying the integrated approach and innovative strategies in preschool education has been analyzed in this article. The research results indicate that the integrated approach, particularly the CLIL methodology and innovative technologies (such as mobile applications, virtual reality, and sensory games), significantly enhance the process of teaching foreign languages. These approaches help develop children's linguistic, communicative, and cognitive abilities, increase their motivation for language learning, and strengthen their knowledge.

The integration of innovative technologies into the educational process further increases children's interest and facilitates learning. Learning a foreign language through mobile applications and interactive tools makes the process more engaging and effective for children. The CLIL

methodology allows students to study various subjects through a foreign language, expanding their overall knowledge and enabling natural language acquisition.

The results show that the application of the integrated approach and innovative technologies positively impacts not only language acquisition but also children's overall development. Moving forward, it is necessary to further develop and expand these methods, as they significantly enhance the effectiveness of the educational process.

Conclusion. In preschool education, the integrated approach and innovative strategies contribute to increasing children's interest in foreign languages. The CLIL methodology and modern technologies enable the effective organization of the learning process. This approach helps develop children's linguistic, communicative, and cognitive abilities. Therefore, there is a necessity to further refine and widely implement these methods in the future.

References:

1. Karimov I.A. *«Uzbekistan's Own Path of Independence and Development.»* Tashkent, 1997, p. 45.
2. Mirziyoyev Sh.M. *«Together We Will Build a Great Future with Our Brave and Noble People.»* Tashkent, 2017, p. 78.
3. Mirziyoyev Sh.M. *«The New Uzbekistan Strategy.»* Tashkent, 2020, p. 112.
4. Marsh D. *«CLIL: Content and Language Integrated Learning.»* Cambridge University Press, 2008, p. 115.
5. Piaget J. *«The Language and Thought of the Child.»* London: Routledge, 1923, p. 88.

MAKTABGACHA TA'LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYALARI

O'zbekiston. Uraqova Shaxlo Turdiyevna

Navoiy davlat universiteti

Fakultetlararo Chet tillar kafedrasi o'qituvchisi

Matematika yo'nalishi 2- kurs talabalari

O'zbekiston. Qurbonova Sevinch Toir qizi

O'zbekiston. Maxmanazarov Jobir Nizom o'gli

O'zbekiston. Shoniyozov Suhrobbek Jurabek o'gli

Annotatsiya. Bugungi kunda Respublikamizning barcha sohalari kabi maktabgacha ta'lim sohasi ham chuqur islohotlarni boshidan kechirmoqda. Bunda asosiy maqsad – maktabgacha ta'lim faoliyatini demokratlashtirish, uning insonparvarlik tamoyillarini rivojlantirish, o'quv-tarbiya ishlari jarayonining mazmunini, hamda shaklini yangilash evaziga sifat samaradorligini oshirishga erishishdan iborat. Ushbu maqolada, maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanish haqida fikr va mulohazalar qilinadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tizimi, bolalar psixologiyasi, rivojlanish, ta'lim, tarbiya, innovatsion texnologiyalar, strategiyalar.

Аннотация. Сегодня сфера дошкольного образования, как и все другие отрасли нашей республики, переживает глубокие реформы. Основная цель – демократизация дошкольного образования, развитие его гуманитарных принципов, повышение качества и эффективности образовательного процесса путем обновления содержания и формы. В данной статье рассматривается использование инновационных технологий в системе дошкольного образования.

Ключевые слова: система дошкольного образования, детская психология, развитие, образование, воспитание, инновационные технологии, стратегии.

Annotation: Today, the preschool education sector, like all sectors of our Republic, is undergoing profound reforms. The main goal is to democratize preschool education, develop its humanistic principles, and achieve increased quality efficiency by updating the content and form of the educational process. This article presents ideas and observations on the use of innovative technologies in the preschool education system.

Key words: preschool education system, child psychology, development, education, upbringing, innovative technologies, strategies.

Maktabgacha yoshi - bu bolaning atrofida dunyoni faol o'rganadigan davr. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining psixologik rivojlanish xususiyatlariga ega. Yurish boshlaganida, bola juda ko'p kashfiyotlar qiladi, xonada, ko'chada, bolalar bog'chasida joylashgan narsalar bilan tanishadi. Turli narsalarni yig'ish, ularni o'rganish, mavzudan kelib chiqqan tovushlarni tinglash, bu ob'ektning qaysi fazilatlarini va xususiyatlarini borligini biladi. Ushbu davrda bolaning effektiv fikrlash shakllari yaratiladi. 5-6 yoshligida bola, shimgich kabi, barcha ma'lumotlarni so'radi. Olimlar ushbu yoshlik davrida bolaning bu ma'lumotni esga olishini, bundan keyin u hayotda hech qachon eslamasligini isbotladi. Bola ufqlarini kengaytira oladigan har qanday narsaga qiziqish uyg'otadigan davrdir va bu uning atrofidagi dunyoni qo'llab-quvvatlaydi.

Innovatsion ta'lim texnologiyasi - bu o'quv jarayonining samaradorligini oshirish va ta'lim va ta'lim faoliyati uchun eng yaxshi shart-sharoitlarni yaratish uchun mavjud usullar va vositalarni yangi yoki sifat jihatidan yaxshilashni o'z ichiga olgan o'quv va ta'lim faoliyatini tashkil etish metodologiyasi. jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining hozirgi tendentsiyalari.

Tarbiyachi innovatsion faoliyati tuzilishini tahlil qilishga turli xil yondashuvlar mavjud. Masalan, A.Nikolskayaning fikricha, faoliyatni yangilash uch bosqichda, ya'ni tayyorgarlik, rejalashtirish va joriy etish bosqichlarida amalga oshiriladi. Tarbiyachini innovatsion faoliyatga tayyorlashda bir qator to'siqlar mavjud. Bularning birinchisi o'qituvchining o'zi ko'nikkan faoliyat chegarasidan tashqariga chiqishi qiyinligi, ya'ni tarbiyachilarda ijodkorlikning yetarli emasligi bo'lsa, yana bir sabab yangi va noma'lum narsalar har doim odamlarda cho'chish va xavfsirashni keltirib chiqarishidir. Maktabga tayyorlash jarayonida bolalarning yoshini, bilim saviyasini hisobga olishni unutmaslik kerak. Ularni oddiy, oson va vaqtni kam oladigan turlaridan tortib asta-sekin murakkab didaktik o'yinlar o'tkazib borish yaxshi natija beradi. Bunday ish tutish, bir tomondan bolalarning dunyoqarash va ongini kengaytirsam, boshqa tomondan, ularning bayon etish qobiliyatini kuchaytiradi, mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tarbiyachi mashg'ulotda boshqaruvchi, bolalarlar esa, ishtirokchiga aylanmogi lozim. Agar biz o'z ishimizda shu narsani amalga oshira olsak, yangi innovatsion texnologiyani qo'llagan bo'lamiz. Tarbiyachi kerakli interfaol metodlarni berilmoqchi bo'lingan bilim hamda mavzu asosida belgilangan maqsaddan kelib chiqqan holda tanlay olishi zarur.

O'z navbatida bu metodlardan samarali foydalanish maqsadida quyidagilarga e'tibor qilish talab etiladi:

bolalarning o'yin faoliyatlari uchun kun tartibiga ko'ra ajratilgan vaqtdan, o'yinni rivojlantirish uchun qulay sharoit ajratish va undan to'liq foydalanish;

o'yinga rahbarlik qilishda bolalarni har tomonlama rivojlantirishni va o'yinlarning har xil turini mustaqil tashkil etish ko'nikmasini shakllantirishni amalga oshirish;

o'yinlarni bolalarning imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olib tashkil etish; o'yindan bolalar hayotini tashkil etish shaklida foydalanib, bolalarning o'yindagi hayotlari qiziqarli, mazmunli bo'lishga, o'yinda xatti-harakatning jamoa shaklining mustahkamlanishiga erishish.

Bolalarni o'yinda birlashtirishning xilma-xil ko'rinishlaridan foydalanib guruhlar, kichik guruhlar, hamkorlikdagi faoliyatni yo'lga qo'yish; o'yinlarda bolalarning jo'shqin faoliyatlari hamda o'yin anjomlarini tayyorlab olish ko'nikmalarini rivojlantirishiga erishishga harakat qilinadi.

Xulosa shuki, har qanday innovatsion yangilik zaminida biron – bir g'oya yotadi. Pedagogik texnologiya tarbiyalanuvchilarning mashg'ulot jarayoniga faol qatnashishi va mashg'ulotga qiziqishini orttiradi. mashg'ulotlarning qanchalik samaradorli bo'lishi albatta birinchi galda biz – bo'lg'usi pedagoglarga - qanday pedagogik texnologiyalardan foydalanishimizga bog'liqdir. Demak, biz o'z faoliyatimizda bir xil yoki bir-biriga o'xshash usullar bilan chegaralanib qolmay, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etishimiz bugunning dolzarb talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/maktabgacha-ta'lim-tizimida-innovatsion-texnologiyalardan-foydalanish>.

2. file:///C:/Users/Sozla.uz/Downloads/ilm-fan+1405.pdf.

3. Jo'rayev R.H., Ibragimov X.I. Pedagogik jamoaning innovatsion faoliyati. // j. Xalq ta'limi.

**MAKTABGACHA TA'LIM - UZLUKSIZ TA'LIMNING ASOSI: ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI**

O'zbekiston. N.G.Meyliyeva

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi

O'zbekiston. Sh.Ilmova

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'limning uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyati, yosh avlodni ma'naviy-axloqiy, intellektual va jismoniy rivojlantirish masalalari yoritilgan. Maktabgacha ta'lim tizimining sifatini oshirish, tarbiyalanuvchilarni har tomonlama uyg'un rivojlantirishga qaratilgan ta'lim texnologiyalarini amaliyotga tatbiq etishning dolzarbligi asoslangan. «Ilk qadam» davlat o'quv dasturining ahamiyati, tarbiyalanuvchilarni mehnatga yo'naltirish va kasb tanlashga tayyorlash masalalari tahlil qilingan. Maktabgacha ta'lim mazmunini rivojlantirish, axborot texnologiyalaridan foydalanish, o'quv adabiyotlarini integratsiyalash muammolari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, uzluksiz ta'lim, innovatsiyalar, ta'lim texnologiyalari, «Ilk qadam», mehnat tarbiyasi, kasbga yo'naltirish, kognitiv rivojlanish, axborot texnologiyalari.

Аннотация. В статье освещены роль и значение дошкольного образования в системе непрерывного образования, вопросы духовно-нравственного, интеллектуального и физического развития подрастающего поколения. Обоснована актуальность повышения качества системы дошкольного образования, внедрения в практику образовательных технологий, направленных на всестороннее гармоничное развитие воспитанников. Проанализированы значение государственной учебной программы «Ilk qadam», вопросы трудового воспитания и подготовки воспитанников к выбору профессии. Рассмотрены проблемы развития содержания дошкольного образования, использования информационных технологий, интеграции учебной литературы.

Ключевые слова: Дошкольное образование, непрерывное образование, инновации, образовательные технологии, «Ilk qadam», трудовое воспитание, профориентация, когнитивное развитие, информационные технологии.

Abstract. The article highlights the role and importance of preschool education in the system of continuous education, issues of spiritual, moral, intellectual, and physical development of the younger generation. The relevance of improving the quality of the preschool education system, introducing educational technologies aimed at the comprehensive harmonious development of pupils into practice is substantiated. The significance of the state educational program «Ilk qadam», issues of labor education and preparing pupils for choosing a profession are analyzed. The problems of developing the content of preschool education, the use of information technologies, and the integration of educational literature are considered.

Keywords: Preschool education, continuous education, innovations, educational technologies, «Ilk qadam», labor education, career guidance, cognitive development, information technologies.

Ta'lim – har qanday zamonning va har bir makonning qon tomiridir. Zero, ta'limga e'tibor yuqori bo'lgan mamlakat hech qachon inqirozga yuz tutmaydi. Unga bevosita yoshlikdan e'tibor qaratilsa, o'z samarasini yanada yaqqol namoyon etadi. Jahon ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalarida yosh avlodni ma'naviy- axloqiy, intellektual, jismoniy rivojlantirish, barkamol inson qilib tarbiyalash, salohiyatini namoyon eta olishini ta'minlash, bolalarda vatanparvarlik,

qonunlarga hurmat, intiluvchanlik, mehnatsevarlik, o'zgalar mehnatini qadrlash kabi ijobiy fazilatlarini tarkib toptirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilayotganligi esa buning isbotidir.

Maktabgacha ta'limning roli va ahamiyati. Maktabgacha ta'lim tizimi esa bunda boshlang'ich nuqta bo'lib, uzluksiz ta'limning asosi ekanligi bugungi kunda hech kimga sir emas. Maktabgacha ta'lim tizimi sifati va samaradorligini ta'minlash, tarbiyalanuvchilarni har tomonlama uyg'un rivojlantirishga qaratilgan ta'lim texnologiyalarini maktabgacha ta'lim amaliyotiga keng tatbiq etish bugungi kunning eng dolzarb masalalari qatoriga kiradi. Zero, O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim konsepsiyasida yosh avlodni kelajakda ma'naviy-axloqiy, aqliy-intellektual, jismoniy sog'lom, yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalashda maktabgacha ta'lim bosqichining tutgan o'rni yetarlicha asoslab berilgan.

«Ilk qadam» davlat o'quv dasturi. Shunga ko'ra, «Ilk qadam» davlat o'quv dasturi orqali yosh avlodni kichik maktabgacha yoshidan boshlab salohiyatli qilib yetishtirishni ta'minlash zarur. Tarbiyalanuvchilarning sog'lom va barkamol bo'lib voyaga yetishi ilg'or ta'lim-tarbiya texnologiyalari negizida mehnat tarbiyasi va kasbga yo'naltirishni amalga oshirishga bevosita bog'liq. Mazkur g'oyaning ildizi chuqur va nihoyatda keng qamrovga ega bo'lib, insoniyatning ilg'or vakillari, mutafakkirlar va zamondosh olimlar tomonidan asoslangan pedagogik-psixologik nazariya va konsepsiyalarga tayanadi.

Ta'lim jarayoni va mashg'ulotlar. Maktabgacha ta'lim jarayonida tarbiyalanuvchilarga ham tarbiya ham ta'lim berishda har bir mashg'ulotning o'rni beqiyos. Kun tartibida belgilangan har bir yangi mavzu o'zida bolaning bilim doirasini kengaytirishga xizmat qiladigan ma'lumotlarni saqlash bilan birga, uning tasavvur dunyosi uchun mos keladigan shaklda yangi informatsiyalarni qo'shishga xizmat qiladi. Ularni asosan tarbiyalanuvchi kundalik hayotida guvoh bo'lgan, hamda u haqida ma'lum tushunchaga ega bo'lgan ma'lumotlar bilan boshlanishi va mashg'ulot davomida esa bola uchun notanish va qiziqarli shaklda yangi bilimlarni berish bilan ahamiyatlidir.

Mehnat tarbiyasi va kasbga yo'naltirish. Maktabgacha ta'limda dars mashg'ulotlari davomida nafaqat bugungi kun uchun dolzarb bo'lgan balki, insoniyat yaralganidan beri hayot tarzining ajralmas qismi bo'lib kelayotgan mehnat va kasb haqida ham ma'lumotlar berib boriladi. Kasbga yo'naltirish tushunchasi «Kasb-hunar», «Mehnat tarbiyasi», «Kasbga yo'naltirish», «Kasbiy axborot», «Erta kasbga yo'naltirish tadbiriq etish yotadi.

Tarbiyachi bolalarni mehnatga qiziqtirishda quyidagi vazifalarni bajarishi lozim:

- Bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, mehnat turlarini tanlash.
- Mehnat faoliyatini ta'lim-tarbiya vazifalari bilan uyg'unlashtirish.
- Bolalarning mustaqilligini, ijodkorligini va tashabbuskorligini qo'llab-quvvatlash.
- Bolalarga kasblar haqida ma'lumot berish, kasbiy o'yinlar tashkil etish.
- Ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish.

Zamonaviy yondashuvlar. Maktabgacha ta'lim mazmunini rivojlantirish zamonaviy maktabgacha pedagogikaning muhim vazifasidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv rivojlanishi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'quv va ta'lim jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy etish, shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'quv adabiyotlarining paydo bo'lishi bilan chambarchas bog'liq.

Maktabgacha pedagogikada maktabgacha yoshdagi bolalarni kattalar mehnati bilan tanishtirish masalalari XX asrda ilmiy asoslandi va ishlab chiqildi. R.S. Bure, S.A. Kozlova, M.V. Krulext, V.I. Loginova va boshqalar maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlash va mehnat munosabatlarining mazmunini aniqladilar.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni mehnatga qiziqtirish, ularda kelajak kasblariga bo'lgan qiziqishni uyg'otish maktabgacha ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayon bolalarning shaxsiyatini shakllantirishga, ularni mehnatga tayyorlashga va kelajakda muvaffaqiyatli kasb tanlashiga yordam beradi. Tarbiyachilar o'z bilim va mahoratlarini oshirish,

innovatsion metodlardan foydalanish va ota-onalar bilan hamkorlik qilish orqali bu vazifani muvaffaqiyatli amalga oshirishlari mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrdagi PQ-3261-son «Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrdagi 1019-son «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim muassasalariga qo'yiladigan davlat talablari to'g'risida»gi Qarori.
3. Maktabgacha ta'lim konsepsiyasi. Toshkent, 2019.
4. «Ilk qadam» davlat o'quv dasturi. Toshkent, 2018.
5. Азизходжаева, М. М. (2015). Педагогик технологйялар. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU.
6. "Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtirish – Katta maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtirish". A.V.Antonova., Moskva, 2019.
7. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida ta'lim jarayonini rejalashtirish. Metodik qo'llanma. (birinchi nashr). Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V., Mikailova U.T., UNICEF. Toshkent, 2020.
8. Kalmuratov T.N. Management of the Quality of Education in Non-government pre-school educational organizations on the Basis of public-private Partnership. SCIENCE AND EDUCATION IN KARAKALPAKSTAN 4/1-SON Nukus 2021 y ISSN 2181-9203
9. F.R. Valiyeva Raqobatbardosh mutaxassislarni kasbga tayyorlash jarayonida ta'lim mazmuni uzviyligini ta'minlash asoslari// Bosma O'ZMU xabarlarini/№4 son 2018
10. Mavlonov N.Sh., Ne'matova Z.F., Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi faoliyatida aktdan foydalanish, INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific online conference (23th September, 2022) – Canada, Ottawa : «CESS», 2022. Part 9– 189p., 186-189.

MAKTABGACHA TA'LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYALARI

O'zbekiston. Suvanova Nodirabegim Sadir qizi

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedra o'qituvchisi

O'zbekiston. Ro'ziyeva Sabina Akbar qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogning innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda foliyat olib borish jarayonining samaradorlik xususiyatlar va ulardan foydalanishda e'tibor berish zarur bo'lgan jihatlar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, tarbiya, zamonaviy texnologiyalar, innovatsiya, masofaviy ta'lim, texnologiya, kreativ, pedagog, kompetensiya, shaxs, interfaol metodlar, globallashuv.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности эффективности деятельности педагога в организациях дошкольного образования при использовании инновационных педагогических технологий, а также аспекты, на которые следует обратить внимание при их применении.

Ключевые слова: образование, воспитание, современные технологии, инновации, дистанционное обучение, технология, креативность, педагог, компетенция, личность, интерактивные методы, глобализация.

Annotation: This article discusses the characteristics of effectiveness in the activities of educators in preschool education organizations when utilizing innovative pedagogical technologies, as well as the aspects that need to be considered when applying them

Keywords: education, upbringing, modern technologies, innovation, distance learning, technology, creativity, educator, competence, individual, interactive methods, globalization.

Kirish. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarda innovatsiyalar yosh avlodni zamonaviy hayotga tayyorlash, pedagog xodimlaridan ish faoliyatlarida o'z ustida ishlashga turtki bo'lmoqda. Interfaol doskalar, o'quv dasturlari va o'yinlar kabi zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish axborotni idrok etish va yangi bilimlar o'zlashtirilishini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

Innovatsion ta'lim texnologiyasi – bu o'quv jarayonining samaradorligini oshirish va ta'lim va tarbiya faoliyati uchun eng yaxshi shart-sharoitlarni yaratish uchun mavjud usul va vositalarni yangi yoki sifat jihatidan yaxshilashni o'z ichiga olgan ta'lim faoliyatining metodologiyasi.

Innovatsion texnologiyalar turlari quyidagilar:

- ❖ Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim
- ❖ Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi
- ❖ O'yinli ta'lim texnologiyasi
- ❖ Loyihaviy ta'lim texnologiyasi
- ❖ Muammoli ta'lim texnologiyasi
- ❖ Axborot va aloqa vositalari

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini zamonaviy texnologiya bilan ta'minlash, bolalarni zamonaviy bilim, malakalarini egallashida asos soladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarda innovatsion pedagogik texnologiya „murabbiy“ larga har bir bolaga individual yondashuvni topishga, uning o'ziga xos xususiyatli, fe'l-atvori va mentalitetini hisobga olishga yordam bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim tarbiya berishning asosini-o'yinli texnologiya tashkil qiladi. Bu yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati o'yin bo'lganligi bois u ta'lim texnologiyasi sifatida tatbiq etilgan. O'yinli texnologiyadan foydalanishning asosini bola faolligi va tasavvuri tashkil etadi. O'yin olimlar tadqiqotlariga ko'ra mehnat va o'qish bilan birgalikda faoliyatning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. O'yin ijtimoiy tajribalarni o'zlashtirish va qayta yaratishga yo'nalgan vaziyatlarda faoliyat turi sifatida belgilanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'rgazmali tasavvurlar orqali anglash davrida bo'lganligi bois, barcha yangi bilimlar ko'rgazmalilikka asoslanadi. Bu yoshdagi bolalar bilan innovatsion pedagogik texnologiyalar sifatida interfaol metodlardan tarbiyachilar unumli foydalanadilar.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni bolalar ta'limiy jarayonida qo'llashda avvalo yuqoridagi bola kompetensiyalarini shakllantirishning qay birida maqbulligini aniqlash va ustuvor jihatlarini hisobga olish kerak. Masalan, mantiqiy o'yinlar va tajribalar ustida ishlash bolaning bilish jarayonida xizmat qilsa, so'z o'yinlari kommunikativlikni oshiradi. Shu bois usullarni saralash va muvofiqlashtirish asosida olib borish zarur.

Ta'lim innovatsiyasi deyilganda, avvalo, mashg'ulotlarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutiladi. Texnologik yondashuv asta-sekin takomillashib innovatsion xarakterga ega bo'ladi.

Innovatsion texnologiyalardan foydalana olish uchun tarbiyachi-pedagog quyidagi bilimlarni o'zida mujassamlantirishi lozim:

AKT bo'yicha bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishi;

- ❖ Yangi pedagogik texnologiyalar bo'yicha xorijiy tajribalardan xabardor bo'lishi;
- ❖ Ta'lim jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalar yoshiga mos keladigan didaktik o'yinlar, interfaol usullarni tanlay bilish qobiliyati;
- ❖ Ilg'or pedagogik yangilanayotgan g'oyalar bilan tanishib borish;
- ❖ Bilimlarning ko'nikma va malakaga aylantirish asosida o'z kasbiy pozitsiyasini shakllantirib borish;
- ❖ Ta'limiy faoliyatlarda harakatli o'yinlardan foydalana olish;
- ❖ Turli yo'nalishdagi bilimlarni integratsiyalashgan holda amaliyotda o'rgatishga erishish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarda interfaol metodlarni qo'llashda foydalaniladigan vositalar:

- ko'rgazmali qurollar
- texnika vositalari
- tarqatma materiallar
- multimedialar.

Shuningdek, innovatsion ta'limiy texnologiyalar qatoriga integral loyihalashgan faoliyat turini kiritish zarur. Chunki bunday yondashuvga tayanib ko'p tomonlama yaxlit tasavvurlarni shakllantirish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Bugungi kunda maktabgacha ta'lim sohasida ommalashib borayotgan ta'limiy faoliyatlar innovatsion xarakter kasb etmoqda. Chunki maktabgacha yoshdagi bolalarga ma'naviy-axloqiy, aqliy va jismoniy tarbiya berishda innovatsion yangi texnologiya loyihalarini yaratish ta'limtarbiya samaradorligini oshirmoqda. Maktabgacha yosh davrida o'yin ustuvor ahamiyat kasb etganligi bois, bolalar bilan interfaol metodlar o'yin tarzida olib boriladi. Tarbiyachilarni innovatsion ta'limga kirib borishlarida eng maqbul o'yin texnologiyalarini ishlab chiqish va dastur sifatida joriy etish pedagogik muammo hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N. S. Shodiyeva, (2022). The symbolism of fire and water in poetic context. european journal of innovation in nonformal education, 2(2), 170-174.
2. Shukur Po'latov. Ta'lim muassasasini ilmiy – metodik boshqarishga innovatsion yondashuv. O'quv qo'llanma. T: "Yosh kuch" 2022, - 196 bet
3. To'rayeva, O. (2022). Ta'limdagi zamonaviy yondashuvlar asosida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish. Science and Education, 453-459.
4. E.G. Pirimovna [The problem of social intelligence and its Interpretation in cientific Sources](#) BioGecko 12 (4), 631-636
5. S. N. Suvanova (2023) [Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta va tayyorlov guruhlarida savodxonlik faoliyatini tashkil etish](#). Journal Of Innovations In Scientific And Educational Research 6 (4), 18-21.
6. S. N. Suvanova (2025) Maktabgacha 6–7 yoshli bolalarda bilish kompetensiyalarini shakllantirishda multimedialarning o'rni. J: "Maktabgacha va maktab ta'limi" 43-46 b.

Elektron resurslari

1. www.uzedu.uz
2. www.kitob.uz

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALAR TURIZMI VA UNING AHAMIYATI

O'zbekiston. Ismatova Dilorom Hotam qizi

Navoiy davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tashkil etiladigan turizm va uning bolalar sihat-salomatligini doimiy ravishda yaxshilab borishda turizmning ta'siri haqida fikr yuritilgan. Turizm tushunchasining mazmun-mohiyati ochib berilgan. Buyuk allomalarimizning sayohatlar xususida purma'no fikrlari keltirilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun turistik sayohatlar tashkil qilish, tarixiy-madaniy obidalarini tomosha qilish, ularning tarixi bilan tanishish, zamonaviy qurilishlar, hashamatli uylar, chiroyli bog'-rog'lar, millatlarning urf-odatlarini o'rganish kabi sohalar e'tirof etilgan.

Kalit so'zlar. Turizm, sayr, sayohat, ekskursiya, sayyohlik, ijtimoiy emotsional, elatlar, bozor iqtisodiyoti, ma'rifiy, zaruriy komponentlik, sog'lomlashtirish, ilmiy tadqiqotlar, strategiya, loyihalashtirish.

Abstract. This article discusses the impact of tourism organized in preschool educational organizations and its impact on the continuous improvement of children's health. The essence of the concept of tourism is revealed. The wise thoughts of our great scholars about travel are presented. Such areas as organizing tourist trips for preschool children, visiting historical and cultural

monuments, getting acquainted with their history, modern buildings, luxurious houses, beautiful gardens, studying the customs and traditions of nations are recognized.

Keywords. Tourism, walking, travel, excursion, tourism, socio-emotional, peoples, market economy, educational, necessary component, health promotion, scientific research, strategy, project planning.

Абстрактный. В статье рассматривается туризм, организованный в дошкольных образовательных организациях, и его влияние на непрерывное улучшение здоровья детей. Раскрывается сущность понятия «туризм». Представлены мудрые мысли наших великих ученых о путешествиях. Получили признание такие направления, как организация туристических поездок для детей дошкольного возраста, посещение памятников истории и культуры, знакомство с их историей, современными постройками, роскошными домами, красивыми садами, изучение обычаев и традиций народов.

Ключевые слова. Туризм, путешествие, экскурсия, экскурсионный, социально-эмоциональный, люди, рыночная экономика, образовательный, необходимый компонент, здоровье, научные исследования, стратегия, планирование.

Kirish. Jahon miqyosida maktabgacha ta'lim yoshidanoq bolalarda fikrlash faolligini oshirish, tarbiyalanuvchilarda ijtimoiy emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish, ta'lim markazida subyekt sifatida faoliyat olib borishiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyat qurishni o'zining asosiy maqsadi qilib belgilab oldi. Bu ishda turizm sohasi ham yetakchi tarmoqlardan biri hisoblanadi. Turizm nafaqat o'tmishni o'rganish, o'zga xalqlar va elatlar bilan tanishish, ularning madaniy yodgorliklaridan bahramand bo'lish hamda milliy qadriyatlarni o'rganish hamdir.

Turizm – bu bolalar uchun jismoniy tarbiya shakllaridan biri bo'lib, u bolalar sog'lig'ini saqlash va mustahkamlash uchun zaruriy komponent sanaladi.

Adabiyotlar tahlili. Inson kamolotini ta'minlash, sihat-salomatligini doimiy ravishda yaxshilab borishda sayohatlarning (ko'l yoqalarida tunash, kemalarda yurish, tog'larga chiqish va hokazo) amaliy mohiyatlarini sharq tabobatining sultoni Abu Ali ibn Sino ilmiy jihatdan o'rganib, ularni meros qilib qoldirganligi bugungi kunda muhim ahamiyatga egadir.

Avestoda "Har kim o'zi yashayotgan joyni dunyoning eng go'zal joyi deb bilmog'i kerak"[4], – deb yozilgan. Shunday ekan dunyoning eng go'zal joylaridan bo'lgan O'zbekistonning tabiati va hayvonot dunyosi takrorlanmasdir. Respublikamizda hali yaxshi o'rganilmagan, inson oyog'i yetmagan joylar juda ko'p. Turistik sayohatlar va ularni tashkil qilish, o'tkazish bo'yicha respublikamizda katta tajriba to'plangan. Bugungi kunda bu tajribalarni yanada rivojlantirish, uni zamonaviy darajaga ko'tarish zaruriyati tug'ildi. Turizm sayohat demakdir. E'tirof etish lozimki, sayr-sayohatlar (ekskursiya) xalqaro miqyosdagi eng ommaviy-madaniy tadbirlardan biridir. Tarixiy-madaniy obidalarni tomosha qilish, ularning tarixi bilan tanishish, zamonaviy qurilishlar, hashamatli uylar, chiroyli bog'-rog'lar, millatlarning urf-odatlarini o'rganish kabi sohalar sayohatchilarning diqqat-e'tiboridan keng joy oladi. Bunda ulovlardan (transport) foydalanish, moliyaviy xarajatlar, yashash joylari hamda oziq-ovqatlar bilan ta'minlash, madaniy xizmatlar ancha ustuvor tashkiliy faoliyat hisoblanadi.

Yurtimizning geografik tuzilishi juda xilma-xildir. Ya'ni sharqda Tyan-Shan tog'larining shahobchalari (davomi), janubda Turkiston, Hisor tog'lari o'rtada esa Zarafshon, Nurota tizma tog'larining suvli hamda ko'kalamzor maydonlarida aholi ko'proq yashaydi. Shu sabab u yerlarda dam olish, hordiq chiqarish, sog'lomlashtirish maskanlari ko'plab qurilgan. Respublikaning g'arb va shimol tomonlari cho'l-sahrolar bilan tutashgan bo'lsada past, yassi tog'lar bilan o'ralib, Chimqo'rg'on, Arnasoy, Kattaqo'rg'on kabi suv omborlari, katta-kichik sun'iy ko'llarning nam havosi ekologik jihatdan tabiiy muvozanatni saqlab turadi[1].

Turizمنىڭ turlari haqida fikr yuritadigan bo'lsak, turizm mazmun jihatdan keng qamrovli ijtimoiy-tarbiyaviy xususiyatga ega bo'lgan pedagogik jarayon hisoblanadi. Insonlarning amaliy faoliyatlari, ijtimoiy-turmush sharoitlari, tabiat manzaralariga qiziqishlari va boshqalar juda ko'p sohalarni e'tiborga olgan holda turizm ko'p tarmoqli soha ekanligini bilamiz. Ularning eng asosiy turlari quyidagilardan iboratdir:

1. Piyoda yurish sayohati;
2. Tog'larda yurish sayohati;
3. Qoyalarni zabt etish sayohati;
4. Chamalab topish (ориентирование) sayohati;
5. Tezoqar daryolarda eshkak eshish sayohati;
6. Ulovlarda (avto, moto, velosiped va hokazo) yurish sayohati[3];

Ta'kidlash lozimki, mazkur turlar mazmun jihatdan bir-biridan tubdan farq qilishi va tartib qoidalarning o'ziga xosligiga qarab bular mustaqil sport turlari hisoblanadi.

Ta'kidlash lozimki, turizmning mazkur texnik turlari mamlakatimizda hali yetarlicha ommalashmagan. Shu tufayli guruh bo'lib sayohatlarga chiqish, ularni rasmiy ravishda tashkil qilish jarayonlari juda kamdan kam uchraydi.

Dunyoda maktabgacha ta'lim tizimida bolalar turizmini rivojlantirish jarayonini takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqish va uni amalga oshirish metodikalarini loyihalashtirishga doir qator izlanishlar olib borilmoqda. Bunda bolalarning sayohatga chiqish faolligini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishga alohida e'tibor berilib, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining yosh va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda maqsadga yo'naltirilgan tayanch kompetensiyalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalar. Bugungi kunda O'zbekistonda ta'limiy (bolalar va yoshlar) turizmining rivojlanishi turizm sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Shuningdek davr talablariga mos ravishda tarixiy shaharlarga sayr (ekskursiya) uyushtirishga katta e'tibor berilmoqda. Bu yo'lda katta-katta shaharlar va chet ellardan tashrif buyurgan sayohatchilarni Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarda qabul qilish, ularga madaniy xizmat ko'rsatish borasida yuqori tajribalarga erishildi[1]. Mahalliy sharoitda maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar, o'quvchi-yoshlar, talabalar va mehnatkashlarning sayr-sayohatlarini uyushtirish ham yuqori saviyada amalga oshirildi.

Turizm bolalarga o'z yurtimiz va boshqa davlatlarning tarixiy va madaniy merosi bilan tanishish, chuqurroq bilish, bolalarda milliy o'ziga xoslik tuyg'usini uyg'otish, boshqa millat va elatlarning kundalik hayoti va urf-odatlariga hurmat va bag'rikenglikni tarbiyalash imkonini beradi. Bola shaxsining har tomonlama rivojlanishida ham sayohatlarning roli katta. Sayohatlar, sayrlar va ekskursiyalar yosh avlodga ularning intellektual darajasini oshirish, kuzatuvchanliklarini rivojlantirish va dunyoning go'zalliklarini idrok etish imkoniyatini yaratadi. Turizm jismoniy charchoq, ruhiy stressni yengillashtiradigan vosita sifatida ham muhimdir. Shuningdek, bolalar turizmining yosh avlodda jamiyatda o'zini tuta bilish, o'zini o'zi tarbiyalash, zamonaviy hayot sharoitlariga moslashishiga ta'sirini ta'kidlash lozim. Bundan tashqari, bolalar sog'lomlashtiruvchi turizmi – bu yosh avlodni tarbiyalashda katta ahamiyatga ega bo'lgan inson va umuman jamiyatning sog'lom turmush tarzini shakllantirishga yordam beradigan eng samarali sog'liqni saqlash texnologiyalaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun ishonch bilan aytish mumkinki, bolalar turizmi – yangi avlodga insoniyat tomonidan to'plangan hayotiy tajriba va moddiy-ma'naviy merosni topshirish, qadriyatlarni qadrlash, millatning ma'naviy tiklanish va madaniy rivojlanish, shaxsni ijtimoiylashtirish yo'lidir.

Bolalar turizmi tog'larga, qir-adirlarga sayr qilishni, muzeylarga, turli shahar va tashkilotlarga borishni va o'yin-kulgilarni o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bog'ga ekskursiyalar hamda sayrlarni bolalarning yosh xususiyatlari, sog'lig'i va individual ko'rsatkichlari hisobga olingan holda o'rta guruhdan boshlash mumkin.

Tabiat qo'yniga chiqish yoki sayr qilishni rejalashtirayotganda (qir-adirlarga, parkga, ko'lga) vaqtni tashkil qilish haqida o'ylash kerak: ochiq havo, sport o'yinlari va mashqlari, attraksionlar, kam harakatchanlik o'yinlari, topishmoqlar. Har bir sayr bolalar tomonidan kutilmagan vaziyatlar, qiziqarli uchrashuvlar (o'rmon odami, gnom, tipratikan, tulki va boshqalar bilan) esda qolishi kerak. Ota-onalar ertak qahramonlari rollarini o'ynashlari mumkin.

Ta'kidlash joizki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar turizmi yo'lga qo'yilmagan. Tarbiyalanuvchilarni har tomonlama barkamol va yetuk, tarixini anglab, kelajak sari shaxdam

qadam qo'yadigan komil inson qilib tarbiyalashimizda qadamjolarimiz bilan yaqindan tanishtirishimiz, ota-bobolari kimlar bo'lganliklarini, bu yorqin kunlarga xalqimiz qanday mashaqqatlar bilan erishganliklarini o'rgatishimiz dasturil amal bo'lib xizmat qiladi.

Muhokama. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tashkil etiladigan turizm bolalarga tabiat va atrof-muhit haqida ta'lim-tarbiya beradi hamda maktabgacha yoshidagi bolalarni tabiatni sevadigan, uni asrab avaylovchi, odobli, erkin fikrlovchi, milliy g'urur egasi, barkamol va sog'lom avlod qilib tabiyalashdan iboratdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tashkil etiladigan turizm ko'p jihatdan bolalar psixik rivojlanishi (xotira, diqqat, nutq, tafakkur) umumiy mantiqiy fikrlash darajasi, qiziqishlari bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak.

Ularni tabiat tanishtirishda turli rasmlardan, jonli ob'ektlardan, shuningdek bahor, yoz oylarida bog'larga, hiyobonlarga, suv havzalariga sayr va sayohatlar uyushtirishdan unumli foydalanish muhimdir. Shuningdek, suhbatlar, o'yinlar o'tkazish, she'r va topishmoqlarni yod oldirish, ertak va hikoyalarni muntazam tarzda o'qib berish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda yaratilgan shart-sharoitlar hamda imtiyozlar doirasida, muhtaram prezidentimiz tomonidan qabul qilingan turizmga oid qaror va farmonlardan maqsadli foydalanish lozim. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida turizm burchaklari tashkil etilib, kunning asosiy qismida turizm haqida tushunchalar beriladi. Ularda dastlabki turizm madaniyati shakllantirilib, so'ng katta va tayyorlov guruhidagi bolalar bilan hududiy diqqatga sazovor joylar: muzey, tarixiy obidalar, ziyoratgoh joylar, zamonaviy ishlab chiqarish korxonalari, zamonaviy ta'limiy, iqtisodiy tashkilotlarga sayohatlar uyushtiriladi va bolalar ongida sayohatning dastlabki tushunchalari shakllantiriladi. Sayohatlar jarayonida bilim va amaliy malakalarni oshirish yo'li bilan ta'lim-tarbiya sifatini yaxshilash hamda sog'lom turmush tarzini shakllantirishga bevosita xizmat qilinadi. Yana shuni aytish joizki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tashkil etiladigan turizmlarni rejalashtirishda bolalarni har tomonlama chiniqtirish, ularning sog'ligini, yosh xususiyatlarini inobatga olish va ishlarni, tadbirlarni shu asosda tashkil etish lozim bo'ladi. Bunda tarbiyachi o'zining ishini to'g'ri tashkil eta olish qobiliyatini hamda ota-onalar bilan hamkorlik ishlarni tashkil eta bilish layoqatlarini ko'rsata bilishlari juda muhimdir. Bu esa tarbiyachining kasbiy mahoratiga bog'liqdir. Shundan kelib chiqib, tarbiyachilarning tabiatga oid bilim darajalarini yanada ko'proq boyitish maqsadida ularga zarur ilmiy-amaliy yordam ko'rsatish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 13-avgustdagi PF-5781-son "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.

2. Mirzayev Murotjon Ahmadjonovich, Aliyeva Mahbuba To'ychiyevna. "Turizm asoslari". T., "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti" 2011 yil.

3. Usmonxo'jaev T.S., Toirova M.T. "Bolalar bog'chasida sayrlarni o'tkazish". T.: Cho'lpon. 2008 yil

4. Maxmudov T. «Avesto» haqida. – T.: Sharq 2000, – 60-b

5. Ibraimov Xolboy Ibragimovich, Khaydarova Shakhlo Narzullaevna, ORGANIZATIONAL PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF EDUCATION OF PRE-SCHOOL CHILDREN IN THE INCLUSIVE EDUCATION SYSTEM. SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 2 ISSUE 11 NOVEMBER 2023 UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337 | SCIENTISTS.UZ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10143278>

6. S.B.Sanayeva, Sh.N.Xaydarova "Maktabgacha ta'lim va tarbiyani tashkil etish". Darslik. T-2023 yil.

MANAGING LARGE PRESCHOOL CLASSES: STRATEGIES FOR EFFECTIVE LANGUAGE TEACHING

O'zbekiston. Yorkulova Nargiza

Third-Year student, Navoi State University

Abstract. Managing large preschool classes presents unique challenges in language teaching, as young learners require engaging, interactive, and developmentally appropriate instruction. Unlike older students, preschoolers are at the initial stages of language acquisition and rely heavily on listening and speaking activities, making effective classroom management essential. This article explores key difficulties faced by educators in large preschool classes, including limited space, visibility of visual aids, noise levels, resource shortages, and reduced individual interaction. Drawing on educational research and practical strategies, the paper provides evidence-based solutions to these challenges. Techniques such as adapting Total Physical Response (TPR) activities for small spaces, using enlarged visual materials, implementing structured noise control methods, and fostering student interaction through group activities are examined. By integrating these strategies, teachers can create an effective and engaging learning environment that maximizes language exposure and supports early language development in large preschool classes.

Key words: Preschool education, large class management, Total Physical Response (TPR), Visual aids, classroom noise management, resource management, student interaction, language acquisition

Абстракт. Управление большими дошкольными классами представляет собой уникальные проблемы в преподавании языка, поскольку младшие школьники нуждаются в увлекательном, интерактивном и развивающем обучении. В отличие от старших школьников, дети дошкольного возраста находятся на начальных этапах изучения языка и в основном полагаются на аудирование и говорение, что делает эффективное управление классом необходимым. В данной статье рассматриваются основные трудности, с которыми сталкиваются воспитатели в больших дошкольных классах, включая ограниченное пространство, видимость наглядных пособий, уровень шума, нехватку ресурсов и снижение индивидуального взаимодействия. Опираясь на образовательные исследования и практические стратегии, в работе представлены обоснованные решения этих проблем. Рассматриваются такие техники, как адаптация общей физической реакции (TPR) к небольшим пространствам, использование увеличенных визуальных материалов, внедрение структурированных методов борьбы с шумом и развитие взаимодействия учащихся посредством групповых мероприятий. Интегрируя эти стратегии, учителя могут создать эффективную и увлекательную учебную среду, которая максимизирует языковую экспозицию и поддерживает раннее развитие языка в больших дошкольных классах.

Ключевые слова: Дошкольное образование, большое классное руководство, Общая физическая реакция (ОФР), Наглядные пособия, управление шумом в классе, управление ресурсами, взаимодействие учащихся, изучение языка

Introduction. Teaching preschoolers is an inherently dynamic and challenging task, particularly when managing large groups. Unlike older learners, preschool children engage in language learning primarily through play-based activities and teacher encouragement rather than self-directed goals. Their limited literacy skills in a foreign language further complicate instruction, as they primarily acquire language through listening and speaking rather than reading and writing. The difficulties of managing large preschool classes often stem from space constraints, limited resources, increased noise levels, and reduced opportunities for individual interaction, all of which can hinder language acquisition.

Despite these challenges, research suggests that young learners can thrive in language learning environments when given structured and engaging instruction. Approaches such as Total Physical Response (TPR), the use of visual aids, noise management strategies, and effective resource utilization can enhance the learning experience even in large classroom settings. This article examines the common obstacles faced by educators in large preschool classes and presents practical, research-based solutions that foster effective language acquisition. By implementing these strategies, teachers can create a more structured yet engaging learning environment, ensuring that preschoolers receive the language exposure necessary for their development.

1. Managing Limited Space

One of the major challenges in large preschool classes is the lack of space, which makes it difficult to engage students in activities that require movement, such as Total Physical Response (TPR) or dancing. TPR is particularly beneficial for young learners, as it allows them to learn by acting out words and phrases, thus reinforcing vocabulary and language comprehension (Asher, 2000). However, the physical constraints of smaller classrooms often prevent these activities from being implemented as intended.

Solution:

While classroom size may be difficult to change, teachers can adapt activities to make the most of the available space. For example, students can remain in their places and raise their hands to answer questions or perform actions like touching their heads or spinning around. Creating a circle of students (or concentric circles) can allow for group activities without the risk of students bumping into each other or the furniture. These adaptations ensure that physical activities, such as TPR, remain a core part of language learning even in limited spaces. According to Halliwell (1992), adapting activities for young learners is essential for keeping them engaged while also maximizing the space available.

2. Ensuring Visibility of Visual Aids

In large classes, it is common for students to struggle with seeing visual aids, flashcards, or illustrations, which can hinder their engagement and understanding. This issue is especially pronounced when teachers use visuals to introduce new vocabulary or concepts, a method that is crucial for young learners (Ellis, 2003).

Solution:

Teachers can resolve this issue by using larger-sized flashcards and posters that are visible to all students. For example, illustrations or pages from books can be enlarged to ensure everyone can see the material clearly. Walking around the classroom during storytelling sessions and allowing students to view illustrations up close can also help. According to Vygotsky (1978), scaffolding, such as moving around to provide closer engagement, is an effective technique to support student learning in social environments like the classroom. Brewster, Ellis, and Girard (2004) also highlight the importance of using visual aids as part of a multisensory approach to engage young learners effectively.

3. Managing Noise Levels

With large groups of preschoolers, maintaining control over noise levels becomes a significant challenge. While noise is a natural part of young children's excitement, excessive noise can disrupt the classroom environment and interfere with the teacher's ability to deliver lessons effectively.

Solution:

Establishing clear rules for speaking can help manage noise levels in the classroom. For example, students can be instructed to raise their hands before speaking and to avoid interrupting others. Teachers can also introduce different "volume" levels in activities, starting softly and gradually increasing the volume as needed. This technique, known as "volume control," can help manage noise while maintaining engagement (Ur, 2003). Short, well-structured loud activities, such as songs or chants, should be interspersed with quieter activities to keep the energy level manageable. Garton and Copland (2019) suggest that such classroom management strategies are crucial in maintaining focus while still encouraging young learners' participation.

4. Overcoming Limited Resources

One of the most persistent challenges in teaching large preschool classes is the lack of sufficient materials. As the number of students increases, so does the need for teaching tools such as flashcards, craft supplies, and books. However, schools often struggle to provide enough resources for every student in a large class.

Solution:

Teachers can overcome this obstacle through creativity and resourcefulness. For example, when there are not enough flashcards, students can make their own, which also provides an opportunity

for them to practice their language skills in a hands-on way. Recycling materials, such as broken crayons or used paper can help meet the demand for supplies. Piaget (1952) emphasized the importance of hands-on, active learning experiences, and such creative resource management encourages this type of engagement. Johnson and Golombek (2002) argue that reflecting on teaching practices and using narrative inquiry can also lead to innovative solutions for overcoming resource shortages in the classroom.

5. Maximizing Individual Student Interaction

In large classes, it can be difficult for teachers to provide individual attention to each student, which is essential for language acquisition. This lack of interaction can limit opportunities for young learners to practice speaking and listening, crucial skills in early language development (Krashen, 1982).

Solution:

One effective strategy for maximizing student interaction is dividing the class into smaller groups. For example, while one group works on a drawing related to a lesson, the teacher can focus on reading a story or conducting a Q&A session with the other group. Dörnyei (2001) suggests that dividing a large group into smaller, more manageable units helps facilitate better interaction and ensures that all students have opportunities to engage. Teachers should also encourage quieter students to participate by directing questions to them or praising their attempts to speak. Garton and Copland (2019) recommend dividing the class into smaller groups to facilitate better learning experiences and ensure that each student gets a chance to interact with the teacher.

Conclusion

Managing a large preschool class is no easy task, but by applying strategic techniques and adapting activities, teachers can overcome these challenges. From making the most of limited space to creatively managing resources and maximizing individual student interactions, teachers can create a positive and productive learning environment. As suggested by various scholars such as Vygotsky (1978), Halliwell (1992), and Dörnyei (2001), scaffolding, interaction, and resourcefulness are essential for young learners' language acquisition. Although teaching young learners requires patience and creativity, the rewards are significant, as teachers help shape the foundational stages of language learning in preschool children.

References

1. Asher, J. J. (2000). *Learning Another Language Through Actions*. Sky Oaks Productions.
2. Brewster, J., Ellis, G., & Girard, D. (2004). *The Primary English Teacher's Guide*. Pearson Longman.
3. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
4. Ellis, R. (2003). *Task-based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
5. Garton, S., & Copland, F. (2019). *The Routledge Handbook of Teaching English to Young Learners*. Routledge.
6. Halliwell, S. (1992). *Teaching English in the Primary Classroom*. Longman.
7. Johnson, K. E., & Golombek, P. R. (2002). *Teachers' Narrative Inquiry as Professional Development*. Cambridge University Press.
8. Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
9. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. International Universities Press.
10. Ur, P. (2003). *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. Cambridge University Press.
11. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

**MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA INTERFAOL USULLAR YORDAMIDA
O'QITISHNING O'ZIGA XOS TOMONLARI
O'zbekiston. Fayzullayeva Zarnigor Abror qizi**

*NavDU maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi
O'zbekiston. Ro'ziqulova Shahlo Abdiraximovna
Navoiy davlat universiteti,
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassalarida interfaol usullar yordamida o'qitish, interfaol usullar, interfaol metodlar, imkoniyatlar, yutuq va kamchiliklar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: interfaol metodlar, usullar, qulaylik, o'qitish, o'ziga xos xususiyatlar, ta'lim, tarbiya, faollik, texnologiyalar, jarayon, pedagogik muhit.

Аннотация: в данной статье говорится об обучении с использованием интерактивных методов в дошкольных образовательных учреждениях, интерактивных методах, интерактивных методах, возможностях, достижениях и недостатках.

Ключевые слова: интерактивные методы, методы, удобство, обучение, особенности, образование, воспитание, деятельность, технологии, процесс, педагогическая среда.

Abstract: this article talks about teaching using interactive methods in preschool educational institutions, interactive methods, interactive methods, opportunities, achievements and shortcomings.

Key words: interactive methods, methods, convenience, teaching, specific features, education, upbringing, activity, technologies, process, pedagogical environment.

Bugungi kunda ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish va ta'lim oluvchilarning ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda pedagogik jarayonning kafolatli natijasini ta'minlovchi bir qator pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar mavjud. Interfaol metodlarni ko'rib chiqishdan avval "interfaol" so'zining lug'aviy ma'nosini bilish lozim. «Interfaol» tushunchasi inglizcha «interact» «inter» sozlaridan olingan bo'lib – «birgalikda», «act» – «harakat qilish» degan ma'noni bildiradi. Bugungi kunda "Interfaol metodlar" barcha ta'lim tizimlarida faol qo'llanilmoqda. Buni biz juda ko'p adabiyotlardan va samarasi ta'lim jarayonidan ham bilishimiz mumkin.

Maktabgacha ta'limda interfaol usullar- bu tarbiyalanuvchilar orasida hamda tarbiyalanuvchi va tarbiyachi o'rtasida o'zaro harakatni talab qiluvchi usullardir. Interfaol usullar bolaning yuqori faolligini, olingan ma'lumotlarni ijodiy qayta anglashini taqozo etadi. Bular: Aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, juftlikda ishlash, rolli o'yinlar, ishchanlik o'yinlari, bahs-munozara va boshqa jarayonlarda namoyon bo'ladi. Endi yuqorida qayd etilgan har bir usulni alohida ko'rib chiqamiz.

Aqliy hujum-tarbiyachi qo'ygan savol yoki muammo yuzasidan har bir bola o'z fikrini bayon etishga imkon beruvchi jarayondir. Buning mohiyati «Bir kalla yaxshi, ikki kalla undan yaxshi» tamoyili bo'yicha tarbiyachi tomonidan belgilangan muammo yoki savol yuzasidan ehtimol tutiladigan hamma fikrlar variantlarini bir yerga jamlay olishda bo'lib, istisno tariqasida ta'lim oluvchining barcha fikrlari, jumladan, aytarli to'g'ri bo'lmaganlari ham inobatga olinadi. Bayon etilgan fikrlar keyingi tahlilda bolalarning qo'yilgan savol yoki muammoni to'g'ri tushunishlariga imkon beradi. (Bolalarga savol beriladi. Barcha g'oya va takliflar tarbiyachi tomonidan yozuv taxtasiga yozib boriladi).

Kichik guruhlarda ishlash- bolalarning o'zaro muloqot va fikr almashuviga asoslangan. Bunda guruhda tahlil qilish, baholash, tekshirish asosida muayyan mavzu yoki savollar ishlab chiqiladi. Kichik guruhlarda ishlash 4-5 boladan iborat guruhlar tuziladi va har bir guruhdagi tarbiyalanuvchilar birgalikda harakat qiladi.

Rolli o'yinlar-bolalarga biror muammoli vaziyat berildi. Bolalar bu muammoni yechimini rollar orqali ifodalab berishadi. Bolalar bu usul «real hayot» holatlarini qayta jonlantiradilar. Ularga amaliy ish faoliyatida qo'llash mumkin bo'lgan yangi turdagi faoliyatlarni sinab ko'rish va tekshirish imkoniyatlarini beradi.

Ishchanlik o'yinlari-bunda bolalar mavjud materialdan foydalanib biror narsani (predmetni) kichik guruhlariga bo'lingan holda yasaydilar. Bunda bolalarda o'ylash, to'g'ri maqsadni qo'yish, tejamkorlik xislatlari rivojlanadi.

Biz maktabgacha ta'limda interfaol usullarni qo'llaydigan pedagoglarga quyidagilarni tavsiya qilamiz:

- Mashg'ulotlarni o'yin tarzida, erkin sharoitda, dam va ko'ngilochar tadbirlar shaklida tashkil eting;
- tarbiyalanuvchilarini mustaqil izlanishlarini ta'minlang;
- tarbiyalanuvchilarning faolligiga erishing;
- tarbiyachi sifatida yo'naltirib, yordam berib, boshqarib turing;
- interfaol usullar ishtirokidagi mashg'ulot tarkibining asosiy qismiga emotsional zo'rqiqlashni bartaraf etuvchi o'yinlar kiriting.

Xulosa o'rinda Xitoy xalq maqolini keltirishni lozim deb topdik: «Menga gapirsang esdan chiqaraman, menga ko'rsatsang eslab qolishim mumkin, menga o'zim ishlashimga imkoniyat ber, shunda bu batamom meniki bo'lib qoladi». Biz maktabgacha yoshdagi bolalarga faqat so'zlab, ko'rsatib bermasdan, balki o'zlarini mustaqil bajarishiga o'rgatsak kelajakda barkamol, har tomonlama rivojlangan mustaqil vatanimizning mustaqil farzandlarini tarbiyalashdek muqaddas vazifani ado eta olgan bo'lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maktabgacha pedagogika. F.R.Qodirova. Toshkent, 2019 yil.
2. Tasviriy faoliyatda interfaol metod va didaktik o'yinlar. S.B.Sanayeva. Navoiy. 2021 yil.
4. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'ri sida"gi Qonuni. Toshkent, 2020- yil.
5. Oliy ta'limning "Davlat ta'lim standartlari". Toshkent, 2021-yil.

ИННОВАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Узбекистан. Н.Ш.Омонова

Навоийский государственный университет

Факультет дошкольного и начального образования

Кафедра дошкольного образования

Узбекистан. Л.Р. Тагаева

Студентка заочного отделения 4 – курса

Аннотация: В этой статье рассматриваются инновационные стратегии, направленные на повышение качества и эффективности. Обсуждаются ключевые тенденции, такие как цифровизация, индивидуализация образовательного процесса и современные методы обучения.

Ключевые слова: инновация, цифровизация, индивидуализация, дошкольное образование, технологии, STEAM-образование, интеграция, информационно-коммуникативных технологий (ИКТ), инклюзивное образование, социально-эмоциональный интеллект.

Abstract: This article examines innovative strategies aimed at improving quality and efficiency. Key trends such as digitalization, individualization of the educational process and modern teaching methods are discussed.

Keywords: innovation, digitalization, individualization, preschool education, technology, STEAM education, integration, information and communication technologies (ICT), inclusive education, social and emotional intelligence.

Введение: Дошкольное образование играет решающую роль в формировании личности ребёнка и подготовке его к дальнейшему обучению. В современном мире, характеризующемся быстрыми изменениями, инновационные стратегии развития дошкольного образования становятся необходимыми для обеспечения качественного и эффективного обучения и воспитания детей дошкольного возраста.

1. Анализ современных тенденций в дошкольном образовании:

Цифровизация дошкольного образования. Использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательном процессе.

ИКТ открывают новые возможности для обучения и развития детей, делая процесс более интерактивным и увлекательным.

Инклюзивное образование. Обеспечение равных возможностей для всех детей, включая детей с особыми образовательными потребностями.

Разработка индивидуальных образовательных программ.

Развитие социально-эмоционального интеллекта. Формирование у детей навыков эмпатии, саморегуляции и общения.

Использование игровых и проектных методов обучения.

Организация групповых занятий и тренингов.

STEAM-образование. Интеграция науки, технологий, инженерии, искусства и математики в образовательный процесс.

Развитие у детей критического мышления, творческих способностей и навыков решения проблем.

Организация практических занятий и экспериментов.

2. Инновационные стратегии развития дошкольного образования:

Создание инновационной образовательной среды.

Организация пространства, способствующего активному обучению и развитию детей.

Использование современных образовательных материалов и оборудования.

Повышение квалификации педагогических кадров.

Организация курсов повышения квалификации и семинаров для педагогов.

Развитие партнерства с родителями и общественностью.

Организация совместных мероприятий и проектов.

Использование образовательных технологий: применение интерактивных досок, планшетов, робототехники и других технологических средств.

3. Перспективы развития инновационного дошкольного образования:

Развитие персонализированного образования: создание образовательных программ, адаптированных к индивидуальным потребностям каждого ребенка.

Использование искусственного интеллекта: применение ИИ для анализа данных об образовательном процессе и разработки индивидуальных образовательных траекторий.

Развитие сетевого взаимодействия: создание онлайн-платформ для обмена опытом и ресурсами между педагогами, родителями и детьми.

Интеграция дошкольного и начального образования: создание единой образовательной среды, обеспечивающей плавный переход детей из дошкольного в начальное образование.

4. Методика обучения в Узбекистане:

Для обеспечения всестороннего развития детей дошкольного возраста в областях созданы учебно-развивающие центры «Первый шаг», оснащённые передовым оборудованием.

Ключевая особенность данных центров — акцент на мотивации, стимулирующей интерес к обучению и творчеству посредством игровых методик. Педагогический процесс основан на применении разносторонних подходов, включая личностно-ориентированное, развивающее и проектное обучение. Более того, в практику дошкольных учреждений внедряются передовые зарубежные методики, в частности, методики М. Монтессори, И. Лыковой и других авторов, получившие широкое международное признание.

Таким образом, в сфере дошкольного образования, как и в других областях общественной жизни, проводятся преобразования, призванные подготовить молодое поколение к жизни в динамично изменяющемся мире XXI века.

Заключение: инновационные стратегии развития дошкольного образования критически важны для обеспечения высокого качества обучения и воспитания детей. Внедрение современных технологий, развитие инклюзивного образования, формирование социально-эмоционального интеллекта и интеграция STEAM-образования представляются важными составляющими инновационного подхода.

Использованная литература:

1. Веракса, Н. Е., Веракса, А. Н. (2014). Познавательное развитие в дошкольном детстве. М.: Мозаика-Синтез.
2. Выготский, Л. С. (2004). Психология развития ребенка. М.: Эксмо-Пресс./ . (2017). Педагогическая психология. М.: АСТ.
3. Запорожец, А. В. (1986). Избранные психологические труды. М.: Педагогика.
4. Комарова, Т. С. (2005). Детское художественное творчество. М.: Мозаика-Синтез.
5. «Перспективы развития дошкольного образования к 2030 году: какие запланированы нововведения - Дом Знаний»
6. «Инновации в дошкольном образовании - МБДОУ «Новоаганский ДСПиО «Солнышко»»
7. «Инновации для дошколят: современно, качественно, надежно - Янги Ўзбекистон»
8. «Стратегия развития дошкольного образования в России: основные принципы»
9. «Инновационные методы в дошкольном образовании - Самаркандский вестник»
10. Давыдов, В. В. (1996). Теория развивающего обучения. М.: ИНТОР.
11. Жукова, О. Г. (2018). Инновации в дошкольном образовании. СПб.: Детство-Пресс.
12. Комарова, Т. С. (2016). Инновационная деятельность в дошкольном образовательном учреждении. М.: Мозаика-Синтез.
13. Новоселова, С. Л. (2010). Развивающая предметно-игровая среда детства: из опыта проектирования. М.: АЙРИС ПРЕСС.
14. Пензулаева, Л. И. (2014). Педагогика дошкольного образования. М.: Юрайт.
15. Ушинский, К. Д. (2004). Человек как предмет воспитания. М.: Фаир-Пресс.
16. Федеральный государственный образовательный стандарт дошкольного образования (2013). М.: Министерство образования и науки Российской Федерации.
17. Эльконин, Д. Б. (2014). Детская психология. М.: Академия.
18. <https://sv.zarnews.uz/post/innovacionne-metod-v-doshkolnom-obrazovanii>

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA "AQLLI" GADJETLAR ASOSIQIDA O'YINLAR TASHKIL ETISH TECHNOLOGYALARI

*O'zbekiston.Ravshanova Yulduz Giyazovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
17-sonli DMTT direktor o'rinbosari*

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlarida «aqlli» gadjetlar asosida o'yinlar tashkil etish texnologiyalariga bag'ishlangan. Maqolada axborot texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari, multimedia texnologiyalarining imkoniyatlari, o'yinli texnologiyalardan foydalanishning asosiy tamoyillari va didaktik materiallar yaratish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, «aqlli» gadjetlar, o'yin texnologiyalari, axborot texnologiyalari, multimedia, didaktik materiallar.

Аннотация: Данная статья посвящена технологиям организации игр на основе «умных» гаджетов в дошкольных образовательных организациях. В статье рассматриваются преимущества использования информационных технологий, возможности мультимедийных технологий, основные принципы использования игровых технологий и вопросы создания дидактических материалов.

Ключевые слова: дошкольное образование, «умные» гаджеты, игровые технологии, информационные технологии, мультимедиа, дидактические материалы.

Annotation: This article is devoted to the technologies of organizing games based on «smart» gadgets in preschool educational organizations. The article examines the advantages of using information technology, the possibilities of multimedia technologies, the basic principles of using game technologies, and the issues of creating didactic materials.

Keywords: preschool education, «smart» gadgets, game technologies, information technology, multimedia, didactic materials.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish jarayonida eng zamonaviy va samarali usullardan bir bu axborot texnologiyalari asosida ta'lim berishdir. Chunki axborot oqimining tez o'sishi, yangi axborot texnologiyalarining rivojlanishi, ularning imkoniyatlari - bularning barchasi yosh avlodning intellektual rivojlanishiga zamin hozirlamoqda. Shu sababdan ta'lim tizimining ilk bo'gi'ni hisoblangan maktabgacha ta'limdan boshlab bolalarga ta'lim-tarbiya berishda multimediali texnologiyalarni olib kirish, AKTdan foydalanish, bolalarni bilim olishga qiziqishlarini uyg'otish va qisqa muddatda ko'proq ma'lumot olishiga muhim sanaladi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'limda AKTdan foydalanish asosan quyidagicha amalga oshiriladi:

- Ta'lim jarayoni uchun illyustratsion va qo'shimcha materiallarni tanlash;
- bayramlar va boshqa tadbirlarning ssenariylari bilan tanishish;
- masofaviy shaklda tajriba almashish;
- davriy elektron nashrlar bilan tanishish,
- raqamli kameralar va fotosuratlarini tahrirlash dasturlaridan foydalanish;
- maktabgacha ta'lim tashkilotida ish yuritishda kompyuterdan foydalanish asosida turli xil ma'lumotlar bazalarini yaratish;
- elektron pochta va sohaga oid saytlar xizmatidan foydalanish;
- turli professional tanlovlarda ishtirok etish;
- aqlli gadjetlardan foydalanib, ta'limni axbotot olamidagi yangiliklar asosida tashkil etish;
- Power Point dasturida prezentatsiyalar, portfoliolar yaratish.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda multimedia texnologiyalaridan foydalanishda aslida «multimedia» inglizcha - ko'p komponentli muhitli materiallardan foydalanish ta'lim jarayonini yorqinroq, hissiyotliroq, ovoqli va video yozuvlardan foydalangan holda animatsiyali illyustratsion materiallar asosida amalga oshirishga imkon beradi.

Shu sababli multimediali ta'lim shaklining ikkita asosiy afzalliklarini ko'rish mumkin:

- interaktivlik, ya'ni bolaning guruh ichidagi faolligi qobiliyati;
- mashg'ulotlarni ovoqli, musiqali, animatsiyali tarzda amalga oshishi.

Multimedia o'rganish jarayonini osonlashtiradi, ta'lim faoliyatini yanada qiziqarli va dinamik rivojiga imkon beradi, bolani ma'lum bir muhitga «etadi», birgalikdagi yangi va jonli g'oyalarni shakllantirishga yordam beradi. Biroq, AKTdan muntazam foydalanishda bolalar bunday shu tarzda faoliyatga o'rganib qolishlari va boshqa shakldagi ta'limiy faoliyatga o'z qiziqishlarini yo'qotishlari mumkin. Tarbiyachi nafaqat kompyuter va zamonaviy multimedia uskunalaridan foydalana olishi, balki o'z ta'lim resurslarini yaratishda foydalanishi, ulardan o'z faoliyatida eng muhim vaqtda foydalana olishi kerak.

Tarbiyachilar esa zamon bilan hamnafas bo'lishi, bolani yangi texnologiyalar olamiga yo'l ko'rsatuvchisiga aylanishi kerak. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari bolalarni uzluksiz ta'lim tizimining keyingi bosqichiga har tomonlama rivojlangan holda o'tishini ta'minlashi shart. Buning uchun maktabgacha ta'limda axborot texnologiyalarini joriy etish va ulardan o'z o'rnida foydalanish talab etiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida AKTdan foydalanishning maqsadi ta'lim jarayoniga axborot texnologiyalarini faol joriy etish orqali ushbu ta'lim sifatini oshirish bo'lib hisoblanadi va quyidagi vazifalarni hal etadi:

- Maktabgacha ta'lim jarayonining axborot resurslarini tizimlashtirish, yangilash va to'ldirish;
- Mashg'ulot jarayonida axborot va kompyuter texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish;
- Maktabgacha ta'lim tashkilotida kompyuterli o'quv dasturlari, didaktik va uslubiy materiallar bankini yaratish.

AKTdan foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan olingan bilimlarni o'zlashtirishni yanada yuqori darajaga olib chiqadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonida AKTni joriy etilishining afzalliklari:

- Elektron ta'lim vositalaridan foydalanish imkoniyatini beradi, chunki ular an'anaviy vositalardan ko'ra tezroq va aniq ma'lumot olishni ta'minlaydi;

- Illyustratsion material hajmini kengaytirish orqali materialni idroki sifatini oshirishga imkon beradi;

- Mashg'ulotda o'zaro munosabatlarda bolalarning birgalikdagi firlash imkoniyatlarining oshib borishi, bolalar o'rtasida interaktiv munosabatlarni amalga oshirish;

- Vizualizatsiyani ta'minlash orqali materialni idrok etish va yaxshiroq anglash;

- Grafik, matnli, audiovizual madumotlardan foydalanish;

- Kundalik hayotda ko'rish qiyin bo'lgan hayotiy vaziyatlarni namoyish qilish (masalan, hayvonlar bilan tanishtirish, tabiat, transport, samo va boshqalar);

- Mashg'ulot materialini samarali o'zlashtirishning yuqori dinamikasi, bolalarning xotirasi, tasavvuri, ijodkorligini rivojlantirish;

- Ta'limni individualizatsiya qilish imkoniyati.

Ta'lim jarayonida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish bizga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- Bolalarning texnik va fikrlash imkoniyatlarini tekislash;

- o'zini sinab ko'rish;

- Tarbiyachilarning professional aloqalarini kengaytirish va ta'lim berish sifatini oshirish.

- Namoyish materiallari, illyustratsiyalar, videokliplarni namoyish etish;

- Tarbiyachi-bola-ota-onalar zanjiridagi hamkorlik.

- Ta'lim jarayonini tezlashtirish orqali vaqtni tejash.

- Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, savod, hisoblash va boshqalarni mashq qilish uchun samarali o'yin vositasi.

Pedagogik jarayonni optimallashtirish, kognitiv rivojlanishning turli darajalariga ega bolalarni har tomonlama (Jismoniy, ijtimoiy- hissiy, nutq, muloqot, o'qish va yozish, bilish, ijodiy) rivojlantirishni individualizatsiya qilish va psixologik-pedagogik faoliyat (bolaning moslashuvi, muloqoti, jamoaviy harakatlar) samaradorligini sezilarli darajada oshirishga imkon beradi.

Shuningdek, axborot kommunikatsiya vositalari orqali o'yinli- ta'lim berish faoliyati til va nutq vositalarini, muloqot qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun vaqtni sezilarli darajada qisqartirish, maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun zarur bo'lgan xotira va diqqatni rivojlantirish, aqliy funktsiya (og'zaki-mantiqiy fikrlash, hissiy-irodaviy soha) larni rivojlantirishda muhim vosita sanaladi. "Aqilli" gadjetlar asosida o'yinlar tashkil etish va o'tkazishda turli talablarga rioya etish zarur. Bunday ta'lim avvalambor tarbiyachining nazorati ostida amalga oshirilishi kerak.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan kompyuterlar, prezentatsiya-slaydlar, televizor, elektron doskalar yordamida namoyish etiladigan materiallar asosida bolalarga matematik bilimlar berishda asosiy mavzu sifatida geometrik shakllar, sanoq, vaqt va fazoviy tushunchalar, mo'ljallanish, miqdor va matematik munosabat, o'lcham kabi mavzular tanlanadi. Mashg'ulotlarni muvaffaqiyatli o'tkazishda ko'rsatma-qo'llanmalarni to'g'ri tanlashning ahamiyati katta. Matematik tasavvurlarni shakllantirishda ham, bolalarni dastlabki umumlashtirishlarga keltirish (qo'shni sonlar orasidagi bog'lanishlar va munosabatlar, «teng», «ortiq», «kam», «butun», «qism») borasida ham ko'rsatmalilik asos bo'lib xizmat qiladi. Hamma mashg'ulotlarda kundalik turmushda ishlatiladigan buyumlar, o'yinchoqlar, tabiiy materiallardan keng foydalaniladi. Hamma bolalar o'yinchoqlar bilan o'ynashlari uchun o'yinchoqlarning tasvirlari ko'p miqdorda tanlanadi. Tasviriylar faoliyat

mashg'ulotlarida turli narsa va buyumlarni tasvirlashdan oldin uning turli ko'rinishlarini ekranda namoyish qilish bolada o'zgacha tasavvur uyg'otadi. Tabiat va uning hodisalarini o'rganish, tevarak-atrof bilan tanishish, nutq o'stirish bilan bog'liq faoliyatda aqlli gadjetlarning o'rni beqiyos. Xususan, bolalarga notanish bo'lgan muhitni aks ettirish va unga munosabatni tarbiyalashda turli dasturlar: virtual borliq, gologramma, youtube, AR dasturlari muhim ahamiyat kasb etadi. Asosiy vazifa, tarbiyachining ushbu dasturlarni to'liq qamrab olishi va kerakli vaqtda ulardan foydalanishni bilishi bo'lib hisoblanadi. Shuningdek, bolalarga oz ona tilida so'zlashish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida so'zlovchi alifbo, so'zni top, bu qaysi ertak kabi o'yinli mashqlar taklif etiladi.

Masalan: „Farqini top“ o'yini.

Ushbu o'yin faoliyati davomida kompyuter vositalaridan foydalangan holda bolada nazariy fikrlash, rivojlangan tasavvur, harakat natijasini bashorat qilish qobiliyati, fikrlash fazilatlarini va boshqalar rivojlanadi va ijodiy qobiliyatlarning keskin o'sishiga olib keladi.

Ushbu o'yinda monitorda fasllar ko'rinishi aks ettiriladi. O'yin mashqida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bolaning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi va maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishining turli jihatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Uni qodlash bilan rivojlanayotgan faoliyat yanada yorqinroq va jadalroq bo'ladi. Fasllar bilan tanishtirishda kompyuterli texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonini jozibali va chinakam zamonaviy qilishga, aniqlik asosida kognitiv va ijodiy vazifalarni hal qilishga imkon beradi. O'yinda bolalar yilning to'rt fasllarning nomlarini to'liq aytadilar. Nima sababdan ular turlicha bodishi, bunga ob-havoning ta'siri haqida tarbiyachi monitorga qarab gapiradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qanchalik ijobiy, ulkan potensialga ega bo'lishidan qat'iy nazar, ular tarbiyachi va bola o'rtasidagi jonli aloqaning o'rnini bosa olmaydi va almashtira olmaydi. Buning uchun multimediali vositalarni tanlash va qo'llashda quyidagi talablarni amalga oshirish zarur:

- Monitor suyuq kristalli yoki plazmadadan iborat bo'lishi ma'qul.
- Bolada ko'rish qobiliyatini buzilishidan saqlashga qaratilgan o'yinlardan foydalanish kerak.
- Muntazam ravishda ko'zlar uchun mashqlar olib borilishi: mashg'ulotda vaqti-vaqti bilan har 1,5-2 daqiqada bolaning ko'zini monitordan siljitish uchun mashg'ulot davomida faoliyat turini o'zgarish ham muhimdir.
- Frontal mashg'ulotlar uchun proektoridan foydalanib, ekrandan bolalargacha bo'lgan masofa 2 - 2, 5 metrni tashkil qilishi lozim.

O'yinli texnologiyalardan foydalanishning asosini bolalarni faollashtiruvchi va kognitiv imkoniyatlarini jadallashtiruvchi faoliyat sifatida tashkil etilish talab etiladi. Bunda didaktik materiallar asosida innovatsion texnologiyalar bo'yicha tajriba o'tkazish, kompyuterda matematika, tasviriy faoliyat, tabiat bilan tanishtirish, nutq o'stirish, atrof olam bilan tanishtirish, ikkinchi tilga o'rgatish mashg'ulotlari uchun didaktik materiallar yaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova X., Raximova L. Bolaga yo'naltirilgan ta'lim» dasturini tashkil etish. T.: 2012 y
2. A.Adhamjonov. Qiziqarli matematika. Toshkent.: Adabiyot uchqunlari, 2016.

3. Bashayeva T. Bolalarda shakl, rang, tovushni qabul qilishning rivojlanishi. T.: 1997.
4. Bikbaeva N.U., Ibragimova Z. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun matematik o'yinlar. T.: O'zPFITI, 1995.

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

***O'zbekiston. Fayzullayeva Shaxzoda Bekpulat qizi
Xorazim viloyati Yangibozor tumani 3-son DMTT tarbiyachisi***

Annotatsiya. Bugun maktabgacha ta'lim tizimiga boshqa sohalarga qaraganda ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Buning boisi esa, maktabgacha ta'lim tashkilotlari yetuk kadr yetishib chiqishida, bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini belgilashida o'rni beqiyosdir. Ushbu maqolada ayni shu sohadagi tizimli ishlar, maktabgacha yoshdagi bolajonlarda interfaol texnologiya va metodlarni qo'llab ko'rish, shuningdek xorij tajribasidagi faktlar-tahlillar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tizimi, interfaol metodlar, rivojlanish, ta'lim, tarbiya, innovatsion texnologiyalar.

Maktabgacha ta'lim mutaxassislari ta'lim tizimida innovatsion g'oyalarni yaratish va joriy etish zamonaviy bolalar bog'chasini rivojlantirish uchun zaruriy shartdir degan fikrga kelishib olishadi. Mutaxassislarning ta'kidlashicha, shtatlardagi innovatsion texnologiyalar nafaqat mumkin, balki ehtiyoj ham. Biroq, buni yodda tutish kerak pedagogik texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarning o'quv jarayonida qo'llanilishi mumkin, bir nechta qat'iy talablar berildi. Bularga quyidagilar kiradi:

- Kontseptuallik, o'quv jarayoni ma'lum ilmiy tushunchaga asoslanishi kerakligini anglatadi.
- Tizimga tegishli texnologiyalar, bu texnologiyalar tizimga xos bo'lgan barcha belgilarga ega bo'lishi kerak. Ya'ni, ular yaxlit, mantiqiy va ularning elementlarining tarkibiy qismlari bo'lishi kerak – o'zaro bog'liq.
- Ishlov berish - pedagogik jamoa muayyan maqsadlarni belgilash, o'quv jarayonini rejalashtirish, ish jarayonida, bir yoki boshqa lahzalarni tuzatish imkoniyatini tushunish kerak.
- Reprodukuvchanlik - bu talabga nisbatan qo'llaniladigan o'qituvchi shaxsidan qat'i nazar, texnologiyani teng darajada samarali bo'lishi kerak.

Interfaol mashg'ulotlar faol o'quv usulining navlaridan biridir. Interfaol o'quv o'zaro ta'siri nafaqat tarbiyachi va maktabgacha yoshdagi bolajonlar o'rtasida amalga oshiriladi, bu holda barcha ko'plab tinglovchilar birgalikda ishlaydi (yoki guruhlarda ishlaydilar). Interfaol o'rganish usullari har doim o'zaro ta'sir, hamkorlik, qidirish, muloqot, odamlar yoki inson va axborot muhiti o'rtasidagi o'yindir. Darslarda faol va interfaol o'rganish usullaridan foydalangan holda o'qituvchi talabalar tomonidan o'qilgan materiallar miqdorini 90 foizgacha oshiradi. Maktabgacha ta'lim muassasasidagi interfaol texnologiyalar va o'quv usullariga asosan qo'llaniladi. Maktabgacha tarbiyachi uchun o'yin - bu asosiy faoliyat va u orqali bolaning yoshida zarur bo'lgan hamma narsani o'rgatishingiz mumkin.

Shu o'rinda dunyoning rivojlangan mamlakatlarui tajribasiga ham nazar tashlaymiz.
Masalan:

1. *Reggio Emiliya usuli.* O'z-o'zini boshqarish- bu usulning o'ziga xos xususiyati. Uning falsafasi shundan iboratki, bolaning shaxsiyati, ular o'sib ulg'aygan paytlarida yoshligida paydo bo'ladi va ularda o'zlarini va g'oyalarini ifoda etishning ko'plab usullari mavjud. O'zlarini ifoda etishning bu usullari haykaltaroshlikdan tortib rasmgacha bo'lishi mumkin. Bolalarning o'zlarini namoyon etishlariga imkon berish ushbu uslubning asosiy tarkibiy qismi bo'lganligi sababli, ushbu maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchilarga o'z bilimlari doirasi bo'yicha so'z beriladi. Ularga ko'chib o'tishga, kuzatishga, narsalarga teginishga va sinfdagi boshqa bolalar bilan munosabatlarini o'rganishga ruxsat beriladi.

2. *Waldorf usuli.* Waldorf uslubining diqqat markazlari qat'iy akademiklar emas. Buning o'rniga, u o'z hayotining mazmunini topa oladigan har tomonlama rivojlangan bolalarni rivojlantirishga intiladi. Ushbu intizom bolalarni mustaqil fikrlovchi bo'lishlarini istaydi. Shunday

qilib, ushbu uslub o'zlarining o'quv dasturlariga san'at, musiqa, hissiy, jismoniy va akademik ta'lim kabi ko'plab fanlarni o'z ichiga oladi. O'qish keyinchalik kiritiladi va Waldorf maktablari bolalar 79 ta bo'lguncha kitoblardan foydalanmaydi va o'rta maktabgacha kompyuterlarni joriy qilmaydi.

3. *Play-Way usuli*. Bolalar o'yin-kulgini yaxshi ko'radilar va ushbu maktabgacha tarbiya o'yin uslubini ta'lim usuli sifatida ishlatadi. Ular o'ynashdan tuzilgan faoliyatni o'rganishadi. Shunday qilib, uni boshqa usullar bilan, shuningdek sinfxonalarda birlashtirish mumkin. Asosiy e'tibor o'yin-kulgi va o'ynashga qaratilganligi sababli, bolalar ko'pincha maktabgacha tarbiya uslubidan zavqlanishadi.

Jumladan, ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim muassasalariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmini takomillashtirishdan iborat dolzarb vazifalar qo'yildi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyati uchun yetarli sharoit yaratilmaganligi bois, binolar qarovsiz holga kelib, bo'shab yotganligi, ulardan samarali foydalanilmayotganligi tanqid qilinib, kelasi yilning birinchi yarmida amalga oshirilishi lozim bo'lgan yettita yo'nalishdagi strategik vazifalar belgilab berildi.

Xulosa qilib aytganda, yaqin o'tkan yillarda zamonaviy innovatsion IT texnologiyasi dominant pozitsiyani egallash maktabgacha ta'limda to'g'ridan-to'g'ri o'quv-uslubiy ishlarni tashkil etish uchun keng qo'llaniladi. O'qituvchilar, kompyuterlar savodxonligini muvaffaqiyatli o'zlashtirgan, o'quvchilar uchun keng imkoniyatlarni ochishi mumkin va bu faqat taqdimotlar va o'qitish roliklarini namoyish etish bilan cheklanmaydi. Mahalliy rivojlanayotgan dasturlarning ulkan tanlov sharoitida ota-onalar yoshga to'liq javob beradigan narsalarni tanlash juda qiyin va ta'lim ehtiyojlari ta'minlanadi. Vakolatli fikrni olish bu masala faoliyat uchun maqbul sharoitlarni yaratishga imkon beradi yoshni rivojlantirish bolalar, oilaviy vakillarning oilaviy vakillari bilan samarali hamkorlikni barpo etish uchun zaruriy narsalarni yaratadilar, ota-onalarning nazarida o'qituvchining nufuzini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ziyamuhammedov, Bo'ri, Mamarajab Tojiyev. Pedagogik texnologiya-zamonaviy o'zbek milliy modeli. Toshkent. 2009.y
2. «Kitobim-oftobim» Toshkent. «O'qituvchi» nashriyoti, 2008 yil.y
3. Azizxo'jayeva N. N. pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent. 2006.y
4. <https://www.researchgate.net/publication/228802472> Preschool Education Studies A Bibliography Organized by Research Strengths
5. <http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/p/pre-primary-education-or-preschool-education>.

THE USE OF STICKERS IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE: A MOTIVATIONAL TOOL OR A POTENTIAL PITFALL?

O'zbekiston. Sobirova Munira

Third-year student, Navoi State University

Scientific advisor: Saidova Surayyo

Senior Lecturer, Navoi State University

Anatation:In early childhood education, particularly in the context of teaching English as a foreign language (EFL), teachers often rely on a variety of motivational tools to engage young learners. Among the most common and widely used tools are stickers—small, colorful symbols of achievement that serve as rewards for effort and accomplishment. These tangible rewards are designed to provide immediate recognition, foster positive behavior, and encourage active participation in the classroom. However, despite their popularity, the use of stickers raises important

questions regarding their long-term effectiveness, fairness, and potential drawbacks. This article critically explores the role of stickers as a motivational tool in EFL classrooms, analyzing their advantages and challenges, and offering suggestions for their effective use to ensure positive outcomes for all students.

Key words: Stickers, motivation, EFL classrooms, reward System, intrinsic motivation, classroom management, Zone of Proximal Development (ZPD), equity in Rewards.

Аннотация. В дошкольном образовании, особенно в контексте обучения английскому языку как иностранному (EFL), учителя часто используют различные мотивационные инструменты для вовлечения маленьких учеников. Одним из самых распространенных и широко применяемых инструментов являются наклейки — маленькие, яркие символы достижений, служащие наградой за старания и успехи. Эти материальные поощрения обеспечивают мгновенное признание, способствуют формированию положительного поведения и побуждают детей активно участвовать в учебном процессе. Однако, несмотря на их популярность, использование наклеек вызывает важные вопросы об их долгосрочной эффективности, справедливости и возможных недостатках. В данной статье проводится критический анализ роли наклеек как мотивационного инструмента в EFL-классах, рассматриваются их преимущества и сложности, а также предлагаются рекомендации по их эффективному использованию для достижения положительных результатов у всех учеников.

Ключевые слова: Стикеры, мотивация, классы EFL, система вознаграждения, внутренняя мотивация, управление классом, зона ближайшего развития (ZPD), справедливость в вознаграждениях

Annotatsiya. Maktabgacha ta'limda, xususan, ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatish (EFL) jarayonida o'qituvchilar yosh bolalarni jalb qilish uchun turli motivatsion vositalardan foydalanadilar. Eng keng tarqalgan va mashhur vositalardan biri — stikerlar bo'lib, ular kichik va rang-barang mukofotlar sifatida bolalarning yutuqlarini taqdirlash uchun ishlatiladi. Bu moddiy mukofotlar bolalarning darhol e'tirof etilishiga, ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga va dars jarayonida faol ishtirok etishga yordam beradi. Biroq, stikerdan foydalanish uzoq muddatli samaradorligi, adolatligi va mumkin bo'lgan kamchiliklari haqida muhim savollarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada stikerlarning EFL sinflarida motivatsion vosita sifatidagi roli tahlil qilinadi, ularning afzalliklari va muammolari ko'rib chiqiladi hamda barcha bolalar uchun ijobiy natijalarga erishish maqsadida ularni samarali qo'llash bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Stikerlar, motivatsiya, EFL sinflari, mukofot tizimi, ichki motivatsiya, sinfni boshqarish, yaqin kelajakdagi rivojlanish zonasi (ZPD), mukofotlashda adolatlilik

The Role of Stickers in EFL Classrooms

Stickers offer young learners a visible acknowledgment of their accomplishments, creating a sense of recognition. For young children, who may not fully understand abstract concepts like achievement, a sticker serves as a concrete symbol of success. In an EFL context, stickers can be used to reinforce language learning by recognizing incremental progress, such as repeating vocabulary, using new sentence structures, or participating in class activities. This external reinforcement helps build students' confidence in their ability to use English, regardless of their proficiency level. Psychologically, receiving a sticker can have a profound impact. It acts as both a reward and a reminder of the learner's ability to succeed. For children who may struggle to understand abstract progress or achievement, a sticker serves as an easy-to-understand marker of success. Thoughtfully applied, stickers can foster motivation, increase engagement, and reinforce positive behaviors. However, the use of stickers as a reward system should be approached carefully to avoid unintended negative effects.

Theoretical Perspectives on Motivation and Learning

Several educational theorists provide insights into the effectiveness of reward systems, including those using stickers. Penny Ur, an authority in language teaching, stresses the importance of creating a motivating learning environment. She highlights that while external rewards like stickers can be helpful, they should be balanced with intrinsic motivators to avoid students becoming overly reliant on external validation. Jeremy Harmer similarly points out that rewards

should motivate all learners, especially those who may struggle with language learning. He advises that rewards should be tailored to recognize individual achievements rather than fostering competition. Stephen Krashen, in his input hypothesis, emphasizes the role of motivation in language acquisition, noting that rewards like stickers can help lower the “affective filter,” making students feel more comfortable participating. However, he also cautions that intrinsic motivation is crucial for long-term language learning. Piaget's developmental theory aligns with the use of stickers in EFL classrooms, as he suggests that children at this stage respond better to tangible, visible rewards. However, Piaget also emphasized that children's learning should be seen as an active process, and rewards should not overshadow the intrinsic value of learning itself. Vygotsky's sociocultural theory, focusing on social interaction and scaffolding, suggests that stickers can be effective if used within the Zone of Proximal Development (ZPD). They can motivate students to take risks and progress, but excessive reliance on external motivation may diminish the social learning process. William Stann has noted that public rewards, such as a visible sticker chart, can lead to negative outcomes, particularly for students who struggle, and advocates for individualized reward systems to ensure all students feel valued.

Advantages of Using Stickers in EFL Classrooms

1. Non-Controversial and Accessible: Stickers are a widely accepted form of reward in educational settings. Unlike other incentives such as candy or small toys, which may raise concerns about health or ethical implications, stickers are a harmless, universally recognized form of reinforcement. Their affordability and ease of access further enhance their appeal as a practical solution for teachers in diverse classroom environments.

2. Cost-Effectiveness: Stickers are an economical reward option, especially when purchased in bulk or printed in-house. This makes them an attractive choice for educators working with limited budgets. The low cost of stickers ensures that they remain a viable and sustainable option for motivating students throughout the academic year.

3. Effective Classroom Management: Stickers can serve as a powerful tool for managing classroom behavior. Whether used to encourage cooperation, promote positive behavior, or reward academic achievements, stickers help maintain a productive learning environment. In an EFL classroom, stickers can also be used to acknowledge progress in language acquisition, such as correctly using vocabulary, applying new grammar, or improving pronunciation.

4. Providing Tangible Goals: Young children often struggle to understand abstract learning goals. Stickers offer a concrete, achievable objective that students can work toward. This can be especially beneficial for students who are not yet developmentally able to connect their efforts with long-term academic outcomes. By offering immediate rewards, stickers help create a sense of accomplishment that reinforces ongoing effort. For EFL learners, this could mean earning stickers for pronouncing words correctly, memorizing phrases, or successfully completing interactive language activities.

Disadvantages of Using Stickers as Rewards

1. Potential for Inequity: A key challenge associated with the use of stickers is the possibility of creating inequality among students. Children who consistently perform well may receive an abundance of stickers, while others may not receive any at all. This disparity can lead to feelings of frustration, resentment, or inadequacy among students who struggle to meet the same expectations. Teachers must ensure that all students have opportunities to earn stickers, but they must also be mindful of how their distribution may affect group dynamics and individual self-esteem, especially in an EFL setting where language proficiency levels can vary greatly.

1. Overemphasis on External Rewards: While stickers can effectively motivate students in the short term, there is a risk that they may shift the focus of learning away from intrinsic motivation. When children are rewarded solely for external markers of success, such as receiving a sticker, they may become overly focused on the tangible rewards rather than the intrinsic value of the learning process. Teachers should strive to strike a balance between external rewards and internal motivation to foster long-term learning goals in an EFL context. This includes encouraging students to appreciate the language for its practical use and for the satisfaction it brings.

Public vs. Private Rewards: Considerations for Implementation

The manner in which stickers are distributed—publicly or privately—also plays a crucial role. Public systems, where stickers are displayed on a chart visible to the whole class, can create healthy competition. However, this approach may also lead to self-consciousness or embarrassment for students who earn fewer stickers. In contrast, private rewards, where stickers are given individually, can help avoid unnecessary competition and ensure that all students are motivated, regardless of their language proficiency level.

Effective Strategies for Using Stickers in EFL Classrooms

To maximize the effectiveness of sticker rewards while minimizing potential drawbacks, educators can implement several creative strategies that promote equity, inclusivity, and motivation in the EFL classroom.

Personalized Reward Systems

One effective way to use stickers is to create personalized reward systems for each student. For example, teachers can provide each student with a sticker album where they can collect stickers throughout the course. This system allows students to track their progress privately and at their own pace. When students fill their albums, they can receive a special reward or recognition. Personalized reward systems ensure that all students, regardless of their academic or behavioral performance, have opportunities to be recognized for their efforts, making it particularly useful in diverse EFL classrooms where students have varying levels of language proficiency.

Rewarding a Range of Behaviors

Rather than limiting sticker rewards to academic achievements alone, educators can expand the criteria for earning stickers. Teachers can reward a variety of positive behaviors, such as helping peers, showing kindness, or demonstrating improvement in non-academic areas like creativity or teamwork. This approach allows students to feel valued for their diverse strengths and prevents the reward system from favoring only those who excel academically. In EFL classrooms, rewarding students for speaking English, using new vocabulary, or even improving their listening skills can encourage holistic language development.

Sticker Exchange Systems

A sticker exchange system can be an effective way to encourage students to save and plan for larger rewards. For example, students can accumulate stickers and trade them in for various prizes or privileges, ranging from small rewards like a pencil or eraser to larger prizes like extra recess time or a book. This system teaches children about delayed gratification and the value of working toward long-term goals. In the EFL context, stickers could be exchanged for opportunities to practice English in more creative or enjoyable settings, such as engaging in a storytelling activity, playing a game that requires English communication, or having a “free talk” session with the teacher.

Targeted Stickers for Specific Achievements

In addition to generic stickers, educators can use stickers designed to recognize specific behaviors or achievements. For example, stickers with messages like “Great Pronunciation!” or “Excellent Vocabulary!” can be used to acknowledge particular skills or efforts in an EFL context. By providing targeted feedback, teachers can ensure that students are rewarded for a broad range of accomplishments, rather than simply the most visible or easy-to-quantify achievements.

Conclusion

Stickers, when used thoughtfully and strategically, can be a highly effective tool for motivating young learners in educational settings, including EFL classrooms. They provide a tangible and accessible form of recognition that encourages engagement and reinforces positive behavior. However, it is important for educators to be mindful of the potential challenges associated with sticker rewards, such as creating inequities among students or fostering an overreliance on external rewards. By using stickers in ways that are fair, inclusive, and tailored to individual students' needs, educators can create a motivating and supportive learning environment that fosters both academic and personal growth in English language acquisition.

References

1. Ur, P. (2003). A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge University Press.
2. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching (4th ed.). Pearson Longman.
3. Krashen, S. D. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press.
4. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. International Universities Press.

MAKTABGACHA TA'LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYALARI

O'zbekiston.Qilichova Marhabo Xudoyqulovna
JDPU Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi
O'zbekiston.Raxmonberdiyeva Ozoda Akram qizi
JDPU talabasi

“Yaratuvchanlik”- bu zamonaviy ta'limning yuragi bo'lishi kerak. Ayniqsa, erta yoshdagi ta'limda bu imkoniyatlar keng bo'lishi lozim. Ken Robinson

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, aynan shu davrda bolaning intellektual, ijtimoiy, psixologik va jismoniy rivojlanishining poydevori yaratiladi. Mazkur maqolamda maktabgacha ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish strategiyalari chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Jahon tajribasi, xususan Lev Vygotskiy, Maria Montessori, Howard Gardner kabi yetuk mutaxxassislarning qarashlari asosida, ta'lim jarayonida o'yin, mustaqil fikrlash, ko'p intellekt va individual yondashuvni uyg'unlashtirishning zamonaviy metodikasi yoritiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan islohatlar kontekstida maktabgacha ta'limni raqamlashtirish, STEAM texnologiyalarni joriy etish va pedagogik innovatsiyalarni tizimli yo'lga qo'yishning istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsion ta'lim texnologiyalari, ta'lim strategiyalari, montessori metodikasi, vygotskiy nazariyasi, steam yondashuv, bolalar psixologiyasi, o'yin ta'lim metodlari, kognitiv rivojlanish, interfaol metodlar, rivojlantiruvchi muhit, erkin fikrlashni shakllantirish.

Аннотация: дошкольное образование является одним из важнейших этапов в жизни человека, именно в этот период закладывается фундамент интеллектуального, социального, психологического и физического развития ребенка. в данной статье проводится глубокий научный анализ стратегий инновационного развития системы дошкольного образования. на основе мирового опыта, в частности взглядов таких ведущих специалистов, как лев выготский, мария монтеessori, говард гарднер, освещается современная методика сочетания игры, самостоятельного мышления, множественного интеллекта и индивидуального подхода в образовательном процессе. также анализируются перспективы цифровизации дошкольного образования, внедрения steam-технологий и системного внедрения педагогических инноваций в контексте проводимых в республике узбекистан реформ. результаты исследования включают практические рекомендации, служащие совершенствованию современной системы дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, инновационные образовательные технологии, образовательные стратегии, методика Монтеessori, теория Выготского, паромный подход, детская психология, игровые методы обучения, когнитивное развитие, интерактивные методы, развивающая среда, формирование свободного мышления.

Annotation: preschool education is one of the most important stages in human life, and it is during this period that the foundation for a child's intellectual, social, psychological, and physical development is laid. this article provides a deep scientific analysis of the strategies for the innovative development of the preschool education system. based on global experience, particularly the views of leading specialists such as lev vygotsky, maria montessori, and Howard gardner, the modern methodology of combining play, independent thinking, multiple intelligence, and an

individual approach in the educational process is highlighted. the prospects for the digitalization of preschool education, the introduction of steam technologies, and the systematic implementation of pedagogical innovations in the context of the reforms being carried out in the republic of uzbekistan are also analyzed. the research results include practical recommendations that serve to improve the modern preschool education system.

Keywords: preschool education, innovative educational technologies, educational strategies, Montessori methodology, Vygotsky theory, ferry approach, child psychology, game learning methods, cognitive development, interactive methods, developmental environment, formation of free thinking.

XXI asr- bu innovatsiyalar, axborot texnologiyalari va ilg'or g'oyalarning asridir. Bugungi kunda har qanday ta'lim tizimi, xususan, maktabgacha ta'lim sohasi ham jahon miqyosidagi o'zgarishlar va zamonaviy yondashuvlar bilan hamnafas rivojlanibni talab qilmoqda. Aynan maktabgacha yosh – bu shaxs shakllanishining poydevori qo'yiladigan, ong, xotira, tafakkur va nutq kabi kognitiv jarayonlar jadal rivojlanadigan davr bo'lib, mazkur bosqichda qo'llaniladigan ta'lim strategiyalari bolaning kelajakdagi ijtimoiy faolligi, ijodiy fikrlashi va intellektual salohiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy jamiyatning talablariga javob beradigan ta'lim tizimini yaratish uchun eng avvalo eng yosh avlodga qaratilgan strategik yondashuvlar ishlab chiqilmoqda. Bugungi kunning bolasi-raqamli dunyoda ulg'ayotgan, texnologiyalar bilan yaqin aloqada bo'lgan avlodidir. Shu sababli an'anaviy uslublar bilan cheklanib qolgan maktabgacha ta'lim ularning ehtiyojlariga javob bera olmaydi. Innovatsion yondashuvlar orqali bola markazda turadigan, uning individualligini tan oladigan, yaratuvchanligini rivojlantiradigan tizim zarurdir. Bugungi globallashuv jarayonida ta'limga bo'lgan talab va yondashuvlar tubdan o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimi bosqichi har qanday jamiyatda inson kapitalini shakllantirishning birinchi va eng muhim halqasi sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bois, bu sohaga yangicha yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik konsepsiyalarni joriy etish zarurati tug'ilmoqda. An'anaviy yodlashga asoslangan ta'lim metodlarining o'rnini bugun bola shaxsini markazga qo'ygan, uning individul ehtiyojlari va qobiliyatlari inobatga oladigan metodlar egallamoqda. Bunday yondashuvlar orqali ta'lim nafaqat bilim beruvchi, balki, bolaning ijodiy fikrlashi, muloqat ko'nikmasi, hissiy-intellektual rivojlanishini ta'minlovchi vositaga aylanmoqda.

Maktabgacha ta'limda innovatsion metodlarni amaliyotga joriy etishda o'yin texnologiyalarining tutgan o'rni beqiyosdir. O'yin- bu bola uchun nafaqat ko'ngilochar mashg'ulot, balki, dunyoni anglash, o'rganish, muloqat qilish, o'zini namayon qilish vositasidir. Ayniqsa, pedagogik o'yinlar, ro'lli o'yinlar, konstruktorlik faoliyati, dramizatsiyaelementlari orqali bolada ijtimoiy rolni anglash, empatiya, til rivoji va tanqidiy fikrlash kabi konikmalar shakllanadi. Bundan tashqari, zamonaviy raqamli texnologiyalar ham maktabgacha ta'limda yangicha o'qitish metodini yaratmoqda. Intellektual doskalar, planshetlar, maxsus ta'limiy dasturlar yordamida bolalar:

- Geometrik shakllarni aniqlashni
- Tovushlarni ajratishni
- Elementar matematik tushunchalarni o'zlashtirishni o'yin orqali o'rgatishmoqda.

Masalan, O'zbekistonda ishlab chiqilgan " Bilimdon bola" "Alpomish va Barno bilan o'rganamiz" kabi mobil ilovalar va animatsion video darsliklar maktabgacha yoshdagi bolalarning bilim olishini qiziqarli va samarali jarayonga aylantirmoqda.

STEAM yondashuvi – maktabgacha yoshdagi bolalar uchun innovatsion asos:

1. So'ngi yillarda dunyo bo'ylab keng tarqalgan STEAM yondashuvi ham maktabgacha ta'limga moslashtirilmoqda. Garchi bu yondashuv ilgari maktab va kollej bosqichlariga tegishli deb qaralgan bo'lsada, bugungi kunda bu metodika 3-6 yoshli bolalar uchun maxsus ishlab chiqarilgan modullar orqali o'rgatilmoqda.

Masalan:

- Lego konstuktor orqali muhandislik tasavvuri shakllanadi.

- Raqamlar bilan o'yinlar orqali matematik fikrlash asoslari qo'yiladi.
- Musiqa va rasm chizish orqali san'at orqali ifoda qilish, did tarbiyasi shakllanadi.

STEAM yondashuv bolaning har tomonlama rivojlanishini, fanlararo integratsiyani, ijodiy va tizimli fikrlashni erta yoshdanoq shakllantirish imkonini beradi.

2. Individual yondashuv: bolaning ichki salohiyatini yuzaga chiqarish vositasi: Innovatsion ta'lim strategiyalarini markazida individul yondashuv turadi. Har bir bola o'zining qobiliyati, xarakteri, qiziqishi, psixologik holati va rivojlanish sur'atiga ega. Shu sababli, ularning har biriga bir xil metod bilan yondashish yaroqsiz natijaga olib keladi. Masalan, Gardnerning ko'p intellekt nazariyasiga ko'ra, kimdur- lingvistik, kimdur- vizual boshqasi va musiqiy kinestetik o'rganadi. Shunga ko'ra, pedagoglar har bir bolaning individual intellektini aniqlab, unga mos dars usullarini tanlashi zarur:

- Nutqi rivojlangan bolaga hikoya yozdirish
- Tasvvuri kuchli bolaga konstruktorlik topshiriqlari berish;
- Musiqaga qiziqqan bola uchun ritmik o'yinlar joriy etish va hakoza

3. Ota- onalar va jamiyat bilan hamkorlik- mavaffaqiyatli innovatsion ta'limning kafolati:

Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanishi nafaqat bog'cha va pedagoglar, balki, ota-onalar, jamiyat va davlatning hamkorligiga tayanadi. Chunki bola ta'limi va tarbiyasi faqat ta'lim muassasalarida emas, balki oilada, ko'cha-ko'ya, jamiyatda ham shakllanadi.

Innovatsion yondashuvlar doirasida ota-onalarning ishtirokini faollashtirish quyidagilar orqali amalga oshiriladi:

- Raqamli ota-onalik platformalarini yaratish:
- Ota-onalarga mo'ljallangan trening va vebinarlar o'tkazish:
- O'yinchoq va materiallarni tanlashda pedagogik maslahat berish:
- Uyda ta'limiy muhit yaratish bo'yicha metodik qo'llanmalar tarqatish

Bu orqali bog'cha va oila o'rtasida uzviylik, hamkorlik, o'zaro ishonch shakllanadi. Natijada, bola bir xil yondashuv asosida o'zlashtiradi, bilimlar hayot bilan uyg'unlashadi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi:taqqosloviy yondashuv.

FINLYANDIYA: bu davlatda bolaga ta'lim berishdan oldin unga baxtli bolalik yaratish maqsad qilib olingan. U yerda bolalar 6- 7 yoshgacha faqat o'yin orqali o'rganishadi. Barcha faoliyat " bolaning ijtimoiy- emotsional rivoji" atrofida quriladi.

SINGAPUR: bu yerda 3-6 yoshdagi bolalar uchun mahsus " Nurturing Early Learners" dasturi ishlab chiqilgan. U bolada mustaqillik, savol berish, muammoni hal qilish, boshqalarga rahm- shavqat bilan munosabatda bo'lish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi.

JANUBIY KOREA: maktabgacha ta'limda raqamli o'yin vositalaridan, VR texnologiyasidan keng foydalaniladi. Masalan bolalar tarixiy joylarga virtual sayohat qilishadi yoki hayvonat olami bo'ylab VR darslarga qatnashishadilar.

Raqmli texnologiyalarni qo'llash;

Raqamli texnologiyalarni maktabgacha ta'limda joriy etish, avvalambor, o'quvchilarga yangi bilim va ko'nikmalarni o'rganish imkonini beradi. Internet, interaktiv ta'lim dasturlari, mobil ilovalar va robottehnika kabi texnologiyalar o'quvchilarga interaktiv va individual yondashuvni taqdim etadi. Masalan, ilgari raqamli asboblarni faqat o'qituvchilargayordam berish uchun ishlatilgan bo'lsa, bugungi kunda ular o'quvchilarga ham mustaqil ravishda o'rganish va yangi bilimlar olish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, bolalar raqamli texnologiyalar yordamida o'z o'qish jarayonini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Misol uchun, ko'plab ta'lim dasturlari va o'yinlar bolalar uchun raqamli vositalar yordamida matematikani , til o'rganishni va hatto ilmiy tushunchalarni o'rgatishda yordam beradi. Bularning barchasi bolalarning o'zaro aloqalarini va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'limda barqaror rivojlanish maqsadlaribilan uyg'unlik:

Maktabgacha ta'lim dunyo miqyosida Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, SDG-4: Sifatli ta'lim maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishda asosiy

mezonlardan biridir. BMT tomonidan ilgari surilgan ushbu maqsadga ko'ra, 2030- yilga kelib, barcha bolalarning yuqori sifatli teng imkoniyatli va arzon maktabgacha ta'lim olish huquqini ta'minlash ko'zda tutilmoqda.

- Maktabgacha ta'lim qamrovini kengaytirish; So'nggi yillarda yangi davlat va xususiy bog'cha tarmog'I kengaytirilib, maktabgacha ta'lim muassasalariga qamrov darajasi 70% dan oshdi.
- Raqamli platformalar: Maktabgacha ta'lim mobil ilovasi orqali ta-onalar bolalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari uchun imkoniyat yaratiladi.
- Moliyalashtirishni oshirish: Innovatsion loyihalar uchun xalqaro tashkilotlardan grandlar jalb qilinmoqda, mahalliy darajada esa davlat tomonidan subsidalar ajratilmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalari bugungi kunda nafaqat, ta'lim sifatini oshirish, balki, jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlash, milliy va global miqyosda taraqqiyotga hissa qo'shishning eng muhim omillaridan biridir. Raqamli texnologiyalar, pedagogik innovatsiyalar va inklyuziv ta'lim yondashuvlari birgalikda ta'lim tizimining yangilanishiga olib kelmoqda. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi ham, jahonda ro'y berayotgan o'zgarishlar parallel ravishda, innovatsion strategiyalarni joriy etishda muhim qadamlarni tashlamoqdalar. Bundan tashqari, maktabgacha ta'limda barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) bilan uyg'unlikka erishish zarur. Sifatli ta'limga asoslangan ta'lim tizimining qurilishi nafaqat bolalar uchun balki, jamiyat uchun ham uzoq muddatli ijtimoiy, iqtisodiy, va madaniy rivojlanishning asosini tashkil etadi. Maktabgacha ta'lim tizimida raqamli va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bu jarayonning muhim qismi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2015). Education for sustainable Development goals: Learning objectives. BMT barqaror rivojlanish maqsadlari va maktabgacha ta'limda innovatsiyalarni qo'llash zarurligi.
2. Mirzaeva R. (2018) Innovatsion pedagogik texnologiyalarni maktabgacha ta'lim tizimiga joriy etish. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashning samaradorligi.

MAKTABGACHA TA'LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYASI

O'zbekiston.Mustafoyeva Muhabbat

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

O'zbekiston.Abduhakimova Dilnoza Abduhakimovna

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Zamonaviy mutaxassislarning asosiy g'oyalaridan biri pedagogika fanlari ta'lim ishlarini olib borishning yangi usullarini, to'liq tendentsiyalar, maqbul ehtiyojlar, ota-onalarning kognitiv ehtiyojlarini o'rganish zarur. Maktabgacha ta'limda innovatsiyalar O'rnatilgan ta'lim an'analari eksperimental va ijodiy tushunish bo'yicha hamma joyda qidirib topilgan, «soxta-yadroviy» muammosi keskin, shaklning o'ziga xosligi bilan tavsiflangan uslubiy amaliyotlar va shaklning o'ziga xosligi bilan tavsiflanadi. Shu sababli, hatto ko'p yillik amaliyotga ega bo'lgan o'qituvchilar ham tajriba pedagogik joylari va maktabgacha tashkilotlar faoliyatida izchil innovatsiyalarni amalga oshirishni ta'minlash qiyin. Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish texnologiyasi – erta yoshdagi bolalarning to'liq jismoniy, aqliy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishi ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan uzoq muddatli rejadir. Quyidagi ushbu strategiyaning asosiy yo'nalishlari va maqsadlari mavjud. Ushbu maqolada, maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanish haqida fikr va mulohazalar qilinadi.

Kalit so'zlar: innovatsiya, strategiya, bolalar psixologiyasi, rivojlanish, ta'lim, tarbiya, texnologiya.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimining barcha bosqichlari doimiy yangilanish va takomillashuv jarayonida. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi bolalarning intellektual, axloqiy va jismoniy rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish funksiyasi quyidagi asosiy yo'nalishlarga tayanadi:

1. Ta'lim texnologiyalarini modernizatsiya qilish. Raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali o'quv- tarbiyaviy jarayonini samaradorligini oshirish. Masalan, interaktiv o'yinlar, mobil ilovalar va multimedia vositalari yordamida bolalarda bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin.

2. Pedagogik kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash. Innovatsion metodika va pedagogik yondashuvlarni chuqur o'rganagan, zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni biladigan mutaxassislarni tayyorlash strategiyasining muhim tarkibiy qismidir;

3. Ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash. Bolalar bog'chalarini zamonaviy jihozlardan bilan ta'minlash, ergonomik mebellar, didaktik materiallar va xavfsizlik vositalarini joriy etish orqali sifatli ta'lim muhitini yaratish.

4. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish. Ota-onalarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish, ular bilan maslahatlashuvlar, seminar va treninglar o'tkazish orqali bolalarnig har tomonlama rivojlanishi ta'minlash.

5. Mahalliy va xorijiy tajribalarni integratsiya qilish. Jahonning ilg'or maktabgacha ta'lim modellari, texnologiya metodikalari va tajribalarini o'rganish va mahalliy sharoitiga mos tadbiq etish.

Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyasi- ke;ajak avlodni yetuk va raqobatdosh qilib voyaga yetkazish yo'lida muhim asosdir. Bu strategiyani amalga oshirish uchun davlat ta'lim muassasalari, pedagogoklar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik zarurdir. Innovatsiyalarga ochiq, ilg'or fikrlovchi jamiyatga taraqqiyot sari dadil odimlashi mumkin.

Maktabgacha ta'lim mutaxassislari ta'lim tizimida innovatsion g'oyalarni yaratish va joriy etish zamonaviy bolalar bog'chasini rivojlantirish uchun zaruriy shartdir degan fikrga kelishib olishadi. Moliyalashtirish yuzasidan davlat muassasalari «Maktabgacha tarbiyachiga pul ketayotganda» innovatsion tashkiliy yechimlarining kundalik tartibida kiradigan innovatsion tashkiliy yechimlarning kunlik tartibiga kiritilishi institutning obro'sini sezilarli darajada oshiradi va rivojlanishning keyingi yo'nalishlarini belgilab beradi. O'quv jarayonida innovatsion texnologiyalarni joriy etish psixofizik yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, maktabgacha tarbiyachilar tomonidan har doim ijobiy seziladi, ular faoliyatni osongina o'zgartiradilar. O'z navbatida, tashabbus pedagogik kompozitsiya Ota-ona jamoatchiligi, bolalar bog'chasini o'quvchilarning oilalari bilan o'zaro ta'siri mexanizmlarini takomillashtirish zarurati, shuningdek, muhim ahamiyatga ega. Mutaxassislarning ta'kidlashicha, shtatlardagi innovatsion texnologiyalar nafaqat mumkin, balki ehtiyoj ham. Biroq, buni yodda tutish kerak pedagogik texnologiyalar maktabgacha bolalarning o'quv jarayonida qo'llanilishi mumkin, bir nechta qat'iy talablar berildi:

- Kontseptuallik, o'quv jarayoni ma'lum ilmiy tushunchaga asoslanishi kerakligini anglatadi.
- Tizimga tegishli texnologiyalar, bu texnologiyalar tizimga xos bo'lgan barcha belgilarga ega bo'lishi kerak. Ya'ni, ular yaxlit, mantiqiy va ularning elementlarining tarkibiy qismlari bo'lishi kerak – o'zaro bog'liq.
- Ishlov berish - pedagogik jamoa muayyan maqsadlarni belgilash, o'quv jarayonini rejalashtirish, ish jarayonida, bir yoki boshqa lahzalarni tuzatish imkoniyatini tushunish kerak.
- Reprodiktuvchanlik - bu talabga nisbatan qo'llaniladigan o'qituvchi shaxsidan qat'iy nazar, texnologiyani teng darajada samarali bo'lishi kerak.

Maktabgacha yoshi - bu bolaning atrofida dunyoni faol o'rganadigan davr. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining psixologik rivojlanish xususiyatlariga ega. Yurish boshlaganida, bola juda ko'p kashfiyotlar qiladi, xonada, ko'chada, bolalar bog'chasida joylashgan narsalar bilan tanishadi. Turli narsalarni yig'ish, ularni o'rganish, mavzudan kelib chiqqan tovushlarni tinglash, bu ob'ektning qaysi fazilatlar va xususiyatlari borligini biladi. Ushbu davrda bolaning ingl. -figurativ va ingl. Effektiv fikrlash shakllari yaratilgan. 5-6 yoshligida bola, shimgich kabi, barcha ma'lumotlarni so'radi. Olimlar ushbu yoshlik davrida bolaning bu ma'lumotni esga olishini, bundan keyin u hayotda hech qachon eslamasligini isbotladi. Bola ufqlarini kengaytira oladigan har qanday narsaga qiziqish uyg'otadigan davrdir va bu uning atrofidagi dunyoni qo'llab-quvvatlaydi.

Umuman olganda, maktabgacha yoshdagi yoshlar xotirjamlik hissi bilan ajralib turadi. Ularning kichik sabablarga ko'ra ziddiyatlari va kuchli affektiv epizootiyalari yo'q. Biroq, bu bolaning hissiy hayotining to'yinganligi pasayadi degani emas. Axir, preschooler kuni juda ko'p his-tuyg'ularga to'lib ketadi, shuning uchun kechqurun bola charchagan va to'liq charchash uchun keladi. Bu davrda hissiy jarayonlarning tuzilishi ham o'zgaradi. Ilgari motorli va vegetativ reaksiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarda saqlanib qolgan emotsional jarayonlarga kiritilgan, ammo hissiyotlarning tashqi ifodasi yanada cheklangan shaklga ega bo'ladi. Maktab o'quvchilari nafaqat bugungi kunda qilayotgan ishidan, balki kelajakda nima qilishidan ham xafa bo'lib, xursand bo'lishadi. Presedrga tegishli bo'lgan har bir narsa - rasm, o'yin, qolib tuzish, onaga yordam berish, uy ishlarini bajarish - yorqin hissiy rangga ega bo'lishi kerak, aks holda narsalar tezda yiqilay yoki umuman bo'lmaydi. Chunki bu yoshdagi bola unga qiziq bo'lmagan ishni bajarolmaydi. Bu asrda, maktabgacha tarbiyachilarning boshqalarga va o'zlariga bo'lgan munosabati muhim ko'rsatkichdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'pincha kamchiliklarini tanqid qilishadi, tengdoshlariga shaxsiy xususiyatlar beriladi, bolalar va kattalar o'rtasidagi munosabatlar, shuningdek, kattalar va kattalar o'rtasidagi munosabatni qayd qiladi. Biroq, ota-onalar bolalarga misol bo'la oladi. Shuning uchun, ota-onalar bolaga ijobiy ma'lumotni kiritish, shaxsiy yoki intellektual ma'lumot bo'lsin, u bolaga qo'rquv, xavotir va haqoratni keltirmasliklari kerak. Xulosa qilib aytganda, yaqin o'tkan yillarda zamonaviy innovatsion IT texnologiyasi dominant pozitsiyani egallash maktabgacha ta'limda to'g'ridan-to'g'ri o'quv-uslubiy ishlarni tashkil etish uchun keng qo'llaniladi. O'qituvchilar, kompyuterlar savodxonligini muvaffaqiyatli o'zlashtirgan, o'quvchilar uchun keng imkoniyatlarni ochishi mumkin va bu faqat taqdimotlar va o'qitish roliklarini namoyish etish bilan cheklanmaydi. Mahalliy rivojlanayotgan dasturlarning ulkan tanlov sharoitida ota onalar yoshga to'liq javob beradigan narsalarni tanlash juda qiyin va ta'lim ehtiyojlari ta'minlanadi. Vakolatli fikrni olish bu masala faoliyat uchun maqbul sharoitlarni yaratishga imkon beradi yoshni rivojlantirish bolalar, oilaviy vakillarning oilaviy vakillari bilan samarali hamkorlikni barpo etish uchun zaruriy narsalarni yaratadilar, ota-onalarning nazarida o'qituvchining nufuzini oshiradi.

Foydalailgan adabiyotlar:

1. Ziyamammedov, Bo'ri, Mamarajab Tojiyev. Pedagogik texnologiya-zamonaviy o'zbek milliy modeli. Toshkent. 2009.y
2. «Kitobim-oftobim» Toshkent. «O'qituvchi» nashriyoti, 2008 yil.y
3. Azizxo'jayeva N. N. pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent. 2006.y

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYALANUVCHILARINING TA'LIM JARAYONIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

*O'zbekiston.Doniyorova Shoxista Shodiyarovna
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti o' qituvchisi
O'zbekiston.Turdiyeva Fotima
SamDU Urgut filiali
Maktabgacha ta'lim yo 'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida axborot texnologiyalaridan foydalanishning dolzarbligi, ularning tarbiyalanuvchilar rivojlanishiga ta'siri, ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishdagi o'rni tahlil qilinadi. Axborot texnologiyalari orqali ta'limning jonlanishi, vizual hamda eshituv orqali qabul qilishga asoslangan yondashuvlari, o'yinli va interaktiv metodlarni bolalarning qiziqishini oshirishdagi roli ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Axborot texnologiyalari, maktabgacha ta'lim, multimedia, interaktiv darslar, raqamli savodxonlik, tarbiyachi, bolalar rivojlanishi, ta'lim sifati.

Абстрактный: В статье анализируется актуальность использования информационных технологий в дошкольных образовательных организациях, их влияние на развитие воспитанников, а также их роль в эффективной организации образовательного процесса. Раскрывается активизация образования посредством информационных технологий,

подходов, основанных на зрительном и слуховом восприятии, а также роль игровых и интерактивных методов в повышении интереса детей.

Ключевые слова: Информационные технологии, дошкольное образование, мультимедиа, интерактивные уроки, цифровая грамотность, педагог, развитие ребенка, качество образования.

Abstract: The article analyzes the relevance of using information technologies in preschool educational organizations, their impact on the development of pupils, as well as their role in the effective organization of the educational process. The activation of education through information technologies, approaches based on visual and auditory perception, as well as the role of game and interactive methods in increasing children's interest are revealed.

Keywords: Information technologies, preschool education, multimedia, interactive lessons, digital literacy, teacher, child development, quality of education.

Kirish. XXI asrda raqamli texnologiyalar har bir sohada chuqur ildiz otmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimida bu jarayon sezilarli darajada tezlashdi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish – ularning qiziqishini uyg'otish, bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirishga xizmat qiluvchi muhim vositadir.

Asosiy qism. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun dars jarayonini qiziqarli va interaktiv tarzda tashkil etish lozim. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, axborot texnologiyalari orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar – bu nafaqat o'quv-tarbiya vositasi, balki ularning ijtimoiy-psixologik rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar uchun mo'ljallangan ta'limiy dasturlar, raqamli o'yinlar, interaktiv testlar orqali ularning tafakkuri, eshitish va ko'rish orqali qabul qilish qobiliyatlari rivojlanadi. Masalan, multfilmlar asosida o'rgatish, raqamli kartochkalar, ekranli sensorli doskalar orqali taqdimotlar – bularning barchasi darsni jonlantiradi.

Maktabgacha ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanish shakllari va samaradorligini aks ettiruvchi jadval

T/r	Yo'nalish	Foydalaniladigan texnologiyalar/vositalar	Maqsad	Kutilayotgan natija
1.	Bilim berish	Interaktiv ta'lim dasturlari, elektron darsliklar, raqamli o'yinlar	Bolalarga harflar, sonlar, shakllar, ranglar haqida qiziqarli tarzda bilim berish	Bilimlarni oson va tez o'zlashtirish, darsga qiziqish ortadi
2.	Nutqni rivojlantirish	Multimediali hikoyalar, audio/video materiallar	Lug'at boyligini oshirish, to'g'ri talaffuzga o'rgatish, fikr bayonini shakllantirish	Og'zaki nutq faolligi oshadi, so'z boyligi kengayadi
3.	Estetik tarbiya	Raqamli tasviriy san'at ilovalari, musiqiy dasturlar	Bolalarning badiiy didini shakllantirish, musiqaga va tasvirga qiziqish uyg'otish	Estetik dunyoqarash shakllanadi, ijodiy faoliyati rivojlanadi
4.	Harakatli o'yinlar orqali rivojlantirish	Interaktiv jismoniy mashqlar ilovalari (masalan, GoNoodle)	Harakat koordinatsiyasi va sog'lom turmush tarzini shakllantirish	Harakatlilik ortadi, sog'liq mustahkamlanadi
5.	Mustaqil fikrlash va ijodkorlik	Kodlashga asoslangan ilovalar (Scratch Jr, Tynker)	Mantiqiy fikrlash, muammo yechishga o'rgatish, ijodiy yondashuvni	Mustaqil qaror qabul qilish, yangi g'oyalar yaratish ko'nikmalari rivojlanadi

T/r	Yo‘nalish	Foydalaniladigan texnologiyalar/vositalar	Maqsad	Kutilayotgan natija
			shakllantirish	
6.	Ota-onalar bilan aloqa	Elektron kundaliklar, onlayn platformalar (Google Classroom va b.)	Bola rivojlanishini kuzatish, ota-onalarni ta’lim jarayoniga jalb qilish	Ota-onalar bilan hamkorlik kuchayadi, ta’lim sifati oshadi
7.	Tarbiyachining malakasini oshirish	Onlayn kurslar, vebinarlar, ta’limiy platformalar	Tarbiyachilarning texnologik savodxonligini oshirish	Innovatsion yondashuvni joriy qilishga tayyor malakali pedagoglar

Multimediali vositalar bolalarning muloqot madaniyatini shakllantirish, nutqiy faolligini oshirish, ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishga xizmat qiladi. Bu vositalar orqali bola o‘rgangan bilimni mustaqil tarzda qayta ishlash, qo‘llash va sinovdan o‘tkazish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ta’limning individuallashtirilgan yondashuvi esa har bir bolaning o‘ziga xos rivojlanish sur‘atlarini hisobga olish imkonini beradi.

Shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish tarbiyachilar faoliyatida ham muhim o‘rin egallaydi. Elektron dars ishlanmalari, videodarslar, mobil ilovalar orqali darsni yanada mazmunli tashkil etish mumkin. Ota-onalar bilan samarali muloqot o‘rnatish, bolaning rivojlanish monitoringini olib borish ham zamonaviy texnologiyalar vositasida osonlashmoqda.

Xulosa qilib aytganda maktabgacha ta’limda axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Tarbiyachilarning texnologik savodxonligini oshirish, raqamli resurslardan unumli foydalanishni yo‘lga qo‘yish bugungi kunning dolzarb vazifalaridandir. Bolalarga zamon talablari asosida ta’lim berish – kelajak avlodning raqamli jamiyatda muvaffaqiyatli bo‘lishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Polat, E.S. (2010). *Innovatsion ta’lim texnologiyalari*. Moskva: Akademiya nashriyoti.
2. Khutorskoy, A.V. (2005). *Didaktik dizayn va interaktiv texnologiyalar*. Sankt-Peterburg: Piter.
3. Grinshkun, V.V. (2013). *Raqamli ta’lim muhiti va maktabgacha ta’lim*. Moskva: MGPU nashriyoti.

ELEMENTAR MATEMATIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISH MASHG‘ULOTLARIDA INNOVATSION YONDASHUVNING MOHIYATI

O‘zbekiston.Xabibullayeva Nazokat Alisher qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti

Namangan filiali 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning elementar matematik tasavvurlarini shakllantirish jarayonida innovatsion yondashuvlarning zarurligi va ahamiyati tahlil qilinib, ilg‘or pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari va zamonaviy metodikalar asosida o‘quv faoliyatini tashkil etishning samarali yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, elementar matematik tasavvur, innovatsion yondashuv, AKT, multimedia texnologiyalari; STEAM; didaktik o‘yin, kreativ fikrlash.

Аннотация: В статье анализируется необходимость и значение инновационных подходов в процессе формирования элементарных математических представлений обучающихся в дошкольных образовательных организациях, показаны эффективные способы организации образовательной деятельности на основе передовых педагогических технологий, информационно-коммуникационных средств и современных методик.

Ключевые слова: дошкольное образование, элементарное математическое воображение, инновационный подход, ИКТ, мультимедийные технологии; ПАР; дидактическая игра, творческое мышление.

Abstract: This article analyzes the need and importance of innovative approaches in the process of forming elementary mathematical ideas of students in preschool educational organizations, and shows effective ways to organize educational activities based on advanced pedagogical technologies, information and communication tools, and modern methodologies.

Keywords: preschool education, elementary mathematical imagination, innovative approach, ICT, multimedia technologies; STEAM; didactic game, creative thinking.

Maktabgacha ta'lim va umumiy o'rta ta'limning uzluksizligi va uzviyligini ta'minlash, maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish, sohada faoliyat yuritayotgan xususiy sektor vakillarini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash, ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-152-sonli farmoni imzolandi.

Farmon asosida katta va maktabga tayyorlov guruhlaridagi bolalarda bilim olish, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan o'quv-metodik materiallarni ishlab chiqish lozimligi belgilab qo'yildi.

Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar, innovatsion metodlar va interaktiv vositalarning keng joriy etilishi ta'lim sifati oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonida innovatsion yondashuvlar bolalarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi, mustaqil fikr yuritish va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.

Tadqiqotchi D.E.Yavkochdiyeva⁹ pedagogning innovatsion faoliyati yangilikni qo'llashga tayyorligi; pedagogik yangiliklarni qabul qilishi; novatorlik darajasi; kommunikativ qobiliyatining rivojlanganligi va ijodkorligi bilan belgilanadi, deb hisoblaydi.

Shuningdek, ko'plab texnolog-olimlarning fikricha, ta'lim tizimida yoki o'quv faoliyatida innovatsiyalarni qo'llashda sarflangan mablag' va kuchdan imkon qadar eng yuqori natijani olish maqsadi ko'zlanadi. Innovatsiyalarning har qanday yangiliklardan farqi, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o'zgaruvchan mexanizmga ega bo'lishi zarur¹⁰.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida barcha guruh tarbiyalanuvchilariga elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish faoliyati o'rgatib boriladi. Bolalar guruhdan-guruhga o'tgani sari ushbu faoliyat turining mazmuni murakkablashib boradi.

XXI asr texnologiyalar asri bo'lganligi uchun, bolalarga maktabgacha ta'lim tashkilotlarida elementar matematik faoliyatga o'rgatishda turli xildagi zamonaviy innovatsion metodlardan foydalanib, faoliyat jarayonlarini yanada mazmunli hamda qiziqarli usulda tashkil etish hozirgi kunning dolzarb masalasi hisoblanadi.

Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish faoliyatlarini tashkil etishda innovatsion yondashuvlarning zarurligi va ahamiyati juda katta. Bugungi kunda ta'lim sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va bolalarning tafakkurini rivojlantirish zarurati - bularning barchasi innovatsion yondashuvlarni joriy etishni taqozo qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida shakllantiriladigan elementar matematik tasavvurlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ✓ to'plam va uning xususiyatlari;
- ✓ son va sanoq elementlari;
- ✓ fazo va fazoda mo'ljal olish;
- ✓ geometrik shakllar.

⁹ Явкочдиева, Д.Э. Инновацион ёндашув таълим тизимини модернизациялаш омили сифатида. Замонавий таълим / Современное образование. 2021, №4(10). 43-50-бетлар.

¹⁰ Инновацион таълим технологиялари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Тошкент: 2015. – 208 бет.

Arifmetik misollar va masalalar kabi bilimlar kelgusida matematik tafakkurni rivojlantirish uchun mustahkam poydevor hisoblanadi.

Ushbu bilimlarni bolalarga innovatsiyalar va turli ta'lim texnologiyalari asosida o'rgatish tarbiyachining muhim vazifasi hisoblanadi. Ushbu jarayonda tarbiyachi quyidagi innovatsion yondashuvlardan foydalanishi mumkin.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish. Interaktiv doskalar, yozuv planshetlari, raqamli resurslar va matematik dasturlar orqali bolalarda qiziqish uyg'otiladi. Masalan: Smart televizorlar orqali vizual materiallarni taqdim etish, yozuv planshetlarida raqamlar yoki shakllarni chizish, turli xildagi taqdimotlardagi topshiriqlar orqali o'yinli testlar o'tkazish mumkin. Ushbu usullardan foydalanish uchun tarbiyachidan kompyuter savodxonligi talab qilinadi.

Jumladan, maktabgacha yoshdagi bolalarni matematik tasavvurlarini shakllantirishda multimedia vositalaridan foydalanish quyidagi afzalliklarni beradi;

- a) berilayotgan materiallarni chuqurroq va mukammalroq o'zlashtirish imkoniyati bor;
- b) ta'lim olishning yangi sohaları bilan yaqindan aloqa qilish ishtiyoqi yanada ortadi;
- v) ta'lim olish vaqtining qisqarish natijasida, vaqtni tejash imkoniyatiga erishish;
- g) olingan bilimlar bola xotirasida uzoq saqlanib, kerak bo'lganda amaliyotda qo'llash imkoniyatiga erishiladi.

Multimedia vositalari ta'lim berishning samarali va istiqbolli quroli (instrumentlari) bo'lib, u tarbiyachiga an'anaviy ma'lumotlar manbaidan ko'ra keng ko'lamdagi ma'lumotlar massivini taqdim etish;

ko'rgazmali va uyg'unlashgan holda nafaqat matn, grafiklar, sxemalar, balki ovoz, animasiyalar, video va boshqalardan foydalanish;

axborot turrlari ta'lim oluvchilarning qabul qilish (idrok etish) darajasi va mantiqiy o'rganishiga mos ravishda ketma-ketlikda tanlab olish imkoniyatini yaratadi.

Ta'lim jarayonida virtual stendlardan foydalanish ta'lim sifati va samarasini oshirib, sarf-xarajatlarni kamaytibgina qolmay, balki ekologik toza, xavfsiz, muhit yaratilishi omili ham hisoblanadi. Virtual stendlar joriy etilishi bilan ta'lim mazmuniga boshqacha yondashuv talab etiladi. Multimedia stendlari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalar har qanday axborotni nafaqat ko'rib, balki eshitib ham xotiralarida saqlab qolishlari osonlashadi. Ta'lim jarayoniga zamonaviy multimedia texnologiyalarining joriy etilishi an'anaviy ta'limga nisbatan quyidagi samarlarga erishish imkonini beradi:

- jadval va rasmlarni rangli, ovozli, animatsiyalar, gipermatnlar bilan boyitish;
- interaktiv veb-elementlar, testlardan foydalanish;
- mashg'ulot mavzusiga oid materialni boyitib borish;
- axborotlarning muntazam ravishda yangilab turish;
- ta'lim jarayonida bolaalar bilan ko'proq individual ishlash, ularning matematikaga qiziqishlarini oshirib, egallagan bilimlarilarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish;
- ta'lim jarayonida masg'ulotlararo aloqalarni kuchaytirish, voqelikni kompleks o'rganish;
- ta'lim jarayonining moslashuvchanligi, shakllari va usullarini, texnologik bazasini zamonaviy AKT vositalarini joriy etish orqali takomillashtirib borishdan iborat.

Didaktik o'yin usullarida o'rgatish maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun eng samarali usullardan biridir. Misollar: "Sonni top" o'yini orqali sanash va sonlarni qiyoslash, "Shaklni tanla" o'yini orqali esa geometrik shakllarni farqlash va boshqalar.

STEAM yondashuvi orqali tarbiyachi o'z faoliyatida kreativlikni yaratishi imkoniga ega bo'ladi. STEAM - fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani birlashtiruvchi metodika bo'lib, bolalarning fanlararo fikrlashini rivojlantiradi. Masalan: elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish faoliyati faqatgina guruh xonasida, tarqatma materiallar va doskadan foydalangan holda o'rgatib boriladi. Lekin tarbiyachi bolalar bilan ushbu faoliyatni tashqarida toshlardan, o'simlik yoki daraxt barglaridan foydalangan holda, qo'shish ayirishni o'rgatishi, yoki sonlarni qumga yoki tuproqqa yozdirish orqali o'z faoliyatlarini tashkil qilsalar, bu bolalar uchun yanada qiziqarli bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilar tomonidan o'z faoliyatlarini innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda tashkil etish quyidagi afzalliklarni yaratadi:

tarbiyalanuvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashi rivojlanadi, faoliyat jarayonidagi ishtiroki ortadi, mustaqil ishlashga bo'lgan motivatsiya kuchayadi, elementar matematika faoliyati qiziqarli bo'lib qoladi va ta'lim sifati oshadi.

Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar qo'llanilishi tarbiyalanuvchilarning bilim olish jarayonini sodda, qiziqarli va samarali qiladi. Tarbiyachilar zamonaviy metodikalarni chuqur o'zlashtirib, ularni amaliyotda to'g'ri qo'llash orqali bolalarning matematik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladilar. Innovatsion yondashuvlar nafaqat bilim berishga, balki bolalarni hayotiy vazifalarni hal qila oladigan shaxs sifatida shakllantirishga ham asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-152-sonli Farmoni.
2. M.E.Jumayev "Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi" Toshkent. Ilm ziyo. 2010 yil.

BO'LAJAK TARBIYACHILARNI INNOVATSION PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI

O'zbekiston.Eshmuminova Dilshoda Iskandarovna

Navoiy davlat universiteti

"Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi" mutaxassisligi

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash texnologiyalari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik jarayonning innovatsion yondashuvlarga asoslangan holda takomillashtirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda innovatsion pedagogik texnologiyalar, ularning amaliyotga joriy etish usullari va tarbiyachilarni tayyorlash jarayonidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, pedagogik innovatsiyalarning samaradorligini oshirishga qaratilgan metod va strategiyalar tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: innovatsion pedagogika, tarbiyachi tayyorlash, ta'lim texnologiyalari, metodika, pedagogik faoliyat.

Abstract: This article analyzes the technologies for preparing future educators for innovative pedagogical activities. In the modern education system, it is crucial to improve the pedagogical process based on innovative approaches. The study examines innovative pedagogical technologies, their implementation methods, and their role in the training of educators. Additionally, methods and strategies aimed at enhancing the effectiveness of pedagogical innovations are proposed.

Key words: innovative pedagogy, educator training, educational technologies, methodology, pedagogical activities.

Абстрактный: В данной статье анализируются технологии подготовки будущих воспитателей к инновационной педагогической деятельности. В современной системе образования важно совершенствовать педагогический процесс на основе инновационных подходов. В исследовании рассматриваются инновационные педагогические технологии, методы их внедрения в практику и их роль в процессе подготовки воспитателей. Также предлагаются методы и стратегии, направленные на повышение эффективности педагогических инноваций.

Ключевые слова: инновационная педагогика, подготовка воспитателей, образовательные технологии, методика, педагогическая деятельность.

Zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "O'qituvchi va murabbiylar – yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir"¹¹. Ushbu fikrlar bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashning dolzarbligini ko'rsatadi. Prezidentimizning so'zlariga ko'ra, "Biz mamlakat hayotiga doir har bir qarorni xalqimiz bilan maslahatlashib, bevosita muloqot asosida qabul qilmoqdamiz"¹². Bu yondashuv ta'lim sohasida ham qo'llanilib, pedagogik jarayonlarni takomillashtirishda innovatsion usullarni joriy etishni talab qiladi. Shuningdek, davlatimiz rahbari "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan birinchi marta mamlakatimiz parlamenti – Oliy Majlisga Murojaatnoma taqdim etilmoqda"¹³, deb ta'kidlagan edi. Bu esa ta'lim tizimida yangicha yondashuvlarni qo'llash va bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash zaruratini yanada kuchaytiradi.

Ushbu maqolamizda bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash texnologiyalari tahlil qilishga va bu boradagi dolzarb masalalar ko'rib chiqishga harakat qildik.

Bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash masalasi zamonaviy ta'lim tizimida dolzarb hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar va nashr etilgan adabiyotlar mazkur mavzuning turli jihatlarini yoritadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar haqida so'z yuritganda, ularning asosiy komponentlari quyidagilardan iborat ekanligi ta'kidlanadi¹⁴:

Zamonaviy, yaxshi qurilgan tarkib: Bu tarkib tadbirkorlik faoliyatining hozirgi voqeligiga javob beradigan kasbiy faoliyatdagi vakolatlarga asoslanadi. Mazmuni zamonaviy aloqa vositalari orqali uzatiladigan turli multimedia materiallarini o'z ichiga oladi.

Zamonaviy, innovatsion usullarni qo'llash: Bunday usullar bo'lajak mutaxassisning kompetensiyalarini shakllantirishga, o'quvchilarni faol o'quv va amaliy faoliyatga jalb etishga, o'quv jarayonida tashabbus ko'rsatishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Innovatsion texnologiyalarning maqsadi: O'zining o'quv va kognitiv faoliyatini mustaqil ravishda qurish va moslashtira oladigan bo'lajak mutaxassisning faol, ijodiy shaxsini shakllantirishdir. Bu zamonaviy jamiyatda juda muhim bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi, masalan, harakat rejasini ishlab chiqish va unga rioya qilish qobiliyati, zarur resurslarni topish qobiliyati, axborotni qabul qilish va uzatish, o'z ishining natijasini sifatli taqdim etish qobiliyati, kompyuterdan foydalanish qobiliyati va notanish professional sohada navigatsiya qilish qobiliyati.

Maktabgacha ta'limda pedagogik jarayonlarni loyihalashtirish metodikasi bo'yicha U.M.Xalikovaning¹⁵ o'quv qo'llanmasida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik faoliyatlarni loyihalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari, loyihalashtirish texnologiyalari va bolalarni pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikda ijod qilishga jalb etish masalalari yoritilgan. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning samarali yo'llari mavzusida taqdim etilgan slaydlarda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahoratini shakllantirish me'zonlari, kasbiy bilim va malakalarni rivojlantirish usullari hamda mustaqil bilim olishning o'rni kabi masalalar ko'rib chiqilgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashda quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi:

Innovatsion pedagogik texnologiyalarning samaradorligi. O'quv jarayonida interaktiv metodlar va zamonaviy texnologiyalar qo'llanilganda, talabalar innovatsion yondashuvlarni tezroq o'zlashtiradi. Bunga raqamli platformalar, elektron darsliklar va muammoli ta'lim metodlarini tatbiq etish misol bo'la oladi.

¹¹ nsp.gov.uz

¹² uza.uz

¹³ uza.uz

¹⁴ goaravetisyan.ru

¹⁵ uniwork.buxdu.uz

Tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida amaliy mashg'ulotlarning roli. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, amaliy mashg'ulotlar orqali talabalar pedagogik faoliyatning real sharoitlariga yaxshiroq moslashadi. Shu sababli, o'quv dasturlarida amaliyot ulushini oshirish muhimdir.

Innovatsion yondashuvlarning samaradorligini oshirish strategiyalari. Talabalar tomonidan innovatsion pedagogik metodlarni muvaffaqiyatli qo'llash darajasi o'qituvchilarning malakasiga bog'liq. Shu bois, pedagoglar uchun maxsus malaka oshirish kurslarini tashkil etish, metodik qo'llanmalar ishlab chiqish va o'qitish jarayoniga ilg'or tajribalarni jalb etish lozim.

Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish. Pedagogik faoliyatga tayyorlanayotgan yosh mutaxassislarning innovatsion kompetensiyalarini shakllantirish uchun ularga mustaqil tadqiqot olib borish, loyiha uslublaridan foydalanish va kreativ yondashuvlarni rivojlantirish imkoniyatlarini taqdim etish muhim.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashda kompleks yondashuv zarur. Bunda nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan uyg'unlashtirish, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish va innovatsion metodlarni rivojlantirish hal qiluvchi omillar sifatida e'tirof etiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashda nazariy bilimlar va amaliy tajribaning uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Innovatsion texnologiyalarni o'quv jarayoniga joriy etish, interfaol metodlardan foydalanish va tarbiyachilarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy ta'lim tizimiga moslashtirish zarur. Umuman olganda, kompleks yondashuv pedagogik faoliyatda innovatsion jarayonlarning samaradorligini ta'minlaydi. Ular quyidagilar:

- innovatsion texnologiyalarni ta'lim jarayoniga keng joriy etish – raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish, interfaol metodlarni tatbiq etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tarbiyachilarni tayyorlash.

- amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish – bo'lajak tarbiyachilar uchun amaliy darslar, tajriba almashish dasturlari va treninglarni tashkil etish orqali ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirish.

- o'qituvchilarning doimiy kasbiy rivojlanishini ta'minlash – pedagoglarning malaka oshirish kurslarini kuchaytirish, ilg'or tajribalarni o'rganish va innovatsion metodlarni doimiy joriy etish tizimini shakllantirish.

Bo'lajak tarbiyachilarning innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlanishi zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri bo'lib, bu jarayonni samarali tashkil etish ta'lim sifatini yuqori darajaga ko'taradi. Innovatsion texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish, amaliy mashg'ulotlar orqali o'qituvchilarni real pedagogik faoliyatga tayyorlash, shuningdek, o'qituvchilarning malakasini oshirish bularning barchasi pedagogik yondashuvlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim tizimida innovatsion metodlarni keng qo'llash, yosh tarbiyachilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish va ularning kasbiy kompetensiyalarini oshirish, jamiyatning ilg'or pedagogik ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashga imkon yaratadi. Shunday qilib, innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash bo'yicha kompleks yondashuv O'zbekiston ta'lim tizimining kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xo'jayev Sh. (2020). Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.

2. Raxmonov S. (2019). Pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: "Fan" nashriyoti.

3. Turg'unov R. (2021). Tarbiyachilarni tayyorlashda zamonaviy metodlar. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.

**1st year student of
Languages faculty, NSU**

Annotation: In linguistics, the term «number» refers to a grammatical category that helps to distinguish singular from plural forms of nouns. This category indicates whether a noun is referring to one entity or multiple entities. The concept of number is present in many languages, and nouns can change form to reflect singular or plural meaning. Understanding and using number correctly is important for ensuring proper agreement with other parts of speech in a sentence. This article seeks to investigate the viewpoints of scholars in both English and Uzbek regarding this linguistic phenomenon. Through examining applicable theories and utilizing examples from literature in both languages, we aim to analyze and highlight the differences and similarities in the terminologies and methodologies used in each language.

Key words: Number, singular, plural.

Аннотация: В лингвистике термин «число» относится к грамматической категории, которая помогает отличать формы существительного в единственном числе от множественного. Эта категория указывает, относится ли существительное к одному объекту или к нескольким объектам. Понятие числа присутствует во многих языках, и существительные могут менять форму, отражая значение единственного или множественного числа. Понимание и правильное использование числа важно для обеспечения правильного согласования с другими частями речи в предложении. Целью данной статьи является исследование точек зрения англоязычных и узбекских ученых относительно этого языкового явления. Изучая применимые теории и используя примеры из литературы на обоих языках, мы стремимся проанализировать и подчеркнуть различия и сходства в терминологии и методологии, используемых на каждом языке.

Ключевые слова: Число, единственное, множественное число.

Annotatsiya: Tilshunoslikda “son” atamasi o‘tning birlik va ko‘plik shakllarini farqlashga yordam beruvchi grammatik kategoriyaga ishora qiladi. Bu turkum ot bir shaxsga yoki bir nechta shaxsga ishora qilishini bildiradi. Son tushunchasi ko‘p tillarda mavjud bo‘lib, otlar birlik yoki ko‘plik ma‘nosini aks ettirish uchun shaklni o‘zgartirishi mumkin. Sonni to‘g‘ri tushunish va undan to‘g‘ri foydalanish gapning boshqa qismlari bilan to‘g‘ri kelishini ta‘minlash uchun muhimdir. Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tillaridagi olimlarning ushbu lingvistik hodisaga nisbatan qarashlarini o‘rganishga qaratilgan. Amaldagi nazariyalarni o‘rganish va ikkala tildagi adabiyotlardan misollar yordamida biz har bir tilda qo‘llaniladigan atamalar va metodologiyalardagi farqlar va o‘xshashliklarni tahlil qilish va ta’kidlashni maqsad qilganmiz.

Kalit so‘zlar: Son, birlik, ko‘plik.

Grammar plays a crucial role in effective communication in the English language. It provides the structure and rules necessary for clear and coherent expression. Studying grammar not only enhances one's writing and speaking skills but also contributes to a deeper understanding of the language itself. But learners may have difficulties when they need to compare their native language with foreign one, in our case with the English. In this article we are going to compare number which is grammatical category of noun in English and Uzbek languages with grammatical point of view.

Number is a grammatical category of nouns which denotes the number of objects, expressed by a word. In English there are two numbers: singular and plural [3; 19]. When it is compared with Uzbek language it should be the same like: birlik, ko‘plik [2; 185]

...as one of Ron’s bishops wrestled her knight off his **horse** and... [4; 125]

...bekning yaylovlaridan gohida **ot** choptirib qizil askarlar o‘tib qoladi. [1; 19]

The common and basic type of number is singular which is referring to one entity and also the formal signal of the singular number is a zero morpheme[3;19] When it comes to Uzbek language it is the same compared with English like: Birlik sonning maxsus qo‘shimchasi yo‘q [2; 185]. As it is possible to see from the examples above in both English and Uzbek languages nouns **horse** and **ot** were used in singular number (birlik son) with zero morphemes.

... I might tell you that you can trace my family back through nine

generations... [4; 127]

...Bunday «qattiqqo'llikni» tushunarmikan *avlodlar?*... [1; 93]

The usual signal of plurality *-e/s* [3;19] Mostly we use “-s” suffix in order to make plural numbers. In Uzbek language plural is formed morphologically by adding suffix *-lar* [2;186].

As we can notice the building of singular and plural numbers similar in both languages. However there are some noticeable differences in English and Uzbek languages. The formation of plural by means “-e/s” is considered to be productive, but in Modern English there are some non-productive types of plural number, such as: a) suffix - en : ox - oxen b) variation of vowels in the root of a word:

tooth-teeth; goose-geese; mouse-mice; man-men, c) variation of vowels of the root + suffix-«ren» children; d) homonymous forms for both sing and plural:

sheep – sheep deer – deer [3;20].

...“*Men*,” clicked the spider who had caught Harry... [4;176].

But there are any non-productive types of plurals in Uzbek language. The difference of Uzbek language with English there are other features of *-lar* suffix in order to making plurals. The plural form of nouns can also express the meaning of respect, generalization, strengthening (ko‘zim-ko‘zlarim, labi-lablarim) in addition to the plural meaning. It is considered to have fulfilled an additional methodological features [2;186].

...Odamlarning quvonchlari-chi, mening o‘sha *ko‘z yoshlarim*, qorli cho‘qqilarning, buloqlarning dillardagi jilvasi ... [1;110].

In the above given example the word *yoshlarim* is created with root + suffix- “-lar”. This suffix does not define its entity, but it defines the strengthening the meaning of the word in this sentence.

In conclusion it should be mentioned that grammar of English and Uzbek languages is different because former belongs to analytical the other to synthetic type of languages. Nevertheless, in examples above we could find some similarities according to morphological structure of number.

References

1. A. Muxtor Chinor T.: «Yangi asr avlodi», 2017. 576 p
2. Erkaboyeva N. O‘zbek tilidan ma’ruzalar to‘plami. T.: “YOSH KUCH”, 2019. 495 p
3. Irisqulov A. T. Theoretical grammar of English. T.: “Nashriyot”, 2006. 64 p
4. Rowling J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets: Bloomsbury, 1998, 251p.

YANGI O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHGA ZAMONAVIY YONDASHUV

O‘zbekiston.Abdurahmonova Kamola Erkin qizi

Navoiy davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi

O‘zbekiston.Hamroyeva Komila

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Mamlakatimizda maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. Ta’limning mazkur bo‘g‘inini rivojlantirish, shu asnoda bolaning intellektual shaxsini shakllantirish, ta’lim xizmatlarini yaratish orqali sifat darajasini oshirishga alohida e’tibor qaratilayotgani sohadagi izchil islohotlarning natijasi bo‘lmoqda. Ushbu maqolada yangi O‘zbekistonda maktabgacha ta’limni rivojlantirishga zamonaviy yondashuv haqida so‘z borgan.

Kalit so‘lar: maktabgacha ta’lim tizimida ,ta’lim sifati, ta’lim tizimini isloh qilish, moslashuvchan modellar, davlat talablari, zamonaviy informatsion kommunikativ texnologiyalar

Аннотация. В нашей стране дошкольное образование стало неотъемлемой частью системы непрерывного образования. В развитии этой части образования особый акцент делается на повышение качества интеллектуальной личности ребенка, а создание образовательных услуг является результатом последовательных реформ в сфере. В данной

статье рассказывалось о современном подходе к развитию дошкольного образования в новой стране.

Ключевые слова: в системе дошкольного образования, качество образования, реформа системы образования, гибкие модели, государственные требования, современные информационно-коммуникационные технологии.

Abstract: In our country, preschool education has become an integral part of the continuous education system. The development of this link of education, the formation of the child's intellectual personality, and the creation of educational services, are paying special attention to improving the quality level, which is the result of consistent reforms in the field. This article talks about the modern approach to the development of preschool education in the new Uzbekistan.

Keywords: quality of education in the preschool education system, reform of the education system, flexible models, state requirements, modern information and communication technologies.

Kirish. Maktabgacha ta'lim tashkilotida tayorlov guruh bolalarini savodga o'rgatishda multimedia texnologiyasidan foydalanish. Maktabgacha ta'lim o'quv tarbiya faoliyatini tashkil qilish vosita va usullarini, o'quv tarbiya jarayonida kelib chiqadigan muamolar va uni yechishni to'g'ri hal qilish bilish, texnologiya usullaridan foydalanish qiyinchiliklarini to'g'ri yechimini topishga yo'naltiriladi. Ta'lim - tarbiya masalalari, har bir millatning milliy merosiga, umumbashariy qadiryatlariga bog'langan holda maktabgacha yoshdan boshlab o'zligini anglash, erkin fikirlash, g'urur tuyg'ularini shakillantirishga qaratiladi. Hozirgi kunda barkamol avlodni tarbiyalash, yosh avlodni intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni har tomonlama rivojlangan shaxs etib voyaga yetkazish hozirgi kunning dolzarb masalalaridandir. Asosan maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning yuksak bilim egallashida multimedia ta'limi ham muhim o'rinda turadi Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim tarbiya olayotgan katta va maktabga tayyorlov guruhlarida aynan 5-7 yoshli bolalar tayorlanadi. Ulardagi intellektual salohiyatni shakillantirishning boshlang'ich davri ham xuddi shu yoshdan boshlanadi aynan shu sababli hozirgi kunda maktabgacha ta'limda multimedia ta'limiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi texnologiyalar davrida maktabgacha tayyorlov guruh bolalarini multimedia vositalari orqali foydalanib bolalarga ta'lim berish va yangi texnologiyalar bilan tanishtirish. Multimedia vositalari orqali har hil o'yinlar metodlar taxlab bolalarga bilimlarni qiziqarliroq o'rgatish. Maktabga tayyorlov guruhlarini savodga o'rgatishda multimedia texnologiyasidan foydalanishning asosiy va yetakchi shakli mashg'ulotdir. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim tarbiya jarayonini multimedia vositalari asosida tashkil etishga alohida ahamiyat berilyapti. Multimedia vositalariga, birinchi navbatda, elektron darsliklar, video-audio rasmalar, kompakt desklar, turli taqdimotlar kiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida multimediani turli xil mashg'ulotlarda qo'llash mumkin. Masalan, tabiat bilan tanishtirishda, elementar matematik ta'ssavlarni shakillantirishda hamda xorijiy tilda mashg'ulotlarni tashkil etishda multimedia vositalari yuqori natijalar beradi. Mashg'ulot jarayonida bolalarni zeriktirib qo'ymaydi va ularni mashg'ulotga bo'lgan qiziqishlarini yana ham ko'proq oshirishda keng imkoniyatlarni yaratib beradi. Shuningdek, multimedia ta'limidan zamonaviy, innovatsion ta'limning bir shakli sifatida mashg'ulotlar jarayonida to'g'ri foydalanish maktabgacha ta'limda faoliyat olib borayotgan tarbiyachilarning ham innovatsion texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ko'nikma va malakalarini shakillantirishga xizmat qiladi. Multimedia texnologiyasi orqali o'tkaziladigan mashg'ulotlar kompyuter texnologiyasiga asoslanadi. Kompyuter mashg'ulotlarining aksaryati birlashgan mashg'ulotlar shaklida o'tkaziladi. Yuqorida takidlanganidek, mashg'ulot davomida bolalarning kompyuter oldida 15 daqiqadan ortiq o'tirishi mumkin emasligini e'tiborga olinishi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, "Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim -tarbiyasiga qo'yilgan Davlat talablari" da ham bolaning kompyuterda shug'illanishi 5-20 daqiqa etib belgilangan. 15 daqiqaga rejalashtirilgan material o'tib bo'lib 20 daqiqali oraliq bosqichi o'tkaziladi. Ushbu oraliq bosqichda tarbiyalanuvchilarni hisobga olib, kompyutersiz amalga oshiriladigan mashg'ulot o'tkaziladi. Kompyutersiz o'tkaziladigan ushbu oraliq mashg'ulotlarda, mavzuga tegishli og'zaki savol - javoblar, topishmoqlar, turli mazmundagi o'yinlar, amaliy tadbirlar. Shuningdek, she'r, ashula aytiladi va jismoniy mashqlar bajariladi. Jumladan, ko'z toliqishini bartaraf etuvchi ko'z gimnastikasi bir necha daqiqa davomida ko'zni ochib yumish,

xonaning burchaklariga navbatma - navbat nazar tashlash kiradi. Oraliq bosqichdan so'ng yana 15 daqiqali asosiy mashg'ulot davom ettiriladi. Maktabgacha tayyorlov guruhlari bolalarini savodga o'rgatishda multimedia texnologiyasidan foydalanish, asosan uch tomonlama amalga oshiriladi.

1.Kompyuter va uning dasturlari yordamida didaktik vositalar tayyorlanadi hamda Internet va masofali ta'lim ashyolaridan foydalaniladi.

2.Kompyuter ishtirokida bevosita dialog metodi asosida bolalarga yangi material o'rgatiladi. Shuni takidlash kerakki, 6-7 yoshli bola kattalar kabi kompyuterda ishlashga qodir emas shuning uchun. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yangi materialni o'rganishda bevosita dialog metodidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu holda kompyuter didaktik vosita manbai rolini o'ynaydi.

3.Bilvosita dialog – virtual axborot muhitida kompyuter bilan dialog asosida multimedia texnologiyasi amalga oshiriladi.

Multimedia vositalarini tayyorlash va bolalarning kompyuter savodxonligini shakllantirish metodikasi shaxsiy kompyuterlar multimedia texnologiyasining asosiy texnik vositasi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanishda qo'shimcha vositalar – kompakt desklar, turli xil taqdimotlar, slaydlar va boshqalar talab etiladi. Multimedia vositalaridagi ta'lim – tarbiya materiallari dinamik xarakterga ega bo'lib, ular animatsiya bilan berilgan bo'ladi. Ta'lim tizimida foydalanib kelinayotgan an'anaviy ko'rgazmali materiallar statik xarakterga ega. Masalan tarbiyachi A harfi an'anaviy usulda o'rgatish mobaynida, bolaga uning qog'ozda yoki kartonda yasalgan shaklini ko'rsatadi (static vosita). Multimedia vositasida ko'rsatilganda A harfi kompyuter (monitor) ekranida tebranib, bolalarning diqqatini o'ziga jalb etadi (dinamik vosita). Hozirgi kunda turli xil multimediali ta'lim vositalarini ishlab chiqish va ularni ta'lim tarbiya jarayoniga tatbiq etish jadal rivojlanyapti. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonida ulardan foydalanish metodikasi to'liq ishlab chiqilmagani uchun tarbiyachi pedagoglar multimedia vositalarini multimedia texnologiyasi sifatida qabul qilmoqdalar.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, samarali davlat boshqaruvi tizimini yaratish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. B.R.Djurayeva, H.M.Tojiboyeva, G.M.Nazirova. "Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari". Uslubiy qo'llanma. T: 2015
2. N.N.Djamilova. "Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish metodikasi". O'quv qo'llanma. T: 2018.
3. Suyumov, J., Madaliyeva, G., & Hakimova, K. (2021). IMITATION MODELING TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATIONAL PROCESS. Теория и практика современной науки, (5), 18-21.

MAKTABGACHA TA'LIMDAGI INNOVATSIYALAR: NAZARIY ASOSLAR, ILMIY YO'NALISHLAR VA TAHLILiy TAHLIL

O'zbekiston. Bobojonova Maftuna Otabekovna

O'zbekiston.Abbasova Diyora Alisher qizi

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi

4-kurs kechki ta'lim talabalari

Annotatsiya. Maqola maktabgacha ta'lim sohasidagi innovatsiyalar bilan bog'liq nazariy asoslar, ilmiy yo'nalishlar va nazariyalarni chuqur tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot

maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining sifatini oshirishga, shuningdek, bolalarning rivojlanishining dastlabki bosqichida ijodiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradigan mavjud yondashuvlar va texnikalarni har tomonlama ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Maqolada turli mamlakatlar va ta'lim tizimlarida qo'llaniladigan innovatsion amaliyotlar aniqlanadi va tizimlashtiriladi, ularning samaradorligi, shuningdek, ushbu amaliyotlarni maktabgacha ta'lim kontekstida moslashtirish va amalga oshirish imkoniyatlari va shartlari baholanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsiyalar, pedagogika, ta'lim texnologiyalari, bolalarning rivojlanishi, ta'lim jarayoni, innovatsion yondashuvlar.

Аннотация. Статья посвящена глубокому анализу теоретических основ, научных направлений и теорий, связанных с инновациями в сфере дошкольного образования. Исследование включает в себя всесторонний обзор существующих подходов и техник, способствующих повышению качества образовательного процесса в дошкольных образовательных учреждениях, а также развитию творческих и социальных навыков детей на ранних этапах их развития. В статье выявляются и систематизируются инновационные практики, применяемые в различных странах и образовательных системах, оценивается их эффективность, а также возможности и условия адаптации и внедрения данных практик в контексте дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, инновации, педагогика, образовательные технологии, развитие детей, образовательный процесс, инновационные подходы.

Abstract. The article is devoted to an in-depth analysis of the theoretical foundations, scientific directions, and theories related to innovations in the field of preschool education. The study includes a comprehensive review of existing approaches and techniques that contribute to improving the quality of the educational process in preschool educational institutions, as well as the development of creative and social skills of children at the early stages of their development. The article identifies and systematizes innovative practices used in various countries and educational systems, assesses their effectiveness, as well as the possibilities and conditions for adapting and implementing these practices in the context of preschool education.

Keywords: preschool education, innovations, pedagogy, educational technologies, child development, educational process, innovative approaches.

Kirish. Zamonaviy dunyoda ta'lim tizimi doimiy ravishda o'zgarishlarga duch kelmoqda, bu esa yangi o'qitish usullari va texnologiyalarini joriy etishni talab qiladi. Maktabgacha ta'lim bu jarayonda muhim rol o'ynaydi, chunki bolaning shaxsiyati shakllana boshlagan dastlabki bosqichlarda olingan bilim va ko'nikmalar kelajakda uning muvaffaqiyatini belgilab beradi. Shu munosabat bilan, maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion yondashuvlarni o'rganish va qo'llash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Global tendentsiyalar. Maktabgacha ta'lim sohasida quyidagi global tendentsiyalarni kuzatish mumkin:

- Sifatga e'tiborning kuchayishi: Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, har bir bolaning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratish.
- Inklyuziv ta'limning rivojlanishi: Imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish.
- STEAM ta'limining ommalashuvi: Fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika fanlarini integratsiyalashgan holda o'qitish.
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish: Ta'lim jarayonida interfaol doskalar, o'quv dasturlari, o'yinlar va boshqa AKT vositalaridan foydalanish.
- Ota-onalar bilan hamkorlikning kuchayishi: Ota-onalarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish, ularning pedagogik kompetensiyasini oshirish.
- Montessori va Reggio Emilia kabi muqobil yondashuvlarga qiziqishning ortishi.

O'zbekiston tajribasi. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim sohasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qaror (PQ-3099) va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar maktabgacha ta'limni rivojlantirish uchun huquqiy asos yaratdi. Xususan, «Ilk qadam» davlat dasturi

maktabgacha ta'limning milliy modeli bo'lib, bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasalarida quyidagi innovatsion yondashuvlar qo'llanilmoqda:

- «Ilk qadam» dasturini joriy etish: Mazkur dastur bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'yin faoliyati orqali ta'lim berishni nazarda tutadi.
- STEAM ta'limi elementlaridan foydalanish: Maktabgacha ta'lim muassasalarida LEGO konstruktorlari, robototexnika to'garaklari tashkil etilmoqda.
- AKTdan foydalanish: Maktabgacha ta'lim muassasalari interfaol doskalar, kompyuterlar va boshqa texnik vositalar bilan jihozlanmoqda.
- Xususiy sektorning ishtirokini kengaytirish: Xususiy maktabgacha ta'lim muassasalarini tashkil etish uchun qulay sharoitlar yaratilmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'limidagi innovatsiyalarga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar, maqolalar va monografiyalar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu sohada ko'plab nazariy va amaliy ishlar amalga oshirilgan. Tadqiqotlar maktabgacha ta'limdagi innovatsiyalarga bag'ishlangan ilmiy ishlarning tahlili, innovatsion rivojlanishning turli nazariy yondashuvlari va modellarini o'rganishga qaratilgan. Tahlil innovatsion texnika va texnologiyalarni joriy etishning muvaffaqiyatli misollarini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi, ularning o'quv jarayoni sifatini yaxshilashdagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

Xususan, Artur Richardovich Gudasning tadqiqotlari maktabgacha ta'lim muassasalarini innovatsion rivojlantirish uchun bir nechta muhim yo'nalishlarni, shu jumladan tahliliy, loyiha, psixologik-pedagogik va nazorat yo'nalishlarini ajratib ko'rsatib, innovatsiyalarni joriy etishga kompleks yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Bu pedagogik jamoaning innovatsion faoliyatda faol ishtirokini o'z ichiga oladi, bu ularning kasbiy malakasi va motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. Gudasning 2018-yilda «Yosh olim» jurnalida chop etilgan «Maktabgacha ta'lim muassasasini innovatsion rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari» maqolasida muallif maktabgacha ta'lim muassasalari ishiga innovatsion yondashuvlarni joriy etishning asosiy jihatlari ko'rib chiqadi.

Tadqiqot natijalari. Bizning tadqiqotimiz maktabgacha ta'lim muassasalarini shakllantirishda innovatsion rivojlanish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan asosiy nazariy tadqiqotlar, ilmiy yo'nalishlar va nazariyalarni batafsil ko'rib chiqdi va tahlil qildi. Tadqiqot maktabgacha ta'limning pedagogik jarayoniga innovatsion yondashuvlarni integratsiya qilish muhimligini ko'rsatadi, ularning ta'lim jarayoni sifatini yaxshilash va bolalarning har tomonlama rivojlanishiga hissa qo'shish qobiliyatini ta'kidlaydi.

Tavsiyalar. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimini innovatsion rivojlantirish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Innovatsiyalarni joriy etish uchun qulay sharoit yaratish: Moliyaviy, metodik va kadrlar bilan ta'minlashni yaxshilash.
2. Maktabgacha ta'lim xodimlarining malakasini oshirishga e'tibor qaratish: Treninglar, seminarlar, tajriba almashish dasturlarini tashkil etish.
3. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish: Ularni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish, pedagogik kompetensiyasini oshirish.
4. Xalqaro tajribani o'rganish va O'zbekiston sharoitiga moslashtirish: Maktabgacha ta'lim sohasida ilg'or tajribaga ega bo'lgan mamlakatlar bilan hamkorlikni rivojlantirish.
5. Maktabgacha ta'limni innovatsion rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish: Mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal qilish yo'llarini topish.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim sohasidagi innovatsiyalar bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun asos yaratadigan ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion texnika va texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish uchun asos yaratadigan asosiy nazariy tadqiqotlar, ilmiy yo'nalishlar va nazariyalarni batafsil ko'rib chiqdik va tahlil qildik. Tadqiqotimizning amaliy ahamiyati shundaki, u maktabgacha ta'limning o'ziga xos

xususiyatlari va ehtiyojlariga zamonaviy innovatsion yondashuvlarni moslashtirish orqali o'quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun ishlatilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizxodjayeva, M. M. (2015). Pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU.
2. Bruner, J. (1960). The Process of Education. Harvard University Press.
3. Gudas, A. R. (2018). Osnovnyye napravleniya innovatsionnogo razvitiya doshk

2-SHO'BA: BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH- DAVR TALABI

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA TARBIYALANUVCHILARNING KASB-HUNARGA QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN O'YIN TEXNOLOGIYALARI

O'zbekiston.N.N.Djamilova

***Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasi professori,
pedagogika fanlari doktori (DSc)***

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarda kasb-hunarga qiziqishni shakllantirishda o'yin texnologiyalarining o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan asoslanadi. Maqsad kasb-hunarga qiziqishni shakllantirishga qaratilgan o'yin texnologiyalarining nazariy asoslarini yoritish, amaliy usullarini tahlil qilish va ularning samaradorligini baholashdan iborat.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, kasb-hunar, qiziqish, o'yin texnologiyalari, metodika, pedagogika.

Аннотация: В данной статье научно обосновывается роль и значение игровых технологий в формировании интереса к профессии у воспитанников дошкольной образовательной организации. Цель состоит в освещении теоретических основ игровых технологий, направленных на формирование интереса к профессии, анализе практических методов и оценке их эффективности.

Ключевые слова: дошкольное образование, профессия, интерес, игровые технологии, методика, педагогика.

Abstract: This article scientifically substantiates the role and importance of game technologies in the formation of interest in professions among pupils in preschool educational organizations. The goal is to highlight the theoretical foundations of game technologies aimed at forming interest in the profession, analyze practical methods, and evaluate their effectiveness.

Keywords: preschool education, profession, interest, game technologies, methodology, pedagogy.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini har tomonlama rivojlantirish, ularning qobiliyatlarini aniqlash va kelajakda kasb tanlashiga yo'naltirish muhim pedagogik vazifalardan hisoblanadi. Zamonaviy pedagogika fanining dolzarb masalalaridan biri maktabgacha yoshdagi bolalarda kasb-hunarga qiziqishni shakllantirishning samarali usullarini ishlab chiqishdan iboratdir.

N.Sayidahmedov maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlarini quyidagi turlarga ajratadi: mavzuli-rolli o'yinlar, o'yin-mehnat, didaktik o'yinlar, harakatli o'yinlar, vaqti xushlik, sayr-tomosh o'yinlari, majmual bayram o'yinlari[2].

Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'yinlar tarbiyaviy-didaktik, rivojlantirish va ijtimoiylashtirish maqsadida ta'limning yaxlitligi, avvaldan loyihalanganligi, ta'lim-tarbiya natijalarining kafolatlanganligi, egiluvchanlik (moslashuvchanlik) va tugallanganlik kabi tamoyillar orqali amalga oshirilsa, u holda ularni o'yin texnologiyalari deb atash mumkin.

Texnologiya so'zi yunoncha "techne" mahorat, san'at, "logos" fan, ta'lim ot ma'nolarini anglatib, biror sohada sifatli mahsulot yaratishda qo'llaniladigan yo'l va usullar majmuidir.

Pedagogik atamalar lug'atida texnologiyaga:

1) shaxsni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish qonuniyatlarini mujassamlashtirgan va yakuniy natijani kafolatlaydigan pedagogik hodisa; 2) ta'lim -tarbiya jarayonini tashkil etish, uni boshqarish, pedagogik va o'quv faoliyatini tashkil qilish usullari tavsifi" [3] deb izoh berilgan.

Pedagog olim N.Sayidahmedov texnologiyaning faoliyatlik bilan aloqadorligiga asoslanib, uni "shaxsni o'qitish, tarbiyalash, rivojlantirish qonunlarini o'zida jo qiladigan va yakuniy natijani ta'minlaydigan pedagogik faoliyat"[2] deb tavsiflaydi.

M.Kamoldinov va B.Vaxobjonovlar esa uning tizimlilik xususiyatiga alohida urg'u berib, "texnologiya deganda, odatda, ularni qo'llash natijasida yangi sifat va miqdor o'zgarishlariga olib keluvchi tizimiy usullar tushuniladi"[1] deya ta'kidlaydilar.

Yuqoridagi ta'riflarni umumlashtirib, ilmiy ishimizning bosh g'oyasiga asoslangan holda, quyidagi ta'rifni ishlab chiqdik: maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalarni kasb-hunarga qiziqtirishga qaratilgan texnologiyalar – bu o'yin texnologiyalarini muayyan ta'lim prinsiplari va o'yin qoidalari bo'yicha, ta'limning tizimlilik va izchillik kabi umumdidaktik tamoyillariga tayanib, texnologik jarayon sifatida yaxlitlik, avvaldan loyihalanganlik, kafolatlanganlik, egiluvchanlik (moslashuvchanlik) va tugallanganlik kabi tamoyillarga asoslanib tizimlashtirilgan pedagogik faoliyatdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarda kasb-hunarga qiziqishni shakllantirishga qaratilgan o'yin texnologiyalarini qo'llovchi pedagog-texnolog quyidagi bilim va kompetenliklarga ega bo'lishi zarur:

- o'yin texnologiyalarining mashg'ulot jarayonidagi o'rnini baholay olish;
- o'yin texnologiyalari va uning mazmun-mohiyati haqida tushunchaga ega bo'lish;
- o'yin texnologiyalari turlari, qoidalari, prinsiplari haqida tushunchaga ega bo'lish;
- o'yin texnologiyalarining xar xil turlaridan mashg'ulotda foydalana olish;
- bolalar faolligini to'g'ri yo'naltirish, o'yin texnologiyalari orqali kasbiy tushunchalarni singdirish;
- mashg'ulotlarning jozibasi va samaradorligiga erishish uchun ta'limning texnik vositalari (kompyuter, kodoskop, video va audio qurilmalar)dan foydalana olish;
- mashg'ulotlarni hamkorlik pedagogikasi g'oyalari negizida tashkil etish va o'tkazish;
- pedagogik mahorat, takt, texnika, intuitsiya, pedagogik qobiliyat kabilarga ega bo'lish.

Kasb-hunarga qiziqtirish yo'nalishida katta maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetentligini samarali rivojlantirish ustuvor pedagogik shart-sharoitlarning mavjud bo'lishini taqozo etadi. Xususan:

- maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish pedagogik maqsad sifatida tasavvur qilinishi;

- maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish pedagog bilan bola hamkorligi sharoitida individual yoshga oid xususiyatlar, nutqiy rivojlanishning o'ziga xosligini hisobga olgan holda tashkil qilinishi;

- maktabgacha ta'lim tashkilotidagi pedagogik jarayonda bolalar kommunikativ kompetentligini rivojlantirish bo'yicha ishlar tizimi, shuningdek, mazkur jarayonni optimallashtirish maqsadida nazorat qilish imkonini beradigan diagnostik instrumentariyning ishlab chiqilishi kabi pedagogik shartlar yig'indisi vositasida ta'minlanadi.

Kasbga qiziqtirish yo'nalishida kommunikativ kompetentlikni shakllantirish jarayonida tarbiyalanuvchilarda:

- kasblar olami haqida dialog-suhbatga kirishish ko'nikmalari;

- muayyan kasb orqali e'zoz topgan kishilar, ularning ish faoliyati haqida qiziqarli ma'lumotlarni bilishga tayyorlik;

- mustaqil-ijodiy ishlash ko'nikmalari rivojlanib boradi.

Bunday kompetentlik bola o'zi va boshqa bolalarning ishlarini baholashida: o'ziga nisbatan tanqidni munosib qabul qila olishida, boshqalarga nisbatan tanqidni ijobiy nuqtai nazardan bildirishda namoyon bo'ladi.

Kasb-hunarga qiziqtirish yo'nalishida bolalarda kommunikativ kompetentlikni shakllantirish metodlari ikki guruhga bo'linadi:

1) bolalarning kasblar olamiga oid nutqi mazmunini to'ldirish, lug'atini oshirish va mustahkamlashga qaratilgan metodlar,

2) uning mazmuniy tomonini rivojlantirish metodlari.

Metodlarning dastlabki guruhi:

a) bolalarni kasblar olami bilan bevosita tanishtirish va lug'atini boyitish: mashg'ulotlar tarkibini o'rganish va boyitish, MTT xonalarini talab darajasida jihozlash, maqsadli sayr-sayohatlar;

b) kasblar olami bilan bevosita tanishtirish va lug'atini boyitish: mazmuni yaxshi tanish bo'lmagan rasmlarni o'rganish, badiiy asar mutolaasi, maxsus tanlangan roliklar, kino va videofilm disklari hamda teleko'rsatuvlarni tomosha qilishni o'z ichiga oladi.

E.A.Klimov ishlab chiqqan kasblar tuzilmasi ham keng tarqalgan. 15 mehnat obyektiga ko'ra 5 ta kasb turlari ajratiladi[5].

1. Inson - tabiat. Bu tur namoyondalari o'simlik va hayvonot mikroorganizmlar va ular yashash sharoitlari bilan ishlashadi. Masalan, meva - sabzavot ustasi, aqanom, zootexnik, veterinar, mikrobiolog.

2. Inson - texnika. Ishchilar jonsiz texnik mehnat ob'ektlari bilan ishlashadi. Masalan, texnik, mexanik, muxandis mexanik, muhandis elektrik, texnik texnolog va hokazo.

3. Inson - inson bunda ijtimoiy tizimlar, axloqiy guruhlar, turli yoshdagi insonlar bilan ishlash nazarda tutiladi. Masalan, oziq - ovqat mahsulotlarini sotuvchisi, satarosh, shifokor, o'qituvchi va boshqalar.

4. Inson - belgilar tizim. Tabiiy va sun'iy tillar, shartli belgilar, ramzlar, raqamlar, formulalar kasb turi namoyondalarini qiziqtiruvchi predmetlar olami va boshqalar. Masalan, dasturchi, chizmachil - kartagraf, matematik, tilshunos, nashriyot muxarriri.

5. Inson - badiiy obraz. hodisalarni badiiy aks etishi dalillari - mana shu narsalar bu kasb turi vakillarini qiziqtiradi. Masalan, rassom dekarator, rassom - restavrator, musiqa asboblarini sozlovchi, balet artisti, konsert ijrochisi, aktyor va boshqalar. Bu beshta kasb turlari maqsadlar belgisiga ko'ra 3 ta sinfga bo'linadi.

1. Gnostik kasblar (qadimgi yunonchadan "gnosis" bilim);

2. O'zgartiruvchi kasblar;

3. Qidiruvli kasblar;

Asosiy ish qurollariga ko'ra har qaysi sinf doirasida 4 ta bilimni ajratish mumkin.

1. Qo'l mehnati kasblari;

2. Mashina qo'l mehnati;

3. Avtomatlashgan va avtomatik tizimlar qo'llanishi bilan bog'liq kasblar;

4. Funksional ish quroli bilan bog'liq kasblar.

Barcha odamlarning qobiliyatlari, ularning kasb-hunarga yaroqlilik darajasi turlicha bo'lgani uchun ularni kasb-hunar tanlashga yo'naltirishda mazkur omil muhim ahamiyatga egadir. Shaxsning individual qobiliyatlari tanlagan kasbga mos kelmasligi mumkin. Shu sababli kasb-tanlash va kasb-hunarga yo'naltirishda insonning muayyan kasbga yaroqli ekanligini to'rt darajada ajratilgan:

1. Muayyan bir kasbga yaroqsizlik. Ba'zi kasblar inson salomatligiga yuqori talablar qo'yadi. Bunday kasblar inson salomatligida kamchigi bo'lgan odamlarning holatini yanada og'irlashtirishi mumkin. Agar kasb tanlashda tibbiy talablarga rioya qilinmasa, bu hol kelajakda to'g'irlab bo'lmaydigan talofatlarga olib kelishi mumkin. Muayyan bir kasbga yaroqsizlik odamning shaxsiy xususiyatlari bilan bog'liq bo'lishi ham mumkin.

2. Muayyan bir kasbga yaroqlilik. Bunda odamga u yoki bu kasbiy sohada faoliyat yuritishiga nisbatan qarshi ko'rsatmalar ham, muvofiqlik to'g'risidagi tavsiyalar ham berilmaydi.

3. Muayyan bir kasbga moslik. Inson muayyan kasbiy faoliyat bilan shug'ullanishiga qarshi ko'rsatmalar mavjud bo'lmasdan, hatto ba'zi kasbiy muhim xususiyatlarga ega. Shu bilan birga u boshqa kasblarda ham ma'lum yuruqlarga erishishi mumkin.

4. Muayyan bir kasbga iste'dod. Bu insonni kasbga yaroqliligining yuqori darajasi bo'lib, uni o'z tengdoshlari orasida ba'zi qobiliyatlari bilan ajralib turishi, aynan shu qobiliyatlar bilan tanlangan kasb uchun ahamiyatli bo'lishidir.

Shu bilan birga, insonning ma'lum bir tor mutaxassislikka umrbod yaroqli yoki yaroqsiz ekanligini hal qilish juda qaltis muammolardan hisoblanadi, chunki hayot davomida inson shakllanadi va rivojlanadi. Kasbiy yaroqlilik insonga butun umrga berilmaydi, chunki ma'lum bir kasbi uchun zarur bo'lgan qobiliyatlar, aynan kasbiy faoliyat jarayonida rivojlanadi. Inson turli sharoitlarga moslashib ketish, ya'ni kasbiy adaptatsiya qobiliyatiga ega, shuning uchun deyarli har bir sog'lom odam turli kasbiy faoliyatlarni bajara oladi.

The Balance Careers jurnalining ish qidirish bo'yicha mutaxassisi hamda CareerToolBelt.com asoschisi Alison Doyl bolalar eng ko'p orzu qiladigan 15 ta kasblarni sanab o'tgan[7] Ya'ni bular quyidagilar: raqqos, aktyor, musiqachi, o'qituvchi, kashfiyotchi olim, professional atlet, qutqaruvchi, detektiv, yozuvchi, politsiya ofitseri, astronavt, uchuvchi, veterinar, advokat, shifokor.

Bundan ko'rinib turibdiki, maktabgacha katta yoshdagi bolalarning aksariyati yuqoridagi kasb egasi bo'lishni xohlaydilar. Biroq, biz bolalarni shu kasbga nisbatan layoqati va qobiliyati, imkoniyatlarini ham hisobga olgan holda ularni kasblarga yo'naltirishimiz lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasblar dunyosi haqidagi g'oyalarini shakllantirish bo'yicha ishlar umumiy didaktik tamoyillarga asoslanadi:[6]

- qulaylik (bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda; materialni yoshga moslashtirish);
- tizimli va izzatli (materialni oddiydan murakkabgacha doimiy etkazib berish; o'rganilgan qoidalar va me'yorlarni tez-tez takrorlash);
- ko'rinish (fikrlashning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda);
- dinamizm (har xil turdagi faoliyatga integratsiyalashuv);
- farqlash (yosh va individual xususiyatlarni hisobga olgan holda).
- me'yor va qoidalarni o'zlashtirish uchun qulay sharoit yaratish.

Bolani kelajakdagi kasbini tanlashga jiddiy tayyorlash kerak. U ota-onasi yoki bobo-buvisi kimga ishlaganligini bilishi, uni turli kasblarning o'ziga xos jihatlari, ular insonga qo'yadigan talablar bilan tanishtirishi, ulg'ayganida kim bo'lmoqchi ekanligi bilan qiziqishi kerak. Bola qanchalik ko'p ma'lumotni o'zlashtirsa va qanchalik xilma-xil va boy bo'lsa, kelajakda uning hayotini belgilaydigan hal qiluvchi tanlovini amalga oshirish osonroq bo'ladi. Insonda hamma narsa bolalikdan, shu jumladan kasbiy yo'nalishdan kelib chiqadi. Bolani kelajakdagi kasb tanlashga tayyorlashning erta boshlanishi, ota-onalarning fikriga ko'ra, bolaga u kim bo'lishi kerakligini yuklashdan iborat emas, balki bolani turli xil mehnat turlari bilan tanishtirish, unga ishlashni osonlashtirishdir. kelajakda mustaqil tanlov. Ijodkorlik, sport, texnologiya va hokazolar bo'yicha tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash orqali uning o'ziga bo'lgan ishonchini rivojlantirish zarur. Bola

bolalik davrida qanchalik ko'p turli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lsa, u o'z imkoniyatlarini kattaroq yoshda ham shunchalik yaxshi biladi va baholaydi. Maktabgacha ta'lim tizimida o'yin texnologiyalaridan oqilona foydalanish bolalarning kasbiy yo'nalishini aniqlash, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish va kelajakda munosib kasb egasi bo'lishlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kamoldinov M., B.Vaxobjonov. Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari.uslubiy qo'llanma. – T.: Talqin, 2010.- 128 b. - 61-b.
2. Nurali Sayidahmedov. Yangi pedagogik texnologiyalar (nazariya va amaliyot). – T.: Moliya, 2003.- 172 b. – 113-b.
3. Pedagogik atamalar lug'ati. Tuzuvchi mualliflar R.X.Djurayev, O'.Q.Tolipov,
4. Гришина Г.Н. Любимые детские игры. - М.: Педагогика, 1997. - 92 с.
5. Климов Е.А. Введение в психологию труда. Учебное пособие для студентов вузов. — М.: Изд-во МГУ, 2004. — 164 с.
6. Шорыгина, Т.А. Профессии. Какие они? Книга для воспитателей, гувернеров и родителей/ Т.А. Шорыгина. - М.: -Гном, 2007,-96с.
7. <https://uz.wikipedia.org>

ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ РОДИТЕЛЬСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ ПО РЕЧЕВОМУ И РАННЕМУ ИНЖЕНЕРНОМУ ОБУЧЕНИЮ ДОШКОЛЬНИКОВ В ПОЛИЛИНГВАЛЬНОЙ СРЕДЕ

Россия. Шабаетова Гузель Фагимовна

*кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой дошкольной педагогики и
психологии Института педагогики Башкирского государственного педагогического*

университета имени М.Акумлы,

Россия. Яшина Валентина Ивановна

*профессор кафедры теории и методики дошкольного образования факультета
дошкольной педагогики и психологии Московского педагогического государственного
университета, г. Москва РФ.*

Аннотация: В статье определены подходы к организации инновационной подготовки специалистов в условиях сетевого взаимодействия к речевому развитию дошкольников и организации родительского просвещения по раннему инженерному обучению на базе структурных подразделений ВУЗа и детских садов - инновационных площадок кафедр. Представлены инновационные научно-методические проекты кафедр теории и методик дошкольного образования МПГУ, г. Москва и кафедры дошкольной педагогики и психологии БГПУ им.М.Акумлы, г. Уфа в формате сетевого взаимодействия по речевому развитию и обследованию уровня речевого воспитания дошкольников, а также опыт организации родительского просвещения в поликультурной и полилингвальной среде.

Ключевые слова: профессиональная инновационная подготовка, речевое развитие детей дошкольного возраста, педагогическая диагностика речевого развития дошкольников, родительское просвещение, сетевое взаимодействие участников образовательных отношений.

Abstract: The article defines approaches to the organization of innovative training in the context of network interaction for the speech development of preschoolers and the organization of parental education on the basis of structural divisions of the University and kindergartens - innovative sites of departments. Innovative scientific and methodological projects of the departments of Theory and methods of preschool education of Moscow State State University and the Department of Preschool Pedagogy and Psychology of the BSPU named after M.Akmulla, Ufa in the format of network interaction on speech development and examination of the level of speech education of preschoolers, as well as the experience of organizing parental education in a multicultural and multilingual environment are presented.

Key words: professional innovative training, speech development of preschool children, pedagogical diagnostics of speech development of preschoolers, parental education, networking of participants in educational relations.

Современная ситуация в образовании ставит педагогических работников в принципиально новые условия: участие в разработке федеральной образовательной программы дошкольного образования (ФОП ДО), создание модели организации образовательной деятельности и ее вариантов с этнокультурным компонентом, организации просветительских мероприятий с родительским сообществом и др. Помочь педагогу, студенту-практиканту, молодому специалисту в освоении новых и совершенствовании имеющихся компетенций возможно при грамотно выстроенной, эффективно функционирующей системы непрерывного образования, инновационной подготовки, переподготовки и повышения квалификации, сопровождения на производстве в условиях сетевого взаимодействия всех участников образовательных отношений, в том числе работодателей. С этой целью создаются новые модели подготовки и повышения уровня профессиональной компетентности, качественно меняется содержание, пополняется ресурсный контент подготовки, проявляется такая тенденция как вариативность и разноуровневость, бесшовность программ подготовки, повышения квалификации,

стажировок, предполагающие различные сроки обучения и категории слушателей, система электронного, дистанционного образования.

Особое значение в профессиональной подготовке студентов имеет формирование готовности к работе по развитию речи детей на диагностической основе, которая является обязательной составляющей профессионального становления педагогов дошкольного профиля, что обусловлено социальной значимостью речи и её ролью в формировании высших психических функций и развитии личности. В русле традиций преподавания отечественной теории и методики развития речи и обучения родному языку дошкольников накоплен значительный опыт формирования диагностических умений у студентов в вузах и колледжах. Разработана система заданий для студентов, предполагающая обследование разных сторон детской речи, анализ полученных данных и последующую разработку программ индивидуального развития детей (В.И. Яшина, О.С. Ушакова, г. Москва, МПГУ [5]). Разработан и реализован механизм научно-методического взаимодействия: развивающаяся система подготовки педагогических кадров в области дошкольного образования, создание единой информационной и научно-образовательной среды («Открытая школа», «Электронный детский сад», «Центр поддержки семьи и детства», симуляционный образовательный центр «Мобильный детский сад» федерального проекта «Профессионалитет колледж БГПУ, ЦРК «Акмуллинская академия развития детей и семейного образования Соты»), совместная научно-исследовательская деятельность на основе грантов, обновлен формат экспертного совета работы инновационных (экспериментальных) площадок – функционирует совет по дошкольному образованию, реализуется открытие Экспертно-методического центра формирования компетенций и независимой системы оценки и сертификации квалификаций педагогических работников ДО в РБ, создание тренировочных площадок по подготовке участников республиканских конкурсов (в том числе, к национальным чемпионатам профессионального мастерства, фестивалю знакомства с профессиями «Юный мастер»), проведение мастер-классов, обучающих тренингов, семинаров, курсов повышения квалификации педагогов ДО. Авторами: профессорами МПГУ (г. Москва) Яшиной В.И., Ушаковой О.С. и доцентами БГПУ им.М.Акмуллы (г. Уфа) Шабаевой Г.Ф. [3, 4, 5], Нагимовой Е.С. (Мироновой) [2] предложена и внедрена оригинальная система организации комплексного психолого-педагогического сопровождения разных категорий семей и детей в условиях консультационных центров и центров дополнительного образования, включающая работу специалистов разного профиля (психологи, педагоги, врачи, дефектологи, генетики и др.) в виртуальной и реальной среде жизни по речевому развитию детей в рамках осуществления научной работы «Психолого-педагогическое сопровождение семьи и детства» при поддержке гранта РБ. Авторы обосновывают актуальность внедрения комплексного подхода в работе с семьей и ребенком, в частности, через систему лабораторий, научных центров, кружков бизнес-инкубатора. Разработан и апробирован электронный учебник-консультант «Онлайн - работа с родителями», содержащий научно-методическое обеспечение для специалистов разного профиля по организации психолого-педагогического сопровождения семьи и детства по речевому развитию детей; защищены кандидатские диссертации по проблеме исследования, подготовлены ряд пособий по речевому развитию детей, по пренатальной психологии и педагогике для родителей, педагогов и студентов, в которых обозначены причины низкого и неадекватного уровня речевого развития детей. Разработан и апробирован диагностический инструментальный речевого, социокультурного развития детей в соответствии с ФГОС ДО, ФОП ДО в поликультурной и полилингвальной среде семьи и ДОО. В БГПУ им.М.Акмуллы совместно с профессором МПГУ (В.И.Яшина) разработано и апробировано в 7 регионах РФ два мобильных приложения (ПрЭВМ №2022667975 и др.): «Мобильное приложение для определения коэффициента речевого развития детей дошкольного возраста»; Полилингвальное мобильное приложение «PolylingualSchool». Проведено более, чем у 1500 детей старшего дошкольного возраста обследование уровня речевого (русский, родной, иностранный языки) и когнитивного, социокультурного

развития: интерактивное тестирование на определение быстроты реакции (слово, картинка и действие). В рамках выполнения гос. задания МИНПРОСРФ 073-03-2021-015/21 тема: «Сравнительный анализ практик внедрения полилингвальной модели поликультурного образования (на примере республик Башкортостан, Татарстан, Северная Осетия-Алания, Саха (Якутия) и др.)» нами было разработано в соответствии с запросом практики и выполнению гос. задания МИНПРОСРФ, коллективом ученых проекта под руководством ректора ФГБОУ ВО «БГПУ им.М.Акмуллы» С.Т. Сагитова авторское мобильное приложение диагностического инструментария уровня речевого развития старших дошкольников (Яшина В.И., профессор МПГУ, Шабаева Г.Ф. доц. БГПУ и др.). Комплексный тестовый метод диагностики речевого развития детей старшего дошкольного возраста состоит из двенадцати игровых заданий, направленных на выявление уровня развития сторон речи таких, как: лексическое развитие, развитие звуковой культуры речи, развитие грамматического строя речи развитие связной речи, ознакомление с художественной литературой, подготовка к обучению грамоте. Перечислим некоторые инновационные проекты: опыт деятельности инновационных площадок по речевому, социокультурному развитию детей средствами музейной педагогики в цифровой полилингвальной среде ДОО; разработка и апробация модели родительского просвещения в образовательных организациях дошкольного, начального и основного общего образования в трех субъектах через систему совместных просветительских мероприятий для воспитателей ДОО, учителей школ и родителей по обеспечению позитивной социализации детей, эффективному взаимодействию и сотрудничеству родителей и педагогов; разработано научно-методическое сопровождение родительского просвещения в образовательных организациях дошкольного, начального и основного общего образования средствами игровых технологий в социо - игровом пространстве детства. Опыт реализации гос. Задания Министерства просвещения РФ на тему «Дескриптивное и прогностическое моделирование интегративного содержания полилингвального образования в подготовительных группах детского сада, 1-11 классах образовательных организаций Республики Башкортостан». Проектирование учебного процесса на основе реализации интегративного содержания неязыковых предметов в полилингвальных образовательных организациях.

Нами организовано участие студентов, магистрантов в социально значимых проектах по изучению речевого развития дошкольников в условиях нашего региона в рамках проекта г. Москва «Изучение речевой готовности ребенка к обучению в школе» под руководством профессоров, МПГУ (г. Москва) профессора В.И.Яшиной, профессора О.С.Ушаковой.

Таким образом, проблема организации инновационной подготовки студентов в условиях сетевого взаимодействия к речевому развитию детей дошкольного возраста и организации родительского просвещения имеет обширное поле для дальнейшего изучения.

Список литературы

1. Макарова, В.Н. Современное состояние подготовки педагогов к речевому и лингвистическому развитию детей: проблемы и пути их решения // Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки. – Тамбов, 2011. – Вып. 6 (98). – С. 78-86.
2. Миронова (Нагимова), Е.С. Психологические факторы неготовности к материнству [Текст] /: автореф. дис. канд. пс. наук.- М., 2011.- 24с.
3. Шабаева, Г.Ф. Формирование готовности студентов к педагогической диагностике речевого развития детей дошкольного возраста [Текст] /: автореф. дис. канд. пед. наук. - М., 2009, - 23 с.
4. Шабаева, Г.Ф. Сетевое взаимодействие по речевому развитию участников образовательных отношений на базе консультационного центра детского сада и ВУЗа (научная статья) Проблемы современного педагогического образования*. Серия «Педагогика и психология». – Научный журнал. – Ялта: РИО ГПА, 2017. – Вып. 55. – Ч.5., С. 240 – 246.
5. Шабаева Г.Ф., Яшина В.И., Ушакова О.С., Hristo Kyuchukov Организация сетевого полилингвального комьюнити на базе ВУЗ-ДОО (научная статья) // Традиции и инновации в

национальных системах образования. Сборник материалов Международной научно-практической конференции (БГПУ: Уфа, 17-18 декабря 2020 г.). – Уфа, 2021, с. 302-307.

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNI ZAMONAVIY KASBLAR BILAN TANISHTIRISH ORQALI KASBGA QIZIQISHLARINI SHAKLLANTIRISH

O'zbekiston.Xasanova Shaxnoza Toxtasinovna

*Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası professor v.b.,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).*

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni turli kasblar bilan tanishtirish, zamonaviy kasblar haqida tushuncha berish hamda kasbga yo'naltirish masalalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy odob, kasbiy axloq, kasbiy layoqat, zamonaviy kasblar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы ознакомления детей дошкольного возраста с различными профессиями, предоставления понимания современных профессий и профориентации.

Ключевые слова: профессиональная этика, профессиональная этика, профессиональная компетентность,

Abstract. This article addresses the issues of familiarizing preschool children with various professions, providing understanding of modern professions, and career guidance.

Keywords: professional ethics, professional ethics, professional competence,

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kasb tanlashga qiziqishlarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ularni kelajakda turli kasblarni tanlashga qiziqishlarini shakllantirish lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalarni biz odatda quyidagi kasblar bilan doim tanishtirib kelganmiz: o't o'chiruvchi, oshpaz, tikuvchi, o'qituvchi, tarbiyachi, askar, shifokor, hamshira, uchuvchi, kosmonavt, quruvchi, haydovchi, sartarosh, sotuvchi, rassom, novvoy. Ammo bugun ilm-fan, madaniyat, iqtisodiyot, axborot texnologiyalari jadal rivojlanmoqda hamda shunga yarasha yangidan yangi kasblar vujudga kelmoqda. Shunga muvofiq, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni biz quyidagi zamonaviy kasblar bilan tanishtirishimiz maqsadga muvofiq: dasturchi, dizayner, arxitektor, tarjimon, jurnalist, reportyor, aloqa operatori, menejer, styuardessa, kompozitor, fotograf, kashfiyotchi olim, milliy gvardiya, arxeolog, volontyor, advokat, sport ustasi, tadbirkor, marketolog.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarga zamonaviy kasblar bilan tanishtirishning asosiy maqsad, vazifalari:

- zamonaviy kasblar haqida aniq bilim va tushunchalar berish;
- zamonaviy kasblarga nisbatan qiziqish va xohishni uyg'otish;
- zamonaviy kasblarning jamiyat hayotida ahamiyatini bola ongiga singdirish;
- kattalar va o'z mehnatini qadrlash va hurmat qilishni tarbiyalash;
- bolalari zamonaviy kasblarga qiziqishni shakllantirish orqali kelajakda mamlakat rivojiga hissa qo'shadigan yosh avlodni tarbiyalash.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kasbga qiziqishni shakllantirishda tarbiyachi har bir bolaning qiziqish va qobiliyatlarini hisobga olgan holda, ularni shu kasbga yo'naltirishlari lozim. Tarbiyachi har bir kasbning ahamiyatini bolaga uning yoshiga mos tarzda anglatishi, davlatimiz tomonidan har bir kasb egalariga berilayotgan e'tibor, ular uchun yaratilgan imtiyoz va shart-sharoitlar haqida ham esda qolarli qilib so'zlab berishi zarur. Ana shunda, aytish mumkinki, -bolalarda kasb-xunarga xayrixohlik, qiziqishni uyg'otish.

-kasb-xunarning amaliy ahamiyatini bolaning ehtiyojiga bog'lab tushuntirish.

-kasb-xunalar bilan tanishtirishda dastlab bolalar e'tiborini mehnat natijasi, mahsuliga, so'ngra esa mehnat jarayoni va unda qo'llaniladigan vositalarga qaratish imkoni hosil bo'ladi.

Bolalarning kelajakda qanday inson bo'lishlari va qaysi kasbni egallashlari aynan maktabgacha yosh davrida yaqqol namoyon bo'ladi. Bizning maqsadimiz ham yurtimiz ravnaqiga hissa qo'shadigan barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishdan iboratdir. Shu sababdan,

maktabgacha yosh davridan bolalarni kasb tanlashga qiziqishni shakllantirish muhim hisoblanadi. Quyida kasbga yo'naltiruvchi faoliyatdan namuna keltirildi:

Faoliyat mavzusi: "Arxeolog" kasbi bilan tanishtirish

Kasblar ichida eng tanho, Arxeolog kasbidir.

Qadimgi boyliklar, Arxeolog kasbidadir.

Faoliyat maqsadi: Bolalarni arxeolog kasbi haqidagi bilimlarini aniqlash va mustahkamlash. Arxeolog kasbi mavzusida bolalar nutqini boyitish va faollashtirish.

Ko'rgazmali qurollar orqali bolalarga arxeologlarni tanishtirish. Arxeologga zarur bo'ladigan jihozlarning rasmlarini bolalarga ko'rsatish orqali arxeolog kasbiga oid bilimlarini boyitish. Bundan tashqari kasbga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otish. Bolalar tafakkurini, xotirasini, nutqini rivojlantirish hamda kognitiv rivojlanishiga ko'maklashish.

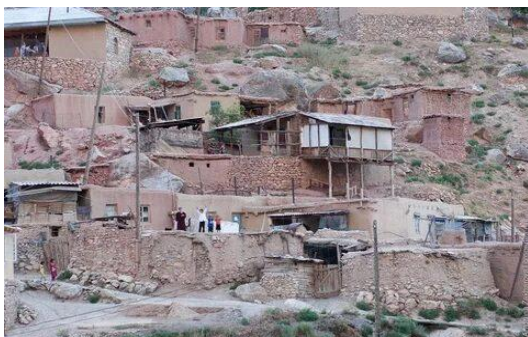
Keraki jihozlar: qadimgi buyumlar sur'atlari, turli hil oilaviy sur'atlar, arxeoligning sur'atlari, arxeolog sur'ati tushirilgan pazl, arxeologning ish qurollari tasvirlangan sur'at va boshqalar.

Faoliyatning borishi: Tarbiyachi - Bolajonlar hammamiz rasmlarni ko'rganmiz to'g'rimi. Hammaga o'zining 1 yoki 2 yil oldingi rasmlarni ko'rish, onajonimizning, dadajonimizning qanday bo'lganlarini, bivijonimiz do'dajonlarimiz qanday bo'lganlarini ko'rish yoqadimi?

Rasmlar tufayli biz hohlagan paytimiz kichkinalik paytimizni, ota-onamizning, bobo-buvilarimizning yoshlik paytlarini ko'rishimiz mumkin.

Bolajonlar biz qanday qilib juda uzoq vaqt oldin, hatto bobo va buvilar ham buni eslay olmaydigan narsa haqida qanday bilish mumkin? O'sha uzoq vaqt haqida hech qanday fotosurat yo'q, chunki ilgari kameralar bo'lmagan. Va nafaqat ular, balki boshqa ko'p narsalar: dazmollar, mashinalar, televizorlar, muzlatgichlar, ya'ni siz va men hayotimizni ularsiz tasavvur qila olmaydigan narsalar mavjud bo'lmagan. Qadimgi qishloq hayotida uylar loydan taxtadan qurilgan bo'lgan.

Tarbiyachi: Bolalar ohirgi sur'atga e'tibor berdingizmi? unda nimalar tasvirlangan ekan?

Bolalar: Kosa, samovar, ko'za, taxta qoshiq.....

Tarbiyachi: to'g'ri bolajonlar. Bilasizlarmi bolajonlar shu sura'dagiga o'xshagan buyumlarning judayam eskilari, ming yillar oldingi ba'zilar zilzilalar oqibatida tuproq, qum va yerning qalin qatlami ostiga, ba'zilar esa suv toshqinlari oqibatida okeanlarga yashiringan. O'tmish izlarini topish uchun olimlar qazish ishlarini boshladilar. Qazish ishlarini olib boradigan odamlar arxeolog olimlar deyiladi, bundan arxeologiya fani kelib chiqqan. Bilasizlarmi bolajonlar Arxeologlarning ishlari judayam mashaqqatli hisoblanadi, chunki barcha qiziqarli topilmalar, boyliklar yer ostida joylashgan bo'ladi. Ularni qazib olish uchun o'zlarining ish qurollari bo'ladi, kelinglar bolajonlar sizlar bilan arxeologning ish qurollari bilan tanishamiz.

Tarbiyachi: Unda hamma diqqatini ekranga qaratsin. rasmlarda nimalar tasvirlangan ekan bolajonlar?

Bolalar: Metr, shotkalar, fotoapparat, fonar, elak, kistichkalar, lupa, sumka.

Tarbiyachi: Bilasizmi bolajonlar nima uchun ba'zi odamlar arxeolog kasbini "belkurak ilmi" deb atashadi? Tarbiyachi: Chunki arxeologlarning asosiy ish qurollari belkurak hisoblanadi. Ular belkurak bilan yerni qazishadi, bundan tashqari yerning katta qismini qazish uchun baz'ida ekskavatorlardan ham foydalanishadi. Kelinglar bolajonlar endi sizlar bilan arxeologlarning asosiy ish qurollari belkurakning

sur'atini chizamiz.

Tarbiyachi: Barakalla bolajonlar surat hammada chiroyli chiqdi. Kelinglar bolajonlar sizlar bilan o'yin o'ynab olamiz.

Didaktik o'yin: Bu o'yinda bolajonlar arxeolog kasbi uchun zarur bo'lgan buyumlarni boshqalaridan ajratishlari kerak bo'ladi.

Tarbiyachi: Barakalla bolajonlar. Hamma arxeologning ish qurollarini tanib oldimi?

Bilasizlarmi bolajonlar arxeologlar faqat ko'za yoki sopol buyumlarni qazib olishmaydi, balki hayvonlarning suyaklarini ham qazib olishadi.

Arxeologlar biron bir joyni qazishdan oldin o'sha joyda qandaydur jang bo'lganmi yoki o'sha joy xaqida tarixda hamda afsonalarda ma'lumot keltirib o'tilganmi yoki yo'qmi shuni tekshirishadi. Ba'zan afsonalarda keltirilgan joylardan ham buyumlar qazib olishgan. Arxeologlar qidirish uchun

vertolyotlar, samolyotlar va hatto kosmik kemalardan foydalanadilar, chunki havodan siz yerda umuman ko‘rinmaydigan narsalarni ko‘rishingiz mumkin. (Masalan, ulkan kaltakesakning izini)

Ammo arxeologlar nafaqat yerni, balki suv chuqurligini ham o‘rganmoqdalar, chunki u yerda nafaqat halokatlar, balki butun shaharlar, qal’alar ham yashiringan bo‘lishi mumkin. Olimlar biron bir joyda tarixiy topilmalarni topish mumkinligini aniqlaganlaridan so‘ng, arxeologlarning ishidagi asosiy qism— qazish ishlari boshlanadi. Kelinglar bolajonlar sizlar bilan arxeologlarning suratlarini tomosha qilamiz va keyin qazish ishini olib borayotgan arxeolog suratini bo‘yaymiz

Tarbiyachi: Barakalla bolajonlar bu suratni ham hamma chiroyli qilib bo‘yab oldi.

Endi esa bolajonlar sizlar bilan pazl yeg‘ib olamiz

Didaktik o‘yin: Tarbiyachi bolajonlarni kichik guruhlariga bo‘lgan holatda har bitta stolga arxeolog kasbiga oid bo‘lgan pazllarni qo‘yib chiqadi. Bolajonlar pazllarni to‘g‘ri joylashtirish orqali rasm hosil qilishlari kerak bo‘ladi.

o‘yinini o‘ynaymiz.

Didaktik o‘yin: Tarbiyachi bolajonlarni kichik guruhlariga bo‘lgan holatda har bitta stolga arxeolog kasbiga oid bo‘lgan labirintlarni taqdim etadi.

Tarbiyachi: Qani bolajonlar yig‘gan pazlimizdan nimaning rasmi chiqti?

Bolajonlar: Qazish ishini olib borayotgan arxeologning.

Tarbiyachi: Barakalla bolajonlar.

Kelinglar bolajonlar endi sizlar bilan Labirint

To'g'ri topgan bolalar rag'bat kartochkalari bilan rag'batlantiriladi.
Tarbiyachi: Bolajonlar bugun qaysi kasb egalari haqida suhbatlashdik?
Bolalar: Arxeolog
Tarbiyachi bolalar fikrlarini umumlashtirib, mashg'ulotni yakunlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonun. 2019 yil.
2. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti. 802-sonli Vazirlar Mahkamasining qarori. 20.12.2020 yil.
3. "Ilk qadam" takomillashtirilgan davlat o'quv dasturi. 2022 yil.
4. Boboyorova G. Bolalarni maktabga tayyorlashda interfaol usullardan foydalanish. // Maktabgacha ta'lim j. – T., 2007. – №6 – B.14.
5. "Bolangiz maktabga tayyormi?". Metodik qo'llanma. –T., 2001.
6. Kayumova N. Maktabgacha pedagogika. Darlik. –T.: TDPU, 2017.
7. Xasanova Sh.T. Tasviriy faoliyatga o'rgatish nazariyasi va metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: TDPU, 2020.

«МИР СТРЕМИТЕЛЬНО МЕНЯЕТСЯ: КАК ПОМОЧЬ РЕБЁНКУ НАЙТИ СВОЁ МЕСТО В БУДУЩЕМ»

*Узбекистан. Умарова Рахима Тохтоназаровна
старший преподаватель кафедры "Истории и философии"
Кыргызско-Узбекского Университета им. Б.Сыдыкова
Республика Кыргызстан*

Аннотация: В условиях стремительного развития технологий, цифровизации и изменения рынка труда всё чаще встаёт вопрос: как подготовить ребёнка к будущему, которого мы сами до конца не знаем? Современные профессии исчезают, на смену им приходят новые, требующие гибкости мышления, креативности, умения учиться на протяжении всей жизни. В такой реальности особое значение приобретает ранняя профориентация, развитие универсальных навыков и поддержка интересов ребёнка. Эта тема посвящена размышлению о том, какую роль играют семья, школа и общество в формировании готовности ребёнка к вызовам завтрашнего дня и как помочь ему найти своё место в постоянно меняющемся мире.

Ключевые слова: Цифровизация, технология, креативность, гибкость мышления, рынок, обучение на протяжении всей жизни.

Annotation: In the context of the rapid development of technology, digitalization, and the changing job market, the question increasingly arises: how can we prepare a child for a future that we ourselves do not fully understand? Modern professions are disappearing, and new ones are emerging, requiring flexibility of thinking, creativity, and the ability to learn throughout life. In this reality, early career orientation, the development of universal skills, and the support of the child's interests become of particular importance. This topic is dedicated to reflecting on the role of family, school, and society in shaping a child's readiness for the challenges of tomorrow and how to help them find their place in a constantly changing world.

Key words: Digitalization, technologies, creativity, flexibility of thinking, market, lifelong learning.

В последние десятилетия мир меняется так быстро, что трудно предсказать, как будут выглядеть профессии и социальные структуры через 10-20 лет. Мы сталкиваемся с быстрым развитием технологий, глобализацией, автоматизацией процессов и изменением потребностей на рынке труда. В такой ситуации особенно важной становится задача подготовки будущих поколений к вызовам завтрашнего дня. Одной из главных задач становится не только формирование знаний и навыков, но и правильная ориентация детей на будущее, которое ещё только предстоит построить. Технологические изменения происходят с такой скоростью, что многие профессии, существующие сегодня, через несколько лет

могут исчезнуть или трансформироваться. Примером служат такие профессии, как кассир, оператор которые уже подвергаются угрозе из-за автоматизации и внедрения искусственного интеллекта. В то же время на смену старым специальностям приходят новые, часто непредсказуемые. Например, профессии, связанные с искусственным интеллектом, анализом больших данных, виртуальной реальностью, устойчивым развитием и креативными индустриями, приобретают всё большее значение [1].

Но, несмотря на неопределённость будущего, есть несколько ключевых направлений, которые помогут детям адаптироваться к новым условиям и стать успешными в мире, где всё меняется.

Одним из важнейших аспектов подготовки детей к будущему является развитие универсальных навыков, которые не зависят от конкретной профессии. Среди таких навыков особенно ценятся:

1. Креативность и критическое мышление - способность подходить к проблемам с разных сторон, анализировать и создавать новые идеи.

2. Гибкость и адаптивность - умение быстро менять подходы и решения в условиях неопределённости и постоянных изменений.

3. Командная работа и коммуникация - умение работать с людьми, эффективно взаимодействовать и находить решения в группах.

4. Техническая грамотность - даже базовые знания в области программирования и работы с технологиями становятся неотъемлемой частью подготовки к будущим профессиям.

5. Эмоциональный интеллект - способность управлять своими эмоциями и понимать чувства других людей, что помогает в профессиональной и личной жизни.

Эти навыки становятся важнее технических знаний, поскольку они позволяют человеку адаптироваться к изменениям и быть готовым к разнообразным ситуациям, возникающим на современном рынке труда.

Важным аспектом подготовки детей является подход к обучению. В условиях стремительных изменений ключевым становится не только то, чему учат, но и как. Образование должно не только давать знания, но и развивать способность ребёнка самостоятельно искать информацию, анализировать её и применять в разных ситуациях.

Формирование навыков обучения на протяжении всей жизни становится залогом успешной карьеры в будущем.

Школы и университеты должны научить детей быть любознательными, искать ответы на вопросы и работать с новыми источниками информации. Вместо того чтобы ограничиваться стандартными учебными планами, которые ориентированы на заучивание фактов, важно развивать у учеников способность критически осмысливать полученную информацию и использовать её для решения реальных задач. [3]

Семья и школа играют ключевую роль в ориентации детей на будущее. Важно, чтобы родители поддерживали и направляли интересы ребёнка, предоставляли ему возможность попробовать себя в разных сферах деятельности. Школа, в свою очередь, должна не только давать знания, но и создавать условия для практического освоения профессий будущего. Проектная деятельность, кружки по интересам, научные и творческие конкурсы - всё это помогает развивать навыки, которые будут востребованы в будущем. [3]

Кроме того, важно, чтобы родители и учителя учили детей воспринимать перемены как шанс, а не угрозу. В мире, где не существует постоянных и неизменных профессий, умение адаптироваться и меняться становится самым ценным качеством. Хотя прогнозировать, какие профессии будут актуальны через десятилетия, крайне сложно, уже сейчас можно выделить несколько сфер, в которых, скорее всего, будет наблюдаться рост.

Это: Искусственный интеллект и робототехника - специалистов, которые смогут разрабатывать, управлять и совершенствовать роботов и искусственный интеллект, будет всё больше.

Зелёная экономика - профессии, связанные с устойчивым развитием, экологией и возобновляемыми источниками энергии, будут становиться всё более важными.

Гибридные профессии - сочетание разных навыков, таких как технологии и креативность, что позволит создавать новые направления в искусстве, бизнесе и науке.

Психология и обучение - с учётом того, как быстро меняются условия жизни, специалисты, помогающие людям адаптироваться и управлять своими эмоциями, станут важными.

Мир будущего обещает быть полным возможностей, но также и вызовов. Задача родителей, педагогов и всего общества - помочь детям найти свой путь в этом изменчивом мире. Важно не только предоставить знания, но и развить способность адаптироваться, учиться и находить решения в новых, нестандартных ситуациях. Подготовка ребёнка к будущему - это не просто ориентирование на конкретную профессию, но и воспитание универсальных навыков, которые помогут ему быть успешным в любых условиях [2].

Использования литература

1. Быкова А. «Как воспитывать детей в эпоху изменений». М. 2020 стр. 272
2. Борисова Ю. «Дети и цифровая реальность: воспитание в эпоху технологий». М. стр. 296
3. Выготский Л. С. «Родители и дети: психология воспитания». М. стр.240
4. Гоулман Д. «В поисках будущего: как воспитывать детей для XXI века». М. стр.368
5. Грин Р. «Как помочь ребёнку стать лидером: стратегии развития уверенности и самостоятельности». М. стр. 320.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING QIZIQISHLARINI KASB-HUNAR TANLASHGA YO‘NALTIRISH ZARURATI

O‘zbekiston.N.N.Djamilova

*Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta’lim metodikasi kafedrası professori,
pedagogika fanları doktori (DSc)*

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning qiziqishlarini kasb-hunar tanlashga yo‘naltirish zarurati ilmiy-pedagogik jihatdan asoslangan.. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning turli kasblar haqida dastlabki tasavvurlarini shakllantirish, ularning qiziqishlarini inobatga olgan holda kasbiy yo‘nalish berish, mehnatga hurmat va uni qadrlash tuyg‘usini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Bundan tashqari, individual yondashuv, o‘yin faoliyatidan foydalanish va ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati ta’kidlangan. Bolaning to‘g‘ri kasb tanlashi jamiyatga foyda keltirishi, shaxsiy farovonlikka erishishi, innovatsion fikrlashi va ijodkorlikni rivojlantirish uchun muhim omil ekanligi qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, kasb-hunar, qiziqish, kasbiy yo‘nalish, o‘yin faoliyati, shaxsiy rivojlanish, kelajak kasbiy faoliyat.

Аннотация: В статье научно-педагогически обоснована необходимость ориентации интересов дошкольников на выбор профессии. В статье рассматриваются вопросы формирования первоначальных представлений детей дошкольного возраста о различных профессиях, профессиональной ориентации с учетом их интересов, развития чувства уважения к труду и его ценности. Кроме того, подчеркивается важность индивидуального подхода, использования игровой деятельности и сотрудничества с родителями. Отмечается, что правильный выбор профессии ребенком является важным фактором принесения пользы обществу, достижения личного благополучия, развития инновационного мышления и творчества.

Ключевые слова: дошкольное образование, профессия, интерес, профессиональная направленность, игровая деятельность, личностное развитие, будущая профессиональная деятельность.

Abstract: The article scientifically and pedagogically substantiates the need to orient preschool children's interests towards choosing a profession. The article examines the issues of

forming initial ideas about various professions in preschool children, providing career guidance, taking into account their interests, and developing a sense of respect and appreciation for work. In addition, the importance of an individual approach, the use of game activities, and cooperation with parents was emphasized. It is noted that a child's correct choice of profession is an important factor in bringing benefits to society, achieving personal well-being, developing innovative thinking and creativity.

Keywords: preschool education, profession, interest, professional orientation, game activity, personal development, future professional activity.

Inson biror kasbni egallashi uchun o'qishi va ta'lim olishi lozim. Kasbga qiziqishni biz eng avvalo yoshlikdan bolalarda ayniqsa, maktabgacha bo'lgan davrda shakllantirishimiz lozim. Buning uchun biz bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ularni kelajakda turli zamonaviy kasblarni tanlashga qiziqishlarini shakllantirish lozim. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi qarori maktabgacha ta'lim tizimini uzoq muddatli rivojlantirish strategiyasini belgilaydi. Unda bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim berish, ularning qiziqishlarini rivojlantirish va kelajakda kasb tanlashiga yo'naltirish masalalari o'rin olgan[2].

Bolada kasbga qiziqish o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Bolada biron bir kasbga qiziqish quyidagi sabablar tufayli paydo bo'ladi: oiladagi muhit, biror bir faoliyatga nisbatan qobiliyatning mavjudligi, ta'lim-tarbiya jarayonida kasbga yo'naltirish orqali. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtirish aniq maqsadga yo'naltirilgan pedagogik jarayon hisoblanadi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarga kattalarni kasblar bilan tanishtirishning asosiy maqsadi: kasblar haqida aniq bilim va tushunchalar berish, kasblarga nisbatan qiziqish va xohishni uyg'otish, barcha kasblar muhimligini va uning jamiyat hayotida ahamiyatini bola ongiga singdirish, kattalar mehnatini qadrlash va hurmat qilishni tarbiyalashdan iborat.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kasbga qiziqishni shakllantirishda tarbiyachi har bir bolaning qiziqish va qobiliyatlarini hisobga olgan holda, ularni shu kasbga yo'naltirishlari lozim. Bolalarning kelajakda qanday inson bo'lishlari va qaysi kasbni egallashlari aynan maktabgacha yosh davrida yaqqol namoyon bo'ladi. Bizning maqsadimiz ham yurtimiz ravnaqiga hissa qo'shadigan barkamol avlodni tarbiyalab voyaga etkazishdan iboratdir. Shu sababdan, maktabgacha yosh davridan bolalarni kasb tanlashga qiziqishni shakllantirish muhim hisoblanadi.

Kasb-hunar mehnat mazmuniga ega bo'lib, shaxs qiziqishlari, mayllari, qobiliyatlari va imkoniyatlariga muvofiq egallanadigan, inson va jamiyat taraqqiyoti hamda farovonligiga hizmat qiladigan ijtimoiy foydali insoniy faoliyatdir.

Mehnat tarbiyasi umuman tarbiyaning asosini, tarbiyalanuvchilar faoliyatining mazmunini tashkil qiladi. Har bir bola maktabgacha tarbiya yoshidan boshlab mehnatda ishtirok etishi zarur. Maktabgacha ta'lim tashkilotida, oilada bajariladigan uncha murakkab bo'lmagan har bir topshiriq uning kundalik vazifasiga aylanishi kerak. Mehnat har bir kishi kamolotida va umuman jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarni jismoniy, aqliy, axloqiy, estetik tomondan tarbiyalashda va kasb-hunarga qiziqishlarini rivojlantirishda mehnat tarbiyasi muhim ahamiyatga ega.

Kasbga yo'naltirish - har qanday yoshdagi insonga kasb tanlashda ko'maklashish uchun qo'llaniladigan bir qator tadbirlar majmuidir. R.X.Jo'raev, O.Q.Tolipov, Sh.Sharipovlar unga "yoshlarga ularning qiziqish, layoqat, qobiliyatlariga va jamiyatning turli kasblarga bo'lgan ehtiyojiga muvofiq holda kasb tanlashga yordam beruvchi maqsadli faoliyat"[6] -deya ta'rif beradilar. Haqiqatan, ushbu ta'rifda kasbga yo'naltirishning barcha xususiyatlari to'liq qamrab olingan.

Kasbga yo'naltirishning umumiy tamoyillari (onglilik, muvofiqlik (shaxs qiziqishlari qonuniyatlari bilan jamiyat uchun zarur bo'lgan kasblarga nisbatan ehtiyojning mos kelishi); kasb tanlash faolligi, rivojlantirish (kasbning shaxs rivojlanishiga xizmat qilishi) hamda umumpedagogik tamoyillar bilan uyg'unlashgan o'ziga xos tamoyillari (kasb-hunarga yo'naltirishning hayot bilan,

mehnat va amaliyot bilan bog'liqligi, mehnat tayyorgarligi bilan bog'liqligi, mehnat ta'lim-tarbiyasining yaxshi yo'lga qo'yilishi kabilar) mavjud [6].

Erta kasbga yo'naltirish – bolalarni kasbga qiziqtirish, kasblar bilan tanishtirish va ularda kasbiy tasavvurlarni shakllantirishga oid maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalar bilan olib boriladigan bir qator tadbirlar majmuini qamrab oladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida erda kasbga yo'naltirish bolalarni uyushqoqlik, mehnat jarayoniga shaxsiy tashabbus bilan qo'shilish, mehnat faoliyatida o'z-o'zini nazorat etish, o'z-o'ziga baho berish, boshlagan ishini oxiriga etkazish, mehnatga ma'suliyat bilan yondashish kabi sifatlar bilan birga, o'zgalar mehnati natijasiga hurmat va ularning kasbiga qiziqishni tarbiyalashni o'z ichiga oladi. Kasb-hunar bilan tanishtirish quyidagilarga e'tibor qaratiladi:

- har bir kasbning ijtimoiy mohiyati;
- mehnat ahli o'rtasidagi ijobiy o'zaro yordam berish munosabati;
- har qanday kasb ham muhim ekanligini tushuntirish.

Shuningdek, ushbu jarayonda mehnat faoliyatining quyidagi asosiy tarkibiy qismlari bilan tanishtiriladi:

- mehnatning maqsadi, uning ijtimoiy ahamiyati;
- materiallarni tanlash (kasb-hunarga va mehnat oid materiallar);
- jihozlash (mehnat faoliyati uchun zarur bo'lgan asboblarni tayyorlab olish);
- mehnat jarayoni (maqsadga erishish uchun bajariladigan mehnat harakatlari);
- natija — mehnat mahsuloti.

5-7 yoshli bolalar katta yoshlilar mehnatiga qiziqishadi, biror mehnat jarayonini bajarishda kattalar bilan birga qatnashish yoki biror narsani mustaqil bajarishga ishtiyoqmand bo'lishadi. Ular faoliyatlari kichik maktabgacha yoshdagilarga nisbatan anchagina maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi.

Bolalarda mehnat ko'nikmalarini shakllantirishda quyidagi qoidalarga rioya qilish lozim:

1) katta guruhlarda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish, xo'jalik mehnati, er chopish, ko'chat ekish, ko'chatlarga suv quyish kabi tabiat bilan aloqador mehnat turlarini, shuningdek, qo'l mehnatini tashkil etish;

2) "Maktabgacha ta'lim tashkiloti ta'lim-tarbiya dasturi" orqali mehnat uchun ajratilgan vaqtdan to'liq foydalanish. Bolalarni mehnat turlariga muntazam jalb qilish;

3) bolalar mehnat faoliyatining yakka va jamoa turlaridan foydalanish;

4) bolalar mehnatiga rahbarlik qilish metod va usullarini ta'lim-tarbiya vazifalariga muvofiq tanlash;

5) mehnat turlarini bolalar faoliyatining boshqa turlari bilan oqilona uyg'unlashtirish;

6) maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni kasb-hunarga qiziqtirish muhitini ta'minlash kabilar.

Odatda, maktabgacha ta'lim tashkilotida katta maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning kun tartibida o'ziga-o'zi xizmat ko'rsatish mehnati sezilarli o'rinni egallaydi. Pedagoglar bolada o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish: mustaqil yuvinish, kiyinish ko'nikmasini shakllantirishda davom etadilar, bolalardan yuvinish, echinish, ovqatlanish tartibini aniq bilishni, ularni o'z vaqtida va aniq bajarishni talab qiladilar. Maktabgacha ta'lim tashkiloti dasturiga binoan har bir yosh guruhidagi tarbiyalanuvchilar kattalar mehnati to'g'risida quyidagi bilim va tasavvurlarni egallab olishlari lozim:

Kichik guruh:

- 1) ayrim kasb egalarining mehnat jarayoni;
- 2) mehnat jarayonidagi mehnat harakatlari;
- 3) mehnat jarayonini amalga oshirish uchun kerakli material;
- 4) ma'lum bir mehnat jarayonini bajarish uchun jihozlar;
- 5) mehnat natijasi; 6) kishi mehnatining ijtimoiy ahamiyati kabilar.

O'rta guruhda mehnat to'g'risida qo'shimcha tasavvur va bilimlar beriladi:

- 1) harakat sifati haqida;
- 2) kishining mehnatini engillatuvchi moslamalar to'g'risida;
- 3) kishilarning mehnatga muhabbati haqida.

Katta va tayyorlov guruhida esa yana yangi tasavvur va bilimlar beriladi:

- 1) kishilar mehnatini engillatadigan mashina va mexanizmlar to'g'risida;
- 2) kishilar mehnati jamoa xarakterida ekanligi haqida;
- 3) jamoa mehnati jarayonida kishilarning o'zaro munosabatlari to'g'risida;
- 4) mehnat qahramonlari, xalq mehnat an'analari haqida.

Albatta, erta kasbga yo'naltirishning maqsadi maktabgacha ta'lim davrida bolaning biror-bir kasbni ongli ravishda tanlashiga erishish bo'lmay, balki ularda kasblarning turlari va o'ziga xos xususiyatlari haqida obyektiv tasavvurlarni shakllantirishdan iborat. Jumladan, bolalarda kasblar dunyosi va mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish; o'z imkoniyati darajasida yoshiga mos mehnat bilan doimiy va izchil shug'ullanish ishtiyoqini vujudga keltiradi. Erta kasbga yo'naltirishning asosiy yo'nalishi kasbiy tarbiya bo'lib, u o'z ichiga bolalarda mehnatga qiziqish va mehnatkashlik fazilatiga ega bo'lishga intilishni qamrab oladi. Kasbiy axborotlar bilan ta'minlash bolalarni kasblar dunyosi haqidagi ma'lumotlar bilan tanishtirib borish demakdir. Bunda kattalarning nazorati va etakchiligi zarur bo'lib, bu jarayonlar bevosita maktabgacha ta'lim tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladi[5].

Kasbiy axborot – maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining yosh va qiziqishlariga ko'ra turli tiplarga ajralgan toifasiga moslab beriladigan kasblarga oid ma'lumotlarni qamrab oladi. Maktabgacha tarbiya yoshi davrining o'ziga xos xususiyati bolalar mehnatining o'yin bilan bog'liq bo'lishidir, o'yin orqali amalga oshirilgan mehnat bolalarda kasb-hunarga qiziqishni oshiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida maxsus didaktik o'yinlar jarayonida amalga oshirilgan xatti-harakatlar aksariyat biror mehnat va kasb-hunarga qiziqtirish jarayonini aks ettiradi. O'ziga xos xususiyatlari, mazmuni, yuzaga kelish sababiga ko'ra mehnat va o'yin bir-biridan farq qiladi. Mehnatda maqsad qo'yiladi, uni amalga oshirish, natijaga erishish uchun shart-sharoit yaratiladi, vositalar izlab topiladi. O'yinda esa bolalar kattalarning mehnat faoliyatiga taqlid qiladilar.

Maktabgacha yosh - bolaning o'z qiziqishlari va moyilliklarini aniqlashning eng qulay davri. O'yinlar, ijodiy faoliyatlar va turli xil kasb egalari bilan tanishuv orqali bolalar o'zlariga nima yoqishini, nimaga qobiliyati borligini bilib oladilar. Qiziqishlarini anglagan bola o'ziga ishonchli bo'ladi, o'zini hurmat qiladi va maqsadga intilish qobiliyatini rivojlantiradi. Motivatsiya: Qiziqish bilan bog'liq faoliyat bolalarni o'rganishga, yangi bilimlarni egallashga va ko'nikmalarni shakllantirishga undaydi.

Maktabgacha yoshda bolalar turli kasblar haqida dastlabki tasavvurlarga ega bo'ladilar. Bu tasavvurlar ularning kelajakda kasb tanlashiga ta'sir qilishi mumkin. Bolalarni turli kasblar bilan tanishtirish, ularning qiziqishlarini inobatga olgan holda, kasbiy yo'nalish berishga yordam beradi. Turli xil mehnat faoliyati bilan tanishuv, mehnatga hurmat va uni qadrlash tuyg'usini shakllantiradi. Bolalarni maktabgacha yoshdan boshlab kasbiy yo'naltirish, jamiyatning kelajakdagi malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojini qondirishga yordam beradi. Qobiliyatli va o'z kasbini sevuvchi mutaxassislar iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shadilar. Kasb tanlashda adashmaslik, ish bilan ta'minlanganlik va o'z kasbidan qoniqish hissi jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Har bir bola o'ziga xos qiziqishlarga va qobiliyatlarga ega. Pedagoglar bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishlari kerak. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin - asosiy faoliyat turi. Kasbiy yo'naltirish ham o'yinlar, ijodiy mashg'ulotlar va turli xil tadbirlar orqali amalga oshirilishi kerak. Ota-onalar bolalarning qiziqishlarini rivojlantirishda va kasb tanlashiga yo'naltirishda muhim rol o'ynaydilar. Pedagoglar ota-onalar bilan hamkorlik qilishlari va ularga maslahatlar berishlari kerak.

Maktabgacha yoshda kasb-hunarga qiziqishni uyg'otish - bu kelajak uchun investitsiya. Bu bolalarga o'z o'rnlarini topishga, jamiyatga foyda keltirishga va hayotdan qoniqish hissini tuyishga yordam beradi. Bu jarayonni to'g'ri tashkil etish bolalarning kelajakda muvaffaqiyatli va baxtli bo'lishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ 595-son. 6.12.2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti" 802-sonli qarori. 20.12.2020.
4. "Ilk qadam" takomillashtirilgan davlat o'quv dasturi. 2022.
5. Abduqusov O. Kasb ta'limi o'qituvchilari tayyorlashga integrativ yondashuv. – T.: "Fan", 2004. – 158 b. 30-b,
6. Jo'raev R.X., O'.Q.Tolipov, Sh.S.Sharipov. Uzluksiz ta'lim tizimida o'qituvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. – T.: Fan, 2004.- 119 b. 115-b.
7. Кусакова, Л.В. Нравственно-трудовое воспитание в детском саду. Для работы с детьми 3–7 лет/ Л.В. Кусакова.- М.: -Мозаика-синтез, 2007.-144с.
8. Потапова,Т.В. Беседы с дошкольниками о профессиях/ Т.В. Потапова.-М.: - Сфера, 2004.- 64с.

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH — DAVR TALABI

O'zbekiston. DSc. R.H.Davlatova

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri

O'zbekiston.Hoshimova Mohinur Mehriddin qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kelajagimiz bo'lgan yosh avlodga kelajak kasblari haqida ma'lumot va tushunchalar berish, ularni bu kasblar bilan tanishtirishda ota-onalar va tarbiyachilarning o'rni haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, kelajak kasblari, loyiha, robototexnika, Yaponiya, yosh avlod.

Abstract: This article provides information about giving the younger generation, who are our future, information and concepts about the professions of the future, and the role of parents and educators in introducing them to these professions.

Keywords: artificial intelligence, professions of the future, project, robotics, Japan, young generation.

Аннотация: В данной статье представлена информация о предоставлении молодому поколению, являющемуся нашим будущим, информации и понятий о профессиях будущего, а также о роли родителей и воспитателей в ознакомлении их с этими профессиями.

Ключевые слова: искусственный интеллект, профессии будущего, проект, робототехника, Япония, молодое поколение.

O'sib kelayotgan yosh avlodni kasbga yo'naltirish barchamizning oldimizda turgan oliy masalalardan biri sanalib kelgan. "O'qituvchilar bolalarda kasblarga oid tasavvurlarni shakllantiradi, turli kasblar haqida ma'lumot berib boriladi." (1) Bu jarayonni amalga oshirish uchun farzandlarimizning ota-onalari hamda ta'lim muassasalari va u yerda faoliyat olib borayotgan tarbiyachilarning o'rni katta ahamiyatga ega. Chunki bolalarning kelajakda kasb tanlashida to'g'ri yondashuv zarur. Bu borada bolalarni to'g'ri va aniq yo'naltira olishimiz kerak bo'ladi.

Bu borada "Jahon tajribasida Finlandiya, Yaponiya, AQSh kabi davlatlarda ta'lim dasturlariga erta kasbga yo'naltirish integratsiya qilingan." (2)

Kun sayin emas, soat sayin o'zgarib borayotgan bugungi hayotimizda ilm olish, hunar o'rganish, kasb tanlash va zamon talablariga javob bera oladigan yosh avlodni tarbiyalash har birimizning oldimizda turgan muhim vazifalarimizdan biridir. Yoshlarimizga kasb-hunarlar haqida, qolaversa hozirgi kunda keng tarqalib borayotgan kelajak kasblari (sun'iy intellekt mutaxassisi, ma'lumotlar

tahlilchisi, kiberxavfsizlik mutaxassisi, robototexnika muhandisi, masofaviy ta'lim muassasasi, yashil energiya bo'yicha muhandis, texnologik qariyalar mutaxassisi) haqida batafsil ma'lumotlar berish va ularni yo'naltirish davr talabidir.

Avvalo, bu kasblar haqida tarbiyachilar ma'lumotga ega bo'lishi va tarbiyalanuvchi bolalarga tushuntira olishi kerak bo'ladi. Bu jarayonda ota-onalar ham qatnashishi kerak bo'ladi. Chunki bola ko'p vaqtini maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tkazsa ham, aksariyat ta'lim-tarbiyani u o'z uyidan, yaqinlaridan oladi.

Xususan, 2022-yilda xorijiy tillar va zamonaviy kasblarga o'qituvchi markazlar soni 12 840 tani tashkil etgan bo'lsa, sohaga qaratilgan e'tibor natijasida bu ko'rsatkich ikki yil ichida 1,7 barobarga oshib, 22 297 taga yetdi. Hozirda ushbu markazlarda 353 mingdan ortiq yoshlar ta'lim olmoqda. Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan yoshlar uchun chet tillarini o'rganish yo'nalishida yaratilgan keng imkoniyatlar va amalga oshirilayotgan tub islohotlar natijasida, ularning kasb egallash imkoniyatlari yildan-yilga oshib bormoqda.

Birgina Yoshlar ishlari agentligining "Kelajak kasblari" loyihasi orqali bugungi kungacha 755 ta o'quv markazlari bilan hamkorlik olib borilib, 25 mingdan ortiq yoshlarga ta'lim berildi. Ushbu muassasalarning kelgusidagi faoliyatiga omad tilaymiz! (3)

Bugungi kunda raqamli transformatsiya butun dunyo ta'lim tizimlariga ta'sir ko'rsatmoqda. Bolalarni erta yoshdan zamonaviy texnologiyalar, raqamli savodxonlik va kreativ fikrlashga yo'naltirish, ularning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish jarayonlari rivojlangan bir davrda bolalarning faqatgina an'anaviy kasblar emas, balki kreativ, moslashuvchan va innovatsion fikr talab qiladigan sohalarga qiziqishini uyg'otish muhimdir.

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarga sodda, o'yin orqali o'rgatish, robototexnika kabi murakkab sohalarni ham ularga mos tarzda tanishtirish — tarbiyachilar va ota-onalar zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Zamonaviy dunyoga moslashgan, kelajakka tayyor yosh avlodni tarbiyalash uchun bugun boshlangan harakatlar ertangi kunda katta natijalarni beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Darsliklar va metodik qo'llanmalar: «Texnologiya» va «Mehnat ta'limi» fanlari uchun tavsiya etilgan adabiyotlar.
2. UNESCO ning «Kelajakni birgalikda tasavvur qilish» hisobotidan, 2021.
3. «Yoshlar forumi — 2024» Alisher Sa'dullayev nutqidan.
4. OECD (2020). "Future of Education and Skills 2030" Report.
5. World Economic Forum (2023). "Jobs of Tomorrow" series.

MAKTABGACHA TA'LIM SOHASIDA PEDAGOGLARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALAR

O'zbekiston. Achilova Mavluda Sa'du'llayevna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası dotsenti (PhD)
O'zbekiston. Xayriddinova Parvinabonu Baxtiyor qizi
Maktabgacha ta'lim fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan kasbiy kompetentligini rivojlantirish zaruriyati, zamonaviy yondashuvlar va amaliyotdagi muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek pedagoglarning kasbiy o'sishi uchun yaratilayotgan shart sharoitlar va istiqbolli yo'nalishlar haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagog, kompetentlik, kasbiy rivojlanish, malaka oshirish, innovatsiya

Аннотация: В статье анализируется необходимость развития профессиональной компетентности в системе дошкольного образования, современные подходы и практические проблемы. Также рассматриваются условия и перспективные направления профессионального роста педагогов.

Ключевые слова: дошкольное образование, педагог, компетентность, профессиональное развитие, повышение квалификации, инновации.

Ta'lim sifatini oshirish, pedagoglarning kasbiy va metodik tayyorgarligini takomillashtirish davlat siyosatini amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish masalalarini hal qilishni ta'minlaydigan tizimli o'zgarishlarning umumiy asosidir. Zamonaviy tadqiqotlarda shaxsning kasbiy rivojlanishi konsepsiyasi – bu ijtimoiy ta'sirlar, kasbiy faollik va o'zini takomillashtirishga qaratilgan o'z-o'zini faoliyat ta'siri ostida shaxsiyatning progressiv o'zgarishi jarayoni deb talqin qilinadi.

Kasbiy rivojlanish – bu shaxsga —yo'naltirishning dinamik jarayoni, kasbiy yo'nalishni, kasbiy mahorat va kasbiy muhim fazilatlarni shakllantirishni, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan psixofiziologik xususiyatlarni rivojlantirishni, individual psixologik xususiyatlarga muvofiq professional ahamiyatli faoliyatni sifatli va ijodiy amalga oshirishning maqbul usullarini izlashni anglatadi. Bir bosqichdan ikkinchisiga o'tish, ya'ni, ijtimoiy holatdagi o'zgarishlar, yetakchi faoliyatni o'zgartirish va qayta qurish – bu shaxsning kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi [4].

Pedagogik nuqtai nazaridan qaraganda kasbiy rivojlanish uning lavozim vazifalari, huquq va majburiyatlarini samarali bajarish uchun zarur bo'lgan shaxsiy sifatleri, kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish va muntazam boyitib borishdan iborat [2].

Kasbiy rivojlanish – bu avvalambor, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan o'sish, o'z shaxsiy fazilatlar va qobiliyatlari, kasbiy bilim va ko'nikmalarini faol ravishda sifatli o'zgartirish. Bu pedagogik faoliyatning tubdan yangi tuzilishiga olib keladi. Yuqoridagilardan ko'rinadiki, kasbiy rivojlanish – bu salohiyat, pedagogik mahorat, shaxsiy va kasbiy sifatlarning rivojlanib borishi, pedagogik faoliyat samaradorligi va natijaviyligining oshib borishi bilan belgilanadi. Kasbiy rivojlanish – bu shaxsiy rivojlanish va o'zini o'zi rivojlantirishning samarali jarayoni, kasbiy yo'naltirilgan faoliyatni o'zlashtirish va o'z-o'zini loyihalashtirish, kasblar dunyosida o'z o'rnini belgilash, kasbda o'zini anglash va professionallik cho'qqilariga erishish uchun o'z salohiyatini namoyon etish. Kasbiy rivojlanishda ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, ijtimoiy-kasbiy guruhlar, ijtimoiy va ta'limiy muhit hamda shaxsning faoliyati ham katta ahamiyatga ega. Kasbiy rivojlanish o'z vaqtida kasbiy muhim bilimlar, ko'nikmalar, fazilatlar, xulq-atvorni shakllantirish uchun unga kasbiy muhim faoliyat turlarida (kognitiv, o'quv, kasbiy va hokazo) ta'sir ko'rsatadigan bir qator ijtimoiy ta'sir usullaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim sohasida pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlanishini boshqarishni amalga oshirish pedagoglarga nazariy bilimlarni takomillashtirish va pedagogik mahoratni oshirishda, ilg'or pedagogik tajribani o'rganish, umumsalashtirish va amaliyotga joriy qilishda, bolalarni o'qitish va tarbiyalashning yangi shakllari, metod va usullarini o'zlashtirishda amaliy yordam ko'rsatishni o'z ichiga oladi.

Ko'rinadiki, pedagogning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi tashabbuskorlik, kasbiy faoliyat subyekti uchun yangi mualliflik harakati, o'zini o'zi rivojlantirish usuli orqali ta'minlanadi.

Maktabgacha ta'lim sohasida pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayonini tashkil etishda pedagoglarning shaxs sifatida umumiy rivojlanishini, ularning pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish faoliyati bo'yicha tayyorgarlik darajasini hisobga olish zarur.

Uzluksiz kasbiy rivojlantirishning maqsadi – xodimlarning egallab turgan lavozimlari, mutaxassisligi yoki dars beradigan fanlari bo'yicha kasbiy va pedagogik mahorati doimiy ravishda o'sib borishini, ularning ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalari, shuningdek, pedagogning interaktiv usullari bo'yicha kasbiy bilimlari, malaka va ko'nikmalari muntazam ravishda yangilab borilishini ta'minlash hamda ularni davlat ta'lim standartlari, davlat ta'lim talablari va sohaga oid qonunchilik bilan muntazam tanishtirib borishdan iborat [1].

Uzluksiz kasbiy rivojlantirishning asosiy vazifalari [1]: xodimlarning doimiy kasbiy rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar taqdim etadigan ta'lim muhitini yaratish; mustaqil fikrlash ko'nikmalarini singdirish va xodimlarning qobiliyatini rivojlantirish hamda yangi bilimlar berish orqali o'z ustida mustaqil ishlash va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish; xodimlarning individual kasbiy rivojlanish trayektoriyasi asosida kompetentlik darajasini oshirish va kasbiy mahoratini takomillashtirish; ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalari bilan ishlash bo'yicha

amaliy ko'nikmalarni shakllantirish; ta'lim sifatini oshirishning asosiy manbai sifatida xodimlarning kasbiy rivojlanishini, tashabbuskorligini, ilmiy tadqiqotlarga intilishini va ijodiy mahoratini rag'batlantirish.

Yuqoridagilardan ko'rinadiki, pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi: pedagogning kundalik pedagogik amaliyotni yangilab turishi; pedagogik jarayonning qiyinchiliklarini qabul qilish, anglash, baholash, ularni mustaqil va konstruktiv hal qilish, qiyinchilikni o'z rivojlanishini rag'batlantirish sifatida ko'rish; pedagogning o'z salohiyati, shaxsiy va kasbiy o'sish istiqbollari haqida xabardorlik; izlash qobiliyati, ijodkorlik, tanlov qilishga tayyorlik; pedagog o'zi va ta'lim oluvchilar bilan sodir bo'ladigan barcha pedagogik jarayon uchun javobgarlikni anglashi; o'zini o'zgartira oladigan kasbiy faoliyatni rejalashtirish va maqsadlarni belgilash qobiliyati.

Yuqoridagi fikr-mulohazalar pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayonini quyidagi talablar asosida shakllantirish maqsadga muvofiqligini ko'rsatdi: mustaqil (uzluksiz) kasbiy rivojlanish jarayonida tinglovchi-pedagoglar tomonidan o'zi o'qitadigan fani bo'yicha kasbiy, pedagogik va psixologik bilimlarni mustaqil o'zlashtirishning nazarda tutilganligi; kasbiy rivojlantirish mazmunining fan, texnika, texnologiyaning so'nggi yutuqlariga muvofiqligi.

Ko'rinadiki, Maktabgacha ta'lim sohasida pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish tizimi oldida turgan dolzarb vazifalar quyidagilardan iborat: pedagoglarni faoliyat olib borayotgan ta'lim muassasalarining rivojlanish maqsadlari va kasbiy rivojlanishga bo'lgan ehtiyojlari asosida qisqa muddatli kurslarning dasturlarini ishlab chiqish; uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida ta'lim oluvchilarning individual tipologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, bilim o'zlashtirishga oid motivatsiyasini uyg'otish, o'quv faoliyati va bilish darajasini rivojlantirish bo'yicha kompetentligini takomillashtirishga doir akmemashg'ulotlarni tashkil etish; o'qitish jarayonini yangi avlod standarti talablariga muvofiq tashkil etishni ta'minlashga doir psixologik treninglar o'tkazish; xalqaro tadqiqotlarga tayyorgarlik ko'rish yuzasidan amaliy o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish; pedagogik amaliyot va kasbiy rivojlantirish kombinatsiyasiga asoslangan texnologiyalarni takomillashtirish, pedagoglarning metodik ta'minotini zamon talabi va ularning ijtimoiy-kasbiy ehtiyojlari asosida takomillashtirish; integrallashgan axborot-ta'lim resurslariga ega zamonaviy portalni yaratish; axborotlashtirish jarayonining samarali rivojlanishini ta'minlash uchun axborot infratuzilmasini mukammal shakllantirish; pedagoglarning umumiy muammolarini birgalikda hal qilishga erishish; elektron axborot ta'lim muhiti asosida uzluksiz kasbiy rivojlantirish sifatini baholash, elektron monitoringini olib borish.

Foydalangan adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 17 yanvardagi 25-son —Xalq ta'limi xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida qarori.
- 2.Alkarov.E.M. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida pedagog kadrlar uzluksiz kasbiy rivojlanishini boshqarish samaradorligini oshirish: ped. fanl. bo'y. fals. dokt. (PhD). – T.: 2021. –60 b
- 3.N.Sh.Abdullayeva Management of Preschool Education System in Cluster Approach http://www.revistageintec.net/index.php/revista/article/view/2040_B1671-1680
- 4.Qilichova M.(2021) Maktabgacha ta'limda elementar matematik tushunchalarni rivojlantirish muammolari.Maktabgacha ta'lim jurnali .4(Preschool education journal)
- 5.Qodirova F.R., Qodirova R.M. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – T., Istiqlol, 2006.

SYUJETLI-ROLLI O'YINLAR VOSITASIDA MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARINI KASBGA QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

O'zbekiston.Xasanova Shaxnoza To'xtasinovna

professor Nizomiy nomidagi TDPU "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası falsafa-pedagogika fanlari doktori (PhD).

O'zbekiston.Abdurahmonova Mukaddam Mirsalikovna

Yangixayot tumani 119-son davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori.

O'zbekiston.Rasulova Gulnoza Nurbekovna

Chilonzor tumani 534-son davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada syujetli-rolli o'yin turlari, xususiyatlari xamda vositasida maktabgacha katta yoshdagi bolalarini kasbga qiziqishini shakllantirish texnologiyasini takomillashtirish mazmuni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: rolli o'yinlar, syujetli o'yinlar, intellektual, shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy, ijodiy.

Аннотация. В данной статье освещены виды сюжетно-ролевых игр, их особенности и содержание совершенствования технологии формирования интереса к профессии у детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: ролевые игры, сюжетные игры, интеллектуальные, личные, эмоциональные, речевые, физические, творческие.

Abstract. This article highlights the content of improving the technology of forming interest in the profession in older preschool children through the types, features, and means of role-playing games.

Keywords: role-playing games, plot games, intellectual, personal, emotional, verbal, physical, creative.

Yurtimizda maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama, intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratish, maktabgacha ta'lim tizimiga innovasiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikasiya texnologiyalarni joriy etish, bu O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PQ-4312da [2] belgilab berildi. Konsepsiyada maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadlari va ustuvor yo'nalishlarida, ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, bolalarning rivojlanganligi darajasini va ularning umumiy boshlang'ich ta'limga tayyorligi, shuningdek, ularning ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy va ijodiy rivojlanishini baholash asosida amalga oshirilishi ta'kidlandi. Bolalarni har tomonlama barkamol shaxs qilib rivojlantirish va ularni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kasblar bilan tanishtirib borish bolani o'z vaqtida mustaqil hayotga jasorat bilan kirishi o'z kasbiy faoliyat yo'lini tanlashi uchun tayyorlashni nazarda tutadi.

O'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama yetuk, ma'naviy barkamol inson qilib kamol toptirish – jamiyatimizning ustuvor vazifalaridan biri sifatida e'tirof etildi. Bu borada kelajagimiz poydevori bo'lgan yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'rni beqiyosdir.

Syujetli-rolli o'yin – maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy o'yin turlaridir. Syujetli-rolli o'yin o'z xususiyatiga ko'ra aks ettiruvchi faoliyatdir. Tevarak-atrofdagi kattalar va tengdoshlarining hayoti va faoliyati bu o'yin mazmuniga manba bo'lib xizmat qiladi. Bolalarning tevarak-atrofdagi hayotdan, tengdoshlari, kattalar faoliyatidan olgan taassurotlari ijodiy o'yinda qayta ishlanadi, to'ldiriladi, sifat jihatidan o'zgartiriladi. Bolalarning bunday o'yinlari tevarak-atrofdagi borliqni bilishning amaliy shaklidir. Bolalar o'yinimga o'ziga xos tomoni uni tasvirlovchi vaziyatlarning mavjudligidir. Tasvirlovchi vaziyat bolalarga o'yin jarayonida yuklangan rol va o'yin syujetidan tashkil topadi va har xil buyumlardan foydalanishni ham o'z ichiga oladi. O'yinning syujeti – bir-biriga hayotiy aloqador bo'lgan qator voqea-hodisalar yig'indisidir. Rol syujetli-rolli o'yinning asosiy zanjiri hisoblanadi.

O'yin bolada qanoatlanish, xursandchilik hissini paydo qiladi, shuning uchun bolani qiziqtirib, unda yaxshi kayfiyat uyg'otadi, bola organizmidagi hayotiy faoliyatni yaxshilaydi. Bola o'ynayotganda har xil harakatlar qiladi: yuguradi, sakraydi, tor joydan, ingichka taxta ustidan o'tadi, engashadi, yuqoriga tirmashib chiqadi va hokazo. Bu harakatlarning hammasini bola bemalol, o'z xohishi bilan bajaradi, natijada bolaning muskullari pishiydi, u harakatni yengilroq, chaqqonroq bajaradigan bo'lib qoladi. Bolaning aqliy tomondan rivojlanishi uchun ham o'yin katta ahamiyatga ega. O'yin natijasida bolaning bilimi kengayib boradi. O'yinlar bola kuzatuvchanligini, qiziquvchanligini, bilish doirasini rivojlantiradi, boyitadi. O'yinda bola o'z oldiga maqsad qo'yadi, bu boladan aql, idrok ishlatishni talab qiladi, topag'onlikka o'rgatadi. O'yin jarayonida juda ko'p gaplashishga, tortishishga, bahslashishga, aytib berishga to'g'ri keladi. Bolalar o'zi yasayotgan narsalarini yaxshiroq yasash, qurish uchun juda ko'p o'ylab, fikrlashishlariga to'g'ri keladi. Bular hammasi bola tafakkuri va xayolining rivojlanishida muhim ahamiyatga egadir. Bola o'z o'yinida borliqni aks ettirib, olgan rolining mazmuni bilan bog'liq bo'lgan u yoki bu hissiyotni boshdan kechiradi. Masalan, Dilnoza ona-bola o'yinida ona rolini o'ynayotib, bolalarini ovqatlantiradi, kiyintiradi, ular bilan yaxshi munosabatda bo'lib erkalaydi, ular bilan gaplashadi, kitoblar o'qib beradi. Bu o'yin bolada muloyimlik, g'amxo'rlik, e'tiborlilik kabi yaxshi hislarni uyg'otadi. Rolli-syujetli o'yinlarning o'ziga xos xususiyati. Rolli o'yinlarning boshqa o'yinlarga nisbatan o'ziga xos xususiyatga egaligi ulara syujet, rol va xayol qilingan vaziyatning mavjud bo'lishidir. Bolalar biror narsa yoki voqea to'g'risida yetarlicha tasavvurga ega bo'lgandagina syujet, fikr, yuzaga keladi. Masalan, bolalar «paroxod» o'yinini o'ynamoqchi bo'lishdi. Bunga o'yinning qanday borishi to'g'risida syujet kerak. Syujet bolalarning bilimiga bog'liq bo'ladi, Bolalarda avval g'oya paydo bo'ladi, keyin mazmun rivojlanadi. Ba'zan bolalar o'yinning qanday borishini oldindan belgilab oladilar. Masalan, Afrikaga «bormoqchi» bo'lsalar, sayohat vaqtida qilinadigan ishlarni oldindan belgilab oladilar. Bundan ko'rinib turibdiki, rolli o'yin jamoatchilik xususiyatiga ega, chunki bolalar bir-birlari bilan o'zaro munosabatda bo'ladilar. Rolli o'yinda har bir bola o'ziga olgan rolni bajaradi masalan, ona, haydovchi, tarbiyachi, enaga, san'atkor va hokazo. Rolli o'yinlarda didaktik, qoidali - harakatli o'yinlardagi singari qat'iy o'rnatilgan qoida bo'lmaydi. Bunda ko'pincha bolalar o'z xayol qilgan narsalari bo'yicha harakat qiladilar. Masalan, «raketa tushib oyga uchadilar», «paroxodda suzadilar», kasalni davolaydilar».

Ammo bolalarning xayollari bilan o'ynashlari ularni real voqealikdan uzoqlashtirib yubormaydimi degan savol tug'iladi, yo'q, bolalar o'zlari buning o'yinligini yaxshi biladilar. Shu bilan birga bolalarning kechinmalari, hayajonlari, qilgan harakatlari hammasi rostakam, sidqidildan bo'ladi. Masalan, "doktor" rolidaga bola kasal to'g'risida qayg'uradi. O'yin mavzui bolalar olgan taassurotning kuchli, bolalarning qiziqishlari bilan belgilanadi. O'yinda bolalar aks ettiradigan ijtimoiy-siyosiy voqealar bolalarning bilim doirasi va hayotiy tajribasimng kengayib borishiga bog'liq bo'ladi. Rolli o'yinlarining mazmuni va mavzusi o'zgarishi bilan bir qatorda uning tuzilishi va o'yin shartlari o'zgaradi, bolalarning mustaqilligi va tashabbuskorligi ham o'sib boradi. Avvalgi bolalar o'z-o'zicha alohida-alohida o'ynaydilar. Sekin-asta rolli o'yinlarning paydo bo'lishi, o'yinda kishilar o'rtasidagi munosabatni aks ettirish birgalikda bajariladigan o'yinni keltirib chiqaradi. Avvaliga katta bo'lmagan guruhchalar 2-3 kishidan iborat bo'lib o'ynashadi, katta va tayyorlov guruhlariga kelib kattaroq jamoaga birlashadilar. O'yinda har xil rollar orqali o'zaro munosabatda bo'lish bolalarda o'rtoqlik munosabatlarini shakllantirishga yordam beradi. O'yinning tuzilishi va mazmuni o'zgarishi bilan o'yinchoqning roli va bolalarning unga nisbatan talabi ham o'zgarib boradi va h.k. Bog'cha yoshidagi bolalarda ijodiy o'yinning rivojlanib borishi. Uch yoshdagi bolalarning o'yinlari yangi tus oladi: bola qo'g'irchoqni va o'zini kishilarning nomi bilan atay boshlaydi: masalan, bola mashina yasab uni boshqara boshlaydi. Kattalar undan sen kimsan, deb so'rasa, "Haydovchiman" deb javob beradi. Yoki qizcha qo'g'irchog'iga ovqat pishirayapti. "Sen kimsan?"- degan savolga "Men oshpazman" deb javob beradi. Bolalar o'z o'yinlarida sekin-asta murakkab bo'lmagan syujetli o'yinlarni o'ynay boshlaydilar. Bunda asosan kundalik turmushda takrorlanib turadigan voqealar aks etadi. Bolaga ovqat berishadi, uxlashga yotqizishadi, mashinada tortishadi. Yana ovqat berishadi va uxlatishadi. Yoki qo'g'irchoq kasal bo'lib qolsa, darrov uning qo'li, oyog'i bog'lanadi, yolg'ondakam dori beriladi. Uchinchi yoshning oxiriga kelib

bola rol tanlay boshlaydi. “Men oyisiman”, “Men – vrachman” deb bular birdaniga enaga, tarbiyachi, doktor bo‘lib qolishi mumkin. Bola to‘rt yoshga o‘tganda syujetli-rolli o‘yinlar ancha rivojlana boshlaydi. O‘yinlar mavzui har xil bo‘lib, boyib boradi. Bu yoshdagi bolalar o‘z o‘yinlarida oila, MTTni, avtobusda, tramvayda kelayotgan kishini aks ettiradilar. Tevarak-atrofnı kuzatish natijasida tasavvurlari kengayadi, bu ularning o‘yin mazmuniga ta’sir etadi: bayramlar, magazin, transporting har xil turlarini aks ettira boshlaydilar. Ammo bu yoshda ular hayotdagi voqealar o‘rtasidagi bog‘liqliklarni hali tushunib yetolmaydilar. Bola besh yoshga qadam qo‘yganda undagi kuzatuvchanlik tafakkuri rivojlanganligi, bilim doirasi kengayganligi sababli o‘yin mazmuni ham murakkablashib boradi. Xayolning rivojlanib borishi orqasida ertak va hikoyalar mazmuni bo‘yicha murakkab bo‘lmagan o‘yinlarni o‘ynashadi. O‘yin mazmuni bilan bir qatorda bolalarda hislar ham rivojlanib boradi. Kundalik hayotga nisbatan bolalarda hissiyot yuqori bo‘ladi. O‘yin birinchidan, xursandchilik bilan hamohang kechadi. Ikkinchidan, bolalar kattalarning hislarini o‘z o‘yinlarida aks ettiradilar.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy o‘yin juda ham yaxshi rivojlanadi. Bu o‘yinlarda bolalar o‘zlari eshitgan, ko‘rgan voqealar, hikoyalar, kitoblar va boshqamanbalardan olgan bilim, malakalarini, his-hayajonlarini to‘la qo‘llay boshlaydilar. Bu yoshdagi bolalar o‘yinlarida berilgan ta’limtarbiyaning natijasi yaqqol ko‘rinib, sezilib turadi. Bolalar kim bilan o‘ynashi to‘g‘risida va o‘yinining qanday borishi to‘g‘risida o‘zaro kelishib oladilar. O‘yinlar uzoqroq davom etadigan bo‘lib boradi. Bitta o‘yinni uzoq vaqt, hatto bir necha kun o‘ynash mumkin, bunda har gal o‘yinga yangilik kiritib boriladi. Uzoq davom etadigan o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar o‘yinlarining yuqori bosqichi hisoblanadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar o‘yinlariga to‘g‘ri rahbarlik qilib borilsa, ularning mustahkam jamoasi yuzaga kelib, u o‘z an’anasiga, o‘z qoidasiga ega bo‘ladi. Bolalarda birgalikda ijod qilish qobiliyati rivojlanadi, ular o‘rtoqlarining fikri bilan kelishadigan, fikriga quloq soladigan bo‘lib boradi. Bolalar jamoasining shakllanishi uzoq vaqtni talab etadigan murakkab ish. Bolalar o‘rtasida murakkab munosabatlar yuzaga kela boshlaydi. Har bir bolaning o‘ziga xos xususiyati yaqqol namoyon bo‘lib boradi. Bunda bolalar faol tashkilotchi, o‘ziga ishonadigan va aksincha, tortinchoq, indamaslarga bo‘linadi. Faol bolalar har doim o‘yinni o‘z xohishiga qarab tanlaydi, qiziqarliroq rolni talab etadi. Ular ba’zan o‘yinni buzishadi, o‘rtoqlarini xafa qilishadi, ammo tarbiyachining ta’siriga tez berilishadi. Ularning ijobiy xususiyatlari, sog‘lom qiziqishlari bo‘ladi, tarbiyachi mana shular asosida ularning ongi va hissiga ta’sir etadi. O‘yin mavzusi o‘zgarishi bilan o‘yinda qatnashuvchilarning ham o‘zaro munosabatlari o‘zgarib boradi. Kichkina bolalarning har biri o‘z holicha o‘ynasa, keyinchalik 2-3 kishi bo‘lib o‘ynay boshlaydi, o‘rta maktabgacha yoshga kelganda o‘ynovchilar soni ko‘payib, o‘rtoqlik munosabatlari tarkib topa boshlaydi, bunday munosabatlar o‘yinga mavzu tanlashda, rollar va o‘yinchoqlarni taqsimlashda yuzaga keladi. O‘yinining tuzilishi va mazmuni rivojlanib borishi bilan o‘yinchoqning roli va unga talab ham o‘zgarib boradi. Kichkina bolalar o‘yinini ko‘pincha o‘yinchoq belgilaydi. Bitta o‘yinchoq bir nechta vazifani bajarishi mumkin. O‘rta va katta maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘yin to‘g‘risidagi fikr avval tug‘iladi. Keyin o‘ynay boshlaydi. O‘yinchoq o‘yin mazmuniga qarab tanlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublika Prezidentining 2017- yil 30-sentabrdagi PQ-3305-son “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori. 2017 yil.
2. Abdullayeva M.A. O‘yin mashg‘ulotlarini boshqarish faolligini oshirish. “Fan va texnologiya”. 2016-yil.
3. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. T. ‘Tafakkur bo‘stoni’. 2021-yil.
4. N.Kayumova. Maktabgacha pedagogika. TDPU. 2022-yil.
5. “Ilk qadam “davlat dasturi.Toshkent. 2022-yil.

MAKTABGACHA TA'LIMDA REGGIO EMILIA YONDASHUVIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

*O'zbekiston. O'tamurodova Shohida Muhammadqulovna
NavDU Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti v.b.*

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta'limda Reggio Emilia yondashuvidan foydalanishning afzalliklarini ko'rib chiqadi. Reggio Emilia yondashuvi bolaning qobiliyatlariga ishonish, ijodiy salohiyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga o'rgatish va o'z bilimlarini qurishda faol ishtirok etishini ta'minlashga qaratilganligi asoslangan. Maqolada Reggio Emilia yondashuvining asosiy tamoyillari, afzalliklari va maktabgacha ta'lim amaliyotida qo'llanilishi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, Reggio Emilia yondashuvi, bola markazlashgan ta'lim, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, ijtimoiy ko'nikmalar, ota-onalarning ishtiroki.

Аннотация: В данной статье рассматриваются преимущества использования подхода Реджио Эмилия в дошкольном образовании. Подход Реджио Эмилия основан на убеждении в способностях ребенка, развитии его творческого потенциала, обучении самостоятельному мышлению и обеспечении активного участия в построении собственных знаний. В статье представлена информация об основных принципах, преимуществах подхода Реджио Эмилия и его применении в практике дошкольного образования.

Ключевые слова: Дошкольное образование, подход Реджио Эмилия, ориентированное на ребенка образование, творчество, самостоятельное мышление, социальные навыки, участие родителей.

Abstract: This article examines the benefits of using the Reggio Emilia approach in preschool education. The Reggio Emilia approach is based on the belief in the abilities of the child, the development of their creative potential, teaching independent thinking, and ensuring active participation in building their own knowledge. The article provides information on the main principles, advantages of the Reggio Emilia approach, and its application in preschool education practice.

Keywords: Preschool education, Reggio Emilia approach, child-centered education, creativity, independent thinking, social skills, parent involvement.

Reggio Emilia yondashuvi Italiyaning Reggio Emilia shahrida Loris Malaguzzi tomonidan ishlab chiqilgan maktabgacha ta'lim falsafasi va pedagogik yondashuvidir. "Reggio Emilia yondashuvi" bu ta'limga nisbatan o'ziga xos falsafiy va amaliy qarashlarni o'z ichiga olgan bir butun tizim ekanligini bildiradi. Bu shunchaki usul yoki texnika emas, balki bolalarga, o'rganishga va o'qituvchilarning rolini tushunishga asoslangan yondashuvdir. "Italiyaning Reggio Emilia shahrida" - bu yondashuvning geografik kelib chiqishini ko'rsatadi. Reggio Emilia - Italiyaning shimoliy qismida joylashgan shaharcha bo'lib, bu yerda urushdan keyingi davrda ta'limga yangicha yondashuv paydo bo'lgan. Bu yondashuv o'z nomini shu shahardan olgan, chunki u yerda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Bu yondashuvning asoschisi - Loris Malaguzzi ekanligini aytadi. Malaguzzi pedagog, psixolog va ta'lim sohasidagi innovator bo'lgan. U Reggio Emilia shahridagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ko'p yillar davomida ishlagan va bolalarning o'rganishiga yangicha qarashlarni ishlab chiqqan. Uning g'oyalari va amaliy tajribasi Reggio Emilia yondashuvining asosini tashkil etadi. "Maktabgacha ta'lim falsafasi" - bu Reggio Emilia yondashuvi maktabgacha ta'limga doir asosiy e'tiqodlar va qadriyatlarga asoslangan falsafa ekanligini bildiradi. Falsafa ta'limning maqsadi, bolalarning roli va o'qituvchilarning vazifasi haqidagi qarashlarni o'z ichiga oladi. Reggio Emilia falsafasi bolalarning qobiliyatlariga hurmat bilan qarash, ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirish va o'z bilimlarini qurishda faol ishtirok etishiga asoslanadi.

"Pedagogik yondashuv" - bu Reggio Emilia yondashuvi amalda qo'llaniladigan aniq usullar, strategiyalar va texnikalarni o'z ichiga olgan pedagogik tizim ekanligini anglatadi. Pedagogik yondashuv bolalarning o'rganishiga yordam berish uchun o'qituvchilar tomonidan ishlatiladigan usullarni, masalan, loyiha asosidagi o'qitish, hujjatlashtirish va muhitni tashkil etishni o'z ichiga

oladi. Bu yondashuv bolalarga hurmat bilan qarash, ularning qobiliyatlariga ishonish va ularning o'rganish jarayonida faol ishtirok etishiga asoslanadi. Reggio Emilia yondashuvi bolalarni "qobiliyatli va boy" deb biladi va ularning o'z bilimlarini qurishda faol rol o'ynashiga ishonadi. Maktabgacha ta'limda Reggio Emilia yondashuvidagi "qobiliyatli va boy" bola tushunchasida "boy" so'zi an'anaviy moliyaviy ma'nosida emas, balki bolaning ichki resurslari, salohiyati va o'ziga xos xususiyatlariga ishora qiladi. Bu bolaning tug'ma qobiliyatlari, ijodiy salohiyati, qiziqishlari, his-tuyg'ulari va o'z dunyosini anglashga bo'lgan tabiiy intilishini nazarda tutadi.

Reggio Emilia yondashuvining "pedagogik yondashuvi" amalda qo'llaniladigan bir qator aniq usullar, strategiyalar va texnikalarni o'z ichiga oladi. Bu usullar bolalarning o'rganishiga yordam berish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ularning o'z bilimlarini qurishda faol ishtirok etishlarini ta'minlashga qaratilgan. Keling, ulardan ba'zilarini ko'rib chiqamiz:

✓ Loyiha asosidagi o'qitish (Project-Based Learning): Bolalar o'z qiziqishlariga asoslangan loyihalar ustida ishlaydilar. Bu loyihalar bir necha hafta yoki hatto oylar davom etishi mumkin. Bunda, o'qituvchilar bolalarning qiziqishlarini kuzatadilar, ularning savollariga javob beradilar, resurslar bilan ta'minlaydilar va ularning o'rganish jarayonini yo'naltiradilar. Loyihalar davomida bolalar turli xil faoliyatlarda qatnashadilar (tadqiqot, tajriba, qurilish, rasm chizish, yozish va hokazo). Bu usul bolalarning chuqur o'rganishiga yordam beradi, ijodkorlikni rivojlantiradi, muammolarni yechish qobiliyatini oshiradi va o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

✓ Hujjatlashtirish (Documentation): Bolalarning o'rganish jarayoni kuzatiladi va qayd etib boriladi. O'qituvchilar bolalarning faoliyatini fotosuratlar, videolar, bolalar ishlarining namunalari va suhbatlar orqali hujjatlashtiradilar. Bu ma'lumotlar bolalarning rivojlanishini kuzatish, o'quv jarayonini rejalashtirish va ota-onalar bilan baham ko'riladi hamda bolada individual yondashib o'qitish rejasini tuzishga yordam beradi. Bu usul bolalarning o'z o'rganishini tushunishga yordam beradi, o'qituvchilarga o'quv jarayonini yaxshilashga yordam beradi va ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlaydi.

✓ Muhitni yaratish ("Uchinchi o'qituvchi"): O'rganish muhiti bolalar uchun qulay, ilhomlantiruvchi va o'rganishga chorlovchi bo'lishi kerak. Atrofdagi o'quv jihozlari "uchinchi o'qituvchi" bo'lishi kerak. Guruh xonalari bolalarning ishlarini namoyish qilish, tabiiy materiallardan foydalanish, turli xil o'rganish markazlarini yaratish (san'at, qurilish, adabiyot va hokazo) orqali tashkil etiladi. Bu usul bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, o'rganishga qiziqishni uyg'otadi va ularning mustaqil o'rganishiga yordam beradi.

✓ Rivojlanish markazlari (Learning Centers): o'quv xonasi turli xil faoliyatlar uchun mo'ljallangan markazlarga bo'linadi. Har bir markaz ma'lum bir ko'nikmani rivojlantirishga qaratilgan (masalan, san'at markazi ijodkorlikni rivojlantiradi, qurilish markazi muhandislik ko'nikmalarini rivojlantiradi). Bolalar mustaqil ravishda markazlarni tanlashlari va ularda o'ynashlari mumkin. Bu usul bolalarning mustaqilligini rivojlantiradi, ularning qiziqishlariga moslashuvchan muhit yaratadi va turli xil ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

✓ O'qituvchilarning hamkorlikdagi roli (Collaborative Role of Teachers): O'qituvchilar bolalarning o'rganishini qo'llab-quvvatlovchi, yo'naltiruvchi va kuzatuvchi sifatida harakat qiladilar. O'qituvchilar bolalarning qiziqishlarini kuzatadilar, savollar beradilar, resurslar bilan ta'minlaydilar va ularning o'rganish jarayonini hujjatlashtiradilar. Ular bolalarga to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatma berishdan ko'ra, ularning o'z bilimlarini qurishlariga yordam beradilar. Bolalarning mustaqilligini va ijodkorligini rivojlantiradi, ularning o'z o'rganishlariga mas'uliyatni his qilishlariga yordam beradi.

✓ Ota-onalarning faol ishtiroki (Active Parent Involvement): Ota-onalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari kerak. Ota-onalar o'z farzandlarining o'rganishiga yordam berish, o'quv faoliyatida qatnashish va o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish orqali o'z hissasini qo'shadilar. Oila va maktabgacha ta'lim o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi, bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ota-onalarning ta'lim jarayonida ishtirok etishiga imkon beradi.

✓ "Yuz til"ga e'tibor (Emphasis on "Hundred Languages"): Bolalar o'z fikrlarini turli yo'llar bilan ifoda etishga qodir (rasm, musiqa, drama, qurilish va boshqalar). O'qituvchilar bolalarga turli xil materiallar va vositalar bilan ta'minlaydilar, ularning ijodiy qobiliyatlarini

rivojlantiradilar va o'z fikrlarini turli yo'llar bilan ifoda etishlariga imkon beradilar. Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, ularning o'zini ifoda etish qobiliyatini oshiradi va ularning o'rganishiga yangi imkoniyatlar yaratadi. Ushbu usullar, strategiyalar va texnikalar Reggio Emilia yondashuvining amaliy qismini tashkil qiladi. Ular bolalarning o'rganishiga yordam berish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ularning o'z bilimlarini qurishda faol ishtirok etishlarini ta'minlash uchun birgalikda ishlaydi.

Reggio Emilia yondashuvining afzalliklaridan ijodkorlik va muammolarni yechish qobiliyatini rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, o'z-o'zini boshqarish va mas'uliyatni oshirish, ijtimoiy-madaniy ko'nikmalarni rivojlantirish, o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish, o'rganishga qiziqishni uyg'otish, ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash ishini amalga oshiradi. Bolalar o'z loyihalarini amalga oshirishda ijodiy fikrlashga va muammolarni yechishga o'rganadilar. Bolalar o'z fikrlarini bildirish, boshqalarning fikrlarini tinglash va bahs-munozaralarda qatnashish orqali tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradilar. Bolalar o'z o'rganish jarayonida faol ishtirok etish orqali o'z-o'zini boshqarish va mas'uliyatni his qilishni o'rganadilar. Hamkorlik, o'zaro yordam va muhokama orqali bolalar ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bolalarning o'z fikrlarini erkin ifoda etishlari va muvaffaqiyatli loyihalarni amalga oshirishlari ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bolalarning qiziqishlariga asoslangan o'rganish jarayoni ularda o'rganishga bo'lgan tabiiy qiziqishni uyg'otadi. Ota-onalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi oila va maktab o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi va bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Reggio Emilia yondashuvi maktabgacha ta'limda bolalarning har tomonlama rivojlanishiga yordam beradigan samarali va ilhomlantiruvchi yondashuvdir. Ushbu yondashuvni qo'llash orqali siz bolalarga o'rganishga bo'lgan qiziqishni uyg'otishga, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga yordam berishingiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Edwards C., Gandini L., Forman G. (Eds.). The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach--Advanced reflections (2nd ed.). Ablex Publishing. 1998.
2. Gandini L. Fundamentals of Reggio Emilia approach. Educational Leadership, 51(3), 30-34. 1993.
3. Malaguzzi L. History, ideas, and basic philosophy: An interview with Lella Gandini. In C. Edwards L., Gandini G., Forman (Eds.), The hundred languages of children: Advanced reflections (2nd ed., pp. 49-97). Ablex Publishing. 1998.
4. Vecchi V. Art and creativity in Reggio Emilia: Exploring the role and potential of ateliers in early childhood education. Routledge. 2010.

ART-PEDAGOGIKANING FUNKSIONAL MAQSADI VA VOSITALARI

O'zbekiston. Joniqulov G'olibjon Akmalovich

Xalqaro Nordik Universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, yangi ijtimoiy ehtiyoj va zamonaviy talablarga mos umumkasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Xalqaro miqyosda pedagoglarning kasbiy faoliyatini tashkil etishga doir umumkasbiy kompetensiya darajasini rivojlantirish va metodik tayyorgarligini takomillashtirish ustuvor ahamiyat kasb etib, uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish, talabalarda kasbiy kompetensiyani tarkib toptirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish va joriy etish muhim dolzarblik kasb etmoqda.

Kalit so'zlar: pedagog, o'qituvchi, ilmiy, tashkilot, amaliyot, kasbiy kompetensiya.

Аннотация. В статье представлен цикл научных исследований по подготовке будущих учителей к профессиональной деятельности и совершенствованию их общепрофессиональных компетенций в соответствии с новыми социальными запросами и современными требованиями. На международном уровне первостепенное значение имеет развитие уровня общепрофессиональной компетентности и совершенствование

методической подготовки педагогов по организации их профессиональной деятельности, а также совершенствование системы непрерывного образования, разработка и внедрение педагогических механизмов формирования профессиональной компетентности у обучающихся.

Ключевые слова: педагог, учитель, научный, организация, практика, профессиональная компетентность.

Abstract. The article presents a series of scientific studies on the preparation of future teachers for professional activity and the improvement of their general professional competencies in accordance with new social demands and modern requirements. At the international level, the development of the level of general professional competence and the improvement of the methodological training of teachers in organizing their professional activity, as well as the improvement of the continuous education system, the development and implementation of pedagogical mechanisms for the formation of professional competence in students are of paramount importance.

Key words: teacher, teacher, scientific, organization, practice, professional competence.

O'qituvchining san'at yordamida pedagogik faoliyatini mustaqil ravishda baholashi orqali kasbiy faoliyatga tayyorligi vazifasi art-pedagogika modelining diagnostik-izlanish komponentining zarur tarkibiy qismi sanaladi. Bunday holda o'qituvchining motivasion, texnologik va turli vaziyatlarga tayyorgarligida o'z-o'zini baholashi talab etiladi. San'atning pedagogik ta'siri haqida bilish, ta'lim jarayonini art-pedagogika asosida tashkil etishning afzalliklarini anglash hamda uning maqsad-vazifalarini o'qituvchining motivasion tayyorgarligini belgilash tizimi sifatida qaraladi. Art-pedagogika vositalari, ularning o'zaro ta'sir shakllari, usullari; ishtirokchilarning holati, san'at vositalarining ularga ta'sir etishi va chuqur anglashini taxmin qilish; mumkin bo'lgan xavf va cheklovlarni aniqlash o'qituvchining texnologik tayyorgarligini ko'rsatadi.

Art-pedagogikaning o'zaro ta'sirida (mohiyatan ijtimoiy) muayyan pedagogik vaziyatni amalga oshirishga tayyorlikni baholash, subyekt huquqlarini tan olish hamda art-pedagogika jarayoni ishtirokchilari qadr-qiyamatining tengligi, ularda dunyoni anglash va badiiy tasavvur etishida ko'p martalik imkoniyatlarini tan olish asosiy e'tiborni talab etadi. O'qituvchining turli vaziyatlarga tayyorgarligining integral xususiyati, shuningdek, uning noaniq holatlarda yuqori darajada ishlash qobiliyati va jarayonning ochiqdigi hamda individual-shaxsiy ahamiyati tamoyillariga muvofiq o'zaro hamkorlik qilish istagining mavjudligi. Art-pedagogikaning funksional maqsadi tayyorgarlik jarayonini insonparvarlashtirish, optimallashtirish va individuallashtirish bilan bog'liq bo'lgani uchun, talabalar diagnostikasi ishlab chiqilgan modelni samarali amalga oshirish sharti sanaladi. Tashxisning mazmuni oliy ta'lim muassasasida tayyorgarlikning umumiy tizimida art-pedagogika bosqichiga, shuningdek, mavzu fanlarining o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq bo'ladi. Umumiy pedagogik fanlarni art-pedagogika asosida yoritish uchun quyidagi diagnostika talab etiladi:

- talabalarni oliy ta'lim muassasasida ta'lim olishga undash;
- talabalarni o'qituvchi faoliyatining mazmuni va o'ziga xos xususiyatlarini anglashining boshlang'ich darajasi (umumiy va o'ziga xos moyilliklar);
- talabalarining pedagogik mehnatga, maktabga, o'qituvchiga, o'qituvchi qiyofasidagi o'ziga dastlabki munosabatlar (muayyan talabalarining umumiy tendensiyalari va o'ziga xos xususiyatlari);
- shaxsiy fazilatlar, xarakter xususiyatlari, odamlar bilan o'zaro munosabatlarda xulq-atvorning odatiy ko'rinishlari va boshqalar;
- pedagogik kategoriyalarni o'zlashtirish.
- Art-pedagogikani amalga oshirishning muvaffaqiyati talabalarining u yoki bu san'at turini idrok etishga, turli badiiy materiallar va metodlar bilan ishlashga tayyorligini o'z vaqtida tashxislashga bog'liq. Art-pedagogik ta'sir o'tkazish vaziyatlariga tayyorgarlik darajasi (yuqori, o'rta, past) talabalarining umumiy madaniy rivojlanishi, ularning badiiy va estetik ehtiyojlari va qiziqishlari, muayyan shaxsiy fazilatlarini shakllantirish (ijodkorlik, empatiya, ochiqlik va boshqalar) bilan belgilanadi.

Modelning mazmunli komponenti art-pedagogikaning turli shakllaridagi dasturlarni

rejalashtirish va tuzishni o'z ichiga oladi. Art-pedagogikaning auditoriya shakllari mazmunini ishlab chiqishning muhim sharti o'rganilayotgan fanning davlat ta'lim standartlari tavsiyalariga rioya qilishdir. Darsdan tashqari shakllari mazmunini loyihalashda talabalarining ehtiyojlari va qiziqishlariga, umumiy ijtimoiy, shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan muammolarga asoslanadi. Shunday qilib, talabalarining kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorgarligi individual va shaxsiy o'z-o'zini aniqlashi orqali amalga oshiriladi.

Mazmunli komponent **modelning tashkiliy komponenti** bilan chambarchas bog'liq bo'lib, haqiqiy mazmunni talabalar bilan o'zaro munosabatning auditoriyada va auditoriyadan tashqari shakllari darajasida aniqlashtirishni, ularning mos va maqbul tarkibini tanlashni nazarda tutadi. Tashkiliy shakllarni amalga oshirishda art-pedagogika o'zgaruvchanligi bilan ajralib turadi. San'at vositalari ma'ruza yoki amaliy mashg'ulotlarga art-pedagogik hamkorlikning qisqa muddatli vaziyatlarida, o'quv materialining ma'nosini tushuntirishda, mazmunni dialoglashda, ishtirokchilarga psixofiziologik yordam berishda, zaruriy hissiy muhit yaratishda va boshqalarda kiritilishi mumkin. Art-pedagogik mashg'ulotlar muayyan fanning ishchi dasturi tarkibiga mazmunli va vaqtinchalik maqsadga erishishni hisobga olgan holda kiritilishi mumkin. Talabalarining mustaqil ishlari art-pedagogika asosida tashkil etilganda savollar, badiiy-ijodiy topshiriqlar, mashqlar, kinofilmlar, badiiy adabiyotlar, tegishli mavzular ro'yxatini ishlab chiqishdan iborat.

Talabalar o'rtasida art-pedagogik kompetensiyalar (bilim, ko'nikma, art-pedagogik faoliyat ko'nikmalari) seminarlar, maxsus kurslar va maxsus amaliyotlar davomida shakllanadi. Talabalar bilan auditoriyadan tashqari ishlarning bir qismi sifatida art-pedagogikaning turli shakllarida: art-studiya, klub, fakultativ, ijodiy ustaxona, to'garaklarni amalga oshirish mumkin. Agar art-pedagogik faoliyat tamoyillariga rioya qilinsa, o'zaro ta'sir san'at turlaridan biriga asoslanishi mumkin: pedagogik kino klubi, adabiy (musiqiy) zal, badiiy-adabiy kafelar, axloqiy teatr va boshqalar.

Art-pedagogikaning sanab o'tilgan shakllari tegishli dasturni ishlab chiqish bilan mashg'ulotlar tizimini amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, biror bo'lim (mavzu) ni o'rganish yoki ma'lum bir sanaga bag'ishlangan art-pedagogikaga ta'luqli bir martalik tadbir kechalarni tashkil etish mumkin. Art-pedagogikaning bunday shakllari: badiiy aksiya, art-moblar, dars ssenariysini taqdimot qilish, turli badiiy kechalar, mualliflik qo'shiqlari, talabalar teatr tomoshalari va boshqalar bo'lishi mumkin. Art-pedagogikaning talabalar bilan tarmoq orqali hamkorlik qilish alohida shakli bo'lib, bunda masofaviy maslahatlashuvlar, maxsus munozaralar, debat, ijtimoiy Internet tarmoqlarida taqdimotlar, va boshqalar orqali amalga oshiriladi.

Art-pedagogikaning eng maqbul shakllarini tanlash (ularning mazmuni va miqdoriga ko'ra) :

- 1) ta'lim muassasasining obyektiv imkoniyatlari (vaqtinchalik, auditoriyada, kadrlar, moddiy-texnika resurslari);
- 2) talabalarining badiiy sifatlari va ularning art-pedagogikaning qo'shimcha shakllariga qiziqishi;
- 3) o'qituvchining art-pedagogikaning turli shakllarini amalga oshirishdagi vakolatlari va art-pedagogikaning ta'sir etish vaziyatlarida shaxsan ishtirok etishidagi kompetentligi;
- 4) tegishli mavzu bo'yicha art-pedagogik mashg'ulotlarning o'quv-uslubiy ishlanmalarining mavjudligi.

Art-pedagogikaning yaxlit tizimini amalga oshirish maqsadida talabalarga auditoriyadan tashqari ish shakllarining bir nechta mumkin bo'lgan variantlarini tanlash imkoniyatini berish bilan birga, auditoriyada va auditoriyadan tashqari art-pedagogikaning o'zaro ta'sirini uyg'unlashtirish kerak.

Modelning texnologik komponenti art-pedagogika doirasida o'qituvchi faoliyatining kasbiy sifatini belgilaydi. Art-pedagogikaga asoslangan darslarni maqsadga muvofiq tashkil etish bilan birgalikda usullar ketma-ketligini malakali uyg'unlashuvi art-pedagogikaning texnologik xususiyatini ta'minlaydi. I.A.Kolesnikovaning talqinicha, uning amaliy tushunchasidagi usul tizimli xususiyatga ega bo'lib, vositalar, o'zaro ta'sir shakli, vaziyati, usuli va texnikasi kabi tarkibiy qism jamlanmasidan iborat.[119] Shu sababli, bu bosqichda o'qituvchining asosiy vazifasi - tarkibiy qismlarni tanlash va art-pedagogika bilan bog'lashdir.

Tanlangan art-pedagogik vositalar dastlab talabalarni art-pedagogik faoliyatga jalb etish xarakterini: san'at asarini idrok etish yoki faoliyatda faol ishtirok etish (o'zlarining badiiy ijodlari)ni belgilaydi. O'zaro ta'sir shakli (individual, juftlik, guruh, frontal, tarmoq) art-pedagogik vositalarning ta'sir etishini va anglashini belgilaydi. Ishtirokchilarning art-pedagogik vositalarga va bir-biriga (ekspert, rassom, rejissyor, opponent, murabbiy va boshqalar) nisbatan maqbul qarashlarini tanlash art-pedagogik jarayon subyektlarining faollik darajasini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Лебедева Л.Д. Арт-терапия в педагогике / Л. Д. Лебедева // Ж. Педагогика. — 2000.- №9. -С. 27-34.
2. Лебедева, Л.Д. Педагогические основы арттерапии в образовании: дис. ... докт. пед. наук/ Л.Д. Лебедева – СПб. 2003. -256 с.
3. Линькова В. Учись читать! -М.: изд-во «АСТ», 1998.
4. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников / Б. Т. Лихачев. - М. : Просвещение, 1985. - 175 с.
5. Майер Р.В. Пространстве – время здесь - М., «Энигма», 1997. -198 с.
6. Макарова В.А. Формирование и развитие духовности будущего учителя в процессе профессиональной подготовки в вузе : дис. ... д-ра пед. наук / В.А.Макарова. - Калуга, 2001. - 373 с.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IQTISODIY VA MATEMATIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH ORQALI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI"

O'zbekiston.Abduxamidova Dilorom Abdumuminovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

dillimoore89@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot “Maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy va matematik savodxonlikni rivojlantirish orqali kelajak kasblariga yo'naltirishning pedagogik asoslari” mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, unda zamonaviy ta'lim tizimida 3–6 yoshli bolalarning iqtisodiy va matematik tafakkurini shakllantirish, ularni mehnat va kasb dunyosiga tayyorlashning ilmiy-nazariy va amaliy jihatlarini yoritiladi. Tadqiqotda xorijiy va mahalliy tajribalar asosida iqtisodiy savodxonlik va matematik tafakkurni rivojlantirishning samarali yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqot doirasida maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy-ma'naviy o'yinlar, interfaol mashg'ulotlar, rolli faoliyatlar yordamida bolalarda kelajak kasblariga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishi kuzatildi. Empirik tadqiqotlar natijasida ishlab chiqilgan pedagogik model bolalarning tanqidiy fikrlash, tejamkorlik, mustaqil qaror qabul qilish, resurslarni boshqarish va kasbga yo'naltirilganlik kabi muhim kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berildi. Ushbu ilmiy ishda nazariy tahlil, empirik metodlar, kuzatuv va eksperiment asosida pedagogik tavsiyalar shakllantirildi hamda ularni amaliyotga joriy etish yo'llari taklif qilindi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, iqtisodiy savodxonlik, matematik tafakkur, kasbga yo'naltirish, pedagogik model, o'yin texnologiyalari, interfaol metodlar, kelajak kasblari, bolalar psixologiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, STEM, integratsiya.

Аннотация: Данное исследование посвящено теме «Педагогические основы ориентации на будущие профессии путем развития экономической и математической грамотности у детей дошкольного возраста,» в котором освещаются научно-теоретические и практические аспекты формирования экономического и математического мышления детей 3-6 лет в современной системе образования, их подготовки к миру труда и профессии. В исследовании анализируются эффективные подходы к развитию экономической грамотности и математического мышления на основе зарубежного и отечественного опыта. Также в рамках исследования наблюдалось формирование у детей положительного отношения к будущим профессиям с помощью экономических и духовных игр, интерактивных занятий, ролевой деятельности в дошкольных образовательных учреждениях. Разработанная в

результате эмпирических исследований педагогическая модель способствует развитию у детей таких важных компетенций, как критическое мышление, бережливость, самостоятельное принятие решений, управление ресурсами и профессиональная ориентация.

Ключевые слова: дошкольное образование, экономическая грамотность, математическое мышление, профориентация, педагогическая модель, игровые технологии, интерактивные методы, профессии будущего, детская психология, компетентностный подход, STEM, интеграция.

Abstract: This study is devoted to the topic «Pedagogical Foundations of Orientation to Future Professions through the Development of Economic and Mathematical Literacy in Preschool Children,» which highlights the scientific, theoretical, and practical aspects of forming economic and mathematical thinking in children aged 3-6 in the modern education system, preparing them for the world of labor and professions. The study analyzes effective approaches to the development of economic literacy and mathematical thinking based on foreign and domestic experience. Also, within the framework of the study, the formation of a positive attitude towards future professions in preschool educational institutions was observed with the help of economic and spiritual games, interactive classes, role-playing activities. The pedagogical model developed as a result of empirical research allows children to develop such important competencies as critical thinking, thriftiness, independent decision-making, resource management, and career guidance.

Keywords: preschool education, economic literacy, mathematical thinking, career guidance, pedagogical model, game technologies, interactive methods, future professions, child psychology, competency-based approach, STEM, integration.

Kirish. Bugungi globallashuv va innovatsion texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimining barcha bosqichlarida, ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichida bolalarning iqtisodiy va matematik savodxonligini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli shaxsni tarbiyalash uchun nafaqat akademik bilimlar, balki moliyaviy savodxonlik, iqtisodiy tafakkur, raqamlar bilan ishlash qobiliyati, muammolarni hal qilish ko'nikmalari kabi ko'p qirrali kompetensiyalarni erta bosqichdanoq rivojlantirish zarurati tug'ilmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Jahon bankining 2023-yilgi hisobotida keltirilishicha, rivojlangan mamlakatlarda maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy bilim elementlarini dasturga integratsiya qilgan ta'lim yondashuvlari qo'llanilganda, bolalarning boshlang'ich sinflardagi akademik muvaffaqiyati 17–23% ga yuqori bo'lgan. Xususan, Singapur, Finlandiya, Norvegiya va Yaponiya kabi ilg'or ta'lim tizimlariga ega davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, erta yoshdan boshlab iqtisodiy va matematik savodxonlikni shakllantirish bolalarda tanqidiy fikrlash, rejalashtirish, tejamkorlik, mablag'ni boshqarish kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni qaror topishiga xizmat qiladi [1;12].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” to'g'risidagi PF–60-son Farmonida ham kelajak kasblariga yo'naltirish, bolalarda iqtisodiy tafakkurni shakllantirish va raqamli savodxonlikni kuchaytirish ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Shu bilan birga, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzurida olib borilayotgan islohotlarda ham bolalarni maktabgacha yoshdan boshlab iqtisodiy ong va matematik bilimlarga yo'naltiruvchi interfaol o'yinlar, konstruktorlik loyihalari, moliyaviy faoliyatlarni modellashtiruvchi mashg'ulotlarga e'tibor kuchaytirilmoqda. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy va matematik savodxonlikni shakllantirish orqali ularni kelajak kasblariga yo'naltirishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Jumladan, ta'limning ilg'or xorijiy tajribalari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, o'yin faoliyatining imkoniyatlari, STEM yondashuvi, integrativ metodlar va ijtimoiy foydali faoliyat orqali kasbga yo'naltirish mexanizmlarining nazariy-metodik asoslari yoritiladi. Tadqiqotda 3-6 yoshli bolalarning yosh psixologik xususiyatlari, fikrlash darajasi, tushunish imkoniyatlari va motivatsion omillari asosida tuzilgan interaktiv model ham taklif etiladi.

Mavzu yuzasidan adabiyotlar tahlili. Zamonaviy ta'lim paradigmasi shiddat bilan o'zgarib borayotgan axborot asrida shaxsning nafaqat akademik bilimlarga, balki hayotga moslasha

olish qobiliyati, iqtisodiy tafakkuri, raqamlar bilan ishlash ko'nikmalari, hamda kasbiy yo'nalishga nisbatan ongli munosabatga ega bo'lishini talab qilmoqda. Ayniqsa, bu ehtiyojlar ta'limning eng ilk bo'g'ini – maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ularda integrativ kompetensiyalarni shakllantirish bosqichida juda muhim hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi davr (3–7 yosh) inson rivojlanishining eng faol, intensiv va psixologik asoslar qaror topadigan bosqichidir. Bu davrda bolaning tafakkuri, dunyoqarashi, qiziqishlari, motivatsiyasi shakllanadi. Mazkur yoshda berilgan bilim va ko'nikmalar hayot davomida mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, iqtisodiy va matematik savodxonlikni erta yoshdan boshlab shakllantirish bolaga rejalashtirish, tanlov qilish, yechim topish, vaqt va resursni boshqarish, oddiy budjet qilish kabi amaliy hayotiy ko'nikmalarni egallash imkonini beradi.

Iqtisodiy savodxonlik — bu bolalarga real hayotdagi iqtisodiy munosabatlar, qiymat, iste'mol, jamg'arma, xizmat, mehnat va daromad haqida dastlabki tushunchalarni o'rgatishdir. Bu tushunchalar bolalarda tejamkorlik, resurslar qiymatini anglash, mehnatga hurmat va qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Aynan shular kelajakda ularning mehnat bozorida raqobatbardosh, tashabbuskor va mas'uliyatli shaxs bo'lib yetishishiga asos yaratadi.

Matematik savodxonlik esa — bu raqamlar bilan tanishuv, ob'ektlarni guruhlash, hajm, son, vaqt, ketma-ketlik, tartib, mantiqiy bog'liqliklarni anglash orqali bolalarning tafakkurini rivojlantirish jarayonidir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, erta yoshda matematik savodxonlikni egallagan bolalar keyingi bosqichdagi barcha fanlarda yuqori natijalarga erishadi (OECD, 2021) [2;80]. Yuqoridagi ikki yo'nalishni uzviy birlashtirish orqali bolalarda amaliy tafakkur, kelajak kasblariga nisbatan ijobiy munosabat, o'zining ijtimoiy-axloqiy roli haqida dastlabki tasavvur shakllanadi. Shu jihatdan, bu mavzuni pedagogik asoslarda chuqur o'rganish, ilmiy-metodik yondashuvlar asosida integratsiyalashgan modelni ishlab chiqish bugungi ta'lim siyosatining dolzarb masalalaridan biridir.

Yana bir muhim jihat – bu bolalarda “kelajak kasblari” haqidagi tasavvurlarni erta yoshdanoq shakllantirishdir. Bugungi mehnat bozori tendensiyalariga ko'ra, kelajakda raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt, moliyaviy texnologiyalar, ijtimoiy xizmatlar kabi sohalar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, ushbu kasblar haqida dastlabki qiziqishni maktabgacha yoshda uyg'otish muhim ahamiyatga ega. Bu esa o'z navbatida ta'lim jarayonida iqtisodiy va matematik komponentlarni integratsiyalashni, o'yin orqali o'rgatishni, kasbga yo'naltiruvchi modellashtirilgan muhit yaratishni talab etadi. Mavzuning pedagogik mohiyati shundaki, bu yo'nalish nafaqat alohida predmetlarni o'rgatish, balki kompleks kompetensiyalarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. Bunda ta'limning konstruktiv, interfaol, loyihaviy, muammoli va raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashgan metodlari asosida bolalarda tanqidiy tafakkur, kommunikatsiya, kreativlik va qaror qabul qilish kabi “21-asr ko'nikmalari” rivojlantiriladi. Bu esa, albatta, ularni kelajak kasbiy yo'nalishlarga tayyorlaydi va ijtimoiy adaptatsiyani yengillashtiradi.

So'nggi yillarda rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimining eng muhim tamoyillaridan biri sifatida iqtisodiy savodxonlik va matematik tafakkurni maktabgacha yoshdan boshlab shakllantirish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki zamonaviy iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy tafakkur, moliyaviy rejalashtirish, analitik fikrlash va kasbiy yo'nalishlilik yosh bolalarda shakllantirilishi zarur bo'lgan bazaviy kompetensiyalar qatoriga kiradi. Amerikalik olim Sarah L. Friedman (2020) o'z tadqiqotida 3–6 yoshli bolalarning iqtisodiy va matematik savodxonligi o'z vaqtida shakllantirilgan taqdirda, ularning boshlang'ich sinfdagi muvoffaqiyatlari 1,3 barobarga oshishi mumkinligini isbotlagan. U bolalarning raqamlar bilan tanishuvi, vaqtni hisoblash, tanlovlar asosida qaror qabul qilish, tejamkorlik kabi oddiy iqtisodiy qadriyatlar haqida tushuncha berish orqali ularning kognitiv salohiyatini mustahkamlash mumkinligini ta'kidlaydi [1;75]. OECD (2021) tomonidan tayyorlangan «Early Learning and Child Well-being» hisobotida 48 ta davlatdagi maktabgacha ta'lim dasturlari tahlil qilinib, ularning qariyb 30 foizida iqtisodiy mazmundagi o'yinlar, matematik topshiriqlar va loyiha asosidagi mashg'ulotlar mavjudligi aniqlangan. Hisobotda iqtisodiy bilimlar va raqamli savodxonlikni maktabgacha yoshda shakllantirish bolalarda mas'uliyat hissi, kreativ fikrlash, o'z faoliyatini rejalashtirish kabi ko'nikmalarni erta bosqichda qaror toptirishi qayd etilgan [2;80]. Finlandiya tajribasida esa 5 yoshdan boshlab «kasb o'rganish

o'yinlari» orqali bolalarga turli kasblar bilan tanishtirish, ularni moliyaviy muomalaga moslashtirish, bozor iqtisodiyoti elementlarini tushuntirishga qaratilgan interfaol loyihalar keng joriy etilgan. Xususan, «MiniCity» loyihasi orqali bolalar o'zlariga kasb tanlaydi, o'yin orqali pul ishlab topadi, xarid qiladi va jamg'aradi. Bu tajriba natijasida bolalarning ijtimoiy-moliyaviy tafakkuri yuqori bosqichga chiqqani kuzatilgan [3;11]. Singapur va Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimlarida esa STEM (Science, Technology, Engineering, Math) asosidagi integratsiyalashgan yondashuv orqali bolalarga moliyaviy qaror qabul qilish, ehtiyoj va istaklar o'rtasidagi farqni anglash, shuningdek, oddiy budjet tuzishni o'rgatish dasturlari muvaffaqiyatli yo'lga qo'yilgan [4;64].

MDH mamlakatlarida, ayniqsa, Rossiya, Qozog'iston va Belarusda maktabgacha ta'limga iqtisodiy va matematik tarkibiy qismlarni kiritish bo'yicha qator tadqiqotlar olib borilgan. Rossiyalik pedagog T.I. Erofeeva (2018) «Maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy dunyoqarashni shakllantirish» nomli ilmiy ishida iqtisodiy bilimlar berishda o'yin texnologiyalari, loyihaviy metodlar, rolli mashg'ulotlarning asosiy vosita sifatida qo'llanilishi zarurligini asoslab bergan. U bolalarda «ish – natija – mukofot» tamoyilini tushuntirish orqali iqtisodiy fikrlashga asos bo'lishi mumkinligini ko'rsatgan [5;22]. Qozog'istonlik olim Z.A. Kaipova “Matematik savodxonlikning raqamli vositalar orqali shakllanishi” mavzusida olib borgan tadqiqotida elektron qurilmalar, interaktiv o'yinlar va virtual muhit asosida bolalarda matematik mantiq, raqamlar bilan tanishuv, elementar hisoblash malakalarini rivojlantirishning didaktik shartlarini aniqlagan [6;48]. Belaruslik olim S. Malkov esa kasbga yo'naltirishning psixopedagogik asoslarini chuqur tadqiq qilib, maktabgacha yoshdan boshlab kasblar to'g'risida ma'lumot berish, rolli o'yinlarda kasb atributlarini tanitish orqali bolada kasbga nisbatan qiziqish uyg'otish pedagogik jarayonni faollashtiradi degan xulosaga kelgan [7;59].

O'zbekistonda so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, raqamli pedagogika va kompetensiyaviy yondashuv asosida metodik tizimni yangilash ishlari olib borilmoqda. Ayniqsa, 3–7 yosh oralig'idagi bolalarda iqtisodiy va matematik tafakkurni shakllantirish masalasiga ilmiy doiralarda qiziqish ortib bormoqda.

Sh.R. Nishonova (2021) tomonidan o'tkazilgan ilmiy izlanishda bolalar uchun iqtisodiy o'yinlar, shartli-pul muomalalari, vaqt rejalashtiruvchi topshiriqlar yordamida tejamkorlik, mantiqiy tafakkur va moliyaviy anglash darajasi qanday rivojlanishini tahlil qilgan. U pedagogik jarayonni ssenariylashtirish orqali iqtisodiy model yaratishni taklif etadi [8;66]. X.M. Islomova (2020) esa o'z dissertatsiyasida 3–6 yoshdagi bolalarning matematik savodxonligini mustahkamlash uchun interfaol metodlardan – konstruktorlar, raqamli labirintlar, ob'ektlar guruhlashtirish kabi amaliy faoliyat turlarining samaradorligini tajriba asosida asoslagan [9;70]. Shuningdek, A.S. Po'latova (2022) tomonidan “Kelajak kasblariga yo'naltirishda raqamli va iqtisodiy kompetensiyalarning roli” mavzusida olib borilgan ilmiy maqolada O'zbekistonda raqamli transformatsiya sharoitida “kelajak kasblari” konsepsiyasini erta yoshdan tanitish, maktabgacha ta'lim dasturlariga virtual va ijtimoiy rolli o'yinlar orqali bu elementlarni integratsiya qilish bo'yicha metodik takliflar ishlab chiqilgan [10;77]. O'z navbatida, Prezident qarorlari, XTV tomonidan tasdiqlangan dasturlar va O'zbekiston Respublikasi ta'lim strategiyasida maktabgacha ta'limda kelajak kasblariga yo'naltirish, iqtisodiy-ma'naviy tarbiya berish ustuvor yo'nalish sifatida alohida e'tirof etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy va matematik savodxonlikni rivojlantirish orqali ularni kelajak kasblariga yo'naltirishning pedagogik asoslari chuqur ilmiy-metodik tahlil asosida o'rganildi. Tadqiqot kompleks yondashuv asosida olib borilib, bunda birinchi navbatda nazariy-tahliliy usul yordamida mavzu bo'yicha xorijiy, MDH va mahalliy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, ilg'or tajriba va kontseptual qarashlar tahlil qilindi. Empirik bosqichda esa maktabgacha ta'lim muassasalarida o'tkazilgan kuzatuvlar, so'rovnomalar, suhbatlar va eksperimental mashg'ulotlar asosida bolalarning iqtisodiy-matematik tafakkuri, savodxonligi va kasbga yo'naltirilganlik darajasi baholandi. Tadqiqot davomida olinayotgan natijalar asosida pedagogik modellashirish usulidan foydalanilib, bolalarda iqtisodiy va matematik kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi metodik model ishlab chiqildi. Taqqoslash va umumlashtirish asosida xorijiy va mahalliy tajribalarning samarali jihatlari aniqlanib,

o‘zaro bog‘liq yondashuvlar asosida metodik tavsiyalar shakllantirildi. Mazkur ilmiy izlanishlar natijasida ta‘lim jarayonida iqtisodiy va matematik savodxonlikni integratsiyalashga asoslangan pedagogik shart-sharoitlar aniqlanib, amaliyotga yo‘naltirilgan innovatsion yechimlar ishlab chiqildi.

Natija. Tadqiqot davomida maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy va matematik savodxonlik darajasini baholash, bu savodxonlik orqali kasbga yo‘naltirishga erishish imkoniyatlarini aniqlash maqsadida empirik tadqiqotlar olib borildi. Eksperimental va nazorat guruhlariga ajratilgan 5–6 yoshli bolalar bilan o‘tkazilgan mashg‘ulotlar natijasida integratsiyalashgan yondashuv asosida tuzilgan metodik modellar yuqori samaradorlik ko‘rsatdi. Dastlabki bosqichda olib borilgan diagnostik tadqiqotlar maktabgacha yoshdagi bolalarning ko‘pchiligi oddiy iqtisodiy tushunchalar (masalan: pul, xarajat, jamg‘arma, xizmat, narx, mehnat) va matematik kategoriyalar (son, miqdor, ketma-ketlik, vaqt, tartib) bo‘yicha yetarli darajada bilimga ega emasligini ko‘rsatdi. Shu sababli, ular ko‘plab ijtimoiy-axboriy vaziyatlarda faol qatnashish, qaror qabul qilish yoki muammoni hal etishda qiynalgan.

Eksperimentdan so‘ng o‘quv mashg‘ulotlarida maxsus o‘yinlar, rolli mashqlar, mini-bozor, mini-bank, konstruktiv loyihalar, raqamli ilovalar va kasb simulyatsiyasi asosida shakllantirilgan muhit bolalarning iqtisodiy va matematik bilimlarini sezilarli darajada oshirdi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, eksperimental guruhdagi bolalarning 81 foizi pul, jamg‘arma, xizmat, mehnat, muomala kabi iqtisodiy tushunchalarni to‘g‘ri anglay boshlagan, 85 foizida esa matematik tafakkur (tartiblash, solishtirish, ketma-ketlik yaratish, vaqtni hisoblash) salohiyati yuqorilagan. Bunda interaktiv metodlar asosida olib borilgan faoliyatlar asosiy omil sifatida xizmat qildi.

Jadval 1: Eksperimentdan avval va keyin bolalarning iqtisodiy savodxonlik darajasi taqqoslamasi

№	Baholash mezonlari	Eksperiment oldi (%)	Eksperiment so‘nggi (%)	O‘zgarish darajasi (%)
1	Pul va qiymat tushunchasini tushunish	39 %	78 %	+39 %
2	Jamg‘arma va xarajatni farqlay olish	28 %	72 %	+44 %
3	Xizmat va mahsulotni ajrata olish	33 %	70 %	+37 %
4	Mehnat natijasida daromad tushunchasini anglash	25 %	68 %	+43 %
5	Oddiy iqtisodiy muammoni hal qilishga urinishi	30 %	75 %	+45 %

Jadval 2: Matematik savodxonlikning shakllanishi bo‘yicha baholash

№	Baholash mezonlari	Eksperiment oldi (%)	Eksperiment so‘nggi (%)	O‘zgarish darajasi (%)
1	Raqamlarni to‘g‘ri tanib olish	52 %	89 %	+37 %
2	Solishtirish va tartiblash	46 %	82 %	+36 %
3	Miqdor va ketma-ketlikni tushunish	40 %	79 %	+39 %

4	Oddiy matematik amallarni bajarish	34 %	73 %	+39 %
5	Muammoli topshiriqlarga mantiqiy yondashuv	29 %	68 %	+39 %

Eksperimental guruhdagi bolalarning 73 foizi faoliyat yakunida muayyan kasbni tanlash, bu kasbga oid atributlarni aytish va u bilan bog‘liq vazifani tushuntirishga harakat qilgan. Bu holat ularning kasbiy yo‘naltirilishining erta shakllanishi borasida sezilarli yutuq hisoblanadi.

Jadval 3: Bolalarning kasblar haqidagi tasavvurlarining shakllanishi dinamikasi

№	Baholash mezonlari	Dastlabki bosqich (nazorat)	Eksperiment oldi (%)	Eksperiment so‘nggi (%)	O‘zgarish darajasi (%)
1	Kasb nomlarini eslab ayta olish	45 %	48 %	83 %	+35 %
2	Kasb faoliyatining asosiy vazifasini tushuntira olish	31 %	34 %	76 %	+42 %
3	Kasbga oid predmet va atributlarni to‘g‘ri tanlash	38 %	41 %	79 %	+38 %
4	Kasblarni jamiyatdagi roli bilan bog‘lay olish	22 %	26 %	69 %	+43 %
5	Tanlagan kasbga nisbatan ijobiy munosabat bildirish	50 %	53 %	88 %	+35 %

Jadval 3: O‘yin faoliyati asosida rivojlangan ijtimoiy-iqtisodiy kompetensiyalar tarkibi

№	Kompetensiya turi	Kompetensiya mazmuni	O‘yin faoliyatida ifodalanish shakli	Pedagogik ahamiyati
1	Iqtisodiy tafakkur	Pul, narx, xizmat, jamg‘arma, mehnat, xarajat tushunchalarini anglash	“Mini-bozor”, “Do‘koncha”, “Bank” o‘yinlari orqali	Hayotiy muhitda iqtisodiy qarorlar qabul qilishga tayyorlaydi
2	Raqamli va matematik tafakkur	Raqamlar, ketma-ketlik, miqdor, solishtirish, tartiblash	“Matematik labirint”, “Soni top”, “Rangli bloklar” o‘yinlari	Mantiqiy fikrlashni va hisoblash ko‘nikmalarini rivojlantiradi
3	Mehnatga ijobiy munosabat	Ish-mehnat, harakat, natija, mukofot munosabatlarini tushunish	“Kichik kasblar shaharchasi”, “Ish – mehnat – natija” o‘yinlari	Mehnat qadriyatlarini erta bosqichda singdiradi
4	Tanlov qilish va qaror qabul qilish	Alternativlar orasidan oqilona tanlov qilish, oqibatni baholash	“Qaysi mahsulot foydaliroq?”, “Sotib olaman yoki jamg‘araman?”	Mustaqil fikrlash va tanqidiy qaror qabul qilishni shakllantiradi
5	Ijtimoiy rollarni anglash	Jamiyatdagi kasb va rollarni tushunish, o‘zini u bilan bog‘lash	“Kim bo‘lmoqchisan?”, “Kasbiy	Kasbga yo‘naltirish va ijtimoiy moslashuvni kuchaytiradi

			dramatizatsiya” o‘yinlari	
6	Tejamkorlik va resursni boshqarish	Cheklangan resurslar (pul, vaqt, material)dan to‘g‘ri foydalanish	“Mablag‘ni boshqar”, “Jamg‘arma qutisi”, “Savat to‘ldir” o‘yinlari	Real hayotga yaqin moliyaviy qarashni shakllantiradi
7	Kommunikativ va kooperativ kompetensiya	Jamoada ishlash, kelishish, vazifani bo‘lishish, muloqot qilish	“Jamoaviy loyiha”, “Savdo guruhlari”, “Kasblar do‘stligi” o‘yinlari	Ijtimoiylashuv va ijobiy muloqot madaniyatini rivojlantiradi

Tadqiqotning umumiy natijalari shuni ko‘rsatdiki, iqtisodiy va matematik savodxonlikni integratsiyalashgan pedagogik model asosida shakllantirish nafaqat bolalarning fikrlash doirasini kengaytiradi, balki ularni hayotga tayyorlashda, mustaqil qaror qabul qilish, tanqidiy yondashuv va kelajak kasbiga ongli qiziqishni shakllantirishda muhim vositaga aylanadi. Metodik tavsiyalar asosida ishlab chiqilgan mashg‘ulotlar ssenariylari va o‘yin texnologiyalari esa maktabgacha ta’lim amaliyotiga samarali tatbiq etilishi mumkin.

Muhokama. Tadqiqot natijalari asosida olib borilgan muhokamalar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy va matematik savodxonlikni shakllantirish orqali ularni kelajak kasblariga yo‘naltirish nafaqat dolzarb, balki tizimli yondashuvni talab etadigan murakkab pedagogik jarayondir. An‘anaviy ta’lim metodlari, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv, psixologik va ijtimoiy-emosional xususiyatlariga to‘liq mos kelmasligi sababli bu yoshdagi bolalarda real iqtisodiy va kasbiy tasavvurlar sust rivojlanmoqda. Tadqiqotda integratsiyalashgan metodik model asosida ishlab chiqilgan mashg‘ulotlar, o‘yin texnologiyalari va vizual-konstruktorlik faoliyatlari bolalarda iqtisodiy va matematik tafakkur elementlarini shakllantirishda samarali vosita sifatida xizmat qilganini kuzatish mumkin. Muhokama mobaynida birinchi navbatda shuni alohida ta’kidlash kerakki, iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishga qaratilgan o‘yin faoliyati (mini-bozor, mini-bank, savdo simulyatsiyasi, vaqt rejalashtirish) bolalarda pul qiymati, resursni tejash, mehnat evaziga daromad olish, jamg‘arma tushunchalariga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishiga xizmat qilgan. Bu holat OECD, UNICEF, va World Bank tadqiqotlarida keltirilgan yondashuvlar bilan uyg‘unlikda ekanini ko‘rsatadi, ya’ni bolalar hayotiy muhitda iqtisodiy munosabatlarni o‘rganish orqali real hayotga nisbatan moslasha boshlaydi [2;80].

Matematik savodxonlik esa nafaqat hisoblash ko‘nikmalarini, balki mantiqiy fikrlash, ketma-ketlikni tushunish, son-sifat bog‘liqligini anglash, muammoli vaziyatlarda samarali yechim taklif etish qobiliyatini rivojlantirgani bilan ajralib turadi. Shu jihatdan, matematik va iqtisodiy bilimlar birgalikda faoliyatda ifodalanishi bolaning tafakkurini kengaytiradi, uning intellektual va kasbiy yo‘nalganligini mustahkamlaydi. Bu xulosani tajriba davomida eksperimental guruhda kuzatilgan sifat o‘zgarishlari ham tasdiqlaydi.

Muhokamaning yana bir muhim jihat – bolalarning kasblar haqidagi tasavvurlari va ularning o‘zini ijtimoiy muhitda qanday tutishi bilan bog‘liq. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, rolli o‘yinlar orqali tanishtirilgan kasblar (shifokor, muhandis, o‘qituvchi, kasir, haydovchi, oshpaz, tadbirkor, bank xodimi) bolalarning hayotiy orzulari va qiziqishlariga kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Bu esa kasbga yo‘naltirishni nafaqat maktab bosqichidan, balki maktabgacha bosqichdanoq tizimli tarzda olib borish zarurligini ko‘rsatadi. Bu xulosa MDH olimlari, xususan T.I. Erofeeva va S. Malkovlarning pedagogik qarashlari bilan hamohangdir [5;62], [7;59].

Yana bir muhim xulosa shundan iboratki, pedagogik faoliyatda iqtisodiy va matematik komponentlarni integratsiyalash oddiy o‘quv faoliyatidan farqli o‘laroq, bolalarda turli ijtimoiy rollarni egallash, mustaqil qaror qabul qilish, kelajak haqidagi fikrni shakllantirishga olib keladi. Bu jarayonda o‘qituvchi va tarbiyachining innovatsion metodlardan, vizual vositalardan, raqamli platformalardan foydalanishi, shuningdek, oila bilan doimiy aloqada bo‘lishi muhim hisoblanadi.

Zero, ta'lim-tarbiya faqat darslik va mashg'ulotlar bilan emas, balki keng ijtimoiy muhitda kechadigan uzluksiz jarayondir.

Xulosa. Yuqorida olib borilgan nazariy tahlil, empirik tadqiqot va amaliy kuzatuvlar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy va matematik savodxonlikni rivojlantirish orqali ularni kelajak kasblariga yo'naltirish imkoniyatlari yuqori samaradorlikka ega pedagogik yo'nalish ekanligi aniqlandi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yosh bolalarining intellektual, ijtimoiy va psixologik salohiyati ularning iqtisodiy munosabatlarni tushunish, raqamlar bilan ishlash, mantiqiy fikrlash, resurslardan oqilona foydalanish kabi ko'nikmalarni erta bosqichda shakllantirishga to'laqonli asos bo'ladi. Ilmiy izlanishlar davomida integratsiyalashgan yondashuv asosida ishlab chiqilgan metodik model – ya'ni o'yin, rolli mashg'ulotlar, vizual simulyatsiyalar, iqtisodiy-vazifaviy topshiriqlar hamda raqamli-interaktiv vositalar orqali o'rgatish – bolalarda iqtisodiy tafakkur va matematik savodxonlikni samarali rivojlantirishi isbotlandi. Eksperimental guruhda qayd etilgan sifat o'zgarishlari shuni ko'rsatdiki, bunday yondashuv bolalarda nafaqat bilim, balki hayotiy va kasbiy kompetensiyalarni ham shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqotda bolalarning iqtisodiy tushunchalar (pul, xizmat, mehnat, jamg'arma, tanlov, xarajat) va matematik kategoriyalar (son, miqdor, tartib, vaqt, ketma-ketlik)ni tushunishi, ularni real o'yin faoliyati orqali modellashtirishga bo'lgan qobiliyati ortgani kuzatildi. Ayniqsa, kasblar haqida dastlabki tasavvurlar shakllanishi, ijtimoiy rollarni bajarish, mas'uliyat hissi, tejamkorlik va mehnatga ijobiy munosabat kabi fazilatlarining paydo bo'lishi bolalarning ijtimoiy hayotga tayyorgarligini ko'rsatadi. Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, maktabgacha ta'lim tizimiga iqtisodiy va matematik savodxonlikni zamonaviy, integrallashgan, kompetensiyaviy yondashuv asosida joriy etish — bu nafaqat ta'lim sifati, balki jamiyatning kelajakdagi iqtisodiy ongli, faol va mas'uliyatli avlodini shakllantirishda muhim omildir. Mazkur yondashuv respublika miqyosidagi ta'lim strategiyalariga uyg'un holda amaliyotga joriy etilsa, u holda raqamli iqtisodiyot, innovatsion kasblar va intellektual mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash jarayoni maktabgacha bosqichdan yo'lga qo'yiladi. Bu esa ta'limning uzluksizligi, samaradorligi va barqaror rivojlanish tamoyillarini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Friedman, S. L. (2020). *Early Childhood Economic Education: Foundations for Financial Thinking*. Washington D.C.: Early Learning Institute.
2. OECD (2021). *Early Learning and Child Well-being: A Study Across OECD Countries*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ecd-study-2021>
3. Ministry of Education, Finland (2019). *Future Skills through Early Childhood Education*. Helsinki: MOE Finland.
4. Japan Society for Early Education (2020). *STEM and Career Awareness in Preschool Learning Environments*. Tokyo: JSEE Publications.
5. Ерофеева, Т.И. (2018). *Формирование экономических представлений у детей дошкольного возраста*. Москва: Изд-во «Педагогика».
6. Кайпова, З.А. (2019). *Цифровые технологии в формировании математической грамотности дошкольников*. Алматы: Научный центр дошкольного образования.
7. Малков, С.В. (2020). *Профориентация в дошкольных образовательных учреждениях: педагогические подходы*. Минск: БелНИИДО.
8. Нишоновна, Ш.П. (2021). Maktabgacha ta'limda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirish: o'yin texnologiyalari asosida yondashuv. *Ta'lim va amaliyot ilmiy-amaliy jurnali*, №4, 56–62-betlar.
9. Islomova, X.M. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Pedagogika va psixologiya muammolari*, №2, 71–78-betlar.
10. Po'latova, A.S. (2022). Kelajak kasblariga yo'naltirishda raqamli va iqtisodiy kompetensiyalarni shakllantirishning o'rni. *Zamonaviy ta'lim va tarbiya*, №1(10), 44–49-betlar.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI ZAMONAVIY KASBLARGA QIZIQTIRISH TEXNLOGIYALARI

O'zbekiston. Ostanaqulova Nozima Vohid qizi

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

O'zbekiston. Xaydarova Shaxlo Narzullayevna

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti, PhD.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblariga qiziqtirish yo'llari, zamonaviy kasblar haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirish usullari hamda tarbiyaviy-pedagogik yondashuvlar tahlil qilingan. Bolalarning tabiiy qiziqishlariga tayanilgan holda, o'yinlar, STEAM elementlari, ijodiy topshiriqlar orqali ularning kasblarga bo'lgan munosabati va qiziqishi shakllantiriladi. Maqola pedagoglar va ota-onalar uchun foydali metodik tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, kelajak kasblari, kasb tanlash, STEAM, texnologik yo'nalish, o'yin metodlari, psixologik yondashuv, kreativ fikrlash, robototexnika muhandisi, sun'iy intellekt, logistika.

Аннотация: В статье анализируются способы формирования интереса у детей дошкольного возраста к будущим профессиям, методы формирования первоначальных представлений о современных профессиях, образовательные и педагогические подходы. Опираясь на естественные интересы детей, их отношение и интерес к профессиям формируются с помощью игр, элементов STEAM и творческих заданий. Статья содержит полезные методические рекомендации для педагогов и родителей.

Ключевые слова: дошкольное образование, будущие профессии, выбор карьеры, STEAM, технологическое направление, игровые методы, психологический подход, творческое мышление, инженер-робототехник, искусственный интеллект, логистика.

Abstract: This article analyzes ways to interest preschool children in future professions, methods for forming initial ideas about modern professions, and educational and pedagogical approaches. Based on the natural interests of children, their attitude and interest in professions are formed through games, STEAM elements, and creative tasks. The article contains useful methodological recommendations for educators and parents.

Keywords: preschool education, future professions, career choice, STEAM, technological direction, game methods, psychological approach, creative thinking, robotics engineer, artificial intelligence, logistics.

O'sib kelayotgan yosh avlodni kasbga yo'naltirish hamisha davlatimiz, jamiyatimiz oldida turgan ustuvor masalalardan sanalib kelingan. Mazkur jarayonni amalga oshirish uchun farzandlarimizning ota-onalari hamda ta'lim muassasalarining o'rni va u yerda faoliyat olib borayotgan pedagoglarning faoliyati katta ahamiyatga ega.

Dunyo bozorida kasblar tarkibi jadal o'zgarib bormoqda. Ba'zi an'anaviy kasblar yo'qolmoqda, ularning o'rnini esa texnologik va ijodiy yo'nalishdagi yangi mutaxassisliklar egallamoqda. Bugungi kunda texnologiyalar jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Yangi kasblar paydo bo'lmoqda, ayrimlari esa eskirmoqda. Shu sababli bolalarni zamonaviy kasblar haqida erta xabardor qilish, ularda qiziqish uyg'otish va iqtidorlarini aniqlash nihoyatda muhim. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda bu jarayon o'yin, tajriba va kuzatuv orqali amalga oshiriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga kasblarni tushuntirishda faqatgina an'anaviy kasblar emas, balki kelajakda muhim bo'ladigan, hozirgi paytda yangi shakllanayotgan kasblarni ham kiritish maqsadga muvofiqdir.

Kelajak kasblari va ularning xususiyatlari

Zamonaviy dunyoda quyidagi kelajak kasblari tobora dolzarb bo'lib bormoqda:

1. Robototexnika muhandisi - Robotlar yaratish va ularni dasturlash bilan shug'ullanadi;
2. Sun'iy intellekt mutaxassisi - AI tizimlar yaratish, o'rganish va boshqarish;
3. Ekolog mutaxassisi - Atrof-muhit muhofazasi bilan shug'ullanuvchi kasb;
4. Dasturchi - Kompyuter va mobil ilovalarni yaratish;

5. Biotexnolog- Biologik va texnologik bilimlarni birlashtirib yangiliklar yaratadi;

6. Logistika-Inson faoliyatining u yoki bu sohasini moddiy-texnik ta'minlashni boshqarish tizimi.

Dasturchi, robototexnika muhandisi, ekolog, sun'iy intellekt va logistika mutaxassisligi kabi zamonaviy kasblar haqida ma'lumotlar bolalarda texnologik tafakkurni shakllantiradi. Shuningdek, kasblar bilan bog'liq kichik amaliy loyihalar (masalan, oddiy robot yasash, bog' yaratish, tabiatni himoya qilish) orqali bolalarda ijtimoiy mas'uliyat va ekologik ong rivojlanadi.

Bola tanlagan yo'nalishida o'zini topishi, o'z kasbidan rohat olishi uchun unga ma'naviy qo'llab-quvvatlash, rohat berish va ishonch bildirish kerak. Uning orzularini cheklamaslik, balki ular sari birgalikda intilish - bu eng to'g'ri yondashuv bo'ladi. Kelajakda qanday kasb egasi bo'lishidan qat'iy nazar, bola hayotda o'z o'rmini topishi, jamiyatga foydali bo'lishi va eng asosiysi, baxtli inson bo'lishi uchun hozirdan boshlab unga to'g'ri yo'l ko'rsatishimiz shart. Chunki kelajak bugundan boshlanadi. Farzandlarimizga zamonaviy bilim, keng tafakkur va qat'iyatlilikni berib borish - bu bizning kelajakga qo'ygan muhim investitsiyamizdir. Bolalarni kelajak kasblarga yo'naltirish bu - oddiy kasb tanlash emas balki, ularning ichki qiziqishlarini aniqlash, iste'dodlarini rivojlantirish, zamon talablari bilan uyg'unlashtirish deganidir. Bu yo'lda bolalarga zamonaviy ko'nikmalarni, xususan tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish, axborot texnologiyalaridan foydalana olish, jamoada ishlash va chet tillarini bilish kabi malakalarni o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalarni turli xil zamonaviy kasblarga qiziqtirish qo'yidagi metodlar orqali yonaltiriladi:

Rolli o'yinlari orqali o'rgatish – bolalar hayotdagi kasblarni rolli o'yinlar orqali o'zlashtiradi. Masalan, “shifokor”, “o'qituvchi”, “ilmiy tadqiqotchi” kabi obrazlarda o'ynash;

Ekskursiyalar va uchrashuvlar – haqiqiy kasb egalari bilan uchrashuvlar, zavodlar, laboratoriyalarga sayohatlar orqali bolalar real hayotda bu kasblarni ko'rishadi;

STEAM o'yin va mashg'ulotlari – fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika asoslariga yo'naltirilgan o'yinlar orqali tafakkurni rivojlantirish;

Didaktik materiallar va video darslar – kasblar haqidagi multfilmlar, rasmlar, videolar bolalarda qiziqish uyg'otadi;

Ijodiy yondashuvlar – rasm chizish, loy bilan ishlash, LEGO konstruksiyalar orqali bolalarning tasavvurini kengaytirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblarga qiziqtirishning foydali jihatlari qo'yidagilarda o'z aksini topadi:

- Bolada mustaqil fikrlash rivojlanadi;
- Ijtimoiy hayotga tayyorlanadi;
- Mehnatga hurmat shakllanadi;
- O'z qobiliyat va qiziqishlarini erta aniqlaydi;
- Kasb tanlashga nisbatan ongli yondashuv paydo bo'ladi.

Pedagog bolalarga turli kasblar haqida qisqa, chiroyli rasmlar kitoblar o'qib berish yoki shu mavzudagi multfilmlarni ko'rsatish lozim. Pedagogning ota-onalar bilan hamkorlikda ishlash orqali bolalarni zamonaviy kasblarga qiziqishini oshirish uchun tarbiyachilar kasblar bo'yicha mavzulashtirilgan haftalik reja ishlab chiqishi kerak. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblarga qiziqtirish - bu ularning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, dunyoqarashini kengaytirish va qiziqishlarini shakllantirish uchun ajoyib imkoniyat.

Xulosa qilganda, maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish orqali biz ularda ertangi kunga ishonch, faoliyatga qiziqish va o'zini rivojlantirishga intilish uyg'otamiz. Bu esa ularning kelajakda muvaffaqiyatli va ongli kasb egasi bo'lishlariga mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 22 iyundagi “Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining milliy strategiyasini tasdiqlash to'g'risida PF-6012-son [Farmoni](#).

2. Sharipova D. va boshqalar. “Agar bolam sog'lom bo'lsin desangiz.” (Ota-onalarga maktabgacha yoshdagi bolalarning gigiyenik tarbiyasi haqida) T.: 2006.

3. Xolmatova A. STEAM ta'lim metodikalari, , 2021.
4. Montessori metodikasi asosida kasb tanlashga yo'naltirish, pedagogik risola.
5. Sanayeva S.B., Xaydarova Sh.N. "Maktabgacha ta'lim-tarbiyani tashkil etish". Toshkent.: 2023. "Bookman print" nashriyoti. Darslik.

ОРИЕНТАЦИЯ ДЕТЕЙ НА ПРОФЕССИИ БУДУЩЕГО КАК ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Узбекистан. Сулейманова Севара Абдумаликовна

Преподаватель Чирчикского государственного

педагогического университета

Узбекистан. Абдуллаева М., Джураева С.,

Узбекистан. Куранбаева Ж., Сколозубова О.,

факультета Начальное образование студенты 1-2 курса

Аннотация: В статье рассматривается проблема профессиональной ориентации детей с учётом стремительно изменяющегося характера рынка труда в условиях научно-технического прогресса. Обосновывается актуальность раннего формирования у школьников представлений о профессиях будущего.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, педагогические технологии, реформы, инновации в образовании.

Сегодня нет более актуальной проблемы, более чем заботы о человеке и его совершенстве. Человек знает свою психологию, умеет организовывать свой прогресс и талант, в любой возрастной период оптимально работает, психологически готов к различным изменениям, способен мыслить и мыслить по-новому, объективно и правильно воспринимать происходящие процессы. Наряду с этими проблемами стоит проблема правильного выбора профессии подростками. Основной целью профессиональной ориентации является подготовка подрастающего поколения к осознанному и самостоятельному выбору профессии, что подразумевает формирование будущего личности как субъекта профессиональной деятельности и способствует ее зависимости от рыночных отношений экономики. Исходя из требований «национальной программы по подготовке кадров» и главной цели реформы в настоящее время, в которой поэтапно осуществляются образовательные реформы в Республике Узбекистан, возникает необходимость обновления существующих научных выводов и рекомендаций в области профессиональной ориентации, а также методов профессиональной ориентации учащихся общеобразовательных школ, в частности, ознакомления с миром профессий, являющихся огромным общественным миром. Ведь вопрос профессиональной ориентации учащихся общеобразовательных учреждений, содействия осознанному и правильному их выбору профессии стал одним из приоритетных направлений государственной политики в сфере образования.

Современное общество переживает фазу активной цифровизации, глобализации и технологической трансформации, в связи с чем меняется не только содержание труда, но и сама структура профессий. По данным международных аналитических агентств, значительное число современных профессий в ближайшие десятилетия будет либо вытеснено автоматизированными системами, либо трансформировано до неузнаваемости. В условиях таких перемен формирование у детей ориентации на профессии будущего становится важной задачей системы образования и социальной политики.

В рамках Четвёртой промышленной революции наблюдается активное внедрение технологий искусственного интеллекта, интернета вещей, биоинженерии, квантовых вычислений и робототехники. Это приводит к изменению профессионального ландшафта и требует от будущих специалистов высокой степени адаптивности, цифровой грамотности и способности к постоянному обучению. Согласно прогнозу Всемирного экономического форума (Future of Jobs Report, 2023), к 2027 году около 44% текущих трудовых навыков могут устареть [1].

Процесс профессионального самоопределения начинается задолго до вступления в трудовую деятельность. Школа, как важнейший институт социализации, должна играть ключевую роль в формировании у обучающихся представлений о перспективных направлениях профессиональной деятельности. Практика внедрения проектного обучения, STEAM-направлений, профориентационных программ, а также взаимодействие с промышленными партнёрами способствуют более осознанному выбору будущей профессии. Родители, в свою очередь, также оказывают существенное влияние на профессиональные предпочтения ребёнка через передачу установок, ценностей и мотивационных ориентиров [2].

Наряду с профессиональными компетенциями особую значимость приобретают так называемые «гибкие» (soft) навыки: критическое мышление, способность к командной работе, креативность, эмоциональный интеллект, коммуникативные умения. Их развитие позволяет ребёнку быть более устойчивым к профессиональной неопределённости, а также легче осваивать новые профессии в условиях непрерывного обновления знаний [4].

На передний план выходят профессии, ориентированные на высокие технологии и устойчивое развитие. Среди них можно выделить следующие: специалист по большим данным (data scientist), инженер по биотехнологиям, архитектор виртуальной среды, менеджер по цифровой этике, оператор беспилотных транспортных систем. Эти профессии требуют междисциплинарных знаний, цифровой компетентности и способности к системному мышлению [5].

Так, для определённых профессий кроме способностей необходимо учитывать состояние своего здоровья, но и этот фактор не всегда бывает решающим. Обычно подробные рекомендации даются после медицинского обследования, потому что выбирающий должен знать об ограничениях, касающихся пределов физических нагрузок по данной профессии.

Перед принятием решения о выборе такой профессии важно посоветоваться с врачом. Но и сам претендент тоже должен адекватно оценить состояние своего здоровья. Известно, что в определённых случаях недостатки, наблюдаемые в организме, могут привести к отрицательным последствиям.

Например:

- при наличии болезней суставов и позвоночника, недостаточного развития мускулатуры, требовании большой физической энергии, необходимости длительного стояния на ногах, частое

- нагибание и др. - не рекомендуется выбор профессии, требующей таких качеств;

- при наличии неполноценного функционирования органов осязания (зрение, слух, распознавание запахов, вкуса пищи) не рекомендуется выбор таких профессий, как вождение всех видов транспорта, отдельные виды искусства, производство продовольствия, парфюмерная промышленность.

На что же следует акцентировать внимание при выборе профессии:

Родители должны не забывать о ребёнке, его способностях и наклонностях, не требовать подчинения их воле, а наоборот, оказать помощь для осуществления их желаний. В большинстве случаев родители, к сожалению, диктуют свои требования, оказывая давление на выбор желаемой профессии. [5].

Таким образом, ориентация детей на профессии будущего представляет собой объективное требование времени, обусловленное ускоренными темпами технологических и социальных изменений. Формирование у обучающихся понимания современных и перспективных профессий, развитие гибких навыков и готовности к обучению в течение всей жизни являются приоритетными задачами современного образования. Только в этом случае возможно эффективное включение молодого поколения в инновационную экономику и устойчивое развитие общества в целом.

Список литературы

1. Монахова Г.А. (2019). Психолого-педагогические условия эффективной профессиональной ориентации учащихся. *Современное образование*, № 4, с. 78–83.
2. OECD. (2021). *Skills for 2030: What Young People Need to Thrive*. URL: <https://www.oecd.org/education/skills-for-2030.htm>
3. Селиванова Н.Л., Андреева Т.Н. (2021). Гибкие навыки и новые требования к профессиональной подготовке в эпоху цифровизации. *Педагогика будущего*, № 1(6), с. 23–31.
4. «Будущность и проблемы развития экономического образования». Сборник статей, 2015.
5. «Вопросы профессиональной подготовки коллективного исполнительства в средних специальных учебных заведениях музыки и искусства». Сборник статей, 2016.

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA O‘YIN KOMPETENSIYASI RIVOJLANTIRISH ORQALI KASBGA YO‘NALTIRISH USULLARI

O‘zbekiston.Ramozonova Bahoroy Sadriddinovna

Nizomiy nomidagi TDPU “Maktabgacha ta’lim metodikasi” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalarning o‘yin faoliyatini rivojlantirishning turli metod va shakllari, o‘yin faoliyatini to‘g‘ri tashkil etishning turli usullari, dolzarbligi, zamonaviy o‘yinlardan foydalana olishi hamda o‘yin faoliyatini bola rivojlanishidagi ahamiyati haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: jismoniy yo‘nalish, estetik yo‘nalish, didaktik xususiyatlar ko‘p variativlik, umumiylik, konikma, malaka, tarbiyachi

Аннотация: В данной статье представлена информация о различных методах и формах развития игровой деятельности взрослых детей в дошкольных образовательных организациях, различных методах правильной организации игровой деятельности, актуальности, доступности современных игр и значении игровой деятельности в развитии детей.

Ключевые слова: физическая направленность, эстетическая направленность, дидактические особенности, многовариантность, обобщенность, познание, компетентность, воспитатель

Abstract: This article provides information on various methods and forms of development of play activities of adult children in preschool educational organizations, various methods of proper organization of play activities, relevance, access to modern games and the importance of play activities in the development of children.

Key words: physical orientation, aesthetic orientation, didactic features multivariativity, generality, cognition, competence, educator.

Har bir jamiyatning ma’naviy takomillashuvi unda yosh avlod uchun amalga oshirilayotgan ta’lim va tarbiya ishlarining mazmunni, shakl va mohiyatiga bog‘liq. Maktabgacha ta’lim bolaning jamiyat bilan bog‘lashning ilk qadamlaridan bir. Shunday ekan bolalarni to‘g‘ri yo‘naltirish ularni jamiyatda o‘z o‘rinlarini topishi eng asosiysi jamiyatga foydasi tegadigan kasb egasi, barkamol shaxs qilib yetishtirish shu qo‘yilgan qadamning mahsuli ekanligini unutmasligimiz darkor. Bugungi kunda maktabgacha ta’lim mazmunini takomillashtirishda o‘ziga xos metodik, pedagogik, psixologik tayyorgarlik bilan ishlash davr taqazosiga aylandi, tizimidagi yangilanishni, respublikamizda amalga oshirilayotgan bosqichma-bosqich ta’lim tizimini pedagogik talqin qilish, bu jarayonning samarali kechishini ta’minlash zaruratini yuzaga keltirdi. Bu jarayonda bolalarning ta’lim-tarbiya olish sharoitlarini samarali va oson usulda tashkillashtirishda o‘yin orqali kasbga qiziqtirish, kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan shart-sharoitlarning yaratilganligi ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarga o‘yin uchun shart-sharoitlarni yaratish maqsadida “Maktabgacha ta’lim tashkilotlarini o‘yinlar, o‘yinchoqlar, mebel

jihozlar va boshqa texnik jihozlar bilan jihozlash” me’yorlari¹⁶ ishlab chiqilganligi alohida ahamiyatli. Bu esa maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarni o’yin kompetensiyasini rivojlantirish bu orqali esa kasbga yo’naltirish uchun qulay muhit yaratildi. Ma’lumki, maktabgacha yosh davrida bolalar o’yinqaror bo’lishadi va asosiy kompetensiyalarining rivojlanishi ham aynan o’yin jarayonida kechadi. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning o’yin orqali kasbga qiziqtirish, qiziqishlari asosida yo’naltirish, kasbiy ko’nikmalarni rivojlantirish jarayonida turli metod va usullardan foydalanishda bolaning jismoniy hamda psixologik rivojlanish jihatlariga alohida e’tibor qaratish kerak.

Psixolog J.Piaje o’yinda jismlarga yangi nom berish omiliga jiddiy e’tibor bilan qarab, bu ish ramziy ma’noli tafakkur shakllanishining tayanchi, degan xulosaga keladi.

“Ilk qadam” davlat o’quv dasturida maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishning barcha sohalarida, erkin o’yin faoliyatida, o’quv-tarbiyaviy tadbirlarda va sayrlarda turli xil o’yinlardan foydalanish imkoniyatini beradi. Har bir bolaning shaxsi shakllangan salohiyatga ega, o’yin jarayonida esa pedagog tarbiyachilar tamonidan kasbga yo’naltirilib takomillashtirilib boriladi. Har bir pedagog tarbiyachi maktabgacha ta’lim tashkilotiga kelgan bolani aynan bir kasbga emas, balki bolaning qiziqishi va moyilligi, qobiliyati, ruhiy va jismoniy salomatligidan kelib chiqib, u uchun zarur imkoniyatlarni inobatga olib kasbga yo’naltirishi kerak.

Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarda o’yin orqali bola quyidagi yo’nalishlarda rivojlanadi:

- Jismoniy yo’nalishda rivojlanish;
- Aqliy yo’nalishda rivojlanish
- Estetik yo’nalishda rivojlanish;
- Ijtimoiy yo’nalishda rivojlanish.

Jismoniy yo’nalishda rivojlanish bola hayoti uning tayanch-harakat sistemasi uchun muhim hisoblanadi. Shu jarayonda bolada chidamlilik, tirishqoqlik, epchillik, chaqqonlik, kuchlilik kabi xususiyatlar rivojlanadi. Nafaqat tayanch-harakat sistemasiga balki, yurak-qon tomir, nafas olish, ichki sekretiya bezlari faoliyatiga ham ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Aqliy yo’nalishda bolada bilish faoliyati, sensorikasining rivojlanishi muhim. O’yin jarayonida bola yangi ma’lumotlar oladi, yangi ko’nikmalar hosil qiladi.

Estetik yo’nalishda rivojlanishda bolaning hissiyoti muhim o’rin tutadi. Jonli va jonsiz tabiatga munosabati, tabiatdagi turli tabiiy va tashlandiq materiallardan unumli foydalanish, ulardan turli bezaklar yasash orqali boladagi badiiy madaniyat rivojlanadi.

Ijtimoiy yo’nalishda rivojlanish: shaxslararo munosabat, jamoaviy bir-birini hurmat qilish, birgalikda harakat qilish ko’nikmalari shakllanadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarda o’yin kompetensiyasining rivojlantirish muhim ahamiyatga ega:

Birinchidan, O’yin faoliyati jarayonida maqsad va vazifalarni maksimal darajada sodda va qulay holda ishlab chiqish va tashkil etish;

Ikkinchidan, tarbiya berishning o’yin metodlaridan foydalanish tarbiyalanuvchilar bilimlarni oson va tez o’zlashtirishlarini ta’minlaydi.

Uchinchidan, bolalarda vaziyatga moslashish, to’g’ri qaror qabul qilish ko’nikmasini oshiradi.

To’rtinchidan, o’yin jarayonida guruh a’zolarini birgalikda fikrlash, qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi.

Beshinchidan, o’yin faoliyati jarayonida bolalarda barcha faoliyatlar bo’yicha bilim ko’nikmalar hosil qilinadi va sinivdan o’tkaziladi hamda bilimlarni o’zlashtirish uchun shart-sharoit yaratiladi.

“Ilk qadam” davlat o’quv dasturiga muvofiq tematik rejalashtirish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mo’ljallangan rivojlantirish markazlarida ta’limiy va tarbiyaviy jarayonni rejalashtirishni ko’zda tutadi. Bu esa maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning qiziqish va

¹⁶ O’zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi, Moliya vazirligi, “O’zstandart” agentligi va sog’liqni saqlash vazirligining 2018 yil 7-martdagi 7, K-6,14,58-son Qarorlari

imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda o'qitish va tarbiyaga yakka tartibda yondoshuv imkoniyatini yaratadi.

MTT larda bolalarning o'yin orqali kasbga yo'naltirishda quyidagi xususiyatlari inobatga olinadi:

- Psixologik xususiyatlarini rivojlantirish;
- Jismoniy jihatdan rivojlantirish;
- Aqliy jihatdan rivojlantirish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida to'g'ri tashkil etilgan o'yin bolaning jismoniy, aqliy va shaxsiy sifatlarining rivojlanishi, o'quv faoliyatiga tayyorlik shakllanishi va maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy muvaffaqiyatini ta'minlash, o'z qiziqishlari asosidakasb tanlash uchun sharoit yaratadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida kasbiyga oid rolli o'yinlar har doim bolalarga yoqqan, o'yin jarayonda bolalar turli kasblarni qahramonlarini egallaydi. Shu jarayonda kasblarga oid boshlang'ich bilimlarni egallab boradilar. Bolalar o'yin jarayonida tanlagan kasbga oid tushunchalarni, ko'nikmalarni shakllantirib boradi. Masalan: shifokorni kiyinishi, kasbga oid asbob-uskunalar, bemorlarni davolash usullari, shirin so'z mehribon bo'lishi kabi ko'nikmalarni egallab boradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida turli yosh guruhlarida o'yin orqali kasbga yo'naltirishda o'yinni o'tkazish talablariga metodlariga amal qilish lozim. Tarbiyachi maktabgacha ta'lim tashkilotida bir vaqtning o'zida kichik va katta yoshdagi tarbiyalanuvchilarni kasbga yo'naltirishda turli faoliyatlarga qamrab olish mumkin. Bu jarayonda albatta o'yin faoliyati orqali mehnatni har xil turlariga qiziqish ortirgan holda amaliy qo'llash kasbiy ko'nikma va malakalarni egallashga asos bo'ladi. Bu jarayonda albatta tarbiyachi tarbiyalanuvchi bolalarni qiziqtirgan, tanlagan kasblari haqida turli suhbatlar, savol-javoblar, mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi usullarni tashkil etishi muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-son Qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.05.2019 y., 07/19/4312/3106-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" Farmoni.
3. "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 22.12.2020 yildagi 802-so O'yin orqali ta'lim olish" metodik qo'llanma (birinchi nashr) Toshkent-2020
4. Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q., Kayumova N.M., A'zamova M.N. "Maktabgacha pedagogika" "Tafakkur" nashriyoti 2019 yil.
5. Sadriddinovna, R. B. (2022). FUNDAMENTALS OF DEVELOPMENT OF STUDENTS'LEARNING COMPETENCIES IN THE COURSE OF PEDAGOGICAL PRACTICE. Thematics Journal of Education, 7(4).
6. Ramozonova, B. (2023). PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF IMPROVING THE METHODOLOGY OF DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE EDUCATORS DURING THE PROCESS OF QUALIFIED EDUCATIONAL PRACTICE. Science and innovation, 2(B4), 228-230.

**ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI KASBGA
YO'NALTIRISHNING AHAMIYATI**

O'zbekiston. Karshiyeva Shaxnoza Turakulovna

Navoiy davlat universiteti,

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

O'zbekiston. Saydullayeva Baxtigul Eshpo'lat qizi

O'zbekiston. Hamroyeva Munisa Ixtiyor qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3 kurs (sirtqi) talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni kasbga yo'naltirishning metodologik asoslarini takomillashtirish va chet el olimlarining ushbu sohada olib borilgan ilmiy izlanishlari to'grisidagi fikrlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: lug'at, nutq, to'g'ri talaffuz, so'z, rivojlangan nutq, karlik, zaif eshituvchilik, tug'ma karlik, ortirilgan karlik, metodika, metodologiya, kasb.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы совершенствования методических основ профессиональной ориентации детей с нарушением слуха и взгляды зарубежных ученых на научные исследования, проводимые в этой области.

Ключевые слова: словарный запас, речь, правильное произношение, слово, развитая речь, глухота, нарушение слуха, врожденная глухота, приобретенная глухота, методика, методика, профессия.

Abstract: This article discusses the improvement of the methodological foundations of vocational guidance for children with hearing impairments and the views of foreign scientists on scientific research conducted in this area.

Key words: vocabulary, speech, correct pronunciation, word, developed speech, deafness, hearing impairment, congenital deafness, acquired deafness, methodology, methodology, profession.

Nogironlarni barvaqt aniqlash, ularni maxsus ta'limga jalb etish, - har tomonlama rivojlantirish. insonparvarlik, fidoyilik ruhida tarbiyalash, o'qitish, kasbga yo'naltirish, nogironlikning oldini olish va sog'lomlashtirish, hayotga tayyorlash va normal rivojlangan insonlar jamiyatiga moslashtirish amaldagi vazifalardan biridir. Agar oilada bola jismonan yoki psixik jihatdan nogiron bo'lib tug'lsa, bu oilada muammo ko'payadi, nogiron bolaga ota-ona, tibbiy xodimlar, o'qituvchi tarbiyasi muhimdir. 1930-40 yilda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilish faoliyatini o'rganuvchi qator tadqiqotlar o'tkazildi, xususan K.I. Veresotskaya eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni predmetlarni idrok etish, L. V.Zonkov va D.R.Mayns ko'rgazmali materialni eslab qolish malakasini, M.M. Nudelman kar o'quvchilar tassavurlarini, N.I.Shif eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ranglarni idrok etish xususiyatlari, M.E.Votsev kar o'quvchilarni yozma nutqi va o'qish malakalarini tadqiq etganlar. Bu yillarda olib borilgan tadqiqotlar qilish xarakterga ega edi, eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar eshituvchi yoki aqli zaif bolalar bilan o'zaro qiyoslashib tekshirilar edi. Bunday yondashuv barcha kategoriyadagi bolalar bilan samarali ishlash imkonini beruvchi tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berar edi. Eshituvchi ona va kar bola muloqotini o'rganishda kuzatish metodini qo'llashga doir amerika psixologlarining tadqiqotini keltirish mumkin. Kuzatish metodining amaliy ahamiyatini amerikalik olimlardan D.Plapinger va R. Kretchmerlar o'z ilmiy ishlarida yoritib, eshitishda muammosi bo'lgan bolalar bilan onalarning muloqot shakli, muloqot uchun shart -sharoitlar (bolaning tashabbusi bilan, yoki onaning tashabbusi bilan yuzaga kelganligi) o'rganiladi. Olim asosiy e'tiborini maxsus maktab o'quvchilarini jamiyat uchun foydali bo'lgan ishlab chiqarish mehnatiga tayyorlashga qaratdi. U jismoniy va ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni mehnatga va hunarga o'rgatish muammosini hal qilishni ilgari surdi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni mehnatga o'rgatishga, ularning jamiyatda o'z o'rinlarini topishiga ko'maklashdi. Maxsus maktab o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari. Uzlaksiz ta'lim tizimini isloh qilish va uni hayotga joriy etishning ilmiynazariy asosi bo'lgan «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ta'limning barcha bo'g'inlari va darajalarida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligini ta'minlash asosida ta'lim oluvchilarning ma'naviy va axloqiy fazilatlarini rivojlantirish, shuningdek, bolalar va

yoshlarni ma'naviy, axloqiy, intellektual va jismoniy jihatdan tarbiyalashda oila, ota-onalar, jamoat tashkilotlari, mahallalar, xayriya va xalqaro fondlarning rolini kuchaytirish zarurligi qayd etilgan. Maxsus maktab o'quvchilarini kasb-hunar tanlashga tayyorlashda ular shaxsidagi xususiyatlarni hisobga olgan holda hayoti davomida tarkib topib, mustahkamlanib borayotgan ma'lum bir kasb-hunarga qiziqishini shakllantirish dolzarb muammolardan biridir. Maxsus bo'yicha mashg'ulot o'tkazish vaqtida o'quvchilar 5-sinf dan boshlab ikki guruhga bo'linadi. Agar guruhdagi o'quvchilar soni 4 nafardan kam bo'lsa, boshqa sinflar bilan birlashtirilishi lozim. Maxsus yo'nalishini tanlash zaruriy ehtiyoj bo'lib, bu jarayon maktab-internat ma'muriyati tomonidan amalga oshiriladi. O'quv yili yakunida 6-8 sinf o'quvchilarining mehnat ko'nikmalarini shakllantirish va kasbga yo'naltirish maqsadida amaliy mehnat mashg'ulotlari: 5-6-sinflarda 6 kun 3 soatdan; 7-sinfda 10 kun 3 soatdan; 8-sinfda 16 kun 4 soatdan maktabda, muassasa va korxonalarda o'tkaziladi. Maxsus maktab o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlashning pedagogik tizimida o'quvchilarini o'zlarining hayot yo'llarini belgilashda, kasbga layoqatlarini aniqlab olishda, kasb-hunarni to'g'ri tanlashda qiynaladilar. Yuqori sinf o'quvchilarining kasb-hunar ta'limi darslarida mehnat tarbiyasi ko'pincha ularning muayyan mutaxassislik haqidagi tasavvuri va o'zaro aloqadorligi bilan belgilanadi. O'quvchilarga kelajakdagi kasbiy faoliyatlarida zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar beriladi. O'quvchilarning kasb-hunarga ruhiy tayyorlash ularni jismoniy va ruhiy jihatdan tayyorlash, shakllantirishdir. O'quvchilarni mehnatga ruhiy jihatdan tayyorlash deganda, birinchidan, ularning jismoniy jihatdan kuchaytirish, ikkinchidan, o'quvchilarning qiziqishi, malakalari, axloqi kabi ruhiy jihatlarni o'stirish nazarda tutiladi. Maxsus maktab o'quvchilarni kasb-hunar ta'limiga tayyorlashda asosiy o'rinni mehnatsevarlik tarbiyasi egallashi lozim. Chunki o'quvchilarni mehnatga tayyorlashning asosiy qismini ularning shaxsiy faoliyati egallaydi. Shuning uchun ham o'quvchilarning mehnatsevarligi orqali ta'lim-tarbiyasi mustahkamlanib, har qanday sharoitda tashabbuskorligi oshib boradi.

Bunday tashabbuskorlikning oshishi o'quvchi shaxsida mehnatsevarlik hissini uyg'otadi, tarbiyalaydi. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, maxsus maktab- internatlarda mehnat mashg'ulotlari zaif eshituvchi o'quvchilarning kelajakda mehnat va kasb-hunar egallashi, mehnat qilish orqali hayotda o'z o'rnini topishiga imkoniyat yaratadi. Maxsus maktabda zaif eshituvchi o'quvchilar ko'pincha o'zlarining hayot yo'llarini belgilashda, kasbga layoqatlarini aniqlab olishda, kasb-hunarni to'g'ri tanlashda qiynaladilar. Kasb-hunar tanlashda xatoga yo'l qo'ygan va o'z kasbiga mehr qo'ymagan o'quvchi har bir qilayotgan ishidan qanoat hosil qilmaydi. U o'zi bajarayotgan ishni faqat kun kechirish vositasi deb tushunmasligi uchun o'quvchi tanlayotgan kasbida xatoga yo'l qo'ymasligi faqat shaxsiy masala bo'lib qolmay, balki ijtimoiy jihatdan ham katta ahamiyatga egadir. Maxsus maktabda bolalarni kasb-hunar tanlashga tayyorlashda ular shaxsidagi xususiyatlarni hisobga olgan holda hayoti davomida tarkib topib, mustahkamlanib borayotgan ma'lum bir kasbhunarga qiziqishini shakllantirish dolzarb muammolardan biridir.

Mehnat ta'limi o'qituvchisi o'quvchilar mehnat faoliyatini boshqarar ekan, avvalo ularning mazkur mehnat topshiriqlarini bajarishga bo'lgan munosabatlarini aniq belgilashi va shu asosda ish olib borishi kerak. Mehnatga munosabat esa zaif eshituvchi o'quvchining qiziqishlari, ma'lum bilim doirasi, ko'nikma va malakalari, shuningdek o'z ehtiyojlarini u yoki bu darajada qondirish asosida - ijobiy yoki salbiy ko'rinishda namoyon bo'lishi mumkin. Zaif eshituvchi o'quvchi shaxsi taraqqiyotida mehnat faoliyatiga bo'lgan faol ijobiy munosabatning tarkib topishi va shakllanishi katta rol o'ynaydi. Shu sababli o'qituvchi imkoni boricha bolada namoyon bo'lgan yuzaki va salbiy munosabat ko'rinishlarini bartaraf etib, ijobiy munosabatning rivojlanishi uchun zarur shartsharoitlarni izlashi yaratishi darkor. Mehnatga faol ijobiy munosabat mehnat ta'limi va tarbiyasi uchun zarur bo'lgan quyidagi sifatlarning rivojlanishiga bir muncha zamin hozirlaydi. Zaif eshituvchi o'quvchilar mehnatdan berilgan topshiriqlarni bajarish jarayonida har bir ishga ijodiy va mustaqil yondasha olishi va topshiriqlarning barcha bosqichlarini ongli ravishda oxiriga yetkazishi, jamoa bo'lib bajariladigan barcha ishlarda faol ishtirok etishi va mehnat bilan bog'liq bo'lgan amaliy ishlarni muvaffaqiyatli bajarishidan qanoatlanishi lozim. Zaif eshituvchi o'quvchilar berilgan topshiriqlarni bajarish jarayonida mas'uliyatni his etishi, belgilangan vazifani oxiriga yetkazishga harakat qilishi va bunga erishishi, mehnat ta'limi o'qituvchilari o'quvchilarda kasb-

hunar tanlash bilan bog'liq bo'lgan kasb-hunarga qiziqish uyg'otishi, ularni ko'rsatmali va amaliy harakatlar yordamida mehnat topshiriqlarini bajara olishga o'rgatishi ijoiy natija beradi. Yordamchi maktab o'quvchilari berilgan mehnat topshiriqlarini ijtimoiy burch va javobgarlikni ma'lum darajada his etgan holda bajarishi hamda ularda o'ziga xos mehnatsevarlik, faollik, tashabbuskorlik, mustaqillikni namoyon qilishi talab etilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ibragimovna, Turg'unboyeva Zulxumor. «ZAIF ESHITUVCHI O'QUVCHILARNI NUTQIY SIFATLARINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI. «Science Promotion 1.2 (2023): 131-138.
2. Dilnavoz, Ikromova. «INCLUSIVE EDUCATION IN UZBEKISTAN. ANALYSIS AND DESCRIPTION OF THE PRINCIPLES OF INCLUSIVE EDUCATION.» Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.12 (2023): 1035-1041.
3. Mashhura, Boltayeva Gulsevar Xoldoraliyeva Ra'no Tursunova, and Abdurahimova Munisa Meliqo'ziyeva Shahzoda Turg'unboyeva Zulxumor. «JAHON MAMLAKATLARI TA'LIMINING TASHKIL ETILISHI VA TARAQQIYOTI MASALALARINING TAVSIF ETILISHI.» Confrencea 12.12 (2023): 563-571.
4. Qizi, Turgunbayeva Zulxumor Ibrahimjon. «CAUSES OF HEARING DEFECTS AND DESCRIPTION.» Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 653-656.
5. Turg'unboyeva, Zulxumor. «O'ZBEKISTONDA UMUMTA'LIM MAKTEBLARIDA INKLYUZIV TA'LIMNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI.» SCIENCE PROMOTION (2023).

O'YIN FAOLIYATI ORQALI MAKTEBGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KASBIY MUSTAQILLIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

*O'zbekiston.Gulyamova Nafisa Burikulovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
dillimoore89@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillik ko'nikmalarini shakllantirishda o'yin faoliyatining pedagogik va psixologik imkoniyatlari tizimli tarzda o'rganilgan. O'yin faoliyati – ayniqsa rolly-syujetli va kasbiy obrazli o'yinlar – bolalarning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy rol egallashi, tashabbus ko'rsatishi va muammoli vaziyatlarda yechim topish qobiliyatlarini rivojlantiruvchi asosiy pedagogik vosita sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqot davomida o'yin metodikasi asosida tashkil etilgan eksperimental mashg'ulotlar orqali kasbiy mustaqillik mezonlari – motivatsion, kognitiv va faoliyat jihatdan baholandi. Natijalarga ko'ra, o'yin orqali kasblarga oid bilimlar va qiziqishlar shakllanishi, bolalarda tashabbus va mas'uliyat hissining ortishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, o'yin faoliyati, rolly-syujetli o'yin, kasbiy mustaqillik, kasbiy orientatsiya, pedagogik metodika, bolalar psixologiyasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, mustaqil qaror qabul qilish, kompetensiya

Аннотация: В данной статье систематически изучены педагогические и психологические возможности игровой деятельности в формировании навыков профессиональной самостоятельности у детей дошкольного возраста. Игровая деятельность – особенно ролевые, сюжетные и профессионально-образные игры – признается основным педагогическим средством, развивающим у детей самостоятельное мышление, социальную роль, инициативу и умение находить решения в проблемных ситуациях. В ходе исследования с помощью экспериментальных занятий, организованных на основе игровой методики, оценивались критерии профессиональной самостоятельности – с мотивационной, когнитивной и деятельностной точек зрения. По результатам установлено, что через игру формируются знания и интересы к профессиям, у детей повышается чувство инициативы и ответственности.

Ключевые слова: дошкольное образование, игровая деятельность, ролевая игра, профессиональная самостоятельность, профессиональная ориентация, педагогическая

методика, детская психология, личностно-ориентированное образование, самостоятельное принятие решений, компетенция

Abstract: This article systematically examines the pedagogical and psychological possibilities of play activities in the formation of professional independence skills in preschool children. Game activity - especially role-playing and professional-figurative games - is recognized as the main pedagogical tool for developing children's independent thinking, social role-playing, initiative, and the ability to find solutions in problem situations. During the study, through experimental classes organized on the basis of the game methodology, the criteria of professional independence - motivational, cognitive, and activity - were assessed. According to the results, it was revealed that through play, knowledge and interests in professions are formed, and the sense of initiative and responsibility in children increases.

Keywords: preschool education, game activity, role-playing game, professional independence, professional orientation, pedagogical methodology, child psychology, personality-oriented education, independent decision-making, competence

Kirish. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning tez o'zgarishi inson hayotida kasbiy faoliyatning ahamiyatini orttirmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda kelajak kasblariga yo'naltirish, mustaqil qaror qabul qilish, tashabbus ko'rsatish va muammoni hal qilishga tayyorlik kabi ko'nikmalarni erta bosqichda shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada o'yin faoliyati bolalarning ijtimoiylashuvi, shaxsiy rivoji va kasbiy orientatsiyasini rag'batlantiruvchi asosiy pedagogik vositalardan biri sifatida e'tirof etiladi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yil holatiga dunyo bo'ylab maktabgacha ta'limga qamrov darajasi 62 foizni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich rivojlanayotgan mamlakatlarda 47 foizdan oshmayapti. O'zbekistonda esa maktabgacha ta'lim muassasalariga qamrov 2017-yildagi 27 foizdan 2023-yilga kelib 70 foizga yetgani kuzatilmoqda (Maktabgacha ta'lim agentligi, 2023). Bu ko'rsatkichlar ta'lim jarayonida sifatli metodik yondashuvlarni, jumladan, o'yin faoliyati asosida kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga ehtiyoj borligini ko'rsatmoqda. Psixologlar V. V. Davydov, L. S. Vygotskiy va D. B. Elkoninlarning izlanishlariga ko'ra, o'yin faoliyati bolalarning muloqot qilish, rollarga kirish, mehnat faoliyatiga emotsional tayyorgarlik kabi ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Xususan, rolly-syujetli o'yinlar orqali bola hayotiy vaziyatlarga moslashishni, kasb egalari faoliyatini tushunishni, mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadi. Shu sababli, o'yin faoliyati orqali kasbiy mustaqillik ko'nikmalarini shakllantirish maktabgacha ta'lim pedagogikasining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, ushbu maqola orqali bu jarayonning psixologik-pedagogik asoslari, metodik yondashuvlari va amaliy natijalari chuqur tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlash, tashabbus ko'rsatish, faoliyatni maqsadga yo'naltirish kabi shaxsiy sifatlarni shakllantirish muhim pedagogik vazifaga aylanmoqda. Ayniqsa, bolalarni erta yoshdan boshlab mehnatga, kasbiy hayotga ongli yo'naltirish – ularning kelajakdagi ijtimoiy moslashuvi, hayotda o'z o'rnini topishi va shaxsiy muvaffaqiyatiga ta'sir etuvchi asosiy omildir. Bu jarayonni bolaga mos, tabiiy va emotsional qabul qilinadigan vosita orqali amalga oshirish dolzarb bo'lib, bu borada **o'yin faoliyati** yetakchi o'rin egallaydi.

O'yin – bolaning asosiy faoliyat shakli bo'lib, u orqali bola tashqi dunyoni anglaydi, rollarni sinab ko'radi, mehnat faoliyatining mazmuni bilan tanishadi. O'yin jarayonida bola kasb egalari faoliyatini simulyatsiya qiladi, muammoli vaziyatlarga yechim topadi, mustaqil qarorlar qabul qiladi va o'z harakatlarining natijasini baholashga o'rganadi. Bu esa o'z navbatida **kasbiy mustaqillik** tushunchasiga mos bo'lgan ko'nikmalar: tashabbuskorlik, maqsadga intilish, javobgarlik, o'z fikrini bildirish, ijtimoiy rollarni bajara olish kabi sifatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Pedagogik jihatdan qaralganda, o'yin faoliyatining kasbiy mustaqillikni shakllantirishdagi mexanizmi quyidagi komponentlar orqali izohlanadi:

1. **Motivatsion komponent** – bola o'yin orqali kasbga qiziqadi, faoliyatga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi.

2. **Kognitiv komponent** – o‘yin orqali bola kasblarga oid bilim, tasavvur, amaliy malakalar egallaydi.

3. **Emotsional-ixtiyoriy komponent** – o‘yin muhitida bola ijtimoiy hissiyotni boshqarish, mas’uliyatni his qilish, o‘zini tuta bilish kabi sifatlarni o‘zlashtiradi.

4. **Faoliyat komponenti** – bolaning o‘z harakatlarini rejalashtirish, qaror qabul qilish va yakuniy natijani baholash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Shunday qilib, o‘yin faoliyati – bu nafaqat bolalar uchun zavqli mashg‘ulot, balki ularning ijtimoiylashuvi, kasbga tayyorlanishi va shaxs sifatida shakllanishining pedagogik vositasi hisoblanadi. Aynan shu nuqtai nazardan olib qaraganda, **o‘yin faoliyatini kasbiy yo‘naltirish bilan integratsiyalash** orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillik ko‘nikmalarini shakllantirish imkoniyati yaratiladi. Bu esa zamonaviy maktabgacha ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillik ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi bugungi kunda bolani erta ijtimoiylashtirish, kelajak kasbiga yo‘naltirish va o‘zini namoyon qilish imkoniyatlarini shakllantirish bilan bog‘liq dolzarb pedagogik-psixologik muammolardan biridir. Mazkur muammo bo‘yicha birinchi navbatda klassik psixologik-pedagogik nazariyalarni ko‘rib chiqish muhimdir. L.S. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasida bola shaxsining shakllanishi ijtimoiy muhit va madaniy vositalar, jumladan o‘yin orqali yuzaga chiqishi asoslab berilgan. Unga ko‘ra, o‘yin bolaga “yaqin taraqqiyot zonasi” orqali yangi faoliyatni o‘zlashtirishga imkon beradi, bu esa kasbiy faoliyatga tayyorgarlikning dastlabki ko‘rinishidir [1;84]. D.B. Elkoninning fikricha, o‘yin bolalikning bosh faoliyati sifatida bola shaxsining rivojida yetakchi rol o‘ynaydi. U o‘yin orqali ijtimoiy rollarni sinab ko‘radi, mas’uliyatni tushunadi, mustaqil harakat qilishni o‘rganadi. Aynan shu faoliyat shakli orqali kasb tanlashga asos bo‘luvchi qiziqishlar shakllanadi [2;112]. A.N. Leontyevning faoliyat nazariyasida esa bola faoliyatining ichki motivlari, tashqi omillar bilan uyg‘unlashuvi orqali rivojlanishi tahlil qilinadi, bu esa kasbiy mustaqillik ko‘nikmalari asosini tashkil etadi [3;98]. Yevropa va AQShda olib borilgan zamonaviy tadqiqotlarda ham maktabgacha ta’limda o‘yin asosida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish metodlari keng yoritilgan. Masalan, J. Piagetning rivojlanish bosqichlari nazariyasida bola o‘yin orqali dunyoni o‘rganishi, kasblarga oid faoliyatlarga ruhiy tayyorgarlik holatiga kirishi ta’kidlanadi [4;93]. Albert Bandura esa ijtimoiy o‘rganish nazariyasida bolaning kasbiy faoliyatga bo‘lgan qiziqishini kuzatish, taqlid va mustaqil harakat orqali shakllantirish mexanizmini taklif etadi [5;79].

Rossiyalik tadqiqotchi T.I. Levanova tomonidan bolalarning shaxsiy mustaqilligini rivojlantirishda “kasbiy rollar” asosida tuzilgan syujetli rolli o‘yinlar tizimi ishlab chiqilgan. Bu o‘yinlarda bolalar muhandis, shifokor, quruvchi, o‘qituvchi kabi kasblarni ijro etish orqali real kasbiy vaziyatlarga mental moslashadi [6;77]. G.K. Selevko didaktik o‘yinlarni kasbiy ko‘nikmalar shakllantirish vositasi sifatida baholab, o‘yin strukturasida motivatsiya, maqsad, topshiriq, natija va tahlil bosqichlarini ajratib ko‘rsatadi [7;91].

O‘zbekiston olimlarining izlanishlarida ushbu mavzu yanada chuqurroq tahlil qilinmoqda. A.A. To‘xtaeva tomonidan olib borilgan tajriba-sinov ishlarida maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil faoliyat yuritish, rolli o‘yinlarda kasb obrazlariga kirish va ijtimoiy rolni ijro etish orqali ularning kasbiy qiziqish darajalari oshishi aniqlangan [8;102]. G.A. Nazarova tomonidan ishlab chiqilgan “Kasblar olamiga sayohat” interfaol loyiha-metodikasi orqali bolalar turli kasblarni o‘zlashtiradi, mustaqil fikrlash va rejalashtirishga o‘rganadi [9;74]. Maktabgacha ta’limga oid xalqaro standartlarda (OECD, UNICEF) qayd etilishicha, kasbiy mustaqillikning shakllanishi bola shaxsining sog‘lom o‘sishi, hayotga tayyorgarligi va raqobatbardosh kadr sifatida shakllanishi bilan uzviy bog‘liq. 2030-yilgacha mo‘ljallangan BMTning Barqaror Rivojlanish Maqsadlarida (SDG-4) erta yoshdan ta’lim-tarbiya jarayonini kasbiy yo‘naltirish bilan integratsiyalash zaruriyati qayd etilgan [10;45]. Shuningdek, yangi pedagogik texnologiyalar, masalan, STEAM yondashuvi orqali o‘yin shaklida kasbiy fikrlashni shakllantirish, Montessori metodikasi orqali mustaqil faoliyat yuritish, reggio-emiliya yondashuvi orqali kasblarga oid ijodiy muhit yaratish mumkinligi xalqaro tajribalarda o‘z isbotini topgan [11;82], [12;69]. Bu metodikalar orqali bolalarda tanqidiy fikrlash, axborotni qayta ishlash, strategik qarorlar qabul qilish, o‘z kasbini ongli tanlashga tayyorlik singari

kompetensiyalar shakllanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PQ-4312-sonli qarorida maktabgacha ta'lim tizimiga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, innovatsion o'yin-metodik vositalardan foydalanish orqali kasbiy orientatsiyani erta yoshdan boshlash belgilangan [13;53]. Bu qarorga asosan 2022–2023 yillar davomida “Kichkintoylar uchun kasblar festivali”, “Orzular kasbini topamiz” kabi loyiha-asosidagi metodikalar amalga oshirilmoqda [14;66].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot o'yin faoliyati orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillik ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslarini aniqlash, ularni rivojlantirishda samarali metodik yondashuvlarni ishlab chiqish va ularning amaliyotga tatbiq etish yo'llarini aniqlashga qaratildi. Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, faoliyatga asoslangan yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, sotsiokultural rivojlanish nazariyasi (Vygotskiy), faoliyat nazariyasi (Leontyev, Elkonin), hamda tajribaviy-amaliy yondashuv tashkil etdi. Tadqiqotda nazariy va amaliy metodlar kompleks qo'llanildi. Nazariy metodlarga mavzu doirasidagi xalqaro va mahalliy adabiyotlar, qonunchilik hujjatlari, ilg'or pedagogik tajribalar va metodik qo'llanmalarni tahlil qilish kiritildi. Bunda kasbiy orientatsiya, mustaqillik ko'nikmalari va o'yin faoliyati bo'yicha ilgari mavjud konseptual qarashlar tahlil qilindi.

Empirik bosqichda kuzatish, so'rovnoma, suhbat, pedagogik diagnostika, eksperiment, kontent-tahlil kabi metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning kasblarga qiziqishi, mustaqil harakat qilishga tayyorlik, rolli o'yinlarda ishtirok etish qobiliyati baholandi. Eksperimental tadqiqotlar Toshkent shahridagi 4 ta maktabgacha ta'lim tashkilotida olib borilib, nazorat va tajriba guruhleri o'rtasida o'yin asosida kasbiy mustaqillikni shakllantirish bo'yicha maxsus dastur sinovdan o'tkazildi. Tahliliy metodlar yordamida yig'ilgan natijalar statistik jihatdan qayta ishlanib, jadval va diagrammalar orqali ifodalandi. Shuningdek, sifat va miqdoriy tahlil asosida bolalardagi o'zgarishlar aniqlanib, o'yin faoliyatining pedagogik samaradorligi baholandi. Tadqiqotning ishonchliligi bir nechta metodik yondashuvlar uyg'unligiga, nazariy asoslarning izchilligiga, eksperimental metodlarning takroriy qo'llanishiga hamda empirik natijalarning amaliyot bilan tasdiqlanishiga asoslanadi. Natijada, o'yin faoliyati orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillikni shakllantirishning samarali modeli taklif qilindi, uni amaliyotda qo'llashga oid tavsiyalar ishlab chiqildi.

Natijalar. Tadqiqot davomida maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin faoliyati orqali kasbiy mustaqillik ko'nikmalarining shakllanish dinamikasi empirik usullar asosida baholandi. Tajriba-sinov ishlarining dastlabki bosqichida bolalarning ko'pchiligi o'zini kasb egalari obrazida tasavvur qilishda, mustaqil qaror qabul qilishda va faoliyatni yakuniy natijaga qaratishda qiyinchiliklarga duch kelgani aniqlandi. Ayniqsa, rolli o'yinlarda o'z tashabbusini ilgari surish, boshqa bolalar bilan kasbiy rollarni taqsimlashda sustkashlik kuzatildi.

Maxsus tuzilgan “Kasblar olamiga sayohat” o'yin-dastur asosida olib borilgan tajriba davomida bolalarning quyidagi kasbiy mustaqillik ko'nikmalarida ijobiy o'zgarishlar kuzatildi:

1. Kasbga oid rollarni ijro etishdagi faollik 34% ga oshdi;
2. Mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati 27% ga oshdi;
3. Mas'uliyatni his qilish va yakuniy natijaga intilish 22% ga oshdi;
4. Tashabbus ko'rsatish va boshqa bolalar bilan kasbiy rol taqsimotida ishtirok etish 31% ga oshdi.

Tajriba guruhidagi o'zgarishlar nazorat guruhiga nisbatan yuqori ko'rsatkichlarni qayd etdi. Bu esa o'yin faoliyatining pedagogik samaradorligini amaliy jihatdan tasdiqladi.

Tahlil davomida quyidagi mezonlar asosida baholash amalga oshirildi:

1. Kognitiv mezon – kasbga oid bilimlar va tasavvurlar.
2. Emotsional-me'yoriy mezon – kasblarga nisbatan ijobiy munosabat, motivatsiya.
3. Faoliyat mezoni – o'yin davomida mustaqil qaror qabul qilish va tashabbuskorlik.

Quyidagi jadvallarda tadqiqot natijalari batafsil aks ettiriladi:

1-jadval. Tajriba va nazorat guruhlaridagi bolalarning kasbiy mustaqillik ko‘nikmalari boshlang‘ich holatining taqqoslamasi

Kasbiy mustaqillik ko‘nikmalari	Tajriba guruhi (%)	Nazorat guruhi (%)
Kasbga qiziqish	42	41
Rol ijro etish faolligi	39	38
Mustaqil qaror qabul qilish	35	34
Mas'uliyatni his qilish	30	29
Tashabbus ko‘rsatish	33	32

2-jadval. Tajriba guruhidagi bolalarning kasbiy mustaqillik ko‘rsatkichlaridagi o‘zgarishlar (foizda)

Kasbiy mustaqillik ko‘nikmalari	Boshlang‘ich holat (%)	So‘nggi holat (%)	O‘zgarish darajasi (%)
Kasbga qiziqish	42	72	30
Rol ijro etish faolligi	39	73	34
Mustaqil qaror qabul qilish	35	62	27
Mas'uliyatni his qilish	30	52	22
Tashabbus ko‘rsatish	33	64	31

3-jadval. O‘yin faoliyati asosida kasbiy kompetensiyalar shakllanishining baholash mezonlari bo‘yicha tahlili

Baholash mezonlari	Past daraja (%)	O‘rta daraja (%)	Yuqori daraja (%)
Kognitiv (bilim va tasavvur)	18	47	35
Motivatsion (kasbga qiziqish)	20	50	30
Faoliyat (ijro va tashabbus)	22	48	30
Emotsional-ixtiyoriy (mas'uliyat, mustaqillik)	25	45	30

4-jadval. Bolalarning o‘yin ishtirokida ko‘rsatgan mustaqil tashabbuslari sonining dinamikasi (haftalik kesimda)

Hafta	Mustaqil tashabbus holatlari soni
1-hafta	12
2-hafta	18
3-hafta	26
4-hafta	33
5-hafta	41

Ushbu natijalar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, o‘yin faoliyati – ayniqsa rolly-syujetli o‘yinlar – maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillikning shakllanishida samarali vosita hisoblanadi. U bolalarda kasbga oid motivatsiya, mas’uliyat, qaror qabul qilish va rejalashtirish ko‘nikmalarini shakllantirishda ijobiy pedagogik muhit yaratadi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘yin faoliyati, ayniqsa rolly-syujetli va ijodiy o‘yinlar, maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillik ko‘nikmalarini shakllantirishda yuqori pedagogik samaradorlikka ega. Eksperimental guruhda o‘tkazilgan kuzatishlar va diagnostik testlar asosida aniqlanishicha, o‘yinlar orqali bolalarda kasbga oid motivatsiya, mustaqil harakat qilish, tashabbuskorlik, o‘z faoliyatini rejalashtirish va baholash kabi muhim kasbiy kompetensiyalar shakllanadi. Bunday holatlarni, ayniqsa, nazorat guruhidagi sust rivojlanish bilan solishtirganda, o‘yin metodikasining afzalligi yaqqol namoyon bo‘ldi. Bu natijalar L.S. Vygotskiyning sotsiokultural rivojlanish nazariyasiga to‘liq mos keladi, chunki bola faoliyati, ayniqsa o‘yin shaklidagi ijtimoiy interaksional orqali “yaqin taraqqiyot zonasi”ga kiradi va mustaqil faoliyatga o‘tadi [1;84]. Shuningdek, D.B. Elkonin fikriga ko‘ra, o‘yin bolaning faolligini, shaxsiy tashabbusini va ijtimoiy rollarni egallashga tayyorligini kuchaytiradi [2;112]. Ushbu ilmiy qarashlar tadqiqotimizda amaliy natijalar bilan tasdiqlandi. Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillikni shakllantirishda bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish ham muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Kasbiy rollarga kirishish, o‘z fikrini erkin ifoda etish, mas’uliyat bilan harakat qilish bolada faqatgina bilish faoliyati orqali emas, balki emotsional-ijtimoiy muhitda shakllanadi. Aynan shunday muhitni yaratishda o‘yin faoliyatining ahamiyati beqiyosdir. O‘yin asosidagi metodika bolalarning ichki motivatsiyasini uyg‘otadi, faoliyatni o‘z ixtiyori bilan tanlashga undaydi va aynan shu jihat kasbiy mustaqillikning asosi hisoblanadi. Bu esa shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim konsepsiyasi va kompetensiyaviy yondashuv talablariga to‘liq mos keladi. Shuningdek, o‘yinlar orqali kasblarga oid elementlar bilan tanishish, real hayotdagi mehnat faoliyatiga tayyorgarlik, ijtimoiy rol va funksiyalarni anglash orqali bola o‘z kasbiy orientatsiyasini erta bosqichdan shakllantira boshlaydi. Bu, o‘z navbatida, kelajakda ongli kasb tanlash, o‘zini kasbiy sohada tasavvur qilish, mehnatga mas’uliyatli munosabatda bo‘lishga zamin yaratadi. Bu fikrlar xalqaro tajribalar bilan ham mustahkamlanadi (J. Piaget, A. Bandura, Veraksa, Montessori, Reggio Emilia yondashuvlari) [4;93], [5;79], [7;91]. Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining o‘yin muhitini boyitish, pedagoglarning rolly-syujetli o‘yinlar asosida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish va bolalarning mustaqilligini muntazam baholab borish mexanizmlarini ishlab chiqishda qo‘llanilishi mumkin. Umuman olganda, ushbu muhokama o‘yin faoliyatining nafaqat ta‘limiy, balki tarbiyaviy, psixologik va ijtimoiy ahamiyatini tasdiqlaydi. Bu esa maktabgacha ta‘limning davlat dasturlari va xalqaro standartlarga mos holda boyitilishi, bolalarning erta kasbiy yo‘naltirilishini ta‘minlash uchun muhim amaliy asos yaratadi.

Xulosa. O‘tkazilgan nazariy-amaliy tadqiqotlar asosida aniqlanishicha, o‘yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillik ko‘nikmalarini shakllantirishning samarali pedagogik vositasi hisoblanadi. Rolly-syujetli va ijodiy o‘yinlar orqali bola kasbiy rollarni egallash, muayyan faoliyat turiga qiziqish bildirishi, qaror qabul qilish, rejalashtirish, natijani baholash kabi

muhim kompetensiyalarni shakllantiradi. Bu esa bola shaxsining ijtimoiylashuvi, kelajak kasbga tayyorgarligi va shaxsiy rivojida muhim bosqich hisoblanadi. Tadqiqotda qo'llanilgan metodik yondashuvlar, ayniqsa, eksperimental dasturlar asosida o'yin faoliyatining kasbiy yo'naltirishdagi ijobiy ta'siri aniqlandi. Tajriba guruhi bolalarida mustaqil harakat qilish, kasbiy obrazlar bilan ishlash, faol ishtirok, tashabbus ko'rsatish darajalari nazorat guruhiga nisbatan yuqori natijalarni ko'rsatdi.

1. O'yin faoliyati – ayniqsa rolly-syujetli va kasbiy obrazli o'yinlar – bolalarning kasbga oid dunyoqarashi, kasbiy faoliyatga bo'lgan ijobiy munosabat va shaxsiy tashabbuslarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

2. Kasbiy mustaqillikni shakllantirishda faoliyatga asoslangan, shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy yondashuvlarni integratsiyalash muhim hisoblanadi.

3. Eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan o'yin muhitida bola nafaqat o'yin orqali kasblar bilan tanishadi, balki ularning mohiyatini anglaydi, mustaqil qaror qabul qilish, javobgarlikni his qilish, rejalashtirish kabi amaliy ko'nikmalarni egallaydi.

4. Maktabgacha ta'lim muassasalarida kasbiy yo'naltirishga qaratilgan o'yin metodikasini keng qo'llash, pedagoglarni shu yo'nalishda tayyorlash va qo'llab-quvvatlash zarurdir.

5. Mavjud o'yin metodikalari milliy madaniyat, ijtimoiy sharoit, bolalarning psixologik xususiyatlari va yosh bosqichlariga mos tarzda yangidan ishlab chiqilishi lozim.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tizimida kasbiy mustaqillikni shakllantirishga yo'naltirilgan o'yin faoliyati bolaning kelajakdagi kasbiy o'zini anglashiga mustahkam zamin yaratadi. Ushbu jarayonni ilmiy asoslangan, metodik jihatdan puxta yondashuvlar bilan yo'lga qo'yish orqali bolalarning kasbiy qiziqishi va ijtimoiy faolligini barvaqt rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Elkonin, D.B. (1989). *Psychology of Play*. Moscow: Pedagogika.
3. Leontyev, A.N. (1975). *Activity, Consciousness, and Personality*. Moscow: Nauka.
4. Piaget, J. (1962). *Play, Dreams and Imitation in Childhood*. New York: Norton.
5. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
6. Levanova, T.I. (2000). *Razvitiye lichnosti doshkolnika v igrovoy deyatel'nosti*. Moscow: Akademiya.
7. Selevko, G.K. (2005). *Pedagogicheskie tekhnologii*. Moscow: Narodnoe obrazovanie.
8. To'xtaeva, A.A. (2019). Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy faoliyatga yo'naltirishning psixopedagogik asoslari. *Ilmiy-innovatsion tadqiqotlar jurnali*, 2(3), 55–61.
9. Nazarova, G.A. (2021). "Kasblar olamiga sayohat" o'yin-metodik loyihasi asosida bolalarda kasbiy tasavvurlarni shakllantirish. *Maktabgacha ta'lim*, №4, 22–28.
10. UNESCO. (2022). *Early Childhood Education Development Report*. Paris.
11. Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (2012). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation*. Praeger.
12. Montessori, M. (1995). *The Discovery of the Child*. Oxford: Ballantine Books.
13. PQ-4312-sonli qaror. (2019). "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori.
14. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim agentligi. (2023). *Statistik hisobot*.
15. OECD. (2020). *Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education and Care to Primary Education*. OECD Publishing.
16. Mahkamova, D.M. (2022). O'yin texnologiyalari asosida bolalarda mehnat va kasbga qiziqishni shakllantirish. *Pedagogik mahorat*, №2, 49–54.

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO‘NALTIRISH: RAQAMLI IQTISODIYOT VA XALQARO RAQAMLI SAVDO STRATEGIYALARI KONTEKSTIDA

*O‘zbekiston.To‘qmirzayev Kamol Mo‘min o‘g‘li,
Profi Universiteti (Navoiy Filiali) rektor yordamchisi,
E-mail: kamoltukmirzayev@mail.ru tel: +998902342015
ORCID iD: 0009-0000-4245-0729*

Annotatsiya: Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va xalqaro savdoning raqamli formatga o‘tishi kelajak kasblariga bo‘lgan talabni tubdan o‘zgartirmoqda. Bugungi bolalar ertangi raqamli va globallashtirilgan mehnat bozorining faol ishtirokchilariga aylanishlari uchun ta‘lim tizimi ularni mazkur yo‘nalishlarga ongli va tizimli tayyorlashi zarur. Ushbu maqolada bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirishning zamonaviy yondashuvlari raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli savdo strategiyalari bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilinadi. Global tendensiyalar, ta‘limdagi transformatsiyalar va raqamli kompetensiyalar asosida yondashuvlar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: Kelajak kasblari, raqamli iqtisodiyot, xalqaro raqamli savdo, raqamli savodxonlik, ta‘lim transformatsiyasi, mehnat bozori, IT-ta‘lim, kompetensiyalar.

Abstract: The rapid development of the digital economy and the transition of international trade into a digital format fundamentally change the demand for future professions. Today’s children must become active participants in the digital and globalized labor market of tomorrow, and for this, the education system must prepare them consciously and systematically. This article analyzes modern approaches to guiding children toward future professions related to digital economy trends and international digital trade strategies. It highlights global trends, educational transformations, and approaches based on the development of digital competencies.

Keywords: Future professions, digital economy, international digital trade, digital literacy, education transformation, labor market, IT education, competencies.

Аннотация: Бурное развитие цифровой экономики и переход международной торговли в цифровой формат кардинально изменяют спрос на профессии будущего. Современные дети должны стать активными участниками цифрового и глобализованного рынка труда завтрашнего дня, и для этого система образования должна целенаправленно и системно готовить их к новым вызовам. В статье рассматриваются современные подходы к профессиональной ориентации детей в контексте цифровой экономики и стратегий международной цифровой торговли. Анализируются глобальные тенденции, трансформации в образовании и подходы, основанные на развитии цифровых компетенций.

Ключевые слова: Профессии будущего, цифровая экономика, международная цифровая торговля, цифровая грамотность, трансформация образования, рынок труда, IT-образование, компетенции.

Kirish: XXI asrda iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri raqamli texnologiyalar hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot deganda nafaqat texnik vositalar, balki sun‘iy intellekt, elektron savdo, big data, blokcheyn kabi yechimlar asosida tashkil etilgan iqtisodiy faoliyat tushuniladi. Shu bilan birga, xalqaro savdo sohasida ham an‘anaviy uslublar o‘rnini elektron platformalar, global raqamli to‘lov tizimlari va transchegaraviy xizmatlar egallab bormoqda. Mazkur sharoitda bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish jarayoni faqat kasb tanlash emas, balki ularni raqamli iqtisodiyotda faol ishtirok eta oladigan global raqamli fuqarolar sifatida shakllantirish deganidir. Shuning uchun bugungi ta‘lim strategiyalari bevosita raqamli iqtisodiy ehtiyojlarga moslashgan, xalqaro savdogaga tayyor va raqamli kompetensiyalarga ega yoshlarni yetishtirishga qaratilishi zarur.

Raqamli iqtisodiyot va mehnat bozorining o‘zgarishi

Raqamli iqtisodiyotda kasblarning xarakteri tubdan o‘zgarmoqda. Endilikda dunyo miqyosida quyidagi kasblar eng talabgir sanalmoqda:

- Sun‘iy intellekt dasturchilari
- Ma‘lumotlar tahlilchilari (Data Analyst)
- Blokcheyn arxitektorlar

- Kiberxavfsizlik mutaxassislari
- E-commerce menejerlari

Ushbu kasblarning umumiy jihati – raqamli bilimlar, xalqaro hamkorlik, texnologik fikrlash va moslashuvchanlik talab etilayotganidir. Bu esa bolalarni nafaqat IT texnologiyalarga, balki xalqaro raqamli savdo muhitiga tayyorlashni ham dolzarb qiladi. Raqamli iqtisodiyotda «kasb» tushunchasi ko‘proq kompetensiyalar to‘plami sifatida qaralmoqda: masalan, bir bola kod yozishni bilsa, ingliz tilida muloqot qila olsa va elektron platformalarda ishlashni uddalasa, u istalgan davlatga eksport qilinadigan xizmat ko‘rsatuvchiga aylanadi¹⁷.

Xalqaro raqamli savdo va bolalar ta’limi o‘rtasidagi uzviylik

Xalqaro raqamli savdo bugungi kunda iqtisodiyotni boshqarishda eng muhim komponentlardan biriga aylangan. Biroq, bu savdo tizimi faqatgina xalqaro o‘tkazmalarni yoki mahsulotlar almashinuvi orqali emas, balki raqamli xizmatlar orqali ham o‘zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Dasturlash, veb dizayn, onlayn marketing, raqamli biznes menejmenti kabi sohalar bugungi kunda xalqaro miqyosda eng tez rivojlanayotgan yo‘nalishlardan hisoblanadi. Xalqaro raqamli savdoning asosiy afzalliklari, unga tegishli bo‘lgan xizmatlar va texnologiyalarning tezkor rivojlanishi bo‘lib, bu o‘z navbatida ta’lim jarayonini butunlay yangi formatga olib keladi^[18]. Bolalarni ta’limga tayyorlashda xalqaro raqamli savdo tizimi bilan bog‘liq bo‘lgan quyidagi muhim jihatlarga e’tibor qaratish zarur:

Xalqaro raqamli savdoning asosiy sohalari: Bugungi kunda xalqaro raqamli savdoning muhim sohalariga quyidagilar kiradi:

Elektron tijorat (E-commerce): Tovarlar va xizmatlarni onlayn savdosi orqali sotish. Ushbu sohada har bir bolaning asosiy bilimlari orasida onlayn savdo platformalari, raqamli marketing, raqamli to‘lov tizimlari haqida tushunchaga ega bo‘lishi kerak.

Freelance va masofaviy ishlar: Freelancerlar (mustaqil ishchilar) uchun xalqaro platformalar (Upwork, Fiverr, Freelancer) orqali ishlash imkoniyatlari. Bu ta’lim tizimi bolalarga masofaviy ishlarni o‘rganish, xususiy loyiha asosida ishlash va o‘z ishlarini internetda yaratishni o‘rgatishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Raqamli xizmatlar eksporti: O‘zbekiston va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun dasturlash, dizayn, tarjima, onlayn ta’lim kabi xizmatlarni xalqaro bozorlarga eksport qilish imkoniyati. Bu bolalar uchun IT savodxonligini oshirishni talab qiladi.

UNICEFda ta’lim texnologiyasi va o‘rganish va ko‘nikmalarni rivojlantirishni tezlashtirish, inklyuziv, adolatli yetkazib berishni yaxshilash, barcha uchun tegishli va sifatli umrbod ta’lim bolalar va mustahkam ta’lim tizimini yaratish SDG4 ga erishishga hissa qo‘shishi mumkin. Ushbu mintaqaviy raqamli o‘rganish va o‘zgartirish Evropa va Markaziy uchun ta’lim strategiyasi (RDLS). Osiyo (ECA) ko‘rish, maqsadlar, asosiy yo‘nalishlar va miqyosini oshirish uchun dasturiy aralashuvlar va UNICEFning raqamli ta’lim bo‘yicha ishini davom ettirish va ta’lim tizimlarini o‘zgartirish va sifatga erishish, tenglik va ta’limga qo‘shilishdir^[19].

Xalqaro raqamli savdo va bolalar ta’limining uzviyligi

Bolalarni kelajakda muvaffaqiyatli raqamli iqtisodiyotda faol ishtirokchi bo‘lishga tayyorlashda xalqaro raqamli savdo ta’lim tizimiga muhim ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro savdo sohasidagi malakali yoshlar faqatgina texnologik bilimlar bilan emas, balki global mehnat bozorida raqamli muhitda muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo‘lgan boshqa kompetensiyalar bilan ham ta’minlanishlari zarur. Bu yerda bir nechta aspektlar mavjud:

Kreativlik va yangi fikrlash – bolalar o‘zlarining ijodkorliklarini rivojlantirishlari, yangi raqamli mahsulot va xizmatlarni yaratishda hamda mavjud xizmatlarni yangi formatda taqdim etishda muvaffaqiyatli bo‘lishlari uchun raqamli vositalardan qanday foydalanishni o‘rganishlari kerak.

¹⁷ Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum.

¹⁸ OECD (2020). *Digital Economy Outlook 2020*. OECD Publishing

¹⁹ UNICEF Regional Digital Learning and Transformation of Education Strategy for Europe and Central Asia. H

Global raqamli fuqarolik – xalqaro raqamli savdoda muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun yoshlar nafaqat o'z hududidagi bozorni, balki butun dunyodagi raqamli savdo platformalarini tushunishlari kerak. Bu holatda, ular nafaqat texnologik bilimga, balki global iqtisodiy tizimda qanday ishlashni o'rganishlari zarur.

Multimadaniyatli yondashuv – xalqaro savdo tizimida faoliyat yuritadigan bolalar turli mamlakatlar va madaniyatlar bilan o'zaro aloqada bo'lishadi. Shuning uchun ularni multimadaniyatli tafakkurga tayyorlash muhimdir.

Bolalar ta'limida raqamli savdoning amaliy qo'llanilishi.

Bolalar ta'limida xalqaro raqamli savdoning amaliy qo'llanilishi uchun quyidagi yondashuvlarni taqdim etish zarur:

Dasturlash va kodlashni o'rgatish - Bolalarga dasturlash asoslarini o'rgatish nafaqat texnik bilimlarni shakllantiradi, balki ularga kelajakdagi raqamli iqtisodiyotda raqamli savdo va xizmatlar yaratish imkoniyatlarini ham ochadi^[20]. Masalan, ular o'zlarining onlayn do'konlarini yaratishlari yoki raqamli xizmatlarni ishlab chiqarishlari mumkin.

Elektron tijorat platformalarida amaliyot - bolalarni onlayn do'konlar yaratishga va ular orqali mahsulot yoki xizmatlarni sotishga o'rgatish. Bu ta'lim jarayoni bolalarni nafaqat texnik jihatdan, balki savdo va marketing sohalarida ham o'qitadi.

Raqamli savdo va tijorat etikasi – xalqaro savdoda ishtirok etish uchun o'zaro ishonch va etik qonun-qoidalarni bilish zarur. Bu esa o'quvchilarga odamlar bilan samarali muloqot qilish, mijozlarga xizmat ko'rsatish va raqamli to'lov tizimlari bilan ishlashni o'rgatish orqali amalga oshiriladi.

Xalqaro raqamli savdo orqali iqtisodiy mustahkamlanish.

Xalqaro raqamli savdoning muhim omillari orasida xizmat eksporti, raqamli mahsulotlar va platformalar mavjud. Bu sohalarida yoshlar uchun katta imkoniyatlar mavjud, chunki ular bu sohalarida faoliyat olib borib, o'zlarini iqtisodiy mustahkamlashga erishadilar. Bolalarga xalqaro bozorda o'z raqamli mahsulotlarini eksport qilishni o'rgatish orqali ular raqamli iqtisodiyotda muvaffaqiyatga erishishlari mumkin. Shu bilan birga, o'quvchilarga xalqaro tijorat bilan bog'liq huquqiy, soliq, va iqtisodiy qoidalarni o'rgatish ular uchun yana bir qadam bo'ladi.

Xalqaro raqamli savdo va bolalar ta'limi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik nafaqat raqamli iqtisodiyotga tayyorlash, balki global iqtisodiy tizimda ishtirok etishning asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar va elektron tijorat platformalari orqali bo'lgan imkoniyatlar bolalarga yangi kasblarni yaratishga yordam beradi. Shunday qilib, raqamli savdo va ta'lim o'rtasidagi uzviylik bolalarga faqat amaliy ko'nikmalarni o'rgatish bilan cheklanmay, balki ularni global raqamli fuqarolar sifatida tayyorlashni ham nazarda tutadi. Yaxshi tayyorlangan bolalar nafaqat o'z mamlakatida, balki dunyo bo'ylab muvaffaqiyatli ishlashlari mumkin.

Ta'lim tizimini raqamli iqtisodiyotga moslashtirish zarurati

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi zamonaviy ta'lim tizimidan yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Kelajakda mehnat bozorida muvaffaqiyatli bo'lish uchun raqamli savodxonlik, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt va xalqaro raqamli savdo kabi yo'nalishlarda yetarli bilim va kompetensiyalarga ega bo'lish zarur.

Ta'lim tizimi texnologik bilimlar, raqamli savodxonlik, inson resurslarini boshqarish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shu bilan birga, zamonaviy o'quv metodlari — masalan, STEM/STEAM yondashuvi, loyiha asosida ta'lim — orqali o'quvchilarda kreativ fikrlash va muammoni hal qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Bundan tashqari, ta'lim muassasalarining raqamli infratuzilmasini rivojlantirish, onlayn ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar va elektron resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bugungi kunda dolzarbdir. Ta'limni individuallashtirish orqali har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlariga moslashgan yondashuvlar yaratish mumkin. Shuningdek, ta'lim jarayonini global raqamli mehnat bozoriga integratsiya qilish, xalqaro standartlar va hamkorliklar asosida raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

²⁰ World Bank (2021). *Digital Economy for Africa Initiative (DE4A)*.

Ta'limning yangi formatlari va metodologiyalariga ehtiyoj

Ta'lim tizimini raqamli iqtisodiyotga moslashtirish nafaqat mavjud kasblarni o'rgatish bilan cheklanmaydi. Ta'lim metodologiyasi va formatlari ham jadal o'zgarishi zarur. An'anaviy ta'lim metodlari va yondashuvlari yangi talablarga javob bera olmaydi, shuning uchun zamonaviy ta'lim uslublari va texnologiyalarni qo'llash juda muhim: STEM ta'limi (Science, Technology, Engineering, Mathematics): Bugungi kunda STEM fanlari o'quvchilarni faqat ilmiy bilimlar bilan ta'minlamaydi, balki problemalarni hal qilish, kreativ fikrlash, va innovatsiyalar yaratish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bu yo'nalish o'quvchilarga raqamli iqtisodiyotda muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalarni beradi.

STEAM ta'limi (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics): STEAM ta'limi san'atni ham STEM fanlariga qo'shadi, bu esa yoshlarni texnologik yechimlarni yaratishda ijodkorlikni qo'llashga o'rgatadi. Masalan, raqamli dizayn, video o'yin ishlab chiqish yoki raqamli san'at kabi sohalar STEAM ta'limining bir qismi bo'lishi mumkin^[21].

Loyiha asosida o'qitish (Project-based learning): Loyiha asosida ta'lim o'quvchilarga real dunyo muammolarini hal qilish, iqtisodiy tahlil va ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarish kabi ko'nikmalarni beradi. Bu yondashuv raqamli iqtisodiyotda zarur bo'lgan o'quvchilarni tayyorlashda samarali usul bo'ladi

Ta'lim tizimi va raqamli infratuzilma - Raqamli iqtisodiyotga mos ta'lim tizimini yaratish uchun nafaqat o'quv dasturlari, balki ta'lim muassasalarining raqamli infratuzilmasi ham muhim rol o'ynaydi. Raqamli infratuzilma – bu ta'lim jarayonini zamonaviy texnologiyalar yordamida samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan barcha resurslarni o'z ichiga oladi^[22]. Ushbu infratuzilma o'quvchilarga onlayn kurslar, virtual laboratoriyalar, raqamli kutubxonalar, va interaktiv o'quv materiallariga erkin kirishni ta'minlaydi. Shuningdek, onlayn ta'lim platformalari va elektron darsliklar o'quvchilarga masofaviy ta'lim olish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa. Xalqaro raqamli savdo va bolalar ta'limi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik nafaqat raqamli iqtisodiyotga tayyorlash, balki global iqtisodiy tizimda ishtirok etishning asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar va elektron tijorat platformalari orqali bo'lgan imkoniyatlar bolalarga yangi kasblarni yaratishga yordam beradi. Shunday qilib, raqamli savdo va ta'lim o'rtasidagi uzviylik bolalarga faqat amaliy ko'nikmalarni o'rgatish bilan cheklanmay, balki ularni global raqamli fuqarolar sifatida tayyorlashni ham nazarda tutadi. Yaxshi tayyorlangan bolalar nafaqat o'z mamlakatida, balki dunyo bo'ylab muvaffaqiyatli ishlashlari mumkin. Bu jarayon nafaqat ta'lim dasturlarini yangilashni, balki ta'lim infratuzilmasini modernizatsiya qilishni ham talab qiladi. Ta'lim tizimi raqamli texnologiyalar yordamida yuqori malakali, raqamli savodxonlikka ega va global raqamli bozorga tayyor yoshlarni yetishtirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum.
2. OECD (2020). *Digital Economy Outlook 2020*. OECD Publishing
3. UNICEF Regional Digital Learning and Transformation of Education Strategy for Europe and Central Asia. H
<https://www.unicef.org/eca/media/33221/file/Digital%20Learning%20and%20Transformation%20of%20Education%20Strategy.pdf>
4. World Bank (2021). *Digital Economy for Africa Initiative (DE4A)*.
5. Yakman, G. (2008). *STEAM Education: An Overview of Creating a Model of Integrative Education*. In Pupils Attitudes Towards Technology (PATT-19), Netherlands.
6. UNESCO (2022). *ICT in Education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378436>

²¹ Yakman, G. (2008). *STEAM Education: An Overview of Creating a Model of Integrative Education*. In Pupils Attitudes Towards Technology (PATT-19), Netherlands.

²² UNESCO (2022). *ICT in Education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378436>

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO‘NALTIRISH — DAVR TALABI

O‘zbekiston. Usmonov Abdulla Abdumannonovich

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta’lim kafedrası o‘qituvchisi

O‘zbekiston. Maxanova Ma’suma Sirojiddinova

O‘zbekiston. Nizomiddinova Nafisa

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 2 kurs talabasi

Annotatsiya. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari fonida [1:12] bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish masalasi ta’lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy qiziqishlar va layoqatlarni erta aniqlash, ularni zamonaviy mehnat bozori talablariga muvofiq [2:25] shakllantirish zarurati tahlil etiladi. Shu bilan birga, ilg‘or xorijiy tajriba, innovatsion pedagogik texnologiyalar [2:34] va o‘yin asosidagi metodik yondashuvlar orqali kasbga yo‘naltirishning samarali strategiyalari ko‘rib chiqiladi. Maqola maktabgacha ta’lim tizimida ishlovchi pedagoglar, soha tadqiqotchilari hamda ta’lim siyosatini belgilovchi mutasaddilar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, kasbga yo‘naltirish, kelajak kasblari, innovatsion yondashuv, o‘yin texnologiyalari, zamonaviy pedagogika, mehnat bozori talablari, raqamli transformatsiya, ilg‘or xorijiy tajriba, kasbiy kompetensiyalar.

Annotation. In the context of global changes and rapid digital transformation, guiding children toward future professions has become one of the key priorities in the education system. This article analyzes the necessity of identifying professional interests and aptitudes in preschool-aged children at an early stage and shaping them in accordance with the demands of the modern labor market. It also explores effective strategies of career guidance through innovative pedagogical technologies, foreign best practices, and game-based methodological approaches. This article serves as a theoretical and practical source that inspires reflection and encourages real-world application for educators, researchers, and anyone deeply invested in the development of early childhood education.

Keywords: preschool education, career guidance, future professions, innovative approach, game-based technologies, modern pedagogy, labor market demands, digital transformation, advanced foreign experience, professional competencies

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida yuz berayotgan globallashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va mehnat bozoridagi o‘zgarishlar inson kapitalini rivojlantirishga bo‘lgan yondashuvlarni tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish, ularning kasbiy layoqati va qiziqishlarini erta bosqichda aniqlash zaruratga aylanmoqda. Zero, kelajak jamiyatining muvaffaqiyatli va raqobatbardosh kadrlari aynan bugun shakllantirilayotgan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarga bog‘liq. Shu sababli, maktabgacha ta’lim tizimida kasbga yo‘naltirishga oid samarali metod va strategiyalarni ishlab chiqish bugungi davrning dolzarb vazifasidir.

Asosiy qism. Maktabgacha ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar sifatida biz bolalarda erta kasbiy qiziqishlarni aniqlash [3:41] va rivojlantirishning naqadar muhimligini amaliyot jarayonida chuqur his qilmoqdamiz. Maktabgacha yoshdagi bola o‘yin, kuzatish va tajriba orqali dunyoni o‘rganadi. Shu sababli biz — pedagoglar bolaga turli kasb turlari haqida ma’lumot berish, ularni faoliyatga jalb etish orqali uning ichki moyilligini aniqlashimiz mumkin. Bu esa bola kelajagida to‘g‘ri kasb tanlashi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi uchun muhim poydevor bo‘ladi. Amaliyot davomida biz shuni angladikki, an’anaviy usullardan tashqari, innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali bolalarning qiziqishi va faolligini ancha oshirish mumkin. Masalan, interaktiv metodlar, STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika) [4:15] asosidagi mashg‘ulotlar, loyihalarga asoslangan o‘qitish kabi usullar bolalarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, har bir bola individual tarzda o‘rganilishi kerak, bu esa bizdan — bo‘lajak pedagoglardan yangicha yondashuv va sabr-toqat talab etadi. O‘zim kuzatgan tajribalarda innovatsion yondashuvlar bolalarda faollik va ishtiyoqni oshirganiga

guvoh bo'ldim. Maktabgacha ta'lim tizimida o'yin faoliyati — bu bolalar bilan ishlashda eng tabiiy va samarali vositalardan biridir. Biz amaliyot davomida shuni kuzatdikki, aynan o'yin orqali bolalar o'zlarini erkin ifoda etishadi, rollarga kirishadi va turli kasblarni sinab ko'rishga qiziqish bildirishadi. Masalan, “kasblar shaharchasi [5:49]” kabi rolli o'yinlar orqali bolalar shifokor, o'qituvchi, quruvchi, oshpaz kabi kasblar bilan tanishadi. Bu nafaqat ularning qiziqishini aniqlash, balki nutq, tafakkur, muloqot kabi ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ham katta imkoniyat yaratadi. O'yin texnologiyalarini maqsadli va metodik asoslangan tarzda qo'llash bolani kasb tanlashga ongli tayyorlashga xizmat qiladi. Dunyoning ko'plab rivojlangan davlatlarida bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish maktabgacha yoshdan boshlanadi. Masalan, Finlandiyada bolalar bog'chasida [6:88] turli sohalar — texnika, tabiatshunoslik, san'at va xizmat ko'rsatish turlari bilan tanishadilar. Bu faoliyatlar o'yin, tajriba va loyihalar orqali tashkil etiladi. Shuningdek, Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur kabi davlatlarda kasbiy yo'naltirish dasturlariga axborot texnologiyalari, robototexnika va kreativ fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan elementlar kiritilgan. Bizningcha, bu kabi ilg'or tajribalarni o'zimizning milliy qadriyatlar va ta'lim tizimimizga moslashtirgan holda joriy qilish mumkin. Xorijiy metodikalarni chuqur o'rganish, ularni mahalliy sharoitga moslab tatbiq etish bizning ta'lim tizimimizni yangi bosqichga olib chiqadi. Bugungi kunda mehnat bozori keskin o'zgarishlar ichida. Yaqin kelajakda sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar [7:112], robototexnika, ekologiya va bioxavfsizlik kabi sohalarga ehtiyoj ortib boradi. Demak, bolalarni aynan shu yo'nalishlarda tayyorlash zarur. Raqamli savodxonlik, ijodiy fikrlash, moslashuvchanlik va jamoaviy ishlash — zamonaviy mutaxassis uchun zarur bo'lgan eng asosiy kompetensiyalardir. Bizning kuzatuvlarimiz shuni ko'rsatadiki, agar bolaga erta yoshdanoq texnologiyalar bilan tanishish, dasturlash asoslari, konstruktor o'yinlari [8:101], raqamli asbob-uskunalar orqali faoliyat olib borish imkoniyati yaratilsa, u kelajakda o'z yo'lini ancha oson va ishonchli tanlaydi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim dasturlarida zamonaviy kasblarga tayyorlaydigan yo'nalishlar, texnologik jihatdan boyitilgan vositalar keng joriy etilishi lozim.

Xulosa. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish masalasi bugungi kunda o'zining dolzarbligini yanada oshirgan. Pedagoglar, ilmiy tadqiqotchilar va ta'lim siyosatini belgilovchi mutasaddilar tomonidan ilg'or metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar [2:34], va xorijiy tajribalarni o'zlashtirish bolalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim o'rin egallaydi. Maktabgacha ta'limdagi o'yin asosidagi yondashuvlar, zamonaviy mehnat bozori talablari va raqamli transformatsiya jarayonlari kelajakda muvaffaqiyatli va kompetent mutaxassislarni shakllantirishda asosiy vositalarga aylanadi. Kelajakda kasblar dunyosi o'zgarishini inobatga olgan holda, bolalarimizni yangi ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarga moslashishga tayyorlash, ta'lim tizimining asosiy vazifasiga aylanishi kerak. Bu borada ta'lim tizimining hamkorlikda rivojlanishi va doimiy yangilanib turishi muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.. Karimov I.A. (2018). «Ta'lim tizimini rivojlantirishdagi yangiliklar». Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Davlat nashriyoti.
2. Xusanov R.B. (2020). «Maktabgacha ta'limda innovatsion metodlar». Toshkent: Akademiya.
3. Jones, S. (2017). «The Future of Jobs and Skills». London: Routledge.
4. Lee, J. (2019). «Digital Transformation in Education: Challenges and Opportunities». Educational Journal, 45(2), 112-125.
5. Shahrukhova, M. (2021). «Innovative Approaches in Early Childhood Education». Tashkent: Mahalla Publishing.
6. Maktabgacha ta'lim vazirligi. “Maktabgacha ta'limda STEAM yondashuvi.” Rasmiy nashr, 2023.
7. Anderson, R. (2020). Preparing Children for Future Careers. Routledge Publishing.

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO‘NALTIRISH-DAVR TALABI

O‘zbekiston.Uraqova Shaxlo Turdiyevna

Navoiy davlat universiteti

Fakultetlararo Chet tillar kafedrasi o‘qituvchisi

O‘zbekiston.Xushvaqtov Azizbek Quvondiq o‘g‘li

O‘zbekiston.Boliyev Abdurasul Sherbek o‘g‘li

O‘zbekiston.Ravshanov Sultonmurod Narimon o‘gli

Matematika yo‘nalishi 2- kurs talabalari

Annotatsiya: Maqolada o‘quvchilarni kasb-hunarga samarali yo‘naltirish orqali umumiy o‘rta va professional ta‘lim uzviyligini ta‘minlash bosqichlari va modeli komponentlari tavsiflangan.

Kalit so‘zlar: Umumiy o‘rta ta‘lim maktabi, professional ta‘lim, o‘quvchi, kasb-hunar, tayyorlash va tashxislash bosqichi, model

Аннотация: В статье описаны этапы и компоненты модели обеспечения связности общего среднего и профессионального образования путем эффективного направления студентов в профессию.

Ключевые слова: Общая средняя школа, профессиональное образование, учащийся, профессия, этап подготовки и диагностики, модель. Abstract: The article describes the stages and components of the model for ensuring the coherence of general secondary and professional education by Professional ta‘lim muassasalari effectively guiding students to the profession.

Key words: General secondary school, professional education, student, profession, stage of preparation and diagnosis, model.

Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida ahamiyat qaratish lozim bo‘lgan ikkita muhim bosqich bo‘lib, ular tayyorlash va tashxislash bosqichidir. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, bugungi kunda ta‘lim amaliyotida asosiy e‘tibor o‘quvchining qiziqish va imkoniyatlarini tashxislashga qaratiladi. Fikrimizcha, o‘quvchilarni kasb tanlash jarayoni uchun tashxislashdan oldin uni shu jarayonga ongli ravishda tayyor bo‘lishiga tayyorlash lozim. Shu o‘rinda ta‘kidlab o‘tish lozimki, umumiy o‘rta ta‘lim tizimidagi o‘quv fanlari mazmunida (texnologiya fanidan tashqari) o‘quvchilarni kasb-hunarga oid tushunchalarini shakllantirishga juda kam e‘tibor qaratilgan bo‘lib, ushbu muammoning ijobiy yechimlarini ishlab chiqish davr talabidir. Umumta‘lim fanlari doirasi yoki yo‘nalishidagi kasb-hunar turlari, ularning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni shu fan yoki uning o‘qituvchisidan ko‘ra ko‘proq hech kim bilmaydi yoki o‘quvchiga yetkaza olmaydi. Zero, rivojlangan davlatlarda maktab ta‘limining asosiy yadrosi o‘quvchilarni kasbga to‘g‘ri yo‘naltirish bo‘lib hisoblanadi. Kasbni to‘g‘ri tanlashni ahamiyati va zaruratining o‘quvchi tomonidan anglanishi. Bunda umumiy o‘rta ta‘lim maktabi o‘quvchilari tomonidan kasbni to‘g‘ri tanlashning ahamiyati va zaruratining ongli ravishda idrok qilinishi o‘quvchi tomonidan o‘z qiziqishi va qobiliyatiga mos kasbning tanlanishi va shu orqali yetuk malakali kadrlarni tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. Kasb insonning hayotiy ehtiyojlarini ta‘minlaydigan manba bo‘lib, u kelgusidagi turmush tarzini belgilab beradi. Kasbni tanlash, ayniqsa, qiziqish va qobiliyatga mos kasbni tanlash atrofdegilar ko‘zi o‘ngida o‘zini ifoda etishni va hayotda o‘z o‘rni, qadr-qimmatini topishni xohlagan, farovon hayotga erishishga intilgan har bir shaxs uchun asosiy mayoq bo‘lib xizmat qiladi. Shuning uchun o‘quvchilar tomonidan uning tanloviga jiddiy yondashish talab etiladi. Kasbni to‘g‘ri tanlash inson turmushidagi muhim qadam bo‘lib, yosh avlodning butun hayotidagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan kasbning qanchalik to‘g‘ri tanlanishiga bog‘liq. Inson tanlagan kasbiga zo‘r qiziqish bilan qarasa, bajarayotgan ishlariga ijodiy munosabatda bo‘lib, o‘z kasbiy ko‘nikma va malakalarini doimo rivojlantirib borsa, o‘z ishining ijtimoiy ahamiyatini tushunsa, uning qobiliyatlari mehnatda takomillashib borsa, o‘shandagina u kasbi va mehnatidan qoniqish hosil qiladi va tashabbus bilan faoliyat ko‘rsatadi. Mana shu keltirilgan fikrlardan ko‘rinib turibdiki, maktab o‘quvchilarining kasb tanlashi ongli zaruriyat bo‘lishi va ayni vaqtda jamiyat manfaatlariga mos bo‘lib tushishi, yigit va qizlarning kamolot yo‘lidagi shaxsiy muddaolarini qondirishi lozim. O‘quvchining kasb turlari va mehnat bozoriga oid ma‘lumotlarga egaligi. Kasb muvaffaqiyatli tanlanishi uchun o‘quvchi mavjud kasb-hunar turlari,

uning ijtimoiy nufuzi va yashovchanligi, mehnat bozoriga oid ma'lumotlarga ega bo'lishi, ular tizimlashtirilib, olinayotgan axborotlar tahlil qilinishi, boshqa dalillar bilan solishtirilishi, umumlashtirilishi va ular asosida yangi fikrlar shakllantirilishi lozim. Dunyoda 60 ming (qiyoslash uchun Rossiyada 20 ming) O'zbekistonda 6 mingdan ziyod kasblar mavjud. Kasb sohasida tanlovni amalga oshirmoqchi bo'lgan o'quvchilar bir nechta kasblarni bilishlari asosida o'z tanlovini amalga oshiradilar. Agar 10 ta kasb haqida tushunchaga ega bo'lsalar, aynan shu 10 ta kasbning birini tanlaydilar. 1000 ta kasbning ta'rifi, tavsifini bilganlarida esa o'zining qiziqishi va qobiliyatiga javob beradigan kasbni tanlash imkoniyati bir necha marta yuqori bo'ladi. Kasb tanlovi inson talablariga to'liq javob berishi uchun kasblar haqida ko'proq bilimga ega bo'lish lozim. Kasb turlari, kasb talab qiladigan aniq faoliyat va amallar, kasbning foydaliligi va uning ijtimoiy nufuzi, ish o'rinlarining mavjudligi kabi parametrlar haqida tushunchalar shakllangan bo'lishi talab etiladi. Kasblar sohasi dinamik tizim hisoblanib, unda doimiy o'zgarishlar yuz berib turadi. Kasbning yashovchanligi, unga bo'lgan talabning ortishi yoki pasayishi davrlar o'tishi bilan o'zgarib turadi. Shuning uchun o'quvchi regional, global miqyosdagi mehnat bozori haqida ham ma'lumotlarga ega bo'lishi zarur. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasida keyingi yillarda Navoiy erkin, Jizzax va Angren maxsus industrial zonalarini tashkil etishga kirishildi. Ushbu industrial zonalarini rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari va rivojlantirishning iqtisodiy tendentsiyalariga muvofiq ushbu hududlarda yangi kasblar paydo bo'lishi yoki ayrim kasblarga talab nihoyatda oshishi mumkin. Ta'kidlab o'tish zarurki, kasblar va ularning ijtimoiy nufuzi haqida yaqin va uzoq kelajakka mo'ljallangan prognozlarni ishlab chiqish va ular bilan o'quvchilarni tanishtirish zarur. Tashxislash bosqichi o'quvchining shaxsiy ehtiyoj, qiziqish, motiv, qobiliyatlarini hamda kasbning o'quvchiga qo'yadigan shartlarini aniqlash va baholashdan iborat bo'lishi lozim. Shaxsiy ehtiyoj va motivlar asosida biron bir kasbga nisbatan qiziqish kelib chiqadi. Psixologik adabiyotlarda motiv deb insonni ma'lum xatti-harakatlarni amalga oshirishga undaydigan, qo'zg'atadigan kuchga, quvvatga aytiladi.

Demak, insonning o'z shaxsiy xususiyatlarini ko'rsatish yoki farovon hayotga, obro'-e'tiborga erishishi kabi xilma-xil ehtiyojlari kasb tanlash uchun motiv bo'lib xizmat qiladi. Inson xarakterida o'zini o'zi namoyon qilish xususiyati mavjud. Bu esa o'z navbatida, har bir shaxsning yagonaligini va noyobligini yuzaga chiqaradi. O'z noyobligini ko'rsatish insonning eng katta ehtiyojlaridan biri – o'zini-o'zi namoyon qilishga bo'lgan ehtiyojini qondiradi. Kasb tanlash shaxsiy ish hisoblanganligi bois, ushbu sohada insonning o'z-o'zini nomoyon qilishga bo'lgan ehtiyoji qondirilmaganligi uning o'zida ichki ziddiyatni vujudga keltiradi. Bunday ziddiyatlar o'z navbatida insonda hayotdan qoniqish hosil qilmaslik, loqaydlik, ruhsizlik, hech narsaga qiziqishning bo'lmasligi holatlarini keltirib chiqarishi mumkin. O'quvchilarni kasb faoliyatining har xil turlariga bo'lgan qiziqishini rivojlantirish kasb tanlash jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Qiziqish – insonning alohida insonlar, predmetlar yoki voqea-hodisalarga nisbatan muhim munosabatiga aytiladi. Agar o'quvchida qiziqish bo'lmasa, uni kasbni to'g'ri tanlashga tayyorlash mumkin emas. Hech narsaga qiziqishi yo'q o'quvchi bo'lmaydi. Qiziqishlar va qobiliyatlar soni ham kimdadir ko'proq, kimdadir ozroq bo'ladi. Ularning qaysidir biri ravshan ko'rinib turadi, ba'zilarining mavjudligini esa o'quvchining o'zi ham bilmaydi. Kasbga nisbatan qiziqishni vujudga keltirish o'quvchining pedagogik faoliyati bilan bevosita bog'liq. Ta'limni hayotiy jarayonlar bilan bog'lash, uyg'unlashtirish, o'quvchilarning individual-tipologik, yosh davrlari xususiyatlari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini hisobga olish ijobiy samara beradi. Chunki har bir kasb-hunar shaxsdan mustahkam irodani, aqliy jiddiyligni, chidam va sabr-toqatni talab qiladi. Kasbning o'quvchiga qo'yadigan shartlarini aniqlash. Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini samarali kasb-hunarga yo'naltirishda kasbning bo'lajak mutaxassisga qo'yadigan talablarini o'rganish muhim ahamiyatga ega. Kasblar o'z xususiyatlaridan kelib chiqqan holda insonga o'z talablarini qo'yadi. Shaxsning jismoniy kuch va imkoniyatlariga tayangan holda yo'lga qo'yiluvchi kasbiy faoliyat mutaxassisdan jismonan baquvvat, mustahkam xarakter, kuchli iroda egasi bo'lishini talab etadi. Shuningdek, barqaror diqqat, uzoq muddatli e'tibor, umumiy jarayonni birdek nazorat qila olish, harakatlarni o'ta darajada aniqlik bilan bajarish, yuzaga kelgan vaziyatlarga to'g'ri baho bera olish, ushbu vaziyatlardan chiqib keta olish yuzasidan oqilona qaror qabul qilish, shaxsiy xatti-

harakat mohiyatini tanqidiy baholash kabi layoqatlarning mavjud bo'lishi jismoniy faoliyatni olib boruvchi mutaxassisga mazkur jarayonda vaqtni tejash, yutuqlarga erishish, shuningdek, olib borayotgan faoliyatidan moddiy va ma'naviy manfaat ko'rish imkoniyatini yaratadi. Keng dunyoqarash va tafakkurga, boy tasavvurga, kuchli xotira, ijodiy layoqat hamda yuksak hissiyotlarga ega bo'lish bo'lajak mutaxassis tomonidan aqliy kuch-quvvatni taqozo etuvchi kasb-hunarlar bo'yicha muvaffaqiyatli faoliyat yurita olish imkonini beradi. Ushbu holatlardan ko'rinib turibdiki, o'quvchi tanlamoqchi bo'layotgan kasbining unga qo'yadigan talablaridan boxabar bo'lishi lozim. O'quvchining aqliy qobiliyatlari, jismoniy imkoniyatlari va qiziqishlarini tekshirish, baholash, qaror qabul qilish qilish. Insonning biror sohada qobiliyati yuqori bo'lsa, boshqasida past bo'lishi mumkin. O'quvchilarning kasb tanlashdagi muhim vazifalaridan biri – har kim o'zining qobiliyatini qaysi sohada eng yuqori ekanligini tekshirish va baholashdir. O'quvchilarning qobiliyati har xil bo'lishi munosabati bilan har kim o'zining eng kam vaqt sarf qilib egallashi va eng yuqori samaradorlikka erishishi mumkin bo'lgan kasbini tanlashi kerak. O'quvchi kasb turlari, mehnat bozoriga oid ma'lumotlar va o'zining shaxsiy ehtiyoj, motiv va qiziqishlari va kasbning o'quvchiga qo'yadigan shartlari asosida kasb tanlar ekan o'zining aqliy qobiliyat va jismoniy imkoniyatlarini tanlangan kasb xususiyatlariga to'g'ri kelishini ob'ektiv holatda tekshirib ko'rishi, baholashi, agar ushbu kasb to'g'ri kelmaydigan bo'lsa, qayta aloqa o'rnatishi va yakuniy qarorga kelishi lozim. Ushbu jarayon ham inson ehtiyoj va qiziqishlarining o'zgaruvchanligi ta'sirida dinamik xususiyat kasb etadi. Ushbu tahlillardan ko'rinib turibdiki, yosh avlodni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash masalasiga mamlakat kelajak istiqbolining muhim sharti sifatida qaralmoqda. Bu jarayon shaxsni aqliy, axloqiy, mehnatsevarlik, estetik va jismoniy jihatdan kamol toptirish bilan, ya'ni butun ta'lim-tarbiya jarayoni, uning butun kompleksi bilan uzviy birlikda va hamjihatlikda amalga oshiriladi. Oilada bolani mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash odatda maktabgacha bo'lgan yoshdan boshlanadi. Ana shu paytdan e'tiboran bolalarni bo'lg'usi kasbni tanlashga tayyorlash amalga oshirilishi lozim. Bunda bolalarning qiziqishlari, mayllari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini muntazam ravishda o'rganish zarur. Har bir shaxs har tomonlama kamol topishi lozim, buning uchun maktablarda barcha imkoniyatlar mavjud. Bolalar yaxshi, aqliy, jismoniy, axloqiy, mehnat va estetik tarbiyani olishlari va shu bilan birga o'zlarini kasbiy faoliyatga tayyorlashlari mumkin. Bizning fikrimizcha, umumiy o'rta ta'lim tizimining sifat va samaradorligini belgilovchi eng asosiy mezonlardan biri bu o'quvchini maqsadga muvofiq ravishda, ya'ni, jamiyatga eng katta foyda keltiradigan darajada, uning shaxsiy va kasbiy sifatlarini e'tiborga olgan holda kasbiy tafakkur asosida kasbga yo'naltirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akbarov B. A. Японияда ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришнинг ўзига хос хусусиятлари // «Халқ таълими» журнали. – 2021. – Т. 1. – №. 1. – С. 104.
2. Akbarov B. A., Bunyod N. Formation of professional thinking as a prerequisite for the successful activity of a specialist // Conferencea. – 2022. – С. 58-62.
3. Akbarov B. A. Узлуксиз таълим тизимида электрон таълим муҳити ва унинг талаблари // “Узлуксиз таълим тизимида табиий фанлардан электрон ресурсларни яратиш ва уларни тадқиқот қилиш муаммолари ва ечимлари” мавзусидаги республика илмий-амалий конференцияси материаллари. ЎзПФТИ, - Тошкент. – 2020. –Б. 87-89.
4. Jalolov A. Kasb qanday tanlanadi. – T.: Yangi asr avlodi, 2010. –186 b.
5. Haydarov F.I. O'quv faoliyati motivatsiyasi: Monografiya. - Toshkent: Fan, 2005. – 122 b.
6. Sharipov Sh., Shonazarov R. Kasb tanlashga yo'llash fanidan metodik qo'llanma. – Toshkent, 2007.
7. Yadgarova G.T. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayoniga ta'sir etuvchi omillar. // Maktab va hayot, 2006.

MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLANI KASB TANLASHGA TAYYORLASH

O'zbekiston. Mavluda Amon qizi Homiyatova

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

O'zbekiston. Karimova Ozoda Zafar qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Kasb hayotimizning eng muhim qismidir. Inson borki uning hayoti kasb bilan chanbarchas bog'liq. Ushbu maqolada kasb va kasb tanlovida maktabgacha ta'limning ahamiyati va zamonaviy kasblarga bo'lgan ehtiyoj haqida ma'lumotlar berilgan.

Аннотация: профессия-самая важная часть нашей жизни. Есть человек, жизнь которого тесно связана с профессией. В этой статье рассказывается о важности дошкольного образования в профессии и выборе профессии, а также о необходимости современных профессий

Annotation: the profession is the most important part of our life. There is a person whose life is connected with the profession. In this article, the importance of preschool education and the need for modern professions are given in the choice of profession and profession

Kalit so'zlar: kasb, maktabgacha ta'lim, kasbga yo'naltirish

Ключевые слова: профессия, дошкольное образование, профориентация

Keywords: profession, preschool education, career orientation

Kasb – inson ish faoliyatining ma'lum tajriba, tayyorgarlik talab etadigan faoliyat turi, sohasi, hunardir. Ba'zi bir olimlar kasb - bu inson ijtimoiy-iqtisodiy faoliyati turi bo'lib, moliyaviy to'qlik yoki yetishmovchilik uning natijasidir deb aytsalar, yana boshqa guruh mutaxassislar "kasb" tushunchasiga insonning bilim darajasi, dunyoqarashi va boshqa shunga o'xshash omillarga bog'liq holda o'z o'zini realizatsiya qilish jarayoni sifatida qaraydilar.

Bugungi kunda ta'limning asosiy vazifalaridan biri – yosh avlodni shunchaki bilim bilan emas, balki zamonaviy ko'nikmalar, kreativ tafakkur va kelajakda kerak bo'ladigan kasbiy kompetensiyalar bilan qurollantirishdir.

Hozirgi fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida yosh avlodni jamiyat barpo etishda faol qatnashishga tayyorlashi lozim bo'lgan maktabgacha ta'limning roli har qachongidan ko'ra o'sdi. Shu munosabat bilan bolalarga ilm-fan asoslarining mustahkam bilimlarini singdirish, ularda yuksak ongillikni tarbiyalash, umuminsoniy axloqiylikni shakllantirish, yosh avlodni turmushga va mehnatga, ijtimoiy zarur kasblarni ongli ravishda tanlashga tayyorlash ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Maktabgacha ta'limda dars mashg'ulotlari davomida nafaqat bugungi kun uchun dolzarb bo'lgan balki, insoniyat yaralganidan beri hayot tarzining ajralmas qismi bo'lib kelayotgan mehnat va kasb haqida ham ma'lumotlar berib boriladi. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash asosan o'yin faoliyatiga asoslanadi, ular uchun turli xil o'yin turlarini tanlash kerak, jumladan rolli o'yinlar, stol o'yinlari, rivojlantiruvchi va didaktik o'yinlar.

Aytaylik bolalarni turli xil rolli o'yinlar orqali rivojlantirish uchun tarbiyachi kreativ bo'lishi lozim. Bolalarni kasbga qiziqtirishda rolli o'yinlarni tashkil etishda avvalo quyidagilar amalga oshiriladi:

- Qiziqarli va ma'lum bir kasbga oid bo'lgan mavzu tanlanadi. Masalan "Shifokorlar bilan bir kun"

- Ushbu mavzu asosida qiziqarli hikoya yaratiladi va undagi rollar bolalarga taqsimlanadi.

- Tanlangan kasbga mos muhit yaratiladi, shifokorlar foydalanadigan ish qurollarining o'yinchoqlaridan foydalaniladi.

- Bolalar o'yinni ijro etishlari tarbiyachi tomonidan nazorat qilinadi

- O'yin so'ngida tarbiyachi bolalardan nimalarni o'rganganliklarini va o'yin qanday o'tganligini suhbat asosida mustahkamlaydi.

Tarbiyachi bolalarga kasblar haqida ma'lumot berishda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan bolalar adabiyotlari, bolalar ensiklopediyalaridan foydalanishi mumkin. Shu bilan birgalikda ushbu jarayonda bolalarning kognitiv qobiliyatlari rivojlanishi, lug'at boyligi ko'payishi va bolada turli xil kasblar haqidagi ma'lumotlar shakllanishi ham yuz beradi. Bunga misol qilib

maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan "Nutq o'stirish" mashg'ulotlarida beriladigan kasblar haqidagi ma'lumotlar va ularning ahamiyati, bolalar adabiyoti bilan tanishtirish jarayonida aytib beriladigan kasblar haqidagi she'rlar va hikoyalar ushbu jarayonga misol bo'la oladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni biz odatda quyidagi kasblar bilan doimiy tanishtirib kelganmiz: oshpaz, o't o'chiruvchi, tikuvchi, o'qituvchi, tarbiyachi, askar, shifokor, sotuvchi, rassom, novvoy. Ammo bugun ilm-fan, madaniyat, iqtisodiyot, axborot texnologiyalari rivojlanar ekan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni yangi kirib kelayotgan kasblarga bo'lgan qiziqishini orttirish, ular haqida ma'lumotlar berish zarurdir.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarga zamonaviy kasblar bilan tanishtirishning asosiy maqsad, vazifalari:

- zamonaviy kasblar haqida aniq bilim va tushunchalar berish;
- zamonaviy kasblarga nisbatan qiziqish va xohishni uyg'otish;
- zamonaviy kasblarning jamiyat hayotidagi ahamiyatini bola ongiga singdirish;
- kattalar va o'z mehnatini qadrlash va hurmat qilishni tarbiyalash;
- bolalari zamonaviy kasblarga qiziqishni shakllantirish orqali kelajakda mamlakat rivojiga

hissa qo'shadigan yosh avlodni tarbiyalash.

Masalan biz bolalarni robototexnikaga bo'lgan qiziqishini paydo qilish uchun avvalo ushbu soha haqida qiziqarli ma'lumotlarni aytib berishimiz, ushbu kasb egalari qanday ishlarni amalga oshirishlarini aytishimiz kerak so'ngra AKT yordamida robototexnika haqidagi videolarni ko'rsatish, turli o'yinchoqlar va ularning turli qismlarni birlashtirib robot yoki uning maketini birgalikda yasash kabi ishlarni ko'rsatib o'tishimiz mumkin.

Bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ularni kelajakda turli kasblarni tanlashga qiziqishlarini shakllantirish bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining oldida turgan muhim vazifalardandir. Bolalarni har tomonlama barkamol shaxs qilib rivojlantirish va ularni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kasblar bilan tanishtirib borish bolani o'z vaqtida mustaqil

hayotga jasorat bilan kirishi o'z kasbiy faoliyat yo'lini tanlashi uchun tayyorlashni nazarda tutadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim-tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalardan foydalanish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini zamonaviy bilimlar bilan qurollangan tarbiyachilar bilan ta'minlash hamda ularda kasbiy malaka, faoliyatga nisbatan ijodiy yondoshuv hissini qaror toptirish, uzluksiz ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOT RO'YXATI

1. Sharipov Sh.S, Davlatov K, Nasriddinova G "Kasbga yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari" o'quv qo'llanma Toshkent -2007

2. Ahmedova L "Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini kasblar olami bilan tanishtirishda tarbiyachining roli" Maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini rivojlantirish: amaliyot va xorijiy tajriba» Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi

3. Djamilova N.N "Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga erkin qiziqishlarini shakllantirishning dasturiy ta'minotini maktabgacha ta'lim tashkilotlariga joriy etish" International scientific and practical conference "International experience and modern approaches in preschool education" 15-may, 2024

4. <https://yoshlarovozi.uz/oz/news/oquvchini-kasbga-togri-yonaltirish-muhim-vazifa->

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO‘NALTIRISH-DAVR TALABI

O‘zbekiston.N.D.Nabiyeva

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta’lim yo’nalishi o’qituvchisi

Axtamova Tursunoy Hamid qizi

Haydarova Zarina Hasanovna

Eshmurodova Nafisa Qahramon qizi

Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 1 kurs talabalari

Annotatsiya: Hozirgi globallashuv davrida kelajak kasblari va ularning talablari tubdan keskin o‘zgarib bormoqda. Bolalarni zamonaviy kasblarga yo‘naltirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta’minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish tamoyillari, pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: bolalarni kasbga yo‘naltirish, maktabgacha ta’lim, kelajak kasblari, innovatsion metodlar, ta’lim strategiyasi.

Аннотация: В современную эпоху глобализации профессии будущего и их требования кардинально меняются. Приобщение детей к современным профессиям является одним из важных факторов обеспечения их будущего успеха. В статье анализируются принципы, педагогические подходы и инновационные методы ориентации детей на будущие профессии.

Ключевые слова: профориентация детей, дошкольное образование, профессии будущего, инновационные методы, образовательная стратегия.

Abstract: In the current era of globalization, future professions and their requirements are changing radically. Guiding children to modern professions is one of the important factors in ensuring their future success. This article analyzes the principles, pedagogical approaches and innovative methods of guiding children to future professions.

Key words: guiding children to a profession, preschool education, professions of the future, innovative methods, educational strategy.

Hozirgi zamonaviy dunyoda texnologiya va innovatsiyalar shiddat bilan rivojlanib kelmoqda. Bu esa kelajak kasblari mazmunini o‘zgartirib, yangi mutaxassislarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Shuning uchun, bolalarni erta yoshdan kelajak kasblariga yo‘naltirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada bolalarni zamonaviy va kelajak kasblariga yo‘naltirish tamoyillari hamda metodikasi tahlil qilinadi.

1. Kelajak kasblari va ularning xususiyatlari

XXI asr kasblari an’anaviy sohalaridan keskin farq qiladi. Sun’iy intellekt, robototexnika, ekologiya, IT va biotexnologiya kabi sohalar kelajakni belgilovchi yo‘nalishlarga aylanmoqda. Shu bois, bolalarni erta yoshdan yangi texnologiyalar va kasblarga moslashishga o‘rgatish zarur.

2. Bolalarni kasbga yo‘naltirishning ta’limdagi o‘rni

Maktabgacha ta’lim muassasalari(MTT)da bolalarga kelajak kasblari haqida tushuncha berish, ularning tabiiy qiziqishlari va layoqatlarini rivojlantirish muhimdir. Psixolog va pedagoglar tomonidan kasbiy yo‘nalish berish jarayonlari metodik jihatdan ishlab chiqilishi kerak.

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbga qiziqishni shakllantirish usullari

- O‘yin texnologiyalari orqali kasblarga qiziqtirish.
- Amaliy mashg‘ulotlar va tajribalar tashkil etish.
- Bolalar uchun innovatsion kasb laboratoriyalarini yaratish.
- Zamonaviy mutaxassislar bilan uchrashuvlar tashkil qilish.

4. Ilg‘or tajribalar va innovatsion yondashuvlar

Xalqaro tajribada bolalarni erta yoshdan kasblarga yo‘naltirish bo‘yicha bir qancha innovatsion loyihalar mavjud. Masalan, Finlandiya ta’lim tizimida bolalar tabiiy qobiliyatlariga qarab kasbga yo‘naltiriladi. Singapurda esa maktabgacha yoshdagi bolalar uchun texnologik laboratoriyalar tashkil etilgan. Bu yondashuvlar O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham samarali bo‘lishi mumkin.

Касб танlashda shaxsiy qiziqishlar va qobiliyatlar

Касblarni tanlashda ijtimoiy va madaniy omillar

Ijtimoiy va madaniy omillar ham bolalarning kelajak kasblarini tanlashida muhim ahamiyatga ega. Oila an'analari, madaniy qadriyatlar va jamiyatdagi me'yorlar bolalarga turli kasblar haqida turlicha qarashlarni shakllantirishi mumkin. Shu sababli, ta'lim tizimida bu omillarni inobatga olish muhimdir. Masalan, ayrim jamiyatlarda ilm-fan yoki san'atga nisbatan qiziqish yuqori bo'lishi mumkin, boshqalarida esa iqtisodiy va texnologik kasblar afzal ko'riladi.

Kelajakda biror bir kasbni tanlashda bolaning shaxsiy qiziqishlari va iqtidorlari alohida o'rin tutadi. Har bir bola o'ziga mos kasbni tanlashda qaysi sohalarga qiziqishini va qaysi faoliyatda o'zini yaxshi his qilishini aniqlashi kerak. O'qituvchilar va ota-onalar bu jarayonni kuzatib, bolalarni qo'llab-quvvatlashlari zarur. Masalan, ilmiy sohalarga qiziqadigan bola ilmiy tadqiqotlar yoki texnologiya sohasiga yo'naltirilishi mumkin.

Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish jarayoni har bir o'qituvchi, ota-ona va jamiyat uchun muhim vazifadir. Yangi texnologiyalar va global iqtisodiy o'zgarishlar bolalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Kelajak kasblarining rivojlanishi bugungi ta'lim tizimi, maktabdan tashqari faoliyatlar, shaxsiy qiziqishlar va qobiliyatlarning aniq belgilanishini talab qiladi.

Bolalarni kasblarga yo'naltirishda ota-onalar va o'qituvchilar o'zaro hamkorlikda ishlashlari zarur. Ularning tavsiyalari va ko'maklari bolalarning kelajakdagi kasblarini tanlashda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, har bir bola o'z qiziqishlariga mos kasbni tanlashi kerak, bu esa uning kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi.

Касб tanlashda ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga olish, shuningdek, davlatning bu boradagi roli ham katta ahamiyatga ega. Ta'lim tizimida amalga oshiriladigan islohotlar va kasbga yo'naltirish dasturlari bolalarga to'g'ri yo'lni ko'rsatadi. Amaliy tajriba va malaka oshirish imkoniyatlari esa bolalarni kelajakdagi o'zgarishlarga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelajakda kasblar bo'yicha talablar tez o'zgarishi sababli, bolalarga moslashuvchan va o'rgatishga tayyor ta'lim tizimi zarur. Bugungi bolalar – ertangi dunyoning faol, bilimli va innovatsion rahbarlari bo'ladilar. Shuning uchun ularni kelajak kasblariga tayyorlash jamiyatning asosiy vazifasiga aylanishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-fevraldagi PQ-81-son qarori "Maktabgacha va maktab ta'limi tizimlarini rivojlantirish bo'yicha 2023–2026 yillarga mo'ljallangan konsepsiya".
2. Nazarova, M.X. (2022). Kasbga yo'naltirishning zamonaviy usullari. – Toshkent: "Ilm Ziyo" nashriyoti.
3. UNESCO (2023). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Parij: UNESCO Publishing.
4. World Economic Forum (2023). Future of Jobs Report. – www.weforum.org
5. Ruzmetova, G.T. (2021). "Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirishda o'yin texnologiyalarining o'rni". // Ilmiy-amaliy pedagogik jurnal

ЭКРАНИЗАЦИЯ ДЕТСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ДЕТЕЙ

О'zbekiston. Меликулова Н.Х.

Преподаватель кафедры ДОО НГУ

О'zbekiston. Ахмадова Мадина

Студентка 2го курса ДОО НГУ

Аннотация: В этой статье освещается тема экранизации детских книг и их влияние на детскую психику. История развития экранизации книг и сущность восприятия мультфильмов детьми. Рассматриваются положительные и отрицательные черты влияния экранизации на детей и их воспитания. Перечислены критерии грамотного подбора экранизации, которые учитывают возрастные особенности и моральные ценности. Также рассматривается явление искажения сюжетной линии при экранизации и неточная передача авторского замысла, также упрощение сюжета.

Ключевые слова: Детские книги, литературная сказка, экранизация произведений, моральные ценности, анимация, визуальный стиль, сюжетная линия, критерии экранизации, визуальные и звуковые средства.

BOLALAR ASARLARINING EKTRANLASHTIRILISHI VA ULARNING BOLALARGA TA'SIRI

Annotasiya: ushbu maqolada bolalar kitoblarini filmga moslashtirish mavzusi va ularning bolalar ruhiyatiga ta'siri yoritilgan. Kitoblarni ekranlashtirishning rivojlanish tarixi va bolalar tomonidan multfilmlarni idrok etishning mohiyati. Filmga moslashuvning bolalarga va ularning tarbiyasiga ta'sirining ijobiy va salbiy xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Yoshga bog'liq xususiyatlar va axloqiy qadriyatlarni hisobga olgan holda filmga moslashishni malakali tanlash mezonlari keltirilgan. Shuningdek, ekranlashtirish paytida hikoya chizig'ining buzilishi va muallifning niyatini noto'g'ri uzatish, shuningdek, syujetni soddalashtirish hodisasi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: bolalar kitoblari, adabiy ertak, asarlarning moslashuvi, axloqiy qadriyatlar, animatsiya, vizual uslub, hikoya chizig'i, filmga moslashish mezonlari, vizual va ovoqli vositalar.

FILM ADAPTATIONS OF CHILDREN'S WORKS AND THEIR IMPACT ON CHILDREN

Abstract: This article highlights the topic of film adaptations of children's books and their impact on the child's psyche. The history of the development of the film adaptation of the book the essence of children's perception of cartoons. The positive and negative features of the influence of the film adaptation on children and their upbringing are considered. The criteria for the competent selection of the film adaptation are listed, which take into account age characteristics and moral values. The phenomenon of distortion of the storyline during the film adaptation and inaccurate transmission of the author's idea, as well as simplification of the plot, is also considered.

Keywords: Children's books, literary fairy tales, film adaptations, moral values, animation, visual style, storyline, criteria for film adaptation, visual and sound tools.

Снимать мультфильмы и фильмы по мотивам детских произведений начали очень давно. Причём экранизации можно найти самых разных жанров — драма, комедия, роман или детектив. Главное, чтобы сюжет был интересен зрителям. Экранизация книг на сегодняшний день остаётся актуальной и выполняет осредническую функцию между текстом и визуальным восприятием. Особенно интересно посмотреть мультфильм после прочтения сказки — увидеть глазами персонажей, их эмоции и действия. Это особенно привлекает маленьких зрителей

Трудно оторваться от ярких и красивых кадров, которые завораживают с первых минут. Ребёнок легко узнаёт персонажей, так как читал в книге описание его внешнего вида и характера. Помнит цвет волос, одежду и черты лица, рассматривает с интересом каждое его появление. Научные данные подтверждают: около 90% информации мы воспринимаем зрительно. Таким образом, визуализация сюжета помогает детям с разным типом восприятия и способствует развитию образного и логического мышления.

Особенности адаптации литературного текста в визуальный формат

Экранизация требует трансформации литературного текста в сценарную форму, где внутренние монологи, описания природы или эмоций передаются через визуальные и звуковые средства. Нередко режиссёры сталкиваются с выбором: сохранить оригинал или адаптировать сюжет под современные реалии и возрастную аудиторию. Это может привести к упрощению образов, сокращению сцен или даже изменению концовки.

Экранизации детских книг несут ряд положительных эффектов. Во-первых, они стимулируют интерес к чтению — дети, увидев мультфильм, часто хотят прочитать оригинал. Во-вторых, визуальный формат помогает детям лучше понять эмоциональное состояние героев, воспринимать сюжет на уровне чувств. Также мультфильмы могут стать

полезным инструментом в обучении — как часть интерактивного урока, семейного обсуждения или театральной постановки.

Однако визуальная адаптация не всегда точно передаёт содержание книги. Часто авторский замысел подменяется коммерческими целями: акцент делается на внешние эффекты, а не на смысловую глубину. Герои упрощаются, становятся шаблонными, а сложные моральные или философские вопросы заменяются на более комичные или зрелищные сцены. Это снижает воспитательный и познавательный потенциал оригинального произведения.

Особую озабоченность вызывает наличие в некоторых экранизациях сцен, не соответствующих возрасту целевой аудитории. Это могут быть мрачные тона, сцены насилия, тревожная музыка или слишком реалистичская анимация, вызывающая у детей тревогу. В результате — искажается восприятие сказки как безопасного, доброго мира, что может повлиять на эмоциональное состояние ребёнка.

Для того чтобы экранизация приносила пользу, важно учитывать ряд критериев:

-Возрастное соответствие: содержание и визуальный стиль должны быть адаптированы под психофизиологические особенности ребёнка.

-Сохранение воспитательной и художественной ценности: желательно, чтобы мультфильм или фильм сохранял основную идею и ценности оригинального текста.

-Качество исполнения: графика, музыка и актёрская игра должны соответствовать высоким стандартам и не вызывать тревоги или раздражения.

-Возможность для обсуждения: важно, чтобы после просмотра можно было обсудить увиденное, задать вопросы, выразить чувства — это способствует развитию критического мышления.

Одной из проблем современных экранизаций детской литературы является включение элементов, не соответствующих возрастным особенностям целевой аудитории. В стремлении привлечь как можно более широкую зрительскую аудиторию и создать более «зрелищный» продукт, авторы сценариев и режиссёры нередко включают в фильмы и мультфильмы сцены, насыщенные тревожной атмосферой, элементами насилия, мрачными визуальными образами или психологически сложными темами.

Такие элементы могут негативно повлиять на эмоциональное состояние ребёнка, вызвать тревожность, страх, непонимание или даже отторжение самого произведения. Например, в экранизациях классических сказок нередко усиливаются сцены опасности или агрессии (погоны, сражения, смерть персонажей), которые в книжной версии преподносятся мягче, с акцентом на мораль. Ужесточение визуального ряда может травмировать детей младшего возраста, которые ещё не способны критически оценивать увиденное и отделять вымысел от реальности.

Кроме того, в некоторых экранизациях наблюдается смещение возрастного фокуса — классические детские сюжеты дополняются юмором или отсылками, понятными только взрослым. Это может нарушать детское восприятие сюжета, делая его фрагментарным и малопонятным. Например, в попытке заинтересовать родителей, создатели могут вводить иронические или двусмысленные диалоги, аллюзии на политику или популярную культуру.

Также распространена тенденция «темнизации» визуального стиля — кадры становятся более тёмными по палитре, используются резкие музыкальные акценты, глубокие тени, символика страха. Это придаёт фильму драматизм, но может оказаться чрезмерно тяжёлым для детской психики. Примеры таких решений можно найти в некоторых адаптациях сказок братьев Гримм, «Алисы в Стране чудес» или «Щелкунчика», где вместо волшебной атмосферы преобладают тревожные и гнетущие мотивы.

Важным аспектом становится родительский и педагогический контроль за тем, что именно смотрят дети. Задача взрослых — не только фильтровать контент по возрасту, но и быть готовыми к обсуждению увиденного, объяснять смысл сложных сцен, помогать ребёнку справиться с эмоциями. В противном случае экранизация может не только не принести пользы, но и повредить восприятию классической литературы в целом.

Экранизации детских книг — это не просто развлечение, а мощный культурный и образовательный инструмент. Однако эффективность такого формата зависит от качества адаптации, возраста ребёнка и контекста восприятия. Осознанный подход к выбору и просмотру мультфильмов позволяет усилить положительное влияние визуальной культуры и сохранить любовь к чтению.

Список использованных источников:

1. Беттельхейм Б. Воспользоваться сказкой. — М.: Педагогика, 1991.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. — М.: Просвещение, 1984.
3. Колесова М. А. Психология восприятия детьми художественного текста // Психология и педагогика. — 2017
4. Ушаков Д. В. Феномен экранизации: от литературного первоисточника к аудиовизуальному тексту // Вестник киноискусства. — 2020
5. Смирнова Е. О. Влияние мультфильмов на эмоциональное развитие детей дошкольного возраста // Детская психология и развитие. — 2019
6. Ковалева Н. В. Современные тенденции адаптации классических произведений для детей в кино и анимации // Научный альманах. — 2021. — № 4.
7. Занков Л. В. О развитии мышления у детей младшего школьного возраста. — М.: Просвещение, 1975
8. Митрошина М. А. Детская литература и визуальная культура: новые вызовы и возможности // Проблемы культурологии. — 2020. — № 3.

BOLALAR INTELLEKTUAL KAPITALI TARAQQIYOTNING TAYANCH OMILI SIFATIDA

*O'zbekiston.Uraqova Shaxlo Turdiyevna
Navoiy davlat Universiteti
Fakultetlararo Chet tillar kafedrası o'qituvchisi
Ahmedov Sohibjon Ulug'murod o'g'li
Shukurov Sherbek Yigitali o'g'li
Suyunov Dil Abubakir o'gli
matematika yo'nalishi 2- kurs talabalari*

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining intellektual qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarining intellektual qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirishning dolzarb masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: intellektual qobiliyat, iste'dod, o'yin, bilimlar, pedagog, vazifa, tarbiya, tafakkur, faoliyat, ijodkorlikni rivojlantirish, fikrlash.

Абстрактный. Формирование и развитие интеллектуальных способностей учащихся дошкольных образовательных учреждений является одной из актуальных проблем. В статье рассматриваются актуальные вопросы формирования и развития интеллектуальных способностей дошкольников.

Ключевые слова: интеллектуальные способности, талант, игра, знания, педагог, задача, воспитание, мышление, деятельность, развитие творчества, мышления.

Abstract. The formation and development of intellectual abilities of preschool children is one of the current issues. This article covers the current issues of the formation and development of intellectual abilities of preschool children.

Keywords: intellectual abilities, talent, play, knowledge, teacher, task, upbringing, thinking, activity, development of creativity, thinking.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratish bola shaxsiyatining intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning dolzarb muammosidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi muammosi uzoq vaqt davomida pedagoglar va psixologlar tomonidan maqsadli ravishda o'rganilgan. Intellektual rivojlanish deganda aqliy qobiliyatlarning rivojlanish darajasi tushuniladi, bu bilimlar to'plami va kognitiv jarayonlarning rivojlanishini anglatadi (xotira, fikrlash, tasavvur) va hokazo. "Intellekt" (inglizcha - intelligence) tushunchasi ilmiy tadqiqot ob'yekti sifatida psixologiyaga 19- asr oxirida ingliz antropologi F.Galton tomonidan kiritilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish bu fikriy faoliyatning ko'rgazmali-harakatli, ko'rgazmali-obrazlidan abstrakt, nazariyga o'zgarishidir. Bolada tushunchalar va tushunchalar tizimi muntazam shakllanib boradi. Bolaning anglash va fikrlash rivojlanishi darajasi qancha yuqori bo'lsa, u o'zlashtirgan, foydalanayotgan tushunchalar shuncha murakkab bo'ladi.

Shu tarzda, umumiy holda bola psixik rivojlanishi jarayonini uch asosiy yo'nalishga bo'lish mumkin:

- 1) ta'lim jarayonida bilim va faoliyat usullarining rivojlanishi;
- 2) o'zlashtirilgan usullar qo'llashda psixologik mexanizmlarining rivojlanishi;
- 3) shaxsning umumiy xususiyatlari rivojlanishi.

Bolalarda asosiy intellektual rivojlanish bosqichi maktabgacha va maktab yoshiga to'g'ri keladi. Genetika va irsiyat intellektual salohiyatga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Kimdir tabiatan tez hisoblaydi, kimdir tug'ilganidan boshlab matematikani yaxshi ko'radi, kimdir gapirishdan oldin kuylaydi. Bolalarda aloqa va bilim qobiliyatlarini rivojlantiradigan faoliyatning muntazamligini ta'minlash orqali intellektni rivojlantirish mumkin. Temperament va xarakter xususiyatlarini o'rganish maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchisining intellektini rivojlantiruvchi omil hisoblanadi. Ota-ona bilan munosabat va oiladagi emotsional muhitni me'yoriy darajaga keltirish bola intellektini rivojlantirishga poydevor bo'lib xizmat qiladi. Bolalar bilan ishlashda pedagogning asosiy vazifasi har bir bolaga o'z oldiga amalga oshirilishi mumkin bo'lgan vazifalarni qo'yishga yordam berish, ularni hal qilish usullarini o'zlashtirish va uning faoliyati natijalariga samarali yo'l topishga yordam berishdir.

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy faoliyati usullarini shakllantirish (tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, tasniflash, analogiya), o'z harakatlarini fikrlash va rejalashtirish qobiliyati.

2. Bolalarda o'zgaruvchan fikrlash, tasavvur, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, o'z bayonotlarida bahslasha olish, eng oddiy xulosalar chiqarish.

3. Bolalarning ixtiyoriy sa'y-harakatlarini maqsadli boshqarish, tengdoshlar va kattalar bilan to'g'ri munosabatlarni o'rnatish, o'zini boshqalarning ko'zi bilan ko'rish qobiliyatini rivojlantirish.

Bolalar bilan ishlashni tashkil etishning asosi quyidagi didaktik tamoyillar tizimidir: yaratilgan ta'lim muhiti, barcha stressni yaratuvchi omillarni olib tashlashni ta'minlash, ta'lim jarayoni (psixologik qulaylik tamoyili); yangi bilimlar tugallangan shaklda emas, balki bolalar tomonidan mustaqil ravishda «kashf etilishi» orqali kiritiladi (faoliyat tamoyili); yangi bilimlarning kiritilishi bilan uning atrofdagi dunyo obyektlari va hodisalari bilan aloqasi ochiladi (dunyoni yaxlit ko'rish tamoyili); bolalar o'z tanlovini qilish qobiliyatini rivojlantiradi va ularga tizimli ravishda tanlash imkoniyati beriladi (o'zgaruvchanlik tamoyili); o'quv jarayoni bolalarni o'zlashtirishga qaratilgan o'z tajribasi ya'ni ijodiy faoliyati (ijodkorlik tamoyili); ta'limning barcha darajalari o'rtasida ketma-ket aloqalar ta'minlanadi (uzluksizlik tamoyili). Bolalar bu bilim va ko'nikmalarni o'yin davomida tengdoshlari bilan muloqot qilish, mashg'ulotlarda qatnashish va tarbiyachilar bilan suhbatlar orqali egallaydi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi uchun o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish, bolalar faoliyatini to'g'ri yo'nalishga

yo'naltirish juda muhimdir. Bola tabiatan unga xos bo'lgan doimiy o'rganish uchun ulkan salohiyatga ega. Bunday qiziquvchanlik maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchisining har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida bosqichmabosqich rivojlanishi uchun ajoyib asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Pedagoglarning vazifasi har bir bolaning iste'dodi, qobiliyatlari va ko'nikmalarini, shuningdek, yoshini hisobga olgan holda yondashishdir. Bola yangi narsalarni asta-sekin va majburlashsiz o'rganishi kerak. Bundan tashqari, tarbiyachi kichkina shaxsni o'zini takomillashtirishga, yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishga undashi kerak. Faqat bu holatda, barcha zarur shart-sharoitlar bajarilgan taqdirda, bolalarning aqliy tarbiyasi to'g'ri yo'lga qo'yiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlari va ko'nikmalarini shakllantirish vositasi sifatida ta'limiy o'yin faoliyatida kognitiv vazifalardan amaliy foydalanish V.V.Ageyeva, I.Y.Lerner, T.V.Napolnova, V.G.Razumovskiylarning asarlarida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Bilim va faoliyat uslubining murakkablashishi ta'lim jarayonida bolalar rivojlanishining asosiy va belgilovchi tomonini tashkil etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlanishida ulardagi tug'ma qobiliyat va iste'dod muhim ahamiyatga ega. Tug'ma qobiliyatga ega bo'lgan bolalarimiz kattalarning har bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilg'ab oladilar va tez o'zlashtirib, hayotga tatbiq etadilar. Ammo, barcha bolalarimizga ham birdek tug'ma talant, qobiliyat va iste'dod nasib etavermaydi. Shunday ekan, qobiliyatni shakllantirib borish, yoshlarning iste'dodini oshirib borishdek muhim vazifa birinchi navbatda pedagoglarimiz va keng jamoatchilik zimmasiga ya'ni oila, o'quv muassasalari, korxona, tashkilot zimmasiga tushadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar tarbiyasining asosiy vazifalari- jismoniy, aqliy, axloqiy, mehnat tarbiyasi, estetik tarbiya berib borishdan iboratdir. Psixologlar fikricha bu yoshda bolada bilish jarayonlari rivojlanib borganligi sababli unga o'rgatilgan har bir yangilikni tez ilg'ab oladi, ongiga singdirib boradi. Bolalikda aqliy rivojlanish asosini bolada shakllanayotgan idrok etish va fikrlash harakatlarining yangi turlari tashkil etadi.

Barcha zamonaviy pedagogik texnologiyalar singari o'yin texnologiyalari ham bolalarning intellektual qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

1. Bolaning intellektual qobiliyatini, dunyoqarashini kengaytiradi, bilish faoliyatini hamda olingan bilimlarini amalda qo'llay bilish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

2. Bolalarda mustaqillikni, irodani tarbiyalaydi, muloqot va axloqiy-estetik dunyoqarashini boyitadi.

3. Bolada diqqat, xotira, nutq, tafakkur, taqqoslash, ko'nikmalarini, turli vaziyatlardagi muammolarga yechim topish ko'nikmalarini, motivatsiyani rivojlantiradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bolalarni har tomonlama rivojlantirish maqsadiga erishish ularning intellektual qobiliyati, ruhiy, jismoniy salomatliklari, muloqotlari, bilish faoliyatlariga oid muvaffaqiyatlari uchun ham muhim sanaladi. Maktabgacha ta'lim jarayonini tashkil etishga oid faoliyatning markazida tarbiyalanuvchilar shaxsiyatini va intellektual qobiliyatini rivojlantirish maqsadi turishi lozim. Bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish sifatini takomillashtirishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-son Qonuni. 2019 yil 16 dekabr. www.lex.uz

2. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika". - T., "Ma'naviyat", 2013.

3. Abdusamatova, Sh. S. (2020). Интерактивное обучение как специальная форма организации познавательной деятельности. "Zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolari" ilmiy maqolalar to'plami, 2, 191-194.

4. Berdiyeva M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini pedagogik qo'llabquvvatlash asosida intellektual imkoniyatlarini rivojlantirish mexanizmlari // ped.f.b.f.d. (PhD) ilmiy darajasini olish uchun diss. Toshkent: MTTRMQTMOI, 2020. 148 b.

5. Valiyeva F.R. Uzluksiz ta'lim tizimi sharq olimlari nigohida. // Kasb-hunar ta'limi jurnali. №3-son. 2019-yil

6. Mavlonov N.Sh, G'afforov F.H, G'afforov L.H, Ummataliyev Z.A, Kasbiy faoliyatda axborot texnologiyalari, O'quv qullanma. 2021-yil 9-fevral

7. Kalmuratov T.N. Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarish: mavjud holat va muammolar. "Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda ta'lim-tarbiya jarayonining dolzarb masalalari" mavzusida Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi 10-iyun 2021 yil Toshkent shaxri. 6-bet

ОРИЕНТАЦИЯ ДЕТЕЙ НА ПРОФЕССИИ БУДУЩЕГО-ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

*Узбекистан. Лазарева Светлана Валерьевна
Город Навои 33 - ГДОО воспитатель*

Аннотация: в данной статье рассматриваются вопросы ранней профессиональной ориентации детей дошкольного возраста. В ней рассматриваются особенности и важности формирования у детей представлений о различных профессиях.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессия, формирование, совместная деятельность, эмоциональный интеллект, ранний возраст, адаптация.

Abstract: this article discusses the issues of early professional orientation of preschool children. It examines the features and importance of forming children's ideas about various professions.

Keywords: professional orientation, profession, education, joint activity, emotional intelligence, early age, adaptation

Профессиональная ориентация дошкольников – это широкое поле деятельности для педагогов и психологов. Ознакомление с трудом взрослых и с окружающим миром происходит уже в младшем дошкольном возрасте, когда дети через сказки, общение со взрослыми и средства массовой информации узнают о разных профессиях. В зависимости от способностей, психологических особенностей темперамента и характера, от воспитания ребенка и привития ему ценности труда у детей формируется система знаний о профессиях, интересы и отношение к определенным видам деятельности.

Выбор профессии — это важный этап в жизни каждого человека, но, как ни странно, этот процесс начинается задолго до того, как ребенок окончательно решит, чем он хочет заниматься в жизни. Сегодня будущие профессии начинают формироваться у детей на самом раннем этапе — в дошкольном возрасте. Тенденции времени, стремительное развитие технологий, изменения в обществе и мире труда диктуют новые требования к формированию профессиональных навыков у малышей.

Ранняя профориентация является решающим фактором социализации ребенка. Необходимость профориентации детей дошкольного возраста отмечали в своих исследованиях Н.Н. Захаров, Е. Гинзберг, Д. Сьюпер, Е.Н. Землянская, С.Н. Чистякова, Е.А. Климов и др. По мнению В.И. Логиновой: «Знания о труде, отношении к нему взрослых, мотивах, направленности труда, отраженные в образах, начинают регулировать поступки детей, перестраивать их мотивы и отношения к собственному труду, труду взрослых, предметам, созданным людьми».

К выбору своей будущей профессии нужно серьезно готовить ребенка. Ему необходимо знать, кем работают его родители или работали бабушки и дедушки, познакомиться со спецификой различных профессий, требованиями, которые они предъявляют к человеку, а также интересоваться, кем он хочет стать, когда вырастет. Чем больше ребенок впитает информации и чем более разнообразна и богата она будет, тем легче ему будет сделать в будущем свой решающий выбор, который определит его жизнь. У человека все закладывается с детства и профессиональная направленность в том числе. Раннее начало подготовки ребенка к выбору будущей профессии заключается не в навязывании ребенку того, кем он должен стать, по мнению родителей, а в том, чтобы познакомить ребенка с различными видами труда, чтобы облегчить ему самостоятельный выбор в дальнейшем.

Необходимо развить у него веру в свои силы путем поддержки его начинаний будь то в творчестве, спорте, технике и т.д. Чем больше разных умений и навыков приобретет ребенок в детстве, тем лучше он будет знать и оценивать свои возможности в более старшем возрасте.

Небогатый жизненный опыт ребенка позволяет ему судить о профессиях людей на основе представлений о труде взрослых, ближайшего окружения. В последнее время в словаре детей чаще присутствуют такие «модные» профессии как: бизнесмен, менеджер, юрист. Но о них дошкольник знает весьма поверхностно. Между тем мир профессий настолько богат и разнообразен, что ориентация в нем является важнейшим звеном социальной адаптации ребенка.

Основными предпосылками эффективного формирования у дошкольников представлений о мире профессий является создание комплекса психолого-педагогических условий:

- Профессиональная компетентность педагогов в вопросах профориентации дошкольников
- Создание развивающей пространственно-игровой среды профессиональной направленности
- Организация образовательного процесса в различных видах деятельности
- Взаимодействие с социальными партнерами городской инфраструктуры
- Сотрудничество с семьями воспитанников.

Работа по ранней профориентации дошкольников осуществляется через совместную деятельность педагога с детьми и самостоятельную деятельность детей, которая проходит через познавательную, продуктивную и игровую деятельность. Данный подход способствует активизации интереса детей к миру профессий, систематизации представлений и успешной социализации каждого ребенка.

1. Раннее знакомство с профессиями.

Сегодня дошкольники всё чаще сталкиваются с понятием «профессия». Причем речь идет не только о традиционных профессиях, таких как врач, учитель или строители, но и о более специализированных направлениях. Развитие медиапространства, доступность интернета и образовательных ресурсов способствует более широкому кругозору детей. Уже в дошкольном возрасте дети начинают осознавать, что профессии могут быть различными, они могут взаимодействовать с миром через игры, занятия, а также активное участие в социальных и творческих проектах.

2. Адаптация к цифровому миру.

Одним из наиболее важных аспектов выбора профессии в будущем является освоение технологий. Современные дети все больше вовлечены в цифровую среду: они не только активно используют гаджеты, но и начинают осваивать основы программирования, робототехники, работы с виртуальной реальностью и другими инновациями. Все это ставит новые требования к образованию. Педагоги и родители должны понимать, что развитие у детей навыков работы с компьютерами и цифровыми инструментами является важным этапом формирования будущей профессии.

3. Эмоциональный интеллект и креативность.

Современные требования к профессиям все больше ориентированы не только на технические, но и на эмоциональные и креативные качества человека. Развитие эмоционального интеллекта (ЭИ) с раннего возраста помогает детям научиться понимать свои чувства и чувства окружающих, эффективно взаимодействовать в коллективе, разрешать конфликты и проявлять эмпатию. Эти навыки необходимы не только в социальной жизни, но и в профессиональной деятельности. Профессии будущего будут требовать от человека способности к креативному решению задач, к нестандартному мышлению и работе в коллективе.

4. Игровая деятельность как основа.

Дошкольный возраст — это возраст, когда ребенок познает мир через игру. Именно в игре он осваивает роли различных профессий, научается взаимодействовать с окружающим миром, развивает логическое и творческое мышление. Педагоги и родители могут поддерживать этот процесс, предлагая детям игровые задания, направленные на развитие профессиональных навыков. Роль педагога в этом процессе заключается в том, чтобы создать условия для детей, в которых они могут проявлять себя в разных ролях, осваивать новые профессии и пробовать свои силы в различных сферах деятельности.

5. Индивидуальные интересы и потребности.

Каждый ребенок уникален, и именно в дошкольном возрасте начинает проявляться его индивидуальность. Важно поддерживать интересы детей, давать им возможность пробовать различные виды деятельности. Это поможет не только развить ключевые навыки, но и сформировать у ребенка осознание того, что выбор профессии — это дело не только рациональное, но и связанное с личными предпочтениями и увлечениями. Учитывая эти интересы, родители и педагоги могут направлять детей на путь развития их сильных сторон, помогая им в будущем с выбором профессии.

6. Роль родителей в выборе профессии.

Родители играют ключевую роль в формировании представлений ребенка о профессиях. Важно понимать, что именно в дошкольном возрасте закладываются основные концепции о труде, профессиях и карьере. Родители, рассказывая детям о различных профессиях, показывают пример своим трудом и отношением к своей деятельности. Разговоры о профессиях, участие в родительских проектах, походы на мастер-классы и экскурсии по предприятиям помогают дошкольникам не только расширить кругозор, но и начать осознавать ценность труда, понимать, как работают люди в разных сферах жизни.

7. Подготовка к профессиям будущего.

Мир быстро меняется, и профессии, которые существовали еще несколько десятилетий назад, сегодня могут исчезнуть или трансформироваться. Это значит, что детям необходимо подготовиться не только к текущим профессиям, но и к новым, которые могут появиться в будущем. В связи с этим важно развивать у детей способность к гибкости, умение адаптироваться к изменениям, а также навыки самообучения. Эти качества будут полезны, независимо от того, какую профессию ребенок выберет в будущем.

Заключение. Выбор профессии — это сложный и многогранный процесс, который начинается гораздо раньше, чем это принято считать. Уже в дошкольном возрасте дети начинают формировать свои представления о мире труда, о профессиях, которые могут выбрать в будущем. Развитие технологий, акцент на креативности и эмоциональном интеллекте, а также индивидуальные интересы детей создают новые требования к образованию и воспитанию. Важно поддерживать интересы детей, развивать их способности и помогать им раскрывать свой потенциал, что, безусловно, сыграет ключевую роль в их выборе профессии в будущем.

Проводимая профориентационная работа позволяет ненавязчиво подвести детей к важному выводу, что труд, профессиональная деятельность являются значимой сферой жизни.

Список литературы:

1. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений.
2. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. - М, 1996.
3. Савина И.В. Формирование представлений о профессиях у детей старшего дошкольного возраста.
4. Кондрашов В. П. Введение дошкольников в мир профессий: Учебно-методическое пособие.

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH ZAMON TALABI

O'zbekiston.Sayitov Sayem Sayitovich

Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta'lim kafedrasi dotsenti

Esanboyeva Oyxon Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda jadal rivojlanayotgan texnologik, iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirishning dolzarbligi yoritilgan. Kasblarning tubdan o'zgarib borayotganligi, yangi sohalarining paydo bo'lishi ta'lim tizimidan innovatsion yondashuv va kompleks kompetensiyalarni shakllantirishni talab qilmoqda. Muallif ta'limning vazifasi faqat mavjud kasblarga emas, balki hali shakllanib ulgurmagan, ammo yaqin kelajakda dolzarb bo'ladigan kasblarga tayyorlovni ham o'z ichiga olishi lozimligini asoslaydi. Shu bilan birga, maqolada ota-onalar, pedagoglar va jamiyatning birgalikdagi mas'uliyati va roli muhim o'rin egallashi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: kelajak kasblari, bolalar yo'naltiruv, innovatsion fikrlash, texnologik savodxonlik, "soft skills", ta'lim tizimi, kasb tanlash, STEAM, gamifikatsiya, raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt.

Аннотация: В данной статье освещается актуальность профессиональной ориентации детей в условиях стремительно развивающихся технологических, экономических и социальных изменений. Изменения в мире профессий, появление новых сфер требуют от системы образования инновационного подхода и формирования комплексных компетенций. Автор обосновывает необходимость подготовки не только к существующим профессиям, но и к тем, которые еще не сформировались, но в ближайшем будущем будут востребованы. Также подчеркивается важность совместной ответственности и роли родителей, педагогов и общества в этом процессе.

Ключевые слова: профессии будущего, профориентация детей, инновационное мышление, технологическая грамотность, «гибкие навыки», система образования, выбор профессии, STEAM, геймификация, цифровая экономика, искусственный интеллект.

Abstract: This article highlights the importance of guiding children toward future professions in the context of rapidly developing technological, economic, and social changes. The transformation of existing professions and the emergence of new fields require an innovative approach and the development of complex competencies within the education system. The author emphasizes that education should prepare students not only for current professions but also for those that have yet to emerge but will become relevant in the near future. The article also underlines the shared responsibility and role of parents, educators, and society in this process.

Keywords: future professions, career guidance for children, innovative thinking, technological literacy, soft skills, education system, career choice, STEAM, gamification, digital economy, artificial intelligence.

Bugungi kunda sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, robototexnika, biotexnologiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), kiberxavfsizlik, yashil energetika, muqobil tibbiyot va boshqa ko'plab yo'nalishlar keskin rivojlanmoqda. Ushbu sohalar nafaqat yangi kasblarni paydo qilmoqda, balki mavjud kasblarning ham mohiyatini tubdan o'zgartirmoqda. Masalan, ilgari faqat inson bajaradigan vazifalarni bugun algoritmlar va sun'iy intellekt tizimlari amalga oshirmoqda. Bu esa bolalarda raqamli savodxonlikni shakllantirish, texnologik fikrlashni rivojlantirish va ijodiy yondashuvni mustahkamlashni talab etadi.

Endilikda "o'rgatish" tushunchasi "tayyorlash" tushunchasi bilan almashmoqda – ya'ni bola shunchaki ma'lumotlarni yodlab emas, ularni tahlil qilish, amaliyotda qo'llash va yangicha yechimlar taklif eta olish darajasiga yetishi kerak.

Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tez o'zgarib borayotgan texnologik va ijtimoiy muhitda ta'lim tizimi bolalarni nafaqat hozirgi kasblarga, balki kelajakda talab qilinadigan sohalarga tayyorlashni maqsad qilishi zarur. Ayniqsa, sun'iy intellekt, biotexnologiya va yashil iqtisodiyot kabi yangi sohalar rivojlanayotgan bir paytda bolalarga innovatsion fikrlash, muammolarni hal qilish, va texnologik ko'nikmalarni o'rgatish nihoyatda muhimdir.

Shuningdek, shaxsiy rivojlanish, jamoada ishlash va kreativlik kabi ko'nikmalarni rivojlantirish ham kelajakda muvaffaqiyatli kasblar uchun zarur hisoblanadi. Kasbni to'g'ri tanlash har bir bolaning qiziqishi, qobiliyati va imkoniyatlariga mos bo'lishi kerak. Bunda bolaning sog'lig'i, o'zlashtirish darajasi va hissiyoti hisobga olinishi zarur. Ana shunda u mehnatdan qoniqish hosil qiladi, kasbiga ixlos bilan yondashadi va jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllanadi.

Shu bois, bolalarning ongiga: "har bir buyum inson mehnati mahsuli", "mohir qo'llar faqat mehnat orqali yetuklikka erishadi" degan g'oyalarni singdirish muhimdir. To'g'ri tanlangan kasb bolaning mustaqil hayotini yo'lga qo'yishda, jamiyatda o'z o'rnini topishda va o'zini namoyon etishda muhim omil hisoblanadi.

Hozirgi kunda jamiyat yangi rivojlanish bosqichiga qadam qo'yayotgani bois, unga mos mutaxassislar tayyorlash – ta'limning asosiy vazifalaridan biriga aylangan. Kasblar olami ham o'zgarib bormoqda – yangi texnologiyalar, ekologik muammolar, iqtisodiy o'zgarishlar va global raqobat bu sohani qayta shakllantirishga undamoqda. Endilikda bolalarni kelajak kasblariga tayyorlash faqat o'qish va yozishni o'rgatish bilangina emas, balki ularni turli ko'nikmalar va kompetensiyalar bilan qurollantirish orqali amalga oshiriladi.

Bu mas'uliyatli jarayonda o'qituvchilar, ota-onalar va jamiyat birgalikda harakat qilishi kerak. Har bir bolaning individualligi, ichki imkoniyatlari va qiziqishlariga mos yo'nalishni tanlashiga ko'maklashish, ularni o'z oldiga maqsad qo'yishga va unga erishishga rag'batlantirish orqali kelajak avlodni ongli, maqsadli va kasbiy jihatdan yetuk shaxslar qilib tarbiyalash mumkin.

Psixologlar va pedagoglarning fikricha, bolaning shaxsiyati va kasbga qiziqishi 7–12 yosh oralig'ida shakllana boshlaydi. Bu davrda bolaning ichki dunyosi, o'ziga xos qobiliyatlari, liderlik fazilatlarini, kreativ fikrlashi yuzaga chiqadi. Shu sababli, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichidayoq kasbiy yo'naltirish ishlari boshlanishi zarur.

Bu jarayonda quyidagilarga e'tibor qaratilishi lozim:

- Har bir bolaning shaxsiy qiziqishlari va iste'dodlarini aniqlash;
- Qobiliyatiga mos amaliy mashg'ulotlar bilan tanishtirish;
- Interaktiv usullar, gamifikatsiya, robototexnika, STEAM texnologiyalar orqali o'rganishga rag'batlantirish;
- Kasblar olami bilan tanishtiruvchi ekskursiyalar, ustozlar bilan uchrashuvlar tashkil etish.

Agar bola erta yoshdan o'z kasbini topib, unga bo'lgan muhabbatni shakllantirsa, u o'zini jamiyatda foydali shaxs sifatida namoyon eta oladi. Mehnatga bo'lgan hurmat, mas'uliyat va ijtimoiy foyda hissi aynan erta bosqichlarda yuzaga chiqadi.

Kasbiy yo'naltirishda faqat maktab yoki ta'lim tizimi emas, balki ota-onalar va jamiyatning ham ishtiroki muhim. Har bir bolaning individualligi, uning psixologik holati, sog'ligi va hissiyotlari inobatga olinib, unga mos yo'nalish tanlashga yordam berish kerak. Ota-onalar bolani o'z istaklariga mos ravishda emas, balki bolaning tabiiy qobiliyatlariga ko'ra yo'naltirishlari zarur.

O'qituvchilar esa bolani ko'proq mustaqil fikrlashga, tanqidiy yondashuvga, jamoaviy ishlashga va liderlikka o'rgatishlari lozim. Bu esa sinfdagi an'anaviy ta'limdan farqli ravishda faol metodlar, loyiha ishlari, bahs-munozaralar, amaliy mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi.

Jamiyat esa kasblar qadriyatini ko'rsatishi, har qanday kasb hurmatga loyiq ekani, oddiy ishchi mehnatining ham katta ahamiyatga ega ekanini bolalar ongiga singdirishi kerak. "Mehnatsiz

hayot yo‘q”, “Har bir buyum – mehnat mahsuli”, “Kasb – faxrdir” kabi tushunchalar orqali bolalarda kasbga bo‘lgan ijobiy munosabat shakllantiriladi.

Xulosa qilib aytganda, bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish – bu nafaqat ta’lim tizimining, balki butun jamiyatning strategik vazifasidir. Raqobatbardosh, maqsadli va yetuk shaxslarni tarbiyalash uchun har bir bola o‘z qobiliyatiga mos, ijtimoiy ahamiyatli va zamonaviy kasbni tanlashi zarur. Bu yo‘lda o‘qituvchi, ota-ona va jamiyat vakillarining birgalikdagi sa’y-harakatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakni bugun yaratayotgan bolalarning hayot yo‘li ayni damda shakllanmoqda – biz esa ularni sog‘lom, bilimli va ongli tarzda bu yo‘lga yo‘naltirishga mas’ulmiz.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Атакузиева, Г.Ж. Современные подходы к профориентации учащихся в условиях цифровизации образования // Наука и образование сегодня. – 2022. – №2 (65). – С. 45–48.
2. Хожиева, М.К. Формирование профессиональной направленности у школьников в условиях новых вызовов XXI века // Педагогическое образование и наука. – 2023. – №1. – С. 63–67.
3. To‘xtasinov, A. & Karimova, M. (2022). Innovatsion texnologiyalar asosida ta’lim tizimini modernizatsiyalash. – Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Zaytseva, E.N. (2020). Proforientatsiya shkolnikov v sovremennykh usloviyakh. – Moskva: Prosveshcheniye.
5. Qodirova, M. (2021). Zamonaviy ta’limda raqamli savodxonlikni shakllantirishning dolzarb jihatlari // Pedagogik ta’lim muammolari. – №4. – B. 112–116.
6. Ergasheva, M. (2022). Kasbiy yo‘naltirishda STEAM yondashuvining ahamiyati // Innovatsion ta’lim va zamonaviy tadqiqotlar. – №2. – B. 88–91.
7. Otamurodova, S.S. (2024). The Cultivation of Media Competency among Prospective Educators as a Pedagogical Issue. American Journal of Science and Learning for Development (AJS LD), 3(8). <https://doi.org/10.51699/ajsld.v3i8.292>. <https://journal.academicjournal.id/index.php/ajsld/article/view/292>
8. Otamurodova, S.S. (2024). The Cultivation of Media Competency Among Prospective Educators as a Pedagogical Issue in Uzbekistan. International Scientific Journal «Science and Innovation». Series B, 3(12). <https://scientists.uz/view.php?id=8330>.
9. Otamurodova, S.S. (2023). The Role of Ethno-Pedagogic Traditions in the Education of Students. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 18. <https://zienjournals.com/index.php/jpip/article/view/3527>
10. Sharipova, N., Ulug'berdiyeva, D., Melikulova, N., & Otamurodova, S. (2023). The Role of Folk Pedagogy in Spiritual and Moral Education of Future Teachers. Journal for New Zealand Herpetology, 12(4), July-August. <https://biogecko.co.nz/index.php/journal/article/view/122>

BOLALARNI KELAJAK KASBLARGA YO‘NALTIRISH DAVR TALABI

O‘zbekiston. Xaydarova Shaxlo Narzullayevna

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim kafedrasi dotsenti, PhD

Mixliyeva Aisanam Yusupovna

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ertamiz bo‘lgan yosh avlodni kasb tanlashda qiziqishlari, qobiliyatlari, intilishlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda qo‘llab-quvvatlashlari, istaklarini amalga oshirishga yordam berishlari kerakligi borasida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: barkamol avlod, kasb, kasbga yo‘naltirish, qiziqishi, iste’dodi, mehnat bozori, ehtiyoj, menejer, diller, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, fiziologik holat.

Аннотация: В статье рассматривается необходимость оказания поддержки молодому поколению, нашему будущему, в выборе профессии с учетом их интересов, способностей, стремлений и возможностей, а также помощь в реализации их желаний.

Ключевые слова: гармоничное поколение, профессия, профориентация, интерес, талант, рынок труда, потребность, менеджер, торговец, социально-экономическое развитие, физиологическое состояние.

Abstract: This article discusses the need to support the young generation, who are our future, in choosing a profession, taking into account their interests, abilities, aspirations and capabilities, and help them realize their desires.

Keywords: harmonious generation, profession, vocational guidance, interest, talent, labor market, need, manager, dealer, socio-economic development, physiological state.

Bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish davr talabi. Avvalambor bolalarni kasbga bo‘lgan mehrini uyg‘otish oiladan boshlanadi deb o‘ylayman. Shaxsiy hayotimdan kelib chiqqan holda shuni aytamanki, oila muhitida ota-ona qanday sohalarga qiziqishi hayoti davomida foydalanishi, o‘sha muhitda tarbiyalanayotgan bola albatta ota-onaning kasbiga qiziqadi, yordam beradi.

Xalqimiz aytganidek: “Bir yigitga qirq hunar oz” deganidek, o‘sha muhitda tarbiyalangan bola ota-onasining kasbiga mehri uyg‘onadi, oilaga yordami tegayotganidan xursand bo‘ladi.

✓ Barkamol avlodni kasbga bo‘lgan qiziqishlarini yoshligidanoq uyg‘otishimiz kerak deb o‘ylayman. Tarbiyachi, ota-onalar bilan hamkorligida bolaning o‘zi yoqtirgan kasbini tanlashida ko‘maklashishimiz kerak.

“Bir bolaga yetti mahalla ota-ona” deyishganidek, bolaga atrofdagilar ham kasbga bo‘lgan mehrini uyg‘otadi.

Hozirgi kunda kasbga yo‘naltirish ishlarini mazmun va sifat jihatdan takomillashtirish muhim ijtimoiy-iqtisodiy vazifa sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot sharoitida faol ishtirok etadigan, mamlakatning ilmiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga munosib hissa qo‘shadigan, yuksak madaniy va ahloqiy sifatlarga ega bo‘lgan yuqori malakali yoshlar safi tobora kengayib borayapti. Chunki, ularni mustaqil hayotni dadil

qadamlar bilan boshlashiga, o‘z iqtidorini namoyon etishiga barcha shart-sharoitlar yaratilmoqda.

Keyingi davrda yoshlarni turli xil kasblarga qiziqtirish va o‘zlari tanlagan kasbga yo‘naltirish ishlari davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Shu bois bu yo‘nalishda bevosita ahamiyat kasb etuvchi yagona uzluksiz ta’lim tizimini yaratish vazifasiga asosiy e’tibor qaratildi. Ma’lumki, insonlarning mustaqil turmush tarzini yo‘lga qo‘yishda, o‘zi istagan sohada samarali faoliyat olib borishida to‘g‘ri kasb tanlash muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun ham o‘qish, bilim olish, kasb tanlash barobarida o‘z sohasining yetuk egasi bo‘lishi lozim. Buning uchun kasb tanlovchi mutaxassislar tayyorlash tizimi, mehnat shart-sharoitlari, vositalari, sohaning o‘ziga xos xususiyatlari, o‘z qobiliyati va ehtiyojlari, kasblar to‘g‘risida ma’lumotlar, ayrim mehnat bozori

talablari asosida ehtiyojning o'zgarib borishini, salomatligining tanlagan kasbiga mos kelishi, o'qishni davom ettirish imkoniyatlarini, kelgusi mavqeini bilishi zarur.

Darhaqiqat, kelajakka ishonch bilan qaraydigan, mustaqil fikrlaydigan yosh avlodni tarbiyalash asosiy vazifalardan hisoblanadi.

Bu borada nimalarga e'tibor berishimiz kerak?

Avvalo yoshlarning qiziqish va iste'dodini aniqlash, ularga kerak paytda yo'l-yo'riq ko'rsatish hamda imkon qadar yordam berishimiz lozim. Ba'zida yoshlar qiziqishiga mos bo'lmagan ta'lim muassasalariga o'qishga kiradilar. Natijada ishtiyoqsiz, shoshilinch tarzda tanlagan kasb bo'yicha o'qishdan ko'ngli soviydi va albatta mutaxassislik sirlarini kerakligicha o'rganmaydilar. Natijada kasbini mukammal o'zlashtirmagani uchun mutaxassis sifatida hayotda o'z o'rnini topa olmaydi. Shu bois, yoshlik davridayoq bolalarni xohish-istaklari, hamda imkoniyatlarini aniqlashimiz va qobiliyatiga mos bo'lgan mutaxassislikni egallashi uchun ko'maklashishimiz zarur.

Ta'kidlash o'rinliki, bolalardagi tug'ma qobiliyat va iste'dodni, ularning qiziqishlari va imkoniyatlarini tizimli o'rganish, shu asosda kasb-hunarga to'g'ri yo'naltirish, qolaversa ular tomonidan kasb-hunarni mustaqil tanlay olishga jalb etish ishlarini rivojlantirish, hamda takomillashtirish borasida qator vazifalar mavjud. Bular oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti, umumta'lim maktabi, akademik litsey va texnikumlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, ta'lim tizimining barcha sohalarida ishlab chiqarishga tezkor moslashtirishini tashkil etish, eng muhimi

bu boradagi natijani tahlil etish va navbatdagi bosqichda amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishni rejalashtirishdan iborat. Mazkur vazifalar birinchi galda pedagog va ota-onalar o'rtasidagi aloqani mustahkamlashni talab etadi. Chunki dunyoni tanigandan boshlab bolaning qiziqishi va iste'dodi ota-onalarga ayon bo'ladi va ularni orzulari hamda imkoniyatlari haqida batafsil ma'lumotga ega bo'ladilar. Shuning uchun ota-onalarning oilada farzandlari kelajagi bilan bog'liq olib boriladigan bu boradagi tarbiyalari qanchalik muhimligi haqida ta'lim muassasalarida o'tkaziladigan uchrashuvlar, davra suhbatlarini tashkillashtirish va ushbu masalalarni muntazam ravishda ular bilan muhokama qilinishi pirovardida, keyingi bosqichda amalga oshiriladigan rejalarni hal etish lozim.

Kasb tanlayotgan bo'lajak yosh mutaxassislar ertangi kundagi ish joyi haqida to'liq ma'lumotga va kafolatli tayin ish joylariga ega bo'lishi lozim. Afsuski, hozirgi kunda bitiruvchilarning ish faoliyati bilan bog'liq ba'zi to'siqlar va asosiy kamchiliklar, ayrim hollarda ish beruvchi tashkilotlarning tartibga rioya qilmayotganliklari natijasida kuzatiloqda. Ular uch tomonlama shartnomalarga rioya qilmasdan ta'lim muassasasi bitiruvchilarini ish bilan ta'minlash talab darajasida emas. Yoshlarni ishga qabul qilish vaqti kelganda turli bahonalarni ro'kach qilishmoqda.

O'zi qiziqqan kasbni tanlash insonlarni kelajakda mutaxassisligi bo'yicha unumli va natijali faoliyat olib borish garovidir. Ba'zilar bajarayotgan ish katta daromat manbai bo'lishini asosiy masala, uning amalga oshirayotgan ishidan qoniqishi ikkinchi darajali deb hisoblashadi. Shuni nazarda tutish lozimki, kishi kasbidan zavqlana olmas ekan, bajarayotgan faoliyati davomida katta daromatga ega bo'lmaydi, o'z kasbidan manfaatdor bo'lmaydi. Kasbidan zavqlana olganlarning muvaffaqiyatli faoliyat yuritayotganini, o'z kasbini bekorchilik bilan o'tkazayotganlarni esa aksincha tushkun ahvolda ko'rishimiz mumkin. Bunday sharoitda o'z kasbini sevgan, ishidan zavqlana olgan, ilg'or tashkilotda yetuk mutaxassis sifatida faoliyat yurgizayotgan biror-bir kasb egasi, bugungi kunda katta foyda ko'rishi mumkin bo'lgan, ammo o'z kasbini yomon ko'rgani sababli ishidan zavq topa olmaydigan kishidan ancha ko'proq foyda ko'rishi mumkin.

Kelajakda shug'ullanish uchun kasb tanlayotganda, faqatgina bu kasbdan keladigan moddiy daromadni emas, balki undan olinishi kerak bo'lgan ma'naviy ozuqani ham hisobga olish kerak. Biror tanlangan kasb ko'ngildagidek bo'lmasa, ishdan zavqlana olinmasa, bajarayotgan ishdan xursandchilik, ma'no topa olmasa kasbni imkon qadar zavqlanib ishlaydigan faoliyat turiga o'zgartirishga harakat qilish lozim.

Har bir kasb egasi o'zi sevgan kasbda yashashi kerak. Shundagina sohada amalga oshirilayotgan ishlar haqiqiy sevimli kasb asosida bajariladi va samarali bo'ladi. Bugungi kunda turmushning barcha jabhalarida ijtimoiy-siyosiy hayot kishilik jamiyati taraqqiyotining ayni bosqichida shunday o'ziga xos xususiyatga egaki, unda aql-idrok, ijodiy fikrlash, intellektual salohiyat, yangi texnika va texnologiyalar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Kasb tanlash uchun mehnat bozoridagi holatni tahlil qilish kerak. Barcha kasblar haqida ma'lumotga ega bo'lish ularni xohishga qarab tanlash imkonini beradi. Buning uchun avval doimiy malakani oshirish, kasblarni egallashga tayyor bo'lish talab etiladi.

Ma'lumki, kasb tanlash har bir insonni taqdirini butunlay hal qilishi mumkin. Shu bois kasb tanlash yoshlik davrdan hal etilishi lozim bo'lgan masala sifatida doimo inobatga olinishi lozim. Ko'pincha o'z kasbidan qoniqmasdan undan vos kechish va boshqa kasbga qiziqish va o'zi xohlagan ish bilan shug'ullanish holatlari ham uchrab turadi.

Odatda tanlamochi bo'lgan kasbning mazmun - mohiyatini o'rganib chiqiladi. Shu kasb bilan shug'ullanish uchun qanday talablarga javob berish kerak, qanday vazifalarni bajarish lozimligini anglash va ko'z oldiga keltirish talab etiladi. Yashayotgan mamlakat, tanlayotgan soha va oila ravnaqiga munosib hissa qo'shish lozimligi haqida xulosaga kelinadi.

Kasb tanlashda fiziologik holatlarini e'tiborga olish zarurligi to'g'risida tavsiyalar:

Kasb tanlashda qiziqish, qobiliyatdan tashqari salomatlikni ham hisobga olinishi zarur, chunki kasb tanlovchilarning barchasi ham sog'liklarini e'tiborga olgan holda masalani hal etadilar deb bo'lmaydi.

Odatda to'g'ri, batafsil tavsiyalarni tegishli tibbiy tekshiruvlardan so'ng olinadi. Har bir kasb turli darajada inson organizmi va biror-bir a'zosini zo'riqtiradi, shuning uchun har bir kasb uchun mavjud bo'lgan turli tibbiy cheklovlar haqida bilish zarur. Kasb tanlash bo'yicha qaror qabul qilganda shifokor bilan maslahatlashish tavsiya etiladi.

Kasb tanlashda nimalarga e'tibor qaratilishi lozim:

Ota-onalar farzandlarining qiziqishlari, qobiliyatlari, intilishlari va imkoniyatlari haqida unutmashliklari, ularni majburlamasliklari, aksincha xohishlarini bilishlari, ularni qo'llab-quvvatlashlari, istaklarini amalga oshirishga yordam berishlari kerak. Aksariyat hollarda aksincha, ota-onalar qistovi ostida farzandlarni kasb tanlashga undash holatlari kuzatiladi.

Hozirda iqtisodchi, huquqshunos, menejer, broker, diller kabi yangi kasblarga ko'pchilik qiziqadi, lekin ularning hammasida ham bu kasb uchun zarur bo'lgan sifatlar (ishbilarmonlik, shijoatkorlik, g'ayrat, muloqotchanlik, ishchanlik) bo'lmasligi mumkin.

Ko'p hollarda yoshlar o'z qobiliyatlarini bilmagan holda do'stlariga ergashib oliygohlarni tanlaydilar. Natijada juda kam hollarda kasbni egallash samarali bo'ladi, aniqrog'i tasodif tufayli muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin. Chunki kasbni o'z imkoniyatlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda tanlash bilan o'zini to'liq namoyon etish mumkinligini bilmaydilar.

Xulosa qilganda, yoshlar kasb tanlashda o'z imkoniyatlari, qiziqishlari doirasida ish yuritishlari, kasblarning zamonaviy ko'rinishi haqidagi bilimlarga ega bo'lishlari kerakligi hamda har bir kasbning zamirida mehnatning yangi talablari, shakllari yashiringan bo'lishi mumkinligini bilishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.A.Karimov "Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida hizmat qilish - eng oliy saodatdir" T.: "O'zbekiston" 2015.

2. Xaydarova O. Pedagogik kasbga tayyorlik samarasi. // Xalq ta'limi. — T., 2004. - №2. - B.31-33.

3. Sodikova Sh.A. Talabalarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlash. - T.: TDPU, 2009. - 68 b.

BOLALARNI KELAJAK KASBGA YO‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

O‘zbekiston.S.B.Sanayeva

NavDU, Maktabgacha ta’lim kafedrası professori v.b., PhD

O‘zbekiston.M.Eshmirzayeva

NavDU, Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yosh davridan bolalarda kasblar va ular haqida tasavvurlarni hosil qilish, kelajak kasblar va ularning mazmuni, shuningdek, kichik, o‘rta va katta maktabgacha yosh davrida kasblarning turlari haqida bolalar kompetensiyasini shakllantirish haqida bayon etilgan.

Аннотация. В данной статье рассматривается формирование профессий и представлений о них у детей с дошкольного возраста, формирование компетентности детей о будущих профессиях и их содержании, а также виды профессий в младшем, среднем и старшем дошкольном возрасте.

Abstract. This article examines the formation of professions and ideas about them in children from preschool age, the formation of children's competence about future professions and their content, as well as types of professions in younger, middle and older preschool age.

Zamonaviy dunyo texnologik innovatsiyalar, ekologik muammolar va o‘zgarishlarning ta’sirida kundan kunga, tez o‘zgarib bormoqda. Bu o‘zgarishlar nafaqat kundalik hayotimizga ta’sir qiladi, balki mehnat bozoridagi istiqbolimizni ham shakllantiradi. Kelgusi o‘n-o‘n besh yilda raqobatbardosh bo‘lib qolish uchun qaysi kasblar eng ko‘p talab qilinishini va qanday ko‘nikmalarni rivojlantirish kerakligini tushunish bugungi kun pedagogikasining asosiy vazifasidir.

Bilamizki, kasb – bu insonning ijtimoiy tavsifi bo‘lib, bunda bir xil turdagi mehnat faoliyati bilan shug‘ullanadigan odamlarning ma’lum bir toifaga mansubligi tushuniladi. Kasb (lot. professio; profiteer so‘zidan olingan bo‘lib) “o‘z ishimni e’lon qilaman” degan ma’noni beradi. Inson mehnat faoliyatining bir turi bo‘lib, odatda uning mavjud bo‘lish manbai sanaladi, ya’ni bu mehnat uchun odam daromad oladi.

Sharq mutafakkirlarining asarlarida kasb-hunar inson baxtining manbasi sifatida qaraladi. Kasb-hunarsiz insonlar haqida Kaykovus shunday deydi: “Yodingda saqla, o‘g‘lim, biror narsaga qodir bo‘lmagan inson, doimo foydasizdir va u hech kimga yordam bera olmaydi. U bamisoli poyaga ega, lekin soya bermaydigan tikanakdir. Na o‘ziga, na boshqalarga foyda bermagan kasb-hunarsiz odam ham xuddi ana shundaydir. Insonning nasl va nasabi, kelib chiqishi qanchalik baland bo‘lmasin, agar u kasb-hunarga ega bo‘lmasa, odamlar tomonidan izzat va hurmatda bo‘lmaydi”[1].

Alisher Navoiy bolani kamolga yetkazishda kasb-hunar o‘rgatishning ahamiyatini quyidagi satrlar orqali ifodalaydi va o‘z davrining yoshlariga “Quyoshliq istasang, kasbi kamol et, Kamol ar kasb etarsen, bemalol et”[5], deydi.

Sa’diy o‘z asarlarida mehnat tarbiyasiga katta e’tibor beradi. Har bir yosh avlod oilasidagi ahvolidan qat’iy nazar, hunar o‘rganishi kerakligini aytadi. “Guliston” asarida Sa’diy bir otaning o‘z o‘g‘liga hunar o‘rganish kerakligini uqtirganini bayon etadi. Ota deydi: “Aziz o‘g‘lonlarim, hunar o‘rganinglar, ... hunar qaynar buloq, tuganmas davlatdir, agar hunarmand molidan mahrum bo‘lsa, qayg‘usi yo‘qdir, chunki hunarning o‘zi davlatdir. Hunarmand qayerga borsa qadrlanadi va uyning to‘ridan joy oladi. Hunarsiz odam esa hamisha mashaqqat chekadi, o‘zgalar qo‘liga qaraydi”[2].

Bilamizki, agar kasb to‘g‘ri tanlangan bo‘lsa, inson uchun mehnat quvonch, ijodiy ilhom manbaiga aylanadi, bu esa shaxs uchun ham, jamiyat uchun ham foydalidir.

Kasb-hunarga yo‘naltirishning asosi - bu maktabgacha ta’lim tashkilotidir. Maktabgacha ta’lim tashkiloti kasblar haqidagi asosiy bilimlarni shakllantirishning birinchi bosqichi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Bolalar maktabgacha ta’lim tashkilotida kasblarning xilma-xilligi va keng tanlovi bilan tanishadilar. Bola qanchalik ko‘p ma’lumotni o‘zlashtirsa va qanchalik xilma-xil va boy bo‘lsa, kelajakda uning hayotini belgilaydigan hal qiluvchi tanlovini amalga oshirish osonroq bo‘ladi. Insonda hamma narsa bolalikdan, shu jumladan kasbiy yo‘nalishdan kelib chiqadi.

Zamonaviy jamiyatda shaxsning professional o‘zini o‘zi belgilash muammosi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Zamonaviy hayotning yuqori sur’atlari, axborot texnologiyalarining rivojlanishi mehnat

bozorini turli xil yangi kasblar bilan to'ldiradi, ularda harakat qilish va o'z qobiliyati va imkoniyatlariga mos ravishda ongli tanlov qilish ko'pincha qiyin.

Kelajakda qaysi kasblarga talab katta bo'lishini belgilovchi bir qancha asosiy omillar mavjud. Bular:

Texnologik innovatsiyalar: Sun'iy intellekt (AI), robototexnika va avtomatlashtirish.

Atrof-muhitning barqarorligi: Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va barqaror ishlab chiqarish, shuningdek, iste'mol amaliyotlarini qabul qilish zarurati eko-kasblarga talabni keltirib chiqaradi.

Salomatlik va biotexnologiya: Tibbiyot va biotexnologiya sohasidagi yutuqlar mutaxassislardan yangi davolash usullarini ishlab chiqish va hayot sifatini yaxshilashni talab qiladi.

Aqlli shaharlar va urbanizatsiya: Aqlli shaharni rivojlantirish samaradorlik va qulaylikni oshirish uchun texnologiyalarni shahar infratuzilmasiga integratsiyalash bo'yicha mutaxassislarni talab qiladi.

Koinot sanoati: Kelajakdagi kosmik tadqiqotlar sayyoradan tashqari tadqiqotlar va turizm bilan bog'liq yangi kasblarni keltirib chiqaradi[3].

Shuningdek:

- ❖ Tarmoq shifokori
- ❖ Genetik muhandis
- ❖ Mediamilitsiyachi
- ❖ Biofarmakolog
- ❖ "Yashil" shaharlar me'mori
- ❖ Ilmiy rassom
- ❖ Gamemaster
- ❖ Kosmobiolog kabilar[4].

Maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblarni tanlashlarida nimalarni amalga oshirish zarur? Qanday qilsak, kelajak avlodlari bo'lg'usi kasbini tanlay oladi?

Birinchidan, bolalarda mustaqillikni tarbiyalash lozim, ikkinchidan, ishonchga asoslangan suhbatlar olib borish kerak, uchinchidan, kasblar va ularning ahamiyati haqida tushunchalar berish hamda kasblarning "ichiga kirish" muhimdir.

Bolajonlarning kasbga qiziqishini aniqlash borasida o'tkazilgan so'rovnomada, aksariyat o'g'il bolalar politsiyachi, prokuror, militsiya bo'laman degan javoblarni berishadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblar bilan tanishtirish ularning ijtimoiylashuvining muhim vazifalaridan biridir. Ish haqida umumiy tasavvurga ega bo'lgan bolalar kattalar dunyosiga chuqurroq kirib boradilar, uni tushunish va qabul qilishni o'rganadilar. Mashg'ulotlar davomida tarbiyachi bolalarning mehnatga bo'lgan qiziqishini rivojlantiradi va ularning o'z kelajagi haqida orzularini rivojlantirishga yordam beradi. Kasblar dunyosining o'zgarishi bolalarga ilm-fan qanday rivojlanishi va texnologik taraqqiyot qanday sodir bo'lishini aniq tushunishga yordam beradi. Shuningdek, bola bolaligidan asosiy kasblar bilan tanish bo'lib, keyinchalik kasbi yuzasidan to'g'ri tanlov qila oladi.

Maktabgacha davr kasb tanlash uchun ertalik qilmaydimi degan, savol tug'iladi.

Maktabgacha davr – bu bolaning rivojlanishining alohida davri. Bu davrda bolaning tafakkuri, nutqi, xotirasi ancha rivojlanadi. Bu davrda bolalar atrofida sodir bo'layotgan hamma narsaga qiziqishi ortib boradi. Shuningdek, tashqi dunyo bilan aloqalari kengayadi. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolalarni kasb-hunar bilan tanishtirish ularning mehnatga qiziqishini shakllantirishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga kasblar haqidagi tasavvurlarni shakllantirishda nimalar qilish va qanday amalga oshirish zarur degan savolga quyidagicha javob berish mumkin:

Kichik maktabgacha yoshdagi bolalarni shifokor, sotuvchi, haydovchi, oshpaz, o'qituvchi, enaga kabi kasblar bilan tanishtirish yaxshidir. Bu bola uchun eng oson variantlar bo'lib, ular materialni tushunishda qiyinchiliklarga olib kelmaydi. Bundan tashqari, bola kundalik hayotida bunday odamlarni tez-tez ko'radi.

O'rta guruhga o'tgandan so'ng, bolaga hisobchi, pochta, quruvchi, qutqaruvchi, qo'riqchi, uchuvchi, qandolatchi, veterinari va boshqalar kasblar haqida gapirib berish mumkin.

Katta yoshdagi bolalar texnologiyalar, AT (dasturchilar, o'yin yaratuvchilar, va veb-dizaynerlar), shuningdek, blog yuritish bilan bog'liq zamonaviy mashhur kasblar bilan xavfsiz tarzda tanishishlari mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bola – bu yozilmagan oppoq qog'oz. Unga qanday rasm chizish, qaysi ranglar bilan bo'yash – ota-ona, tarbiyachi-pedagoglardan mahorat, mas'uliyat talab etadi. Bolaning kelajak kasbiga yo'naltirish, kasblar haqida tasavvurini boyitish va bu orqali ularni ijtimoiylashuvini ta'minlash doimo muhimlik kasb etmog'i lozim.

Foydalanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kaykovus. Qobusnoma. T.: O'qituvchi., 2019.
2. Sa'diy Sheroziy. Guliston. Toshkent. 2018.
3. <https://globoledurussia.com/news/tpost/ypk8h24ka1-perspektivnie-professii-buduschego-orientirovannost>
4. https://www.google.com/search?q=%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D1%89%D0%B8%D0%B5+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8&rlz=1C1GCEA_enUZ1126UZ1126&oq=&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgHECMYJxjqAjiJCAAQIxgnGOoCMgkIARajGCcY6gIyCQgCECMYJxjqAjiJCAMQIxgnGOoCMgkIBBAjGCcY6gIyCQgFECMYJxjqAjiJCAyQIxgnGOoCMgkIBxajGCcY6gLSAQ4xODEwNjKxOTM2ajBqN6gCCLA CAfEFy8Bpw0n4I1Y&sourceid=chrome&ie=UTF-8
5. <https://yuz.uz/uz/news/quyoshliq-istasang-kasbi-kamol-et>

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH DAVR TALABI

O'zbekiston. Nosirova Ra'no Hamidovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasida dotsenti

O'zbekiston. Aminova Nodirabegim Hasanjon qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha ta'lim fakulteti 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarni kelajak kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirish, ularni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida zamonaviy kasblarning turlari bilan tanishtirib borish va bolalarni o'z vaqtida katta hayotga yo'naltirish haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: axborot-kommunikatsiya, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, robototexnika, yashil energiya muhandisi, interaktiv o'yinlar, zamonaviy ta'lim.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы формирования у детей интереса к будущим профессиям, знакомства их с видами современных профессий в дошкольных образовательных организациях, своевременной ориентации детей на взрослую жизнь.

Ключевые слова: информация и связь, цифровые технологии, искусственный интеллект, робототехника, зеленая энергетика, интерактивные игры, современное образование.

Abstrakt: This article examines the issues of developing children's interest in future professions, introducing them to types of modern professions in preschool educational organizations, and timely orientation of children toward adult life.

Keywords: information and communication, digital technologies, artificial intelligence, robotics, green energy, interactive games, modern education.

Kirish. O'zbekiston Respublikasini har tomonlama rivojlangan mamlakatlar qatoridan o'rin egallashini ta'minlash, albatta kelajak avlodning komil inson bo'lib voyaga yetishiga bevosita bog'liqdir. Yurtimizda maktabgacha yoshdagi bolalarning bilimli, intellektual, axloqiy, estetik, qobiliyatli va jismoniy rivojlanishi uchun barcha yetarli shart-sharoitlarni yaratish, maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, faol pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarni tadbiq etish, bu O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish

konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PQ-4312da belgilab berildi.[1] Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan dunyoda mehnat bozori keskin o'zgarib bormoqda. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va boshqa innovatsiyalar ko'plab an'anaviy kasblar o'rnini egallayotgan bir paytda, yangi va ilg'or kasblar maydonga chiqmoqda. Shunday bir vaziyatda, bolalarni kelajak kasblarga tayyorlash va yo'naltirish nafaqat ta'lim tizimi, balki butun jamiyat oldida turgan muhim vazifadir. Kelajak kasblari asosan analitik fikrlash, kreativlik va texnologik savodxonlikka asoslanadi. Bu esa ta'lim jarayoniga zamonaviy metodlarni joriy etishni taqozo etadi. Kelajak kasblariga yo'naltirish – bu faqat kasb tanlash emas, balki bola shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning imkoniyatlarini ochish, raqobatbardosh avlodni tarbiyalash demakdir. Ta'lim tizimi bu borada innovatsion yondashuvlar asosida faoliyat olib borishi lozim.[2]

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Raqamli o'yinlar, interaktiv metodlar, dasturlash asoslari, robototexnika, sun'iy intellekt kabi yo'nalishlarga oid o'yinlar bolalarda erta yoshdan texnik tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan. “Ota-onalarim avlodi o'z hayoti davomida o'rtacha beshta ishini almashtirgan. Bizning avlod bu ko'rsatkichni o'ntagacha oshirdi. Keyingi avlodlardan ham xuddi shunday dinamikani kutish kerak”, — deydi ishonch bilan DIY va JAM 3 ta'lim servislari asoschisi, shuningdek, Vimeo asoschisi va dizayneri Zak Klyayn. Xararining ta'kidlashicha, bolalar hozirda maktablarda egallayotgan ko'nikmalarning aksariyati ular 40 yoshga kirganda o'z ahamiyatini yo'qotadi. Klyayn bolalarni kelajak kasblariga tayyorlashni ta'lim tizimini isloh qilishdan boshlash kerak deb hisoblaydi. U o'z loyihalarida istalgan yoshdagi o'quvchi boshqa bolaga nimanidir o'rgatishi yoki o'z natijalari bilan katta yoshli bolalarni hayratga solishi, shuningdek, o'z ishi haqida fikrlar olishi mumkin bo'lgan muhitni yaratishga urinadi.

“Maktabda bolalarni ular uchun haqiqatda qiziqarli narsalardan chalg'itish va ma'lum bir ko'nikmaga e'tibor qaratishga majburlashga urinamiz. Biroq bu ularda allaqachon bor! Biz shunchaki ularni bitta narsaga e'tibor qaratishga majburlashni to'xtatishimiz kerak”, — deydi Zak. Yoshlikda aniq bir kasbni egallagan kishilar ulg'ayganda jamiyat ortiq bu kasbga ehtiyoj sezmayotganligini tushunib yetishini hozir ham ko'rishimiz mumkin. Klyayn fikricha, buning oldini olish uchun kishilarni bolalikdan moslashuvchan bo'lish va ularda qiziqish uyg'otmaydigan mashg'ulotlardan oson voz kechishga o'rgatish lozim. “Biz bolalardan qay biri trubani yaxshi chalishi, qay biri futbolda mohir ekanligini juda yaxshi aniqlay olamiz. Biroq bolalar orasidan noyob, yangi mahsulot yaratish salohiyatiga ega bo'lganini yaxshi aniqlay olmaymiz”, — deydi biznesmen va investor Stiv Keys. [3].

Asosiy qism. Bolalarni har tomonlama yetuk shaxs qilib rivojlantirish va ularni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida zamonaviy kasblarning turlari bilan tanishtirib borish bolalarni o'z vaqtida katta hayotga jasorat bilan kirishi o'z kasbiy faoliyat turini tanlashi uchun tayyorlashni nazarda tutadi. Ushbu biz tomonimizdan tavsiya qilinadigan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni zamonaviy kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishning samarali usullari sifatida, zamonaviy interaktiv o'yinlarni ko'rib chiqamiz.

Amaliy tajriba nomi: “Men – kichik robot muhandisiman!”

Maqsad: Bolalarda texnik kasblarga, xususan robototexnika muhandisligiga qiziqishni uyg'otish, konstruksiyalash, muhandislik tafakkurini rivojlantirish.

Kerakli jihozlar: LEGO (yoki boshqa konstruktorlar)

Rangli qog'oz, markerlar, tasvirlar (robot suratlari)

O'yin ssenariysi (bosqichma-bosqich):

1. Tarbiyachi bolalarga savol beradi:

— Bolajonlar, sizlar robotlarni ko'rganmisiz? Qanday ishlaydi deb o'ylaysiz? Ularni kim yaratadi?

Keyin “robototexnika muhandisi” haqida qisqacha tushuncha beriladi.

2. “Robot yasaymiz” (konstruktor o'yini):

— Muqobil variant: oddiy harakatlanuvchi LEGO robotlar (agar mavjud bo'lsa).

3. “Robot harakat qiladi” (dramatizatsiya elementi):

Bir bola «robot», boshqalari «muhandislar». Muhandislar unga buyruq berishadi (masalan: “Robot, yur!”, “Robot, qo'l ko'tar!”) — bu orqali algoritmik fikrlashga kirishiladi..

Amaliy tajriba nomi: “Quyoshdan quvvat olaylik!”

“Yashil energiya muhandisi” (ya’ni ekologik toza energiya bilan ishlovchi tizimlarni loyihalovchi mutaxassis) kasbini maktabgacha ta’limdagi bolalarga tushunarli va qiziqarli shaklda tanishtirish uchun quyidagi amaliy o’yin-tajriba mashg’ulotini taklif qilamiz. Bolalarda atrof-muhitni asrash, quyosh, shamol va suv kabi tabiiy manbalardan foydalanish orqali energiya olish g’oyasini shakllantirish; yashil energiya muhandisi kasbiga qiziqish uyg’otish.

Kerakli jihozlar:

Quyosh panellari (kichik modellar kartondan yasalgan)

Rangli qog’oz, qalam, karton, plastmassa butilkalar (maketlar yasash uchun)

Yorug’lik manbai (masalan, stol chirog’i – quyosh o’rnida)

O’yin ssenariysi:

1. Tarbiyachi bolalarga savol beradi:

— Bolajonlar, sizlar chiroq yonishi uchun nima kerak deb o’ylaysiz?

— Quyosh, shamol yoki suvdan quvvat olish mumkinmi?

Keyin “yashil energiya muhandisi” kimligi haqida qisqacha tushuntirish:

— Ular yerga zarar yetkazmaydigan, toza energiyalar yordamida ishlaydigan moslamalar yaratadilar!

2. Tajriba: “Quyosh nuri bilan harakat”

Kichik quyosh paneli yoki chiroq bilan ishlaydigan o’yinchoq harakatlantiriladi.

Bolalarga ko’rsatish: «Mana bu quyosh nuri bilan yurdi!»

Boshqa variant: stol chirog’i quyosh o’rnida ishlatiladi.

3. O’yin: “Kim tezroq shamol chiqardi?”

Bolalar rangli qog’ozdan yoki kartondan shamol tegirmonini yasaydi.

Shamol bilan aylantirishadi (masalan, og’iz bilan puflash orqali).

4. Jamoaviy loyiha: “Eko qishloq”

Bolalar guruhlariga bo’linib kichik qishloq maketi yaratishadi: quyosh panelli uy, shamol tegirmoni, suv tegirmoni — bular karton, plastmassa va boshqa materiallardan yasaladi.

Tarbiyachi ularni boshqarib boradi: “Bu joyga shamol tegirmoni kerak bo’ladi, chunki bu yerda ko’p shamol esadi...”

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun zamonaviy kasblar asosida tashkil etilgan didaktik o’yinlar — bu faqat o’yin emas, balki kelajak uchun puxta tayyorgarlikdir. Ular orqali biz bolalarni real hayotga yaqinlashtiramiz, ularda ilmiy tafakkur, texnik dunyoqarash, ekologik ong va kasbga yo’naltiruvchi dastlabki qadamlarga zamin yaratamiz.

Muhokama. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni zamonaviy kasbga yo’naltirishning samarali usullari orqali biz kasbiy o’zini o’zi aniqlashga yordam berishga qaratilgan tadbirlar tizimi yarata olamiz. Maktabgacha yosh — bu bola shaxsining shakllanishidagi eng muhim bosqich bo’lib, kasbga yo’naltirishni boshlash uchun ayni qulay davr hisoblanadi. Ayniqsa, ushbu jarayonda o’yin, loyiha, tajriba, ko’rgazmali materiallar, rolli faoliyat kabi usullar katta samaradorlik beradi.. Bunday usullar bolalarni qaysi tomonlama kuchli va qaysi tomonlama zaif ekanligini aniqlashga yordam beradi.[4]

Xulosa. Maktabgacha ta’lim — bu shaxs rivojlanishining boshlang’ich bosqichi bo’lib, kasbga yo’naltirish ishlarining poydevori aynan shu davrda qo’yiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblariga yo’naltirish — bu nafaqat zamonaviy ta’limning yo’nalishi, balki butun jamiyat taraqqiyotining asosi hisoblanadi. Bolaning bugungi qiziqishi — ertangi ixtirosining, kashfiyotining, kasbiy yo’nalishining negizidir. Shunday ekan, tarbiyachi-pedagoglar bu jarayonda faqat bilim beruvchi emas, balki bolaning qiziqishlarini kashf etuvchi, yo’l ko’rsatuvchi bo’lishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O’zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi

2. . Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga qiziqtirish 2022. N. Shodiyeva Nizomiy nomidagi TDPU o'qituvchisi
3. Kelajak kasblari: Robotlar bilan raqobatda muvaffaqiyat qozonish uchun nimalarni o'rganish kerak? <https://daryo.uz/2018/01/19/kelajak-kasblari-robotlar-bilan-raqobatda>
4. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga erkin qiziqishlarini shakllantirishning dasturiy ta'minotini maktabgacha ta'lim tashkilotlariga joriy etish mexanizmlar N.N.Djamilova
5. Maktabgacha 5-7 yoshdagi bolalarni atrof -olam bilan tanishtirishda loyiha texnologiyasidan foydalanish 2022 Ra'no Nosirova.
6. Aminova Nodirabegim Hasanjon qizi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishning samarali usullari // Modern Education and Development. – 2025. – №8. – ISSN 30604567. – B. 88–93.
7. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishda jahon tajribasi (Germaniya tajribasi misolida) 2025-yil, mart, №3-son. **ORCID: 0009-0007-6227-5834.**

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH – DAVR TALABI

O'zbekiston.Ermatova Gulnoza Pirimovna

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası v.b. dotsenti

O'zbekiston.Kudratova Gulnoza Shaxritdin qizi

Navoiy davlat universiteti magistranti

Gullnoz19@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning qiziqishlari va qobiliyataridan kelib chiqqan holda kasblarga yo'naltirish, kelajak kasblari va jamiki kasblar haqida tushuncha berish uchun yangi startup loyihalar ishlab chiqish, ota-onalar bilan pedagog o'rtasidagi hamkorlikni yo'lga qo'ygan holda bolalarni kasbga yo'naltirish hamda bu borada nimalarga ahamiyat berish kerak ekanligi bayon etilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy texnologiya, sun'iy intellekt, kelajak kasblari, dasturchi, kiberxavfsizlik mutaxassisi, robototexnika, mechatronik, bioinjenering, grnomika, nano-tibbiyot, kreativ sohalar, grafik dizayner, raqamli marketing, virtual haqiqat dizayneri, o'yin, kuzatuv, psixologik testlar, trening, virtual laboratoriya, interaktiv o'yinlar, ijodiy fiklash, tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyat, moddiy manfaatdorlik, kelajak avlod.

Аннотация: В данной статье изложены идеи по разработке новых стартап-проектов, направленных на профориентацию детей дошкольного возраста, исходя из их интересов и способностей, а также на формирование представлений о профессиях будущего и всех существующих профессиях. Особое внимание уделено налаживанию сотрудничества между педагогами и родителями с целью эффективного направления детей в мир профессий и важным аспектам, которые следует учитывать в этом процессе.

Ключевые слова: Современные технологии, искусственный интеллект, профессии будущего, программист, специалист по кибербезопасности, робототехника, мехатроника, биоинженерия, геномика, наномедицина, креативные сферы, графический дизайнер, цифровой маркетинг, дизайнер виртуальной реальности, игра, наблюдение, психологические тесты, тренинг, виртуальная лаборатория, интерактивные игры, креативное мышление, критическое мышление, проблемные ситуации, материальная заинтересованность, будущее поколение.

Abstract: This article discusses the development of new startup projects aimed at guiding preschool-aged children toward future professions based on their interests and abilities. It also emphasizes introducing children to both emerging and existing careers. The importance of collaboration between educators and parents in career guidance is highlighted, along with key aspects that should be considered in this process.

Key words: Modern technology, artificial intelligence, future professions, programmer, cybersecurity specialist, robotics, mechatronics, bioengineering, genomics, nanomedicine, creative fields, graphic designer, digital marketing, virtual reality designer, game, observation, psychological tests, training, virtual laboratory, interactive games, creative thinking, critical thinking, problem situations, material motivation, future generation.

Zamonaviy dunyoda texnologiyalar tez rivojlanib, yangi kasblar paydo bo'layotgani sababli bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish muhim vazifaga aylandi. Ilk yoshdan boshlab bolalarga ularning qobiliyatlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda kasb tanlash imkoniyatlarini ko'rsatish, kelajakda jamiyat uchun kerakli shaxslar qatorida bo'lish va o'z o'rniga ega inson bo'lib yetishishlari uchun harakat qilishimiz dolzarb masalaga aylangan.

Kelajak kasblari va ularning ahamiyati

XXI asr axborot asri ekanligini eslab o'tishimiz joizdir. Bugungi kunda sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar va ekologik muammolar bilan bog'liq kasblar keng rivojlanmoqda. Kelajakda quyidagi sohalar talabgir bo'lishi kutilmoqda:

➤ Axborot texnologiyalari (dasturchi, kiberxavfsizlik mutaxassisi, sun'iy intellekt bo'yicha ekspert);

- Muhandislik va robototexnika (mechatronik, avtomatlashtirish bo'yicha mutaxassis);
- Ekologiya va biologiya (bioinjenering, yashil energiya mutaxassisi);
- Tibbiyot va genetik tadqiqotlar (genomika, nano-tibbiyot mutaxassislari);
- Kreativ sohalar (grafik dizayner, raqamli marketing, virtual haqiqat dizayneri).

Bolalarni kasblarga yo'naltirishda amaliy yondashuvlar:

- Bolalarning qiziqishlarini erta aniqlash;
- o'yin, kuzatuv va psixologik testlar orqali qobiliyatlarni o'rganish;
- turli kasblar haqida ma'lumot beruvchi trening va tadbirlarni tashkil etish;
- amaliyot va tajriba orqali o'rgatish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun kasb-hunar burchaklarini tashkil etish ham ularning kasb tanlashlari uchun turtki bo'lib xizmat qiladi. Masalan, virtual laboratoriyalar va interaktiv o'yinlar orqali kasb o'rganish imkoniyatlarini kengaytirish. Ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ya'ni muammoli vaziyatlar yaratib, ularni bartaraf etish mashg'ulotlarini o'tkazish. Maktabgacha yoshdagi bolalar barcha kasblar haqida to'laqonli tushunchaga ega bo'lish va o'z fikrlarini qo'rqmasdan bayon qilishlari uchun ijodiy loyihalar va startap g'oyalarini ishlab chiqish.

Ota-onalar va pedagoglarning roli

Ota-onalar bolalarining iste'dodlarini erta yoshdan qo'llab-quvvatlashlari lozim. Chunki kasblar insonning hayotiy ehtiyojlarini ta'minlaydigan manba bo'lib, u kelgusidagi turmush tarzini belgilab beradi. Moddiy manfaatdorlik ham, hayotning qiziqarli yoki zerikarli bo'lishi ham, kasbiy zafarlarga erishish ham kasbni to'g'ri tanlash bilan chambarchas bog'liqdir. Bu borada pedagoglar bizga yordamga keladi. Ammo birgina pedagoglarning harakati bu borada kamlik qiladi. Chunki bolalar ko'proq vaqtini ota-onalari bilan o'tkazishadi. Bolalarni yangi kasblar haqida xabardor qilish va yo'naltirishda ular birgalikda ish olish borishlari kerak. Ba'zi bolalar juda ham sabrli bo'lib legolardan uychalar yoki turli xil narsalarni yasashni yaxshi ko'rsa, ba'zilarida rasm chizish va rangli qog'ozlardan narsalar yasashga qobiliyati kuchliroq bo'ladi yana ba'zilar esa ertaklarni sahnalashtirish jarayonida rol o'ynashni qoyilmaqom tarzda bajarishadi. Mana shunday holatlarda pedagog bolani kuzatib, xulosa qilgan holda ota-onalarga farzandining nimalarga qiziqishini va qanday sohalariga yo'naltirsa muvaffaqiyatli bo'lishini suhbat jarayonida aytib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish – davr talabi bo'lib, bu jarayon ularning qiziqishlari, iste'dodlari va zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlari asosida olib borilishi kerak. Rivojlangan kasb-hunar ta'limi va ilg'or texnologiyalardan foydalangan holda, bolalar zamonaviy dunyoga tayyor bo'lib ulg'ayishlari mumkin. Shunday ekan, ularning kasbiy yo'nalishini to'g'ri aniqlash va qo'llab-quvvatlash kelajak avlodning muvaffaqiyati uchun muhim omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Выготский Л.С. «Мактабгача ёшдаги болаларнинг ривожланиши». Москва: Педагогика. 1984.
2. Yadgarova G.T. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayoniga ta'sir etuvchi omillar.//Maktab va hayot, 2006.
3. Jalolov A. Kasb qanday tanlanadi. – T.: Yangi asr avlodi, 2010.
4. Jalilova S.X. – “Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi”, T-2014.
5. <https://zenodo.org>.

BOLALARNI KELAJAK KASBLARGA YO'NALTIRILISHDA SPORT TURLARI VA MASHG'ULOTINING AHAMIYATI

O'zbekiston.D.N.Berdiyev

Navoiy davlat universiteti Jismoniy madaniyat fakulteti

Jismoniy madaniyat kafedrasi o'qituvchisi

Anotatsiya: Mazkur maqolada sportning bolalar tarbiyasidagi va ularni kelajak kasblariga yo'naltirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Sport nafaqat jismoniy sog'lomlashtirish vositasi, balki bolalarning intizomli, mas'uliyatli va ijtimoiy faol bo'lib voyaga yetishida muhim omil sifatida ko'riladi. Tadqiqotda sport orqali bolalarning qiziqishlari, iqtidorlari va kasbiy yo'nalishlarini erta aniqlash imkoniyatlari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: sport, bolalar tarbiyasi, kasbiy yo'naltirish, sog'lom turmush tarzi, iqtidorni rivojlantirish, pedagogika, kelajak kasblari

Аннотация: В данной статье анализируется роль спорта в воспитании детей и ориентации их на будущие профессии. Спорт рассматривается не только как средство физического оздоровления, но и как важный фактор воспитания детей дисциплинированными, ответственными и социально активными. В исследовании анализируются возможности раннего выявления интересов, талантов и профессиональных направлений детей через спорт.

Ключевые слова: спорт, воспитание детей, профессиональная ориентация, здоровый образ жизни, развитие талантов, педагогика, профессии будущего

Abstract: This article analyzes the role of sports in raising children and guiding them towards future professions. Sport is considered not only a means of physical health improvement, but also an important factor in the development of disciplined, responsible, and socially active children. The study analyzes the possibilities of early identification of children's interests, talents, and professional orientations through sports.

Keywords: sports, child-rearing, career guidance, healthy lifestyle, talent development, pedagogy, future professions

Maktabgacha ta'lim yoshi bolalar uchun juda muhim davr bo'lib, ular kelajak kasblariga tayyorlanishning birinchi bosqichida bo'ladi. Bugungi kunda, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar doimo o'zgarib turibdi, shuning uchun ta'lim tizimi ham bu o'zgarishlarga moslashishi kerak.

Maktabgacha ta'limining kelajak modeli, ayniqsa sport bilan integratsiya qilish orqali bolalarga kelajak kasblariga tayyorlanishda yordam berishga qaratilgan. Kelajakda bolalar uchun qanday kasblar talab qilinadi? Zamonaviy texnologiyalar, ijtimoiy rivojlanish va ekologik sharoitlar yangiliklar kiritayotganligi sababli, bolalarni kasblarga tayyorlashda sportning muhim roli bor. Sport, nafaqat jismoniy rivojlanishni ta'minlabgina qolmay, balki bolalarga ijtimoiy, hissiy va kognitiv ko'nikmalarni o'rgatishda ham muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha ta'limning yangi modeli, zamonaviy talablarga javob beradigan, bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladigan ta'lim yondashuvini taklif etadi. Ushbu modelda, sportning ta'lim jarayoniga integratsiyasi katta o'rin tutadi. Maktabgacha ta'limda bolalarni kasblarga tayyorlashda sport va jismoniy faollikning ahamiyati haqida quyidagi fikrlarni keltirish mumkin:

* sport bolalarga jismoniy sog'liqni mustahkamlash, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va psixologik barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita bo'ladi;

* jismoniy faollik bolalarni kelajakda jismoniy, ijtimoiy va aqliy kasblar uchun tayyorlaydi.

Hozirgi kunda kelajakda zarur bo'ladigan kasblar, asosan raqamli texnologiyalar, sog'liqni saqlash va ekologiya sohalariga tegishli bo'lishi mumkin. Sport bu kasblar uchun kerakli ko'nikmalarni rivojlantirishda yordam beradi, chunki jismoniy faollik nafaqat tanani mustahkamlash, balki aqliy faollikni ham qo'llab-quvvatlaydi. Sportning bolalarni kelajak kasblarga tayyorlashdagi rolini tushunishda, uning bir nechta muhim jihatlarini ta'kidlash zarur:

1. Jismoniy faollik bolalarga kuchli immun tizimini yaratadi, ular kasalliklarga qarshi turish qobiliyatini oshiradi. Kelajak kasblarida sog'liqni saqlash, sport va fitnes sohalarida muvaffaqiyatli ishlash uchun sog'lom tana muhimdir. Sport bolalarga chidamlilikni rivojlantirishga yordam beradi. Bu kelajakda har qanday ishda, ayniqsa stressli vaziyatlarda, o'zlarini mustahkam tutish, tez va samarali qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'ladi.

2. Jamoaviy sport turlari: futbol, basketbol, voleybol kabi jamoaviy sportlar bolalarga jamoada ishlash, muammolarni birgalikda hal qilish, hamkorlik va rahbarlik ko'nikmalarini o'rgatadi. Bu ko'nikmalar kelajakda ijtimoiy va professional kasblarda juda muhimdir.

3. Sport orqali bolalar rahbarlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ular o'zlarining faoliyatlarini boshqarish, motivatsiya berish va jamoa maqsadlariga erishish uchun boshqalarga yo'l-yo'riq ko'rsatish ko'nikmalarini o'rganadilar.

3. Sportda bolalar tez qarorlar qabul qilishni o'rganadilar. Raqobatbardosh o'yinlarda o'z vaqtida, to'g'ri qarorlar qabul qilish, muhim strategik fikrlashni talab qiladi. Bu kelajakda kasblarda qaror qabul qilish jarayonida yordam beradi.

4. Sportda o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish, raqobatchilarni tahlil qilish va o'yin strategiyasini o'zgartirish zarurati bolalarga strategik fikrlashni o'rgatadi. Bu ko'nikma professional faoliyatda katta ahamiyatga ega.

Sport va ta'limni integratsiya qilishda xalqaro amaliyotlar juda muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, Finlandiya va Shvetsiya kabi mamlakatlar, maktabgacha ta'limda sportni keng joriy etgan va bolalarni kelajak kasblariga tayyorlashda muvaffaqiyatli tajribalar orttirgan. Sportni integratsiya qilishda innovatsion texnologiyalar va metodlardan foydalanish, masalan, raqamli sport o'yinlari, interaktiv treninglar va onlayn kurslar, bolalarni ta'lim va sportni o'z ichiga olgan mashg'ulotlarda rivojlantirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim modelida sportning integratsiyasi, bolalarni kelajak kasblariga tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Sport orqali bolalar jismoniy, ijtimoiy va aqliy rivojlanishning asosiy ko'nikmalarini egallaydi. Shuningdek, sport bolalarni jamoaviy ish, rahbarlik, qaror qabul qilish va strategik fikrlash kabi ko'nikmalarga o'rgatadi. Xalqaro amaliyotlardan foydalanish va innovatsion yondashuvlar ta'lim modelini yanada kuchaytiradi va bolalarni kelajakda muvaffaqiyatli kasblarga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulov A., Mamatqulov Sh. Jismoniy tarbiya va sport asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. To'laganov A., G'ulomov I. Yoshlar sporti va jismoniy rivojlanish metodikasi. — Toshkent: Innovatsiya, 2022.
3. Sayfullayev A. Sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi. — Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2018.
4. Xodjayev M. Jismoniy tarbiya nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: Ilm ziyo, 2019.
5. Yusupov N. Sport pedagogikasi va psixologiyasi. — Toshkent: Ma'rifat, 2021.

FOLLOWING DREAMS: GUIDING CHILDREN TOWARD FUTURE PROFESSIONS

O‘zbekiston. S.S. Otamurodova
Navoi State University
Department of Preschool Education
O‘zbekiston Sharipova Sh.
a Preschool Education major student

Abstract: This article explores the importance of guiding children toward future professions in the context of rapid global technological and societal transformation. It emphasizes the role of parents and educators in nurturing children's dreams and developing skills relevant to emerging fields such as artificial intelligence, robotics, biotechnology, and digital marketing. Practical strategies such as early exposure to programming, STEAM education, and creative thinking are highlighted as essential foundations. The article also presents real-life examples and actionable advice for parents and mentors to help children discover and pursue their passions in a meaningful and future-ready manner.

Keywords: Future professions, children's development, career guidance, artificial intelligence, robotics, digital skills, STEAM education, creativity in education, parental involvement, 21st-century competencies.

What will the future look like? While we may not know for certain, one thing is clear: the world is changing—rapidly and irreversibly. Artificial intelligence, space engineering, the digital economy, cybersecurity, and green energy are no longer distant ideas. They are becoming the professions of tomorrow. Imagine a world where children write code and build robots with their friends, where people pursue careers driven by their passion for protecting nature, and where professions that didn't exist a decade ago are shaping the global landscape. But for children to choose such paths, they must first be allowed to dream. And dreams flourish only when nurtured with care and attention.

Have you ever answered your child's question seriously — “What is this?”, “How does it work?”, “Why is it like that?” These seemingly simple questions are, in fact, the building blocks of their curiosity and a window into their future interests. A parent who patiently responds becomes not just a guide, but a compass for their child's journey into the unknown.

The role of parents is not to dictate the path, but to give their children wings. A bird cannot be forced to fly—but it can be introduced to the sky. Does your child love reading? They might one day become an AI ethicist. Are they fascinated by colors? Perhaps they will lead a new era in digital art. That curious little one dismantling building blocks might be tomorrow's ecological city planner.

The world is increasingly being shaped by the dreams of today's children. Yet, it is the sacred responsibility of society, schools, and families to protect and encourage those dreams. A teacher is not merely an instructor, but a cultivator of dreams. The teacher who can see curiosity in a child's eyes can guide them toward the right direction. Such educators are the architects of the future. To be a computer programmer today requires not only technical skill but creativity. A biotechnologist must possess both scientific knowledge and a deep love for nature. A cybersecurity expert must also be guided by a strong sense of justice. Every modern profession emerges at the intersection of intellect, heart, and vision. So how can we prepare children for the professions of the future?

Promising Career Pathways:

1. Programming and IT:
 - Teach programming languages such as Scratch, Python, and JavaScript.
 - Introduce robotics using Lego Mindstorms and Arduino kits.
 - Use platforms like Code.org and Khan Academy for interactive learning.
2. Artificial Intelligence and Robotics:
 - Nurture future AI engineers and machine learning specialists.
 - Develop skills in robotic systems and automation.
3. Digital Marketing and Content Creation:

- Train children in SEO, social media management, and digital storytelling.
- Encourage graphic and video design skills.
- 4. Biotechnology and Environmental Engineering:
 - Guide children toward genetics, sustainability, and green innovation.
- 5. Economics and Fintech:
 - Introduce blockchain concepts, startup management, and entrepreneurial thinking.

How to Foster Future Skills:

- Programming Fundamentals: Begin with user-friendly platforms like Scratch and Python.
- Mathematics and Logical Thinking: Use puzzles, games, and chess to stimulate cognitive development.
- English Language Proficiency: Equip children for global communication and academic success.
- Creativity and Expression: Encourage involvement in music, visual arts, and design.
- STEAM Education: Integrate science, technology, engineering, arts, and mathematics in an interdisciplinary way.

Practical Tips for Parents:

1. Identify Interests: Observe your child's natural inclinations and areas of curiosity.
2. Modern Educational Toys: Use coding kits and interactive construction sets.
3. Mentorship: Connect with professionals who can inspire and guide.
4. Global Exposure: Enroll in online courses, participate in international competitions and Olympiads.

Preparing children for the future starts with introducing them early to modern competencies, helping them build logical thinking and creative problem-solving skills. Parents and educators must become active supporters—guiding children based on their passions, and offering constant encouragement along the way.

Every skill you help your child acquire today lays the foundation for their success tomorrow. And perhaps the greatest miracle in the world is a child with a dream. Recognizing and nurturing that dream may be the most sacred role a parent or teacher can play.

References

1. Otamurodova, S.S. (2024). The Cultivation of Media Competency among Prospective Educators as a Pedagogical Issue. American Journal of Science and Learning for Development (AJS LD), 3(8). <https://doi.org/10.51699/ajsld.v3i8.292>.
<https://journal.academicjournal.id/index.php/ajsld/article/view/292>
2. Otamurodova, S.S. (2024). The Cultivation of Media Competency Among Prospective Educators as a Pedagogical Issue in Uzbekistan. International Scientific Journal «Science and Innovation». Series B, 3(12). <https://scientists.uz/view.php?id=8330>.
3. Otamurodova, S.S. (2023). The Role of Ethno-Pedagogic Traditions in the Education of Students. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 18. <https://zienjournals.com/index.php/jpip/article/view/3527>
4. Sharipova, N., Ulug'berdiyeva, D., Melikulova, N., & Otamurodova, S. (2023). The Role of Folk Pedagogy in Spiritual and Moral Education of Future Teachers. Journal for New Zealand Herpetology, 12(4), July-August. <https://biogecko.co.nz/index.php/journal/article/view/122>

TEATR PEDAGOGIKASI ORQALI BOLALARNI KELAJAK KASBLARGA YO'NALTIRISHNING AHAMIYATI
O'zbekiston Nurova Rohila Ismoil qizi
Profi University Navoiy filiali o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada teatr pedagogikasining bolalarni kelajak kasblarga yo'naltirishdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Teatr san'ati vositalaridan ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish orqali o'quvchilarda ijodkorlik, kommunikativlik, tanqidiy fikrlash, o'ziga ishonch kabi zamonaviy ko'nikmalar shakllanishi yoritilgan. Muallif teatr orqali kasblar olamiga kirib borish, turli rollarda chiqish qilish va sahna asarlari orqali kasbga nisbatan ongli munosabatni

shakllantirish imkoniyatlarini ko'rsatib beradi. Xulosa o'rnida, teatr pedagogikasi bolalarni shaxsiy va kasbiy jihatdan har tomonlama rivojlantirishda samarali metod sifatida tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, teatr pedagogikasi, tanqidiy fikrlash, teatr darslari, improvizatsiya, Storytelling, teatr laboratoriyalari, Kasbiy portret yaratish.

Annotation. In this article, the role and importance of theatrical pedagogy in the field of future professions has been analyzed. Theatrical actions in the educational process in the educational process is covered by modern creativity, communications, critical thinking, critical thinking, such as critical thinking, such confidence. The author shows the opportunities to enter the world of occupations, speak in different roles, and form a conscious treatment of the profession through the scenes. In conclusion, the theater pedagogy is recommended as an effective method for children's personal and professional development.

Keywords: Professional divergence, theater pedagogy, critical thinking, theatrical lessons, improvisa, storytelling, theatrical briefor, professional portrait.

XXI asr – bu raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va kreativ fikrlash asri. Bunday davrda o'sib kelayotgan yosh avlodni kasb tanlashga tayyorlashda an'anaviy usullar bilan cheklanib qolmaslik muhim. Bu jarayonda bolalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish, kommunikativ salohiyatini rivojlantirish va kasbga bo'lgan ongli munosabatini shakllantirish zarur. Shu nuqtai nazardan, teatr pedagogikasi bolalarni kelajak kasblarga yo'naltirishda samarali vosita sifatida ko'rilmogda.

Teatr pedagogikasi – bu ta'lim-tarbiya jarayonida teatr san'ati vositalaridan foydalanish orqali shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yondashuvdir. Bu uslub o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshirish, sahnada erkin harakat qilish, jamoa bilan ishlash va nutq madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. O'zbek pedagog olimi Z.M.Abdukarimova ta'kidlaganidek: "Kasbga yo'naltirish faqat ma'lumot berish emas, balki bolaning qiziqishlari, imkoniyatlari va shaxsiy rivojini hisobga olgan holda tarbiyalashdir. Teatr bu imkoniyatni beradi."²³

Teatr orqali o'quvchilar o'zlarini sahna orqali turli rollarda sinab ko'radilar. Bu jarayon ularning quyidagi jihatlarini rivojlantiradi:

- Shaxsiy ishonch: sahna oldidagi chiqishlar orqali o'z fikrini dadil ifoda etish;
- Rahbarlik va yetakchilik: sahna asarlarini boshqarish, boshqalarga yo'l ko'rsatish;
- Tanqidiy fikrlash: voqealarga har xil nuqtai nazardan yondashishni o'rganish;
- Moslashuvchanlik: har xil vaziyatlarga tez javob bera olish qobiliyati.

Kasbga yo'naltirishdagi amaliy yondashuvlar

Teatr darslari yoki to'garaklari doirasida:

- Bolalarga turli kasb egalari obrazida chiqish qilish topshiriladi;
- Intervyu sahnalashtirish orqali kasb egalari bilan muloqot shakllantiriladi;
- Kasb tanlashga doir rolli o'yinlar orqali bolalar o'z qiziqishlarini anglaydi;
- Improvizatsiya mashg'ulotlari orqali fikrlash va muammoni hal qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Bunday yondashuv nafaqat sahnadagi chiqish uchun, balki hayotda o'z o'rnini topish, kasb tanlashda to'g'ri qaror qabul qilish uchun ham muhim zamin yaratadi. Zamonaviy ta'lim teatr vositalari bilan boyitilganda yanada samaraliroq bo'ladi. Quyidagi innovatsion yondashuvlar bolalarni kasbga yo'naltirishda teatr pedagogikasi bilan uyg'un ishlaydi:

1. Storytelling (hikoya aytish san'ati) orqali kasbiy yo'naltirish. O'quvchilar real yoki uydirma kasbga oid voqealarni sahnada hikoya tarzida ifodalaydi.

Afzalligi:

Fikrni ifodalash va strukturali gapirishni o'rgatadi;

Har bir kasb ortidagi hayotiy voqealarni tahlil qilishga undaydi;

O'quvchilar o'zining shaxsiy orzu va istaklarini ifodalaydi.

²³Abdukrimova Z.M. Kasbga yo'naltirish nazariyasi va amaliyoti. –Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021 y.

Misol: “Men katta bo‘lsam, muhandis bo‘laman” nomli hikoyani bolalar o‘zlarining real hayotidagi istaklari asosida ifodalaydi.

2. Dastlabki intervyu (Simulyatsiyalashgan suhbatlar). O‘quvchilar kasb egalarining roliga o‘zaro suhbat tashkil etadi. Masalan, jurnalist – sportchi, shifokor – bemor, muhandis – mijoz.

Afzalligi:

Kasbga oid vazifalarni anglashga yordam beradi;

Kommunikatsion ko‘nikmalarni shakllantiradi;

Real hayotga tayyorlaydi.

3. Teatr laboratoriyalari. Bu innovatsion yondashuv kichik guruhlar bilan ishlashga asoslangan bo‘lib, bolalar o‘z sahna asarlarini yozadi, sahnalashtiradi, rejissyorlik qiladi va ijro etadi.

Afzalligi:

Mustaqil fikrlash va ijodiy qaror qabul qilishni o‘rgatadi;

Har bir kasb jarayonini to‘liq o‘rganishga imkon beradi;

Jamoaviy ish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

4. Kasbiy portret yaratish (teatr kollaj metodi). O‘quvchilar o‘zlari tanlagan kasb egasi haqida obraz yaratishadi: uning kiyimi, so‘zlash uslubi, harakati, ish muhiti, boshqalarga ta’siri va h.k. Bu portretni teatr orqali ifodalaydi.

Afzalligi:

Kasbni vizual va emotsional tarzda tushunish;

Har bir kasbga empatiya bilan yondashish;

Estetik va ijtimoiy qarashlarni rivojlantirish.

Xulosa o‘rnida shuni aytishim joizki, zamonaviy ta’lim jarayonida bolalarning ijtimoiy-psixologik, estetik va kasbiy rivojlanishini bir yo‘la ta’minlash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Teatr pedagogikasi – bu nafaqat san’at vositasi, balki bolani ongli kasb tanlashga yetaklovchi kuchli tarbiya uslubidir. Shuning uchun ham teatr pedagogikasini maktabgacha va maktab ta’limining ajralmas qismiga aylantirish, uni kasbga yo‘naltirish tizimi bilan uyg‘unlashtirish – bugungi kunning zarurati va istiqboli hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdukarimova Z.M. Kasbga yo‘naltirish nazariyasi va amaliyoti. –Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
2. Назарова Г.Х. Театр в школе: методы, формы, приемы.–Москва: Просвещение, 2018.
3. Xudoyberdiyev Q., Yoqubova D. Pedagogik texnologiyalar.–Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2019.
4. Yusupova M., Ergasheva S. Ijodiy yondashuv asoslari va teatr elementlari ta’limda. – Samarqand: “Ilm ziyo”, 2022.
5. Karimova S. Kasbiy ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
6. Hasanova D. Bolalar teatr to‘garaklarini tashkil etish metodikasi. – Buxoro: BDU, 2017.

ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMIDA KASBIY ORIENTATSIYANI ERTA BOSQICHDA BOSHLASH

O‘zbekiston N.K.Musayeva

Navoiy davlat universiteti,

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi katta o‘qituvchisi, PhD.

Abdusalomova Madina Faxriddinovna

Rahimova Rayhona Sherzodovna

Navoiy davlat universiteti talabalari

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv, raqamli transformatsiya va mehnat bozorining tezkor o‘zgarishlari sharoitida bolalarni kelajak kasblariga ongli yo‘naltirishning dolzarbligi yoritiladi. Tadqiqotda zamonaviy ta’lim tizimida kasbiy orientatsiyaning erta bosqichda boshlanishi, maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim davridan boshlab bolalarda kasbga qiziqishni shakllantirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuvlar, interaktiv metodlar hamda axborot-

kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni tahlil qilinadi. Xalqaro tajribalar asosida ta'lim mazmuniga kelajak kasblari — sun'iy intellekt, muhandislik, bioinformatika, robototexnika, ekologiya va raqamli iqtisodiyot yo'nalishlari integratsiyasining afzalliklari ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, maqolada bolalarning ijodiy fikrlashi, muammolarni yechish qobiliyati va raqamli savodxonligini erta rivojlantirish orqali ularni mehnat bozorining yangi talablariga mos shakllantirishning zaruriyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari ta'lim strategiyasini zamon talablariga mos holda qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kelajak kasblari, raqamli transformatsiya, innovatsion ta'lim, zamonaviy ko'nikmalar, raqamli savodxonlik.

Annotation: This article highlights the relevance of consciously guiding children towards future professions in the context of globalization, digital transformation and rapid changes in the labor market. The study analyzes the role of innovative approaches, interactive methods and information and communication technologies in the modern education system, which serve to form an interest in the profession in children from the preschool and primary education periods, starting at an early stage of vocational orientation. Based on international experience, the advantages of integrating future professions - artificial intelligence, engineering, bioinformatics, robotics, ecology and digital economy - into the content of education are shown. The article also substantiates the need to shape children to meet the new requirements of the labor market through the early development of their creative thinking, problem-solving skills and digital literacy. The results of the study indicate the need to revise the education strategy in accordance with the requirements of the time.

Keywords: Future professions, digital transformation, innovative education, modern skills, digital literacy.

Аннотация: В статье подчеркивается актуальность осознанной ориентации детей на будущие профессии в условиях глобализации, цифровой трансформации и быстрых изменений на рынке труда. В исследовании анализируется роль инновационных подходов, интерактивных методов и информационно-коммуникационных технологий в современной системе образования, способствующих формированию интереса к профессии у детей дошкольного и начального школьного возраста, начиная с раннего этапа профессиональной ориентации. На основе международного опыта выделены преимущества интеграции в содержание образования профессий будущего: искусственного интеллекта, инженерии, биоинформатики, робототехники, экологии, цифровой экономики. В статье также обосновывается необходимость формирования у детей навыков, соответствующих новым требованиям рынка труда, посредством раннего развития их творческого мышления, навыков решения проблем и цифровой грамотности. Результаты исследования указывают на необходимость пересмотра стратегии образования в соответствии с требованиями времени.

Ключевые слова: Профессии будущего, цифровая трансформация, инновационное образование, современные навыки, цифровая грамотность.

XXI asrda ilm-fan va texnologiyalar jadal rivojlanayotgani natijasida mehnat bozori tubdan o'zgarib bormoqda. Jahon Iqtisodiy Forumi (World Economic Forum) tomonidan e'lon qilingan 2023-yilgi "Kelajak kasblari" hisobotiga ko'ra, keyingi 5–10 yil ichida mavjud kasblarning qariyb 44 foizi yo'qolib, ularning o'rni sun'iy intellekt, avtomatlashtirish, raqamli tahlil, bioinformatika, kiberxavfsizlik kabi yangi mutaxassisliklar egallaydi. Shunday sharoitda bolalarni an'anaviy kasblar emas, balki kelajakda talab yuqori bo'lgan yangi sohalarga yo'naltirish dolzarb strategik masalaga aylanmoqda. Bugungi ta'lim tizimi endi faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, o'quvchilarda zamonaviy ko'nikmalar — tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash, texnologik savodxonlik va moslashuvchanlikni shakllantirishga qaratilmoqda. Ayniqsa, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichida kasbiy orientatsiyaning erta boshlanishi bolaning intellektual qiziqishi va hayotiy yo'nalishini to'g'ri shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli farmonida belgilanganidek, "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da ham zamonaviy kasblarga yo'naltirish, ta'lim va mehnat bozorini integratsiyalash, bolalarda zamonaviy texnologik ko'nikmalarni erta bosqichda

rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu boisdan, maktabgacha va umumiy oʻrta taʼlim muassasalarida kasbiy yoʻnaltirish jarayonlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli muhit va innovatsion metodlar bilan boyitish, yosh avlodni kelajak kasblariga ongli tayyorlash dolzarb ilmiy-amaliy yoʻnalishga aylangan. Ushbu maqola ana shu masalaning ilmiy-nazariy asoslarini yoritish, xalqaro tajribalarni tahlil qilish va milliy model asosida erta kasbiy yoʻnaltirish strategiyasini ishlab chiqish masalalarini izohlaydi.

Soʻnggi oʻn yillikda sunʼiy intellekt, avtomatlashtirish, biotexnologiya va kiberxavfsizlik kabi sohalarda yuz berayotgan jadal taraqqiyot global mehnat bozorida mutlaqo yangi kasb va koʻnikmalarga ehtiyoj paydo qilmoqda. World Economic Forumʼning “Future of Jobs Report 2023” hisobotida taʼkidlanishicha, 2027-yilga borib dunyo boʻyicha 83 million yangi ish oʻrni vujudga keladi va ularning katta qismi texnologik va ijodiy sohalarga tegishli boʻladi. Shu bois, bugungi yosh avlodni kelajak kasblariga yoʻnaltirish, ularni ilgʻor texnologiyalar asosida tayyorlash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va iqtisodiy zaruratga aylangan.

Erta kasbiy orientatsiyaning ahamiyati

Psixologik tadqiqotlarga koʻra, bolaning kasbga oid ilk tasavvurlari 5–7 yosh oraliqʼida shakllana boshlaydi (Ginzberg, 1952). Bu esa maktabgacha taʼlim bosqichida kasbiy qiziqishlarni shakllantirish uchun qulay psixologik davr hisoblanadi. Vygotskiy nazariyasiga koʻra, bolaning ijtimoiy rivojlanishi tashqi muhit orqali shakllanadi va taʼlimiy stimullar ularning shaxsiyati, qiziqishlari va qaror qabul qilish qobiliyatiga bevosita taʼsir koʻrsatadi.

Erta kasbiy orientatsiya orqali bolalarda quyidagi koʻnikmalar rivojlanadi:

- oʻzini kasbiy jihatdan anglash va tanish;
- muammoga yoʻnaltirilgan fikrlash;
- kasblarning ijtimoiy ahamiyatini tushunish;
- mehnatga ijobiy munosabat.

Bolalarni kelajak kasblariga tayyorlashda interaktiv va gamifikatsiyalangan metodlardan foydalanish samarali natija bermoqda. Masalan:

- Virtual kasb laboratoriyalari (VR/AR asosida): bolalar turli kasb faoliyatlarini immersiv tarzda tajriba qilishi mumkin;
- STEAM yondashuvi: ilm-fan, texnologiya, muhandislik, sanʼat va matematikani uygʻunlashtirgan oʻqitish modeli, bu orqali analitik fikrlash va ijodiy yondashuv rivojlanadi;
- Kasb bilan tanishtiruvchi multimediali ilovalar: 3–7 yoshli bolalar uchun moʻljallangan animatsion dasturlar orqali kasblar haqida sodda va taʼsirchan tasavvurlar shakllantiriladi.

Oʻzbekistonda “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturi (2022) doirasida kasbiy yoʻnaltirish loyihalari bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Jumladan, baʼzi maktabgacha taʼlim muassasalarida “Kasblar haftaligi” tadbirlari, ota-onalar bilan hamkorlikda “Oila kasbini tanishtirish” loyihalari yoʻlga qoʻyilmoqda.

Xalqaro tajriba: Finlandiya, Janubiy Koreya va Yaponiya modeli

Finlandiyada erta kasbiy yoʻnaltirish maktabgacha bosqichdan boshlanadi. Har bir bolaga kasblar haqida interaktiv oʻyinlar, sahna koʻrinishlari va amaliy faoliyatlar orqali bilim beriladi. Janubiy Koreyada “Coding from kindergarten” loyihasi orqali bolalar dasturlashning asosiy tushunchalari bilan tanishtiriladi. Yaponiyada esa kasbiy qadriyatlarni erta yoshdan singdirishga qaratilgan milliy dasturlar mavjud. Mazkur tajribalar shuni koʻrsatadiki, kasbiy yoʻnaltirish nafaqat bilim berish, balki bolada ongli ravishda kelajak kasbini tanlashga tayyorlovchi ijtimoiy-madaniy jarayondir.

Zamonaviy mehnat bozori va texnologik taraqqiyot sharoitida bolalarni kelajak kasblariga erta yoʻnaltirish masalasi strategik ahamiyat kasb etmoqda. Ilmiy tahlillar va xalqaro amaliy tajribalar shuni koʻrsatmoqdaki, kasbiy orientatsiya jarayonini maktabgacha taʼlimdan boshlash orqali bolalarning intellektual va psixologik salohiyatini toʻgʻri yoʻnaltirish, ularni ongli kasb tanlashga tayyorlash mumkin. World Economic Forum (2023) va UNICEF (2020) kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan qayd etilgan maʼlumotlar bolalarning zamonaviy koʻnikmalarga ega boʻlishi uchun raqamli savodxonlik, ijodiy fikrlash va muammolarni yechish qobiliyatlari erta rivojlanishi kerakligini taʼkidlaydi. Bu esa kasbiy yoʻnaltirishning endilikda faqat oʻrta va oliy taʼlim

bosqichlariga xos emasligini, balki uni 3–7 yoshli bolalar bilan ishlovchi pedagogik tizimga ham chuqur integratsiyalash zarurligini anglatadi. O‘zbekiston sharoitida ham “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi, “Yoshlar – kelajagimiz” dasturi doirasida ta’lim tizimini kasbiy tayyorgarlikka yo‘naltirish bo‘yicha dastlabki bosqichlar boshlangan. Ammo ushbu jarayonni tizimlashtirish, maktabgacha ta’lim muassasalarida kasblar bilan tanishtirishni bosqichma-bosqich rivojlantirish, zamonaviy metod va texnologiyalarni keng joriy etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish nafaqat ta’lim tizimining yangilanishini, balki jamiyatning raqobatbardosh va kreativ avlodni tarbiyalash bo‘yicha strategik salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. — Geneva: WEF Publishing, 2023. — 296 p, 12–34, 88–95.
2. UNICEF Office of Research. Early Learning and the Promise of Digital Innovation. — Florence: Innocenti Research Centre, 2020. — 86 p, 19–33.
3. Heckman, J. The Economics of Human Development and Human Potential. — Chicago: University of Chicago Press, 2011. — 112 p, 44–57.
4. Ginzberg, E. et al. Occupational Choice: An Approach to a General Theory. — New York: Columbia University Press, 1952. — 204 p, 61–75.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF–60-son, 2022-yil 28-yanvar. — Toshkent: Norma, 2022. — 118 b, 56–67.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturi (2022–2026). — Toshkent: Davlat nashriyoti, 2022. — 96 b, 24–39.
7. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge: Harvard University Press, 1978. — 159 p, 50–64.

YASHIL MAKON, EKOLOGIYA VA ATROF-MUHITNI ASRASH - DAVR TALABI

O‘zbekiston Xaydarova Shaxlo Narzullayevna

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim kafedrası dotsenti, PhD

Jahonova Kamola Bobomurod qizi

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil makon, ekologiya, atrof-muhit muhofazasi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni asrash masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: yashil makon, ekologiya, atrof-muhit muhofazasi, tabiiy resurslar, iqlim o‘zgarishi, xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlash, preventiv diplomatiya, ekologik muammo, Orol muammosi.

Аннотация: В статье анализируются вопросы озеленения, экологии, охраны окружающей среды, рационального использования природных ресурсов и их сохранения.

Ключевые слова: зеленые зоны, экология, охрана окружающей среды, природные ресурсы, изменение климата, обеспечение безопасности и стабильности, превентивная дипломатия, экологическая проблема, проблема Аральского моря.

Abstract: This article analyzes the issues of green space, ecology, environmental protection, rational use of natural resources, their conservation.

Keywords: green space, ecology, environmental protection, natural resources, climate change, ensuring security and stability, preventive diplomacy, environmental problem, Aral Sea problem.

Bugungi kunda ekologik muammolar global darajada dolzarb masalalardan biri bo‘lib, atrof-muhitni asrash, yashil makonlarni kengaytirish va muqobil energiya manbalaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Yashil makonlar atrof-muhitni muhofaza qilish, havoni tozalash va iqlim o'zgarishining oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Shahar va qishloq hududlarida yashil makonlarni kengaytirish, daraxt ekish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish orqali ekologik barqarorlikka erishish mumkin.

O'zbekiston Respublikasida ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha muhim huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy-iqtisodiy chora-tadbirlar ishlab chiqildi va amalga oshirildi. Ekologiya, atrof-muhit muhofazasi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ularni qayta tiklash, chiqindilarni qayta ishlash bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan.

O'zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72- sessiyasidagi "Ajdodlarimizning donishmandlik an'alariga amal qilib, qat'iy islohotlarni amalga oshirmoqdamiz" nomli nutqlarida, "Mintaqaning umumiy suv zaxiralaridan oqilona foydalanish" borasida, "Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash bilan bog'liq muammolar to'g'risida so'z yuritir ekanmiz, mintaqaning umumiy suv zaxiralaridan oqilona foydalanish kabi muhim masalani chetlab o'ta olmaymiz. BMT Bosh kotibining «Suv, tinchlik va xavfsizlik muammolari o'zaro chambarchas bog'liq», degan pozitsiyasini to'la qo'llab quvvatlaymiz. Ishonchim komil, suv muammosini hal qilishning mintaqaning 4 mamlakatlari va xalqlari manfaatlarini teng hisobga olishdan boshqa oqilona yo'li yo'q. O'zbekiston BMTning preventiv diplomatiya bo'yicha mintaqaviy markazi tomonidan ishlab chiqilgan Amudaryo va Sirdaryo havzalari suv resurslaridan foydalanish to'g'risidagi konvenstiyalar loyihalarini qo'llab-quvvatlaydi: "Bugungi kunning eng o'tkir ekologik muammolardan biri – Orol halokatiga yana bir bor e'tiboringizni qaratmoqchiman. Mana, mening qo'limda – Orol fojiasi aks ettirilgan xarita. O'ylaymanki, bunda ortiqcha izohga hojat yo'q. Dengizning qurishi bilan bog'liq oqibatlarini bartaraf etish xalqaro miqyosdagi sa'y- harakatlarni faol birlashtirishni taqozo etmoqda. Biz BMT tomonidan Orol fojiasidan jabr ko'rgan aholiga amaliy yordam ko'rsatish bo'yicha shu yil qabul qilingan maxsus dastur to'liq amalga oshirilishi tarafdorimiz"- deb Orol muammosiga alohida to'xtaldilar. Ekologik ahvolni sog'lomlashtirish, atrof-muhitni muhofaza qilish iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va boshqa omillarga bog'liq. Ular orasida ekologik ta'lim va tarbiyaning ahamiyati kattadir.

Xulosa qilganda, inson atrofini o'rab turgan tabiiy muhitning har bir bo'lagida kechayotgan o'zgarishlar va bunda insonning qanchalik ishtiroki, tabiiy muvozanatni qayta tiklash, uning sifatini saqlab qolish uchun qo'lidan kelgunicha xizmat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyuldagi PQ-200 qarori.
2. Hasanov B. "Ekologik barqarorlik va yashil texnologiyalar", Toshkent, 2022.
3. Smith J. "Renewable Energy and Sustainability", Cambridge University Press, 2020.
4. Иванов А. "Альтернативные источники энергии", Москва, 2019.

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISHNING ASOSIY JIHATLARI

O'zbekiston Narimbayeva Lola Kuzibayevna

ChDPU, p. f.f.d (PhD),

Allaberganova Shaxlo Mahmud qizi

maktabgacha ta'lim yo'nalishi

2 bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblariga tayyorlashda ularning qiziqishlari va qobiliyatlarini o'rganish masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirishning asosiy yo'llari va muhim jihatlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Kasblar, yondashuv, innovatsiya, sanoat kasblari, texnologiya, ko'nikma, raqamli texnologiyalar, ota-onalar, bolalar.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы изучения интересов и способностей детей дошкольного возраста при подготовке их к будущим профессиям. Также представлены основные пути и важные аспекты ориентации детей на будущие профессии.

Ключевые слова: профессии, подход, инновации, промышленные профессии, технологии, навыки, цифровые технологии, родители, дети.

Abstract. The article examines the issues of studying the interests and abilities of preschool children in preparing them for future professions. It also presents the main ways and important aspects of guiding children towards future professions.

Keywords: professions, approach, innovation, industrial professions, technology, skills, digital technologies, parents, children.

Kelajakda bolalarning muvaffaqiyatli hayot kechirishlari uchun ular qanday kasblarni tanlashlari, hayotlari va ijtimoiy o'zgarishlarga qanday moslashishlari muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy dunyo tez o'zgarib borayotganligi sababli, bolalarni kasblarga tayyorlash, ularga kerakli ko'nikmalarni o'rgatish, ularni ilg'or texnologiyalar bilan tanishtirish zarur.

Dunyo iqtisodiyoti, texnologik rivojlanish va ijtimoiy o'zgarishlar tufayli kelajakda talab qilingan kasblar ko'plab o'zgarishlarga uchramoqda. Bir vaqtlar mashhur bo'lgan sanoat kasblari, masalan, zavod ishchiligi yoki dehqonchilik, bugungi kunda texnologiya va axborot sohasi bilan almashtirilmoqda. Sun'iy intellekt, robototexnika, bioxavfsizlik, va ko'plab boshqa sohalar kelajakda asosiy o'rin tutadigan kasblar sifatida qaralmoqda.

Shu boisdan, bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirishda ularni o'qitishda yangi yondashuvlarni qo'llash kerak. Bugungi kunda bilim olish, innovatsiyalarni qabul qilish va yangi texnologiyalarni o'rganish juda muhim. Bolalar kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishi uchun faqat an'anaviy kasblar bilan cheklanmasdan, o'zlarining qiziqishlari va istaklariga mos ravishda kasblar tanlashlari zarur.

Bolalarni kelajak kasblariga tayyorlashda bir nechta asosiy jihatlar mavjud.

-Ixtisoslashgan ta'lim va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish;

Kelajak kasblariga tayyorlashning muhim jihatida bolalarga ixtisoslashgan ta'lim va kasbiy ko'nikmalarni o'rgatishdir. Bugungi kunda matematika, informatika, texnologiya va ilm-fan bo'yicha ta'limning ahamiyati ortmoqda. Bolalar faqat umumiy bilimlarni olish bilan kifoyalanmasdan, shuningdek, amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Dasturlash, robototexnika, ilmiy tadqiqotlar kabi sohalarida bilim olish ularga katta foyda keltiradi.

-Yaratkichlik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish

Kelajakda ixtisoslashgan kasblardan tashqari, yaratkichlik va muammolarni hal qilish kabi umumiy ko'nikmalar ham talab etiladi. Bolalar hayotda duch keladigan turli vaziyatlarga moslashish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va muammolarni hal qilishni o'rganishlari kerak. Bu ko'nikmalar bolalarning kelajakdagi ish faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

-Axborot texnologiyalari va raqamli ko'nikmalar;

Raqamli texnologiyalar va axborot tizimlari har bir sohada yanada kengayib bormoqda. Bolalarni dasturlash, onlayn o'rganish, sun'iy intellekt, va kiberxavfsizlik kabi sohalar bilan tanishtirish, ularga kelajak kasblarini egallashda katta yordam beradi. Raqamli ko'nikmalar bolalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi va ularni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlaydi.

-Bolalarni kasblarga yo'naltirishda ota-onalarning roli;

Ota-onalar bolalarining kasbiy yo'nalishini tanlashda muhim rol o'ynaydi. Ular bolalariga kelajakda qanday kasblar talab qilinishi haqida ma'lumot berish, ularning qiziqishlarini kuzatish va ularni kerakli yo'nalishlarga yo'naltirishda yordam berishlari zarur. Ota-onalar bolalarining shaxsiy xususiyatlarini, iqtidorlarini va qobiliyatlarini hisobga olgan holda, ularni kasbiy o'sishga rag'batlantirishi kerak. Ota-onalar, shuningdek, bolalarga ijtimoiy ko'nikmalarni ham o'rgatishlari kerak. Ijtimoiy ko'nikmalar bolalarning jamoa ichida ishlash, muloqot qilish, boshqaruv, va konfliktlarni hal qilish kabi muhim sohalarida samarali bo'lishini ta'minlaydi.

O'quv dasturlari va innovatsion yondashuvlar;

Kelajak kasblariga tayyorlashda innovatsion o'quv dasturlari yaratish zarur. Maktabda yoki o'quv markazlarida o'quvchilarga ilmiy va texnologik sohalar bo'yicha maxsus kurslar, laboratoriyalar, va amaliy mashg'ulotlar o'tkazilishi kerak. Shu bilan birga, bolalar o'rganayotgan kasbni tanlashda ular o'zlarini erkin his qilishlari va o'z istaklariga asoslanishlari zarur.

O'quv dasturlari o'zgarib borayotgan talab va ehtiyojlarga moslashishi lozim. Har bir bola uchun individual ta'lim yondashuvi yaratish, ularga o'z iqtidorlari va qobiliyatlarini rivojlantirishga

imkon berishi kerak. Masalan, ba'zi bolalar texnologiyalarni sevsa, boshqalari ijtimoiy xizmatlar yoki san'at sohasida o'zlarini ko'rsata olishadi.

Xulosa o'rnida shuni keltirish kerakki kelajakda muvaffaqiyatli va farovon hayot kechirish uchun bolalarimizni kasblarga tayyorlash, ularni kerakli bilimlar va ko'nikmalar bilan ta'minlash juda muhimdir. Kelajak kasblarining doimo o'zgarib borishi va yangi ehtiyojlar tug'ilishi natijasida bolalarni texnologiya, yaratkichlik, va ijtimoiy ko'nikmalarga yo'naltirish zarur. Ota-onalar, o'qituvchilar va ta'lim tizimi, bolalarga zamonaviy kasblar va ko'nikmalarni o'rgatish uchun birgalikda ishlashlari kerak. Faqat shu tarzda biz bolalarimizni kelajakda muvaffaqiyatli va baxtli hayot kechirishga tayyorlay olamiz.

Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiyaberishning amaliy-metodik ishlarining muhimligi har doim katta ahamiyatga ega bo'lgan. Bolaning o'sish va rivojlanish davrida, ayniqsa, ilk maktabgacha davrda, ta'lim va tarbiya jarayonining to'g'ri tashkil etilishi uning kelajakdagi o'rganish va jamiyatda moslashuvini ta'minlash uchun juda zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasining Takomillashtirilgan Ilk qadam Davlat o'quv dasturi" Toshkent 2022-yil.
- 2.Sodiqova. Sh.A .Maktabgacha Pedagogika Toshkent-2019 3..Qodirova, F.Toshpo'latova, Sh . A'zamova M. "Maktabgacha Pedagogika" Toshkent. Ma'naviyat 2013.
- 4.Muslimov.N.A, Abdullayeva.Q.A.Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi .Toshkent 2013.
5. Mavlonov . N .“ Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarining axborot kompetentligini rivojlantirish”O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi Vazirligining Ilmiy-metodik jurnali Xalq ta'limi 2020-yil, 6-son Toshkent.106-b.

ПРОФОРИЕНТАЦИЯ ДОШКОЛЬНИКА – ЗАЛОГ УСПЕШНОГО БУДУЩЕГО

Узбекистан. М.Ф.Шамиева

Навоийский государственный университет

Кафедра дошкольного образования

З.Ш.Киличева

Заочного отделения 4-курса А7

Аннотация: Статья подчеркивает важность ранней профориентации для дошкольников как ключевого фактора для обеспечения успешного будущего. В ней рассматривается, как раннее знакомство с различными профессиями, а также осознание личных интересов и талантов, могут помочь формировать будущие профессии, а также осознание личных интересов и талантов, могут помочь формировать будущие профессиональные предпочтения ребенка. Также подчеркивается роль воспитателей и родителей в создании поддерживающей среды для исследования детьми различных ролей и обязанностей. Ранняя профориентация закладывает основу для принятия обоснованных решений в дальнейшем образовании и профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профориентация, дошкольники, успешное будущее, карьера, интересы, таланты, роль воспитателей, раннее развитие.

Anotation: the article emphasizes the importance of early career guidance for preschool children as a key factor in ensuring their successful future. It discusses how early exposure to various professions, coupled with an understanding of personal interests and talents, can help shape a child's future career choices. The article also highlights the role of educators and parents in providing supportive environments for children's exploration of different roles and responsibilities. Early career orientation lays the foundation for making informed decisions in later educational and career paths.

Keywords: Career guidance, preschool children, successful future, career, interests, talents, role of educators, early development.

Профориентация детей в значительной степени влияет на самореализацию личности в будущем. Поэтому важно предоставить ребёнку максимум информации о перспективах в работе при обучении той или иной профессии.

Профориентация дошкольников – это новое, малоизученное направление в психологии и педагогике.

Что такое профессиональная ориентация? Это система мероприятий, направленных на выявление личностных особенностей, интересов и способностей у каждого человека для оказания ему помощи в разумном выборе профессии, наиболее соответствующих его индивидуальным возможностям.

Это касается не только выпускников школ. Трехлетний ребенок уже проявляет себя как личность. У него проявляются способности, наклонности, определенные потребности в той или иной деятельности. Зная психологические и педагогические особенности ребенка в детском возрасте можно прогнозировать его личностный рост в том или ином виде деятельности. Мы можем расширить выбор ребенка, дав ему больше информации и знаний в какой либо конкретной области.

Профессиональная ориентация дошкольников – это широкое поле деятельности для педагогов и психологов. Ознакомление с трудом взрослых и с окружающим миром происходит уже в младшем дошкольном возрасте, когда дети через сказки, общение со взрослыми и средства массовой информации узнают о разных профессиях. В зависимости от способностей, психологических особенностей темперамента и характера, от воспитания ребенка и привития ему ценности труда у детей формируется система знаний о профессиях, интересы и отношение к определенным видам деятельности.

К выбору своей будущей профессии нужно серьезно готовить ребенка. Ему необходимо знать, кем работают его родители или работали бабушки и дедушки, познакомить со спецификой различных профессий, требованиями, которые они предъявляют к человеку, а также интересоваться, кем он хочет стать, когда вырастет. Чем больше ребенок впитает информации и чем более разнообразна и богата она будет, тем легче ему будет сделать в будущем свой решающий выбор, который определит его жизнь. У человека все закладывается с детства и профессиональная направленность в том числе. Раннее начало подготовки ребенка к выбору будущей профессии заключается не в навязывании ребенку того, кем он должен стать, по мнению родителей, а в том, чтобы познакомить ребенка с различными видами труда, чтобы облегчить ему самостоятельный выбор в дальнейшем. Необходимо развить у него веру в свои силы путем поддержки его начинаний будь то в творчестве, спорте, технике и т.д. Чем больше разных умений и навыков приобретет ребенок в детстве, тем лучше он будет знать и оценивать свои возможности в более старшем возрасте.

Работа по ранней профориентации дошкольников осуществляется через совместную деятельность педагога с детьми и самостоятельную деятельность детей, которая проходит через познавательную, продуктивную и игровую деятельность. Данный подход способствует активизации интереса детей к миру профессий, систематизации представлений и успешной социализации каждого ребенка.

Реализация задач ранней профориентации в нашем детском саду основывается на самых разнообразных формах и методах работы с детьми и выстраивается системно.

Педагогами дошкольного учреждения была разработана система психолого-педагогического сопровождения по формированию системных знаний о труде взрослых и ранней профориентацией у детей старшего дошкольного возраста в процессе организованного взаимодействия по трем направлениям работы: дети, родители, педагоги.

Работа с детьми по формированию системных знаний о труде взрослых и ранней профориентации у детей дошкольного возраста осуществлялась путем реализации проекта «Профессии вокруг нас», который имел определенную структуру:

- «Мир вокруг нас» - деятельность по данному направлению способствовала формированию осознанного отношения ребенка к социальным нормам поведения,

уважительному отношению к труду и его значению в жизни человека. В рамках данного направления реализовывался детско-родительский проект «Наши добрые дела»;

- «Все профессии важны, все профессии нужны» - данное направление знакомит детей с миром профессий, их значением, реализует мини-проекты профориентационной направленности: «Профессии моих родителей», «Профессии транспорта» и особое внимание уделяет организации сюжетно-ролевых игр данной тематики, как основному виду деятельности дошкольников.

В каждом направлении деятельности были реализованы детские и детско-родительские мини-проекты. Работа с родителями проводилась в рамках просвещения в тесном взаимодействии с воспитателями.

Для реализации проекта была организована специальная развивающая предметно-пространственная среда с учетом специфики каждой возрастной группы детей, что способствовало созданию условий для развития игровых сюжетов и организации разнообразных видов деятельности.

Инновационным подходом в создании развивающей предметно-пространственной среды в нашем детском саду стали тематические лэпбуки и макеты. При работе с лэпбуками дети имеют возможность самостоятельно получать информацию по изучаемой профессии и использовать её в процессе не только познавательной, но и игровой деятельности. Макеты позволяют знакомить детей с жизнью и трудом людей в разных видах деятельности и дают возможность обыграть различные ситуации, используя накопленный материал.

Лэпбуки и макеты изготавливаются совместно с детьми и родителями и являются многофункциональными. В процессе реализации профориентационного проекта «Профессии вокруг нас» на постоянной основе в холле ДОО функционирует «Биржа профессий», представленная разнообразием стенгазет, позволяющих знакомить детей с многообразием профессий города, области. Здесь также располагается дидактический материал по ранней профориентации: куклы разных профессий, лэпбуки, дидактические игры, пособия, макеты, аудио и видеоматериалы. Собранный материал на «Бирже профессий» используется при проведении занятий, досугов, квест-игр, игр-путешествий.

Ребенок-дошкольник, человек играющий, поэтому и обучение входит в его жизнь через «ворота детской игры». Именно поэтому такая форма работы с детьми как квест-игра стала всё чаще использоваться педагогами при организации детской деятельности, что способствует всестороннему развитию детей, обеспечивает интеграцию содержания разных образовательных областей.

Наряду с перечисленными формами работы педагогами нашего детского сада используются информационно-коммуникационные технологии, которые предполагают моделирование различных профессиональных ситуаций. Использование ИКТ в формировании у детей представлений о разных профессиях имеет огромное значение, так как информационно - коммуникативные средства – это то, что требует современная модель обучения на современном этапе образования.

Таким образом, вся проделанная работа по профориентации дошкольников позволяет говорить о том, что использование предложенной системы работы способствует реализации поставленных целей и достигнуть ожидаемых результатов:

- дети получили новые знания о профессиях окружающих их взрослых, стали больше проявлять творческую активность в процессе продуктивной деятельности;
- педагоги повысили компетентность в освоение проектного метода, что способствовало расширению образовательного пространства, организации насыщенной детской деятельности;
- родители повысили педагогическую компетентность в рамках взаимодействия с детьми.

Мы готовим детей к тому, чтобы они в свое время – каким бы далеким нам сейчас это время ни казалось – могли смело вступить в самостоятельную жизнь.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Алябьева Е.А. Поиграем в профессии. Занятия, игры и беседы с детьми 5 – 7 лет: - М.:ТЦ Сфера, 2014.
2. Краснощекова Н.В. Сюжетно-ролевые игры для детей дошкольного возраста. Изд. 2-е. – Ростов н/Д.: Феникс, 2007.
3. Куцакова Л.В. Нравственно-трудовое воспитание в детском саду. Для работы с детьми 3–7 лет. Пособие для педагогов дошкольных учреждений. – М.: Издательство «Совершенство», 2007.
4. Потапова Т.В. Беседы с дошкольниками о профессиях. Методическое пособие для воспитателей ДОУ: - М.:ТЦ Сфера, 2003.
5. Шорыгина Т.А. Профессии. Какие они? Книга для воспитателей, гувернеров и родителей. – М.: ТЦ Сфера, 2017.

Используемые сайты интернета:

www.Viki.rdf.ru

<http://pochemu4ka.ru/>

www.SkyClipArt.ru!

<http://community.livejournal.com/presentasii/1348.html>

DIRECTING PRESCHOOL CHILDREN TOWARD FUTURE PROFESSIONS: A CURRENT NECESSITY

O‘zbekistan. Lecturer: S.S. Otamurodova

.Navoi State University

Department of Preschool Education

Boboqulova G.

a Preschool Education major student

Abstract: This article analyzes the relevance of directing children toward future professions in the context of modern technologies and the changing labor market. It examines the tasks that the education system faces, according to the educational standards, regarding the establishment of an environment that fosters the development of early career orientation in preschool settings. The necessary skills and methods for preparing children for future professions are discussed, along with the study of international experiences.

Keywords: Modern professions, cybersecurity, artificial intelligence, technology, state standards, artificial intelligence, large group, preschool education, career guidance, international practices.

Аннотация: В данной статье анализируется актуальность ориентации детей на будущие профессии в контексте современных технологий и меняющегося рынка труда. В ней рассматриваются задачи, стоящие перед системой образования в соответствии с образовательными стандартами, относительно создания среды, способствующей развитию ранней профессиональной ориентации в дошкольных учреждениях. Обсуждаются необходимые навыки и методы подготовки детей к будущим профессиям, изучается международный опыт.

Ключевые слова: Современные профессии, кибербезопасность, искусственный интеллект, технология, государственные стандарты, искусственный интеллект, большая группа, дошкольное образование, профориентация, международные практики.

Introduction

The modern world is rapidly changing, and new technologies and innovations are creating entirely new professions in the labor market. As a result, directing children toward future professions and preparing them for the future has become an important issue. Scientific research and international experiences indicate that fields like artificial intelligence, information technology, and cybersecurity will be in high demand in the future. These processes should begin in the educational system at all levels, especially in preschool institutions. Directing preschool children toward future professions, shaping their interests, and preparing them for specific fields is an important aspect of modern

education. The foundation for career-oriented education should be laid from an early age to ensure that children are ready to adapt to the evolving labor market.

The Importance of Career Orientation in Preschool Education Career orientation in preschool education is a vital part of modern pedagogical practice. Given the rapid technological advancements and the emergence of new professions, it is essential to prepare children not just for current job markets, but also to give them the tools to succeed in future, as yet undefined, professions. It is no longer sufficient to focus only on traditional careers. We must consider professions that involve fields such as artificial intelligence, data science, robotics, and environmental sciences. By introducing children to these fields early, we are providing them with a broader understanding of the world and developing skills necessary for future success.

Research shows that the earlier a child is introduced to various career paths, the more likely they are to develop a sense of direction and purpose in their lives. Preschool education is the right environment to begin shaping these interests, as young children are naturally curious and eager to learn. Through play-based learning, hands-on activities, and exposure to diverse career options, children can explore various professions and develop skills that will serve them in the future.

Discussion

The implementation of the «Preschool Education and Training» law in Uzbekistan and the Cabinet of Ministers' decision to approve the state standards of preschool education and training aim to provide effective education and create favorable conditions for preschool children. According to the state standards, the support for every child's interest in education and their development, including children with physical or psychological disabilities, is fundamental. The goal is to make sure that every child, including those with special needs, has the opportunity to receive preschool education and training. It emphasizes the importance of using innovative pedagogical and information technologies in the education process. As part of this, it is crucial to shape preschool children's interest in future professions.

Profession is a permanent type of work activity that requires specific knowledge, skills, and experience to perform a certain job. There are over 40,000 professions worldwide. Historically, preschool children have been familiarized with a limited number of professions such as cook, tailor, teacher, doctor, nurse, soldier, pilot, astronaut, builder, driver, hairdresser, and artist.

However, today, with the rapid development of science, technology, and information technologies, new professions are emerging. Accordingly, it is essential for preschool educational institutions to introduce children to modern professions. These include developers, designers, architects, translators, journalists, reporters, communication operators, managers, composers, photographers, scientists, national guard officers, lawyers, sports experts, entrepreneurs, and marketers.

The primary goals of introducing modern professions to preschool children are:

- To provide clear knowledge and understanding about modern professions.
- To foster interest and desire in modern professions.
- To instill the importance of modern professions in society.
- To teach respect and appreciation for the work of adults and their professions.
- To help children develop an interest in modern professions, which will contribute to their future role in society.

Implementing Career-Oriented Learning in Preschool Education Effective career orientation in preschool education requires a structured approach that incorporates various learning methodologies. Teachers should focus on creating an environment that encourages exploration, inquiry, and creativity. Integrating technology, such as interactive apps, virtual tours, and digital storytelling, can make these experiences more engaging for young learners.

One method is to introduce children to role-playing games that simulate various professions. Through role-play, children can embody the work of different professionals, such as doctors, architects, and engineers, allowing them to explore the responsibilities and tasks involved in these careers. Another approach is using art and design activities to introduce careers in creative fields, like

fashion design, graphic arts, and architecture. These activities promote critical thinking and problem-solving skills that are important for any career.

In addition, developing partnerships with local businesses and professionals can provide children with real-world exposure to different career paths. Field trips, guest speakers, and hands-on workshops can allow children to interact with professionals and see how different jobs function in the real world.

Tools and Resources for Career-Oriented Education in Preschool To successfully introduce preschool children to future professions, various tools and resources should be used. These include:

- Multimedia resources: Videos, interactive games, and digital learning platforms can help children engage with different careers in a fun and educational way.
- Books and literature: Age-appropriate books about different professions can provide insight into what certain jobs entail.
- Hands-on learning tools: Educational toys like construction kits, robotics, and art supplies allow children to experiment with concepts related to engineering, technology, and design.
- Guest speakers and role models: Professionals from various fields can share their experiences with children, helping them to connect theoretical knowledge with real-world practices.
- Career exploration kits: These kits can include tools, uniforms, and materials that mimic the tools used in various professions, allowing children to role-play and explore different careers.

Challenges in Implementing Career Orientation

While there is growing recognition of the importance of early career orientation, challenges remain. Many preschool teachers are not fully equipped with the knowledge or resources to introduce a wide range of modern careers. Moreover, there is often a lack of collaboration between educational institutions and industry, which can limit the exposure children have to various professions.

To address these challenges, it is essential to provide ongoing professional development for preschool teachers. This includes training on modern professions, technology integration in the classroom, and career guidance strategies. Additionally, fostering partnerships between schools and local businesses can help bridge the gap between education and industry, ensuring that children receive the most up-to-date information about the job market.

Conclusion

In conclusion, directing preschool children toward future professions is not only about providing knowledge of existing careers but also about equipping them with the skills and mindset necessary for success in an ever-changing world. Through career-oriented education, children can develop curiosity, problem-solving abilities, and critical thinking skills that will serve them throughout their lives. By starting early, we can ensure that children are not only prepared for today's job market but are also adaptable and resilient in the face of future challenges.

The task of educating children about the world of work is a shared responsibility among educators, parents, and the broader community. By working together, we can help children grow into confident, capable individuals who are ready to contribute to the development of society.

References

1. **Otamurodova, S.S.** (2024). The Cultivation of Media Competency among Prospective Educators as a Pedagogical Issue. *American Journal of Science and Learning for Development (AJS LD)*, 3(8). <https://doi.org/10.51699/ajsld.v3i8.292>. <https://journal.academicjournal.id/index.php/ajsld/article/view/292>
2. **Otamurodova, S.S.** (2024). The Cultivation of Media Competency Among Prospective Educators as a Pedagogical Issue in Uzbekistan. *International Scientific Journal «Science and Innovation»*. Series B, 3(12). <https://scientists.uz/view.php?id=8330>.
3. **Otamurodova, S.S.** (2023). The Role of Ethno-Pedagogic Traditions in the Education of Students. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 18. <https://zienjournals.com/index.php/jpip/article/view/3527>

4. Sharipova, N., Ulug'berdiyeva, D., Melikulova, N., & Otamurodova, S. (2023). The Role of Folk Pedagogy in Spiritual and Moral Education of Future Teachers. *Journal for New Zealand Herpetology*, 12(4), July-August. <https://biogecko.co.nz/index.php/journal/article/view/122>

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH-DAVR TALABI

O'zbekiston.N.D.Nabiyeva

Navoiy davlat universiteti,

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi,

Axtamova Tursunoy Hamid qizi

Haydarova Zarina Hasanovna

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1 kurs talabasi

Annotatsiya: Hozirgi globallashuv davrida kelajak kasblari va ularning talablari tubdan keskin o'zgarib bormoqda. Bolalarni zamonaviy kasblarga yo'naltirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish tamoyillari, pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: bolalarni kasbga yo'naltirish, maktabgacha ta'lim, kelajak kasblari, innovatsion metodlar, ta'lim strategiyasi.

Abstract: In the current era of globalization, the professions of the future and their requirements are changing dramatically. Guiding children towards modern professions is one of the important factors in ensuring their future success. This article analyzes the principles of guiding children towards future professions, pedagogical approaches, and innovative methods.

Keywords: career guidance of children, preschool education, future professions, innovative methods, educational strategy.

Аннотация: В современную эпоху глобализации профессии будущего и их требования кардинально меняются. Ориентация детей на современные профессии является одним из важных факторов обеспечения их будущего успеха. В данной статье анализируются принципы ориентации детей на будущие профессии, педагогические подходы и инновационные методы.

Ключевые слова: профориентация детей, дошкольное образование, профессии будущего, инновационные методы, образовательная стратегия.

Hozirgi zamonaviy dunyoda texnologiya va innovatsiyalar shiddat bilan rivojlanib kelmoqda. Bu esa kelajak kasblari mazmunini o'zgartirib, yangi mutaxassislarining paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun, bolalarni erta yoshdan kelajak kasblariga yo'naltirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada bolalarni zamonaviy va kelajak kasblariga yo'naltirish tamoyillari hamda metodikasi tahlil qilinadi.

1. Kelajak kasblari va ularning xususiyatlari

XXI asr kasblari an'anaviy sohalaridan keskin farq qiladi. Sun'iy intellekt, robototexnika, ekologiya, IT va biotexnologiya kabi sohalar kelajakni belgilovchi yo'nalishlarga aylanmoqda. Shu bois, bolalarni erta yoshdan yangi texnologiyalar va kasblarga moslashishga o'rgatish zarur.

2. Bolalarni kasbga yo'naltirishning ta'limdagi o'rni

Maktabgacha ta'lim muassasalari(MTT)da bolalarga kelajak kasblari haqida tushuncha berish, ularning tabiiy qiziqishlari va layoqatlarini rivojlantirish muhimdir. Psixolog va pedagoglar tomonidan kasbiy yo'nalish berish jarayonlari metodik jihatdan ishlab chiqilishi kerak.

3. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbga qiziqishni shakllantirish usullari

- O'yin texnologiyalari orqali kasblarga qiziqitirish.
- Amaliy mashg'ulotlar va tajribalar tashkil etish.
- Bolalar uchun innovatsion kasb laboratoriyalarini yaratish.
- Zamonaviy mutaxassislar bilan uchrashuvlar tashkil qilish.

4. Ilg'or tajribalar va innovatsion yondashuvlar

Xalqaro tajribada bolalarni erta yoshdan kasblarga yo'naltirish bo'yicha bir qancha innovatsion loyihalar mavjud. Masalan, Finlandiya ta'lim tizimida bolalar tabiiy qobiliyatlariga

qarab kasbga yo'naltiriladi. Singapurda esa maktabgacha yoshdagi bolalar uchun texnologik laboratoriyalar tashkil etilgan. Bu yondashuvlar O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ham samarali bo'lishi mumkin.

Kasb tanlashda shaxsiy qiziqishlar va qobiliyatlar

Kasblarni tanlashda ijtimoiy va madaniy omillar

Ijtimoiy va madaniy omillar ham bolalarning kelajak kasblarini tanlashida muhim ahamiyatga ega. Oila an'analari, madaniy qadriyatlar va jamiyatdagi me'yorlar bolalarga turli kasblar haqida turlicha qarashlarni shakllantirishi mumkin. Shu sababli, ta'lim tizimida bu omillarni inobatga olish muhimdir. Masalan, ayrim jamiyatlarda ilm-fan yoki san'atga nisbatan qiziqish yuqori bo'lishi mumkin, boshqalarida esa iqtisodiy va texnologik kasblar afzal ko'riladi.

Kelajakda biror bir kasbni tanlashda bolaning shaxsiy qiziqishlari va iqtidorlari alohida o'rin tutadi. Har bir bola o'ziga mos kasbni tanlashda qaysi sohalarga qiziqishini va qaysi faoliyatda o'zini yaxshi his qilishini aniqlashi kerak. O'qituvchilar va ota-onalar bu jarayonni kuzatib, bolalarni qo'llab-quvvatlashlari zarur. Masalan, ilmiy sohalarga qiziqadigan bola ilmiy tadqiqotlar yoki texnologiya sohasiga yo'naltirilishi mumkin.

Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish jarayoni har bir o'qituvchi, ota-ona va jamiyat uchun muhim vazifadir. Yangi texnologiyalar va global iqtisodiy o'zgarishlar bolalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Kelajak kasblarining rivojlanishi bugungi ta'lim tizimi, maktabdan tashqari faoliyatlar, shaxsiy qiziqishlar va qobiliyatlarning aniq belgilanishini talab qiladi.

Bolalarni kasblarga yo'naltirishda ota-onalar va o'qituvchilar o'zaro hamkorlikda ishlashlari zarur. Ularning tavsiyalari va ko'maklari bolalarning kelajakdagi kasblarini tanlashda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, har bir bola o'z qiziqishlariga mos kasbni tanlashi kerak, bu esa uning kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi.

Kasb tanlashda ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga olish, shuningdek, davlatning bu boradagi roli ham katta ahamiyatga ega. Ta'lim tizimida amalga oshiriladigan islohotlar va kasbga yo'naltirish dasturlari bolalarga to'g'ri yo'lni ko'rsatadi. Amaliy tajriba va malaka oshirish imkoniyatlari esa bolalarni kelajakdagi o'zgarishlarga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelajakda kasblar bo'yicha talablar tez o'zgarishi sababli, bolalarga moslashuvchan va o'rgatishga tayyor ta'lim tizimi zarur. Bugungi bolalar – ertangi dunyoning faol, bilimli va innovatsion rahbarlari bo'ladilar. Shuning uchun ularni kelajak kasblariga tayyorlash jamiyatning asosiy vazifasiga aylanishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-fevraldagi PQ-81-son qarori "Maktabgacha va maktab ta'limi tizimlarini rivojlantirish bo'yicha 2023–2026 yillarga mo'ljallangan konsepsiya".
2. Nazarova, M.X. (2022). Kasbga yo'naltirishning zamonaviy usullari. – Toshkent: "Ilm Ziyo" nashriyoti.
3. UNESCO (2023). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Parij: UNESCO Publishing.
4. World Economic Forum (2023). Future of Jobs Report. – www.weforum.org
5. Ruzmetova, G.T. (2021). "Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirishda o'yin texnologiyalarining o'rni". // Ilmiy-amaliy pedagogik jurnal

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO‘NALTIRISH- DAVR TALABI

Ozbekiston. Mustafoyeva Muhabbat

Navoiy davlat universiteti

Fayziyeva Ma'mura

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi:

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi:

Annotatsiya. Bugungi kunda tez o'zgarayotgan dunyoda an'anaviy kasblar o'rnini yangi, zamonaviy texnologiyalarga asoslangan kasblar egallab bormoqda. Sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, ekologiya, biotexnologiyalar va boshqa ko'plab yo'nalishlar bugungi kunda yoshlar uchun kelajakda katta imkoniyatlar eshigini ochadi. Shu sababli bolalarni erta yoshdan boshlab zamonaviy kasblarga yo'naltirish- bu zamon talabi, jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladigan muhim omildir.

Kalit so'zlar. Sun'iy intellekt, ekologiya, texnologiya, biotexnologiya, STEAM, robototexnika, kiberxavfsizlik.

Bugungi kunda bozor talabiga yuqori javob beradigan kasblarga tayyorlash. Bu orqali yoshlar o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish imkoniyatiga ega.

Moslashuvchanlikni shakllantirish. Kelajakda kasblar sohalar tez- tez o'zgaradi, bolalarda yangi muhitga moslashish ko'nikmasi shakllangan bo'lishi kerak.

Ijodiy fikrlash va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Zamonaviy kasblar ko'proq tahliliy va ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Xo'sh bolalarni bunday kasblarga qanday yo'naltirish kerak?

- Erta yoshdan STEAM yo'nalishlariga (science, technology, engineering, arts, math) e'tibor qaratish;

- Kasb tanlashda testlar, mashg'ulotlar, mentorlik dasturlaridan foydalanish;

- Real soha vakillari bilan uchrashuvlar tashkil etish, amaliyotlar o'tkazish;

Kelajak kasblariga yo'naltirish nafaqat bolalar hayoti uchun balki butun jamiyatning raqobatdoshligi uchun ham muhim. Shuning uchun ota-onalar o'qituvchilar va davlat organlari bu borada birgalikda harakat qilihlari lozim.

Bugungi kunda globallashtirish va raqamli texnologiyalar davrida kasblar olami Keskin o'zgarib bormoqda. Kecha dolzarb bo'lgan kasblarning ayrimlari bugun eskirgan bo'lsa, hozirgi kunda esa yana yangidan- yangi sohalar va imkoniyatlar paydo bo'lmoqda. Ana shunday muhitda farzandlarimizni to'g'ri yo'nalishda tarbiyalash, ularni zamonaviy va kelajakka mos kasblarga yo'naltirishda tarbiyalash, ularni zamonaviy va kelajakka mos kasblarga yo'naltirish- davr talabiga aylanga. Kasblar olami o'zgarishda davom etmoqda XXI asr sun'iy intellekt, axborot texnologiyalari, robototexnika, kiberxavfsizlik kabi sohalar jadal rivojlanmoqda. Hozirgi kunda yoshlar uchun aynan shu yo'nalishlarda o'z o'rnini topish, kuchli mutaxassisga aynalish muhim. Bu esa bog'cha davridan boshlab ularga kasbiy yo'nalish berishni, ilg'or texnologiyalar bilan tanishtirishni talab qiladi. Nega bu muhim? Kelajak kasblariga yo'naltirish bir necha sabablarga ko'ra muhim ahamiyatga ega:

1. Bozor talabiga mutaxassis yetishtirish – mehnat bozorida raqobat kuchli shuning uchun zamon talabiga mos, malakali va bilimli kadrlar zarur.

2. Yoshlarning salohiyatini ro'yobga chiqarish- o'z vaqtida tanlangan kasb yoshlarning qiziqishlariga va istedodlariga mos tushib ularning muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

3. Jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shis- har zamonaviy mutaxassis o'z kasbi orqali jamoiyatning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish uchun quyidagi jihatlariga e'tiborli bo'lish lozim:

- STEAM yo'nalishlarini rivojlantirish ya'ni, ilm-fan (science), texnologiya (Technology), muhandislik (Engineering), san'at (Art), matematika (Math) asoslariga tayangan ta'lim tizimi orqali bolalarda zamonaviy kasblarga qiziqish uyg'otish.

- Kasb tanlashga oid mashg'ulotlar- kasblar olami bilan tanishtiruvchi ma'ruzalar, psixologik testlar, amaliy mashg'ulotlar orqali bolalarning qiziqishlarini aniqlash.

•Ustozlar va metorlar bilan ishlash- soha mutaxassisleri bilan uchrashuvlar, seminarlar, amaliy dasturlari orqali yoshlarni real ish faoliyati bilan tanishtirish.

•Texnologik savodxonlikni oshrish- dasturlash, robototexnika, dizayn, raqamli marketing kabi yo‘nalishlarda mxsus kurslar tashkil etish.

Xulosa. Kelajak kasblariga yo‘naltrish- bu oddiy tanlov emas, balki uzoqni o‘ylab qilingan muhim strategik qaror hisoblanadi. Bugungi kundagi bolalar ertangi kun yetakchilari hisoblanadi. Shuning uchun ularni hozirdanoq raqobatdosh, innovatsion fikrlaydigan va bilimli va mas‘uliyatli kadrlarga aylantirish har birimizning burchimizdir. Ota-onalar, pedagoglar, davlar va nodavlar tashkilotlari bu borada birgalikda harakat qilsa, natijalar ham shunga yarasha samarali bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. «Ilk qadam» maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘quv dasturi.
2. Baxtigul Asrorova « Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida kasb-hunarga yo‘naltirish».

BOLALARNI KELAJAK KASBLARGA YO‘NALTIRISH- DAVR TALABI

Ozbekiston.Xurramova Sabina Murod qizi

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi

3-kurs talabasi

Annotatsiya.Ushbu maqola farzandlarni kelajak kasblarga yo‘naltirishda ota-onalar va ta’lim muassasalarining roli, bolalarning qobiliyatlarini erta aniqlash, zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar va kasb tanlashda zamonaviy yondashuvlar haqida fikr yuritadi. Maqolada bolalarga qiziqishlari va iste'dodlariga mos keladigan kasblarni tanlashda yordam berish, ularni amaliy bilimlar bilan ta'minlash va kasb tanlash jarayonida ijtimoiy omillarni inobatga olish zarurligi ta'kidlanadi. Shuningdek, yosh avlodni tarbiyalash va ularning kelajagini shakllantirishda o‘qituvchilar va tarbiyachilarning ahamiyati ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar. Farzandlarni yo‘naltirish,ta’lim muassasalari, qobiliyatlarni aniqlash, zamonaviy ta’lim tizimi, kasb tanlash, amaliy bilimlar, yosh avlod, ijtimoiy omillar

Аннотация. Данная статья рассматривает роль родителей и образовательных учреждений в ориентации детей на будущие профессии, раннее выявление их способностей, изменения в современной образовательной системе и современные подходы к выбору профессии. В статье подчеркивается необходимость помощи детям в выборе профессий, соответствующих их интересам и талантам, обеспечения их практическими знаниями и учета социальных факторов в процессе выбора профессии. Также акцентируется внимание на важности учителей и воспитателей в воспитании молодежи и формировании их будущего.

Ключевые слова. ориентация детей, образовательные учреждения, выявление способностей, современная образовательная система, Выбор профессии, Практические знания, Молодеж, Социальные факторы

Annotation. This article discusses the role of parents and educational institutions in guiding children towards future professions, the early identification of their abilities, changes in the modern education system, and contemporary approaches to career choice. The article emphasizes the importance of assisting children in selecting professions that align with their interests and talents, providing them with practical knowledge, and considering social factors in the career selection process. Additionally, it highlights the significance of teachers and educators in nurturing the youth and shaping their future.

Keywords. Child guidance, educational institutions, ability identification, modern education system, career choice, practical knowledge, youth, social factors

KIRISH: Farzandlarni kelajak kasblarga o‘rgatish yo‘naltirish, ota-onalar va ta’lim muassasalari muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy ta’lim tizimida an’anaviy fanlarni o‘rgatish bilan birga o‘quv mashg‘ulotlari mustahkam o‘zlashtirish lozimdir. Bolalarni kasblarga to‘g‘ri yo‘naltirish yo‘llari:

Har bir bola o'ziga xos qobiliyatlarga ega bo'ladi. Ularning iste'dod va qobiliyatlarni erta aniqlash orqali kelajak kasblarga yo'naltirishimiz mumkin. Shuning uchun ota-onalar o'qituvchilar farzandlarini qiziqishlarni kuzatib borishlari va qo'llab quvvatlab turishi kerakdir. Bolalarga o'qish, bilim va ko'nikmalarini o'rgatish: Dezaynerlik, san'at, jurnalistika, sohalar hozirgi kunda eng muhim va zamonaviy sohalar turiga kiradi. Shuning uchun maktab, kollejlarda o'quvchi yoshlarni ma'lum bir kasbni egallashlari uchun kerakli shart-sharoitlarni yaratib berishimiz kerak.

Maxsus kurslarda bolalarga zamonaviy fanlar bo'yicha ta'lim berilishi kerak. Bolalarimiz bilim olish jarayonida faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolmasdan, ularga turli loyihalarga jalb qilgan holda amaliy bilim ham berishimiz kerakdir.

Asosiy qism: Kasb-bu inson mehnat faoliyati doimiy mashg'ulot turi hisoblanadi. Kasb insonga zarur, bo'lgan qund qilgan shug'ullanadigan, Vatan uchun xizmat qiladigan ishdir. Dunyoda kasblar shunchalar ko'pki; Oshpaz, tikuvchi, tarbiyachi, askar, shifokor, o'qituvchi, bank moliya, jurnalist, muxandiss, Kashfiyotchi olim, milliy gvardiya, psixolog, sport sohasi vahokoza. Bolalarda kasbga qiziqishni shakllantirishda tarbiyachi o'qituvchilar har bir bolani qiziqish va qobiliyatlarni hisobga olgan holda ularni shu kasbga yo'naltirish lozimdir. Tarbiyachi har bir kasbni ahamiyatini bolaga uning yoshiga mos tarzda tushuntirish davlatimiz tomonidan har bir kasb egalari berilayotgan e'tibor, ular uchun yaratilgan imtiyoz va shart-sharoitlar haqida ham e'tibor qilarli qilib so'zlab berishlari zarur.

Bolalarni kelajakda qanday inson bo'lishlari va qaysi kasbni egallashlari aynan maktabgacha yosh davrida yaqqol namoyon bo'ladi.

Bizning maqsadimiz ham yurtimiz ravnaqiga hissa qo'shadigan barkamol avlodni tarbiyalab, voyaga yetgazishdan iboratdir. Shu sababdan maktabgacha yosh muhim hisoblanadi. Kasb tanlashda zamonaviy yondashuvlar: Bugun kasb tanlashda faqat iqtidor yoki qiziqish bilan cheklanib bo'lmaydi. Kasbning istiqbolli uning jamiyat va insoniyat taraqqiyotiga ta'siri ham inobatga olinishi kerak.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, bugun yoshlarni kelajak kasblarga tayyorlash nafaqat zarurat, balki davr talabi hisoblanadi. Har bir bola-bu kelajak. Ularni bugun olgan bilim va ko'nikmalari ertangi jamiyat taraqqiyotining asosidir. Demak, ularni to'g'ri yo'naltirish orqali biz o'z kelajagimizga sarmoya kiritamiz. Yosh avlodga zamonaviy bilim va ko'nikmalarini berish, ularni qobiliyatlarini aniqlash va qo'llab quvvatlash jamiyatimizni barqaror taraqqiyotiga katta hissa qo'shadi. Har bir yosh avlod bolalarimiz kelajakka tayyor bo'lishi uchun biz bugundan harakat qilishimiz kerakdir. Kasb tanlashda, avvalo yoshlarning qiziqish va iste'dodni aniqlash va ularga kerak paytda yo'l- yo'riq ko'rsatish va imkon qadar yordam berish kerak. O'zi qiziqqan kasbni tanlash insonlarni kelajakda mutaxassisligi bo'yicha unumli va natijali faoliyat olib borish garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. N.N.Djamilova " Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni kasbga erkin qiziqishlarini shakllantirishni pedagogik jihatlari".
2. N.N.Djamilova "Tashkelotlarda joriy etish mehanizmlari".

ОЗНАКОМЛЕНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С МЕТОДОМ
АЛГОРИТМИЧЕСКИХ УМЕНИЙ

Узбекистан. Евстафьева Любовь Григорьевна

доцент кафедры «Методика дошкольного образования»

*Институт переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов
дошкольных образовательных организаций. г. Ташкент.*

Аннотация: В статье раскрываются одна из актуальных проблем современной системы образования, развитию универсальных предпосылок учебной деятельности детей старшего дошкольного возраста в процессе формирования алгоритмических умений. Выделены этапы формирования данных умений и описана деятельность в организации предметно-пространственной среды.

Ключевые слова: универсальные предпосылки учебной деятельности; алгоритмические умения; дошкольники.

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb muammolaridan biri, maktabgacha yoshdagi katta bolalarning algoritmik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida o'quv faoliyatining universal shart-sharoitlarini rivojlantirish haqida so'z boradi. Ushbu ko'nikmalarni shakllantirish bosqichlari ajratib ko'rsatildi va fan-fazo muhitini tashkil etishdagi faoliyat tavsiflandi.

Kalit so'zlar: o'quv faoliyatining universal shart-sharoitlari, algoritmik ko'nikmalar, maktabgacha ta'lim muassasalari.

Abstract: The article reveals one of the actual problems of modern education system, the development of universal prerequisites of learning activity of children of senior preschool age in the process of formation of algorithmic skills. The stages of formation of these skills are highlighted and the activity in the organization of the subject-space environment is described.

Key words: universal prerequisites of learning activity; algorithmic skills; preschoolers.

Введение: Изменения, которые происходят в данное время в системе образования Узбекистана, коснулись всех её ступеней, в том числе и дошкольного обучения и воспитания. Важнейшей задачей является создание условий для индивидуального развития личности ребёнка, формирование у него качеств, востребованных в современном обществе: самостоятельности, инициативности, творческой активности и ответственности.

Согласно Государственным требованиям к развитию детей раннего и дошкольного возраста Республики Узбекистан и планируемые итоговые результаты при освоении Государственной учебной программы, которые представлены в виде целевых ориентиров, выступают как социально-нормативные характеристики возможных достижений ребёнка согласно возрасту, на этапе завершения его дошкольного образования, данные ориентиры, способствуют формированию у детей предпосылок к учебной деятельности.

Методика. Особое значение в формировании предпосылок учебной деятельности дошкольников, имеет по ознакомлению их с *алгоритмами* и формирование у них *алгоритмических умений*. Поскольку алгоритм – это и есть правило, образец выполнения в строго определённой последовательности некоторой системы операций, которая ведёт к выполнению действий, детской деятельности.

Метод алгоритмических умений занимает ведущее место среди инновационных методов. **Основной целью алгоритмических умений** является: постановка задачи, выделение проблемы; определение исходной ситуации, исходных данных; установление последовательности действий, шагов по её выполнению.

Основное содержание: До недавнего времени формирование *алгоритмических* понятий, происходило при изучении математики, однако в связи с информатизацией

общества понятие «алгоритм» стало приобретать самостоятельное значение и проникло практически во все сферы человеческой деятельности, в том числе и дошкольную. Следовательно, в процессе формирования *алгоритмических умений* у дошкольников, необходимо научить их строго придерживаться определённых *правил*, последовательности действий при достижении требуемого результата.

Педагог в дошкольной организации формирует у детей различные виды правил для жизни ребёнка: например (*правила мытья рук перед едой, одевание после дневного сна*), в учебной деятельности *алгоритмические умения* необходимы при (*составлении задач, в счёте*), а в игровой деятельности (*игры с правилами, в правилах дорожного движения, в правилах этикета, составление алгоритма в в подготовке например салата и т.д.*)

Целенаправленная работа по формированию алгоритмических умений может начинаться 5-го года жизни и включать три этапа:

На первом идёт формирование умений у детей выполнять линейные алгоритмы, осмысление значимости их выполнения в повседневной жизни и в процессе образовательной деятельности;

на данном этапе, педагог сообщает детям определённый алгоритм (*только линейный*), одновременно показывая называемые действия. Например, последовательность изготовления бутерброда. Затем просит 1-2 детей показать, что они запомнили и как правильно сделать бутерброд. Можно подготовить карточки с нарисованными предметами и действиями и попросить детей расставить карточки по порядку. Детям даётся установка на запоминание последовательности действий. Следует учить детей сопровождать свои действия речью, а педагог должен помогать им в этом, сопровождая действия детей комментариями. На занятиях по математике дети также знакомятся с различными линейными алгоритмами: правилами выполнения приёмов наложения и приложения правилами счета алгоритмом сравнения по величине.

На втором этапе детей обучают выполнять не только линейные, но и разветвляющиеся, циклические алгоритмы, а также формируются первоначальные умения по составлению алгоритмов различных видов;

на данном этапе, необходимо начинать обучение с подготовительных упражнений, способствующих формированию у детей умений строить алгоритмы, для этого используют игры-упражнения на выстраивание последовательности событий, например, такие, как: «*А что было дальше?*», «*Кто знает, тот дальше сказку продолжает*». Во время игры вызванный ребёнок может сказать 1-2 предложения, затем продолжает другой ребёнок. Для того чтобы облегчить рассказывание, можно предложить набор картинок по данной сказке. Для закрепления умений составлять алгоритмы целесообразно ввести новый объект – **робота** (воспитатель), которому дети будут давать команды. Робот необходим для того, чтобы показать детям, что команды должны быть чёткими и в правильном порядке.

Для закрепления детям можно предложить алгоритмы, в которых пропущены какие-либо действия, нарушен их порядок, либо предлагается самостоятельно составить алгоритм какого-либо действия.

После того как дети научились работать с *линейными алгоритмами*, необходимо познакомить их с разветвляющимися.

На третьем этапе, происходит закрепление алгоритмических умений, которые приобрели дошкольники в процессе образовательной, игровой деятельности и прогулок. На данном этапе педагог формирует у детей осознанного выполнения любого алгоритма, с постепенным увеличением самостоятельного действия в его составлении, применение его в различных областях детской деятельности, а так же формирует умение осуществлять целоположение, контроль, коррекцию и рефлексия.

На каждом этапе формирования алгоритмических умений для эффективного развития универсальных предпосылок учебной деятельности у детей в процессе игры или при выполнении учебно-игровых ситуаций производится постепенная интеграция игровой и учебной деятельности.

Перед ознакомлением необходимо провести подготовительную работу, включающую игру «да-нет»: воспитатель говорит, что в речи иногда употребляются вопросы, на которые достаточно ответить только «да» или «нет», например: «Вы уже завтракали?» «У вас есть какие-то секреты друг от друга?» «У тебя длинные волосы?».

(Ребята сами придумывают такие вопросы и задают их друг другу). Затем воспитатель говорит, что имеются и такие вопросы, на которые нельзя ответить только «да» или «нет», например, «Сколько тебе лет?» и предлагает каждому ребёнку придумать такой вопрос и задать кому-нибудь из детей.

Затем детям предлагается игра «Сделай по условию» - воспитатель на доске изображает часть алгоритма, содержащую какое-либо условие, вызывает одного ребёнка, задаёт ему вопрос и говорит, что нужно сделать. Далее вызывает другого ребёнка, также задаёт вопрос и показывает, что надо сделать. После этого остальные дети должны встать согласно алгоритму. Меняя условия, воспитатель добивается понимания того, что в зависимости от ответа на вопрос условия, выполняется то или иное действие.

После того как дети усвоили разветвляющийся алгоритм, можно **переходить к циклическому алгоритму**. Самый простой вариант циклического алгоритма – это построение сериационных рядов.

Поэтому сначала целесообразно выполнить с детьми следующее задание: воспитатель кладет на стол несколько лент (4-5) и предлагает расположить ленточки по длине от самой длинной к самой короткой. В результате обсуждения дети вспоминают алгоритм построения сериационного ряда, но главное на данный момент записать этот алгоритм в виде блок-схемы, обратив внимание детей, что некоторые действия повторяются несколько раз. Поэтому же алгоритму можно расставить числа по возрастанию, буквы по алфавиту, игрушки по высоте.

Для целенаправленного формирования у детей алгоритмических умений нужно, применять **игры** с правилами и организовывать игровую деятельность дошкольников по заданным воспитателем условиям (алгоритмам), такие игры способствуют развитию логического мышления и пространственного воображения. Постепенно у детей развивается алгоритмическое мышление.

Заключение: В процессе формирования алгоритмических умений ребёнок учится осознавать цель предстоящей деятельности, искать способ решения задачи, находить общие способы решения задач одного класса, развиваются действия планирования, прогнозирования, оценки результатов своей деятельности. Таким образом, формирование алгоритмических умений у детей дошкольного возраста целенаправленный, непрерывный, организованный процесс, который затрагивает все ступени их обучения в дошкольной образовательной организации.

Если человек овладел алгоритмическими умениями, то он способен осуществлять планирование своих действий, направленных на достижение конкретной цели, разбивая деятельность на отдельные шаги. В процессе выполнения алгоритма развивается умение удерживать цель на протяжении всего выполняемого задания, а после получения результата оценить его правильность и, если необходимо, осуществить коррекцию своей деятельности.

Литература

1. Государственным требованиям к развитию детей раннего и дошкольного возраста Республики Узбекистан. (2018г).
2. Государственная учебная программа «Ilk qadam» (2022г).
3. Воронина Л. В. Развитие творческого потенциала дошкольников через формирование у них алгоритмических умений // Педагогические системы развития творчества: материалы 10-й Междунар. науч. -практ. конф. (Екатеринбург, 13-14 декабря 2011г.). Екатеринбург, 2011. Ч. 1. С. 135-140.
4. Воронина Л. В., Утюмова Е. А. Развитие универсальных предпосылок учебной деятельности дошкольников посредством формирования алгоритмических умений // Образование и наука. 2013. № 1. С. 74-84.

КАМБАҒАЛЛИККА БАРҲАМ БЕРИШНИНГ ЭНГ ТЎҒРИ ЙЎЛИ- ТАЪЛИМ

Ўзбекистон.Ҳамдамова Маҳзуна Турсуновна

Мактабгача таълим факультети декани

Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

Юртимиздаги янгиланишлар кўлами кундан кун кенгаймоқда. Халқ манфаатларидан келиб чиққан ҳолда одамларимиз кутган ислохотлар ўтказилмоқда. Кейинги йилларда кўрилаётган чора-тадбирлар натижасида халқимизнинг ижтимоий ҳаёти, турмуш тарзи яхшиланиб бормоқда. Халқпарвар сиёсатнинг илк самараси энг чекка ҳудудлар, хонадонлар, юртдошларимиз ҳаётида аксини топмоқда. Аммо бу жараёнларда жойларда йиллар давомида йиғилиб қолган муаммолар ҳам мавжудлиги сир эмас. Камбағаллик Ўзбекистонда кўп йиллар ёпиқ мавзу бўлиб келган эди. 2024 йилнинг сентябрь ойида бўлиб ўтган тарихий видеоселектор йиғилишида эса Президентимиз томонидан камбағалликка қарши курашиш бўйича ислохотларнинг янги саҳифаси очиб берилди.

Дарҳақиқат, кадриятларимиз ва давлат кўмагида камбағалликка барҳам бериш мамлакатни тараққиётга элтувчи энг тўғри йўлдир. Албатта, давлат кўмаги ижтимоий ҳимоя, иқтисодий имконият ва ижтимоий масъулият билан бирга тақдим этилгандагина, ўзининг ижобий натижаларини беради.

Давлатимиз раҳбари томонидан камбағалликка барҳам беришнинг энг тўғри йўли таълим экани бежиз таъкидланмаяпти. Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, юқори маълумотга эга бўлганлар куйи маълумотга эга бўлганларга нисбатан кўпроқ иш ҳақи олади. Таълимга сарфланган кўшимча ҳар бир йил эса ходимнинг иш ҳақи 10 фоизгача ошишига олиб келади. Шунинг учун ҳам йиғилишда камбағалликдан чиқиш учун, энг аввало, таълим олиш имкониятини кенгайтириш лозимлиги қайта-қайта такрорланди. Хусусан, “Камбағалликдан фаровонлик сари” дастурида ёш авлод ҳаёти ва камолоти, мамлакатимиз келажаги бўлган фарзандларимизнинг, аввало, мактабгача таълим босқичиданок ақл-идроки ва зехнини ўстириш, мактабгача ва мактаб таълими билан боғлиқ энг устувор мезонлар, долзарб масала ва муаммолар ижросини таъминлаш белгилаб берилган. Мазкур вазифалар ижросининг тизимли ташкил этилиши натижасида айни вақтда давлат сиёсати даражасига кўтарилган таълим ислохотлари ўз самарасини бермоқда.

Мактабгача ва мактаб таълими соҳасини ривожлантириш, сифатли таълим тизимини яратиш борасидаги ислохотлар салмоғи ортгани бугун Президент фармони ва қарорлари, ҳукумат ҳужжатларида белгиланган вазифаларда ўз аксини топмоқда. Хусусан, ўтган вақт давомида болаларни мактабгача таълимга қамров даражасини ошириш бўйича муҳим қадамлар қўйилди. Узоққа бормайлик, 2016 йилда болаларни мактабгача таълим тизимига қамраб олиш даражаси 27 фоиздан ошмасди. Бугунги кунда республикада жами 29 420 та мактабгача таълим ташкилоти фаолияти йўлга қўйилган. Мактабгача ёшдаги 2,9 млн нафар боладан 2,1 млн нафари мактабгача таълимга қамраб олинган бўлса, уларнинг 647 655 нафарини 6 ёшли болалар ташкил этмоқда. Айтишимиз мумкинки, жорий йилнинг ўзида 2678 та янги мактабгача таълим ташкилоти фаолияти йўлга қўйилиб, мактабгача таълимга қамров даражаси 74,6 фоизга, шундан 6 ёшлилар қамрови 93 фоизга етказилди. Аммо бу натижа бугунги тезкор замон талабини қондира оладими?

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 23 сентябрдаги ПҚ-330- сон қарорига мувофиқ 2025 йил якунига қадар республикадаги камбағал оилаларнинг 3-7 ёшли болаларини мактабгача таълим билан қамров даражасини 80 фоизга етказиш белгилаб берилди. Дастурда белгиланган топшириқлар ижросини таъминлаш бўйича жорий йилнинг 12 февраль куни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 83- сонли қарори қабул қилинди. Қарорда 2025-2026 йилларда болаларни мактабгача таълим билан қамраб олиш даражасини ошириш бўйича мақсадли вазифалар, жумладан, аҳолининг яшаш даражаси ва тўлов қобилияти юқори бўлган (камбағал оилалар кам бўлган) маҳаллаларда давлат- хусусий шериклик асосида нодавлат мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этиш, олис ва чекка (туман ва шаҳарлар марказида жойлашмаган) маҳаллаларда оилавий нодавлат мактабгача таълим ташкилотларини барпо этиш, аҳолининг тўлов қобилияти паст (камбағал оилалар

нисбатан кўп бўлган) ҳамда демографик ўсиш даражаси юқори бўлган маҳаллаларда давлат, шунингдек, халқаро молия институтлари кредит ва грантлари ҳисобидан давлат-хусусий шериклик асосида нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари, ижтимоий соҳа муассасаларининг бўш биноларида қисқа муддатли гуруҳлар фаолиятини ташкил қилиш белгилаб берилди.

Ушбу хайрли мақсадга эришиш учун давлат томонидан аҳоли гуруҳлари ўртасида ялпи даромадни адолатли тақсимлаш, тадбиркорлик муҳитини янада яхшилаш, тадбиркорлар томонидан эса фидойилик ва ҳалоллик, камбағал аҳоли қатлами томонидан ирода, меҳнатсеварлик ва интилувчанликнинг уйғунлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади.

Зеро, бу борада олдимизга қўйилган вазифалар ижросини таъминлашимиз учун аввало, 6 ёшли болаларни мактабгача таълим билан қамраб олишни таъминлаш бўйича мақсадли кўрсаткичларга эришиш ишларини давом эттиришимиз, қисқа муддатли ва тўлиқ кунлик тайёрлов гуруҳларини тўлиқ коэффицентда ишламаётган умумий ўрта таълим мактабгарининг бўш хоналарида бир йиллик мажбурий тайёрлов гуруҳларини ташкил қилишимиз ҳамда мактабгача таълимнинг муқобил шакллари жорий этишимиз талаб этилади.

Хўш, бунинг учун мактабгача таълим тизимидаги масъулларга қандай вазифалар юкланади?

Аввало, 2025-йил якунигача камбағал оилалар фарзандларини мактабгача таълим билан қамраб олиш таъминланади. Эслатиб ўтамиз, давлат боғчалари тарбияланувчиларини “Ягона мавсумий таомнома” бўйича овқатлантириш, бунга аутсорсингни жалб қилиш [режалаштирилмоқда](#). Худудлар кесимида бир бола учун кунлик харажат белгилаб олинади. Унинг назорати билан янги Таълим соҳасида овқатлантиришни ташкил этиш маркази шуғулланади. Шунингдек, Таълим соҳасида овқатлантиришни ташкил этиш ва назорат қилиш маркази ташкил этилади. Давлат мактабгача ва умумий ўрта таълим ташкилотларида соғлом овқатлантиришни ташкил этишни мувофиқлаштириш ҳамда жараёнларни босқичма-босқич рақамлаштириш марказнинг асосий фаолият йўналишларидан бири этиб белгиланди.

Бундан ташқари, ҳукумат қарори билан мактабгача таълим тизимини рақамлаштириш бўйича чора-тадбирлар режаси [белгиланди](#). Унга кўра, ходимлар ва тарбияланувчилар давомати, озиқ-овқат харажатлари “Болалар боғчаси” ахборот тизими орқали ҳисобга олиб борилади. Иқтисодиёт ва молия вазирлиги 2025-йилдан бошлаб ходимлар ва болаларнинг давоматини шахсни биометрик идентификация қилиш технологияси орқали назоратга олишни йўлга қўйиш учун болалар боғчаларини планшетлар ва бошқа ускуналар билан таъминлаш учун давлат бюджетидан камида 50 миллиард сўм ажратади.

Жумладан, 2025 йил давомида давлат-хусусий шерикчилиги асосидаги 1 минг 600 та нодавлат ҳамда оилавий мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этиш кўзда тутилган. Бундан ташқари, Жаҳон банки маблағлари ҳисобидан 35 та жиҳозланган автобуслар негизида 70 та маҳаллада 140 та “Ақлвой” мобил гуруҳлари фаолиятини йўлга қўйиш режалаштирилган. Шунингдек, 8 мингта нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари давлат бюджети маблағлари ҳисобидан 23 номдаги ўқув-услубий ва дидактик материаллар билан таъминланади. 6 ёшли болалар таълимига эҳтиёж мавжуд бўлган худудларни ота-оналар талабларига биноан аниқлаш мақсадида махсус электрон платформа ишлаб чиқиш ҳамда мактабгача таълимга замонавий методика, сифат ва рақобат кириб келиши, таълим- тарбия тизими энг илғор хорижий тажрибалар асосида тўлиқ янгиланиши, минглаб хорижий мутахассис таклиф этилиши белгиланган.

Бинобарин, бугун давр шиддат билан ўзгариб, педагогик таълим олдига ўта долзарб ва мураккаб вазифаларни қўймоқда. Мактабгача ва мактаб таълимини ривожлантириш, инновацион салоҳиятга эга ўқитувчилар тайёрлаш, уларнинг касбий ривожланиши учун зарур шарт-шароит яратиш, илғор хорижий тажрибаларга асосланган янги ўқитиш усуллари ишлаб чиқиш ва ўқитувчиларнинг методик салоҳиятини узлуксиз ошириб бориш шулар жумласидандир.

Президентимизнинг тегишли фармонига кўра, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети 2022 йилдан Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги тасарруфига ўтказилиб, педагогика йўналиши бўйича ўқув дастурларни ишлаб чиқишда етакчи олий таълим муассасаси этиб белгиланган.

Университетнинг пешқадам факультетларидан бири Мактабгача таълим факультетида жуда салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Бугунги кунда бу факультетда кундузги ва сиртки шаклда 1500 нафар талаба таҳсил олиб уларга 100 дан ортиқ профессор- ўқитувчилар таҳсил бериб келмоқдалар. Илмий салоҳият охирги 3 йилда 9 фоиздан 75 фоизга етказилди. Айтишимиз мумкинки, таълим- тарбия тизимининг сифати ва самарадорлигини ошириш, мактабгача таълим ташкилотининг бўлажак тарбиячилари ва талаба ёшларда замонавий билим ва кўникмаларни шакллантириш, таълим тизимлари ҳамда илм- фан соҳаси ўртасида яқин ҳамкорлик ва интегратсияни, таълимнинг узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш борасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Албатта, ютуқлар ўзимизники. Аммо олдимизда турган вазифалар кам эмас. Бинобарин, бугун давр шиддат билан ўзгариб, педагогик таълим олдида ўта долзарб ва мураккаб вазифаларни қўймоқда. Давлат раҳбари томонидан берилган имконият ва имтиёзлар натижасида мактабгача таълим ташкилотларидаги қамров даражаси 74.6 % га кўтарилди. Бу эса албатта, соҳага мамлакат тараққиёти учун янги ташаббус ва ғоялар билан майдонга чиқиб, уларни амалга оширишга қодир бўлган, интеллектуал ва маънавий салоҳияти юксак олий маълумотли педагог кадрлар етиштиришни талаб қилади.

Мактабгача таълим ташкилотлари ва унда тарбияланаётган болалар сони ортаётгани шунга мутаносиб равишда малакали кадрларга бўлган эҳтиёжни ҳам юзага келтирди. ***Хўш, салмоғи ортаётган мактабгача таълим ташкилотлари учун замон талабларига «лаббай» дея жавоб берадиган мутахассислар етиштириш масаласи қай аҳволда?*** Ушбу саволга Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университетининг мактабгача таълим факультети мисолида жавоб берадиган бўлсак, мактабгача таълим тизимининг олий маълумотли кадрларга эҳтиёжини ҳудудлар бўйича ўрганиш ва таҳлил натижаларига кўра педагогик йўналишга ихтисослаштирилган олий таълим муассасаларига мақсадли қабул квоталари бўйича таклифлар тайёрлашдан иш бошланган эди. Аҳамиятлиси, бу жараёнларда илгари сурилган энг мақбул таклифлар давлат томонидан қўллаб-қувватланди ва амалда ўз аксини топди. Олайлик, мактабгача таълим йўналишида бакалавр мутахассисларни тез ва сифатли тайёрлаш бўйича таклифлар мақулланиб, ўқув дастурлари оптималлаштирилди. Эндиликда бу йўналишдаги бакалавр талабалар 3 йиллик муддатда олий маълумот эгаллаб, жойларга бориб фаолият юритиш имконига эга бўлишди. Шунингдек, деярли барча ҳудудларга педагогика олий ўқув юртларидаги мактабгача таълим факультетларига қабул квоталари оширилди. Худди шунингдек, мактабгача таълим йўналишидаги магистратура босқичига ҳам қабул квоталари кескин оширилди.

Мактабгача таълим йўналиши бўйича бакалаврларни тайёрлашда уч йиллик таълим тизимида ўтишда Хорижий мамлакатлар, Жанубий Кореянинг Чунганг, Доксон, Ихва, Корея Миллий университети ва Корея педагогика университетлари «Мактабгача таълим» йўналишлари ўқув режалари ва у ердаги педагогик жараённи ташкил этилишини ўрганиб, таҳлил қилинди ва таҳлиллар асосида, Мактабгача таълим вазирлиги билан ҳамкорликда 60110200 -Мактабгача таълим бакалаврият таълим йўналиши кадрлар тайёрлаш ўқиш муддати 3 йил бўлган ўқув режаси Мактабгача таълим вазирлиги билан ҳамкорликда ишлаб чиқилди.

2019-2020 ўқув йилидан бошлаб, Низомий номидаги ТДПУ да «Мактабгача таълим» факультети ўз фаолиятини бошлади. Ҳозирга вақтда факультетда кундузги ва сиртки йўналишларда 1500 га яқин талабалар таълим олмақдалар. Шунингдек 70110201 – Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (мактабгача таълим) мутахассислиги бўйича магистрлар тайёрланмоқда.

Ушбу ташкилий ишларнинг ўқув-услубий жиҳатдан замонавий талабларга жавоб бериши учун университет ва институтларда, малака ошириш тизимида педагог кадрлар

тайёрлаш методикаси ҳам янгиланмоқда. Бу босқичда албатта, замонавий ўқув дастурлари, ўқитиш методикалари ўрганилиб таълим-тарбия жараёнига янгича ёндашув, инноватсион технологияларни татбиқ этиш эса соҳа педагогларидан пухта тайёргарлик, маҳорат ва билим талаб этаётгани жараёнда маълум бўлди. Шу сабабли мактабгача таълим мутахассислиги бўйича олий маълумотли кадрлар салмоғини ва сифатини ошириш масаласи олий таълим тизими олдида алоҳида вазифаларни қўйди.

Қабул қилинган Қарор ижросини таъминлаш мақсадида, қамраб олиш даражасини ошириш бўйича қўшимча чора- тадбирлар юзасидан “Йўл харитаси” тузиб олинди. Асосий вазифа, Давлат- хусусий шериклик асосида ташкил этиладиган нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари учун, олис ва чекка (туман ва шаҳарлар марказида жойлашмаган) маҳаллаларда оилавий нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари учун ва давлат-хусусий шериклик асосида ташкил этиладиган нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари ҳамда қисқа муддатли гуруҳларда дарс бериш учун инновацион салоҳиятга эга педагог-тарбияччилар тайёрлаш, уларнинг касбий ривожланиши учун зарур шарт-шароит яратиш, илғор хорижий тажрибаларга асосланган янги ўқитиш усуллари ишлаб чиқиш ва уларнинг методик салоҳиятини узлуксиз ошириб бориш этиб белгиланди.

Албатта, мактабгача таълим соҳасида “даврнинг, тараққиётнинг асосий қуроли- илм, уни ўзлаштириш учун эса ҳеч қачон кеч эмас” деган шиор асосида бўлажак тарбиячиларни тайёрлаш, уларда “илм оламан, яхши яшайман, ватан манфаати йўлида хизмат қиламан” деган ғояни сингдириш бугунги тизим масъулларининг муҳим вазифаси ҳисобланади.

Бу йўлда фақатгина фидойилик ва ватанпарварлик билан бу борада қабул қилинаётган дастурлар ижросини таъминлаш, ишлаш талаб этилмоқда, ҳолос.

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA REFLEKTIV KO'NIKMALARNING AHAMIYATI

O'zbekiston.Ravshanova Nargiza Norboevna

Nizomiy nomidagi TDPU “Maktabgacha ta'lim pedagogika psixologiya” kafedrasi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalarning reflektiv ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati, uning o'quv jarayonidagi roli hamda pedagogik faoliyatda qo'llanishi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: refleks ko'nikmalar, o'yin, talabalar, pedagogik faoliyatda, ta'lim jarayoni.

Аннотация. В данной статье анализируется значение развития рефлексивных умений учащихся, их роль в учебном процессе, а также их применение в педагогической деятельности.

Ключевые слова: рефлексорные умения, игра, учащиеся, педагогическая деятельность, образовательный процесс.

Annotation: This article analyzes the importance of the development of students' reflexive skills, their role in the educational process, as well as their application in teaching.

Keywords: reflex skills, play, students, pedagogical activity, educational process.

O'zbekistonda ta'lim tizimini rivojlantirish strategik yo'nalishlarining o'zgarishi natijasida o'quv va tarbiya maqsadlari o'zgarib, ta'limning “bilimga asoslangan” paradigmasidan “kompetensiyaga asoslangan” paradigmasiga o'tish amalga oshirilmoqda. Bu esa talabalarning o'z-o'zini rivojlantirishga va zamonaviy sharoitlarda kasbiy o'zini belgilashga tayyorgarligini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatlarni shakllantirishni nazarda tutadi.

Zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilarning nafaqat bilim olishini, balki o'z-o'zini anglash, fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlarini ham rivojlantirishga yo'naltirilgan. Shu nuqtai nazardan, reflektiv ko'nikmalar ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, quyidagi jihatlar bilan ahamiyatlidir:

O'z-o'zini baholash va takomillashtirish

- Talabalar o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda tahlil qilish orqali o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydilar.

- O'z-o'zini baholash natijasida mustaqil ta'limga bo'lgan qiziqish va javobgarlik hissi oshadi.

Tanqidiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish

- Refleksiya jarayoni talabalarni chuqur va tanqidiy fikrlashga o'rgatadi, bu esa ularning muammolarni tahlil qilish va hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- O'z bilimini shubha ostiga qo'yish va muqobil yechimlarni qidirish orqali ijodiy fikrlash shakllanadi.

O'qitish samaradorligini oshirish

- O'qituvchilar talabalarining reflektiv fikrlash darajasini hisobga olgan holda, dars jarayonini moslashtirishi va innovatsion metodlarni qo'llashi mumkin.

- Talabalarining o'quv jarayoniga faol jalb etilishi natijasida ularning ta'lim motivatsiyasi oshadi.

Kasbiy tayyorgarlik va pedagogik amaliyot

- Kelajakdagi pedagoglar uchun refleksiya qobiliyatiga ega bo'lish juda muhim. O'qituvchilar o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish orqali ta'lim jarayonini doimiy ravishda takomillashtirishlari mumkin.

- Reflektiv yondashuv orqali pedagoglar dars berish usullarini tahlil qilib, samaradorligini oshirish yo'llarini ishlab chiqadilar.

Shaxsiy rivojlanish va hayotiy ko'nikmalar

- Reflektiv ko'nikmalar insonning shaxsiy rivojlanishi va o'z oldiga qo'ygan maqsadlarga erishishida muhim rol o'ynaydi.

- Talabalar kelajakda kasbiy faoliyatlarida o'z ishlarini tahlil qilish va samaradorligini oshirish uchun reflektiv yondashuvdan foydalanadilar.

Shunday qilib, reflektiv ko'nikmalarni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, o'quv jarayonining sifatini oshirish va talabalarni mustaqil fikrlaydigan, tanqidiy tahlil qila oladigan mutaxassislarga aylantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shaxsiy rivojlanish insonning o'z fazilatlarini va salohiyatini anglashsiz amalga oshmaydi. Shaxsiy tajribani tushunish va qayta ko'rib chiqish refleksiya orqali ta'minlanadi, u esa o'z-o'zini anglashning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyat shunday insonni talab qiladiki, u o'z imkoniyatlari, bilimi, ko'nikmalari va faoliyat natijalari haqida reflektiv fikrlash orqali o'z shaxsini rivojlantira olsin.

O'zbekistonda ta'lim tizimini rivojlantirish strategik yo'nalishlarining o'zgarishi natijasida ta'lim va tarbiya maqsadlari ham o'zgarib bormoqda. An'anaviy "bilimga asoslangan" paradigmadan "kompetensiyaga yo'naltirilgan" paradigmaga o'tish kuzatilmoqda. Bu esa talabalar tomonidan nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallashni, balki mustaqil rivojlanish va kasbiy o'zini belgilash qobiliyatlarini shakllantirishni ta'minlaydi.

Shaxsiy rivojlanish o'z imkoniyatlarini va shaxsiy sifatlarini bilishsiz amalga oshmaydi. Tajribani tushunish va qayta ko'rib chiqish refleksiya orqali amalga oshiriladi. Refleksiya shaxsning o'zini anglashi va o'z faoliyatini tahlil qilish mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyat refleksiya orqali o'z qobiliyatlari, bilimlari va faoliyat natijalarini baholay oladigan shaxslarni talab qiladi.

Refleksiv jarayonlarning falsafiy asoslari R. Dekart, G. Gegel, E. Gusserl, I. Kant, D. Lokk, D. Yum, M.M. Baxtin, V.A. Lektorskiy kabi olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Metodologik jihatdan esa V.V. Kraevskiy, G.P. Shchedrovitskiy va boshqalar refleksiya muammolarini o'rganganlar.

Reflektiv ko'nikmalarni shakllantirishning ahamiyati

Refleksiya jarayonini shakllantirishda asosiy o'rinni reflektiv ko'nikmalar egallaydi. K.A. Abulxanova-Slavskaya ta'kidlaganidek, konstruktiv refleksiya qilish va muammolar bilan reflektiv ishlash qobiliyati aynan talabalar davrida samarali shakllanadi. Shu sababli, ushbu qobiliyatlarni ta'lim jarayonida rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Refleksiya tushunchasining falsafiy, pedagogik va psixologik jihatlari

Falsafada refleksiya masalasi qadimgi davrlardan boshlab o'rganib kelinmoqda (Aristotel, G. Gegel, R. Dekart, I. Kant, Platon, Sokrat, D. Yum va boshqalar). Falsafiy nuqtai nazardan quyidagi jihatlar muhimdir:

- Refleksiya – bu psixik jarayon bo‘lib, bilish jarayoni bilan bevosita bog‘liq va uning vositasi sifatida qaralishi mumkin.

- Refleksiya – bu ongning o‘ziga yo‘naltirilgan jarayonidir va faqat boshqa subyektlar bilan o‘zaro ta’sirda ro‘y berishi mumkin.

- Refleksiya natijasida shaxs o‘zini anglash tizimini o‘zgartiradi va individuallik rivojlanadi.

Psixologik nuqtai nazardan, refleksiya shaxsning ongi va faoliyati bilan uzviy bog‘liqdir (B.G. Ananyev, L.S. Vygotskiy, V.V. Davydov, A.N. Leontev, A. Maslou, K. Rodjers, S.L. Rubinshteyn, N.F. Talyzina).

Reflektiv ko‘nikmalarning tarkibiy tuzilishi

Reflektiv ko‘nikmalar uchta asosiy yo‘nalishga bo‘linadi:

1. O‘zini anglashga yo‘naltirilgan refleksiya – shaxs o‘zining ichki dunyosini, qobiliyatlarini va shaxsiy fazilatlarini anglash, o‘zini «Men» va «Men emas» o‘rtasida farqlash qobiliyatini shakllantirish.

2. Faoliyatni tahlil qilish va baholash refleksiyasi – shaxs o‘z faoliyatining maqsadi va sharoitlarini tushunish, mavjud tajriba va resurslarni aniqlash, shaxsiy strategiya va taktika ishlab chiqish.

3. Xulq-atvorni tahlil qilish va baholash refleksiyasi – o‘z harakatlarini tashqaridan ko‘rish, o‘z-o‘zini baholash va boshqalar bilan o‘zaro munosabatni anglash.

Reflektiv ko‘nikmalarni shakllantirish sharoitlari.

L.S. Vygotskiy va A.N. Leontev ta’kidlaganidek, reflektiv ko‘nikmalarni shakllantirish faoliyat yondashuvi asosida amalga oshirilishi kerak. Shuning uchun quyidagi pedagogik sharoitlar muhim:

1. Talabalarda o‘zini bilishga ijobiy motivatsiya shakllantirish.

2. Reflektiv harakatlarni faollashtiruvchi vaziyatlarni yaratish.

3. Ta’lim jarayonini bosqichma-bosqich murakkablashtirish (reproduktiv yondashuvdan ijodiy yondashuvga o‘tish).

4. Talabalar o‘rtasida subyekt-subyekt munosabatlarini rivojlantirish.

Reflektiv ko‘nikmalar ta’lim jarayonida quyidagi usullar orqali shakllantiriladi:

- Muammoli ta’lim metodlari.

- Dialogik va baholash metodlari.

- Reflektiv tahlil metodlari.

- Innovatsion o‘qitish shakllari (treninglar, seminarlar, muhokamalar).

Bunday o‘quv jarayonini tashkil etish uchun o‘quv-bilish faoliyatining kommunikativ tarkibiy qismini faollashtirish zarur, bu esa tashqi dialogdan ichki dialogga o‘tishni ta’minlaydi. O‘z-o‘zini baholash va o‘zaro baholash holatlaridan foydalanish sub’ektiv nazorat shaklini tashqidan ichkiga rivojlantirishni ta’minlaydi, ya’ni refleksiv ko‘nikmalarning shakllanish darajasining oshishiga olib keladi.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, reflektiv ko‘nikmalar shaxsning bilish jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Ular o‘z-o‘zini anglash, intellektual taraqqiyot va kasbiy rivojlanishni ta’minlaydi. Shu bois, ta’lim jarayonida refleksiya elementlarini kiritish, talabalarining tahlil va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Афанасьева, И.Б. Формирование интеллектуальных умений в обучении [Текст] / И.Б. Афанасьева / СПбГПУ // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Сер.: Наука и образование.— 2010. № 4 (110).— С. 349–356.

2. Ravshanova, N. N. (2025). Refleksiya bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy faoliyatida muhim sifati. Inter education & global study, (1), 362-370.

4. Ravshanova, N. N., & qizi Nuraliyeva, R. R. (2025). Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarining kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish. Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal, 3(1), 36-42.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA YETAKCHILIK FAZILATLANI SHAKLLANTIRISH

O'zbekiston.Narimbaeva Lola Kuzibayevna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: l.narimbayeva@cspu.uz.

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda yetakchilikning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqiladi. maktabgacha yoshdagi bolalarda yetakchilik fazilatlarini shakllantirish usullari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Yetakchilik, rahbar, yetakchi, yetakchilik fazilatlarini, shart-sharoit, maktabgacha yoshdagi bola, pedagog, shaxs, pedagogika, psixologiya.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности лидерства у детей дошкольного возраста. Представлены методы формирования лидерских качеств у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: Лидерство, руководитель, лидер, лидерские качества, условия, дошкольник, педагог, личность, педагогика, психология.

Abstract: This article examines the characteristics of leadership in preschool children. Methods for forming leadership qualities in preschool children are presented.

Keywords: Leadership, leader, leader, leadership qualities, conditions, preschooler, teacher, personality, pedagogy, psychology.

Bugungi kunda kelajakdagi rahbarlarni erta aniqlash, tarbiyalash va rivojlantirish muammosi pedagogika va psixologiyada faol o'rganilmoqda. Bolaning ushbu davrida boshqa odamlar bilan birgalikdagi harakatlar doirasi kengayadi, muayyan vaziyatlarda uning xatti-harakatlarini belgilaydigan hayotiy qadriyatlar shakllanadi, tashkilotchilik, ijobiy yo'nalish kabi shaxsiy xususiyatlar rivojlanadi.

Yetakchilik-bu insonning dunyoqarashini, inson faoliyati samaradorligini yuqori standartlar darajasiga ko'tarish qobiliyati, shuningdek, uni cheklaydigan odatiy doiradan tashqariga chiqib, shaxsni shakllantirish qobiliyatidir [6].

Zamonaviy dunyodagi har bir inson hayotning barcha sohalarida muvaffaqiyatli bo'lishni xohlaydi. Ushbu maqsadga erishish uchun yetakchilik fazilatlarini shakllantirish zarur. Ushbu fazilatlarini shaxsda tarbiyalash uchun ta'lim sharoitlarini yaratishi kerak. Yosh avlodning yetakchilik fazilatlarini va tashkiliy qobiliyatlarini rivojlantirish tobora ko'proq ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, har tomonlama o'rganishni talab qiladigan psixologik va pedagogik muammo bo'lib qolmoqda.

Yetakchilik fazilatlarini maktabgacha yoshdagi bolalarda namoyon bo'ladi. M. A. Vikulovning fikricha, bola eng yuqori maqomga ega bo'lgan guruh a'zosi hisoblanadi [1]. M. N. Yemelyanovning ta'kidlashicha, rahbar intellektual qobiliyat, sezgi va empatiyaning ancha yuqori darajasiga ega bo'lishi bilan ajralib turadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar jamoasida esa etakchining o'ziga xos xususiyati-bu tengdoshlarni etaklash qobiliyatidir.

Bolalar jamoalarida yetakchilik muammosini o'rganayotganda pedagoglar ko'pincha «faol» tushunchasiga tayanadilar [2]. Kipnis M. Sh.ning fikriga ko'ra, rahbar - bu rolni farqlash jarayonida guruh ichidagi o'zaro ta'sir natijasida ajralib chiqqan va guruh manfaatlarining shakllanishiga eng katta ta'sir ko'rsatadigan, shuningdek, faoliyatni tashkil etish va aloqa qilishda o'zining bor imkoniyatlarini amalga oshiradigan guruh a'zosi [4].

A.G.Kovalev va V.N.Myasishchev o'z asarlarida yetakchilik qobiliyatlari muammosini ko'rib chiqib, bu jarayonda tashkiliy faoliyat juda murakkab ekanligini va yetakchidan katta bilim, intellektual rivojlanishning yuqori darajasi hamda ma'lum bir fazilatlarini talab qilishini ta'kidlaydilar. Yetakchilik qobiliyati tarkibida « qo'llab-quvvatlovchi » va «etakchi»ni ajratib ko'rsatishadi [5].

«Yetakchi» tushunchasining ko'plab ta'riflarini taqqoslash etakchini tavsiflovchi asosiy xususiyatlarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi:

1. Rahbar - bu guruhning a'zosi, u guruhning « tepasida » emas, balki « ichida ».
2. Guruh rahbari yuqori maqomga ega.
3. Rahbar va guruhning me'yorlari va qiymat yo'nalishlari bir-biriga mos keladi.
4. Rahbar guruhning qolgan a'zolarining xulq-atvori va ongiga ta'sir qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy rivojlanishda sezilarli o'zgarishlar ro'y beradi: kognitiv soha sifat jihatidan o'zgaradi, shaxsiyat shakllanadi, tengdoshlar va kattalar bilan munosabatlar tizimi shakllanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti paytida yetakchilik fazilatlarining paydo bo'lishi va yanada rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar paydo bo'ladi, shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlarini o'rganish ustuvor ahamiyatga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchilik fazilatlarini - bu samarali yetakchilik xatti-harakatlariga hissa qo'shadigan shaxsiyatning ichki xususiyatlari to'plami. Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchilik fazilatlarini o'zaro bog'liq tarkibiy qismlar to'plami sifatida ifodalanishi mumkin:

1) kognitiv (yetakchilik fazilatlarini haqidagi g'oyalar va bilimlar, ushbu g'oyalarni o'z-o'zini konsepsiyasida aks ettirish);

2) xulq-atvor (rahbarlarga xos bo'lgan xatti-harakatlarning namoyon bo'lishi).

Bolalarda yetakchilik fazilatlarining shakllanishi bolalarni turli xil faoliyat turlariga kiritish orqali sodir bo'ladi.

Hayot davomida etakchi shaxs va yetakchilik fazilatlarini shakllantirish shaxsning potentsialiga ta'sir qiladi. Agar o'g'il yoki qiz guruhda yuqori pozitsiyani egallasa, unda «men konsepsiyasi » shakllanishi muvaffaqiyatli davom etadi.

«Bolalik rahbar intellektual rivojlanganligi, yuqori axloqiy sifati ya'ni uddaburonlik, chidamliligi, aqlliligi, fikrlash doirasi kengligi, sezgirligi bilan ajralib turadi. Yoshlarning shakllanishida shaxslararo qiyinchiliklar endokrin faoliyat, o'sish va qayta qurish o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy-psixologik va fiziologik sabablar bilan bog'liq»[5].

Yetakchilik fazilatlarining shakllanishi asosan rivojlantiruvchi markazlardagi faoliyatlarda, tadbirlarida, ayniqsa mashg'ulotlarda amalga oshiriladi. Shu o'rinda, V. V. Kosova, «bolaning shaxsini o'z taqdirini o'zi belgilashini ta'minlash va uning o'zini o'zi anglashi uchun sharoit yaratish» imkoniyati mavjudligiga urg'u beradi. [6].

Maktabgacha yoshida bolaning psixologik qiyofasida chuqur o'zgarishlar ro'y beradi, bu uning ushbu yosh bosqichida rivojlanishining keng imkoniyatlarini ko'rsatadi. Ushbu davrda bola faol sub'ekt rolini o'z zimmasiga oladi, atrofdagi dunyoni va o'zini o'rganadi, shuningdek, bu dunyoda o'z faoliyati tajribasiga ega bo'ladi.

Inson tug'ilgandan beri qanday sharoitga ega bo'lishidan qat'i nazar, yetakchilik fazilatlarini faqat harakatdagi ma'lum qobiliyatlar asosida shakllantirishi mumkin. Bola yangi shaxsiy xususiyatni rivojlantirishi uchun, avvalo, bola ushbu xususiyatga mos keladigan ruhiy holatni boshdan kechiradigan vaziyatni yaratish kerak, so'ngra bolaning barqaror shaxsiy xususiyatini shakllantirish uchun ushbu holatni mustahkamlash kerak. Inson faoliyatining asosiy xarakati-bu bolaning yetakchilik salohiyatini rivojlantirish zarurati, shuning uchun bolalar faoliyatini ifoda etishni talab qiladigan sharoitlarni yaratish kerak.[7]

Yetakchilikni rivojlantirish uchun turli o'yinlardan : chaqqonlik, aniqlik, harakat tezligi va ma'lumotni eslab qolish va takrorlash tezligini talab qiladigan sport yoki intellektual (jamoaviy yoki individual) o'yinlardan foydalanish muhim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchilik fazilatlarini-bu samarali yetakchilik xatti-harakatlariga hissa qo'shadigan shaxsiyatning ichki xususiyatlari to'plami.

Xulosa qilib shuni ta'kidlaymizki, yetakchilikni rivojlantirish-bu yetakchilik fazilatlarini hamda ko'nikmalarini maqsadli shakllantirishdir. Yetakchilikni rivojlantirish uchun quyidagilarni amalga oshirish kerak: shaxsiy motivatsiyani hamda etakchi bo'lish istagini rivojlantirish; o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish, qaror qabul qilishga va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga tayyorlikni rivojlantirish; o'sish va oldinga siljish, umumiy maqsadlarni amalga oshirishda izchillikka rioya qilishni o'rganish; maqsadga erishishga ishonish va boshqalar. Pedagoglar va ota - onalar bolani maqtash va qo'llab-quvvatlash uchun har qanday imkoniyatni topishlari kerak-bu muvaffaqiyatni

ta'minlashning birinchi shartidir. Erta bolalik davrida paydo bo'lgan yetakchilikka moyillik shaxsiyat sifatida rivojlanadi va o'zini o'zi tasdiqlash va belgilash vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Аспанова Г.Р. Роль родителей в развитии лидерства у детей младшего школьного возраста // Инновационные процессы в условиях глобализации мировой экономики: проблемы, тенденции, перспективы: сборник научных трудов международной научно-практической конференции. - Прага, 2016. - С.161-163.
2. Божович Л.И. Личность в психологии: парадигма субъектности. - Ростов н/Д: Феникс, 1996. - 512 с.
3. Давыдов В.В., Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология: учебник.- М.: Российское педагогическое агентство, 1996. - 374 с. с. 45.
4. Кипнис М.Ш. Большая книга лучших игр и упражнений для любого тренинга. М.: АСТ, 2016. - 637 с.
5. Киричук А.В. Структура и динамика взаимоотношений в коллективе // Коллектив, личность ребенка, внутриколлективные отношения. - М.: МГУ, 1970. - 137-149 с. Киричук А.В. Структура и динамика взаимоотношений в коллективе // Коллектив, личность ребенка, внутриколлективные отношения. - М.: МГУ, 1970. - 137-149 с.46.
6. Кричевский Р.Л. Психология лидерства. -М.:Статут, 2007. - 542 с. с. 236
7. Narimbayeva, L.K. Talabalarda boshqaruvchanlik ko'nikmasini rivojlantirishning didaktik asoslari. //»Научный импульс«//№26 (100), часть 1 октябрь 2024.

BOLALAR INTELLEKTUAL KAPITALI: BARQAROR TARAQQIYOTNING SHAKLLANISHIDA ASOSIY RIVOJLANTIRUVCHI OMIL SIFATIDA ILMIY-AMALIY TAHLIL

*O'zbekiston. Umurzaqova Umida Nosirjonovna
Navoiy innovatsiyalar universiteti dotsenti, PhD.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Barqaror Taraqqiyot Maqsadlari (BTM) doirasida O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan milliy strategiyalar, xususan, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual kapitalini rivojlantirish orqali barqaror ekologik taraqqiyotga erishish yo'llari tahlil qilingan. Maqolada ekologik tarbiya, sifatli ta'lim va barqaror rivojlanishning o'zaro bog'liqligi, shuningdek, ekologik savodxonlikni shakllantirishda oilaning, jamiyatning va ta'lim tizimining o'rni keng yoritilgan. YUNESKO va YUNISEF kabi xalqaro tashkilotlarning tavsiyalari asosida barqaror ekologik ongni bolalikdan singdirish zarurati asoslangan. O'zbekiston tajribasi misolida ekologik tarbiya dasturlari, amaliy ta'lim yondashuvlari va ularning BTMga muvofiqligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Barqaror taraqqiyot, intellektual kapital, ekologik tarbiya, maktabgacha ta'lim, O'zbekiston tajribasi, ekologik ong, ta'lim strategiyasi, YUNESKO, YUNISEF, iqlim o'zgarishi, barqaror iste'mol, yashil taraqqiyot.

Annotation: this article analyzes the national strategies implemented in the Republic of Uzbekistan within the framework of Sustainable Development Goals (BTM), in particular the ways to achieve sustainable environmental development through the development of intellectual capital of preschool children. The article extensively covers the relationship of environmental education, quality education and sustainable development, as well as the role of the family, society and the educational system in the formation of environmental literacy. Based on the recommendations of international organizations such as UNESCO and UNICEF, the need to instill sustainable environmental awareness from childhood is based. On the example of the experience of Uzbekistan, environmental education programs, practical educational approaches and their compliance with the BTM are covered.

Kalit soʻzlar: Barqaror taraqqiyot, intellektual kapital, ekologik tarbiya, maktabgacha taʼlim, Oʻzbekiston tajribasi, ekologik ong, taʼlim strategiyasi, YUNESKO, YUNISEF, iqlim oʻzgarishi, barqaror isteʼmol, yashil taraqqiyot.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti 2030-yilgacha moʻljallangan Barqaror Taraqqiyot Maqsadlari (BTM) dasturini eʼlon qilgan boʻlib, ushbu global tashabbus barqaror iqtisodiy oʻsish, ijtimoiy tenglik, ekologik muvozanatni taʼminlash hamda aholi farovonligini oshirishga qaratilgan. Ushbu dastur doirasida Oʻzbekiston Respublikasi ham oʻzining milliy barqaror taraqqiyot strategiyasini ishlab chiqib, uni bosqichma-bosqich amalga oshirmoqda. Mazkur strategiya 17 ta asosiy maqsad va 169 ta topshiriqni oʻz ichiga olgan boʻlib, mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan samarali foydalanish, taʼlim va sogʻliqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish kabi yoʻnalishlarni qamrab oladi.

Aynan Barqaror Taraqqiyot Maqsadlari doirasida, 2025-yil 3–4-aprel kunlari Oʻzbekistonda Yevropa Ittifoqi hamda Markaziy Osiyo davlatlari oʻrtasidagi birinchi sammitda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev, Yevropa Kengashi Prezidenti, Yevropa Komissiyasi rahbarlari hamda Qozogʻiston, Qirgʻiziston, Tojikiston va Turkmaniston davlat rahbarlari ishtirok etdi. Sammit doirasida Barqaror Taraqqiyot Maqsadlariga muvofiq bir qator dolzarb yoʻnalishlar muhokama qilindi. Prezidentimiz oʻz nutqida Oʻzbekistonning ushbu global maqsadlarni amalga oshirishga qaratilgan tashqi siyosiy hamda iqtisodiy strategiyasini taqdim etib, mintaqaviy hamkorlik asosida barqaror taraqqiyot sari dadil qadam tashlash zarurligini alohida taʼkidladi. Barqaror Taraqqiyot Maqsadlari (BTM) dasturida ekologik tarbiya muhim strategik yoʻnalishlardan biri sifatida eʼtirof etiladi. Xususan, BTM-4 (Sifatli taʼlim) va BTM-13 (Iqlim oʻzgarishiga qarshi kurash) maqsadlari doirasida ekologik ong va masʼuliyatni oshirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. UNESCO ham ekologik taʼlimni barqaror taraqqiyotga erishishning ajralmas komponenti deb eʼtirof etib, uni «Sustainable Development Education» (SDG education) deb nomlagan. Ushbu yondashuvga koʻra, insonlarda tabiatga nisbatan ongli, masʼuliyatli munosabat shakllantirish, atrof-muhit muammolarini tushunish, ularni hal etishga faol fuqarolik pozitsiyasi bilan yondashish juda muhimdir.

Ekologik tarbiya nafaqat atrof muhit muhofazasida, balki ijtimoiy adolat, iqtisodiy barqarorlik va global xavfsizlikni taʼminlashda ham asosiy omil hisoblanadi. Bu borada maktabgacha taʼlimdan boshlab, oliy taʼlim tizimigacha ekologik savodxonlikni oshirish, amaliy loyihalarda ishtirok etish, yashil texnologiyalarni oʻrganish va targʻib qilish muhim oʻrin tutadi. Oʻzbekiston Respublikasining Barqaror taraqqiyot sohasidagi milliy strategiyasida ham ekologik taʼlimni rivojlantirish, uni barcha taʼlim darajalariga integratsiya qilish masalalari ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Shuningdek, ekologik tarbiya orqali yosh avlodga “barqaror isteʼmol va ishlab chiqarish”, “iqlim oʻzgarishiga moslashuv” kabi kontseptsiyalarni singdirish, ularni amaliy hayotga tatbiq etish qobiliyatini shakllantirish orqali uzoq muddatli barqarorlikka erishish mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual kapitalini rivojlantirish orqali barqaror ekologik taraqqiyotga erishish, ekologik maʼsuliyatli jamiyatni shakllantirish Barqaror taraqqiyot maqsadlarini asosiy funksiyalaridan biridir. Barqaror taraqqiyot kontsepsiyasining markazida inson omili turadi, va ayniqsa erta bolalik davrida shakllanadigan intellektual kapital — yaʼni bolalarning bilim, koʻnikma, innovatsion fikrlash va muammolarga ijtimoiy javob berish salohiyatlari — kelajakdagi ekologik barqarorlik uchun poydevor vazifasini bajaradi. Maqolada keltirilgan jadvalda quyidagi masalalarga toʻhtalib oʻtilgan, jumladan;

✓ *Intellektual kapital va ekologik ongning bogʻliqligi*

Intellektual kapital tarkibiga aqliy salohiyat, tafakkur qilish qobiliyati, kreativlik, muammoni hal qilish koʻnikmalari va ijtimoiy masʼuliyat kiradi. Maktabgacha yosh — bu salohiyatni shakllantirishning eng muhim bosqichidir. Agar aynan shu davrda ekologik tarbiya berilsa, bu ongli ekofikr va atrof-muhitga masʼuliyatli munosabatni barvaqt shakllantiradi.

✓ *Erta ekologik tarbiya orqali barqarorlikka yoʻnaltirish*

YUNESKO va YUNISEF tadqiqotlariga koʻra, bolalarga erta yoshda ekologik qadriyatlar — masalan, suvni tejash, chiqindini ajratish, oʻsimlik va hayvonot olamini asrash — haqida bilim

berish, ularda ekologik madaniyat asoslarini shakllantiradi. Bu esa BTM-4 (sifatli ta'lim), BTM-12 (barqaror iste'mol), va BTM-13 (iqlim o'zgarishiga qarshi kurash) maqsadlariga xizmat qiladi.

✓ *Intellektual kapitalni rivojlantirishning amaliy yo'llari:*

- O'yin va tajriba asosidagi o'qitish: Ekologik mo'ljallangan pedagogik o'yinlar orqali bolalarning tabiatga bo'lgan qiziqishini uyg'otish.

- Tabiatda ta'lim darslari: Ochiq havoda darslar, o'simlik ekish, tabiatni kuzatish bolalarda ekologik sezuvchanlikni oshiradi.

- Raqamli vositalar orqali interaktiv o'qitish: Animatsiyalar, ekologik ertaklar, AR (augmented reality) ilovalar orqali ekologik bilimlarni samarali singdirish.

- Oilaviy va jamiyat bilan hamkorlik: Ota-onalarni ham jalb etgan holda barqaror turmush tarzini bolalarga namuna qilish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual kapitalini rivojlantirish orqali barqaror ekologik taraqqiyotga erishish yo'llari

Taraqqiyot yo'nalish	Taraqqiyot yo'nalish tavsif	BTM bilan bog'liqlik (strategiyaning 17 ta asosiy maqsadi)
Intellektual kapital mazmuni	Bolaning bilim, tafakkur, muammolarni hal qilish, ijodkorlik va ijtimoiy mas'uliyat kabi aqliy va ijtimoiy salohiyati	Umumiy — asosiy inson kapitali
Erta ekologik tarbiya	Tabiatni asrash, suvni tejash, chiqindini ajratish kabi odatlarni barvaqt yoshda singdirish	BTM-4 (Sifatli ta'lim), BTM-13 (Iqlim)
Intellektual kapitalni rivojlantirishning amaliy yo'llari	O'yinlar, tajribalar, tabiat kuzatuvi, ekologik ertaklar, raqamli vositalar orqali interaktiv ta'lim	BTM-9 (Innovatsiya), BTM-12 (Barqaror iste'mol)
Oila va jamiyat ishtiroki	Ota-onalar, pedagoglar va mahalla hamkorligida bolaga barqaror turmush tarzi va ekologik qadriyatlar haqida tarbiya berish	BTM-17 (Hamkorlik)
O'zbekiston tajribasi	"Ekolog bolajon", "Yer — bizning umumiy uyimiz", "Ekologik yo'lakcha" ekologik tarbiya dasturlari orqali maktabgacha ta'limda ekologik ongni shakllantirish	BTM-4, BTM-12, BTM-13
Kutilayotgan natijalar	Barqaror dunyoqarash, ekologik madaniyatli, innovatsion fikrlovchi va mas'uliyatli fuqaroni voyaga yetkazish	BTM barcha yo'nalishlari bilan bog'liq

✓ *O'zbekiston misolida*

O'zbekiston Respublikasi "Ekolog bolajon", "Ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" va "Atrof muhitni asrash va yashil iqtisodiyot" yili kabi dasturlar orqali maktabgacha ta'lim tizimida ekologik tarbiyani tizimli ravishda joriy etmoqda. Ushbu tashabbuslar doirasida bolalar bog'chalarida ekologik o'yinlar, tabiatni kuzatish mashg'ulotlari, chiqindilarni qayta ishlashga oid kichik loyihalar, hamda atrof-muhitni asrash mavzusidagi interaktiv darslar yo'lga qo'yilgan. Bu esa nafaqat bolalarning intellektual salohiyatini, tafakkur doirasini va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga, balki keng jamoatchilikda ekologik madaniyat va ekologik xavfsizlikka oid ong va tushunchalarni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mazkur yondashuv Barqaror Taraqqiyot Maqsadlari, xususan BTM-4 (sifatli ta'lim), BTM-12 (barqaror iste'mol va ishlab

chiqarish), va BTM-13 (iqlim o'zgarishiga qarshi kurash)ni amalga oshirishda milliy darajadagi muhim omil sifatida qaralmoqda.

O'zbekiston Respublikasi 2022–2026-yillarda ekologik ta'limni rivojlantirishga qaratilgan milliy strategiyani ishlab chiqdi. Ushbu strategiya, xususan, maktabgacha ta'lim tizimida ekologik ongni shakllantirishga alohida e'tibor qaratadi. Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan "Yer — bizning umumiy uyimiz" dasturi, bolalarga atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni o'rgatish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va tabiatni asrashga oid ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. Dasturda ekologiyaning ilmiy asoslangan to'rtta qonuni, ekologik xavfsizlik, tabiat bilan o'zaro munosabatlar va ota-onalar bilan hamkorlik masalalari kiritilgan. Ushbu dastur orqali bolalarda ekologik madaniyatni oshirish, ona zamin va tabiiy boyliklarga hurmat bilan munosabatda bo'lishni rivojlantirish, atrof-muhitdan oqilona foydalanish ko'nikma va malakasini, tabiatga ziyon yetkazuvchi harakatlarga nisbatan murosasiz munosabatni tarbiyalashdan iboratdir.

Yuqoridagilar asosida hulosa qilish mumkinki maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ongni rivojlantirish, ularning intellektual kapitalini shakllantirish orqali barqaror ekologik taraqqiyotga erishish mumkin. Bu esa BTM maqsadlariga erishishda ta'lim tizimi va oilaning o'zaro hamkorligini muhim qiladi. Erta yoshdan boshlab ekologik qadriyatlarni singdirish — ekologik barqarorlik sari ishonchli qadamdir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. UNICEF. Early childhood education and sustainable development [Elektron resurs]. – 2020. – <https://www.unicef.org/education/early-childhood>
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim agentligi. "Yer – bizning umumiy uyimiz" ekologik ta'lim dasturi. – Toshkent, 2022. – 48 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston Respublikasini 2022–2026-yillarda rivojlantirish strategiyasi to'g'risida: PF-60-son Farmon. 2022-yil 28-yanvar. – <https://lex.uz/docs/5841063>
4. Gazeta.uz. O'zbekistonda ekologik ta'limni rivojlantirish va yashil iqtisodiyot strategiyasi [Elektron resurs]. – 2024. – <https://www.gazeta.uz/oz/2024/07/29/eco-master-plan/>
5. Daryo.uz. O'zbekistonda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ekologik ta'lim dasturi ishlab chiqildi [Elektron resurs]. – 2022. – <https://daryo.uz/2022/06/19/ozbekistondagi-bogcha-bolalariga-moljallangan-ekologik-talim-va-tarbiya-dasturi-ishlab-chiqildi>

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH TEXNOLOGIYASI

O'zbekiston.Kenjayeve Dildora Terkashevna
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
NTM, Maktabgacha ta'lim kafedrasi mudiri, professor
Muhammadiyeva Durdona Odil qizi
Qarshi davlat universiteti. Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishb igtvf Sharq mutafakkirlarining milliy - ma'naviy merosida ilgari surilgan g'oyalardan foydalanish yo'llari bayon qilingan.

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlashlarini shakllantirishning mazmuni va mohiyati, ularning shaxs hayotida tutgan o'rni haqidagi fikr - mulohazalar jamlangan. O'zbek xalq og'zaki ijodi hamda sharq mutafakkirlarining ijodida ifodalangan qarashlardan bugungi kun talablariga moslab foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlashlarini o'stirishda ahamiyatli ekanligi bayon qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, mustaqil fikrlash, shakl, metod, vosita.

Аннотация: В данной статье рассказывается о способах использования идей, заложенных в национально - духовном наследии восточных мыслителей, для обучения дошкольников самостоятельному мышлению. Также обобщены размышления о содержании

и сущности формирования самостоятельного мышления дошкольников, о роли, которую они играют в жизни личности. Отмечено, что использование узбекского устного народного творчества и взглядов, выраженных в творчестве восточных мыслителей, в соответствии с требованиями сегодняшнего дня имеет важное значение для развития самостоятельного мышления дошкольников.

Ключевые слова: дошкольное воспитание, самостоятельное мышление, форма, метод, средство.

Abstract: This article describes ways to use the ideas embedded in the national and spiritual heritage of Eastern thinkers to teach preschoolers independent thinking. Reflections on the content and essence of the formation of independent thinking of preschoolers, on the role they play in the life of a personality are also summarized. It is noted that the use of Uzbek oral folk art and the views expressed in the works of Oriental thinkers, in accordance with the requirements of today, is important for the development of independent thinking of preschoolers.

Keywords: preschool education, independent thinking, form, method, means.

Jamiyat taraqqiyotining barcha davrlarida ham shaxsni xar tomonlama tarbiyalash dolzarb muammo bo'lib kelgan. O'zbek xalqi yoshlarni har tomonlama barkamol shaxs qilib tarbiyalashda boy tarixiy tajribaga ega

“Fikr tarbiyasi, - deya ta'kidlagan edi ulkan ma'rifatparvar Abdulla Avloniy, - ko'p zamonlardan beri tadqiq qilinib kelgan, muallimlarning diqqatlariga suyalgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir sharofatlik, g'ayratlik bo'lishiga sabab bo'ladi”.

Sharq mutafakkirlarining ta'lim-tarbiyaviy qarashlaridan maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlashlarini o'stirishda foydalanish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Zamonaviy ta'lim ta'lim oluvchilar oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

- tezkor o'zgarishlarga ko'nikish, hayotiy faoliyat, shuningdek, mavjud muammolarni hal qilishda o'zlashtirgan bilimlarini mohirlik bilan qo'llay olish;

- mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lish, real borliq va yuzaga keluvchi muammolar mohiyatini anglay olish, zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda ularni bartaraf etish yo'llarini izlab topish;

- egallagan bilimlarni amaliyotda qo'llashning samarali usullarini topish, yangi g'oyalarni ilg'ab olish va ijodiy fikrlash;

- axborot texnologiyalaridan o'z vaqtida samarali foydalana olish va ularni qo'llay bilish.

Demak, maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda uning mustaqil fikrlay olish qobiliyatiga ega bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Shu bois maktabgacha ta'lim tizimida talabalarni fikrlashga, o'zlashtirilgan bilimlarni mushohada qilishga o'rgatish zarurdir.

Sharq mutafakkirlarining asarlarida yosh avlodda yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish, ularni barkamol shaxs bo'lib voyaga yetkazishga oid pedagogik g'oyalar, shaxs tarbiyasining mazmuni, shakl va metodlari o'z aksini topgan bo'lib, ular bugungi kunda ham muhim pedagogik qiymatga ega. Ushbu asarlarda inson tafakkurini rivojlantirish, aqliy-axloqiy yetuklik va jismoniy barkamollik, estetik madaniyatni shakllantirish masalalari ham ilmiy, ham amaliy jihatdan o'z yechimiga ega bo'lgan.

Xalq og'zaki ijodi namunalari bo'lgan doston, ertak, maqol va xalq qo'shiqlarida, shuningdek, Yusuf xos Hojib, Kaykovus, Ahmad Yugnakiy, Muslihiddin Sa'diy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy va boshqa mutafakkirlarning pedagogik qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

O'zbek xalq og'zaki ijodi namunalari bilan tanishish chog'ida yosh avlodda barkamol shaxsga xos fazilatlarini tarbiyalashga juda qadimdan alohida e'tibor berib kelinayotganligining guvohi bo'lish mumkin.

Tarbiyaviy mazmunga ega pand-nasihatlarini xalq og'zaki ijodining ertak, doston, aytishuv, topishmoq kabi janrlarida ko'plab uchratish mumkin. Pand-nasihat metodi xalq og'zaki ijodi namunalari bilan birga ta'limiy-axloqiy asarlarda ham samarali qo'llanilgan.

Yusuf Xos Hojibning “Qutadg'u bilig” asari pand-nasihat uslubida yozilgan asar sanaladi, unda pand-nasihat tarkibida qiyoslash uslubidan ham samarali foydalangan. Asarda yaxshilik bilan

yomonlikni, rostlik bilan yolg'unchilikni, yorug'lik bilan qorong'ulikni, samimiylik bilan quvlikni, kamtarlik bilan takabburlikni, bilimlilik bilan johillikni, saxiylik bilan baxillikni o'zaro qiyoslash asosida ularning mohiyati ochib berilgan.

Kaykovus "Qobusnoma" asarida barkamol inson (shaxs) tarbiyasi haqidagi qarashlarni bayon etar ekan, ayniqsa, jismoniy tarbiyani tashkil etish masalasiga katta e'tibor beradi. Buni asarning "Shikorga chiqmoq zikrida", "Chavgon o'ynamoq zikrida", "Sipohsolarlik shartlari va odatlari zikrida" kabi boblarida ko'rish mumkin.

Munozara usulida mujbot (sabab) va nomunosabot, mumkinot va nomumkinot bo'lsa, ayb ermasdur. Oxirgi maqsadni aniq ma'lum qilg'il va so'zni ziynat bila deg'il. Bag'oyat qisqa va bag'oyat uzun so'z aytmag'il, bema'ni so'z demag'il" [2, 99-100].

Mazkur misoldan ko'rinib turibdiki, ilm olishda munozaradan samarali foydalanish, bu jarayonda shaxsiy fikrni bayon etish fikrlar xilma-xilligini yuzaga keltiradi. Shuningdek, munozara chog'ida shaxsda faraz, isbot, yakun, bahs yurita olish ko'nikmalari shakllanadi.

Sharqning buyuk siymolaridan Muslihiddin Sa'diy ta'lim va tarbiya to'g'risida fikr yuritir ekan, u ham boshqa mutafakkirlar kabi ilmda munozara uslubini qo'llashni tavsiya etadi. Lekin munozarani tashkil etish muayyan qoidalarga asoslanishi, unga amal qilinishi zarur. Xususan, bilimdon va nodonlar bilan bahslashishda doimo meyorini bilish zarur: "Johil bilan bahslashgan olim – izzat, umid qilmay qo'ya qolsin. Basharti bellashuvda johil olimdan ustun chiqsa, ajablanarlik yeri yo'qdir, chunki, hamisha tosh gavharni sindiradi" [3, 143-146].

Ulug' mutafakkir Alisher Navoiy tarbiyada namuna metodini ma'qullagan. Bu borada tarbiyachi va ota-ona namunasi birinchi o'ringa qo'yilgan bo'lsa-da, tarbiyada jismoniy jazoni qoralagan. Bolaga xushmuomalalik bilan munosabatda bo'lish, lekin qattiqqo'llikda ham, xushmuomalalikda ham meyor bo'lishini alohida ta'kidlagan.

Anbar otin o'zining "Yakka baytlar" deb nomlangan asarida arab alifbosidagi 27 harfning har biriga alohida bayt bag'ishlaydi. Har bir bayt misralarining oxirgi so'zi albatta arab yozuvidagi bitta harf bilan tugallangan bo'ladi. Masalan: "Alif" harfiga:

Odam ersang ma'ni bil dona-dona,
Vatan erur sanga ikkinchi ona!
So'zlamasdan oldin so'zingni sina,
Har bir so'zdir umring ichinda sina.

Yoki "k-kof" harfiga:

Odam ersang ko'ngling etgil pok-pok,
Sandin etmasdin o'zini ulki pok.
Har nafas mazmun ila o'tsa kerak,
Odamida bo'lsa gar yaxshi tilak,
Xalq uchun tebratgusi doim bilak [6, 140].

Mazkur she'r mazmun jihatdan pedagogik xususiyatga ega. Unda shoir yoshlarni ilm olish, vatanni sevish, odobli va mehnatsevar bo'lish, ijod qilish, ona tilida foydali so'zlarni so'zlashga da'vat etadi. Asarning eng muhim jihati bolaning tezroq va puxtaroq bilim olishi uchun har bir harfni pand-nasihatga boy misralar orqali qiziqib o'zlashtirishiga yordam beradi. O'quvchi ushbu asar orqali bir tomondan badiiy zavq olib, estetik didi o'ssa, ikkinchi tomondan zehni o'tkirlashadi. She'rni yodlash barobarida harflarni ham puxta o'zlashtirib oladi [6, 140-141].

Jadidizm vakillaridan bo'lgan Abdulla Avloniyning "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim", "Turkiy Guliston yohud axloq", "Maktabi guliston" singari darsliklari bir necha bor bosilib chiqdi hamda bu darsliklar o'sha davrda ochilgan Turkistonning ko'plab maktablari uchun muhim qo'llanma bo'ldi.

Alloma o'z davrining dolzarb muammolarini inobatga olgan holda "Turkiy guliston yohud axloq" asarida barkamol insonni tarbiyalashda "Badan tarbiyasi", "Fikr tarbiyasi", "Axloq tarbiyasi"ga jiddiy e'tibor qaratdi, barkamol inson egallashi lozim bo'lgan fazilatlar tizimini yaratadi.

Abdurauf Fitrat esa badan tarbiyasida bolani go‘dakligidan boshlab ovqatlanishi, uyqu, poklik, harakatning farzandning kamolga yetishidagi ahamiyati haqida fikr yuritadi. Fitrat oila tarbiyasini samarali tashkil etishda quyidagi shartlarga amal qilish zarur deb hisoblaydi:

- 1) farzandlarning badan va fikriy tarbiyasida sustkashlik qilmaslik;
- 2) ota-ona farzandlariga o‘z nuqsonlarini bildirmasliklari;
- 3) bolalarga ibratli kishilar haqida hikoyalar so‘zlab berish;
- 4) bolalarning o‘z iroda va aqliga qarab harakat qilishga erkinlik berish [9, 91-92].

Demak, Sharq mutafakkirlarining ta‘lim-tarbiyaviy qarashlaridan maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlashlarini o‘stirishda dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib ulardan bugungi kun talablari darajasida foydalanish nihoyatda muhim sanaladi.

Xulosa qilib aytganda, Sharq mutafakkirlarining milliy-ma‘naviy merosida ilgari surilgan g‘oyalar maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlashlarini o‘stirishda boy tajribaga ega bo‘lib, uning mazmuni, shakl va metodlari bugungi kun talablariga ham mos keladi. Ulardan ta‘lim jarayonida eng zamonaviy metod va usullar bilan uyg‘un holda maqsadga muvofiq foydalanish ta‘lim-tarbiya samaradorligini oshirishda hususan, maktabgacha yoshdagi bolalarni mustakil fikrlashga o‘rgatishda yanada muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Xos Hojib, Yusuf. Qutadg‘u bilig (Saodatga yo‘llovchi bilim) /TranskripsiY. Hozirgi o‘zbek tiliga tavsif va nashrga tayyorlovchi Q.Karimov. – T.: Fan, 1971. – 954 b.
2. Kaykovus, Qobusnoma /Nashrga tayyorlovchi: S.Dolimov. T.: O‘qituvchi, 1986. –168 b.
3. Navoiy, Alisher. Mahbub-ul qulub (Qalblar sevgilisi). – T.: Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1983. – 111 b.
4. Avloniy Abdulla. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: O‘qituvchi, 1992. – 160 b.
5. Fitrat, Abdurauf. Oila yoki oila boshqarish tartiblari /Mas‘ul muharrir: D.A.Alimova. tarj.: SH.Vohidov. – T.: Ma‘naviyat, 1998. – 112 b.

MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTLARIDA PEDAGOGIK DIAGNOSTIK

FAOLIYATNI TASHKIL ETISH YO‘LLARI

O‘zbekiston. Jumasheva G. X. - p.f.d., professor

Maktabgacha ta‘lim kafedrasi mudiri

Bisenov D.A., Jenisova

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

A.M. - 1- kurs magistrarlari

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilar bilan pedagogik diagnostika faoliyatni tashkil etishning yo‘llari va vositalari orqali ta‘limning izmizlik va uzluksizlik tamoyillari muammosiga bag‘ishlangan. Maqolada pedagogik-psixologik tekshirish usullarini tanlashda bolalarning aqliy rivojlanishning ikki darajasi bo‘yicha tushunchasi: haqiqiy (hozirgi paytda erishish) va potensial (proksimal rivojlanish zonasi bilan bog‘liq) o‘rganishda nazariy va uslubiy ishlanmalar zarurligi haqida aytiladi.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta‘lim tashkilot, tarbiyalanuvchilar, pedagogik diagnostika, faoliyat, aqliy rivojlanish, pedagogik-psixologik tekshirish, rivojlanish.

Аннотация: Статья посвящена проблеме принципов преемственности и непрерывности образования через методы и средства организации педагогической диагностической деятельности с обучающимися в дошкольных образовательных организациях. В статье обсуждается необходимость теоретико-методических разработок в изучении понимания детьми двух уровней психического развития: актуального (достигнутого в настоящий момент) и потенциального (связанного с зоной ближайшего развития) при выборе методов педагогического и психологического тестирования.

Ключевые слова: дошкольная образовательная организация, воспитанники, педагогическая диагностика, активность, психическое развитие, педагогико-психологическое обследование, развитие.

Abstract: The article is devoted to the problem of the principles of continuity and continuity of education through the methods and means of organizing pedagogical diagnostic activities with pupils in preschool educational organizations. The article discusses the need for theoretical and methodological developments in the study of the concept of two levels of mental development of children when choosing methods of pedagogical and psychological examination: actual (currently achieved) and potential (associated with the zone of proximal development).

Key words: preschool educational organization, pupils, pedagogical diagnostics, activity, mental development, pedagogical and psychological examination, development.

Pedagogik-psixologik tekshirish usullarini tanlashga kelganda, haqiqat yosh bola uchun tajribani o'rganishning yetakchi usuli kattalarning harakatlariga taqlid qilish ekanligi hisobga olindi. Bolaning harakatlarini baholashda muhim nazariy asos aqliy rivojlanishning ikki darajasi bo'yicha tushunchasi: haqiqiy (hozirgi paytda erishish) va potensial (proksimal rivojlanish zonasi bilan bog'liq). Ikkinchisi, bolaning kattalar bilan hamkorlik qilish qobiliyati, yangi harakat usullarini o'zlashtirish va aqliy rivojlanishning yuqori darajasiga ko'tarilishi bilan belgilanadi. Proksimal rivojlanish zonasi ta'lim ta'siri ostida bolaning rivojlanishi istiqbollarning muhim ko'rsatkichidir, ammo u aqliy zaif va aqli zaif bolalarni farqlash nuqtai nazaridan katta differensial diagnostik ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan aqliy rivojlanishning yoshga bog'liq diagnostikasi to'g'risida ilmiy tushuncha, bolani pedagogik-psixologik tekshirish usullarini tanlash prinsiplarini ishlab chiqish, shuningdek, aqliy rivojlanishni baholash parametrlari, yosh bolalarning rivojlanish xususiyatlarini har tomonlama o'rganish, ularning xilma-xilligidagi normal va g'ayritabiiy rivojlanish zarur. Hozirgi vaqtda mahalliy tadqiqotchilar bolaning rivojlanishining ijtimoiy holatini hisobga olgan holda yoshga qarab har tomonlama tadqiqotlar olib borishmoqda.

Diagnostik o'qitish usullaridan foydalangan holda zamonaviy tekshiruv usullari sizga erta maktabgacha yoshdagi bolalarda buzilishlarni aniqlash imkonini beradi. Ushbu differensial diagnostika usullari shaxsga yo'naltirilgan bo'lib, bolaning yashash sharoiti va rivojlanishini ijtimoiy - psixologik tahlil qilishni taklif qiladi. Muammoli bolalarni tekshirganda, birlamchi buzilishlarning tuzilishi va darajasini, shuningdek, ikkinchi darajali rivojlanish anormalliklarini aniqlash kerak. Mutaxassislar har xil birlamchi qoidabuzarliklar bilan ikkilamchi xususiyatga ega ekanligini hisobga olishlari kerak. Ammo turli xil kasalliklar bolaning rivojlanishiga ta'sir qiladi, uning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaydi.

Hozirgi bosqichda diagnostika faoliyatining muhim tomoni - bu asosan maslahat va diagnostika xizmati tomonidan amalga oshiriladigan maslahat ekanligini ta'kidlash kerak. Ish, birinchi navbatda, tarbiyachilar, tibbiyot xodimlari va otalar o'rtasida psixologik bilimlarni faol targ'ib qilishga, bolalar bilan tuzatish va pedagogik ishlarni tashkil etish bo'yicha tavsiyalarni ishlab chiqishga va rivojlanishida nuqsonlarni oldini olishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Shahsiy ish shaklidan foydalanganda, ota-onalar bola bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini va u bilan tuzatish ishlari - tarbiyaviy ishlarni rivojlantiradilar. Guruh shaklida pedagogik-psixologik bilimlar oilada bolani tarbiyalash asoslari, ota-onalarning u bilan o'zaro munosabatlari uchun pedagogik texnologiyalar haqida ma'lumot beriladi.

Shu maqsadda bolalarni pedagogik-psixologik ko'rikdan o'tkazishning aniq vazifalari ajratib ko'rsatiladi:

- rivojlanish anomaliyalarini erta aniqlash, ularni tuzatish va xulq-atvor va faoliyatdagi buzilishlarning oldini olish;
- tekshirilayotgan bolaning rivojlanishidagi asosiy qoidabuzarliklarning sabablari va xususiyatlarini aniqlash, bunday huquqbuzarlikning jiddiyligini aniqlash;
- tekshirilayotgan bolaning (shahsiy va intellektual) rivojlanishining individual psixologik xususiyatlarini aniqlash;
- bolani tarbiyalash shartlarini aniqlash;
- pedagogik prognozni asoslash;

- tuzatish ishlarining individual dasturini ishlab chiqish;
- ota-onalar va bolalar bilan tuzatish ishlarini tashkil qilish.

Pedagogik-psixologik tekshiruvning o'ziga xos xususiyati - bu bola rivojlanishi hodisalarini tizimli tahlil qilishdir. Bu bola rivojlanishining ijtimoiy holatini o'rganish, bolaning ongi va shahsiyati sohasidagi faoliyat va psixologik neoplazmalarning ierarxiyasini ko'rib chiqish lozim. Bolani rivojlantirish, o'qitish va tarbiyalash bilan bog'liq har qanday muammolarni muayyan yosh bosqichining mazmuni va shartlari nuqtai nazaridan, umuman ontogenez qonuniyatlarini hisobga olmasdan hal qilish muvaffaqiyatli bo'lmaydi.

Ijtimoiy tajribani assimulyatsiya qilish bolaning faol faoliyati jarayonida - aloqa, mazmunli faoliyat, o'yinlar va o'qitish jarayonida sodir bo'ladi. Shu bilan birga, individual rivojlanish jarayonlarini tahlil qilish uchun, bola faoliyatining tuzilishi sifat jihatidan farqlanishi juda muhimdir, chunki u yoki bu faoliyat ma'lum ijtimoiy sharoitlarga bog'liq. Aqliy rivojlanish uchun zarur bo'lgan shartlar orasida aloqa va bolaning kattalar bilan yaqin amaliy aloqasi mavjud.

Rivojlanishning yosh bosqichidagi o'zgarishlarga ko'ra, bola birinchi bosqichda kattalar bilan birgalikda harakatlarni, ikkinchisida taqlid merosxo'rlikni rivojlantiradi. Keyinchalik ular mustaqil faoliyatga yo'l ochib, ijodkorlik xususiyatiga ega bo'ladilar. Shuning uchun, maslahat paytida ota-onalar bolaning kattalar bilan bo'lgan munosabatlarining o'ziga xos tizimini aks ettiradigan ba'zi xususiyatlarni ochib berishadi: birinchidan, bolaning «kattalashtirish» kompleksi bo'lgan kattalar bilan o'zaro munosabati bo'lib, kelajakda u vizual jihatdan samarali, so'ngra lingvistik og'zaki aloqani o'zgartiradi. Ikkinchidan, bolaning aqliy rivojlanishi va shahsiyatini shakllantirish ta'lim va tarbiya jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir. Ma'lumki, atrof - muhit haqidagi g'oyalarni shakllantirish ikki shaklda bolaning tashqi dunyo va tengdoshlari bilan o'z-o'zidan va amaliy o'zaro munosabati hamda kattalar tomonidan tashkillashtirilgan yo'naltirilgan ta'lim amalga oshiriladi. Ikkala usul ham - har biri o'z-o'zidan, bola ruhiyatining shakllanishiga hissa qo'shadi. Atrofdagi voqelik, kattalar tomonidan bola faoliyatini tashkil etish usullari va mustaqil faoliyat va muloqotni tashkil etish shakllari haqidagi uning barcha fikrlarini tahlil qilish zarurati mavjud.

Shunday qilib, tashxisning strategik yo'nalishi bolaning aqliy rivojlanishining borishi, mazmuni va holatini kuzatish, uning faoliyati hamda muloqotining maqbul shakllarini tashkil etishga yordam berishdan iborat.

Bolalarning rivojlanishidagi buzilishlarni tashxislash, A. Strebelevaning so'zlariga ko'ra, bir qator prinsiplarni hisobga oladi, ularning asosiysi bolani o'rganishga kompleks yondashish prinsipidir. Bu bolaning rivojlanishining xususiyatlarini har tomonlama o'rganish va baholashni talab qiladi va nafaqat bilim faoliyati, balki xatti - harakatlar, hissiyotlar, shuningdek ko'rish, eshitish, vosita sohasi, nevrologik holat, somatik holatni qamrab oladi. Bolalarning kognitiv rivojlanishining tashxisi ularning ruhiy rivojlanishi uchun ta'limning yetakchi rolini hisobga olgan holda, ularning tarbiya va o'qitish jarayonida rivojlangan haqiqiy yutuqlarini ko'rsatadi. Shuni yodda tutish kerakki, aqliy rivojlanish buzilganligi faktida nafaqat pedagogik-psixologik tajriba usulini, bolaning tarixini o'rganish, xulq-atvorini kuzatish, o'ynash; murakkab holatlarda - klinik, balki boshqa usullarni ham neyrofiziologik, patopsixologik va boshqa tadqiqotlarda qo'llash kerak. Aqliy rivojlanish tashxisiga zamonaviy yondashuv va bolaning rivojlanishidagi buzilishlarni o'rganishning har tomonlama xususiyatlarini hisobga olgan holda, bolaning kognitiv faoliyatini baholashning asosiy parametrlari aniqlanadi: vazifani belgilash, vazifani bajarishga urinish, imtixon paytida o'rganish va uning faoliyati natijalariga munosabatlar ushbu ko'rsatkichlar bolalarni tekshirish natijalarini sifatli baholashni tashkil etadi. Bolaning harakatlarini baholashga bo'lgan bunday yondashuv bizga nafaqat rivojlanishning hozirgi darajasini, balki potensialini ham aniqlashga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, har bir bola uchun individual tuzatuvchi ta'lim va tarbiya dasturini tuzishga imkon beradi. Ushbu dasturning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- shahsiy va intellektual rivojlanishdagi istalmagan salbiy tendensiyalarning oldini olish;
- aqliy rivojlanishdagi og'ishlarni bolaning shahsiy va intellektual salohiyatini rivojlantirish uchun maqbul shart - sharoitlarni yaratish asosida tuzatish, bu faqat "proksimal rivojlanish zonasi" tushunchasi bilan ifodalangan, rivojlanish ehtimolining yaqin prognozini to'liq tashxis qilish va baholash asosida aniqlanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni 23 sentyabr 2020 y. № ZRU-637 // Xalq so'zi. – 2020.
2. Levchenko I.Yu. Patopsixologiya: nazariya va amaliyot. - M., 2004 yil.
3. Maksimov V.G. Maktabgacha ta'limdagi pedagogik diagnostika. -M., 2002 yil.
4. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha ta'lim pedagogika. -T.: Tafakkur bo'stoni 2013.

XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

O'zbekiston.Sanayeva Surayyo Bobonazarovna
NavDU Maktabgacha ta'lim kafedrası PhD,v.b professor
Ziyodullayeva Mohirabonu Ikromjon qizi
NavDU, Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi magistranti
zmohirabonu@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari o'rganilgan. Maqolada AQSh, Finlandiya, Yaponiya kabi rivojlangan davlatlar maktabgacha ta'lim tizimidagi yondashuvlar, metodikalar va innovatsion texnologiyalar tahlil qilingan. Xorij tajribasini tahlil qilish orqali O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar nutqini samarali rivojlantirishga oid tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: bola nutqi, muloqot, nutqni rivojlantirish, innovatsion texnologiya, o'yin, metod

Аннотация. В данной статье изучен опыт зарубежных стран в развитии речи дошкольников. В статье проанализированы подходы, методики и инновационные технологии в системе дошкольного образования таких развитых стран, как США, Финляндия, Япония. На основе анализа зарубежного опыта разработаны рекомендации по эффективному развитию речи детей в дошкольных образовательных организациях Узбекистана.

Ключевые слова: детская речь, общение, развитие речи, инновационная технология, игра, метод

Abstract. This article examines the experience of foreign countries in the development of preschool children's speech. The article analyzes approaches, methods and innovative technologies in the system of preschool education in such developed countries as the USA, Finland, and Japan. Based on the analysis of foreign experience, recommendations have been developed for the effective development of children's speech in preschool educational institutions in Uzbekistan.

Keywords: child speech, communication, speech development, innovative technology, game, method

Hozirgi paytda maktabgacha ta'limda olib borilayotgan islohotlarning barchasi barkamol va intellektual rivojlangan, eng muhimi hayot sinovlarida o'z maqsadi va mustahkam pozitsiyasiga ega bo'lgan kelajak avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishdan iboratdir. Dunyoda rivojlanib borayotgan mamlakatlar tajribasiga e'tibor qaratganimizda, rivojlanishning yetakchi kuchi sifatida ta'lim-tarbiya jarayonini modernizatsiyalashdan iborat bo'lmoqda. Ko'pgina rivojlangan chet mamlakatlarining maktabgacha ta'lim yo'nalishida qo'llagan islohotlari va ularning samarasi o'rganilib, ulardan eng maqbullari amaliyotga joriy qilinmoqda.

Yaponiya. Yaponiya davlatida maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish bo'yicha bir qancha tadqiqotlar olib borilgan. Masalan:

1. Yapon tilida so'zlashuvchi bolalarning nutq tezligi rivojlanishi. Ushbu tadqiqot yapon tilida so'zlashuvchi bolalarning nutq tezligi va ritmik qobiliyatini o'rganib, bolalar taxminan 11 yoshga kelib kattalarga xos so'zlashish davomiyligini egallashlarini, lekin ritmik vaqtni boshqarish qobiliyatlarini taxminan 13 yoshgacha rivojlanishi aniqlangan.

2. "Shiritori" o'yini. Yaponiyada mashhur bo'lgan "Shiritori" so'z o'yini bolalarning til rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini o'rganish maqsadida olib borilgan tadqiqotda, bolalar taxminan

5 yoshga kelib, ushbu o'yinni muvaffaqiyatli o'ynashlari va so'z boyliklari turli toifalarga kenyashini ko'rsatgan. Bu o'yinning asosiy maqsadi: so'z zanjirini davom ettirish orqali yapon tilidagi so'z boyligini oshirish va taz fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdir.

Finlandiya. Finlandiya davlatida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishga oid bir nechta tadqiqotlar va loyihalar amalga oshirilgan. Finlandiya, ta'lim tizimi bilan butun dunyoda mashhur bo'lib, maktabgacha ta'limga ham katta e'tibor beriladi. Bu davlatda bolalar nutqini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar olib borilgan:

Hilkka Ylitapio Mantyla – Finlyandiyalik tilshunos va pedagog, asosan bolalarning til va nutq rivojlanishi ustida ishlagan. U an'anaviy dars usullaridan ko'ra tabiiy va ijtimoiy kontekstda tilni o'rgatish tarafdori. Uning yondashuvi ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalar uchun samarali.

Hilkka Ylitapio-Mantylaning metodi: "Narrativ (hikoyachilik) asosidagi til rivojlantirish"

Metodning mohiyati:

Bu metod bolalarning nutqini hikoya tuzish, suhbatlashish, o'z tajribalarini aytib berish orqali rivojlantirishga asoslanadi. Bola o'zining kundalik hayotidagi voqealarni so'zlab beradi, yoki ertak fantaziya asosida hikoya qiladi.

Ushbu metodning afzalliklari:

- Bola o'z fikrini mantiqan bayon qilishga o'rganadi.
- Lug'at boyligi oshadi.
- Grammatika tabiiy shakllanadi²⁴.

Pentti Hakkarainen – Finlyandiyalik mashhur pedagog-psixolog bo'lib, u o'yin orqali bola rivojlanishi, ayniqsa tasavvuriy (imaginativ) o'yinlar orqali nutq va tafakkurni rivojlantirish borasida muhim metodologik yondashuv ishlab chiqqan.

Pentti Hakkarainen bolalar uchun rol o'ynash, dramatik tasavvur, voqeani yaratish va unga kirish orqali nutqiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi. U bu yondashuvni "Narrative Play and Learning Environment" deb ataydi.

Metodning asosiy xususiyatlari:

1. Tasavvurga asoslangan o'yin (imaginative play): bolalar real bo'lmagan, lekin tasavvurda jonlangan rollarni bajaradilar (masalan: sehrgar, hayvon, superqahramon). Bola bu rolga kirar ekan, u shu rol doirasida muloqotga kirishadi, so'zlardan faol foydalanadi.

2. "Rol orqali til" konsepsiyasi:

Bola obrazni tanlaydi va bu obrazga xos so'z va iboralarni ishlatadi bu orqali til boyligi va bog'liq nutqi rivojlanadi.

3. Ko'p tarmoqli hikoya liniyasi yaratish:

Tarbiyachi bolalar bilan birgalikda voqealar manzarasini yaratadi (masalan: "Sehrli o'rmon", "Kosmosga sayohat"). Har bir bola o'z xarakterini tanlaydi va ushbu rol orqali hikoyani davom ettiradi²⁵.

Rossiya. Rossiya davlatida maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish borasida keng qamrovli tadqiqotlar olib borilgan. Bu tadqiqotlar bolalarning nutqiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar, diagnostika usullari va korreksion metodikalarni o'z ichiga oladi.

Rossiyada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda qo'llaniladigan innovatsion metodlar:

1. TRIZ texnologiyasi: Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasiga asoslangan bu yondashuv bolalarning tasavvurini, fantaziyasini va ijodkorligini rivojlantirishga yordam beradi. Bu texnologiya orqali bolalar turli ijodiy vazifalarni hal qilish ko'nikmalarini egallaydilar, bu esa ularning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi²⁶.

2. Raqamli ta'lim texnologiyalari. Interaktiv dasturlar, multimedia resurslari va pedagogik dasturiy ta'minotda foydalanish bolalarning muloqot qobiliyatini rivojlantirishda samarali

²⁴ Ylitapio-Mäntylä, H. "Narrative environments in early childhood education for language learning." (2012).

²⁵ Hakkarainen, P. & Bredikyte, M. "Narrative learning in the fifth dimension: supporting development through imagination." (2010).

²⁶ <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3407>

hisoblanadi. Raqamli vositalar yordamida individual yondashuvlarni shakllantirish va o'yin elementlari orqali o'quv jarayonini jonlantirish mumkin²⁷.

Xorijiy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda integratsiyalashgan yondashuvlar, o'yin orqali o'qitish, individual yondashuv hamda oilaviy muhit bilan uzviy aloqadorlik muhim omillar hisoblanadi. Rivojlangan davlatlar, xususan Finlyandiya, Yaponiya, AQSh va Rossiya mamlakatlarida bolalarning til va nutq salohiyatini erta aniqlash, logopedik xizmatlar bilan ta'minlash va interaktiv metodlardan keng foydalanish samarali natijalar bermoqda. Bu tajribalar O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ham foydali bo'lib, milliy an'analarga moslashtirilgan holda joriy etilishi mumkin. Eng muhimi, bolalarning nutqiy rivojlanishi doimiy e'tibor talab qiluvchi jarayon bo'lib, bunda tarbiyachilar, ota-onalar va mutaxassislarining hamkorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. D.R.Babayeva "Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi" (Darslik)-T.: "Barkamol fayz media" 2018.
2. P.Hakkarainen, M.Bredikyte "Narrative learning in the fifth dimension: supporting development through imagination". (2010).
3. H.Ylitapio-Mantyla. "Narrative environments in early childhood education for language learning". (2012).
4. <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3407>
https://in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/41778?utm_source

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BAYRAM ERTALIKLARNI TASHKIL TEXNOLOGIYALARI

O'zbekiston.Nurmatova Iroda Toxtasinovna

Nizomiy nomidagi TDPU

«Maktabgacha ta'lim metodikasi» kafedrası dotsenti,(PhD)

irodanur@inbox.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak pedagog tarbiyachilarga maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bayram ertaliklarni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari, mazmuni, bayram ertaliklarni tashkil etishning texnologiyalari, pedagogik imkoniyatlari haqida uslubiy ko'rsatmalar berilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiyachi, tarbiyalanuvchi, spektakl, sahna, improvizatsiya, dramatisatsiya, bayram, ertalik, tayyorgarlik, ssenariy, jihozlar.

Аннотация: В статье даны методические указания будущим педагогам об особенностях, содержании, технологиях и педагогических возможностях организации праздничных утренников в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: Воспитатель, дошкольник, спектакль, сцена, импровизация, инсценировка, праздник, подготовка, сценарий, оборудование.

Abstract: The article provides methodological instructions to future teachers on the features, content, technologies and pedagogical possibilities of organizing festive matinees in preschool educational organizations.

Key words: Educator, preschooler, performance, stage, improvisation, staging, holiday, preparation, script, equipment.

Maktabgacha yosh - bu shaxsning rivojlanishi va tarbiyasining eng muhim bosqichi, bolalarning bilimga qiziqishi va qiziqishi rivojlanadigan davr. Shu bois maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy didini tarbiyalash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, musiqa madaniyatini tarbiyalash bo'yicha tadbirlarni tashkil etish zarur.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ham "Kuy, qo'shiqqa, san'atga muhabbat, musiqa madaniyati xalqimizda bolalikdan boshlab, oila sharoitida shakllanadi. Uyida dutor, doira yoki

²⁷ https://in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/41778?utm_source

boshqa cholg'u asbobi bo'lmagan, musiqaning hayotbaxsh ta'sirini o'z hayotida sezmasdan yashaydigan odamni bizning yurtimizda topish qiyin, desak, mubolag'a bo'lmaydi" - deya musiqiy madaniyatning tarbiyaviy kuchiga yuksak baho beradilar²⁸.

Insonning ruhiy kamoloti haqida gapirar ekan- miz, albatta bu maqsadga musiqa san'atisiz erishib bo'lmaydi. Xalqimiz hayotida musiqa azaldan beqiyos o'rin tutib keladi²⁹. O'zbek xalqining musiqa merosi boy an'analarga va qadimiy tarixga egadir. Uning davrlar osha rivoji, xalq musiqasi va mumtoz musiqasi negizida rivoj topib kelganligi amaliyotdan ma'lumdir. Musiqa san'ati insoniyatning ma'naviy boyligi, estetik dunyoqarashi va kelajak kamolotini belgilovchi mezonlardan biri sifatida ardoqlanib kelinadi. Unda har bir xalqning milliy an'analari, urf-odatlar, marosim va qadriyatlari munosib o'rin olgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'tkaziladigan bayram ertaliklari MTTlarda ko'pdan buyon odatga aylanib qolgan an'anadir. Tadbirlar va o'yin-kulgi - maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida yorqin va quvonchli voqea. Har xil turdagi san'at va his-tuyg'u birlashib, bolalarning ongida katta ta'sir ko'rsatadi. Bayramona kayfiyat, xona dizayni go'zalligi, liboslar, puxta tanlangan repertuar, bolalarning rangli chiqishlari - barchasi estetik ta'limning muhim omillaridir. Ashula, o'yinlar, raqslarda bolalarning ishtiroki etishi ularning sog'lom rivojlanishini va harakatlarning muvofiqlashtirilishini yaxshilaydi. Quvnoq, jozibali musiqa, ashula hamda o'yinlarga boy bo'lgan ertaliklar bolalarning xotirasida uzoq vaqtgacha saqlanib qoladi. Bayramlar nihoyatda muhim tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Tarbiyachi bayram oldi kunlarida bayramning ahamiyati haqida gapirib beradi, bolalarning kuzatishlarini, MTTni jihozlashga tayyorgarlik ko'rish ishini (bolalarning kuch va imkoniyatlarini hisobga olgan holda) yo'lga qo'yadi. Bolalarga badiiy adabiyot asarlarini o'qib beradi, she'rlarni yod oladilar, bolalar bilan birgalikda illyustratsiyalarni ko'rib chiqadilar. MTTda ertalik yuzasidan olib boriladigan tayyorgarlik har bir bolani quvontirishi kerak. Quvonchli bayram oldi va bayram oldi taassurotlari, tarixiy voqealar mazmuniga, biror bayramning ijtimoiy ma'nosiga qiziqish uyg'otish negizidir. MTTdagi ertalik bolalar bayrami, bolalar quvonchidir.

Bayramga tayyorgarlik bolalarni charchatib qo'yadigan, bayramni kutib quvonchini uyg'otadigan, uzoq davom etuvchi va ko'p kuch sarflanishi talab etuvchi jarayon bo'lmashligi kerak. Bayram kunlarida bolalarning hayot tartibining buzilishiga, ularning toliqib qolishiga yo'l qo'ymaslik kerak. Shuning uchun ertalikka maxsus yangi raqslar, ashulalar va she'rlarni tayyorlamaslik, ertalik dasturini yoki uning bir qismini mashq qilish, ertalikda ijro etish uchun juda qobiliyatli, iste'dodli bolalarni tanlab olish yaxshi natija beradi. Bayram ertalik kuni bolalar bayram kayfiyatida bo'lishlari kerak. Shu kunga kelib butun tayyorgarlik ishlari nihoyasiga yetgan bo'lishi lozim. Bolalar MTTga kirishi bilan bayram kayfiyatini sezishlari lozim. Ushbu kunda mashg'ulot o'tkazilmaydi. Nonushta qilingandan keyin tarbiyachilar bilan bolalar birgalikda MTT binosini aylanib chiqadilar, guruh xonalari, zalning bayramga moslab caranjom-sarishta bezatilganini ko'rib quvonadilar, kattalarni tabriklab, ertalikka taklif etadilar. Pedagoglar jamoasi bayram ertalikka tayyorgarlik ishlarini uyushqoqlik bilan yo'lga qo'yishlari, har bir kishi o'ziga topshirilgan ishni mas'uliyat bilan belgilangan muddatda bajarishlari, bolalarning tantanavor quvnoq kayfiyatlarini qo'llab-quvvatlab turish lozim.

Ertalikning zarur komponenti bolalarning bolalarning mashg'ulotlarda tayyorlagan ashulalarni, she'rlar, raqslar, kichik sahna korinishlari, ertaklari, gimnastika mashqlar, o'yinlarda faol ishtirok etishlaridir. Ashula, she'r va raqslarning bir qismi bayram mazmuni bilan bog'langan bo'lishi lozim. Bundan tashqari, ertalik dasturiga kattalarning chiqishlari kiritilgan. Ular ashulalar, qo'g'irchoq teatrlarining spektakli, raqslar va boshqalar bilan ishtirok etishlari mumkin. Kattalar yoki maktab o'quvchilarining ertalikda ishtirok etishlari bayram kayfiyatini orttirishiga va bolalar estetik his-tuyg'ulari va idrokni bouitishga yordam beradi.

Bayramni tashkil etish bo'yicha ish bosqichlari:

²⁸ O'.S.Qodirov "Yangi O'zbekiston yoshlariga musiqaning ta'siri"

²⁹ I.A. Karimov "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch". Toshkent "Ma'naviyat" 2010.140-bet

1. Dastlabki rejalashtirish. O'quv yilining boshida pedagogik jamoa yig'ilishi o'tkaziladi va yil uchun ish rejasi muhokama qilinadi. "Ilk qadam" dasturi bo'yicha bayramlar tanlanadi va ularning sanalari belgilanadi.
2. Ssenariy ustida ishlash. Har bir bayram ertalik ssenariy asosida tashkil etiladi.
3. Bolalarni bayram ssenariysida belgilangan repertuar bilan tanishtirish.
4. Ota-onalar bilan ishlash.
5. Ertangilik o'tkazish
6. O'tkazilgan bayram ertalik mahokamasi
7. Bayramdan olinagan taassurot

Bayramlar va o'yin-kulgilarga tayyorgarlik bolalar hayotining umumiy kun tartibini buzmasdan, bolalarning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tizimli ravishda amalga oshiriladi. Bayramlarni oldindan rejalashtirish shoshilmasdan tayyorgarlik ko'rish imkonini beradi. Bayramning davomiyligi uning mazmuniga va unda ishtirok etayotgan bolalarning yosh xususiyatlariga bog'liq. Kichik va o'rta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bayramning davomiyligi 20 dan 30 minutgacha, katta va maktabgacha tayyorlov yoshidagi bolalar uchun 40-50 minutdan oshmasligi kerak. Shu bilan birga, uning mazmuni bolalarni ortiqcha zo'rirqmasligi, bayramning tuzilishidagi repertuarlar ketma-ketligini diqqat bilan ko'rib chiqish muhimdir. Bayramga bevosita tayyorgarlik bolalar uchun sh'erni taqsimlashdan boshlanib, bunda ularning individual nutq xususiyatlarini hisobga olish zarur. Ba'zi bolalar uchun, ularning individual psixologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, individual chiqishlar tayinlangan ma'qul.

Rollarni taqsimlagandan so'ng, bolalar bilan individual ish boshlanadi:

- she'rni ifodali o'qish, yodlash;
- qo'shiq matni, raqs harakatlari va xorovod raqslarni o'rganish;
- ifodalilik ustida ishlash;
- alohida epizodlar bo'yicha tayyorgarlik.

Bayram ertalik uchun xonani bezashda asosiy quyidagi qoidalarini amal qilindi: markaziy devor (panno) bayram mazmuniga mos kelishi, bolalar uchun badiiy va tushunarli bo'lishi; badiiy va estetik didni rivojlantirishi; barcha ishtirokchilar uchun quvnoq kayfiyatni yaratish, kelgusi tadbirlarga qiziqish uyg'otishi lozim;

Bayram ertalikni tashkil etishda tarbiyachi pedagogning vazifalari:

- birinchi bosqichda: bolalar bilan musiqiy repertuarni o'rganish (ohang va matn, raqslardagi harakatlar va shakllar, o'yin qoidalari, musiqiy orkestr)
- ikkinchi bosqichda: musiqiy repertuarni bilish, bolalar bilan musiqiy sahna ko'rinishini tayyorlash;
- uchinchi bosqichda: rollarni mashq qiling, qahramonlar bilan muloqot qilish, personajlar kostyumlarini tayyorlash bo'yicha ota-onalarga tavsiyalar berish.

Tarbiyachining tashkiliy vazifalari:

- Bolalar bilan o'yinlar va xorovod raqslarini o'tkazish, atributlarini tayyorlash;
- Har bir spektakl davomida "sahna"da o'z o'rnini tanlay olishni o'rgatish, boshlovchi yordamchisining vazifalarini taqsimlay olish.

Tarbiyachining hissiy-nutqiy vazifalari:

- Bayram ssenariysi va uning musiqiy va adabiy repertuarini bilish;
- Semantik urg'ularni ajratib ko'rsatib, turli intonatsiyalar bilan emotsional-ekspressiv so'zlash;
- Bolalarga fe'llarning buyruq shakllaridan foydalangan holda ko'rsatmalar berish («turing, yuring, o'tiring»). Buning sababi, maktabgacha yoshdagi bolalar, ayniqsa kichik yoshdagilar, o'tgan zamon fe'lidagi ko'rsatmalarni shaxsan o'zlariga qaratilgan deb qabul qilmaydilar;
- Improvizatsiya qila olish, zavqlanish elementlarini izlash va bayramda muloqotning samaradorligini oshirish;
- Aniq shaxsiy fazilatlariga ega bo'lish: artistizm, ziyalik, topqirlik, tashabbuskorlik.

Tarbiyachining musiqiy tayyorgarligi:

- Qo'shiqlardagi «ifodali ijro» etish;

- Musiqiy va o'yin materiallarini takrorlash (masalan, bolalar yoki qo'g'irchoqlar uchun kontsert shaklida);
- Kerakli atributlar va kostyum elementlarini tayyorlash (ota-onalar bilan birgalikda);
- Ertalik va musiqa mashg'uloti vaqtida qulay poyabzali bo'lishi kerak: yumshoq, engil, qulay;

Tarbiyachining ota-onalar bilan olib boradigan ishlari:

- Ota-onalarni musiqiy o'yinda ishtirokchi sifatida ishtirok etishga taklif qilish;
- Ota-onalar bilan birgalikda attraksion yoki qiziqarli o'yinlar o'tkazish;
- Ota-onalarga qarsaklar bilan bolalarni qo'llab-quvvatlash uchun murojaat qilish;

Ota-onalarning bayram ertaliklarda o'zini tutish madaniyati:

- O'z vaqtida bayramga tashrif buyurish;
- Uyali aloqani o'chirish;
- Bolalarni qarsaklar bilan qo'llab-quvvatlash;
- Ota-onalarning ertak haqida fikr-mulohazalari, tilaklar, sharhlarini maxsus kitobchaga qayd etish;
- Ota-onalar uchun o'tkaziladigan tanlovlarda badiiy, faol ishtirok etish;
- Foto va video suratga olishdan tashkiliy foydalanish.

O'tkazilgan bayram ertaliklarni ushbu mezonlar asosida baholash mumkin:

- Bolalarning bayramdagi faoliyati, ularning kayfiyati, hissiy holati, faollik va qiziqish darajasi, musiqiy chiqishlar sifati;
- Musiqa rahbari bilan ssenariyni tuzishdagi professionalligi, bolalarning yoshi va individual xususiyatlarini, bir-birlari va bolalar bilan o'zaro munosabat darajasi va xarakterini hisobga olgan holda rollarni taqsimlash qobiliyati;
- Foydalanilayotgan musiqiy repertuarning sifati, uning qulayligi, badiiyligi va bayram mavzusiga muvofiqligi;
- Musiqiy repertuarning ijro sifati;
- Bayramning tashkiliy jihatlari, bayramga tayyorgarlik ko'rishda butun jamoaning ishini muvofiqlashtirish;
- Zalni bayramona bezatilishi.

MTTdagi bayramlar bolalarga quvonch bag'ishlashi, ularning kayfiyatlarini yaxshilashi kerak. Bayram ertaliklardan pedagog tarbiyachilar bolalarga estetik tarbiya berishda, ularda tashabbuskorlik, mustaqillik va xarakterning boshqa ijobiy sifatlarini tarbiyalashda foydalanishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nurmatova I.T. Theatrical activity as a means of developing the creative abilities of younger preschoolers., Modern problems of science and yedugation., 15.12.2022.,136-140pp.International scientific and current research conferences.Virginiya.USA.
2. Nurmatova I.T. Development of creative activity of older preschool children by means of theaterized activity., european international journal of pedagogics.ISSN: 2751-000X., Pages: 20-25. SJIF – 5,983. <https://www.eipublication.com>.
3. Nurmatova I.T. Bolalarning musiqiy ta'limi.-T:Tafakkur,2021.
4. Nurmatova I.T. Maktabgacha yos'hdagi bolalar hayotida musiqaning o'rni varoli. Maktabgacha ta'lim tizimida kadrlar tayyorlash: innovatsiyalar va ilg'or xorijiy tajriba. Respublika ilmiy-amaliy seminari. Tos'hkent. 2019. -B. 119-121.
5. Nurmatova I.T. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga musiqiy ta'lim berishda tarbiyachining faoliyati / "Maktab va hayot" jurnali. 5-son. (161) 2021 2010-5460 ISSN – B. 24. (13.00.00 №4).
6. Nurmatova I.T. "Maktabgacha ta'lim muassasi tarbiyachisining bola tarbiyasidagi roli". "Maktab va hayot" jurnali. 6-son. (145)/2019 ISSN 2010-5460. – B. 16. (13.00.00 №4).

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING HISSIY-IRODAVIY SOHASIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

*O'zbekiston. Davlatova Zebo Haydarovna
Navoiy davlat universiteti,
Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy gadjetlarning maktabgacha yoshdagi bolalarning hissiy-irodaviy rivojlanishiga ta'siri ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalar xavotirlanish darajasini aniqlash metodikasi qo'llanilib, ularning gadjetlardan foydalanish bilan bog'liq hissiy va ijtimoiy reaksiyalari baholanadi. Metodikaning tarkibi, natijalarni baholash usullari va xulosalari keltirilgan. Tadqiqot natijalari ota-onalar, pedagoglar va psixologlar uchun muhim ilmiy-amaliy qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Annotatsiya. В данной статье научно анализируется влияние современных гаджетов на эмоционально-волевое развитие детей дошкольного возраста. В исследовании применяется методика определения уровня тревожности детей, оцениваются их эмоциональные и социальные реакции, связанные с использованием гаджетов. Представлены состав методики, методы оценки результатов и выводы. Результаты исследования служат важным научно-практическим руководством для родителей, педагогов и психологов.

Annotation: This article scientifically analyzes the impact of modern gadgets on the emotional and volitional development of preschool children. The study employs a methodology for determining children's anxiety levels, assessing their emotional and social reactions related to gadget use. The composition of the methodology, methods for evaluating results, and conclusions are presented. The research findings serve as an important scientific and practical guide for parents, educators, and psychologists.

Kalit so'zlar. gadjetlar, maktabgacha yosh, hissiy rivojlanish, irodaviy rivojlanish, bolalar psixologiyasi, xavotirlanish darajasi, psixologik metodika.

Ключевые слова: гаджеты, дошкольный возраст, эмоциональное развитие, волевое развитие, психология детей, уровень тревожности, психологическая методика.

Keywords: gadgets, preschool age, emotional development, volitional development, child psychology, anxiety level, psychological methodology.

Kirish. Zamonaviy texnologiyalar va raqamli qurilmalar jamiyat hayotining barcha jabhalariga chuqur singib bormoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun gadjetlar o'yin, ta'lim va muloqot vositasi sifatida keng qo'llanilmoqda. Biroq, bolalarning psixologik va hissiy rivojlanishiga ularning ta'siri ikki tomonlama bo'lib, muammolar va imkoniyatlar yaratadi.

Bolalar psixologiyasi sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta yoshda ijtimoiy muhit va texnologik vositalarning bolalarning hissiy-irodaviy rivojlanishiga ta'siri katta. Gadjetlardan noto'g'ri foydalanish stress, diqqatning pasayishi, tajovuzkorlik va muloqot qobiliyatining sustlashishiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, mos ravishda tanlangan ta'limiy va interaktiv dasturlar bolalarning kognitiv va hissiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashi ham ehtimoldan holi emas.

Adabiyotlar tahlili. Bolalarning yosh davrlariga xos rivojlanish xususiyatlari ko'plab tadqiqotlarda o'rganilgan. Jumladan, S.L. Vygotskiyning (1934) madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi bolalarning kognitiv va hissiy rivojlanishi ijtimoiy o'zaro ta'sir orqali shakllanishini ilgari suradi [6]. J.Piaget (1952) esa bolaning aqliy rivojlanishi bosqichma-bosqich kechishini ta'kidlab, diqqatni jamlash va sabr-toqat kabi jarayonlarning har bir yosh oralig'ida o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini asoslagan[5]. E.Erikson (1963) psixososial rivojlanish nazariyasi doirasida ijtimoiy muhit va tajriba bolalar shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi omil ekanligini qayd etadi[1].

Zamonaviy tadqiqotlar, jumladan, R.Kalinina (2019) tomonidan olib borilgan ishlar bolalarning axloqiy tushunchalarini shakllantirishda hissiy komponentlarning ahamiyatini o'rganadi [2]. Bundan tashqari, I.Orlova va V.Xolmogorova (2021) tengdoshlar bilan muloqotni rivojlantirish

bo'yicha metodik tadqiqotlar olib borib, interaktiv texnologiyalarning bolalar hissiy barqarorligiga ta'sirini baholaganlar [3].

Gadjetlarning bolalar psixologiyasiga ta'siri bo'yicha A.Zverkov va Y.Eydman (2020) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, bolalarning ixtiyoriy diqqat va iroda rivojlanish darajasi uzoq muddatli texnologik foydalanish natijasida pasayishi mumkin[7]. Shuningdek, L.Peregojin (2021) tomonidan ishlab chiqilgan shaxsiy kompyuter va mobil qurilmalarga qaramlik shkalasi texnologiyalarning bolalar hissiy holatiga bo'lgan salbiy ta'sirini aniqlash uchun samarali usul ekanligi aniqlangan[4].

Metodologiya. Tadqiqot tizimli va kompleks yondashuv asosida olib borilgan bo'lib, eksperimental kuzatish – tarbiyachilar va ota-onalarning bolalar bilan ishlash jarayonlari kuzatilib, gadjetlardan foydalanish holatlari tahlili, so'rovnoma va intervyu – ota-onalar va pedagoglar bilan suhbatlar orqali bolalarning gadjetlardan keyingi hissiy va irodaviy holatlari haqida ma'lumot yig'ish, psixometrik testlar – bolalarning diqqatni jamlash qobiliyati, hissiy barqarorligi va sabr-toqat darajasi baholash kabi tadqiqot usullarini qo'llanib olingan natija va xulosalar asosida yoritildi.

Munozara. Zamonaviy gadjetlar bolalarning ta'lim, muloqot va ko'ngilochar faoliyatlarida muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ushbu texnologiyalar vizual va interaktiv imkoniyatlarni taqdim etib, ularning bilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlashi mumkin. Shu bilan birga, gadjetlarning haddan tashqari va noto'g'ri ishlatilishi bolaning hissiy-irodaviy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Hissiy-irodaviy rivojlanish bolaning psixologik barqarorligi, o'zini nazorat qila olish qobiliyati, stressga chidamlilik va ijtimoiy muhitga moslashuv darajasi bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar gadjetlardan uzoq vaqt foydalanish natijasida hissiy reaksiya sustlashishi, sabr-toqat darajasi pasayishi va diqqatni jamlash qobiliyati zaiflashishi mumkin. Bundan tashqari, vizual va interaktiv stimullarning doimiy ta'siri bolalarda sezgirlikning o'zgarishiga olib kelishi mumkin, bu esa ijtimoiy muloqotda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, gadjetlardan nazorat ostida foydalanish bolalarning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir qilishi mumkin. Ta'limiy o'yinlar, interaktiv dasturlar va vizual stimullar orqali bolalar mantiqiy tafakkur, eslab qolish va ijodiy fikrlash kabi ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Shu bilan birga, ota-onalar va pedagoglar bolalarning gadjetlardan foydalanish vaqtini boshqarib borishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy texnologiyalar ta'sirida bolalarning hissiy-irodaviy rivojlanishini ilmiy jihatdan baholash va optimallashtirishga yo'naltirilgan samarali metodologik yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Shu nuqtayi nazardan quyida R.Temml, M.Dorki, V.Amen metodikasi nomi bilan keng qo'llaniluvchi «Bolalar xavotirlanish darajasini aniqlash» metodikasi orqali bolalarning gadjetlardan keyingi psixologik holati tahlil qilindi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy gadjetlarning maktabgacha yoshdagi bolalar hissiy-irodaviy rivojlanishiga ta'siri ko'p qirrali va murakkab jarayondir. Ularning ijobiy yoki salbiy ta'siri, asosan, gadjetlardan foydalanish davomiyligi, kontent sifati va ota-onalar tomonidan nazorat darajasiga bog'liq.

Gadjetlardan me'yoriy foydalanish bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga, diqqatni jamlash va ijodiy tafakkurni shakllantirishga yordam beradi. Biroq, ularning ortiqcha ishlatilishi diqqatning pasayishi, hissiy barqarorlikning buzilishi va ijtimoiy moslashuv jarayonining susayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ushbu tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalari, pedagoglar va ota-onalar uchun muhim ilmiy-amaliy yo'riqnoma bo'lib xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Erikson, E.H. (1963). *Childhood and Society*. New York: Norton.
2. Kalinina, R.R. (2019). *Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy rivojlanishi*. Toshkent: Fan.
3. Orlova, I.A., Xolmogorova, V.M. (2021). *Tengdoshlar bilan muloqotni rivojlantirish metodikasi*. Moskva: Pedagogika.

4. Peregojin, L.O. (2021). *Shaxsiy kompyuter va internetga qaramlik diagnostikasi*. Moskva: Nevrologiya va psixiatriya markazi.
5. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: W.W. Norton.
6. Vygotsky, L.S. (1934). *Thought and Language*. Cambridge, MA: MIT Press.
7. Zverkov, A.V., Eydman, Y.V. (2020). *Bolalarning irodaviy rivojlanishi va psixometrik baholash*. Sankt-Peterburg: Psixologiya markazi.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALARNI KATTALAR MEHNATI BILAN TANISHTIRISH

O'zbekiston.Xudoyberdiyeva O'g'iloy Eliboyevna
Samarqand viloyati Paxtachi tumani
3-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarining turli guruhlarida bolalarni mehnatsevarlikka tarbiyalashning usullari va afzalliklari yoritib berilgan.

Kalit so'z: mehnatsevarlik, tarbiya, usul, afzallik.

Аннотация: В статье освещены методы и преимущества воспитания детей к трудолюбию в различных группах дошкольных образовательных организаций.

Ключевое слово: трудолюбие, воспитание, метод, предпочтение.

Annotation: the article highlights the methods and advantages of raising children to hard work in different groups of preschool educational organizations.

Keyword: diligence, upbringing, method, advantage.

Yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish masalasi hozirgi davrda eng dolzarb mavzu hisoblanadi. Mehnat har bir kishi kamolotida va umuman jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Bog'cha yoshidagi bolalarni jismoniy, aqliy axloqiy va estetik tomondan tarbiyalashda mehnat tarbiyasi muhim ahamiyatga egadir. Mehnat har bir yosh guruhidagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olib tashkil etiladi, unga to'g'ri rahbarlik qilingandagina yetarli natijaga erishish mumkin.

Mehnat tarbiyasi – bolalarga mehnatning mohiyatini chuqur anglatish, ularda mehnatga ongli munosabat, shuningdek ijtimoiy foydali harakat ko'nikma va malakalarini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogic faoliyati jarayoni bo'lib, ijtimoiy tarbiyaning tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Mehnat tarbiyasining maqsadi – bolalarda mehnatga ongli munosabatni shakllantirish, shuningdek mehnat orqali Bolani har tomonlama rivojlantirish, ma'naviy-axloqiy fazilatlarini tarkib toptirish, kelajakdagi mehnat faoliyatiga ruhiy jihatdan tayyorlash, ularda mehnat qilish xohishini singdirish ham alohida ahamiyatga ega.

Mehnat tarbiyasining vazifalari – yosh avlodga mehnat tarbiyasini qaror toptirish va ularni zamonaviy ishlab chiqarishning turli sohalarida faoliyat yuritishga tayyorlash. Tarbiyalanuvchilarda mehnat istagini jamiyat manfaatlari yo'lida mehnat qilishga ehtiyojini hosil qilish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolani mehnat tarbiyasiga o'rgatish ikki yo'nalishda olib boriladi. 1. Bolalarni o'zlarini mehnatga o'rgatish 2. Kattalar mehnati bilan tanishtirish. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar mehnatining o'ziga xos tomonlari ko'pgina olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda keng o'rganib chiqilgan. Bolalar mehnatining muhim belgisi uning ma'lum maqsadga qaratilganligidir.

Kichik bog'cha yoshidagi bolalarning mehnati biror jarayonga oid harakat bo'lib, u faqat kattalarning rahbarligi natijasidagina amalga oshirilishi mumkin. Bola kubiklarni bir joydan ikkinchi joyga, mashinadan - stolga, stoldan - mashinaga ko'chiradi va hokazo. Tarbiyachi boshqa stol ustidagi kubiklarni ko'rsatib, uni mashinada ortib olib borish kerakligini aytadi. Bola kubiklarni mashinasida shkafga tashiy boshlaydi va joyiga tartibli qilib joylab qo'ya boshlaydi. «Qatnov» bir necha marta takrorlanib, barcha kubiklar joyiga yig'ishtirib qo'yiladi. Bolalar faoliyatida maqsad paydo bo'ladi. Keyingi galda bolaning o'zi o'ynayotgan o'rtoqlariga o'ynab bo'lgandan keyin o'yinchoqlarni mashinada joyiga olib borib qo'yishni aytadi.

**O`rta guruhda** mehnat to`g`risida qo`shimcha tasavvur va bilimlar beriladi:

1. Harakat sifati haqida. 2. Kishilarning mehnatini yengillatuvchi moslamalar. 3. Kishilarning mehnatga muhabbati.

Katta va maktabgacha tayyorlov guruhida yana yangi tasavvur va bilimlar beriladi: 1. Kishilar mehnatini yengillatadigan mashina va mexanizmlar to`g`risida. 2. Kishilar mehnati jamoa xarakterida ekanligi to`g`risida. 3. Jamoa mehnati jarayonida kishilarning o`zaro munosabatlari to`g`risida. 4. Mehnat qahramonlari, xalqimizning mehnat an`analari haqida. Bolalar kattalar bilan birgalikda mehnat qilishlari orqali mehnat malaka va ko`nikmalarini tez va oson egallab oladilar, ularning kattalar mehnati to`g`risidagi bilimlari boyiydi, bunday mehnat bolalarga quvonch bag`ishlaydi.

Kattalar mehnati bilan tanishtirishning asosiy mazmuni quyidagicha amalga oshiriladi:

- Har bir kishi mehnatining ijtimoiy mohiyati
- Mehnat ahli o`rtasidagi ijobiy munosabat
- Har qanday kasb ham muhim ekanligini tushuntirish
- Mehnat faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari bilan tanishtirish
- Mehnatning maqsadi uning ijtimoiy ahamiyatini tushuntirish
- Mehnat materiallarini tanlashga o`rgatish
- Jihozlash ya`ni mehnat faoliyati uchun zarur bo`lgan asboblarni tayyorlash
- Bolalarning o`zlarini mehnatga o`rgatish esa har bir inson uchun zarur bo`lgan mehnat

ko`kmalarini shakllantirish

Maktabgacha yoshdagi bolalarni o`z-o`ziga xizmat qilishga o`rgatish. Bolalar mehnatning bir qancha turi bo`lib unda bolalar ilk yoshdan boshlab mustaqil ovqatlanish, yuvinish, kiyinish, o`yinchoqlarni yig`ishtirib qo`yishga o`rgatiladi.

Tabiatdagi mehnat – bolalarning har tomonlamma rivojlanishida muhim ahamiyatga egabo`lib tabiatga bo`lgan mehr-muhabbatini oshiradi. O`simlik va hayvon, yil fasllari, jonsiz tabiat to`g`risidagi bilimlar manbai, bolalarda mehnatsevarlikni tabiatga ehtiyotkorona munosabatlarni tarbiyalashda muhim sanaladi. Mehnat qurollari bilan tanishtirish ham tabiatdagi mehnat bilan bog`liq tarzda olib boriladi.

Xo`alik maishiy mehnat – maktabgacha ta`lim tashkilotida va oilada olib boriladi. Xona va maydonchani yig`ishtirish, choy idishlarni, idish-tovoqlarni yig`ishtirish, qo`g`irchoq kiyimlarini, mayda narsalarni yuvish, mashg`ulotga kerakli materiallarni tayyorlab qo`yish, mashg`ulotdan so`ng stol ustidagi narsalarni yig`ishtirib qo`yish.

Maktabgacha tarbiya yoshi davrining o`ziga xos tomonlaridan biri bolalar mehnatining o`yin bilan bog`liqligidir.

O`yin jarayonida biror harakat doimo biror mehnat jarayonini aks ettirishga yo`naltirilgan bo`ladi. Ikkinchi tomondan, mehnat jarayonini bajarishda uni o`yin shakliga aylantirishadi. Shu bilan birga o`zining xususiyati, mazmuni, yuzaga kelish sababiga ko`ra mehnat va o`yin bir-biridan farq qiladi. Mehnatda maqsad qo`yiladi, uni amalga oshirish, natijaga erishish uchun shart-sharoit yaratiladi, vositalar izlab topiladi. O`yinda esa boalar kattalarning mehnat faoliyatiga taqlid qiladi. O`yinda mehnat singari biror aniq natijaga erishilmaydi, ammo u mehnat singari bolalarga quvonch bag`ishlaydi, ular o`zlarida qoniqish hissini sezadilar.

Xulosa qilish aytish mumkinki, pedagogik jihatdan to`g`ri tashkil qilingan mehnat faoliyati boalarining har tomonlamma ya`ni jismoniy, ham estetik, ham axloqiy tomondan barkamol rivojlanishlariga juda katta ta`sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati

1. Мирзаева Дилфуза Шавкатовна, Насиба Курбон Қизи Насимова, and Наргиза Супхоновна Ҳакимова. «Арт-педагогика для дошкольников.» Scientific progress 2.7 (2021): 1201-1205.

2. Raximqulovich I. S. METHODS OF WORKING WITH TEXT IN LITERARY READING LESSONS IN ELEMENTARY SCHOOL //EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. – 2020. – T. 1. – C. 345-347.

3. Rakhimkulovich I. S. Specific Features of the Text in the Cognitive-Pragmatic Approach //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – T. 8.
4. Rakhimkulovich I. S. READING AND MOTHER TONGUE TEACHING IN PRIMARY SCHOOL DEVELOPMENT THROUGH WORKING ON TEXT. – 2021.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISH

O‘zbekiston. Xidirova Nilufar Nematovna
Navoiy shahar maktabgacha va maktab ta’limi bo‘limi
22son DMTT direktor o‘rinbosari

Annotatsiya: ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan bo‘lib, bolalar salomatligini asrash va mustahkamlash borasidagi tadbirlarni to‘g‘ri tashkil etishga alohida e‘tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: innovatsion muhit, mushak korseti, jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya, diagnostika, davolash-profilaktika, korreksion rivojlantiruvchi, infeksiya.

Аннотация: данная статья направлена на создание благоприятных условий для формирования здорового образа жизни у детей дошкольного возраста, при этом особое внимание уделяется правильной организации мероприятий по охране и укреплению здоровья детей.

Ключевые слова: инновационная среда, мышечный корсет, физическая культура, физическая культура, диагностика, лечение-профилактика, коррекционное развитие, инфекция.

Abstract: This article is aimed at creating favorable conditions for the formation of a healthy lifestyle in preschool children, with special attention paid to the proper organization of activities to preserve and strengthen children's health.

Keywords: innovative environment, muscle corset, physical culture, physical training, diagnostics, treatment and prevention, correctional development, infection.

Respublikamizda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa, yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug‘ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o‘z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona Vatanga sadoqat tuyg‘ularini kamol toptirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi darajasiga ko‘tarilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanib, zarur shart-sharoitlar yaratishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Xususan, Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning Davlat standartining birinchi ilovasi “Ilk maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari”da beshta rivojlanish sohasining tarkibiy qismi sifatida “Jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzining shakllanishi” sohasining belgilab berilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda sog‘lom turmush tarzi deganda biz odamlarning sog‘ligini saqlash va mustahkamlashga qaratilgan faol faoliyatini tushunamiz. Sog‘lom turmush tarzini shakllantirish allaqachon boshlanishi kerak. Maktabgacha ta’lim tashkilotida bolaning barcha hayotiy faoliyati sog‘ligini saqlash va mustahkamlashga qaratilgan bo‘lishi kerak. Asos- haftalik kognitiv, jismoniy tarbiya va integratsiyalashgan darslar, kun davomida tarbiyachi va bolaning hamkorlikdagi faoliyati. Maqsad maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘z sog‘ligini va boshqalarning sog‘ligini saqlash zarurati uchun barqaror motivatsiyani yaratishdir.

Maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining dastlabki bosqichi

hisoblanadi. Sog‘lom avlodni tarbiyalash vazifasi esa birinchi navbatda maktabgacha ta’lim zimmasidadir. O‘shib kelayotgan yosh avlod ta’lim-tarbiyasining samarasi bolalarning maktabgacha ta’lim tashkilotlari qoniqarli va yetarli bilim, ta’lim-tarbiya olishlariga bog‘liqdir. Bolalar hayotning birinchi yetti yilligida o‘zlari uchun zaruriy harakat malakalari shakllanadi, takomillashadi. Keyinchalik jismoniy rivojlanish uchun lozim bo‘lgan shart-sharoitlar yuzaga keladi.

Hozirgi vaqtda maktabgacha yoshdagi bolalarning salomatligi va jismoniy rivojlanishi muammosi ayniqsa dolzarbdir. Yosh avlod salomatligini asrash va mustahkamlash bugungi kunda ustuvor ijtimoiy muammoga aylanib bormoqda. Bolalar salomatligi bilan bog'liq muammolar yangi yondashuvlarni, maktabgacha ta'lim tashkilotlari xodimlari, ota-onalar va mutaxassislar o'rtasida ishonchli hamkorlikni talab qiladi.

Jismoniy va ruhiy salomatlik asoslarini shakllantirishda maktabgacha yosh hal qiluvchi ahamiyatga ega. Aynan shu davrda organlarning intensiv rivojlanishi va organlarning funktsional tizimlarining shakllanishi va tananing funktsional tizimining shakllanishi sodir bo'ladi, shaxsning asosiy xususiyatlari qo'yiladi, xarakter shakllanadi. Hozirgi vaqtda ekologik va ijtimoiy nosozliklar fonida salomatlikning yomonlashuvi kuzatilmoqda. Shu boisdan maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilariga erta yoshdan boshlab sog'lom turmush tarziga rioya qilishni o'rgatishimiz lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti jamoasi tomonidan bolalar bog'chasida bolalar bilan jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish ishlari tizimli ishlab chiqilgan bo'lib, u maktabgacha ta'lim tashkilotining pedagogik xodimlari, ota-onalar va psixologlar hamkorligida amalga oshiriladi. Unga ko'ra barcha ishlar 3 yo'nalishda amalga oshiriladi:

Diagnostika va davolash-profilaktika tadbirlari bolalarning salomatlik guruhini aniqlash uchun shifokorlar tomonidan tekshirilishi. Profilaktik tibbiy va sog'lomlashtirish tadbirlarini rejalashtirish, bolalarni ixtisoslashtirilgan mutaxassislar tomonidan tekshirish, vitamin terapiyasi, o'simlik choyi. Tibbiyot xodimi tomonidan bolalar bog'chasida jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish ishlarining samaradorligini nazorat qilish bolalar bog'chasi (jismoniy tarbiya darslari, qatnashuv protseduralari, yurishlar va boshqalar). Jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish ishlarini baholash va sozlash maqsadida o'tkaziladi;

Tarbiyachilar bilan ishlash kasbiy bilim darajasi, muammolari, ishlashni hohlagan sohalari, qatnashmoqchi bo'lgan kurslarni aniqlash maqsadida so'roq qilish. Keyinchalik, ushbu anketalar asosida psixologiya, diagnostika, sog'lomlashtirish tadbirlari bo'yicha seminar va maslahatlar ishlab chiqildi.

Bolalar bilan ishlash jinsi va yoshini, vosita fazilatlarini va ularning o'sish tezligini hisobga olgan holda bolalarning motor faolligini tekshirish, asab jarayonlarining yetuklik darajasini aniqlash va boshqalar.

Bu bolalarning jismoniy rivojlanishini aniqlash va jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini individual va bolalar guruhi bilan uzoq muddatli rejalashtirish maqsadida amalga oshiriladi. Bolalarda sport mashg'ulotlariga muntazam qatnashish rivojlanadi, harakat faolligi, to'g'ri holatni shakllantirish, mushaklarning korsetini mustahkamlash, shuningdek, to'g'ri sog'lom turmush tarzining asosini tashkil qiladi.

Shunday qilib, bolalar salomatligi va jismoniy rivojlanishida tizimli ishlarni amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish bolaning jismoniy va ruhiy holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va bolaning sog'lom muhit bilan uyg'un o'sishiga imkon beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Bogina T. Bolalar salomatligini mustahkamlash / T. Bogina // Maktabgacha ta'lim. – 1994. – N6. Zmanovskiy Y.F. Maktabgacha ta'lim muassasalarida o'quv-uslubiy va sog'lomlashtirish ishlari.

2. Yu.F. Zmanovskiy // Maktabgacha ta'lim. – 1993. – N9. Kolesnikova T. Vospitanie u rebenka nezhnosti byt zdorovym [Sog'lom bo'lishi kerak bo'lgan bola tarbiyasi].

3. T. Kolesnikova // Maktabgacha ta'lim. – 2007. – N1. Latokhina L.I. Qanday qilib sog'lom jon va tana bo'lish mumkin. /

4. L.I. Latokhina // Maktabgacha ta'lim. – 1999. – N10. Runova M. Bola sog'lig'ini saqlash va mustahkamlash. / M. Runova // Maktabgacha ta'lim. – 1999. – N6.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ ДЕТЕЙ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ

Научный руководитель: М.Ф.Шамиева

О'zbekiston.З.М.Халитова

Навоийский государственный университет

Факультет дошкольного и начального образования

Кафедра дошкольного образования

Заочного отделения 4-курса А7

Аннотация: Статья посвящена исследованию интеллектуального капитала детей как основы устойчивого развития общества знаний. В условиях стремительного развития информационных технологий и глобализации особую значимость приобретает формирование интеллектуальной нации. Авторы рассматривают интеллектуальный капитал как совокупность знаний, навыков, творческих и эмоциональных компетенций, которые формируются с раннего детства под влиянием образовательной среды и семейного воспитания. В статье представлены практические рекомендации по развитию когнитивных и социальных навыков у детей, подчёркивается значимость творческого мышления и эмоционального интеллекта. Теоретическая и эмпирическая база включает контент-анализ научных источников, а также метод анкетирования. Результаты исследования могут быть использованы при разработке образовательных программ и в сфере медийной коммуникации для формирования интеллектуальной нации.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, дети, общество знаний, развитие, креативность, эмоциональный интеллект, образование, инновации.

Annotation: This article explores the concept of children's intellectual capital as a foundation for sustainable development in the knowledge society. In the context of rapid technological advancement and globalization, the creation of an intellectual nation becomes increasingly crucial. The authors define intellectual capital as a combination of knowledge, skills, creativity, and emotional intelligence formed from early childhood through education and family upbringing. The article provides practical recommendations for fostering cognitive and social skills in children, emphasizing the importance of creative thinking and emotional development. The research employs content analysis of scholarly literature and survey methods. The findings may contribute to the development of educational strategies and media practices aimed at building an intellectual nation.

Keywords: intellectual capital, children, knowledge society, development, creativity, emotional intelligence, education, innovation.

Статья посвящена проблемам развития общества знания. Формирование «интеллектуальной нации» – это путь модернизации общества в XXI веке, когда главным источником развития становится человек креативный. «Проект интеллектуальной нации» должен учитывать три возможных момента: создание новых решений, технологий и инноваций; информационная революция; духовное воспитание молодежи. Сегодня у Узбекистана достаточно возможностей, чтобы занять достойное место в сфере подготовки специалистов, конкурентоспособных на мировой арене.

Цель научного исследования – анализ стратегических концептов и форм реализации отечественного модернизационного вектора «интеллектуальной нации», изучение гуманизационных аспектов информационного обеспечения общества знаний.

Авторами был проведен системный и сравнительный анализы работ выдающихся ученых, проводивших исследования в области интеллектуальных инвестиций, нематериальных ценностей, экономической свободы, политической свободы, массовой коммуникации и общественных интересов, политического обсуждения и оценка путей формирования национального потенциала Узбекистана. Создание духовного общества, основанного на общечеловеческих благах и национальных ценностях, является обязанностью каждого из нас.

Для повышения интеллектуального потенциала Узбекистана необходимо создание общества знаний. Предпосылками, способствующими этому, считают повышение научно-

инновационного потенциала, доступности получения знаний для населения, расширение информационного равенства для граждан, духовно-нравственных ценностей для населения.

При работе над исследованием был использован метод контент-анализа – в теоретической части и метод анкетирования. Научная новизна настоящего исследования заключается в разработке рекомендаций по оптимизации воздействия СМИ на жизнь современной целевой аудитории, формирование интеллектуальной нации. Практическая значимость настоящего исследования состоит в том, что его результаты могут быть использованы как в дальнейшем теоретическом анализе проблемы, так и на практике организации СМИ.

Интеллектуальный капитал детей как основа развития:

Интеллектуальный капитал – это совокупность знаний, умений и творческих способностей, которые человек использует для достижения успеха. Для детей он особенно важен, так как определяет их будущее развитие и успех в жизни.

Что включает в себя интеллектуальный капитал?

Знания – информация, которую ребенок получает в школе, из книг и окружающего мира.

Навыки – способность применять знания на практике, решать задачи, работать в команде.

Креативность – умение придумывать новые идеи и находить нестандартные решения.

Эмоциональный интеллект – способность понимать свои и чужие эмоции, налаживать отношения с людьми.

Как развивать интеллектуальный капитал у детей?

- Чтение и любознательность.
- Читайте вместе с детьми, обсуждайте прочитанное.
- Поощряйте задавать вопросы и искать ответы.
- Развитие логического и критического мышления
- Решайте головоломки, играйте в логические игры.
- Обсуждайте разные точки зрения на одну проблему.
- Творческое развитие например рисование.

Интеллектуальный капитал – это совокупность знаний, навыков, творческих способностей и социальных компетенций, которые ребенок получает в процессе обучения и воспитания. Он является ключевым фактором успешного развития личности и будущих достижений.

Формирование интеллектуального капитала начинается с раннего детства и зависит от множества факторов: семейного окружения, качества образования, уровня развития общества. Родители и педагоги играют важную роль в развитии познавательных способностей детей, их любознательности, критического мышления и умения решать сложные задачи.

Одним из важных аспектов интеллектуального капитала является творческое мышление. Дети, которые развивают воображение и способность находить нестандартные решения, легче адаптируются к изменяющимся условиям жизни и успешнее реализуют себя в будущем. Также интеллектуальный капитал включает в себя социальные навыки – умение общаться, работать в команде, решать конфликты. Развитие эмоционального интеллекта способствует гармоничному взаимодействию с окружающими и уверенности в себе.

Таким образом, инвестиции в интеллектуальный капитал детей – это залог их успешного будущего. Создание условий для всестороннего развития, поддержка стремления к знаниям и самореализации помогут ребенку раскрыть свой потенциал и достичь успеха в жизни.

Для эффективного развития интеллектуального капитала важно создать благоприятную образовательную среду. В первую очередь, это качественное дошкольное и школьное образование, которое не только передает знания, но и учит детей мыслить, анализировать, делать выводы. Современные методы обучения, такие как игровые технологии, проектная

деятельность, использование цифровых ресурсов, помогают ребенку усваивать информацию быстрее и эффективнее.

Кроме того, важную роль играет семейное воспитание. Родители, которые поощряют любознательность ребенка, читают вместе с ним книги, обсуждают различные темы, способствуют его интеллектуальному росту. Чем больше ребенок сталкивается с разнообразными источниками информации, тем шире становится его кругозор.

Еще одним ключевым аспектом является развитие самостоятельности. Дети, которые учатся принимать решения, ставить перед собой цели и достигать их, формируют не только интеллектуальный, но и личностный капитал. Самостоятельность воспитывается через свободу выбора, поддержку инициатив и формирование ответственности за свои поступки. Необходимо учитывать, что интеллектуальный капитал – это не только знания, но и умение их применять. Важно развивать у детей практические навыки, критическое мышление, умение адаптироваться к новым условиям. Чем лучше ребенок подготовлен к решению нестандартных задач, тем успешнее он сможет использовать свой потенциал в будущем.

Таким образом, формирование интеллектуального капитала требует комплексного подхода. Совместные усилия семьи, школы и общества помогут создать условия для всестороннего развития ребенка, обеспечив ему успешное будущее и возможность реализации своих талантов.

Список использованной литературы

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования. – М.: Academia, 1999.
2. Гарднер Г. Гибкий разум: множественный интеллект в XXI веке. – М.: Альпина Паблишер, 2020.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1996.
4. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – СПб.: Питер, 2006.
5. Гусинский Э. Н., Тихомиров А. К. Интеллектуальный капитал и образовательные технологии. – М.: Педагогика, 2002.
6. Бодаев А. А. Развитие интеллекта у детей: социальные и психологические аспекты. – СПб.: Речь, 2005.
7. Головин С. Ю. Психология мышления и интеллекта. – М.: Кнорус, 2011.
8. Коллектив авторов под ред. Смолина В. А. Современные образовательные технологии: Формирование интеллектуального капитала. – М.: Просвещение, 2018.
9. Сен-Симон А. О развитии общества и его интеллектуальных основах. – СПб.: Наука, 2015.
10. Статья из научного журнала: Иванов П. В. Роль интеллектуального капитала в развитии детей. – Вопросы психологии, 2021, №3, с. 45-58.

O'YIN - MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IRIVOJLANISHIDA MUHIM OMIL SIFATIDA

O'zbekiston.M.B. Kubayeva

Navoiy innovatsiyalar universiteti dotsenti, (PhD) D.Q.Shodiyeva

Navoiy innovatsiyalar universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida qo'llaniladigan pedagogik o'yinlar va ularning turlari, o'yinning bola hayotidagi o'rni, bolani tarbiyalash hamda rivojlantirishda o'yin asosiy vosita sifatida xizmat qilishi haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tashkiloti, tarbiyachi, bola, o'yin, o'yin vositalari, o'yin turlari, syujetli-rolli o'yinlar, ta'limiy o'yinlar, musiqali o'yinlar.

Abstract: this article describes the pedagogical games used in the preschool education system and their types, the role of the game in the child's life, the role of the game as the main tool in the education and development of the child.

Key words: preschool educational organization, educator, child, game, game tools, game types, role-playing games, educational games, musical games.

Аннотация: В статье описываются педагогические игры, используемые в системе дошкольного образования, их виды, роль игры в жизни ребенка, а также то, что игра выступает в качестве основного инструмента в воспитании и развитии ребенка.

Ключевые слова: дошкольная образовательная организация, воспитатель, ребенок, игра, игровые средства, виды игр, сюжетно-ролевые игры, развивающие игры, музыкальные игры.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash jarayonida o'yin ijtimoiy faoliyat hisoblanib, buning shakllanish tarixi uzoq o'tmishga borib taqaladi. Ajdodlarimiz o'yin faoliyatini mehnatning tarixiy rivojlanish jarayoni bilan bog'laganlar va mehnat bilan birga paydo bo'lgan degan ehtimollar ham mavjuddir. Buning asl mohiyati ham shundaki, o'yin doimo hayotiy jarayonlarni aks ettirib kelgan. Shuning uchun uning mazmuni ijtimoiy voqelikda o'zgarib turadi. O'yin – maqsadga qaratilgan o'ylangan jarayondir. O'yin jarayoni asosida o'quv faoliyati rivojlanadi. Bola yoshligida qancha ko'p o'ynasa, maktabda yaxshi o'qishiga va keyinchalik mehnat faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'yin orqali ta'lim olish va rivojlantirish. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda muhim yondashuvdir. O'yin quvonch keltiradi va bolalarni rag'batlantiradi, ularga yangi ko'nikma va bilimlarni o'rganishga, o'zini va atrofidagi dunyoni bilishga imkon beradi. Maktabgacha ta'lim bolaning o'yin huquqini tan oladi, o'yinning bola uchun muhimligini va uning individual rivojlanishi, ta'lim olishi va farovonligiga ko'maklashishdagi pedagogik imkoniyatlari tan oladi.

O'yin - buyumli-predmetli va ijtimoiy voqelikda harakat qilish va uni anglashga yo'naltirilgan jarayondir. U o'zining kelib chiqishi ko'ra, yo'nalish va mazmuniga ko'ra ijtimoiy voqelik hisoblanadi. O'yin, bu bola faoliyatining yorqin turi. Unda maqsadning mavjudligi, sabablar, amalga oshirish vositalarining rejali harakatlari natijaning mavjudligi uning o'ziga xosligidir. Xususiyatlarning orasida sabablarning o'ziga xosligi asosiy hisoblanadi. O'yin jarayonida bolaning psixik jarayonlari, irodasi, hissiyoti, ehtiyoji va qiziqishlari, ta'sirchanligi – uning butun shaxsiyati shakllanadi.

Bola o'yinda amaliy ehtiyojlarga qaram bo'lmaydi. Bunda u o'zining bevosita ehtiyoj va qiziqishlaridan kelib chiqadi. Bolalarning o'yinlari o'zining rang – barangligi bilan ajralib turadi. O'yin o'z mazmuni va tashkil etilishiga ko'ra, bolalarga ta'sir ko'rsatish darajasi, buyumlarning turlari va kelib chiqishiga ko'ra ijodiy va qoidali o'yinlarga bo'linadi

D.B.El'konin syujetli-rolli o'yinni birgalikda o'ynaladigan o'yinda tasvirlanayotgan voqealarga, harakatlarga, buyumlarga nisbatan o'z nuqtai nazarini boshqalar nuqtai nazari bilan jamlash masalasi shakllanishi natijasida yalpi tafakkur bosqichiga o'tishga imkon beruvchi bilishga oid jarayon yuz berishini ta'kidlab o'tgan.

O'yinning san'atga yaqinligi syujetli-rolli o'yinlardan estetik tarbiyada foydalanish imkonini yaratadi. Bola o'yinidagi ijodkorlik bilan bog'liq bo'lgan tuyg'ular estetik tuyg'ularga yaqin turadi. O'yinda bolaning katta harakat tajribasi shakllanadi. Turli harakatlarni rivojlantirish va takomillashtirish uchun qulay sharoit yaratiladi. Bola rolga kirib, o'z rolga oid xatti-harakatlarni amalga oshirish uchun tasvirlayotgan rollarning o'ziga xos xususiyatlarini ongli ravishda ifodalaydi.

P.F.Lesgaft “Bolaning dastlabki o'yini tevarak – atrofdagi voqea - hodisalarga taqlid qiladi, o'yin ijtimoiy voqelikni aks ettiradi”,- deb izohlagan.

L.S.Vigotskiy o'yinni bolaning ichki ijtimoiy dunyosi, ijtimoiy buyurtmalarni o'zlashtirish vositasi sifatida ta'riflaydi.

Har qanday o'yin muayyan vazifalarni bajaradi:

- maftunkorlik;
- kommunikativlik;
- o'z imkoniyatlarini amalga oshirish;
- tashxis;
- o'yin ishtirokchilari o'rtasidagi muloqot;

- ijtimoiylashuvlik.

S.L. Rubinshteyn o'yinni faoliyat sifatida belgilaydi, ya'ni umumiylik motiv birligi bilan birlashtirilgan mazmunli harakatlar yig'indisi hisoblanib, o'yin shaxsning atrofdagi voqealikka munosabatini ifodalaydi. Bolaning ehtiyojlari va talablarining o'sishi, bu uning motivatsiyasini belgilaydi. Olim o'yinni bola o'z imkoniyatlari va ehtiyojlarni qondirish usuli sifatida ifodalaydi.

O'yin ijtimoiy kompetentsiyani rivojlantirishning muhim va zarur bosqichidir. Ijtimoiy tajribani o'zlashtirishning umumiy jarayonida bolaning ijtimoiylashuvi hayot va ijtimoiy munosabatlarda tajriba orttiriladi. Bola muloqotda va turli xil ijtimoiy munosabatlarga bog'liq, unga yaqin atrof-muhit tomonidan taqdim etilgan.

O'yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati va bolani tarbiyalash hamda rivojlantirish muammolarini hal qilishning eng yaxshi usulidir. Qadimda bolaga nisbatan "o'yin" so'zi "yashash" degan ma'noni anglatgan. O'yin ijtimoiy hayotning aksidir. Bolaning umumiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. O'yin bolaning xulq-atvorining sifati, uning hissiy holatini rivojlantiradi va boyitadi. Insoniy haqiqiy munosabatlar o'yinda shakllanadi. Birgalikda, hamkorlikda harakat qilish, faollik ko'rsatish jarayonida shaxsiy fazilatlar va hissiy tajribalarni ochib beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, bolalar faoliyati qanchalik to'liq va rang-barang bo'lsa, u bola uchun qanchalik muhim va uning tabiatiga mos kelsa, uning rivojlanishi shunchalik muvaffaqiyatli bo'ladi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bola uchun eng yaqin va eng tabiiy narsa o'yindir. U kattalar va tengdoshlar bilan faol muloqot shaklidir. Bu o'yinning etnik-madaniy tabiatida namoyon bo'ladi. Bola yashaydigan joy, u tarbiyalangan oila, bularning barchasi ijtimoiy yo'naltirilgan o'yinlarning qoidalari va mazmunini tanlash uchun muhimdir. Shuning uchun o'yin syujetlari bolaga tez o'zgaruvchan vaziyatlarda yaxshiroq harakat qilishga yordam beradigan tarzda tanlanishi kerak. Masalan, bolalar guruhda muloqot qilganda sodir bo'ladigan aniq hayotiy vaziyatlar syujetlari asosida axloqiy mazmundagi sahnalashtirilgan o'yinlardan foydalanish mumkin. Bolalarga o'zlari kerak bo'lmagan tarzda gapiradigan salbiy qahramonlar roli beriladi. Misol uchun, vaziyat do'kon bilan bog'liq. Bu yerda pedagog qo'pol va norozi sotuvchi sifatida rol bajaradi, bolalar esa do'stona xaridor sifatida rol ijro etishadi. Shundan so'ng, ishtirokchilar vaziyatni va qahramonlar muloqotining tabiatini ya'ni bu qanday bo'lgan va qanday bo'lishi kerak degan jarayonni muhokama qilish uchun taklif qilinadi. Keyin yana shu vaziyat yana qayta o'ynaladi, lekin ijobiy xarakter rolida, ya'ni, hurmat va muloyim gapirishni biladigan sotuvchi, bolalardan biri o'z xohishiga ko'ra xaridor rolini bajarishga harakat qiladi.

Maktabgacha ta'limda yoshi kattalarning to'plagan tajribasini kichik yoshdagilarga singdirish jarayonida o'yinlar ta'lim metodi sifatida namoyon bo'ladi. O'yin metodlariga qarab maktabgacha ta'lim vazifalaridan kelib chiqib, predmetli, syujetli-ishchan, dramalashtirilgan o'yinlardan keng foydalaniladi.

O'yin qoidalari ham murakkablashib borishi tufayli ularni bajarishda aniqlik, diqqat - e'tibor, sabr - toqatga o'rganish, ortiqcha harakatlarni cheklash (aniq bir yo'nalishda yugurish, o'z vaqtida o'yindan chetga chiqishni va hakazo) talab etiladi.

O'yin qoidasi intizomning tarkib topishiga yordam beradi.

Ma'lumki, harakatli o'yinlarda ishtirok etish uchun bolalarni guruhlarga bo'lish kerak bo'ladi, bunda ko'pincha o'g'il bolalar o'g'il bolalar bilan, qizlar faqat qizlar bilan guruhlashishga intiladilar. Bu o'yinning borishiga va natijasiga ta'sir etadi. Shuning uchun pedagog kuchliroq bolalarni nimjonroq bolalar bilan, o'g'il bolalarni qizlar bilan guruh-guruh qilishi maqsadga muvofiqdir.

Bunda o'g'il va qiz bolalarning odob - axloqli bo'lishi, yaxshi tarbiya topishi katta ahamiyatga ega bo'ladi. Bundan tashqari, o'g'il bolalar qizlardan qolishmaslik uchun ancha tashabbuskor bo'ladilar ham qizlarni hurmat qilishga o'rganadilar.

O'yinda ko'rsatilgan bolalarning ijobiy fazilatlarini do'stlikning paydo bo'lishi uchun o'ziga xos turtki bo'lib xizmat qiladi, keyin esa yangi qo'shma ijodiy o'yinlar ya'ni o'zaro yordam, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, chidamlilik, jasorat, nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish qobiliyati eng yuqori baholanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin oziqlantiradigan manba, haqiqiy tajriba, atrof-muhit haqidagi turli xil bilimlar manbaidir. Ular tomonidan egalangan bilimlar o'yinga alohida ta'sir ko'rsatadi va bolalar o'yiniga tabiiy ta'sir ko'rsatishi juda muhimdir. Bolalar rol o'yinlarni o'ynashi uchun motiv bu katta yoshdagi insonlar o'rtasidagi munosabatlardir. Bolalar bu jarayonda nafaqat kattalar harakatlari bilan tanishadilar, balki ularning barcha hatti-harakatlarini o'zlashtirib oladilar.

Masalan: Bolalar o'yinlarida asosan turmush tarziga oid o'yinlar aks etadi: sotuvchi xaridor, shifokor bemor, o'qituvchi-o'quvchi, ona-bola.

Bolalarning kundalik hayotini shunday tashkil qilish kerakki, ular biror narsa uchun boshqa odamlarga murojaat qilishlari kerak. Masalan, MTT bolalarni hafaqat o'zining guruhi bolalari bilan balki boshqa guruh bolalari bilan ham aloqa qilishlari imkonini yaratish kerak. Bola biror narsani olib kelishi uchun qo'shni guruhga borishi kerak bo'lgan vaziyatni yaratish, ularda boshqalar bilan mohirona aloqa o'rnatishni shakllantiradi. Eng muhimi, bolalar boshqa odamlar bilan muloqot qilishning yangi ijtimoiy tajribasiga ega bo'lishadi, bu ularga tengdoshlari bilan aloqa o'rnatishda va o'yin faoliyatida yordam beradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy kompetentlikni shakllantirish shakllantirishdan yana biri bu o'yin hisoblanib, o'yinda kishilar turmushiga, ishlariga, jamiyatdagi xulq-atvor me'yor va qoidalariga ijobiy munosabat shakllantiriladi. Xuddi shu jarayonda o'yin muomala madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida ham yuzaga keladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi 2022 yil 4-fevraldagi 1-sonli bayonnomasi.
2. S.B Sanayeva, Sh, N Xaydarova "Maktabgacha ta'lim tarbiyani tashkil etish" 2023 y Darslik.
3. Alyabyeva E.A. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan axloqiy va axloqiy suhbatlar va o'yinlar. M. 2003 yil
4. Maktabgacha pedagogika F.R Qodirova, Sh. Q Toshpo'latova, N.M Kayumova, M. N A'zamova «Tafakkur» Nashriyoti Toshkent – 2019 y.
5. Sh.Sodiqova "Maktabgacha pedagogika" Toshkent 2018.darslik.

HARNESSING STICKERS IN EFL CLASSROOMS: MOTIVATION, EQUITY, AND BEST PRACTICES IN PRESCHOOL EDUCATION

O'zbekiston.Shavkatova Shahrizoda

Third-Year student, Navoi State University

Scientific Advisor: Saidova Surayyo

Senior Lecturer, Navoi State University

Abstract. This article examines the role of stickers as a motivational tool in English as a Foreign Language (EFL) classrooms, particularly in preschool education. Stickers are widely used to encourage young learners by providing immediate recognition and reinforcing positive behavior. While they offer tangible benefits such as cost-effectiveness, accessibility, and improved classroom management, their long-term impact on motivation remains a subject of debate. Drawing from educational theories, including those of Krashen, Piaget, Vygotsky, and Harmer, this study explores the psychological effects of stickers, their influence on student engagement, and best practices for their effective implementation. The findings suggest that while stickers can serve as an effective external motivator, they should be integrated strategically to support intrinsic motivation and equitable learning opportunities for all students. Recommendations are provided for educators to balance external rewards with meaningful language learning experiences.

Key words: Stickers, motivation, EFL classrooms, reward System, intrinsic motivation, classroom management, Zone of Proximal Development (ZPD), equity in rewards

Абстракт: В данной статье рассматривается роль стикеров как мотивационного инструмента в английском языке как в кабинетах иностранных языков (EFL), особенно в дошкольном образовании. Стикеры широко используются для поощрения молодых

учащихся путем немедленного распознавания и закрепления положительного поведения. Хотя они предлагают ощутимые преимущества, такие как экономичность, доступность и улучшенное управление классом, их долгосрочное влияние на мотивацию остается предметом дискуссий. Основываясь на образовательных теориях, таких как Крашен, Пиаже, Выготский и Хармер, в данном исследовании рассматриваются психологические последствия стикеров, их влияние на вовлеченность учащихся и передовые практики их эффективного применения. Результаты показывают, что, хотя стикеры могут служить эффективным внешним мотиватором, они должны быть стратегически интегрированы для поддержки внутренней мотивации и справедливых возможностей обучения для всех студентов. Предоставляются рекомендации для педагогов по балансированию внешних вознаграждений с содержательным опытом изучения языка.

Abstrakt: Ushbu maqolada chet tili (EFL) sinflari sifatida ingliz tilida, xususan, maktabgacha ta'limda stikerlarning motivatsiya vositasi sifatidagi o'rni ko'rib chiqiladi. Stikerlar darhol e'tirof etish va ijobiy xulq-atvorni mustahkamlash orqali yosh o'rganuvchilarni rag'batlantirish uchun keng qo'llaniladi. Ular samaradorlik, qulaylik va sinfni boshqarishni yaxshilash kabi sezilarli afzalliklarga ega bo'lsa-da, ularning motivatsiyaga uzoq muddatli ta'siri hali ham munozarali masala bo'lib qolmoqda. Krashen, Piaeje, Vigotskiy va Xarmer kabi ta'lim nazariyalaridan kelib chiqqan holda, ushbu tadqiqot stikerlarning psixologik ta'sirini, ularning o'quvchilar faolligiga ta'sirini va ularni samarali qo'llash bo'yicha ilg'or tajribalarni o'rganadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, stikerlar samarali tashqi motivator bo'lib xizmat qilishi mumkin bo'lsa-da, ular barcha talabalar uchun ichki motivatsiya va teng ta'lim imkoniyatlarini qo'llab-quvvatlash uchun strategik jihatdan birlashtirilishi maqsadga muvofiqdir. O'qituvchilarga tashqaridan beriladigan rag'batlarni til o'rganishning mazmunli tajribalari bilan muvozanatlash bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Introduction. In preschool education, motivation plays a crucial role in fostering language acquisition and active participation. Among the various motivational strategies employed in English as a Foreign Language (EFL) classrooms, stickers stand out as a widely used reward system. These small, colorful tokens serve as tangible symbols of achievement, encouraging young learners to engage in classroom activities and reinforcing desired behaviors.

Despite their popularity, the use of stickers as an extrinsic motivator raises important pedagogical considerations. While they offer immediate recognition and can be an effective classroom management tool, concerns arise regarding their long-term effectiveness, equity, and potential over-reliance on external reinforcement. Educational theorists have debated the implications of reward systems, emphasizing the need to balance extrinsic rewards with strategies that promote intrinsic motivation.

This article critically examines the role of stickers in EFL classrooms, exploring their advantages, challenges, and theoretical foundations. It discusses the psychological impact of stickers on young learners, considers the potential drawbacks of reward-based motivation, and offers practical recommendations for educators to maximize the benefits of stickers while ensuring fair and meaningful learning experiences for all students.

The Role of Stickers in EFL Classrooms

Stickers offer young learners a visible acknowledgment of their accomplishments, creating a sense of recognition. For young children, who may not fully understand abstract concepts like achievement, a sticker serves as a concrete symbol of success. In an EFL context, stickers can be used to reinforce language learning by recognizing incremental progress, such as repeating vocabulary, using new sentence structures, or participating in class activities. This external reinforcement helps build students' confidence in their ability to use English, regardless of their proficiency level.

Psychologically, receiving a sticker can have a profound impact. It acts as both a reward and a reminder of the learner's ability to succeed. For children who may struggle to understand abstract progress or achievement, a sticker serves as an easy-to-understand marker of success. Thoughtfully applied, stickers can foster motivation, increase engagement, and reinforce positive behaviors.

However, the use of stickers as a reward system should be approached carefully to avoid unintended negative effects.

Theoretical Perspectives on Motivation and Learning

Several educational theorists provide insights into the effectiveness of reward systems, including those using stickers. Penny Ur (2003), an authority in language teaching, stresses the importance of creating a motivating learning environment. She highlights that while external rewards like stickers can be helpful, they should be balanced with intrinsic motivators to avoid students becoming overly reliant on external validation.

Jeremy Harmer (2007) similarly points out that rewards should motivate all learners, especially those who may struggle with language learning. He advises that rewards should be tailored to recognize individual achievements rather than fostering competition.

Stephen Krashen (1982), in his input hypothesis, emphasizes the role of motivation in language acquisition, noting that rewards like stickers can help lower the “affective filter,” making students feel more comfortable participating. However, he also cautions that intrinsic motivation is crucial for long-term language learning.

Piaget's (1952) developmental theory aligns with the use of stickers in EFL classrooms, as he suggests that children at this stage respond better to tangible, visible rewards. However, Piaget also emphasized that children's learning should be seen as an active process, and rewards should not overshadow the intrinsic value of learning itself.

Vygotsky's (1978) sociocultural theory, focusing on social interaction and scaffolding, suggests that stickers can be effective if used within the Zone of Proximal Development (ZPD). They can motivate students to take risks and progress, but excessive reliance on external motivation may diminish the social learning process.

William Stann (1983) has noted that public rewards, such as a visible sticker chart, can lead to negative outcomes, particularly for students who struggle, and advocates for individualized reward systems to ensure all students feel valued.

Saidova Surayyo (2025) also highlights the importance of providing adequate exposure to the target language. She emphasizes that external motivators like stickers should be integrated into instruction in a way that enhances, rather than replaces, meaningful language use in the classroom. For example, if a teacher only gives stickers for correctly repeating vocabulary words but does not encourage students to use those words in conversation or real-life situations, the stickers become the main focus rather than actual language learning. Instead, stickers should be integrated into activities that promote genuine language use, such as rewarding students for asking questions in English, participating in role-plays, or trying to express their thoughts using new vocabulary.

Advantages of Using Stickers in EFL Classrooms

1. **Non-Controversial and Accessible:** Stickers are a widely accepted form of reward in educational settings. Unlike other incentives such as candy or small toys, which may raise concerns about health or ethical implications, stickers are a harmless, universally recognized form of reinforcement. Their affordability and ease of access further enhance their appeal as a practical solution for teachers in diverse classroom environments.

2. **Cost-Effectiveness:** Stickers are an economical reward option, especially when purchased in bulk or printed in-house. This makes them an attractive choice for educators working with limited budgets. The low cost of stickers ensures that they remain a viable and sustainable option for motivating students throughout the academic year.

3. **Effective Classroom Management:** Stickers can serve as a powerful tool for managing classroom behavior. Whether used to encourage cooperation, promote positive behavior, or reward academic achievements, stickers help maintain a productive learning environment. In an EFL classroom, stickers can also be used to acknowledge progress in language acquisition, such as correctly using vocabulary, applying new grammar, or improving pronunciation.

4. **Providing Tangible Goals:** Young children often struggle to understand abstract learning goals. Stickers offer a concrete, achievable objective that students can work toward. This can be especially beneficial for students who are not yet developmentally able to connect their efforts with

long-term academic outcomes. By offering immediate rewards, stickers help create a sense of accomplishment that reinforces ongoing effort. For EFL learners, this could mean earning stickers for pronouncing words correctly, memorizing phrases, or successfully completing interactive language activities.

Disadvantages of Using Stickers as Rewards

Ames (1992) warns that an overemphasis on external rewards can shift students' focus away from personal development and intrinsic learning goals. He argues that students should be encouraged to develop internal motivation rather than relying solely on external reinforcements.

Similarly, Dörnyei (2001) highlights the need to use motivational strategies carefully, as excessive reliance on rewards can diminish students' long-term interest in language learning. While stickers may initially increase engagement, they should be phased out as students develop greater confidence and internal motivation.

Public vs. Private Rewards: Considerations for Implementation

The manner in which stickers are distributed—publicly or privately—also plays a crucial role. Public systems, where stickers are displayed on a chart visible to the whole class, can create healthy competition. However, this approach may also lead to self-consciousness or embarrassment for students who earn fewer stickers. In contrast, private rewards, where stickers are given individually, can help avoid unnecessary competition and ensure that all students are motivated, regardless of their language proficiency level.

Effective Strategies for Using Stickers in EFL Classrooms

1. Personalized Reward Systems: One effective way to use stickers is to create personalized reward systems for each student. For example, teachers can provide each student with a sticker album where they can collect stickers throughout the course. This system allows students to track their progress privately and at their own pace.

2. Rewarding a Range of Behaviors: Rather than limiting sticker rewards to academic achievements alone, educators can expand the criteria for earning stickers. Teachers can reward a variety of positive behaviors, such as helping peers, showing kindness, or demonstrating improvement in non-academic areas like creativity or teamwork.

3. Sticker Exchange Systems: A sticker exchange system can be an effective way to encourage students to save and plan for larger rewards. This system teaches children about delayed gratification and the value of working toward long-term goals.

4. Targeted Stickers for Specific Achievements: In addition to generic stickers, educators can use stickers designed to recognize specific behaviors or achievements. For example, stickers with messages like "Great Pronunciation!" or "Excellent Vocabulary!" can be used to acknowledge particular skills or efforts in an EFL context.

Conclusion

Stickers, when used thoughtfully and strategically, can be a highly effective tool for motivating young learners in educational settings, including EFL classrooms. They provide a tangible and accessible form of recognition that encourages engagement and reinforces positive behavior. However, it is important for educators to be mindful of the potential challenges associated with sticker rewards, such as creating inequities among students or fostering an overreliance on external rewards. By using stickers in ways that are fair, inclusive, and tailored to individual students' needs, educators can create a motivating and supportive learning environment that fosters both academic and personal growth in English language acquisition.

References

1. Ames, C. (1992). Classrooms: Goals, structures, and student motivation. *Journal of Educational Psychology*, 84(3), 261-271.
2. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge University Press.
3. Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Pearson Longman.
4. Krashen, S. D. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Pergamon Press.

5. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.
6. Saidova, S. (2025). Giving exposure to very young learners (5-6) by using English for instruction. *American Journal of Open University Education*, 2(3), ISSN 2997-3899.
7. Stann, W. (1983). *The psychology of classroom learning*. Prentice Hall.
8. Ur, P. (2003). *A course in language teaching: Practice and theory*. Cambridge University Press.
9. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOALLARNI KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH

O'zbekiston.Aliqulova H.B.

NavDU Psixologiya kafedrası katta o'qituvchisi

Rezyumye. This article is devoted to the development of a child's creative potential, teaching a child to think outside the box, and methods for developing creative thinking in preschool children. It provides necessary information on teaching preschool children to think creatively using innovative pedagogical technologies.

Keywords: preschool child, innovative approach, creativity, interactive method, activity, independence, creativity, creative play.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik jarayon murakkab, shu bilan birga rang-barangdir. Ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishishda maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi har bir faoliyat turini to'g'ri tashkil etish lozim. Hozirgi davr ta'lim taraqqiyotida yangi yo'nalish innovatsion yondashuvni talab qilmoqda. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda pedagog faoliyatiga yangilik bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol metodlardan to'liq foydalaniladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti mashg'ulotlarida ta'lim-tarbiya berishda interfaol usullardan foydalanishdan maqsad shundaki, bolalarni ijodiy, kreativ fikrlashga o'rgatish, muammoli vaziyatlarni yecha olish ko'nikmasini rivojlantirish, bolalarni faollashtirish va ularda do'stona munosabatlarni shakllantirishdan iboratdir. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev maktabgacha ta'lim tizimi haqida quyidagi fikrlarni bejizga bildirmagan edilar: "Aslida, farzandlarimiz tarbiyasida eng asosiy bo'lg'in hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimining jamiyatimiz hayotidagi o'rni va ahamiyatini hech narsa bilan o'lchab bo'lmaydi. Aynan maktabgacha ta'lim sohasiga bo'lgan e'tibor mamlakatning ertangi taraqqiyoti uchun mustahkam zamin yaratadi"[2].

Maktabgacha yoshdagi bolalarni kreativ fikrlashga o'rgatish bugungi kun talablaridan biridir. Kreativlik (lot. ing. "create"—yaratish, "creative" yaratuvchi ijodkor)—individdning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati ma'nosini ifodalaydi. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini, zehni o'tkirlikni tavsiflaydi. Shuningdek, kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida aks etadi. Boshqa har qanday sifat (fazilat) kabi kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil shakllantirib va rivojlantirilib boriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ tafakkurni rivojlantirishning muammosi ko'pgina pedagog va tadqiqotchilarni qiziqtirgan muammo sifatida uzoq yillardan buyon o'rganilib kelinmoqda. Bolaning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Maktabgacha yosh davri ijodiy faol shaxsni shakllanishi uchun eng samarali davri, chunki aynan manashu davrda psixik jarayonlar progressiv o'zgarishlar kechadi va shaxsiy fazilatlar tezkor rivojlanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida kreativlikni rivojlantirish bolalarning turli faoliyatlari orqali, masalan, kommunikativ, amaliy o'yinlar yordamida amalga oshadi. Maktabgacha yosh - bu bolaning atrofida dunyoni faol o'rganadigan davr. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarining psixologik rivojlanish xususiyatlariga ega. Yurish boshlaganida, bola juda ko'p kashfiyotlar qiladi, xonada, ko'chada, bolalar bog'chasida joylashgan narsalar bilan

tanishadi. Turli narsalarni yig'ish, ularni o'rganish, mavzudan kelib chiqqan tovushlarni tinglash, bu ob'ektning qaysi fazilatlarini va xususiyatlarini borligini biladi. Bu davrda hissiy jarayonlarning tuzilishi ham o'zgaradi. Ilgari motorli va vegetativ reaksiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarda saqlanib qolgan emotsional jarayonlarga kiritilgan, ammo hissiyotlarning tashqi ifodasi yanada cheklangan shaklga ega bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida mashg'ulotlarni tashkil etishda interfaol metodlardan samarali foydalanish bu pedagogning kreativligiga bog'liq. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlikni rivojlantirishda rasm chizish, loyihalash, modellash, shuningdek, bolalar faoliyatining o'yin, drammatizatsiya kabi turlaridan muvaffaqiyatli foydalanish mumkin. Shunday qilib, kreativ fikrlashni shakllantirishda quyidagi vazifalarni hal qilish kerak:

1. Bolalarning estetik va hissiy tajribasini boyitish, ularning atrofdagi voqelik haqidagi g'oyalari hajmini oshirish, ufqlarini kengaytirish.

2. Bolalar nutqini, majoziy iboralarni rivojlantirish, so'z boyligini boyitish.

3. Bolalarda qayta loyihalash, tajriba elementlarini birlashtirish qobiliyatini rivojlantirish. Bolalarda "inklyuziya" asosid rekonstruksiya qilish kabi operatsiyani shakllantirishga alohida e'tibor beriladi, bu turli xil tasvirlarni yaratish uchun bir xil elementdan foydalanishga imkon beradi.

4. Rivojlanayotgan muhitni ma'lum bir tarzda jihozlash. Tasavvurning kombinatsion mexanizmlarini shakllantirish uchun sharoit yaratish lozimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolada kreativ fikrlashni rivojlantirishga tavsiyalar:

1. Tasavvur rivojlanishini rag'batlantirish. Cho'pchalar va qo'ldagi materiallardan «kichkina odam» shaklini yarating, bolaning e'tiborini shaklga qaratib, ular qanday ko'rinishini so'rang.

2. O'qish, o'rganish qiziqarli ekanligini ko'rsating. Trening o'yin shaklida olib boriladi, shuning uchun bolalarni o'yinga rag'batlantirish, qiziquvchanligi oshirish oson.

3. Faoliyatni turli-tuman (diversifikatsiya) qiling, fikrlash va tasavvurni rag'batlantiradigan yangi, g'ayrioddiy vazifalarni taklif qiling.

4. Muvaffaqiyatlar uchun rag'bat. Qo'llab-quvvatlash faoliyatiga yanada qiziqish uyg'otadi. Bolaning nima chizgan yoki qurganligi butunlay noma'lum bo'lsa ham uni mehnatini maqtash.

5. Mustaqillikni rag'batlantirish. Tarbiyalanuvchilar ertak syujetlarini, qahramonlarni o'ylab topsinlar va xayoldagi narsalarni yaratsin.

6. Turli madaniyatlarni tanishtiring. Ota-onalarning vazifasi rivojlanayotgan muhitni yaratish va ko'proq yangi taassurotlar berishdir. Faoliyatga aralashmasdan ko'rsatmalar bering va ehtiyotkorlik bilan yo'naltiring.

Ijodkorlikni rivojlantirish shartlari. Maktabgacha yoshdagi bolalarning qobiliyatlarini to'g'ri rivojlantirish uchun quyidagi shartlarga rioya qilish muhimdir:

To'g'ri jismoniy rivojlanish. Sog'lom bola faolroq va atrof-muhitga qiziqadi.

Qiziqishni rag'batlantirish. Kichik bolalar ko'pincha «nima uchun?», «bu nima?», «qanday?» kabi savollar berishadi: Kattalar, ota-onalar ularni e'tiborsiz qoldirmasliklari kerak, aksincha, turli xodisalarni xotirjam va qiziqarli tushuntirishlari kerak.

Iloji boricha rivojlantirishni erta boshlang. Uyda qulay muhit yarating. O'yin muhitidan foydalaning. Ijod, kreativlik harakat va intellektual izlanishlar orqali shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bolaning asosiy faoliyati o'yin bo'lganligi uchun, bu unga o'rganishni osonlashtiradi.

Harakat usuli va materiallarni tanlashda erkinlikni ta'minlang.

Kattalar namunasi katta ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalarda katta qiziqish va takrorlash istagi paydo bo'ldi: ota-onalar va tarbiyachilar bundan foydalanishlari mumkin. Birgalikdagi faoliyat ijodiy fikrlashni rivojlantirishni rag'batlantiradi.

Farzandingizga ijodkorlikni qanday o'rgatish kerak

Asossiatziyalar. Katta kishi biron so'z aytadi va maktabgacha yoshdagi bola uni nima bilan bog'lashga (assotsiatziya qilishni) misol keltiradi, bunda bolaning tasavvur va xayoliy fikrlashi rivojlanadi.

Ijodkorlik o'yini. Qog'ozdan bir nechta geometrik shakllarni kesib oling. Eng oddiylari: kvadrat, doira, uchburchak. Bolani figuralardan har qanday shakllarni yaratishga taklif qiling:

hayvon, asbob-uskunalar, bino. Bola mustaqillikni ko'rsatsin. Xuddi shunday variant ham tavsiya etilgan shakllardan qog'ozga rasm chizishdir. Ranglash va nom berishni taklif qiling.

«Aqliy hujum». Maktabgacha yoshdagi bola tushunadigan muammoni o'ylab toping. Misol: bir kishi kimsasiz orolga tushib qoldi. Bu holatda nima qilish kerakligini, qanday qilib oziq-ovqat olishni, boshpana qurishni tasavvur qiling.

Tanlov. Bolaning oldiga bir nechta narsalarni qo'ying. Unga ular uchun g'ayrioddiy foydalanishni taklif qiling. Uning aql-zakovati uchun uni maqtashga ishonch hosil qiling.

Transkripsiya. Har qanday oddiy so'zni oling va dekodlashni o'ylab toping. Misol: «uy-juda mehribon ona».

Yaratishni o'rganing. Ushbu maqsadlar uchun har xil turdagi konstruktorlar mos keladi. Bolaga taklif qilingan elementlardan nima qilishni tanlash imkoniyatini bering. Taklif etilayotgan vazifalar shunday bo'lishi kerakki, bola ularni oz kuch bilan hal qila olsun, lekin juda qiyin bo'lmasin, uning qobiliyatiga mos kelsin. Bu esa bolaning yangi narsalarni o'rganish va yaratishga bo'lgan qiziqishini saqlab qolishida juda muhimdir.

Kreativlikka ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish orqali erishiladi. Bunda ertak terapiyasi texnologiyalari, TRIZ texnologiyalari, nutqni rivojlantirish texnologiyalari muhim o'rin tutadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tish joizki, kreativlikni faollashtirish usullaridan foydalangan holda tashkillashtirilgan mashg'ulotlar, ijodiy o'yin vazifalari, hayotiy vaziyatlar kreativ o'yin va mashg'ulotlardan foydalanish maktabgacha yosh davridagi bolalarda kreativ yondashuv asosida tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi. Kreativ tafakkurga ega bo'lgan bola mashg'ulotlarni tez o'zlashtirish, berilgan har bir ta'limiy va tarbiyaviy ta'limotlarni tezda ilg'ab oladilar va hayotga tatbiq etish xususiyatiga ega bo'ladilar. Maktabgacha yoshdanoq kreativ fikrlay oladigan bolalar kelajakda buyuk inson bo'lib yetishadilar va o'z navbatida kelajakda vatani ravnaqiga o'z hissalarini qo'shadilar.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-son qonuni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 15.03.2023 y., 03/23/823/0150-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimda nutqi. 30.09.2020
3. Ильин, Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности [Текст] / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 444 с.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA PEDAGOGIK-KOUCHING FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

*O'zbekiston.Xaydarova Shaxlo Narzullayevna,
Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta'lim kafedrasi v.b. dotsenti
Turdiyeva Ra'no Qulmurod qizi
NavDU, Ta'lim va tarbiya nazaryasi va metodikasi
(maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida pedagogik-kouching faoliyatini tashkil etishning ahamiyati va uning samarali yo'nalishlari haqida so'z yuritiladi. Pedagogik-kouching tarbiyachilarning professional darajada rivojlanishini qo'llab-quvvatlashi, yangi pedagogik metodlarni o'zlashtirish va amalda qo'llash, shaxsiy rivojlanishlariga yordam berish uchun muhim vosita bo'lib xizmat qilishi haqida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, kouch, pedagogik-kouching, shaxsiy rivojlanish, metod, qo'llab-quvvatlash, kasbiy rivojlanish.

Abstract: This article discusses the importance of organizing pedagogical coaching activities in the preschool education system and its effective directions. Pedagogical coaching serves as an

essential tool to support the professional development of educators, assist in mastering and applying new pedagogical methods, and help in their personal growth.

Keywords: Preschool education, coach, pedagogical coaching, personal development, method, support, professional development.

Kouching - bu ta'limning ma'nosini tushunishga yordam beradigan, mashg'ulotlarni yaratadigan, insonni o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradigan va ijobiy natijalar uchun ma'sulyatni shakllantiradigan zamonaviy pedagogik hamkorlik usulidir.

Koucher - bu pedagogni yangi bosqichga olib chiqadigan va kerakli maqsadga erishishda yordam beruvchi shaxs.

Pedagogik-kouching (inglizcha murabbiylik, o'qitish) - bu eng samarali natijani olish uchun birgalikdagi ijtimoiy, shaxsiy va ijodiy salohiyatni amalga oshirish tizimidir.³⁰

Kouching uslubi - bu yosh va indigina pedagog sifatida ish boshlagan pedagoglarning ta'lim muassasasida ish olib borish jarayonidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish maqsadida tashkil etiladi. Indigina ish boshlagan yosh, tajribasiz kasbiy malakaga ega bo'lmagan, yosh kadrlarni ishning murakkab holatlaridan osonlik bilan o'tishiga yordam beradi. Bu faoliyatda pedagogning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish uchun xizmat qiladi. Pedagogik-kouchingni tashkil etish, Maktabgacha ta'lim vazirligining 2021 yil 12-iyuldagi "Maktabgacha ta'lim tizimida uzluksiz metodik xizmat ko'rsatish ishlarini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi 128-sonli buyrug'i qabul qilindi. Buyruq O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 16-dekabrda 595-son "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni, O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2018 yil 30-sentabrdagi PQ-3955 "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 22-dekabrda 802-son "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning standartini tasqiqlash to'g'risida"gi Qarori, shuningdek Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ijrosini ta'minlash hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim tarbiya sifatini yanada oshirish va pedagog hodimlarga o'z vaqtida metodik xizmatni tashkil etish maqsadida qabul qilindi Buyruqqa asosan "Pedagogik -kouching" hamkorligini tashkil etish to'g'risidagi namunaviy nizom 3- ilovaga, muvofiq tashkil etilishi belgilab qo'yilgan.

Ushbu nizom O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonuni asosida davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning lavozim majburiyatlari, ularning kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan malaka talablari asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Pedagogik-kouching" faoliyatini tashkil etish orqali pedagog xodimlarning kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirish, yangi ish boshlagan pedagog mutaxassislarni shaxsiy va kommunikativ rivojlanish tartibini belgilaydi . Nizomda pedagogik-kouching faoliyatini qanday tashkil etilish tartibi alohida ko'rsatib o'tilgan. Nizomga binoan pedagogik-kouching maqsad va vazifalari, majburiyatlari, pedagogik-kouching faoliyatini tashkil etish tartibi, umumiy qoidalari belgilab berilgan. Koucher ya'ni murabbiy maktabgacha ta'lim tashkilotida o'zining yillik ish rejasini ishlab chiqadi va shu asosida o'z faoliyatini tizimli tashkil etadi. Har bir olib borilayotgan ishi reja asosida pedagoglarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishlarini va kasbiga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun xizmat qiladi. Pedagogik-kouching faoliyatini tuman, shahar maktabgacha bo'limining maktabgacha ta'lim bo'yicha uzoq yillar davomida faoliyat olib borayotgan malakali o'z kasbining mohir egalari uslubchilar va direktorlar ushbu faoliyatni yaxshi tashkil etish maqsadida quyidagi yo'nalishlarda ish olib boradilar.

- Shaxsiy yondashuv;
- Pedagog-mutaxassislarni qo'llab -quvvatlash;
- Pedagoglarning kuchli tomonlarini aniqlash;
- Jarayonda ongli ishtirok etish;
- Ta'lim-tarbiyaviy jarayonda aniq natijalarga erishishda ishtirok etish.³¹

³⁰ Maktabgacha ta'lim vazirligining 2021 yil 12-iyuldagi "Maktabgacha ta'lim tizimida uzluksiz metodik xizmat ko'rsatish ishlarini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi 128-sonli buyrug'i "Pedagogik -kouching" hamkorligini tashkil etish to'g'risidagi namunaviy nizom 3- ilova.

³¹ Yuqoridagi manba

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kouch qanday pedagoglar bilan ish olib boradi, kouch o'z kasbining mohir egasi bo'lishni va rivojlanishni xohlagan pedagoglar bilan ish olib boradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida kouch asosan yangi ish boshlagan kadrlar bilan ish olib boradi, ammo degan tomoni bor, bu pedagog ijobiy o'zgarishni, kasbiy va shaxsiy o'sishni xohlashi kerak. Shundagina kouchning metodlari ijobiy natija ko'rsatadi.

Kouchning 5ta fundamental qobiliyati quyidagilar:

- Eshitish;
- Tadqiqot olib borish;
- O'z fikrida turadigan;
- Hamkorlik;
- Ijodkorlik³²

Kouching o'zi yuqoridagi qobiliyatlar egasi bo'lsagina, uning maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yosh pedagoglarga kasbiy rivojlanishiga o'z hissasini qo'sha oladi.

Kouch pedagoglarning har tomonlama rivojlanishi uchun o'z bilimlari bilan tashkilotda pedagogik yordam berishi mumkin.

Xulosa o'rinda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik-kouching faoliyati, ta'lim jarayonining sifatini oshirish, tarbiyachilarning professional mahoratini oshirish, rivojlantirish va pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Kouching jarayoni, yosh pedagog kadrlar uchun o'z bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, yangi metodlarni o'rganish va ularni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Maktabgacha ta'lim vazirligining 2021 yil 12-iyuldagi "Maktabgacha ta'lim tizimida uzluksiz metodik xizmat ko'rsatish ishlarini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi 128-sonli buyrug'i "Pedagogik -kouching" hamkorligini tashkil etish to'g'risidagi namunaviy nizom 3- ilova.
2. Nurumbekova Yarkinoy Anarmatovna. Kouching tayyorlash va kouching o'tkazish istiqbollari. Monografiya. Toshkent "NIF MSH" -2023 . 53-bet.
3. Sh.U.Kamolova. Shaxs psixologiyasi va kouching. Toshkent- 2024.
4. Duncan Oldred. Kouching: shaxsiy va kasbiy o'sishning sinalgan usullari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024- yil. (tarjimon Nozima Olimova)

Internet saytlari

5. <https://cyberleninka.ru>
6. <https://zenodo.org/record>
7. <https://imfaktor.com/view>.

BOLALAR INTELLEKTUAL KAPITALINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

O'zbekiston.Narimbayeva Lola Kuzibayevna

ChDPU, p.f.f.d, (PhD)

Nurumbetova Saida Rustamovna

maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2 bosqich talabasi

Annotatsiya.Maqolada bolalar intellektual kapitalining mohiyati, uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: intellektual, kapital, madaniy va ijtimoiy sharoitlar, mutaxassislar, professional, salohiyat, shakllanish, ta'lim tizimi,oilaviy muhit,ijtimoiy muhit.

Аннотация: В статье анализируется сущность интеллектуального капитала детей, факторы, влияющие на его развитие, и его роль в развитии общества.

Ключевые слова: интеллектуальный, капитал, культурные и социальные условия, специалисты, профессиональный, потенциал, формирование, система образования, семейная среда, социальная среда.

³² Nurumbekova Yarkinoy Anarmatovna. Kouching tayyorlash va kouching o'tkazish istiqbollari. Monografiya. Toshkent "NIF MSH" -2023 . 53-bet.

Abstract: The article analyzes the essence of children's intellectual capital, factors influencing its development, and its role in society's development.

Keywords: intellectual, capital, cultural and social conditions, specialists, professional, potential, formation, education system, family environment, social environment.

Zamonaviy jamiyat o'z kuchini insoniyat manfaati yo'lida yo'naltiradigan ijodiy, oddiy odamlarni talab qiladi. Shu munosabat bilan zamonaviy ta'limning asosiy vazifasi - ijodiy, mustaqil va erkin shaxsni tarbiyalashdir, chunki kelajakning rivojlanishini belgilovchi shaxs bu ijodkorlikdir.

Umumjahon pedagogik jarayon tarkibida ijodiy shaxsni rivojlantirish - zamonaviy ilm-fan va amaliyotning dolzarb muammoidir. Insonparvarlik taraqqiyoti sharoitida ijodiy rivojlanish eng muhim vazifa sifatida qaraladi, uning yechimi maktabgacha yoshdan boshlanishi kerak. Prezident qaroriga ko'ra O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan va unda quyidagicha vazifalarni amalga oshirish nazarda tutiladi.

Maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish; maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart- sharoitlar yaratish; bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish; maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot- kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish; maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash; maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish; maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta'minlash.

Zamonaviy jamiyatda iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri — bu inson kapitali, xususan, bolalar intellektual kapitalidir. Bolalar intellektual kapitali — bu ularning bilim, ko'nikma, qobiliyatlar va ijodiy salohiyatining yig'indisi bo'lib, jamiyatning kelajakdagi rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bolalar intellektual kapitali — bu ularning aqliy salohiyati, bilim olish qobiliyati, ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarining yig'indisidir. Bu kapitalning shakllanishi va rivojlanishi, o'z navbatida, jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga bevosita ta'sir qiladi. Iqtidorning bolalarda intellektual imkoniyatlar va qobiliyatlarni rivojlantiruvchi vosita sifatidagi ahamiyatini ta'kidlagan.

Bolalar intellektual kapitalining rivojlanishiga bir qator omillar ta'sir qiladi:

•Ta'lim tizimi: Sifatli ta'lim tizimi bolalar bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi.

•Oilaviy muhit: Oiladagi tarbiya, ota-onaning bilimga bo'lgan munosabati va qo'llab-quvvatlashi bolalar intellektual rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

•Ijtimoiy muhit: Jamiyatdagi madaniy va ijtimoiy sharoitlar, bolalar bilan ishlovchi mutaxassislarining professional salohiyati ham bolalar intellektual kapitalining shakllanishiga ta'sir etadi.

Bolalar intellektual kapitali jamiyatning kelajakdagi rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi. Ularning aqliy salohiyati va ijodiy qobiliyatlari jamiyatning innovatsion salohiyatini belgilaydi. Shuningdek, bolalar intellektual kapitalining rivojlanishi, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy barqarorlik va madaniy yuksalishning ta'minlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'sak, bolalar intellektual kapitali — bu jamiyatning kelajakdagi rivojlanishining tayanch omili bo'lib, uning shakllanishi va rivojlanishi uchun sifatli ta'lim tizimi, ijobiy oilaviy va ijtimoiy muhit zarur. Shuningdek, bolalar intellektual kapitalining rivojlanishiga e'tibor qaratish, jamiyatning umumiy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ubaydullayev, B.Umarov. A. "O'zbekistonda inson kapitalining yoshlar hayotida tutgan o'rni va rivojlanish tendensiyasi" maqola, 2021
2. Po'latov M.E. intellektual kapital hisobi va auditi metodologiyasini

takomillashtirish. Iqtisod fani bo'yicha fan doktori olish uchun yozilgan dissertatsiya.T.:2017. B.34.
3. "Intellectual inson kapitalining mohiyati, manbalari va xususiyatlari",Mirzohid Latifovich Sharipov. Maqola.: 2021.
4. fayllar.org.

BOLALARNI JAMOAVIY MEHNATGA O'RGATISH ORQALI HAMKORLIK

KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

O'zbekiston.Djurayeva Dilfuza Nuriddin qizi

Navoiy viloyati Pedagogik mahorat markazi

Maktabgacha boshlang'ich va maxsus ta'lim

metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Bunyoddilfuz@gmail.com (99)7561653

Annotatsiya: Bolalarda jamoaviy mehnatni tashkil etish orqali mehnatga ongli munosabatni tarbiyalashning yana bir talabi bolalarni ilm-fan, madaniyat, texnika va texnologiya borasida yangiliklardan boxabar etish, ularga nisbatan qiziqishni hosil qilish, bu boradagi layoqat, qobiliyat va iqtidorlarini oshirib borishdan iborat. Mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish va mehnat qilishga odatlantirishda atrofdagi kattalar va tengdoshlarining ular mehnatiga bevosita dahldor bo'lgan jonli na'muna bo'lishliklari muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, bolalar, jamoaviy mehnat, rivojlanish soha kompetensiyalari, ta'lim, tarbiya, rivojlanish markazlari, o'yin, metod.

Аннотация: Другим условием воспитания у детей сознательного отношения к труду через организацию коллективного труда является информирование детей о новостях науки, культуры, техники и технологий, формирование у них интереса, повышение их компетентности, способностей и талантов в этой области. Формируя позитивное отношение к труду и прививая привычку к труду, важно, чтобы окружающие взрослые и сверстники были для них живым примером, непосредственно вовлеченным в их труд.

Ключевые слова: Дошкольное образование, дети, командная работа, развивающие компетенции, образование, воспитание, центры развития, игра, метод.

Abstract: Another requirement for educating children in a conscious attitude to work through the organization of collective labor is to inform children about news in science, culture, engineering and technology, to create interest in them, and to increase their competence, abilities and talents in this regard. In forming a positive attitude to work and accustoming them to work, it is important that the adults and peers around them who are directly involved in their work serve as living examples.

Key words: Preschool education, children, teamwork, developmental competencies, education, upbringing, development centers, play, method.

Kirish. Yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish masalasi hozirgi davrda eng dolzarb mavzu hisoblanadi. Mehnat har bir kishi kamolotida va umuman jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Bog'cha yoshidagi bolalarni jismoniy, aqliy, axloqiy va estetik tomondan tarbiyalashda mehnat tarbiyasi muhim ahamiyatga egadir. Mehnat har bir yosh guruhidagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olib tashkil etiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida tashkil etilgan jamoaviy mehnat faoliyati bolalarda kommunikativ, ijtimoiy, shaxsiy(men) hamda bilish³³ kompetensiyalarining rivojlanishiga taynanch vosita hisoblanadi. Ayniqda, bolalarda maktab yoshiga qadar bolalarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotning rivojlanishi kelgusidagi maktab faoliyatida o'qish jarayoning samaradorligini oshiradi.

Adabiyotlarni tahlili va usullari: Bolalarda jamoaviy mehnatni tashkil etish orqali mehnatga ongli munosabatni tarbiyalashning yana bir talabi bolalarni ilm-fan, madaniyat, texnika va texnologiya borasida yangiliklardan boxabar etish, ularga nisbatan qiziqishni hosil qilish, bu boradagi layoqat, qobiliyat va iqtidorlarini oshirib borishdan iborat. Mehnatga ijobiy munosabatni

³³ O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk Qadam" o'quv dasturi .2022-yil 4-fevral.

shakllantirish va mehnat qilishga odatlantirishda atrofda kattalar va tengdoshlarining ular mehnatiga bevosita dahldor bo'lgan jonli na'muna bo'lishliklari muhim ahamiyatga ega. Ammo bolalarda jamoada bolalar bilan birgalikdagi mehnatga psixologik tayyorgarlikni faqat mehnat faoliyati jarayonidagina tarbiyalash mumkin. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida jamoaviy mehnat faoliyatini tashkil etish uchun barcha imkoniyatlar mavjud. Uning ijtimoiy xarakteri mehnatda yaqqol ko'rinadi. Shuning uchun ham bolalarda tarbiyachi tomonidan bolalarning birgalikdagi mehnat faoliyatini tashkil eta oladigan sharoitlarni yaratish zarur. Bunda turli yo'llardan foydalanish mumkin:

birinchi yo'l –bu bolalar hamkorlikda ishlashi mumkin bo'lgan xilma-xil mehnatini ko'rsatish hamda ularning ahamiyatini tushuntirish;

ikkinchi yo'l -bu kattalar va bolalar mehnatini bevosita birgalikda tashkil etishdir. Bolalarni jamoa mehnati bilan tanishtirish o'z oldiga ularga mehnat haqida konkret bilim, tasavvur berish hamda tengdoshlarining va kattalarning mehnatiga hurmat bilan qarash, uning qadriga yetish, mehnatga qiziqish va muhabbat uyg'otishni maqsad qilib qo'yadi. Ayni vaqtning o'zida bolalar xulq-atvorida mehnat qilish, jamoada hamkorlikda ishlash, bir-biriga ko'maklashish, vijdonan, chidam bilan ishlash istagini uyg'otishga ta'sir ko'rsatish vazifasi ham hal etiladi.

Xilma-xil mehnat turlarining vujudga kelishi mehnat qilish muntazam tarzda bo'lib, unda hamma bolalar ishtirok etsa va kattalar mehnati bilan tanishtirib borilsa, u tarbiya vositasiga aylanadi.³⁴

O'z-o'ziga xizmat qilish. Bu bolalar mehnatining bir turi bo'lib, unda bolalar ilk yoshidan boshlab mustaqil ovqatlanishga, yuvinishga, kiyinish va yechinishga, o'yinchoqlarni yig'ishtirib qo'yishga o'rgatiladi. O'z-o'ziga xizmat qilish jarayonida bolalarda mustaqillik, ma'lum maqsad bilan harakat qilish kabi sifatlar shakllanadi, bolalar qo'llaridan kelgan ishni o'zlari bajarishga o'rganadilar. O'z-o'ziga xizmat bolalarda oddiy mehnat turlariga nisbatan qiziqish uyg'otadi, batartiblikka, intizomli bo'lishga, xulq-odobga o'rgatadi.

Bolalar xo'jalik-maishiy mehnatga MTMda va oilada jalb etiladi. Uning mazmuni har xil bo'ladi: xona va MTM maydonchasini yig'ishtirish, stolni bezatish va stoldagi idish-tovoqlarni yig'ishtirish, choy idishlarini, qo'g'irchoq kiyimlarini, mayda narsalarni yuvish, mashg'ulotga kerakli materiallarni tayyorlab qo'yish, mashg'ulotdan keyin stol ustidagi narsalarni yig'ishtirib olish va hokazo.

Tabiatdagi mehnat bolaning har tomonlama rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'simlik va hayvonlar, yil fasllari, jonsiz tabiat to'g'risidagi bilimlar manbayi, bolalarda mehnatsevarlikni, tabiatga ehtiyotkorlik munosabatini tarbiyalash vositasidir, shu bilan birga bolalar mehnatning bu turi orqali tuproqni ekishga tayyorlash va o'g'itlash, ko'chatni o'tkazish, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilish kabi bir qancha mehnat malaka va ko'nikmalarini egallab oladilar. Mehnatning asosan ochiq havoda tashkil etilishi bolalar organizmini chiniqtiradi, ularning sog'ligini mustahkamlaydi.

Qo'l mehnati - mashg'ulot, o'yinlarga mehnat faoliyati uchun zarur bo'lgan o'yinchoq va qurilmalarni tayyorlash bo'yicha bolalar mehnatidir (qog'oz qiyimlarini tashlash uchun, o'simliklar urug'i uchun qutichalar, qo'g'irchoq kiyimlari, qal- poqchalar, niqoblar va shunga o'xshash narsalar tayyorlash).

Natijalar: Maktabgacha yoshdagi bolalarni har qanday mehnat turi jarayonida jamoaviy mehnat tashkillashtirilsa bolalarda quyidagi beshta rivojlanish soha kompetensiyalari integratsiyasini ko'rishimiz mumkin:

Misol: Tabiat burchagida gullarni ekish jarayonini oladigan bo'lsak: Bunda tarbiyachi bolalar birgalikda gullarning urug'lari va ko'chatlarini o'tqazishlari uchun dastlab, tuvaklarni, tuproqni va kerakli jihozlarni tayyorlaydi. Bolalar bu jarayonni birgalikda amalga oshiradilar. Har uchta bola un bitta tuvak tarbiyachi tomonidan tayyorlanadi. Tarbiyachi ko'rsatmasiga binoan dastlab bolalar birgalikda tuvaklarga tuproqni soladilar. Tuproqni solib bo'lgandan, gul urug'lari yoki ko'chatlarni ekadilar va suv quyadilar. Va doimiy ravishta tabiat burchagida o'zlari o'tqazgan

³⁴ "Maktabgacha pedagogika" F. Qodirova "Tafakkur nashriyoti", Toshkent-2019; 231-bet

gulning o'sishini kuzatadilar va gullarga g'amxo'rlik qiladilar. Ushbu jamoaviy mehnat jarayonida quyidagilar rivojlanishini ko'rib chiqamiz:

1. Bolalar tuproq bilan ishlash jarayonida- mayda motorika, sog'lom turmush tarzi va xavfsizligi (Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzi).

2. Bolalarda jamoaviy mehnat faoliyatida- ijtimoiylashuv, kattalar va tengdoshlar bilan muloqot; hissiyotlar va ularning boshqarilishi; "Men" konsepsiyasi (Ijtimoiy-hissiy rivojlanish).

3. Bolalar jamoaviy mehnat jarayonida o'zaro munosabatga kirishishda muloqot vositalaridan foydalanadilar; Lug'at boyligi oshadi- til va nutq (Nutq, muloqot o'qish va yozish malakalari).

4. Bolalar gullarni ekish va parvarishlash haqidagi yangi bilimlarni tadqiq qilish orqali o'rganadilar- tadqiqiy bilish va samarali refleksiv(Bilish jarayoni).

5. Gullarni kuzatish va parvarishlash jarayonida- bolalarda estetik did va dunyoni badiiy ta'savvur etish (Ijodiy rivojlanish) sohalari rivojlanadi.

Bundan ko'rinib turibdiki, bolalar rivojlanishida mehnat faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama: Maktabgacha yoshdagi bolalarda jamoaviy mehnat faoliyatini shakllantirish bolalarning birgalikda maqsadli harakat qilishga, o'zaro yordam, hamkorlik va mas'uliyat hislarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyat hisoblanadi. Quyida bu faoliyatni shakllantirishga qaratilgan bir necha usullarini tavsiya etish mumkin:

1. Birgalikda maishiy mehnat faoliyatini bajarish. Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'z-o'ziga xizmat; Markazlardagi faoliyatni tashkil etishda tarbiyachiga ko'maklashish va sayr vaqtida tabiat quynidagi mehnat asosida.

2. O'yin orqali bolalarni jamoaviy mehnat faoliyatiga o'rgatish. Syujetli-rolli va drammalashtirish markazida kasbga oid o'yinlar orqali.

3. Jamoa shaklidagi bajarilgan qo'l mehnati. Bunda bolalar tashlandiq materiallarni birgalikda ularga qayta jon berishlari mumkin.

4. Rivojlanish markazlarida bolalar uchun tayyorlangan topshiriqlarni bolalar birgalikda bajarishi natijasida bolalarda hamkorlikda ishlash ko'nikmalari shakllanadi.

Xulosalar: Xulosa qilib aytganda, jamoaviy mehnat faoliyati bolalarning mas'uliyat hissini his qilishni rivojlantiradi. Masalan, birgalikda o'yinchoqlarni yig'ish yoki kichik bog' yaratish kabi faoliyatlar bolalarga guruhda ishlashni o'rgatadi. Bu o'zaro yordam, hamkorlik ishlash ko'nikmalari, ijtimoiy aloqalar va bir-birini tushunish qobiliyatini kuchaytiradi. Mehnatni bajarishda bolalar o'z ishining natijasini ko'rishadi, bu esa ularda o'z kuchlariga ishonchni oshiradi. Shuningdek, muvaffaqiyatga erishish yoki xato qilish orqali emotsional barqarorlikni o'rganadi. Mehnatni o'rgatish bolalarga uning qiyinligi emas, balki mehnat orqali erishiladigan natijalarni ko'rsatadi. Bu ularga har bir ishning muhimligini tushunishga yordam beradi. Bunday faoliyatlar bolalarda mehnatga nisbatan hurmatni shakllantiradi. Bolalar o'z vazifalarini bajarish orqali mas'uliyatni o'rganadilar. Masalan, o'yinchoqlarni yig'ish yoki o'z joyini tartibga keltirish kabi oddiy ishlar ularda o'zgaruvchan mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Mehnat orqali bolalar o'z ijodkorligini namoyon etishlari mumkin. Yuqorida ko'rganimizdek o'simliklarni parvarish qilishda o'z usullarini topishlari yoki o'yinchoqlarni tuzishda yangi g'oyalar yaratishlari mumkin. Bu jarayon bolalarda kreativ fikrlashni oshiradi. Jamoaviy mehnat faoliyati bolalarga turli muammolarni birgalikda hal qilishni o'rgatadi. Masalan, bog'da o'simlikni yaxshi o'sishi uchun qanday sharoit yaratish, o'yinchoqlarni qanday samarali joylashtirish kabi kichik vazifalar bolalar uchun muammo hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Mehnat bolalar uchun nafaqat yangi ko'nikmalarni o'rganish, balki o'z ishining qadri va qiymatini tushunishga yordam beradi. O'z ishining natijasini ko'rgan bola, har bir ishni, hatto kichigini ham, muhim deb bilib, o'z ishiga mehr qo'yadi. Mehnatni bajarishda ba'zan qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin. Bolalar bu qiyinchiliklarga bardosh berishni, sabr-toqatni rivojlantirishni va muammolarni hal qilishda qat'iyatli bo'lishni o'rganadilar. Mehnatni o'rgatish bolalar uchun nazariy o'qishdan tashqari amaliy tajriba bilan bog'lanadi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ 595-sonli Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi huzuridagi Maktabgacha ta’lim Agentligining 2023-yil 28-avgustdagi “MTT pedagoglarining xujjatlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 99-sonli Buyrug‘i.

4. O‘zbekiston Respublikasi “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari”.

5. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim “Ilk Qadam” davlat o‘quv dasturi.

6. Elektron ta’lim-tarbiya resurslari: <https://dzen.ru>, <https://puzzle-english.com>.

BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO‘NALTIRISH — DAVR TALABI

O‘zbekiston.Usmonov Abdulla Abdumannonivich

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi,

Maxanova Ma’suma Sirojiddinovna

Nizomiddinova Nafisa

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 2 kurs talabasi

Annotatsiya. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari fonida bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish masalasi ta’lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy qiziqishlar va layoqatlarni erta aniqlash, ularni zamonaviy mehnat bozori talablariga muvofiq shakllantirish zarurati tahlil etiladi. Shu bilan birga, ilg‘or xorijiy tajriba, innovatsion pedagogik texnologiyalar] va o‘yin asosidagi metodik yondashuvlar orqali kasbga yo‘naltirishning samarali strategiyalari ko‘rib chiqiladi. Maqola maktabgacha ta’lim tizimida ishlovchi pedagoglar, soha tadqiqotchilari hamda ta’lim siyosatini belgilovchi mutasaddilar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar:maktabgacha ta’lim, kasbga yo‘naltirish, kelajak kasblari, innovatsion yondashuv, o‘yin texnologiyalari, zamonaviy pedagogika, mehnat bozori talablari, raqamli transformatsiya, ilg‘or xorijiy tajriba, kasbiy kompetensiyalar.

Annotation. In the context of global changes and rapid digital transformation, guiding children toward future professions has become one of the key priorities in the education system. This article analyzes the necessity of identifying professional interests and aptitudes in preschool-aged children at an early stage and shaping them in accordance with the demands of the modern labor market. It also explores effective strategies of career guidance through innovative pedagogical technologies, foreign best practices, and game-based methodological approaches. This article serves as a theoretical and practical source that inspires reflection and encourages real-world application for educators, researchers, and anyone deeply invested in the development of early childhood education.

Keywords: preschool, education, career guidance, future professions, innovative approach, game-based technologies, modern pedagogy, labor market demands, digital transformation, advanced foreign experience, professional competencies

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida yuz berayotgan globallashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va mehnat bozorida o‘zgarishlar inson kapitalini rivojlantirishga bo‘lgan yondashuvlarni tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblariga yo‘naltirish, ularning kasbiy layoqati va qiziqishlarini erta bosqichda aniqlash zaruratga aylanmoqda. Zero, kelajak jamiyatining muvaffaqiyatli va raqobatbardosh kadrlari aynan bugun shakllantirilayotgan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarga bog‘liq. Shu sababli, maktabgacha ta’lim tizimida kasbga yo‘naltirishga oid samarali metod va strategiyalarni ishlab chiqish bugungi davrning dolzarb vazifasidir.

Asosiy qism. Maktabgacha ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar sifatida biz bolalarda erta kasbiy qiziqishlarni aniqlash [3:41] va rivojlantirishning naqadar muhimligini amaliyot jarayonida chuqur his qilmoqdamiz. Maktabgacha yoshdagi bola o‘yin, kuzatish va tajriba orqali dunyoni o‘rganadi. Shu sababli biz — pedagoglar bolaga turli kasb turlari haqida ma’lumot berish, ularni faoliyatga jalb etish orqali uning ichki moyilligini aniqlashimiz mumkin. Bu esa bola

kelajagida to'g'ri kasb tanlashi va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun muhim poydevor bo'ladi. Amaliyot davomida biz shuni angladikki, an'anaviy usullardan tashqari, innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali bolalarning qiziqishi va faolligini ancha oshirish mumkin. Masalan, interaktiv metodlar, STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika) [4:15] asosidagi mashg'ulotlar, loyihalarga asoslangan o'qitish kabi usullar bolalarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, har bir bola individual tarzda o'rganilishi kerak, bu esa bizdan — bo'lajak pedagoglardan yangicha yondashuv va sabr-toqat talab etadi. O'zim kuzatgan tajribalarda innovatsion yondashuvlar bolalarda faollik va ishtiyoqni oshirganiga guvoh bo'ldim. Maktabgacha ta'lim tizimida o'yin faoliyati — bu bolalar bilan ishlashda eng tabiiy va samarali vositalardan biridir. Biz amaliyot davomida shuni kuzatdikki, aynan o'yin orqali bolalar o'zlarini erkin ifoda etishadi, rollarga kirishadi va turli kasblarni sinab ko'rishga qiziqish bildirishadi. Masalan, "kasblar shaharchasi [5:49]" kabi rolli o'yinlar orqali bolalar shifokor, o'qituvchi, quruvchi, oshpaz kabi kasblar bilan tanishadi. Bu nafaqat ularning qiziqishini aniqlash, balki nutq, tafakkur, muloqot kabi ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ham katta imkoniyat yaratadi. O'yin texnologiyalarini maqsadli va metodik asoslangan tarzda qo'llash bolani kasb tanlashga ongli tayyorlashga xizmat qiladi. Dunyoning ko'plab rivojlangan davlatlarida bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish maktabgacha yoshdan boshlanadi. Masalan, Finlandiyada bolalar bog'chasida [6:88] turli sohalar — texnika, tabiatshunoslik, san'at va xizmat ko'rsatish turlari bilan tanishadilar. Bu faoliyatlar o'yin, tajriba va loyihalar orqali tashkil etiladi. Shuningdek, Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur kabi davlatlarda kasbiy yo'naltirish dasturlariga axborot texnologiyalari, robototexnika va kreativ fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan elementlar kiritilgan. Bizningcha, bu kabi ilg'or tajribalarni o'zimizning milliy qadriyatlar va ta'lim tizimimizga moslashtirgan holda joriy qilish mumkin. Xorijiy metodikalarni chuqur o'rganish, ularni mahalliy sharoitga moslab tatbiq etish bizning ta'lim tizimimizni yangi bosqichga olib chiqadi. Bugungi kunda mehnat bozori keskin o'zgarishlar ichida. Yaqin kelajakda sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar [7:112], robototexnika, ekologiya va bioxavfsizlik kabi sohalariga ehtiyoj ortib boradi. Demak, bolalarni aynan shu yo'nalishlarda tayyorlash zarur. Raqamli savodxonlik, ijodiy fikrlash, moslashuvchanlik va jamoaviy ishlash — zamonaviy mutaxassis uchun zarur bo'lgan eng asosiy kompetensiyalardir. Bizning kuzatuvlarimiz shuni ko'rsatadiki, agar bolaga erta yoshdanoq texnologiyalar bilan tanishish, dasturlash asoslari, konstruktor o'yinlari [8:101], raqamli asbob-uskunalar orqali faoliyat olib borish imkoniyati yaratilsa, u kelajakda o'z yo'lini ancha oson va ishonchli tanlaydi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim dasturlarida zamonaviy kasblarga tayyorlaydigan yo'nalishlar, texnologik jihatdan boyitilgan vositalar keng joriy etilishi lozim.

Xulosa. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish masalasi bugungi kunda o'zining dolzarbligini yanada oshirgan. Pedagoglar, ilmiy tadqiqotchilar va ta'lim siyosatini belgilovchi mutasaddilar tomonidan ilg'or metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar [2:34], va xorijiy tajribalarni o'zlashtirish bolalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim o'rin egallaydi. Maktabgacha ta'limdagi o'yin asosidagi yondashuvlar, zamonaviy mehnat bozori talablari va raqamli transformatsiya jarayonlari kelajakda muvaffaqiyatli va kompetent mutaxassislarni shakllantirishda asosiy vositalarga aylanadi. Kelajakda kasblar dunyosi o'zgarishini inobatga olgan holda, bolalarimizni yangi ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarga moslashishga tayyorlash, ta'lim tizimining asosiy vazifasiga aylanishi kerak. Bu borada ta'lim tizimining hamkorlikda rivojlanishi va doimiy yangilanib turishi muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. (2018). «Ta'lim tizimini rivojlantirishdagi yangiliklar». Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Davlat nashriyoti.
2. Xusanov R.B. (2020). «Maktabgacha ta'limda innovatsion metodlar». Toshkent: Akademiya.
3. Jones, S. (2017). «The Future of Jobs and Skills». London: Routledge.
4. Lee, J. (2019). «Digital Transformation in Education: Challenges and Opportunities». Educational Journal, 45(2), 112-125.
5. Shahruxhova, M. (2021). «Innovative Approaches in Early Childhood Education». Tashkent: Mahalla Publishing.

6. Maktabgacha ta'lim vazirligi. "Maktabgacha ta'limda STEAM yondashuvi." Rasmiy nashr, 2023.
7. Anderson, R. (2020). Preparing Children for Future Careers. Routledge Publishing.

MAKTABGACHA YOSH DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATI

O'zbekiston. Iroda Aliyeva Faxriddinovna
Navoiy olimpiya va paralimpiya
sport turlariga tayyorlash markazi psixologi

Annotatsiya: Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yosh davrida psixik rivojlanish xususiyatlari to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: yoshlik, psixik rivojlanish, maktabgacha, bola psixikasi, shaxsiyat, ijtimoiy qobiliyat, hissiyotlar, aqliy, e'tibor, o'yin faoliyati, ijtimoiylashish.

Аннотация: Аннотация: В статье рассматриваются особенности психического развития в дошкольном возрасте.

Ключевые слова: юность, психическое развитие, дошкольный возраст, детская психика, личность, социальные навыки, эмоции, интеллект, внимание, игровая деятельность, социализация.

Annotation: This article discusses the features of psychic development in preschool age.

Keywords: youth, psychic development, preschool, child psyche, personality, social abilities, emotions, intelligence, attention, play activity, socialization.

Asosiy qism. Maktabgacha yosh (3-7 yosh) bolalarining psixik rivojlanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu davrda bolaning shaxsiyati, aqliy, hissiy va ijtimoiy qobiliyatlari shakllana boshlaydi. Ushbu davr psixologik rivojlanishning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi, chunki bolalar bu davrda asosiy psixik jarayonlarni o'zlashtiradilar. Quyida maktabgacha yoshdagi psixik rivojlanishning asosiy xususiyatlari keltirilgan:

Hissiyotlar va emotsiyalar-bolaning hissiy hayoti chuqurlashadi, emotsiyalar barqaror bo'la boshlaydi. Ijобiy hissiyotlar muhim o'rin tutadi, ayniqsa o'yin va muloqot jarayonlarida Empatiya shakllanishi boshlanadi - bola boshqalarning his-tuyg'ularini anglay oladi.

Aqliy rivojlanish-bu davrda tafakkur obrazli va intuitiv bo'ladi. Bolalar asosan ko'rgazmalilikka asoslangan holda fikr yuritadilar. Til rivojlanishi jadal sur'atda o'sadi: so'z boyligi ortadi, so'z birikmalari va murakkab gaplar shakllanadi. E'tibor barqaror emas, lekin asta-sekin diqqatni uzoq vaqt davomida saqlash qobiliyati rivojlanadi. Xotira asosan ixtiyorsiz bo'ladi: bola qiziqarli va hissiy jihatdan boy ma'lumotlarni oson eslab qoladi. Bularga: Obrazli taffakur: Bolaning fikrlashi ko'proq ko'rgazmalilikka asoslangan bo'lib, narsalar va hodisalarning tashqi belgilari, ularning hajmi shakli va rangiga qarab uning fikrlashishi va psixologiyasini bilib olish mumkin.

Xotira: Asosan ixtiyorsiz xotira faol bo'ladi. Bola o'ziga qiziqarli va hissiy jihatdan muhim bo'lgan narsalarni osonroq eslab qoladi.

Diqqat: E'tiborni uzoq vaqt davomida jamash hali qiyin, lekin bolani qiziqtirgan faoliyatda bu qobiliyat rivojlana boshlaydi. Diqqat o'zi onglarni to'plab muayyan obyektga qaratish fikri Doplinga tegishlidir.

Ijtimoiylashuv-bolaning muloqot ehtiyoji ortadi, tengdoshlar va kattalar bilan aloqalar kuchayadi. Ijtimoiy me'yorlar va qoidalarni o'zlashtira boshlaydi. Mustaqillik rivojlanadi, lekin ba'zan kattalardan yordam talab qiladi. Shaxsiy xususiyatlar shakllanishi-bola o'zini alohida shaxs sifatida anglay boshlaydi, «men» tushunchasi rivojlanadi. Fe'l-atvori, qiziqishlari va xulq-atvori shakllanadi. Bola o'z qobiliyatlariga ishonishni o'rganadi, o'z-o'zini baholash asoslari paydo bo'ladi.

Nutq va kommunikativ rivojlanish:

Nutq boyligi to'g'risida-Nutq boyligi lug'at bilan bog'liqdir sababi lug'at so'z boyligi bilan belgilanadi. Shaxs qanchalik ko'p kitob o'qisa uning so'z boyligi shuncha ortadi. Bolaning nutqi ravon bo'lishi uchun avvalo unga kerakli va foydali so'zlarni bolalik chog'idan o'rgatish kerak. Bolaga kitobga mehr qo'yishi uchun rangli va rasmlı kitoblarni olib berish, o'qib berish va

hayotga tatbiq etishni o'rgatish zarur.

Muloqot ko'nikmalari: Muloqot ko'nikmasini rivojlantirish uchun ko'proq suhbatlar qurishi kerak. Tengdoshlar, oila davrasida, qarindoshlar, do'stlari bilan ko'proq suhbat qurishi lozim. Inson qanchalik yaqinlar orasida gaplashsa o'z fikrini ifodalab bersa jamiyatda ham o'z o'rniga ega shaxs bo'lib yetishadi. Biroq qanday vaziyatlarda qaysi so'zlardan foydala olishi uning tarbiyaviy va ahloqiy holatlariga bog'liq bo'ladi. Sababi inson kerakli so'zlarni so'zlamog'i darkor ijodiy ifoda: Muloqotlarga kreativlik qo'shish. Suhbatdoshida ijobiy fikr qoldirish uchun unga samimiy va ochiqlik bilan muloqot qilish zarur yo'qsa suhbatdoshida salbiy emotsiya qoldirish mumkin. Suhbatni qiziqarli bo'lishi uchun uni kuldirish tabbasum bilan muomala qilishi yoki esda qolarli hikoyani aytib berish singari vaziyatlar shunga misol bo'la oladi.

O'yin faoliyati:

Rolli o'yinlar: Rolli o'yinlar orqali bola kattalar dunyosidagi turli rollarni ijro etish orqali unda harakter va taqlid qilish va o'ziga ideal bo'gan insonga o'zini o'xshatish kabi holatlar yuz beradi va shu rollar orqali hayotda o'z o'rnini egallaydi.

Ijodiy faoliyat: Bu rolda o'ynaga o'rini uning ta'siri natijasida kelib chiqadi ya'ni bolaning fantaziyasiga qarab bu rol yaratiladi. Bola qanchalik tasavvurga boy bo'lsa rol shunchalik qizg'in ketadi.

Qoidali o'yinlar: Qoidalarani tushunish va ularga rioya qilish orqali irodaviy sifatlar shakllanadi.

Ijtimoiylashuv va shaxsiylik: O'z-o'zini anglash-Bola qanchonki o'zini anglaganda unda o'zinikini bildirish hissi namoyon bo'ladi. Ya'ni o'ziniki bo'lgan narsalarni himoya qiladi, qizg'onadi va ehtiyot qiladi. Bu «MEN» so'zi orqali boshlanadi.

Munosabatlar: Munosabatlar qurishda soflik va masofa asosida qurilishi darkor. Ya'ni o'zinidan soxta inson yasamagan holatda suhbatdoshi bilan shaxsiyatga tegmagan holada chegara saqlash orqali. Bu iiki hislat har qanday insonlar bilan kelishishga yordam beradi. Chunki shaxsiyatdan yuzasidan savollar berilmaydi toki o'zi hohlamaguncha, yolg'on va alash gaplari bo'lmaydi bu esa suhbatdoshni sizga bo'lgan fikrini yaxshi tomonga o'zgartirishga xizmat qiladi.

Axloqiy tushunchalar: Bu axloqiy tushunchalar albatta tarbiyaga bog'liq bo'ladi. Qanday muhitda katta bo'lsa shu muhitdan kelib chiqqan holatda vaziyatga baho beradi va fikr bildiradi. Buning uchun bolaga go'zal tarbiya bermog'i lozim va balog'at yozishiga yetgach yoki oq qorani farqlay olgach unga mobil telefondan foydalanishga ruxsat berilishi kerak deb hisoblayman. Sababi shuki ijtimoiy tarmoqlardan to'g'ri foydalana olmasligi sababli vaqtini zoye ketgazishi mumkin va kirishi taqiqlangan saytlarga kirishi hayotini xavfga qo'yishi mumkin. Shuning uchun ota-onalar farzandlariga e'tiborli bo'lishi shart va majbur.

Tafakkur bolaning bog'cha yoshidagi davrida juda tez rivojlana boshlaydi. Bolalarda turmush tajribasining ko'payishi, ikkinchidan, nutqning nisbatan o'sganligi, bolalarining juda ko'p erkin va mustaqil harakatlar qilish imkoniyatiga ega bo'lishlari bunga sabab bo'ladi. Bolalar o'zlarining mustaqil harakatlari davomida atrofidagi turli xil narsalar bilan bevosita taqqoslash, analiz qilish va, nihoyat, umumlashtirish kabi fikr qilish jarayonlarini vujudga keltiradi va takomillashtiradi. 3 yoshdan oshgan bolalarning tafakkuri ko'rgazmali-obrazli xarakterga ega bo'ladi. Ular o'zlarining mulohazalarida mavhum tushunchalarga emas, balki ko'z o'ngidagi aniq narsalarga asoslanadilar. Ko'rgazmali-obrazli tafakkur ko'rgazmali-harakat tafakkuriga qaraganda nutq bilan ko'proq bog'liq bo'ladi. Bu davrda ham bolalarning turli faoliyatlarida aniq obrazli tafakkur bilan nutq birga, ya'ni ketma-ket amalga oshiriladi. Bolalar ko'z o'ngidagi turli narsalar haqida mulohaza yuritganlarida bu narsalarning nomlarini ataydilar. Lekin bu yoshdagi ba'zi bolalarning mulohazalarida so'zlarga nisbatan obrazlar katta o'rin egallaydi. Ularning tafakkurida so'zlar qandaydir ikkinchi darajali, yordamchi rol ni o'ynaydi, so'zlardan erkin foydalana olmaydilar. Buni aniqlash uchun professor B.C. Muxina shunday misol keltiradi. 4-5 yoshli bolalarga ataylab buzilgan o'yinchoqlar berilib, ularning buzilish sabablarini aniqlash va tuzatish talab qilingan. Ko'pchilik bolalar buzilgan o'yinchoqlarning buzilish sababini aniqlab, ularni tuzatganlar. Lekin qanday qilib tuzatganlarini so'z bilan aytib bera olmaganlar. Ular o'yinchoqlarning mana bu yerini unday qildik, mana bu yerini bunday qildik, deb aniq ravishda ko'rsatish bilan cheklanganlar. Ana shu misoldan ko'rinib

turibdiki, aniq obrazli tafakkurda ham hali soʻz yetakchi rol oʻynamaydi. 4-5 yoshli bolalar nutqni jadallik bilan oʻzlashtiradilar. Bu yoshdagi bolalar sodda tarzda umumlashtirish, guruhlash qobiliyatiga ega boʻla boshlaydilar. Bu davrni mantiqiy tafakkurni egallashga tayyorgarlik davri deyish mumkin. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkur rivojlana boshlaydi. 6-7 yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkur taraqqiyotining barcha imkoniyatlari yuzaga kelgan boʻladi. Birinchidan, bu yoshdagi bolalarda nutq yetarli darajada rivojlangan, ikkinchidan, tushunchalar tarkib topa boshlagan. Bolalar obrazlardan, tasavvurlardan foydalanmay, mustaqil ravishda soʻzlar orqali tafakkur qila olishlari uchun ular voqelikdagi narsa va hodisalarning eng muhim xususiyatlarini aks ettiradigan tushunchalarni oʻzlashtirishlari kerak. Bolalarda avval soʻzlar bilan ifodalanadigan tasavvurlar tarkib topadi. Lekin bu tasavvurlar oʻz-oʻzidan tushunchaga aylanib qolmaydi. Tushunchalarni tarkib toptirishda bu tasavvurlardan foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Gʻoziyev E.Gʻ. Ontogeniz psixologiyasi. T. "Noshir" 2010.
2. Doʻstmuxammedova Sh.A. Nishanova Z.T, Jalilova S.X. va Yosh davrlari va pedagogika psixologiya. 2013.
3. Jalilova S.X. Aripova S.X. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi Faylasuflar nashriyoti 2013.

ILM-FAN VA TABIAT MARKAZIDA TAʼLIMY FAOLIYATNI TASHKIL ETISH USULLARI

Xolmirzayeva Oʻgʻiloy Murotali qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Maktabgacha taʼlim kafedrasida stajyor-oʻqituvchisi

Annotatsiya. Maqolada ilm-fan va tabiat markazlarida olib boriladigan taʼlimiy mashgʻulotlar, ularni tashkil etish usullari hamda foydalaniladigan jihozlar haqida batafsil fikr yuritiladi. Shuningdek, ushbu markazlarda tarbiyachi rahbarligida amalga oshiriladigan faoliyatlar, bolalarning bilish faoliyatini ragʻbatlantirish usullari va amaliy mashgʻulotlarning ahamiyati yoritiladi. Ushbu maqolada ilm-fan va tabiat markazlarida olib boriladigan taʼlimiy mashgʻulotlar, ularni tashkil etish usullari hamda foydalaniladigan jihozlar haqida fikr yuritiladi.

Kalit soʻzlar: Interaktiv oʻqitish, fan va taʼlim markazi, maktabgacha taʼlim, tabiatni oʻrganish, amaliy mashgʻulotlar, soʻrovga asoslangan taʼlim, erta bolalikni rivojlantirish

Аннотация. В статье подробно рассматриваются образовательные мероприятия, проводимые в научно-природоведческих центрах, методы их организации и используемое оборудование. В этих центрах также освещаются мероприятия, проводимые под руководством педагогов, методы стимулирования познавательной активности детей, значение практических занятий. В статье рассматриваются образовательные мероприятия, проводимые в научных и природных центрах, методы их организации и используемое оборудование.

Ключевые слова: Интерактивное обучение, центр науки и природы, дошкольное образование, исследование природы, практические занятия, исследовательское обучение, раннее развитие детей.

Annotation. The article discusses in detail the educational activities conducted in science and nature centers, the methods of their organization, and the equipment used. It also highlights the activities carried out under the guidance of educators in these centers, the methods of stimulating children's cognitive activity, and the importance of practical exercises. This article discusses the educational activities conducted in science and nature centers, the methods of their organization, and the equipment used.

Keywords: Interactive learning, science and nature center, preschool education, nature exploration, hands-on activities, inquiry-based learning, early childhood development.

Kirish. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida (MTT) ilm-fan va tabiat markazlari bolalarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, atrof-muhitni oʻrganish va tabiatga boʻlgan qiziqishini rivojlantirishda muhim oʻrin tutadi. Ilm-fan va tabiat markazlari bolalarda kuzatuvchanlik, tahlil

qilish, tajriba o'tkazish va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu markazlar ekologik tarbiya va tabiatni muhofaza qilish madaniyatini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega.

Asosiy qism. 1. Ilm-fan va tabiat markazlarining maqsadi va vazifalari. Ilm-fan va tabiat markazlari bolalarga tabiiy jarayonlarni tushuntirish, ularning kuzatuvchanlik qobiliyatini rivojlantirish va ilmiy izlanishlarga qiziqish uyg'otish maqsadida tashkil etiladi. Bu markazlar quyidagi vazifalarni bajaradi:

Tabiat va ilm-fan asoslari bilan tanishtirish;

Kuzatish, tajriba va tadqiqot ishlarini amalga oshirish;

Ekologik tarbiyani shakllantirish;

Amaliy mashg'ulotlar orqali bolalarning qiziqishini orttirish.

2. Ta'limiy faoliyatlarni tashkil etish MTTdagi ilm-fan va tabiat markazlarida ta'limiy faoliyat quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

a) O'yin orqali o'qitish

“Tabiat sirlari” o'yini orqali bolalarga o'simlik va hayvonot olami haqida ma'lumot berish;

“Tajribalar olami” laboratoriya mashg'ulotlari orqali tabiiy jarayonlarni o'rgatish;

“Kim tez topadi?” o'yini orqali ilmiy mantiqiy fikrlashni rivojlantirish;

Rolli o'yinlar yordamida tabiatni muhofaza qilish tushunchalarini singdirish.

b) Ekin maydonchalari va tabiat burchaklari

Bolalar ekin maydonchalarida turli xil o'simliklar ekib, ularning o'sish jarayonini kuzatishadi;

Tabiat burchaklarida turli xil jonivorlar va o'simliklarni parvarish qilish o'rgatiladi;

Fasllarga qarab tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatish tadbirlari tashkil etiladi;

Aniq bir ekotizimni yaratib, uning ichidagi o'zgarishlarni o'rganish.

c) Terrariumlar va eksperimental laboratoriyalar

Terrariumlarda hasharotlar va sudralib yuruvchilarni kuzatish orqali ularning hayotiy jarayonlarini o'rganish;

Maxsus laboratoriyalarda suvning holatlari, tuproq tarkibi, havo va yorug'likning o'simliklarga ta'siri bo'yicha tajribalar o'tkazish;

Organik chiqindilardan tuproq hosil qilish va ularning tabiiy aylanma jarayonini o'rganish.

1. Foydalaniladigan jihozlar va ularning ahamiyati Ilm-fan va tabiat markazlarida foydalaniladigan asosiy jihozlar quyidagilardan iborat:

Mikroskop va lupalar – mayda organizmlar va o'simlik hujayralarini kuzatish uchun;

Termometr va barometr – havo harorati va bosimini o'lchash uchun;

Akvarium va terrarium – suv hayvonlari va quruqlik jonzorlarini kuzatish uchun;

Maxsus tajriba laboratoriyalari – kimyoviy va biologik tajribalar o'tkazish uchun;

O'simliklarning o'sish jarayonlarini o'rganish uchun yoritish va sug'orish moslamalari.

2. Tarbiyachining ilm-fan va tabiat markazlarida rahbarlik roli

Bolalarga tabiiy jarayonlarni tushuntirishda yo'l-yo'riq ko'rsatish;

Tajriba va kuzatishlarni tashkil etish va natijalarini muhokama qilish;

Ekologik tarbiya orqali bolalarda tabiatga mehr-muhabbat uyg'otish;

Ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanib, bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish;

Har bir bola bilan individual yondashuv asosida uning qiziqishlarini rag'batlantirish. Quyida “Qum va suv xususiyatlari” mavzusida bolalar bilan o'tkazish mumkin bo'lgan tajriba ishlari keltirilgan. Bu tajribalar bolalarning ilmiy qiziqishini oshirish va tabiat jarayonlarini tushunishlariga yordam beradi. [3;4]

1. Qumning suv bilan o'zaro ta'siri

Maqsad: Bolalarga qumning suvni qanday yutishi va uning nam holatda qanday o'zgarishini tushuntirish.

Kerakli jihozlar: Quruq qum, suv, shaffof idishlar, qoshiq.

Tajriba jarayoni: Bir idishga quruq qum soling va bolalarga qo'llari bilan teginib, uning qanday ekanligini aytib berishlarini so'rang. Ustiga oz-ozdan suv quyding va qanday

o'zgarayotganini kuzating. Qumning suvni yutishini tushuntiring va bolalarga qumning nam holatda yopishqoq bo'lishi sababini tushuntiring.

Xulosa: Qum suvni o'ziga singdirishi mumkin, lekin u butunlay erimaydi.

2. Quruq va nam qumning shakl hosil qilish xususiyati

Maqsad: Bolalarga nam va quruq qumning o'zaro farqini tushuntirish.

Kerakli jihozlar: Quruq qum, nam qum, shakl hosil qilish uchun qoliqlar (masalan, kichik idishlar, kubiklar).

Tajriba jarayoni: Quruq qumdan shakl yasashga harakat qiling va natijani baholang. Nam qumdan shakl yasab, u barqaror bo'lishini kuzating.

Xulosa: Nam qum shakl hosil qilish uchun qulay, chunki suv qum zarralarini bir-biriga yopishtiradi.

3. Qum va suvning filtrlash xususiyati

Maqsad: Qumning suvni filtrlash xususiyatini tushuntirish.

Kerakli jihozlar: Sho'r yoki loyqa suv, filtr sifatida ishlatiladigan qum, shaffof idish.

Tajriba jarayoni: Sho'r yoki loyqa suvni qum orqali o'tkazing. Suvning qanday tozalanganini kuzating.

Xulosa: Qum tabiiy filtr vazifasini bajarishi mumkin.

Muhokama va natijalar. Ilm-fan va tabiat markazlari orqali bolalarning kuzatuvchanligi ortadi, mantiqiy va ilmiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Ushbu markazlarning samaradorligi ularning to'g'ri tashkil etilishi va tarbiyachi tomonidan samarali boshqarilishiga bog'liq. Ta'limiy faoliyatni o'yin, tajriba va amaliy mashg'ulotlar orqali olib borish bolalar uchun qiziqarli va foydali bo'ladi. Shuningdek, ushbu markazlarning ekologik tarbiya berishdagi o'rni ham katta bo'lib, bolalarning tabiatga nisbatan mas'uliyatli yondashuvini shakllantiradi. O'z navbatida, eksperimental mashg'ulotlar orqali bolalar tabiiy jarayonlarni bevosita o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu esa ularning keyingi bosqichlardagi ilmiy ta'limga qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ilm-fan va tabiat markazlarining tashkil etilishi bolalarning tabiat haqidagi bilimlarini boyitish, ekologik madaniyatini shakllantirish va ilmiy dunyoqarashini kengaytirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu markazlarning muvaffaqiyatli faoliyati zamonaviy pedagogik yondashuvlar, sifatli jihozlar bilan ta'minlash hamda tarbiyachilarning innovatsion usullardan foydalana olishiga bog'liq. Shuning uchun bu markazlarni zamonaviy jihozlar bilan ta'minlash va ta'lim jarayonini innovatsion yondashuv asosida olib borish zarur.

Shu boisdan, ilm-fan va tabiat markazlarini rivojlantirish, yangi pedagogik metodlarni tatbiq etish va ekologik ta'limni kuchaytirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ilk va Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga qo'yilgan davlat standarti". 2020 y.

2. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, N.Kayumova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur" nashriyoti 2019 y.

ILK VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM-TARBIYA BERISHNING AMALIY-METODIK ISHLARI

O'zbekiston.Otamurodova Sitorabonu Sultonmurot qizi

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi,

*S.Boltayeva, S.Hamidova Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-kurs
talabalari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning amaliy-metodik jihatlarini yoritilgan. Bolalarning jismoniy, aqliy, nutqiy, ijodiy va ijtimoiy-emotsional rivojlanish xususiyatlari asosida samarali ta'lim-tarbiya usullari, jumladan, o'yin, kuzatish, suhbat, amaliy mashg'ulotlar va ko'rgazmali metodlar muhim o'rin tutishi ta'kidlangan. Shuningdek, ota-onalar va tarbiyachilarning o'zaro hamkorligi bolaning har

tomonlama kamol topishida muhim omil sifatida qayd etilgan. Maqolada ta'lim-tarbiya jarayonini interaktiv va o'yin asosidagi yondashuvlar orqali tashkil etishning dolzarbligi asoslangan.

Kalit so'zlar: Ilk yosh, maktabgacha ta'lim, ta'lim-tarbiya, amaliy-metodik ishlar, o'yin metodi, kuzatish, suhbat, ijodiy rivojlanish, estetik tarbiya, ota-ona hamkorligi, tarbiyachi, bolalar rivojlanishi, metodik yondashuv, pedagogik metodlar.

Аннотация: В данной статье раскрываются практико-методические аспекты обучения и воспитания детей раннего и дошкольного возраста. Подчеркивается важность эффективных методов обучения и воспитания, основанных на особенностях физического, умственного, речевого, творческого и социально-эмоционального развития детей. Особое внимание уделяется таким методам, как игра, наблюдение, беседа, практические занятия и наглядные методы. Также отмечается, что сотрудничество между родителями и воспитателями является важным фактором всестороннего развития ребёнка. В статье обоснована актуальность организации образовательного процесса на основе интерактивных и игровых подходов.

Ключевые слова: ранний возраст, дошкольное образование, обучение и воспитание, практико-методическая работа, игровой метод, наблюдение, беседа, творческое развитие, эстетическое воспитание, сотрудничество с родителями, воспитатель, развитие детей, методический подход, педагогические методы.

Annotation: This article highlights the practical and methodological aspects of educating and nurturing young and preschool-aged children. It emphasizes the importance of effective teaching and upbringing methods based on the physical, intellectual, speech, creative, and socio-emotional development characteristics of children. Methods such as play, observation, conversation, practical activities, and visual aids are highlighted as essential. The article also notes the vital role of cooperation between parents and educators in the holistic development of the child. The relevance of organizing the educational process through interactive and play-based approaches is substantiated.

Keywords: early age, preschool education, education and upbringing, practical-methodological work, play method, observation, conversation, creative development, aesthetic education, parent collaboration, educator, child development, methodological approach, pedagogical methods.

Ilk va maktabgacha yosh bolalar uchun ta'lim-tarbiya jarayoni ularning kelajakdagi intellektual jismoniy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu yoshda bolalar asosan o'yin, kuzatish va bevosita tajriba orqali bilim va ko'nikmalarni egallaydi. Ilk va maktabgacha yosh davrida bolalar quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

Jismoniy rivojlanish: bolalar harakat faoliyatini rivojlantirish, motorik qobiliyatlarini shakllantirish;

Aqliy rivojlanish: kuzatish, taqqoslash, xotira va tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar tashkil etilishi;

Nutq rivoji: so'z boyligini oshirish, muloqot qobiliyatini shakllantirish uchun ertaklar, she'rlar va hikoyalar aytib berish samarali usullardir;

Ijodiy qobiliyatlar: rasm chizish, qo'l mehnati, musiqa va raqs kabi mashg'ulotlar orqali bolalar estetik va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi;

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish: o'zini anglash, his-tuyg'ularini ifodalash va boshqalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirish;

Bolalar ta'lim-tarbiyasida qo'llaniladigan samarali metodlar quyidagilardan iborat:

O'yin metodi: o'yinlar orqali bilim berish, bolalarning qiziqishini oshirish va ularning faol ishtirokini ta'minlash;

Kuzatish metodi: tabiat hodisalari, hayvonlar, o'simliklar va kundalik hayot jarayonlarini kuzatish orqali bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish;

Suhbat metod: bolalar bilan muloqot qilish, savol-javob o'tkazish va ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish;

Amaliy mashg'ulotlar: qo'l mehnati, loydan shakllar yasash, rasm chizish, qurish va konstruktor o'yinlari orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish;

Ko'rgazmali metodlar: rasm, videolar, maketlar, tabiat materiallari orqali tushuntirish.

Bolalarni har tomonlama rivojlantirish uchun tarbiya quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi lozim:

Axloqiy tarbiya: halollik, mehribonlik, hurmat va odob-axloq qoidalarini singdirish;

Jismoniy tarbiya: sport o'yinlari, gimnastika, harakatli mashg'ulotlar orqali sog'lom turmush tarzini shakllantirish;

Ekologik tarbiya: tabiatni sevish, unga g'amxo'rlik qilish, chiqindilarni ajratish va o'simliklarni parvarish qilish bo'yicha ko'nikmalarni singdirish;

Mehnat tarbiyasi: kichik uy vazifalarini bajarish, tartib-intizomga rioya qilish kabi odatlarni shakllantirish.

Estetik tarbiya: musiqa, rasm, qo'l mehnati, raqs orqali bolalarning didini rivojlantirish.

Bolalar ta'lim-tarbiyasida ota-onalar va tarbiyachilarning o'ri juda muhim:

Ota-onalarning o'ri:

-Bola hayotidagi birinchi ustoz—ota-onadir.

-Ular bolaga mehr, e'tibor, axloqiy qadriyatlarni singdiradi.

-Ota-onaning harakati, so'zlari va munosabati bola ruhiyatiga kuchli ta'sir qiladi.

-Uy sharoitidagi tarbiya bolada mas'uliyat, mehnatsevarlik, odob kabi xislatlarni shakllantiradi.

Tarbiyachilarning o'ri:

-Tarbiyachilar bolaning ijtimoiy hayotga moslashuvida muhim rol o'ynaydi.

-Ulardan bola bilim oladi, do'stlashadi, jamoa bilan ishlashni o'rganadi.

-Tarbiyachilar pedagogik yondashuv, didaktik usullar orqali bolani har tomonlama rivojlantiradi.

-Maktab va bog'cha muhitida bolalar axloqiy-me'yoriy tushunchalarni chuqurroq o'zlashtiradi.

Hamkorlikning ahamiyati:

- Ota-ona va tarbiyachi o'rtasidagi hamkorlik bolani to'g'ri tarbiyalashda asosiy omildir.
- O'zaro aloqa orqali bolaning qiziqishlari, muammolari va yutuqlari haqida fikr almashiniladi.
- Birgalikda tashkil etilgan tadbirlar, suhbatlar, mashg'ulotlar bolaning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa. Ilk maktabgacha yosh davri bolaning intellektual, psixologik va ijtimoiy jihatdan shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Mazkur davrda ta'lim-tarbiya jarayoni chuqur o'ylangan, bolalarning yosh xususiyatlari va qiziqishlariga mos metodik yondashuvlarga asoslangan bo'lishi lozim. Amaliy-metodik ishlar bola tafakkuri, nutqi, muloqot, ko'nikmalari va estetik dunyoqarashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu boisdan pedagoglar har bir faoliyat turini puxta rejalashtirib interaktiv va o'yin asosidagi metodlarni qo'llashlari muhimdir. Shuningdek, ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish ta'lim-tarbiya jarayonini yanada sifatli va barqaror qiladi. To'g'ri tashkil etilgan amaliy-metodik ishlar orqali sog'lom bilimga chanqoq va madaniyatli avlodni voyaga yetkazish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.09.2018 yildagi PQ-3955-son qarori. <https://lex.uz/docs/-3923110>

2. "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.05.2019 yildagi PQ-4312-son qarori, <https://lex.uz/docs/-4327235>

3. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi

4. Xolmatova G.T. – "Maktabgacha yoshdagi bolalarni sog'lomlashtirish metodikasi"

5. Otamurodova, S.S. (2024). The Cultivation of Media Competency among Prospective Educators as a Pedagogical Issue. American Journal of Science and Learning for Development

(AJS LD), 3(8). <https://doi.org/10.51699/ajsld.v3i8.292>.

<https://journal.academicjournal.id/index.php/ajsld/article/view/292>

6. Otamurodova, S.S. (2024). The Cultivation of Media Competency Among Prospective Educators as a Pedagogical Issue in Uzbekistan. International Scientific Journal «Science and Innovation». Series B, 3(12). <https://scientists.uz/view.php?id=8330>.

7. Otamurodova, S.S. (2023). The Role of Ethno-Pedagogic Traditions in the Education of Students. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 18. <https://zienjournals.com/index.php/jpip/article/view/3527>

8. Sharipova, N., Ulug'berdiyeva, D., Melikulova, N., & Otamurodova, S. (2023). The Role of Folk Pedagogy in Spiritual and Moral Education of Future Teachers. Journal for New Zealand Herpetology, 12(4), July-August. <https://biogecko.co.nz/index.php/journal/article/view/122>

BOLALAR INTELLEKTUAL KAPITALI TARAQQIYOTNING TAYANCH OMILI SIFATIDA

O'zbekiston. Uraqova Shaxlo Turdiyevna

Navoiy davlat Universiteti

Fakultetlararo Chet tillar kafedrasi o'qituvchisi

Ahmedov Sohibjon Ulug'murod o'g'li

Shukurov Sherbek Yig'itali o'g'li

Suyunov Dil Abubakir o'gli

matematika yo'nalishi 2- kurs talabalari

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining intellektual qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarining intellektual qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirishning dolzarb masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: intellektual qobiliyat, iste'dod, o'yin, bilimlar, pedagog, vazifa, tarbiya, tafakkur, faoliyat, ijodkorlikni rivojlantirish, fikrlash.

Абстрактный. Формирование и развитие интеллектуальных способностей учащихся дошкольных образовательных учреждений является одной из актуальных проблем. В статье рассматриваются актуальные вопросы формирования и развития интеллектуальных способностей дошкольников.

Ключевые слова: интеллектуальные способности, талант, игра, знания, педагог, задача, воспитание, мышление, деятельность, развитие творчества, мышления.

Abstract. The formation and development of intellectual abilities of preschool children is one of the current issues. This article covers the current issues of the formation and development of intellectual abilities of preschool children.

Keywords: intellectual abilities, talent, play, knowledge, teacher, task, upbringing, thinking, activity, development of creativity, thinking.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratish bola shaxsiyatining intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning dolzarb muammosidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi muammosi uzoq vaqt davomida pedagoglar va psixologlar tomonidan maqsadli ravishda o'rganilgan. Intellektual rivojlanish deganda aqliy qobiliyatlarning rivojlanish darajasi tushuniladi, bu bilimlar to'plami va kognitiv jarayonlarning rivojlanishini anglatadi (xotira, fikrlash, tasavvur) va hokazo. "Intellekt" (inglizcha - intelligence) tushunchasi ilmiy tadqiqot ob'yekti sifatida psixologiyaga 19- asr oxirida ingliz antropologi F.Galton tomonidan kiritilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish bu fikriy faoliyatning ko'rgazmali-harakatli, ko'rgazmali-obrazliidan abstrakt, nazariyga o'zgarishidir. Bolada tushunchalar va tushunchalar tizimi muntazam shakllanib boradi. Bolaning anglash va fikrlash rivojlanishi darajasi qancha yuqori bo'lsa, u o'zlashtirgan, foydalanayotgan tushunchalar shuncha murakkab bo'ladi.

Shu tarzda, umumiy holda bola psixik rivojlanishi jarayonini uch asosiy yo'nalishga bo'lish mumkin:

- 1) ta'lim jarayonida bilim va faoliyat usullarining rivojlanishi;
- 2) o'zlashtirilgan usullar qo'llashda psixologik mexanizmlarining rivojlanishi;
- 3) shaxsning umumiy xususiyatlari rivojlanishi.

Bolalarda asosiy intellektual rivojlanish bosqichi maktabgacha va maktab yoshiga to'g'ri keladi. Genetika va irsiyat intellektual salohiyatga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Kimdir tabiatan tez hisoblaydi, kimdir tug'ilganidan boshlab matematikani yaxshi ko'radi, kimdir gapirishdan oldin kuylaydi. Bolalarda aloqa va bilim qobiliyatlarini rivojlantiradigan faoliyatning muntazamligini ta'minlash orqali intellektni rivojlantirish mumkin. Temperament va xarakter xususiyatlarini o'rganish maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchisining intellektini rivojlantiruvchi omil hisoblanadi. Ota-ona bilan munosabat va oiladagi emotsional muhitni me'yoriy darajaga keltirish bola intellektini rivojlantirishga poydevor bo'lib xizmat qiladi. Bolalar bilan ishlashda pedagogning asosiy vazifasi har bir bolaga o'z oldiga amalga oshirilishi mumkin bo'lgan vazifalarni qo'yishga yordam berish, ularni hal qilish usullarini o'zlashtirish va uning faoliyati natijalariga samarali yo'l topishga yordam berishdir.

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy faoliyati usullarini shakllantirish (tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, tasniflash, analogiya), o'z harakatlarini fikrlash va rejalashtirish qobiliyati.

2. Bolalarda o'zgaruvchan fikrlash, tasavvur, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, o'z bayonotlarida bahslasha olish, eng oddiy xulosalar chiqarish.

3. Bolalarning ixtiyoriy sa'y-harakatlarini maqsadli boshqarish, tengdoshlar va kattalar bilan to'g'ri munosabatlarni o'rnatish, o'zini boshqalarning ko'zi bilan ko'rish qobiliyatini rivojlantirish.

Bolalar bilan ishlashni tashkil etishning asosi quyidagi didaktik tamoyillar tizimidir: yaratilgan ta'lim muhiti, barcha stressni yaratuvchi omillarni olib tashlashni ta'minlash, ta'lim jarayoni (psixologik qulaylik tamoyili); yangi bilimlar tugallangan shaklda emas, balki bolalar tomonidan mustaqil ravishda «kashf etilishi» orqali kiritiladi (faoliyat tamoyili); yangi bilimlarning kiritilishi bilan uning atrofdagi dunyo obyektlari va hodisalari bilan aloqasi ochiladi (dunyoni yaxlit ko'rish tamoyili); bolalar o'z tanlovini qilish qobiliyatini rivojlantiradi va ularga tizimli ravishda tanlash imkoniyati beriladi (o'zgaruvchanlik tamoyili); o'quv jarayoni bolalarni o'zlashtirishga qaratilgan o'z tajribasi ya'ni ijodiy faoliyati (ijodkorlik tamoyili); ta'limning barcha darajalari o'rtasida ketma-ket aloqalar ta'minlanadi (uzluksizlik tamoyili). Bolalar bu bilim va ko'nikmalarni o'yin davomida tengdoshlari bilan muloqot qilish, mashg'ulotlarda qatnashish va tarbiyachilar bilan suhbatlar orqali egallaydi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi uchun o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish, bolalar faoliyatini to'g'ri yo'nalishga yo'naltirish juda muhimdir. Bola tabiatan unga xos bo'lgan doimiy o'rganish uchun ulkan salohiyatga ega. Bunday qiziquvchanlik maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchisining har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida bosqichmabosqich rivojlanishi uchun ajoyib asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Pedagoglarning vazifasi har bir bolaning iste'dodi, qobiliyatlari va ko'nikmalarini, shuningdek, yoshini hisobga olgan holda yondashishdir. Bola yangi narsalarni asta-sekin va majburlashsiz o'rganishi kerak. Bundan tashqari, tarbiyachi kichkina shaxsni o'zini takomillashtirishga, yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishga undashi kerak. Faqat bu holatda, barcha zarur shart-sharoitlar bajarilgan taqdirda, bolalarning aqliy tarbiyasi to'g'ri yo'lga qo'yiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlari va ko'nikmalarini shakllantirish vositasi sifatida ta'limiy o'yin faoliyatida kognitiv vazifalardan amaliy foydalanish V.V.Ageyeva, I.Y.Lerner, T.V.Napolnova, V.G.Razumovskiylarning asarlarida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Bilim va faoliyat uslubining murakkablashishi ta'lim jarayonida bolalar rivojlanishining asosiy va belgilovchi tomonini tashkil etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlanishida ulardagi tug'ma qobiliyat va iste'dod muhim ahamiyatga ega. Tug'ma qobiliyatga ega bo'lgan bolalarimiz kattalarning har bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilg'ab oladilar va tez o'zlashtirib, hayotga tatbiq etadilar. Ammo, barcha bolalarimizga ham birdek tug'ma talant, qobiliyat va iste'dod nasib etavermaydi. Shunday ekan, qobiliyatni

shakllantirib borish, yoshlarning iste'dodini oshirib borishdek muhim vazifa birinchi navbatda pedagoglarimiz va keng jamoatchilik zimmasiga ya'ni oila, o'quv muassasalari, korxona, tashkilot zimmasiga tushadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar tarbiyasining asosiy vazifalari- jismoniy, aqliy, axloqiy, mehnat tarbiyasi, estetik tarbiya berib borishdan iboratdir. Psixologlar fikricha bu yoshda bolada bilish jarayonlari rivojlanib borganligi sababli unga o'rgatilgan har bir yangilikni tez ilg'ab oladi, ongiga singdirib boradi. Bolalikda aqliy rivojlanish asosini bolada shakllanayotgan idrok etish va fikrlash harakatlarining yangi turlari tashkil etadi.

Barcha zamonaviy pedagogik texnologiyalar singari o'yin texnologiyalari ham bolalarning intellektual qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

1. Bolaning intellektual qobiliyatini, dunyoqarashini kengaytiradi, bilish faoliyatini hamda olingan bilimlarini amalda qo'llay bilish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

2. Bolalarda mustaqillikni, irodani tarbiyalaydi, muloqot va axloqiy-estetik dunyoqarashini boyitadi.

3. Bolada diqqat, xotira, nutq, tafakkur, taqqoslash, ko'nikmalarini, turli vaziyatlardagi muammolarga yechim topish ko'nikmalarini, motivatsiyani rivojlantiradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bolalarni har tomonlama rivojlantirish maqsadiga erishish ularning intellektual qobiliyati, ruhiy, jismoniy salomatliklari, muloqotlari, bilish faoliyatlariga oid muvaffaqiyatlari uchun ham muhim sanaladi. Maktabgacha ta'lim jarayonini tashkil etishga oid faoliyatning markazida tarbiyalanuvchilar shaxsiyatini va intellektual qobiliyatini rivojlantirish maqsadi turishi lozim. Bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish sifatini takomillashtirishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-son Qonuni. 2019 yil 16 dekabr. www.lex.uz

2. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika". - T., "Ma'naviyat", 2013.

3. Abdusamatova, Sh. S. (2020). Интерактивное обучение как специальная форма организации познавательной деятельности. "Zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolari" ilmiy maqolalar to'plami, 2, 191-194.

4. Berdiyeva M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini pedagogik qo'llabquvvatlash asosida intellektual imkoniyatlarini rivojlantirish mexanizmlari // ped.f.b.f.d. (PhD) ilmiy darajasini olish uchun diss. Toshkent: MTTRMQTMOI, 2020. 148 b.

5. Valiyeva F.R. Uzluksiz ta'lim tizimi sharq olimlari nigohida. // Kasb-hunar ta'limi jurnali. №3-son. 2019-yil

6. Mavlonov N.Sh, G'afforov F.H, G'afforov L.H, Ummataliyev Z.A, Kasbiy faoliyatda axborot texnologiyalari, O'quv qullanma. 2021-yil 9-fevral

7. Kalmuratov T.N. Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarish: mavjud holat va muammolar. "Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda ta'lim-tarbiya jarayonining dolzarb masalalari" mavzusida Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi 10-iyun 2021 yil Toshkent shaxri. 6-bet

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BAHO MUNOSABATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

O'zbekiston.N.D.Nabiyeva

Navoiy davlat universiteti,

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi,

Aktamova Zulayxo Akmal qizi

Hamroyeva Oychehra Hamdam qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1 kurs talabasi

Annotatsiya: Bog'cha yosh davrida o'ziga-o'zi baho berish emotsional xarakterga ega bo'ladi. Bolaning boshqalarga beradigan bahosi ham shunday xususiyatga ega bo'ladi. Bu yoshda

tananing a'zolari va to'qimalarida ham sezilarli o'zgarishlar ro'y beradi: *sezgi organlarining spektri aniqroq bo'ladi, ikkinchi signal tizimining qiymati oshadi, asab jarayonlarining xususiyatlari kattalar asab jarayonlarining xususiyatlariga yaqinlashadi*. Bularning barchasi ta'lim faoliyatida zarur bo'lgan aqliy jarayonlarni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Ruhiy jarayonlar va atrof-muhit ta'sirida hissiy-irodaviy sohaning rivojlanishi va shaxsiy fazilatlarining shakllanishi sodir bo'ladi. Bola o'z-o'zini tartibga solish, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini hurmat qilish, o'zini o'zi nazorat qilish, o'zini o'zi hurmat qilish mexanizmlarini ishga tushiradi. Maktabga qiziqish ham paydo bo'ladi, o'rganish motivatsiyasi, mustaqillik, mehnatsevarlik paydo bo'ladi. Biroq, agar bolada ma'lum bir psixologik moslashuvchanlik ishlamasa, maktabning moslashuvi bilan bog'liq muammolar ham paydo bo'lishi mumkin. Shaxsiy rivojlanish va o'z-o'zini anglashning paydo bo'lishi etti yillik inqirozning sabablariga aylanadi. Biroq, kattalar tomonidan to'g'ri yondashuv bilan, hissiy holat barqarorlashadi va ichki qulaylik tiklanadi.

Kalit so'zlar: bola nutqi, psixologiya, nutqiy faoliyat, idrok, ong, muloqot, jarayon, shaxs, fikr, motivatsiya, darajalanish, psixika, o'ziga-o'zi baho.

Аннотация: В дошкольном возрасте самооценка приобретает эмоциональный характер. Оценка, которую ребенок дает другим, также обладает такой характеристикой. В этом возрасте также происходят значительные изменения в органах и тканях организма: спектр органов чувств становится более четким, значение второй сигнальной системы увеличивается, а характеристики нервных процессов приближаются к характеристикам нервных процессов взрослых. Все это создает необходимые условия для развития умственных процессов, необходимых в учебной деятельности. Под влиянием психических процессов и окружающей среды происходит развитие эмоционально-волевой сферы и формирование личностных качеств. Ребенок запускает механизмы саморегуляции, самовоспитания, самоуважения, самоконтроля, самоуважения. Возникает интерес к школе, появляется мотивация к обучению, самостоятельность, трудолюбие. Однако, если у ребёнка есть определённый психический

Ключевые слова: детская речь, психология, речевая деятельность, восприятие, сознание, общение, процесс, личность, мысль, мотивация, градация, психика, самооценка.

Abstract: In preschool age, self-esteem takes on an emotional character. The child's assessment of others also has such characteristics. At this age, significant changes also occur in the organs and tissues of the body: the spectrum of sensory organs becomes clearer, the significance of the second signal system increases, and the characteristics of nervous processes approach the characteristics of nervous processes in adults. All this creates the necessary conditions for the development of mental processes necessary for learning activities. Under the influence of mental processes and the environment, the development of the emotional-volitional sphere and the formation of personal qualities occur. The child activates the mechanisms of self-regulation, self-education, self-respect, self-control, and self-respect. Interest in school arises, motivation for learning, independence, and diligence emerge. However, if the child has a certain mental

Keywords: child speech, psychology, speech activity, perception, consciousness, communication, process, personality, thought, motivation, gradation, psyche, self-esteem.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda baho munosabati haqida gapirganda, ularning rivojlanishiga qarab, bolalar o'zlarini va boshqalarni qanday baholashlarini tushunish muhimdir. Bu yoshdagi bolalar hali to'liq rivojlanmagan va ko'proq tashqi jismoniy va ijtimoiy muhitga asoslangan reaksiyalarni ko'rsatishadi. Shuning uchun, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun baho, an'anaviy ma'noda, ko'proq ijobiy yoki salbiy xulq-atvor va harakatlarga asoslangan bo'lishi mumkin, lekin bu baholarni tashkil etishda ehtiyotkorlik talab etiladi.

Baho va baholash tizimi bolalarda quyidagi omillarga ta'sir ko'rsatishi mumkin:

1. O'ziga bo'lgan ishonch: Boshqalar tomonidan baholanish bolalarda o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Biroq, noto'g'ri baholash yoki haddan tashqari tanqid qilish, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini kamaytirishi mumkin.

2. Ijtimoiy o'rganish: Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zlarini va boshqalarni baholashni ko'pincha ijtimoiy o'rganish orqali amalga oshiradilar, ya'ni ular ota-onalari, o'qituvchilari yoki tengdoshlari orqali qanday munosabatda bo'lishni o'rganadilar.

3. Emotsional rivojlanish: Baholash jarayonida bolalar o'z his-tuyg'ularini boshqarishni o'rganishadi. Ular ijobiy baholashni yaxshi ko'radilar, lekin salbiy baholarni qabul qilishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Shu sababli, maktabgacha yoshdagi bolalarni baholashda, ularni motivatsiya qilish va ijobiy o'zgarishlarga undash uchun doimiy ravishda rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash muhimdir. Bolalar uchun baho tizimi o'rgatishning o'rniga, ularning kuchli tomonlarini ta'kidlash, ijobiy xulq-atvorni rag'batlantirish, va o'zaro hurmatni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda baho munosabatini shakllantirish juda muhim va nozik jarayon. Bu yoshdagi bolalar hali o'zlarining hissiy va ijtimoiy rivojlanishida bo'lib, ular o'zini va boshqalarni qanday baholashni o'rganishda o'qituvchilar, ota-onalar va boshqa kattalar yordamiga muhtoj. Ularning baholashga bo'lgan munosabatlarini shakllantirishda quyidagi yondashuvlar muhimdir:

1. Ijobiy kuchlarni ta'kidlash

Bolalarni baholashda, ularning kuchli tomonlarini va ijobiy xulq-atvorlarini ta'kidlash muhimdir. Ularni salbiy yoki noto'g'ri harakatlar uchun tanqid qilishdan ko'ra, to'g'ri va ijobiy xulq-atvorlarini rag'batlantirish ko'proq samarali bo'ladi. Masalan, "Sen juda yaxshi rasm chizding!" yoki "Siz juda mehribon va yordamsevsiz." deb aytish, bolaga o'zini hurmat qilish hissin beradi.

2. Tushunarli va samimiy fikr bildirish

Bolalar hali rivojlanish jarayonida bo'lganligi sababli, ularga baho berishda samimiy va tushunarli bo'lish muhimdir. Baho berish jarayoni qisqa, aniq va bolaning o'zini tushunishi mumkin bo'lgan tarzda amalga oshirilishi kerak. Misol uchun, "Sen bugun o'ynash vaqtida juda ehtiyotkor bo'lding," deb aytish, bolaga uning xatti-harakatlari va muvaffaqiyatlari haqida aniq fikr beradi.

3. Haddan tashqari tanqid qilishdan saqlanish

Maktabgacha yoshdagi bolalar hali o'z-o'zini anglashni o'rganish jarayonida bo'lishadi, shuning uchun haddan tashqari salbiy baholar va tanqidlar ularning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Salbiy xulq-atvorlar uchun jazolar o'rniga, ijobiy alternativalarini ko'rsatish va bolaga qanday qilib yaxshilanishini tushuntirish maqsadga muvofiqdir.

4. Emotsional qo'llab-quvvatlash

Bolalar baholash jarayonida o'z hissiyotlarini boshqarishni o'rganishadi. Salbiy yoki noxush baholar bolada xavotir va umidsizlikka olib kelishi mumkin, shuning uchun ularni doim qo'llab-quvvatlash muhimdir. Shuningdek, bolalar o'zlariga nisbatan ijobiy his-tuyg'ularni shakllantirishni o'rganishadi, bu esa kelajakda o'zini va boshqalarni qanday baholashni yaxshilashga yordam beradi.

5. O'zaro hurmat va o'zini hurmat qilishni rivojlantirish

Bolalar o'zini va boshqalarni qanday baholashni o'rganishda o'zaro hurmat muhim rol o'ynaydi. Ularni boshqalar bilan ijobiy va hurmatli munosabatda bo'lishga undash kerak. Shuningdek, o'ziga bo'lgan hurmatni rivojlantirishga ham alohida e'tibor berish lozim. Bunga erishish uchun, bolalar o'z fikrlarini ifodalashda va boshqalarga nisbatan samimiy bo'lishda yordam berish kerak.

6. Baho berishda davomiylik

Baho va baholashni bir martalik yoki tez-tez ishlatiladigan vosita sifatida emas, balki muntazam va davomiy jarayon sifatida amalga oshirish kerak. Bu bolalarga o'z xatti-harakatlarini yaxshilash imkoniyatini beradi. Masalan, bolalarga yaxshi ishni davom ettirishni rag'batlantirish va muvaffaqiyatlarining davomiyligini ta'minlash uchun doimiy rag'batlantirish kerak.

7. O'yin va interaktiv faoliyatlar orqali baho shakllantirish

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yinlar va boshqa interaktiv faoliyatlar orqali baholashni amalga oshirish juda foydalidir. Bunday faoliyatlar bolalarga o'zlarining xatti-

harakatlarini va muvaffaqiyatlarini tushunishga yordam beradi, shuningdek, baholarni o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va tushunarli qiladi.

8. Rag'batlantirish va mukofotlash

Bolalar uchun muvaffaqiyatlarni rag'batlantirish va mukofotlash — o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlashning samarali usulidir. Ular muvaffaqiyatlari uchun kichik mukofotlarni olishni kutishadi. Bu mukofotlar o'z-o'zini anglash va motivatsiyani oshirishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda baho munosabatini shakllantirishda ehtiyotkorlik va hissiy yondashuv muhimdir. Ularning rivojlanishiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga va ijtimoiy munosabatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatish uchun baholash jarayonida doimiy rag'batlantirish, hurmat va ijobiy qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.³⁵

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Umarov.B.M, Norbekova.B.Sh Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi
- 2.Shamsidinovna, A. M. (2023, April). Maktabgacha yoshdagi bolalarga beriladigan ta'lim mazmuni. In E Conference Zone (pp. 22-25).
- 3.Adilova, M. (2023). The psychological effect of traps in the social network on youth mind and spirituality. Open Access Repository, 4(2), 500-505.
- 4.Komilova, A., & Adilova, M. (2023). Shaxs emotsional intellektining psixologik va psixofiziologik jihatlar. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2).

ТАКСОНОМИЯ БЛУМА КАК ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КОГНИТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

*Узбекистан.Исманова Гульнора Гафуровна
преподаватель Profi University частное высшее
учебное заведение, город Ташкент (магистр)
ismanova-gulnora@yandex.ru*

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы мышления детей дошкольного возраста, дана краткая характеристика Таксономии Блума, представлена аннотация и методика применения авторской разработки «Игра Блум» в рамках диссертационной работы, обоснуя цели игры согласно особенностей когнитивного и логического мышления детей дошкольного возраста, проведена параллель между ребенком 6-7 лет и педагогом дошкольного образования по уровням образовательных задач.

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning tafakkur qilish masalalari muhokama qilingan, Bloom Taksonomiyasining qisqacha tavsifi, dissertatsiya doirasida ishlab chiqilgan mualliflikdagi “Bloom o'yini” annotatsiyasi va uslubi berilgan, maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv va mantiqiy tafakkuri xususiyatlariga ko'ra asoslangan holda o'yinning maqsadi yoritilgan, ta'limiy vazifalar darajasida maktabgacha 6-7 yoshli bola hamda maktabgacha ta'lim pedagogi o'rtasida muvoziylik o'tkazilgan.

Annotation: The article examines the issues of preschool children's thinking, provides a brief description of Bloom's Taxonomy, presents an abstract and a methodology for applying the author's development of the «Bloom Game» in the framework of the dissertation, justifying the goals of the game according to the characteristics of cognitive and logical thinking of preschool children, draws a parallel between a child of 6-7 years and a preschool teacher in terms of educational objectives.

Ключевые слова: Таксономия Блума, мышления, ребенок дошкольного возраста, вопрос, игра, познание, познавательное развитие.

Kalit so'zlar: Blum Taksonomiyasi, tafakkur, maktabgacha yoshdagi bola, savol, o'yin, bilish, bilishni rivojlanishi.

Key words: Bloom's Taxonomy, thinking, preschool child, question, game, cognition, cognitive development.

³⁵ <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/maktabgacha-va-boshlang-ich-ta-lim/maktabgacha-yoshdagi-bolalar-shaxsining-shakllanishi>

Введение. Когнитивность и логика мышления – это показатель высокого мастерства педагога дошкольного образования. Весь образовательный и воспитательный процесс с детьми дошкольного возраста основан на логике построения согласно психологическим особенностям детей каждой возрастной группы, содержанию и последовательной взаимосвязи всех организуемых образовательных и видов детской деятельности, предметно-развивающей среды и ее возможностей по созданию полноценных условий для реализации плана работы с детьми, заинтересованности и участия детей в предложенных познавательных и игровых занятиях.

Теория Блума в контексте дошкольного образования. Когнитивные компетенции педагога базируясь на гностических знаниях, подразумевают умения и навыки их профессионального применения в педагогической деятельности, направленной в свою очередь на формирование и развитие познавательных (когнитивных) компетенций дошкольников. Последними из таких теорий рассматривающий интеллектуальное развитие, является «Теория Таксономии Блума» предложенная Бенджамином Блумом и решающая образовательные цели в когнитивной области. В педагогической области «таксономия» обозначает систему педагогических целей, внутри которой выделены их категории и последовательные уровни. На сегодняшний день используемая в образовании шестиуровневая структура теории имеет следующие категории учебных целей в когнитивной области: знание, понимание, применение, анализ, синтез, оценка [4].

Бенджамин Блум и его модель «Таксономия уровней познания Бенджамина Блума» ориентирована на сферу познавательных функций [1]. Таксономия классифицирует мыслительные поведения на разных уровнях: от самого простого умения к самому сложному воспроизведению фактов до процесса анализа и оценки [4]. Применение теории Таксономии Блума привело к разработкам следующих игр для детей дошкольного возраста: «Кубик Блума» с вопросами и заданиями: почему, объясни, назови, предложи, придумай, поделись; «Ромашка Блума» состоящий из шести лепестков, каждый из которых содержит определённый тип вопросов: простые, уточняющие, объясняющие, творческие, оценочные, практические; «Пуговицы Блума» для младших школьников, придуманный Колин Аланиз, американской учительницей из Техаса [1].

Экспериментальная история «Игры Блум». В одном из практических занятий со студентами педагогического вуза по предмету «Методика знакомства детей дошкольного возраста с природой» был задан кейс. Он состоял из: *поиска* на вопрос «Что такое природа?»; *обсуждения* вопроса: Почему мы считаем, что какие-то объекты природы полезные, а какие-то вредные, какие-то насекомые нужны, а какие-то приносят только отрицательные эмоции и по внешности, и по повадкам, и месту проживания?; *изучения* вопроса «Почему в природе существует такое насекомое как «таракан»?»; *получения* информации: «Таракан, насекомое у которого есть ответственная задача — быть уборщиком всех отходов, которые имеются вокруг»; *вывода*: «Значит, таракан, по сути, оказался полезным насекомым, который заботиться о природе»; *заклучения*: «В природе все создано по логике, и поэтому природа создана в совершенстве, и начало одной цепи ведет к его концу, но конец чего-то даёт начало чему-то новому». Обсуждая данный кейс, внимание студентов обратили на логику всего существующего, происходящего вокруг нас, отметила, что по этой же логике в природе существует и «человек». Во всем что делает, любит, имеет человек – есть «логика».

Логика – это наука о законах и формах мышления, ход рассуждений, умозаключений, разумность, внутренняя закономерность чего-нибудь [5]. Это подвело к идее разработки авторской «Игры Блум» в контексте дошкольного образования, основной целью которой является вовлечение детей в мыслительный процесс по системе «от простого к сложному». Так как игра разработана в рамках нашей диссертационной работы, рассматривая категории учебных целей, мы провели параллель когнитивных компетенций, заостряя внимание на знаниях педагога о теории игровых технологий и навыков применения игр в развитии познавательных (когнитивных) способностей детей 6-7 лет.

Методика внедрения. Изучая развитие ребенка дошкольного возраста Л. С. Выготский (1896 –1934) установил последовательность детского мышления ступенчатой и поэтапной последовательности: 1) выбора и объединение наугад объектов; 2) выбора на основании пространственного расположения предметов и приведение к одному значению всех, ранее соединенных, мыслительных процессов образования понятий-комплексов на основании отдельных объективных признаков; 3) образования понятий предполагающий способность ребенка абстрагировать, выделять предметы, интегрировать их в целостное понятие независимо от принадлежащих к ним предметов [3]. Английский психолог Джеймс Селли (1843–1923), также изучавший детство, работу и особенности детского мышления, группы детских вопросов, вывел три стадии развития мышления ребенка: концепция, суждение и умозаключение, или вывод [2, 6].

В авторской игре на основе изложенного выше, часто применяемые с дошкольниками дидактические и словесные игры «Назови фрукт», «Цепочка слов», «Четвертый лишний», «Ассоциации» были интегрированы и представлены по принципу таксономии в следующей последовательности: 1) «Назови фрукт»; 2) «Фрукты Узбекистана» (20 % регионального компонента ГП «Ilk qadam»); 3) «Цепочка слов: Фрукты, 4-е лишнее слово (овощ)»; 4) «Цепочка слов: Фрукт, часть фрукта, овощ, часть овощей»; 5) «Цепочка слов: Фрукты, лишнее слово, новая цепочки слов»; 6) «Моя цепочка слов». В полном содержании игры предъявленной в нашей диссертационной работе мы провели «Параллель когнитивных компетенций педагога и дошкольника в игровой технологии на основе когнитивной области Теории таксономии Блума» и более подробно представили алгоритм проведения, ресурсное обеспечение посредством AI технологии и со свободным доступом через QR- код.

Заключение. Таким образом в результате анализа теории Б. Блума, опыта педагогической работы по применению таксономии уровней образовательных задач в дошкольном образовании можно подвести итоги значимости игры как для педагога дошкольной образовательной организации, так и для детей дошкольного возраста. «Игра Блум» способствует развитию профессиональных когнитивных компетенций педагога дошкольного образования и обеспечивает условия для когнитивного познания детей дошкольного возраста.

Использованная литература

1. Бесчастнова И.А. Таксономия Блума в ДОУ. Методические рекомендации / Казань, под редакцией Хидиятова И.Р. // Информационно-методический отдел Управления образования ИКМО г. Казани, 2019. - с.102.
2. Гадаев А. В. Селли Дж. игра и самостоятельность / Свидетельство о публикации №213091300558 // URL: <https://proza.ru/2013/09/13/558> // 2013.
3. Гасанова Э. Д. Идея развития мышления в работах Л. С. Выготского и В. Д. Шадрикова / Молодой ученый. – 2016. – № 27 (131). – С. 772. // URL: <https://moluch.ru/archive/131/36326/> (дата обращения: 22.04.2025).
4. Мурзагалиева А.Е., Утегенова Б.М. Сборник заданий и упражнений. Учебные цели согласно таксономии Блума / Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2015. – 54 с.]
5. Ожегов С.И., Словарь Ожегова., URL: <http://orfo.info/ozhegov.php>
6. Степанов С. Джеймс СЕЛЛИ / Журнал «Школьный психолог» издательского дома «Первое сентября» №06 (126), 2003-04-14 // URL: <https://psy.1sept.ru/article.php?ID=200300602> (Дата обращения: 22.04.2025).

ЭКОЛОГИЯ И ПРАВА РЕБЕНКА - ГЛОБАЛЬНАЯ ТЕМА ВО ВСЁМ МИРЕ

Узбекистан.Хамроева Дурдона Илхомовна
Воспитатель-методист ГДОО N12 «Табассум»
г.Учкудук, Навоийской области

Аннотация: «Основы экологии» является формирование базовых понятий и принципов современной системы экологических дисциплин, знакомство с основными экологическими правилами и законами, разделами экологии, разнообразии видов деятельности в сфере экологии и природопользования и формами охраны природы».

Ключевые слова: экология, глобальная катастрофа, окружающей среда, ребенок, «зеленая» экономика, климат, природа.

Abstract: «Fundamentals of Ecology» is the formation of basic concepts and principles of the modern system of environmental disciplines, familiarity with the basic environmental rules and laws, sections of ecology, a variety of activities in the field of ecology and environmental management and forms of nature conservation».

Keywords: ecology, global catastrophe, environment, child, green economy, climate, nature.

Введение. На сегодняшний день экологическая угроза рассматривается как глобальная и специфичная с одной стороны и бросающая вызов соблюдению прав человека – с другой. Теми же факторами объясняется тот факт, что Совет ООН по правам человека впервые в истории признал чистую, здоровую и стабильную окружающую среду неотъемлемой частью прав человека и два года назад учредил статус специального докладчика именно в этом направлении.

Вместе с тем стало очевидным, что республики Центральной Азии уязвимы перед изменением климата и неблагоприятными погодными явлениями. Из-за нехватки воды возможности полива посевов ограничены и велика вероятность потери урожая. Это, в свою очередь, угрожает продовольственной безопасности.

Заслуживает внимания тот факт, что Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев в своем выступлении на 76-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН выдвинул ряд инициатив, направленных на поддержку новой экологической политики ООН. Национальный центр по правам человека принял решение расширить ряды активистов, награждаемых нагрудным знаком «За защиту прав человека», за счет номинации «Защитник экологических прав».

Каждый ребенок и подросток на нашей планете имеет право жить в чистой, здоровой и стабильной окружающей среде. Следовательно, как с беспокойством и обоснованно отмечается на форумах, организованных такими организациями, как Zamin и ЮНИСЕФ, существует большой разрыв между вдохновляющими словами о таком праве и реальностью, с которой во всем мире в своей повседневной жизни сталкиваются миллионы детей.

Сегодня загрязнение воздуха ежегодно убивает более 600 тысяч и лишает доступа к безопасной питьевой воде и полезной пище сотни миллионов детей. Они явно ощущают на себе воздействие токсичных химических веществ, таких как свинец и ртуть, которые могут нанести вред их развитию и негативно повлиять на жизнь.

Согласно исследованиям, дети, рожденные в 2021 году, чаще, чем их бабушки и дедушки, родившиеся 60 лет назад, переживают аномальную жару (в 7 раз), лесные пожары (в два раза) и засуху (почти в три раза). Эта суровая и горькая правда еще раз подтверждает, что дети уязвимы перед далеко идущими последствиями изменения климата.

Не зря ООН призвала все страны защитить детей от последствий изменения климата. Комитет по правам ребенка недавно опубликовал рекомендации для государств-членов о том, что делать, чтобы обеспечить право детей на окружающую среду.

Это замечание общего порядка № 26 «**О правах ребенка и окружающей среде с особым вниманием к проблеме изменения климата**» посвящено чрезвычайной ситуации, связанной с изменением климата, утратой биоразнообразия и загрязнением окружающей среды. В этом документе определяются меры по защите жизни и перспектив детей, а

государства обязаны периодически отчитываться перед Комитетом ООН о прогрессе в защите экологических прав детей.

То есть Комитет ООН по правам ребенка впервые прямо подтвердил право детей на чистую, здоровую и стабильную окружающую среду, всесторонне выразив обязательства государств-членов согласно Конвенции о правах ребенка.

С этой точки зрения в последние годы в нашей стране уделяется серьезное внимание снижению воздействия изменений климата и адаптации, ускорению перехода и продвижению «зеленой» экономики, а также инклюзивной модели экономического роста.

В частности, постановлением Президента от 4 октября 2019 года утверждена Стратегия по переходу Республики Узбекистан на «зеленую» экономику на период 2019–2030 годов. Целью этого документа является стимулирование «зеленого» экономического роста в нашей стране, рациональное использование природных ресурсов, привлечение «зеленых» инвестиций, смягчение негативных последствий экологического кризиса.

На 26-й сессии Рамочной конвенции ООН об изменении климата (COP26), состоявшейся в ноябре 2021 года, было сделано заявление о том, что в рамках Парижского соглашения Узбекистан возьмет на себя дополнительные обязательства по сокращению к 2030 году выбросов парниковых газов на 35 процентов на единицу валового внутреннего продукта по сравнению с уровнем 2010 года.

Кроме того, наша республика присоединилась к Глобальной инициативе по метану (Global Methane Pledge) для достижения коллективной цели по сокращению к 2030 году выбросов метана как минимум на 30 процентов по сравнению с уровнем 2020 года.

Еще один важный шаг: 2 декабря 2022 года Президент подписал постановление «О мерах по повышению эффективности реформ, направленных на переход Республики Узбекистан на «зеленую» экономику до 2030 года». Целью является реализация задач, определенных в Стратегии развития Нового Узбекистана на 2022–2026 годы.

В частности, в этом процессе предусматривается повышение эффективности мер, реализуемых по обеспечению «зеленого» и инклюзивного экономического роста в рамках стратегии перехода к «зеленой» экономике. При этом уделяется внимание использованию возобновляемых источников энергии и дальнейшему расширению масштабов усилий по ресурсосбережению во всех отраслях экономики.

Вполне естественно, что возникнет вопрос о том, в какой степени в этих документах отражен вопрос обеспечения экологических прав ребенка. В ответ на это приведем в пример единственный документ – Программу по переходу на «зеленую» экономику и обеспечению «зеленого» роста в Республике Узбекистан до 2030 года.

В частности, эта программа, в которой предусмотрены приоритетные направления, связанные с поддержкой населения, могущего серьезно пострадать при переходе к «зеленой» экономике, и места проживания этих людей включает в себя улучшение качества и эффективности образования по указанным направлениям. Здесь речь идет об обеспечении инклюзивного образования для детей, молодежи и женщин, повышении качества и охвата.

Планируется включить тему «зеленой» экономики в соответствующие учебные программы образовательных организаций.

Недавно был подписан документ о вовлечении детей и молодежи Узбекистана в климатическую повестку. Этим документом, подписанным министерствами экологии, охраны окружающей среды и изменения климата, дошкольного и школьного образования, молодежной политики и спорта, является «Национальная стратегия по продвижению культуры устойчивого развития и вовлечению детей и молодежи Узбекистана в климатическую повестку дня».

Инициативу Национальной стратегии поддержали экологические активисты, в том числе участники проекта Eco-schools Uzbekistan. Глава представительства ЮНИСЕФ в нашей стране Мунир Мамедзаде отметил: «Хотя его подписали министры, в разработке этого важного документа участвовали сами дети. Поэтому мы убеждены, что эта стратегия

послужит основой перспективного развития, а каждый ребенок и молодой человек внесет свой вклад в благополучие и стабильность нашего общества».

Данная стратегия предусматривает признание роли детей и молодежи в борьбе с изменением климата, обеспечение их активного участия в этой деятельности. Основными задачами Национальной стратегии по продвижению культуры устойчивого развития и вовлечению детей и молодежи Узбекистана в климатическую повестку дня являются:

разработка национальной политики и плана действий по продвижению «зеленого» образования, а также создание необходимых учебных ресурсов;

развитие партнерских отношений и сотрудничества между различными заинтересованными сторонами для поддержки и активизации усилий детей и молодежи в борьбе с изменением климата и признание важной роли сотрудничества между поколениями;

создание «зеленого» сообщества в учреждениях дошкольного и школьного образования.

Самое главное, данная стратегия должна служить базовым документом для последовательного формирования системы «зеленого» образования и устойчивого развития. При этом особенно важно упомянуть основные принципы качественного экологического образования – это преемственность, межпредметная взаимосвязанность, фундаментальность и комплексность.

Заключение. Словом, следует отметить, что соотечественники согласны с тем, что изменение климата представляет собой серьезную угрозу и оказывает прямое негативное влияние на качество жизни людей, особенно молодежи и детей. Что еще немаловажно, наша страна и общество уверенно и смело движутся к принятию необходимых мер для безотлагательного решения этой проблемы.

Список литературы

1. Акимова Т.А., Хаскин В.В. Экономика Природы и Человека. – М. Юнити-Дана, 2015.
2. Экологические проблемы Узбекистана и их мониторинг / Н. И. Муминова, Э. Б. Каршиев, Х. Г. Сидикова, Х. Т. Сайдуллаева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 4 (108). — С. 192-194
- 3.<https://cyberleninka.ru/article/n/ekoanaliticheskiy-monitoring-ftoristogo-vodoroda-v-gazovoy-srede>
- 4.http://biblioclub.ru/index.php?page=book_red&id=118249&sr=1.

MAKTABGACHA TAYYORLOV GURUHI BOLALARINING IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

O'zbekiston.Shariyeva Gavxar Turavoyeva

Xalqaro Nordik universiteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistraturanti

gshariyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha tayyorlov guruhidagi bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish metodikasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot davomida bolalar ijodkorligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar, jumladan, ijodiy o'yinlar, tasviriy san'at, dramatik mashg'ulotlar, musiqiy-ritmik faoliyatlar va hikoya tuzish usullarining samaradorligi o'rganildi. Tajriba-nazorat guruhlarida Torens testi, pedagogik kuzatuv va yarim tuzilgan suhbat asosida olib borilgan diagnostika natijalari tahlil qilinib, ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda zamonaviy, interaktiv va erkin fikrlashga yo'naltirilgan metodikalar yuqori samaradorlikka ega ekanini aniqlangan.

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, ijodiy qobiliyat, tayyorlov guruhi, metodika, Torens testi, tajriba, tahlil, pedagogik yondashuv.*

Аннотация: В данной статье научно-теоретически и практически освещена методика развития творческих способностей детей дошкольной подготовительной группы. В ходе исследования была изучена эффективность методических подходов, служащих развитию детского творчества, в том числе творческих игр, изобразительного искусства,

драматических занятий, музыкально-ритмической деятельности и методов построения рассказов. Проанализированы результаты диагностики, проведенной на основе теста Торенса, педагогического наблюдения и полуструктурированной беседы в экспериментально-контрольных группах, определено, что современные, интерактивные и свободно мыслящие методы обладают высокой эффективностью в развитии творческих способностей.

Ключевые слова: дошкольное образование, творческие способности, подготовительная группа, методика, тест Торенца, эксперимент, анализ, педагогический подход.

Abstract: This article provides a scientific-theoretical and practical overview of the methodology for developing the creative abilities of preschool children. During the research, the effectiveness of methodological approaches serving the development of children's creativity, including creative games, visual arts, dramatic activities, musical-rhythmic activities, and story construction methods, was studied. The results of diagnostics conducted based on the Torrance test, pedagogical observation, and semi-structured conversation in the experimental and control groups were analyzed, and it was determined that modern, interactive, and free-thinking methods have high effectiveness in developing creative abilities.

Keywords: preschool education, creative abilities, preparatory group, methodology, Torrenz test, experiment, analysis, pedagogical approach.

Kirish. XXI-asrda ta'lim jarayoni shunchaki bilim berish emas, balki har bir bolaning individual qobiliyatlarini aniqlash, rivojlantirish va unga sharoit yaratish kabi murakkab va mas'uliyatli vazifalarni o'z ichiga olmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri insonning shaxs sifatida shakllanishida poydevor bosqich bo'lib, bu davrda bola aqliy, ruhiy, estetik va ijodiy jihatdan rivojlanadi. Shu boisdan, maktabgacha ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri – bolalarni har tomonlama barkamol, erkin fikrlovchi, o'z g'oya va qarashlariga ega bo'lgan ijodiy shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimining tubdan isloh qilinayotgani, davlat dasturlarida ijodkor, tashabbuskor va tafakkur qobiliyati rivojlangan shaxsni tayyorlashga alohida e'tibor qaratilayotgani bu sohadagi ilmiy-tadqiqotlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan "Ilk qadam – kelajak poydevori" tamoyili asosida ta'limning ilk bosqichidayoq bolalarda mustaqil fikrlash, o'z fikrini ifodalash, muammoni hal qilish kabi kompetensiyalarni shakllantirishga alohida urg'u berilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha tayyorlov guruhi bolalarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirish masalasi ilmiy-amaliy jihatdan chuqur tadqiq etilishi lozim bo'lgan dolzarb muammolardan biridir. Chunki aynan tayyorlov bosqichida bolaning tafakkuri, tasavvuri, fantaziyasi va obrazli fikrlashi faol rivojlanadi. Bolaning hayotga, san'atga, so'zga bo'lgan munosabati, tasavvur olami va individual ifoda uslubi aynan shu davrda shakllana boshlaydi.

Ijodiy qobiliyat deganda, bolaning mavjud bilim va tajribasini yangicha usulda qayta ishlashi, o'ziga xos g'oya, mahsulot yoki yechim yaratishga bo'lgan intilishi tushuniladi. Bu qobiliyat bola uchun o'yin, rasm, musiqa, hikoya, dramatik faoliyatlar orqali namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, ijodiylik – bu nafaqat san'at bilan bog'liq faoliyat, balki tafakkurning noan'anaviyligi, muammolarga erkin va noodatiy yondasha olish, yangi vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasidir. Afsuski, amaliyotda ko'plab pedagoglar bolani tayyor bilimlarni qabul qiluvchi passiv ishtirokchi sifatida ko'radi, bu esa bola salohiyatining cheklanishiga olib keladi.

Shu sababli, bugungi pedagogika oldida turgan muhim vazifalardan biri – maktabgacha tayyorlov guruhi bolalarining ijodiy qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan, bolaning erkin ifoda, o'z fikrini bildirish, noodatiy yondashuvga ega bo'lishiga imkon beruvchi metodikalarni yaratish va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etishdir.

Mazkur maqolada aynan shu masalaga yondashilgan bo'lib, maktabgacha tayyorlov guruhidagi bolalarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida tajriba va nazorat guruhlarida asosida Torrens testi, pedagogik

kuzatuv va yarim tuzilgan suhbat usullari orqali bolalarning ijodiy rivojlanish dinamikasi tahlil qilingan va samarador yondashuvlar aniqlangan.

Tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda zamonaviy metodikalarning samaradorligini aniqlashga yo'naltirildi. Maqsadga erishish uchun kompleks metodologik yondashuv asosida ilmiy-nazariy va amaliy bosqichlar amalga oshirildi.

Tadqiqot Chirchiq shahridagi 26-sonli DMTT hamda 33-sonli DMTT maktabgacha ta'lim tashkilotining tayyorlov guruhlarida o'tkazildi. Umumiy 60 nafar 6–7 yoshdagi bolalar tanlab olindi. Ular ikki teng guruhga bo'lindi:

Tajriba guruhi (TG) – 30 nafar bola;

Nazorat guruhi (NG) – 30 nafar bola.

Guruhlar tarkibi yosh va aqliy rivojlanish darajasi bo'yicha muvofiqlashtirildi. Bu yondashuv tajriba natijalarining obyektivligini ta'minlashga xizmat qildi.

Tajriba guruhi uchun maxsus ishlab chiqilgan "Ijodiy faoliyatlar dasturi" asosida mashg'ulotlar olib borildi. Dastur 3 oy davomida, haftasiga 3 marotaba, 25–30 daqiqalik mashg'ulotlar shaklida tashkil etildi. Dastur quyidagi komponentlardan iborat edi:

Tasviriy san'at faoliyati – bolalarga erkin rasm chizish, kollaj yaratish, turli materiallar bilan ishlash imkoniyati berildi.

Ertak tuzish va hikoya qilish – boshlang'ich syujet berilib, bolalardan o'z variantlarini davom ettirish so'raldi.

Rolli va dramatik o'yinlar – bolalar guruhda obrazlar yaratib, kichik sahna ko'rinishlarini ijro etdilar.

Musiqiy-ritmik mashqlar – harakat, musiqiy obraz va improvizatsiyaga asoslangan topshiriqlar bajarildi.

Muammoli vaziyatlar asosidagi savollar – bolalarga noan'anaviy holatlar tasvirlangan rasm yoki hikoya orqali muammoli topshiriqlar berildi.

Nazorat guruhida esa mavjud dars rejalari asosida an'anaviy mashg'ulotlar olib borildi. Bu guruhda maxsus ijodiy faoliyat dasturi qo'llanilmadi.

Tadqiqotimizda sifat va miqdor ko'rsatkichlarini aniqlash uchun quyidagi usullardan foydalanildi.

Torens ijodiy fikrlash testi (TTCT) – figural (chizma) qismining 5 mezoniga tayanildi: erkin fikrlash, moslashuvchanlik, o'ziga xoslik, batafsillik va obrazli tasavvur.

Yarim tuzilgan suhbat – bolalar bilan muloqot asosida ularning ijodiy yondashuv, nutq va g'oyaviy tafakkuri aniqlangan.

Pedagogik kuzatuv – tajriba davomida bolalarning ishtiroki, faolligi, mustaqil qaror qabul qilish holatlari hujjatlashtirildi.

Statistik tahlil. Tajriba va nazorat guruhlarining boshlang'ich va yakuniy natijalari solishtirilib, T-sinovi yordamida statistik tahlil qilindi. $p < 0.05$ darajasida sezilarli farq mavjudligi aniqlanganda, natijalar statistik jihatdan ishonchli deb baholandi.

Tadqiqot natijalari maktabgacha tayyorlov guruhi bolalarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda maxsus ishlab chiqilgan metodik yondashuvlarning samarali ekanini ko'rsatdi. Tajriba va nazorat guruhlarida o'rtasida o'tkazilgan boshlang'ich va yakuniy baholashlar asosida Torens testi mezonlari bo'yicha quyidagi o'zgarishlar kuzatildi:

Erkin fikrlash – bolaning berilgan vazifa asosida qancha g'oya yoki yechim ishlab chiqa olishiga bog'liq. Boshlang'ich test natijalariga ko'ra, har ikkala guruhda ko'rsatkichlar o'xshash bo'lgan: TG – 12.1, NG – 12.4. Tajriba yakunida esa TGda bu ko'rsatkich 18.9 ga oshdi, NGda esa atigi 13.2 bo'ldi. Bu o'zgarish tajriba guruhidagi bolalar ijodiy faoliyatlar orqali o'z fikrlarini erkinroq bayon eta olganini, o'z g'oyalarini mustaqil shakllantirish ko'nikmalari rivojlanganini anglatadi.

Moslashuvchanlik – bolaning turli toifadagi javoblar orqali muammoni yechishga harakat qilish darajasi. TGda boshlang'ichda 10.5 bo'lgan bu ko'rsatkich, yakunda 17.1 ga yetdi. NGda esa 10.3 dan 11.0 ga oshdi. Ijodiy mashg'ulotlar bolalarning noodatiy holatlarga moslashish, turlicha fikr yuritish va yechimlarni tanlash malakasini kuchaytirgan.

O'ziga xoslik – bolaning javoblaridagi noyoblik va noodatiylik darajasini aks ettiradi. TGda boshlang'ich natija 9.0 bo'lib, yakunda 15.4 ga oshdi. NGda esa 8.7 dan 9.1 ga biroz ko'tarildi. Tajriba guruhidagi bolalar topshiriqlarga o'zlarining yangi va o'ziga xos yondashuvlari bilan yondashgan, bu esa ijodkorlikda muhim sifat hisoblanadi.

Batafsillik – bolaning g'oyasini tafsilotlar bilan boyitish qobiliyati. TGda bu ko'rsatkich 6.4 dan 12.6 ga oshdi. NGda esa 6.5 dan 7.2 ga ko'tarildi. Tajriba guruhi bolalarining javoblarida ko'proq detallar, tasvirlar va asoslangan fikrlar paydo bo'lgan. Bu ularning obrazli tafakkuri va og'zaki ifoda malakasini rivojlantirgan.

Obrazli tasavvur – bolaning chizmalar, hikoyalar yoki obrazlar orqali o'z tasavvurini ifodalash darajasi. TGda bu ko'rsatkich 12.0 dan 19.3 ga oshdi, NGda esa 11.8 dan 12.5 ga yetdi. Ijodiy faoliyatlarning turli turlari bolaning ichki obrazli dunyosini kengaytirgan, bu esa ularning estetik idrok va fantaziya darajasini oshirgan.

Statistik tahlil natijalariga ko'ra, T-sinovi yordamida o'tkazilgan statistik tahlil $p < 0.05$ darajasida tajriba va nazorat guruhlari natijalari o'rtasida ishonchli farq borligini ko'rsatdi. Bu farq aynan ijodiy mashg'ulotlar dasturining ta'siri bilan izohlanadi.

Jadval: Tajriba va nazorat guruhlari o'rtasidagi o'zgarishlar (Torens mezonlari bo'yicha)

Mezon	TG boshlang'ich	TG yakuniy	NG boshlang'ich	NG yakuniy
Erkin fikrlash	12.1	18.9	12.4	13.2
Moslashuvchanlik	10.5	17.1	10.3	11.0
O'ziga xoslik	9.0	15.4	8.7	9.1
Batafsillik	6.4	12.6	6.5	7.2
Obrazli tasavvur	12.0	19.3	11.8	12.5

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha tayyorlov guruhi bolalarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda maxsus ishlab chiqilgan interaktiv va ijodiy faoliyatlarga asoslangan metodik yondashuvlar yuqori samaradorlikka ega. Tajriba guruhi bolalarining Torens testi mezonlari bo'yicha ko'rsatgan ijobiy dinamikasi, pedagogik kuzatuv va yarim tuzilgan suhbatlar orqali aniqlangan o'zgarishlar bu fikrni tasdiqlaydi.

Tadqiqot davomida bolalarning erkin fikrlashi, obrazli tasavvuri, o'ziga xos yondashuvi va tafsilotlarga e'tibor qaratish darajasi an'anaviy metodlarga asoslangan nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori bo'ldi. Bu holat ijodiy faoliyatlar bolaning shaxsiy salohiyatini ochib berishda, ularning ichki dunyosini boyitishda va individual tafakkur tarzini shakllantirishda muhim vosita ekanini anglatadi.

Tajriba mashg'ulotlari bolalarda muammoga yangicha yondashish, har xil vaziyatlarda mustaqil fikr yuritish, noodatiy yechimlar topishga intilish kabi kompetensiyalarni shakllantirganini ko'rsatdi. Ayniqsa, dramatik o'yinlar va tasviriy san'at faoliyati bolalarning his-tuyg'ularini ifoda etish, ichki kechinmalarni obrazga aylantirish, nutq boyligini kengaytirishda muhim rol o'ynadi. Ushbu natijalar xalqaro tajriba va nazariy qarashlar bilan hamohangdir. Masalan, E.P. Torrance o'z tadqiqotlarida ijodiylikni insonning eng muhim tafakkur shakllaridan biri deb hisoblab, uni kichik yoshdan rivojlantirish kerakligini ta'kidlagan. Vygotskiyning fikricha esa, bolalarning psixik rivojlanishida ijodiy faoliyatlar, ayniqsa, rolli o'yinlar orqali ular ijtimoiy muhit bilan interaktiv aloqaga kirishadi va bu ularning tafakkurini shakllantiradi.

Tajriba asosida aniqlanishicha, ijodiy faoliyatlarni izchil, tizimli va metodik asosda tashkil qilish bolalarning faolligini oshiradi, o'z fikrini bildirishga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi,

ijodkorlikka undaydi. Nazorat guruhida esa an'anaviy mashg'ulotlar doirasida faqat ko'rsatmaga asoslangan faoliyatlar bolalarning mustaqil fikrlashini cheklab qo'ydi. Yana bir muhim jihat shundaki, tajriba mashg'ulotlarida pedagoglarning o'rini ham qayta ko'rib chiqish zarurati yuzaga keldi. Pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki bola uchun ijodiy muhit yaratuvchi, ruhlantiruvchi, yengil yo'naltiruvchi bo'lishi kerakligi isbotlandi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha tayyorlov guruhidagi bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun maxsus tashkil etilgan ijodiy mashg'ulotlar dasturi yuqori samaradorlikka ega. Tadqiqot davomida tajriba va nazorat guruhlari o'rtasidagi natijalar tahlili ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan metodikalar bolaning erkin fikrlashi, tasavvur qilish qobiliyati, o'ziga xosligi va tafsilotlarni ishlab chiqish salohiyatini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi.

Torens ijodiy fikrlash testi asosida olingan raqamli ma'lumotlar va pedagogik kuzatuvlar tajriba guruhidagi bolalar ijodiy salohiyatining izchil o'sishini, ularning mustaqil fikr yuritish, noodatiy yechimlar topish va obrazli ifoda malakalarining rivojlanganini tasdiqladi. Nazorat guruhidagi natijalar esa an'anaviy usullar ijodiy tafakkurni rivojlantirishda yetarli emasligini ko'rsatdi. Bu esa quyidagi xulosalarni chiqarishga asos bo'ladi:

- Ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus metodikalar bolaning shaxsiy salohiyatini yuzaga chiqarishda muhim vosita hisoblanadi;
- Maktabgacha ta'lim tizimida interaktiv, o'yinli, san'at va dramatik faoliyatlarga asoslangan mashg'ulotlar ijodiy rivojlanish uchun samarali muhit yaratadi;
- Pedagog ijodiy muhit yaratuvchi, rag'batlantiruvchi va erkinlikni ta'minlovchi shaxs sifatida faoliyat yuritishi zarur;
- Erkin fikrlash, obrazli tafakkur va o'ziga xos yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarda zamonaviy shaxs shakllanishi uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Shu boisdan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ijodiy yondashuvlarga asoslangan metodikalarni keng joriy etish, pedagoglar malakasini oshirish va metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish tavsiya etiladi. Bu nafaqat bolalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, balki butun ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. PQ-3261-sonli 09.09.2017-yil Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaror.
2. «Maktabgacha pedagogika» F.R. Qodirova, Sh.Q. Toshpo'latova, N.M. Kayumova, M.N. A'zamova. Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V, T. 2019
3. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida ta'lim jarayonini rejalashtirish. Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V, T.2020
4. O'yin orqali ta'lim olish. Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V, T.2020
5. S.X. Jalilova, S.M. Aripova «Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi» Toshkent 2017
6. Abdullayeva D. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti (2020).
7. Alisherova G. "Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyatiga metodik yondashuvlar" // Ta'lim va taraqqiyot, (2022). 1 (3), 45–49.
8. Axmedova N. "Tayyorlov guruh bolalarining tasviriy ijodiy faoliyatini rivojlantirish yo'llari". Ilm-fan va taraqqiyot, (2023). 4(3), 73–78.
9. Axmedova M. "Bolalar tafakkurini rivojlantirishda ijodiy yondashuvlarning ahamiyati" // Pedagogik izlanishlar, (2020). 2(1), 56–62.
10. Baxtiyorova L. Maktabgacha ta'limda zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: TDPU (2021).
11. Begmatova N. Tasviriy san'at orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish. Toshkent: "Yangi asr avlodi" (2021).
12. Torrance, E. P. (1966). Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. Princeton, NJ: Personnel Press.

13. Shariyeva G.T. Maktabgacha tayyorlov guruhi bolalarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirish metodikasi//Inter Education & Global Study, 2024. №5 (1) 304-311 b.

14. Shariyeva Gavxar Turavoyevna. Development of creative abilities of preschool children// Pedagogical Cluster- Journal of Pedagogical Developments, 2024. volume 2, issue 1, pp. 389-392.

15. Shariyeva Gavxar Turavoyevna avluda Sadullayevna. Methodology For Developing The Creative Ability Of Children Of The Pre-School Preparation Group// Pedagogical Cluster- Journal of Pedagogical Developments, 2024. volume 2, issue 11, pp. 34-38.

16. Shariyeva G.T. Yulchiyeva N.A. "Maktabgacha tayyorlov guruhi bolalarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirish metodikasi" Zamonaviy ta'lim va ma'naviy-axloqiy tarbiyaning dolzarb masalalari, 2024. 851-855 b.

1. www.tdpu.uz.

2. www.pedagogue.uz.

3. www.zionet.uz.

4. www.edu.uz.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QUV-TARBIYAVIY FAOLIYATNI INTEGRATSIYALASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

O'zbekiston. Ilesova Lazzat Asan qizi

CHDPU Maktabgacha ta'lim fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich magistranti

ilesovalazzat102@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiyaviy faoliyatni integratsiyalash metodikasini takomillashtirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari yoritilgan. Integratsiyalashgan metodikaning bolalar rivojiga ta'siri, xorijiy tajribalarning o'rni va milliy ta'lim tizimidagi imkoniyatlar tahlil qilingan. Shuningdek, integratsiyalashgan mashg'ulotlarni loyihalash va samarali tashkil etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, integratsiyalashgan ta'lim, o'quv-tarbiyaviy faoliyat, pedagogik metodikalar, ta'lim metodikalari, integratsiya, mashg'ulotni integratsiyalash, tematik integratsiya, fanlararo integratsiya

Аннотация: В данной статье освещены теоретические основы и практические подходы к совершенствованию методики интеграции учебно-воспитательной деятельности в дошкольных образовательных организациях. Проанализировано влияние интегрированной методики на развитие детей, роль зарубежного опыта и возможностей в национальной системе образования. Также даны рекомендации по разработке и эффективной организации интегрированного обучения.

Ключевые слова: дошкольное образование, интегрированное обучение, учебно-воспитательная деятельность, педагогические методики, методики обучения, интеграция, интеграция обучения, тематическая интеграция, междисциплинарная интеграция

Abstract: This article covers the theoretical foundations and practical approaches to improving the methodology for integrating educational and educational activities in preschool educational organizations. The impact of the integrated methodology on the development of children, the role of foreign experiences and opportunities in the national educational system have been analyzed. Recommendations have also been made for the design and effective organization of integrated training.

Keywords: preschool education, integrated education, educational activities, pedagogical methodologies, educational methodologies, integration, training integration, thematic integration, interdisciplinary integration

Kirish. Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida chuqur islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichining davlat tomonidan e'tirof etilishi va uning ahamiyatining ortib borayotgani bu sohadagi metodik yondashuvlarni ham zamonaviylashtirishni talab qilmoqda.

Shulardan biri — bu o‘quv-tarbiyaviy faoliyatni integratsiyalash metodikasidir. Integratsiya orqali mashg‘ulotlar mazmuni chuqurlashadi, bolaning idrok etish, tahlil qilish, o‘rganilgan bilimlarni turli vaziyatlarda qo‘llay olish ko‘nikmalari rivojlanadi.

1. Integratsiyalash tushunchasi va uning afzalliklari

Integratsiya — bu turli o‘quv faoliyat turlari, fanlar yoki yo‘nalishlarni bir-biri bilan uyg‘unlashtirish orqali yaxlit va samarali o‘qitish jarayonini tashkil qilish usulidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bu yondashuv ularning dunyoqarashini kengaytirish, mantiqiy fikrlash, eslab qolish, taqqoslash kabi kognitiv faoliyatlarini faollashtiradi.

Afzalliklari:

- Faoliyatlararo bog‘liqliklarni anglash osonlashadi;
- O‘rganish motivatsiyasi oshadi;
- Yangi bilimlar chuqurroq o‘zlashtiriladi;
- Mustaqil fikrlash va tasavvur rivojlanadi.

2. Integratsiyalashgan metodikaning shakl va uslublari

Integratsiyalashgan metodikaning shakl va uslublari — bu maktabgacha ta‘lim tizimida o‘quv-tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etish uchun bir nechta faoliyat turlarini bir-biri bilan uyg‘unlashtirishni anglatadi. Bu yondashuv bolalarning turli tomonlarini rivojlantirishga, o‘rganilgan bilim va ko‘nikmalarni amalda qo‘llashga yordam beradi. Integratsiyalashgan metodikalar bolalarning qiziqishlarini, iqtidorlarini va ularning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Quyida integratsiyalashgan metodikaning shakl va uslublari haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

1. Tematik integratsiya

Tematik integratsiya — bu biror mavzu yoki tema atrofida bir nechta faoliyat turini uyg‘unlashtirish usulidir. Mavzu bo‘yicha har xil fanlar va faoliyat turlari, masalan, san‘at, matematika, tabiatshunoslik va boshqa sohalarni birlashtirish orqali bolalar yaxlit va to‘liq o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Misol:

Mavzu: «Bahor»

- o**San‘at:** Bahor manzaralarini chizish, gullar va daraxtlarni tasvirlash.
 - o**Tabiatshunoslik:** Bahorda o‘simliklarning o‘sishi, hayvonlar va qushlarning bahorda qanday o‘zgarishlar qilishini o‘rganish.
 - o**Matematika:** Bahor mavzusida raqamlar va shakllar bilan ishlash, gullar va yaproqlarni sanash.
 - o**Til:** Bahor haqidagi she‘rlar o‘qish, hayvonlar va o‘simliklar nomlarini yodlash.
- Bu yondashuv bolalarga mavzu haqida kengroq tasavvur hosil qilishga yordam beradi va bilimlarni bir-biriga bog‘lash imkonini yaratadi.

2. Fanlararo integratsiya

Fanlararo integratsiya — bu turli fanlarni birlashtirish orqali o‘quv-tarbiyaviy faoliyatni amalga oshirish usulidir. Bunda bir vaqtning o‘zida bir nechta fanlar (matematika, til, san‘at, musiqa va boshqalar) o‘rganiladi va ular o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlanadi.

Misol:

Matematika va tasviriy san‘at: Bolalar geometrik shakllarni chizish (to‘rtburchak, uchburchak, doira) va shu shakllarni tasviriy san‘atda ishlatish orqali o‘quv jarayonini integratsiyalash.

Musiqa va tabiatshunoslik: Musiqiy asboblarni ishlab chiqish yoki qushlar ovozi eshitish va unga musiqa yaratish.

Bu yondashuv bolalarga o‘quv materiallarini yaxlit qabul qilishga imkon beradi va ko‘plab ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

3. O‘yinli metodlar

O‘yinli metodlar — bu bolalar o‘yin orqali o‘rganishiga asoslangan metodikadir. O‘yinlar integratsiyalashgan faoliyatlar uchun ajoyib vosita hisoblanadi, chunki ular bolalarning qiziqishini uyg‘otadi, faol ishtirok etishga rag‘batlantiradi va o‘rganilgan bilimlarni mustahkamlaydi.

Misol:

Rol o'yinlari (Dramatizatsiya): Bolalar turli rollarni o'zlashtirgan holda, masalan, “doktor”, “o'qituvchi” kabi kasblarni o'ynash orqali ijtimoiy faoliyatlarni o'rganadilar.

Interaktiv o'yinlar: Tabiat haqida o'yin orqali bilim olish (masalan, hayvonlar va o'simliklar haqidagi o'yinlar).

O'yinlar orqali bolalar qiziqarli tarzda o'rganadilar va o'z bilimlarini amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

4. Loyiha asosidagi yondashuv.

Loyiha asosidagi yondashuv — bu bolalarni aniq bir loyiha ustida ishlashga jalb qilish usulidir. Loyiha orqali bolalar mavzuni chuqurroq o'rganadilar, tadqiqot qilish va o'z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Misol:

Bolalar biror mavzu (masalan, “Tabiatni muhofaza qilish”) asosida loyiha yaratishadi. Ular o'rganishadi, tasvirlashadi, shuningdek, turli vazifalarni birgalikda bajarishadi: masalan, tabiatni himoya qilish bo'yicha plakat yaratish yoki qayta ishlanadigan materiallar haqida ma'lumot to'plash.

Bu yondashuv bolalarning mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

5. Ijtimoiy integratsiya

Ijtimoiy integratsiya — bu bolalar o'rtasida hamkorlik, jamoa sifatida ishlash, o'zaro yordam va birgalikda o'rganishning ahamiyatini ta'kidlovchi usuldir. Bu metod bolalarga bir-biri bilan ijtimoiy munosabatlarni o'rganishga yordam beradi.

Misol:

Bolalar birgalikda tasviriy san'at yoki musiqa mashg'ulotlarida ishlash, guruh bo'lib o'ynash, birgalikda hikoya tuzish.

Ota-onalar bilan hamkorlikda o'quv faoliyatlari tashkil etish.

Bu usul bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

6. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash — bu interaktiv ta'lim resurslari, multimedia vositalari va boshqa innovatsion texnologiyalar yordamida o'quv faoliyatini amalga oshirishdir. Bu metod bolalarga o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish imkonini beradi.

Misol:

Kompyuter dasturlari va ilovalar: Bolalar uchun o'quv dasturlari, ta'lim ilovalari orqali bilim olish.

Multimedia vositalari: Video, audio va boshqa multimedia vositalari yordamida mavzularni yaxshiroq tushuntirish.

3. Xorijiy tajriba va zamonaviy texnologiyalar

Dunyo tajribasida integratsiyalashgan yondashuv pedagogikaning eng samarali shakli sifatida e'tirof etilgan. Masalan:

• **Reggio Emilia yondashuvi (Italiya):** Bolaning tashabbusini qo'llab-quvvatlash, estetik muhit yaratish orqali integratsiyalashgan o'qitish.

• **Montessori tizimi:** Bolaning mustaqil tanloviga asoslangan faoliyatlar uyg'unligi.

• **STEAM yondashuvi:** Ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani birlashtirgan integratsiyalashgan ta'lim.

4. Amaliy tavsiyalar

Quyidagilar integratsiyalashgan mashg'ulotlarni tashkil etishda foydali bo'lishi mumkin:

• Har bir mashg'ulotda kamida 2–3 faoliyat turini uyg'unlashtirishga e'tibor qaratish;

• Mashg'ulotlar rejasini tuzishda mavzuni chuqur tahlil qilish;

• Didaktik o'yinlar, interaktiv metodlardan keng foydalanish;

• Ota-onalarni integratsiyalashgan faoliyatlarga jalb qilish;

• Pedagoglar uchun dars ishlanmalari, uslubiy qo'llanmalar bankini yaratish.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiyaviy faoliyatni integratsiyalash metodikasini takomillashtirish — bu bolalar rivojlanishiga yangicha yondashuvdir. Bu metodika

orqali bolaning ijtimoiy-emotsional, kognitiv va ijodiy salohiyati to'laqonli namoyon bo'ladi. Integratsiyalashgan yondashuvni joriy etish pedagogik amaliyotda yangilik bo'lishi barobarida, sifatli ta'lim-tarbiya kafolati hamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. — 2020 yil.
- 2.Tursunov A. "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi". – Toshkent, 2021.
- 3.Vigotsky L.S. "Psixologiya va pedagogika asoslari". – Moskva, 1984.
- 4.Reggio Emilia Approach – Official documentation (reggiochildren.it)
- 5.Montessori M. "The Absorbent Mind". – Oxford, 2007.
- 6.Mahkamova S. "Maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalar". – Samarqand, 2022.
- 7.O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining metodik tavsiyalari (2023 y.).
- 8.Ilesova L.A. "Integratsiyalashgan mashg'ulotlar va ularning mohiyati", 2024.
9. Ilesova L.A. "Maktabgacha ta'limda o'quv faoliyati integratsiyasining o'ziga xosligi" "Globallashtirish sharoitida pedagogika sohasidagi tadqiqotlar: muammo va yechimlar" mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani 2024y 260-262 b.

ILK VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM –TARBIYA BERISHNING AMALIY METODIK ISHLARI

***O'zbekiston. Aminova Nodirabegim Hasanjon qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
maktabgacha ta'lim fakulteti 1-kurs magistranti***

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish jarayonida amaliy-metodik ishlarning o'rni, mazmuni va afzalliklari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ta'lim va tarbiya, maktabgacha davr, "yaqin rivojlanish zonasi", tarbiya yo'nalishlari, bolalik davri.

Аннотация: В статье анализируются роль, содержание и преимущества практической и методической работы в процессе обучения и воспитания детей младшего и дошкольного возраста.

Ключевые слова: образование, дошкольный период, "зона ближайшего развития", образовательные направления, детство.

Abstract: This article analyzes the role, content and advantages of practical and methodological work in the process of educating primary and preschool children. **Key words:** education, preschool period, zone of close development, upbringing, childhood.

Kirish. Ta'lim va tarbiya–o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan sharqona tushunchalardir. O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganidek: " Aslida ta'lim – tarbiya sohasidagi islohotning chegarasi va poyoni yo'q. Toki hayot davom etar ekan, ta'lim ham, tarbiya ham zamon o'rtaga qo'yayotgan yangi-yangi talablarga binoan muttasil o'zgarib – yangilanib boraveradi". Ta'lim-tarbiya sohasida Respublikamizda qator tadbirlar amalga oshirilgan. Jumladan, «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va jahon ta'limi andozalari talablarlariga mos keluvchi «Davlat ta'im standartlari»da davr bilan hamnafas, ya'ni «Intellectual asr»ning faol ishtirokchilarini tayyorlash ko'zda tutilgan. XXI asrning faol ishtirokchisi esa keng ma'noda ta'lim-tarbiya va ularning rivojlanishi haqidagi ma'lumotlar bilan bog'langan holda barkamol shaxsni voyaga yetkazishdek innovatsion jarayonni o'zida mujassamlashtiradi.

Pedagog-tarbiyachilarning bolalarga ta'sir ko'rsatish usullari, vositalari, tarbiyalanuvchilarga barkamol shaxs xislatlarini singdirish maqsadida tarbiya jarayonini pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq tashkil etish yo'llari ta'lim-tarbiya metodlari deb ataladi. Tarbiya metodlari bola shaxsini har tomonlama kamol toptirish maqsadi bilan belgilanadi va tarbiya jarayoniga taalluqli ko'pgina tarbiyaviy ta'sirlarni o'z ichiga oladi. Tarbiya metodlari ijtimoiy jamiyat tomonidan ta'lim

muassalari oldiga har tomonlama barkamol, erkin, ijodkor, mustaqil fikr egasi bo'lgan shaxsni tarbiyalash vazifilari bilan belgilanadi. Metodlar tarbiyaning maqsad va mazmuniga bog'liq bo'ladi.

Ilk va maktabgacha davr bolalikning eng muhim bosqichlari bo'lib, bu davrda bolaning aqliy, nutqiy, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishi asosiy o'rin tutadi. Bu yoshdagi bolalar atrof-muhitni o'rganish, taqlid qilish, o'yin orqali o'rganish orqali rivojlanadi. Psixolog L.S. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, bola kattalarning ko'magi bilan o'z salohiyatini to'la ro'yobga chiqaradi. Shu sababli pedagogning bolalar bilan o'zaro muloqoti, metodik yondashuvi juda muhim.

Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning asosiy yo'nalishlari maktabgacha ta'lim muassasalarida quyidagi yo'nalishlar asosida ish olib boriladi:

- *Aqliy rivojlanish (fikrlash, nutq, e'tibor, xotira);
- *Jismoniy rivojlanish (harakatli o'yinlar, gigiyena ko'nikmalari);
- *Estetik tarbiya (musiqa, rasm, qo'g'irchoq teatri);
- *Mehnat tarbiyasi (sodda mehnat faoliyatlari orqali mustaqillik);
- *Axloqiy tarbiya (insoniylik, do'stlik, to'g'rilik).

Bu yo'nalishlar bolalar yoshiga mos tarzda rejalashtirilib, kundalik faoliyatga kiritiladi. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan amaliy-metodik ishlar ularning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Ular o'zida individual yondashuv, innovatsion usullar va zamonaviy tarbiya talablarini mujassam etgan bo'lib, bola shaxsini shakllantirishda kuchli vosita sifatida xizmat qiladi.

Ta'lim-tarbiya – bu shaxsning ma'naviy, intellektual, jismoniy va axloqiy rivojlanishini ta'minlovchi uzluksiz jarayondir. Ayniqsa bolalik davri – inson shaxsining shakllanishida eng muhim bosqich bo'lib, bu davrda olingan ta'lim-tarbiya butun hayotga ta'sir ko'rsatadi. Erta yoshda berilgan bilim va ko'nikmalar keyingi bosqichlardagi o'quv jarayoniga tayyorgarlik sifatida xizmat qiladi. Sifatli ta'lim-tarbiya jarayonida bola ko'p eshitadi, savollarga javob beradi, hikoya qiladi. Bu esa nutq faoliyatining jadal rivojlanishiga olib keladi. Ta'lim-tarbiya bolaning jamoada o'zini tutish, tengdoshlar bilan muloqot qilish, o'z fikrini ifodalash, boshqalarga yordam berish kabi ko'nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlari puxta metodik asosga ega bo'lishi, bolaning yoshiga mos, qiziqarli va faoliyatga yo'naltirilgan tarzda tashkil etilishi lozim. Pedagogning innovatsion yondashuvi, kasbiy tayyorgarligi va ota-onalar bilan hamkorligi ushbu jarayonning muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi « Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. Toshkent, 1997.
2. Karimov I.A. Buyuk kelajagimizning huquqiy kafoloti. Toshkent, «Sharq» nashriyot-matbaa konserni Bosh tahririyati, 1993.
3. J. Hasanboyev, X.A. T o'raqulov, I.Sh. Alqarov, N.O'.Usmanov "PEDAGOGIKA" «NOSHIR» TOSHKENT. 2011.
4. Masharipova G.Q "Ta'lim va tarbiya uyg'unligi" "Pedagogs" international research journal ISSN: 2181-4027-SJIF:4.995.
5. Aminova Nodirabegim Hasanjon qizi "Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishning samarali usullari" "Modern education and development" ISSN: 3060-4567.

**BOLALAR INTELEKTUAL SALOHIYATINI OSHIRISHDA O'YIN
TEKNOLOGIYALARINING AHAMIYATI**
O'zbekiston.Tuychiyeva Zulfizar Boxodir qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Maktabgacha ta'lim fakulteti
2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual salohiyatni shakllantirish va rivojlantirish jarayonida o'yin texnologiyalarining roli va samaradorligi tahlil etiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol o'yinlar va metodik vositalar misolida bolaning tafakkur, tasavvur, nutq va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini yuksaltirish yo'llari ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: intellektual salohiyat, o'yin texnologiyalari, maktabgacha ta'lim, kognitiv rivojlanish, ijodkorlik, metodika, rivojlantirish

Annotation: This article analyzes the role and effectiveness of game technologies in the formation and development of intellectual potential in preschool children. Modern pedagogical approaches, interactive games and methodological tools are shown as ways to enhance thinking, imagination, speech and creative abilities of the child.

Keywords: intellectual potential, game technologies, preschool education, cognitive development, creativity, methodology, enhancement.

Kirish. Bugungi kunda inson kapitalining muhim tarkibiy qismi sifatida intellektual salohiyat tushunchasi alohida e'tibor markazida turibdi. Ayniqsa, maktabgacha yosh — bolaning aqliy, emotsional va ijtimoiy jihatdan shakllanishi uchun eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu davrda intellektual salohiyatni rivojlantirishda o'yin texnologiyalari asosiy vosita sifatida e'tirof etiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalikdagi o'yinlar nafaqat tafakkurni faollashtiradi, balki ijtimoiy muloqotni kuchaytiradi, emotsional barqarorlikni mustahkamlaydi va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu sababli o'yin faoliyati ta'lim va tarbiyaning ajralmas qismi sifatida qaralmoqda. Bola uchun o'yin — bu atrof-muhitni o'ziga xos tarzda anglash, ichki dunyosini aks ettirish va tashqi dunyo bilan muloqotga kirishish vositasidir. Ta'lim jarayonini o'yin orqali tashkil etish esa nafaqat qiziqarli, balki chuqur psixologik va pedagogik asosga ega yondashuvdir.

1. O'yin – bolaning tabiiy faoliyati

Bola uchun o'yin – bu nafaqat ko'ngilochar faoliyat, balki uning kognitiv, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omildir. L. S. Vygotskiy va J. Piaje bolalar tafakkurini shakllantirishda o'yinning hal qiluvchi rolini alohida ta'kidlab o'tganlar.

2. O'yin texnologiyalarining intellektual salohiyatga ta'siri

O'yin texnologiyalari bolaning mantiqiy fikrlashini, nutq faoliyatini, ijodiy tafakkurini, shuningdek muammoli vaziyatlarda mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiradi. Masalan, “Men kimman?” kabi o'yinlar orqali bola analiz qilishni, “Qayerga yashirildi?” o'yini orqali esa xotirani rivojlantirishni o'rganadi.

O'yin texnologiyalari bolaning kognitiv rivojlanishi, ya'ni aqliy faoliyatining barcha jihatlarini faollashtiruvchi vositadir. Bu texnologiyalar bolaning mantiqiy fikrlashi, nutq faoliyati, ijodiy tafakkuri, kuzatuvchanligi va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, konstruktiv o'yinlar (Lego, mozaikalar) orqali muvofiqlashtirish, analiz qilish, qismlarni yaxlit tushunish ko'nikmalari mustahkamlanadi. Rolli o'yinlar orqali esa bola ijtimoiy rollarni sinab ko'radi, muomala va muloqot madaniyati shakllanadi. Shuningdek, bolalarda metakognitiv tafakkur — ya'ni “fikrlash haqida fikrlash” (thinking about thinking) qobiliyati ham o'yinlar orqali rivojlanadi. Bu esa keyingi bosqichlarda ularning o'quv motivatsiyasi, mustaqil ta'lim olish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlariga asos yaratadi.

3. Zamonaviy o'yin texnologiyalari

Bugungi kunda quyidagi yondashuvlar maktabgacha ta'limda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda:

- Montessori metodikasi – mustaqil tanlov va sezgi orqali o'rganishni;
- STEAM yondashuvi – fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika integratsiyasini;

- Raqamli o'yin ilovalari – vizual va audio vositalar bilan interaktiv o'rganishni rag'batlantiradi. Masalan, "LogicLike", "Busy Shapes" va "Thinkrolls" kabi ilovalar orqali bolalarda mantiqiy va ijodiy tafakkur shakllanadi. Tadqiqot jarayonida R. H. Nosirova o'z qo'llanmasida o'yin texnologiyalarining maktabgacha ta'limda qo'llanilishi orqali bolada mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv, ijodiy tashabbus va emotsional muvozanat kabi sifatlar shakllanishini ta'kidlaydi.

4. Shaxsiy tajriba asosida

1,5 yoshli farzandim bilan o'tkazilgan oddiy o'yinlar (rang ajratuvchi kublar, tovushga javob berish, rasm chizish o'yinlari) orqali bolaning xotirasi, diqqat-e'tibori va nutq faolligi sezilarli darajada rivojlanayotganini ko'rish mumkin. Bu esa o'yin texnologiyalarining haqiqiy natijadorligini isbotlaydi.

Xulosa va takliflar. Bolalar intellektual salohiyatini oshirishda o'yin texnologiyalari eng qulay va samarali vosita hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin metodlariga asoslangan dasturlarni keng joriy etish, pedagoglar uchun maxsus treninglar tashkil etish, ota-onalar bilan hamkorlikda tarbiyaviy o'yinlarni rivojlantirish dolzarb vazifadir. Bolalar intellektual salohiyatini rivojlantirishda o'yin texnologiyalari pedagogik jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. O'yin – bu bola uchun o'z dunyosini anglash, mustaqil fikr yuritish, tajriba orttirish va ijtimoiy munosabatlarni o'rganish imkonini beradigan noyob muhitdir. Zamonaviy o'yin texnologiyalari orqali nafaqat bola bilim oladi, balki uni amalda qo'llash, fikrni mustaqil shakllantirish, ijod qilish va muammolarni hal qilishga o'rganadi. Intellektual salohiyat esa shunday kompleks qobiliyatlar majmui bo'lib, uni shakllantirishda erta yoshdan boshlab to'g'ri metodik yondashuv zarur.

Shunga asoslanib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalariga asoslangan metodik vositalarni keng joriy etish, ularni amaliy faoliyatda tizimli qo'llash.
2. Pedagoglar malakasini oshirish kurslarida zamonaviy o'yin metodlari, STEAM yondashuvi, raqamli texnologiyalar asosida dars berish bo'yicha maxsus modullar joriy etish.
3. Ota-onalar uchun bolada intellektual salohiyatni shakllantirishga xizmat qiladigan uy sharoitidagi o'yinlar to'plamlarini metodik qo'llanmalar tarzida ishlab chiqish.
4. Ilmiy-tadqiqot ishlari va grant loyihalar doirasida maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalarining samaradorligini baholovchi mezonlarni ishlab chiqish va joriy etish.
5. O'yin faoliyatini faqat ko'ngilochar emas, ilmiy asoslangan ta'limiy metod sifatida qarashni barcha darajalarda mustahkamlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
2. Piaget J. Play, Dreams and Imitation in Childhood. Routledge.
3. Abdullaeva, N. R. "Maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalarining ahamiyati". Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar, №2.
4. Saidova M. T. "Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirishda interfaol usullar". Ilm-fan va ta'lim, №5.
5. Gardner H. Multiple Intelligences: New Horizons in Theory and Practice. Basic Books.
6. Nosirova R. H. Maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalarining pedagogik asoslari. Toshkent: «Ilm Ziyoyi» nashriyoti.
7. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. "Erta rivojlanish dasturi" pedagogik qo'llanmasi. Toshkent, 2023.

O'QUVCHILARNING BILISH FAOLLIGINI OSHIRISHDA KOGNITIV YUKLAMA NAZARIYASINING AHAMIYATI

O'zbekiston. Abdusalomova Maftuna Sheraliyevna

O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi

Navoiy bo'limi, tayanch doktorant

Annotation: This thesis focuses on improving cognitive activity and enhancing the effectiveness of the educational process through the application of cognitive load theory. Lessons designed based on cognitive load theory have been found to have a positive impact on students' ability to concentrate, remember, and strengthen knowledge retention. As a result, students develop independent thinking, critical approaches, and creative abilities, which contribute to the formation of a competitive and modern-thinking generation.

Keywords: attention, cognitive activity, cognitive load theory, educational effectiveness

Аннотация: Данный тезис направлен на повышение познавательной активности и улучшение эффективности образовательного процесса посредством применения теории когнитивной нагрузки. Уроки, разработанные на основе теории когнитивной нагрузки, положительно влияют на концентрацию внимания, запоминание и закрепление учебного материала у учащихся. В результате у обучающихся развиваются навыки самостоятельного мышления, критического подхода и творческие способности, что способствует формированию конкурентоспособного и современно мыслящего поколения.

Ключевые слова: Внимание, познавательная активность, теория когнитивной нагрузки, эффективность обучения.

Annotatsiya: Ushbu tezis kognitiv yuklama nazariyasini qo'llash orqali bilish faolligini oshirishga va ta'lim jarayonining samaradorligini yaxshilashga qaratilgan. Kognitiv yuklama nazariyasi asosida yaratilgan darslar o'quvchilarda diqqatni jamlash, eslab qolish va mustahkamlashga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Buning natijasida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va ijodiy qobiliyatlar rivojlanib, raqobatbardosh va zamonaviy fikrlaydigan avlodni shakllanishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Diqqat, bilish faolligi, kognitiv yuklama nazariyasi, ta'lim samaradorligi.

Bilish – pedagogik nuqtai nazardan, o'quvchi faoliyatining o'quv materiallarini ongda aks ettirish jarayoni bo'lib, pedagogik atamalar lug'atida ta'lim jarayonida o'quvchi va talabalarga taqdim etilgan o'quv materialining o'zlashtirilganlik darajasi, borliq va uning obyektiv qonuniyatlarini o'rganish, o'zlashtirish, egallash jarayonidir, deb ta'rif berilgan [2].

B.F.Axanovning ta'kidlashiga ko'ra, kognitiv faoliyat o'quvchilarning o'quv jarayoniga munosabatini ifodalaydi. Bunda kognitiv faoliyat o'quvchidagi mustaqil fikrlash istagi, muammoni hal qilishga bo'lgan yondashuvni aniqlash, mustaqil ravishda bilim olishga tayyorlik, boshqalarning fikriga tanqidiy yondashuvni va o'z fikrlarining mustaqilligini shakllantirish sifatida qaraladi. Tadqiqotda muayyan pedagogik-psixologik shart-sharoitlarda ushbu faoliyat samarali amalga oshirilishi mumkinligi aniqlangan [1].

O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish muammosi R.Safarova tomonidan o'rganilgan. Tadqiqotchi o'quvchilarga taqdim etiladigan o'quv materiallarining nazariy darajasini boyitish hamda bilish, o'zi-o'zini rivojlantirish va mustaqil ishlash metodlari bilan qurollantirish ularni tafakkuri va bilish jarayonining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, deb hisoblaydi [4].

O'quvchilar bilimlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari uchun ularning faolliklarini ta'minlash nihoyatda zarur bo'lib, bilish faolligi – o'quvchilarning ishchanligida, ya'ni o'quv materiallarini o'zlashtirish, borliq va uning obyektiv qonuniyatlarini o'rganish jarayonlarida namoyon bo'ladi.

Avstraliyalik pedagog-psixolog John Sweller tomonidan taklif qilingan kognitiv yuklama nazariyasiga muvofiq, bilish faolligi deganda o'quvchilarning ish xotirasiga yuklangan ma'lumotlar miqdori tushuniladi. Kognitiv yuklama nazariyasida o'quvchilarning ish xotirasida ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyatiga asoslaniladi [5].

O'quvchining ta'lim jarayonida qo'llaniladigan xotirasining cheklovlari, o'z navbatida, bilish jarayonining natijasiga ta'sir ko'rsatadi. Kognitiv yuklama nazariyasining asosiy g'oyasi –

o'quvchilar xotirasiga yuklangan ma'lumotlar miqdori qanday qilib bilish jarayoniga ta'sir ko'rsatishini tushunish bo'lib, ushbu nazariyaga muvofiq, kognitiv yuklama uchta asosiy turga ajratiladi:

1. Muvofiq yuklama – o'qitishga va o'rganishga bog'liq bo'lgan ma'lumotlar bilan bog'liq.
2. Ortiqcha yuklama – o'quvchilarning o'rganish jarayonidagi qiyinchiliklaridan kelib chiqadi. Bu esa ularning ish xotirasini charchatishi mumkin bo'lib, o'z navbatida jismoniy stresslarga olib kelishi mumkin.
3. Jozibador yuklama – o'quvchilar diqqatini jalb qilish va ularni o'rganishga motivatsiya qilish uchun muhim hisoblanadi.

O'quvchi berilayotgan ma'lumotlarning o'rtacha 5-10 % ini ongli ravishda o'zlashtirishi mumkin, qolgan ma'lumotlar o'quvchi tomonidan anglanmagan holatda ong ostiga o'tib ketadi [3;18-20 bet]. Shu sababli ushbu jarayonda o'quvchi diqqatini bitta hodisaga qaratgan holda qolganlarini ham ma'lum darajada nazorat qilib turish qobiliyatini rivojlantirish juda muhim. Bunga axborotni saralash yo'li bilan, ya'ni ta'lim jarayonida diagrammalar va grafiklar yordamida o'quvchilar diqqatini jalb qilish va ma'lumotlarni nisbatan oson qabul qilishlariga erishish mumkin.

Kognitiv yuklama nazariyasi o'qituvchiga o'quv jarayonini takomillashtirishda yordam beradigan ko'plab strategiyalarni taklif etadi, deb hisoblaydi Sh.S.Tajiyeva. O'qituvchi darsni rejalashtirganda o'quvchilarning kognitiv yuklamalarini kamaytirish uchun ularni oddiy va tushunarli qilib taqdim etishlari kerak. Shuningdek, o'quvchilarning o'zaro aloqalarini rag'batlantirish orqali muvofiq yuklamani oshirish va ortiqcha yuklamani kamaytirish mumkin. Bunda ko'p bosqichli o'qitish, muhim ma'lumotlarni ajratish va o'zaro muhokamalar orqali o'quvchilarning faolligini oshirishga qaratilgan metodlar qo'llanilishi tavsiya etiladi [6].

Bilish faolligini oshirishda kognitiv yuklama nazariyasini qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O'qituvchi o'quvchilarni bilim olish jarayonida axborot hajmini optimallashtirishi orqali samaradorligi yuqori bo'lgan o'quv jarayonini tashkil etishga erishadi. Kognitiv psixologiya va pedagogika nazariyalariga tayangan holda, kognitiv yuklamani boshqarish strategiyalari (masalan, grafik materiallardan foydalanish, bosqichma-bosqich taqdimot) tahlil qilinadi. Bu esa o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va ijodiy qobiliyatlarni rivojlanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Аханов Б.Ф., Кунжигитова Г.Б. Проблема активности личности в обучении и использование активных методов обучения в преподавании. Интеллектуальный потенциал XXI века: ступени познания. –№ 12. –С-31-37. / <https://research-journal.org/en/archive/6-108-2021-june/>
2. Джураев Р.Х., Толипов Ў.Қ. ва б. Педагогик атамалар луғати. Тошкент -Фан 2008. – 136 б.
3. Ковалев С.В. Введение в современное НЛП: Психотехнологии личностной эффективности: Учебное пособие. –М.: изд-во «Флинта», 2004. -547с.
4. Safarova R., Yusupova F., Djemuratova G., Ro'ziyev F., Ibraximov S.. O'quvchilarning bilish faoliyatini kengaytirishga yo'naltirilgan o'quv vaziyatlarini fanlar kesimida loyixalash. -T.: «Fan va texnologiya», 2013, -148 b.
5. Sweller J. Cognitive Load Theory John Sweller Psychology of Learning and Motivation, Volume 55. Elsevier Inc. 2011. ISSN0079-7421, DOI 10.1016/B978-0-12-387691-1.
6. Tajiyeva Sh.S. Neyropedagogikada kognitiv yuk nazariyasi va uni ta'lim jarayonidagi o'rni. "Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiya. Innovative academy. 142-145b. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14715735>

**SAN'AT MARKAZIDA BOLALARNING IJODIY QOBILIYATLARINI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**
O'zbekiston. Shamsuddinova Fotimaxon Zoxidjon qizi
Toshkent shahridagi Puchon universiteti
1-kurs magistranti

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda san'at markazining pedagogik imkoniyatlari xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: san'at markazi; ijodiy faoliyat; resurs ta'minot; rivojlanish markazi; estetik did; musiqa, rassomlik; teatr; qo'l mehnati; raqs.

Аннотация: В статье рассматривается педагогический потенциал центра искусств в развитии творческих способностей детей в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: арт-центр; творческая деятельность; снабжение ресурсами; центр разработки; эстетический вкус; музыка, живопись; театр; ручной труд; танцевать

Annotation: The article discusses the pedagogical potential of the art center in developing children's creative abilities in preschool educational organizations.

Keywords: art center; creative activity; resource provision; development center; aesthetic taste; music, painting; theater; manual labor; dance.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim va tarbiya - bolalarga ta'lim va tarbiya berishga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan uzluksiz ta'lim turi bo'lib, unda har bir bolaning iste'dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi[1]ni ta'minlash talab etiladi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotida yaratiladigan shart-sharoitlar bolalarga moslashishi, har bir bolaning moyilligi, qobiliyati, ruhiy va jismoniy salomatligidan kelib chiqib takomillashtirilishi zarur.

"Ilk qadam" davlat o'quv dasturiga muvofiq, tematik rejalashtirish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan rivojlantirish markazlarida ta'limiy va tarbiyaviy jarayonni amalga oshirishni ko'zda tutadi. Bu pedagoglarga har bir bolaning o'ziga xosligi va benazirligini hisobga olgan holda o'qitish va tarbiyaga yakka tartibda yondashuvni amalga oshirish, ularning individual qiziqish va ehtiyoqlarini qo'llab-quvvatlash imkoniyatini beradi[2].

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish — bu bolaning to'liq va har tomonlama rivojlanishi uchun juda muhim jarayondir. Bu jarayon nafaqat bolaning estetik didi va ijodiy fikrlashini shakllantiradi, balki ularning emosional, ijtimoiy va aqliy qobiliyatlariga ham ijodiy ta'sir qiladi.

Ijodkorlik bolalarda mustaqil va erkin fikrlashni rivojlantiradi. Ular biror muammoni turlicha yechish yo'llarini izlashga intiladi, bu esa ularning intellektual salohiyatini oshiradi.

Ijodiy faoliyatlar — rasm chizish, musiqa, ertak tuzish va boshqalar — bolalarning o'z his-tuyg'ularini, fikrlarini erkin ifoda etishlariga yordam beradi.

Mualliflarning fikriga ko'ra, ijodkorlikka qiziqishning eng oddiy ko'rinishlari aynan maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda namoyon bo'la boshlaydi. Lekin bolalarning ijtimoiy-kommunikativ tajribasi yetarli bo'lmaganligi bois, bunday holatlar epizodik tarzda yuzaga kelsa, tajriba to'plab borish jarayonida olamni anglashga intilish, muayyan bilimlarni egallashi natijasida kreativlik aniq mazmunga ega bo'la boshlaydi. Bu ko'rsatgich bolalarning ijodiy faoliyatida yaqqol namoyon bo'ladi[3].

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tashkil etilgan "San'at" markazlari bolalarning estetik didi, ijodiy fikrlashi va tasavvurlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun san'at markazlarida bolalar faoliyatini to'g'ri rejalashtirish va tashkil etishga pedagogik yondashuvlar va samarali texnologiyalarni qo'llash bolalarning ijodkorlik salohiyatini maksimal darajada o'sishiga imkon yaratadi.

Ijodiy qobiliyat – nazariy bilim va amaliy ko'nikmalardan ijodiy faoliyatda qo'llay olish qobiliyati bo'lib, ijodiy qobiliyat Vygotskiy, Guilford va Torrens kabi olimlar tomonidan

o'rganilgan. San'at markazi bolalar uchun eng qiziqarli faoliyatlar ob'yekti hisoblanadi. Bu markazda bolalar rasm chizish, loyi ishi, applikasiya va yasash bilan shug'ullanadilar. Shuning uchun san'at markazini zarur materiallar, ya'ni bo'yoqlar, cho'tkalar, rangli qalamlar, rasm chizish uchun albomlar, rangli qog'ozlar, folga va karton, yelim, qaychi, plastilin, mum va pastel bo'r qalam kabilar bilan jihozlash talab etiladi.

Ijod orqali bola o'z his-tuyg'ularini ifoda etadi, bu esa ichki kechinmalarni yengilroq qabul qilish va stressni kamaytirishga yordam beradi. Ijodiy qobiliyatlar faqat san'atga tegishli emas, balki kelajakda har qanday sohada, xususan, fan, texnika, biznesda ham yangicha yondashuv talab qilinadi. Shuning uchun ijodiylikni rivojlantirish bolaning keng ko'lamda fikr yuritish qobiliyatini shakllantiradi.

San'at markazining maqsadi bolalarning ijodiy salohiyatini shakllantirish, tasviriy faoliyatga qiziqishni rivojlantirish, estetik ko'nikmani, tasavvurni, badiiy va ijodiy qobiliyatlarni, mustaqillikni, faollikni shakllantirishdan iborat bo'lib, markazning bir qismiga "Musika burchagi"ni ham joylashtirish mumkin. "Musika burchagi"da bolalar musika asboblari (doira, nay, surnay, dutor, akordeon, metallofon, baraban, nog'ora va h.k.), musiqiy o'yinchoqlar joylashtiriladi.

San'at markazi	
Ko'zda tutilgan maqsadlar	Markazning resurs ta'minoti
- tasvirda rasm syujetini aks ettirish, tegishli rangni o'tkazish uchun qog'oz fo nini va ranglar kombinatsiyasini tanlash, tasvirni butun varaqqa joylashti rish; - ganchkorlikda predmetlarning xarakterli xususiyatlari ochib berish va qismlarning nisbiy o'lchamiga rioya qilish. Ular ganchkorlikning turli usulla ridan foydalanib (yumalatish, yassilash, ezish), hayvon timsoli, mevalar sha klini ifoda eta oladi; - odamlarni harakatda chizish; obraz yaratish, xususiyatlarni aks ettirish, tas virni butun qog'oz varag'iga joylashtirish; - applikasiyada turli fakturadagi qog'ozdan foydalanish, applikasiyani qog'ozga chiroyli joylashtirish; - tasviriy san'at turlarini farqlash.	- xalq o'yinchoqlari, naqshli yozuvlar (Xamro buvining o'yinchoqlari, o'zbek kera mik o'yinchoqlar, Xoxloma, Gorodes yozuvlari); - rasmlarning reproduksiyalari (manzaralar, natyurmortlar, suratlar, grafika); - haykalchalar (hayvonlar, qushlar, odamlar, daraxtlar, transport va boshq.); - trafaretlar; - raskraskalar; - didaktik o'yin; - albomlar ("Erkak obrazi", "Ayol obrazi", "Rassomlar – illyustratorlar" va h.k.)

1-rasm. San'at markazining maqsadi va resurs ta'minoti.

Tarbiyachilar san'at markazini to'g'ri jihozlash asosida bolalarni ijodiy rivojlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish quyidagi imkoniyatlarni yuzaga chiqaradi:

- har xil shakllarda bolaning tashabbusi va mustaqilligi, tajriba o'tkazish imkoniyati;
- qiziquvchanlik;
- rivojlantiruvchi markazlardagi hamkorlikdagi faoliyatda ishtirokchilarni, faoliyatni tanlash imkoniyati;
- o'ziga ishonch, tashqi dunyoga ochiqlik, o'ziga va boshqalarga ijobiy munosabat, o'zini o'zi qadrlash;
- rivojlangan tasavvur, ijodkorlik ko'nikmasi;
- turli qoidalar va ijtimoiy normalarga bo'ysunish ko'nikmasi;
- o'zining harakatlarini boshqarish ko'nikmasi (yirik va mayda motorikani rivojlanish darajasi);
- turli faoliyatlarda ixtiyoriy harakatlar qilish ko'nikmasi.

Tayyorlov guruhida tasviriy faoliyat orqali idojiy qobiliyatlarni rivojlantirishning quyidagi usullaridan foydalanish mumkin:

A) erkin mavzuda rasm chizish (qish manzarasi, "Mening oilam", "Cyevimli o'yinchog'im");

B) kollaj yasash (gazeta-jurnallardan turli shakllarni kesib olib, yangi obrazlar yaratish);
S) ranglar vositasida tajriba o'tkazish (bir necha rang orqali yangi rang va ko'rinishlarni hosil qilish).

San'at markazlarida bolalarning ijodiy faoliyatlarini tashkil etish katta pedagogik ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat bolalarning iste'dodini rivojlantiradi, balki ularning shaxsiy, ijtimoiy va emosional rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Quyida san'at markazlarida ijodiy faoliyatlarni tashkil etishning asosiy pedagogik imkoniyatlari keltirilgan:

1. Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatlari. San'at markazlari bolalarga musiqa, rassomlik, teatr, qo'l mehnati, raqs kabi turli yo'nalishlarda o'z qobiliyatlarini ochish va rivojlantirish imkonini beradi. Bolalar erkin tasavvur qilish va o'z fikrlarini badiiy ifoda qilishni o'rganadilar.

2. Tanqidiy va mustaqil fikrlashni shakllantirish imkoniyatlari. Ijodiy faoliyatlar orqali bolalar o'z ishlarini tahlil qilish, yangicha yondashuvlar ishlab chiqish, muammolarga yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

3. Hamkorlik va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyatlari. Guruhli ijodiy loyihalar orqali bolalar jamoada ishlash, muloqot qilish, boshqalarning fikrini inobatga olishni o'rganadilar. Teatr yoki musiqa ansambllari kabi faoliyatlarda o'zaro hurmat va mas'uliyat hissi shakllanadi.

4. Shaxsiy rivojlanish va o'zini ifoda etish imkoniyatlari. Bolalar o'z his-tuyg'ularini san'at orqali ifoda etadilar, bu ularning ichki dunyosi va shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bunday faoliyatlar o'z-o'ziga ishonch, motivatsiya va emosional barqarorlikni oshiradi.

5. Ta'limni yangicha usullarda boyitish imkoniyatlari. San'at markazlari an'anaviy ta'limga muqobil sifatida xizmat qilib, bolalarda ta'limga nisbatan qiziqishni oshiradi. Ijodiy faoliyat orqali bolalar o'zlariga xos iste'dod va qiziqishlarini anglay boshlaydi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish - bu zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish bolaning qiziqishlari, mustaqil fikrlashi va izlanish faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Buning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotida erkin muhit yaratish, o'yinlar, ijodiy topshiriqlar, muammoli savollar va guruhda ishlash kabi usullar samarali hisoblanadi. Shuningdek, pedagogning bolaning individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Ijodiy qobiliyatlarni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish bolaning shaxsiy o'sishi, tafakkuri va kelajakda jamiyatda faol va samarali ishtirokchisi bo'lishi uchun mustahkam poydevor hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ-595-сонли “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги Қонуни. 2019 йил 16 декабрь. *(Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.12.2019 й., 03/19/595/4160-сон)*
2. Ўйин орқали таълим олиш. Методик қўлланма. Муаллифлар: Грошева И.В., Джанпеисова Г.Э., Микаилова У.Т., Исмаилова М.А ва бошқалар. Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигининг Мувофиқлаштирувчи кенгаши томонидан 2020 йил 17 июлдаги 1-сонли баённомага мувофиқ тасдиқланган ҳамда чоп этишга тавсия этилган.
3. Амирова Г.А, Сулаймонова А.П., Жураева Б.Р. Мактабгача таълим муассасаларида аппликация машғулоти. –Т.: “Fan va texnologiya”, 2014, 100 б.
4. «Ilk qadam» davlat o'quv dasturi /takomillashtirilgan ikkinchi nashr/. Toshkent-2022 y.
5. Шахса йўналтирилган ёндашув асосида таълим жараёнларини режалаштириш. Методик қўлланма. Муаллифлар: Шин А.В., Мирзиёева Ш.Ш., Грошева И.В., Микаилова У.Т ва бошқалар. –Тошкент, 2020 й. 120 б.

ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА МОНТЕССОРИ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Узбекистан. Меликулова Нилуфар Хамдуллаевна

Преподаватель кафедры ДОО НГУ

Облокулова Милка Шухратовна

Студентка 3 курса ДОО НГУ

Аннотация: В последние годы наблюдается тенденция к распространению методики, в том числе через повышение квалификации педагогов и разработку адаптированных программ. Однако отсутствие единой стратегии внедрения, нехватка квалифицированных специалистов и необходимость адаптации методики к национальным образовательным стандартам создают определённые трудности. В связи с этим актуальным становится исследование эффективности метода Монтеessori в дошкольном образовании Узбекистана, а также поиск путей его интеграции в систему дошкольного воспитания страны.

Цель исследования: определить эффективность метода Монтеessori в дошкольном образовании и разработать рекомендации по его внедрению в практику дошкольных учреждений Узбекистана.

Ключевые слова: Метод Монтеessori, индивидуальный подход, роль педагога, наблюдение, развивающая среда, дидактические материалы, специальная подготовка, Монтеessori-среда, свобода.

Annotatsiya: So'nggi yillarda bu metodikaning tarqalishi kuzatilmoqda, xususan, pedagoglarning malakasini oshirish va moslashtirilgan dasturlarni ishlab chiqish orqali. Biroq yagona joriy etish strategiyasining yo'qligi, malakali mutaxassislar yetishmovchiligi va metodikani milliy ta'lim standartlariga moslashtirish zaruriyati ayrim qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli, O'zbekistonda Montessori usulining maktabgacha ta'limdagi samaradorligini tadqiq qilish hamda uni maktabgacha ta'lim tizimiga integratsiya qilish yo'llarini topish dolzarb masala hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi: Maktabgacha ta'limda Montessori usulining samaradorligini aniqlash va uni maktabgacha ta'lim muassasalari amaliyotiga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Kalit so'zlar: Montessori usuli, individual yondashuv, pedagogning roli, kuzatish, rivojlantiruvchi muhit, didaktik materiallar, maxsus tayyorgarlik, Монтеessori muhiti, erkinlik.

In recent years, there has been a trend toward the expansion of this methodology, including through teacher training and the development of adapted programs. However, the lack of a unified implementation strategy, a shortage of qualified specialists, and the need to adapt the method to national educational standards create certain challenges. Therefore, researching the effectiveness of the Montessori method in preschool education in Uzbekistan and exploring ways to integrate it into the country's preschool education system has become a relevant issue.

Research Objective: To determine the effectiveness of the Montessori method in preschool education and develop recommendations for its implementation in preschool institutions in Uzbekistan.

Keywords: Montessori method, individualized approach, role of the teacher, observation, developmental environment, didactic materials, special training, Montessori environment, freedom.

В современном дошкольном образовании наблюдается растущий интерес к альтернативным методикам обучения, направленным на развитие самостоятельности, познавательной активности и индивидуального подхода к ребёнку. Одной из таких методик является система Марии Монтеessori, которая зародилась в начале XX века и с тех пор приобрела мировое признание. Метод Монтеessori основывается на принципах свободы выбора, уважения к индивидуальному темпу развития ребёнка и использования специально разработанной развивающей среды. В отличие от традиционного обучения, данная методика ориентирована на естественное формирование интеллектуальных, сенсорных и социальных навыков у детей через активное взаимодействие с окружающим миром.

Основные принципы метода Монтеessori:

1. Индивидуальный подход – каждый ребенок развивается в своем темпе, без принуждения и сравнений.
2. Развивающая среда – специально организованное пространство, способствующее самостоятельному обучению.
3. Роль педагога – воспитатель выступает наблюдателем и помощником, а не диктующим наставником.
4. Дидактические материалы – специальные обучающие материалы, которые помогают ребенку исследовать окружающий мир.
5. Свобода выбора – дети самостоятельно решают, чем и сколько времени заниматься, развивая ответственность.

Преимущества метода Монтеessori в дошкольном образовании:

- Развитие самостоятельности и уверенности в себе.
- Улучшение моторики, сенсорного восприятия и логического мышления.
- Развитие социальных навыков и умения работать в коллективе.
- Повышение концентрации и усидчивости.

Монтеessori-метод в Узбекистане:

- В основном используется в частных детских садах и образовательных центрах.
- Государственные дошкольные учреждения пока редко внедряют этот метод из-за отсутствия стандартов и недостатка подготовленных специалистов.
- Существует тенденция к расширению применения метода через повышение квалификации педагогов и адаптацию к национальным образовательным программам.

Метод Монтеessori доказал свою эффективность во многих странах мира, и его интеграция в систему дошкольного образования Узбекистана может стать важным шагом в модернизации подходов к воспитанию и обучению детей.

Ярким свидетельством эффективности и качества образования по системе Монтеessori являются знаменитые выпускники Монтеessori-школ: Сергей Брин, Лари Пэйдж, основатели Google, Уилл Райт, автор игры The Sims, Джеф Безос, основатель Amazon, Джимми Уэлс, Основатель Wikipedia, писатель Габриэль Гарсия Маркес, Питер Друкер, самый влиятельный теоретик менеджмента нашего времени, принцы Уильям и Гарри.

Самое интересное, что есть уже много различных высказываний о влиянии такого образования на то, что эти люди сделали и продолжают делать для мира и общества. Например, вице-президент Google говорит, что надо знать, что Лари и Сергей – выпускники Монтеessori, чтобы понимать, как устроен их мозг, их мышление. Проецируя принципы Монтеessori в компанию, они мотивируют сотрудников создавать ценность для мира.

Другие известные монтеessorийцы – создатели гигантских инновационных компании – нацелены на возможность создания ценностей не в ущерб получению прибыли, при этом прибыль не является единственной для них ценностью. Они настоящие новаторы в маркетинге.

Экспериментальное исследование проводилось на базе частного дошкольного образовательного учреждения «ECOsadik» с участием двух групп детей в возрасте от 4 до 6 лет. Первая группа (экспериментальная) обучалась по системе Монтеessori, вторая группа (контрольная) занималась по традиционной программе. В исследовании приняли участие 30 детей, по 15 в каждой группе.

Методика исследования включала следующие этапы:

1. **Диагностический этап** – проведение входного тестирования для определения исходного уровня развития детей. Использовались следующие методы:
Наблюдение за детьми в процессе игровой и учебной деятельности.

Тесты на уровень развития мелкой моторики (например, умение застёгивать пуговицы, нанизывать бусины).

Проверка познавательной активности с использованием заданий на внимание, память и логическое мышление.

Оценка коммуникативных навыков на основе анализа взаимодействия детей в группе.

2. Педагогическое воздействие – организация занятий в течение трёх месяцев. В экспериментальной группе применялись принципы метода Монтессори:

Использование специализированных Монтессори-материалов: сенсорные доски, бусины для счета, рамки-застёжки, цилиндры с кнопками, геометрические вставки.

Самостоятельный выбор детьми учебных занятий, их продолжительности и темпа работы.

Минимальное вмешательство педагога, который выполнял роль наблюдателя и направлял детей при необходимости.

Развитие самостоятельности через практические упражнения, такие как переливание воды из сосуда в сосуд, пересыпание круп, работа с рамками-застёжками.

В контрольной группе использовалась традиционная система обучения:

Коллективные занятия с единым темпом работы для всех детей.

Обучение по заранее заданной программе без индивидуального выбора материалов.

Доминирующая роль воспитателя, организующего и контролирующего процесс.

3. Заключительный этап – итоговое тестирование и анализ изменений, произошедших в обеих группах. Оценка проводилась по тем же критериям, что и на начальном этапе, для выявления прогресса в развитии детей.

Результаты итогового тестирования показали значительные различия между детьми из экспериментальной и контрольной групп. Для более точного анализа были использованы следующие показатели:

1. **Познавательная активность** – способность детей самостоятельно находить решения поставленных задач, проявлять интерес к обучению.

2. **Мелкая моторика** – уровень развития координации движений рук, что важно для последующего обучения письму.

3. **Коммуникативные навыки** – способность взаимодействовать со сверстниками и взрослыми.

4. **Самостоятельность** – умение организовывать свою деятельность без постоянного вмешательства воспитателя.

Результаты по ключевым показателям:

Познавательная активность: в экспериментальной группе 87% детей самостоятельно выбирали задания и стремились их выполнять без посторонней помощи, в то время как в контрольной группе этот показатель составил 53%.

Мелкая моторика: улучшение координации рук (умение пользоваться ножницами, застёгивать пуговицы) наблюдалось у 80% детей в экспериментальной группе против 62% в контрольной.

Коммуникативные навыки: в группе Монтессори дети чаще вступали в диалог, предлагали помощь сверстникам (78% против 49%).

Самостоятельность: дети в экспериментальной группе чаще проявляли инициативу и принимали решения в игре и учебной деятельности (82% против 55%).

Проведённый практический анализ подтвердил высокую эффективность метода Монтессори в организации занятий по развитию речи у детей дошкольного возраста. Использование данного метода позволило создать в образовательной среде атмосферу психологического комфорта, что является необходимым условием для успешного формирования речевых умений и навыков. Дети с интересом включались в работу, проявляли инициативу и стремление к речевому самовыражению.

Опытно-экспериментальная работа показала, что дети, обучающиеся с использованием методики Монтессори, демонстрируют более высокий уровень развития всех сторон речи — фонетической, лексической и грамматической. Особенно заметным стало улучшение связной речи: у детей сформировалась способность строить более полные и грамматически правильные высказывания, увеличился активный словарь, повысилась речевая активность.

Особую роль в формировании речевых навыков сыграло использование развивающих материалов, предложенных М. Монтессори. Они способствовали развитию не только речи,

но и познавательных процессов — внимания, памяти, мышления. Благодаря этому речевое развитие носило комплексный характер, интегрируя разные психические функции ребёнка.

Важно отметить, что занятия, построенные по принципам Монтессори-педагогике, оказывали положительное влияние и на личностное развитие дошкольников. Формировались такие качества, как самостоятельность, ответственность, умение доводить начатое дело до конца. Это, в свою очередь, обеспечивало не только успешность в освоении речевых навыков, но и общую готовность детей к обучению в начальной школе.

Таким образом, опыт применения метода Монтессори в обучении русскому языку дошкольников подтвердил его результативность и целесообразность. Метод позволяет не только эффективно развивать речь, но и способствует гармоничному личностному развитию, что особенно важно в условиях современного дошкольного образования.

Литература:

1. Дьюи Дж. Демократия и образование. / Пер. с англ. — М.: Педагогика, 2000. — 416 с.
2. Дмитриева, В.Г. Методика раннего развития М. Монтессори / В.Г. Дмитриева. — М., 2009. — 314 с.
3. Исаева И. Монтессори подходит всем детям, но не всем родителям. / И. Исаева.
4. Монтессори М. Антропология / М. Монтессори. — М., 2007. — 153 с.
5. Монтессори М. Воспитание человеческого потенциала / Пер. с англ. — Оксфорд: Clío Press, 1989. — 180 с.

ABDULLA AVLONIY ASARLARINI MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALAR TARBIYASIDAGI AHAMIYATI.

O'zbekiston.Abduraxmonova Nozimaxon Nozimjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

"Pedagogika nazariyasi va tarixi" 1-bosqich magistranti

nozlinozimjanov@gmail.com

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim muassasasining bolalar hayotidagi o'rni juda beqiyos hisoblanadi. Uning maqsadi: bolalarni tarbiyalash, ularga qarash va parvarish qilish, odob-axloq qoidalarini o'rgatishdan iborat. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim sohasining bola tarbiyasidagi ahamiyati va o'zbek adabiyotining yirik namoyondalaridan biri bo'lmish Abdulla Avloniyning bola tarbiyasi haqidagi qarashlari haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar. Tarbiya, axloq, «Turkiy guliston yoxud axloq», «Pedagogika», ilm, fikr.

Аннотация. Роль дошкольного образования в жизни детей неопенима. Его цель — воспитывать детей, заботиться о них и обучать их хорошим манерам. В статье представлена информация о значении дошкольного образования в воспитании детей и взглядах на воспитание детей Абдуллы Авлони, одного из выдающихся деятелей узбекской литературы.

Ключевые слова. Образование, мораль, «Турецкий розовый сад или мораль», «Педагогика», наука, мысль.

Annotation. The role of a preschool educational institution in the life of children is incomparable. Its purpose is to educate children, care for them, and teach them the rules of etiquette. This article provides information about the importance of preschool education in child education and the views of one of the great figures of Uzbek literature, Abdulla Avloni, on child education.

Keywords. Education, morality, «Turkish Rose Garden or Morality», «Pedagogy», science, thought.

Kirish. Insonni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash jamiyat oldidagi eng dolzarb masala sifatida qaralib, xalqimizning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat, ma'naviyat va madaniyatni qanday qilib yosh avlodga o'rgatish, ularni komilikka yetaklash yo'llari, qonun-qoidalarini muttasil izlaganlar. Ota-bobolarimiz azaldan bola tarbiyasi kamolotiga alohida e'tibor qaratganlar. Inson shaxsini ma'naviy kamolga yetkazish yuksak xulq-odob, ilm-fanni egallash asosidagina amalga oshirilishi mumkinligini ta'kidlaganlar. Shu jihatdan hozirgi kunda maktabgacha ta'lim ta'limning bir bo'lagi sifatida qaralmoqda va unga juda kata e'tibor qaratilmoqda. Bizga ma'lumki,

maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishdan asosiy maqsad: ularni barkamol va yetuk shaxs sifatida tarbiyalash va maktab bosqichi ta'limiga tayyorlashdan iborat. Maktabgacha ta'lim davri bolaning ma'naviy shakllanishida eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Ayni shu davrda ma'lum maqsadga qaratilgan ta'lim-tarbiya ta'sirida shaxsning axloqiy sifatlari shakllana boshlaydi. Bola atrofdagilar bilan bo'ladigan muloqotda egallab olgan axloq normalariga asoslangan holda ish tutadigan bo'lib qoladi. Shuning uchun ham maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ilk yoshdan boshlab axloqiy tarbiya haqida tushuncha berib boorish muhim hisoblanadi. Bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalash va ta'lim berishning vazifasi va mazmuni bolaning ma'naviy dunyosini, uning ongini, axloqiy hislarini, shaxsiy sifatlarini tarbiyalash va rivojlantirishni taqozo etadi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar tarbiyasiga asoslangan juda ko'plab asarlarni va u haqida yozadigan yozuvchilarni uchratishimiz mumkin. Shunday insonlardan biri Abdulla Avloniydir.

Abdulla Avloniy- o'zbek milliy madaniyati va ta'lim tizimining rivojlanishiga katta hissasini qo'shgan buyuk yozuvchi, pedagog va ma'rifatparvar shaxsdir. Uning asarlari nafaqat adabiyotda, balki tarbiya sohasida ham muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar tarbiyasida Avloniy asarlarining o'rni beqiyosdir. Bolalarning ruhiy, axloqiy va estetik rivojlanishida uning fikrlari, pedagogik yondashuvlari va tarbiyaviy g'oyalari muhim rol o'ynaydi. U o'z asarlarida insonlarni yaxshilikka chaqiruvchi, yomonlikdan qaytaruvchi ilm- axloq ekanligini ta'kidlaydi. Axloq— kishilarning bir-birlariga, oilaga, jamiyatga bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladigan xatti-harakatlari, xulq-atvorlari, odoblari majmui. Insoniyat taraqqiyotida axloq muhim o'rin tutadi. Axloq, bu – xulqlar majmuyi. Xulq esa ezgulik yoxud razillikning muayyan bir insonda namoyon bo'lish shakli. Binobarin, har bir xulq ezgulik va oliyjanoblikning yoki razillik va badbinlikning timsoli. Shu jihatdan ular yaxshi va yomonga bo'linadilar. Lekin bular kishida o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Ularning shakllanishi uchun ma'lum bir sharoit, tarbiya kerak.

“Tarbiya yo hayot- yo mamot, yo najot- yo halokat, yo sadoqat- yo falokat masalasidir. Tarbiya tug'ilgan kundan boshlanadi va umrning oxiriga qadar davom etadi. Avloniy tarbiyaning doirasini keng tushunadi. Uni birgina axloq bilan chegaralab qo'ymaydi. “ Sog' tanda sog'lom aql” degan hikmatning bejiz emasligini yaxshi biladi. Gapni birinchi navbatda bolaning sog'lig'i haqida qayg'urishdan boshlaydi. “ Badanning salomat, quvvatli bo'lmog'i insonga eng kerakli narsadur. Chunki o'qimoq, o'rganmoq va o'rgatmoq uchun insonga kuchlik, kasalsiz jasad lozimdir.”

Ayonki, tarbiya tushunchasiz insoniyat hayoti va kishilik jamiyatini tasavvur qilib bo'lmaydi. Tarbiya, axloq va ta'lim tiriklikning muvozanatini ushlab turuvchi muhim tirgaklardir. Tarbiya yoshlikdan to'g'ri yo'lga qo'yilmasa, keyin uni o'zgartirib bo'lmaydi. Tarbiyasizlik nafaqat shaxsni tanazzulga boshlaydi, balki xalq, millat va Vatan taraqqiyoti uchun ham yovdir. Go'yoki, bir hunarmand kulolchi tomonidan yasalgan ko'zaga qaytadan shakl berib bo'lmagani kabi, o'z vaqtida berilmagan tarbiyani ham kechiktirib boshlashdan ma'no yo'q. Abdulla Avloniy yozadiki, xususan, temirchining bolasi tarbiyali bo'lsa olim bo'ladi, ammo xulqi buzuk bo'lsa u Luqmoni hakim farzandi bo'lsa ham baribir zolim bo'lib qolaveradi. Bu o'rinda mazkur fikrlarini muallif payg'ambarimizning quyidagi hikmatlari bilan dalillaydi: “Bir tog'ning o'rnidan ko'chib ketganini eshitsangiz, ishoningiz, ammo bir odamning xulqi boshqa bo'ldi deb eshitsangiz, ishonmangiz”.

Abdulla Avloniy ilmni axloqdan, ta'limni tarbiyadan, ma'rifatni go'zal xulqdan hech qachon ajratib talqin qilmaydi. Muallifning fikricha, “Ilmsiz inson mevasiz daraxt kabidir“. Muallif aytayotgan ilmning mevasi ham, avvalo, tarbiya va ma'naviy yetuklik ekani ma'lum. Chunki, ilmi kishi har yerda hurmatga sazovor bo'ladi. U yuksak axloq sohibi ham bo'lsa, obro'-e'tibori yanada ulug' bo'ladi. Ilm olishga intilishni yozuvchi go'yo qorong'u g'ordan yog'du axtargan kishining holatiga qiyoslaydi. Bu intilishlar oxir-oqibatda insonni o'zi istagan yorug' manzillarga boshlaydi. Avloniyning yozishicha: Ilm insonni “Jaholat qorong'uligidan qutqarur”.

Avloniyning ta'lim-tarbiyaga oid asarlari ichida «Turkiy guliston yoxud axloq» asari katta ahamiyatga molik axloqiy va ta'limiy tarbiyaviy asardir. Asarda insonlarni yaxshilikka chaqiruvchi, yomonliklardan qaytaruvchi ilm-axloq haqida fikr haqida fikr yuritiladi.

Shuningdek, u bola tarbiyasining roli haqida fikr yuritib: «Agar bir kishi yoshligida nafsi buzulib, tarbiyasiz, axloqsiz bo'lib o'sdimi, bunday kishilardan yaxshilik kutmoq, yerdan turib

yulduzlarga qo‘l uzatmak kabidir», -deydi. Uning fikricha, bolalarda axloqiy xislatlarning tarkibi to‘g‘risida ijtimoiy muhit, oilaviy sharoit va bolalarning atrofidagi kishilar ahamiyatga ega. O‘zbek pedagogikasi tarixida Avloniy- birinchi «Pedagogika», ya'ni bola tarbiyasining fanidir» deb ta'rif berganlar. Avloniy bola tarbiyasini nisbiy ravishda 4 bo‘limga ajratadi:

1. Tarbiyaning zamoni.
2. Badan tarbiyasi
3. Fikr tarbiyasi.
4. Axloq tarbiyasi hamda uning ahamiyati xususida fikr yuritadi.

Shunday ekan bola tarbiyasi bir vaqtning o‘zida «Maktabgacha ta'lim», «Oila» va «Jamiyat» nuqtai- nazarida shakllanib boradi. Biz oilani «davlat ichra kichik davlat»- deb ataymiz. Unda yangi inson, ya'ni davlatning yangi bir vakili dunyoga keladi. Kichik davlat - oila esa bu inson uchun dastlabki hayot dorilfununi bo‘ladi. Shu sababli ota - onalar farzandning birinchi o‘qituvchisi va tarbiyachisidir. Farzandni barkamol va ma'naviy yetuk qilib o‘stirish uchun, eng avvalo ota - onaning o‘zi yuksak axloqiy fazilatlariga ega bo‘lishi kerak. Farzand tarbiyasini ota - onalar o‘z shaxsiy ishi deb bilmasliklari kerak. Aslida bola tarbiyasi ota - onaning jamiyat oldidagi fuqarolik burchi va davlat oldidagi mas'uliyati hamda qarindosh - urug'lar oldidagi javobgarligi. Shuning uchun ham ota - ona obro‘si farzand tarbiyasida ma'naviy ozuqa bo‘ladi. Bu ma'naviy ozuqa bola tarbiyasida «ufq» ni ko‘zlab ish tutishda mustahkam poydevor hisoblanadi. Bunday tarbiyalash jarayonida mehnat va ijtimoiy faoliyatni oilaviy vazifalar bilan qo‘shib olib boradigan farzandlari hayotiga qiziqadigan va ularga oqilona, odilona rahbarlik qiladigan ota - onalar ijobiy o‘rnak bo‘ladigan kishilardir, ya'ni obro‘li ota - onalardir. Bunday odamlar o‘z farzandlari tarbiyasiga oilada ham, maktabgacha ta'limda ham e'tibor beradigan aqlli odamlar, namunali oilalar a'zolari bo‘ladi.

«Tarbiyaning zamoni» bo‘limida tarbiyani yoshlikdan berish zarurligini bu ishga hammani: ota-ona, muallim, hukumat va boshqalarning kirishishi kerakli-gini ta'kidlaydi. Avloniy, tarbiya xususiy ish emas, milliy ijtimoiy ishdur. «Alhosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot yo mamot, yo najot- yo halokat, yo saodat- yo falokat masalasidir», -deb ta'kidlaydi.

Har bir xalqning taraqqiy qilishi, davlatning qudratli bo‘lishi avlodlar tarbiyasiga ko‘p jihatdan bog‘liq, deb ta'kidlaydi adib. Tarbiya zurriyot dunyoga kelgandan boshlanib, umrning oxiriga qadar davom etadi. U bir qancha bosqichdan uy, bog'cha, maktab va jamoatchilik tarbiyasidan iborat bo‘ladi. Avloniy tarbiyaning doirasini keng ma'noda tushunadi. Uni birgina axloq bilan chegaralab qo‘ymaydi. U birinchi navbatda bolaning sog‘ligi haqida g'amxo‘rlik qilish lozimligini uqtiradi. «Turkiy guliston yoxud axloq «asari ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qiladi. Adib kitobda ilm haqida shunday deydi: Ilm dunyoning izzati, oxiratning sharofatidir. Ilm inson uchun g'oyat oliy, muqaddas bir fazilatdir. Zeroki, ilm bizga o‘z ahvolimizni, harakatimizni oyina kabi ko‘rsatur»», -deydi.

Xulosa qilib aytganda, bola tarbiyasida maktabgacha ta'lim, Oila va Jamiyatning ham birdek xissasi bordir. Chunki bola oilada ilk bor ta'lim- tarbiya olsa, uni maktabgacha ta'limda yanada shakllantiradi, mustahkamlaydi va qisqa tushuntirish, nasihat yoki o‘yinlar orqali tarbiya elementlarini egallaydi. Egallagan tarbiyani esalabta jamiyat va o‘zaro munosabatlarda qo‘llaydi. Bu esa bola tarbiyasining asosi hisoblanadi.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQ O‘STIRISH MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

O‘zbekiston. Melikulova N.X

Keldiyorova M. A

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq o‘stirish malakalarini shakllantirish metodlari va nutq o‘stirishning asosiy yo‘nalishlari, nutq o‘stirishdagi pedagogik yondashuvlar va pedagogning bu boradagi roli haqida keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim-tarbiya jarayoni, nutq, individual ishlash, to‘g‘ri talaffuz, og‘zaki nutq, dialogli nutq, ijodiy nutq, ertaklar, kartotekalar, ijtimoiylashuv, erkin muloqot, kompetensiya, metodik yondashuv, psixologik holat, didaktik o‘yin, ertak terapiyasi, dramatizatsiya, sistematik yondashuv, maktab davri.

Аннотация: В данной статье представлены методы формирования навыков развития речи у детей дошкольного возраста, основные направления развития речи, педагогические подходы в развитии речи, а также роль педагога в этом процессе.

Ключевые слова: Образовательно-воспитательный процесс, речь, индивидуальная работа, правильное произношение, устная речь, диалогическая речь, творческая речь, сказки, картотеки, социализация, свободное общение, компетенция, методический подход, психологическое состояние, дидактическая игра, сказкотерапия, драматизация, системный подход, школьный период.

Abstract: This article presents methods for developing speech skills in preschool children, the main directions of speech development, pedagogical approaches to speech development, and the role of the teacher in this process.

Key words: Educational and upbringing process, speech, individual work, correct pronunciation, oral speech, dialogic speech, creative speech, fairy tales, card files, socialization, free communication, competence, methodical approach, psychological state, didactic game, fairy tale therapy, dramatization, systematic approach, school period.

Nutq – bu insonning tashqi olam bilan aloqasi, o‘z fikrlarini ifoda etish vositasi hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh – bu nutqning faol rivojlanish davri bo‘lib, bola o‘z atrofidagi voqea-hodisalarni so‘z bilan ifodalay boshlaydi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning nutqini to‘g‘ri shakllantirish va o‘stirish pedagogik faoliyatning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Nutq o‘stirishning ahamiyati ham shundan iboratki, maktabgacha yoshdagi bola uchun nutq – bu o‘zini anglash, fikrini ifoda qilish, ijtimoiylashuv va bilim olish vositasidir. Nutqi rivojlangan bola atrofdagilar bilan erkin muloqot qila oladi, savol berishga va javob berishga qiziqadi, maktab ta’limiga ham tayyor bo‘ladi.

Shu o‘rinda nutq o‘stirishning asosiy yo‘nalishlarini sanab o‘tishimiz joizdir:

1. So‘z boyligini oshirish: Bola kundalik hayotda uchraydigan narsalar, hodisalar va harakatlar nomini bilishi kerak. Buning uchun ertaklar o‘qish, suratlar orqali so‘z o‘rgatish, predmetli o‘yinlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

2. To‘g‘ri talaffuzni shakllantirish: Har bir tovushni aniq aytishga o‘rgatish, ayniqsa, nutqida tovush buzilishi bo‘lgan bolalar bilan individual ishlash zarur.

3. Og‘zaki nutqni rivojlantirish: Bola gapni to‘liq tuzib ayta olishi, savollarga aniq javob bera olishi kerak. Dialogli o‘yinlar, savol-javob mashqlari bunda foydali.

4. Ijodiy nutqni rivojlantirish: Bolalarning tasavvuriga asoslangan ertak to‘qish, voqeani hikoya qilish, rolga kirish orqali ular o‘z fikrlarini mustaqil ifodalashga o‘rganadilar.

Ushbu sanab o‘tilgan vazifalarni bajarishni amalga oshirish “Til va nutq” markazi bilan chambarchas bog‘liqdir. Chunki ushbu markaz nutq o‘stirish bilan bog‘liq bo‘lgan barcha jihozlar bilan jihozlangan bo‘ladi. Ertak kitoblardan tortib, kartotekalargacha mujassamlashtirilgan.

Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 802-sonli qarori bilan tasdiqlandi. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti o‘z ichiga “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari”ni oladi. Davlat talablari tarkibi tug‘ilgandan 7 yoshgacha bo‘lgan

bolalarning 5 ta asosiy rivojlanish sohalari kompetensiyalarini o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ta'lim-tarbiya berish, maktab ta'limiga tayyorlash bo'yicha davlat talablarini belgilaydi. Ushbu rivojlantiruvchi sohalar kompetensiyasining uchinchi – “Nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari” sohasidagi ta'lim va tarbiya jarayoni yakunida bolalarda quyidagilar shakllangan bo'lishi kerak:

- ona tilini eshitadi va tushunadi;
- ona tilida to'g'ri talaffuz, mos Grammatik shakllar va turli gap tuzilmalaridan foydalanadi;
- chet tilini o'rganishga qiziqish bildiradi;
- chet tili bo'yicha dastlabki bilimlarini namoyish etadi;
- badiiy adabiyotga qiziqish bildiradi;
- so'zning lug'aviy ma'nosi, bo'g'inli va fonetik tuzilishi to'g'risida tasavvurga tushunchaga ega bo'ladi;
- gapning turli ma'no shakllarini mustaqil ravishda tuzadi va so'zlab bera oladi;
- ona tilida yozishning dastlabki malakalari va vositalaridan foydalanishni biladi¹.

Bundan ko'rinib turibdiki, bolaning nutqi maktab davrigacha shakllangan bo'lishi kerak. Bunday natijalarga erishish uchun pedagogning roli muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogning roli va metodik yondashuvlarni ko'rib chiqamiz.

Nutq o'stirishda pedagogning yondashuvi juda muhim. Pedagog bolaning psixologik holatini, yoshiga xos xususiyatlarini, individual qiziqishlarini hisobga olib, mashg'ulotlarni ijodiy tashkil etishi zarur.

Quyidagi metodlar samaradorligi bilan ajralib turadi:

- Didaktik o'yinlar (masalan, “Nimani ko'rding?”, “Bu nimaning ovozi?”)
- Ertak terapiyasi
- Surat asosida hikoya tuzish
- Dramatizatsiya (ertak sahnalashtirish)
- Muloqotli topshiriqlar (savol-javob, suhbat)

Yuqorida keltirib o'tilgan usullardan ertalabki suhbat jarayonida yoki har kuni olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayoni va tabiat qo'ynida olib boriladigan sayr jarayonlarida foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq o'stirish malakalarini shakllantirish ularning kelajakdagi o'qish, muloqot va ijtimoiy hayotga tayyorlanishida muhim o'rin tutadi. Bu jarayonda pedagogning maqsadga yo'naltirilgan, sistematik va individual yondashuvi asosiy omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 22.12.2020-yildagi “Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida”gi 802-sonli qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi 04.02.2023-yildagi “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi.
3. G'ulomova, M. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish metodikasi. Toshkent: “Yangi asr avlodi” nashriyoti. 2021-yil.
4. Xolbo'tayeva D.T. Maktabgacha ta'limda og'zaki nutqni rivojlantirishning pedagogik asoslari. Toshkent: “Ilm ziyo” nashriyoti.
5. Karimova V.A. , Qodirova N.S. Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti
6. Maxmudova M.N. “Nutq o'stirishda innovatsion metodlarning ahamiyati”. T.-2023.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BAHO MUNOSABATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

O'zbekiston. N.D.Nabiyeva

Navoiy davlat universiteti,

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi,

Djuraqulova Aziza Ilxomiddin qizi

Abduraupova Jasmina Ulug'bek qizi

Jumaboyeva Durdona Tolibjonovna

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1 kurs talabalari

Annatsiya. Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim tizimini yaxlit uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida yanada takomillashtirish, bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik va jismoniy rivojlantiruvchi zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish, ularning maktabga tayyorgarlik darajasini tubdan oshirish maqsadida bolaning o'z-o'zini anglashi, o'ziga-o'zi baho munosabati va motivatsion sohasining rivojlanish jarayoni hamda emotsiya va uning rivojlanishi haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: baho, taqqoslash, qiyoslash, kompetensiya, nutq, muloqot, qobiliyat, bola, munosabat.

Аннотация. В данной статье рассматривается дальнейшее совершенствование системы дошкольного образования как важного звена интегрированной системы непрерывного образования, внедрение в образовательный процесс современных образовательных программ и технологий, развивающих детей интеллектуально, духовно-эстетически и физически. Готовности к школе, описан процесс развития у ребенка самосознания, самооценки и мотивационной сферы, а также эмоции и ее развитие.

Ключевые слова: оценка, сравнение, сравнение, компетентность, речь, общение, способности, ребенок, отношение.

Abstract. This article describes the process of development of the child's self-awareness, self-esteem, attitude and motivational sphere, as well as emotions and their development, in order to further improve the preschool education system as an important link in the integrated continuous education system, to introduce modern educational programs and technologies that comprehensively develop children intellectually, spiritually, aesthetically and physically into the educational process, and to radically increase their level of readiness for school.

Key words: assessment, comparison, comparison, competence, speech, communication, ability, child, attitude.

O'zini-o'zi anglashning rivojlanishi har bir bolada o'ziga xos tarzda kechadi. Biroq barcha bolalarda, odatda, hayotning birinchi yili oxiriga kelib, o'zini-o'zi anglashning paydo bo'lganini tasdiqlovchi belgilar kuzatiladi: bola o'zini, o'z tanasini uni o'rab turgan fazodan ajrata boshlaydi. O'zini-o'zi anglashning keyingi rivojlanishi bolaning o'z xohishlari va umuman, faoliyati motivlarini anglashi bilan bog'liq bo'ladi. O'z faoliyatining motivlarini anglash bolaga o'zini-o'zi anglashning keyingi bosqichiga o'tishga, ya'ni o'z harakatlaridan ajrata olishga yordam beradi. Dastlab bola o'zini faoliyat sub'ekti sifatida anglamaydi. "Doniyor sakrayapti", "Sevinch uxlamochi", - ilk bolalik yoshidagi bolalar o'zi haqida deb aytishadi. Hayotning 3-yili o'zini-o'zi anglash rivojida muhim bosqich bo'lib hisoblanadi. Chunki bu davrda bola avvallari predmetga mahkam biriktirib qo'ygan harakatni asta-sekin undan ajrata boshlaydi. Bu hodisa birdan, o'z-o'zidan ro'yobga chiqmaydi. "Men o'ynayapman", "Men kiyinayapman", "Men ovqat yeyapman" degan gaplarni hamda "o'zim" degan so'zni 3 yoshida bolaning nutqida tez-tez uchratishimiz mumkin.

Shaxs shakllanishining dastlabki bosqichlarida, ya'ni ilk bolalik davrining oxiri va bog'cha yoshining boshidagi o'ziga-o'zi baho berishning genezisida (yuzaga kelishida) bolaning kattalar bilan bo'lgan muloqoti hal qiluvchi ahamiyatga ega boladi. Bola o'zining imkoniyatlari haqida adekvat bilimga ega bo'lmaganligi tufayli kattalarning unga bergan bahosini qabul qiladi. Boshqacha aytganda, bola o'zini kattalar orqali, ularning bola haqidagi fikri orqali baholaydi. Bola bu davrda o'ziga-o'zi baho berishda to'laligicha kattalarning fikriga suyanadi. O'zi haqidagi

mustaqil tasavvur elementlari esa biroz keyinroq paydo bo'ladi. Maxsus taqiqotlarning ko'rsatishicha, (B.G. Nechaev va b.) ushbu elementlar dastlab shaxsiy sifatlar, ahloqiy fazilatlarini baholashda emas, balki predmetli va tashqi xususiyatlarni baholashda namoyon bo'ladi. Bu esa harakatlarning predmetdan to'liq ajralib chiqmaganligini ko'rsatadi. Bog'cha yoshidagi bola shaxsining rivojlanishida ancha sezilarli bo'lgan o'zgarish o'zga kishining tashqi xususiyatlarini baholashdan shaxsiy xususiyatlarini baholashga o'tishida ifodalanadi. Barcha yosh guruhlardagi bolalarda o'zlaridan ko'ra o'zga shaxslarni ob'ektivroq baholashlari kuzatiladi. Biroq bu yerda ham ma'lum bir farqlar uchraydi. Jumladan, katta bog'cha yoshidagi bolalar "Sizlarning orangizdagi eng yaxshi bola kim?" degan savolga odatda "Men" deb javob bermaydilar. Ammo bu bolaning o'ziga-o'zi beradigan bahosi pasayganini bildirmaydi. Bolalarning bunday javobni bermasliklariga sabab shundaki, bu yoshda ular ko'pincha maqtanchoqlik yaxshi emasligini biladilar. Agar o'zlarini ijobiy tomondan baholamoqchi bo'lsalar, buni ko'pincha bilvosita amalga oshiradilar. Masalan, "Sen yaxshi bolamisan yoki yomon bolamisan?" degan savolga bolalar (bog'chaning katta guruh bolalari) "Yaxshi" yoki "Yomon" deb javob bermaydilar, buning o'rniga "Bilmadim... Men kattalarga quloq solaman", "Men ham 100 gacha sanashni bilaman", "Men doim navbatchilarga yordam beraman" deb aytadilar. Bog'cha yosh davrida o'ziga-o'zi baho berish emotsional xarakterga ega bo'ladi. Bolaning boshqalarga beradigan bahosi ham shunday xususiyatga ega bo'ladi. Bola uni o'rab turgan kattalardan qaysi biriga ishonch his etsa, mehri tovlansa o'sha kishiga ijobiy baho beradi.

Aniqlanishicha, bolaning guruhda egallagan mavqei uning o'ziga o'zi beradigan bahosiga ta'sir etadi. Masalan, guruhdagi mavqei unchalik baland bo'lmagan bolalarda o'ziga juda yuqori baho berish, aksincha guruhdagi mavqei ancha yaxshi bo'lgan bolalarda o'zini past baholash tendentsiyasi kuzatiladi. Bog'cha yoshining oxiriga kelib, bolaning atrofdagilarga beradigan bahosi ancha chuqur, to'liq detallashgan va kengaytirilgan tus ola boshlaydi. Bu o'zgarishlar shu bilan tushuntiriladiki, katta bog'cha yoshidagi bolalarda odamlarning ichki olamiga qiziqish ortib boradi, ular baho berishda muhim bo'lgan mezonlarni o'zlashtirib boradilar, tafakkur va nutqlari rivojlanib boradi. Bog'cha yoshidagi bolaning o'ziga-o'zi beradigan bahosida unda rivojlanib borayotgan g'urur va uyat tuyg'ulari ham aks etadi. Kichik bog'cha yoshidagi bolaning xulq— atvori ilk bolalik davrlarida unchalik farq qilmaydi. Bu davrda ham bolalar asosan situativ emotsiyalari va xohish— istaklari ta'sirida harakat qiladilar, biror harakatni bajara turib ular nima uchun shunday qilayotganliklarini to'liq tushunmaydilar va tushuntira olmaydilar. Katta bog'cha yoshidagi bolalarning xatti —harakatlari ancha aniq tarzda ro'y beradi. Har xil motivlar bog'cha yoshining turli bosqichlaridagi bolalarni aynan bir harakatni amalga oshirishga undaydi. Masalan, 3 yoshli bola o'yinchoqlarini yuvishidan maqsadi suv o'ynash bo'lsa, 6 yoshli bolaning maqsadi o'yinchoqlarni toza qilish, onasiga yordam berishdan iborat bo'ladi.

O'zini-o'zi anglashning rivojlanishi bolaning bilish va motivatsion sohalari shakllanishi bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Mana shu sohalarning rivojlanib borishi natijasida bola ham o'zini, ham o'zi egallab turgan vaziyatni anglashga qodir bo'la boshlaydi, ya'ni unda o'zining ijtimoiy "men"ni anglash shakllanadi. Bu hodisa bolaning keyingi yosh bosqichiga o'tishida hamda uning maktabga psixologik tayyorligida muhim rol o'ynaydi. Bog'cha yoshining oxiriga kelib bolaning o'zgalarga va o'z-o'ziga beradigan bahosidagi mustaqillik, tanqidiy ruh ancha o'sadi. Bog'cha yoshidagi bolaning motivatsion sohasi aktiv rivojlanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008. – 300 б.
2. Боймирзаева С. Баҳо фаолияти ва унинг матнда ифодаланиши // Хорижий филология. – Самарқанд, 2008. – №2. – Б. 12-15.
3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
4. Яшенко М.А. Особенности функционирования оценочных прилагательных в речи ребенка. <http://www.iling.spb.ru/grammatikon/child/contence.html> - 31.05.2004
5. Қиличев Э. Ўзбек тилининг амалий стилистикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 157.

УПРАВЛЕНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНЫМ СОСТОЯНИЕМ ВОСПИТАТЕЛЯ

Узбекистан. Н.Ш.Омонова

Навоийский государственный университет

Факультет дошкольного образования

Д.С.Ходжиева

Студентка заочного отделения 4-курса

Аннотация: В современных условиях реформирования системы отечественного образования предъявляются все более высокие требования не только к профессиональным знаниям, умениям и навыкам педагогов-воспитателей, но и к уровню их психологического самочувствия и умению управлять своими эмоциями. В статье представлены результаты эмпирического исследования особенностей эмоционального состояния педагогов дошкольных образовательных учреждений с разным стажем работы. На основе вычислений статистически значимых различий с использованием коэффициента Н-критерия Краскела-Уоллиса сформулирован вывод о том, что эмоциональное состояние педагогов с разным стажем профессиональной деятельности отличается выраженностью утомляемости, эмоционального тонуса, напряжения и стресса. Отмечается, что психолого-педагогические технологии, направленные на оптимизацию эмоционального фона педагогов, должны базироваться на четырех составляющих: органической, эмоциональной, смысловой и поведенческой.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональные состояния, эмоциональный интеллект, эмоциональное выгорание, эмоциональная саморегуляция, педагогическая деятельность, детские образовательные учреждения.

Управление эмоциональным состоянием воспитателя – это важный аспект профессиональной деятельности, поскольку эмоциональное состояние педагога влияет на его общение с детьми, коллегами и родителями, а также на общий психологический климат в группе.

Методы управления эмоциональным состоянием воспитателя

1. Саморегуляция и контроль эмоций

Рефлексия – анализ своего эмоционального состояния и причин его изменений.

Развитие эмоционального интеллекта – осознание, понимание и управление своими эмоциями.

Методы дыхательной релаксации – глубокое дыхание, дыхание по квадрату, медитация.

Аутотренинг и позитивные установки – использование фраз, мотивирующих на позитивный настрой.

2. Психологическая разгрузка и восстановление

Физическая активность – йога, прогулки, танцы, упражнения для снятия напряжения.

Творческая деятельность – рисование, музыка, рукоделие, пение.

Хобби и увлечения – любое занятие, которое приносит удовольствие и снимает стресс.

Сон и режим дня – полноценный отдых для восстановления ресурсов.

3. Организация рабочего процесса

Правильное планирование – структурирование дня, чередование нагрузки и отдыха.

Расстановка приоритетов – умение отделять важные задачи от второстепенных.

Разграничение работы и личной жизни – выделение времени для себя, семьи и отдыха.

4. Поддержка и общение

Коллективное взаимодействие – обсуждение сложных ситуаций с коллегами.

Психологическая помощь – посещение тренингов, консультации с психологом.

Поддержка со стороны семьи и друзей – доверительное общение с близкими.

5. Позитивный настрой и личностный рост

Развитие благодарности – фиксирование позитивных моментов дня.

Работа над самооценкой – осознание своей значимости и успехов.

Профессиональное развитие – обучение, чтение книг, посещение семинаров.

Профессия педагога требует определенных сил, энергии, самоотдачи. Если эмоциональное напряжение человек испытывает длительное время, то нервы изнашиваются, нарастает раздражительность или апатия. Все это ведет к стрессу. В подобном состоянии трудно сохранять самообладание и не переносить это на свою работу, на детей. Поэтому одним из важных личностных качеств педагога должна быть стрессоустойчивость. Стрессоустойчивость — это определенное сочетание личностных качеств, позволяющих переносить стрессовые ситуации без неприятных последствий для своей деятельности, личности и окружающих.

Советы по профилактики стрессов:

1. Определение долгосрочных и краткосрочных целей. Можно сделать табличку и распределить свои дела по важности-срочности. В периоды напряжения успокаивать себя: «Да, это важно, но ведь не срочно. Я все успею. Или «Это срочно, но не особо важно». Будет лучше, если некоторые письма останутся нераспечатанными, а телефонные звонки — без ответа. Тогда будут силы заняться важными и срочными делами.
2. Использование тайм-аутов. Для обеспечения психического и физического благополучия очень важен отдых от работы и других нагрузок. Иногда необходимо «убежать» от жизненных проблем и развлечься, нужно найти деятельность, которая была бы увлекательной и приятной.
3. Овладение навыками саморегуляции (релаксация, положительная внутренняя речь, представление высокого здания переживаний, где на сотом этаже самые сильные переживания. Спросить себя «На каком этаже моя проблема»?)
4. Профессиональное развитие и самосовершенствование. Сотрудничество, обмен профессиональной информацией дает ощущение более широкого мира (курсы повышения квалификации, профессиональные объединения, конференции и встречи).
5. Избегание ненужной конкуренции. В жизни очень много ситуаций, когда мы не можем избежать конкуренции, но слишком большое стремление к «победе» создает напряжение и тревогу, делает человека излишне агрессивным.
6. Эмоциональное общение. Люди, которые анализируют свои чувства и ощущения и делятся ими с другими менее подвержены эмоциональному выгоранию. Если педагог делится своими отрицательными эмоциями с коллегами, те могут найти разумное решение возникшей у него проблемы.
7. Поддержание хорошей физической формы (движение, диета, сон, отсутствие вредных привычек).
8. Постарайтесь окружить себя тем, что оказывает на вас положительное влияние, любите свои слабости (приобретайте любимые книги и вещи, слушайте любимую музыку).

9. Если вас одолевают мрачные мысли, у вас постоянно прокручивается, как заезженная пластинка обида, т. е. все ваше внимание направлено в себя, то полезно выполнить упражнение «Что вокруг меня». Идя домой охарактеризуйте погоду, рассмотрите витрины магазинов, поищите в прохожих самого красивого мужчину или самую модную женщину. Обращайте внимание на мельчайшие детали. Ваше задание заметить как можно больше элементов и признаков окружающего мира.

10. Работа педагога заставляет приглядываться в состояния детей и родителей (какое настроение, самочувствие, степень активности на занятиях и т. д.). Иногда педагог забывает про себя - а какое состояние и настроение у него самого? Поэтому здесь поможет другое упражнение - «Почувствуй себя».

Управление эмоциональным состоянием воспитателя – это комплексная работа, включающая саморегуляцию, отдых, организацию труда, поддержку окружения и развитие позитивного мышления. Сбалансированный подход поможет сохранить внутреннюю гармонию и эффективно работать с детьми.

Использованные литературы:

1. Черниговская Т.В. «Как научить мозг учиться»- Москва: АСТ. 2020,
2. Леонтьев Д.А. «Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности» -Москва: Смысл,2003.
3. Бодров В.А. «Психология профессионального выгорания»-Москва: Питер,2015.
4. Ильин Е. П. «Психология эмоций» - Санкт- Петербург: Питер,2017
5. Сидорова О.А. «Эмоциональное выгорание в педагогической деятельности»- Москва: Академия,2016.

MAKTABGACHA YOSHIDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

O'zbekiston. Ismoilova Nasiba Safarovna

Navoiy shahar 34- DMTT direktori

Annotatsiya. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada maktabgacha talim tarbiyalanuvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirish va takomillashtirish dolzarb masalalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: intellektual salohiyat, qobiliyat, iste'dod, o'yin, syujetli-rolli o'yinlar, abstrakt bilimlar, genetika va irsiyat.

Абстрактный. Развитие интеллектуального потенциала дошкольников сегодня является одной из самых актуальных проблем. В статье освещаются актуальные вопросы развития и совершенствования интеллектуального потенциала дошкольников.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, способности, талант, игра, ролевые игры, абстрактные знания, генетика и наследственность.

Abstract. Today, the development of the intellectual potential of preschoolers is one of the pressing issues. This article highlights the current issues of developing and improving the intellectual potential of preschoolers.

Key words: intellectual potential, ability, talent, play, role-playing games, abstract knowledge, genetics and heredity.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Maktabgacha talim - ertangi kunimizga zamin"dir. Bilim va faoliyat uslubining murakkablashishi ta'lim jarayonida bolalar rivojlanishining asosiy va belgilovchi tomonini tashkil etadi. Masalan, Shvetsariyalik psixolog J. Piaja o'zi olib borgan tadqiqotlar asosida ta'kidlashicha, 7-8 yoshdan kichik bolalar raqam bilan bog'liq faoliyatga qodir emas. Shuningdek, bolaning psixik rivojlanishida ta'lim mazmunining o'zgarishi va uning ta'siri haqida L.A.Venger, P.Ya.Galperin, D.B.Elkonin, V.V.Davidov va boshqalar asarlarida keng tadqiq etilgan. Maktabgacha tarbiya

yoshidagi bolalar tarbiyasining asosiy vazifalari- jismoniy, aqliy, axloqiy, mehnat tarbiyasi, estetik tarbiya berib borishdan iboratdir. Psixologlar fikricha bu yoshda bolada bilish jarayonlari rivojlanib borganligi sababli unga o'rgatilgan har bir yangilikni tez ilg'ab oladi, ongiga singdirib boradi. Bolalikda aqliy rivojlanish asosini bolada shakllanayotgan idrok etish va fikrlash harakatlarining yangi turlari tashkil etadi. Bu yoshda avtodidaktik, o'zi o'rgatuvchi o'yinchoqlar (matryoshkalar, qutichalar, kubchalar, mozaika va boshqalar) bola ongini tez rivojlantiradi. Intellektual-psixologik o'yinlar bolani har tomonlama komil shaxs bo'lib shakllanishidagi asosiy vositalardan biridir. Maktabgacha ta'lim davridagi bolani har tomonlama komil inson bo'lib shakllanishida didaktik o'yinlar asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Intellektual-psixologik o'yinlarning barchasini quyidagi uch turga ajratish mumkin:

1. *Buyumli o'yinlar(o'yinchoqlar, tabiiy materiallar)*

2. *Stol ustida o'ynaladigan o'yinlar*

3. *So'z o'yinlari*

Ta'lim jarayonida zamonaviy interfaol usullardan foydalanish bolalar intellektiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev 2017- yil 30-sentabrda PF5198 - sonli "Maktabgacha ta'lim faoliyatini tashkil etish va boshqaruv tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" gi farmoni qabul qilinib, unda maktabgacha ta'lim muassasalarining davlat va nodavlat tarmoqlarini yanada kengaytirish, davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish sharoitlarini yaratish, davlat va xususiy sektor sherikligi shartlarida maktabgacha ta'lim muassasalarining yangi shakllarini joriy etish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini samarali tashkil etishni ta'minlash asosiy maqsad qilib belgilangan. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatining rivojlanishida ulardagi tug'ma qobiliyat va iste'dod muhim ahamiyatga ega. Tug'ma qobiliyatga ega bo'lgan bolalarimiz kattalarning har bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilg'ab oladilar va tez o'zlashtirib, hayotga tatbiq etadilar. Ammo, barcha yoshlarimizga ham birdek tug'ma talant, qobiliyat va iste'dod nasib etavermaydi. Shunday ekan, qobiliyatni shakllantirib borish, bolalarning iste'dodini oshirib borishdek muhim vazifa birinchi navbatda pedagoglarimiz va keng jamoatchilik zimmasiga ya'ni oila, o'quv muassasalari, korxona, tashkilot, ustaxona boshqaruvchilari zimmasiga tushadi. Kattalar tug'ma aql sohiblari bo'lgan bolalarning yo'lini to'sishni yaxshi ko'radilar. Bolaga "uni qilma", "bu senga foyda keltirmaydi" kabi so'zlarni ko'p ishlatishadi. Unga xato qilib, xulosa chiqarib, uni to'g'irlash uchun yo'l topishiga sharoit yaratib bermaydilar. Kattalarning talab hamda vazifalaridan charchagan bolalar bora-bora hafsalasiz va umidsiz bo'lib, xushchaqchaq ko'ngillarini berkitib oladilar, qalblarida borini o'rtoqlashmay qo'yadilar. Fikrlarini ochiq bildirmaydilar. Bolaga bunday munosabatda boyish ularni oz ichki olamlariga badarg'a qilish, demakdir. Natijada esa, ularni u olamdan ortga qaytarish qiyin kechadi.

Bolada tushunchalar va tushunchalar tizimi muntazam shakllanib boradi. Bolaning anglash va fikrlash rivojlanishi darajasi qancha yuqori bo'lsa, u o'zlashtirgan, foydalanayotgan tushunchalar shuncha murakkab bo'ladi. Shu tarzda, umumiy holda bola psixik rivojlanishi jarayonini uch asosiy yo'nalishga bo'lish mumkin:

1) ta'lim jarayonida bilim va faoliyat usullarining rivojlanishi,

2) o'zlashtirilgan usullar qo'llash psixologik mexanizmlarining rivojlanishi,

3) shaxsning umumiy xususiyatlari rivojlanishi.

Bolada intellekt ona qornidan rivojlanishni boshlaydi. Bolalarda asosiy intellektual rivojlanish bosqichi maktabgacha va maktab yoshiga tog'ri keladi. Genetika va irsiyat intellektual salohiyatga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Kimdir tabiatan tez hisoblaydi, kimdir tug'ilganidan boshlab matematikani yaxshi koradi, kimdir gapirishdan oldin kuylaydi. Bolalarda aloqa va bilim qobiliyatlarini rivojlantiradigan faoliyatning muntazamligini ta'minlash orqali intellektni rivojlantirish mumkin. Temperament va xarakter xususiyatlarini o'rganish maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchisining intellektini rivojlantiruvchi omil hisoblanadi. Ota-ona bilan munosabat va oiladagi emotsional muhitni me'yoriy darajaga keltirish bola intellektini rivojlantirishga poydevor

bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar ota-onalari bilan intellekt, intellektual salohiyat va uni rivojlantirishning dolzarb masalalari to'g'risida suhbat uyushtirildi. Ota-onalar o'zlariga kerakli ma'lumotlarga ega bo'lishdi.

Rivojlanish jarayonida bolalar psixik faoliyatining turli jihatlarini o'zgaradi, usullar yig'ilishi va o'zgarishi sodir bo'ladi. Bola ko'p miqdordagi turli harakatlarni bajara oladi, bilim va tasavvurlari o'zgaradi. Qizlar va o'g'il bolalar yetuk va komil shaxs bo'lib voyaga yetishi uchun yana bir muhim omil hayot tarziga aylanishi zarur. U ham bo'lsa zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanishdir. Bunda ota-ona, oila muhiti muhim o'rin egallaydi. Orgimchak to'ridek dunyoni egallab olgan elektron olam bolalarning ongu shuurini butunlay egallab olmasidan oldinroq ularda hayotda har bir narsaning me'yori bilish ko'nikmasini hosil qilishimiz va bunga ozimiz ham amal qilishimiz juda zarur. Zero bola aytganni emas, ko'rganini qiladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish orqali yuksak intellekt sohiblarini tarbiyalashimiz bizning asosiy maqsadlarimizdan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Talim to'g'risidagi qonun. T.: 23 sentabr 2020-yil
2. O'zbekiston Respublikasining qonuni Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 22-oktabrda qabul qilingan Senat tomonidan 2019-yil 14-dekabrda ma'qullangan (1)
3. Ismoilovich, I. M. (2021, July). ISSUES OF TRANSFORMATION OF EDUCATIONAL EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES. In Euro-Asia Conferences (pp. 227-239).
4. Urinova F. NEW PEDAGOGICAL TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL CONTENT: DIRECTIONS, PROBLEMS, SOLUTIONS //Теория и практика современной науки. - 2019. - №. 5. - С. 74-76.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО СОБЫТИЯ КАК СПОСОБА ПОДДЕРЖКИ ИНТЕРЕСА В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЕТЕЙ 6-7 ЛЕТ

Л.К.Ничипоренко, А.Р.Мубаракшина

(Россия, Санкт-Петербург, Узбекистан, Ташкент)

Ничипоренко Лидия Константиновна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры «Института детства» РГПУ им.А.И.Герцена (Санкт-Петербург); e-mail: lida@mail.ru

Мубаракшина Аделя Равхатовна – студентка 4 курса направления «Психолого-педагогическое образование», профиль «Дошкольное образование», филиал РГПУ им.А.И.Герцена в г.Ташкенте, Республика Узбекистан; e-mail: adelechka30@gmail.com

Аннотация:

В статье раскрывается возможность использования «образовательного события» как инновационной формы обучения в ДОО. В ходе исследования использовалась проективная методика для детей и анкетирование педагогов. По результатам диагностики определено, что дети заинтересованы в занятиях по английскому языку, но знакомы только с календарными событиями, которые проводятся в рамках утренников. Педагоги в образовательном процессе поддерживают интерес к изучению английского языка, но без внедрения разнообразных форм обучения.

Ключевые слова: *раннее обучение английскому языку, образовательное событие, поддержка интересов.*

Annotation: The article reveals the possibility of using an "educational event" as an innovative form of education in preschool institutions. The research used a projective methodology for children and a survey of teachers. According to the diagnostic results, it was determined that the children are interested in English classes, but are only familiar with the calendar events that are held as part of the matinees. Teachers in the educational process maintain an interest in learning English, but without introducing various forms of education.

Keywords: early English language learning, educational event, support of English language interests.

В дошкольном образовании Узбекистана обучение иностранному языку проводится в государственных и коммерческих детских садах. Занятия проводятся на постоянной основе 2 раза в неделю с педагогом по иностранному языку. Время занятий подбирается дошкольным учреждением самостоятельно. В государственных детских садах, где дети пребывают в течение полного дня преподавание иностранного языка осуществляется в группах от 5 до 7 лет 2 раза в неделю. Согласно Государственной учебной программе «Илк-Кадам» в группах в возрасте от 5 до 7 лет иностранный язык проводится в обязательном порядке [2].

В программу «От рождения до школы» под редакцией Н.Е. Вераксы, Т. С. Комаровой, Э. М. Дорофеевой входит инновационная технология «образовательное событие», где взрослый участвует в деятельности наравне с детьми[5]. Однако в отечественных источниках отмечена недостаточность практических разработок по вопросу раннего обучения английскому языку. В связи с этим определена цель исследования: изучить особенности использования образовательного события как способа поддержки интереса к изучению английского языка детей 6-7 лет.

Исследование проводилось на базе ДОО № 499 в городе Ташкенте. В исследовании участвовали 26 детей, 22 родителя и 8 педагогов.

В методике «Wish Card» детям было предложено доказать, что учить английский-весело и интересно, а для этого нужно собрать на карте желаний по английскому языку самые любимые игры, темы, праздники и мультфильмы. Предпочитаемые игры: *подвижные, дидактические и сюжетно-ролевые*. Предпочитаемые темы занятий: *фрукты и овощи, транспорт, животные, игрушки, цифры, эмоции*. Любимые персонажи и мультфильмы у девочек: *Холодное сердце, Моанна, Энканто, Коко-мелон*, у мальчиков: *Человек-паук, Железный-человек, Халк, Бэтмен*. Интересующие события: *Международный Женский День, Новый Год, Праздник Урожая*. Дети отмечали, что музыкальные фрагменты мультфильмов им известны и они поют их, хотя это дается сложно.

В детском саду проводятся только календарные мероприятия, поэтому дети были растеряны при ответе на вопросы о праздниках на английском языке. Но вспомнили, что во время праздника «Осени» играли на английском языке с педагогом, который исполнял роль во время утренника. Таким образом, отмечена недостаточность событийности в жизни группы (Л.Л.Логинова[3], И.Б.Бичева, С.Н. Казначеева [1] и др.), также в ходе образовательного процесса реализуется только форма фронтальных занятий, в следствие этого процесс обучения становится скучным и однообразным для детей.

В рамках диагностики педагогов проводилось анкетирование с целью изучения особенностей их деятельности по вопросам поддержки интереса детей к изучению английского языка посредством образовательного события.

➤ 42% педагогов организуют занятия и деятельность с детьми опираясь на задачи по освоению речевых умений и способствуют поддержке интереса детей к английскому языку посредством создания игровых ситуаций, но не отмечают важными задачи по знакомству с культурой страны изучаемого языка.

➤ 29% педагогов наряду с развитием речевых умений, повышают у детей интерес к языку, а также педагоги группы считают необходимым знакомство детей с традициями, культурой изучаемого языка.

➤ 29% педагогов не выделяют приоритетной целью занятий поддержку интереса к языку, а при организации занятий опираются на задачи по освоению детьми знаний о культуре страны изучаемого языка и развитию речевых навыков.

Результаты анкетирования демонстрируют, что 71% педагогов проводят только календарные праздники(Новый Год, 8 Марта) и 29% педагогов организуют как календарные праздники, так и событийные мероприятия.

Итак, дети подготовительной группы проявляют средний уровень заинтересованности к изучению английского языка. В то же время часть группы испытывает сложности в

овладении программы, в следствие чего дети быстро теряют интерес. Большая часть педагогов проводят в рамках образовательного процесса только календарные праздники, поэтому выявлено, что событийные мероприятия по интересам детей как вид образовательного события не проводится.

Таким образом, необходимо изменить подход к организации обучения с учетом детских интересов и возможностей, а также внедрить «образовательное событие» в образовательный процесс по английскому языку в ДОО.

Библиографический список

1. Бичева И.Б., Казначеева С.Н., Данилова Е.Г. [и др.]. Образовательное событие как современная технология образовательной деятельности с детьми дошкольного возраста // Современные проблемы науки и образования. 2021. №5. URL: <https://e.lanbook.com/book/438134> (дата обращения: 26.11.2024).
2. Государственная учебная программа для дошкольных образовательных учреждений «Илк кадам», издание второе: (Протокол № 1 от 4 февраля 2022 года). – Ташкент, 2022.
3. Логинова, Л. Л. Образовательное событие как инновационная технология работы с детьми 3-7 лет : Методическое пособие / Под ред. О. Я. Шиян – М. :МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2021.
4. Ничипоренко Л.К. Педагогическое сопровождение обучения старших дошкольников английскому языку в дошкольном образовательном учреждении: диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук: специальность:13.00.07 – теория и методика дошкольного образования (по педагогическим дисциплинам): защищена 19.12.2008 /Ничипоренко Л.К.; ФГБОУ ВО РГПУ им. А.И. Герцена; научный руководитель Гогоберидзе А.Г. —Санкт-Петербург, 2008.
5. От рождения до школы. Инновационная программа дошкольного образования. / Веракса Н.Е., Комарова Т.С., Дорофеева Э.М. и другие Под редакцией Вераксы Н.Е, Комаровой Т.С., Дорофеевой Э.М. — Издание пятое (инновационное), исправленное и дополненное — Москва: Издательство Мозаика-Синтез, 2019. — 336 с.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI TASVIRIY FAOLIYAT ORQALI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Ulug'berdiyeva Dilbar Qarshibekovna

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda tasviriy faoliyatning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Tasviriy san'at turlari orqali bolalarning og'zaki nutq faoliyatini faollashtirish, so'z boyligini kengaytirish, fikrlash qobiliyatini rivojlantirish mexanizmlari haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar va ijodiy yondashuvlar orqali ta'lim jarayonini takomillashtirishga doir amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kirish: Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa bo'lib, bu yo'nalishda innovatsion yondashuvlar talab etiladi. Bolalar bilan muloqot qilish, ularning o'z fikrini ifoda eta olishi, tushunilgan voqeani so'zlab bera olishi nutqiy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlaridandir. Tasviriy faoliyat esa bu jarayonda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Rasm chizish, bo'yash, shakl yasash jarayonida bolalar nafaqat estetik didni shakllantiradi, balki o'zlarining his-tuyg'ularini so'z orqali ifoda etishga harakat qiladilar. Ushbu maqolada aynan shu jihatlar asosida bolalar nutqini rivojlantirish mexanizmlari ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism: Tasviriy faoliyat va nutqiy rivojlanish. Tasviriy faoliyat bolaning ichki dunyosini ochishga, uning tasavvurini boyitishga xizmat qiladi. Bolalar chizgan rasmlar, yasagan shakllari orqali voqealarni tushunish va ularni hikoya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, bola daraxt yoki hayvon rasm chizganidan so'ng, bu rasm haqida savollar berish orqali u nutqiy faollikka jalb etiladi. Bu esa grammatik nutq strukturasi, to'g'ri talaffuz, bog'lovchi so'zlardan foydalanish kabi elementlarning shakllanishiga yordam beradi.

Shuningdek, bolalar orasida rasm bo'yicha muloqot tashkil etish orqali ularda eshitish, anglash, javob qaytarish, muloqotga kirishish, o'z fikrini ochiq ifodalash kabi muhim ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalar shakllanadi.

Zamonaviy yondashuvlar: Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida tasviriy faoliyat orqali bolalar nutqini rivojlantirishda quyidagi zamonaviy metod va texnologiyalar keng qo'llanilmoqda:

- Interaktiv multimedia vositalar (masalan, planshetlar, interaktiv doskalar) orqali rasm chizish ilovalari;
- Hikoya asosida rasm chizish (bolaga kichik voqea aytiladi va u shu asosida rasm chizadi);
- Vizual stimullar asosida so'z boyligini oshirish (obrazlar, piktogrammalar bilan ishlash);
- Raqamli hikoya yaratish: bolalar rasm chizadi va unga og'zaki izoh berib, kichik hikoya tuzadi;
- Ko'rgazmali vositalar yordamida hikoyalar tuzish – ya'ni oldindan chizilgan rasm bo'yicha bolalar guruh bo'lib hikoya yaratadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini tasviriy faoliyat orqali rivojlantirish - bu bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, ularning nutq boyligini oshirish, fikrlarini aniq va ravshan ifoda eta olish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuvdir.

Zamonaviy mexanizmlar:

1. Integratsiyalashgan mashg'ulotlar:

- Mohiyati: Tasviriy faoliyat (rasm chizish, loyihalashtirish, аппликация va hokazo) nutq rivojlanishi bilan integratsiyalashgan holda olib boriladi.
- Amaliyot: Masalan, "Men qishni qanday tasavvur qilaman?" mavzusida rasm chizish mashg'ulotida bolalar avval qish haqida suhbatlashadilar, so'ngra o'z tasavvurlarini rasmlarda ifoda etadilar va nihoyat, chizgan rasmlari haqida hikoya qiladilar.

2. Loyihaviy faoliyat:

- Mohiyati: Bolalar ma'lum bir mavzu bo'yicha loyihalar ustida ishlaydilar, bu ularning nutqini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.
- Amaliyot: Misol uchun, "Bizning sevimli ertaklarimiz" loyihasida bolalar avval ertaklarni o'qiydilar, so'ngra o'zlari yoqtirgan qahramonlarning rasmlarini chizadilar, ulardan teatr tomoshalari uchun qo'g'irchoqlar yasaydilar va nihoyat, shu ertak asosida sahna ko'rinishi namoyish etadilar.

3. Hikoya tuzish texnologiyalari:

- Mohiyati: Tasviriy faoliyat bolalarni hikoya tuzishga undaydi.
- Amaliyot: Bolalarga oldindan tayyorlangan rasmlar, o'yinchoqlar yoki boshqa narsalar ko'rsatiladi va ulardan shu narsalar asosida hikoya tuzish so'raladi. Yoki bolalar avval o'zlari rasm chizadilar, so'ngra shu rasm asosida hikoya tuzadilar.

4. Dialogik o'qitish:

- Mohiyati: Mashg'ulotlar davomida o'qituvchi bolalar bilan doimiy muloqotda bo'ladi, ularga savollar beradi, fikrlarini tinglaydi va ularni o'z fikrlarini ifoda etishga undaydi.
- Amaliyot: O'qituvchi bolalardan "Nima uchun bu rangni tanladingiz?", "Bu rasmdan nimani anglash mumkin?", "Agar siz bu qahramon o'rnida bo'lganingizda nima qilgan bo'ladingiz?" kabi savollar berib, ularni fikrlashga va o'z fikrlarini ifoda etishga undaydi.

5. Multimedia vositalaridan foydalanish:

- Mohiyati: Ta'lim jarayonida kompyuterlar, proyektorlar, интерактив doskalar va boshqa multimedia vositalaridan foydalanish.
- Amaliyot: Bolalarga mashg'ulot mavzusiga mos rasmlar, videolar yoki animatsiyalar ko'rsatiladi, so'ngra ular ko'rgan narsalari haqida gapirib beradilar.

6. O'yin texnologiyalari:

- Mohiyati: Ta'lim jarayonida o'yinlardan foydalanish.
- Amaliyot: Masalan, "Kim nimani chizdi?" o'yinida bolalar navbat bilan rasm chizadilar va boshqa bolalar bu rasmda nima tasvirlanganini topishga harakat qiladilar.

7. Individuallashtirilgan yondashuv:

- Mohiyati: Har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish.
- Amaliyot: O'qituvchi har bir bolaning qiziqishlari, qobiliyatlari va rivojlanish darajasiga mos topshiriqlar beradi.

8. Rag'batlantirish va baholash:

- **Mohiyati:** Bolalarning har qanday muvaffaqiyatini rag'batlantirish va ularning ishlarini to'g'ri baholash.

- **Amaliyot:** O'qituvchi bolalarning ishlarini maqtab, ularga o'ziga ishonch hissini uyg'otadi va ularni yanada yaxshiroq ishlashga undaydi.

Ushbu texnologiyalarning afzalliklari:

- Bolalarning nutq boyligini oshiradi.
- Ularning fikrlarini aniq va ravshan ifoda eta olish ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- Ijodiy qobiliyatlarini rag'batlantiradi.
- O'ziga ishonch hissini uyg'otadi.
- Ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Amaliy tavsiyalar: Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda tasviriy faoliyatni quyidagicha tashkil etish maqsadga muvofiq:

1. Har bir mashg'ulotda bolalarga erkin rasm chizishga sharoit yaratish va ularni rasm haqida so'zlab berishga undash.

2. Rasm chizishdan oldin bolalarga kichik hikoya o'qib berish va u asosida tasviriy ishlashni taklif qilish

3. Guruhli ishlarda har bir bola o'z rasmiga izoh berish imkoniga ega bo'lishi kerak.

4. Bolalarning ishlarini ko'rgazma tarzida tashkil etish, bu orqali ularni o'z ishini himoya qilishga rag'batlantirish.

5. Ota-onalar bilan hamkorlikda rasm chizish kechalari o'tkazish, bu orqali bolalarning nutqiy faoliyatini oilaviy muhitda ham qo'llab-quvvatlash.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini tasviriy faoliyat orqali rivojlantirish zamonaviy pedagogik amaliyotning muhim yo'nalishlaridan biridir. Rasm, rang, shakl orqali fikr bildirish, uni izohlash, boshqa bolalar bilan fikr almashish jarayoni bolalar nutqini faollashtiradi, shaxsiy ifoda erkinligini kengaytiradi. Bu orqali bolaning og'zaki nutqi, eshitish madaniyati, ijtimoiy muloqotga tayyorligi ortadi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida bu jarayonni yanada boyitish va o'quv-tarbiyaviy samaradorligini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomov S. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2020.
2. Karimova Z. Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2021.
3. Xalq ta'limi vazirligi normativ hujjatlari va metodik tavsiyalari
4. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining dasturlari va konseptual hujjatlari.

TA'LIMDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Achilova Mavluda Sa'dullayevna

CHDPU "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrasi dotsenti p.f.f.d(PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy axborot –kommunikatsiya texnologiyalarning ta'lim tizimidagi ahamiyati, ularning o'quv jarayonini optimallashtirish, oquvchilarning faolligini oshirish va o'qitish sifatini yaxshilashdagi roli tahlil qilinadi. Shu bilan birga, interaktiv vositalar, onlayn platformalar va raqamli resurslarning samaradorligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, texnologiya, raqamli vositalar, innovatsiya, o'quv jarayoni, interaktivlik.

Аннотация: В статье анализируется значение современных информационно-коммуникационных технологий в системе образования, их роль в оптимизации процесса обучения, повышении вовлеченности студентов и повышении качества преподавания. При этом будет подчеркнута эффективность интерактивных инструментов, онлайн-платформ и цифровых ресурсов.

Ключевые слова: образование, технологии, цифровые инструменты, инновации, процесс обучения, интерактивность.

Bugungi kunda ta'lim sohasining rivojlanishida zamonaviy axborot –kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) tutgan o'rnini beqiyosdir. Internet, kompyuterlar, multimediya vositalari, onlayn platformalar va sun'iy intellekt texnologiyalari orqali ta'lim jarayonlari yanada

samarali va interaktiv shaklda rivojlanib kelmoqda. O'quvchilarning o'rganishi motivasiyasini oshirish, darslarni jonlantirish va ta'lim sifatini yaxshilashda texnologiyalar muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Umumjahon deklaratsiyasi Inson huquqlari qonuni ta'limning maqsadini belgilaydi "inson shaxsining har tomonlama rivojlanishiga" ko'maklashish, " asosiy erkinliklarga hurmat"ni kuchaytirish va "tushunish, bag'rikenglik va do'stlik" ni targ'ib qilish.

Bu tushuncha zamon bilan birga harakat qilishi kerak. Kengaytirilgan ta'lim olish huquqining ta'rifi samarali bo'lishi mumkin barcha o'quvchilar o'z vazifalarini bajarishlari uchun texnologiya tomonidan qo'llab-quvvatlanadi potentsial, kontekst yoki vaziyatdan qat'i nazar.

Ta'minlash uchun aniq maqsad va tamoyillar zarur texnologiyadan foydalanish foyda keltiradi va zarardan qochadi. Raqamli foydalanishning salbiy va zararli tomonlari ta'lim va jamiyatdagi texnologiya xavfini o'z ichiga oladi chalg'itish va inson bilan aloqa etishmasligi. Tartibga solinmagan texnologiya hatto demokratiya va insoniyatga tahdid soladi huquqlar, masalan, shaxsiy hayotga tajovuz qilish va nafratni kuchaytirish. Ta'lim tizimlari yaxshiroq bo'lishi kerak. Raqamli texnologiya haqida va u orqali o'rgatish uchun tayyorlangan, barcha o'quvchilar manfaatlariga xizmat qilishi kerak bo'lgan vosita, o'qituvchilar . Xolis dalillarni ko'rsatish bu texnologiya ba'zi joylarda yaxshilash uchun qo'llanilmoqda ta'lim va bunday foydalanishning yaxshi namunalari bo'lishi kerak etkazib berishning optimal usuli bo'lishi uchun kengroq taqsimlanadi har bir kontekst uchun ishonch hosil qilish mumkin.

Texnologiya o'qitishni qo'llab-quvvatlash uchun ishlatilgan va ko'p jihatdan o'rganish. Raqamli texnologiya taklif qiladi imkoniyatlarning ikkita keng turi. Birinchidan, u yaxshilanishi mumkin sifat kamchiliklarini bartaraf etish orqali ko'rsatma, oshirish mashq qilish imkoniyatlari, mavjud vaqtni ko'paytirish va shaxsiylashtirish bo'yicha ko'rsatma. Ikkinchidan, u o'quvchilarni jalb qilishi mumkin mazmun ifodalanishini o'zgartirish, o'zaro ta'sirni rag'batlantirish va hamkorlikni rag'batlantiradi. So'nggi yigirma yil davomida texnologiyaning o'rganishga ta'siri bilan solishtirganda kichik va o'rta ijobiy ta'sirlarni topish an'anaviy ko'rsatma. Biroq, baholash har doim ham emas texnologiyaning aralashuvga ta'sirini ajratib, uni amalga oshirish faqat texnologiyaga ijobiy ta'sir ko'rsatish qiyin qo'shimcha ko'rsatma kabi boshqa omillarga emas vaqt, resurslar yoki o'qituvchining yordami. Texnologiya kompaniyalari dalillarga nomutanosib ta'sir ko'rsatishi mumkin ishlab chiqarish. Bugungi kun ta'limida yaratuvchilik faolligini oshirish maqsadida zamonaviy ta'lim konsepsiyalarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish vazifasiga alohida e'tibor qaratish, shuningdek, qator muammolar va uning yechimlarini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy texnologiyalar va ularning turlari

1. Axborot–komunikatsiya texnologiyalari (AKT): Kompyuter, proyektor, planshetlar, elektron doska kabi vositalar yordamida darslarni samarali o'tkazish imkoniyati yaraladi.
2. Onlayin ta'lim platformalari: Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams, Moodle kabi tizimlar yordamida masofaviy ta'lim keng joriy qilindi
3. Multimediya va interaktiv vositalar: Video darslar, animatsiyalar, virtual laboratoriyalar orqali tushunchalar oson va qiziqarli tarzda o'tkaziladi.
4. Suniy intellekt (AI) asosidagi tizimlar: O'quvchilarning yutuq va kamchiliklarini avtomatik aniqlovchi, individual tavsiya beruvchi tizimlar shakllanmoqda.

Texnologiyalarning ijobiy ta'siri

-O'quvchilarning faolligi ortadi: Vizual materiyallar orqali darslar ko'proq qiziqish uyg'otadi

-Fikr almashish osonlashadi: Onlayin forumlar, chatlar orqali o'quvchilar o'z fikrlarni erkin bildiradi.

-Individual yondashuv: har bir o'quvchi o'z suratida mustaqil ishlay oladi

-Resurslar xilma –xilligi: Kitobdan tashqari turli videolar, elektron darsliklar ,testlar mavjud.

Qiyinchiliklar va etiborli jihatlar

-Texnik imkoniyatlar etishmasligi: Barcha hududlarga internet yoki qurilmalar mavjud emas.

-O'qituvchilarning tayyorgarligi: Har bir pedagog texnologiyani to'liq egallagan bo'lishi kerak.

-Nazoratning murakkabligi: Onlayin darslarda o'quvchilarning faolligini baholash qiyinlashadi.

-E'tiborning borishi: Mobil qurilmalar chalg'ituvchi omilga aylanishi mumkin.

Zamonaviy taexnologiyalar ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarni jalb qilish va zamon bilan hamnafs bo'lishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ammo texnologiyalardan foydalanishda muvozanatni saqlash, ularni maqsadli qo'llash va pedagogic mahorat bilan uyg'unlashtirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Raqamli ta'lim" konsepsiyasi(2020)
- 2.UNESKO.ICT in Edication: ACritical Literature Review(2021)
- 3.Salamova ,D(2023). Zamonaviy pedagogic texnologiyalar. Toshkent: Fan.
- 4.O'qituvchi uchun AKTqo'llanmasi .(2020). O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi

В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Узбекистан.Туракулова Малика Алишеровна – магистрант

Научный руководитель: доц. Жумаева Ф.Р.

Навоийский государственный университет

Аннотация: в статье рассмотрены типы неполных предложений, критерии неполноты предложений. При классификации простого предложения, помимо деления на одно и двусоставное, большое значение имеют разграничения на полные и неполные. В трудах языковедов этот вопрос решается по-разному. Неполные простые предложения – это предложения с пропущенным одним или несколькими членами, необходимыми для полноты его строения и смыслового содержания. Неполные предложения особенно типичны для диалогической речи, представляющей собой сочетание реплик или единство вопросов и ответов.

Ключевые слова: неполное предложение, критерий, типы, классификация, диалог, диалогическая речь, предложения-реплики, предложения-ответы.

Annotation: the article examines the types of incomplete sentences and the criteria for sentence incompleteness. When classifying a simple sentence, in addition to dividing it into one- and two-part, the distinctions between complete and incomplete are of great importance. In the works of linguists this issue is resolved in different ways. Incomplete simple sentences are sentences with one or more missing members, necessary for the completeness of its structure and semantic content. Incomplete sentences are especially typical for dialogic speech, which is a combination of remarks or a unity of questions and answers.

Key words: incomplete sentence, criterion, types, classification, dialogue, dialogic speech, replica sentences, answer sentences.

Под неполными высказываниями мы понимаем именно такие единицы речи, которые создаются в процессе речевой деятельности, в соответствии с законом экономии средств языка и времени и используются для актуализации, для выделения важной информации (с точки зрения коммуникантов), например,

- Хочешь, посватаю? Ну-ко выпьем сперва.
- Да ты вправду?
- Вправду. Что ж, отчего не посватать? (А. Н. Островский).

В данном примере нами выявлены два типа неполных предложений: структурно полное и семантически неполное (Да ты вправду) и структурно и семантически неполное (Вправду).³⁶

В традиционном языкознании неполные предложения оценивались как варианты полных с пропуском тех или иных членов. Не без оснований А.М. Пешковский писал: "...неполные предложения, хотя их в разговорной речи, несомненно, гораздо больше, чем полных, в сознании нашем всегда равняются по полным".³⁷ В разработке проблематики

³⁶Милентей О.Д. Функционально-семантические свойства неполного предложения в речи. / file:///C:/Users/user/Downloads/funktsionalno-semanticheskie-svoystva-nepolnogo-predlozheniya-v-rechi.pdf

³⁷ Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. 8-е изд. М.: Языки славянской культуры, 2001. 544 с. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22321726>

неполных предложений большое значение имеет статья И.А. Поповой “Неполные предложения в современном русском языке”, которая привлекла внимание к этому сложному явлению и открыла многолетнюю дискуссию, в которой структурные и семантические свойства неполных предложений получили разноречивые оценки.³⁸

Критерии неполноты предложений следующие:

- пропуск какого-либо члена;
- нарушение синтаксических связей и синтаксических отношений;
- наличие зависимых словоформ в предложении;
- восстановление недостающего члена.

Неполное предложение – предложение, в котором пропущен какой-либо член или группа членов, и их пропуск подтверждается наличием зависимых слов в составе данного предложения, а также данными контекста или ситуации речи.

Полное предложение – предложение, где замещены все синтаксические позиции, а неполными, где не замещена хотя бы одна синтаксическая позиция, но по контексту или по ситуации мы легко можем ее восстановить.

Классификация же неполных предложений основана именно на принципе восстановления.

Если позиция восстанавливается из контекста, то это контекстуально-неполные предложения, если из ситуации речи – ситуативно-неполные.

Неполные предложения употребляются в различных стилях и типах речи. Они выполняют определённую смысловую функцию (очень часто такой тип предложений встречается в художественном и разговорном стилях речи). Например, в художественном стиле речи: *Тебя дразнили Геростратом за то, что ты казенную книжку папироской прожжёг, а меня Эфиальтом за то, что я ябедничать любил.* (А.П.Чехов, «Толстый и тонкий») Третье предложение в составе многочленного предложения является неполным, здесь отсутствует сказуемое, названное в предыдущем предложении.

В отличие от книжного для разговорного стиля свойственны другие конструкции, простой синтаксис, неполные предложения. Разговорный стиль реализуется преимущественно в устной диалогической форме, в нём многое восстанавливается непосредственно из контекста общения.

В диалогах, состоящих из реплик или вопросов и ответов, часто встречаются незаконченные фразы. В устной коммуникации, помимо слов, важную роль играют невербальные элементы, такие как жесты, выражения лица и контекст. В подобных фразах обычно присутствуют только ключевые слова, необходимые для понимания смысла.

Среди диалогических предложений различаются **предложения-реплики** и **предложения - ответы на вопросы**.³⁹

Предложения-реплики представляют собой звенья в общей цепи сменяющих друг друга реплик. В реплике диалога употребляются те члены предложения, которые прибавляют нечто новое к сообщению, и не повторяются члены предложения, уже упомянутые говорящим, причем реплики, начинающие диалог, обычно более полны по составу, чем последующие. Например: – *На перевязку иди.* – *Убьют...* – *Ползком.* – *Все одно не спасешься* (Нов.-Пр.).

Предложения-ответы различаются в зависимости от характера вопроса. Они могут быть ответами на вопрос, в котором выделяется тот или иной член предложения:

– *Что у вас в узле, орлы?* – *Раки,* – *ответил неохотно высокий.* – *Ого! Где вы их достали?* – *Возле плотины* (Шол.).

Могут быть ответами на вопрос, требующий подтверждения или отрицания сказанного: – *У тебя баба есть?* – *Никак нет.* – *А matka?* – *Есть* (Нов.-Пр.).

Могут быть ответами на вопрос с предложенными вариантами ответов:

³⁸ Попова И.А. Неполные предложения в современном русском языке // Труды Ин-та языкознания АН. 1953. Т. 2. С. 42-71. <https://vja.ruslang.ru/archive/1954-1.pdf>

³⁹ Неполные предложения в диалогической речи/ <https://studfile.net/preview/3488540/page:4/>

– Чего не пробовали – удить или любить? – Первое (М. Г.).

И, наконец, ответами в форме встречного вопроса со значением утверждения:

– Чем же вы жить-то будете? – А голова-то, а руки-то на что? (М. Г.). – Скажи, Степан, вы женились по любви? – спросила Маша. – Какая у нас в деревне любовь? – ответил Степан и усмехнулся (Ч.).

Таким образом, в неполном предложении средством смыслового восполнения является не контекст, а речевая ситуация, дискурс. Неполные предложения используются как в стимулирующих репликах, так и в репликах-реакциях. Формальная неполнота организует диалог, выступая средством связи элементов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Валгина, Н.С. «Современный русский язык: Синтаксис»: Учебник/Н.С. Валгина. – 4-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 2003 – 416 с
2. Жумаева Ф.Р., Хакимова Н.Х. Использование разных видов текстов в качестве дидактического материала на уроках русского языка/ European science. С. 57-59 / <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-raznyh-vidov-tekstov-v-kachestve-didakticheskogo-materiala-na-urokah-russkogo-yazyka/viewer>
3. Жумаева, Ф. Р. Типы транспозиции частей речи в современном русском языке / Ф. Р. Жумаева. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2021. – №47 (389). – С. 468-472. – URL: <https://moluch.ru/archive/389/85522/>
4. Жумаева Ф.Р. История изучения перехода частей речи в трудах узбекских учёных. – Международный научно-методический журнал «Образование и инновационные исследования». – 2022. – №6. – С. 61-67. – <https://interscience.uz/index.php/home/issue/view/35>
5. Jumaeva F. R., Mamurova F. N. Transposition of parts of speech as a non-morphological method of word formation // ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (102). – 2021. – С. 566-572.
6. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. 8-е изд. М.: Языки славянской культуры, 2001. 544 с. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22321726>
7. Попова И.А. Неполные предложения в современном русском языке // Труды Ин-та языкознания АН. 1953. Т. 2. С. 42-71. <https://vja.ruslang.ru/archive/1954-1.pdf>
8. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка / Шахматов А.А. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 624 с.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA TARKIBIY TUZILMALARI

Urmonova Toshxon Ibragimovna

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti

“Maktabgacha ta’lim pedagogikasi” kafedrasi o’qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning mazmuni va tarkibiy tuzilmalari yoritilgan. Shuningdek, bolalar ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga doir tamoyillar va ularini rivojlantirish jarayoninig asosiy ko’rsatkichlari ochib berilgan. Maktabgacha yoshdagi bola ijodiy rivojlanishi uning intellektual va hissiy rivojlanishining asosiy usullaridan biri sifatida ko’rsatilib, ijodiy fikrlashni rivojlantirish bo’yicha xulosa va takliflar keltirilgan.

Аннотация. В данной статье освещаются содержание и структуры развития творческих способностей дошкольников. Также раскрыты принципы развития творческих способностей детей и основные показатели процесса их развития. Творческое развитие дошкольника представлено как один из основных способов его интеллектуального и эмоционального развития, приводятся выводы и предложения по развитию творческого мышления.

Annotation. This article highlights the content and structures of the development of creative abilities of preschoolers. The principles of developing children's creative abilities and the main indicators of their development process are also revealed. The creative development of a preschooler is presented as one of the main ways of his intellectual and emotional development, conclusions and suggestions for the development of creative thinking are given.

Kalit so'zlar: Ijodiy qobiliyat, ijodkor shaxs, maktabgacha yosh, "senteziv davr", shaxsiy rivojlanish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning ko'rsatkichlari, ijodiy muhit.

Ключевые слова: творческие способности, творческая личность, дошкольный возраст, творческая среда, "сензитивный период", личностное развитие, показатели развития творческих способностей.

Keywords: creativity, creative personality, preschool age, creative environment, "sensitive period", personal development, indicators of creative abilities development.

Kirish. Yurtimizda maktabgacha ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishga e'tibor qaratilib, yosh avlodni jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim egallashlari hamda ularning ma'naviy-axloqiy, mantiqiy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish, o'quv-tarbiya jarayonida ta'limning innovatsion shakl va usullarini qo'llash borasida O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'grisida"gi Qonunning 4-moddasida har bir bolaning iste'dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi, maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish oila hamda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyaviy ta'sirining birligi" ekanligi alohida e'tirof etilgan. Ushbu ustuvor vazifalarni hal etishda, maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishning samarali mexanizmlarini joriy etish, o'quv-tarbiyaviy jarayonda ta'limning innovatsion shakllari va usullarini qo'llashga, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy, intellektual hamda har bir bolaning ijodiy individualligini shakllantirishga doir bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Shu nuqtai-nazardan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish mazmuni va tamoyillarini aniqlashtirish, innovatsion metodologik yondashuvlardan kelib chiquvchi metodik tizimini takomillashtirish dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Sharqning buyuk mutafakkirlarining asosiy g'oyasi hamda tadqiqot yo'nalishlaridan biri bolalarni jismoniy ruhiy va aqliy kamoloti bilan bog'liq masalalar bo'lgan. Jumladan, sharq mutafakkirlaridan Al Horazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu al-Imo Sino, Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiy, Amir Temur va boshqqa mutafakkirlarining pedagogik qarashlarida ta'lim berish usullari va bola shaxsini shakllantirish, uning intellektual, ruhiy-jismoniy rivojlanishini baholash bilan bog'liq masalalar borasida asosli fikrlar ilgari surilgan. Jumladan, Abu Nasr Farobiy "Insonlar turli ilm, hunar faoliyatiga moyilliklari va qobiliyatliliklari bilan tabiatan bir-biridan farq qiladi. Teng tabiiy xislatlarga ega bo'lgan odamlar esa, o'z tarbiyasi (malakalari) bilan farq qiladi. Forobiyning fikricha, ta'lim-tarbiya jarayonini tajribali pedagog tomonidan tashkil etilishi, boshqarib turilishi va ma'lum maqsadlarga yo'naltirilishi lozim, chunki har bir odam xam baxtni va narsa-xodisalarni o'zicha bila olmaydi" degan pedagogik goyani ilgari suradi.

Respublikamizda maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi tadqiqotchilar K.Mirzayev, J.Turdiyeva, N.Ismaylova, T.Xurvaliyeva, D.Abduraximova; R.Nosirova, O.Maxmudova, N.Muslimovlarning tadqiqotlarida batafsil yoritilgan.

Ishoqhon-to'ra Ibrat o'zining "Tarixi madaniyat", "Mezonul zamon" asarlarida pedagogik-ma'rifatparvarlik g'oyalarini bayon etadi.

Tadqiqotchi T.L.Xurvaliyeva maktabgacha (5-7) yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirish ularda qiziquvchanlikni oshiradi va atrof olam bilan tanishish natijasida ijodiy tasavvur shakllanadi, bu esa, bolaning intellektual va yetuk shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi.- deya alohida to'htalib o'tadi.

Aynan shu masalada ish olib borgan K.Mirzayev o'zining ilmiy izlanishlarida bolalar maktabgacha ta'limda aniq bilimlarnigina emas, fikrlash ko'nikmasini egallashi, tengdoshlari va kattalarning nutqini tushunishi, ular bilan erkin fikr almashishi, hamkorlik asosida faoliyat ko'rsatishi talab etiladi, deb xisoblaydi. Bolalarning ona tilida obrazli va mantiqiy fikrlashi, tasavvurlarini nutq orqali to'g'ri ifodalashi, o'zini nazorat qilishi, boshqarishi, kuzatish, eshitish, eslab qolish, umumlashtirish, solishtirish kabi tafakkur operatsiyalarini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Bu vazifani bajarishda, albatta, nutq o'stirish va badiiy adabiyot mashg'ulotlarining ahamiyati kattadir, deb ta'kidlaydi.

Xorijiy va MDH davlatlarining bir qator pedagoglari bu borada ilg'or fikrlarni ilgari surganlar. Jumladan, A. N. Leontyevning fikricha "ijodiy qobiliyat-bu inson tomonidan u yoki bu turdagi irod uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni egallash natijasidir (badiiy, musiqiy, texnik va boshqalar)".

A. N. Luk esa, ijodiy qobiliyatlarni aniqlashda fikrlash usullari, idrok, xotira va motivatsiya xususiyatlariga e'tibor beradi. Uning fikricha, "Ijodiy qobiliyatlar har kimga xosdir, ammo ularning rivojlanish darajasi quyidagilarga bog'liq: individual xususiyatlar; shaxsni o'rab turgan muhit, tarbiyachi shaxsi va uning bolaga ta'siri"dir, deb xisoblaydi.

Psixolog L. S. Vigotskiyning ta'kidlashicha, "Bola ijodining yetakchi komponenti tasavvur qilish qobiliyati va u ijodiy yondashgan holda, uni o'rab turgan atrof-muhitning barcha yo'nalishlari haqida ko'proq ma'lumot olishga harakat qiladi" deb biladi.

P.Torrens "Ijodkor shaxsga bo'lgan umumiy ehtiyoj doimiy o'sish va rivojlanish zarurati" deb ta'kidlaydi. Shuningdek, ijodkorlikni shaxsning o'z-o'zini takomillashtirish va o'zini anglashning ajralmas qismi sifatida qaraydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Maktabgacha yosh davr "senteziv davr" hisoblanib, bolaning har qanday faoliyat turini rivojlantirishga maksimal darajada moslashtirilgan vaqt hisoblanib, muayyan qobiliyatlari shakllanadi. Ushbu davrda bolaning faoliyatini to'g'ri tashkil etish esa, uning qobiliyatlarini eng samarali namoyon qilish va mustahkamlashga qaratilgan dastlabki qadam hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil etishda bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan "senteziv davr"ga mos keladigan muhitni yaratish, turli-hil o'zaro ta'sir ko'rsatish usullarini qo'llash hamda bolalarning shaxsiy qiziqishlari va layoqatini oshirishda tarbiyachi-pedagoglardan kasbiy mahorat va tamoyillarga rioya qilishi taqozo etiladi.

Tamoyillarning muhim jihatlari bolalarning ichki imkoniyatlarini ko'rsata olishi, rivojlantiruvchi ta'lim muhitida faolligini va shaxsiy ijodiy qobiliyatini namoyon qilishi kabilarda namoyon bo'ladi.

Muammo yuzasidan o'tkazilgan tajriba-sinov ishlarida bola ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga doir quyidagi tamoyillar asosida o'quv-tarbiyaviy jarayon tashkil etildi:

1.Ijodiy faoliyat barcha turlari bilan tanishtirish tamoyili. Bolalarni barcha faoliyat turlari bilan tanishtirish ularning shaxsiy manfaatlarini aniqlash va maxsus qobiliyatlarini aniqlash imkonini beradi. Bolaning har tomonlama rivojlanishi, albatta, ijodiy yo'nalishni o'z ichiga oladi. Buning uchun faoliyat xilma-xil bo'lishi kerak: modellash, chizish, applikasiya, sher va ashula aytish, loyihalash, sahnalashtirilgan rolli o'yinlar va musiqiy harakatli o'yinlar.

2.Faollik tamoyili. Ushbu jarayonda asosiy o'rin o'yinga beriladi o'yinda ijodkorlik, vosita mahorati, tashkilotchilik, faollik kabi harakatlarning butun majmuasi birlashgan. Harakatlarni bajarayotganda, bola doimo o'zi bilgan va hali o'rganishi kerak bo'lgan narsalar o'rtasidagi chegara muhitida bo'lishi kerak.

3.Hamkorlik tamoyili. O'quv-tarbiyaviy jarayonda tarbiyachi va bolalarning tashabbuskorlik, ijodkorlikni namoyon etishi ko'zda tutiladi. Shuningdek, bolalarda ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishda o'zaro birgalikdagi ta'limiy harakatlar amalga oshiriladi, hamkorlik takomillashtirib boriladi.

4.Individual qulaylik tamoyili. Bu jarayonda har bir bola va kattalarning hissiy farovonligi amalga oshiriladi, bolalar topshiriqlarni erkin mustaqil mashq qilishlariga sharoit yaratiladi hamda ularning taklifi va fikrlari inobatga olinadi.

5. Rivojlantiruvchi ta'lim muhitini badiiy estetik tashkil etish tamoyili. Bolada estetik xususiyatlar tug'ma emas, balki ijtimoiy muhitda va faol pedagogik sharoitda rivojlana boshlaydi. Maktabgacha yosh davrida bola rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlaridan biri ularning atrof-muhitga juda ta'sirli va go'zallikni hiss qilishidir.

6. Psixologik qo'llab-quvvatlash tamoyili. Faoliyat jarayonida guruhda ko'tarinki kayfiyat, sog'lom ruxiy muhitni yaratish orqali ijodiy faoliyatning samarali bo'lishiga erishish nazarda tutiladi. Bolalar ijodiy faoliyatda ruxan qo'llab-quvvatlab ularning faolligini oshirishga e'tibor qaratiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlikni shakllantirish uchun zarur bo'lgan shartlar quyidagilardan iborat:

- badiiy faoliyatning turlarini optimal tashkil etish;
- pedagog bolalar bilan o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil etishda integratsiya asosida ijodiy yondashishi;
- maktabgacha ta'lim tashkilotida badiiy-estetik muhitni yaratish. Barqaror ijodkorlikni tarbiyalash har qanday faoliyatga moyilligini aks ettiruvchi bolaning intilishlarini, uning qobiliyatlarini rivojlantirishning muhim shartidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatini rivojlantirish mazmuni bir qancha tarkibiy tuzilmalardan iborat bo'lib, u quyidagicha ifodalanadi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish tarkibiy tuzilmalari

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoninig asosiy ko'rsatkichlari:		
Motivatsion muhit	ijodiy	Bolalarning yoshi, qiziqishlari, rivojlanish suratini hisobga olgan holda tashkil etilgan rivojlantiruvchi ta'lim muhiti ularning o'ziga xosligi juhatlarini ko'rsatish va faol bilish motivatsiyasini shakllantirish imkonini beradi
Maxsus qobiliyat		Hunarmandchilik va tasviriy san'at : chizish, modellashtirish, plastilinda ishlash qobiliyati. Teatr va nutq: taqlid qilish, sahnada obrazlarni ijro etish va boshqa bolalarni o'ziga jalb qilish qobiliyati. Musiqiy: ashula aytish, musiqaga mos ritmik harakatlarni takrorlash qobiliyati. Mantiqiy- matematik: matematik belgilarni eslab qolish va amallarni to'g'ri bajarish qobiliyati. Texnik: mexanizmlarga qiziqish ko'rsatishi.
Tabiiy qobiliyatlar		Genetik darajada belgilangan moyilliklar asosida bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish tezligi, qobiliyat chegaralarining mavjudligi, noyob imkoniyatlarning mavjudligi.
Qiziqish		Bolani ijodkorlikka undaydigan ehtiyojning mavjudligi va ijodkorlik faoliyatini optimal darajada ushlab turish qobiliyati.
Ijodiy tasavvur		Faoliyatga ijodiy yondoshish, o'z-o'zini baholash, jarayonni nostandart talqin qila olish va o'zgalar faoliyatini kutatish, baholash qobiliyati.

Ma'lumki, maktabgacha ta'limda tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning rivojlanish darajasini belgilab borishda rivojlanishning yosh xususiyatlari inobatga olinadi, har bir rivojlanish sohasi bo'yicha bolaning eng yaqin rivojlantirish zonasi inobatga olinadi, "Ilk qadam" davlat dasturiga kiritilgan maqsadlar inobatga olinadi, lekin ularni bolalarning ijodiy erishgan yutuqlari bilan rasmiy solishtirishda asos sifatida qo'llanilmaydi. Baholash natijalari faqatgina ta'limiy vazifalarni hal etish uchun foydalaniladi.

Xulosa va takliflar. Ma'lumki, maktabgacha yoshdagi bola ijodiy rivojlanishi uning intellektual va hissiy rivojlanishining asosiy usullaridan biri bo'lib, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi, shuningdek, bolaning shaxsiyatini shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning zarurati yuzasidan olimlarning qarashlari, milliy va horijiy tajribalar, ta'limiy dasturlar tahlili bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1.Maktabgacha yosh bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoniga bolalarda bilim, ko'nikma, malakalarni chuqur o'zlashtirishga yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi omil va harakatlantiruvchi kuch sifatida qarash maqsadga muvofiq.

2. Bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda ularning individual xususiyatlari, ehtiyojlari, qiziqishlari, mayl va istaklarini inobatga oluvchi shaxsga yo'naltirilgan va rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish samarali usul hisoblanadi.

3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'quv-tarbiyaviy faoliyati kelajakda ijtimoiy buyurtma tarbiyalanuvchilarning individual qiziqishlari, imkoniyatlari, ehtiyojlariga ko'ra belgilanishi lozimligini ko'rsatmoqda.

4. Bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bir qator tamoyillarga alohida e'tibor qaratishni taqozo etadi: bolalarni ijodiy faoliyat turlari bilan tanishtirish; faollik; hamkorlik; individual qulaylik; atrof-muhitni badiiy estetik tashkil etish va psixologik qo'llab-quvvatlash kabilar.

5. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan ta'limiy faoliyatlar mazmuni, shakl va metodlari tarbiyalanuvchilarda ijodiy-tadqiqotchilik va mustaqil bilish qobiliyatlarini rivojlantirishga doir rivojlantiruvchi motivatsion texnologiyalar va mexanizmlarni zamonaviy tajribalarga tayanib to'g'ri tanlashni taqozo etadi.

Shuni ta'kidlash joizki, maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida, bolalarni pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash, ularni har tomonlama rivojlantirish uchun ijtimoiy-amaliy yo'naltirilgan dasturlarni hamda zamonaviy texnologiyalarni yaratish va tatbiq etish, shuningdek mazkur jarayonda ota-onalarning faolligini oshirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasining qonuni. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida. T.: 2019 yil 16 dekabr, O'RQ-595-son. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 17.12.2019 y., 03/19/595/4160-son).

2. Xasanboeva O.U. va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. O'quv qo'llanma. T.: Ilm-ziyo. 2012. - 144 b.

3. Xurvalieva T.L. "Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirish metodikasini takomillashtirish". Ped.fan.doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozgan diss. T.: 2021. 237 b.

4. Торренс П. Тест творческого мышления - ТТСТ: Методические рекомендации по работе с тестом (для школьных психологов)/ Перевод Н.Б.Шумаковой, КИ.Щеблановой, Н.П.Щербо. - М., 2014. - С.44

5. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. - Москва, 2010. - С. 148.

6. Urmonova T.I. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini o'stirish va ijodiy fikrlash layoqatlarini shakllantirishda interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish. "Maktabgacha va boshlang'ich ta'limda ahloqiy-estetik tarbiyani rivojlantirishning ustivor yo'nalishlari" xalqaro ilmiy anjumani. Namangan 2024 yil 28-29 may. 130-132 b.

RUS TILI DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Adnayeva Gulsara Saydullayevna

Zarafshon shahar 1- sonli

XTCHO'IDM

Informatika va AT fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining mohiyati, ularning chet tili sifatida rus tili darslaridagi roli ko'rib chiqilgan. Chet tili darslarida AKT dan foydalanishning umumiy didaktikasi ochib berilgan, shuningdek, chet tili darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining didaktik vazifalari, shart-sharoitlari, komponentlari va xususiyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: kompyuter texnologiyalari, kompyuter, AKT, rus tili, didaktika, komponent, o'qituvchi.

Axborot texnologiyalari (AT) zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda o'qituvchilar turli raqamli vositalardan foydalanib, darslarni boyitish va fanga,

jumladan, rus tiliga bo'lgan qiziqishni oshirishlari mumkin. Ushbu maqolada AT rus tili darslarini qanday qilib qiziqarliroq, samarali va rang-barang qilishga yordam berishi haqida so'z boradi.

1. Elektron darsliklar va interaktiv topshiriqlar

Interaktiv topshiriqlar va multimedia elementlari (video, audio, animatsiyalar) mavjud elektron darsliklar o'qitish jarayonini turli-tumanlashtiradi. Ular orfografiya yoki sintaksis kabi murakkab mavzularni o'rganishni qiziqarli va tushunarli qiladi. Bunday darsliklarda ko'pincha avtomatik tekshiruv funksiyalari bo'lib, ular o'quvchilarga o'z harakatlari natijasini darhol ko'rish imkonini beradi, o'qituvchilarga esa vaqtni tejab, bolalarning individual ehtiyojlariga e'tibor qaratishga yordam beradi.

2. Ta'lim platformalari va onlayn kurslar

YaKlass, Uchi.ru, Google Classroom kabi ta'limiy onlayn platformalar o'qituvchilarga o'quvchilar uchun elektron shaklda topshiriqlar yaratish va tashkil etish imkonini beradi. Ular testlar o'tkazish, grammatika, adabiy tahlil va matnlar bo'yicha trenajyorlar yaratish imkoniyatini qo'llab-quvvatlaydi. Bu platformalar ko'pincha o'quvchilarga turli qiyinchilik darajasidagi topshiriqlarni taklif qiladi, bu esa har bir o'quvchining qobiliyatiga qarab o'qitish usulini farqlash imkonini beradi.

3. Prezentsiyalar va videomateriallardan foydalanish

Prezentsiyalar, videoroliklar va hujjatli filmlar rus tili va adabiyot bo'yicha mavzularni chuqur o'rganish uchun muhim vositalardir. Masalan, o'qituvchilar yozuvchilarning biografiyasi yoki asarlarning tarixiy jihatlarini bo'yicha prezentsiyalar yaratishlari mumkin. Video darslar murakkab mavzularni tushuntirishda ayniqsa foydali, chunki videoda misollar ekranda ko'rsatiladi va izohlar eshitiladi. Bunday materiallar o'quvchilarga istalgan vaqtda mavzuni o'rganish va zarur bo'lganda unga qayta murojaat qilish imkonini beradi.

4. Interaktiv o'yinlar va viktorinalar

Kahoot va Quizlet kabi o'yin platformalari interaktiv viktorinalar va o'yinlar yaratishga imkon beradi, bu esa materialni mustahkamlashga yordam beradi. Bunday o'yin elementlari bolalarga qiyin orfogrammalar va grammatika qoidalarini yaxshi yodda saqlashga yordam beradi, chunki ular o'yin shaklida qabul qilinadi. Bu o'quvchilarni rag'batlantiradi va ta'lim jarayonini ayniqsa boshlang'ich sinflarda qiziqarli mashg'ulotga aylantiradi.

5. Savodxonlikni tekshirish uchun onlayn-servislardan foydalanish

Gramota.ru yoki Text.ru kabi orfografiya va punktuatsiyani tekshirish uchun onlayn-servislar o'quvchilar va o'qituvchilarga matnlardagi xatolarni kuzatish va yozma nutq ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi. Bu vositalar nafaqat maktab o'quvchilari uchun, balki o'qituvchilar uchun ham foydali bo'lib, katta hajmdagi matnlarni tezda tekshirish imkonini beradi.

6. Elektron testlar va o'quvchilarning muvaffaqiyatini monitoring qilish

Raqamli platformalar yordamida o'qituvchilar bilimlarni tekshirish uchun testlar yaratishlari, batafsil hisobotlar olishlari va har bir o'quvchining muvaffaqiyatini tahlil qilishlari mumkin. Bunday ma'lumotlar o'quvchilarning ildamligini kuzatish, zaif jihatlarini aniqlash va ta'lim dasturlarini to'g'rilash imkonini beradi. Test funksiyasi mavjud dasturlar tekshiruvda vaqtni tejaydi va o'qituvchiga o'quvchilar bilan aniq savollarni batafsil muhokama qilish imkoniyatini beradi.

7. Virtual ekskursiyalar va interaktiv kitoblar

Adabiy muzeylar va yozuvchilarning hayoti va ijodiga bog'liq joylarga virtual ekskursiyalar o'quvchilarni adabiyot va tarixni chuqurroq o'rganishga ilhomlantirishi mumkin. Shuningdek, ochiq foydalanishda illyustratsiyalar va audio yozuvlar mavjud interaktiv kitoblar ham bor bo'lib, ular matnlarni o'rganishni qiziqarli va qulay qiladi. Bu, ayniqsa, ezgu qadriyatlar, arxaizmlar va qo'shimcha tushuntirishlarni talab qiladigan madaniy jihatlar tilga olingan asarlar uchun juda dolzarbdir.

8. Tahlil qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish

ATdan foydalanish analitik fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, matn tuzilmalarini tahlil qilish, matnlaro aloqalarni topish, adabiy asarlarning o'z versiyalarini yaratish mumkin. Ba'zi ta'lim platformalari va ilovalar jamoaviy ishlash vositalarini o'z ichiga oladi, bu esa o'quvchilarga guruh muhokamalarida ishtirok etish, fikr almashish va g'oyalarni taklif

qilish imkonini beradi, natijada ularning mulohaza yuritish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi.

Xulosa

Axborot texnologiyalari ta'lim jarayonini sezilarli darajada boyitib, uni har bir o'quvchi uchun moslashuvchan va qulay qiladi. Ular rus tilini qiziqarli va samarali o'rganishga yordam beribgina qolmay, o'quvchilarning mustaqillik, mas'uliyat va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ham hissa qo'shadi. Biroq, raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida qo'llanishi, jonli muloqot va an'anaviy o'qitish usullarini almashtirmasligi muhimdir. Ular ham ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib qolmog'i lozim.

Manbalar ro'yxati:

1. Asimov E.G. Rus tilini chet tili sifatida o'qitishda kompyuter dasturlaridan foydalanish nazariyasi va amaliyoti.
2. Chibukhashvili V.A. Kichik qishloq maktabida rus tili darslarida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari - http://www.mgopu.ru/Journal/05_chibushvili.htm
3. Gershunsky B.S. XXI asr ta'lim falsafasi (amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyalarini izlashda)
4. Prokollenko L.N. O'qitishda kompyuterdan foydalanishning metodik muammolari // O'qitishda kompyuter: Psixologik va pedagogik muammolar (dumaloq stol) // <http://www.voppsy.ru/issues/1986/866/866042.htm>
5. Apatova N.V. Maktab ta'limida axborot texnologiyalari. – Moskva:
6. A. Gartsov. Kompyuter lingvodidaktikasining dolzarb masalalari // Kompyuter lingvodidaktikasi: Nazariya va amaliyot: Ma'ruzalar kursi / tahr. A.D. Gartsov. – Moskva

“DIZAYN LOYIHALASH” FANIDA MILLIY LIBOSLARNING ZAMONAVIY SHAKLINI YARATISH-MAVZUSI TAHLILI

Sattorova Aziza Anvarovna

*Qarshi davlat universiteti, San'atshunoslik fakulteti
Rangtasvir va amaliy sanat kafedrasida katta o'qituvchisi
Iqtidorli talaba: Murodaliyeva Sevinch Abdulla qizi
Qarshi davlat universiteti, San'atshunoslik fakulteti
Libos dizayni va gazlamalar yo'nalishi 2-kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy moda va uslub (stil) tushunchalari, ularning shakllanish omillari hamda ijtimoiy hayotdagi o'rni yoritilgan. Moda va stillarning yoshlar ongiga, shaxsiy imidjga va jamiyatdagi estetik qarashlarga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada turli mamlakatlar madaniyatlarida modaning ifodalanishi va uning global ta'sir mexanizmlari ko'rib chiqiladi. O'rganishning amaliy ahamiyati, moda sanoati bilan bog'liq kasb-hunar yo'nalishlari haqida ham so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: moda, stil, dizayn, individual obraz, zamonaviy kiyinish, moda sanoati, kreativlik, estetik tarbiya.

Аннотация: В статье рассматриваются концепции современной моды и стиля, факторы, которые их формируют, и их роль в общественной жизни. Анализируется влияние моды и стилей на сознание молодежи, ее имидж, эстетические взгляды в обществе. В статье также рассматривается проявление моды в культурах разных стран и механизмы ее глобального влияния. Также обсуждается практическое значение обучения и карьерных возможностей, связанных с индустрией моды.

Ключевые слова: мода, стиль, дизайн, индивидуальный образ, современная одежда, индустрия моды, творчество, эстетическое воспитание.

Abstract: This article covers the concepts of modern fashion and style, the factors of their formation and their role in social life. The impact of fashion and style on the consciousness of young people, personal image and aesthetic views in society is analyzed. The article also examines the expression of fashion in the cultures of different countries and the mechanisms of its global

influence. The practical significance of the study and the professional directions related to the fashion industry are also discussed.

Keywords: fashion, style, design, individual image, modern clothing, fashion industry, creativity, aesthetic education.

Kirish. XXI asrda moda nafaqat kiyinish uslubi, balki shaxsiyatni ifodalovchi, madaniyatlararo muloqotni shakllantiruvchi ijtimoiy hodisaga aylangan. Har bir davrning o'ziga xos moda yo'nalishlari bo'lib, ular jamiyatdagi estetik qarashlar, iqtisodiy holat, texnologik rivojlanish va ommaviy axborot vositalari orqali shakllanadi. Bugungi kunda yoshlar orasida moda va individual uslubni o'rganish, yangiliklarga ochiqlik va o'zini ifodalash istagi tobora ortmoqda.

Mazkur maqola zamonaviy modaning asosiy yo'nalishlarini, stil turlarini hamda ularni o'rganishning ahamiyatini ochib beradi. Bundan tashqari, moda sanoati va uning o'quvchilarga estetik tarbiya berishdagi roli ham muhokama qilinadi.

Asosiy qism. Zamonaviy kiyim dizayni, uni modellash sohasida ijod qilayotgan, ish yuritayotgan har bir inson "kiyim", "kostyum", "moda", "uslub", va boshqa so'zlarga ko'p marotaba to'qnash keladi. Bu ko'p ma'noli so'zlarning asosiy mazmuni ustida to'xtalib o'tamiz. Moda (frans. - meyor, usul ma'nosida) - bu inson faoliyatining ixtiyoriy sohasida: san'at, kiyinish, xulq-atvor hamda boshqa sohalaridagi ma'lum shakllarning tinmay o'zgarishidir. Kostyum - vazifasiga, muljaliga binoan ma'lum darajada yig'ilgan kiyimlardir. Uslub - qandaydir vaqt oralig'ida umumiy vosita va usullar bilan badiiy ifodalanishga aytiladi. Kolleksiya (lot. - yig'ilish, yig'ma, terma) - uslubi, konstruksiyasi, shakli, materiallarning o'xshashligi asosida yig'ilgan yoki ma'lum bir badiiy obrazni ifoda etishga xizmat qiladigan kiyim modellari termasi.

Ansambl (frans. - to'liq, tekis, uyg'un) - turli qismlardan yoki bo'laklardan, kishilardan yig'ilgan bir butun ma'nosini bildiradi. Kiyimda esa ansambl o'rniga ba'zan kostyum so'zi ishlatiladi. Biroq modada kostyum ko'pincha to'liq sarponi: boshdan - oyoq, shlyapadan tortib poyabzalgacha, hatto ust kiyimgacha ma'noni sig'dirsa, ba'zan faqat yubkali kostyumni (masalan: jiket bilan yubka yoki jaket, nimcha va yubka), shimli kostyumni (masalan: erkaklarda pidjak bilan shim yoki pidjak, nimcha va shim; ayollarda jaket bilan shim yoki jaket, bluzka va shim) yoki bo'lmasa faqat jaket, pidjakni anglatish mumkin.

Ansambl so'zi libosning nima maqsadda va qayerda kiyilishiga qarab ko'proq farqlangani uchun, termin xam qo'shimcha manoli so'z qo'shilib ishlatiladi. Masalan, bayram yoki tantana ansambli shu vaziyatga mos keluvchi badiiy obraz yaratishga xizmat qiladigan kiyimlar va buyumlar termasini: poyabzal, taqinchoq va boshqa to'ldiruvchilarni o'z ichiga oladi. Bu xolatda tantana darajasini nozik ilg'ash va ansambl hashamini unga moslash talab etiladi. Masalan, teatrga borish bilan Yangi yil bayrami yoki bironta yubileyga qatnashish boshqa-boshqa narsa. Agar birinchi vaziyatga marjon, gul yoki sharf taqib olish singari bir - ikki narsa oddiy kiyimni tantanali qilsa, ikkinchi vaziyatda esa, butun libosdastasining-poyabzal, paypoq, kuylak matosi, to'g'nag'ich, soat- barining ko'tarinki nazokatlilikini va bir-biriga uyg'unligini taqozo etiladi. Zamonaviy kiyim modasidagi uslublar. Yuqorida aytganimizdek, uslub-qandaydir vaqt oralig'idagi badiiy ifodalanishda umumiy vosita va usullardan foydalanishdir. Zamonaviy kiyim modasida, libos dizaynida ham o'ziga xos yo'nalish, oqim va uslublar mavjud.

Klassik uslub (mumtoz uslub, mumtoz kostyum, mumtoz moda)-shunday kiyimlar borki, inson didi, talablari, qiziqishlari, odatlarining o'zgarishiga qaramay, ular ma'lum ma'noda o'zgarishsiz qolaveradi. Mumtoz modaga taalluqli va hatto ba'zan mumtoz moda deb ataluvchi ingiliz kostyumi ana shunday kiyimlardandir. **Romantik uslub**- o'tgan asirlar bezaklarini barcha turini o'z ichiga olgan: to'rlar, nozik kashtalar, gullar, burmalar, pipiraklar, qo'shetaklar, bantlar. Bu uslubdagi kiyimlar uchun murakkab bichim; chiroyli, kiyim hashamdorligini oshiruvchi, ammo amaliylik jihati oz bo'lgan detallar; nafis yoki murakkab ranglar; matolarning g'ayrioddiy fakturalari xosdir. An'anaga ko'ra oqshom liboslari romantik uslubda tikiladi. Yasan tusan, tantanavor libos - bayramona, ko'tarinki ruhdagi kiyim. Ba'zan bayramona ruxli libosga qo'shimcha shaklda bezak qilingan kashtalik yoqa, sharf, gul, marjon taqish bilan ham erishiladi. Bu usul jiddiy ish kiyimini ham tantanavor yasan-tusan libosga aylantirish imkonini beradi. Maxsus bayramona libosda barcha mayda-chuyda, ikir-chikir detallar g'oyat e'tibor bilan tanlanadi.

Liboslarni loyihalash jarayonida ranglar muxim o‘rin tutadi. Rang muammolarini o‘rganishga yapon olimlari hamisha jiddiy qarashgan. Hozir ham dunyoda yagona bo‘lgan Tokio rang institutida inson qalbiga ta‘sir etadigan tabiat hodisasi-rang atroflicha o‘rganiladi. Ranglarning nomini ifodalovchi, ya‘ni ularning birini qizil, ikkinchisini ko‘k, uchinchisini binafsha va hokazo, deb atalishiga asos bo‘lgan belgisi rang toni deyiladi. O‘zbek tilida quyidagi rang nomlari keng ko‘lamda ishlatiladi: ovlon, arg‘uvon, bargi karom, binafsha, bug‘doyrang, bo‘z gulgun, gunafsha, jigarrang, zangori, zafaron, zumrad, qahrabo, kulrang, ko‘k lojvord, lola rang, malla, moviy, moshrang, nafarmon, ol, oq, pista mag‘iz, pistali, pushti, sariq, afsar, amonrang, sur, feruza, uchoq kesak qizil, qirmizi, qora, qora mag‘izqoracha, qo‘ng‘ir, havorang. Xalq tilida ishlatiladigan rang nomlariga e‘tibor bering: anordona, oqiq, boyzogul, barg rang, baqa to‘ni, bika, baral gulnor, guloba, danifa rang, jigari jiyrin, jusha, zaynovi, zar zaracha zarg‘aldoq, zaq kaptar bo‘yin, ko‘k termiz, lilovi, limurang, novvatrang, nilobi, nimtatir, nim pushti, norgul olov rang, olma talqon, oq upa suvi, sabzi rang, somon sariq kesak, surma rang, tillarang, tupori, turiq, to‘tiyoyi, xamir rang, shaftomli shingob, shinni, shol, qizil kesak, qizg‘aldoq, qovoq sariq, ranglar mavjud. O‘zbek tilidagi rang nomlarining o‘rnini ishoralovchi rang davrlari va guruhlarida ba‘zilarini aytib o‘tamiz. Kamalak ranglari, tarkibidagi ranglarning tartibi: qizil lola rang, oqiq, zarg‘aldoq, zafaron, pil ko‘k shinni rang, binafsha safsar, nafarmon, qizil, ol, lol, gulgun, olvon, qirmizi: Dolabtir (Janubiy Eron) va Ozarbayjonda o‘sadigan qirmich daraxtining nomidan kelib chiqqan. Uning yaproqlari bilan oziqlanuvchi ipak qurtiga o‘xshash “qirim” deb ataluvchi qurtlardan esa, ko‘kishroq qizil, to‘g‘rirog‘i qirmizi rangdagi bo‘yoq olingan.

Feruza: qimmatbaho toshning nomi bo‘lib, bu nom “g‘alaba, muvaffaqiyat monologi” ma‘nosini anglatuvchi forscha “Feruz”, “Piruz”, “Piroya” so‘zlaridan kelib chiqqan.

Zangori: o‘zbekchada “havorang”, toshkent shevasida “yashil” o‘rnida ishlatiladi. Tojikcha “sangi g‘oziy” so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, g‘ozning toshi demakdir. Gap feruza toshi haqida ketayotganligi aniq, chunki feruzaning yashildan tortib, havoranggacha zarur bo‘lgan turlari mavjud.

Milliy timsollar va ramzlarning har biri milliy g‘ururimizni yuksaltirishga xizmat qiladi. Ularning har biri -katta bir darslik, kuchli tarbiya vositasidir.

Qadim zamonlardan insonlar o‘zlariga oro berishga harakat qilib kelishgan. Biz bilamizki inson o‘ziga asosan xar xil liboslar orqali oro beradi. Libos estetik kurinishga ega, ammo xar bir libos estetik vazifasidan tashqari milliy qadriyatlar, urf –odatlar va albatta gigienik xislatlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Biz bilamizki o‘zbek milliy libosi bichimi, tuzulishi va yillar davomida o‘zgarishida islom dinining o‘rni kattadir. SHundan kelib chiqib o‘zbek milliy liboslari to‘g‘ri, keng, tana siluetini takrorlamaydigan bichimga ega bo‘lgan. Ayollar, erkaklar xatto bolalar liboslari xam deyarli bir xil bichimda tayyorlangan.

Erkaklar milliy liboslari: erkaklar milliy liboslari asosan keng bichimli kuylak, ishton, chopon, belbog‘, do‘ppi va oyog‘ida etik bo‘lgan. Chopon asosan yul-yul matodan tikilgan bo‘lib, ikki yonida qirqimi bo‘lgan. Bu qirqimlar yurish va erda o‘tirish qulay bo‘lishi uchun shunday o‘ylangan. Choponda o‘tkazma uchun tugmadan foydalanilmagan. Ko‘krak qafasi ustida ikkita ip tikilgan yoki oddiy bel uchun muljallangan belbog‘ bilan bog‘langan. Chopon yoz va qish fasliga muljallab xar hil matolardan tikilgan. Yozgi choponlar yupqa matodan tikilgan bo‘lsa, qishgi choponlar paxta solib qovib chiqilgan. Kuylak. Erkaklar kuylaklari asosan toza paxta matosidan tikilgan. Oq yoki och ko‘k rangda bo‘lgan. Engi uzun, bel qismi esa keng bichilgan. Old qismiga esa jiyaklar bilan bezaklar berilgan.

Ishton yoki shalvar. Ishton ham asosan abr matolaridan foydalanib tikilgan. Ishton juda ham keng qilib bichilib, faqatgina oyoqning pastki qismiga qarab torayib borgan. Ishtonda chuntak, taqilmalar bo‘lmagan.

Belbog‘. Belbog‘ o‘zbek erkaklari milliy libosining asosiy bir bo‘lagidir. Belbog‘ uchburchak qilib bukilib, erkakning bel qismiga bog‘langan. Belbog‘lar xar xil, rang barang ipaklarda tikib ko‘rk berilgan. Belbog‘ kamar, cho‘ntak, tugma va taqilma vazifalarini bajargan.

Do‘ppi. Ya’ni bosh kiyim. O‘zbekistonda do‘ppi turlari juda xam ko‘p. Ular orasida eng taniqlisi bu chust do‘ppilaridir. Bu bosh kiyim faqatgina qo‘lda tikilgan. Bunday bosh kiyimlar yomon kuzdan, sexr-jodudan ximoya vositasi deb xam ishonishgan qadimda.

Ayollar milliy liboslari. Avval aytib o‘tganimizdek , ayollar milliy liboslari xam erkaklar milliy liboslari kabi keng bichimga ega bo‘lgan. Libosni engi uzun bo‘lib, ayollar qo‘lini bekitib turgan. Libos keng bichilganligi uchun , bunday liboslar xarakatlanishga o‘ta qulay bo‘lgpn. Liboslar rang barang matolardan tikilgan (atlas, xon atlas). Xuddi shu libos matosidan lozimlar xam tikilgan.

Lozim. Lozim-ayollar milliy ishtoni bo‘lib, keng bichimli , ammo oyoqning uchiga qarab bir necha santimetrta torayib boradi. Lozimning etak qismi qo‘lda xar xil ipaklar bilan tikilgan jiyaklar bilan bezatib tikib chiqilgan. Asosan lozim va libos bir xil matodan tikilgan.

Mursak. Mursak-ya’ni ayollar ustki kiyimi. Mursak ham erkaklar choponi kabi keng bichimga ega bo‘lgan. Yozda yupqa matodan, qishda esa sovuq xavoga mos matolardan tikilgan.

Ro‘mol . Ayollar bosh kiyimi bo‘lib, rang barang va xar xil o‘lchamda bo‘lgan. Odatda ayollar bir vaqtnng o‘zida ikkita ro‘moldan foydalanishgan. Biri bilan peshona qismi bekilib o‘ralsa, ikkinchisi esa boshga tashab qo‘yilgan.

O‘zbek milliy liboslarida ayollar va erkaklar liboslari bichimida katta farq bo‘lmagan. Ammo rang gammasi keskin farq qilgan. Erkaklar asosan odmi ranglardan foydalangan bo‘lsa, ayollar parcha, atlas, xon atlas kabi rang-barang matolardan foydalanishgan. Ayniqsa to‘y, xasham , marosimlarda ayollar nafaqat rangli liboslar, balki har xil tilla, kumush taqinchoqlar bilan o‘zlariga oro berishgan. Bu bilan ayollar o‘zlarining moliyaviy xolatlarini aks ettirishga xarakat qilishgan.

Xulosa. Moda va stilni o‘rganish bugungi kun yoshlarining shaxsiy rivojlanishi, estetik qarashlari va madaniy ongini boyitishda muhim vosita hisoblanadi. Har bir o‘quvchi o‘ziga xos stilini topib, modani ongli ravishda qabul qilsa, bu nafaqat tashqi ko‘rinishda, balki ichki dunyosida ham ijobiy o‘zgarishlarga sabab bo‘ladi. Shu bois, texnologiya va kasb-hunar yo‘nalishlarida moda dizayni va kiyinish madaniyatini chuqur o‘rganishga katta e’tibor qaratish zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova S. “Zamonaviy kiyinish madaniyati”, Toshkent, 2021.
2. Nazarova D. “Moda va dizayn asoslari”, “O‘qituvchi” nashriyoti, 2022.
3. Vlasova E. “Stil va obraz”, Moskva, 2019.
4. Mode Magazine Uzbekistan, №2 (2023).
5. www.vogue.com – xalqaro moda jurnali.
6. www.businessoffashion.com – moda sanoatiga oid yangiliklar.

“YASHIL MAKON” LOYIHASI-YANGI DAVR TAQOZOSI

Azimova Gulmira Xayrullayevna

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: Xaydarova Shaxlo Narzullayevna

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim kafedراس dotsenti, PhD

Annotatsiya: Мазкyp maqolada yurtimizda o‘tkazilayotgan yashil makon loyihasiga hissa qo‘shish, unda faol ishtirok etish o‘zini oqil va fozil hisoblagan har bir insonning muhim vazifasi ekanligi bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Yer sayyorasi, yashil makon, ko‘rkamlashtirish, logistika, benazir ne‘mat, mislsiz sarvat, vatanparvarlik, elparvarlik, donishmanlik, tabiiy muhit.

Аннотация: В статье объясняется, что внесение вклада в проект по озеленению, реализуемый в нашей стране, и активное участие в нем является важной обязанностью каждого человека, считающего себя умным и добродетельным.

Ключевые слова: Планета земля, зеленые насаждения, благоустройство, логистика, уникальное благословение, несравненное богатство, патриотизм, щедрость, мудрость, природная среда.

Abstract: This article explains that contributing to the green space project being implemented in our country and actively participating in it is an important task for every person who considers himself wise and virtuous.

Keywords: Planet Earth, green space, beautification, logistics, unique blessing, incomparable wealth, patriotism, generosity, wisdom, natural environment.

Avlodlarimiz bizdan keyin ham munosib tabiiy muhitda yashashi kerak.

Shavkat Mirziyoyev

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbuslari bilan yurtimizda “Yashil makon” loyihasi amalga oshirilmoqda. Yashil makon barcha uchun tushunarli, nomi ravon, mazmuni chuqur, mohiyati ulugʻ boʻlgan ibora hisoblanadi. Yashil makon yurtimiz, yashayotgan manzilimiz, mahallamiz, shahrimizni koʻrkamlashtirish yoʻlidagi muhim qadam hisoblanadi.

Yashil makon – sogʻlom havo, musaffo obi hayot va koʻrkam tabiiy manzara uygʻunligidir. Bu loyiha zamirida zamonaviy imorat va korxonalar, avtomobil va turli rusumdagi mashinalar, logistika va texnika vositalari qurshovida qolgan makonga asl tabiatni tuhfa etish, koʻchat ekish va bogʻ yaratish yotadi.

Yashil makon – inson ruhiyati doim izlaydigan, topsa qalbi orom topadigan, bagʻrida vujudi olam-olam zavqqa toʻladigan benazir neʼmat, mislsiz sarvat.

Odamzot yaralibdiki, vujudi tabiatning goʻzal maʼvolarini izlaydi. Yam-yashil oʻrmonlar, koʻm-koʻk daraxtzorlar, maysalarni qamragan qir-u adirlar, oʻsimliklari yashnagan dalalar shoirlar, adiblar, olimlar, fozillar ijodining ilhom manbaidir. Atoqli shoirimiz Hamid Olimjon uni qamrab olgan yashil tabiatdan zavqlanib: Koʻm-koʻm, koʻm-koʻk, koʻm-koʻk, deya hayqirgani bejiz emas. Oʻzining eng mashhur sheʼri derazasining oldida bir tup oʻrik gullaganida bitgani ostida ramzlar yashirin. Yashil tabiat inson qalbiga joʻshqinlik bagʻishlaydi. Mutaxassislarining fikricha, yashil tabiatga boqish inson koʻzini ravshanlashtiradi.

Rivoyat qilishlaricha, otamiz Odam alayhis-salomning yer yuziga tushishlari Hindiston zaminiga toʻgʻri keldi. U kishining tavba-yu istigʻfor bilan toʻkkan koʻz yoshlaridan chechaklar undi, zamin gullarga toʻldi(!). Bu qisqa rivoyat chuqur mazmunga ega. Inson maʼnaviy kamolotga intilgani sayin atrofi gul-u gulzorga, manzili koʻkalamzorga, makoni yam-yashil boʻstonga aylanar ekan. Odam farzandlari otalari yoʻlidan borib, baxt-saodat manzili ixlos bilan izlasalar, ularning bu harakatlariga yarasha zamin ham goʻzallashib, koʻrkamlashib borar ekan.

Qurʻon karimning “Aʼrof” surasi 55-oyatida “Yerni (Alloh xayrli ishlarga) yaroqli qilib qoʻygandan keyin (unda) buzgʻunchilik qilmangiz!”, deya taʼkidlanadi.

Shunday ekan bizga ota-bobolarimizdan meros zaminning tabiatini asrashimiz, uni obod holda oʻzimizdan keyingi avlodlarga qoldirishimiz zarur. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev “Avlodlarimiz bizdan keyin ham munosib tabiiy muhitda yashashi kerak”, degan soʻzlari har birimiz uchun dasturulamal boʻlmogʻi kerak. “Birni kessang, oʻnni ek” degan dono maqol ham bejiz aytilmagan. Daraxt ekan odamga uning savobi tegib turadi, deyilgan. Qadimda oilada farzand dunyoga kelsa, unga atab nihol ekilgan. Bu ezgu amal zamirida ham ajdod-avlod munosabatida uzviylik daraxt ekish orqali amalga oshirilganini anglatadi.

Oʻzbek xalqining turli munosabatlari bilan koʻchat ekish anʼanasini tiklash va rivojlantirish, xususan, farzand tugʻilganda shodiyonasi uchun qilinadigan xarajatlarning bir qismini oʻzi yashagan joyda daraxt ekishga sarflash muhim ahamiyatga ega. Ota farzandining nafaqat maʼnaviy va moddiy kamoli haqida qaygʻurishi, balki avlodlarining musaffo havodan nafas olishlari uchun ham mulohaza qilishi zarur. Inson farzandi kuniga oʻrtacha uch marotaba taomlanadi, 3-5 litr atrofida suv ichadi. Biz taomlanish meʼyori, ichayotgan ichimlik suvimiz tozaligi haqida koʻp va xoʻp mulohaza qilamiz. Bugungi kunda taomlanish borasida “Toʻgʻri ovqatlanish”, dietaga rioya

qilish xalqimiz orasida urfga kirib bormoqda. Suvning musaffoligini saqlash yo'lida turli tashkilotlar o'z xizmatlarini taklif qilmoqda.

Ammo havo tozaligi-chi? Unga biz qanchalik e'tibor beryapmiz? Taomga bir kunda 3-4 marta, suvga 5-10 marta ishimiz tushsa, havodan bir kunda 23000-24000-marta nafas olamiz. Ushbu matematik tahlilning o'zi avvalo havo sofliğini saqlash nechog'liq muhimligini ko'rsatib beradi.

Yashil makon loyihasi aynan biz nafas olayotgan havo musaffoligini ta'minlashda dolzarb sanaladi. Bu loyihada faol ishtirok etish orqali nafaqat tabiatni, balki o'z salomatligimizni, qolaversa, kelgusi avlodlar sog'ligini saqlashga hissa qo'shgan bo'lamiz. Bejizga o'rmonlarni Yer sayyorasining o'pkasiga o'xshatmaydilar. O'rmonlar sabab atmosferadagi kislorod miqdori me'yorda bo'ladi, zararli va zaharli moddalar barham topadi. Yashil makon loyihasi asosida bog'-u rog'larni barpo qilish muhimdir. Har bir ekilgan ko'chat atrofida o'ziga xos mikroflora, tabiatning kichik dunyosi shakllanadi. Qushlar va boshqa turli jonzorlar ham o'stirilgan daraxt bag'rida hayot kechiradilar. Anas (r.a.) Rasululloh (sollallohu alayhi va sallam) dan rivoyat qiladi: "Qaysi bir musulmon biror ko'chat yoki ekin eksa, undan qush, inson yoki hayvon esa, u uchun bundan sadaqa hosil bo'ladi" (Imom Buxoriy va Imom Muslim rivoyatlari). Hadisdagi "musulmon" so'zi erkakni ham, ayolni ham barobar qamrab oladi. Ya'ni erkak kishimi yoki ayolmi, biror ko'chat yoki ekin eksa, undan inson yoki boshqa jonzorlar ham foydalansa, unga savobi yetadi.

Yashayotgan makonni yashillikka burkash, bog'-u bo'stonlar, gulzor-u gulistonlar barpo qilish inson hayotini boqiylikka daxldor qiladi. Islom ta'limotida "Savobi daryodek oqib turuvchi yaxshilik" tushunchasi bor. Bu yaxshilik mazmunida o'zidan so'ng ilm, solih farzand va omma foydalanadigan inshootlar: masjidlar, ko'priklar, bog'u rog'lar qoldirish ifodalangan. Daraxt ekish ilm ahlining va solih farzandining sog'lom hayot kechirishida, qolaversa, turli inshootlar barpo etilishida o'ziga xos ahamiyatga ega. Xalqimiz: "Yaxshidan bog' qoladi", deya bejiz ta'kidlamagan. Bobolarimiz zakovati, xalqimiz saxovati va xolis mehnatini o'zida ifoda etgan bugungi kundagi tashabbus ko'chat ekib, bog' yaratishdek ezgu ishlarga nisbatan motivatsiya uyg'otadi.

Xulosa qilganda, yashil makon loyihasiga hissa qo'shish vatanparvarlik, elparvarlik va donishmanlik namunasi timsolidir. Yurt ravnaqi, mamlakat taraqqiyoti, xalq farovonligi, avlodlar saodati yo'lidagi ezgu ish. Unda faol ishtirok etish o'zini oqil va fozil hisoblagan har bir insonning dolzarb vazifasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyuldagi PQ-200 qarori.
2. Hasanov B. "Ekologik barqarorlik va yashil texnologiyalar", Toshkent, 2022.
3. Smith J. "Renewable Energy and Sustainability", Cambridge University Press, 2020.
4. Иванов А. "Альтернативные источники энергии", Москва, 2019.
5. S.B.Sanayeva, Sh.N.Xaydarova "Maktabgacha ta'lim va tarbiyani tashkil etish". Darslik. T-2023 yil.

MILLIY MEROS O'TMISHDAN KELAJAKKA YO'L

Sharipova Nilufar Raufovna

Navoiy davlat universiteti,

Maktabgacha ta'lim kafedrasida katta o'qituvchi

Ashurova Zebiniso Baxtiyor Qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya:Maqolada milliy merosimiz milliy udumlarimiz,milliy g'oya,milliy tarbiya millat tarbiyasi mahsuli ekanligi haqida keng fikr yuritilgan.

Kalit so'z: millar, g'urur, tarbiya, mafkura, millat, vatan, qalb, ong, shuur.

Аннотация:В статье широко обсуждается наше национальное наследие, национальная идея, национальное воспитание как продукт национального воспитания.

Ключевое слово: нация, гордость, воспитание, идеология, нация, Родина, душа, разум.

Annotation:the article widely considers that our national heritage is the product of our national achievements, national idea, national upbringing of the nation.

Keyword: nationality, pride, upbringing, ideology, nationality, homeland, soul, mind.

O'zbekistonning hozirgi davlat hududida yashagan xalqlarning uch ming yillik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, aksariyat hollarda bosqinchilar zulmi ostida yashaganligini ko'ramiz. Darhaqiqat, eramizdan avval VI asrda - Eronlik ahmoniyalar, IV asrda - Yunon bosqinchisi Aleksandr Makedonskiy, eramizning birinchi asrlarida - Xitoyliklar, VII asrlarda - arab badaviylari, XII asrlarda - mo'g'ul istilochilari, XIX asrdan boshlab, avval Chor Rossiyasi, keyin «qizil imperiya» iskanjasida ezilib yashaganligiga ko'hna tariximiz guvoh bo'lgan.

Zero, milliy tariximizda ozodlik, mustaqillik uchun kurashib yorqin iz qoldirgan: Shiroq, To'maris, Spitamen, Muqanna, Najmiddin Kubro, Jaloliddin Manguberdi, Mahmud Tarobiy, Temur Malik, Amur Temur va boshqa buyuk milliy qahramonlar xalqni ozodlik, mustaqillik g'oyalari sari chorlagan.

Mustaqillikka erishgandan keyin mustaqillikning dastlabki yillarida jamiyatda, ma'lum ma'noda «mafurasizlik», «mafuraviy bo'shliq» paydo bo'lib, sarosimali va tahlikali vaziyat vujudga keldi, mustaqillikning taqdiriga jiddiy havf tug'ildi. Lekin xalimiz birlashib, mustaqillikni mustahkamlashning muqobili bo'lmagan bir yo'li - o'zbek xalqini uyushtiruvchi, yangi jamiyat qurishga safarbar etuvchi milliy g'oyani, jamiyat mafurasini shakllantirib, xalq ishonchi va e'tiqodiga aylantirish masalasini o'rta tashladi.

«Mafura sohasida bo'shliq, vakkum bo'lmaydi. O'zbekiston xalqlarining dunyoqarashi, ma'naviy va siyosiy madaniyatining eng ilg'or an'analari asosida ishlab chiqilayotgan milliy mustaqillik mafurasi individualizmning vayron qiluvchi ta'siriga qarshilik ko'rsatishga qodir. Mafuraviy ish, mustaqillik, yuksak ma'naviyat, axloqiylik, madaniyat g'oyalarini targ'ib qilish o'tkinchi holga aylanib ketmasligi kerak»⁴⁰, degan edi birinchi prezidentimiz I.Karimov.

Albatta, inson yashayotgan ijtimoiy muhit va insonning (ma'naviy—madaniy) hayoti o'zgarishi bilan, ularning munosabatlarini o'rganayotgan fanlarda ham o'zgarishlar bo'lishi muqarrar. Shu nuqtai nazardan, hozirgi davrning, yuqorida aytilgan jarayonlari jamiyatshunoslik fanlari paradigmalarini chuqur o'rganishni taqozo qiladi. «Paradigma» tushunchasi grek tilidan olingan bo'lib, paradigma — namuna, andaza degan ma'noni anglatadi. Bu tushunchani birinchi marta fanga pozivitist G. Bergman kiritgan bo'lib, amerikalik fizik T. Kun o'zining «Ilmiy revolyutsiyalar strukturasi» nomli asarida rivojlantirgan edi. Uning fikricha, paradigmalar «barcha fan sohalari tomonidan e'tirof qilingan, ma'lum davrlarda ilmiy jamoatchilik tomonidan yangi muammolarni kun tartibiga qo'yish va oqilona hal etish yo'llarini topishni ifodalovchi tushunchadir»⁴¹.

Istiqlol tufayli, avvalo, ma'naviy erkimizni qo'lga kiritdik. Erk tushunchasiga esa milliy ma'naviy-ma'rifiy merosga munosabat ham kiradi. Milliy ma'naviy-ma'rifiy merosni xalq, uning vakillari yaratadi. Bunda buyuk zotlarning hissasi hamisha katta bo'lgan. Umuman, elimiz orasidan etishib chiqqan ulug'larni va ular yaratgan ma'naviy-ma'rifiy merosni shartli ravishda bo'lsa ham to'rt siraga ajratish mumkin: 1. Olimlar yaratgan meros 2. Badiiy ijodkorlar yaratgan meros. 3.Davlat va jamiyat arboblari yaratgan meros. 4.Aziz avliyolar yaratgan meros. Olimlar yaratgan meros bundoq qaraganda, sho'ro zamonida ham o'rganilgan. Biroq, u zamon mafurasi ilm ahlini ikki toifaga, ya'ni, reaksiya va progressivga ajratgan edi. Ana shu mafura chig'irig'idan o'tganlarinigina o'rganardik. Imom al-Buhoriy, Imom Termiziy, Mahmud Zamahshariy, Burhoniddin Marg'inoniy, Imom Moturidiy, Abu Hafs Kabir Buhoriy singari allomalarning nomini hatto eshitmagan ham edik. Istiqlol yillarida nomlari sanalgan zotlarning hayoti va faoliyati, ilmiy merosi tadqiq qilinib, asarlari nashr etildi. Ayrimlarining tavallud tadbirlari keng miqyosda nishonlandi. Ular sharafiga birinchi Prezidentimiz Islom Karimov rahnamoligida milliy an'analardan va zamonaviylik uyg'unlashib ketgan qanchadan-qancha me'moriy obidalar barpo etildi. Bu joylar chinakamiga muqaddas ziyoratgohlarga aylandi. Badiiy ijodkorlar yaratgan merosga shoirlar, yozuvchilar, rassomlar, me'morlar, bastakorlar yaratgan asarlar kiradi.

Davlat va jamoat arboblari yaratgan meros haqida gap ketar ekan, avvalo, shuni aytish kerakki, bu toifa buyuklarimizga sinfiylik nuqtai nazaridan qaralib, batamom qora bo'yoqlar

¹ Karimov I.A. Milliy istiqlol mafurasi – xalq etiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. -T.:O'zbekiston, 2000. 8.T. –B.565-566.

⁴¹ Tomas Kun. Struktura nauchno'h revolyutsiy. Per. s angl., -M.: 1975. S. 75.

chaplab tashlandi. Sho'rolar davrida davlat va jamoat arboblari, boy odamlarning bari, qaysi asrda, qanday jamiyatda yashagani, milliy tarix va taraqqiyotda qanday o'rin tutganidan qat'i nazar, yomonotliq qilindi. Na Jaloldiddin Manguberdini, na Amir Temurni, na Zahiriddin Boburni xalqni adolat va taraqqiyot sari etaklagan deb tilga olish mumkin edi. Endi, har yili ularning tavallud tadbirlari o'tkaziladi, ularga salobatli haykallar qo'yildi. Xalq bu jasur va mard ulug'lari bilan astoydil fahrlanadigan bo'ldi.

Abu Ali ibn Sino, Mahmud Zamahshariy, Bahouddin Naqshband, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori, Ishoqhon Ibrat, Lutfihonim Sarimsoqova, Halima Nosirova, Olim Ho'jaev, Razzoq Hamroevlar faoliyati ham adabiyotga begona emas edi. Shaxsga ham, millatga ham, xalqqa ham, avvalo, ma'naviyatiga qarab baho beriladi. Chunki ma'naviyat – insonning insonligini belgilaydigan, uni boshqa jonzotlardan ustun qilib turadigan jamiki fazilatlar majmuidan iborat. Butun dunyoda bir mezon bahslashib o'tirilmadan qabul qilinadi – xalqlar, mamlakatlar, davlatlarga aholisining soniga, egallab turgan hududiga, hatto, moddiy boyliklari umumiy miqdoriga qarab emas, aynan, bashariyat tamadduniga qo'shgan ma'naviy hissasiga ko'ra baho beriladi.

Tarixga munosabat zamirida doimo tilga, dinga, milliy qadriyat, urf-odat va an'analarga, ajdodlar hayoti hamda faoliyatiga, qisqa qilib aytganda, merosga munosabat yotadi. Shundan ham ko'rinib turibdiki, moziyga nigoh tashlashning boshlanishi amalda ma'naviyatga munosabatning o'zgarganidan dalolat beradi. Tarixda o'tgan ulug' ajdodlarimizga munosib bo'lish, ulardan qolgan buyuk merosni qadrlash barchamizning zimmamizdagi muhim mas'uliyatdir. Jamiyat ma'naviyati mamlakat barqarorligi taraqqiyotining muhim sharti va kafolatidir. Biron-bir mamlakat o'z ma'naviy imkoniyatlarini, odamlar ongida ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirmay, xalqning milliy ruhini uyg'otmay va mustahkamlamay turib, yuksak taraqqiyot darajasiga ko'tarila olmaydi. Ma'naviyat insonni ruhiy poklanish va yuksalishga da'vat etadigan, uning ichki olamini boyitadigan, imon-irodasini, e'tiqodini mustahkamlaydigan, vijdonini uyg'otadigan qudratli kuchdir.

Tarix guvohlik beradiki, mamlakatimiz bir necha bor ajnabiy bosqinchilar hujumiga duchor bo'lgan, qaramlik zulmi ostida qolgan davrlar ham bo'ldi. Buning oqibatida xalqimizning boy ma'naviy merosi, urf-odatlarini qadrsizlantirishga urinishlar bo'ldi. Ayniqsa, so'nggi mustamlakachilik, sovetlar tuzumi davrida milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz oyoqosti qilindi. Ona tilimiz, boy ma'naviy merosimiz qadrsizlantirildi, ko'plab masjid-madrasalar, milliy maktablar, tarixiy yodgorliklar buzildi, qarovsiz qoldi. Islom dini qadriyatlari, musulmonlarning e'tiqodlari oyoqosti qilindi, ruhoniylar quvg'in ostiga olindi.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq ajdodlarimiz qoldirgan ma'naviy merosni tiklash ishlari boshlanib ketdi. Xo'sh, ma'-naviy meros nima, uning tiklanishi nimalarda namoyon bo'lmoqda? Ma'naviy meros qadim zamonlardan beri ajdodlarimiz, ota-bobolarimizdan bizgacha yetib kelgan ma'naviy boyliklar — siyosiy, falsafiy, huquqiy va diniy qarashlar, axloq-odob me'yorlari, ilm-fan yutuqlari, tarixiy, badiiy va san'at asarlari majmuyidir. Ma'naviy qadriyatlar, boyliklar inqilobiy yo'l bilan hosil qilinadigan hodisa emas, u jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida uning ehtiyojlari tufayli yuzaga keladi va o'sha davr hayotini aks ettiradi, u jamiyat o'zgarishi bilan yo'qolib ketmaydi, keyingi avlodlar uchun ma'naviy meros bo'lib qoladi.

Har bir avlod ma'naviyatni yangidan yaratmaydi, mavjud ma'naviy merosga tayanadi, biroq uni qanday bo'lsa shundayligicha, ko'r-ko'rona qabul qilavermaydi, taraqqiyparvarlik, insonparvarlik, adolat nuqtayi nazaridan qabul qiladi va rivojlantiradi. Istiqlool tufayli milliy madaniyatimiz, jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotiga bebaho hissa qo'shgan buyuk bobokalonlarimizning ma'naviy merosi qaytadan o'rganildi va tiklandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ahmadjon Quronbekov. O'zbekiston tarixi. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
2. R.H.Murodov, X.T. Tursunov. O'zbekiston tarixi. - Toshkent: Sharq, 2015.
3. "Ma'naviyat yulduzlari" to'plami. - Toshkent: Ma'naviyat, 2001.
4. "Milliy g'oya va ma'naviyat asoslari" to'plami. - Toshkent: O'qituvchi, 2002.
5. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. - Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2000-2008.

6. N.Otajonov. O'zbek xalq musiqasi tarixi. - Toshkent, 2006.
7. I.A.Karimov. Diniy ekstremizm va fundamentalizmga qarshi kurashning zaruriyati. - Toshkent: O'zbekiston, 2000.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR QOBILIYATLARINI TO'G'RI BAHOLASH VA KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH

Otamurodova Sitorabonu Sultonmurot qizi

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Z.Rustamova, R.Isroilova

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni kelajak kasblarga to'g'ri yo'naltirish, ularning qiziqishlari, qobiliyatlarini aniqlash va to'g'ri baholash, bu borada ota-onalar va mahalliy hamjamiyat bilan olib boriladigan ishlar, amaliyotdagi kamchiliklarni bartaraf etish yo'llari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, qobiliyat, mehnat, kelajak kasblari, iste'dod, o'yin, bola, ota-onalar bilan hamkorlik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы правильной профессиональной ориентации детей дошкольного возраста, выявления и адекватной оценки их интересов и способностей. Также обсуждаются формы сотрудничества с родителями и местным сообществом в этом направлении, а также пути устранения существующих недостатков в практике.

Ключевые слова: дошкольное образование, способности, труд, профессии будущего, талант, игра, ребёнок, сотрудничество с родителями.

Annotation: This article discusses the proper vocational guidance of preschool-aged children, identifying and accurately assessing their interests and abilities. It also explores collaboration with parents and the local community in this area, as well as ways to address existing shortcomings in current practices.

Keywords: preschool education, abilities, labor, future professions, talent, play, child, cooperation with parents.

XXI asr - raqamli texnologiyalar asri. Zamonaviy dunyomiz yuqori tezlik bilan tobora o'zgarib bormoqda. Kun sayin emas, balki soat sayin rivojlanib borayotgan bugungi zamonda ilm olish, o'z ustida ishlash va zamonaviy bilimlarga ega bo'lishni hayotning o'zi taqazo qilmoqda. Ulg'ayib kelayotgan yosh avlodlarimizni kelajak kasblarga yo'naltirish har doim ustuvor masalalardan biri bo'lib kelgan. Ushbu masalarni amalga oshirish uchun yosh avlodning ta'lim va tarbiyasida ota-onalar hamda ta'lim tashkilotlari va pedagog xodimlarning o'rni beqiyos. Bugungi kunda o'z kasbini mukammal bilish va uni zamon talablari bilan mutanosib tarzda rivojlantirish kunning muhim vazifalaridan biridir. Bu borada bir qator qaror va farmoyishlar ishlab chiqilgan. Bunda nafaqat bolalarni ta'limning keying bosqichiga tayyorlash balki tez o'zgarib borayotgan yangi zamon kasblariga yo'naltirish asosiy maqsad qilib qo'yildi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Ushbu maqsadlarni amalga oshirish uchun uzluksiz ta'limning poydevori hisoblanmish maktabgacha ta'limga alohida e'tibor qaratish lozim. Chunki maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni faqatgina maktabga tayyorlash bilan emas balki ularni har taraflama rivojlantirish talim va tarbiya jarayonini birgalikda olib borish kerak. Bugungi kundagi dolzarb masalalardan biri bo'lgan kasbiy faoliyatlarni ilk tushunchalarini bolaga singdirish va shular orqali kattalar mehnatiga hurmatni, ular mehnatini qadrlashga o'rgatish shakllantiriladi. Bolalarni kasbga yo'naltirishdan asosiy maqsad bolalarda kasblar dunyosiga hissiy munosabatlarni rivojlantirish, turli faoliyatlarda o'zining kuchli tomonlarini, qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilgan. Maktabgacha ta'lim tashkiloti bolajonlarda kasblar haqidagi bilimlarni asosiy qismini shakllantirishning 1-bosqichi hisoblanadi. Bunda bolalar ota-onalari, yaqinlarining ish faoliyatlari, mehnatlari haqida umumiy tushunchaga ega bo'ladilar. Bolalar shu tariqa kattalar mehnatini qadrlashga o'rganadilar. Kelajakda kim bo'lishlarini ham o'z qiziqishlari orqali rivojlantirishimiz kerak. Ammo, ba'zida ota-onalar

bolalarning qiziqishlari, ularning qobiliyatlarini inobatga olishmaydi. Ular bolalarini kelajak kasblarini, ularni kelajakda kim bo'lishlarini o'zlari belgilab berishadi. Masalan, ota-ona farzandini shifokor yoki harbiy qilmoqchi bo'ladi. Lekin bola buni xohlamaydi. Ammo, ota-onalar bolaning qiziqishlarini hisobga olmay, o'zlari istagan kasb egasi qilmoqchi bo'lishadi. Bola kelajakda shu kasb egasi bo'lib yetishsada, ko'p hollarda qondirilmagan qiziqish bir umr uning hamrohi bo'lishi mumkin. Bajaradigan ishidan rohat topmay, yetisha olmagan kasbi armonga aylanadi. Ota-onaning birgina cheklovi orqali bola bir umr qiynalib yashaydi. Farzandini iqtidorini erta aniqlash, uni qo'llab-quvvatlash, eng asosiysi mustaqil tanlov huquqini berishlari ota-onalarning eng katta yordami bo'la oladi. Bolalarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat faoliyatidagi o'zgarishlarni hisobda olib, ularni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish dolzarb masaladir.

Kasb - insonning ma'lum bilim, ko'nikma va tajribaga asoslangan holda bajaradigan mehnat faoliyati bo'lib, u orqali odam nafaqat moddiy daromad topadi, balki jamiyatga foyda keltiradi va o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqaradi.

Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirishning ahamiyati:

Qobiliyat va iste'dodlarini rivojlantirish: Bolaning tabiiy qiziqishi va iste'dodlarini erta aniqlash orqali ularning kasbiy muvaffaqiyatga erishish imkoniyati ortadi.

Innovatsion fikrlash: Zamonaviy kasblar ijodkorlik, kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini talab qiladi. Bunday ko'nikmalarni shakllantirish bolani har qanday sharoitga moslashtiradi.

Psixologik tayyorgarlik: Kelajak kasbiga to'g'ri yo'naltirilgan bola o'z oldiga aniq maqsad qo'yadi, bu esa unda motivatsiya va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Avvalo, to'g'ri kasb tanlash va shu maqsad sari barcha rejalarni amalga oshirish uchun to'g'ri qaror qabul qilishni o'rganish kerak.

Qiziqish+qobiliyat+talab: Ushbu uch omil birlashgan kasb muvaffaqiyat kalitidir. Iste'dodlari aniqlangan va yo'naltirilgan bola har qanday faoliyatda o'z qobiliyatlarini benuqson namoyish etib, unga qo'yilgan har qanday talabga javob bera oladi.

Mustaqil fikrlash: Do'stlar, ota-onalar yoki tanishlarning fikrlari muhim ammo oxirgi qarorni uning o'zi qabul qilishi, xato qilishdan qo'rqmasligi; Agar tanlagan yo'l unga to'g'ri kelmasa, vaqtida yo'nalishni o'zgartirishni ham bilishi kerak. Eng muhimi, bola xatolardan to'g'ri xulosa chiqarishni bilishi uning muvaffaqiyat yo'li bo'lishi mumkinligini bolaga tushuntira olish tarbiyachi va ota-onaning yutug'idir.

Bolalarni kelajak kasblariga tayyorlash yo'llari:

1. Qobiliyat va qiziqishlarini erta aniqlash. Bolalar tabiatidan turli sohalarga qiziqish bildiradi. Qiziqishlarni erta payqash va ularni rivojlantirish uchun tarbiyachi ta'lim tashkilotidagi faoliyatlar orqali shu bilan birga, ota-onaga to'g'ri tavsiyalar berib bolaning qiziqishlari rag'batlantirilishi lozim.

2. Ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Kelajak kasblari uchun kreativ yondashuv va muammolarni yechish ko'nikmalari asosiy mezonlardandir. Shuning uchun bolalarni mustaqil fikrlash, tahlil qilish va innovatsion yechimlar topishga o'rgatish kerak.

3. Zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish: Kelajak kasblarining aksariyati texnologiya va kreativ fikrlash bilan bog'liq. Shuning uchun dasturlash, robotexnika, dizayn, xorijiy tillar, kommunikatsiya ko'nikmalariga yanada ko'proq urg'u berish zarurdir. Bu borada maktabgacha ta'lim tashkilotlari, maktab va keyingi ta'lim bosqichlarining roli kattadir.

Maktabgacha ta'limning asosiy maqsadi- bolalarni kelgusi ta'lim bosqichlariga tayyorlash va ularning har tomonlama rivojlanishiga ko'maklashishdir. Bu bosqichda bolalarning intellektual, ijtimoiy, jismoniy va hissiy rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Bolalarni jamiyatga moslashtirish;
- Mustaqil qobiliyatlarini va ijodkorlikni shakllantirish;
- Sog'lom turmush tarziga o'rgatish;
- Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish.

Ota-onalar bolalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari muhimdir. Ular farzandlarining bilim olishi, ijtimoiy ko'nikmalarini va axloqiy tarbiyasiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadilar. Ota-onalar va ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlik natijasida bolalarda ijtimoiy ko'nikmalar rivojlanadi. Ular o'zini jamiyatda qanday tutish, do'stlashish, muammolarini hal qilish kabi ko'nikmalarni egallaydilar.

To'g'ri kasb tanlash - bu o'zlikni yaxshi tushunish, imkoniyat va qiziqishlarini hisobga olish va kelajakdagi maqsadlarni belgilash jarayonidir. Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish - bu faqat kasb tanlash emas, balki ularga zamonaviy dunyo talablari va texnologiyalarga moslashish ko'nikmalarini singdirishdir. Shu bois, ota-onalar va o'qituvchilar bolaning qiziqishlarini diqqat bilan kuzatib, ularni qobiliyatlariga mos sohalarga yo'naltirishi muhimdir. Bolani to'g'ri kasb tanlashga o'rgatish sabr va tizimli yondashuvni talab qiladi. Muhimi, uning qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda yo'naltirish kerak. Shunda bola nafaqat moddiy jihatdan muvaffaqiyatli, balki o'z kasbidan zavq oladigan inson bo'lib shakllanadi. Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish nafaqat ularning muvaffaqiyatli kelajagi, balki mamlakatning iqtisodiy va ilmiy salohiyatini oshirish yo'lida muhim qadamlardan biridir. Bu jarayonda ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyat birgalikda harakat qilib, bolalarga zamon talablariga mos bilim va ko'nikmalarni berishlari lozim. Faqat shundagina biz kelajakka tayyor, innovatsion va rivojlangan avlodni tarbiyalaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.09.2018 yildagi PQ-3955-son qarori. <https://lex.uz/docs/-3923110>
2. "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.05.2019 yildagi PQ-4312-son qarori,. <https://lex.uz/docs/-4327235>
3. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi
4. Xolmatova G.T. – "Maktabgacha yoshdagi bolalarni sog'lomlashtirish metodikasi"
5. **Otamurodova, S.S.** (2024). The Cultivation of Media Competency among Prospective Educators as a Pedagogical Issue. *American Journal of Science and Learning for Development (AJSLED)*, 3(8). <https://doi.org/10.51699/ajsld.v3i8.292>. <https://journal.academicjournal.id/index.php/ajsld/article/view/292>
6. **Otamurodova, S.S.** (2024). The Cultivation of Media Competency Among Prospective Educators as a Pedagogical Issue in Uzbekistan. *International Scientific Journal "Science and Innovation". Series B*, 3(12). <https://scientists.uz/view.php?id=8330>.
7. **Otamurodova, S.S.** (2023). The Role of Ethno-Pedagogic Traditions in the Education of Students. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 18. <https://zienjournals.com/index.php/jpip/article/view/3527>
8. **Sharipova, N., Ulug'berdiyeva, D., Melikulova, N., & Otamurodova, S.** (2023). The Role of Folk Pedagogy in Spiritual and Moral Education of Future Teachers. *Journal for New Zealand Herpetology*, 12(4), July-August. <https://biogecko.co.nz/index.php/journal/article/view/122>

VOYAGA YETMAGANLARNING HUQUQLARIGA PEDAGOGIK YONDASHUV

Saidova Nasiba Sadriddinovna

Navoiy davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolaga voyaga yetmaganlarning huquqlarini ta'minlashda ta'lim va tarbiyaning o'rni va ahamiyatiga pedagogik nuqtai nazardan yondashilgan. Muallif o'smir-yoshlarning shaxsiy rivojlanish jarayonlari, ularning ijtimoiylashuvi, insonning huquq, burch va erkinliklarini hurmat qilishni ta'limiy va tarbiyaviy jihatdan tahlil qiladi. Shuningdek maqolada voyaga yetmaganlarning huquqlariga birmuncha to'xtalib o'tilgan bo'lib, bugungi kunda yurtimizda yoshlar huquqlarini yanada mustahkamlash uchun olib borilayotgan ishlarga qisqacha to'xtalib o'tadi.

Аннотация: В данной статье с педагогической точки зрения рассматриваются роль и значения образования и воспитания в обеспечении прав несовершеннолетних. Автор анализирует процессы личностного развития подростков, их социализации, а также образовательные и воспитательные аспекты уважения к правам, обязанностям и свободам человека. Кроме того, в статье уделяется внимание правам несовершеннолетних, кратко рассматриваются мероприятия, проводимые в нашей стране для дальнейшего укрепления прав молодежи.

Annotation: This article approaches the role and significance of education and upbringing in ensuring the rights of minors from a pedagogical perspective. The author analyzes the personal development processes of adolescents, their socialization, and the educational and moral aspects of respecting human rights, duties, and freedoms. The article also briefly discusses the rights of minors and highlights the ongoing efforts in our country to further strengthen youth rights.

So‘ngi yillarda yurtimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, inson va uning manfaatlarini uchun yo‘naltirilgan bo‘lib, qabul qilinayotgan qonun hujjatlari, amalga oshirilayotgan barcha islohotlar inson va uning qadri uchun ekanligi barchamizga ma‘lum. Inson o‘z qadr qimmatini, haq-huquqi va burchlarini anglab yetsa, hayot yo‘lida “egri” yo‘lga og‘ishmay o‘z maqsadlari sari olg‘a qadam bosadi. Bugungi globallashuv dunyoda, jamiyatimizda huquqiy tarbiya va huquqiy axloqning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev 2017-yilning 19-sentabrida Nyu-Yorkda bo‘lib o‘tgan BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida yoshlar huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida, bu borada xalqaro hamkorlikni yanada mustahkamlash zarurligini ta‘kidlab, BMT minbarida yoshlar huquqlari to‘g‘risidagi xalqaro konvensiyani qabul qilishni taklif qildi⁴². Bu esa yoshlarda huquqiy tarbiya va huquqiy madaniyat qanchalik muhim kasb etishidan dalolat beradi. Huquqiy jarayonlardan, huquqiy munosabatlardan nafaqat voyaga yetgan fuqarolar, balki 18-yoshga to‘lmagan voyaga yetmaganlar ham o‘z maqomidan kelib chiqib ishtirok etishlari mumkin. Mamlakatimizda juda katta ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar ro‘y berayotganligi, yangi jamiyat barpo etilganligi natijasi o‘laroq qonunchilik va huquq tartibotni yanada mustahkamlash, fuqarolarning xususan o‘smir yoshdagilarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinishini kuchaytirish tobora ahamiyat kasb etib bormoqda. Jamiyatdagi huquq ijtimoiy munosabatni tartibga soluvchi mezon hisoblanadi. Bu mezon jamiyatda qanchalik baland bo‘lsa, jamiyat taraqqiyoti ham shunchalik yuqori bo‘ladi. Aynan o‘smir yoshda ijtimoiy dunyoqarash shakllanadi. Shuni takidlash mumkinki o‘smir-yoshlarga ta‘lim –tarbiya berish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki o‘smirlarda o‘zini anglash va “meni” juda kuchli rivojlangan, mustaqil bo‘lish istagi kuchaygan, hayotga va jamiyatga nisbatan o‘zining dunyo qarashi shakllanayotgan bir davr bo‘lib ular bu davrda nima to‘g‘ri yoki nima xato ekanligini doimo ham anglab yetmaydi va bu yerda huquqiy ong, huquqiy tarbiya ularga kelajakda o‘z hayot yo‘llarini topishga, haq-huquqlarini himoya qilishda katta ahamiyat kasb etadi. Bu davrda o‘smirga oila, ta‘lim muassasasi, hamda atrofdagi muhit to‘g‘ri yondashuvi nihoyatda zarur. Negaki o‘smirlar orasida tarbiyasi “qiyin” deb ataluvchi yoshlar ham bo‘lib, ularga ta‘lim va tarbiya berish, huquqiy savodxonligini oshirish orqali ularni tog‘ri yo‘lga yo‘naltirish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir. Bu muammoga yechim sifatida davlatimizda yurtboshimiz tomonidan bir qancha tizimli ishlar olib borilmoqda. Xususan: Vazirlar Mahkamasi qarori bilan 2022-2023 yillarda jamiyatimizda huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo‘yicha chora tadbirlar dasturi tasdiqlandi. Bu dasturga binoan: “Huquqiy savodxonlik oyligi”, “Konstitutsiyaviy huquq oyligi”ni o‘tkazish;

- Huquqiy savodxonlikka oid minimal talablar bo‘yicha o‘qitish va ularning huquqiy bilimlarini baholash va boshqalar.

Aholini barcha qatlamlarini huquqiy madaniyatini yuksaltirish bo‘yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar:

⁴² Qarang: <http://prezident.uz/> O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 20-sentyabrdagi nutqi.

- “Bepul huquqiy maslahat bilan har bir uyga” loyihasi;
- Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun xayriya aksiyalari;
- Murojaatlarni tahlil qilish va tahlil natijasiga ko‘ra manzilli huquqiy targ‘ibot va boshqalar.

Huquqiy ong (yoki huquqiy tafakkur) jamiyatdagi har bir shaxsning davlat tomonidan belgilab qo‘yilgan huquq va qonunlarga nisbatan ongli munosabati, ularning mohiyati, mazmuni, ahamiyatini anglash darajasi va bu haq-huquqlarga, qonunlarga amal qilish ehtiyoji yoki tayyorligi hisoblanadi.

Huquqiy tarbiya – har bir shaxsning o‘z huquqiy ongi va huquqiy madaniyatni shakllantirishi, fuqarolarning qonunlarga hurmat bilan qarashi va ularga ongli ravishda yondashishga qaratilgan tarbiya jarayoni.

Huquqiy tarbiya fuqarolarga qanchalik yuqori bo‘lsa jamiyatda fuqarolar faolligi oshadi, jinoyatchilik kamayadi. Huquqiy tarbiya yosh avlodga qancha erta berilsa ularda shunchalik, adolat, ma‘suliyat kabi ijtimoiy qadriyatlar shunchalik erta rivojlanadi. Bu borada jamiyatning oila instituti muhim o‘rin tutadi. Chunki bola huquqiy qadriyatlarni avvalo oilada o‘rganadi. O‘zbek xalqida ota-onaning farzand taqdiri uchun ma‘suliyati, burchi hech bir xalqda bizning xalqimizga o‘xshab teran va adolat kasb etmagan. Bosh qomusimizning 64-moddasida “Ota- onalar o‘z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburlirlar”⁴³. Yoxud “Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o‘z ota-onalari haqida g‘mxo‘rlik qilishga majburlirlar” (66-modda) deb belgilab qo‘yilgan. Bugungi kunda jamiyat hayotida, qolaversa har bir oilada an‘anaviy tusga kirgan ota-onaning farzand taqdiri uchun ma‘sulligi, farzandlarning ota-ona oldidagi burchi, o‘zaro hurmat, qadr qimmat, mehr-muhabbat, insonlarning bir-biriga nisbatan oqibatlilik, birgalikda qiyinchiliklarni yengib o‘tish kabi sifatlarni voyaga yetayotgan o‘smir yoshlarda shakllantirish bugungi kunda har bir oila oldidagi muhim vazifadir. Voyaga yetmagan o‘smir yoshlar bir qancha haq-huquqlarga ega bo‘lib, bu huquqlar “Bola huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya” ga binoan, voyaga yetmagan bolalarning nafaqat shaxsiy huquqlari, balki mulkiy huquq va majburiyatlarga ega ekanliklari belgilab qo‘yilgan.

Shaxsiy huquqlarga:

- vasiy (homiy) oilada tarbiya olish;
- vasiy(homiy) tomonidan g‘amxo‘rlik olish huquqi;
- vasiy (homiy) bilan birga yashash huquqi;
- ota-ona va boshqa qarindoshlar bilan muloqotda bo‘lish huquqi;
- bolaning manfaatlariga tegishli bo‘lgan har qanday masala hal qilinayotganda o‘zining fikrini bayon qilish huquqi, shu bilan birgalikda sud yoki ma‘muriy tartibda ish yuritilayotgan bo‘lsa ularga qatnashish va boshqa huquqlar kiradi.

Mulkiy huquqlarga esa quyidagilar kiradi:

- bolalarga beriladigan aliment, pensiya, nafaqa va boshqa ijtimoiy to‘lovlarga nisbatan huquqlar;
- turar joyga nisbatan mulk huquqi yoki turar joydan foydalanish huquqi
- navbatdan tashqari turar –joy olish huquqi;
- vasiylik va homiylik ostida shaxslar tomonidan ishlab topilgan, hadyaga olingan, meros tariqasida o‘tgan va boshqa mulklarga nisbatan bo‘lgan huquq;
- bola egaligida bo‘lgan mulkka nisbatan tasarruf etish kabi huquqlar kiradi.

Bundan tashqari Fuqarolik kodeksi bo‘yicha 14-yoshdan 18-yoshgacha bo‘lgan voyaga yetmaganlar:

- o‘z ish haqi, stipendiyasi va boshqa daromadlarni tasarruf etish;
- fan, adabiyot yoki san‘at asarining, ixtironing yoxud o‘z intellektual faoliyatining qonun bilan qo‘riqlanadigan boshqa natijasi muallifi huquqini amalga oshirish;
- mayda maishiy bitimlarni (fuqarolik kodeksining 29-moddasi) tuzish kabilardan tashqari boshqa bitimlarni o‘z ota-onalari farzandlikka oluvchilar yoki homiylarning yozma roziligi bilan tuzadilar⁴⁴. Bundan kelib chiqadiki, o‘smir yoshdagi, voyaga yetmagan fuqarolar o‘z haq-

⁴³ O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2023.

⁴⁴ M.H.Rustamboyev, I.B.Zokirov tahriri ostidagi Voyaga yetmaganlarning huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi Toshkent, 2010.

huquqlarini himoya qilish, kerakli joyda qo'llay olishlari, foydalana bilishlari qonun tomonidan tartibga solinadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki o'quvchi yoshlarga huquqiy tarbiya berishda ta'lim va tarbiya birligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda esa ta'lim berib tarbiyalash va tarbiyalab ta'lim berish tamoyili har bir pedagog uchun dasturi amal bo'lishi lozim. Huquqiy tarbiya pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etilsa o'quvchi yoshlarning huquqiy, madaniy, manaviy, axloqiy his-tuyg'ulariga, vatanparvarlik qarashlariga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazadi.

FOYDANALIKGAN ADABYOTLAR

1. <http://prezident.uz/> O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 20-sentyabrdagi nutqi.
2. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2023.
3. M.H.Rustamboyev, I.B.Zokirov tahriri ostidagi Voyaga yetmaganlarning huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi Toshkent, 2010.

TA'LIM VA KOGNITIV JARAYONLAR: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA AMALIY AHAMIYATI

Xolboyeva Dilbarxon Qurvanboy qizi
Xalqaro Nordik Universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada kognitiv jarayonlarning ta'limdagi roli, ularning o'quvchilar bilim olish jarayoniga ta'siri hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarda qanday qo'llanilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'limda kognitiv faoliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan metod va vositalar. Kognitiv jarayon va ta'lim haqida jahon hamda yurtimiz olimlarini fikrlari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'z: *ta'lim, pedagogika, psixologiya, kognitiv jarayon, yondashuv, metod, diqqat, xotira.*

Аннотация: В статье анализируется роль когнитивных процессов в образовании, их влияние на обучение студентов и то, как они используются в современных педагогических подходах. А также методы и средства, направленные на развитие познавательной деятельности в образовании. Обсуждаются взгляды ученых мира и нашей страны на познавательный процесс и образование.

Ключевое слово: *образование, педагогика, психология, познавательный процесс, подход, метод, внимание, память.*

Abstract: This article analyzes the role of cognitive processes in education, their impact on the process of student learning, and how they are used in modern pedagogical approaches. It also discusses methods and tools aimed at developing cognitive activities in education. The views of scientists from around the world and our country on the cognitive process and education are considered.

Keywords: *education, pedagogy, psychology, cognitive process, approach, method, attention, memory.*

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — shaxsni mustaqil fikrlovchi, muammolarni hal qila oladigan, ijodiy salohiyatga ega inson sifatida shakllantirishdir. Bunday natijaga erishishda kognitiv jarayonlarning o'rni beqiyosdir. Kognitiv psixologiya ta'limning zamonaviy yo'nalishlaridan biri sifatida qaralib, o'quvchilar tafakkurini, xotirasini, diqqatini va qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishni maqsad qilib qo'yadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida shaxsning bilish (kognitiv) faoliyatini chuqur tushunish muhim o'rin tutadi. Kognitiv jarayonlar — bu insonning bilim olish, saqlash, qayta ishlash va qo'llash kabi psixologik faoliyatlar majmuasidir. Ular e'tibor, xotira, tafakkur, tasavvur, sezgi va qabul qilish, til, qaror qabul qilish kabi omillarni o'z ichiga oladi

Asosiy qism. Ta'lim jarayonida kognitiv faoliyatlar. Ta'limda samarali natijaga erishish o'quvchilarning aqliy faoliyati darajasiga bevosita bog'liq. Diqqat va xotira o'quv materiallarini to'g'ri qabul qilishga, tafakkur esa chuqur tahlil qilish va muammolarni hal qilishga yordam beradi. Kognitiv yondashuv ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini, mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi.

Kognitiv psixologiya inson ongining qanday ishlashini o'rganadi. Bu fan yillar davomida kognitiv jarayonlarning tuzilishini, rivojlanishini va ularni qanday qilib yaxshilash mumkinligini tadqiq qiladi. Ta'lim jarayonida bu bilimlardan foydalanish o'quvchilarning axborotni chuqurroq anglab olishiga va mustahkamlashiga yordam beradi. Masalan, metakognitsiya — bu shaxsning o'z fikrlash jarayonini kuzatishi va boshqarishidir. O'quvchilar metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish orqali o'z-o'zini o'rganish, muammolarni hal qilish va refleksiya qilish qobiliyatini oshiradi. ta'lim va kognitiv jarayonlar bog'liqligi jahon hamda yurtimiz olinlari tomonidan o'rganilgan.

Daniel Willingham kognitiv psixologiya sohasida ta'limga oid o'zining ko'plab nazariyalarini ishlab chiqqan. U o'quvchilarning o'qish, xotira va diqqatni qaratishdagi kognitiv jarayonlarini tushuntirishda quyidagi asosiy fikrlarni ilgari suradi:

- O'qish va o'rgatish: Willinghamga ko'ra, o'qituvchilar o'quvchilarning bilim o'zlashtirish jarayonini tushunishi uchun, kognitiv psixologiya asosiy prinsiplariga amal qilishlari kerak. O'quvchilarning xotirasiga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganish, o'rgatish jarayonida diqqatni jalb qilish muhim.

- Xotira: Willinghamning fikriga ko'ra, xotira faqat vaqtinchalik saqlash tizimi emas, balki u o'quvchining yangi bilimlarni o'zlashtirishiga, ilgari o'rganilgan bilimlarni yangi vaziyatlarga qo'llashiga yordam beruvchi tizimdir.

- Diqqat: Willinghamning ta'kidlashicha, ta'lim jarayonida o'quvchilarni bir vaqtning o'zida ko'p narsaga diqqat qilishga majbur qilish samarali emas. O'quvchilarga xotira va diqqatni samarali ishlatishga imkon beradigan yondashuvlarni taklif qiladi.

Ibrohimov A. o'zining psixologik tadqiqotlarida kognitiv jarayonlarning o'rganilishini ta'lim tizimiga tatbiq etishni ko'zda tutadi. U kognitiv jarayonlarning rivojlanishiga yordam beradigan pedagogik shart-sharoitlarni belgilaydi. Ibrohimovning fikriga ko'ra, ta'lim jarayonida kognitiv jarayonlarning samarali tashkil etilishi o'quvchilarning xotira, fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon yaratadi. O'quvchilarning kognitiv faoliyatlarini rivojlantirishda metodik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega, ayniqsa, aktiv o'rganish metodlarini qo'llash zarur. Ibrohimovning fikriga ko'ra, o'quvchilarni yangi bilimlarni o'zlashtirishda ularning aqliy faoliyatini rag'batlantirish va kognitiv yukni boshqarish asosiy ahamiyatga ega.

Jumaniyozov B. kognitiv psixologiya ta'limda qo'llanilishiga oid keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. Uning fikriga ko'ra, kognitiv psixologiya, ayniqsa, fikrlash jarayonlarini tushunish va shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Jumaniyozov ta'limda o'quvchilarning tahliliy fikrlashini va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga urg'u beradi. Uning nazariyasiga ko'ra, o'quvchilarning kognitiv faoliyatlarini rivojlantirishda o'qituvchining roli juda katta, chunki o'qituvchi o'quvchining individual ehtiyojlarini tushunishi va unga mos o'qitish metodikalarini qo'llashi kerak. B. Jumaniyozov o'quvchilarga muammolarni hal qilishda yondashuvlarni o'rgatish, mantiqiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda kognitiv jarayonlarni samarali tashkil qilish kerak.

Ta'limda kognitiv yondashuv o'quv jarayonini faollashtirish, o'quvchilarda tahlil qilish, sintezlash, umumlashtirish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Bu yondashuvda o'qituvchi axborotni tayyor holda bermaydi, balki o'quvchilarni mustaqil izlanish va faol ishtirok orqali bilimga erishishga undaydi. Shuningdek, kognitiv yondashuvda individual farqlar e'tiborga olinadi: har bir o'quvchining bilim olish sur'ati, ilgari egallagan bilimlar bazasi va kognitiv uslubi hisobga olinadi.

Kognitiv jarayonlarni rivojlantirish uchun quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- Faol o'qitish metodlari: muammoli vazifalar, loyihaviy faoliyat, rolli o'yinlar, munozaralar.
- Vizual va auditor vositalar: diagrammalar, aqliy xaritalar, audio va video materiallar.

- Axborot texnologiyalari: interaktiv platformalar va sun'iy intellekt asosida qurilgan o'quv dasturlari.
- Xotira va e'tiborni rivojlantirish mashqlari.

Xulosa . Ta'lim jarayonida kognitiv jarayonlarning chuqur tahlili va unga asoslangan yondashuvlar o'quvchilarning bilimni chuqurroq egallashiga, mantiqiy fikrlash va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ta'limda kognitiv jarayonlarning o'rni juda muhim bo'lib, ular nafaqat bilim olish, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar kognitiv psixologiyaning asoslariga tayanib, ta'lim sifatini oshirishda muhim vosita bo'la oladi. Kelajakda ta'lim tizimida kognitiv psixologiya yutuqlaridan keng foydalanish nafaqat bilim sifatini, balki shaxsiy rivojlanish darajasini ham oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shamsiyev, Sh. *Pedagogik Psixologiya*. Toshkent, 2010.
2. Kholmuhamedov. M. *Ta'limda kognitiv jarayonlarni boshqarish*. Toshkent: 2011. Fan va texnologiya nashriyoti
3. Jumaniyozov. B. *Kognitiv psixologiya va ta'lim*. Toshkent: 2014. O'zbekiston pedagogika nashriyoti
4. Tursunov. M. *Pedagogik psixologiya va kognitiv jarayonlar*. Toshkent: 2017. O'zbekiston ta'lim nashriyoti

MILLIY MEROS ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TARBIYALASH

Ashurova Zebiniso Baxtiyor qizi

Navoiy davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga milliy merosimiz milliy udumlarimiz, milliy g'oya, milliy tarbiya millat tarbiyasi muhimligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'z: millar, g'urur, tarbiya, mafkura, millat, vatan, qalb, ong, shuur.

Аннотация: В статье рассказывается о важности национального воспитания, национальной идеи, национального воспитания дошкольников.

Ключевое слово: нация, гордость, воспитание, идеология, нация, Родина, душа, разум.

Annotation: The article reflects on the importance of National Heritage, National idea, National Education for preschool children.

Keyword: nationality, pride, upbringing, ideology, nationality, homeland, soul, mind.

Milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning jamiyat, davlat va millat bilan uzviy aloqadorligiga e'tibor berilgan. Inson va jamiyat mohiyat jihatidan o'zaro yaqin bo'lib, bir-birini boyitadi va to'ldiradi. Milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash millat, davlat va jamiyatning tarkibiy qismidir. U jamiyatda mavjud bo'lgan ko'p qirrali munosabatlar, shart-sharoit va imkoniyatlar asosida shakllanadi va kamol topadi. Millat, davlat va jamiyat taraqqiyoti esa insonning milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashga asoslanadi. Milliy tarbiyaning mohiyati aqliy, ahloqiy, ilmiy, amaliy, mafkuraviy g'oyalar bilan uzviy bog'langan. Bugungi kunda vatanpavarlik, milliy iftihor tuyg'ulari, ona tiliga hurmat, tabiatni muhofaza etish, har qanday sharoitda ona-yurt manfaatini himoya qilish, davlatimiz mustaqilligini qo'llab-quvvatlash, sharqona urf-odatlarimizga, qonunlarimizga, milliy qadriyatlarimizga hurmat bilan qarash kabi xislatlarning hammasi milliy tarbiya bilan bog'liqdir.

Bu esa kishilarda milliy tarbiyani shakllantirishning manbai hisoblanadi. Chunki milliy tarbiya shakllanmagan kishilar orqali moddiy farovonlikka ham, umumtaraqqiyotga ham erishib bo'lmaydi, ma'naviy qashshoqlik milliy tanazzulga olib boradi.

Dastlab milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash iqtisodiy o'zgarishlardan orqada qolgan bo'lsa, vaqt o'ta borgan sari u iqtisodiy o'zgarishlarga tenglasha boradi. Ko'p o'tmay ular bir butun kuch bo'lib harakat qiladi. Bu bejiz emas, albatta. Jamiyat bir tuzumdan butunlay boshqasiga o'tar ekan, u yangicha ma'naviy va mafkuraviy tarbiyaga, bilim va malakaga ehtiyoj sezadi.

Xalqimizning ruhiyati, ongi adolatsizlik, nopoklik va g'irromlik holatlariga ko'nikib qolay degan edi. Istiqlool bularning barchasiga barham berdi. Shu bilan birga u xalqimiz zimmasiga yangi – kelajagi buyuk davlat barpo etish, yangicha fikrlash, yangicha tarbiyaga ega bo'lgan insonni tarbiyalash vazifasini ham yukladi. Komil insonni voyaga yetkazish oson emas, albatta. Milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash asosida inson, avvalo, o'z Vatanini sevmog'i, ajdodlari yaratgan bebaho meros ilmu-hunarni imkon qadar egallamog'i va u bilan birga, butun insoniyatga xos qadriyatlardan borabar bo'lmog'i, ularni asrash va boyitish yo'lida sa'y-harakat qilmog'i lozim. Bu g'oyat sharaflı va murakkab ish. Avvalo, mamlakatimiz kelajagini, dunyoning bugungi taraqqiyotini e'tiborga olib, yurtimizdagi va jahondagi ma'naviy, aqliy bilimlarni to'plab, xalqimiz, Vatanimiz taraqqiyotiga mos g'oyalarni, amalga oshirish milliy tarbiyaga ega bo'lgan har bir fuqaroning ongidan keng o'rin olishi lozim.

Bugungi kunda jamiyatning taqdirini hal etadigan fuqarodan milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning ega bo'lish talab etiladi. Chunki, milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning ega bo'lgan kishilar jamiyatga to'g'ri, odilona munosabatda bo'la oladi, mehnat jamoalarida ishni samarali tashkil etadi, mehnat unumdorligini oshirishning ilmiy-amaliy omillarini puhta egallaydi.

To'g'ri, milliy tarbiya dunyoviy va islomiy bilimlar, milliy qadriyatlar asosida shakllanadi. Ammo shuni yaxshi bilish kerakki, yuqori malakali mutaxassis, olim, me'mor, san'atkor, harbiy xodim bo'lish hali yuksak tarbiyaga ega bo'lishni anglatmaydi. Yuksak tarbiya sohibi bo'lish uchun katta hayot maktabini o'tash, iymonu e'tiqodli bo'lishi ham talab etiladi.

Bu – birinchidan, insonni hamma vaqt o'z faoliyatini to'g'ri va ijodiy tashkil eta olish qobiliyatiga ega bo'lish, kamchiliklarini xolisona tan olib, jamiyat va xalq uchun xizmat qilishga tayyor turish demakdir. Aks holda, u jamiyat uchun o'ta zararli o'quvchi bo'lib qoladi. Milliy tarbiyada masalaning ana shu jihatlariga e'tiborni qaratmoq lozim.

Ikkinchidan, milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning samarasi darhol namoyon bo'lavermaydi. Masalan, milliy tarbiyaning ma'naviy ahamiyatini o'n-o'n besh yildan keyin keladigan avlod bizga nisbatan yaxshiroq, mukammalroq anglashi mumkin. U vaqtda istiqloolning ma'naviy natijalari amalda to'laligicha namoyon bo'ladi. Ma'naviy yuksak avlodning tarbiyasi hozirgiga nisbatan barkamol bo'ladi.

Uchinchidan, milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalamasdan, madaniyatini yuksaltirmasdan turib, yirik ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy madaniyatga doir rejalarni to'liq amalga oshirish mumkin emas. Bu borada odamlarning ma'naviy, ruhiy tayyorgarligi katta ahamiyatga ega bo'ladi. Bunday hollarda ma'naviyat yoki ma'naviyatsizlik o'z natijasini ko'rsatadi, turli farmoyish da'vatlarning ham foydasi bo'lmay qoladi.

Milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning faqat madaniy, tarbiyaviy, ahloqiy, diniy majmua sifatida qarash kamlik qiladi. Chunki, milliy tarbiyada ulkan iqtisodiy, moliyaviy, texnikaviy, huquqiy mazmundagi tajriba va bilimlar ham o'z ifodasini topadi. Milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning bunday ko'p qirrali mohiyatini, imkoniyatlarini fan o'qituvchilari puxta bilsa va ularga qat'iy amal qilsa, komillikka erishadi. Shuni unutmaslik kerakki, oliy ma'lumotli, hatto ilmiy unvonga ega bo'lgan ba'zi kishilarda milliy tarbiya to'liq shakllanmagan bo'lishi mumkin. Zero, kishining yuragida mehr bo'lmasa, ilmning o'zi bilangina tarbiya yuksak bo'lib qolmaydi.

Milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash ularda yuksak ma'naviyatli kishilarning unumli mehnat qilishi bilangina kifoyalanib qolmasdan, balki boshqalarning ham, ma'naviy yetukligiga hissa qo'shadilar. Faqat milliy tarbiyaga ega bo'lgan kishilarga ulkan vazifalarni bajara oladi, insoniyatga noyob aql – zakovat egalarini, ulug' daholarni tarbiyalab beradi.

Bugungi O'zbekistonga ko'proq ma'naviy barkamol, jismonan sog'lom, fidoyi, milliy merosimizni qadriga etadigan kadrlar zarur. Tarbiya zaifligi, so'qirlik - hurofot, johillik natijasidir. Johil kishi matonatli, adolatli, vatanga sodiq, fidoyi inson bo'la olmaydi. Inson o'zida paydo bo'lgan kamchilik va nuqsonlarni vatanga, xalqiga astoydil xizmat qilib tuzatishi mumkin. Istiqloлга mehnatkash, tashabbuskor, kurashchan, ma'naviyati yuksak, mustaqil tarbiyali, barkamol insonlar kerak.

Milliy meros vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning siyosiy, iqtisodiy, mehnat, huquqiy, axloqiy, falsafiy, pedagogik jarayonlarda amalga oshiriladi. Lekin, sport musobaqalari jarayonida o'quvchi-yoshlarda milliy gurni tarbiyalash bevosita barkamol o'quvchini voyaga yetkazish bilan bog'liqdir.

Bolalarda milliy tarbiyani shakllantirish, boy madaniy-ma'naviy merosni o'rganish, sharqona va umuminsoniy qadriyatlar asosida mamlakat va millat kelajagini belgilaydigan ilg'or g'oyalarni yuzaga chiqarish hamda hayotga tadbiq qilish, bularning barchasini sport musobaqalari jarayonida amalga oshirish shu kunning dolzarb muammosi sifatida kun tartibiga qo'yildi. Binobarin, O'zbekiston mustaqilligining birinchi yilidanoq ma'naviyat va ma'rifat masalalarini bevosita jamoatchilik yo'li bilan rivojlantirish muhim vazifa bo'lib qoldi. Chunki hayotimizda ro'y berayotgan har bir o'zgarish milliy tarbiya, ma'naviyat bilan bog'liqdir.

Ma'naviyatning mohiyati - bu milliy tarbiyani shakllantirish, milliy g'urur va o'zligini anglash, ularning jahon madaniyati xazinasiga qo'shadigan hissalarini oshirish demakdir.

Xalqning jamiyat ma'naviy, ilmiy, madaniy merosini egallash ko'lami, xususiyati va natijalari ko'p jihatdan milliy tarbiyaga bog'liqdir. Chunki milliy tarbiya insoniy qadriyatlarga to'g'ri yo'nalish topib beruvchi "yo'lchi yulduz" bo'lib xizmat qiladi va xalqimizning ma'naviy merosini o'rganishda jamiyatimiz uchun bugungi kunda va istiqbolda zarur bo'lgan milliy muhitini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abrorov M. Yangicha fikrlash va milliy urf-odatlar. -T.: Fan, 1990 y. -28 b.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. -T.: O'qituvchi, 1994. - 160 b
3. Ashurov M.O. Milliy tarbiya asoslari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2004, -112 bet.
4. Axloq – odobga oid hadis namunalari. – T.: FAN, 1990. – 172 b.
5. Bobomurodov Aqmadjon. "Islom odobi va madaniyati".-T.: Cho'lpon, 1995. - 176 b.
6. Bo'riyev O., Xoliqov D. Turkona an'ana va udumlar – millat ko'rki: nashr uchun mas'ul Minhojiddin Haydar. – T.: Minhoj. 1998. – 48 b.

TA'LIM TIZIMIDA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHNING DOLZARBLIGI

Isaqulova Nigora Navoiy davlat universiteti

Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda ta'lim muassasalarida o'quvchi-yoshlarga ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishning ahamiyati, ayniqsa bugungi globallashuv davrida yoshlar ongida turli yot g'oyalar, "ommaviy madaniyat" niqobi ostidagi mafkuraviy oqimlar ta'siriga tushib qolmaslik va ularga qarshi kurashish uchun mafkuraviy immunitet hosil qilishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning tutgan o'rni va dolzarbligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Milliy-g'oya, mafkura, globallashuv, ommaviy madaniyat, ijtimoiy-gumanitar, ma'fkuraviy immunitet

Anotation: This article highlights the importance of teaching social and humanities to students in educational institutions today, especially in today's era of globalizatsion, the role and relevance of social and humanities in creating ideological immunity in the minds of young people in order not to fall under the influence of various foreign ideas, ideological currents under the guise of "mass culture" and to fight against them.

Key words: National idea, ideology, globalization, mass culture, social-humanitarian, ideological immunity.

Ma'lumki ijtimoiy-gumanitar fanlar avvalo inson ma'naviyatini yuksaltirish, milliy o'zlikni anglash va shaxs kamolotini shakllantirishga xizmat qiladi. Tarix, sotsiologiya, falsafa, ma'naviyatshunoslik, huquqshunoslik va adabiyotshunoslik kabi ijtimoiy-gumanitar fanlarni oliy va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida talaba yoshlarga o'qitish ularni har tomonlama barkamol, sog'lom fikrlaydigan, keng dunyoqarashli va yuksak ma'naviyatli shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi. Ayniqsa bugungi axborot texnologiyalar rivojlangan globallashuv davrida, turli g'arazli kuchlar ijtimoiy tarmoqlar orqali o'zlarining g'oyalarini yoyishga harakat qilayotgan murakkab sharoitda yoshlar ongida turli yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirishda ijtimoiy-gumanitar fanlar har qachongidanda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Yoshlarni yurtga sadoqat, vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, o'z xalqining qadriyatlariga sodiqlik va milliy o'zligini anglashida ijtimoiy-gumanitar fan sifatida –tarix fani beqiyos ahamiyatga ega. Zero, birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlaganlaridek: "O'zlikni anglash –tarixni bilishdan boshlanadi. Isbot talab bo'lmagan ushbu haqiqat davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi zarur". Darhaqiqat bugungi kunda respublikamiz ta'lim muassasalarida ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishga e'tibor kuchaymoqda va bu davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Xususan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 06.07.2020-yilda "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida "gi 422-sonli qarorni qabul qildi. Ushbu qarorga muvofiq "Tarbiya" fani 1-9-sinflarda 2020-2021 o'quv yilidan, 10-11-sinflarda esa 2021-2022 o'quv yilidan boshlab "Odobnoma" "Vatan tuyg'usi" "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" va "Dunyo dinlari tarixi" fanlari birlashtirilgan holda tashkil etildi. Ushbu islohotlarning natijasi o'laroq bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fani 1-11-sinflarda o'quvchilarni har tomonlama barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishi va yoshlarda milliy g'urur, milliy iftixor tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Davlatimiz rahbari xalqimiz ma'naviyatini rivojlantirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarni tutgan o'rni haqida gapirar ekan, quyidagilarni alohida ta'kidlaydi: "Milliy ma'naviyatimizni rivojlantirish, uni xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz hayotiga singdirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning ahamiyati juda katta.

Afsus, bu fanlar rivoji zamondan ortda qolmoqda. Xususan, biz uchun nihoyatda dolzarb bo'lgan tarix fani ham bundan mustasno emas. Tarixga oid ilmiy tadqiqot ishlari asosan bayonchilik, publitsistik usulda olib borilmoqda. Natijada, olis va yaqin o'tmishimizdagi ko'pgina voqealar mohiyati, ularni yuzaga keltirgan omillar va tarixiy qonuniyatlar ochilmasdan qolmoqda. Bir haqiqatni barchamiz chuqur anglab olishimiz zarur: milliy tarixni milliy ruh bilan yaratish kerak. Aks holda, uning tarbiyaviy ta'siri bo'lmaydi. Biz yoshlarni tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur. Buning uchun, avvalo, O'zbekistonda tarix fanini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqishimiz vaqti-soati keldi, deb o'ylayman. Tarix institutini bu fanni rivojlantirish bo'yicha tayanch ilmiy muassasa etib belgilash kerak" – deydi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, yurtimiz tarixi, milliy qadriyatlar, konstitutsiyaviy huquqlar va burchlar haqida bilim beruvchi ijtimoiy-gumanitar fanlar yoshlar qalbida Vatanga muhabbat, yurtga sadoqat, qonunlarga hurmat tuyg'ularini mustahkamlaydi. Bunday tuyg'ularni shakllantirish–jamiyat taraqqiyotining muhim garovidir. Shuningdek fuqorolarda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning yuksak rivojlanishi farovon hayot va demokratik jamiyat asosidir. Shu sababli bugungi kunda ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarga ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I. Karimov "Tarixiy xotirasiz –kelajak yo'q". 1998-yil
2. Sh. Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston strategiyasi". 2021-yil
3. Qarang: <https://www.lex.uz>
4. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun. 2020-yil
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil

TURLI YOSH GURUHDAGI BOLALAR BILAN TIL VA NUTQ MARKAZIDA PEDAGOGIK FAOLIYATNI TASHKIL QILISH

Qoirova Dilobar Ergash qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti "Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi 1 talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada MTTda turli yoshdagi bolalar guruhida rivojlantiruvchi til va nutq faoliyat markazida tashkil etiladigan pedagogik jarayonlarni loyihalashtirishning vazifalari va talablari haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek, markazda faoliyat olib borishda tarbiyachining faoliyati ham nazarda tutiladi.

Kalit so'zlar: rivojlanish markazlari, pedagogik jarayon, kognitiv, kommunikativ, eksperimental, ijodiy rivojlantirish, integratsiya.

Аннотация: В этой статье дети дошкольного возраста в МТТ педагогический кружок, организованный в центре развития языка и речевой деятельности. Предоставляется информация о проектировании процесса, его задачах и требованиях. При работе центра учитывается также деятельность воспитателя.

Ключевые слова: центры развития, педагогический процесс, познавательный, коммуникативное, экспериментальное, творческое развитие. Интеграция.

Annotation: This article provides information on the design of pedagogical processes organized in the center for developing language and speech activities in a group of preschool children in the MTT, its tasks and requirements. The activities of the educator in the center are also considered.

Keywords: development centers, pedagogical process, cognitive, communicative, experimental, creative development. Integration

Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim standarti bola rivojlanishining beshta asosiy sohasi, jumladan, "Nutq, muloqot, o'qish va yozish ko'nikmalari" sohasini belgilab beradi. Ushbu talablar milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning parvarishi va ta'limi sifatini ta'minlab berishni, ularni tarbiyalash va rivojlantirishning samarali shakllari va metodlarini joriy etishni eng muhim vazifalar deb hisoblaydi. Markazlardagi pedagogik faoliyatlarni har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda eng samarali rivojlanishiga imkon beradigan tarzda, uning individual qobiliyatlari, qiziqishlari, faoliyat darajasini inobatga olgan holda tashkil etiladi. Turli yoshdagi bolalar guruhida rivojlantiruvchi til va nutq markazida pedagogik faoliyatni loyihalashtirish va bolalarni tarbiyalashda rivojlanish markazlarini tashkil etishning asosiy sharti pedagogdan tayyor bilim olishdan ko'ra, bolaga rivojlanish markazlarida faoliyatni tanlash imkoniyatini berish, bunda u atrofdagi dunyo haqida bilimlarni mustaqil ravishda egallashi, ko'nikmalari va qobiliyatlarini rivojlantirish, bolaga qiziquvchanlik, mustaqil izlanish, tadqiqot jarayoniga qo'shilish imkoniyatini berishdir.

Kichkina bolalar bu tashqi ta'sirlarsiz, aniq fikrlaydigan, qiziquvchan, kattalar olamiga kirishga intiladigan shaxslardir. Bu olamning kalitlaridan biri – savodxonlik hisoblanadi. Savodxonlik eng muhim akademik ko'nikma hisoblanib, bolalarning maktabdagi va undan keyingi hayotidagi muvaffaqiyati matnni ravon o'qish va to'liq tushunish qobiliyatiga bog'liq bo'ladi. Tarbiyachining eng katta vazifalaridan biri kamroq so'zlash va bolani ko'proq gapirishga undash sanaladi. Pedagoglar kun davomida ahamiyatli voqealar haqida hikoya qilib berish orqali bolalarga tinglash va gapirishni o'rganishda yordam beradi. O'zaro munosabatlarning mazkur barcha ko'rinishlari bolalarning so'z boyligini oshiradi, shunday qilib, ular o'qishni boshlaganida matnni tushunishi oson bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining zimmasiga barcha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning nutq qobiliyatini rivojlantirish va to'g'irlash maqsadida standart va integratsiyalashgan umumiy ta'limiy mashg'ulotlarni loyihalash uchun guruhda rivojlantiruvchi o'qish muhitini tashkillash vazifasi yuklatilgan. "Til va nutq" rivojlantirish markazida ta'limiy faoliyatlar individual va 2–3 ta tarbiyalanuvchidan iborat kichik guruhlarda o'tkaziladi.

"Til va nutq" markazining maqsadi bu tarbiyalanuvchilarning nutq qobiliyatini takomillashtirish uchun rivojlantiruvchi muhitni optimal tashkil etishdan iboratdir.

"Til va nutq" markazining olib boriladigan ta'limiy faoliyatlarni loyihalashda rivojlanish sohalari bo'yicha integratsiyasi ta'minlanishi talab etiladi. "Til va nutq" markazining rivojlanish sohalari bo'yicha integratsiyasi bu bolalar bilan nutq va savodxonlikni takomillashtirish ustida ishlashda pedagoglar ularga ijtimoiy-hissiy, jismoniy va aqliy rivojlanishda, shuningdek, boshqa sohalarda (matematika, ilm-fan, texnologiya, ijodkorlik) asosiy kompetensiyalarni rivojlantirish imkonini beradi. Har bir markazning maqsadiga muvofiq haftaning boshida pedagogning tematik rejasiga binoan, materiallar tayyorlanadi va jihozlanadi. Rivojlantiruvchi til va nutq markazi didaktik o'yinlar, tematik mavzuli, katta va kichik formatdagi rasmlar, tasviriy materiallar, voqealar ketma-ketligini belgilash uchun rasm seriyalari, turli me'zonlarga ko'ra guruhlash va boshqalar, bolalar kitoblari kutubxonasi, tematik albomlar, topishmoqlar albomlari, magnit harflar to'plami, "Rasmli Alifbo" kubiklari bilan jihozlanadi. Markazdagi bolalar faoliyati o'yin, mustaqil nutq, kognitiv, kommunikativ, kognitiv-tadqiqot, eksperimental, ijodiy, kommunikativ, mehnat, musiqiy va badiiy faoliyatlardan iborat bo'ladi. Markazda tarbiyachi faoliyatida bolalarni tabiat, musiqa va ijod dunyosiga jalb qilish va bolani o'rgatish, mustaqil ravishda bilimlarni egallash, bilimga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish, yangi bilimlarni olishga bo'lgan ehtiyoj, o'rganish va rag'batlantirish, shu bilan birga subyekt bo'lish, shuningdek, bolalar bilan birga uyushgan tadbirlar tashkil etish, qiyinchiliklar yuzaga kelganda, bolaga beg'araz va o'z vaqtida og'zaki va amaliy yordam ko'rsatish, bolaning shaxsiy qiziqishini rag'batlantirish muhimdir.

Bolalarda nutqni rivojlantirish uchun pedagog bir nechta metodlardan foydalangan holda mashg'ulotlar olib borishi kerak bo'ladi, masalan,

- nutqiy o'yinlar (masalan: "Nimani ko'rdim?", "Kim gapirdi?", "Qaysi so'z ortiqcha?")
- rollarni ijro etish o'yinlari (do'kondor va xaridor, shifokor va bemor kabi)
- ertak o'yinlari — bolalar ertaklarni rollarga bo'lib o'ynashadi;
- suhbat (dialog) metodi;
- bolalar bilan kundalik mavzularda suhbatlashish orqali nutqni rivojlantirish (masalan: "Bugun bog'chaga qanday kelding?", "Nonushtada nima yeding?");
- savol-javob asosida o'z fikrini ifodalashga undash;
- vizual (ko'rgazmali) metodlar;
- rasmlar, predmetlar, piktogrammalar orqali so'z boyligini oshirish;
- multfilm va suratlar asosida hikoya tuzdirish;
- Ijodiy metodlar;
- she'r yodlash va aytish;
- ertak to'qish, tugallanmagan ertakni yakunlash;
- rasmlarga qarab hikoya tuzish;
- dramatizatsiya metodi;
- bolalarning dramatik rollarni bajarish orqali nutqiy faoliyatini kuchaytirish;
- tashqi muhitdan foydalanish;
- sayr paytida atrofdagi narsalarni nomlash, tasvirlash, taqqoslash (masalan: "Bu daraxt qanday?", "Quyosh qayerda?").

Albatta tarbiyachi tomonidan bolalarga turli ko'rsatmalar berib boriladi. Hamma bolalarga ham ko'rsatma berish zarur emas. Ko'rsatma ikkilanuvchan, uyalchang, o'ziga ishonmaydigan bolalarga kerak. Yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tarbiyachi har doim ham oldindan aytib berishi kerak emas. Tarbiyachining ba'zi bir bolalarni berilgan topshiriqni ba'zi mustaqil bajarishiga ko'zi yetsa, u holda tarbiyachi ko'rsatma berishdan bosh tortishi ham mumkin. Asosiysi, tasviriy faoliyatda bola qiyinchilikka duch kelib, uni bartaraf etishga yo'l topa olishi kerak. Ko'rsatma

shakllari hamma bolalar uchun har xil bo'lishi kerak. Ayrim bolalarga maqtoqli ton bilan ko'rsatma berilsa, o'ziga ishongan bolalarga esa ko'proq talab qo'yiladi. Tarbiyachining ko'rsatmalari to'g'ridan-to'g'ri, buyruq shaklida bo'lishi kerak emas. U bolani o'ylashga, fikrlashga undashi kerak. Bola qilgan xatoni ko'rsatish bilan birga, tasvirning ma'nosi o'zgarayotganiga diqqatni qaratish lozim. Masalan: "Qizchaning ko'ylagi huddi g'ijimga o'xshaydi" (yaxshi bo'yalmagan), "Daraxtlar yiqilib ketayotganga o'xshaydi" (yaxshi joylashtirilmagan), "Bu odam biram katta, ammo uyga kira olmayapti" (rasmdagi proporsional holat). Shu bilan birga xatoni qanday qilib to'g'irlash kerakligini aytib bermaslik lozim. Bunda bolaning o'zi fikr yuritishi muhim. Ko'rsatma yoqimli tovush bilan berilishi bolalarning qiziqishini orttiradi. Yakka tartibdagi ko'rsatmalar boshqa bolalarning diqqatini jalb qilmasligi uchun pastroq tovushda, yakka holda beriladi. Qachonki, ko'pchilik bolalar xatoga yo'l qo'ysalar va tarbiyachi barcha bolalarning diqqatini o'ziga jalb qilishi va qaytadan tushuntirishi kerak. Bunday mashg'ulotlar davomida bolalarga beriladigan ko'rsatmalarni kamroq berish kerak, chunki bu bolalarni ijodiy faoliyatlarini izdan chiqaradi.

Pedagogik faoliyatni loyihalashtirishda har bir bolaga individual yondashuv, differensial yondashuv hamda integratsiyalashgan o'quv metodlarini joriy qilish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Ayniqsa, rivojlanishida kechikish kuzatilgan yoki nutqiy muammolarga ega bo'lgan bolalar bilan tizimli va izchil ish olib borish orqali ularda sezilarli o'zgarishlarga erishish mumkin bo'ladi.

Shuningdek, mazkur faoliyatda ota-onalar, defektologlar, logopedlar va boshqa mutaxassislarining hamkorligi pedagogik jarayonni yanada boyitadi va bolaning to'laqonli rivojlanishini ta'minlaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida til va nutq markazining to'g'ri tashkil etilishi va faoliyati natijasida bolalarda ijtimoiy faollik, o'ziga ishonch va mustaqil fikrlash kabi muhim fazilatlar shakllanadi. Demak, turli yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan til va nutqni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatni to'g'ri loyihalash nafaqat ularning hozirgi ta'limiy ehtiyojlariga javob beradi, balki kelgusidagi maktab ta'limiga tayyorgarlik darajasini ham belgilovchi omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, turli yoshdagi bolalar guruhida rivojlantiruvchi til va nutq markazida olib boriladigan pedagogik faoliyatni puxta rejalashtirish va ilmiy asoslangan holda loyihalashtirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Til va nutq bu bolaning intellektual, ijtimoiy, hissiy va madaniy rivojlanishining poydevoridir. Shu bois pedagogning asosiy vazifalaridan biri bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning tilni o'zlashtirish, fikr ifodalash, nutq madaniyatini shakllantirish yo'nalishida rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-noyabrdagi PQ-4517-sonli qarori – Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida.
2. Abdukodirova Z. Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Karimova N. M. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: "Ilm Ziyo", 2020.
4. G'ulomova N. Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirish yo'llari. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2019.
5. Rajabova D. Maktabgacha ta'limda integratsiyalashgan yondashuv. – Toshkent: TDPU, 2022.
6. Sattarova M. R. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq madaniyatini shakllantirishning zamonaviy usullari. – Toshkent: 2023.
7. Internet ma'lumotlari

BOLALARINI KELAJAK KASBLARIGA YO‘NALTIRISH – DAVR TALABI

Rustamova Zulxumor Azizjon qizi

Navoiy davlat universiteti

Tillar fakulteti 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: D.Y. Xodjayeva

Annotatsiya: Ushbu maqola XXI asrda bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirishning ahamiyatini, zamonaviy yondashuvlarni va o'qituvchilar, ota-onalar, hamda jamiyatning roli haqida ma'lumot beradi, shuningdek, global mehnat bozoridagi o'zgarishlar tufayli yangi kasblarning paydo bo'lishi va an'anaviy kasblarning o'z ahamiyatini yo'qotishi tahlil qilinadi. Bolalarni kelajak kasblariga tayyorlash uchun raqamli savodxonlik, yumshoq ko'nikmalar, interaktiv va amaliy ta'lim yondashuvlarini qo'llash zarurligi ko'rsatiladi. Shuningdek, zamonaviy yoshlarning "Z" va "Alfa" avlodlari xususiyatlari ham muhokama qilinadi. Natijada, maqola bolalarning kelajakda muvaffaqiyatli kasb egasi bo'lishlari uchun zarur ko'nikmalarni rivojlantirish yo'llarini taqdim etadi.

Kalit so'zlar: XXI asr, kasbga yo'naltirish, zamonaviy yondashuvlar, yumshoq ko'nikmalar, raqamli savodxonlik, ta'lim tizimi, interaktiv ta'lim

Annotation: This article discusses the importance of guiding children towards future careers in the 21st century, highlighting modern approaches and the roles of parents and educators. It analyzes the macro and micro shifts that have led to the emergence of new professions and the diminishing relevance of traditional roles due to changes in the global labor market. The article emphasizes the necessity of preparing children for future careers by promoting digital literacy, soft skills, and using interactive and practical teaching methods. Additionally, it explores the characteristics of the modern youth belonging to the "Z" and "Alpha" generations. Ultimately, the article presents pathways for developing the skills essential for children to become successful professionals in the future.

Keywords: 21st century, career guidance, modern approaches, soft skills, digital literacy, education system, interactive teaching.

Аннотация: В данной статье рассматривается важность ориентации детей на будущие профессии в XXI веке, подчеркиваются современные подходы и роли родителей и педагогов. Анализируются макро- и микро изменения, которые привели к появлению новых профессий и снижению значимости традиционных ролей в условиях изменений на глобальном рынке труда. Статья подчеркивает необходимость подготовки детей к будущим профессиям, акцентируя внимание на цифровой грамотности, мягких навыках и использовании интерактивных и практических методов обучения. Также рассматриваются особенности современного молодежи, относящейся к поколениям "Z" и "Альфа". В заключение, статья предлагает пути для развития навыков, необходимых детям для успешной профессиональной деятельности в будущем.

Ключевые слова: XXI век, профориентация, современные подходы, мягкие навыки, цифровая грамотность, образовательная система, интерактивное обучение.

XXI asr-bu texnologiyalar, sun'iy intellekt va tezkor o'zgarishlar asridir. Bugungi kunda mehnat bozori o'zgarib bormoqda, an'anaviy kasblarning ahamiyati pasayib, yangi kasb yo'nalishlari paydo bo'lmoqda. Shu sababli jamiyat oldida turgan dolzarb va global vazifalardan biri- bolalarni kelajak kasblariga to'g'ri yo'naltirish, ularning salohiyati va qiziqishlarini erta aniqlab, zamon talablariga mos ko'nikmalar bilan qurollantirishdir. Ushbu maqolada bolalarni kasbga yo'naltirishning zamonaviy yondashuvlari, ota-onalar va pedagoglarning roli hamda bu borada xalqaro tajribalar tahlil qilinadi. Maqsad — yosh avlodni global mehnat bozoriga tayyorlash yo'llarini ilmiy asosda o'rganishdir.

XXI asrda ilm-fan va texnologiya misli ko'rilmagan darajada rivojlanmoqda. Bugungi kunda sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan tizimlar, robototexnika, kiberxavfsizlik va ekologik muhandislik sohalari jadal sur'atlarda o'sib bormoqda. Bu esa o'z navbatida mehnatbozorida yangi kasblarning paydo bo'lishiga va ayrim an'anaviy kasblarning ahamiyatsizlashuviga olib kelmoqda. Masalan, ilgari muhim hisoblangan oddiy hisobchi, arxivchi yoki telefon orqali xizmat ko'rsatish kabi kasblar hozirda asta-sekin avtomatlashtirilmoqda.

Ularning o'rnini esa dasturchilar, ma'lumotlar muhandislari (data engineers), sun'iy intellekt asosidagi tizimlarni ishlab chiquvchilar, IT mutaxassisleri egallamoqda. Shuningdek, biotexnologiya, tibbiy texnologiyalar, kosmik muhandislik va yashil energetika kabi sohalarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Bu o'zgarishlar bolalarning kelajakda kasb tanlashi borasida jiddiy yondashuvni talab qiladi. Agar bola hozirgi zamonning texnologik imkoniyatlari, global muammolar va yangi ish o'rinlari haqida tushunchaga ega bo'lmasa, u o'z salohiyatini to'laqonli namoyon eta olmaydi. Shu boisdan, bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish – bu shunchaki kasb haqida ma'lumot berish emas, balki ularni global o'zgarishlarga tayyorlashdir.

Kelajak kasblari ko'proq “yumshoq ko'nikmalar” deb ataluvchi — kommunikatsiya, jamoada ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, kreativ va tanqidiy fikrlash, moslashuvchanlik kabi shaxsiy sifatlariga tayangan holda rivojlanadi. Shuningdek, raqamli savodxonlik, xorijiy tillarni bilish, sun'iy intellekt asoslari va kod yozish kabi texnik ko'nikmalar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuning uchun, jamiyatda bolalarni zamonaviy kasblarga yo'naltirish nafaqat ta'lim tizimi, balki oilalar, mahallalar, hatto ommaviy axborot vositalarining ham dolzarb vazifasidir. Aynan mana shu yondashuv orqali kelajakda o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqaradigan, bilimli va kasb egasi bo'lgan yangi avlodni tarbiyalash mumkin bo'ladi.

Kelajak kasblariga tayyorlanayotgan yosh avlod uchun faqatgina nazariy bilimlar yetarli emas. Zamonaviy davrda muvaffaqiyatga erishish uchun amaliy ko'nikmalar, tashabbuskorlik, yangiliklarga ochiqlik, texnologiyalar bilan ishlay olish, tez o'zgaruvchan muhitga moslasha olish kabi ko'nikmalar juda muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi yoshlar “Z” va “Alfa” avlodlariga mansub bo'lib, ular tug'ilganidan boshlab raqamli texnologiyalar qurshovida ulg'aymoqdalar. Bu ularning tafakkuri, dunyoqarashi va axborotni qabul qilish uslubini butunlay o'zgartirib yubordi. Shuning uchun, ularga ta'lim berish va kasbga yo'naltirishda an'anaviy yondashuvlar yetarli emas, balki interaktiv, amaliyotga asoslangan, texnologik vositalardan foydalangan holda ta'lim berilishi zarur.

Yoshlar orasida shaxsiy brend yaratish, startaplar bilan shug'ullanish, freelancing va masofadan ishlash kabi yangi imkoniyatlar kengaymoqda. Bu esa o'z navbatida ularning yoshligidanoq mustaqil fikrlash, rejali harakat qilish, vaqtni boshqarish, o'zini marketing qila olish kabi ko'nikmalarga ega bo'lishini talab etadi.

Zamonaviy kasblar texnik va intellektual yondashuvni birlashtirgan bo'lib, faqat fan yoki ijtimoiy sohani o'rganish bilan cheklanmaslik kerak. Masalan, kelajakdagi ekolog mutaxassisi nafaqat atrof-muhitni tushunishi, balki ma'lumotlar tahlili, dasturlash, siyosiy tahlil va xalqaro qonunchilikdan ham xabardor bo'lishi kerak bo'ladi. Bunday kompleks yondashuvni shakllantirish uchun maktabgacha ta'limdan boshlab bolalarda muhim ko'nikmalarni rivojlantirish lozim: Muammoli vaziyatni hal qilish qobiliyati, tanqidiy va ijodiy fikrlash, raqamli savodxonlik va texnologiyadan foydalanish, jamoada ishlash va ijtimoiy muloqot va emotsional intellekt va liderlikdir.

Bu ko'nikmalarni shakllantirishda maktab darslari bilan bir qatorda, to'garaklar, loyihaviy ishlarni, kasbga oid amaliy seminarlar, IT-parklar, bolalar uchun tashkil etilgan ilmiy laboratoriyalar muhim o'rin tutadi. Shuningdek, ta'lim dasturlariga zamonaviy kasblar haqida ma'lumot beruvchi fanlar, tanishtiruv kurslari yoki kasb tanlash bo'yicha maslahatlar kiritilishi ham zarurdir. Yoshlarning o'z salohiyatini erta anglashlari, kelajagini ongli qurishlari, ularni global muhitga moslashtirish orqali nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki butun jamiyatning taraqqiyotiga ham ulkan hissa qo'shish mumkin bo'ladi.

Kasb tanlash — bu hayotdagi eng muhim qarorlar qatoriga kiradi. Ko'pchilik insonlar aynan bolaligida qaysidir kasbga qiziqib qoladi va bu qiziqish keyinchalik ularning hayot yo'lini belgilab beradi. Shu boisdan, bolalarni erta yoshdan boshlab kasbga yo'naltirish nafaqat foydali, balki zarur hamdir. Maktabgacha davr inson psixologiyasi shakllanadigan eng muhim bosqich bo'lib, bu davrda bola atrof-muhitdagi har qanday hodisani qiziqish bilan o'rganadi. Agar aynan shu yoshda

ularning tabiiy qiziqishlari va iste'dodlari to'g'ri yo'naltirilsa, bola o'zining kuchli tomonlarini erta anglaydi. Masalan, chizishga qiziqqan bola tasviriy san'at yoki dizayn sohasida rivojlanishi mumkin, texnika bilan shug'ullanishni yoqtirgan bola esa keyinchalik muhandislik yo'nalishlarini tanlashi ehtimol. Maktab davrida esa bolada shaxsiy qiziqishlar bilan birga ijtimoiy muhit, o'qituvchilar, ota-onalar va do'stlarning ta'siri kuchayadi. Shu nuqtada to'g'ri kasbga yo'naltirish orqali bolani qiziqishiga mos fanlar, to'garaklar, kasbiy loyihalarga jalb qilish mumkin. Bu esa bolada mas'uliyat hissini shakllantiradi, o'z maqsadlariga erishish uchun intilishni kuchaytiradi.

Bolani kelajak kasbiga yo'naltirish jarayoni — bu faqat ta'lim tizimining emas, balki ota-onalar, pedagoglar va jamiyatning hamkorlikdagi sa'y-harakatlarini talab qiluvchi murakkab, ammo muhim jarayondir. Har bir tomon bu yo'lda o'z o'rnini to'g'ri anglab, mas'uliyat bilan yondashsa, bolalar o'z yo'lini aniq, ishonchli va muvaffaqiyatli tarzda belgilab olishlari mumkin. Ota-onalar — bolani eng yaxshi taniydigan, u bilan ko'p vaqt o'tkazadigan va unga eng katta ta'sir o'tkazuvchi insonlardir. Ular bola qanday faoliyatga qiziqishini, qanday vaziyatlarda o'zini erkin tutishini, nimaga mehr bilan yondashishini kuzatib borish orqali farzandining qiziqishlarini erta anglashga yordam bera oladilar. Afsuski, ba'zida ota-onalar farzandlarining istagini emas, balki o'z orzularini bolalariga yuklashadi — bu esa bolaning o'z kasbini ongli tanlashiga to'sqinlik qiladi. Shu bois ota-onalar zamonaviy kasblar haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lishi, farzandini quvvatlashi va unga ishonchi orqali ilhom berishi kerak. Pedagoglar esa bolani ko'proq nazariy va amaliy jihatdan rivojlantiradi. Ular har bir o'quvchining salohiyati, bilim darajasi va harakatlanish uslubini sinf jarayonida kuzatadi. O'qituvchilarning kasbga yo'naltiruvchi faoliyati — bu faqatgina dars o'tish bilan cheklanmasligi kerak. Ular o'quvchilarda turli kasblarga qiziqish uyg'otuvchi loyihalar, seminarlar, ustozlar bilan uchrashuvlar, ekskursiyalar orqali real hayotga yaqinlashtirilgan ta'lim shakllarini tashkil qilishi lozim. Ayniqsa, texnologiyalar tez o'zgarib borayotgan bugungi kunda pedagoglar ham doimiy ravishda o'z ustida ishlashi va yangi kasb yo'nalishlari haqida xabardor bo'lishi zarur. Jamiyatesa umumiy muhitni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Kasbga yo'naltirish tizimi samarali ishlashi uchun mahalliy hokimliklar, nodavlat tashkilotlar, biznes sektori, axborot vositalari, texnoparklar, IT markazlar va boshqa turli institutlar hamkorlikda ishlashi kerak. Masalan, bolalarga mo'ljallangan kasb tanlash festivallari, stajirovka imkoniyatlari, master-klasslar, turli kasb egalari bilan jonli uchrashuvlar, online kasb tanlash testlari va portal xizmatlari orqali ijtimoiy qo'llab-quvvatlash kengaytirilishi mumkin. Umuman olganda, bola o'z kasbini to'g'ri tanlashi uchun unga ta'lim beruvchi o'qituvchi, tarbiyalovchi ota-ona va imkoniyat yaratib beruvchi jamiyat birgalikda harakat qilishi lozim. Zero, bu harakat bugungi bola uchun emas, balki ertangi jamiyat uchun poydevor bo'ladi. Bugungi kunda bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish masalasi nafaqat ta'lim tizimi, balki butun jamiyat oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Fan va texnologiya jadal rivojlanayotgan davrda mehnat bozori talablari ham o'zgarib bormoqda. Endilikda an'anaviy kasblar bilan bir qatorda sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, ekologiya, bioximiya kabi yangi yo'nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, bolalarni erta yoshdan kasbga yo'naltirish, ularning qiziqishlari, iste'dodlari va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda yo'l ko'rsatish muhim vazifa hisoblanadi. Maqolada ta'kidlanganidek, maktabgacha va maktab davrida to'g'riyondashuv, ota-onalarning e'tibori, pedagoglarning ilg'or metodlari hamda jamiyatning yordami bilan har bir bola o'zining iqtidoriga mos, kelajagi porloq kasbni tanlay oladi. Bu esa nafaqat alohida individ sifatida bolaning baxtli hayot kechirishiga, balki mamlakat taraqqiyotiga ham xizmat qiladi. Shunday ekan, kasbga yo'naltirish ishlarini tizimli ravishda yo'lga qo'yish, zamonaviy va interaktiv metodlardan foydalanish, turli kasblar bo'yicha keng ko'lamli targ'ibot ishlari olib borish bugungi davrning zarur talabidir. Har bir bola — bu kelajagimiz, va ularning to'g'ri kasb tanlashi — bu kelajakdagi taraqqiyot etgan jamiyat garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. (2009). Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–60-sonli qarori, 2022-yil 12-yanvar. “2022–2026-yillarda Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”.
3. UNESCO (2023). Early career guidance practices in Europe and Asia. Paris: UNESCO Publishing.

4. Mirziyoev Sh.M. (2023). Ta'lim sifatini oshirish va zamonaviy kasblarga yo'naltirish masalalari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati.
5. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.
6. World Economic Forum (2022). Jobs of Tomorrow: Mapping Opportunity in the New Economy

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA MAKTABGACHA TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING MAZMUNI

Xalilova Marjonabonu Usmon qizi
Buxoro Davlat Pedagogika Institut
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy qadriyatlarning maktabgacha ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyati, ularni bolalar tarbiyasiga singdirish yo'llari yoritiladi. Tarbiyachilarning pedagogik faoliyatida milliy an'ana, urf-odat va qadriyatlardan foydalanish orqali bolalarning ma'naviy-axloqiy kamoloti ta'minlanishi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar : maktabgacha ta'lim, tarbiya, milliy qadriyatlar , urf- odat, an'ana, ma'naviyat , axloq, vatanparvarlik, pedagogik jarayon, oilaviy qadriyatlar.

Аннотация: В данной статье освещены роль и значение национальных ценностей в системе дошкольного образования, пути их внедрения в воспитание детей. В педагогической деятельности воспитателей рассматривается вопрос об обеспечении духовно-нравственного совершенствования детей посредством использования национальных традиций, обычаев и ценностей.

Ключевые слова: дошкольное образование, воспитание, национальные ценности, традиции, традиции, духовность, нравственность, патриотизм, педагогический процесс, семейные ценности.

Annotation: Preschool education of national values in this article its role and importance in the system, their absorption into the upbringing of children the tracks were illuminated. National in the pedagogical activities of through the use of tradition, customs and values, children's it is thought that spiritual and moral perfection will be ensured.

Keywords: preschool education, upbringing, national values, customs- custom, tradition, spirituality, ethics, patriotism, pedagogy process, Family Values.

Bugungi kunda yurtimizda maktabgacha ta'lim tizimi jadal rivojlanib, ta'lim-tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar asosida ish olib borish dolzarb masalaga aylandi. Milliy qadriyatlar – bu xalqning ko'p asrlilik tarixiy, ma'naviy, axloqiy merosi bo'lib, yosh avlod tarbiyasida katta o'rin egallaydi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning ongiga bolalikdan “milliylik”, “vatanparvarlik”, “o'zlikni anglash” g'oyalarini singdirish muhim vazifalardan biridir. Milliy qadriyatlar deganda, xalqimizning tarixiy tajribasi, an'analari, urf-odatlar, diniy e'tiqodi, san'at va madaniyatidagi betakrorlik tushuniladi. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ma'naviy-axloqiy qadriyatlar -halollik, odob, sabr-toqat, kattalarga hurmat;
- oila qadriyatlari - ota-onani e'zozlash, mehr-oqibat, oila birlikda yashash madaniyati ;
- milliy urf-odat va bayramlar -Navro'z, Hayit, sunnat to'yi;
- san'at va xalq og'zaki ijodi -ertak, maqollar, topishmoqlar, qo'shiqlar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga milliy qadriyatlarni tushuntirish – ularning shaxsiyati, ma'naviy olami va fuqarolik ongini shakllantirishda juda muhimdir. Milliy qadriyatlar nima uchun kerak degan savolga javobimiz quyidagicha-

Milliy o'zlikni anglash uchun

Bolalar o'z millatining tarixi, urf-odatlar, tili, san'ati va qadriyatlari bilan erta tanishsa, ularda “men o'zbekman” degan g'urur hissi shakllanadi.

Ma'naviy tarbiyani kuchaytirish uchun

Milliy qadriyatlar – halollik, mehr-oqibat, sabr, hurmat, kattalarga itoat kabi fazilatlarni o'z ichiga oladi. Bular bolalarda to'g'ri axloqiy mezonlarni shakllantiradi.

Ijtimoiy muhitga moslashishga yordam beradi

Milliy qadriyatlarga ega bola oila, maktabgacha ta'lim tashkilotlari va jamiyatda qanday muomala qilishni, o'zini qanday tutishni biladi. Bu esa uning moslashuvchan va hurmatli shaxs bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

An'analarni davom ettirish uchun

Agar bolalar erta yoshda milliy urf-odatlar bilan tanishmasa, ajdodlar merosi unutiladi. Shuning uchun bu qadriyatlar davomiyligini ta'minlash maqsadida erta yoshdan o'rgatish lozim.

Vatanga sadoqat va fuqarolik tuyg'usini shakllantirish uchun

Milliy qadriyatlar orqali bola Vatan, bayroq, til, madaniyat kabi tushunchalarga hurmat bilan qaraydi. Bu esa kelajakda sadoqatli, ijtimoiy faol shaxs bo'lib yetishishiga asos bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirish yo'llari:

O'yin va ertaklar orqali – milliy ertaklar, xalq dostonlari orqali bolaga yaxshilik va yomonlik, jasorat va mehnatga mehr qo'yish tushunchalari beriladi. Shuning uchun ham maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi markazlarda bolalarga turli xil ertak va hikoyalar so'zlab beriladi, ular bilan turli xil milliy o'yinlar olib boriladi.

Tarbiyaviy mashg'ulotlar – ona yurtini sevis, bayramlarni nishonlash, xalq hunarmandchiligi bilan tanishtirish orqali bolalarda milliy qadriyatlarga nisbatan qiziqish va hurmat shakllanadi.

Pedagogik jarayonda milliy libos va atributlardan foydalanish – bolalar milliylikni ko'z bilan ko'rib, yuragida his qiladilar. Milliy liboslar, atlas va adraslar, o'zbek milliy do'ppisi bolalarning ko'zlariga quvonch baxsh etadi va qiziqishini yanada oshirishga yordam beradi.

Oila bilan hamkorlik – ota-onalarning faol ishtiroki bolada qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Oilada milliy qadriyatlarga, urf-odat va an'analarga bo'lgan munosabat bevosita bola shaxsiyatining rivojlanishida katta rol o'ynaydi.

Milliy qadriyatlarni anglash bola ongiga chuqur ma'naviy, psixologik va ijtimoiy ta'sir ko'rsatadi.

Bola o'z millatiga mansubligini, tarixini va madaniyatini bilgan sari, unda o'ziga bo'lgan ishonch va g'urur hissi ortadi. Bu esa uning shaxs sifatida mustahkam shakllanishiga yordam beradi.

Milliy qadriyatlardagi halollik, mehr-oqibat, hurmat, odob, vatanparvarlik kabi tushunchalar bolaning ongida axloqiy mezon sifatida o'rinishadi. U to'g'ri va noto'g'ri farqlashni erta yoshdan o'rganadi.

Milliy qadriyatlarni tushungan bola turli salbiy ta'sirlarga (begona g'oyalar, yot urf-odatlar) qarshi ma'naviy immunitet hosil qiladi. Bu esa uni hayotda yo'lidan adashmaslikka undaydi.

Qadriyatlar orqali bola kattalarga hurmat, tengdoshlarga mehr, muomala madaniyati, yordam, birdamlik kabi ijtimoiy ko'nikmalarni o'zlashtiradi.

Milliy musiqalar, kiyimlar, san'at, xalq og'zaki ijodi bolalarda go'zallikni ko'ra olish va qadrlay olish tuyg'usini shakllantiradi. Bu esa bolaning ijodkorlik salohiyatini rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolajonlarga milliy qadriyatlarni tushuntirish va shu orqali o'zligimizni -milliyligimizni anglatishda qiziqarli amaliy mashg'ulotlar, metod va o'yinlar katta ahamiyatga egadir. Masalan

-milliy “Zumrad va Qimmat”, “Oltin tarvuz”, “Bo'riboy va Qo'chqor” ertaklari orqali bolajonlarga yaxshi-yomonni farqlash, halollik, mehnatsevarlikni tushuntirish mumkin. Bu jarayonda bolalarga ertakni aytib berish bilan bir qatorda, uni tahlil qilish va bolajonlarning xulosasini tinglash muhim hisoblanadi;

-har kuni bitta maqol yoki matalni yod olish va uning ma'nosini muhokama qilish bolalarning tafakkuri rivojlantiradi va xotirasini ham yaxshilashga yordam beradi, bundan tashqari bolalar milliy qadriyatlarimizni shu maqollar orqali asta-sekinlik bilan anglay boshlaydilar;

-vatanga mehr, ota-onani sevish va ardoqlash, do'stlik haqidagi milliy ruhdagi she'rlarni o'qib berish, yodlatish, mazmunini tahlil qilish orqali bu tuyg'ularning naqadar buyuk ekanligini bolajonlarga tushuntirish mumkin;

Biz maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolajonlar bilan milliy qadriyatlarimizni namoyon etuvchi bir qancha o'yinlarni ham olib borishimiz mumkin. Bular:

-“Qaysi xalq o'yini?” – bolalarga turli o'yinlar suratini ko'rsatib, ular orasidan milliy o'yinlarni ajratishni so'rash mumkin. Bu faoliyatda bola xalq o'yinlarini boshqa o'yinlardan ajratishni o'rganib oladi;

-“Naqshni tanla” – bunda bolajonlarga turli xildagi, ya'ni zamonaviy va milliy an'anaviy naqshlar tasviri tushirilgan suratlar ko'rsatiladi hamda ulardan turli naqshlar ichidan o'zbekcha naqshlarni topishi so'raladi. Albatta, bu mashg'ulotni olib borishdan oldin biz bolajonlarni milliy o'yinlar va milliy naqshlar bilan tanishtirib o'tgan bo'lishimiz lozim;

-“Bu qanday marosim?” – rasm, slayd yoki video asosida to'y, hayit va milliylikimizning yorqin namunasi bo'lmish Navro'z bayrami haqida suhbat qurish mumkin.

Milliy qadriyatlar asosida olib borilgan tarbiyaning natijalari quyidagi asosiy yo'nalishlarda yaqqol namoyon bo'ladi:

1.Ma'naviy-axloqiy yetuklik

Bola halollik, vatanparvarlik, mehr-oqibat, sabr-toqat kabi fazilatlarni erta yoshdan o'zlashtiradi. Katta-kichikka hurmat, odob-axloq me'yorlariga amal qilish odat tusiga kiradi.

2.Shaxsiy va milliy o'zlikni anglash

Bola o'z millati, tili, tarixi va madaniyatiga nisbatan g'urur va hurmat tuyg'usiga ega bo'ladi. O'zbek xalqining urf-odatlarini va an'analarini qadrlashni o'rganadi.

3.Ijtimoiy faollik va moslashuvchanlik

Qadriyatlarga asoslangan bola jamiyatga tez moslasha oladi, muloqot madaniyati rivojlanadi. Ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topa oladi, boshqalar bilan hamjihatlikda yashashga intiladi.

4.Oilaparvarlik va mehr-oqibat tuyg'ulari

Bola oilaviy qadriyatlarga sodiq bo'lib voyaga yetadi, ota-ona, aka-uka va opa-singilga nisbatan mehrlil bo'ladi. Oilaviy birlik va totuvlik g'oyasi mustahkamlanadi.

5.Vatanparvarlik va fuqarolik ongining shakllanishi

Milliy qadriyatlar orqali bola Vatanga muhabbat, xalqqa sadoqat, davlat ramzlariga hurmat bilan qarashni o'rganadi. O'zini jamiyatning faol a'zosi deb biladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, milliy qadriyatlar – bu xalqning ma'naviy asoslari, tarixiy xotirasi va kelajak poydevoridir. Maktabgacha ta'lim jarayonida ushbu qadriyatlarni bolalar qalbiga singdirish, ularni ezgulik, vatanparvarlik, hurmat va iftixor ruhida tarbiyalash eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya bolalarning ma'naviy dunyosini boyitib, ularni barkamol inson sifatida voyaga yetishlariga zamin yaratadi. Shu bois, tarbiyachilar har doim o'z faoliyatlarida milliy qadriyatlarni ustuvor deb bilib, ularni pedagogik jarayonlarga samarali tatbiq etishlari lozim. Zero, bunday tarbiya jamiyatimizning ertangi kunini mustahkamlovchi yetuk avlodni voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Sh. M. Mirziyoyev:” Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari “ Yoshlar “ nashriyoti -2019

2.N.To'xtayev :” Bolalarda ijtimoiy fazilatlarni shakllantirishda milliy qadriyatlarning o'rni” Toshkent-2021 “ Iqtisodiyot “ nashriyoti 152- bet

3.Shu. Qo'ldoshev: “ Milliy qadriyatlar va transformatsion jarayonlar “O'qituvchi “ nashriyoti-2016

4.M.Xodjayeva : “ Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi” Toshkent “ Yangi asr avlodi “-2020 180- bet

5.M. Jo'rayeva va A. To'ychiyev :” Milliy qadriyatlar asosida tarbiya” Toshkent “ Turon – Iqbol “ nashriyoti 2020 120- bet.

BO'LAJAK TARBIYACHI SHAXSIDA KREATIVLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH KUNNING DOLZARB MASALASI SIFATIDA

Azimova Musharraf Utkirovna

Navoiy davlat universiteti Maktabgacha ta'lim kafedrası v.b. dotsenti

Elmurodova Malika Dilshod qizi

***Navoiy davlat universiteti 70110201- ta'lim va tarbiya nazariyasi
va metodikasi (maktabgacha ta'lim) magistranti***

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak tarbiyachi shaxsida kreativlik qobiliyatini rivojlantirish masalalari yuzasidan fikrlar bildirilgan bo'lib, unda tarbiyachilarni kreativligi, ravon nutqi haqida fikr yuritilgan. Shu o'rinda Albert Eynshteyn, D. Veksler, A.X. Maslou, T.A. Barisheva va boshqa olimlarning kreativ tushunchalari haqidagi fikrlari ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, qobiliyat, sog'lom, barkamol, vatan, tarbiya, kreativlik, ravon, moslanuvchanlik, o'ziga xoslik, yaratuvchanlik.

Аннотация: В данной статье даны размышления по вопросам развития творческих способностей в личности будущего воспитателя, даны размышления о креативности, беглости речи воспитателей. Здесь Альберт Эйнштейн, Д. Векслер, А.Х. Маслоу, Т.А. Выдвигались идеи Барышевой и других ученых о креативных концепциях.

Ключевые слова: дошкольное образование, способности, здоровый, гармоничный, Родина, воспитание, креативность, беглость, гибкость, оригинальность, креативность.

Abstract: This article contains reflections on the development of creative abilities in the personality of a future educator, reflections on creativity, fluency of speech of educators. Albert Einstein, D. Wexler, A.X. Maslow, T.A. Barysheva and other scientists put forward ideas about creative concepts here.

Keywords: preschool education, abilities, healthy, harmonious, homeland, upbringing, creativity, fluency, flexibility, originality, creativity.

Maktabgacha ta'lim uzliksiz ta'limning asosiy va boshlang'ich bo'g'ini hisoblanadi. Bugungi kunda Respublikamizda ta'limning har bir bo'g'iniga jumladan, maktabgacha ta'limga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim bolaning ham ma'nan ham jismonan sog'lom, har tomonlama yetuk, rivojlangan, jamiyatga kirishimli va teran fikrlaydigan bo'lib shakllanishini ta'minlab, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. Maktabgacha ta'limning maqsadi ham – bolalarni mustaqil shaxs sifatida shakllantirib, qobiliyatlarni ochib berishdir, aslida. Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini sifatida, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Tizimda yuz berayotgan shu kabi o'zgarishlar avvalo ertamiz tayanchi bo'lgan yosh navnihollarning barkamol, har tomonlama rivojlangan shaxs bo'lib yetishishlari, milliy an'ana va qadriyatlarimiz bilan sug'orilgan, buyuk bobokalonlariga munosib voris bo'la oladigan, o'qishga nisbatan ishtiyoqli, bilimga chanqoq, har qanday yangilikka ochiq, bir so'z bilan aytganda bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda o'z oyoqlarida tik turib, Vatan bayrog'ini yuksaklarga ko'taradigan yosh avlodning ertangi istiqbolli kelajagiga qaratilgan. Bunday ham ma'suliyatli ham qiziqarli kezi kelganda juda og'ir va mashaqqatli vazifa biz tarbiyachi pedagoglar zimmasiga yuklangan.

Tarbiyachi har bir bolaning kelajakda haqiqiy inson bo'lishiga yordam beradigan sifatlarini va qobiliyatlarini rivojlantiruvchi shaxsdir. Shu o'rinda Alisher Navoiyning "Yosh bolani juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalamoq zarur. Tarbiya insonga o'zida yaxshi odat va fazilatlar hosil qilishga yordam beradi" deya yozilgan fikrlarini keltirishni joiz deb topdim. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasi oilada ota-ona bilan teng o'rinda tarbiyachining ham xatolikka yo'l qo'yish mumkin bo'lmagan vazifalaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tizimida islohotlar olib borilishi bilan bir qatorda, yetuk va sog'lom fikrlaydigan, zamonaviy bilimlarga ega bo'lgan, jamiyatga komil shaxs va yangi Boburlar hamda Alisherlarni tarbiyalay oladigan pedagog tarbiyachilarga ham talab ortdi. Shunday ekan biz kelajak avlod tarbiyasini ishonib topshiradigan kadrlarni eng avvalo kuchli bilimlar bilan qurollantirishimiz zarur. Ya'ni bolalar bilan shug'ullanadigan tarbiyachilar o'z kasblarining yetuk mutaxassisleri bo'lish bilan bir qatorda ijodkor, qobiliyatli va kreativ fikrlaydigan bo'lishlari kerak. Tarbiyachi o'z-o'zidan ijodkor bo'lib

qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllanadi.

“Kreativlik” tushunchasi o'zida madaniy xilma xillikni aks ettiradi. G'arb kishilari uchun kreativlik umuman olganda yangilik sanaladi. Ular kreativlik negizida noan'anaviylik, qiziquvchanlik, tasavvur, xazil mutoyiba va erkinlik mavjud bo'lishiga e'tiborni qaratadilar (Myordok, Ganim 1993y; Shterenberg 1985y) Sharqliklar esa aksincha kreativlikni ezgulikning qayta tug'ilish jarayoni deb tushunadilar (Xui 2002y; Rudovich, Xui 1977y) Garchi g'arblik va sharqliklarning kreativlik borasidagi qarashlari turlicha bo'lsada, biroq har ikki madaniyat vakillari ham mazkur sifat va unga egalikni yuqori baholaydilar. XXI asr - axborot asri. Hayotimizning har bir nuqtasiga yangiliklar kirib kelishi bilan bir qatorda yangi terminlarni ham ijtimoiy hayotimiz va lug'atimizga qabul qildik. Aynan bugun e'tiborimizni qaratgan “kreativlik” termini ham bunga yaqqol misol bo'la oladi. Darhaqiqat, jamiyat va fan-texnika taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim-tarbiya jarayoni, uning mazmuni, shakl, metod va vositalari, mutaxassislar tayyorlash jarayoniga ta'sirini tahlil etganda, bo'lajak o'qituvchilar va tarbiyachilarda kreativ faoliyatga bo'lgan ehtiyoj qay darajada zarur ekanligi yaqqol ko'zga tashlanadi. Zamonaviy ta'lim standarti pedagoglardan nafaqat yuqori malakani va doimiy kasbiy rivojlanishni, balki o'z ishiga ijodiy yondashishni ham talab qiladi. Bu uzluksiz va kechiktirib bo'lmaz jarayondir.

Pedagogning qay darajada kreativ ekanligi, qanchalik xilma-xil metodlardan foydalana olishi, zamonaviy bilimlarni o'zlashtira olishi va sifat jihatdan yangiliklarni yaratishi juda katta ahamiyat kasb etmoqda. Kreativlik bu har kim har xil tushunadigan tushuncha, lekin to'g'ridan to'g'ri kreativlik ijod degan ma'noni anglatadi. Uning tag zamirida esa orginallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Har qanday sohada kreativlik zarur. Masalan biror narsani kreativlik orqali chiroyli, boshqalarga nisbatan o'zgacha qilib tayyorlasa bo'ladi. Kreativlikni shakllantirishda tasavvur muhim rol o'ynaydi. Dunyoga mashhur olim Albert Eynshteyn “tasavvur bilimdan muhim”, deganda aynan shuni nazarda tutgan. Amerikalik olim D. Veksler esa “Kreativlik fikrning shunday turiki, u shaxsga bir muammo yoki masala yuzasidan birdaniga bir nechta yechimlar paydo bo'lishini taqozo etadi va shablonli, zerikarli fikrlashdan farq qilib, narsa va hodisalar mohiyatidagi o'ziga xoslik, noyoblik sifatlarini anglashga yordam beradi” – deb ta'rif beradi. A.X. Maslou kreativlikni – “inson tabiatining fundamental xarakteristikasi” sifatida ko'radi, ya'ni barcha insonlardagi tug'ma qobiliyat, lekin hayoti davomida ma'lum ijtimoiy to'siqlar natijasida yo'qolib ketadi, deb hisoblaydi. T.A. Barisheva va Yu.A. Jigalovlar pedagogikada kreativlikni tizimli (ko'p bosqichli, ko'p o'lchamli) psixik (ruhiy) ta'lim sifatida talqin etib, unga faqatgina intellektual potentsialni emas, balki motivatsiya, emotsiya, estetik rivojlanish darajasining mavjudligi, kommunikativ parametrlari, kompetentligi va hokazolarni ham kiritadi. P. Torrensning fikricha, kreativlik: muammoni yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; farazni tekshirish va o'zgartirish; qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash; muammo yechimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro qarama qarshiligiga nisbatan ta'sirchanlikni ifodalaydi. Kreativlik termini angliya-amerika psixologiyasida 60-yillarda paydo bo'ldi.

- u individning yangi tushuncha yaratish va yangi ko'nikmalar hosil qilish;
- yo'llay olish;
- o'ziga xoslik (originallik);
- qiziquvchanlik;
- farazlar yaratish qobiliyati, xislatini bildiradi.⁴⁵

Kreativlikni – ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o'ziga doimiy tanqidiy nazar solish, biror masala yechimida faqat bir tomonlama emas balki o'zgacha yechimlar qidira olish doimiy ravishda atrof olamni tahlil etish deyish mumkin. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil shakllantirib va rivojlantirilib boriladi. “Kreativlik otasi” nomi bilan mashhur Pol Torrans to'rtta kreativlik ko'nikmasini aniqlagan. Uning olib borgan tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, mazkur kreativ ko'nikmalarni shakllantirish va baholash mumkun:

1. **Ravonlik.** Ko'plab g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi ko'p degan so'zga asoslanadi.

⁴⁵ Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik asoslari. Erkin ABDULLAYEV
<https://www.researchgate.net>

2. **Moslashuvchanlik.** Turli g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi o'zgartirish degan so'zga asoslanadi.

3. **O'ziga xoslik.** Boshqalarga o'xshamagan, ajralib turuvchi g'oyani o'ylab topish ko'nikmasi noyob degan so'zga asoslanadi.

4. **Yaratuvchanlik.** G'oyalarni kengaytirish ko'nikmasi qo'shish degan so'zga asoslanadi.⁴⁶

Ko'pgina pedagog tarbiyachilar o'zlarida kreativlik qobiliyatini mavjud emas deb, hisoblaydilar. Buni ikki xil sabab bilan izohlash mumkin: birinchidan aksariyat pedagog-tarbiyachilar ham aslida "kreativlik" tushunchasi qanday ma'noni anglatishini yetarlicha izohlay olmaydilar, ikkinchidan kreativlik negizida bevosita qanday sifatlar aks etishidan bexabarlar. "Kreativlik" tushunchasini quyidagicha sharhlash mumkin: Kreativlik (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorligini tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati. Ayni o'rinda shuni qayd etib o'tish joizki, har bir shaxs tabiatan kreativlik qobiliyatiga ega. Xo'sh ular o'zlarida kreativlik qobiliyati mavjudligini qanday namoyon eta olishlari mumkin. Bu o'rinda Patte Drapeau shunday maslahat beradi: garchi o'zingizni kreativ emasman deb hisoblasangizda, hozirdanoq kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan darslarni tashkil eta boshlashingizni maslahat beraman. Aslida gap sizning ijodkor yoki kreativ bo'lganingiz yoki bo'lmaganingizda emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishingiz va yangi g'oyalarni amalda sinashga intilishingizdadir.

Patte Drapeau nuqtayi nazariga ko'ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. Yuqorida bildirilgan fikrlarga ko'ra "kreativlik" tushunchasini quyidagicha sharhlash mumkin: Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida aks etadi. Kreativlik zehni o'tkirlikni ham belgilab beradi, ta'lim oluvchilar e'tiborini ta'lim jarayoniga faol jalb etishni ta'minlaydi. Pedagog-tarbiyachi o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi, uning ijodkorligi ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o'zini-o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirilishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Kreativlik aslida nima uchun zarur? Biz yashab turgan dunyo doimiy ravishda o'zgarib bormoqda, ilmiy-texnik taraqqiyotning tez sur'atlar bilan o'sib borishi muammolarning nostandart va o'zgacha yechimiga e'tibor qarata oladigan, muammoli vaziyatdan chiqish yo'lini topa oladigan, "chegaradan tashqarida" fikrlay oladigan, yangi demokratik jamiyatda yashashga qodir insonlar kerak ekanligini isbotlamoqda va ular bu jamiyat uchun ham foydalidir. Kreativlik bu nafaqat zamonaviy tendensiya balki hayotni yorqinroq va boyroq ko'z bilan ko'ra olish, an'anaviy yoki qabul qilingan fikrlash shakllaridan chetga chiqqan holda yangi, foydali va muammoga noodatiy yechimlar topa olish qobiliyatidir.

Bugungi kunda soat sayin texnologiyalar o'zgarib bormoqda, zamonaviy dunyoda esa raqobat kuchayib bormoqda. Har jihatdan rivojlangan, kreativ fikrlaydigan odamlar jamiyatga yaxshi moslashadi, salbiy holatlarga dosh bera oladi, qiyin vaziyatlarda yechim topa oladi va o'zini o'zi rivojlantirishga qodir. Zamonaviy ta'lim strategiyasi barcha o'quvchilarga istisnosiz o'z qobiliyatlarini va barcha ijodiy imkoniyatlarini namoyish etish imkonini beradi. Mana shunday kreativ fikrlarga ega, har jabhadan yangilik izlaydigan, bolalar tarbiyasidan tolmaydigan kadrlar bizga doimo zarur. Tarbiyachilarning kasbiy faoliyatida ularning ijodkorligi va kreativ fikrlashlari muhimdir. Har bir tarbiyachi pedagog o'zining kreativ fikrlashi va ijodiy faoliyati orqali bolalar rivojlanishiga ma'lum darajada o'z hissasini qo'shadi. Shunday qilib kreativlik va ijodkorlik tarbiyachining muhim sifatlaridan biridir. Tarbiyachilarning yetuk tafakkur olami, kreativ fikrlashlari, ijodiy izlanishlar olib borishi uning kasbiy faoliyatida ham muvaffaqiyatga yetaklaydi shu bilan bir qatorda tarbiyalanuvchi bolajonlar ham salohiyatli va bilimli bo'lib kamol topishadi.

⁴⁶ Kreativlik pedagogic faoliyatni rivojlantirishning asosiy omili sifatida. Saidg'aniyeva Sarvinoz Yusufali qizi
<https://cyberleninka.ru/>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik asoslari. Erkin ABDULLAYEV <https://www.researchgate.net>
2. Kreativlik pedagogic faoliyatni rivojlantirishning asosiy omili sifatida. Saidg`aniyeva Sarvinov Yusufali qizi <https://cyberleninka.ru>
3. E.P. Torrens (1966). "Ijodiy fikrlash"
4. M.A.Runco; G.J.Jaeger (2012). "Kreativlikning standart ta'rifi"
5. R.J.Sterenber; T.I.Lubart (1991) "Kreativlikning investitsiya nazariyasi va uning rivojlanishi"

УДК: 39:316.7(575.1)

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЙ ДИАЛОГ УЗБЕКОВ И КЫРГЫЗОВ В СВАДЕБНОЙ ОБРЯДНОСТИ ЮГА КЫРГЫЗСТАНА: ТРАДИЦИИ, ЗАИМСТВОВАНИЯ И ТРАНСФОРМАЦИИ

Гулида Абдраимджановна Ахмедова (Охунова)

Кыргызско-Узбекский Международный университет им. Б. Сыдыкова

Аннотация:Статья посвящена анализу этнокультурного взаимодействия между узбеками и кыргызами в свадебной обрядности южного Кыргызстана, в частности города Ош. Исследуются ключевые обряды и традиции, в которых проявляется взаимное культурное влияние — от этапа сватовства до пост свадебных обычаев. Особое внимание уделено сравнительному анализу элементов, таких как «келин салом», обряд выкупа, символика свадебного стола и дарение украшений. Рассматривается, как в результате многовекового соседства и тесных этнокультурных связей сформировались схожие элементы в обрядах, а также как современные условия — урбанизация, глобализация и миграционные процессы — трансформируют эти практики. Подчеркивается значимость сохранения традиционной обрядности как элемента межэтнической гармонии и культурного наследия региона.

Ключевые слова: этнокультурное взаимодействие, узбеки, кыргызы, свадебные обряды, Ош, традиции, трансформация.

Annotation:The article explores the ethnocultural interaction between Uzbeks and Kyrgyz in the context of wedding traditions in southern Kyrgyzstan, particularly in the city of Osh. Key wedding rituals — from matchmaking to post-wedding customs — are analyzed to highlight mutual cultural influences. Particular focus is given to shared elements such as the "kelin salom" greeting, symbolic bride price customs, wedding feasts, and gift-giving traditions. The article examines how centuries of coexistence and cultural proximity have shaped similar practices, and how urbanization, globalization, and migration are transforming these traditions. The preservation of such shared customs is emphasized as a foundation for interethnic harmony and cultural continuity in the region.

Keywords: ethnocultural interaction, Uzbeks, Kyrgyz, wedding rituals, Osh, traditions, transformation.

Введение.Свадебные обряды играют важную роль в формировании и выражении этнокультурной идентичности народов. В регионе южного Кыргызстана, где на протяжении веков проживают бок о бок узбеки и кыргызы, эти обряды стали отражением не только традиционных ценностей, но и результата длительного культурного взаимодействия. Город Ош, являющийся крупнейшим культурным центром региона, представляет собой уникальную площадку для изучения этнокультурного диалога двух народов, чьи обряды тесно переплетаются и формируют общее культурное пространство. Настоящая статья направлена на выявление схожих и отличительных черт в свадебной обрядности узбеков и кыргызов, анализ заимствований, общих символов и ритуалов, а также на рассмотрение современных трансформаций под влиянием глобализации и миграции. Сравнительный анализ позволяет проследить, как элементы культуры одного народа адаптируются и трансформируются в среде другого, формируя богатую палитру общих свадебных практик.

Цель статьи: Рассмотреть влияние соседних культур на свадебные обряды узбеков в городе Ош и их значение для культурного обмена.

Данное исследование опирается на междисциплинарный подход, сочетающий методы культурной антропологии, этнографии, социологии и сравнительного анализа. Основу исследования составляют как полевые данные, так и аналитика научных источников, в том числе опубликованных трудов по этнографии Центральной Азии, статей в рецензируемых журналах и интервью с носителями культуры.

Современные свадебные обряды узбеков региона Оша демонстрируют активное взаимодействие культурных традиций под влиянием исторических контактов и современных социальных процессов. Примером такого синтеза является свадьба информатора Муратовой Александры Игоревны, которая вышла замуж за представителя узбекского этноса. Её опыт демонстрирует гармоничное переплетение русских и узбекских свадебных обычаев. [5]

Влияние русской культуры проявилось в проведении таких элементов церемонии, как обмен кольцами, символизирующий вечную любовь и верность, а также использование свадебного букета. По словам информатора Муратовой Александры Игоревны, что бросание букета невесты стало популярным даже на узбекских свадьбах как развлечение для гостей. Декоративные элементы европейского стиля, такие как белое платье, кружева и фарфоровая посуда, также нашли своё место в оформлении свадебных торжеств. С другой стороны, на свадьбе Александры Игоревны сохранялись традиционные узбекские обряды. В свадебном застолье были представлены характерные для узбекской кухни блюда: плов, шурпа и чак-чак. Также невеста исполнила обряд "келин салом", традиционное приветствие гостей, которое укрепляет её новый статус в семье мужа. Информатор подчеркнула различия в подаче напитков на свадьбах. По её словам, в русских свадебных традициях алкогольные напитки обычно выставляются открыто, тогда как на их свадьбе напитки подавались в чайниках. Это подчёркивает более сдержанный характер узбекского застолья. [5, 6.]

После рождения ребенка семья следовала религиозной традиции — «азан» был прочитан на ухо младенцу, что символизирует его вступление в духовную жизнь. Александра Игоревна также отметила, что на её свадьбе использовались традиционные элементы встречи невесты: звучали карнай и сурнай, а перед молодожёнами был постелен поёндоз — ковровая дорожка. На второй день свадьбы она подала чай гостям, следуя узбекской традиции знакомства и укрепления связей с новой семьёй. Таким образом, исследуемый случай свидетельствует о культурной интеграции и обогащении узбекских свадебных обрядов заимствованиями из русской культуры. Сохранение традиционных обычаев и добавление новых элементов отражает динамичность и адаптивность современных свадебных церемоний в Оше.

Многовековая близость узбеков и кыргызов города Ош, их общие исторические судьбы и этнокультурные контакты способствовали формированию ряда схожих черт и традиций в хозяйственной, материальной и духовной культуре, включая семейно-бытовую сферу. Кыргызская культура повлияла на использование конины в свадебном угощении, а таджикская — на применение таких символов, как чапан (традиционный халат), который иногда преподносится в качестве подарка на свадьбах. У узбеков влияние проявляется и в элементах свадебного стола, таких как казы, карта, боорсоки и жилик, которые готовят в некоторых случаях. Эти блюда подчеркивают важность гостеприимства и насыщенности стола в традиционной культуре региона. Также были переняты элементы узбекской и кыргызской традиции гостеприимства, включая торжественное приветствие гостей. [3]

Особым аспектом взаимовлияния является эволюция практик, связанных с подарками на этапах помолвки и свадьбы. Исторически у узбеков существовал обычай дарить будущей невесте цепочку во время помолвки и кольцо на свадебной церемонии. Однако в последнее время наблюдается заимствование традиции кыргызов, которые дарят комплект золотых украшений (браслет, серьги, ожерелье и кольцо). Под влиянием этой практики современным узбекским свадьбам все чаще присуще дарение полного набора золотых украшений, что

стало символом статуса и материального благополучия молодых. Этот элемент отражает тенденцию слияния обычаев и динамику этнокультурных взаимодействий региона. [7]

Таблица №1

	Этап свадебной церемонии	Традиция у узбеков	Традиция у кыргызов	Современна я трансформация
	Помолвка	Подарок невесте — цепочка	Подарок невесте — набор золотого комплекса состоящий из серег и кольца	Дарение полного набора золотых украшений (браслет, серьги, ожерелье, кольцо)
	Свадебна я церемония	Дарение кольца женихом	Дарение кольца женихом	Увеличение популярности дарения комплекта украшений как символа статуса и материального благополучия
	Влияние культурного обмена	Обычай сохраняется, но расширяется	Заимствова ние отдельными семьями	Формирован ие новой практики, которая становится общей чертой современных свадебных обрядов региона

Одним из важных моментов свадебного обряда является введение молодожёнов в свадебный дом или тойхона (ресторан). У узбеков этот ритуал сопровождается символическим покрывалом, которое держат над головами молодых, символизируя защиту и благословение. [10] Этот обряд несет сакральное значение, подразумевая оберегание новой семьи от невзгод. В то же время у кыргызов современный ритуал более музыкальный: невестка сопровождается в ресторан или в дом под национальные песни и музыкальное сопровождение. Вместо сакрального символа покрывала акцент делается на праздничную атмосферу и торжественное приветствие гостей. Это изменение обусловлено современными тенденциями, влиянием городской культуры и глобализации. Современные свадьбы в Оше всё чаще объединяют элементы обеих культур. Например, некоторые семьи предпочитают сохранять традицию покрытия для символики благословения, а затем сопровождают молодых в ресторан под музыкальное сопровождение.

Таблица №2

	Эл емент	Узбекская традиция	Кыргызская традиция
	Вход молодых	Под покрывалом	Под сопровождение песни
	Символика	Защита и благословение	Праздничная атмосфера
	Место	Дом или ресторан	Дом или ресторан

Одним из значимых обрядов, присутствующих как в узбекской, так и в кыргызской свадебной традиции, является обряд **"келин салом"** — приветствие невесты перед гостями.

«Келин салом» элемент культурного сходства. Этот ритуал символизирует уважение к новой семье и гостям, а также принятие невестой новой социальной роли.

Обряд *"келин салом"* является обязательной частью свадьбы. Невеста, облачённая в традиционный наряд, под музыкальное сопровождение «салом-салом» совершает церемониальное приветствие, кланяясь перед каждым гостем. Это действие часто сопровождается исполнением национальных песен и подношением символических даров.

"Келин салам" также присутствует, однако он не является обязательным для всех семей. В некоторых случаях этот ритуал может опускаться или заменяться другими формами приветствия гостей. В тех же семьях, где обряд проводится, его форма часто схожа с узбекским вариантом, включая поклоны и праздничное сопровождение. [9] Ещё одним интересным элементом, который объединяет свадебные традиции узбеков и кыргызов, является *«обычай сажания ребёнка на колени жениха»*. Этот ритуал символизирует пожелание молодожёнам иметь много детей и крепкую семью, во время свадебной церемонии мальчика, сажают на колени жениха малыша. Считается, что это принесёт паре многочисленное потомство и счастье в семейной жизни. Иногда этот обряд сопровождается благопожеланиями от старших членов семьи. Аналогичный обряд также встречается у кыргызов. Малыш, символизирующий будущее потомство, сажается на колени жениха либо перед началом свадебного застолья, либо во время приветственного обряда для молодых. Хотя обряд менее строго соблюдается в городах, в сельских районах эта Обряд имеет глубокий символизм для обеих культур: ребёнок олицетворяет продолжение рода и семейное благополучие. Это также подчёркивает важность детей и крепких семейных ценностей в традиционном обществе. Схожесть данного ритуала указывает на древние общие ценности и обычаи узбеков и кыргызов, а также свидетельствует о тесном культурном взаимодействии на протяжении веков. Это также подтверждает идею о том, что обрядовые элементы сохраняются даже в условиях изменений, вызванных глобализацией и урбанизацией.

Таблица №3

	Элемент обряда	Узбекская традиция	Кыргызская традиция	Комментарии
	Келин салам (приветствие невесты)	Исполняется обязательно	Исполняется не всегда	Демонстрация уважения к гостям
	Посадка ребенка на колени жениха	Символизирует пожелание многочисленного потомства	Присутствует аналогичная традиция	Объединяющий элемент культур

В свадебных традициях узбеков и кыргызов существует интересная и схожая практика, известная как *«пичок пули»* - *«бычак пули»* - *«бычак отпоятат»*. Этот обряд символизирует выкуп за невесту и связан с важными социальными и культурными значениями. В день свадьбы младший брат невесты или её племянник традиционно преграждает путь свадебному кортежу и требует выкуп у друзей жениха. Исторически выкуп производился с помощью ножа, который жених или его друзья дарили мальчику. Нож символизировал мужское начало, готовность жениха взять на себя ответственность за новую семью и стать её защитником. Однако в условиях современной жизни ритуал претерпел изменения: теперь вместо ножа чаще всего используется денежный выкуп. Такое преобразование связано с изменением социально-экономических условий и упрощением обрядов под влиянием урбанизации и глобализации. Тем не менее, символический смысл обряда сохраняется — он продолжает выполнять роль переходного ритуала, подчеркивающего значимость брачного союза и семейных традиций. [8,10]

Таблица №4

	Элемент обряда	Узбекская традиция	Кыргызская традиция	Комментарии
	Символический	Пичок пули эти	обычно	Общая

	кое преграждение пути (пичок пули, бычак пули)	деньги отдают младшему брату или племяннику невесты	передаются эти бычак пули женщинам (особенно тем, кто помогает с приготовлением пищи, поддерживает очаг и занимается хозяйственными делами).	практика для обеих культур
	Обрядовый дар (выкуп)	Традиционно дали нож	Аналогично	Символ мужской ответственнос ти
	Современны е изменения	Выкупается деньгами	Выкупается деньгами	Эконом ические изменения повлияли на трансформаци ю обряда
	Социальное значение	Подчеркнута важность перехода невесты в семью	Подчеркнута важность перехода невесты в семью	Сохране ние символическо го значения обряда

Сегодняшний день молодые пары, которые выбирают смешение традиций, подчёркивают важность уважения к культуре обеих сторон. Они считают, что такие свадьбы укрепляют межэтнические связи и помогают сохранить культурное наследие. [11]

Интернет и социальные платформы способствуют распространению новых идей. Молодёжь активно изучает традиции других культур, интегрируя их в свои обряды

Адаптация свадебных обрядов к реалиям современной жизни — будь то сокращение продолжительности церемоний, влияние городской культуры или миграционных процессов — свидетельствует о гибкости и живучести народных традиций. Несмотря на внешние изменения, ключевые ценности — уважение к старшим, роль семьи, гостеприимство и сакральное начало брачного союза — продолжают оставаться в центре обрядовой практики.

Таким образом, свадебные традиции юга Кыргызстана служат не только зеркалом этнокультурной идентичности, но и мощным инструментом культурной интеграции. Они демонстрируют, что в условиях многоэтничности возможно не просто сосуществование, а творческое взаимодействие культур, укрепляющее межэтническое согласие и устойчивость социокультурной среды региона. [2]

Современные свадьбы становятся платформой для взаимного уважения и понимания между этническими группами. Сохранение традиций в сочетании с элементами других культур помогает обогатить обрядность.

Выводы:

1. Узбекские свадебные традиции в городе Ош демонстрируют устойчивость к изменениям и одновременно адаптивность к новым культурным влияниям. Под воздействием соседних культур (кыргызской, таджикской, русской, турецкой и татарской) традиционные элементы обогатились современными и заимствованными практиками.

2. Заимствования, такие как дарение комплекта золотых украшений на помолвке (по кыргызскому примеру), использование татарских кулинарных блюд и турецких танцев, а также элементы русской культуры (белое платье, бросание букета) способствуют

формированию гибридных форм свадебных церемоний. Это свидетельствует о многовековом и продолжающемся культурном обмене региона.

3. Несмотря на изменения, традиционные обряды, такие как «келин салом», обряд встречи невесты под покрывалом и символическая посадка ребёнка на колени жениха, сохраняют своё значение. Их проведение подчеркивает важность уважения к старшим, благословения и семейных ценностей.

4. Трансформация практик, таких как выкуп «пичок пули», где нож был заменён денежным выкупом, демонстрирует влияние экономических изменений и упрощение обрядов под воздействием урбанизации и глобализации.

5. Современные свадьбы стали важной площадкой для укрепления межэтнических связей. Смешение обрядов и традиций подчеркивает стремление молодого поколения к культурному обмену и сохранению ценностей обеих сторон.

Список использованных литератур:

1. Ахмедова (Охунова), Г.А. Ош шаарындагы өзбектердин үйлөнүү үлпөтүнөн кийин өткөргөн каада-салттары жана иш-чаралары //Международный научный журнал «Наука. Образование. Техника» -2024-Вып № 3. -С.106-110

2. Ахмедова (Охунова), Г.А. Влияние процессов глобализации на трансформацию предсвадебных обрядов узбеков города Ош(Киргизия)//Научный журнал Известия Самарского научного центра РАН Социальные, гуманитарные, медико-биологические науки. -2024. Том 26, №5 (98). -С.1-5.

3. Бобожонов Ш.У. Свадебные обряды узбекского народа (на примере Ташкентского оазиса) // Молодой ученый Международный научный журнал. -2023.- № 34 (481).-С.116-118.

4. Ананта Рупа Дас. Брак // <http://www.perec.ru>

5. Информаторы: Муратова Александра Игорьевна Привокзальная Турсунбаева № 180

6. Информаторы: Махмудова Луиза ул.Аскар Шакиров

7. Информаторы: Шокирова Шоира Ибрагимовна Амир Темур мкр.Мадинский №6

8. Информаторы: Маткаримова Назгул Тургуналиевна ул.Масалиева №88

9. Информаторы: Алиева Турсунай Кудайбердиевна ул.Мирсаатова №42

10. Информаторы: Адышева Назгул Кабылбековна Ош шаары, Абакир уулу Төрөбек 7-

24

11. Кутсар Д. Вступающие в брак и молодые супружеские пары: ожидания и реальность // Вопросы функционирования семьи. – Тарту: Изд-во Тартуск. гос. ун-та, 1988. – С. 39-54.

12. Лобачёва Н.П. Социальные институты древности в жизни современной семьи народов Средней Азии // Семья: традиции и современность / Отв. ред. О.А. Ганцкая, И.А. Гршаев. – М., 1990. – С. 27-50.

EKOLOGIK TARBIYA ASOSIDA “YASHIL MAKON” DASTURINI BOLALARGA O‘RGATISH

Yarova Gulhayo Fazliddin qizi

NavDU Maktabgacha ta’lim kafedrası

Xolmo'minova Go'zal Baxtiyor qizi

Maktabgacha ta’lim yo’nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Yashil makon” dasturining mazmun-mohiyati, uning ekologik tarbiya jarayonidagi o‘rni va bolalarda tabiatga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Dastur doirasida maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar orasida ekologik bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish, ularni amaliy faoliyatga jalb qilish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, ekologik tarbiyaning samaradorligini oshirishda innovatsion metodlar, o‘quv dasturlari, interfaol yondashuvlar haqida fikr yuritilgan hamda bolalar ongida yashil fikrlashni shakllantirish orqali atrof-muhitga mas’uliyatli munosabatni rivojlantirishga oid takliflar ham berilgan.

Kalit soʻzlar: Yashil makon, ekologik tarbiya, bolalar, atrof-muhit, barqaror rivojlanish, yashil fikrlash, oʻquv dasturi, ekologik madaniyat, tabiiy resurslar, interfaol metodlar.

Аннотация: В статье рассматривается суть программы «Зеленая зона», ее роль в процессе экологического воспитания, а также ее значение в формировании у детей осознанного отношения к природе. В программе рассматривались пути формирования экологических знаний и навыков у детей дошкольного и школьного возраста, а также вовлечение их в практическую деятельность. В нем также обсуждаются инновационные методы, учебные программы и интерактивные подходы к повышению эффективности экологического образования, а также даются предложения по развитию ответственного отношения к окружающей среде путем формирования у детей зеленого мышления.

Ключевые слова: Зеленое пространство, экологическое образование, дети, окружающая среда, устойчивое развитие, зеленое мышление, учебная программа, экологическая культура, природные ресурсы, интерактивные методы.

Abstract: This article discusses the content of the “Green Space” program, its role in the process of environmental education and its importance in forming a conscious attitude towards nature in children. Within the framework of the program, ways of developing environmental knowledge and skills among preschool and school-age children and involving them in practical activities are considered. Also, innovative methods, curricula, interactive approaches to increasing the effectiveness of environmental education are considered, and proposals are made to develop a responsible attitude to the environment by forming green thinking in children's minds.

Keywords: Green space, environmental education, children, environment, sustainable development, green thinking, curriculum, ecological culture, natural resources, interactive methods.

Soʻnggi yillarda ekologik muammolarning keskinlashuvi, global isish, iqlim oʻzgarishlari va biologik xilma-xillikning kamayishi insoniyatni tabiat bilan uygʻun yashash madaniyatini qayta koʻrib chiqishga majbur qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan boshlangan “Yashil makon” umumxalq loyihasi mamlakatimiz ekologik barqarorligiga xizmat qilish bilan birga, aholining, xususan, bolalarning ekologik ongini oshirishga qaratilgan muhim tashabbusdir. “Yashil makon” dasturi 2021-yildan boshlab yurtimizda amalga oshirilib, har yili millionlab daraxt va buta koʻchatlari ekishni, yashil hududlarni kengaytirishni koʻzda tutadi. Ushbu dastur faqat obodonlashtirish yoki koʻkalamzorlashtirish emas, balki kengroq ijtimoiy-maʼnaviy maqsadlarga xizmat qiladi: fuqarolar, ayniqsa, yosh avlod ongida ekologik masʼuliyatni shakllantirishdan iborat. Ekologik tarbiya – bu bolalarda tabiatni asrash, tabiatga ehtiyotkorlik bilan qarash, resurslardan oqilona foydalanish kabi tushunchalarni singdirishdir. Bu jarayon bola yoshligidan boshlab amalga oshirilsa, u butun hayoti davomida atrof-muhitga befarq boʻlmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologik taʼlim tarbiya berish jarayonida “Yashil makon” dasturidan foydalanish ham bolajonlarda atrof muhitga nisbatan sogʻlom munosabatni shakllantirishga yordam beradi. Maktab va bogʻchalarda “Yashil makon” doirasida bolalarni koʻchat ekish jarayoniga jalb qilish, ularni daraxt parvarishi bilan shugʻullanishga oʻrgatish ekologik tarbiyaning eng samarali vositalaridan biridir. Bu orqali bolalar faqat nazariy bilim emas, balki amaliy koʻnikmalar ham hosil qiladilar. Maktabgacha yoshdagi bolalarga oʻquv-uslubiy yondashuvlar orqali ekologik tarbiyada quyidagi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir:

- ✚ Interfaol oʻyinlar (ekokvestlar, viktorinalar);
- ✚ Loyihaviy faoliyat (oʻquvchilar oʻz bogʻini tashkil etadi);
- ✚ Ekologik ertaklar va hikoyalar orqali taʼlim;
- ✚ Ekologik ekskursiyalar va kuzatuvlar;
- ✚ Rasm va qoʻgʻirchoq teatr mashgʻulotlari orqali atrof-muhit haqida suhbatlar.

Bolalar ongida yashil fikrlashni shakllantirish bu – ekologik masʼuliyat, tabiiy resurslarga ehtiyotkorlik, ekologik tozalikka eʼtibor kabi jihatlarni oʻz ichiga oladi. Bu fikrlashni erta yoshdan

boshlab shakllantirish, kelajakda ekologik muammolarni anglaydigan, ularni hal etishda faol bo'lgan fuqaroni tarbiyalash imkonini beradi. Ekologik tarbiyani biz ilk maktabgacha yoshdagi bolalardan boshlashimiz kerak. Bolalarga biz bog'chada ham uyda ham tabiatga mehr uyg'otsak ya'ni atrof muhitni toza ozoda saqlash, hayvonlarga mehrlilik bo'lish, chiqindilarni to'g'ri kelgan joyga tashlamasdan tabiatni asrab avaylashimiz lozimligini ta'kidlab borishimiz ularga ekologik tarbiyani o'rgatib boradi. O'zimiz ham ularga ekologik tarbiya berishda o'rnatilgan bo'lishimiz kerak chunki biz kattalar har sohada o'rnatilgan bo'lamiz biz qanday harakat qilsak bolalar ham shuni takrorlaydi. Shuning uchun biz uyda ham maktabgacha ta'lim tashkilotlarda ham tabiatni asrab avaylashimiz kerakligini yashil makon dasturini qiziqarli metodlar orqali tushuntirib borishimiz kerak.

Xulosa qilib aytganda "Yashil makon" dasturini bolalar tarbiyasiga integratsiya qilish orqali, O'zbekiston yosh avlodi orasida ekologik madaniyatni yuksaltirish, atrof-muhitni asrashga bo'lgan mas'uliyatni oshirish mumkin. Ekologik tarbiya jarayoniga ko'proq amaliy mashg'ulotlar, interfaol usullarni joriy etish tavsiya etiladi. Har bir maktab va bog'chada kichik "yashil hudud"lar tashkil etilishi, bolalarga o'z daraxti, o'z gullarini parvarish qilish imkoniyatining berilishi ularni ekologik ongli inson sifatida tarbiyalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori "Yashil makon" umummilliy loyihasini amalga oshirish to'g'risida – 2021 yil.
2. Xolmatova S. "Ekologik tarbiya nazariyasi va amaliyoti" – Toshkent, 2020.
3. Karimova N. "Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologik tarbiya berish metodikasi" – Samarqand, 2019.
4. Rasulov A. "Tabiatni sevishtirish – hayotni sevishtirish" – Toshkent, 2021.
5. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik bazasi, "Yashil makon" dasturi bo'yicha hujjatlar.
6. www.yashilmakon.uz – Yashil makon dasturi rasmiy sayti.
7. www.edu.uz – Ta'lim vazirligi ekologik tarbiya bo'yicha tavsiyalari.

7. Занков Л. В. О развитии мышления у детей младшего школьного возраста. — М.: Просвещение, 1975
8. Митрошина М. А. Детская литература и визуальная культура: новые вызовы и возможности // Проблемы культурологии. — 2020. — № 3.

ВОЛШЕБНЫЙ МИР ГАНСА ХРИСТИАНА АНДЕРСЕНА: ОСОБЕННОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ СКАЗОК.

Меликулова Н.Х.

Преподаватель кафедры ДОО НГУ

Акбаровна Азиза

студент 2 курса НавГУ факультета ДОО

Аннотация: В статье исследуются жанрово-художественные особенности сказок Ганса Христиана Андерсена, их философское содержание и влияние на развитие мировой литературы. Особое внимание уделяется тематике и мотивам произведений, таким как страдание, мечта, любовь и социальная критика. Проанализированы художественные средства, использованные автором для создания символических и многослойных образов. Также рассматривается влияние творчества Андерсена на развитие детской и взрослой литературы, его вклад в мировую культуру.

Ключевые слова: Ганс Христиан Андерсен, литературная сказка, символизм, философия, детская литература, художественный стиль, социальная критика.

Annotatsiya: maqolada Xans Kristian Andersen ertaklarining janr-badiiy xususiyatlari, ularning falsafiy mazmuni va jahon adabiyoti rivojiga ta'siri o'rganiladi. Azob-uqubat, orzu, sevgi va ijtimoiy tanqid kabi asarlarning mavzusi va motivlariga alohida e'tibor beriladi. Muallif

tomonidan ramziy va ko'p qatlamli tasvirlarni yaratish uchun ishlatiladigan badiiy vositalar tahlil qilindi. Shuningdek, Andersen ijodining bolalar va kattalar adabiyoti rivojlanishiga ta'siri, uning jahon madaniyatiga qo'shgan hissasi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Xans Kristian Andersen, adabiy ertak, ramziylik, falsafa, bolalar adabiyoti, badiiy uslub, ijtimoiy tanqid.

Abstract: This article examines the genre and artistic features of Hans Christian Andersen's fairy tales, their philosophical content, and their impact on the development of world literature. Special attention is paid to the themes and motifs of his works, such as suffering, dreams, love, and social critique. The artistic devices used by the author to create symbolic and multi-layered images are analyzed. The article also discusses the influence of Andersen's works on the development of both children's and adult literature, highlighting his contribution to world culture.

Key words: Hans Christian Andersen, literary fairy tale, symbolism, philosophy, children's literature, artistic style, social critique.

Ганс Христиан Андерсен — величайший датский писатель, чьи сказки были переведены на множество языков и по праву занимают почетное место в мировой литературной традиции. Его произведения нашли отклик как у детей, так и у взрослых, благодаря своей многослойности, сочетанию фольклорных мотивов и глубоких философских тем. Сказки Андерсена — это не только развлекательные истории, но и произведения с ярким моральным и символическим содержанием, в которых исследуются вечные проблемы человеческой жизни: одиночество, любовь, смерть, социальная справедливость. Цель данной статьи — проанализировать жанровые, тематические и художественные особенности сказок Ганса Кристиана Андерсена, а также их влияние на развитие мировой литературы.

Жанровая природа сказок Андерсена. Одной из отличительных особенностей творчества Ганса Кристиана Андерсена является то, что его сказки являются авторскими произведениями, а не просто пересказами народных легенд или мифов. Это придает сказкам Андерсена уникальную художественную форму, где народные мотивы и фольклорные образы соединяются с индивидуальной авторской трактовкой. Андерсен не просто адаптирует народные сюжеты, а превращает их в глубокие философские размышления, создавая произведения, которые можно рассматривать не только как детские сказки, но и как литературные аллегории, притчи и даже социальную критику.

Авторская сказка у Андерсена имеет особую структуру, в которой сочетаются элементы фэнтези, символизма и сатиры. Его произведения не всегда заканчиваются хэппи-эндом, как это принято в традиционных сказках, и часто имеют более трагичный, но глубокий смысл. Это делает их актуальными не только для детей, но и для взрослой аудитории, поскольку они затрагивают важнейшие экзистенциальные и философские вопросы.

Тематика и мотивы сказок Андерсена. Творчество Ганса Кристиана Андерсена можно условно разделить на несколько основных тематических направлений, каждое из которых глубоко затрагивает важнейшие вопросы человеческой жизни.

1. Мотив страдания и жертвы.

Многие сказки Андерсена исследуют тему страдания и самопожертвования. Например, в сказке “Русалочка” героиня готова отдать свою жизнь и голос ради любви, а в “Девочке со спичками” показано трагичное одиночество и бедность, которые заставляют девочку жертвовать собой. Этот мотив часто сопровождается моральными уроками о том, что истинное счастье и благополучие не всегда находятся в материальных ценностях, а порой требуют жертвенности и внутренней чистоты.

2. Мотив мечты и преодоления.

В сказках Андерсена также встречается тема мечты как стремления к лучшему будущему и преодоления трудностей. В “Гадком утёнке” главный герой, несмотря на унижения и боль, находит свой путь к самореализации и преображению. Таким образом,

Андерсен показывает важность внутренней силы, стремления к идеалу, несмотря на все жизненные испытания.

3. Любовь, смерть и духовное возрождение.

Любовь в сказках Андерсена может быть трагичной и непреходящей, как в “Русалочке”, или же беззаветной и возвышенной, как в “Снежной королеве”. Темы смерти и воскресения также играют важную роль в произведениях писателя, например, в “Соловье” любовь и понимание приводят к духовному возрождению короля.

4. Социальная критика.

Андерсен в своих сказках часто использует элементы социальной критики. В “Новом платье короля” писатель высмеивает высокомерие и глупость властителей, а в “Тени” изображается борьба личности с внешними обстоятельствами и внутренними демонами. Эти произведения открыто критикуют общественные устои и структуры власти.

Художественные средства в сказках Андерсена

Для создания глубоко символических и многослойных произведений Андерсен использует разнообразные художественные средства. Одним из ключевых элементов его сказок является символизм, который позволяет раскрывать внутренний мир персонажей и передавать философские идеи через образы. Например, в “Тени” персонажи сами становятся метафорами человеческой души и сознания, а в “Снежной королеве” снег и лёд символизируют холодность и оторванность от человеческих чувств.

Кроме того, Андерсен использует яркие образы и метафоры, чтобы создать атмосферу волшебства и магии. Язык его сказок наполнен музыкальностью, что делает произведения не только моральными уроками, но и поэтическими шедеврами.

Влияние и восприятие творчества Андерсена. Сказки Андерсена оказали огромное влияние на развитие мировой литературы, особенно в контексте жанра детской литературы. Он был одним из первых, кто ввел в детскую литературу элементы психологизма, философии и морализаторства. Его произведения значительно повлияли на творчество таких писателей, как Льюис Кэрролл, Вильгельм Гауф и многих других.

В России сказки Андерсена перевели и адаптировали такие выдающиеся писатели, как Александр Пушкин и Иван Тургенев. Примечательно, что в советский период его произведения использовались не только для воспитания моральных ценностей, но и для формирования представлений о социалистическом обществе, где гуманизм, справедливость и равенство были важными идеалами.

Современные адаптации сказок Андерсена, будь то экранизации, театральные постановки или мультфильмы, сохраняют актуальность и находят отклик у нового поколения читателей и зрителей. Например, популярные экранизации таких сказок, как “Снежная королева”, до сих пор вдохновляют режиссёров на создание новых версий, адаптируя классические темы к современным реалиям.

Заключение. Творчество Ганса Кристиана Андерсена — это не только собрание волшебных историй для детей, но и глубокое философское наследие, затрагивающее важнейшие вопросы человеческой жизни. Сказки Андерсена олицетворяют вечные темы любви, жертвы, одиночества и преображения. Влияние его произведений на мировую литературный процесс трудно переоценить, поскольку они продолжают быть актуальными как для детей, так и для взрослой аудитории, всегда открывая новые горизонты для интерпретации и анализа.

Список использованных источников:

1. Андерсен Г. К. Русалочка // Сказки. — М.: Детская литература, 2003. — С. 112–127.
2. Андерсен Г. К. Девочка со спичками // Сказки и истории. — СПб.: Азбука, 2010. — С. 95–98.

3. Андерсен Г. К. Соловей // Сказки. — М.: Эксмо, 2005. — С. 140–149.
4. Андерсен Г. К. Новое платье короля // Сказки. — М.: Детская литература, 2003. — С. 54–57.
5. Андерсен Г. К. Гадкий утёнок // Сказки и рассказы. — СПб.: Азбука, 2012. — С. 36–46.
6. Андерсен Г. К. Тень // Сказки. — М.: АСТ, 2008. — С. 210–220.
7. Андерсен Г. К. Снежная королева // Сказки. — М.: Эксмо, 2005. — С. 5–43.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ КОРРЕКЦИОННОГО ВОСПИТАНИЯ В СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОЙ ВСПОМОГАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

*Тураева Хуснора Ихтияровна - магистранта 1-го курса факультета экономики и
педагогике международного университета Азия*

*Научный руководитель - Астанакулов Камалитдин Махкамович д.ф.н.н. (PhD),
доцент.*

Аннотация: В данной статье проанализированы инновационные подходы к организации системы коррекционного воспитания в специализированной вспомогательной школе, которая включает в себя систему коррекционного образования, педагогический процесс, адаптированный для детей с отклонениями в физическом и умственном развитии. Также подчеркивается важность внедрения новых педагогических методов, технологий и методов для эффективного обучения этой категории детей.

Ключевые слова. Специализированная вспомогательная школа, коррекционное воспитание, самовоспитание, социальная адаптация, дифференцированный подход.

Annotatsiya: Mazkur maqolada ixtisoslashtirilgan yordamchi maktabda korreksion tarbiya tizimini tashkil etishning innovatsion yondashuvlari tahlil qilingan bo'lib, korreksion ta'lim tizimi, jismoniy va aqliy rivojlanishidagi nuqsonlar bo'lgan bolalarga moslashtirilgan pedagogik jarayonni o'z ichiga oladi. Shuningdek, bu toifadagi bolalarga samarali ta'lim berish uchun yangi pedagogik metodlar, texnologiyalar va uslublar kiritilishi muhimligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. Ixtisoslashtirilgan yordamchi maktab, korreksion tarbiya, o'z-o'zini tarbiyalash, ijtimoiy moslashuv, differensiyalashgan yondashuv.

Abstract: This article analyzes innovative approaches to organizing a correctional education system in a specialized auxiliary school, which includes a correctional education system, a pedagogical process adapted for children with disabilities in physical and mental development. The importance of introducing new pedagogical methods, technologies and methods for the effective education of this category of children is also emphasized.

Key words: Specialized auxiliary school, Corrective education, Self-education, Social adaptation, differentiated approach.

Подходы к организации коррекционной воспитательной работы в специализированных вспомогательных школах Узбекистана основаны на образовательной политике нашей страны, учете прав и потребностей лиц с инвалидностью в обществе. Эти подходы реализуются на основе различных нормативно-правовых актов и программ. Особое внимание уделено “стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах”, утвержденной Указом Президента Республики Узбекистан от 3 февраля 2021 года № ПФ-6155. Широко изучаются и обмениваются опытом международный опыт и методологии организации коррекционной воспитательной работы в специализированных школах Узбекистана. В статье рассматривается необходимость применения дифференцированного подхода к эффективному применению методов коррекционного воспитания, удовлетворению индивидуальных потребностей обучающихся и повышению их специфических процессов развития. Системное внедрение методик коррекционного воспитания является важным фактором реализации образовательных успехов учащихся и обеспечения их адаптации в обществе.

Из важных подходов к эффективной организации коррекционной воспитательной работы важно создание позитивной и безопасной среды с целью поддержки социального и

эмоционального развития учащихся. Учащиеся должны чувствовать себя расслабленными и расслабленными, что увеличивает их энтузиазм по поводу уроков и делает процесс обучения более эффективным. Один из подходов, на который следует обратить следующее основное внимание, - это индивидуальный подход. При организации коррекционных воспитательных процессов необходимо учитывать специфические потребности и уровень развития ребенка. Важно, чтобы уроки были адаптированы к возрасту, здоровью, психологическому состоянию, когнитивным и эмоциональным характеристикам учащихся. Такой подход способствует максимальному развитию способностей и возможностей учащихся. В коррекционно-воспитательной работе совместно работают педагоги и такие специалисты, как психологи, логопеды, дефектологи. Он требует интеграции различных дисциплин для улучшения общего развития учащихся. Каждый профессионал глубоко анализирует характеристики ученика и разрабатывает планы уроков, которые им подходят. Сотрудничество с семьей имеет решающее значение для обучения студентов. Активное взаимодействие с семьей необходимо для улучшения успеваемости учащихся, домашней обстановки и взаимодействия. Сотрудничество между семьей и школой играет важную роль в обеспечении успеха учащихся. Эти подходы помогают обеспечить организацию коррекционно-воспитательной работы в специализированных вспомогательных школах на основе эффективного и индивидуального подхода. Эффективные педагогические методы организации воспитательной работы в специализированных вспомогательных школах должны быть адаптированы к индивидуальным потребностям учащихся. Чтобы развить зрительные и моторные навыки, учащиеся учат выполнять упражнения на зрительную моторику например, распознавать формы, изображения и движения. При этом учащиеся должны одновременно видеть и двигаться. Например, поиск форм показать учащимся формы и попросить их найти или выбрать между ними конкретную форму. Для развития моторики используются двигательные упражнения. Эти упражнения предназначены для тренировки рук, ног, головы и других частей тела и обеспечения точного выполнения движений. Дать учащимся различные физические задания, например, поймать теннисный мяч, объединить изображения, разделенные на разные части. Эти задания в значительной степени способствуют улучшению двигательных навыков, зрительно-моторной координации, когнитивного и психологического развития детей. Создание беспрепятственно адаптированной образовательной среды для учащихся с особыми образовательными потребностями с привлечением специальных педагогов путем применения специальных средств и методов в школе заключается в обеспечении качественного общего среднего образования, служащего их эффективной адаптации к обществу и полноценной интеграции. В специализированных вспомогательных школах коррекционные подходы играют очень важную роль в воспитании и обучении детей. Посредством коррекционных подходов педагог учитывает индивидуальные особенности каждого ребенка. Это позволяет ребенку помогать с помощью определенных образовательных стратегий и методов. Например, учитываются когнитивные способности, уровень чувствительности или моторики ребенка, что делает процесс обучения более эффективным. Коррекционные подходы направлены на развитие познавательных способностей детей, то есть мышления, понимания, анализа и принятия решений. Кроме того, их психологическое состояние улучшается, когда детей учат принимать свои недостатки и правильно их направлять. Это также способствует социальной адаптации ребенка. Коррекционные подходы способствуют развитию социальных навыков у детей. Усиливая социальную адаптацию, дети становятся более способными находить свое место в обществе, лучше общаться с другими и выражать свое мнение. В специализированных вспомогательных школах коррекционные подходы оказывают большое влияние на всестороннее развитие детей. Эти подходы помогают улучшить когнитивное, эмоциональное, социальное, моторное и психологическое развитие учащихся. Все это помогает детям вести самостоятельную и успешную жизнь, ведет их к адаптации в качестве равноправных членов общества. Коррекционные подходы также способствуют повышению социальной активности, эмоциональной стабильности и самореализации, что помогает детям

найти свое место в обществе как равноправные члены. Коррекционные методы обучения направлены на улучшение не только познавательного, но и психического и физического состояния, обеспечивая лучшее образование, устойчивое развитие и счастливое будущее для детей.

В целом коррекционные подходы в специализированных вспомогательных школах являются необходимым инструментом всестороннего развития ребенка, подготавливающим его к успешной, социально адаптированной и самостоятельной жизни в будущем.

Специализированные образовательные учреждения являются учебно-воспитательными, коррекционными и лечебно-оздоровительными учреждениями и создаются с целью содействия в получении общего среднего образования и воспитании детей с особыми образовательными потребностями в соответствии с их познавательными возможностями, их адаптации и интеграции в общество, а также оказания помощи семьям, нуждающимся в социальной помощи, в воспитании и обучении детей.

Использованная литература

1. Указ Президента Республики Узбекистан. Пр-4860 от 13.10.2020. О мерах по дальнейшему совершенствованию системы воспитания детей с особыми образовательными потребностями.
2. Педагогика непрерывного образования и инклюзивное образование. Р.Р.Замилова Учебник. Наманган-2023.
3. Специальная педагогика. К.М.Астанакулов. Методическое пособие. Навои-2024.
4. Sharon Vaughn va Michael F. Shinn – *Journal of Special Education*.
5. “Effective Strategies for Teaching Students with Disabilities in Inclusive Classrooms.” *Journal of Special Education*, 2016.
6. Thomas Hehir – *Disability & Society*. “Disability and Education Reform: Global Perspectives on Special Education.” *Disability & Society*, 2020.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ КОМПЛЕКСНЫХ ПОДХОДОВ

Икрамова Шахноза Раджабовна - магистранта 1-го курса факультета экономики и педагогики международного университета Азия

Научный руководитель - Астанакулов Камалитдин Махкамovich д.ф.н.н. (PhD), доцент.

Аннотация: В данной статье исследуется важность интеграционных подходов в развитии творческих способностей учащихся, а также анализируется, как развитие творческих способностей в начальном образовании приобретает важное значение при организации учебной деятельности и приобретении учащимися различных знаний и умений.

Ключевые слова: интеграция, творческое мышление, креативность и креативность, начальное образование, междисциплинарный подход, творческие способности, методика обучения, педагогика, инновационные методы, система образования, успеваемость учащихся, эффективность обучения.

Abstract: This article examines the importance of integration approaches in the development of students' creative abilities, and also analyzes how the development of creative abilities in primary education becomes important in the organization of educational activities and the acquisition of various knowledge and skills by students.

Keywords: integration, creative thinking, creativity and creativity, primary education, interdisciplinary approach, creativity, teaching methods, pedagogy, innovative methods, education system, student achievement, learning effectiveness.

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda integratsiyalashgan yondashuvlarning ahamiyatini o'rganish shuningdek ijodiy qobiliyatning boshlang'ich ta'limda rivojlanishi o'quv mashg'ulotlarining rangba-rang tashkil qilinishi va u orqali o'quvchilarning turli bilim va ko'nikmalarni egallab olishlari muhim ahamiyat kasb etishi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: integratsiya, ijodiy fikrlash, yaratilish va kreativlik, boshlang'ich ta'lim, fanlararo yondoshuv, ijodiy qobiliyat, ta'lim metodikasi, pedagogika, innovatsion metodlar, ta'lim tizimi, o'quvchi faoliyati, ta'lim samaradorligi.

Одним из важных аспектов образовательного процесса является развитие творческих способностей учащихся. Творчество играет важную роль не только в области искусства или науки, но и в повседневной жизни каждого человека. Система образования 21 века использует комплексные подходы к развитию творческого мышления учащихся как эффективный метод. Комплексные подходы обеспечивают взаимосвязь между различными предметами и областями и позволяют учащимся мыслить более широко.

Комплексный подход - это метод обучения, который объединяет различные предметы или области знаний и обеспечивает более широкое и глубокое представление. При комплексном подходе обеспечивается междисциплинарная преемственность, позволяющая студентам проводить всесторонние размышления и исследования по определенной теме или проблеме.

Комплексные подходы особенно важны для развития творческого мышления и решения проблем. Этот метод эффективен для развития творческого и критического мышления, а также для решения проблем.

Ниже следующем говорится об основных аспектах интеграционного подхода:

- **межпредметная связь:** интегрированные подходы направлены на объединение нескольких дисциплин. При таком подходе учащиеся не только остаются в рамках одного предмета, но и имеют возможность познакомиться с другими предметами. Например, связывая естественные науки с окружающим миром или воспитанием, можно предоставить учащимся более широкие и глубокие знания.

- **практико-ориентированный подход:** комплексные подходы ориентированы на применение теоретических знаний на практике. Учащиеся учатся применять полученные знания в различных областях, практических ситуациях. Это углубляет их знания и развивает их навыки решения проблем. Например, математику можно использовать для решения проблем повседневной жизни, проведения небольших исследований или развития мышления.

- **развитие творческого мышления:** интегрированные подходы помогают развить творческое мышление у учащихся. Комбинируя различные предметы, учащиеся учатся применять свои знания по-новому и аутентично. Учащиеся учатся мыслить по-новому, одновременно проверяя множество знаний и подходов.

- **укрепление критического мышления:** интегрированные подходы не только способствуют развитию критического мышления, но и учащиеся объединяют точки зрения и анализируют уникальность каждой дисциплины. Это помогает учащимся преуспеть в анализе проблем и оценке различных идей.

- **развитие индивидуальной и коллективной деятельности:** комплексные подходы помогают развивать у учащихся как личную, так и командную деятельность. Учащиеся проверяют творческое мышление с помощью индивидуальной и групповой работы. В командной деятельности они оценивают идеи друг друга и разрабатывают решения с помощью различных подходов.

- **улучшение интереса учащихся:** интегрированные подходы предоставляют учащимся возможность учиться в соответствии со своими интересами. Учащиеся определяют области, которые им интересны и важны, изучая несколько предметов. Это, в свою очередь, увеличивает интерес учащихся к обучению и улучшает отношение учащихся к обучению.

- **расширение независимого мышления у учащихся:** интегрированные методы обучения развивают у учащихся независимое мышление. Учащиеся учатся не только запоминать то, что они узнали, но и применять свои знания в различных контекстах. Это, в свою очередь, увеличивает творческие способности, поскольку учащиеся постоянно учат находить новые идеи.

- **разработка сложных решений:** благодаря интегрированным подходам учащиеся могут разрабатывать более широкие и сложные решения, понимая взаимосвязь между несколькими дисциплинами и рассматривая проблему с разных точек зрения. Этот метод особенно полезен при решении социальных, технологических и экологических проблем.

- **расширение индивидуального подхода:** комплексный подход к обучению помогает учащимся определить свои личные интересы и сильные стороны. Учащиеся разрабатывают свои собственные методы развития творческого процесса, выбирая подходящие им методы.

В заключение следует отметить, что комплексные подходы играют важную роль в развитии творческих способностей учащихся. Интегрированные подходы не только устанавливают междисциплинарные связи в образовательном процессе и позволяют студентам получать более широкие и глубокие знания за счет объединения различных знаний, но и развивают у студентов творческое мышление, критический анализ и навыки комплексного решения проблем. Интегрированные подходы являются эффективным инструментом расширения знаний студентов, развития творческого мышления и совершенствования практических навыков в образовательном процессе. Они помогают студентам понимать междисциплинарные связи, решать проблемы инновационными способами и развивать критическое мышление. Комплексные подходы повышают мотивацию учащихся, развивают индивидуальную и командную производительность и готовят их к будущему успеху. Этот метод не только увеличивает знания, но и развивает у учащихся жизненные навыки. Благодаря интегрированным подходам учащиеся учатся применять свои знания в различных областях и готовы к будущему успеху, а также демонстрируют учащимся связь между различными дисциплинами и предметами, которые они учатся применять свои знания в новом контексте. Творческое мышление является результатом развития творческих способностей учащихся посредством решения проблем и командной работы, что важно не только для развития навыков мышления учащихся, но и для обеспечения их будущего успеха.

Использованная литература:

1. Закон Республики Узбекистан "Об образовании". 23 сентября 2020 г.
2. Указ Президента Республики Узбекистан от 8 октября 2019 года № УП-5847 Концепция развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года.
3. Ш. М. Мирзияев "Развитие системы дошкольного образования в 2017-2021 гг." о мерах по дальнейшему совершенствованию". Т.: - 2016. 29-декабрь.
4. Р.А.Мавланова, Д.Абдурахимова. Педагогическое мастерство. Учебное пособие Т.: Наука и технологии 2012
5. С.Нишонов, М.Имамова, Р.Хасанов. История педагогики. Учебник Т.: Учитель 1996
6. М.Очилов. Учитель - архитектор души. Учебное пособие.: Учитель. 2004
7. PISA (Programme for International Student Assessment). (2021). Key Findings and Analysis on Creative Thinking in Education. OECD.
8. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
9. Gardner, H. (2006). Multiple Intelligences: New Horizons. Basic Books.
10. Beers, S. (2011). 21st Century Skills: Rethinking How Students Learn. Corwin Press.
11. Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). Understanding by Design. ASCD.

ВАЖНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДИК В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Абрарова Мохизул Бахтияровна - магистранта 1-го курса факультета экономики и педагогики международного университета Азия
Научный руководитель - Астанакулов Камалитдин Махкамович д.ф.п.н. (PhD), доцент.

Аннотация: В данной статье анализируется, что в условиях, когда мир меняется в соответствии со временем, воспитательное развитие учащихся, их социальная активность и понимание духовных ценностей приобретают большое значение, а также повышение эффективности уроков воспитания, формирование у учащихся позитивных нравственных ценностей и ответственности перед обществом.

Ключевые слова: глобализация, система образования, интеграция, творческое мышление, творчество и креативность, начальное образование, междисциплинарный подход, творческие способности, методика обучения, педагогика, инновационные методы, система образования, успеваемость учащихся, эффективность обучения.

Abstract: This article analyzes that in conditions when the world is changing in accordance with time, the educational development of students, their social activity and understanding of spiritual values are of great importance, as well as improving the effectiveness of parenting lessons, the formation of positive moral values and responsibility towards society among students.

Keywords: globalization, education system, integration, creative thinking, creativity and creativity, primary education, interdisciplinary approach, creativity, teaching methods, pedagogy, innovative methods, education system, student achievement, learning effectiveness.

Annotatsiya: Mazkur maqolada dunyoning zamon bilan hamnafas o'zgarayotgan sharoitda, o'quvchilarning tarbiyaviy jihatdan rivojlanishi, ularning ijtimoiy faolligi va ma'naviy qadriyatlarni anglab etishi katta ahamiyatga egaligi hamda tarbiya darslarining samaradorligini oshirish, o'quvchilarda pozitiv axloqiy qadriyatlar va jamiyatga nisbatan mas'uliyatni shakllantirishi muhim ahamiyat kasb etishi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: globallashuv, ta'lim tizimi, integratsiya, ijodiy fikrlash, yaratilish va kreativlik, boshlang'ich ta'lim, fanlararo yondoshuv, ijodiy qobiliyat, ta'lim metodikasi, pedagogika, innovatsion metodlar, ta'lim tizimi, o'quvchi faoliyati, ta'lim samaradorligi.

Современная система образования характеризуется включением новых педагогических подходов и инновационных методов в контексте глобализации. Система образования Узбекистана также совершенствуется в соответствии с глобальными изменениями. Внедрение новых методов, технологий и педагогических подходов способствует повышению качества образования и адаптации его к современным требованиям. Поэтому проведение уроков «Образования» в начальных классах на основе инновационных методов является сегодня насущной необходимостью. В начальной школе уроки воспитания детей напрямую влияют не только на успеваемость учащихся, но и на их моральное, социальное и личностное развитие. В мире, где времена меняются, образовательное развитие учащихся, их социальная активность, понимание ими духовных ценностей имеют огромное значение. Инновационные методы способствуют повышению эффективности образовательных уроков и формированию у учащихся позитивных моральных ценностей и социальной ответственности.

В современной системе образования инновационные методики играют важную роль в повышении эффективности образовательного процесса. Начальные классы-это основа академического развития учащихся и важный этап в формировании их мировоззрения, мышления, способностей и умений. Инновационные методики помогают учащимся не только получить знания, но и развить самостоятельное мышление, творческие способности, а также повысить их мотивацию. В статье исследуется применение инновационных методик в начальных классах, их значение и эффективность в образовании.

Инновационные методики-это способы передачи знаний и обучения учащихся в процессе обучения с помощью новых подходов, современных технологий и педагогических приемов. Эти методики направлены на обновление способов обучения учащихся, развитие их творческих способностей, а также на то, чтобы сделать процесс обучения более

интерактивным и эффективным. Инновационные методики позволяют учащимся не только усваивать знания, но и применять их на практике, анализировать, и генерировать новые идеи. В качестве доказательства нашей точки зрения приведем примеры следующих методологий, в том числе;

- **интерактивные методы:** методы, основанные на активном участии учащихся (например, групповая работа, решение проблем).

- **методы проекта:** достижение учащимися определенных результатов путем выполнения командной работы.

- **педагогические технологии:** использование информационно-коммуникационных технологий, социальных сетей и других интерактивных средств.

- **проблемный подход:** учить учащихся решать сложные задачи.

Инновационные методики и их применение в начальных классах реализуются следующим образом

Интерактивные методы-интерактивные методы помогают активно вовлекать учащихся в процесс обучения. Эти методы позволяют учащимся эффективно и запоминающе усваивать изучаемый материал. В начальных классах интерактивные методы, такие как групповая работа, сюжетно-ролевые игры, решение проблемных вопросов, служат развитию коммуникативных и творческих способностей учащихся.

Групповая работа- учащиеся вместе учатся решать проблемы и обмениваться мнениями. Это помогает учащимся развивать навыки общения и совместной работы. Например, в математике можно поощрять творческое мышление и коллективное обучение, объединяя учеников на уроках искусства и работая группами над созданием произведений искусства.

Методика проекта позволяет читателям применять полученный материал на практике. Они работают над проектом, который им интересен. Использование метода проектирования в начальных классах позволяет учащимся интегрировать знания, например, объединять предметы. Проекты развивают у учащихся творческие способности и повышают их способность мыслить самостоятельно, работать в собрании и принимать решения.

В качестве примера учащиеся могут объединить окружающий мир и воспитание, чтобы создать проект о стране. Этот процесс не только дает учащимся научные знания, но и помогает им анализировать данные, организовывать командную работу и выражать свои мысли.

Педагогические технологии-за счет внедрения современных технологий в образовательный процесс учащиеся получают более эффективные возможности обучения. С помощью компьютеров, интерактивных досок, онлайн-ресурсов учащиеся усваивают изучаемый материал в различных форматах. В начальных классах эти технологии реализуются посредством интерактивных уроков, игр, видеоуроков и других интерактивных материалов. Эти методы эффективны для привлечения внимания и мотивации учащихся.

Например, с помощью интерактивных игр на уроках математики или языка можно поддерживать интерес учащихся и облегчать процесс их усвоения. Учащиеся также могут оценивать свои знания, решая проблемы и выполняя различные тесты с помощью онлайн-платформ.

Проблемный подход помогает ученикам решать сложные задачи. Этот метод развивает критическое мышление и творческий подход. Применение этого метода в начальных классах учит учеников не только теоретическим знаниям, но и практическим применениям. Например, на уроке естественных наук учащимся может быть поручено разработать различные идеи для решения экологических проблем.

Значение инновационных методик в образовательном процессе

Развитие творческих способностей: инновационные методики развивают у учащихся навыки творческого мышления, решения проблем и независимого мышления. Эти методы помогают учащимся разрабатывать новые подходы.

Повышение мотивации: современные методики повышают интерес учащихся к обучению. Учащиеся с большим энтузиазмом подходят к обучению с помощью новых технологий и интерактивных методов.

Развитие практических навыков: инновационные методики служат для развития практических навыков учащихся. Они учатся применять свои знания в реальных жизненных ситуациях.

Развитие самостоятельного мышления учащихся: инновационные методики развивают у учащихся самостоятельное мышление. Учащиеся развивают свои идеи при решении проблем и становятся уверенными в принятии собственных решений.

В заключение следует отметить, что инновационные методы обучения в начальной школе играют важную роль в развитии творческих способностей, повышении мотивации и формировании практических навыков. В начальных классах эти методы обучают учеников не только научным знаниям, но и навыкам практического применения. Применение инновационных методик в обучении повышает интерес учащихся к саморазвитию, самостоятельному мышлению и созиданию, что не только готовит их к будущим успехам, но и направлено на совершенствование образовательного процесса на основе современных технологий и инновационных методов, что способствует повышению эффективности системы образования. В свою очередь, качественное образование в образовательных учреждениях положительно влияет на физическое, нравственное и духовное развитие учащихся.

Использованная литература:

1. Шукуров, А. (2018). Инновационные педагогические технологии: теоретические основы и практика. Ташкент: Издательство Университета.
2. Турсунова, Н. (2019). Применение инновационных методов в начальном образовании. Научно-технический журнал «Педагогика», 34 (3), 45-53.
3. Маматова, Г. (2020). Педагогические инновации и их применение в начальном образовании. Образование и наука, 2 (8), 78-85.
4. Абдукадыров, А. (2021). Интерактивные методы в начальных классах. Образовательный процесс и технологии, 5 (7), 12-19.
5. Сафо Очил., Хошимов К. Антология узбекской педагогики. - Т.: Учитель, 2010.
6. Долимов У. Педагогика национального возрождения. Т.: ИЗДАТЕЛЬСТВО, 2012.
7. Ходжаев Б.Х. Общая педагогическая теория и практика. - Т.: Издательство «Сано-стандарт», 2017.
8. Нишонов С. Идеальное человеческое воспитание. - Т.: Истиклол, 2003.
9. Джураев Р.Х., Тургунов С.Т. Менеджмент образования. Т.: Издательство "Vogis" 2006. ст. 259
10. Р.А. Мавлонова, О. Тураева, К.М. Халикбердиев. Педагогика. Учебник. Т.: Учитель 2008
11. Мавлонова Р.А., Вахидова Н.Х., Рахмонкулова Н.Х. История теории педагогики. Учебник Т.: Научные технологии. 2010 г.

ZAMONAVIY MULTFILMLARNING MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TASIRI

*Navoiy innovatsiyalar universiteti
dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Kubayeva Mavluda Baxtiyor qizi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga zamonaviy multfilmlarni bolalar hayotiga tasiri tahlil qilingan va nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'z: bola, multfilmlar, animatsiya, maktabgacha yosh, bolaning intellektual va hissiy rivojlanishi.

Аннотация. В данной статье анализируется и теоретически обосновывается влияние современных мультфильмов на жизнь детей дошкольного возраста.

Ключевое слово: ребенок, мультфильмы, анимация, дошкольный возраст, интеллектуальное и эмоциональное развитие ребенка.

Annotation. This article analyzes and theoretically substantiates the influence of modern cartoons on children's lives on preschool children.

Keyword: child, cartoons, animation, preschool age, intellectual and emotional development of the child.

Bugungi kunda, yuqori texnologiyalar asrida, yangi avlod vakillari o'ta jadallik bilan o'sib, rivojlanib bormoqda. Jamiyatda keng iste'mol vositasiga aylangan gadjetlar bolalar tomonidan ma'lumot olish uchun faol foydalaniladi, ammo qabul qilinayotgan axborot sifati nazoratsiz qolmoqda. Ko'p hollarda bola o'zi uchun foydali va kerakli ma'lumotlarni mustaqil ravishda taqsimlay olmaydi, shuning uchun animatsiya, kinematografiya va tasviriy san'atning munosib asarlari ko'pincha chetda qolib zamonaviy san'atning ayrim salbiy ta'sirga ega namunalari yosh tomoshabinlar qo'liga tushib qolishi hech gap emas. Ba'zi animatsion filmlarda jismoniy, aqliy va salbiy ta'sir ko'rsatadigan ma'lumotlar mavjudligi to'g'risida ko'p aytilib kelinmoqda. Zero, yosh tomoshabin katta dengiz kabi insoniyatni o'z oqimida oqizayotgan ommaviy-axborot, virtual tizimdan o'zi uchun qiziqarli, kerakli va eng muhimi, foydali ma'lumotlarni tanlay olish uchun zarur bilimga, hayotiy tajribaga ega emas. Bolalarga ko'makchi sifatida maktabgacha yoshdagi bolalarga tarbiyachi, ota-onalarning yordami juda zarurdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning hissiy holatining yomonlashuvi bugungi kunda jamiyatimizdagi eng keskin ijtimoiy muammolardan biridir. Bolalarda tajovuzkor ko'rinishlar tobora ko'proq kuzatilayotgani, bundan bolalar, pedagoglar, ota-onalar va jamiyat ham azob chekayotgani ayniqsa tashvishlidir. Kundalik hayotdagi stresslar, an'anaviy oila tuzilmasining parchalanishi, tarbiyadagi xatolar, televizordagi zo'ravonlikning ko'pligi - bu va boshqa sabablar bolalarda tashvish va tajovuzkorlikning kuchayishiga va ularning hissiy holatining yomonlashishiga olib keladi. Bazi oilalarda ko'pincha bolaning televizorda nima tomosha qilishiga, qanday kompyuter va telefon o'yinlarini o'ynashiga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Ko'pincha bu paytlarda bola o'zini o'zi shu muhitga moslashtiradi, bolaning o'zini o'zi anglashi isloh qilinadi, shuning uchun bolalar eng ta'sirchan va tajribasiz tomoshabinlar sifatida eng katta ta'sirga ega bo'lishadi. Shuningdek, har bir oiladagi tarbiya xususiyatlarini tahlil qilishdan ko'ra, multfilmlarning salbiy ta'sirining oldini olish bo'yicha har qanday chora-tadbirlarni muhokama qilish haqiqatga yaqinroq bo'ladi, bu esa tadqiqotimizning dolzarbligini asoslaydi. Hozirgi kunda animatsiyani bola ruhiyatiga ta'sirining axloqiy fazilatlarini rivojlantirish, shaxsni shakllantirish, mafkuraviy qarashlarni rivoltantirish, o'qitishda multfilmlardan foydalanish kabi jihatlari o'rganilmoqda.

Multfilmlar bolaning intellektual va hissiy rivojlanishida faol rol o'ynaydi. Bolalar multfilmlarni ko'rish bilan birga, yaxshilik va go'zallikni qadrlashni, yovuzlik va zo'ravonlikni qoralashni, fantastikani haqiqatdan ajrata olishni va odamlar o'rtasidagi murakkab munosabatlarni boshqarishni o'rgatadi. Biroq, multfilmlar bolaning oilasi va tengdoshlari bilan haqiqiy muloqotini almashtirmasligi kerak, bundan tashqari, uzoq vaqt tomosha qilish uning sog'lig'iga zarar yetkazishi mumkin.

A. Banduraning 20-asrning 60-yillarida hamkasblari bilan birgalikda olib borgan tadqiqotlari shuni isbotladiki, bolalar ko'rgan television zo'ravonlik sahnalari ularning tajovuzkorligini oshirib, xarakterdagi yaxshi fazilatlarini shakllantirmaydi. Bundan tashqari, 7 yoshli bolalar tomonidan tajovuzkor teledasturlarni muntazam ravishda ko'rish ularning 30 yoshgacha bo'lgan og'ir jinoiy huquqbuzarliklarning ijrochisi ekanligi bildiradi.

Muxina V.S. ta'kidlaydi: maktabgacha yoshdagi ba'zi bolalar (ayniqsa, o'g'il bolalar) xatti-harakatlarning salbiy standartini ichga yo'naltiradi. O'zlarining haqiqiy harakatlarida ular ijtimoiy kutishlarga muvofiq harakat qilishadi, lekin ayni paytda ular ko'pincha odamlar (yoki qahramonlar) bilan hissiy jihatdan o'xshashdirlar. Xatti-harakatlarning salbiy shakllari bilan ajralib turadi.⁴⁷

Afsuski, bugungi kunda ko'rsatilayotgan ko'plab multfilmlar, ayniqsa, xorijiyda ishlab chiqarilgan ko'pgina zamonaviy multfilmlar psixologik va pedagogik jihatlariga javob bermaydi bu

⁴⁷ l-gallery.ru/uz/shtukaturka/vliyanie-multiplikacionnyh-filmov-na-emocionalnoe-sostoyanie/

esa bola uchun xavfli oqibatlarni olib kelishi mumkin. Yovuzlik ruxidagi multfilmlarda kimnidir xafa qilish qiziq, yomonlik hamma narsaga qodir bo'lib, yaxshilik ustidan g'alaba qozonadi, boshqalarga yordam berish va rahm-shafqatni his qilish qobiliyati yo'qoladi. Afsuski ko'pgina zamonaviy multfilmlar maqsadli ravishda shafqatsizlikni shakllantiradi va bolaning ruhiyatini buzadi.

Zamonaviy multfilmlarda bir qator kamchiliklarni ajratish mumkin, bu esa bola ruhiyatining noto'g'ri shakllanishi va rivojlanishiga olib kelishi mumkin.

✓ **Ekranida tajovuzkorlik va zo'ravonlik bo'lishi.** Qon, qotillik, o'lim sifatlarining namoyishi. Bosh qahramon odatda tajovuzkor va u boshqalarga zarar etkazishi mumkin. Bola o'z hayotida multfilm shafqatsizliklariga taqlid qilishi mumkin.

✓ **To'liq jazosizlik.** Yomon ish jazolanmaydi. Bola salbiy oqibatlarga olib keladigan ishlarga ruxsat berishning stereotipini shakllantirishi mumkin.

✓ **Yaxshilik va yomonlik haqidagi fikrlarning buzilishi.** Yaxshilik va yomonlik o'rtasida aniq chegaralar yo'q. Ba'zida hech qanday yuzi yo'q va hamma narsa begunoh individualizmga o'xshaydi. Xatto ijobiy belgi yaxshi maqsadlar uchun yomon ishlarni amalga oshirishi mumkin.

Hozir zamonaviy multfilmlarda hamma narsani kulgili va hamma narsani masxara qilinadi. Jiddiylik va mas'uliyatning yo'qligi hayotga nisbatan bir xil munosabatni anglatadi. Albatta, boshqa ekstremal va hazilni butunlay tozalash shart emas. Bolaning normal rivojlanishi uchun, bizning fikrimizcha, multfilmlar quyidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak:

- atrofdagi tabiatga nisbatan yaxshi, g'amxo'rlik: hayvonlar, o'simliklar, boshqa odamlar.
- itoat kattalarga hurmat. Biz so'zsiz itoat qilish haqida gapirmayapmiz, chunki kattalar ham yanglishganda va bolalar ularni tuzatishi mumkin.
- alkogol va sigaret va boshqa bog'liqliksiz turmush tarzi. Sog'lom va sog'lom turmush tarzining jozibadorligi. Bu shuningdek, alkogol va sigaretlar to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilgan holatlarga ham tegishli, ammo u metaforativ yoki hazillar, maslahatlar bilan ko'rsatilgan.
- kitoblar, bilimlar, o'zini rivojlantirish va ularning insoniy xususiyatlarini yaxshilashga qiziqish. Ushbu bilimlar vaziyatni yaxshilash va hayot muammolarini hal qilishga olib keladiganligini ko'rsatish kerak.
- uyat va vijdon. Vijdon tug'ma diniy tuyg'u. Uyatsiz va vijdonsiz sahnalarni man qilish.
- yaxshi va yomonlik, yaxshi va yomon xatti-harakatlarni aniqlash. Bolalar o'zlarining ruhiyatiga kiradigan narsalarga juda sezgir. Multfilmlarda yomonlik jazolanishi kerak. Ijobiy tugatish. G'alaba uchun eng yaxshi usul - bu yomonlarga chin dildan tavba qilishga yordam berish - harakatlarni va fikrlarni qayta ko'rib chiqish va xatti-harakatlarni o'zgartirish.
- qahramonlik. Zamonaviy multfilmlarda, qoida tariqasida, boshqalarni bo'ysundiradigan va butun jamoani tepaga olib boradigan bitta "qahramon" (etakchi) mavjud.

Shuni aytishimiz mumkinki, multfilm tomosha qilish jarayonlarida qahramonlarning xususiyatlari bolalarga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ularni tomosha qilish vaqtini nazorat qilib, bolani tashqariga chiqish va o'ynashga undash orqali siz farzandlaringizni sog'lom va baxtliroq qilishingiz mumkin. Ushbu maslahatlarga amal qilish, albatta, multfilmlarning bolaning rivojlanishi va xulq-atvoriga salbiy ta'siridan qochishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Гундарева И. О последствиях восприятия телевизионной информации // Восп. шк. - 2005. - №9. - С.45-54.
2. Куниченко, О.В. Мультипликационный фильм как средство нрав-ственного воспитания детей старшего дошкольного возраста / О.В. Куниченко // Известия ВГСПУ. Серия «Педагогические науки». - № 7(82). - 2013.
3. Левшина, И.С. Воспитание школьников средствами художе-ственного кино: автореф.дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / И.С. Левшина. -М, 1975.
4. Муниципальное общеобразовательное учреждение средняя общеобразовательная школа № 26 г.Рыбинска Научно-исследовательская работа на тему «Создание мультфильма». Рыбинск, 2017г.

5. Абраменкова В. Д., Богатырева А. С. Дети и телевизионный экран. // Восп. шк.- 2006.
6. Большой энциклопедический словарь. М.: науч. издание «Большая Российская энциклопедия», 1998.
7. Вавилова И. М. Развитие эмоций и нравственных чувств ребенка дошкольного возраста // APRIORI. Серия: Гуманитарные науки. – 2013.
8. Глушкова Е. Телевидение и здоровье детей. // Дошк. восп. - 1989. - №4.
9. Гришеева Н.П. Социально-психологические аспекты влияния телевидения на дошкольника. // Нач. шк. Плюс до и после. - 2001. - №8.
10. Гундарева И. О последствиях восприятия телевизионной информации //Восп. шк. - 2005. - №9. - С.45-54.
11. l-gallery.ru/uz/shtukaturka/vliyanie-multiplikacionnyh-filmov-na-emocionalnoe-sostoyanie/
12. l-gallery.ru/uz/shtukaturka/vliyanie-multiplikacionnyh-filmov-na-emocionalnoe-sostoyanie/
13. www.ziyo.uz.com.
14. www.pedagog.uz
15. www.arxiv.uz
16. www.ziynet.uz
17. kun.uz.
18. O'zbekiston milliy axborot agentligi

INSON INTELLEKTUAL KAPITALI – TARAQQIYOTNING TAYANCH OMILI SIFATIDA

Norjon Rustamovna Radjapova
2-sonli DMTT direktori

Annotatsiya: Jahon hamjamiyatidagi biror bir mamlakat kapitalsiz rivojlana olmaydi. Oldinga intilish uchun insoniyat resurslarni ishga solish lozim. Inson kapitali faqat intellektual qatlam va intellegensiyadan iborat emas. Bu tushunchaga odamlarning turish-turmushi, salomatligi, kayfiyati, orzu-intilishlari, bir-biriga bo'lgan munosabati ham kirib ketadi.

Kalit so'z: intellectual, inson kapitali, shaxsiy va kasbiy ehtiyoj.

Аннотация: Ни одна страна в мировом сообществе не может развиваться без капитала. Человечество должно использовать ресурсы, чтобы двигаться вперед. Человеческий капитал состоит не только из интеллектуального слоя и интеллекта. В эту концепцию также входят образ жизни, здоровье, настроение, мечты, отношение людей друг к другу.

Ключевое слово: интеллектуальный, человеческий капитал, личные и профессиональные потребности.

Annotation: no country in the world community can develop without capital. In order to move forward, humanity must employ resruses. Human capital does not consist only of the intellectual layer and intellectualization. This concept is also penetrated by people's standing-marriage, health, mood, aspirations, attitude towards each other.

Keyword: intellectual, human capital, personal and professional need.

Inson butun mavjudotlar orasida ong orqali ajralib turadi. Insonning jismi ba'zi hayvonlar bilan solishtirilganda juda kuchli emas. Insonning kuchi esa uning aqlida ya'ni intellektidadir. Zamonimizda inson aqli orqali juda ko'p kashfiyotlar qildi, uning aql-zakovati ko'p narsa yaratishga qodir ekanligini isbotlamoqda. Dunyoda xilma-xil sohalar bor. Inson qaysi sohaga qiziqish bildirsa o'sha soha bo'yicha yangilik yaratadi. Intellekt (lotincha: intellects — bilish, tushunish, idrok qilish) — insonning aqliy qobiliyati; hayotni, atrof muhitni ongda aynan aks ettirish va o'zgartirish, fikrlash, o'qish-o'rganish, dunyoni bilish va ijtimoiy tajribani qabul qilish qobiliyati; turli masalalarni hal qilish, bir qarorga kelish, oqilona ish tutish⁴⁸. Davlatimiz

mustaqillikka erishgandan boshlab yosh-avlodni rivojlanishiga katta e'tibor qaratilib kelinmoqda. Yoshlarni bilimli va raqobatdosh kadr bo'lib yetishishi uchun yurtboshimiz keng sharoitlarni yaratib beryapti. Jahonda har bir mamlakatning iqtisodiy ahvoli uning intellectual salohiyati bilan belgilanadi. Bir necha yuz yillar oldin mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichi, raqobatdoshligi uning yer osti va yer usti boyliklariga nisbatan ko'rsatilgan. Hozirgi rivojlangan davrda esa buning o'zi kamlik qiladi. Inson omili ham bor. Insonning intellectual salohiyati yurtini rivojlantirish har sohada raqobatdosh kadr bo'lib jahon mamlakatlari orasida hech ikkilanmasdan o'zini ko'rsata olish qobiliyatiga ega. Intellektual kapital deganda insonning bilimlari, ko'nikmalari, ijodkorlik qobiliyati, muammolarga innovatsion yechim topish salohiyati tushuniladi. Bu kapital uch asosiy yo'nalishni o'z ichiga oladi: inson kapitali (bilim va ko'nikmalar), ijtimoiy kapital (aloqalar, madaniyat) va institutsional kapital (ta'lim tizimi, qonunlar va boshqalar). Bolalarda intellektual kapitalning shakllanishi avvalo oila, maktab va jamiyat muhitiga bog'liq. Farzandlarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishida, ularning bilimga bo'lgan qiziqishini uyg'otishda ota-onalar va o'qituvchilarning o'rni beqiyosdir.

Jahon tajribasiga nazar tashlasak, Janubiy Koreya, Finlandiya, Singapur kabi davlatlar aynan bilimli, intellektual kuchga ega bo'lgan avlod orqali taraqqiyot sari yo'l oldilar. Ular inson kapitaliga investitsiya kiritish orqali iqtisodiy yuksalishga erishdilar. Bu holat shuni ko'rsatadiki, har qanday tabiiy boylikdan ko'ra insonning aqliy salohiyati ko'proq foyda keltirishi mumkin. Innovatsion rivojlanish va yosh avlod salohiyatini rivojlantirishda ham insonlarning intellectual salohiyatini oshirish mumkin.

Intellectual kapital bilimlar zaxirasida, ijodiy (kreativ) qobiliyatlarda innovatsion muammolarni hal qilish tajribasida aqliy mehnat madaniyati va motivatsiyasida mujassam bo'lib, inson, kompaniya va jamiyat daromadlarini oshiradi. Shaxsiy intellectual kapital mutaxassis shaxsidan ajralmas bo'lib, samarali foydalaniladigan intellectual mulk va mualliflik huquqi obektlarida mujassamlashadi. Intellectual kapital rivojlanishini belgilovchi muhim omillardan biri bu doimiy ravishda olib boriladigan ta'limdir. Uzlüksiz kasb-hunar ta'lim bu insonning kasbiy faoliyatini takomillashtirish maqsadida uning bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishga qaratilgan mashg'ulotlardir. Uzlüksiz kasb-hunar ta'limni ish tajribasiga ega bo'lgan katta yoshdagi kadrlarning intellectual salohiyatini rivojlantiradi. Shu sababli bu jarayon bilan bog'liq quyidagi xususiyatlarni ta'kidlash mumkin:

1. Voyaga yetgan professional o'quvchi ixtiyoriy ta'lim subekti hisoblanadi. Ta'limga bo'lgan ehtiyoj shaxsiy va kasbiy ehtiyojlardan kelib chiqadi.

2. Ta'lim dasturlarining mohiyati va usullarini rejalashtirish jarayonida talabaning faolligi muhim ahamiyatga ega bo'lgan.

3. Ta'lim jarayonida rasmiy va norasmiy ta'lim shakllaridan foydalanish zarurati tug'iladi. Masalan, ma'ruza-munozaralar, ma'ruzalar-konsultatsiyalar, davra suhbatlari rejimidagi seminarlar, individual suhbatlar va h.k

4. Rag'batlantirish va mukofotlashning turli shakllarini ishlab chiqish va tasdiqlashning ahamiyati (masalan, talabaning semester davomidagi ish natijalari va mustaqil ishlarning bajarilishini hisobga olgan holda baholanish)

Ta'limga sarmoya kiritish samaradorligi o'qitish harajatlari va olingan kutilayotgan daromadlarning nisbatlariga bog'liq. O'qitish bilan bog'liq barcha harajatlar bir necha guruhga bo'linadi:

1. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar:

- O'qish bilan bog'liq asosiy va qo'shimcha to'lovlar

- Yashash joyini o'zgartirish bilan bog'liq xarajatlar

- O'quv jarayoni bilan bog'liq xarajatlar (o'quv va uslubiy adabiyotlar, kitob va daftarlar, kutubxona xizmatlaridan foydalanish, ilmiy nashrlarni sotib olish va b.q)

2. Yo'qotilgan daromad (foyda yo'qotish)

Ta'lim jarayondagi ma'lum bir davr mobaynida talaba-o'quvchi ishlay olmaydi, ma'lum miqdordagi ishlab topish mumkin daromaddan voz kichadi. Shuning uchun, ba'zi hollarda, bunday "yo'qolgan daromadlar" ta'lim harajatlari deb hisoblanadi.

Agar talaba-o'quvchiga stipendiya berilsa va u o'qitish davridagi potensial daromadga teng bo'lsa yoki ish haqi miqdori xodim uchun o'qish davrida saqlanib qolsa yo'qotilgan ish haqi nolga teng deb hisoblanadi.

3. Ma'naviy xarajatlar:

- bo'sh vaqtning kamligi va uni o'qish bilan o'tkazilishi;
- o'ziga tanish ijtimoiy muhitning o'zgarishi (yangi ijtimoiy guruhlariga kiritishning qiyinchiliklari);
- ma'naviy-ruhiy zo'riqlashlar;
- stressli vaziyatlar.

Jahon hamjamiyatidagi biror bir mamlakat kapitallsiz rivojlana olmaydi. Oldinga intilish uchun insoniyat resurslarini ishga solish lozim. Inson kapitali faqat intellektual qatlam va intellegensiyadan iborat emas. Bu tushunchaga odamlarning turish-turmushi, salomatligi, kayfiyati, orzu-intilishlari, bir-biriga bo'lgan munosabati ham kirib ketadi⁴⁹.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-son Qonuni. 2019 yil 16 dekabr. www.lex.uz
2. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika". - T., "Ma'naviyat", 2013.
3. Berdiyeva M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini pedagogik qo'llab-quvvatlash asosida intellektual imkoniyatlarini rivojlantirish mexanizmlari // ped.f.b.f.d. (PhD) ilmiy darajasini olish uchun diss. Toshkent: MTTRMQTMOI, 2020. 148 b.
4. Valiyeva F.R. Uzluksiz ta'lim tizimi sharq olimlari nigohida. // Kasb-hunar ta'limi jurnali. №3-son. 2019-yil
5. С.А.Грачев, М.А.Гундорова, В.А.Мошнов. Инвестиции в человеческий капитал. Владимир. 2016.
6. И.Н.Шапкин. Человеческий капитал: теория, исторический опыт и перспективы развития. Москва. 2017.
7. М.Курунов. Инсон капитали мактабда яратилади. Маърифат газетаси,

HOZIRGI ZAMONDA KELAJAK KASBLARI DOLZARBLIGI

Mavluda Amon qizi Homiyatova

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Shavkatova Musavvira Asliddinovna

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Zamon o'zgarib, jamiyat rivojlanib borgan sari, insonlarning ehtiyojlari ham o'zgarib boradi. Ehtiyojlardan kelib chiqib albatta, insonlarning kasblari ham ehtiyojlarga monand o'zgarib boradi. Ushbu maqolada hayotimizdagi zamonamiy kasblar va ularning ahamiyati haqida so'z boradi..

Kalit so'zlari: Kasb, mutaxassis, zamonaviy kasblar, IT mutaxassisi, jahon bozori, rivojlangan davlatlar

Аннотация: по мере того, как времена меняются и общество развивается, меняются и потребности людей. Исходя из потребностей конечно, профессии людей также меняются в зависимости от потребностей. В этой статье рассказывается о современных профессиях в нашей жизни и их значении.

Ключевые слова: профессия, специалист, современные профессии, IT-специалист, мировой рынок, развитые страны

Annotation: as times change and society develops, so do human needs. Depending on the needs of course, the professions of people also change into needs. This article will talk about the modern professions in our lives and their ahaiyat.

Keywords: profession, specialist, modern professions, it specialist, world market, developed countries

⁴⁹ Intellektual inson kapitalining mohiyati, manbalari va xususiyatlari. M.L.Sharipova. maqola

Kasb (lotincha: profession - rasmiy ko'rsatilgan mashg'ulot, ixtisoslik) maxsus nazariy bilimlarva amaliy ko'nikmalar majmuiga ega tajribali shaxsning mehnat faoliyati turi hisoblanadi.

Bugungi globallashuv, texnologik taraqqiyot va iqtisodiy o'zgarishlar davrida bolalarni kelajak kasbiga to'g'ri yo'naltirish muhim vazifalardan biriga aylandi. Har bir jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, bilimli, salohiyatli va zamonaviy kasblarni egallagan yosh avlod tarbiyasiga bog'liq. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy-madaniy muhitga tayyorlash, ularning qiziqish va qobiliyatlarini erta aniqlab, to'g'ri yo'naltirish bugungi kunning dolzarb masalasidir.

1. Kasbga yo'naltirish tushunchasi va uning mazmuni

Kasbga yo'naltirish – bu bolaning shaxsiy qiziqishi, qobiliyati, salohiyati va mehnat bozoridagi ehtiyojlar asosida uni muayyan soha yoki kasbga tayyorlashga yo'naltirilgan pedagogik-psixologik jarayondir. Bu jarayon uzluksiz bo'lib, maktabgacha ta'lim yoshidan boshlanishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2030-yilgacha bo'lgan strategik rivojlanish konsepsiyasi”da ta'lim sifatini oshirish va yoshlarni raqobatbardosh kasblarga tayyorlash ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ham bu borada faol ishtirok etishini talab qiladi.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan kasbga yo'naltirish ishlarining ahamiyati

Maktabgacha yoshdagi bolalar o'z atroflaridagi kasblar haqida tasavvurga ega bo'lishi, turli faoliyat turlarini o'rganish orqali o'z qobiliyatlarini sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bu yoshda bola:

O'z qobiliyatini kashf etadi;

Kasblarga nisbatan ijobiy munosabat hosil qiladi;

Mehnatga hurmat ruhida tarbiyalanadi.

Pedagoglar, psixologlar va ota-onalar bu jarayonda o'zaro hamkorlikda ishlashlari lozim. Jumladan, turli kasb egalari bilan uchrashuvlar tashkil qilish, rolli o'yinlar, ekskursiyalar va kasbga oid ertaklar orqali bolalarda qiziqish uyg'otish mumkin.

3. Kelajak kasblari va bolalarni zamonaviy sohaga tayyorlash

Bugungi kunda dunyoda yuz berayotgan texnologik o'zgarishlar natijasida ko'plab an'anaviy kasblar yo'qolmoqda, ularning o'rnini yangi zamonaviy kasblar egallamoqda. Masalan:

IT mutaxassislari (dasturchi, kibernetika bo'yicha mutaxassis);

Bioinjiniyering va genetika bo'yicha olimlar;

Ekologlar va iqlimshunoslar;

Robototexnika muhandislari;

Sun'iy intellekt bo'yicha mutaxassislari.

Shu boisdan bolalarni kichik yoshdan boshlab texnologiyalarga, muhandislik fikrlashga, kreativlik va tanqidiy tafakkurga o'rgatish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

4. Kasbga yo'naltirishda oila va pedagoglarning roli

Oila – bu bolaning birinchi ijtimoiy maktabidir. Ota-onaning kasb tanlashdagi qarashlari, mehnatga munosabati, bolaga beriladigan imkoniyat va erkinliklar – bularning barchasi bola kasb tanlashida asosiy omil bo'ladi.

Pedagoglar esa bolani kuzatish, uning psixologik va intellektual salohiyatini aniqlash, individual yondashuv asosida unga mos faoliyat turlarini tavsiya etish orqali bu jarayonda faol ishtirok etishlari kerak.

5. O'zbekistonda kasbga yo'naltirish borasida olib borilayotgan ishlar

O'zbekistonda so'nggi yillarda bolalarni kasbga yo'naltirish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan:

Maktabgacha ta'limda “Kasblar olamiga sayohat” kabi loyihalar joriy qilinmoqda; “Ilk qadam” davlat dasturi asosida kasbga tayyorlovchi o'yinlar, darsliklar yaratilmoqda; Mahallalarda “Kasbga yo'naltirish markazlari” tashkil etilmoqda. Bu kabi chora-tadbirlar bolalarning kelgusida to'g'ri yo'nalishda kasb tanlashlariga zamin yaratadi. Bolalarni kelajak kasbiga yo'naltirish – bu faqat ta'lim tizimining emas, balki jamiyatning, oilaning, barcha muassasa va tashkilotlarning hamjihatlikdagi ishi bo'lishi kerak.

XXI asr – innovatsiyalar, texnologiyalar va aqlli raqobat asridir. Bugungi kunda bolalarni kelajak kasbga yo‘naltirish nafaqat ularning shaxsiy kamoloti, balki mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-sonli Farmonida yoshlarni kasbga yo‘naltirish va mehnat bozoriga tayyorlash ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilangan.

1. Kasbga yo‘naltirish nima va nima uchun kerak?

Kasbga yo‘naltirish – bu yosh avlodni jamiyatda mavjud kasblar bilan tanishtirish, ularning qiziqishlari va qobiliyatlari asosida to‘g‘ri kasb tanlashlariga yordam berish jarayonidir.

2023-yil holatiga ko‘ra, Jahon Banki hisoboti asosida, dunyoda har 10 nafar yoshdan 6 nafari bo‘lajak kasbini to‘g‘ri tanlamasligi tufayli mehnat bozorida o‘zini topa olmaydi. O‘zbekistonda esa 2022-yilda 9-sinf bitiruvchilarining faqat 37 foizi o‘zlari tanlagan kasbga oid yo‘nalishda tahsil olmoqda (Statistika agentligi ma’lumotlari).

Kelajakda IT-sohasi bo‘yicha tayyorlangan mutaxassislar talabgir bo‘ladi. O‘zbekiston sharoitida aytadigan bo‘lsam, bizga axborot texnologiyalari endi kirib kelyapti. Shuning uchun bir necha o‘n yillardan keyin va hatto hozir ham dasturchilarga ehtiyoj yuqori o‘rinda turadi. Yaqin kelajakda O‘zbekiston mehnat bozorida axborot texnologiyalari yo‘nalishiga hamda jadal sur‘atlar bilan rivojlanayotgan turizm va xizmat ko‘rsatish sohasi vakillariga, qurilish sohasi injenerlariga ehtiyoj ortadi.

Shuningdek, iqtisodchi, turizm boshqaruvchisi, xizmatlar sohasidagi mutaxassis boshqaruvchilarga talab doimo kuchayib boradi. Turizm rivojlanayotgan bir paytda, bu sohani boshqaruvchi menejerlarga ham talab ortadi. Raqamli iqtisodiyot ham malakali kadrlarga muhtoj bo‘lib kelmoqda. Inflyatsiya, narx-navo, loyihalarni moliyalashtirish, to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalarni jalb qilish kabi masalalarni hal qiladigan mutaxassislar zarur bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bahromova M.M. (2021). Multimediali intellektual o‘yinlar orqali bolalarda dasturlash ko‘nikmasini shakllantirish. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES, 2(6), 1189-1193.

2. Mirziyoyev Sh.M. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz" mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga Vol.2No4(2024). April 807Journal of Effectiveinnovativepublication.uzLearning and Sustainable Innovationkirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. -T.: "O'zbekiston", 2016.-56 b.

3.Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. -T.: "O'zbekiston", 2017. -102 b.

4.Xolmatov P.Q. Texnologiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar.1.modul. Majmua. 2022.

5.Xolmatov P.Q. va boshq. Kasb tanlash xususiyatlari.O‘quv qo‘llanma. Poytaxt-Eksklyuziv. T.2022.

6.Xolmatov P.Q. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishni takomillashtirish. Metodik qo‘llanma. Navruz. 2021.

NUTQDAGI KAMCHILIKLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH CHORALARI

Haqnazarova Rayhona Sa’dilloeyvna

Navoiy viloyati Nurota tumani MMTB ga qarashli

2-umumta’lim maktabi ona tili adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinf maktab yoshidagi bolalarning nutq kamchiligidagi muammolari va ularni bartaraf etishda qo‘llaniladigan chora-tadbirlarning turlari. Disleksiya va uni

oldini olish, korreksiyalashning ahamiyati. Bugungi kunda korreksiyalashda oila va o'qituvchining bola hayotidagi o'rni va ahamiyati orqali uni bartaraf etish usullari va metodlari.

Аннотация: Проблемы речевого дефицита детей младшего школьного возраста и виды мер, применяемых при его устранении. Дислексия и важность профилактики и коррекции. Сегодня методы и способы устранения коррекции определяются ролью и значением семьи и педагога в жизни ребенка.

Annotation: Problems of speech deficiency of children of primary school age and types of measures used in their elimination. Dyslexia and the importance of prevention and correction. Today, the methods and methods of eliminating correction through the role and importance of the family and the teacher in the child's life.

Kalit so'zlar: nutq, talaffuz, logopediya, disleksiya, harf va so'z, o'qish, korreksiyalash, muhit, jarayon, maqsad.

Ключевые слова: речь, произношение, логопед, дислексия, буква и слово, чтение, коррекция, среда, процесс, цель.

Key words: speech, pronunciation, speech therapist, dyslexia, letter and word, reading, correction, environment, process, goal.

Hozirgi kunda davlatimiz tomonidan yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalanishiga katta e'tibor qaratilmoqda. Bola har tomonlama yetuk bo'lib voyaga yetishida albatta nutqi ravon bo'lishi, o'z fikrini erkin bayon eta olishi muhim sanaladi. Ba'zi hollarda shunday holatlar bo'ladiki bolalar nutqida turli xil nutq nuqsonlari uchrashi mumkin. Nutq nuqsonlarni bartaraf etishda logopediya yordam beradi. Logopediya — nutq buzilishlari haqidagi maxsus ta'lim va tarbiya vositasida nutq buzilishlarini o'rganish, tuzatish va oldini olish haqidagi pedagogik fandır.

Logopediyaning predmeti — nutqida nuqsoni bo'lgan shaxslarni o'qitish va tarbiyalashning qonuniyatlarini o'rganish. Maqsad — nutqida nuqsoni bo'lgan shaxslarni o'qitish, tarbiyalash va qayta tarbiyalashning ilmiy asoslangan tizimini ishlab chiqish, shuningdek nutq nuqsonining oldini olishdan iborat[1]. Nutq buzilishlari turlicha bo'lib, yengil, o'rta, og'ir va juda og'ir darajalarga bo'linadi. Nutqning fonetik – fonematik tomondan rivojlanmaganligi — bu tovushlarni talaffuz etish va idrok qilish jarayonidagi kamchiliklar natijasida bolalarda ona tilidagi tovushlarni talaffuz qilish tizimi shakllanishining buzilishidir[2]. Bu logopediyada disleksiya deb yuritiladi.

Disleksiya – bu o'qish jarayonining qisman buzilishi bo'lib, bunda bola ayrim harflar va so'zlarni adashtirib qo'yishi yoki umuman esdan chiqarishi natijasida bo'g'inlarni qo'shib o'qish, bo'g'inlardan so'z tuzish borasida kamchiliklar bilan tavsiflanadi[3].

Disleksiya grekcha —dis-buzilish, lego-o'qiyman disleksiyaning belgilari:

- * almashtirib o'qish;

- * harflarni bo'g'inlarga biriktira olmaslik, harf va bo'g'inlarni qayta-qayta takrorlash, tushirib ketish, o'rnini almashtirish natijasida ma'noni tushuninmay, noto'g'ri sekin o'qish;

- * so'z qismlarini, bo'g'inlari, qo'shimchalarni boshqa harf, bo'g'in yoki so'zlar bilan almashtirish;

- * tinish belgilari, pauzalarga rioya qilmaslik, so'z o'rtasida to'xtab, pauzalar qilib, birinchi so'zning ikkinchi qismini keyingi so'zning birinchi qismi bilan o'qib ketish[4].

Bu asosan savodga o'rgatish davrida ko'p uchraydigan holatlardan biri bo'lib, bunday kamchiliklar asosan o'qishga o'rgatish davrida aniqlanadi va bartaraf etiladi. Bundan tashqari bolalarda so'z boyligining kamligi, tafakkur, xotiraning pastligi va ruhiy zo'riqish, oiladagi salbiy muhit, e'tiborsizlik natijasi ham nutqdagi buzilishlarga sabab bo'ladi. Ota-ona har doim ham bolaga o'zining muammolarini ochiqchasiga ko'rsatishi, bir-biriga baqirib urishishi ham bolaga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi hollarda esa ortiqcha erkalash ham nutq buzilishiga sabab bo'ladi. Ya'ni oiladagi muhitda bolaga so'z o'rgatish jarayonida erkalab uning tilida so'zlarni talaffuz qilish ham boladagi nutq nuqsoning kelib chiqishiga sabab bo'ladi va ushbu jarayonda bola tilini korreksiyalash zarurati tug'iladi.

Tuzatuvchi ta'limning maqsadi: bolalarda umumiy va nutq kamchiliklarini tuzatish hamda bolalarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus logopedik metod va usullarni qo'llash yo'li bilan bolaning yoshiga muvofiq lug'at boyligi va mustaqil nutq bilan birga to'g'ri,

aniq, ravon nutqni tarbiyalashdan iborat[5] bo'lib, ushbu jarayonda ota – ona va tarbiyalovchi o'qituvchining hamkorligi katta ahamiyat kasb etadi. Bola bilan har ikkala taraf birgalikda shug'ullansa nuqsonni bartaraf etish shunchalik oson kechadi. Bolalar nutqini o'stirish uchun har kunlik ishlatiladigan so'zlardan foydalangan holda shu so'zlarni yozib o'qitish maqsadga muvofiq sanaladi. Og'zaki nutqni rivojlantirish orqali bolada o'z fikrini bayon etishini ham rivojlantirishimiz mumkin. Tilimizda so'zlar va ularning bir-biriga o'xshash ma'noli turlari juda ko'p. Shulardan o'rinli foydalangan holda bola nutqini yana boyitib rivojlantirishimiz mumkin. Shuni ta'kidlash lozimki, tarbiya jarayoniga alohida yondashgan holda bolaning nafaqat nutqi balki uning fikrlashiga ham e'tibor qaratishimiz maqsadga muvofiq hisoblanadi. Tarbiya murakkab va uzoq davom etadigan jarayon, shuning uchun tarbiyalanuvchilar bilan alohida ishlagan holda ularning fikrlashi, dunyoqarashiga bog'liq holda tarbiyalash o'qituvchining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Dars davomida o'qituvchi turli xil metodlardan foydalangan ularda yozma va og'zaki nutqni rivojlantirishi mumkin. Masalan, "O'qib ko'r-chi" metodidan foydalangan holda harflarni to'g'ri o'qiy olish ko'nikmalarini hosil qilamiz. Ushbu metodda o'qituvchi o'quvchilarga yozma va bosma harflar bilan katta-katta qilib yozilgan so'zlarni ko'rsatadi. O'quvchilar o'qiydi. Tez va to'g'ri o'qigan o'quvchilar rag'batlantiriladi. Bunda o'quvchilarda yozma va bosma yozuvni ham o'qish texnikasi rivojlanadi. Bu o'yinni Alifbe davrida ham qo'llash mumkin[6].

Xulosa: Bola nutqini rivojlanmaganligini aniqlash va tuzatishda oiladagi muhit va tarbiyalovchi o'qituvchining hamkorligi orqali nutqni o'stirish, to'g'irlash mumkin. Avvalo tarbiya jarayoniga to'g'ri yondashgan holda bolaga so'zlarni talaffuz orqali o'rgatish lozim. Bunda turli xil o'yin metodlari orqali o'qitish bolaning xotirasida yaxshi saqlanib qolishga yordam beradi. Chunki bola ayni boshlang'ich sinfda o'yinqaroq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Logopediya: darslik/ M.Y. Ayupova; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. — T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007. —560 bet.
2. Maxsus pedagogika (Darslik). —T.: «Fan va texnologiya», 2014,368 bet.
3. Boshlang'ich ta'lim uchun didaktik materiallar / Sh. Nurullayeva, O. Xaydarova/. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: —Innovatsiya-Ziyo,2022,96 b.
4. B.X.Xodjayev Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 416 bet
5. M.U. Xamidova. Maxsus pedagogika/o'quv qo'llanma/. - Toshkent: —N1F MSHI, 2020, 164 bet

«O'ZBEKISTON – MENING VATANIM. MENING JONAJON O'ZBEKISTONIM» NOMLANGAN HAFTALIGINI O'TKAZISH BO'YICHA TAVSIYALAR

M.Z.Fayzullayeva

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislari qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada "Metodik mahorat kuni" va "Metodik mahorat soati" tadbirining sentyabr oyi "O'zbekiston – mening Vatanim. Mening janajon O'zbekistonim" deb nomlangan haftaligini o'tkazish bo'yicha bolalarga beriladigan bilimlar mazmuni, mavzular asosida tavsiyalar yoritib berildi.

Аннотация: В данной статье освещено содержание знаний, передаваемых детям, и рекомендации, основанные на темах сентябрьского мероприятия «День методического мастерства» и «Час методического мастерства» под названием «Мой родной Узбекистан».

Abstract: This article highlights the content of knowledge imparted to children and recommendations based on the themes of the September event "Day of Methodological Mastery" and "Hour of Methodological Mastery" entitled "My Native Uzbekistan".

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida «Metodik mahorat kuni» va «Metodik mahorat soati» tadbirlari maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlarining kasbiy rivojlanishi uzluksizligini ta'minlash, kasbiy bilim, ko'nikma va mahoratini muntazam oshirib borish maqsadida tashkil etilib kelinib, tadbir davomida tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlarida trener

(mentor)lar tomonidan yetakchi pedagoglarni maqsadli tayyorlash, ularning kasbiy mahoratini oshirish, ijodiy ishlash va o'z bilimini muntazam boyitib borish uchun o'quv- seminar, trening, mahorat darslari tashkil etilyapti.

Bugungi kunda tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlarida trener (mentor)lar tomonidan "Mening janajon O'zbekistonim"deb nomlangan haftaligini o'tkazish bo'yicha pedagoglarning kasbiy mahoratlarini oshirish uchun o'quv- seminar, trening, mahorat darslari tashkil ishlari qizg'in ketyapti.

Biz sentabr oyi "O'zbekiston – mening Vatanim. Mening janajon O'zbekistonim" deb nomlangan haftaligini o'tkazish bo'yicha tavsiyalarni ilova qilamiz.

Sentabr oyi "O'zbekiston – mening Vatanim. Mening janajon O'zbekistonim" deb nomlangan haftaligi mazmuni bolalarni tug'ilib o'sgan yurtiga muhabbat hissini uyg'otish, o'zlari yashayotgan ko'cha, mahalla, qishloq, tuman va shahar bilan tanishtirish, ularning nomlarini to'g'ri aytishga o'rgatish, bolalarning e'tiborini yashash joyidagi diqqatga sazovor joylar, me'morchilik yodgorliklari, baland va ko'rkam binolarga, keng va ravon yo'llarga qaratib ularga nisbatan qiziqish uyg'otish, milliy qadriyatlar, urf-odatlarimizni ulug'lash, hurmat qilish tuyg'usini shakllantirishga yo'naltirilgan.

Shuningdek, "O'zbekiston – mening Vatanim. Mening janajon O'zbekistonim" deb nomlangan haftaligi mazmuni O'zbekistonning mustaqillik kuni, davlatimiz ramzlari: gerb, bayroq va madhiyasi, O'zbekistonda davlat tili – o'zbek tili ekanligi haqidagi bilimlarini takomillashtirish. O'zbekiston Respublikasi Prezident tomonidan boshqarilishi, O'zbekistonning poytaxti Toshkent shahri ekanligi haqidagi tushunchalarini mustahkamlash. O'zbek xalq og'zaki ijodi namunalari asosida bolalar qalbida o'z millatiga muhabbat, milliy g'urur hissini tarbiyalash. Bolalarni tariximiz va Sharqning buyuk allomalari, ularning hayoti va ijodi bilan tanishtirish.

Ulug' allomalar: Alisher Navoiy, Al Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, musavvir Kamoliddin Behzod haqidagi tushunchalarini aniqlash va mustahkamlash.

Bolalarni o'zbek xalq amaliy san'ati, milliy hunarmandchiligidan: zargarlik, zardo'zlik, misgarlik, ganchkorlik kabilar bilan tanishtirish. Xalq ustalari tomonidan tayyorlangan buyumlardagi; kashtachilarning tikkan so'zanalari, zargarlarning nozik did bilan yasagan taqinchoqlardagi go'zallikni, ranglar jilosini his qilishga undash. Shu tariqa bolalar qalbida xalq ijodiyotiga, amaliy san'at asarlariga nisbatan qiziqish hissini tarkib toptirish mavzularini o'z ichiga oladi.

Oy:Sentyabr.

Mavzu:O'zbekiston – mening Vatanim

1-hafta. Mavzu: Mening qadrdon O'zbekistonim

Mavzu: O'zbekiston mening Vatanim

Maqsad:

"Nutq va til":

bolalarga Vatanni qalbdan chuqur his qilishlari uchun Vatan nima? Nima uchun biz uni sevamiz? Kabi savollar berish bilan muloqatga kirishishlariga imkoniyat berish. Bolalarni surat bo'yicha mazmunli hikoya tuzishga, suhbat paytida faol ishtirok etishga undash. Surat bo'yicha guruh muhokamasida muloqotga kirishish, mustaqil mazmunli hikoya tuzishga o'rgatish. "Mustaqillik bayrami", "Mustaqillik maydoni" mavzularida lug'atni faollashtirish. Bolalar surat asosida voqyealarini so'zlab berayotganida ovoz ohangining xilma-xil (so'roq, his-hayajon) turini qo'llay bilish ko'nikmalarini shakllantirish. Nutqning ifodaliligini tarbiyalash.

"Men" konsepsiyasi:

Vatan haqida suhbat davomida bolalarning o'zining millati, tilini bilishlarini rag'batlantirish.

Intellektual-bilish malakalari:

O'z mamlakati va uning ramzlari: gerb, bayroq va madhiyasi, O'zbekistonda davlat tili – o'zbek tili ekanligi haqidagi bilimlarini mustahkamlash.

Mayda motorika:

"O'zbekiston gerbi", "O'zbekiston bayrog'i" mavzusida pazl o'yinlarini taklif etish bilan bolalarni mayda motorikasini rivojlantirish.

Kerakli jihoz va materiallar: “Mustaqillik bayrami” surati, AKT, diskda slaydlar

Ta'limiy faoliyatning borishi:

Tarbiyachi ta'limiy faoliyatning kirish qismida bolalarga Vatanni qalbdan chuqur his qilishlari uchun Vatan nima? Nima uchun biz uni sevamiz? kabi savollar bilan murojaat qiladi. Bolalar javoblaridan so'ng ularning javoblarini umumlashtiradi: Biz tug'ilib o'sgan joy-bu Vatan. Shuning uchun “Ona Vatan” deymiz. Vatan-muqaddas. Chunki unda bizning buva-buvilarimiz yashab o'tishgan. Biz ham ota-onalarimiz bilan unda yashayapmiz. Shuning uchun uni sevamiz. Biz Vatanda baxtiyor yashayapmiz. Yaqinda “Mustaqillik” bayramini nishonladik. Bugun men sizga “Mustaqillik bayrami” mavzusida surat ko'rsataman. Diqqat bilan suratni ko'rib chiqish.

Asosiy qism:

1. “Mustaqillik bayrami” mavzusi bo'yicha suratni ko'rib chiqish.
2. Surat bo'yicha savol-javob o'tkazish.
3. Surat bo'yicha bolalar hikoyalarini tinglash.
4. Jismoniy daqiqa
5. Bolalar tuzgan hikoyalarini muhokama qilish va rag'batlantirish

Qo'shimcha: “Mustaqillik bayrami” mavzusida vidiorolik ko'rsatish.

E'tiborga molik jihati: bolalar lug'atiga kirgan yangi so'zlarni o'zlashtirish. Bog'lanishli nutq— hikoya tuzish ko'nikmalarini shakllantirish. Nutqning ifodaliligini tarbiyalash.

Oy: Sentyabr.

Mavzu: O'zbekiston – mening Vatanim

1-hafta. Mavzu: Mening qadrdon O'zbekistonim

Mavzu: Qadimgi shaharlar (Samarqand, Buxoro, Xiva)

Maqsad:

“Nutq va til”: bolalarga qadimgi shaharlar, Samarqand, Buxoro, Xiva shaharlarini bilasizmi? Bu shaharlar qadimiy shaharlaridan biri ekani, bu shaharlar hozirgi kunda turistik markazlardan hisoblanishi kabi savollar berish bilan muloqatga kirishishlariga imkoniyat berish. Bolalarni surat bo'yicha mazmunli hikoya tuzishga, suhbat paytida faol ishtirok etishga undash. Surat bo'yicha guruh muhokamasida muloqotga kirishish, mustaqil mazmunli hikoya tuzishga o'rgatish. “Ziyoratgoh joylar”, “Qadimgi shahar” mavzularida lug'atni faollashtirish. Bolalar surat asosida voqyealarini so'zlab berayotganida ovoz ohangining xilma-xil (so'roq, his-hayajon) turini qo'llay bilish ko'nikmalarini shakllantirish. Nutqning ifodaliligini tarbiyalash.

“Men” konsepsiyasi: qadimgi shaharlar haqida suhbat davomida bolalarning o'z xududlaridagi muqaddas qadamlarini bilishlarini rag'batlantirish.

Intellektual-bilish malakalari: qadimgi shaharlar tarixi, qadimiy shaharlarning bugungi kunda turistik markazlardan hisoblanishi, bu shaharlarni ko'rgani uzoq mamlakatlardan ham sayyohlar juda ko'p kelishi, shaharlarimiz -bamisoli muzey shahar ekani, juda ko'p tarixiy-me'moriy yodgorlik mavjudligi haqidagi bilimlarni berish.

Mayda motorika:

“Samarqand registoni”, “Buxoro Amirxon saroyi”, “Xiva Ichan qal'a” mavzusida pazl o'yinlarini taklif etish bilan bolalarni mayda motorikasini rivojlantirish.

Kerakli jihoz va materiallar: “Samarqand registoni”, “Buxoro Amirxon saroyi”, “Xiva Ichan qal'a” suratlari, AKT, diskda slaydlar.

Ta'limiy faoliyatning borishi:

Tarbiyachi ta'limiy faoliyatning kirish qismida bolalarga qadimgi shaharlar nomini bilasizmi? Samarqand, Buxoro, Xiva shaharlarini bilasizmi? kabi savollar bilan murojaat qiladi. Qadimiy shaharlarning bugungi kunda turistik markazlardan hisoblanishi, bu shaharlarni ko'rgani uzoq mamlakatlardan ham sayyohlar juda ko'p kelishi, shaharlarimiz -bamisoli muzey shahar ekani, juda ko'p tarixiy-me'moriy yodgorlik mavjudligi haqidagi kabi savollar bilan murojaat qiladi. Bolalar javoblaridan so'ng ularning javoblarini umumlashtiradi.

Asosiy qism:

1. “Qadimgi shaharlar” mavzusi bo'yicha suratlarni ko'rib chiqish.
2. Suratlarda bo'yicha hikoyalar tuzish.

3. O'lkamizning diqqatga sazovor joylari suratlarini ko'rib chiqish.

Qo'shimcha: "Qadimiy shaharlarimiz" mavzusida vidiorolik ko'rsatish.

E'tiborga molik jihati: bolalar lug'atiga kirgan yangi so'zlarni o'zlashtirish. Bog'lanishli nutq— hikoya tuzish ko'nikmalarini shakllantirish. Nutqning ifodaliligini tarbiyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020.
2. Grosheva I.V., Evstafeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi /takomillashtirilgan ikkinchi nashr/". Toshkent, 2022-y.
3. Grosheva I.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Rizayeva X.U., Kuryayeva I.V., Nekrasova Y.A., Shivaldova N.S., Xaziyeva L.Z. "Yer sayyorasi – umumiy uyimiz" Ekologik ta'lim va tarbiya bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun parsial dastur . – T.: 2022-y.
4. D.T.Maxmudova va boshqalar "Tabiat bilan tanishtirish metodikasi", Toshkent, 2019 y.
- 5.Nigmatov A.N., Muxamedov SH.N. "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning ekologik ong va madaniyatni shakllantirish". T., 2020.

MADANIYAT TUSHUNCHASI VA TINGLASH MADANIYATI

Abdug'aniyeva Mavjuda Akram qizi

Navoiy davlat universiteti

*70110201-Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi(maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi
2-bosqich magistri*

Annotatsiya: Ushbu maqolada madaniyat tushunchasi va uning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan tinglash madaniyati tahlil qilinadi. Madaniyatning ijtimoiy va kommunikativ jihatlari o'rganilib, tinglash madaniyatining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tinglash madaniyatining pedagogik, biznes, davlat boshqaruvi va oilaviy munosabatlardagi o'rni haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: madaniyat, kommunikativ madaniyat, tinglash madaniyati, muloqot, ijtimoiy munosabatlar.

Аннотация. В данной статье анализируется понятие культуры и ее составная часть – культура слушания. Рассматриваются социальные и коммуникативные аспекты культуры, а также научно обосновывается значение культуры слушания в развитии общества. Особое внимание уделяется роли культуры слушания в педагогике, бизнесе, государственном управлении и семейных отношениях.

Ключевые слова: культура, коммуникативная культура, культура слушания, коммуникация, социальные отношения.

Abstract. This article analyzes the concept of culture and its integral component – the culture of listening. The social and communicative aspects of culture are examined, and the significance of listening culture in societal development is scientifically justified. Additionally, the role of listening culture in pedagogy, business, public administration, and family relationships is discussed.

Keywords: culture, communicative culture, listening culture, communication, social relations.

Kirish. Madaniyat murakkab va serqirra tarixiy hodisa bo'lib, har bir fan o'ziga xos tarzda madaniyat tushunchasini yaratadi. Shu tufayli hozirgi vaqtda ilmiy adabiyotlarda uning 250 dan ortiq ta'rifi uchraydi. Ko'pgina xalqlarda madaniyat tushunchasi o'rinda lotin tilidan qabul qilingan "cultura" atamasi ishlatiladi. Cultura deganda dastlab tabiat obyektlarining inson mehnat faoliyatining natijasida o'zgarishi, boshqacha qilib aytganda, parvarish qilish, ishlov berish, dehqonchilik bilan shug'ullanish tushunilgan. Bu atamani yuqoridagi ma'noda ishlatish hozir ham uchraydi. Masalan, rus tilida «agrokultura» so'zida ana shunday mazmun ifodalanadi. Ammo, shuni ta'kidlash lozimki, lotincha atamani qabul qilgan xalqlarda ham keyingi vaqtlarda bu tushunchaga kengroq mazmun berilib, ma'rifatlilik, bilimlilik, tarbiya ko'rganlik ma'nolarida qo'llanila boshlangan. Ijtimoiy-falsafiy tafakkurning keyingi bosqichlarida madaniyatni deyarli barcha xalqlarda, garchi turli shakllarda bo'lsa-da, mohiyat e'tibori bilan aynan ma'naviy faoliyat sohasi

sifatida tushunish ustuvor bo'lib keldi. Faqat XIX asr o'rtalaridagina madaniyat tushunchasi kengroq ma'noda, ya'ni inson faoliyati natijasida yuzaga kelgan barcha narsalarga nisbatan ishlatila boshlandi.

Adabiyotlar tahlili. Madaniyat insonning faoliyati jarayoni, uning natijasida yaratilgan ma'naviy qadriyatlar bo'lib, o'z navbatida shaxsning shakllanishi va kamol topishida muhim omil hisoblangan ijtimoiy hodisadir. Madaniyat tushunchasida hayotning biologik shakllaridan farqli o'laroq, inson faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari bilan bir qatorda bu faoliyatning tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichlaridagi, ma'lum bir tarixiy davrdagi, milliy va etnik rivojlanishdagi sifatiy o'ziga xoslik ham o'z ifodasini topadi. Masalan, biz «qadimgi davr madaniyati», «o'zbek madaniyati» kabi tushunchalarni yuqoridagi ma'nolarda ishlatamiz. Ayni paytda, «mehnat madaniyati», «muomala madaniyati», «nutq madaniyati», "tinglash madaniyati", «siyosiy madaniyat», «ekologik madaniyat», «axloqiy madaniyat» kabi iboralarni ham qo'llaymizki, bunday hollarda madaniyat kishilarning ongi, xulqi va faoliyatining o'ziga xosligini ifodalagan bo'ladi. Bunga «shaxs madaniyati», «yoshlar madaniyati» kabi tushunchalar ham misol bo'la oladi.

Ilmiy adabiyotlarda madaniyatni moddiy va ma'naviy madaniyatga bo'lish rasm bo'lgan. Madaniyatni moddiy va ma'naviyga bo'lish inson faoliyatining ikki asosiy sohasi, ya'ni moddiy va ma'naviy ne'matlar ishlab chiqarish bilan bevosita bog'liqdir. Moddiy madaniyat moddiy faoliyatning barcha sohalarini va natijalarini o'z ichiga oladi. Moddiy madaniyatning muhim elementlari ishlab chiqarish, transport, aloqa vositalaridir. Moddiy madaniyatga uy-joy, kiyim-bosh, uy-ro'zg'or buyumlari, iste'mol vositalari deb ataladigan hodisalar ham kiradi. Bularsiz ma'lum bir xalq madaniyati, uning tarixiy taraqqiyotning turli bosqichlaridagi o'ziga xosliklari haqida to'g'ri fikr yuritish mumkin emas.

Ma'naviy madaniyat esa ma'naviy ne'matlar ishlab chiqarish, ijtimoiy ong shakllarini yaratish bilan bog'liq bo'lgan faoliyatning barcha sohalarini qamrab oladi. Ma'naviy madaniyat namoyon bo'lishining turli shakllari: har xil tasavvurlar va g'oyalar, nazariyalar va ta'limotlar, ilmiy bilimlar va san'at asarlari, axloqiy va huquqiy me'yorlar, falsafiy, siyosiy qarashlar, mifologiya, din kabilar ana shunday faoliyat natijasidir. Bularning barchasi o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, balki tarixiy taraqqiyotning ma'lum bosqichida turgan va o'zaro munosabatlarga kirishgan kishilar tomonidan yaratiladi. Bundan ko'rinib turibdiki, ma'naviy madaniyat ma'naviy faoliyat natijasi sifatida kelib chiqayotgan hodisalarnigina emas, balki ularning yaratilishi jarayonida kishilar o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni ifodalash uchun ham xizmat qiladi.

Antik zamon mutafakkirlari fikricha, madaniyat inson faoliyati bilan bog'langan. Madaniyat eng umumiy malakalar, layoqatlar, bilimlarning ifodasi, shaxsning yuksak ijtimoiy tajribaga ega bo'lishi uning madaniyatni egallash darajasini bildiradi, degan mulohazalar tarqalgan. Qadimgi yunon mutafakkiri Demokritning fikricha, inson madaniyatning ijodkori bo'lib, uni o'z ehtiyojlarini qondirish maqsadida va tabiatga taqlid qilib yuzaga keltirgan¹. O'rta asr Sharq ijtimoiy tafakkurining yirik namoyandalari — Forobiy, Beruniy, Ibn Sino va boshqalar ham madaniyat to'g'risida o'zlarning chuqur fikr-mulohazalarini meros qilib qoldirganlar. Forobiyning fikricha, har bir inson yetuklik sari intiladi, bunday fazilatga esa faqat shahar jamoasi orqali erishishi mumkin. «Madaniy jamiyat va madaniy shahar (yoki mamlakat) shunday bo'ladiki, — deydi u, — shu mamlakatning aholisidan bo'lgan har bir odam kasb-hunarda ozod, hamma bab-barobar bo'ladi, kishilar o'rtasida farq bo'lmaydi, har kim o'zi istagan yoki tanlagan kasb- hunar bilan shug'ullanadi. Odamlar chin ma'nosi bilan ozod bo'ladilar»². Alisher Navoiy yetuk axloq va adolatli jamiyat, jamoa masalalarini qayd etish bilan birga, insonparvarlik ideallariga muvofiqlashish orqali ma'naviy va madaniy yuksaklikka erishish mumkinligini, bu narsa insoniylik mezonini ekanligini alohida ta'kidlaydi. Yevropa ma'rifatparvarlik davri ingliz faylasufi F. Bekon ham shunday fikrni ilgari surib, madaniyat inson faoliyatining erkinligidir, degan edi. Uning fikricha, kimki o'z ishining ustasi bo'lsa, erkinlik bilan o'z maqsadlariga erisha oladi, har bir omilkor usta — o'z ijodining shohidir³.

Tahlil va Natijalar. Tinglash madaniyati inson muloqoti sifatining muhim tarkibiy qismi

hisoblanadi. Psixologik va lingvistik tadqiqotlarga ko'ra, samarali muloqotning 45-50 foizi tinglash jarayoniga bog'liq [7]. Ushbu jarayon quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

Faol tinglash – suhbatdoshning fikriga diqqat qaratish, uni tushunish va fikrini aks ettirish [8].

E'tiborli tinglash – suhbat davomida shaxsiy hissiyot va fikrlardan voz kechib, faqat suhbatdoshga diqqat qaratish.

Tinglashning lingvistik jihatlari – intonatsiya, urg'u va muloqot jarayonidagi pauzalar orqali suhbatdoshning kayfiyati va maqsadini tushunish [9].

Tinglashning psixologik omillari – shaxsiy tajriba, kayfiyat va ijtimoiy muhit tinglash jarayoniga ta'sir ko'rsatishi mumkin [10].

Tinglash madaniyatining amaliy jihatlari. Tinglash madaniyati turli sohalarda muhim ahamiyat kasb etadi:

Ta'lim tizimida – o'qituvchilarning tinglash madaniyati o'quvchilar bilan samarali muloqotni ta'minlaydi [11].

Biznesda – mijozlar va hamkorlar bilan ishonchli munosabatlar o'rnatishda muhim rol o'ynaydi [12].

Davlat boshqaruvida – rahbarlarning tinglash madaniyati jamoat fikrini inobatga olish imkonini beradi.

Oilaviy va ijtimoiy munosabatlarda – o'zaro hurmat va ishonchning shakllanishiga xizmat qiladi [13].

Jamiyat rivojlanishida tinglash madaniyatining o'rni. Zamonaviy jamiyatda tinglash madaniyati muhim ahamiyat kasb etadi. Uning rivojlanishi kommunikativ samaradorlikni oshiradi hamda ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, tinglash madaniyatiga ega bo'lgan jamiyatlarda:

–Muloqotdagi tushunmovchilik va nizolar kamayadi.

–Jamiyat a'zolari o'rtasidagi ijtimoiy ishonch ortadi.

–Muloqot samaradorligi oshadi va ijtimoiy integratsiya kuchayadi [14].

Shu bois, tinglash madaniyatini rivojlantirish zamonaviy ta'lim va kommunikatsiya strategiyalarining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Madaniyat inson faoliyatining barcha jabhalarida namoyon bo'lib, uning tarkibiy qismlaridan biri sifatida tinglash madaniyati alohida o'ringa ega. Tinglash madaniyati muloqot sifati va insonlar o'rtasidagi munosabatlarni belgilovchi omil hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda uning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tinglash madaniyati rivojlangan jamiyatlarda kommunikativ jarayon samaradorligi yuqori bo'ladi. Shu sababli, tinglash madaniyatining rivojlanishiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Adabiyotlar

1. Xudoyberganov O. Madaniyat sotsiologiyasi. – T.: Ma'naviyat, 2022.
2. G'afurov I. Madaniyat va zamonaviylik. – T.: O'zbekiston, 2019.
3. Hall S. Cultural Representations and Signifying Practices. – London: SAGE, 1997.
4. Rahmonov S. Muloqot madaniyati. – Samarqand: SamDU, 2020.
5. Vygotsky L. Thought and Language. – Cambridge: MIT Press, 2012.
6. Miller K. Organizational Communication. – Boston: Cengage, 2014.
7. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. – New York: HarperCollins, 1990.
8. Karimova D. Til va madaniyat o'zaro ta'siri. – T.: Fan, 2021. – 240 b.
9. Vygotsky L. Thought and Language. – Cambridge: MIT Press, 2012. – 392 p.
10. Karpov A. Pedagogik muloqot nazariyasi. – M.: Pedagogika, 2018. – 275 b.

**MAKTABGACHA TA'LIMDA MOSLASHUV MUAMMOLARI
VA ULARNI YENGISH USULLARI**
Maripova Nodira Xamidovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi
Akromaliyeva Madina Jaxongir qizi, Ikramova Sitara Axmadjonovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari

Annotatsiya: ushbu maqolada bolalarning maktabgacha ta'lim muhitiga moslashish jarayoni, uning qiyinchiliklari hamda bu muammolarni yengishning samarali usullari yoritiladi.

Tayanch so'zlar: ijtimoiy moslashuv, maktabgacha yosh, atrof-muhit, muloqot ko'nikmalari, jamiyat, o'yin, pedagogik yondashuv, individual.

Аннотация: В данной статье будет освещен процесс адаптации детей к дошкольной среде, ее трудности, а также эффективные способы преодоления этих проблем.

Базовые слова: социальная адаптация, дошкольный возраст, среда, коммуникативные навыки, общество, игра, педагогический подход, индивидуальный.

Abstract: This article will cover the process of children's adaptation to the preschool environment, its difficulties, as well as effective ways to overcome these problems.

Key words: social adaptation, preschool age, environment, communication skills, society, game, pedagogical approach, individual.

Ijtimoiy moslashuv (adaptatsiya) bu insonning jamiyatdagi qoidalar, qadriyatlar va xulq-atvor me'yorlariga moslashish jarayonidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bu jarayon alohida ahamiyatga ega, chunki ular ilk bor oiladan tashqaridagi ijtimoiy muhitga kirib boradilar. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari (MTT) bolalarning ijtimoiylashuvida muhim rol o'ynaydi. Aynan shu yerda ular tengdoshlari bilan muloqot qilishni, jamoada ishlashni va mustaqil qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

Biroq bolalarning ijtimoiy moslashuvi har doim ham oson kechmaydi. Ular yangi muhitga tushunish, jamoaga qo'shilish, yangi qoidalarni o'zlashtirish jarayonida turli psixologik va ijtimoiy qiyinchiliklarga duch keladilar.

Ijtimoiy moslashuv -bu bolaning jamiyatga qo'shilishi, yangi muhitga moslashishi, jamiyat qoidalarini qabul qilishi va ularga muvofiq xulq-atvorni shakllantirish jarayonidir. Bolalar uchun bu jarayon ilk bor maktabgacha ta'limga kelgan paytdan boshlanadi va ular asta-sekin o'zlarini jamoaning a'zosi sifatida his qila boshlaydilar. Shu o'rinda M.A.Jumayevaning: "Bolalarning ijtimoiy rivojlanishi uchun sharoit yaratishda ularga nafaqat ijtimoiy tajribani bilim va ko'nikma shaklida o'tkazish, balki ichki salohiyatni ochib berishga ko'maklashish zarur" ligini ta'kidlashimiz zarur.

Bizga ma'lumki bolalarda ijtimoiy moslashuv quyidagi bosqichlarda amalga oshadi:

- 1.Dastlabki bosqich – bola yangi muhitga kirib keladi va atrofni kuzatadi. Bu bosqichda u o'zini noqulay his qilishi, xavotir va qo'rquvni boshdan kechirishi mumkin.
- 2.Moslashish bosqichi- bola asta-sekin yangi muhitga o'rganadi, tarbiyachi va tengdoshlari bilan muloqotga kirishadi.
- 3.Integratsiya bosqichi- bola jamoaning to'laqonli a'zosiga aylanadi, faol ishtirok etadi va o'zini erkin his qiladi.

Demak, maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy moslashuvida yuqorida keltirilgan bosqichlar muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari maktabgacha yoshdagi bolalar yangi muhitga moslashishda quyidagi muammolarga duch kelishlari mumkin:

Psixologik qiyinchiliklar: bola uyidan uzoqlashganda qo'rquv yoki stress his qilishi, uyqu buzilishi, ishtahanin yo'qolishi, yig'loqilik va bezovtalik kuzatilishi mumkin.

Ijtimoiy qiyinchiliklar: bola tengdoshlari bilan aloqa qilishda qiynalishi, jamoaviy o'yinlarda ishtirok etmasligi va yolg'izlik his qilishi mumkin.

Pedagogik qiyinchiliklar: bola tarbiyachi talablarini tushunmasligi yoki qabul qilmasligi, mashg'ulotlarga qiziqmasligi, qoidalarga rioya qilishda muammolar paydo bo'lishi mumkin.

Albatta moslashish jarayonida duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni yengishda biz, tarbiyachi-pedagoglar bolaga individual yondashgan holda o'z yordamimizni ko'rsatishimiz lozim.

M.Saidovanning fikrlariga ko'ra "Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy moslashuvi ularning atrof-muhitga moslashish qobiliyatini oshirish, o'zaro muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirish va jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beruvchi muhim jarayondir. Bu jarayonda o'yin texnologiyalari, emotsional muhit va individual yondashuv asosiy omillar hisoblanadi" deya talqin qilganlar. Bizning fikrimizcha, bu jarayon nafaqat pedagogik yondashuvlar, balki ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilsa samaraliroq bo'ladi. Jamoaviy o'yinlar, ijodiy va syujetli-rolli faoliyatlar orqali bolalarning ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash lozim.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bolalarning ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish uchun quyidagi samarali usullarni qo'llash mumkin:

- 1.Ota-onalar va tarbiyachilar hamkorligi- bolaga uyda va bog'chada bir xil tarbiya usullari qo'llanishi, ota-onalar va tarbiyachilar o'rtasida muntazam muloqot bo'lishi kerak.
- 2.Individual yondashuv- har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, moslashuv jarayonini tashkil etish muhim.
- 3.Psixologik qo'llab-quvvatlash – bola yangi muhitga o'rganganida unga hissiy yordam ko'rsatish, qo'rquvlarini yengishga yordam berish kerak.
4. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish- jamoaviy o'yinlar va mashg'ulotlar orqali bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy moslashuvi ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.Bu jarayonda ota-onalar ,tarbiyachilar va psixologlarning hamkorligi, bolalarga individual yondashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyatlar ularning moslashuv jarayonini yengillashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Jumayeva M.A . "Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy rivojlanish . Interscience. – 2023
2. "Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish muammolari va yechimlari" Renessans-edu. – 2023
3. "Maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish yo'llari" Cyberleninka – 2024
4. Saidova M. "Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy moslashuvi va uni rivojlantirish yo'llari". Ilmiy amaliy konferensiya materiallari, - Toshkent, 2022.
- 5.G'ulomov U. "Pedagogika asoslari".- Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- 6.Vygotskiy L.S. "Bolalar psixologiyasi".- Moskva: Pedagogika , 1984.
- 7.Jalolov J. "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi".- Toshkent : Fan va texnologiya , 2020.
8. Maripova N.X. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda teatr sahnalashtirishning ta'lim-tarbiyaviy ahamiyati TDPU .Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2024 y.

MUNDARIJA

1-SHO‘BA: MAKTABGACHA TA’LIMNING INNOVATSION RIVOJLANISH STRATEGIYALARI	
<i>M.B. Kalonov. Zamonaviy ta’lim taraqqiyotida maktabgacha ta’limning o‘rni.....</i>	4
<i>R.H. Davlatova. Maktabgacha ta’limning kelajak modeli: jahon tajribalari va o‘zbekistonning zamonaviy-milliy imkoniyatlari.....</i>	5
<i>Ф.Р.Кадирова Совершенствование методики по подготовке детей к чтению в дошкольных образовательных организациях.....</i>	9
<i>Z. Xudaybergenova. Maktabgacha yoshdagi bolalar ta’limida STEAM texnologiyalaridan fridrix frebelning didaktik tizimi tatbig‘i – aniq fanlar bo‘yicha ko‘nikmalarni shakllantirishning garovi sifatida.....</i>	11
<i>Rebecca Carter Educating children for tomorrow</i>	23
<i>Л.А. Пшеницына, Л.С. Дуйнова Практические аспекты формирования гуманного отношения к людям старшего поколения у детей старшего дошкольного возраста.....</i>	25
<i>Л.К.Ничипоренко, А.Жолдасова Особенности фольклора как элемента субкультуры современного дошкольника.....</i>	28
<i>D.O. Abbaskhanova Methoden der berufsorientierung von kindern in Deutschland.....</i>	29
<i>Н.К. Нуриханова, А.А.Шабаетова Психолого-педагогические условия эффективной работы в малых группах в доу: интеграция теории и производственной практики.....</i>	31
<i>Г. Э. Джаннелисова Вызовы и направления трансформации дошкольного образования в Узбекистане в контексте глобальных изменений.....</i>	33
<i>S.S.Saidov Pedagogning axborot-kommunikativ kompetentligi va ta’lim samaradorligi.....</i>	39
<i>Sh.J. Xudoyorov Maktabgacha ta’lim tashkilotlari xodimlarining axborot savodxonligini oshirish strategiyalari.....</i>	41
<i>G.P.Ermatova Zamonaviy ta’lim - talabalar ijtimoiy intellektini shakllantirish omilidir.....</i>	44
<i>Ф.Р. Жумаева К вопросу о транспозиции частей речи в русской и узбекской лингвистике.....</i>	47
<i>Sh.N. Xaydarova O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish strategiyalari.....</i>	49
<i>Anikó Varga Nagy Education for sustainability in the hungarian kindergartens.....</i>	51
<i>О.Р. Шамиева, Ф.Б. Махкамова Роль развивающих игр в интеллектуальном развитии у детей младшего дошкольного возраста.....</i>	52
<i>Г.К.Кумакбаева Мектепке дейінгі балаларды тәрбие берудегі ақпараттық және инновациялық технологиялардың рөлі.....</i>	55
<i>Н.Х. Марипова Подготовка будущих педагогов воспитателей в области профессиональной ориентации в инновационной среде</i>	56
<i>N.G.Yaxshiyeva O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’limning huquqiy asoslarini tahlil qilish.....</i>	59
<i>Sh.M.O‘tamurodova Maktabgacha yoshdagi bolaga berilgan ta’lim-tarbiya - kelajak uchun investitsiya</i>	61
<i>A.Sh.Egamova Maktabgacha ta’lim va ota-onalar hamkorligiga zamonaviy yondashuv.....</i>	64
<i>N.B.Yodgorova Inklyuziv ta’lim tizimida ta’lim pedagogikasining ahamiyati va pedagogik mahoratni shakllantirishda interaktiv texnologiyalardan foydalanish samaradorligi.....</i>	66
<i>S.K.Xolmatova, Sh.A.Rizaqulova, F.K.Bekchanova Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda innovatsion yondashuvning ahamiyati.....</i>	69
<i>Sh.N.Xaydarova, M.R.Ikromova Maktabgacha yoshdagi bolalar turizmini tashkil etishda zamonaviy yondashuv.....</i>	71
<i>Sh.T.Xasanova, Y.B.Usmonaliyeva Maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy faoliyatini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish.....</i>	74

Z.T.Qoraboyeva Maktabgacha ta'lim sohasida raqobatbardosh kadrlarni maqsadli va uzluksiz tayyorlash masalalari.....	77
M.A.Aslova, D.I.Raxmatova Katta va maktabgacha tayyorlov guruhlarida ertalabki gimnastikani o'tkazish metodlari va ularning ahamiyati.....	80
N.K.Musayeva, S.M. Muxammadova O'zbekistonda nodavlat mtlarining tashkil topish tarixi.....	82
M.F.Jumayeva Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy xotirani mustahkamlashda zamonaviy dasturiy vositalarning o'rni	85
M.R.Sattarova Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalari.....	87
N.K.Musayeva, M.R.Nishonova, S.M.Kamoljonova Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalari.....	90
T.I. Urmonova, D.Hayitmonbetova Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi.....	92
S.Z.Safarov Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari.....	96
M.A.Jumayeva Maktabgacha ta'lim tashkilotining tashkiliy va me'yoriy asoslari.....	99
X.I.Tosheva Yangi o'zbekistonda maktabgacha ta'limni rivojlantirishning asosiy tamoyillari.....	101
D.N. Xudoyarova, M.M.Shermurova Integrated approach and innovative strategies in preschool education.....	103
Sh.T.Uraqova, S.T.Qurbonova, J.N.Maxmanazarov, S.J.Shoniyozov Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalari.....	105
N.G.Meyliyeva, Sh.Ilmova Maktabgacha ta'lim - uzluksiz ta'limning asosi: zamonaviy yondashuvlar va rivojlanish istiqbollari.....	107
N.S.Suvanova, S.A.Ro'ziyeva Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalari	110
D.H.Ismatova Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar turizmi va uning ahamiyati.....	112
N. Yorkulova, S.Saidova Managing large preschool classes: strategies for effective language teaching	115
Z.A.Fayzullayeva, Sh.A. Ro'ziyeva Maktabgacha ta'lim muassasalarida interfaol usullar yordamida o'qitishning o'ziga xos tomonlari	118
Н.Ш.Омонова, Л.Р.Тагаева Инновационные стратегии развития дошкольного образования.....	119
Y.G.Ravshanova Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "aqlli" gadgetlar asosida o'yinlar tashkil etish texnologiyalari.....	122
Sh.B.Fayzullayeva Maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanish.....	125
M. Sobirova, S.Saidova The use of stickers in teaching english as a foreign language: a motivational tool or a potential pitfall?.....	127
M.X.Qilichova, O.A. Raxmonberdiyeva Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyalari.....	130
M.Mustafoyeva, D. Abduhakimova Maktabgacha ta'limning innovatsion rivojlanish strategiyasi.....	134
Sh.Sh.Doniyorova, F.Turdiyeva Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining ta'lim jarayonida axborot texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati.....	136
N.A.Xabibullayeva Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish mashg'ulotlarida innovatsion yondashuvning mohiyati.....	138
D.I. Eshmuminova Bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash texnologiyalari.....	141

<i>N.Nazarboyeva</i> Innovative development strategies of preschool education.....	143
<i>K.E.Abdurahmonova, K.Hamroyeva</i> Yangi o'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga zamonaviy yondashuv.....	145
<i>M.O.Bobojonova, D.A.Abbasova</i> Maktabgacha ta'limdagi innovatsiyalar: nazariy asoslar, ilmiy yo'nalishlar va tahliliy tahlil.....	147
2-SHO'BA: BOLALARNI KELAJAK KASBLARIGA YO'NALTIRISH-DAVR TALABI	
<i>N.N.Djamilova</i> Maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarning kasb-hunarga qiziqishini shakllantirishga qaratilgan o'yin texnologiyalari	150
<i>Г.Ф.Шабаета, В.И.Яшина</i> Опыт реализации родительского просвещения по речевому и раннему инженерному обучению дошкольников в полилингвальной среде.....	154
<i>Sh.T.Xasanova</i> Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni zamonaviy kasblar bilan tanishtirish orqali kasbga qiziqishlarini shakllantirish.....	157
<i>P.T. Умарова</i> Мир стремительно меняется: как помочь ребёнку найти своё место в будущем.....	161
<i>N.N.Djamilova</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarning qiziqishlarini kasb-hunar tanlashga yo'naltirish zarurati.....	163
<i>R.H.Davlatova, M.M.Hoshimova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish — davr talabi.....	167
<i>M.S.Achilova, P.B.Xayriddinova</i> Maktabgacha ta'lim sohasida pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalar.....	168
<i>Sh.T.Xasanova, M.M.Abdurahmonova, G.N. Rasulova</i> Syujetli-rolli o'yinlar vositasida maktabgacha katta yoshdagi bolalarini kasbga qiziqishini shakllantirish texnologiyasini takomillashtirish	171
<i>Sh.M.O'tamurodova</i> Maktabgacha ta'limda reggio emilia yondashuvidan foydalanishning afzalliklari.....	174
<i>G'A. Joniqulov</i> Art-pedagogikaning funksional maqsadi va vositalari.....	176
<i>D.A. Abduxamidova</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy va matematik savodxonlikni rivojlantirish orqali kelajak kasblariga yo'naltirishning pedagogik asoslari.....	179
<i>N.V.Ostanaqulova, Sh.N. Xaydarova</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarni zamonaviy kasblarga qiziqtirish texnologiyalari.....	187
<i>C.A.Сулейманова</i> Ориентация детей на профессии будущего как объективная необходимость современного этапа развития общества.....	189
<i>B.S.Ramozonova</i> Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda o'yin kompetensiyasi rivojlantirish orqali kasbga yo'naltirish usullari.....	191
<i>Sh.T.Karshiyeva, B.E.Saydullayeva, M.I. Hamroyeva</i> Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni kasbga yo'naltirishning ahamiyati.....	194
<i>N.B.Gulyamova</i> O'yin faoliyati orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kasbiy mustaqillik ko'nikmalarini shakllantirish.....	196
<i>K.M.To'qmirzayev</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish: raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli savdo strategiyalari kontekstida.....	203
<i>A.A.Usmonov, M.S.Maxanova</i> Maktabgacha ta'limda bolani kasb tanlashga tayyorlashbolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish — davr talabi.....	207
<i>Sh.T.Uraqova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish-davr talabi.....	209
<i>M.A.Homiyatova, O.Z.Karimova</i> Maktabgacha ta'limda bolani kasb tanlashga tayyorlash.....	212
<i>N.D.Nabiyeva, T.H.Axtamova, Z.H.Haydarova, N.Q. Eshmurodova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish-davr talabi.....	214
<i>H.X.Меликулова, М. Ахмадова</i> Экранизация детских произведений и их влияние на детей.....	215
<i>Sh.T.Uraqova, S.U.Ahmedov, Sh.Y.Shukurov, D.A. Suyunov</i> Bolalar intellektual kapitali taraqqiyotning tayanch omili sifatida.....	218

<i>C.B.Лазарева</i> Ориентация детей на профессии будущего-требование времени.....	221
<i>S.S.Sayitov, O.Esanboyeva</i> Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish zamon talabi.....	224
<i>Sh.N.Xaydarova, A.Y.Mixliyeva</i> Bolalarni kelajak kasblarga yo'naltirish davr talabi.....	226
<i>S.B.Sanayeva, M.Eshmirzayeva</i> Bolalarni kelajak kasbga yo'naltirishning pedagogik asoslari.....	230
<i>R.H. Nosirova, N.H. Aminova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish davr talabi.....	232
<i>G.P.Ermatova, G.Sh. Kudratova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish – davr talabi.....	235
<i>D.N.Berdiyev</i> Bolalarni kelajak kasblarga yo'naltirilishda sport turlari va mashg'ulotining ahamiyati.....	237
<i>S.S. Otamurodova, Sh.Sharipova</i> Following dreams: guiding children toward future professions.....	239
<i>R.I.Nurova</i> Teatr pedagogikasi orqali bolalarni kelajak kasblarga yo'naltirishning ahamiyati.....	240
<i>N.K.Musayeva, M.F.Abdusalomova R.Sh.Rahimova</i> Zamonaviy ta'lim tizimida kasbiy orientatsiyani erta bosqichda boshlash.....	242
<i>Sh.N.Xaydarova, K.B. Jahonova</i> Yashiil makon, ekologiya va atrof-muhitni asrash - davr talabi.....	245
<i>L.K.Narimbayeva, Sh.M. Allaberganova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirishning asosiy jihatlari.....	246
<i>М.Ф.Шамиева, З.Ш.Куличева</i> Профориентация дошкольника – залог успешного будущего.....	248
<i>S.S. Otamurodova, G.Boboqulova</i> Directing preschool children toward future professions: a current necessity.....	251
<i>N.D.Nabiyeva, T.H.Axtamova, Z.H.Haydarova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish-davr talabi.....	254
<i>M.Mustafoeva, M.Fayziyeva</i> Bolalarni kelajak kasblariga yo'naltirish- davr talabi.....	256
<i>S.M.Xurramova</i> Bolalarni kelajak kasblarga yo'naltirish-davr talabi.....	257
3-SHO'BA: BOLALAR INTELLEKTUAL KAPITALI TARAQQIYOTNING TAYANCH OMILI SIFATIDA	
<i>Л.Г.Евстафьева</i> Ознакомление детей дошкольного возраста с методом алгоритмических умений	259
<i>М.Т.Хамдамова</i> Камбағалликка барҳам беришнинг энг тўғри йўли- таълим	262
<i>N.N.Ravshanova</i> Zamonaviy ta'lim tizimida reflektiv ko'nikmalarning ahamiyati.....	265
<i>L.K.Narimbaeva</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarda yetakchilik fazilatlarini shakllantirish.....	268
<i>U.N.Umurzaqova</i> Bolalar intellektual kapitali: barqaror taraqqiyotning shakllanishida asosiy rivojlantiruvchi omil sifatida ilmiy-amaliy tahlil.....	270
<i>D.T.Kenjayeve, D.O. Muhammadiyeva</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish texnologiyasi.....	273
<i>G. X.Jumasheva, D.A. Bisenov</i> Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik diagnostik faoliyatni tashkil etish yo'llari.....	276
<i>S.B.Sanayeva, M.I. Ziyodullayeva</i> Xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish yo'llari.....	279
<i>I.T.Nurmatova</i> Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bayram ertaliklarni tashkil texnologiyalari.....	281
<i>Z.H.Davlatova</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarning hissiy-irodaviy sohasiga ta'sir etuvchi omillar.....	285
<i>O'E.Xudoyberdiyeva</i> Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni kattalar mehnati bilan tanishtirish.....	287

<i>N.N.Xidirova</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarda sogʻlom turmush tarzini shakllantirish.....	289
<i>М.Ф.Шамиева, З.М.Халитова</i> Интеллектуальный капитал детей как основа развития.....	291
<i>M.B. Kubayeva, D.Q.Shodiyeva</i> Oʻyin - maktabgacha yoshdagi bolalarning irivojlanishida muhim omil sifatida.....	293
<i>Sh.Shavkatova, S.Saidova</i> Harnessing stickers in efl classrooms: motivation, equity, and best practices in preschool education.....	296
<i>H.B.Aliqulova</i> Maktabgacha yoshdagi boallarni kreativ fikrlashga oʻrgatish.....	300
<i>Sh.N.Xaydarova, R.Q. Turdiyeva</i> Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida pedagogik-kouching faoliyatini tashkil etish.....	302
<i>L.K.Narimbayeva, S.R.Nurumbetova</i> Bolalar intellektual kapitalining rivojlanishiga taʼsir qiluvchi omillar.....	304
<i>D.N.Djurayeva</i> Bolalarni jamoaviy mehnatga oʻrgatish orqali hamkorlik koʻnikmalarini shakllantirish.....	306
<i>A.A. Usmonov, M.Maxanova N.Nizomiddinova</i> Bolalarni kelajak kasblariga yoʻnaltirish — davr talabi.....	309
<i>I.F. Aliyeva</i> Maktabgacha yosh davrida psixik rivojlanish xususiyati.....	311
<i>Oʻ.M.Xolmirzayeva.</i> Ilm-fan va tabiat markazida taʼlimiy faoliyatni tashkil etish usullari.....	313
<i>S.S.Otamurodova, S.Boltayeva, S.Hamidova</i> Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga taʼlim-tarbiya berishning amaliy-metodik ishlari.....	315
<i>N.D.Nabiyeva, Z.A.Aktamova, O.H.Hamroyeva</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarda baho munosabatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.....	320
<i>Г.Г.Исманова</i> Таксономия блума как технология развития когнитивных компетенций в дошкольном образовании	323
<i>Д.И.Хамроева</i> Экология и права ребенка - глобальная тема во всём мире.....	326
<i>G.T.Shariyeva</i> Maktabgacha tayyorlov guruhi bolalarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirish metodikasi.....	328
<i>L.A.Ilesova</i> Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida oʻquv-tarbiyaviy faoliyatni integratsiyalash metodikasini takomillashtirish.....	333
<i>N.H.Aminova</i> Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga taʼlim –tarbiya berishning amaliy metodik ishlari.....	336
<i>Z.B.Tuychiyeva</i> Bolalar intellektual salohiyatini oshirishda oʻyin texnologiyalarining ahamiyati.....	338
<i>M.Sh.Abdusalomova</i> Oʻquvchilarning bilish faolligini oshirishda kognitiv yuklama nazariyasining ahamiyati.....	339
<i>F.Z.Shamsuddinova</i> Sanʼat markazida bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari.....	342
<i>Н.Х.Меликулова, М.Ш. Облокулова</i> Практическое применение метода монтессори в дошкольном образовании.....	345
<i>N.N.Abduraxmonova</i> Abdulla avloniy asarlarini maktabgacha taʼlim yoshidagi bolalar tarbiyasidagi ahamiyati	348
<i>N.X Meliqulova, M. A Keldiyorova</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq oʻstirish malakalarini shakllantirish	351
<i>N.D.Nabiyeva, A.I.Djuraqulova, J.U.Abduraupova D.T.Jumaboyeva</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarda baho munosabatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.....	353
<i>Н.Ш.Омонова, Д.С.Ходжиева</i> Управление эмоциональным состоянием воспитателя.....	355
<i>N.S.Ismoilova</i> Maktabgacha yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish muammolari.....	357
<i>Л.К.Ничипоренко, А.Р.Мубаракишина</i> Особенности использования образовательного события как способа поддержки интереса в изучении английского языка детей 6-7 лет.....	359
<i>D,Q.Ulug'berdiyeva</i> Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini tasviriyl faoliyat oʻyinlari orqali rivojlantirishning zamonaviy mexanizmlari	361

<i>M.A.Achilova</i> Ta'limda zamonaviy texnologiyalarning o'rni.....	363
<i>Жумаева Ф.Р., М.А.Туракулова</i> Типы неполных предложений в современном русском языке.....	365
<i>T.I.Urmonova</i> maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning mazmuni va tarkibiy tuzilmalari.....	367
<i>G.S.Adnayeveva</i> Rus tili darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish.....	371
<i>A.A.Satorova, S. A.Murodaliyeva</i> “Dizayn loyihalash” fanida milliy liboslarning zamonaviy shaklini yaratish-mavzusi tahlili.....	373
<i>SH.N.Xaydarova, G.X.Azimova</i> “Yashil makon” loyihasi-yangi davr taqozosi.....	376
<i>N.R.Sharipova, Z.B.Ashurova</i> Milliy meros o'tmishdan kelajakka yo'l.....	378
<i>S.S.Otamurodova, Z.Rustamova, R.Isroilova</i> Maktabgacha yoshdagi bolalar qobiliyatlarini to'g'ri baholash va kelajak kasblariga yo'naltirish.....	381
<i>N.S.Saidova</i> Voyaga yetmaganlarning huquqlariga pedagogik yondashuv.....	383
<i>D.Q.Xolboyeva</i> Ta'lim va kognitiv jarayonlar: zamonaviy yondashuvlar va amaliy ahamiyati.....	386
<i>Z.B.Ashurova</i> Milliy meros asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash.....	388
<i>N.Isaqulova</i> Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishning dolzarbligi.....	390
<i>D.E.Qoirova</i> Turli yosh guruhdagi bolalar bilan til va nutq markazida pedagogik faoliyatni tashkil qilis.....	392
<i>D.Y. Xodjayeva, Z. A.Rustamova</i> Bolalarini kelajak kasblariga yo'naltirish – davr talabi.....	395
<i>M.U.Xalilova</i> Milliy qadriyatlar asosida maktabgacha tarbiyani shakllantirishning mazmuni.....	398
<i>M.U.Azimova, M. D.Elmurodova</i> Bo'lajak tarbiyachi shaxsida kreativlik qobiliyatini rivojlantirish kunning dolzarb masalasi sifatida.....	401
<i>Г. А.Ахмедова (Охунова)</i> Этнокультурный диалог узбеков и кыргызов в свадебной обрядности юга кыргыстана: традиции, заимствования и трансформации.....	404
<i>G.F.Yarova, G.B. Xolmo'minova</i> Ekologik tarbiya asosida “yashil makon” dasturini bolalarga o'rgatish	409
<i>H.X.Меликулова, А.Акбарова</i> Волшебный мир ганса христиана андерсена: особенности и значение сказок.....	411
<i>К.М. Астанакулов, Х. И.Тураева</i> Инновационные подходы к организации системы коррекционного воспитания в специализированной вспомогательной школе.....	414
<i>К.М. Астанакулов, Ш. Р. Икрамова</i> Развитие творческих способностей учащихся на основе комплексных подходов.....	416
<i>К.М. Астанакулов, М. Б. Аббарова</i> Важность применения инновационных методик в начальных классах.....	419
<i>M.B.Kubayeva</i> Zamonaviy multfilmlarning maktabgacha yoshdagi bolalarga tasiri.....	421
<i>N. R. Radjapova</i> Inson intellektual kapitali – taraqqiyotning tayanch omili sifatida.....	424
<i>M. A. Homiyatova, M.A.Shavkatova</i> Hozirgi zamonda kelajak kasblari dolzarbligi.....	426
<i>R.S. Haqnazarova</i> Nutqdagi kamchiliklar va ularni bartaraf etish choralari.....	429
<i>M. Z.Fayzullayeva</i> «O'zbekiston – mening vatanim. mening jonajon O'zbekistonim» nomlangan haftaligini o'tkazish bo'yicha tavsiyalar.....	430
<i>M.A.Abdug'aniyeva</i> Madaniyat tushunchasi va tinglash madaniyati.....	433
<i>N.X.Maripova, M.J.Akromaliyeva, S.A. Ikramova</i> Maktabgacha ta'limda moslashuv muammolari va ularni yengish usullari.....	436

